

UJEDINJENI
NARODI

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriju bivše
Jugoslavije od 1991.

Predmet br.

IT-06-90-T

Datum:

15. travnja 2011.

Original:

engleski

PRED RASPRAVNIM VIJEĆEM I

U sastavu: sudac Alphons Orié, predsjedavajući
sudac Uldis Ķinis
sutkinja Elisabeth Gwaunza

Tajnik: g. John Hocking

Presuda od: 15. travnja 2011.

TUŽITELJ

protiv

**ANTE GOTOVINE
IVANA ČERMAKA
MLADENA MARKAČA**

JAVNO

**PRESUDA
SVEZAK II OD II**

Tužiteljstvo

g. Alan Tieger
g. Stefan Waespi
gđa Prashanti Mahindaratne
gđa Katrina Gustafson
g. Edward Russo
g. Saklaine Hedaraly
g. Ryan Carrier

Obrana Ante Gotovine

g. Luka Mišetić
g. Gregory Kehoe
g. Payam Akhavan

Obrana Ivana Čermaka

g. Steven Kay, QC
gđa Gillian Higgins

Obrana Mladena Markača

g. Goran Mikuličić
g. Tomislav Kuzmanović

Sadržaj

Kratice i skraćeni oblici	7
1. Uvod	9
2. Izvori i korištenje dokaza	13
3. Optuženici	37
3.1 Ante Gotovina i Zborno područje Split	37
3.1.1 Položaj Ante Gotovine u Zbornom području Split	37
3.1.2 Ovlasti Ante Gotovine kao zapovjednika	52
3.2 Ivan Čermak i Zborno mjesto Knin	73
3.3 Mladen Markač i Specijalna policija	87
4. Zločini počinjeni u općinama (srpanj – rujan 1995.)	106
4.1 Ubojstva	106
4.1.1 Pregled optužbi	106
4.1.2 Općina Benkovac	107
4.1.3 Općina Civljane	109
4.1.4 Općina Donji Lapac	109
4.1.5 Općina Drniš	116
4.1.6 Općina Ervenik	116
4.1.7 Općina Gračac	130
4.1.8 Općina Kistanje	143
4.1.9 Općina Knin	169
4.1.10 Općina Lišane Ostrovičke	277
4.1.11 Općina Lisičić	277
4.1.12 Općina Nadvoda	277
4.1.13 Općina Obrovac	278
4.1.14 Općina Oklaj	278
4.1.15 Općina Orlić	278
4.2 Uništavanje srpske imovine i pljačkanje javne ili privatne srpske imovine	303
4.2.1 Pregled optužbi	303
4.2.2 Općina Benkovac	318
4.2.3 Općina Civljane	330
4.2.4 Općina Donji Lapac	337
4.2.5 Općina Drniš	366

4.2.6 Općina Ervenik	367
4.2.7 Općina Gračac	374
4.2.8 Općina Kistanje	407
4.2.9 Općina Knin	451
4.2.10 Općina Lišane Ostrovičke	521
4.2.11 Općina Lisičić	521
4.2.12 Općina Nadvoda	521
4.2.13 Općina Obrovac	523
4.2.14 Općina Oklaj	526
4.2.15 Općina Orlić	528
4.3 Nehumana djela i okrutno postupanje	566
4.3.1 Pregled optužbi	566
4.3.2 Općina Benkovac	567
4.3.3 Općina Civljane	569
4.3.4 Općina Donji Lapac	570
4.3.5 Općina Drniš	570
4.3.6 Općina Ervenik	570
4.3.7 Općina Gračac	570
4.3.8 Općina Kistanje	576
4.3.9 Općina Knin	577
4.3.10 Općina Lišane Ostrovičke	588
4.3.11 Općina Lisičić	588
4.3.12 Općina Nadvoda	589
4.3.13 Općina Obrovac	589
4.3.14 Općina Oklaj	589
4.3.15 Općina Orlić	589
4.4 Protupravni napadi na civile i civilne objekte	592
4.4.1 Pregled optužbi	592
4.4.2 Opća razmatranja	592
4.4.3 Grad Knin	602
4.4.4 Grad Benkovac	730
4.4.5 Grad Gračac	747
4.4.6 Grad Obrovac	768
4.4.7 Grad Donji Lapac	773

4.4.8 Mjesto Strmica	783
4.5 Deportacija i prisilno premještanje	800
4.5.1 Pregled optužbi	800
4.5.2 Srpski planovi za evakuaciju	801
4.5.3 Deportacija i prisilno premještanje u općinama na koje se odnosi Optužnica	819
4.5.4 Osobe koje su našle utočište u bazi UN-a	849
4.5.5 Prihvatni i sabirni centri	869
5. Pravni zaključci o kaznenim djelima	884
5.1 Kršenje zakona i običaja ratovanja: opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti	884
5.1.1 Mjerodavno pravo	884
5.1.2 Zaključci u vezi s oružanim sukobom	887
5.2 Zločini protiv čovječnosti: opća obilježja i uvjeti za nadležnost	899
5.2.1 Mjerodavno pravo	889
5.2.2 Pravni zaključci	901
5.3 Ubojstvo	911
5.3.1 Mjerodavno pravo	911
5.3.2 Pravni zaključci	911
5.4 Deportacija i prisilno premještanje	914
5.4.1 Mjerodavno pravo	914
5.4.2 Pravni zaključci	915
5.5 Bezobzirno razaranje	925
5.5.1 Mjerodavno pravo	925
5.5.2 Pravni zaključci	926
5.6 Pljačkanje javne ili privatne imovine	929
5.6.1 Mjerodavno pravo	929
5.6.2 Pravni zaključci	930
5.7 Nehumana djela i okrutno postupanje	933
5.7.1 Mjerodavno pravo	933
5.7.2 Pravni zaključci	934
5.8 Progon	936
5.8.1 Mjerodavno pravo	936
5.8.2 Pravni zaključci	947

6. Odgovornost optuženih	982
6.1 Mjerodavno pravo	982
6.1.1 Udruženi zločinački pothvat	982
6.1.2 Počinjenje, planiranje, poticanje, naređivanje, te pomaganje i podržavanje	986
6.1.3 Odgovornost nadređenog	989
6.2 Navodi o cilju i pripadništvu udruženom zločinačkom pothvatu	992
6.2.1 Pregled optužbi	992
6.2.2 Sastanak na Brijunima 31. srpnja 1995. i priprema operacije Oluja	993
6.2.3 Politika hrvatskog političkog čelništva u pogledu srpske manjine i povratka izbjeglica i interno raseljenih osoba	1006
6.2.4 Imovinski zakoni	1033
6.2.5 Politika Hrvatske u vezi s provođenjem istraga	1053
6.2.6 Mjere poduzete poslije incidenata u Gruborima i Ramljanama 25. i 26. kolovoza 1995.	1119
6.2.7 Zaključak	1170
6.3 Odgovornost Ante Gotovine	1177
6.3.1 Uvod	1177
6.3.2 Gotovinino zapovijedanje snagama Zbornog područja Split i njegovo sudjelovanje u planiranju njihove operativne upotrebe	1177
6.3.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1178
6.3.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1178
6.3.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne	1178
6.3.6 Pravni zaključci u vezi s Gotovininom odgovornošću	1198
6.4 Odgovornost Ivana Čermaka	1202
6.4.1 Uvod	1202
6.4.2 Čermakova kontrola nad raznim snagama i upotreba tih snaga	1202
6.4.3 Propust da se spriječe ili kazne zločini	1236
6.4.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1248
6.4.5 Podržavanje nasilja nad Srbima i stvaranja atmosfere straha među Srbima	1248
6.4.6 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1249
6.4.7 Širenje dezinformacija u vezi s kaznenim djelima	1262
6.4.8 Pravni zaključci u vezi s Čermakovom odgovornošću	1315
6.5 Odgovornost Mladena Markača	1317
6.5.1 Uvod	1317
6.5.2 Markačevo zapovijedanje Specijalnom policijom	1317

6.5.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba	1319
6.5.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak	1320
6.5.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne	1320
6.5.6 Pravni zaključci u vezi s Markačevom odgovornošću	1324
7. Kumulativne osude	1329
8. Odmjeravanje kazne	1331
8.1 Pravne odredbe o odmjeravanju kazne	1331
8.2 Svrha kažnjavanja	1332
8.3 Čimbenici pri odmjeravanju kazne	1332
8.3.1 Težina djela i ukupno kažnjivo ponašanje	1333
8.3.2 Osobne okolnosti Ante Gotovine i Mladena Markača	1336
8.3.3 Opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije	1338
8.3.4 Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru	1339
8.4 Određivanje kazni	1340
9. Izreka	1341
10. Djelomično suprotno mišljenje suca Uldisa Ķinisa	1343
Dodaci	
A. Historijat postupka	1345
B. Tablica predmeta sa skraćenim oblicima	1373
C. Povjerljivi Dodatak	1379

4.5 Deportacija i prisilno premještanje

4.5.1 Pregled optužbi

1509. Optuženici se u Optužnici terete za deportaciju i nehumana djela (prisilno premještanje), zločine protiv čovječnosti, počinjene u razdoblju najkasnije od srpnja 1995. do približno 30. rujna 1995. u svim općinama na koje se odnosi Optužnica, a ta im se kaznena djela na teret stavljaju i kao djela u osnovi progona, zločina protiv čovječnosti.

1510. Prema Optužnici, srpsko stanovništvo Krajine prisilno je premješteno i/ili deportirano iz južnog dijela područja Krajine u SFRJ, Bosnu i Hercegovinu i/ili druge dijelove Hrvatske, prijetnjom djelima nasilja i zastrašivanja i/ili izvršenjem tih djela (uključujući pljačkanje i uništavanje imovine).¹ U Optužnici se navodi da je "[o]rkestrirana kampanja protjerivanja Srba s područja Krajine" pokrenuta prije operacije Oluja, uglavnom putem propagande, dezinformacija i psihološkog rata.² Tijekom operacije, hrvatske su snage granatirale civilna područja i noću ulazile u naselja u kojima su živjeli srpski civili, prijeteci onima koji još nisu bili pobjegli pucnjavom iz pješačkog naoružanja i drugim vrstama zastrašivanja.³ Kako se nadalje navodi u Optužnici, organizirana i sustavna pljačka i uništavanje imovine čiji su vlasnici ili stanari bili Srbi bila je sastavni dio kampanje čiji je cilj bio protjerati s tog područja preostale Srbe i/ili spriječiti one koji su pobjegli da se vrate, odnosno odvratiti ih od povratka.⁴ Uz to, "[n]eki koji su pokušali pobjeći skupljani su, ukrcavani u vozila i prevoženi u zatočeničke objekte i 'prihvatne centre', što je predstavljalo dodatnu mjeru sprečavanja povratka u njihova naselja".⁵ Rezimirajući u završnom podnesku svoju tezu, tužiteljstvo je navelo da su za deportaciju i prisilno premještanje korištena dva sredstva: 1) protupravni topnički napadi na područja naseljena civilima tijekom operacije Oluja, i 2) kampanja zločina koja je uslijedila, uključujući ubijanje, uništavanje, pljačkanje i protupravna zatočenja.⁶ U vezi s prvim, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u vezi s protupravnim napadima na civile i civilne objekte iz poglavlja od 4.4.3 do 4.4.6 i u poglavlju 5.8.2 (i). Raspravno vijeće nadalje

¹ Optužnica, par. 49.

² Optužnica, par. 28.

³ Optužnica, par. 28.

⁴ Optužnica, par. 31.

⁵ Optužnica, par. 31.

⁶ Završni podnesak tužiteljstva, par. 481, 643.

podsjeca na svoje konstatacije iz poglavlja od 4.1 do 4.3, od kojih su neke relevantne i ovdje.

1511. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s planovima za evakuaciju i izvođenjem evakuacije srpskog civilnog stanovništva Krajine u organizaciji vodstva RSK i SVK. Ti dokazi će biti prikazani zasebno. Raspravno vijeće će zatim prijeći na analizu incidenata deportacije i prisilnog premještanja koji su prema navodima počinjeni u općinama na koje se odnosi Optužnica. Osvrnut će se kako na pojedinačne slučajeve napuštanja domova tako i na opća zapažanja o situaciji u gradovima i selima. Raspravno vijeće će nadalje dati prikaz dokaza u vezi s ljudima koji su na početku operacije Oluja otišli u bazu UN-a i tamo ostali do 16. rujna 1995., kada su sprovedeni u Srbiju. I na kraju, dat će prikaz dokaza u vezi s onom kategorijom ljudi koji su, napustivši svoje domove u kolovozu i rujnu 1995., završili u prihvatnim centrima u Kninu i na drugim mjestima, odakle su se vratili kući ili su 16. rujna 1995. sprovedeni u Srbiju.

4.5.2 Srpski planovi za evakuaciju

1512. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s udjelom koji je, putem organiziranih evakuacija, u premještanju Srba iz gradova i sela u Krajini uzelo vodstvo RSK i SVK. U ovom poglavlju, Raspravno vijeće će prije svega dati prikaz svjedočenja predstavnika tog vodstva, posebno Mile Mrkšića i Koste Novakovića. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i iskaze svjedoka koji su otišli, kao i ulogu koju je u njihovoj odluci da odu eventualno imalo vodstvo RSK i SVK. Prikaz većine tih dokaza daje se u drugim dijelovima Presude.

1513. **Kosta Novaković**, koji je tijekom operacije Oluja bio član Glavnog štaba SVK i pomoćnik zapovjednika Mile Mrkšića,⁷ u svojem svjedočenju je rekao da je Civilna zaštita RSK djelovala u okviru Ministarstva obrane RSK i da joj je osnovni zadatak bio zaštita civilnog stanovništva od opasnosti, između ostalog, ratne opasnosti i elementarnih nepogoda.⁸ Pomoćnik ministra obrane Duško Babić ujedno je bio i načelnik Civilne zaštite.⁹ Novaković je izjavio da na razini RSK nisu postojali planovi za evakuaciju stanovništva, ali su takvi planovi postojali na razini općina i sela i cilj im

⁷ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 1-2; P1093 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 8. ožujka 2007.), par. 4-5; Kosta Novaković, T. 11708, 11711, 11775-11776, 11858.

⁸ Kosta Novaković, T. 11712.

je bio zaštita i preseljenje stanovništva na sigurnija područja unutar granica RSK.¹⁰ Takav su plan evakuacije imale sve općine.¹¹ Sela koja su planom evakuacije za općinu Benkovac bila predviđena kao lokacije na koje bi ljudi trebali otići nalazila su se, prema Novakovićem riječima, otprilike 20-25 kilometara sjeveroistočno od grada Benkovca.¹² Nijedan općinski plan nije predviđao trajno iseljavanje stanovništva niti evakuaciju izvan granica RSK.¹³

1514. Dana 14. srpnja 1995. Štab Civilne zaštite RSK usvojio je dokument naslovljen "Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje", izrađen u kolovozu 1994.¹⁴ U tom dokumentu je ocijenjeno da se teritorij RSK zbog svoje velike dužine i relativno male dubine ističe po općoj ugroženosti.¹⁵ U dokumentu se kaže da je opći stav Civilne zaštite da stanovništvo ne treba napuštati sela, posebno ne ona pogranična, osim u slučaju neposredne opasnosti, i da evakuaciju stanovništva treba planirati za zone prvog stupnja ugroženosti, prije svega pogranična sela i ona koja bi se mogla naći na nekom od taktičkih pravaca. Planovima evakuacije trebalo je obuhvatiti trudnice, žene s djecom do deset godina starosti, djecu od deset do 15 godina starosti, te stare, bolesne i nemoćne osobe. Prihvat i smještaj evakuiranog stanovništva trebalo je organizirati u zonama manjeg stupnja ugroženosti.¹⁶ Dana 29. srpnja 1995. Štab Civilne zaštite RSK izdao je zapovijed da se odmah aktiviraju regionalni štabovi Civilne zaštite i ažuriraju planovi sklanjanja i evakuacije.¹⁷ U dokumentu od 2. kolovoza 1995. Duško Babić je svim regionalnim štabovima Civilne zaštite zapovjedio da odmah izvrše pripreme za evakuaciju materijalnih dobara, arhiva, matičnih knjiga, pokretnih kulturnih dobara, novčanih sredstava i odgovarajuće dokumentacije.¹⁸ Uz to im je zapovjedio da, počevši od 4. kolovoza 1995., o napredovanju priprema dnevno izvještavaju njegov Štab.¹⁹

1515. **Mile Mrkšić**, zapovjednik Glavnog štaba SVK od svibnja 1995.,²⁰ u svojem svjedočenju je kao razlog za sudjelovanje SVK u vježbi evakuacije koja je održana u

⁹ Kosta Novaković, T. 11713, 11743, 11854, 11860.

¹⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11716, 11869, 11969.

¹¹ Kosta Novaković, T. 11723, 11742.

¹² Kosta Novaković, T. 11721.

¹³ Kosta Novaković, T. 11723-11724.

¹⁴ D933 (Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje, 14. srpnja 1995.), str. 2-4, 32.

¹⁵ D933 (Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje, 14. srpnja 1995.), str. 6.

¹⁶ D933 (Procjena ugroženosti i mogućnosti za zaštitu i spasavanje, 14. srpnja 1995.), str. 19-20.

¹⁷ D255 (Zapovijed Civilne zaštite, 29. srpnja 1995.), str. 1.

¹⁸ Kosta Novaković, T. 11868; D938 (Dokument RSK u vezi s evakuacijom materijalnih, kulturnih i drugih dobara, Duško Babić, 2. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁹ D938 (Dokument Duška Babića u vezi s evakuacijom materijalnih, kulturnih i drugih dobara), str. 3.

Kninu naveo da je obveza zapovjednika koji organizira obranu da civilno stanovništvo evakuira s područja koje je na neposrednom udaru topničke vatre i izmjesti ga s pravca napada.²¹ Snimka te vježbe prikazana je na televiziji zato da se ljudima pokaže da se SVK priprema za rat.²² **Novaković** je izjavio da je TV Knin vježbe evakuacije prikazivao zbog toga da bi se civilno stanovništvo upoznao s postupkom u slučaju napada, između ostalog, da bi vidjelo što ponijeti da bi se moglo preživjeti.²³ Vježbama evakuacije bile su obuhvaćene pripremne radnje, na primjer, ljudi bi se ukrcali u vozila, odvezli sto metara i vratili.²⁴ Takve vježbe nisu održavane često i opsegom bi obično odgovarale zaseoku od 15-20 domaćinstava.²⁵ Novaković je rekao da zna da su vježbe održane, između ostalog, u Kistanjama i Đevrskama, u općini Kistanje.²⁶

1516. Prema **Mrkšićevim** riječima, ljudima je prvi signal da bi trebalo otići bio pad Grahova, u Bosni i Hercegovini.²⁷ RSK im je u televizijskim obraćanjima poručivala da ne napuštaju područje, da će se obratiti za pomoć Republici Srpskoj i da će se zbog prisutnosti UNPROFOR-a možda izbjeći napad širokih razmjera.²⁸ U zapovijedi koju je izdao 29. srpnja 1995. Mrkšić je obiteljima profesionalnih vojnih lica zabranio iseljavanje s teritorija RSK, a Srpskoj vojsci Krajine naložio da poduzme mjere da stanovništvu objasni situaciju kako bi se spriječilo njegovo iseljavanje s teritorija RSK.²⁹ Dana 30. srpnja 1995. Mrkšić je iznio prijedlog da se formiraju *ad hoc* vojni sudovi s pravom izricanja smrtne kazne jer su počeli odlaziti ljudi koji su se obogatili švercom, pa je mislio da će se za njihovim primjerom povesti i drugi.³⁰ Ti su ljudi bili upućeni u stanje stvari zahvaljujući onima koji su se s druge strane bavili sličnim poslovima i htjeli su pobjeći prije očekivanog napada HV-a.³¹ Kad su vidjeli da oni odlaze, i neki su oficiri počeli kriomice slati svoje obitelji odatle.³² Mrkšić je htio poslati poruku da se bježanje neće tolerirati i da svi moraju ostati i boriti se.³³ U cilju

²⁰ Mile Mrkšić, T. 18751, 18993.

²¹ Mile Mrkšić, T. 18819-18821, 18840.

²² Mile Mrkšić, T. 18821.

²³ Kosta Novaković, T. 11859, 11983.

²⁴ Kosta Novaković, T. 11982-11983.

²⁵ Kosta Novaković, T. 11983-11984.

²⁶ Kosta Novaković, T. 11989.

²⁷ Mile Mrkšić, T. 18827.

²⁸ Mile Mrkšić, T. 18827.

²⁹ D1512 (Zapovijed Glavnog štaba SVK u vezi s iseljavanjem porodica profesionalnih vojnih lica i stanovništva s teritorija RSK, 29. srpnja 1995.).

³⁰ Mile Mrkšić, T. 18825-18827, 18845, 18995.

³¹ Mile Mrkšić, T. 18826-18827.

³² Mile Mrkšić, T. 18826-18827.

³³ Mile Mrkšić, T. 18825-18826.

sprečavanja odlaženja, Srpska vojska Krajine je uspostavila i kontrolne punktove, no ljudi su svejedno pokušavali pobjeći preko Slunja.³⁴ **Novaković** je potvrdio da je RSK prije operacije Oluja bila suočena s velikim problemom napuštanja teritorija i da je jedan broj pripadnika SVK dezertirao i otišao u Republiku Srpsku ili SRJ.³⁵

1517. Novaković je u svojem svjedočenju rekao da je u prvim satima napada od 4. kolovoza 1995. ljude obuzela panika i da su počeli napuštati Knin.³⁶ Za izbijanje panike, po njegovom mišljenju, nije bio bitan faktor prodor hrvatskih snaga na Dinari jer je za to malo tko i znao.³⁷ Prema njegovim riječima, stanovništvo Obrovca se iselilo u 08:00 sati.³⁸ Novaković je u jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. vidio da u Knin pojedinačno stižu civili s područja oko drniške bojišnice, a poslijepodne su dolazili u većem broju.³⁹ Ti bi se ljudi u Kninu zaustavili na neko vrijeme i onda bi nastavljali dalje.⁴⁰ Novaković je izjavio da su oni Drniš napustili spontano, iz straha od granatiranja, prije nego što je izdana zapovijed za evakuaciju i prije nego što su razrađeni planovi evakuacije.⁴¹

1518. **Mrkšić** je u svojem svjedočenju rekao da su se stanovnici sela tijekom granatiranja pokušavali skloniti kod rodbine ili po šumama i da su, pojedinačno ili u grupama, odlazili prema Ličkoj Kaldrmi i Srbu, u općini Donji Lapac.⁴² Jedini put za izvlačenje iz Knina vodio je preko serpentina prema Otriću, u općini Gračac, i dalje prema Srbu i Grahovu.⁴³ Da je HV zauzeo taj izlaz i na taj način SVK u Kninu stavio u okruženje, nitko se, pa ni zapovjedništvo, ne bi mogao izvući iz grada. Prema Mrkšićevim riječima, razlog koji je ljude naveo da Knin počnu napuštati prije nego što su vojnici HV-a ušli u grad bio je strah od okruženja, ali i to što više nisu mogli trpjeti pucnjavu iz minobacača i bacača raketa.⁴⁴ U ljudima je strah budilo i to što su hrvatske vlasti ranije, u zapadnoj Slavoniji, pribjegle upotrebi prekomjerne sile.⁴⁵ Mrkšić je na sastanku Vrhovnog savjeta koji je tada održan i kojem su prisustvovali i vrhovni zapovjednik Martić i predsjednik Skupštine objasnio da će, ako se civilno stanovništvo

³⁴ Mile Mrkšić, T. 18825-18826.

³⁵ Kosta Novaković, T. 11869-11870, 11873, 11875; D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 16.

³⁶ Kosta Novaković, T. 11726, 11792, 11801-11802.

³⁷ Kosta Novaković, T. 11885, 11887-11888.

³⁸ Kosta Novaković, T. 11726, 11792.

³⁹ Kosta Novaković, T. 11864, 11967, 11984.

⁴⁰ Kosta Novaković, T. 11984.

⁴¹ Kosta Novaković, T. 11864, 11967, 11985.

⁴² Mile Mrkšić, T. 19065-19066.

⁴³ Mile Mrkšić, T. 18832, 19079.

⁴⁴ Mile Mrkšić, T. 19079.

⁴⁵ Mile Mrkšić, T. 18935.

povuče, imati velikih problema s obranom tog područja.⁴⁶ Dana 4. kolovoza 1995. poslije 16:00 sati Martić mu je rekao da se telefonom konzultirao s Milanom Babićem – koji je tada bio u Beogradu – budući da je on bio član Vrhovne komande i da su se složili da civilno stanovništvo Krajine treba preseliti u Srb, u općini Donji Lapac.⁴⁷ Vrhovni savjet je odlučio da civili trebaju izaći "iz dubine" da tamo ne bi bili izloženi pogibelji.⁴⁸

1519. **Novaković** je u svojem svjedočenju rekao da je 4. kolovoza 1995. u 16:30 sati na Mrkšićev poziv došao u njegov ured, u kojem su se već nalazili Martić i više vojnih i civilnih dužnosnika.⁴⁹ Mrkšić je prisutne obavijestio da je Martić razgovarao s Babićem te s Beogradom i Palama, za što je Novaković pretpostavio da znači da je razgovarao i s Miloševićem i Karadžićem.⁵⁰ Martić se konzultirao i s ministrom obrane i ministrom unutarnjih poslova.⁵¹ Mrkšić je rekao da je Vrhovni savjet obrane odlučio evakuirati stanovništvo općina Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš i Gračac.⁵² Novakoviću je rečeno da to stanovništvo treba preseliti u Srb i Lapac, u općini Donji Lapac, i da on treba napisati odluku takvog sadržaja.⁵³ Novaković se vratio u svoj ured i između 16:45 i 17:15 sati napisao odluku.⁵⁴ Nakon toga ju je odnio Martiću na potpis.⁵⁵

1520. Zapovijed Milana Martića, u kojoj su kao datum i vrijeme navedeni 4. kolovoza 1995. u 16:45 sati, nalagala je da se pristupi evakuaciji svog stanovništva koje nije sposobno za borbu iz općina Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš i Gračac.⁵⁶ U zapovijedi nadalje stoji da evakuaciju treba provesti planski, prema pripremljenim planovima, pravcima koji vode prema Kninu i zatim, preko Otrića, u općini Gračac, prema Srbu, u

⁴⁶ Mile Mrkšić, T. 18837, 18937.

⁴⁷ Mile Mrkšić, T. 18930, 18934.

⁴⁸ Mile Mrkšić, T. 18835, 18837, 18839-18840.

⁴⁹ Kosta Novaković, T. 11728, 11811, 11971. V. i D1493 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 20. veljače 2007.), par. 12; D1494 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 8. lipnja 2009.), str. 2; svjedok AG-58, T. 18477.

⁵⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11729.

⁵¹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11729, 11811, 11974-11975.

⁵² Kosta Novaković, T. 11729, 11805-11806, 11811, 11974-11975; D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7; D929 (Video-snimka i transkript razgovora s Milanom Martićem, Banja Luka, jesen 1995.), str. 2.

⁵³ Kosta Novaković, T. 11729, 11743, 11812.

⁵⁴ Kosta Novaković, T. 11727, 11730, 11805, 11972.

⁵⁵ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11730, 11972; D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7.

⁵⁶ D137 (Zapovijed Milana Martića o evakuaciji civilnog stanovništva, 4. kolovoza 1995.). V. i D1449 (Razgovor s Martićem objavljen u listu *Vreme*, 24. kolovoza 1996.).

općini Donji Lapac, i Lapcu.⁵⁷ U njoj se također kaže da za evakuaciju treba zatražiti pomoć od zapovjedništva UNPROFOR-a za Sektor Jug.⁵⁸

1521. **Novaković** je naglasio da se ta odluka odnosila isključivo na civilno stanovništvo sjeverne Dalmacije i općine Gračac u Lici, dakle, ne na druga područja niti na pripadnike vojske i policije.⁵⁹ Kako je Novaković rekao, prije potpisivanja te odluke nije se raspravljalo o preseljenju stanovništva u Bosnu i Hercegovinu.⁶⁰ Novaković je izjavio da je glavni razlog za evakuaciju bio zaštita stanovništva od daljnjih hrvatskih topničkih napada.⁶¹ Dio civilnog stanovništva pritom je već krenuo, pa se odlukom namjeravalo unijeti nekog reda u "evakuaciju".⁶² Prema Novakovićevim riječima, u tom trenutku došlo je do ugrožavanja jedinica SVK koje su se nalazile na sinjsko-vrličkom pravcu, kao i jedinica koje su bile na zapadnom dijelu Velebita, na Malom Alanu, u općini Gračac.⁶³ Zbog toga je postojala opasnost da se napredovanjem vojske iz Gospića preko Velebita i preko Malog Alana, Gračaca i Malovana, koji se nalaze u općini Gračac, presječe jedini put za Donji Lapac – preko Otrića,⁶⁴ u općini Gračac – u kojem slučaju bi se vojska i stanovništvo u Dalmaciji našli u okruženju.⁶⁵ Novaković je nadalje izjavio da je pod "pripremljenim planovima" koji se spominju u zapovijedi za evakuaciju podrazumijevao plan evakuacije za pet općina nabrojanih u toj odluci, kakav su imali svaka općina i svako selo.⁶⁶ Novaković je potvrdio da je stanovništvo Benkovca i Obrovca trebalo ići preko Pađena, u općini Knin, a ne preko Knina.⁶⁷ Prema njegovim riječima, do evakuacije bi došlo i da ta odluka nije donesena.⁶⁸

1522. **Mrkšić** je komentirao da je odluka da se izvrši evakuacija donesena iz straha od okruženja i načina na koji će hrvatske snage kasnije postupati s civilnim

⁵⁷ D137 (Zapovijed Milana Martića o evakuaciji civilnog stanovništva, 4. kolovoza 1995.). V. i D1449 (Razgovor s Martićem objavljen u listu *Vreme*, 24. kolovoza 1996.).

⁵⁸ D137 (Zapovijed Milana Martića o evakuaciji civilnog stanovništva, 4. kolovoza 1995.).

⁵⁹ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11743, 11805.

⁶⁰ Kosta Novaković, T. 11743, 11790-11791, 11806, 11972, 11975; D923 (Izješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7.

⁶¹ Kosta Novaković, T. 11730, 11741.

⁶² Kosta Novaković, T. 11792, 11977-11978; D923 (Izješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7, 21.

⁶³ Kosta Novaković, T. 11728.

⁶⁴ Svjedok na stranici 11729 transkripta najprije kaže preko Otočca ali, s obzirom na tok te rute, Raspravno vijeće smatra da je posrijedi greška.

⁶⁵ Kosta Novaković, T. 11729, 11960.

⁶⁶ Kosta Novaković, T. 11742-11743.

⁶⁷ Kosta Novaković, T. 11747, 11794.

⁶⁸ Kosta Novaković, T. 11977-11978; D923 (Izješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7, 21.

stanovništvom.⁶⁹ Osim toga, Mrkšić je smatrao da bi, da nije bilo zapovijedi o evakuaciji i da se SVK u Otriću našla u okruženju, Srbi iz Krajine pretrpjeli velike gubitke.⁷⁰ SVK je bila stavljena pred izbor hoće li se boriti u okruženju po cijenu velikog broja ljudskih života ili se izvući od Otrića, u općini Gračac, do Srba, i dalje na teritorij koji je držala pod kontrolom.⁷¹ Prema Mrkšićevim riječima, plan evakuacije nije podrazumijevao napuštanje RSK, već premještanje civilnog stanovništva na područje Srba dok međunarodna zajednica ne intervenira i ne izvrši pritisak na Hrvatsku da obustavi nadiranje, nakon čega bi se ljudi mogli vratiti u svoja sela.⁷² Mrkšić je u izvješću koje je 26. kolovoza 1995. podnio načelniku Generalštaba VJ napisao da je odluka o evakuaciji podrazumijevala privremenu evakuaciju na područje Srba i Donjeg Lapca, a ne na područje Republike Srpske ili SRJ.⁷³

1523. Mrkšić je u svojem svjedočenju rekao da je zapovijed za evakuaciju u 17:20 sati dostavljena brigadama i općinama na koje se odnosila, a to su Dalmatinski korpus, benkovačka, obrovačka i drniška brigada, te općine Obrovac i Gračac, drugim riječima, područja kojima je prijetilo odsijecanje i okruženje.⁷⁴ Zapovijed nije dostavljena izravno civilnom stanovništvu.⁷⁵ Premda tada nije gledao televiziju ni slušao radio, Mrkšić je rekao da misli da zapovijed za evakuaciju nije javno emitirana jer bi je u tom slučaju mogle čuti i treće strane, pa tako i neprijatelj, koje bi dobivene informacije mogle zloupotrijebiti za pokretanje otvorenog napada.⁷⁶

1524. **Novaković** je izjavio da je oko 18:00 sati 4. kolovoza 1995. odluku o evakuaciji civilnog stanovništva sjeverne Dalmacije i općine Gračac u Lici pročitao na sastanku kojem su prisustvovali dužnosnici Štaba Civilne zaštite RSK, uključujući Duška Babića, te nekoliko pripadnika policije i pet-šest novinara.⁷⁷ Nakon toga je odluku predao Dušku Babiću i njezina je provedba potom bila njegova odgovornost.⁷⁸ Novaković na sastanku nije pročitao da ljudi trebaju ići negdje dalje od Srba ili Lapca.⁷⁹ Odluka nije

⁶⁹ Mile Mrkšić, T. 18935.

⁷⁰ Mile Mrkšić, T. 18836, 18840-18841, 18915, 18929, 18935.

⁷¹ Mile Mrkšić, T. 18832, 18841, 19150.

⁷² Mile Mrkšić, T. 18837, 19076-19077.

⁷³ D923 (Izvješće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 7.

⁷⁴ Mile Mrkšić, T. 18837, 18937-18938, 19143-19144.

⁷⁵ Mile Mrkšić, T. 19143.

⁷⁶ Mile Mrkšić, T. 19144-19145, 19149.

⁷⁷ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11743-11745, 11747, 11793-11794, 11878, 11815.

⁷⁸ Kosta Novaković, T. 11745, 11794, 11882.

⁷⁹ Kosta Novaković, T. 11747, 11794-11795, 11972, 11975.

prosljeđena službenom poštom niti je objavljena putem medija – koji tada nisu ni funkcionirali – no, prema Novakovićevim riječima, predstavnici Civilne zaštite obavijestili su stanovništvo o evakuaciji.⁸⁰ Nakon što je Novaković u 18:00 sati 4. kolovoza 1995. pročitao odluku o evakuaciji, ona više nije bila tajna, ali su prisutne novinare zamolili da s njezinim objavljivanjem pričekaju dok je svojim kanalima ne prenese Civilna zaštita.⁸¹ S odukom su istodobno na sastanku u Glavnom štabu upoznati zapovjednik Sjevernodalmatinskog korpusa i zapovjednici brigada.⁸² Dok je Novaković čitao odluku, stigli su predstavnici UNCRO-a.⁸³

1525. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,⁸⁴ u svojem svjedočenju je rekao da su se on i Al-Alfi 4. kolovoza 1995. navečer, u 18:00 sati, sastali s nekoliko dužnosnika SVK i RSK u zgradi Skupštine RSK u Kninu.⁸⁵ Iz zapisnika s tog sastanka, koji je sastavio **Alain Gilbert**, vidi se da je sastankom predsjedavao Novaković i da su mu prisustvovali ministar informiranja, ministar zdravstva, načelnik SVK za evakuaciju stanovništva, Forand, koordinator za civilne poslove, PMEZ i pomoćnik šefa Ureda UNHCR-a.⁸⁶ Novaković im je priopćio da je Vrhovni savjet obrane odlučio na području sjeverne Dalmacije izvršiti opću evakuaciju svih žena, starijih ljudi i dječaka mlađih od 14 godina.⁸⁷ Prema **Forandovim** riječima, predstavnici SVK ostavljali su dojam krajnje konfuzije i panike i od UN-a su tražili da osigura 450 kamiona i 70.000 litara goriva kako bi tijekom te noći evakuirali otprilike 32.000 civila iz Knina i okolice.⁸⁸ Forand im je rekao da je UN spreman pomoći i podijeliti gorivo civilima koji će prolaziti pored baze UN-a, ali da ne

⁸⁰ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11813-11814.

⁸¹ Kosta Novaković, T. 11815.

⁸² P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11.

⁸³ Kosta Novaković, T. 11745.

⁸⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

⁸⁵ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 5, 10-11; Alain Forand, T. 4380, 4384; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 23.

⁸⁶ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24-25, 27; Alain Gilbert, T. 6467-6468; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁸⁷ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; Alain Gilbert, T. 6467-6468; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁸⁸ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4422; P343 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 23:00 sata, 4. kolovoza 1995.), str. 5; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 23-24; D328 (Forandov radijski intervju za Canadian Broadcasting Service, 4. kolovoza 1995.), str. 2; D337 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 4. kolovoza 1995.), par. 2. V. i P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

može osigurati kamione.⁸⁹ Dodao je da to najprije moraju odobriti, između ostalog, njegovi nadređeni i zapovjedništvo UNPROFOR-a i UNHCR-a, te da treba daljnje pojedinosti od SVK.⁹⁰ Kako stoji u zapisniku sa sastanka, Forand je izrazio zabrinutost u vezi s tim na koji će se način ljude upoznati s planom evakuacije, kao i pitanjem žele li ti ljudi otići i što će ponijeti sa sobom.⁹¹ U zapisniku je također zabilježeno da su dužnosnici SVK djelovali nesporno za donošenje odluke da se izvrši evakuacija.⁹² Forand je izjavio da mu je na kraju sastanka rečeno da će plan evakuacije biti spreman za nekoliko sati.⁹³ On taj plan nikada nije vidio.⁹⁴ Izjavio je da su telefonske linije bile u kvaru, pa je ljudima iz RSK dao radio-uređaj kako bi mogli koordinirati dostavu humanitarne pomoći.⁹⁵ Daljnji dokazi o tom sastanku Foranda i predstavnika srpskih vlasti 4. kolovoza 1995. godine. Raspravnom vijeću su predloženi putem svjedočenja Husseina Al-Alfija, kao što je prikazano u poglavlju 4.4.3.

1526. I Novaković i Mrkšić ukazali su na to da neke od informacija o evakuaciji koje su tada izašle u javnost nisu potekle od vodstva RSK ili SVK. **Novaković** je izjavio da je jednom, dok su uz njega bili šefovi, urednici i novinari Radio Knina čuo emitiranje na frekvencijama Radio Knina a znao je da je Radio Knin bez struje.⁹⁶ U tim radijskim emisijama ljude se pozivalo da napuste područje Krajine i davani su im pravci kojima se trebaju kretati.⁹⁷ Novaković je također izjavio da su hrvatske vlasti po čitavom teritoriju RSK bacale letke s tobožnjim pozivima vlasti RSK stanovništvu na odlazak, ali nije naveo kada je to bilo niti bilo kakav izvor tih svojih saznanja.⁹⁸

1527. Dokazni predmet P480 je poruka s tekstom "Republika Srpska Krajina" i "dostaviti letkom" u zaglavlju, a sadržaj joj je sljedeći: "Zbog napada ustaške vojske

⁸⁹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4380-4381; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 24.

⁹⁰ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁹¹ P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁹² P589 (Alain Gilbert, izjava svjedoka, 5. veljače 2008.), par. 24-25; P592 (Zapisnik sa sastanka dužnosnika SVK i UNPROFOR-a, 4. kolovoza 1995.).

⁹³ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4375-4376; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 1-2; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 24.

⁹⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 5; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 11; Alain Forand, T. 4375-4376.

⁹⁵ Alain Forand, T. 4387, 4389-4390.

⁹⁶ Kosta Novaković, T. 11978-11980.

⁹⁷ Kosta Novaković, T. 11978, 11987-11988.

⁹⁸ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11-12.

koji očekujemo, a zbog obezbeđenja uslova za izvođenje odsudne odbrane, naređujem da se celokupno civilno stanovništvo povuče iz rejonu borbenih dejstava smerom Benkovac-Žegar-Srb." Poruka sadrži tiskani, ali ne i vlastoručni potpis general-pukovnika Mile Mrkšića. Tekst pečata na poruci je, s izuzetkom nekoliko slova, napisan ćirilicom.⁹⁹ Kada mu je prilikom svjedočenja pokazana ta navodna zapovijed za evakuaciju s njegovim imenom, **Mrkšić** je izjavio da je nikada nije vidio i da on takvu zapovijed nije izdao.¹⁰⁰ Zapovjednik 81. gardijske bojne HV-a, koja je bila stacionirana na području Bosanskog Grahova, u Bosni i Hercegovini, u svojem je izvješću od 7. kolovoza 1995. naveo da je u noći 6. kolovoza 1995. uočen jedan helikopter koji je bacao letke.¹⁰¹ Uz izvješće je priložio jedan primjerak takvog letka.¹⁰² U zaglavlju tog letka stoji "Republika Srpska Krajina, Ministarstvo odbrane, dostaviti letkom", a sadržaj mu je sljedeći: "Zbog napada ustaške vojske koji očekujemo, a zbog obezbeđenja uslova za izvođenje odsudne odbrane, naređujem da se celokupno civilno stanovništvo povuče iz rejonu borbenih dejstava smerom Knin-Plavno-Lička Kaldrma." Letak sadrži tiskani, ali ne i vlastoručni potpis general-pukovnika Mile Mrkšića. Tekst pečata na poruci je, s izuzetkom nekoliko slova, napisan ćirilicom.¹⁰³ Mrkšić je izjavio da su, kako je čuo od civila koji su napustili Krajinu, iz zrakoplova bacani tiskani leci s uputama koje je tobože on dao ili kojima je javljano da je on umro, te da je, kako je kasnije čuo od svoje majke, bilo i onih u kojima se tvrdilo da je došlo do raspada RSK, a iza svega toga – vjerovao je – stajala je hrvatska propaganda.¹⁰⁴

1528. Kako se navodi u izvješću zapovjednika 7. korpusa SVK Kovačevića od 9. kolovoza 1995., u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. nastao je "opšti haos i otpočelo je neorganizovano povlačenje naroda i jedinica". Prema tom izvješću, preko prijevoja Otrić se tijekom 5. kolovoza 1995., pravcem Otrić-Srb-Donji Lapac, izvlačilo cjelokupno stanovništvo dalmatinske regije, koje je brojalo otprilike 50.000-60.000 ljudi.¹⁰⁵ Prema **Mrkšićevim** riječima, dok se SVK prema Srbu povlačila organizirano, povlačenje iz Srba odvijalo se spontano, jer su se ljudi tamo našli sa svojim obiteljima i nastavljali su put u raznim vojnim i civilnim vozilima, uključujući tenkove i

⁹⁹ P480 (Nedatirana bilješka o povlačenju civilnog stanovništva).

¹⁰⁰ Mile Mrkšić, T. 19145-19146.

¹⁰¹ P483 (Izvješće zapovjednika 81. gardijske brigade HV-a, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 3-4.

¹⁰² P483 (Izvješće zapovjednika 81. gardijske brigade HV-a, 7. kolovoza 1995.), str. 3, 7.

¹⁰³ P483 (Izvješće zapovjednika 81. gardijske brigade HV-a, 7. kolovoza 1995.), str. 7.

¹⁰⁴ Mile Mrkšić, T. 18965, 19002, 19143-19144, 19146. V. i P484 (Izvješće zapovjednika Postaje aerodromske policije Zagreb, 5. kolovoza 1995.).

poljoprivredna vozila.¹⁰⁶ Mrkšić nije znao tko je donio odluku o povlačenju jedinica SVK s područja u RSK – Otrića, Srba i Donjeg Lapca – prema Banjoj Luci i Bosanskom Petrovcu, u Bosni i Hercegovini, ali je izjavio da je ono bilo neophodno jer je na jednom malenom prostoru bilo oko 50.000-60.000 ljudi bez hrane i zaklona, a očekivao se prodor hrvatskih snaga.¹⁰⁷ Prilikom prelaska u Republiku Srpsku, vojnici SVK su položili oružje.¹⁰⁸ Kako se navodi u Kovačevićevom izvješću od 9. kolovoza 1995., jedinice SVK su tijekom 6. i 7. kolovoza 1995. neorganizirano prolazile kroz Bosanski Petrovac, u Bosni i Hercegovini.¹⁰⁹ Do 10. kolovoza 1995. većina jedinica SVK napustila je teritorij RSK i otišla u Republiku Srpsku, ali bilo je i onih koje su ostale u RSK, na području Like i Dinare.¹¹⁰ Te su jedinice izgubile vezu sa zapovjedništvom, razbile su se u manje grupe, od po pet-šest ljudi, i kroz šume su se pokušavale kradom izvući s tog područja i preko Une se domoći Oštrelja, u Bosni i Hercegovini.¹¹¹ Većina tih grupa došla je u Republiku Srpsku tjedan do 20 dana kasnije.¹¹²

1529. **Novaković** je u svojem svjedočenju rekao da je, unatoč odluci da se evakuacija stanovništva izvrši unutar granica RSK, civilno stanovništvo 4. i 5. kolovoza 1995. otišlo u Lapac i Srb, a odatle za Martin Brod, Bosanski Petrovac, i zatim Banju Luku, koji se nalaze u Bosni i Hercegovini.¹¹³ Civili su odlazili traktorima, civilnim vozilima i ponekim vojnim vozilom.¹¹⁴ Mnogi vojnici su napustili svoje jedinice kako bi se pobrinuli za svoje obitelji.¹¹⁵ Uslijed toga su se jedinice raspale.¹¹⁶ Mrkšić je u izvješću koje je 26. kolovoza 1995. podnio načelniku Generalštaba VJ naveo da su se 5. i 6.

¹⁰⁵ D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁰⁶ Mile Mrkšić, T. 19004-19006.

¹⁰⁷ Mile Mrkšić, T. 18945, 19003-19004.

¹⁰⁸ Mile Mrkšić, T. 19006; D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 3.

¹⁰⁹ D1516 (Izvješće o borbenom djelovanju 7. korpusa od 29. srpnja do 6. kolovoza 1995., Slobodan Kovačević, 9. kolovoza 1995.), str. 3.

¹¹⁰ Mile Mrkšić, T. 19007, 19010.

¹¹¹ Mile Mrkšić, T. 19007-19010.

¹¹² Mile Mrkšić, T. 19007.

¹¹³ P1092 (Kosta Novaković, izjava svjedoka, 5. travnja 2001.), str. 11; Kosta Novaković, T. 11795, 11806, 11976.

¹¹⁴ Kosta Novaković, T. 11802, 11883.

¹¹⁵ Kosta Novaković, T. 11802, 11930-11931.

¹¹⁶ Kosta Novaković, T. 11802.

kolovoza 1995. neke jedinice SVK prestale boriti i izmiješale se s kolonama izbjeglica.¹¹⁷

1530. U vezi s gradom Kninom, **svjedok 56**, Srbin, policajac u Kninu od svibnja 1994. do 5. kolovoza 1995.,¹¹⁸ u svojem svjedočenju je rekao da je 28. ili 29. srpnja 1995. prisustvovao jednom sastanku u Sjevernoj vojarni na kojem se raspravljalo o zaštiti civilnog stanovništva u slučaju napada.¹¹⁹ Sastankom je predsjedavao zapovjednik Sjevernodalmatinskog korpusa Veso Kozomara.¹²⁰ Zapovjednik Civilne zaštite za kninsko područje, Milivoj Dondur, dobio je zadatak da pripremi plan evakuacije žena, djece i starijih ljudi, što je uključivalo izradu reda vožnje autobusa i osiguravanje zaliha goriva.¹²¹ Svjedok takav plan nikad nije vidio.¹²² Prema onome što je vidio i što je čuo od onih koji su napuštali to područje, ljudi su naprosto spontano spakirali svoje stvari i otišli, što je onda i druge navelo da učine isto.¹²³ Kako je svjedok rekao, ako je plan i postojao, po njemu se 4. kolovoza 1995. nije postupilo.¹²⁴

1531. Svjedok 56 je izjavio da je Knin, Strmicu i Golubić u danima prije "napada" napustio manji broj ljudi i otišao u okolna sela.¹²⁵ U Kninu su 3. kolovoza 1995. bili samo ljudi koji su radili u civilnim službama od vitalnog značaja, te stariji muškarci, žene i djeca.¹²⁶ Svjedok je izjavio da je u 17:00 sati 4. kolovoza 1995. održan sastanak u sjedištu Ministarstva unutarnjih poslova.¹²⁷ Sastanku su prisustvovali ministar unutarnjih poslova Tošo Pajić, Nikola Rastović, Neboša Pavković i Rajko Čosić.¹²⁸ Odlučeno je da se Ministarstvo unutarnjih poslova povuče na rezervni položaj, u jednu školu između Pađena, u općini Knin, i Otona, u općini Ervenik, a sljedeći je sastanak zakazan za ponoć.¹²⁹ U to su vrijeme i vojnici i civili masovno napuštali Drniš, Vrliku i

¹¹⁷ D923 (Izvešće generala Mile Mrkšića, zapovjednika SVK, podneseno načelniku GŠ-a VJ, 26. kolovoza 1995.), str. 9-10.

¹¹⁸ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 1-2; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 1; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), str. 1, par. 2; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), str. 1; svjedok 56, T. 3686.

¹¹⁹ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 36; svjedok 56, T. 3578, 3653, 3696.

¹²⁰ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 36; svjedok 56, T. 3578, 3696.

¹²¹ P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 36, 38; svjedok 56, T. 3576-3578, 3695.

¹²² P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 38; svjedok 56, T. 3648.

¹²³ Svjedok 56, T. 3647-3648.

¹²⁴ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 38.

¹²⁵ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 12; svjedok 56, T. 3696.

¹²⁶ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 12.

¹²⁷ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 4, 7; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 29; svjedok 56, T. 3660.

¹²⁸ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 29.

¹²⁹ P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 30; svjedok 56, T. 3661-3662.

Knin.¹³⁰ Oko 22:00 sata svjedok je iz policijske postaje otišao u Oton.¹³¹ Po povratku u Knin je vidio da je cesta koja vodi iz Knina prepuna ljudi koji pokušavaju napustiti grad.¹³² Svjedok je između ponoći i 01:00 sat u zapovjedništvu SVK vidio mnogo oficira, kao i Mrkšića i Martića.¹³³ Kad se na sastanku zakazanom za ponoć nitko nije pojavio, svjedok je oko 01:00 sat iz Knina otišao u Benkovac da obiđe svoju obitelj.¹³⁴ Njegova je obitelj, međutim, već bila otišla u Bosnu i Hercegovinu.¹³⁵ U Benkovcu je situacija bila nešto mirnija; samo su dvije-tri kuće gorjele (prema "Kaštelu" i iza pošte, prema vojarni) i neki su ljudi napuštali grad u kolonama koje su se kretale prema Kistanjama.¹³⁶ Oko 03:00 sata 5. kolovoza 1995. svjedok je vidio da su sela Kistanje i Đevrske, u općini Kistanje, napuštena.¹³⁷ Prema njegovoj procjeni, u Kistanjama je prije operacije Oluja živjelo otprilike 1.500 ljudi, a u Đevrskama njih otprilike 1.000.¹³⁸ Na putu od Kistanja prema Kninu svjedok je vidio konvoj izbjeglica koji se kretao u smjeru Pađena.¹³⁹ U konvoju su uglavnom bili civili, ali bilo je i nekih vojnih lica, kao i vojnih vozila koja su prevozila civile i vojnu opremu.¹⁴⁰ Oko 16:00 sati 5. kolovoza 1995. kolona je stigla do Srba, u općini Donji Lapac, i odatle produžila u smjeru Martin Broda, u Bosni i Hercegovini.¹⁴¹ Svjedok je s nekim prijateljima krenuo drugim putem, koji je kroz šumu vodio ka Drvaru, u Bosni i Hercegovini.¹⁴² Konvoj se nastavio kretati prema Bravskom i svjedok je 7., 8. ili 9. kolovoza 1995. vidio kako Petrovac, gdje se tada nalazio, prelijeće jedan zrakoplov koji je pratio konvoj, a na tom je zrakoplovu, kako mu se činilo, vidio hrvatski grb.¹⁴³ Pripadnici kninske policije koji su bili u

¹³⁰ Svjedok 56, T. 3720, 3724.

¹³¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; svjedok 56, T. 3661.

¹³² P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; svjedok 56, T. 3608.

¹³³ Svjedok 56, T. 3543.

¹³⁴ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 26, 32; svjedok 56, T. 3543.

¹³⁵ Svjedok 56, T. 3546-3547.

¹³⁶ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 26; svjedok 56, T. 3714-3715.

¹³⁷ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 27.

¹³⁸ Svjedok 56, T. 3545.

¹³⁹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 8.

¹⁴⁰ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; svjedok 56, T. 3545-3546, 3697.

¹⁴¹ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 33; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 1; svjedok 56, T. 3542.

¹⁴² P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 1; svjedok 56, T. 3542.

¹⁴³ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; P287 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 18. rujna 2000.), str. 8; P288 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 12. lipnja 2007.), par. 35; P289 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 21. svibnja 2008.), par. 1.

konvoju imali su osobna vozila i lako naoružanje.¹⁴⁴ Nekoliko minuta kasnije svjedok je čuo detonacije.¹⁴⁵ Kad je došao na mjesto događaja, udaljeno otprilike 12 do 15 kilometara od Petrovca, vidio je da su pogođena dva kamiona, koja nisu bila vojna i od kojih je jedan vozio konzerviranu hranu, a pogođeno je i nekoliko automobila.¹⁴⁶ Svjedok je izjavio da su ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. otišli iz Knina i njegove okolice sa sobom ponijeli samo ono najosnovnije jer su se po završetku granatiranja htjeli vratiti svojim kućama.¹⁴⁷ Iz razgovora s ljudima iz kolone, svjedok je zaključio da su se oni na bijeg odlučili rukovodeći se poukom iz priča preživjelih iz operacije Bljesak koje su vidjeli na televiziji - da se mora pobjeći da bi se sačuvao goli život.¹⁴⁸

1532. U vezi s općinom Benkovac, Raspravnom vijeću su predočena svjedočenja dvojice svjedoka koji su stanovništvu pomagali da napusti općinu. **Dušan Sinobad**, od 1984. do 1995. direktor benkovačke podružnice državnog prijevoznog poduzeća Zagrebački transporti, od 1990. Autotransport Benkovac,¹⁴⁹ u svojem svjedočenju je rekao da je u opis njegovog posla ulazila i izrada planova evakuacije za sve vrste izvanrednih situacija.¹⁵⁰ Njegovo je poduzeće, kako je izjavio, imalo 20 autobusa i otprilike 35 vozača.¹⁵¹ Prema Sinobadovim riječima, godine 1993., Štab Civilne zaštite mu je naredio da izradi jedan takav plan.¹⁵² Sinobad je izjavio da bi u slučaju opasnosti izazvane vojnim operacijama vozači uputu kamo da voze civilno stanovništvo dobivali od nekoga iz vojske.¹⁵³ Dana 4. kolovoza 1995. Sinobada je, kako je izjavio, oko 16:00 sati jedan član općinskog Ratnog štaba pozvao da dođe u zgradu općine.¹⁵⁴ Ratni štab su činili gradonačelnik Stevo Vukša, njegovi savjetnici, predsjednik Općine i drugi istaknuti općinski dužnosnici. Svjedoku je Ratni štab na tom sastanku naredio da se pobrine da njegovi autobusi imaju goriva i budu spremni za prijevoz civila na sigurnija područja. Kako je svjedok rekao, nije mu bilo objašnjeno je li primljena zapovijed za evakuaciju.¹⁵⁵ Sinobad je uz to dobio uputu da se, kad se situacija smiri, stanovništvo

¹⁴⁴ Svjedok 56, T. 3722-3723.

¹⁴⁵ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9.

¹⁴⁶ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 9; svjedok 56, T. 3546.

¹⁴⁷ P286 (Svjedok 56, izjava svjedoka, 5. prosinca 1996.), str. 10.

¹⁴⁸ Svjedok 56, T. 3548.

¹⁴⁹ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), str. 1, par. 1-4; Dušan Sinobad, T. 16938.

¹⁵⁰ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 4.

¹⁵¹ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 3.

¹⁵² P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 4.

¹⁵³ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 5; Dušan Sinobad, T. 16970-16971.

¹⁵⁴ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 14, 21; Dušan Sinobad, T. 16949-16950.

¹⁵⁵ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 21; Dušan Sinobad, T. 16950.

tim autobusima treba i vratiti.¹⁵⁶ Izjavio je da je svojim otpravnicima dao nalog da u 20 autobusa, koliko ih je tada imao na raspolaganju, natoče gorivo i dovezu ih na autobusni kolodvor.¹⁵⁷ Prema Sinobadovim riječima, ljudi iz Benkovca su na autobusni kolodvor počeli stizati otprilike između 18:00 i 19:00 sati, a mahom su to bili žene i djeca, kao i ljudi iz sela koji nisu imali vlastiti prijevoz. Svjedok je izjavio da su ti ljudi na autobusni kolodvor došli prije svega iz straha jer, prema njegovim riječima, civilno stanovništvo od općinskih vlasti nije dobilo zapovijed za odlazak.¹⁵⁸ Sinobad je rekao da su ljudi koji su imali vlastiti prijevoz grad počeli napuštati u 16:00 sati i da su se do 20:00 sati kolone već formirale.¹⁵⁹ Stanovništvo nije znalo za plan evakuacije, nego samo općinski službenici.¹⁶⁰ U skladu s uputama dobivenim na sastanku u općini, prvi autobus je otišao oko 19:00 sati, a odredište mu je bio Bosanski Petrovac, u Bosni i Hercegovini.¹⁶¹ Kako je svjedok rekao, na autobusnom kolodvoru je vladala panika jer ljudi nisu znali kada će HV ući u grad. Sinobad je izjavio da su autobusi odlazili otprilike svakih deset minuta, a posljednji je otišao oko 23:00 sata 4. kolovoza 1995.¹⁶² Sinobad je oko 04:00 sata 5. kolovoza 1995. vidio kako ljudi iz "sela" odlaze na traktorima i tenkovima.¹⁶³ Svjedok je 5. kolovoza 1995. sa svojim poslovođom i jednim vojnikom, Milom Šušom, otišao prema Kninu, odakle je produžio prema Bosanskom Petrovcu.¹⁶⁴ Prenočio je u Banjoj Luci i odatle nastavio za Beograd.¹⁶⁵

1533. **Đuro Vukašinić**, Srbin, tijekom operacije Oluja vršilac dužnosti zamjenika načelnika stanice javne bezbjednosti RSK u Benkovcu,¹⁶⁶ izjavio je da su ga 4. kolovoza 1995. oko 16:15 sati u njegovom uredu posjetila tri predstavnika lokalnih vlasti – Stevan Vukša (predsjednik Općine Benkovac), Ratimir Ivaniš (predsjednik Izvršnog savjeta) i Radomir Kužet (odvjetnik) – jer je bilo potrebno organizirati izmještanje civila s ugroženih područja.¹⁶⁷ Svjedok je posvjedočio da je informaciju da moraju organizirati premještanje civilnog stanovništva na područje Srba i Like dobio od

¹⁵⁶ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 26.

¹⁵⁷ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 24.

¹⁵⁸ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 25.

¹⁵⁹ Dušan Sinobad, T. 16948-16949.

¹⁶⁰ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 25.

¹⁶¹ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 21, 26; Dušan Sinobad, T. 16950.

¹⁶² P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 27.

¹⁶³ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 28.

¹⁶⁴ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 29; Dušan Sinobad, T. 16968.

¹⁶⁵ P2362 (Dušan Sinobad, izjava svjedoka, 7. ožujka 2007.), par. 30.

¹⁶⁶ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 4; Đuro Vukašinić, T. 18533, 18537, 18566.

¹⁶⁷ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 10, 11; Đuro Vukašinić, T. 18556.

Vukše.¹⁶⁸ Dogovorili su se da će se oko 18:00 sati sastati u zgradi Općine kako bi se izvršila evakuacija civila.¹⁶⁹ Svjedok je nakon toga, oko 17:00 sati, otišao kući i tamo vidio da su se njegova žena i djeca sklonili kod susjeda u podrum.¹⁷⁰ Oko 18:00 sati Vukašinić je otišao u zgradu Općine, gdje se sastao s tri spomenuta predstavnika vlasti, načelnikom Civilne zaštite, predstavnikom autobusnog poduzeća, predstavnikom benzinske crpke, kao i direktorima nekih drugih poduzeća – koji su mogli osigurati kamione – nakon čega su izradili plan privremene evakuacije civila.¹⁷¹ No, kako je svjedok rekao, ljude u Benkovcu već je bila obuzela panika zbog granatiranja i vijesti o vojnim neuspjesima, pa su oko 16:00 sati počeli bježati s tog područja kakvim su god vozilima mogli.¹⁷² Svjedok je izjavio da su vlasti organizirale prijevoz autobusima s autobusnog kolodvora, za što su upotrijebljeni svi raspoloživi autobusi.¹⁷³ Prema svjedokovim riječima, Benkovac je do večeri bio pust.¹⁷⁴ Svjedok se nakon sastanka vratio u policijsku postaju, gdje je proveo čitavu noć.¹⁷⁵ Između 20:00 i 22:00 sata organizirao je prijevoz u Benkovac za policajce koji su se s Dinare pješice povukli u Kistanje, a dao je i gorivo onima koji su imali automobile i rekao im da se vrate u 05:00 sati.¹⁷⁶ U 23:00 sata jedan vojnik je svjedoku kazao da je 3. brigadi, koja je držala položaje prema Biogradu i prema moru, rečeno da se povuče. Povlačenje 3. brigade je, kako je Vukašinić rekao, otvorilo put HV-u i on je u tom času znao da je sve gotovo. Policajcima i svojoj obitelji je kazao da krenu prema Srbu, u općini Donji Lapac. Svjedokova obitelj došla je oko 01:00 sat u policijsku postaju da se pozdrave i onda otišla (ponovno ih je vidio devet dana kasnije u Srbiji).¹⁷⁷ Svjedok je tijekom te noći pomogao da se izvrši evakuacija određenih dokumenata i opreme iz policijske postaje.¹⁷⁸ Oko 07:30 sati 5. kolovoza 1995. svjedok je s posljednjim inspektorom i još tri policajca napustio policijsku postaju i zatim se odvezao sve do Srbije, kamo je stigao 10. kolovoza 1995.¹⁷⁹

¹⁶⁸ Đuro Vukašinić, T. 18556.

¹⁶⁹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 11.

¹⁷⁰ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 11, 13.

¹⁷¹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 14; Đuro Vukašinić, T. 18573.

¹⁷² D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 15; Đuro Vukašinić, T. 18558-18560, 18590.

¹⁷³ Đuro Vukašinić, T. 18559.

¹⁷⁴ Đuro Vukašinić, T. 18590.

¹⁷⁵ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 16.

¹⁷⁶ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 16; Đuro Vukašinić, T. 18538, 18540.

¹⁷⁷ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 17.

¹⁷⁸ Đuro Vukašinić, T. 18579.

¹⁷⁹ D1499 (Đuro Vukašinić, izjava svjedoka, 3. travnja 2007.), par. 18; Đuro Vukašinić, T. 18579.

1534. Dana 25. kolovoza 1995. Uzelac, zapovjednik 92. motorizovane brigade SVK, u svojem je izvješću Glavnom štabu SVK naveo da je 4. kolovoza 1995. u 19:00 sati od organa vlasti dobio uputu da je neophodno pristupiti evakuaciji civilnog stanovništva i dodao da su oni tu zapovijed prenijeli ljudima koji su bili zaduženi za evakuaciju.¹⁸⁰ Uzelac se u 20:00 sati na zapovjednom mjestu u Kninu sastao s generalom Mrkšićem i drugim zapovjednicima brigada i tom prilikom Mrkšiću rekao da iz Benkovca nije evakuiran nitko od civila.¹⁸¹ Nakon 23:00 sata Uzelac je svojim jedinicama zapovjedio da omogućue izvlačenje civila s prve linije i nije dopustio nikakvo povlačenje dok se i posljednji civil ne izvuče.¹⁸² Dana 9. kolovoza 1995. zapovjednik 4. lake pješadijske brigade SVK u svojem je izvješću naveo da je 5. kolovoza 1995. oko 10:00 sati, kad se uvjerio da su civili evakuirani iz Benkovca, brigadi zapovjedio da izvrši povlačenje prema Žegarar, u općini Nadvoda, i dalje prema Mokrom Polju, u općini Ervenik. Kako stoji u istom izvješću, 4. laka pješadijska brigada planski se povlačila za kolonom civila, a evakuirano je cjelokupno civilno stanovništvo, osim manjeg broja ljudi koji su odbili napustiti to područje.¹⁸³

1535. U vezi s općinom Obrovac, **Jovan Dopuđ**, oficir 4. lake pješadijske brigade SVK do 1993. i odbornik u Skupštini općine Obrovac u kolovozu 1995.,¹⁸⁴ u svojem svjedočenju je rekao da su 4. kolovoza 1995., kada je započelo granatiranje Obrovca, ljudi, uključujući njegovu obitelj, počeli napuštati grad i odlaziti u Srbiju.¹⁸⁵ Obrovac je tada imao otprilike 2.000 stanovnika.¹⁸⁶ Grad je do ponoći toga dana napustilo 80 posto stanovnika koji su, doduše, očekivali da će se vratiti, zbog čega sa sobom nisu ponijeli nikakvu prtljagu.¹⁸⁷ Dopuđ je izjavio da, koliko je njemu poznato, općinske vlasti nisu izvršile plansku i organiziranu evakuaciju.¹⁸⁸ U svojem svjedočenju je rekao da se u Skupštini općine Obrovac nikada nije raspravljalo o evakuaciji iz Obrovca niti je

¹⁸⁰ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 1, 3, 8.

¹⁸¹ D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 3-4.

¹⁸² D828 (Izvješće zapovjednika 92. motorizovane brigade za razdoblje od 4. do 10. kolovoza 1995. podneseno Glavnom štabu SVK, 25. kolovoza 1995.), str. 4.

¹⁸³ D520 (Borbeno izvješće Komande 4. lake brigade SVK, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁸⁴ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 1; Jovan Dopuđ, T. 5993, 6005-6006, 6063-6064.

¹⁸⁵ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 3-4; Jovan Dopuđ, T. 5979, 5982, 6002-6004, 6039.

¹⁸⁶ Jovan Dopuđ, T. 6004.

¹⁸⁷ P548 (Jovan Dopuđ, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 3.

¹⁸⁸ Jovan Dopuđ, T. 5982, 6010-6012, 6016, 6019-6020.

donesena odluka da se ona izvrši.¹⁸⁹ Dok je 5. kolovoza 1995. kroz Obrovac išao prema Žegar, u općini Nadvoda, svjedok, kako je izjavio, nije vidio nikakva vojna lica koja bi vršila evakuaciju civila.¹⁹⁰

1536. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo svjedočenja svjedoka koji su napustili općine na koje se odnosi Optužnica ili vidjeli druge kako ih napuštaju. Ti dokazi, za svaku od općina, prikazani su i na njih se upućuje u poglavlju 4.5.3 dolje u tekstu, a uključuju svjedočenja Jovana Vujnovića, Aluna Robertsa, Søren Liboriusa, Erica Hendriksa, svjedokinje 3, svjedokinje 67 i svjedoka 1.

1537. S obzirom na gore navedeno, Raspravno vijeće smatra da, iako planovi evakuacije u nekim općinama jesu postojali, ti planovi nisu, u vezi s operacijom Oluja, jednako provedeni u svim općinama. U nekim općinama, na primjer u Benkovcu, takvi su planovi, kako se čini, provedeni. Međutim, s obzirom na to kako su i kada ljudi napustili svoje domove, eventualni potezi općinskih vlasti u maloj su mjeri utjecali na njihove postupke ili na njih uopće nisu utjecali. Stanovništvo je već bilo krenulo. Isto tako, zapovijed za evakuaciju koju je Milan Martić izdao kasno poslijepodne 4. kolovoza 1995. potpisana je i proslijeđena u trenutku kada je velik broj ljudi već bio napustio svoje domove. Vodstvo RSK i SVK dobro je znalo da su ljudi počeli odlaziti i Novaković je bio mišljenja da je Martićeva zapovijed bila pokušaj da se uvede nekog reda u događaje koji su se već odvijali. Pritom nije izvjesno je li vodstvo RSK i SVK imalo mogućnosti da tu zapovijed za evakuaciju provede u praksi. To pokazuje i sastanak dužnosnika UNCRO-a i SVK održan nakon izdavanja zapovijedi, na kojem je SVK od UNCRO-a zatražila izdašnu pomoć, a da pritom – kakav je bio Forandov dojam – nije imala nikakav jasan plan o tome na koji bi se način evakuacija provela u praksi.

1538. S tim u vezi, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i pronađene letke sa zapovijedi za evakuaciju civilnog stanovništva. U spis su uvrštena dva takva letka, kao dokazni predmet P480 i dio dokaznog predmeta P483. Uzimajući posebno u obzir činjenicu da je tekst pečata samo djelomično napisan ćirilicom i da je Mrkšić porekao da je tu zapovijed izdao ili uopće vidio, te u svjetlu rasprava vođenih na brijunskom sastanku (čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.2), Raspravno vijeće se nije uvjerilo da su oni potekli od vodstva RSK i SVK.

¹⁸⁹ Jovan Dopud, T. 6036.

¹⁹⁰ Jovan Dopud, T. 6026-6027.

1539. Osim toga, u analiziranim svjedočenjima ljudi koji su napustili svoje domove nema ili ima svega nekoliko naznaka da ih je na takvu odluku potaknulo vodstvo RSK ili SVK. Nadalje, dokazi ne ukazuju na to da je samo kretanje ljudi bilo na ikakav način organizirano, na primjer, da je Srpska vojska Krajine pružala pomoć ili osiguranje onima koji su odlazili. Dapače, kao što je posvjedočio Mrkšić, mnogi su vojnici SVK napuštali jedinice kako bi pomogli svojim obiteljima, uslijed čega su se te jedinice raspale. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće konstatira da, općenito uzevši, ljudi svoje domove nisu napuštali zbog evakuacije koju je eventualno isplaniralo ili organiziralo vodstvo RSK ili SVK. Raspravno vijeće će u nastavku razmotriti činjenične okolnosti raznih incidenata kojima su, prema navodima, počinjeni deportacija i prisilno premještanje.

4.5.3 Deportacija i prisilno premještanje u općinama na koje se odnosi Optužnica

Općina Benkovac

1540. Raspravnom vijeću su predočeni dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Benkovac i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje Jacquesa Morneaua i dokazni predmet P233, prikazane u poglavlju 4.1.2 (Ljubica Stegnajić); svjedočenje Rajka Guše, prikazano u poglavlju 4.2.2 (Buković); svjedočenja Dušana Sinobada, Đure Vukašinića, Alaina Foranda i svjedoka 56, prikazana u poglavlju 4.5.2; izvješće HV-a, P2436, prikazano u poglavlju 4.4.4; kao i svjedočenje Konstantina Drče, prikazano u poglavlju 4.3.2 (Konstantin Drča). Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu Benkovca, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac).

1541. Raspravno vijeće konstatira da su stanovnici Benkovca grad počeli napuštati najkasnije 4. kolovoza 1995. u 06:55 sati. Civili koji nisu imali vlastiti prijevoz toga su dana između 18:00 i 19:00 sati počeli stizati na autobusni kolodvor, na što ih je, prema Sinobadovoj tvrdnji, prije svega nagnao strah. Počevši od 19:00 sati, iz Benkovca su do 23:00 sata u organizaciji općinskih vlasti svakih deset minuta odlazili autobusi kojima je odredište bio Bosanski Petrovac, u Bosni i Hercegovini. Na temelju svjedočenja Sinobada, Vukašinića, svjedoka 56 i Foranda, te na temelju dokaznog predmeta P2436, Raspravno vijeće konstatira da je od jutra 4. kolovoza 1995. do ranih jutarnjih sati 5. kolovoza 1995. grad Benkovac napustio velik broj ljudi, uključujući Sinobadovu

i Vukašinovićevu obitelj (koji su svi bili Srbi). Vukašinović i njegova obitelj ponovno su se vidjeli 14. kolovoza 1995. u Srbiji. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava Benkovca 1991., konstatira da su osobe koje su otišle 4. kolovoza 1995. znatnim dijelom bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1542. Na temelju svjedočenja Rajka Guše, Raspravno vijeće konstatira da je većina stanovnika Bukovića, u općini Benkovac, to selo napustila 4. kolovoza 1995. ili u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. Guša nije predočio dokaze o tome kamo su seljani otišli. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991., konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Bukovića golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće uz to podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja 4.2.2 (Buković) u vezi s uništavanjem pet ili šest kuća u Bukoviću u jutarnjim satima 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1543. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.3.2 (Konstantin Drča), 5.8.2 (e) i 5.7.2 u vezi sa zatočenjem i zlostavljanjem Konstantina Drče iz grada Benkovca. Raspravno vijeće konstatira da je Drča nakon tog incidenta premješten u okružni zatvor u Splitu, a zatim 30. svibnja 1996. pušten na slobodu, nakon što je u nazočnosti upravitelja zatvora potpisao izjavu da iz Hrvatske odlazi dobrovoljno. Drča je potom odveden u izbjeglički centar u Đakovu, a 8. lipnja 1996. stigao je u Srbiju, potpisavši prije toga još jednu izjavu da iz Hrvatske odlazi dobrovoljno. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1544. Dokazi ukazuju na to da je Mile Stegnajić 21. kolovoza 1995. svoj dom u Stegnajiću, u općini Benkovac, napustio zato što su mu dvije naoružane osobe za koje je rekao da su Hrvati u civilnoj odjeći prijetile smrću. Budući da dokazi ukazuju na to da su te osobe bile civili, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice. Raspravno vijeće s tim u vezi upućuje na poglavlje 2.

Općina Civljane

1545. Raspravnom vijeću je u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Civljane i unutar te općine predočeno svjedočenje Ružice Šarac, prikazano u

poglavljju 4.1.9 (Ilija Šarac). Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze iz popisa stanovništva iz 1991., čiji se prikaz daje u poglavljju 4.2.3 (Selo Civljane).

1546. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su 4. kolovoza 1995. Civljane napustili gotovo svi seljani. Među njima je bila i Ružica Šarac, Srpkinja iz Civljana, koja je iz Civljana sa svojom obitelji otišla kasno poslijepodne 4. kolovoza 1995. Svjedokinja Šarac iz Civljana je otišla nakon što je čula da je jedna osoba koja je prema "planu za evakuaciju" bila zadužena da ih obavijesti u slučaju da evakuacija bude potrebna upozorila ljude da je HV blizu, pa moraju napustiti Civljane i otići u Knin. Svjedokinja je došla u Kovačić, u općini Knin. Što se tiče događaja od 5. kolovoza 1995., Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Ilija Šarac) i 5.3.2 u vezi s ubojstvom Ilije Šarca. Na osnovi dokaza na kojima je utemeljilo te konstatacije, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije Ružicu Šarac i njezinu obitelj, osim njezinog muža, prevezle u bazu UN-a u Kninu (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Svjedokinja Šarac je 16. rujna 1995. prevezena u Srbiju, gdje je još živjela 1. travnja 1998. Raspravnom vijeću nisu predočeni dokazi o tome kamo su otišli ostali seljani. S obzirom na nacionalni sastav Civljana 1991. i činjenicu da se od 1991. do 1995. s područja bivšeg Sektora Jug iselio znatan broj nesrba (vidi poglavlje 5.1.2), Raspravno vijeće konstatira da su ljudi koji su odlazili velikom većinom bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Ervenik

1547. Raspravnom vijeću su predočeni dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Ervenik i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenja Jovana Vujinovića, Petra Kneževića i Petra Romaseva, kao i popis stanovništva iz 1991., koji su prikazani u poglavljju 4.1.6 (Marta Vujnović, Stevo Vujnović i Marija Vujnović - Prilog, br. 9; Daljnje pojašnjenje, br. 17).

1548. Na temelju predočenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su dužnosnici RSK 4. kolovoza 1995. stanovnicima Oton Polja, u općini Ervenik, rekli da odu jer se selu približava skupina ljudi koje su oni nazvali "ustaškim" snagama. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. većina stanovnika Oton Polja, među njima

i članovi obitelji Jovana Vujinovića, napustila svoje domove. Vujinović je izjavio da su seljani otišli dobrovoljno. Uz to, Raspravno vijeće konstatira da su 21. kolovoza 1995. Oton Polje, uz pomoć predstavnika međunarodne zajednice, napustili gotovo svi preostali seljani. S tim u vezi, Raspravno vijeće podsjeća i na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.6 (Marta Vujnović, Stevo Vujnović i Marija Vujnović - Prilog, br. 9; Daljnje pojašnjenje, br. 17). Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su stanovnici Oton Polja otišli. S obzirom na nacionalni sastav Otona 1991. i svjedočenje Jovana Vujinovića, Raspravno vijeće konstatira da su seljani koji su u kolovozu 1995. otišli iz Oton Polja, uključujući obitelj Jovana Vujinovića, golemom većinom, ako ne i svi, bili krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Gračac

1549. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju u općini Gračac, koji su velikim dijelom prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje Mile Sovilja, prikazano u poglavljima 4.1.7 (Vlade Sovilj) i 4.4.5, te svjedočenje Vide Gaćeše, prikazano u poglavlju 4.4.5. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu grada Gračaca, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.7 (Grad Gračac). Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 222 stanovnika Kijana u općini Gračac 1991., njih 217 su bili Srbi.¹⁹¹

1550. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.5 da su 4. kolovoza 1995. na grad Gračac ispaljivane granate otprilike od 05:00 sati i da se u Gračacu 4. kolovoza 1995., kad je počelo granatiranje, nalazilo civilno stanovništvo, koje je do 5. kolovoza 1995. u 14:00 sati u velikom broju napustilo grad. Što se tiče Mile Sovilja i Vide Gaćeše, Raspravno vijeće konstatira da je Sovilj stigao u Srbiju 6. kolovoza 1995., a Gaćeša 9. kolovoza 1995. Nadalje, na temelju Soviljevog svjedočenja i podataka iz popisa stanovništva iz 1991., Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su 4. i 5. kolovoza 1995. otišle iz grada Gračaca golemom većinom bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1551. Na temelju iskaza Mile Sovilja, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 5. kolovoza 1995. oko 01:00 sat svoje domove u selu Kijani napustilo deset ljudi iz dvije od tri obitelji Sovilj. Budući da je Mile Sovilj išao s njima, a da je on u Srbiju stigao 6. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da je i tih deset ljudi u Srbiju stiglo 6. kolovoza 1995. Uz to, s obzirom na činjenicu da su Kijani 1991. bili većinski srpsko selo, kao i s obzirom na to da su svi ti ljudi bili u rodu s Milom Soviljem, Raspravno vijeće za tih deset osoba konstatira da su bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Kistanje

1552. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Kistanje i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenja Dušana Torbice i Zdravka Bunčića, prikazana u poglavlju 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154); svjedočenje Milana Letunice, prikazano u poglavlju 4.2.8 (Gošić); svjedočenje Mirka Ognjenovića, prikazano u poglavlju 4.2.8 (Kakanj); svjedočenja Pere Perkovića, Aluna Robertsa i Edwarda Flynnna, prikazana u poglavlju 4.2.8 (Mjesto Kistanje); kao i popis stanovništva iz 1991., prikazan u poglavlju 4.2.8 (Kakanj i Mjesto Kistanje); te svjedočenje svjedoka 56, prikazano u poglavlju 4.5.2.

1553. Raspravno vijeće konstatira da su između 25. i 27. srpnja 1995. neki od seljana, među njima i djeca Dušana Torbice, napustili kistanjski zaselak Torbice. Torbica je izjavio da je 4. i 5. kolovoza 1995. selo granatirano i Raspravno vijeće konstatira da su Torbica, njegova žena i mnogi drugi 5. kolovoza 1995. napustili selo. Torbica i njegova žena krenuli su prema Erveniku što su, prema Torbičinoj tvrdnji, učinili zato da bi izbjegli granatiranje. U vezi s tim što se kasnije događalo s Dušanom Torbicom i njegovom ženom, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154). Na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991. i Torbičinog svjedočenja, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su tih dana otišle iz Torbica, zaseoka sela Kistanje, golemom većinom, ako

¹⁹¹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske

ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1554. Raspravno vijeće konstatira da je Zdravko Bunčić, Srbin iz Ivoševaca u općini Kistanje, u srpnju i početkom kolovoza čuo priče na temelju kojih je pretpostavio da dolazi HV, zbog čega je odlučio da on i njegova obitelj moraju otići, što su 5. kolovoza 1995. i učinili. U vezi s događajima koji su uslijedili, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154). Budući da je Zdravko Bunčić bio Srbin, Raspravno vijeće konstatira da su i članovi njegove obitelji bili Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1555. Raspravno vijeće konstatira da je Mirko Ognjenović 4. ili 5. kolovoza 1995. čuo i vidio kako granate padaju na lokacije u blizini sela Kakanj, u općini Kistanje, te da je čuo da je "mjesni odbor" rekao stanovnicima Kakanja da odu i da će im dati gorivo. Prema Ognjenovićevoj tvrdnji, ljudi su nakon 5. kolovoza 1995. pobjegli iz Kakanja zato što su se bojali da će selo biti granatirano i zauzeto. Raspravno vijeće konstatira da su 4. i 5. kolovoza 1995. Kakanj napustili svi seljani, osim njih desetak. Što se tiče događaja koji su uslijedili, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.8 (Kakanj). Nakon tih događaja, Mirko Ognjenović i njegova strina su 26. kolovoza 1995. napustili Kakanj i otišli u bazu UN-a (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Odatle su 15. rujna 1995. otišli u Srbiju, u konvoju pod pratnjom UN-a. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991. i svjedočenja Mirka Ognjenovića, konstatira da su osobe koje su na te dane otišle iz sela Kakanj, uključujući samog Mirka Ognjenovića, golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi.

1556. Raspravno vijeće konstatira da je većina stanovnika Kistanja grad napustila najkasnije 13. kolovoza 1995. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava mjesta Kistanje 1991., konstatira da su osobe koje su iz njega otišle golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1557. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je Milan Letunica, Srbin iz Gošića u općini Kistanje, nakon što je čuo da je HV zauzeo Knin, 5. kolovoza 1995. odlučio sakriti se u šumi. Letunica je 28. kolovoza 1995. u Gošiću, u općini Kistanje, vidio

po naseljima), str. 94.

leševe više ljudi koji su, kako se činilo, bili ubijeni. Početkom rujna 1995. uz pomoć MOCK-a je otišao u Srbiju. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Knin

1558. Raspravnom vijeću je predložen velik broj dokaza u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Knin i unutar te općine, koji su velikim dijelom prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje svjedoka 56, prikazano u poglavljima 4.5.2 i 4.4.8; svjedočenja svjedoka 1, Dušana Dragičevića i svjedokinje 13, prikazana u poglavlju 4.1.9 (Nikola Dragičević i drugi - Prilog, br. 1); svjedočenje Milice Đurić, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Sava Đurić - Prilog, br. 2); svjedočenje Nikole Plavše, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Jovica Plavša - Daljnje pojašnjenje, br. 126); svjedočenje Ilije Mirkovića, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Jovan i Stevo Dmitrović i dva nepoznata muškarca - Daljnje pojašnjenje, br. 129-132); svjedočenja Save Mirkovića, Smiljane Mirković i Jovana Mirkovića, prikazana u poglavlju 4.1.9 (Đurđija Mirković); svjedočenja Marka Rajčića, Alaina Gilberta, Murraya Dawesa, Philipa Berikoffa, Sørensa Liboriusa, Andrewa Lesliea, svjedoka 54, svjedoka 6 i Husseina Al-Alfija, prikazana u poglavlju 4.4.3; svjedočenje vještaka Harryja Koningsa, prikazano u poglavlju 4.4.2; kao i svjedočenja Aluna Robertsa i Petra Romaseva, prikazana u poglavlju 4.2.9 (Dolina Plavnog). Dokaze o osobama koje su se potražile utočište u bazi UN-a dali su i Robert Williams, Joseph Bellerose i svjedokinja 136 i ta svjedočenja su prikazana u poglavlju 4.4.3. Raspravno vijeće je razmotrilo i dokaze o broju osoba koje su ostale u Kninu, koji su mu predloženi putem izvješća Ivana Zelića, P1133, prikazanog u poglavlju 6.2.5. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o nacionalnom sastavu Knina, Žagrovića i Plavnog, između ostalog one iz popisa stanovništva iz 1991., prikazane u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin, Dolina Plavnog i Žagrović). Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 1.586 stanovnika Polače u općini Knin 1991., njih 1.577 su bili Srbi.¹⁹² Osim toga, Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze čiji se prikaz daje u nastavku ovog poglavlja.

¹⁹² C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 135.

1559. O svojem odlasku ili o odlasku drugih ljudi iz grada Knina svjedočilo je više svjedoka (osim onih nabrojanih gore u tekstu). **Svjedok 54**, Srbin iz Knina,¹⁹³ u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995. s nekim članovima svoje obitelji automobilom napustio Knin i otišao u Pribudić, u općini Gračac.¹⁹⁴ Svjedok se tada, kako je rekao, planirao iz Pribudića vratiti u Knin, tako da su ponijeli samo nešto odjeće jer nisu znali da se u Knin dugo neće vratiti.¹⁹⁵ Svjedok je izjavio da, dok je bio u Kninu, nikada nije sudjelovao ni u kakvim vježbama evakuacije i da ni osobno ni od drugih nije čuo ni za kakvu zapovijed vlasti RSK za evakuaciju.¹⁹⁶ Izjavio je da su on i članovi njegove obitelji iz Knina u Pribudić otišli zbog granatiranja, zbog toga što se nije znalo koliko će ono trajati, kao i zato što su vidjeli da i drugi odlaze i što u Kninu nisu imali struje ni grijanja, a veze su bile u prekidu.¹⁹⁷ Dok je vozio, svjedok je vidio da na ulicama ima puno stakla i cigli, da je asfalt uništen i da je zgrada autobusnog kolodvora oštećena, ali nije vidio nijednog vojnika. Kad su došli do Buline strane, brda na glavnoj cesti od Knina prema Zadru, posvuda oko njih padale su granate, koje su ispaljivane iz smjera Grahova, u Bosni i Hercegovini, te Unešića i Miljevačkog platoa, u općini Drniš.¹⁹⁸ Svjedok je na Bulinoj strani vidio i oštećena vozila, mrtvu stoku i ranjene ili mrtve ljude, čiji točan broj nije mogao navesti jer je vozio u panici.¹⁹⁹ Izjavio je da je na cesti bila kolona automobila. Kad su prošli Bulinu stranu, svjedok je u selu Stara Straža s glavne ceste koja vodi prema Zrmanji, u općini Gračac, i Srbu, u općini Donji Lapac, skrenuo na cestu prema Pribudiću.²⁰⁰ Prema njegovim riječima, većina vozila iz konvoja nastavila je prema Srbu.²⁰¹

1560. Svjedok i njegovi rođaci su noć 4. kolovoza 1995. proveli u Pribudiću, a zatim 5. kolovoza 1995. ujutro otišli u konvoju koji se tijekom noći formirao kroz selo.²⁰² Svjedok je izjavio da se u Pribudiću namjeravao duže zadržati, ali su mu neki ljudi iz

¹⁹³ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedok 54, T. 2781; P188 (Fotografija Knina na kojoj je označena kuća svjedoka 54).

¹⁹⁴ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 2-4; svjedok 54, T. 2797-2798, 2868-2869; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

¹⁹⁵ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4; svjedok 54, T. 2797, 2826, 2833, 2849, 2855-2856; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

¹⁹⁶ Svjedok 54, T. 2851-2854, 2867.

¹⁹⁷ Svjedok 54, T. 2827, 2844, 2853-2855.

¹⁹⁸ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 4; svjedok 54, T. 2798.

¹⁹⁹ P187 (Svjedok 54, list s dopunskim informacijama, 2. travnja 2007.), par. 4.

²⁰⁰ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2798, 2859-2860, 2868-2869; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²⁰¹ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5.

²⁰² P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2797, 2850, 2853-2854, 2857-2858, 2868-2869.

mnoštva koje je pješice išlo cestom rekli da odlaze iz sela Gornji Žagrović, Plavno i Radljevac, u općini Knin, zato što su ta sela granatirana.²⁰³ Svjedok je izjavio da je mogao čuti granate.²⁰⁴ Prema njegovim riječima, u tim selima su živjeli isključivo civili. Ti su mu ljudi, kako je nadalje izjavio, osim toga rekli da hrvatske snage pucaju na Čupkovića mostu, koji je od Pribudića udaljen dva kilometra. Prema svjedokovim riječima, konvoj se sastojao od ljudi iz Plavnog i Radljevca, te onih koji su se odvojili od glavnog konvoja na glavnoj cesti i skrenuli na tu sporednu cestu kako bi izbjegli gužvu. Napredujući jako sporo, svjedok i njegovi rođaci stigli su do Otrića, u općini Gračac, gdje su prešli na glavnu cestu koja iz Knina vodi prema Srbu.²⁰⁵ Svjedok je izjavio da im nitko nije rekao da idu u Srb niti su dobili neku takvu uputu, već su naprosto slijedili druge automobile tim jedinim pravcem kojim se moglo izaći s tog područja. Svjedok je putem čuo granatiranje, ali je izjavio da oni nisu granatirani i da ne zna na koje su lokacije padale granate. Vozili su se čitav dan ali su, prema svjedokovim riječima, ceste bile tako zakrčene da su prešli svega oko četiri kilometra. Nekoliko kilometara iza Srba stali su na nekoliko sati da se odmore. Svjedok je izjavio da je, kad su došli pred Martin Brod, u Bosni i Hercegovini, čuo kako negdje jako blizu padaju granate.²⁰⁶ Prešli su most na Uni, prošli Martin Brod, pa Drvar, u Bosni i Hercegovini, i zatim produžili prema Bosanskom Petrovcu.²⁰⁷ Svjedok je izjavio da su se, nastavivši put, zaustavili na jednom polju pred samim Bosanskim Petrovcem, na kojem je otprilike 10.000-15.000 ljudi iz konvoja stalo da se odmori, i da su se tamo vidjeli s drugim članovima svoje obitelji.²⁰⁸ Ubrzo su krenuli dalje pa su, prošavši kroz Bosanski Petrovac, nastavili prema Ključu, u Bosni i Hercegovini.²⁰⁹ Svjedok i njegovi rođaci otišli su u Banju Luku i odatle u Srbiju.²¹⁰ Svjedok je izjavio je pravac kojim se kretao bio Knin – Bulina strana – Pribudić – Otrić – Srb – Martin Brod – Bosanski Petrovac – Banja Luka.²¹¹ Svjedok 54 je u svojem svjedočenju rekao da se 1997. vratio u Knin, ali

²⁰³ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2798, 2856-2857; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²⁰⁴ Svjedok 54, T. 2856.

²⁰⁵ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5; svjedok 54, T. 2868-2869.

²⁰⁶ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5.

²⁰⁷ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 5-6; svjedok 54, T. 2803-2805; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²⁰⁸ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 6; svjedok 54, T. 2808.

²⁰⁹ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 6; svjedok 54, T. 2807; P190 (Karta južnog dijela Krajine).

²¹⁰ P186 (Svjedok 54, izjava svjedoka, 2. srpnja 1996.), str. 7.

²¹¹ Svjedok 54, T. 2859-2860, 2863.

da se do prosinca 1999. nije mogao useliti u svoju kuću jer u njoj živio netko tko je imao rješenje o korištenju.²¹²

1561. **Mira Grubor**, Srpkinja, laborantica u kninskoj bolnici 4. kolovoza 1995. i prije tog datuma,²¹³ posljednjeg je tjedna srpnja 1995. svoju petogodišnju kćer poslala jednom svojem rođaku u Srbiju jer je, iz izvora koje nije navela, čula priče da je HV nedavno zauzeo Bosansko Grahovo, u Bosni i Hercegovini, i da bi u Kninu moglo doći do vojne akcije.²¹⁴ Svjedokinja je tada vidjela da u autobusu za Beograd nema dovoljno mjesta za sve one koji su htjeli napustiti Knin.²¹⁵ Dana 4. kolovoza 1995., kad je započelo granatiranje Knina, ljudi su počeli napuštati grad i odlaziti prema Bosni i Hercegovini.²¹⁶ Prema svjedokinjinim riječima, kolone neorganiziranih i nepripremljenih ljudi u bijegu zakrčile su jedini pravac kojim se moglo pobjeći.²¹⁷ Oko 10:30 sati 5. kolovoza 1995. svjedokinja je u bolnici vidjela hrvatske vojnike, nakon čega je pobjegla u bazu UN-a, gdje je potom radila kao medicinska sestra.²¹⁸ Dok je bila u bazi UN-a, uznemirila bi se kad bi čula hrvatske vojnike kako im se obraćaju riječima kao što su "izlazite kučke četničke" i drugim pogrdnim izrazima.²¹⁹ Svjedokinja je u bazi UN-a ostala do 16. rujna 1995., kada je zajedno s drugim ljudima, u pratnji osoba čiji identitet nije navela, autobusima iz Hrvatske odvezena u Srbiju.²²⁰ Prije nego što im je bilo dopušteno da se ukrcaju u autobuse i napuste bazu, neki ljudi za koje je mislila da postupaju po nalogu hrvatskih vlasti od njih su tražili da potpišu dokument kojim izjavljuju da su bili zbrinuti na human način i da dobrovoljno napuštaju Hrvatsku i odlaze u Srbiju.²²¹

1562. O događajima u Kninu od 4. i 5. kolovoza 1995. svjedočio je velik broj međunarodnih promatrača. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru

²¹² P187 (Svjedok 54, list s dopunskim informacijama, 2. travnja 2007.), par. 7.

²¹³ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 1-2.

²¹⁴ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 2; Mira Grubor, T. 1388-1389, 1406, 1410-1412.

²¹⁵ Mira Grubor, T. 1410-1411.

²¹⁶ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 2-3; Mira Grubor, T. 1446.

²¹⁷ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 3; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 3, 6.

²¹⁸ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 4; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 5; Mira Grubor, T. 1393, 1459-1460, 1462-1463, 1479; D75 (Izvješće UNCIVPOL-a o mogućim kršenjima ljudskih prava, 8. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹⁹ P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 11.

²²⁰ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 5.

²²¹ P54 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 3. travnja 1998.), str. 5; P55 (Mira Grubor, izjava svjedoka, 12. srpnja 2007.), par. 12; P56 (Nepotpisana izjava kojom osoba potvrđuje da dragovoljno prelazi iz Hrvatske u Srbiju); P57 (Nepotpisana izjava kojom osoba potvrđuje da dragovoljno napušta Hrvatsku i želi se nastaniti u Srbiji).

Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,²²² u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995. stanovništvo oko 05:00 sati putem Radio Knina obaviješteno o napadu na Knin i granatiranju drugih gradova u Krajini.²²³ Roberts je izjavio da su oko 13:30 sati civili u sve većem broju počeli pakirati stvari u automobile i napuštati grad, odlazeći u okolna sela da vide kako će se situacija razvijati ili prema Bosni i Hercegovini, i dalje za Srbiju.²²⁴ No, prema Robertsovima riječima, otprilike 900 raseljenih srpskih civila iz Knina i okolnih sela došlo je i u bazu UN-a, od 4. kolovoza 1995. pa nadalje.²²⁵ Roberts je izjavio da je većina tih ljudi, kao i većina od onih 100-150 koji su bili smješteni u jednoj gimnastičkoj dvorani i jednoj školi u Kninu, tada htjela otići u Srbiju.²²⁶ Njegov dojam nije bio da civile koji su napuštali Knin 4. kolovoza 1995. netko evakuira, jer su bježali stihijski.²²⁷ Roberts nije čuo ni za kakvu poruku vodstva RSK stanovništvu o evakuaciji niti je vidio ikakav znak vojnog odgovora SVK.²²⁸ Raseljeni srpski civili koji su došli u bazu UN-a otišli su 15. rujna 1995. u velikom konvoju od 35 autobusa.²²⁹ Uz odobrenje hrvatski vlasti, napustili su Hrvatsku i otišli u Srbiju i na druga odredišta.²³⁰

1563. Pozivajući se na podatke o broju birača koji su izašli na nepriznate izbore u prosincu 1993., Roberts je u svojem izvješću naveo da je krajem 1994. stanovništvo

²²² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

²²³ P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 3-4; Alun Roberts, T. 7084-7086.

²²⁴ P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5; Alun Roberts, T. 7092-7093.

²²⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 29; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 5; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 5-6; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 1-2; Alun Roberts, T. 7096; P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 24; P707 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), drugi red, slika lijevo; treći red, obje slike; četvrti red, slika desno; P708 (Fotografije posljedica uništavanja u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a i u konvoju), prvi red, slika desno; treći red, obje slike; D1366 (*Chicago Tribune*, 6. kolovoza 1995.), str. 1.

²²⁶ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 24; P712 (Izvješće i intervju Aluna Roberta za UN Radio, 1. rujna 1995.), D1366 (*Chicago Tribune*, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

²²⁷ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 21.

²²⁸ P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 21-22.

²²⁹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 29; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 2-3; Alun Roberts, T. 6902, 6907-6908; P708 (Fotografije posljedica uništavanja u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a i u konvoju), drugi red, slika lijevo; četvrti red, obje slike; P709 (Fotografije posljedica uništavanja u Kninu i u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a), treći red, slika desno.

²³⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 29; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 34, br. 2; Alun Roberts, T. 6902, 6907-6908; P708 (Fotografije posljedica uništavanja u selima i raseljenih osoba u bazi UN-a i u konvoju), drugi red, slika lijevo.

Knina činilo 32.000 Srba i 100 Hrvata.²³¹ U tom izvješću je nadalje naveo da je, prema procjeni patrola UN-a/UNHCR-a, krajem rujna 1995. u Kninu živjelo 700 Srba i 600 Hrvata.²³² Prema Čermakovoj izjavi, prenesenoj u novinskom intervjuu objavljenom 26. listopada 1995., na području Knina je u tom trenutku živjelo između 6.000 i 7.000 ljudi, a u tijeku je bio popis stanovništva kojim su se trebali dobiti točni podaci. Rekao je da je prije rata u Kninu živjelo 3.500 Hrvata, od kojih se 1.500 vratilo u Knin. Prema Čermakovim riječima, u Kninu i okolnim naseljima smještaj je potražilo otprilike 3.500 ljudi iz općine Kijevo, Oklaja i okolnih sela, Vojvodine, Srijema, u općini Županja, te Bosne i Hercegovine. Kako je rekao, u Kninu i okolici je u vrijeme tog intervjua živjelo oko 1.000 Srba. Nakon operacije Oluja tamo je ostalo svega 200 Srba, a otprilike 350 ih se, izašavši iz baze UN-a, vratilo tamo živjeti. Čermak je rekao da se, koliko on zna, 100 Srba vratilo na kninsko područje i iz Srbije.²³³

1564. **Andries Dreyer**, koordinator UN-a za sigurnost u Sektoru Jug 1995. godine,²³⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je u vrijeme napada na Knin, koji je započeo 4. kolovoza 1995., prva reakcija kod gotovo cjelokupnog civilnog stanovništva bila da potraži zaklon, no to se postupno mijenjalo kako su ljudi počeli uviđati što ih je zadesilo. Dio ljudi je, kako je izjavio, tijekom noći otišao u konvoju Srba, a dio je potražio utočište u bazi UN-a.²³⁵ Dreyer je nadalje izjavio da je tijekom te noći na pravcima iz Drniša prema Kninu i iz Knina prema Srbu, u općini Donji Lapac, promet bio gust.²³⁶ Od stanovništva su, prema Dreyerovim riječima, kad su Hrvati ušli u Knin, u gradu ostale samo izbjeglice u bazi UN-a.²³⁷

1565. **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,²³⁸ u svojem svjedočenju je rekao da su poslije svibnja 1995., a pogotovo tijekom srpnja 1995., korištene psihološke metode u vidu

²³¹ P684 (Izvješće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

²³² P684 (Izvješće Aluna Robertsa za tisak o kršenjima ljudskih prava u Sektoru Jug od strane pripadnika HV-a, 12. listopada 1995.), str. 1.

²³³ P719 (Novinski intervju Ivana Čermaka, 27. listopada 1995.), str. 2-3.

²³⁴ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), str. 1, par. 1; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 1; D110 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 8. studenog 1995.), str. 1; Andries Dreyer, T. 1710, 1745-1746, 1748, 1812, 1831.

²³⁵ D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3.

²³⁶ P72 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 22. veljače 2008.), par. 7; D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3.

²³⁷ D109 (Andries Dreyer, izjava svjedoka, 4. veljače 1996.), str. 3.

²³⁸ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2;

emitiranja poruka na lokalnim radijskim postajama s najavom napada u kojem će HV odnijeti uvjerljivu pobjedu. Rezultat koji je time postignut bio je da su srpski vojnici napustili bojišnicu kako bi zaštitili svoje obitelji, te da je velik broj Srba, kako pripadnika SVK tako i civila, počeo napuštati to područje.²³⁹ Dana 30. srpnja 1995. Liborius je od svojeg lokalnog osoblja čuo da su oni svoju djecu odveli u Banju Luku i Beograd.²⁴⁰ Radi sprečavanja odlaska vojnika i civila s tog područja, policija RSK je 31. srpnja 1995. postavila kontrolne punktove.²⁴¹ Liborius je u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. vidio duge kolone ljudi koji su iz Knina bježali prema sjeveru.²⁴² Rijeka izbjeglica je, kako je izjavio, 7. kolovoza 1995. poprimila "divovske" razmjere, a sutradan je bila još i veća.²⁴³

1566. **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,²⁴⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je njegova stanodavka više dana prije operacije Oluja pokušala sa svojom obitelji otići i da mu je kazala da se "plaši".²⁴⁵ Izjavio je da joj na granici nije bilo dopušteno da ode.²⁴⁶ Hendriks je rekao da je od svoje prevoditeljice čuo da je 4. kolovoza 1995. poslijepodne puštana snimljena Martićeva poruka da nema razloga za paniku jer su obrambeni položaji stabilni.²⁴⁷ Dečko Hendriksove prevoditeljice iz vojarnje se vratio kući jer su je "svi napustili i vratili se kućama".²⁴⁸ Tijekom večeri i noći 4. kolovoza 1995. počeo je masovni egzodus i većina stanovništva je pobjegla. Otprilike 700 "izbjeglica" koje nisu znale kamo bi ušlo je u 23:30 sati u bazu UN-a.²⁴⁹

1567. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,²⁵⁰ u svojem svjedočenju je rekao da je,

P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

²³⁹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 10.

²⁴⁰ Søren Liborius, T. 8585, 8587; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3-4.

²⁴¹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 10; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 4.

²⁴² P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 4.

²⁴³ D741 (Liboriusov dnevnik), str. 8-9.

²⁴⁴ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

²⁴⁵ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 13; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3.

²⁴⁶ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 13; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9781.

²⁴⁷ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9784.

²⁴⁸ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 3; Eric Hendriks, T. 9783.

²⁴⁹ D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 4.

²⁵⁰ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

kad je 4. kolovoza 1995. navečer iz Podkonja, koje se nalazi nešto južnije od Knina, išao u bazu UN-a, vidio da stotine ljudi pokušavaju napustiti Knin i da mnogi pokušavaju ući u bazu UN-a.²⁵¹ Svjedok je rekao da se ne sjeća da je toga dana u tom trenutku bilo granatiranja.²⁵² Većina ljudi uspjela je otići neposredno prije nego što je HV zauzeo Knin. U svojim domovima su ostali samo stariji ljudi.²⁵³

1568. **Andrew Leslie**, načelnik stožera Sektora Jug UNCRO-a u Kninu od 1. ožujka to 7. kolovoza 1995., časnik s velikim topničkim iskustvom,²⁵⁴ u večernjim je satima 4. kolovoza 1995. vidio rijeku vozila koja je prolazila pored baze UN-a u Kninu.²⁵⁵ Većinom su to bili kamioni u kojima su se, među ostalima, vozili srpski vojnici, žene i djeca, iako bi s vremena na vrijeme prošao i poneki tenk s vojskom.²⁵⁶ Leslie je kasnije čuo da su ti ljudi išli u Knin po svoje obitelji ili stvari, a zatim iz grada nastavljali u smjeru sjevera i zapada.²⁵⁷

1569. **Philip Berikoff**, obavještajni časnik u Sektoru Jug UN-a, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,²⁵⁸ izjavio je da ga SVK, kad je tek stigao, u brojnim prilikama na kontrolnim punktovima nije propustila na određena područja u Sektoru Jug, ali da se uglavnom mogao slobodno kretati.²⁵⁹ Dana 27. srpnja 1995. Berikoffa su, kako je izjavio, dok se iz Primoštena vozio u Knin, na kontrolnom punktu zaustavili vojnici SVK, koji su mu rekli da su ograničenja kretanja postrožena i da više ne smije ulaziti na neka područja na koja su ga ranije propuštali.²⁶⁰ Na mnogim raskrižjima stajali su vojnici s vojnom opremom od kojih su neki Berikoffu, kad ih je pitao što se dešava, rekli da su mobilizirani, da je civilima rečeno da napuste to područje

²⁵¹ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.); str. 1; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 3; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 35.

²⁵² P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 35; Peter Marti, T. 4677-4678.

²⁵³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1.

²⁵⁴ Andrew Leslie, T. 1930-1931, 1933-1936, 2099, 2189, 2195-2196; P84 (Izvešće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁵⁵ Andrew Leslie, T. 1963-1964, 1993.

²⁵⁶ Andrew Leslie, T. 1964-1965, 1993.

²⁵⁷ Andrew Leslie, T. 1964-1965.

²⁵⁸ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

²⁵⁹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 3-4; P742 (Izvešće Berikoffa o razaranju u Sektoru Jug, 22. studenog 1995.), par. 1; Philip Berikoff, T. 7659-7660, 7662-7664, 7666.

²⁶⁰ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(a); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4; Philip Berikoff, T. 7665-7666; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 3.

i da bi moglo doći do ofenzive.²⁶¹ Stigavši navečer do Knina, vidio je da je grad odjednom opustio, da na ulicama više nema muškaraca i da su sve trgovine zatvorene.²⁶² U subotu 29. srpnja 1995. Berikoff je primijetio da mnogi civili zaposleni u UN-u nisu došli na posao.²⁶³ Oni lokalni zaposleni koji su došli na posao rekli su da su se drugi počeli iseljavati iz straha od hrvatske ofenzive na Krajinu.²⁶⁴ Berikoff je prije operacije Oluja vidio da Knin napušta znatan broj ljudi, ali nije vidio da su u tome i na koji način sudjelovali SVK ili policija.²⁶⁵

1570. **Normand Boucher**, načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od 30. travnja 1995. do 22. kolovoza 1995.,²⁶⁶ u svojem svjedočenju je rekao da je lokalno srpsko stanovništvo pojedinačno i sporadično odlazilo u Srbiju, a nešto veće kretanje primijećeno je neposredno prije 4. kolovoza 1995.²⁶⁷ Prije operacije Oluja nije bilo masovnog egzodusa i činilo se da iz Knina odlaze samo oni koji imaju veze.²⁶⁸

1571. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,²⁶⁹ u svojem svjedočenju je rekla da su tijekom deset dana prije početka operacije Oluja žene i djeca masovno napuštali Knin.²⁷⁰ Posljednja dva redovna autobusa, prepuna žena i djece, iz Knina su otišla 3. kolovoza 1995. navečer.²⁷¹ Svjedokinja 136 je rekla da vjeruje da su ljudi odlazili zbog priča da će se nešto dogoditi, kao i zbog nestašice hrane i prekida opskrbe strujom.²⁷² Izjavila je da je na redovnoj liniji Knin-Beograd dnevno prometovalo tri do pet autobusa, dodavši da su

²⁶¹ Philip Berikoff, T. 7876, 7909-7910; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 3.

²⁶² P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(a); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 3.

²⁶³ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(b); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4; Philip Berikoff, T. 7876; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 4.

²⁶⁴ P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), par. 2(b); D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 4, 11; Philip Berikoff, T. 7675, 7909-7910.

²⁶⁵ D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 1; Philip Berikoff, T. 7880-7881.

²⁶⁶ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 1, 13; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 5, 81; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 51; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 27; Normand Boucher, T. 14036, 14063-14064.

²⁶⁷ P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 3; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 32; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 4; Normand Boucher, T. 14006, 14010, 14013.

²⁶⁸ P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 8.

²⁶⁹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

²⁷⁰ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 668-670, 671.

²⁷¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 668, 671.

ljudi koji su imali privatne tvrtke u tjednu prije napada uveli i dodatne autobuse ne bi li zaradili na onima koji su htjeli otići.²⁷³ Svjedokinji nije bilo poznato da je itko dobio uputu da ode.²⁷⁴

1572. **Svjedok AG-58**, Srbin koji je bio na raznim položajima u Vladi RSK u Kninu i tamo živio do 5. kolovoza 1995.,²⁷⁵ u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995. ujutro vidio tisuće ljudi koji su bježali prema Kninu iz gradova koji su bili na prvoj liniji, kao što su Vrlika i Drniš.²⁷⁶ Svjedok je zaključio da su ti ljudi bili iz mjesta u okolici Knina, a ne iz samog Knina, zato što je vjerovao da bi oni iz Knina tamo ostali dok su članovi njihovih obitelji na bojišnici s vojskom.²⁷⁷

1573. **Sava Mirković**, Srbin iz Mirkovića, zaseoka sela Polača, općina Knin, koji je u više navrata bio mobiliziran u SVK,²⁷⁸ u svojem svjedočenju je rekao da je 4. kolovoza 1995., kada je Polača granatirana, na Radio Zagrebu čuo predsjednika Tuđmana koji je tijekom cijelog dana pozivao Srbe na predaju, poručujući da im nitko neće nauditi i da će im se "pošteno suditi".²⁷⁹ Svjedok je otprilike između 12:00 i 13:00 sati na cesti Split-Knin vidio ljude i mnogo vozila, uključujući automobile, traktore i kamione, kako napuštaju sela i odlaze prema Kninu.²⁸⁰ Oko 21:30-22:00 sata svjedok je, zajedno sa svojom ženom i dvije kćeri, napustio Mirkoviće i, provezavši se kroz Knin, priključio se konvoju koji je išao prema Bosni i Hercegovini.²⁸¹ Objasnio je da konvoj nije mogao ići u Bosansko Grahovo jer je HV tjedan dana ranije napao i zauzeo taj grad, zbog čega je išao kroz Liku, Srb, u općini Donji Lapac, i dalje.²⁸² Svjedok i njegova obitelj produžili

²⁷² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 2; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 668-669.

²⁷³ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2; svjedokinja 136, T. 669-670.

²⁷⁴ P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 2.

²⁷⁵ D1493 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 20. veljače 2007.), par. 1, 3; D1494 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 8. lipnja 2009.), str. 1; svjedok AG-58, T. 18430-18431, 18458, 18491, 18494-18495; D1492 (Svjedok AG-58, list sa pseudonimom, 9. lipnja 2009.).

²⁷⁶ D1494 (Svjedok AG-58, izjava svjedoka, 8. lipnja 2009.), str. 2; svjedok AG-58, T. 18471, 18513-18514.

²⁷⁷ Svjedok AG-58, T. 18512.

²⁷⁸ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), str. 1, par. 1; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7409, 7413-7415, 7434-7436, 7438-7440, 7480-7481, 7484-7485.

²⁷⁹ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 3; Sava Mirković, T. 7421; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1.

²⁸⁰ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4; Sava Mirković, T. 7443-7444; D722 (Satelitska snimka područja Mirkovića, u boji, koju je označio Sava Mirković) – cesta je označena plavom bojom, smjer prema Kninu slovom "K", a smjer prema Splitu slovom "S".

²⁸¹ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4, 6, 8; Sava Mirković, T. 7418, 7425, 7457.

²⁸² P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 4; Sava Mirković, T. 7433-7434, 7449-7450, 7484-7485.

su prema Bosni i Hercegovini, prenoćili u Banjoj Luci i dva dana kasnije ušli u Srbiju.²⁸³ Svjedok je kazao da im nije bilo rečeno da napuste svoj zaselak i izjavio da su otišli zato što su svi drugi otišli i iz straha od toga što bi im Hrvati mogli učiniti.²⁸⁴ Svjedok je rekao da je od 55-60 stanovnika Mirkovića, koji su svi bili Srbi, u zaseoku nakon operacije Oluja ostalo svega pet ljudi i da je u vrijeme kad je davao svoju izjavu zaselak bio pust.²⁸⁵ Neki ljudi su se vratili na šire područje Polače.²⁸⁶

1574. **Svjedok 69**, Srbin iz jednog sela u općini Knin,²⁸⁷ u poslijepodnevnom je satima 4. kolovoza 1995. vidio kako ljudi napuštaju Žagrović, u općini Knin, i odlaze prema sjeveru, preko Like, odakle su, kako je čuo, nastavljali prema Prijedoru, Banjoj Luci i Bijeljini, mjestima koja se nalaze u Bosni i Hercegovini.²⁸⁸ Prema svjedokovim riječima, ti ljudi su otišli zato što su odlazili i drugi.²⁸⁹ Svjedok 69 je napustio Hrvatsku u rujnu 1995. i u konvoju UN-a otišao u Srbiju, a vratio se u ožujku ili travnju 2000.²⁹⁰ Prema njegovim riječima, u svibnju 2008. u jednom je zaseoku sela Žagrović koji je prije operacije Oluja imao otprilike 100 stanovnika živjelo svega sedam ili osam starica.²⁹¹

1575. **Jovan Grubor**, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,²⁹² u svojem svjedočenju je rekao da mu je 4. kolovoza 1995. jedan susjed kazao da je izvršen napad na Knin i da je grad "pao". Taj susjed je svjedoku rekao da će pokušati pobjeći u selo Srb, u općini Donji Lapac, i predložio mu da i on bježi. Prema svjedokovim riječima, iz Grubora su u noći s 4. na 5. kolovoza 1995. pobjegle 44 mlađe osobe, a u zaseoku je ostalo 13 starijih i bolesnih ljudi, među kojima i on.²⁹³ Prikaz daljnjih relevantnih dokaza pribavljenih putem svjedočenja Jovana Grubora daje se u poglavlju 4.1.9 (Jovo Grubor i drugi - Prilog, br. 4).

²⁸³ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 8-9.

²⁸⁴ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 6; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7418, 7447.

²⁸⁵ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 12; D720 (Sava Mirković, list tužiteljstva s dopunskim informacijama, 25. kolovoza 2008.), str. 1; Sava Mirković, T. 7413, 7424, 7482-7483, 7488.

²⁸⁶ P723 (Sava Mirković, izjava svjedoka, 9. ožujka 2007.), par. 11; Sava Mirković, T. 7488-7489.

²⁸⁷ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 1-2; P180 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 18. listopada 2004.), str. 1; svjedok 69, T. 2707.

²⁸⁸ P179 (Svjedok 69, izjava svjedoka, 31. svibnja 1997.), str. 2; svjedok 69, T. 2707, 2726.

²⁸⁹ Svjedok 69, T. 2726-2727.

²⁹⁰ Svjedok 69, T. 2756.

²⁹¹ Svjedok 69, T. 2709.

²⁹² P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 1-2.

²⁹³ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 2.

1576. **William Hayden**, istraživač IHF-a na misiji u Krajini od 15. do 20. kolovoza 1995.,²⁹⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je, na osnovi razgovora sa srpskim izbjeglicama i hrvatskim dužnosnicima, stekao dojam su civili napustili kninsko područje uglavnom stihijski, u stanju kolektivne panike, u prvih trideset jedan sat hrvatske ofenzive.²⁹⁵ Hayden je izjavio da su mu raseljene osobe u bazi UN-a kazale da su otišle iz straha od toga što se dešava i da su mu neke od njih rekle da su čule za planove evakuacije.²⁹⁶

1577. Raspravno vijeće će najprije razmotriti dokaze u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz grada Knina. Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokaze o ljudima koji su grad Knin napustili prije 4. kolovoza 1995., koji su mu predloženi putem svjedočenja Liboriusa, Ilije Mirkovića, Hendriksa, Mire Grubor, Bouchera i svjedokinje 136. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na dokaze, prikazane u poglavlju 4.4.3, o broju civila koji su boravili u Kninu, uključujući procjenu svjedoka 6 i Leslievo izvješće, P84, prema kojima je iz Knina početkom kolovoza 1995. otišlo otprilike 1.000 ljudi. Na temelju spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je krajem srpnja i početkom kolovoza 1995. Knin napustilo otprilike 1.000-2.500 ljudi, od kojih je jedan broj u danima koji su prethodili operaciji Oluja otišao u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju. Kao jedan od razloga za odlazak ti ljudi su naveli da su vjerovali da je hrvatska vojna operacija neizbježna. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja 4.4.3 da je 4. kolovoza 1995. u Kninu bilo najmanje 15.000 civila. Raspravno vijeće napominje da su svjedoci kao razloge za svoj odlazak iz Knina prije 4. kolovoza 1995. navodili, između ostalog, priče da je HV zauzeo Bosansko Grahovo, priče o mogućoj vojnoj akciji u Kninu, te nestašicu hrane i prekid opskrbe strujom.

1578. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze o mnoštvu koje je Knin napustilo 4. i 5. kolovoza 1995., koji su mu predloženi putem svjedočenja velikog broja svjedoka, uključujući Miru Grubor, Robertsa, svjedoka 56, Hendriksa, Liboriusa i Dreyera. Uz to, nekoliko svjedoka je svjedočilo o pojedinačnim slučajevima napuštanja Knina, uključujući svjedokinju 136, svjedoka 54, svjedoka 56 i Miru Grubor. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokaze o tome koliko je ljudi 5. kolovoza 1995. na kraju dana ostalo u Kninu, koji su mu predloženi putem Dreyerovog, Martijevog i Robertsovog svjedočenja,

²⁹⁴ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 1; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 1-3.

²⁹⁵ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 2; William Hayden, T. 10616-10617.

²⁹⁶ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 8; William Hayden, T. 10691-10692.

kao i putem novinskog intervjua s Čermakom od 26. listopada 1995. Nadalje, pukovnik HV-a Ivan Zelić u svojem je izvješću od 6. kolovoza 1995. naveo da su hrvatske postrojbe po ulasku u Knin zatekle otprilike 1.000 ljudi koji su ostali u gradu. Na temelju svih spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. grad napustilo otprilike 14.000 civila. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Knina prikazane u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin), Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su tih dana otišle iz Knina velikom većinom bile krajinski Srbi.

1579. U vezi s odredištem ljudi koji su Knin napustili 4. i 5. kolovoza 1995., Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenja Mire Grubor, Roberta, svjedoka 54, svjedoka 56, svjedokinje 136, Bellerosea, Dawesa, Roberta, Martija i Hendriksa. Na temelju svih spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su se kolone ljudi koji su napuštali Knin kretale u smjeru zapada, prema općini Gračac, i sjevera, prema Donjem Srbu, i dalje, prema Bosni i Hercegovini i Srbiji, dok je relativno malen dio ljudi iz Knina otišao u bazu UN-a i okolna sela. U vezi s onima koji su otišli u bazu UN-a, vidi i poglavlje 4.5.4.

1580. Raspravno vijeće napominje da su za napuštanje Knina 4. i 5. kolovoza 1995. navedena objašnjenja i razlozi koji se iznose u nastavku. Svjedok 6 je izjavio da se činilo da se granatama, koje su padale posvuda u Kninu, ljude namjerava zastrašiti i da su zbog njih svi imali osjećaj da moraju pobjeći. Svjedok 54 je izjavio da je u podrumu hotela u kojem su se on i drugi okupili u jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. vladala panika i da su se ljudi bojali za svoju sigurnost. Svjedok 54 i njegova obitelj Knin su toga dana napustili zbog granatiranja, zato što su vidjeli da i drugi odlaze, kao i zato što u Kninu nije bilo struje i grijanja i što su veze bile u prekidu. Svjedokinja 136 toga je dana otišla u bazu UN-a nakon što je na jednu kuću u blizini stana u kojem je boravila pala granata i razorila je. Vještak Konings je u svojem svjedočenju govorio i općenito o učinku u smislu uznemiravanja i zastrašivanja koji korištenje topništva može imati na civile, kod kojih izaziva strah, paniku i pometnju. Dawes je izjavio da je toga dana u blizini sjedišta PMEZ-a u Kninu vidio 15 civila koji su nezvijereno trčali pokušavajući pronaći zaklon. Berikoff je opisao da je istog dana u jednoj ulici u Kninu vidio više zbunjenih i uspaničenih srpskih civila. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1581. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na svjedočenja stanovnika nekoliko sela u općini Knin. Na temelju svjedočenja nekoliko svjedoka, uključujući svjedoka 1, Savu

Mirkovića, Smiljanu Mirković, Jovana Mirkovića, svjedokinju 13 i Dušana Dragičevića, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. izvršeno granatiranje Polače, u općini Knin. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je većina stanovnika Polače 4. kolovoza 1995. napustila to selo. Među njima su bili Sava Mirković, Srbin, i njegova obitelj, koji su na kraju završili u Srbiji. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o odredištu drugih seljana koji su otišli toga dana. Na temelju nacionalnog sastava Polače 1991. i svjedočenja Save Mirkovića da je to selo bilo isključivo srpsko, Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Polače golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće napominje da je svjedok 1 izjavio da su 4. kolovoza 1995. ljudi razgovarali o upozorenju koje su dobili od SVK da pobjegnu u Pađene, u općini Knin. Sava Mirković je izjavio da je toga dana na radiju čuo Tuđmanovu poruku kojom se Srbe pozivalo na predaju i jamčilo da im nitko neće nauditi, ali da je otišao zato što su otišli i svi drugi i iz straha od toga što bi Hrvati mogli učiniti njemu i njegovoj obitelji. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1582. Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. svjedok 1, Dušan Dragičević, svjedokinja 13 sa svojom obitelji i Anica Andić, koji su svi bili Srbi, zajedno s dvadesetak drugih seljana napustili Polaču i krenuli u smjeru Knina. Raspravno vijeće napominje da je svjedok 1 izjavio da je odluku da napusti Polaču donio nakon što je čuo da se jedinica SVK čiji je pripadnik bio njegov stric povukla s tog područja. Žena i djeca Dušana Dragičevića otišli su otprilike dva dana ranije jer su znali da će uskoro početi borbe. Raspravno vijeće upućuje na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Nikola Dragičević i drugi - Prilog, br. 1), 5.3.2 i 5.8.2 (e) u vezi s ubojstvom seljana i zatočenjem Dušana Dragičevića i svjedoka 1. Raspravno vijeće konstatira da je nakon tih incidenata Dušanu Dragičeviću u izbjegličkom centru u općini Đakovo, u Slavoniji, kamo ga je sprovela redovna policija, ponuđeno da odabere hoće li ostati u Hrvatskoj ili otići u Srbiju, te da je on odabrao 13. siječnja 1996. autobusom otići u Srbiju, gdje se na kraju priključio svojoj obitelji. Dragičević je izjavio da su mu taj izbor ponudili "vlada" – što se, prema shvaćanju Raspravnog vijeća, odnosi na hrvatsku vladu – ili MOCK. Svjedok 1 je nakon spomenutih incidenata odveden u centar u Gašincima, u Hrvatskoj, gdje je potpisao dokumente s izjavom da dobrovoljno odlazi u Srbiju i da se ne vraća u Hrvatsku. Svjedok 1, i drugi, nakon toga su hrvatskim autobusima odvezeni u Srbiju. Raspravno vijeće napominje da je svjedok 1 izjavio da se

bojao da će ga hrvatski vojnici, ako se vrati, ubiti. Također nakon incidenata spomenutih gore u tekstu, svjedokinja 13 i Anica Andić otputile su se u Knin, gdje su po dolasku odvedene u bazu UN-a. Otprilike sedam tjedana kasnije, svjedokinja 13 je napustila bazu UN-a i u konvoju hrvatskih autobusa je, u pratnji UN-a, otišla u Srbiju (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Raspravno vijeće će te incidente, u dijelu u kojem se oni odnose na to što se s Dušanom Dragičevićem, svjedokinjom 13 i Anicom Andić događalo prije njihovog odlaska, dalje razmotriti u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1583. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.9 (Polača), 5.5 i 5.6 u vezi s uništavanjem i pljačkanjem u Polači i iz poglavlja 4.1.9 (Đurđija Mirković) i 5.3.2 u vezi s ubojstvom Đurđije Mirković 12. kolovoza 1995., čiji je svjedok bila Smiljana Mirković. Raspravno vijeće konstatira da je Smiljana Mirković, Srkinja iz Polače, nakon tog incidenta pobjegla iz svojeg sela i otišla u bazu UN-a u Kninu (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.4). Nakon što se sastala sa svojim mužem Jovanom Mirkovićem, svjedokinja je odatle u konvoju otišla u Sremsku Mitrovicu, u Srbiji. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1584. Na temelju svjedočenja Nikole Plavše, Raspravno vijeće konstatira da su njegov sin, koji se isto zove Nikola Plavša, i žena njegovog sina 4. kolovoza 1995. navečer napustili svoj dom u Golubiću, u općini Knin. Prema riječima Nikole Plavše, njegov sin je otišao zato što su svi odlazili. S obzirom na to da je Nikola Plavša bio Srbin, Raspravno vijeće konstatira da je i njegov sin bio Srbin. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Jovica Plavša - Daljnje pojašnjenje, br. 126) i 5.3.2 u vezi s ubojstvom Nikolinog sina Jovice Plavše, izvršenom 5. kolovoza 1995. Nikola Plavša je izjavio da su ga nakon tog incidenta, 8. ili 9. kolovoza 1995., osobe za koje je rekao da su bile hrvatski vojnici i da su koristile vozila 4. gardijske brigade odvele u jednu školu u Kninu, gdje je ostao šest dana. Osobe koje su navedene kao vojnici rekle su mu da to čine radi njegove sigurnosti. Otprilike 14. ili 15. kolovoza 1995. svjedoka su osobe o kojima je govorio kao o hrvatskoj vojsci vratile u Golubić. Na temelju spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici HV-a 8. ili 9. kolovoza 1995. odvezli Nikolu Plavšu u

jednu školu u Kninu i da su ga 14. ili 15. kolovoza 1995. vratili u Golubić. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće neće dalje razmatrati taj incident.

1585. Na temelju svjedočenja svjedoka 69 i svjedoka 54, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. jedan broj stanovnika Žagrovića, u općini Knin, napustio to selo. Svjedok 69 je izjavio da su ti ljudi krenuli prema sjeveru, u smjeru Bosne i Hercegovine, i da su otišli zato što su odlazili i drugi. Svjedok 54 je izjavio da su mu ljudi koji su napustili Žagrović, a koje je sreo 5. kolovoza 1995., rekli da su otišli zato što je selo granatirano. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Dmitar Rašuo, Milka Petko, Ilija Petko, Đuro Rašuo i jedna neidentificirana osoba - Prilog, br. 3) i 5.3.2 u vezi s incidentom ubojstva 5. kolovoza 1995. čiji je očevidac bio svjedok 69. Raspravno vijeće konstatira da je svjedok 69 odmah nakon tog incidenta napustio Žagrović i da se vratio 11. ili 12. kolovoza 1995. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.2.9 (Žagrović) i 5.5 u vezi s uništavanjem u Žagroviću 5. kolovoza 1995., u danima nakon 11. ili 12. kolovoza 1995., te 15. kolovoza 1995. Raspravno vijeće nadalje, a na temelju svjedočenja svjedoka 69, konstatira da je on krajem kolovoza ili početkom rujna 1995. potražio utočište u bazi UN-a, te da je zatim u rujnu 1995. u konvoju UN-a napustio Hrvatsku i otišao u Srbiju. U vezi s boravkom svjedoka 69 u bazi UN-a, vidi i poglavlje 4.5.4. Na temelju nacionalnog sastava tog mjesta 1991., Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su 4. kolovoza 1995. otišle iz Žagrovića golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1586. Prema riječima Milice Đurić, selo Plavno, u općini Knin, granatirano je 4. kolovoza 1995., između ostalog, i iz smjera Strmice, nakon čega su stanovnici Đurića u selu Plavno počeli napuštati taj zaselak. Svjedokinja Đurić je nadalje izjavila da je većina stanovnika Đurića zaselak napustila u noći 4. kolovoza 1995. godine. Jovan Grubor, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, izjavio je da mu je 4. kolovoza 1995. jedan susjed rekao da je izvršen napad na Knin i da je grad pao, te da će pokušati pobjeći preko Donjeg Srba, što je i njemu predlagao. Prema riječima Jovana Grubora, zaselak Grubori su u noći 4. kolovoza 1995. napustila 44 seljana. Svjedok 54 je također izjavio da su mu ljudi koji su napustili Plavno, a koje je sreo 5. kolovoza 1995., rekli da su otišli zato što je selo granatirano. Raspravno vijeće je razmotrilo i Robertsovo svjedočenje da je, od 3.000 stanovnika koliko ih je Plavno imalo prije operacije Oluja, u

selu 24. kolovoza 1995. ostalo njih svega 12 posto. Na temelju svjedočenja svjedokinje Đurić, te svjedoka Grubora i Robertsa, Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. Plavno napustio velik dio njegovih stanovnika. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava sela Plavno 1991., konstatira da su osobe koje su otišle tih dana golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1587. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja (Jovo Grubor i drugi - Prilog, br. 4) u vezi s uništavanjem i ubojstvima u Gruborima 25. kolovoza 1995. Raspravno vijeće konstatira da je nakon tog incidenta, 28. kolovoza 1995., Jovan Grubor napustio zaselak Grubori i otišao u sportsku dvoranu u Kninu (s tim u vezi, vidi i poglavlje 4.5.5). Dana 16. rujna 1995. Jovan Grubor je otišao u Beograd kako bi se pridružio svojem sinu. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1, 2 i 3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Lišane Ostrovičke

1588. U vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Lišane Ostrovičke i unutar te općine, Raspravnom vijeću je predloženo svjedočenje **Bogdana Dobrića**, Srbina iz Dobropoljaca, općina Lišane Ostrovičke.²⁹⁷ Dobrić je izjavio da je u rujnu 1995. zajedno s Milom Letunicom otišao u Zadar. Devet dana je bio kod jednog bivšeg susjeda, a onda je s Letunicom otišao u zadarski izbjeglički centar, u kojem je bilo otprilike 1.000 ljudi. Dok je bio tamo, svjedoku je rečeno da se centar nalazi na stadionu Jazine. Dan ili dva kasnije, svjedoku i Letunici su četiri policajca rekla da se sprema za odlazak i da se, kad ih prozovu, ukrcaju u jedan od sedam autobusa. Putovali su jedan dan i jednu noć, najprije u Knin, a potom u Đelatovac, kod Sremske Mitrovice, u Srbiji, gdje su ih preuzeli neki ljudi za koje je svjedok mislio da su Norvežani i odveli ih u Sremsku Mitrovicu.²⁹⁸ Prikaz daljnjih relevantnih dokaza pribavljenih putem Dobrićevog svjedočenja Raspravno vijeće je dalo u poglavlju 4.1.8 (Dušan Borak i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 87-93).

²⁹⁷ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., str. 1, par. 1, izjava od 10. rujna 2003., str. 1.

²⁹⁸ P2508 (Bogdan Dobrić, izjave svjedoka), izjava od 7. rujna 2003., par. 13-14.

1589. Raspravno vijeće konstatira da je Bogdan Dobrić, Srbin iz Dobropoljaca, općina Lišane Ostrovičke, u rujnu 1995. napustio svoj dom i, nakon devet dana provedenih kod svojeg bivšeg susjeda, otišao u, kako je on to opisao, izbjeglički centar u Zadru. Prije nego što je otišao iz svojeg doma, Dobrić je 27. kolovoza 1995. u Gošiću, u općini Kistanje, vidio leševe više ljudi koji su, kako se činilo, bili ubijeni. Dan ili dva kasnije, svjedok se po nalogu četiri muškarca koje je opisao kao policajce ukrcao u jedan od sedam autobusa, kojim je prevezen u Srbiju. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Obrovac

1590. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Obrovac i unutar te općine, koji su svi prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenje Marije Večerine, prikazano u poglavlju 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154), kao i svjedočenja Jovana Dopuđa i Koste Novakovića, prikazana u poglavlju 4.5.2. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze iz popisa stanovništva iz 1991. u vezi s Obrovcem, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.6. Prema popisu stanovništva iz 1991., od ukupno 543 stanovnika Muškovaca u općini Obrovac 1991., njih 537 su bili Srbi.²⁹⁹

1591. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.6 i 5.8.2 (i) o protupravnom napadu na civile i civilne objekte u Obrovcu. Na temelju Dopuđevog i Novakovićevog iskaza, Raspravno vijeće konstatira da su stanovnici Obrovca počeli odlaziti kad je započelo granatiranje i da je toga dana grad do ponoći napustilo otprilike 80 posto njegovih stanovnika. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su ti ljudi otišli. S obzirom na nacionalni sastav Obrovca 1991. i činjenicu da se od 1991. do 1995. s područja bivšeg Sektora Jug iselio znatan broj nesrba (vidi poglavlje 5.1.2), Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Obrovca znatnim dijelom bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

²⁹⁹ C5 (Republički zavod za statistiku, Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima), str. 135.

1592. Na temelju svjedočenja Marije Večerine, Raspravno vijeće nadalje konstatira da su 5. kolovoza 1995., nakon što je svjedokinji sin rekao da je pao Knin, a možda i Gračac, te da ljudi zato bježe i da i oni moraju pobjeći, ona, njezine dvije kćeri, njezin sin Stevo Večerina, te Sava i Dragana Večerina, smjesta napustili Muškovce, u općini Obrovac. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.9 (Stevo Večerina i drugi - Daljnje pojašnjenje, br. 150-154) u vezi s tim što se s tim ljudima događalo nakon odlaska. Raspravno vijeće nadalje konstatira da su se 16. rujna 1995. svjedokinja i njezine kćeri priključile organiziranom konvoju iz Knina za Srbiju. Raspravno vijeće, na temelju iskaza Marije Večerine, također konstatira da su ona, njezini sinovi i njezine dvije kćeri bili Srbi i, uz to, a na temelju prezimena i nacionalnog sastava Muškovaca 1991., da su i Sava i Dragana Večerina bile Srkinje iz Krajine. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Općina Orlić

1593. Raspravnom vijeću su predočeni dokazi u vezi s navodima o deportaciji i prisilnom premještanju iz općine Orlić i unutar te općine, koji su velikim dijelom prikazani u drugim poglavljima Presude, ali su uzeti u obzir i za ovo poglavlje. Oni obuhvaćaju svjedočenja svjedokinje 3 i svjedokinje 67, prikazana u poglavlju 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7), svjedočenje Vesele Damjanić, prikazano u poglavlju 4.1.15 (Lazo Damjanić - Daljnje pojašnjenje, br. 258), i svjedočenje Stevana Zarića, prikazano u poglavlju 4.1.15 (Predrag Simić - Daljnje pojašnjenje, br. 271). Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo dokaze iz popisa stanovništva iz 1991., čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.15 (Biskupija, Cesta Knin-Drniš, Grad Orlić). Osim toga, Raspravnom vijeću su dokazi relevantni za ove optužbe predočeni putem svjedočenja dvoje svjedoka čiji se prikaz daje u nastavku.

1594. **Petar Čolović**, tjelesni invalid, Srbin iz Čolovića, općina Orlić,³⁰⁰ u svojem svjedočenju je rekao da se krajem srpnja 1995. pričalo da ljudi odlaze jer stiže HV.³⁰¹ Osim toga, u blizini su čuli granatiranje.³⁰² Dana 4. kolovoza 1995. svjedoku i njegovoj

³⁰⁰ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., str. 1, par. 2; P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 5. rujna 2003., str. 1, par. 6.

³⁰¹ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

³⁰² P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

obitelji netko je rekao da bi trebali na dan-dva otići u Pađene, u općini Knin.³⁰³ Čolović je izjavio da on i njegova obitelj nisu dobili nikakvu službenu obavijest da bi trebali otići i da je na radiju čuo izjavu predsjednika Tuđmana da oni koji nisu počinili zločine trebaju ostati.³⁰⁴ No, budući da su mnogi odlazili, svjedokova žena i djeca su 5. kolovoza 1995. ili približno tog datuma također otišli.³⁰⁵ Čolović i drugi su ostali.³⁰⁶

1595. **Draginja Urukalo**, Srпкиnja iz Urukala, zaseoka sela Biskupija, općina Orlić, koja je 1995. imala 73 godine,³⁰⁷ u svojem svjedočenju je rekla da je jednog petka početkom kolovoza 1995. vidjela da ljudi iz njezinog sela bježe u vozilima i traktorima.³⁰⁸ Rekli su joj da dolazi vojska i da će sve koji ostanu pobiti.³⁰⁹ Zaselak su napustili svi seljani, osim otprilike 17 starijih ljudi.³¹⁰ Svjedokinja Urukalo je ostala jer nije htjela napustiti svoju kuću.³¹¹

1596. Raspravno vijeće konstatira da je svjedokinja 3 u jutarnjim satima 4. kolovoza 1995. čula granatiranje na Promini i vidjela njegove posljedice. Toga dana u 21:00 sat kroz Uzdolje je prošla jedna jedinica SVK, na čiji su nagovor ljudi počeli odlaziti. Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 4. ili 5. kolovoza 1995. Uzdolje napustila većina njegovih stanovnika, među kojima su bili i svjedokinja 3, Stevo Berić, njegova žena Janja, Đura Berić i Bosiljka Berić, koji su svi bili Srbi.

1597. Raspravno vijeće konstatira da je svjedokinja 3 Uzdolje napustila 5. kolovoza 1995., zajedno sa Stevom Berićem, njegovom ženom Janjom, Đurom Berić i Bosiljkom Berić, i otišla u smjeru Knina, preko Vrbnika, u općini Orlić. Svjedokinja 3 i ljudi koji su bili s njom otišli su nakon što je ona čula granatiranje u blizini i vidjela njegove posljedice. Svjedokinja 3 i to četvero ljudi nakratko su se vratili u Uzdolje, a onda su 6. kolovoza 1995. oko 07:00 sati ponovno otišli, krenuvši u smjeru glavne ceste koja od Knina vodi prema Drnišu. Uvezi s tim što se kasnije događalo s tom skupinom, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.1.15 (Stevo Berić i drugi - Prilog, br. 7). Kasnije toga dana, svjedokinja 3 je odvedena u bazu UN-a (s tim u vezi, vidi poglavlje 4.5.4). Zbog toga što se kasnije događalo s tom skupinom, svjedokinja 67

³⁰³ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

³⁰⁴ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3.

³⁰⁵ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3-4.

³⁰⁶ P631 (Petar Čolović, izjave svjedoka), izjava svjedoka od 3. rujna 2003., par. 3-4.

³⁰⁷ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), str. 1, par. 1-2; Draginja Urukalo, T. 10088.

³⁰⁸ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 2-3; Draginja Urukalo, T. 10090.

³⁰⁹ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 3.

³¹⁰ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 9.

³¹¹ P964 (Draginja Urukalo, izjava svjedoka, 3. rujna 2003.), par. 3.

se sakrila. U Uzdolje se vratila 17. kolovoza 1995., a dan kasnije su je osobe koje se navode kao hrvatski vojnici odvele u bolnicu. Nakon pet dana u bolnici, odvedena je u, kako je ona to opisala, sportski centar u Kninu, a 16. rujna 1995. stigla je u Srbiju, gdje je još uvijek živjela u ožujku 1998. U vezi s boravkom svjedokinje 67 u sportskom centru u Kninu, vidi i poglavlje 4.5.5. Na temelju nacionalnog sastava Uzdolja 1991., Raspravno vijeće konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz tog mjesta golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1598. Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza 1995. Stevan Zarić iz Zarića, zaseoka sela Orlić, čuo granatiranje u okolini Knina i da su prije toga ljudi iz tog sela sa strahom pričali o tome što će biti kada dođu "ustaše". Raspravno vijeće nadalje konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995. Zariće napustila većina seljana, uključujući obitelj svjedoka Zarića. Zarićeva obitelj otišla je u Srbiju, međutim, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su otišli drugi ljudi. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava mjesta Orlić 1991., konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz Zarića, zaseoka sela Orlić, golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1599. Raspravno vijeće konstatira da su 5. kolovoza 1995. ili približno tog datuma žena i djeca Petra Čolovića napustili Čoloviće, u općini Orlić. Čolović je tvrdio da je njegova obitelj otišla zato što su i mnogi drugi odlazili. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo je Čolovićeva obitelj otišla. Budući da je Čolović bio Srbin, Raspravno vijeće konstatira da su i članovi njegove obitelji, odnosno barem njegova djeca, bili Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

1600. Raspravno vijeće konstatira da su 4. ili 11. kolovoza 1995. zaselak Urukali u selu Biskupija, u općini Orlić, napustili gotovo svi seljani. Svjedokinji Urukalo su rekli da dolazi vojska i da će pobiti sve koji ostanu. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi o tome kamo su ti ljudi otišli. Raspravno vijeće osim toga, na temelju nacionalnog sastava sela Biskupija 1991., konstatira da su osobe koje su toga dana otišle iz zaseoka Urukali golemom većinom, ako ne i sve, bile krajinski Srbi. Raspravno vijeće će dalje razmotriti taj incident u vezi s točkama 1-3 Optužnice u poglavljima 5.4 i 5.8.2 (d) dolje u tekstu.

Ljudi koji su prelazili granicu u Donjem Lapcu

1601. U vezi s ljudima koji su kroz općinu Donji Lapac išli prema Bosni i Hercegovini, Raspravnom vijeću su predočeni iskazi nekoliko svjedoka, kao i dokumentarni dokazi. **Milan Ilić**, Srbin iz Donjeg Lapca,³¹² dana 5. i 6. kolovoza 1995. vidio je kolone ljudi i vozila kako prolaze kroz Donji Lapac.³¹³ **Josip Turkalj**, zapovjednik Antiterorističke jedinice Lučko i zapovjednik topničke jedinice Specijalne policije tijekom operacije Oluja,³¹⁴ u svojem svjedočenju je rekao da je primio informaciju da je prije ulaska Specijalne policije u Donji Lapac 6. kolovoza 1995., cestom Srb-Donji Lapac iz tog grada prema Srbu, u općini Donji Lapac, otišao konvoj srpskih civila i vojnika.³¹⁵

1602. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³¹⁶ išao je 12. kolovoza 1995. zajedno s Alainom Forandom i drugima u Donji Lapac i putem vidio mnogo napuštenih vozila i dva tenka HV-a koja su ispaljivala granate prema Bosni.³¹⁷ Flynn je u Donjem Lapcu vidio mnogo spaljenih kuća.³¹⁸ Na granici s Bosnom jedan mu je pripadnik Jordanskog bataljuna UN-a rekao da je između 4. i 7. kolovoza preko tog graničnog prijelaza u Bosnu ušlo najmanje 72.000 ljudi, te mnogo vozila, 13 tenkova i 31 komad topničkog oruđa.³¹⁹ Flynn je izjavio da je 24. kolovoza 1995. u Doljanima, u općini Donji Lapac, vidio pet kuća u plamenu, a na najviše dva kilometra odatle policajce i vojnike HV-a koji su se odmarali.³²⁰ Na tom području je vidio i otprilike 25-30 kuća koje su kratko prije toga spaljene.³²¹ HRAT je u svojem

³¹² P725 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 6. srpnja 1999.), str. 1-2; P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; Milan Ilić, T. 7547-7548, 7551, 7570, 7573.

³¹³ P726 (Milan Ilić, izjava svjedoka, 25. ožujka 2005.), par. 3-4; Milan Ilić, T. 7572-7573, 7579.

³¹⁴ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11, 31; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14-15, 34; Josip Turkalj, T. 13541, 13551.

³¹⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 38.

³¹⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³¹⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 19; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; Edward Flynn, T. 1324; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 7; P744 (Izvješće Roberta Williamsa o situaciji u Sektoru Jug u razdoblju od 8. srpnja do 18. kolovoza 1995.), str. 7; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 11.

³²⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 2.

³²¹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 2.

izvješću naveo da je, dok je 6. rujna 1995. išao iz Donjeg Lapca preko Srba, u općini Donji Lapac, u Otrić, u općini Gračac, vidio stotine kratko prije toga spaljenih kuća, a na potezu između Doljana i Srba i tri kuće koje su gorjele.³²² Na kontrolnom punktu u Otriću tu patrolu HRAT-a je zaustavila vojna policija, koja ju je optužila da dolazi iz "zabranjene UN zone" i tvrdila da ne zna za Sporazum Šarinić-Akashi.³²³

1603. Raspravno vijeće je nadalje razmotrilo svjedočenja Ivana Hermana i Davorina Pavlovića, prikazana u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac), te izvješće SVK, D1521, prikazano u poglavlju 4.4.7.

1604. **Svjedok MM-25**, Hrvat koji je živio u Korenici, u općini Titova Korenica,³²⁴ iz Korenice je, kad je počela operacija Oluja, u četvrtak navečer otišao javiti se u svoju jedinicu SVK.³²⁵ Kad se u petak poslijepodne vratio u Korenicu, zatekao je prazan grad.³²⁶ Jedan čovjek mu je rekao da je stanovništvo, uključujući svjedokove roditelje, dobilo zapovijed da se povuče prema Donjem Lapcu i da je toga jutra oko 06:00 sati napustilo Korenicu.³²⁷ Svjedok je izjavio da mu je jedan kolega rekao da je nekoliko mjeseci prije toga bio angažiran na uređenju i proširenju ceste od Doljana, u općini Donji Lapac, do Martin Broda.³²⁸ Svjedok se zatim odvezao iz Korenice i uskom neasfaltiranom cestom se otputio prema Donjem Lapcu kako bi potražio svoju obitelj. Cesta je bila zakrčena jako sporim, otprilike 40 kilometara dugim konvojem konja, konjske zaprege, traktora, kamiona i drugih vozila, koja su većinom bila u lošem stanju.³²⁹ Svjedok je izjavio da se među ljudima u konvoju nalazio i određeni broj osoba u uniformama SVK.³³⁰ U subotu navečer svjedok je stigao pred Donji Lapac i tamo prenoćio u jednom polju.³³¹ U nedjelju je ušao u Donji Lapac i kružio gradom u potrazi

³²² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 31; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 5; P51 (Dnevno izvješće HRAT-a, 6. rujna 1995.), str. 1.

³²³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 19-20; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 31; Edward Flynn, T. 1322-1323; P51 (Dnevno izvješće HRAT-a, 6. rujna 1995.), str. 1-2.

³²⁴ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 1-2; svjedok MM-25, T. 26279, 26293, 26301; D1901 (Svjedok MM-25, list sa pseudonimom).

³²⁵ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2; svjedok MM-25, T. 26307, 26329-26330, 26337-26341.

³²⁶ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2; svjedok MM-25, T. 26307-26308, 26330, 26332.

³²⁷ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2; svjedok MM-25, T. 26307-26309, 26330-26331.

³²⁸ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 2-3; svjedok MM-25, T. 26333-26336, 26342-26343.

³²⁹ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26308-26310.

³³⁰ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3.

³³¹ Svjedok MM-25, T. 26310-26311, 26335.

za gorivom.³³² Ušao je u jednu zapaljenu zgradu za koju je mislio da je zgrada Općine i tamo vidio zalihe vojne opreme i uniformi.³³³ Svjedok je vidio da gore i motel pored benzinske crpke i dvije ili tri kuće.³³⁴ Izjavio je da u Donjem Lapcu nije bilo hrvatskih vojnih postrojbi. Nastavivši prema Dobroselu, u općini Donji Lapac, pored ceste je počeo primjećivati tenkove, kamione i drugu vojnu opremu.³³⁵ U tom dijelu konvoja bilo je i tenkova i vojnih kamiona, koji su bili u lošem stanju.³³⁶ Svjedok je prenoćio u svojem automobilu kod nekog grmlja na cesti za Doljane.³³⁷ U ponedjeljak je stigao u Doljane, gdje se s konvojem stopila desetak kilometara duga kolona civila koja je dolazila iz Knina.³³⁸ Konvoj je tako spojen nastavio prema Martin Brodu.³³⁹

1605. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i svjedočenja Mrkšića, Novakovića i svjedoka 56, prikazana u poglavlju 4.5.2, te svjedočenja svjedoka 54 i Save Mirkovića, prikazana u vezi s općinom Knin u poglavlju 4.5.3 gore u tekstu.

1606. Na temelju spomenutih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da su između 4. i 7. kolovoza 1995. kolone ljudi prošle kroz općinu Donji Lapac i prešle preko granice u Bosnu i Hercegovinu. Na temelju predloženih dokaza, uključujući procjenu jednog pripadnika Jordanskog bataljuna UN-a da je u koloni bilo najmanje 72.000 ljudi i onu iz izvješća 7. korpusa SVK od 9. kolovoza 1995. da se pravcem Otrić – Srb – Donji Lapac izvlačilo 50.000-60.000 ljudi, Raspravno vijeće konstatira da je u tim kolonama kroz općinu Donji Lapac prošlo i u Bosnu i Hercegovinu ušlo otprilike 50.000-70.000 ljudi. Ti ljudi su bili iz nekoliko općina s područja na koje se odnosi Optužnica, uključujući Knin i Gračac, kao i iz drugih općina, uključujući Korenicu.

³³² D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26310-26311, 26335.

³³³ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26311, 26336.

³³⁴ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26310-26311, 26336.

³³⁵ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26311-26312, 26315, 26335.

³³⁶ Svjedok MM-25, T. 26311.

³³⁷ Svjedok MM-25, T. 26311-26312, 26335.

³³⁸ D1902 (Svjedok MM-25, izjava svjedoka, 3. listopada 2006.), str. 3; svjedok MM-25, T. 26296, 26313-26315; D1904 (Karta na kojoj je prikazano kretanje svjedoka MM-25 u Doljanima).

³³⁹ Svjedok MM-25, T. 26314-26315.

4.5.4 Osobe koje su našle utočište u bazi UN-a

1607. Raspravnom vijeću predočeno je mnoštvo dokaza u vezi s činjenicom da su ljudi napuštali svoje domove i nalazili utočište u bazi UN-a, a neki od njih su prikazani ili se na njih upućuje gore u tekstu. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,³⁴⁰ svjedočio je o tome kako se 4. kolovoza 1995. između 20:00 i 21:00 sat, masa izbjeglica okupila ispred ulaza u bazu UN-a jer su bili na udaru topništva, tako da ih je oko 21:30 pustio da uđu.³⁴¹ Najprije je ušlo 250 ljudi, ali se taj broj do jutarnjih sati 5. kolovoza 1995. popeo na 450, da bi do večeri tamo našlo utočište preko 700 ljudi.³⁴² Forand je izjavio da je osoblje UNCRO-a kod nekih od njih našlo oružje.³⁴³ Zajedno s pripadnicima UNMO-a, UNCIVPOL-a i civilnim zaposlenicima UN-a, blizu 2.000 ljudi zateklo se u bazi koja je inače

³⁴⁰ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

³⁴¹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 6; Alain Forand, T. 4382, 4445; P343 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 23:00 sata, 4. kolovoza 1995.), str.5; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.2, 4-5; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str.25.

³⁴² P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str.6; Alain Forand, T. 4099-4101, 4130; P344 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 08:00 sati, 5. kolovoza 1995.), str.1-2; P348 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 07:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str.2; P351 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 13 sati, 6. kolovoza 1995.), str.3; P352 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 6. kolovoza 1995.), str.6; P355 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 7. kolovoza 1995.), str.7; P366 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 14. kolovoza 1995.), str.2, 4; P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str.2; P380 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 31. kolovoza 1995.), str.2; P381 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 1. rujna 1995., s dopisima u privitku), str.1; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.2, 4-6; P400 (Izjava za tisak, 12. listopada 1995.), str.2; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str.25, 33; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str.2; P406 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 22:00 sata, 5. kolovoza 1995.), str.1; D317 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 5. kolovoza 1995.), str.1; D318 (Zabilješka sa sastanka brigadira Budimira Pleštine i pukovnika Pettisa, 6. kolovoza 1995.), str.2; D333 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 18:00 sati, 9. kolovoza 1995.); D620 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str.1. V. ir P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str.3; P291 (John Hill, izjava svjedoka, 23. kolovoza 1996.), str.5; P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str.14; John Hill, T. 3746-3747, 3828; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str.3; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza); P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str.2-3.

³⁴³ Alain Forand, T. 4443-4444; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.2. V. ir P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str.14; John Hill, T. 3746-3748, 3873-3874; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str.3; D271 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 3. i 4. kolovoza); D283 (Izvješće Johna Hilla o zaplijenjenom oružju, 12. kolovoza 1995.); D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 21; D1698 (Dopis S.P. Timčuka u vezi sa zaplijenjenim srpskim oružjem, upućen časniku za vezu HV-a, 12. kolovoza 1995.), str.1-3.

predviđena za smještaj oko 250.³⁴⁴ **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁴⁵ izjavila je da su 5. kolovoza 1995., oko podneva, vojnici HV-a doveli u bazu UN-a grupu prestrašenih civila, uglavnom starijih ljudi, žena i djece iz skloništa “u centru grada”.³⁴⁶ Svjedokinja 136 izjavila je da je tijekom prva tri dana od početka operacije Oluja, u bazi bilo preko 1.000 civila.³⁴⁷ Forand je izjavio da HV nije dopuštao nikome da napusti bazu tijekom nekoliko dana nakon napada.³⁴⁸ **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³⁴⁹ izjavio je da su hrvatske snage ograničile njihovo kretanje izvan baze, pa su on, Akashi i ostali razgovarali s ljudima u bazi.³⁵⁰ Prema Flynnovim riječima, velika većina željela je da ih se se privremeno evakuira, uglavnom radi vlastite sigurnosti, dok ih se nekolicina željela vratiti kućama.³⁵¹ Prema izvješću UN-a od 6. kolovoza 1995., u kojemu su sažeti razgovori s nekim od izbjeglica u bazi UN-a, nitko od desetak ljudi s kojima je obavljen razgovor nije prijavio teške povrede ljudskih prava, već su općenito izjavljivali da su hrvatski vojnici s njima dobro postupali.³⁵²

1608. Dana 6. kolovoza 1995., Yasushi Akashi i Hrvoje Šarinić potpisali su sporazum između Hrvatske i UNCRO-a, prema kojem se Hrvatska obvezuje da će dopustiti UNCRO-u da prati i izvještava o situaciji u vezi s ljudskim pravima u nekadašnjim sektorima Sjever i Jug, i da intervenira kod hrvatskih vlasti u vezi s pitanjima ljudskih prava, kad to bude primjereno.³⁵³ Prema tom sporazumu, Hrvatska je potakla sve ranije

³⁴⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 6; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str.16, 24; Alain Forand, T. 4131, 4217; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 25.

³⁴⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁴⁶ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 8. V. i John Hill, T. 3828; P301 (Izvješće vojne policije UNCRO-a, 4.-7. kolovoza 1995.), str. 4.

³⁴⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 4.

³⁴⁸ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 6, 11; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str.16; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 3.

³⁴⁹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str.1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³⁵⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4-5; Edward Flynn, T. 1159-1160, 1306; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str. 2; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 1, 5-6.

³⁵¹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 6; Edward Flynn, T. 1160-1162, 1198; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str.2.

³⁵² D272 (Izvješće UN-a o razgovorima obavljenim s raseljenim osobama u bazi UN-a u Kninu, 6. kolovoza 1995.).

³⁵³ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), str.1-2, par. 2.

stanovnike Republike Hrvatske koji to žele, da mirno ostanu u Hrvatskoj. Hrvatska se obvezala da će dopustiti odlazak onima koji izraze želju da odu, uz iznimku onih koji su prekršili međunarodno kazneno pravo. Hrvatska se obvezala da će dopustiti UNCRO-u i humanitarnim organizacijama da pomognu i koordiniraju takve odlaske.³⁵⁴ Hrvatska se isto tako obvezala dopustiti UNCRO-u i humanitarnim organizacijama potpun pristup civilnom stanovništvu radi podmirivanja humanitarnih potreba civilnog stanovništva, u onoj mjeri u kojoj to objektivno budu dopuštali sigurnosni čimbenici.³⁵⁵ UNMO i dijelovi timova UNCRO-a za praćenje ljudskih prava obvezali su se da će odmah početi s nadzorom na svim područjima, osim na onim gdje, po mišljenju lokalnih vojnih zapovjednika UNCRO-a nakon konzultacija sa zapovjednicima HV-a, sigurnosna situacija ne dopušta takav nadzor.³⁵⁶ Sporazum nadalje potvrđuje nepovredivost prostorija, objekata i vozila UN-a.³⁵⁷

1609. **Tomislav Penić**, tajnik Komisije za pomilovanja RH i pomoćnik ministra pravosuđa RH za kazneno pravo u razdoblju na koje se odnosi Optužnica pa do 2000.,³⁵⁸ izjavio je da je dva ili tri dana nakon oslobođenja Knina razgovarao s ministrom pravosuđa Šeparovićem o prisutnosti osumnjičenih za ratne zločine u bazi UN-a u Kninu i o Sporazumu Akashi-Šarinić.³⁵⁹ Šeparović ga je informirao da je, na osnovi tog sporazuma, Hrvatska ovlaštena pritvoriti otprilike 70 osoba osumnjičenih za ratne zločine, koje se nalaze među 1.000 izbjeglica u bazi UN-a u Kninu, dok bi ostale izbjeglice trebale biti puštene.³⁶⁰ Šeparović je Peniću dostavio dokumente hrvatskih sudova, koji se odnose na osobe za koje postoji osnovana sumnja da su počinile ratne zločine.³⁶¹ Prema Penićevim riječima, osobe koje nisu na tom popisu trebale su biti obuhvaćene oprostom.³⁶²

1610. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,³⁶³ također je izjavio da je među ljudima u bazi UN-a bilo nekih osoba

³⁵⁴ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 3.

³⁵⁵ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 4.

³⁵⁶ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 5.

³⁵⁷ D28 (Sporazum Akashi-Šarinić, 6. kolovoza 1995.), par. 8.

³⁵⁸ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 2, 4-5, 11; Tomislav Penić, T. 26933, 26935.

³⁵⁹ Tomislav Penić, T. 26957-26958.

³⁶⁰ Tomislav Penić, T. 26958-26959.

³⁶¹ Tomislav Penić, T. 26959-26961, 26982-26985; D1941 (Izvjeshće Tomislava Penića o osumnjičenicima za ratne zločine u bazi UN-a u Kninu, 19. rujna 1995.), str. 3-12.

³⁶² Tomislav Penić, T. 26984-26985.

³⁶³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

osumnjichenih za ratne zločine i da je Čermak, u ime Hrvatske, zatražio od osoblja UN-a da te ljude izdvoje i predaju hrvatskim sudskim organima.³⁶⁴ Čermak mu je kazao da je to od njega zatražilo Ministarstvo pravosuđa.³⁶⁵ **Forand** se prisjetio da se negdje nakon 7. kolovoza 1995. Čermak obratio izbjeglicama i da im je rekao da ne napuštaju područje.³⁶⁶ Forand je izjavio da se Čermak u nekoliko navrata sastao s odborom izbjeglica koji su ostali u bazi UN-a kako bi s njima porazgovarao o smještaju, slobodama i sigurnosnim pitanjima.³⁶⁷ Detaljan prikaz dokaza o Čermakovoj angažiranosti u vezi s pitanjem izbjeglica iz baze UN-a daje se dolje u tekstu.

1611. **Yasushi Akashi**, specijalni izaslanik glavnog tajnika UN-a za bivšu Jugoslaviju i šef UNPROFOR-a/UNCRO-a od siječnja 1994. do listopada 1995.,³⁶⁸ u svom je svjedočenju rekao da se prilikom posjeta Kninu 7. kolovoza 1995. sastao s generalom Čermakom.³⁶⁹ Prema bilješkama s tog sastanka koje je vodio Akashijev pomoćnik Anthony Banbury, Čermak je rekao da je za svakoga sigurno da iziđe iz UN-a u Kninu, i izrazio nadu da će svi ostati u Kninu. Čermak je također izjavio da će učiniti sve da pomogne da se ondje poboljšaju uvjeti života, ali isto tako da neće učiniti ništa kako bi spriječio te ljude da odu.³⁷⁰ Osim toga, osobno im je garantirao sigurnost u Kninu.³⁷¹ Prema Branburyjevom bilješkama, Akashi je također zatražio jamstva za sigurnost onih koji žele napustiti Knin, na što mu je Čermak zajamčio da će dati slobodu kretanja tim ljudima.³⁷² Akashi je nadalje izjavio da je UN pomogao kod odlaska ljudi, nakon što je utvrđenim procedurama potvrđeno da je riječ o dobrovoljnom odlasku.³⁷³ Na sastanku je Čermak postavio pitanje ostanka vojnih osoba u bazi UN-a i izjavio da bi civilna policija s njima trebala obaviti razgovor u vezi s njihovom eventualnom umiješanošću u

³⁶⁴ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 40.

³⁶⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 40.

³⁶⁶ Alain Forand, T. 4162, 4206-4207.

³⁶⁷ Alain Forand, T. 4220.

³⁶⁸ D1646 (Yasushi Akashi, izjava svjedoka, 20. srpnja 2009.), par. 1; Yasushi Akashi, T. 21621.

³⁶⁹ Yasushi Akashi, T. 21721-21724; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4.

³⁷⁰ Yasushi Akashi, T. 21726-21728; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 34-36.

³⁷¹ Yasushi Akashi, T. 21727; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 35.

³⁷² Yasushi Akashi, T. 21728; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 36.

³⁷³ Yasushi Akashi, T. 21729.

zločine.³⁷⁴ Kada je Akashi zatražio da UN bude nazočan tijekom cijelog tog postupka, Čermak ga je uvjeravao da to neće biti problem.³⁷⁵

1612. **Forand** je izjavio da je prilikom susreta s Čermakom, 7. kolovoza 1995., Čermak zatražio da 8. kolovoza 1995. razgovara s izbjeglicama u bazi UN-a, i da su se dogovorili da može.³⁷⁶ Forand je izjavio da je osim njegovih pritužbi u vezi sa slobodom kretanja, nedostatkom discipline kod hrvatskih vojnika, kao i kršenjem ljudskih prava, do njegovog najvećeg razmimoilaženja s Čermakom došlo kad je Čermak pokušao iz baze UN-a izvesti čak 76 izbjeglica koje su Hrvati smatrali ratnim zločincima.³⁷⁷ Forand nije htio predati te osobe dok mu se ne podastru dokazi da se radi o ratnim zločincima i dok te dokaze ne prihvati UN.³⁷⁸ Dana 8. kolovoza 1995. kad je Čermak došao u bazu UN-a i susreo se s Forandom, on se tom prilikom sastao i s odborom izbjeglica.³⁷⁹ Čermak je rekao Forandu da želi reći izbjeglicama da se mogu vratiti na područje na kojem su živjeli.³⁸⁰ Dana 9. kolovoza 1995. Akashi je pisao Kofiju Annanu da se Čermak sastao s odborom izbjeglica i da je dogovoreno da će “njima” biti dozvoljeno da budu nazočni razgovorima s izbjeglicama koji za cilj imaju otkrivanje ratnih zločinaca među njima.³⁸¹

1613. **Flynn** je izjavio da je 8. kolovoza 1995. barem 25 osoba zatražilo i dobilo zaštitu u bazi UN-a.³⁸² Dana 9. kolovoza 1995. još nekoliko raseljenih osoba je stiglo u bazu.³⁸³

1614. Prema dokumentarnim dokazima UN-a, 8. kolovoza 1995. na sastanku s osobljem UN-a i predstavnicima raseljenih osoba, Čermak je izjavio da su raseljene osobe dobrodošle da ostanu u Kninu, da se mogu vratiti kućama u pratnji vojne policije UN-a, ili da se mogu zaputiti svojim domovima i uzeti svoje stvari, ako su odlučili napustiti Hrvatsku; te da će hrvatska vlada financirati popravak oštećene imovine,

³⁷⁴ D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 37; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 5.

³⁷⁵ Yasushi Akashi, T. 21730; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 37.

³⁷⁶ P356 (Izvjješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁷⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 23; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4274; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 2.

³⁷⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 23; Alain Forand, T. 4280.

³⁷⁹ Alain Forand, T. 4130; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³⁸⁰ Alain Forand, T. 4130.

³⁸¹ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 6; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

izdavati osobne iskaznice i potvrde o državljanstvu, osigurati socijalnu pomoć, mirovine, osigurati im zalihe hrane i zaposlenja.³⁸⁴ Prema dokumentima UN-a, Čermak je nadalje izjavio da će vojnici SVK, koji nisu počinili "ratne zločine" biti "uhapšeni na godinu dana".³⁸⁵ U pismu od 8. kolovoza 1995. Čermak moli **Foranda** da mu dostavi popis izbjeglica u bazi UN-a, kako bi mogao pristupiti rješavanju njihovih problema odnosno izdavati propusnice za sve koji žele napustiti bazu i nastaviti živjeti na području Knina.³⁸⁶ Dodao je da će se svima onima koji nisu počinili nikakve zločine protiv Hrvatske omogućiti da se vrate u Knin, ili im osigurati prijevoz do Bosne i Hercegovine ili Srbije.³⁸⁷ Čermak je napisao da će onima koji su odlučili ostati pružiti sve uvjete za normalan život.³⁸⁸

1615. **Goran Dodig**, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998.³⁸⁹ u svom svjedočenju je izjavio da je oko 7. kolovoza 1995. posjetio bazu UN-a.³⁹⁰ Ispred baze vidio je pripadnike hrvatskih snaga.³⁹¹ U bazi mu se šest ili sedam osoba predstavilo kao članovi Izbjegličkog vijeća. Dodig se predstavio kao predstavnik hrvatske vlade i rekao im je da je stav hrvatske države takav da im nitko ne smije nauditi, ali budući da je u tom trenutku bilo nemoguće postaviti dovoljno policajaca da ih zaštite, preporučio im je da ostanu u bazi prije nego što se vrate kućama.³⁹² Oni su svjedoku rekli da u bazi ima bolesnih, pa su ga odveli do jedne zgrade u bazi, u kojoj je bilo oko pedeset muškaraca, koji su svi imali između 20 i 25 godina, koji su ležali do struka pokriveni dekama. Ti ljudi svjedoku nisu izgledali odveć bolesni, pa se rukovao s njima da vidi imaju li visoku temperaturu, da bi ustanovio da je nitko od njih nema.³⁹³ Zadržavši se otprilike tri do četiri sata u bazi, svjedok je zaključio da su medicinski i sanitarni uvjeti u njoj loši. Sutradan je Dodig organizirao da se doveze kamion pun sanitarnih i medicinskih potrepština, i organizirao

³⁸³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸⁴ D1208 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 1-2; D1211 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁸⁵ D1208 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁸⁶ Alain Forand, T. 4216-4217; P388 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁸⁷ P388 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁸⁸ P388 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁸⁹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1-3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

³⁹⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6; Goran Dodig, T. 22686.

³⁹¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6.

³⁹² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 7.

³⁹³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 8; Goran Dodig, T. 22694-22698.

da ih netko razdijeli ljudima u bazi.³⁹⁴ Ljudi u bazi su pitali je li za njih bolje da napuste bazu skupa ili pojedinačno, a svjedok je odgovorio da bi najbolje bilo da odu svi zajedno.³⁹⁵ Također ih je ohrabrio da ostanu u Hrvatskoj.³⁹⁶

1616. Dana 9. kolovoza 1995. svjedok je posjetio bazu UN-a zajedno s Čermakom i Petrom Pašićem, Srbinom, povjerenikom hrvatske vlade za grad Knin.³⁹⁷ Svjedok je izjavio da je video snimka Hrvatske radio-televizije od 9. kolovoza 1995. snimka sastanka koji su održali s Izbjegličkim vijećem u bazi. Svjedok je izjavio da se na tom sastanku razgovaralo o odlasku ljudi iz baze i da im je rečeno da svi mogu odmah napustiti bazu UN-a i vratiti se kućama, ako tako žele. Prema svjedokovim riječima, Čermak je objasnio prisutnima da će odmah dobiti propusnice u koje će biti uneseni njihovi osobni podaci i da će te propusnice služiti kao dokumenti za identifikaciju svjedoka dok ne dobiju službene osobne dokumente. Netko je također rekao da se oni koji su radili u nekom poduzeću ili u tvornici trebaju nakon što napuste bazu prvo javiti na radna mjesta kako bi mogli odmah nastaviti raditi.³⁹⁸ Premda je sastanak trajao između dva i po i tri sata, Čermak je s njima proveo svega nekoliko minuta prije nego što je otišao da se vidi s vojnim zapovjednikom baze.³⁹⁹ Svjedok je izjavio da je jedna žena u uniformi bila u Čermakovoj pratnji u bazi i da je počela ispunjavati propusnice za sve koji su ih zatražili.⁴⁰⁰

1617. Svjedok je tijekom kolovoza i rujna 1995. još nekoliko puta posjetio ljude u bazi, provodeći tamo u prosjeku od dva do tri i po sata.⁴⁰¹ Svjedok je izjavio da je nakon njegovog drugog ili trećeg posjeta, sanitetska situacija bila pod kontrolom, da se ljudi više nisu plašili, da su se sastali s humanitarnim organizacijama i kontaktirali svoje obitelji.⁴⁰² Naposljetku je veliki broj Srba iz baze koji nisu željeli ostati u Hrvatskoj organiziranim konvojem 16. rujna 1995. otišao za Srbiju. Dodig je izjavio da je dobio pismo ljudi iz baze kojim mu zahvaljuju na pomoći koju im je pružio u ime hrvatske vlade.⁴⁰³ Raspravno vijeće je također razmotrilo daljnje relevantno svjedočenje Gorana Dodiga, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.6.

³⁹⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 8; Goran Dodig, T. 22686.

³⁹⁵ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 8.

³⁹⁶ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9.

³⁹⁷ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9-10, 12; Goran Dodig, T. 22631-22637.

³⁹⁸ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9.

³⁹⁹ Goran Dodig, T. 22688, 22698-22699.

⁴⁰⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 9.

⁴⁰¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 10; Goran Dodig, T. 22649-22651.

⁴⁰² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 10; Goran Dodig, T. 22699-22700.

⁴⁰³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 10.

1618. Dana 10. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da su se Čermak i pomoćnik ministra Republike Hrvatske za manjine Dodig sastali sa predstavnicima UN-a, te zasebno s odborom predstavnika raseljenih osoba, i da su se sporazumjeli da će s raseljenim muškarcima u dobi za vojnu službu biti obavljen razgovor u bazi UN-a.⁴⁰⁴ HRAT je također izvijestio da je Čermak ponovio da će hrvatski organi vlasti pristati da prevezu raseljene osobe da pregledaju svoje kuće, kako bi odlučili da li žele ostati u Hrvatskoj ili ne.⁴⁰⁵ Isto tako, 10. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da je otprilike 60 raseljenih osoba, s propusnicama za slobodan prolaz dobivenim od hrvatskog Ministarstva obrane, napustilo bazu UN-a u Kninu, i da su pristigle još četiri osobe.⁴⁰⁶

1619. Dana 11. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da je 29 raseljenih osoba, uglavnom Hrvata i muškaraca koji nisu bili vojno sposobni, napustilo bazu UN-a s propusnicama za slobodan prolaz dobivenim od Ministarstva obrane.⁴⁰⁷ Dana 12. kolovoza 1995. **Flynn** je čuo Čermaka kako obećava da će propusnice za slobodan prolaz biti izdane za nekih 20 muškaraca u dobi za vojnu službu koji su željeli da se sa njima odmah obavi razgovor, i izvijestio je da su kasnije tog popodneva hrvatski vojnici došli u bazu UN-a s propusnicama koje su muškarcima omogućavale momentalni odlazak iz baze.⁴⁰⁸ Isto tako, dana 12. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da su bazu UN-a napustile 53 osobe, nakon čega je u bazi ostalo ukupno 740 raseljenih osoba, te još 45 na drugim lokacijama u sektoru. HRAT je nadalje izvijestio da je Čermak rekao da će Hrvatska pomoći da se isprate oni koji žele otići u Bosnu i Hercegovinu i SRJ.⁴⁰⁹ Flynn je izjavio da su propusnice za slobodan prolaz, koje je izdao Čermak, omogućavale osobama iz baze

⁴⁰⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; Edward Flynn, T. 1088-1089; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 2. V. i D1209 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 10. kolovoza 1995.), str. 2; D1210 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 11. kolovoza 1995.), str. 3; D121 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁰⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 2. P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2; D620 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1161; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2-3.

⁴⁰⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2, 4. V. i P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2; D620 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1161; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2-3.

⁴⁰⁷ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 9; P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁰⁸ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; Edward Flynn, T. 1090-1091, 1201; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴⁰⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

UN-a da je napuste, sve dok Čermak nije 15. kolovoza 1995. zapovijedio da one više nisu potrebne.⁴¹⁰

1620. Dana 12. kolovoza 1995. Forand se sastao s Čermakom, koji ga je zamolio za popis izbjeglica koji žele otići iz Hrvatske.⁴¹¹ Dana 14. kolovoza 1995. Čermak je pisao Forandu, tražeći ponovno popis osoba iz baze UN-a koje su izrazile želju da napuste Hrvatsku.⁴¹² Dana 15. kolovoza 1995. Branko Pupavac je u ime izbjeglica iz baze UN-a izdao zahvalnicu Čermaku zbog pružene pomoći.⁴¹³

1621. Prema izvješću IHF-a od 25. kolovoza 1995. u kojem se detaljno opisuje misija IHF-a od 17. kolovoza 1995. do 19. kolovoza 1995., 600 osoba od otprilike njih 720 iz baze UN-a u Kninu izjavilo je da žele otići u Srbiju ili u neku drugu zemlju jer strahuju da ih hrvatska vojska i policija neće zaštititi i da će im netko nauditi.⁴¹⁴

1622. **Forand** je izjavio da je osim u bazi UN-a, izbjeglica bilo i u bazama UNCRO-a izvan Knina.⁴¹⁵ U poslijepodnevni satima 18. kolovoza 1995. Al-Alfi, Flynn, Tymchuk i Alun Roberts sastali su se s Čermakom, koji je odobrio prebacivanje 55 raseljenih osoba tog istog popodneva pod pratnjom hrvatske policije, s lokacija bataljuna UNCRO-a u bazu UN-a u Kninu.⁴¹⁶ Prema **Flynnovim** riječima, Čermak je tom pitanju pristupio kao da potpada pod njegovo područje odgovornosti.⁴¹⁷ Čermak je zamolio za popis raseljenih osoba iz baze UN-a u Kninu koje su donijele konačnu odluku da napuste Hrvatsku, a drugi sudionici sastanka obećali su da će ga dobiti još iste večeri.⁴¹⁸ Čermak je izjavio da će hrvatski organi vlasti zatražiti da im se nekolicina raseljenih osoba iz baze UN-a preda, kako bi se obavile istrage, dok su ostali ponovno izrazili stav da se istrage imaju izvršiti unutar baze UN-a, nakon čega bi stožer UNPF-a i hrvatska Vlada razmotrili pojedinačne slučajeve.⁴¹⁹ **Vesna Škare-Ožbolt**, pomoćnica

⁴¹⁰ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14; Edward Flynn, T. 1089-1090, 1092, 1200-1201, 1371-1372; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 4; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴¹¹ P364 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴¹² D1106 (Razni dopisi Ivana Čermaka upućeni Alainu Forandu), str. 8.

⁴¹³ D301 (Zahvalnica, 15. kolovoza 1995.).

⁴¹⁴ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str.2, par. 2.2-2.3.

⁴¹⁵ Alain Forand, T. 4130, 4271; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str.33-34.

⁴¹⁶ D56 (Izvješće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str.1, 3.

⁴¹⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str.10.

⁴¹⁸ D56 (Izvješće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str.3.

⁴¹⁹ D56 (Izvješće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str.3.

predstojnika Ureda predsjednika RH od siječnja 1995.⁴²⁰ izjavila je da je Čermak vjerojatno djelovao na zahtjev Ministarstva pravosuđa, budući da je ono raspolagalo imenima onih koji su bili osumnjičeni kao počinitelji zločina.⁴²¹

1623. Na sastanku održanom 18. kolovoza 1995. Tymchuk se složio s Čermakom da se izbjeglicama pruži opcija da odu u Knin pod zaštitom UN-a ili da se vrate svojim kućama.⁴²² Istoga dana, UNCRO i HV su zajedničkim snagama preselili s lokacija postrojbi u Knin 51 izbjeglicu, tj. one koji su željeli ostati pod zaštitom UN-a.⁴²³ Dana 19. kolovoza 1995. **Forand** je poslao pismo Čermaku, u kojem mu zahvaljuje na pruženoj pomoći dan ranije prilikom izbjeglica iz kampova UN-a pod pratnjom u bazu UN-a u Kninu.⁴²⁴ Dana 21. kolovoza 1995. Al-Alfi je poslao Čermaku popis s imenima 687 ljudi u bazi, koji su željeli napustiti Hrvatsku (zato jer se nisu osjećali sigurnima), tražeći njegov pristanak za njihov odlazak.⁴²⁵ Kasnije toga dana, Čermak se sastao s Al-Alfijem i Forandom, pa su raspravljali o odlasku izbjeglica iz baze UN-a.⁴²⁶ Čermak je rekao da ima popis s imenima 74 izbjeglice iz baze UN-a za koje se sumnja da su počinili ratne zločine, ali da i dalje kontaktira Zagreb kako bi se popis skratio.⁴²⁷ Obećao je da će obznaniti razloge zbog kojih te osobe moraju biti predane, kao i

⁴²⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18039; D1472 (Odluka o imenovanju Vesne Škare-Ožbolt pomoćnicom predstojnika Ureda predsjednika Republike, 30. siječnja 1995.).

⁴²¹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18110-18111; P388 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

⁴²² Alain Forand, T. 4131, 4272; P369 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 18. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴²³ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 10-11; P372 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 2-3; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 34. V. i P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 86-87; P123 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 5; P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴²⁴ Alain Forand, T. 4273; D311 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s izbjeglicama upućen Alainu Forandu, 19. kolovoza 1995.).

⁴²⁵ Alain Forand, T. 4132; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D621 (Al-Alfijev dopis upućen Čermaku, s popisom izbjeglica u bazi UN-a koje žele napustiti Hrvatsku u privitku, 21. kolovoza 1995.), str. 1-17.

⁴²⁶ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴²⁷ Alain Forand, T. 4277, 4279; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D312 (Popis osoba protiv kojih su hrvatski organi podnijeli kaznene prijave za djela protiv Hrvatske, 21. kolovoza 1995.), str. 1-5; D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3; P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52, 77-79.

optužbe protiv njih.⁴²⁸ Dodao je da, nakon što se dostavi popis UNCRO-u, te osobe trebaju biti predane hrvatskim organima vlasti.⁴²⁹ Čermak je isključio mogućnost obavljanja razgovora s osumnjičenim ratnim zločincima među izbjeglicama u bazi UN-a.⁴³⁰ Prema izvješću Odjela za civilne poslove UN-a, Čermak je pristao da nakon što se jednom popis osoba traženih za ratne zločine preda UNCRO-u, ostale izbjeglice mogu bez postavljanja dodatnih uvjeta napustiti Hrvatsku.⁴³¹ Čermak je prihvatio da osigura pratnju hrvatske strane prilikom prolaska kroz Hrvatsku do granice sa Srbijom.⁴³² Prema telegramu koji je Akashi uputio Annanu 21. kolovoza 1995. Forand i Čermak su se usmeno sporazumjeli da svi koji žele otići u SRJ mogu napustiti bazu UN-a 26. kolovoza 1995. osim onih koje hrvatska vlada na osnovu dokumentarnih dokaza identificira kao osumnjičene za ratne zločine, a da će oni biti ispitani u bazi UN-a.⁴³³

1624. Dana 22. kolovoza 1995. predstavnici UNCRO-a, UNHCR-a i MOCK-a planirali su odlazak izbjeglica iz baze UN-a za 26. kolovoza 1995.⁴³⁴ Dana 23. kolovoza 1995. osoblje UNCRO-a odbilo je od časnika za vezu HV-a primiti Čermakov popis upućen Forandu, na kojem se navode 62 osobe među izbjeglicama u bazi UN-a protiv kojih su hrvatski organi vlasti podigli kaznene prijave za zločine počinjene protiv Hrvatske, zahtijevajući dokaze za te optužbe, kao i dozvolu da preostale izbjeglice napuste bazu UN-a odmah po primitku traženih dokaza.⁴³⁵ Dana 24. kolovoza 1995. u 13:30 sati, Forand i Al-Alfi sastali su se s Čermakom u Čermakovom uredu.⁴³⁶ Raspravljali su o izbjeglicama, a Čermak je Forandu dao popis s imenima 62 osobe čiju predaju hrvatske

⁴²⁸ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴²⁹ P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴³⁰ Alain Forand, T. 4275; P403 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 3; D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 1-2; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4; P45 (Dnevno izvješće HRAT-a, 21. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴³¹ D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴³² D622 (Izvješće Odjela za civilne poslove UN-a, 16:55 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2; D623 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴³³ D314 (Akashijev brzojav upućen Annanu, 16:12 sati, 25. kolovoza 1995.), str. 1-3.

⁴³⁴ D624 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 22:30 sati, 21. kolovoza 1995.), str. 2.

⁴³⁵ D313 (Ažurirano izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 03:00 sata, 24. kolovoza 1995.), str. 1, 3; D625 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 23. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁴³⁶ P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3; D626 (Poziv za sastanak koji je Ivan Čermak uputio Forandu, 24. kolovoza 1995.). V. i D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), str. 1.

vlasti traže prije negoli dopuste drugima da napuste Hrvatsku.⁴³⁷ Isto tako, dana 24. kolovoza 1995. Čermak je napisao pismo Forandu, u kojem navodi da Hrvatska neće dozvoliti nikome da se ijedna osoba izmjesti iz baze UN-a sve dok 62 pojedinca optužena za ratne zločine protiv Hrvatske ne budu predana hrvatskoj policiji.⁴³⁸ Također, 24. kolovoza 1995. Al-Alfi je pisao Čermaku, prilažući popis s imenima osoba pod zaštitom UN-a, koje su željele napustiti Hrvatsku, tražeći od njega dozvolu za taj odlazak.⁴³⁹

1625. **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.⁴⁴⁰ potvrdila je da su negdje između 24. i 27. kolovoza 1995. stariji stanovnici izoliranih zaselaka svakodnevno pristizali u bazu UN-a, kao što je opisano u izvješću HRAT-a za razdoblje od 24. do 27. kolovoza 1995.⁴⁴¹

1626. Dana 25. kolovoza 1995. Šarinić je obavijestio Akashija da hrvatske vlasti neće dozvoliti obavljanje razgovora sa osumnjičenima u prostorijama baze UN-a, te da neće dozvoliti nikome od raseljenih osoba da napusti bazu UN-a sve dok se 65 osumnjičenika ne preda hrvatskim organima vlasti.⁴⁴² Dana 27. kolovoza 1995. Forand je pisao Čermaku da njihovi nadređeni nisu uspjeli pronaći rješenje za pitanje odlaska izbjeglica iz baze UN-a u Kninu.⁴⁴³ Dodao je da je zatražio popis konkretnih optužbi protiv osoba u bazi UN-a za koje Hrvatska želi da budu predani, kao i garanciju da će ostali moći slobodno otići.⁴⁴⁴

1627. U danima prije 27. kolovoza 1995. **Flynn** je razgovarao s nekim raseljenim osobama u bazi UN-a, koje su mu rekle da su im kuće uništene i da ih je strah da će im netko nauditi ako se vrate u svoja sela.⁴⁴⁵ Dana 28. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio

⁴³⁷ P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3. V. i D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), str. 1; P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52, 79; P1164 (Izvjeshće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 2-3.

⁴³⁸ D628 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 24. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴³⁹ D627 (Dopis Husseina Al-Alfija upućen Ivanu Čermaku, 24. kolovoza 1995.), str. 1-3.

⁴⁴⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁴⁴¹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5.

⁴⁴² D314 (Akashijev brzojav upućen Annanu, 16:12 sati, 25. kolovoza 1995.), str. 1.

⁴⁴³ D629 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, 27. kolovoza 1995.).

⁴⁴⁴ D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.) str. 2-3; D629 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, 27. kolovoza 1995.).

⁴⁴⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 22; Edward Flynn, T. 1080; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 4.

da je postigao dogovor s “gradonačelnikom Knina” da se sva neudomljena raseljena lica koja ubuduće budu dolazila u bazu UN-a u Kninu, mogu prebaciti u kninsku školu.⁴⁴⁶

1628. Prema izvješću PMEZ-a od 28. kolovoza 1995. sve veći broj starijih ljudi pristizao je u bazu UN-a raspitujući se za sklonište i prijevoz do Srbije; međutim UN nije mogao uzeti više ljudi.⁴⁴⁷ Balfour je 28. kolovoza 1995. izvijestio da su osim u bazi UN-a, prognanici smješteni u nedovršenim kućama bez krova i šatorima u Kninu, koji su bili na raspolaganju.⁴⁴⁸ Nadalje, izvijestio je da su u bazi UN-a svi, izuzev 162 ljudi smještenih u šatorima, bili smješteni po zgradama.⁴⁴⁹ Balfour je isto tako izvijestio da sve izbjeglice u bazi UN-a spavaju na madracima i da kreveta dostaje samo za otprilike 60 bolničkih pacijenata, da pogoršani vremenski uvjeti predstavljaju problem, da su higijenski i sanitarni uvjeti rudimentarni, te da postoji sve veća bojazan da bi se mogle pojaviti zarazne bolesti.⁴⁵⁰ **Forand** je izjavio da hrvatske snage nisu dozvoljavale izbjeglicama da idu za Srbiju, jer su među njima tražili 65 osoba optuženih za ratne zločine, koje je Forand odbio predati sve dok ne dobije dokaze.⁴⁵¹ Prema izvješću HRAT-a iz Knina od 29. kolovoza 1995. Čermak je toga dana izjavio da ne može dostaviti UN-u konkretne navode optužbi protiv 62 osumnjičenika, jer je takvo nešto mogao učiniti samo sud.⁴⁵² U izvješću se nadalje navodi da je Čermak obavijestio HRAT da neutvrđeni broj osoba iz Šibenika želi da ih se preveze u SRJ.⁴⁵³ Dana 30. kolovoza 1995. pomoćnik zapovjednika SIS-a Ante Zečić pisao je Čermaku, dostavljajući mu popis s imenima 62 osobe iz baze UN-a u Kninu, protiv kojih su podnesene kaznene prijave zajedno s kratkim opisima tko su oni i/ili što su učinili.⁴⁵⁴ Popis uključuje više osoba za koje je napomenuto tek da su povezani, ili možda povezani, sa visokopozicioniranim pripadnicima SVK, kao i još jednu osobu za koju se navodi samo datum rođenja i ime.⁴⁵⁵ Dana 31. kolovoza 1995. Al-Alfi je pisao

⁴⁴⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 11; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 26; Edward Flynn, T. 1244-1245, 1338; P48 (Dnevno izvješće HRAT-a, 28. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁴⁷ D1273 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 28. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 14; Edward Flynn, T. 1366.

⁴⁴⁸ P377 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 1-3.

⁴⁴⁹ P377 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 3.

⁴⁵⁰ P376 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 1-2; P377 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

⁴⁵¹ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 11; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str.6; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 34.

⁴⁵² D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

⁴⁵³ D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁵⁴ D632 (Dopis Ante Zečića upućen Ivanu Čermaku, 30. kolovoza 1995.), str. 1-14.

⁴⁵⁵ D632 (Dopis Ante Zečića upućen Ivanu Čermaku, 30. kolovoza 1995.), str. 2, 5, 9-10, 12-13.

Čermaku, dostavljajući mu popis s imenima 757 osoba u bazi UN-a u Kninu, 21 pri jedinici UNCRO-a u Korenici i 13 osoba u kninskoj bolnici, koje su željele napustiti Hrvatsku.⁴⁵⁶

1629. **Vesna Škare-Ožbolt** je izjavila da je u rujnu 1995. na Akashijev zahtjev otišla u bazu UN-a u Sektoru Jug kako bi razriješila situaciju koja je tamo iskrsnula, zato što se nekoliko stotina Srba po njenim riječima zabarikadiralno unutra kako bi izbjegli kazneno procesuiranje od strane Ministarstva pravosuđa, odnosno hrvatskih sudova.⁴⁵⁷ Vesna Škare-Ožbolt izjavila je da je otišla u bazu UN-a (u pratnji pomoćnika ministra pravosuđa), u skladu s dogovorom između nje, Šarinića i Akashija, s ciljem uvjeravanja Srba da ostanu (poglavito obitelji čiji su muški članovi trebali biti izvedeni pred hrvatske sudove).⁴⁵⁸ U bazi je Srbima rekla da će im sigurnost biti apsolutno zajamčena vrata li se kući, te da će oni kojima bude suđeno pred sudovima dobiti potrebnu pravnu pomoć. Vesna Škare-Ožbolt je u svom svjedočenju rekla da su neki od Srba odmah odlučili ostatu, dok su ostali izjavili da neće ni pod kojim uvjetima ostatu.⁴⁵⁹ Ona je nadalje rekla da su tijekom vremena koje je provela u bazi UN-a, krajinski Srbi potpisali dokumente u kojima izjavljuju da dobrovoljno napuštaju Hrvatsku. Prema njenim riječima, osobama u bazi UN-a je u tu svrhu dao obrasce.⁴⁶⁰

1630. Dana 2. rujna 1995. Vesna Škare-Ožbolt dobila je dopis Juliana Harstona iz Ureda specijalnog predstavnika glavnog tajnika za bivšu Jugoslaviju, u kojem upućuje na njihov razgovor prethodnog dana i preporučuje nekoliko točaka kao osnovu za sporazum o raseljenim osobama iz baze UN-a u Kninu. U suštini, Harston je pozvao hrvatske organe vlasti da sve dokaze koji su im na raspolaganju u vezi s optužbama protiv 62 osobe navedene na popisu daju na uvid UN-u. Nakon toga, UN će biti pripravan predati te osobe hrvatskim vlastima pod pretpostavkom da postoji adekvatna osnova za optužbe i jamstvo da će se sa svima koji se predaju u nadležnost Hrvatske postupati u skladu s međunarodno prihvaćenim standardima. I naposljetku, Harston je predložio da se svi koji se ne navode na popisu s imenima 62 osobe odmah puste, kako bi mogli odmah otići za SRJ.⁴⁶¹ Svjedokinja je izjavila da je rekla Harstonu da će se Hrvatska apsolutno pridržavati svih odredbi međunarodnog prava, ali da je, budući da je

⁴⁵⁶ D633 (Dopis Husseina Al-Alfija upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁴⁵⁷ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18076.

⁴⁵⁸ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18078.

⁴⁵⁹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18079.

⁴⁶⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18084.

⁴⁶¹ D1479 (Dopis Juliana Hartsona upućen Vesni Škare-Ožbolt, 2. rujna 1995.), str. 1-2.

Harston tek stigao i da nije bio upoznat s predmetom za koji je zadužen, postojala stanovita nervoza kako na hrvatskoj strani kao i u Akashijevom uredu.⁴⁶²

1631. HRAT je izvijestio da je 5. rujna 1995. šest starijih osoba došlo u bazu UN-a da se skloni i zatraži prijevoz za Srbiju.⁴⁶³ Oni su prebačeni u školu u Kninu, za koju je **Flynn** potvrdio da se u njoj nalazilo 110 raseljenih osoba koje nisu imale dovoljne zalihe higijenskih potrepština, madraca i hrane.⁴⁶⁴

1632. Dana 6. rujna 1995. u podne, Al-Alfi i ostali sastali su se u vezi s izbjeglicama u bazi UN-a s Tomašom, predstojnikom hrvatskog ureda za UN i PMEZ. Tomaš je ponovio službeni stav da je uvjet za odlazak izbjeglica predaja 62 osumnjičenika za ratne zločine.⁴⁶⁵ Dana 7. rujna 1995. Forand, Al-Alfi, i drugi sastali su se s Čermakom, koji ih je obavijestio da je bio u Zagrebu, gdje je s Tuđmanom i Šarinićem raspravljao o problemima u vezi s izbjeglicama u bazi UN-a, i da očekuje da bi se popis osumnjičenih za ratne zločine među izbjeglicama mogao skratiti na 35 osoba, za koje bi on mogao pojedinačno staviti na raspolaganje kaznene prijave i uhidbene naloge, a da bi ostali izbjeglice, nakon što se preda tih 35, mogli biti pušteni.⁴⁶⁶ Čermak je rekao da su ljudi izvan baze koji žele napustiti Hrvatsku u rukama Ureda za izbjeglice i Ureda za socijalnu skrb, te da će se on potruditi da se stvar ubrza. Al-Alfi se potužio da je procedura za dobivanje dokumenata za one koji ostaju preduga i da ih odvraća od pokretanja postupka, pa je Čermak obećao da će mu vrlo brzo dati upute o tome kako pribaviti dokumente, i da će on učiniti sve što je u njegovoj moći da se postupak ubrza. Čermak je rekao da će prihvatiti one koji žele ostati u Hrvatskoj.⁴⁶⁷ Al-Alfi je i svom svjedočenju izjavio da se Čermak kasnije vratio s popisom na kojem je bilo 38 ili 39 imena, navodeći da je to najmanji mogući broj na koji će mu Zagreb dozvoliti da pristane i da je predsjednik Tuđman odobrio sporazum o predaji.⁴⁶⁸ Dana 8. rujna 1995. Akashi je napisao da su pregovori o sudbini 750 izbjeglica u bazi UN-a došli do mrtve točke, budući da su hrvatski organi inzistiraju na tome da bi oni trebali dostaviti sudski

⁴⁶² Vesna Škare-Ožbolt, T. 18119.

⁴⁶³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str. 2.

⁴⁶⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 30; P50 (Dnevno izvješće HRAT-a, 5. rujna 1995.), str.2.

⁴⁶⁵ D635 (Izvješće Husseina Al-Alfija, 16:30 sati, 6. rujna 1995.), str. 1-2.

⁴⁶⁶ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str.1. V. i Edward Flynn, T. 1289; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3; P1164 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 3.

⁴⁶⁷ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 2-3. V. i P1164 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 3.

nalog za pojavljivanje pred istražnim sucem, dok UN odbija predati bilo koga ako hrvatske vlasti ne dostave odluku o provođenju istrage i popratni dokazni materijal.⁴⁶⁹ Sutradan se Akashi sastao sa Šarinićem kako bi raspravio o tom pitanju.⁴⁷⁰ Dana 9. rujna 1995. gospodin Harston iz Ureda specijalnog predstavnika glavnog tajnika za bivšu Jugoslaviju, pisao je Uredu predsjednika Tuđmana da će slijedom sastanka Akashija i Šarinića, koliko je on shvatio, hrvatski organi vlasti uskoro UNCRO-u, Sektor Jug, dostaviti odluku o provođenju istrage protiv 35 izbjeglica iz baze UN-a, koji će zatim biti predani hrvatskim vlastima.⁴⁷¹ Dana 11. rujna 1995. Vesna Škare-Ožbolt je odgovorila navodeći da prema hrvatskom zakonu takve prijave nije moguće dostavljati.⁴⁷² Dana 12. rujna 1995. Harston je odgovorio tražeći potvrdu da će hrvatski organi vlasti iznijeti koje su osnove za sumnju za svakog od 35 muškaraca, i da će obavijestiti te ljude o razlozima njihovog pritvaranja.⁴⁷³

1633. Dana 13. rujna 1995. u 14:00 sati, predstavnici UN-a sastali su se u Kninu s Čermakom i pomoćnikom ministra pravosuđa Republike Hrvatske, kako bi razgovarali o predaji 34 osobe iz baze UN-a, čiji su popis predali hrvatski predstavnici, a za koje se sumnja da su počinili teško kazneno djelo.⁴⁷⁴ U podne 14. rujna 1995. Leslie i Blahna sastali su se s Čermakom i potvrdili dan ranije postignuti sporazum da će izbjeglice iz baze UN-a, uz iznimku 34 okrivljenika, skupa sa sad već oko 500 izbjeglica iz kninske srednje škole i okolnih područja, 16. rujna 1995. otići za SRJ.⁴⁷⁵

1634. **Forand** je izjavio da je, nakon što su hrvatske snage podastrle odgovarajuće informacije UN-u, kojima podupiru svoje optužbe iznesene protiv 38 Srba 16. rujna 1995. on tih 38 Srba predao hrvatskim vlastima, nakon čega je UN 16. odnosno 17. rujna 1995. 1.184 izbjeglica u 27 autobusa prebacio za Srbiju.⁴⁷⁶ Većina izbjeglica bili

⁴⁶⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52-53, 57, 78-79; T. 13873-13874.

⁴⁶⁹ D636 (Dopis Yasushija Akashija upućen u sjedište UN-a u New Yorku, 8. rujna 1995.), str.1-2.

⁴⁷⁰ D636 (Dopis Yasushija Akashija upućen u sjedište UN-a u New Yorku, 8. rujna 1995.), str. 3; D638 (Dopis Vesne Škare-Ožbolt upućen Julianu Harstonu, 11. rujna 1995.), str. 1; D641 (Dopis Yasushija Akashija upućen u sjedište UN-a u New Yorku, 14. rujna 1995.).

⁴⁷¹ D637 (Dopis Juliana Harstona upućen Uredu predsjednika Franje Tuđmana, 9. rujna 1995.), str.1-3.

⁴⁷² D638 (Dopis Vesne Škare-Ožbolt upućen Julianu Harstonu, 11. rujna 1995.), str.1-2.

⁴⁷³ D639 (Dopis Juliana Harstona upućen Vesni Škare-Ožbolt, 12. rujna 1995.).

⁴⁷⁴ D640 (Zabilješka Garyja Collinsa, 13. rujna 1995.), str. 1-3, 5-7.

⁴⁷⁵ Alain Forand, T. 4133; P387 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 14. rujna 1995.), str.1-22.

⁴⁷⁶ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str.11; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; Alain Forand, T. 4099-4101, 4131, 4133, 4278; P400 (Izjava za tisak, 12. listopada 1995.), str. 2-3; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 34-35; D315 (Izvješće Andrewa Lesliea o kretanju interno raseljenih osoba iz Krajine, 18. rujna 1995.), str. 1-3; D316 (Dopis pukovnika Karela Blahne upućen hrvatskom ministru obrane); D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 3; D642 (Dopis MOCK-a u vezi sa 38 osoba koje

su starije osobe i djeca mlađe dobi.⁴⁷⁷ Dana 18. rujna 1995. načelnik stožera UNCRO-a izvijestio je da je 14. rujna 1995. Čermak osigurao odjeću i hranu i piće za izbjeglice, za njihovo putovanje, te da je inicijalna suradnja Hrvatske bila dobra.⁴⁷⁸ **Dondo** je izjavio da je puno toga što je bilo potrebno za konvoj, uključujući i unajmljivanje autobusa, organizirao Odjel za civilne poslove UN-a. Hrvatska policija je također sudjelovala u organiziranju konvoja i u njegovoj pratnji. Na svim važnijim mjestima, na svakom važnijem uglu, raskrižju, mostu i na autocesti bili su nazočni hrvatski policajci.⁴⁷⁹ Dana 20. rujna 1995. v.d. zapovjednika Sektora Jug, pukovnik Karel Blahna, također je izvijestio da je UN 16. i 17. rujna 1995. prevezio izbjeglice iz Hrvatske po njihovoj vlastitoj želji, te da je Čermak igrao ključnu ulogu u uspješnom provođenju te operacije.⁴⁸⁰

1635. **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.⁴⁸¹ U svom je svjedočenju rekao da je Hrvatska pristala da se UN obavještava o istragama i suđenjima 38 ili 39 predanih osoba. Al-Alfijevo osoblje pratilo je sudski postupak protiv predanih osoba. Okrivljenici u tim postupcima su redom bili Srbi. UN neko vrijeme nije mogao pratiti što se događa s osobama kojima se sudilo, ali je Al-Alfijevo osoblje uspjelo pronaći njih pet ili šest u Splitu, i još dvadesetak ili više u Zadru. Prema Al-Alfijevom svjedočenju mnogi okrivljenici su kasnije pušteni bez suđenja, pomilovani ili amnestirani.⁴⁸²

1636. U razgovoru s tužiteljstvom Čermak je između ostalog dao informacije o svom angažiranju u vezi s osobama koje su završile u bazi UN-a. Izjavio je da je zajedno s Akashijem otišao do baze UNCRO-a.⁴⁸³ U bazi je utočište potražio jedan dio srpskog stanovništva, a među njima je bilo desetak ili dvadesetak ranjenih pripadnika "srpske

su se predale hrvatskim vlastima, upućen Ivanu Čermaku, 16. rujna 1995.), str. 1-2. V. i P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 52, 59, 77, 102.

⁴⁷⁷ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 11; P399 (Video-snimka i transkript razgovora s Alainom Forandom), str. 3, 6; P401 (Izlaganje Alaina Foranda, 24. lipnja 1996.), str. 35; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 3.

⁴⁷⁸ D315 (Izvjješće Andrewa Lesliea o kretanju interno raseljenih osoba iz Krajine, 18. rujna 1995.), str. 1. V. i D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 39.

⁴⁷⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 39.

⁴⁸⁰ D316 (Dopis pukovnika Karela Blahne upućen hrvatskom ministru obrane)

⁴⁸¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

⁴⁸² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 98-99, 102.

⁴⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17, 107.

vojske”.⁴⁸⁴ Prema Čermakovim riječima, neki od njih su prebačeni u bolnicu. Čermak i drugi davali su izbjeglicama u bazi stvari poput hrane, voća i cigareta.⁴⁸⁵ Čermak je u nazočnosti medija održao govor i rekao srpskim izbjeglicama u bazi da ne odlaze jer da Hrvatska ne treba prazne prostore, na čemu mu je Akashi zahvalio.⁴⁸⁶ Čermak je izjavio da je izjava koju je dao u svoje ime 9. kolovoza 1995. obavještavajući ljude odbjegli iz Knina o njihovim pravima, bila utemeljena na vladinoj odluci i namijenjena Srbima koji nisu napustili Knin tijekom operacije Oluja. Čermak je izjavio da su se on i još neki postarali da neka od tih prava budu i provedena u praksi, kao kad je riječ o dostavi hrane, dostavi humanitarne pomoći, korištenju javne kuhinje, slobodi kretanja, dok je za izdavanje osobnih dokumenata i isplatu mirovina trebalo vremena, a kad je riječ o ostalom, poput poslova, u načelu je pristao.⁴⁸⁷ Čermak je izjavio da se točka 3 u izjavi od 9. kolovoza 1995. odnosi na vlasnike koji uzimaju vlastitu imovinu.⁴⁸⁸

1637. Prema Čermakovim riječima, među izbjeglicama u bazi bilo je nekih ljudi optuženih za ratne zločine.⁴⁸⁹ On je nadalje izjavio da su SZUP i SIS sastavili popis ljudi koji "mogu ... na prostore bivše Jugoslavije”, kao i popis ljudi koje traži pravosuđe. Čermak i drugi predali su UNCRO-u potonji popis, koji je nekoliko puta izmijenjen.⁴⁹⁰ Predstavnici pravosuđa - Čermak misli da je riječ o pomoćniku ministra Peniću i Vesni Škare-Ožbolt - došli su riješiti to pitanje s predstavnicima UNCRO-a.⁴⁹¹ Čermak je izjavio da su svi izbjeglice iz baze UN-a otišli za Srbiju, osim 30 do 40 osoba osumnjičenih da su počinili ratne zločine, koje su predane hrvatskoj civilnoj policiji i sudskim vlastima.⁴⁹² Neki od tih ljudi su, prema Čermakovim riječima, odvedeni u Split, dok su drugi završili pred sudom i u zatvoru u Zadru.⁴⁹³

1638. Osim svjedočenja čiji se prikaz daje u poglavlju 4.5.3, Raspravnom vijeću su predloženi dokazi još nekoliko svjedoka koji su napustili svoje domove i završili u bazi UN-a u kolovozu 1995. **Svjedokinja 3**, Srпкиnja iz srpskog sela Uzdoľje, općina

⁴⁸⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17, 51.

⁴⁸⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17.

⁴⁸⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 32, 108-109; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Večernjem listu*, 11. kolovoza 1995.), str. 4.

⁴⁸⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 147-148.

⁴⁸⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 148.

⁴⁸⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 51, 105-106.

⁴⁹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 51-52.

⁴⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 52.

⁴⁹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 19, 106.

⁴⁹³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 106.

Orlić,⁴⁹⁴ u svom svjedočenju je rekla da je ostala u bazi UN-a u Kninu 40 dana počevši od 6. kolovoza 1995.⁴⁹⁵ Nekoliko dana prije 16. rujna 1995. nepoznate osobe kazale su joj da mora potpisati neki obrazac gdje izjavljuje da dobrovoljno napušta Hrvatsku, kako bi joj dozvolili da napusti bazu UN-a.⁴⁹⁶ Svjedokinja je potpisala obrazac da joj se dozvoli da napusti bazu, ali je izjavila da Hrvatsku ne napušta dobrovoljno.⁴⁹⁷ Hrvatski organi vlasti rekli su svjedokinji da može ostati u Hrvatskoj.⁴⁹⁸ Svjedokinja je izjavila da je čula da su neke osobe koje su se odlučile za povratak ubijene i prije nego što su stigle do svojih kuća.⁴⁹⁹ Svjedokinja je napustila bazu u konvoju autobusa u ranim jutarnjim satima 16. rujna 1995. da bi dan poslije stigla u SRJ.⁵⁰⁰

1639. **Svjedok IC-16**, Srbin, liječnik iz Knina,⁵⁰¹ izjavio je da su 4. kolovoza 1995. on i njegova žena bili među 50 ljudi koji su se sklonili od granatiranja u podrumu njegovog doma u Kninu. Tijekom jutra granatiranje je stalo, da bi oko 09:00 sati došli pripadnici varaždinskih Puma i obavijestili ih da bi zbog vlastite sigurnosti trebali otići do transportera UNCRO-a ispred bolnice, koji će ih zatim odvesti do “južnog kampa”. Poslušali su taj savjet, pa ih je netko odveo transporterima UNCRO-a do “južnog kampa”.⁵⁰² U bazi, u kojoj su se nalazili i Srbi i Hrvati, pripadnici UNCRO-a su im uzeli osobne podatke i dali im smještaj, hranu i vodu.⁵⁰³ Zajedno s još devet liječnika u bazi, svjedok je liječio dvadesetak teško bolesnih pacijenata, koji su u bazu dovedeni iz kninske bolnice.⁵⁰⁴ Oni koji su bili u bazi mogli su u bilo koje doba slobodno otići. Prema riječima svjedoka, predstavnici HV-a rekli su liječnicima u bazi da idu raditi u kninsku bolnicu, a drugima da se vrate kući.⁵⁰⁵ Dana 7. kolovoza 1995. svjedok i njegova žena napustili su bazu i vratili se kući, koja je bila u istom stanju kao i prije operacije Oluja.⁵⁰⁶ Prema svjedokovim riječima samo su četiri liječnika, uključujući njega, otišli iz baze i vratili se raditi u bolnicu. Mnogi ljudi iz baze nisu se htjeli vratiti

⁴⁹⁴ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 1, 3, 5; Svjedok 3, T. 1872-1873, 1906.

⁴⁹⁵ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 9, 18; Svjedok 3, T. 1901.

⁴⁹⁶ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 18; P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 8, str. 5-6; Svjedok 3, T. 1882-1884, 1890.

⁴⁹⁷ P82 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 10. srpnja 2007.), par. 8; Svjedok 3, T. 1890-1891.

⁴⁹⁸ Svjedok 3, T. 1901.

⁴⁹⁹ Svjedok 3, T. 1901.

⁵⁰⁰ P81 (Svjedokinja 3, izjava svjedoka, 13. listopada 2003.), par. 18; Svjedok 3, T. 1883.

⁵⁰¹ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2.

⁵⁰² D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2.

⁵⁰³ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵⁰⁴ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3, 5.

⁵⁰⁵ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 5.

⁵⁰⁶ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2, 4.

svojim domovima, već su htjeli da ih se prebaci u Srbiju. Ti su ljudi ostali u bazi otprilike mjesec dana, nakon čega su otišli za Srbiju.⁵⁰⁷

1640. **Svjedok IC-12**, hrvatski Srbin rođen u Kninu 1930.⁵⁰⁸ izjavio je da su se 4. kolovoza 1995. kad je počela operacija Oluja, on i njegova obitelj sklonili u svoj podrum u Kninu.⁵⁰⁹ Dana 5. kolovoza 1995. oko 10:00 sati, jedan časnik Hrvatske vojske uljudna držanja došao je u pratnji dvojice vojnika u kuću svjedoka IC-12 i kazao njegovoj obitelji i drugim osobama koje su se tamo zatekle, njih oko deset, da će ih radi njihove sigurnosti ispratiti do privremenog sabirnog centra u gradu.⁵¹⁰ Odlazeći od kuće svjedok je vidio da je nekoliko krovova kuća tik do ministarstava RSK i vojarne SVK Senjak (koji su se nalazili u blizini njegove kuće) u plamenu.⁵¹¹ Također je pogledao niz ulicu i vidio kako dim dolazi iz pravca vojnog skladišta SVK. Spomenuti časnik Hrvatske vojske i dvojica hrvatskih vojnika doveli su ih do privremenog sabirnog centra u prodavaonici odjeće u centru Knina, gdje je bilo otprilike još 200 Srba i Hrvata koje su pripadnici Hrvatske vojske tu doveli iz njihovih kuća i stanova. Pripadnici Hrvatske vojske su ih zatim vojnim kamionima odvezli u bazu UN-a.⁵¹²

1641. Svjedok IC-12 je izjavio da su uvjeti u bazi UN-a bili loši, da je nedostajalo hrane i vode i da je bila užasna vrućina.⁵¹³ U bazi UN-a netko je rekao svjedoku i ostalima da oni koji to žele mogu dobiti dozvole da napuste bazu i da se vrate kućama. Jedan predstavnik raseljenih osoba zagovarao je da ljudi iz baze ostanu u Hrvatskoj i da se vrate svojim kućama, dok ih je jedan drugi predstavnik nagovarao da idu u Srbiju. Svjedok je izjavio da je UN popisao ljude koji su željeli otići u Srbiju. Svjedok IC-12 i njegova supruga odlučili su da se vrate kući, a vojnik na izlazu iz baze pregledao je njihove propusnice i dozvolio im da odu. Dana 11. kolovoza 1995. svjedok i njegova žena vratili su se kući i zatekli je u neredu, a primijetili su da neke stvari nedostaju.⁵¹⁴ Istoga dana, nakon što su čuli na radiju da se svi koji su napustili bazu UN-a trebaju javiti u policijsku postaju, svjedok i njegova žena otišli su na policiju gdje su besplatno dobili nove osobne iskaznice i putovnice.⁵¹⁵ Svjedok IC-12 izjavio je da u to vrijeme u

⁵⁰⁷ D1795 (Svjedok IC-16, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 5.

⁵⁰⁸ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1.

⁵⁰⁹ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2.

⁵¹⁰ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵¹¹ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 2-3, 8.

⁵¹² D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵¹³ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 3.

⁵¹⁴ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 5.

⁵¹⁵ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 6.

Kninu nije bilo struje, hrane, vode ni odvoza smeća, dok su neki izlozi bili razbijeni.⁵¹⁶ Isto tako, 11. kolovoza 1995. zapovjednik hrvatske VP upitao je svjedokovu ženu da li bi se VP mogla kod njih tuširati, jer u vojarni nije bilo vode. Svjedok IC-12 je izjavio da im je VP donosila hranu i da su bili vrlo uljudni.⁵¹⁷ Svjedok je izjavio da se većina dućana u Kninu ponovno otvorila 22. kolovoza 1995. tako da se život pomalo normalizirao.⁵¹⁸

1642. Na temelju gorenavedenog Raspravno vijeće konstatira da su neki ljudi u Kninu i drugim općinama, koji su 4. kolovoza 1995. počeli napuštati svoje domove potražili zaklon u bazi UN-a. Većina tih ljudi pristigla je između večernjih sati 4. kolovoza i večernjih sati 5. kolovoza 1995. Između 5. kolovoza i 16. rujna 1995. u bazi je bilo oko 700 ljudi, premda je broj varirao budući da su neki ljudi stigli u tom razdoblju, dok su se drugi vratili svojim kućama. Dana 16. rujna 1995. ljudi iz baze su uz pomoć UN-a prevezeni u Srbiju. Raspravno vijeće konstatira da je tijekom prvih 10 ili 15 dana bilo mogućnosti da se izađe iz baze (s propusnicama za slobodan prolaz). To je zatim strogo ograničeno nakon što je Hrvatska nametnula uvjet da nitko neće otići prije negoli se predaju osobe osumnjičene za ratne zločine. Tijekom tog cijelog razdoblja, neki ljudi su odlučili da ne napuštaju bazu strahujući što bi im se moglo dogoditi ako se vrate kućama.⁵¹⁹

4.5.5 Prihvatni i sabirni centri

1643. Raspravnom vijeću predočena su svjedočenja brojnih svjedoka, uključujući Bogdana Dobrića, Dušana Torbicu, Zdravka Bunčića, Mariju Večerinu, svjedoka 67 i Nikolu Dragičevića koji su boravili u nižeopisanim centrima. Jedan takav svjedok je i **Dragutin Junjga**, Srbin iz sela Uzdoľje, općina Orlić,⁵²⁰ koji je izjavio da se 19. kolovoza 1995. nalazio kod kuće skupa sa svojom majkom Bosiljkom Šare i Radom Šarom, kad su dvojica vojnika, od kojih je jednog (Dušana Konfortu) poznao otprije, došli do njegove kuće i odveli njega, Bosiljku Šare i Radeta Šaru do jedne tvornice gdje ih je čekao autobus. Autobusom su ih zatim odvezli u Knin. U Kninu su osobe čiji identitet nije utvrđen pritvorile svjedoka u jednoj maloj prostoriji u školskoj zgradi.

⁵¹⁶ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 7.

⁵¹⁷ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 8.

⁵¹⁸ D1796 (Svjedok IC-12, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 11.

⁵¹⁹ V. npr., Svjedokinja 3 koja je izjavila da je čula da su neke osobe koje su se odlučile za povratak ubijene prije negoli su stigle kućama (Svjedokinja 3, T. 1901).

Bosiljku Šare je netko odvezao u bolnicu. Sutradan je policija svjedoka u lisicama odvezla u Zadar. Dovedi su ga do "sabirnog centra", gdje je ispitivan o mnogim stvarima, između ostalog o tome tko je sudjelovao u isporučivanju oružja, tko je bio u vojsci i tako dalje. Dana 28. kolovoza 1995. svjedok je pušten uz pomoć jednog bivšeg policajca koji je potpisao nekakav dokument i odveo svjedoka nazad u selo. U roku od osam dana, svjedok je dobio hrvatsku osobnu iskaznicu i 200 kuna.⁵²¹

1644. Raspravnom vijeću su dokazi u vezi s ustrojavanjem centara i njihovim vođenjem predloženi prvenstveno putem dokumentarnih dokaza i putem svjedočenja Joška Morića, Zdravka Židovca i Ive Karduma.

1645. Dana 3. kolovoza 1995. Mate Laušić je zapovijedio zapovjednicima VP da uspostave kontrolne punktove na oslobođenim područjima, da predaju sve pronađene dokumente SIS-u, te da osiguraju javni red i "izolaciju civila i sigurnosnu evakuaciju istih".⁵²² Zapovijedio je i da antiterorističke postrojbe VP, pojačane pripadnicima VP i vodičima pasa, izvrše pretres i unište zaostale neprijateljske skupine.⁵²³ Osim toga, zapovijedio je da VP uhićene pripadnike paravojsnih formacija, paramilicije i vojno sposobnih civila, skupa s njihovom imovinom preda "zapovjedniku prihvatnog centra", a žene, djecu i starije policijskim postajama.⁵²⁴ Istoga dana Joško Morić je izdao nalog određenim policijskim upravama, među ostalim i zadarsko-kninskoj, da žene, djeca i stariji s "oslobođenih područja", koje VP dovede u postaje, ili koji tamo dospiju na neki drugi način, imaju biti predani u prihvatne centre za izbjeglice s područja dotične policijske uprave.⁵²⁵ Dana 4. kolovoza 1995. Joško Morić proglasio je više načelnika policijskih uprava, uključujući i načelnika PU zadarsko-kninske, odgovornima za osnivanje i rad sabirnih centara za zarobljene osobe.⁵²⁶ Zapovjednik sabirnog centra mogao je odobriti izvođenje ili otpust zatvorenika samo po odobrenju - nalogu stožera PU.⁵²⁷

⁵²⁰ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 1-2.

⁵²¹ P2518 (Dragutin Junjga, izjava svjedoka, 22. travnja 1998.), str. 3.

⁵²² D44 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića, 3. kolovoza 1995.), str. 1, 4; par. 1.1-1.4, 1.7-1.8.

⁵²³ D44 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića, 3. kolovoza 1995.), par. 1.5.

⁵²⁴ D44 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića, 3. kolovoza 1995.), par. 2-3; V. i D45 (Zabilješka sa sastanka u MORH-u, 4. kolovoza 1995.), str. 8.

⁵²⁵ P493 (Zapovijed Joška Morića načelnicima policijskih uprava u vezi sa suradnjom s VP, 3. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁵²⁶ P494 (Zapovijed Joška Morića, pomoćnika ministra unutarnjih poslova, izdana policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.).

⁵²⁷ P494 (Zapovijed Joška Morića, pomoćnika ministra unutarnjih poslova, izdana policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.), odjeljak B, par. 6.

1646. **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za temeljnu policiju,⁵²⁸ izjavio je u svom svjedočenju da je njegov nalog od 4. kolovoza 1995. bio motiviran prethodnim iskustvom u vezi s pomicanjem stanovništva nakon oslobođenja okupiranih područja, što je njega i druge navelo na zamisao uspostavljanja centara za prihvata svih onih kojima je bila potrebna pomoć, u skladu sa Ženevskim konvencijama.⁵²⁹ Njihova je namjera također bila da centri budu mjesto gdje će policija obaviti razgovor sa svim kategorijama ljudi kako bi se utvrdilo tko želi ostati u Hrvatskoj tako da se tim ljudima mogu izdati odgovarajuće isprave i da se oni smjeste na područjima na kojima im se može garantirati sigurnost, a i da se utvrdi tko je počinio zločin sudjelovanja u oružanoj pobuni.⁵³⁰ Morić je u svom svjedočenju izjavio da su prihvatni i sabirni centri bili dvije različite vrste institucija - prva je bila za zatvorenike, a potonja za osobe koje nisu imale ništa s borbom.⁵³¹ Dana 8. kolovoza 1995. Nađ je pisao policijskim upravama navodeći da je ispravan termin koji u izvješćima treba koristiti za centre za ratne zarobljenike - prihvatni centar za ratne zarobljenike, a za centre za civile - prihvatilište za civilne osobe.⁵³²

1647. Dana 5. kolovoza 1995. **Zdravko Židovec**, pomoćnik ministra za unutarnje poslove zadužen za informacije, analitiku, protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu tijekom cijele 1995. godine, te član zapovjednog stožera akcije Povratak⁵³³ uputio je više policijskih uprava, uključujući i PU zadarsko-kninsku da ustanove prihvatne centre za civile. Centri su trebali biti organizirani u skladu sa Ženevskom konvencijom o postupanju prema civilima, u organizaciji civilne zaštite uz punu suradnju Regionalnih ureda za prognanike i centre za socijalnu skrb. Židovec je dodao da prilikom prihvata osoba zatečenih u zoni borbenih djelovanja odnosno, na oslobođenom području obavezno treba izdvojiti civile i otpraviti ih u prihvatne centre.⁵³⁴ Židovec je u svom svjedočenju izjavio da su prihvatni centri bili organizirani od strane Civilne zaštite po školama i sličnim javnim objektima, kako bi se smjestili civili, kako hrvatske, tako i

⁵²⁸ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str.1, par. 1-2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1-10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502-25505, 25508-25511, 25514-25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926-25927.

⁵²⁹ Joško Morić, T. 25553-25555, 25899-25902.

⁵³⁰ Joško Morić, T. 25554-25556, 25849-25850; D1845 (Dopis Joška Morića u vezi s obvezama MUP-a u mirovnoj operaciji UN-a, 30. siječnja 1992., s privicima), str. 4, 17.

⁵³¹ Joško Morić, T. 25905-25908, 25910-25911.

⁵³² P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.- 4. svibnja 2007.), par. 28; P914 (Dopis Ivana Nađa u vezi s nazivljem u izvješćima, 8. kolovoza 1995.). Kada se ne poziva na ili ne citira konkretne dokaze, Raspravno vijeće se odlučilo za termine prihvatni centar kad je riječ o civilnim osobama i sabirni centar kad se radi o ratnim zarobljenicima.

⁵³³ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 6, 8; Zdravko Židovec, T. 19921.

srpske nacionalnosti u Kninu, Obrovcu, Benkovcu i Zadru, te na otoku Obonjan, u općini Šibenik.⁵³⁵ Prema riječima g. Židovca, u prihvatnim centrima su bile smještene osobe ljudi čija egzistencija je bila neposredno ugrožena, poput onih koje nisu bile sposobne za samostalan život, pa su odvoženi u prihvatne centre, ako bi odlučili ići u centar, gdje im je pružana medicinska njega i osnovna pomoć.⁵³⁶

1648. Židovec je u svom svjedočenju izjavio da su civili mogli slobodno napustiti prihvatne centre kad god su to htjeli, a da su neki to i učinili.⁵³⁷ Međutim, zbog sigurnosnih razloga, preporuka je bila da ti ljudi ostanu u prihvatnim centrima.⁵³⁸ Dana 6. kolovoza 1995. Židovec je obavijestio operativne stožere akcije Povratak u više policijskih uprava, uključujući i onu zadarsko-kninsku, da osobe držane u prihvatnim centrima mogu otići ako po njih dođe rodbina, da u suradnji s Crvenim križem i Centrom za socijalnu skrb treba voditi evidenciju o tim osobama, te da stožeri za povratak trebaju redovito izvještavati Operativni stožer MUP-a o onome što je učinjeno.⁵³⁹ Prema riječima g. Židovca, policijske uprave imale su izdavati hrvatske identifikacijske isprave i dodjeljivati državljanstvo ljudima koji su ostali na teritoriju Hrvatske.⁵⁴⁰ Tijekom 1995. godine kroz prihvatne centre prošlo je otprilike 4.000 ljudi, od toga približno 1.000 njih kroz prihvatni centar u Kninu.⁵⁴¹ Židovec je u svom svjedočenju naveo da je bio nazočan sastancima s MOCK-om u Zagrebu 1995. jer je bio potpredsjednik hrvatskog Crvenog križa, kao i da o uvjetima u centrima nikad nije primio nikakve pritužbe MOCK-a koji je sâm obilazio prihvatilišta ili zajedno s hrvatskim Crvenim križem.⁵⁴²

1649. **Ivan Jurić**, u kolovozu 1995. bojnici u Upravi VP, kojega je general Laušić zadužio za koordiniranje djelovanja 72. i 73. bojne VP te vojne i civilne policije u nekadašnjem Sektoru Jug, u razdoblju od 3. do 13. kolovoza 1995.⁵⁴³ u svom svjedočenju je izjavio da je VP imala dvojaku ulogu kad je riječ o civilima: trebala ih je brzo i učinkovito evakuirati s borbenih područja i potom ih predati civilnoj policiji koja

⁵³⁴ P1045 (Nalog Zdravka Židovca upućen policijskim upravama, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

⁵³⁵ Zdravko Židovec, T. 19906, 19909, 19994, 20021.

⁵³⁶ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 42; Zdravko Židovec, T. 19909, 20010-20012, 20026.

⁵³⁷ Zdravko Židovec, T. 19907-19908, 20007-20009, 20020.

⁵³⁸ Zdravko Židovec, T. 20011.

⁵³⁹ D462 Nalog Zdravka Židovca u vezi s otpuštanjem osoba iz prihvatnih centara, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i Zdravko Židovec, T. 20007-20008.

⁵⁴⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 43.

⁵⁴¹ Zdravko Židovec, T. 19995, 20019.

⁵⁴² Zdravko Židovec, T. 20022-20023.

je organizirala prihvatne centre.⁵⁴⁴ Izvan borbenih područja, civili su potpadali pod nadležnost civilne policije.⁵⁴⁵ Jurić je, međutim, konkretno naveo da se neki civili, na primjer civili u bazi UN-a u Kninu, i civili na području Sinja i Šibenika, nisu nalazili u prihvatnim centrima. Povratak civila nakon završetka borbenih aktivnosti nije bio u opsegu ovlasti VP.⁵⁴⁶

1650. Na osnovu upute koju je izdao Joško Morić 4. kolovoza 1995., Policijska uprava zadarsko-kninska prenamijenila je OŠ Šimuna Kožičića-Benje u Zadru i OŠ Arbanasi u prihvatne centre, sportski centar Močire u sabirni centar, a sportsku dvoranu Jazine u pričuvni sabirni centar.⁵⁴⁷ Sabirni centar u sportskom centru Močire zatvoren je u 18:00 sati 19. kolovoza 1995.⁵⁴⁸ Prema izvješću Policijske uprave zadarsko-kninske od 21. kolovoza 1995. prihvatilište je bilo i u kninskom srednjoškolskom centru (sportska dvorana).⁵⁴⁹ Dana 6. kolovoza 1995. zapovjednik Marko Bilobrk poslao je 10. policijskoj postaji Sinj popis s imenima 91 osobe iz Sabirnog centra u Kninu.⁵⁵⁰ Prema izvješću VP od 12. kolovoza 1995. i u jednoj školi se nalazio sabirni centar, kroz koji je prošlo 56 ratnih zarobljenika.⁵⁵¹

1651. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,⁵⁵² u svom svjedočenju je izjavio da je nekoliko dana nakon 7. kolovoza 1995. posjetio civilno prihvatilište u Kninu, gdje su na dužnosti bila trojica pripadnika njegove kriminalističke policije.⁵⁵³ Obavljali su tamo razgovore s ljudima kako bi utvrdili jesu li sudjelovali u oružanoj pobuni protiv Hrvatske ili počinili

⁵⁴³ Ivan Jurić, T. 27407, 27412-27417, 27426-27428, 27481, 27534.

⁵⁴⁴ Ivan Jurić, T. 27451, 27517.

⁵⁴⁵ Ivan Jurić, T. 27451.

⁵⁴⁶ Ivan Jurić, T. 27452.

⁵⁴⁷ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 17; P900 (Brzobjav Ivica Cetine u vezi s otvaranjem sabirnih i prihvatnih centara, 4. kolovoza 1995.); P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5.

⁵⁴⁸ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 51; Ive Kardum, T. 9307-9308, 9310; P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str.5, 19.

⁵⁴⁹ P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str.1, 5.

⁵⁵⁰ D52 (Popis osoba u sabirnom centru Knin, 6. kolovoza 1995.).

⁵⁵¹ P979 (Izvješće Ante Glavana iz Odjela kriminalističke VP Uprave VP o radnjama koje je poduzela kriminalistička vojna policija, podneseno Spomenku Eljugi, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

⁵⁵² P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str.1, par. 2-3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1-3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251-9252, 9398, 9498-9499.

⁵⁵³ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 47-49; Ive Kardum, T. 9291-9292, 9357-9359, 9502-9503, 9508; P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5.

ratne zločine, u kojem slučaju bi u pratnji policije bili sprovedeni u Zadar.⁵⁵⁴ Također su sastavljali liste tih osoba i provjeravali u Zadru jesu li protiv njih podnesene kaznene prijave.⁵⁵⁵ Kad bi se službenici kriminalističke policije uključili u kriminalističku istragu radi ozbiljnog djela, on bi o tome smjesta bio obaviješten.⁵⁵⁶ U Zadru su bila tri centra za prihvat civila pod nadležnošću Ureda za prognanike i izbjeglice (ODPR), a nalazili su se u OŠ Šimuna Kožičića Benje, OŠ Šime Budinića i u još jednoj školi.⁵⁵⁷ Dana 6. kolovoza 1995. u prihvatnom centru se nalazilo 135 starijih osoba i djece, od kojih je Policijska uprava zadarsko-kninska jednu stariju Hrvaticu i jednu stariju Srpkinja na zahtjev njihovih sinova preselila k njima.⁵⁵⁸ Dana 10. kolovoza 1995. 93 osobe prebačene su iz OŠ Šimuna Kožičića Benje u OŠ Šime Budinića.⁵⁵⁹ Daljnjih 60 osoba prebačeno je iz OŠ Šimuna Kožičića Benje u OŠ B. Kašića.⁵⁶⁰ Prema Kardumovim riječima, civili su tamo došli jer su im trebali dokumenti, lijekovi, hospitalizacija ili neku drugu vrstu skrbi, a kasnije, kad su službe uspostavljene, dovođeni su tamo prvenstveno zato da im se izdaju hrvatski dokumenti.⁵⁶¹ Policija je u tim centrima bila prisutna iz sigurnosnih razloga.⁵⁶² Kad bi kriminalistička policija saznala da se netko u centru može smatrati ratnim zarobljenikom, njeni pripadnici otišli bi u centar da obave razgovor s tom osobom.⁵⁶³ Kriminalistička policija identificirala je nekoliko pripadnika srpskih paravojskih postrojbi traženih zbog zločina protiv Hrvatske, koji su dovedeni u centar za ratne zarobljenike radi kriminalističke obrade, da bi potom bili prebačeni u za to nadležne istražne centre.⁵⁶⁴ Kardum je obilazio centre za civile jednom ili dvaput tjedno i primijetio je da su tamo bili uglavnom stariji ljudi, kako muškarci tako i žene, za koje misli da su imali odvojen smještaj.⁵⁶⁵ Kardum je u svom

⁵⁵⁴ Ive Kardum, T. 9292, 9398-9399.

⁵⁵⁵ Ive Kardum, T. 9293-9294.

⁵⁵⁶ Ive Kardum, T. 9359.

⁵⁵⁷ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 17, 20, 33; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 20; Ive Kardum, T. 9341; P909 Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5; P916 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "Š. Budinić", 11. kolovoza 1995.); P917 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "B. Kašić", 21. kolovoza 1995.).

⁵⁵⁸ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 23; Ive Kardum, T. 9310-9311, 9313; P904 (Brzovav Ivica Cetine s popisom imena 23 zarobljenika u sabirnom centru i informacijom o 135 osoba u prihvatnom centru, upućen Stožeru akcije Povratak, 6. kolovoza 1995.).

⁵⁵⁹ P916 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "Š. Budinić", 11. kolovoza 1995.).

⁵⁶⁰ P917 (Popis osoba premještenih iz OŠ "Š. K. Benja" u OŠ "B. Kašić", 21. kolovoza 1995.).

⁵⁶¹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 35; Ive Kardum, T. 9340-9341.

⁵⁶² P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 33.

⁵⁶³ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 34; Ive Kardum, T. 9398-9399.

⁵⁶⁴ P909 (Završno izvješće o postupanju s ratnim zarobljenicima u prihvatnom centru za ratne zarobljenike u Zadru, 21. kolovoza 1995.), str. 5.

⁵⁶⁵ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 32, 34.

svjedočenju izjavio da je svatko mogao slobodno napustiti prihvatni centar, osim ako je bilo očigledno da se ne može brinuti za sebe, bilo da je riječ o muškarcu ili ženi.⁵⁶⁶ Do 1. rujna 1995. hrvatski organi vlasti smjestili su puno osoba, uglavnom starijih, nemoćnih i/ili onih koji su patili od neke duševne bolesti, u bolnicu, a neki su tamo i preminuli.⁵⁶⁷ Mnogi drugi vratili su se kući.⁵⁶⁸ Kardum je izjavio u svom svjedočenju da nikad nije dobio izvješća o tome da su u prihvatnim centrima civili premlaćivani ili tjerani na prisilni rad.⁵⁶⁹

1652. **Boris Milas**, vršitelj dužnosti voditelja službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne VP HV-a od približno sredine rujna 1992. do kraja 1996.⁵⁷⁰ izjavio je u svom svjedočenju da su djelatnici MUP-a bili obvezni uspostaviti prihvatne centre za ratne zarobljenike, kao i prihvatilišta za civile u Kninu, Šibeniku, Zadru i Sinju.⁵⁷¹ U sporazumu postignutom prije operacije Oluja na razini ministarstava unutarnjih poslova i obrane, te po zapovijedi načelnika Uprave Vojne policije, oni koji su organizirali prihvatilišta za civile i radili u njima bili su isključivo civilni policajci.⁵⁷² Na sastanku 4. kolovoza 1995. na istaknutom zapovjednom mjestu 72. bojne Vojne policije u Gornjim Rujanima, pokraj Sajkovića, bojnici Jurić je izdao zadaće Milasu i drugima da izvrše obilazak djelatnika u Sinju, Zadru i Šibeniku, te da ih upoznaju sa zadaćama kriminalističke vojne policije, prije svega s onim dijelom koji se odnosi na prihvat i prepratu ratnih zarobljenika i civilnih osoba u prihvatne centre/prihvatilišta.⁵⁷³ U suradnji s civilnom policijom i službom sigurnosti VP je obavljala razgovore s ratnim zarobljenicima u cilju pribavljanja informacija o preostalim zalihama oružja SVK, zaostalim neprijateljskim skupinama, kao i o minskim poljima na teritorijima nad kojima je HV uspostavio kontrolu.⁵⁷⁴ Od sedam zaposlenika Službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne koji su se nalazili u Kninu, četvorica su bila ovlaštena za obavljanje razgovora radi kriminalističke obrade ratnih zarobljenika, a najmanje dvojica

⁵⁶⁶ Ive Kardum, T. 9502-9503.

⁵⁶⁷ Ive Kardum, T. 9314, 9340, 9502.

⁵⁶⁸ Ive Kardum, T. 9317.

⁵⁶⁹ Ive Kardum, T. 9502.

⁵⁷⁰ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 8, 11, 31; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), str.1; Boris Milas, T. 19158, 19168-19169, 19227-19230, 19322; P2548 (Službena zabilješka kriminalističke policije MUP-a o obavijesnom razgovoru s Borisom Milasom), str. 1.

⁵⁷¹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 37; Boris Milas, T. 19197.

⁵⁷² Boris Milas, T. 19197.

⁵⁷³ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 38-39; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 6-7; Boris Milas, T. 19175.

⁵⁷⁴ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 42; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 7; Boris Milas, T. 19196.

obavljala su razgovore u prihvatnom centru, odnosno centrima na području Knina.⁵⁷⁵ Svjedok je izjavio da je obrada obavljena u prihvatnim centrima u Zadru, Šibeniku, Kninu i Sinju.⁵⁷⁶

1653. Glavan je o broju kriminalistički obrađenih ratnih zarobljenika dnevno izvještavao satnika Eljugu, načelnika kriminalističke vojne policije pri Upravi VP, počevši od 4. kolovoza 1995. godine.⁵⁷⁷ Na temelju tih informacija, Eljuga je sastavio izvješće datirano 15. rujna 1995. u kojem navodi da je ukupno 1.576 osoba prihvaćeno u raznim prihvatilištima/prihvatnim centrima za pripadnike paravojskih skupina i civila u Sisku, Ozlju, Gospiću, Zadru, Šibeniku, Sinju i Kninu.⁵⁷⁸ Ukupno je 659 ljudi upućeno na istražne vojne i županijske sudove uz kaznenu prijavu ili zasebno izvješće.⁵⁷⁹ Od tih ljudi, 400 je bilo optuženo za oružanu pobunu, 119 za službu u neprijateljskoj vojsci, 117 za zločine povezane s terorističkom djelatnošću, šest za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i 17 za ugrožavanje teritorijalne ukupnosti.⁵⁸⁰ Osam prihvaćenih pripadnika paravojskih skupina nisu imali prebivalište u Hrvatskoj.⁵⁸¹ Nakon što su identificirani i obrađeni, ukupno je 356 civila upućeno iz prihvatnih centara za pripadnike paravojskih skupina u prihvatne centre za civile.⁵⁸² Prihvatni centri za civile prihvatili su još 547 civila od kojih je 218 pušteno rodbini i prijateljima uz suglasnost nadležnih policijskih uprava, uključujući Policijsku upravu zadarsko-kninsku.⁵⁸³ Svjedok je izjavio u svom svjedočenju da je kriminalistička policija VP obavila razgovore s oko 550 pripadnika neprijateljskih formacija, od kojih je otprilike 180 predano vojnom sucu.⁵⁸⁴

⁵⁷⁵ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 1; Boris Milas, T. 19172, 19196-19197.

⁵⁷⁶ Boris Milas, T. 19197-19198; D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 2-10.

⁵⁷⁷ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 38; Boris Milas, T. 19175, 19197-19198, 19363.

⁵⁷⁸ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 6; Boris Milas, T. 19197-19198; D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.); D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 2.

⁵⁷⁹ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str.2-9; D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str.2.

⁵⁸⁰ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 2-9.

⁵⁸¹ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 3, 6, 8.

⁵⁸² D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 4-9.

⁵⁸³ D1535 (Analiza kriminalistički obrađenih pripadnika paravojskih snaga i civila, 15. rujna 1995.), str. 4, 8.

⁵⁸⁴ Boris Milas, T. 19196-19197.

1654. **Svjedok 86** je izjavio u svom svjedočenju da su prihvatilišta na području Policijske uprave Kotara Knin, uključujući ono u zgradi kninske srednje škole, bila pod zapovjedništvom kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske.⁵⁸⁵ Prema riječima svjedoka, prihvatni centar u Kninu osnovan je za prihvat onih koji su bježali i koje je bio strah.⁵⁸⁶ Prema riječima svjedoka, neki ljudi su došli na vlastitu inicijativu, a događalo se i da je policija dovodila pojedince u centre.⁵⁸⁷ Policijska uprava Kotara Knin pružala je fizičko osiguranje u centru.⁵⁸⁸ Prema riječima svjedoka, centar je vodio čovjek koji se prezivao Raspović iz Policijske uprave zadarsko-kninske.⁵⁸⁹ Prema riječima svjedoka 86, policija je obavila razgovore sa svim izbjeglicama koji su došli s područja pod kontrolom Srba.⁵⁹⁰ Osobe koje nisu bile osumnjičene za zločine mogle su zatražiti hrvatske dokumente, bile su evidentirane i slobodno su mogle napustiti prihvatilište.⁵⁹¹

1655. Raspravnom vijeću su također predloženi dokazi međunarodnih promatrača koji su obišli prihvatne centre. HRAT je izvijestio da je u popodnevnim satima 9. kolovoza 1995. hrvatska civilna policija koja je čuvala školu u Kninu, korištenu kao zatočenički centar, odbila pristup HRAT-u zato što nisu imali pismeno odobrenje lokalnog zapovjednika policije.⁵⁹² Na odlasku su vidjeli četiri vojna kamiona kako u školu dovoze četrdesetak muških zatvorenika. Članovi HRAT-a otišli su u lokalnu policijsku postaju po dozvolu, ali ni nakon što su čekali pola sata, načelnik ih nije primio.⁵⁹³ U večernjim satima članovi HRAT-a vratili su se u školu zajedno s UNHCR-om i dobili dozvolu za pristup gimnastičkoj dvorani, u kojoj je bilo otprilike 150 žena, djece i starijih osoba, kao i nekoliko muškaraca koji su živjeli u "prihvatljivim" uvjetima.⁵⁹⁴ Netko je iz susjedne prostorije uveo 42 ratna zarobljenika i članovi HRAT-a su

⁵⁸⁵ P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 5; Svjedok 86, T. 5368, 5602-5603, 5763.

⁵⁸⁶ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 39.

⁵⁸⁷ Svjedok 86, T. 5368-5369.

⁵⁸⁸ Svjedok 86, T. 5602-5603.

⁵⁸⁹ Svjedok 86, T. 5368, 5602, 5763.

⁵⁹⁰ Svjedok 86, T. 5763.

⁵⁹¹ Svjedok 86, T. 5764.

⁵⁹² P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1243; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 20.

⁵⁹³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

⁵⁹⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; Edward Flynn, T. 1365-1366, 1371; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str.2. V. i P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 21.

primijetili da troje ili četvero njih imaju posjekotine ili modrice na licu.⁵⁹⁵ **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995,⁵⁹⁶ u svom svjedočenju je izjavila da se u izvješću HRAT-a pogrešno navodi da su ti ratni zarobljenici dovedeni iz odvojene prostorije, koju pripadnici HRAT-a nisu vidjeli, nego je ustvari HRAT uveden u prostoriju u kojoj su ratni zarobljenici stajali u redu i jeli.⁵⁹⁷ Dana 9. kolovoza 1995. Akashi je pisao Annanu da je Crveni križ Hrvatske obavijestio koordinатора civilnih poslova UN-a da se u Zadru nalazi 300 zatvorenika Srba među kojima je 50 ili 100 pripadnika vojske, a da je 50 vojnih osoba bilo zatočeno u kninskoj školi.⁵⁹⁸

1656. Dana 10. kolovoza 1995. HRAT je izvijestio da je približno 130 od 250 osoba napustilo školu u Kninu s propusnicama za slobodan prolaz, koje je izdalo Ministarstvo obrane Hrvatske.⁵⁹⁹ **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.⁶⁰⁰ došao je u sabirni centar u kninskoj školi, gdje mu je jedan policajac objasnio da ljudi u školi propusnice mogu dobiti brzo.⁶⁰¹ Nadalje, objasnio je da su četrdesetak muškaraca, koje je HRAT vidio protekle večeri, bili ratni zarobljenici koji su se predali, ili koje je uhitila VP.⁶⁰² Policajac je izjavio da se ostalim ljudima iz škole žuri da se vrate kući kako bi zbrinuli blago.⁶⁰³ HRAT je u školi obavio razgovor s osobama koje nisu bile u dobi za vojnu službu, a koje su prijavile da ih je HV doveo tamo i većina kojih je, kako se Flynn prisjetio na sudu, izrazila želju da se vrati kući.⁶⁰⁴

1657. Prema izvješću VP od 12. kolovoza 1995., tog dana je broj civila u prihvatnom centru za civile u području odgovornosti kninske satnije 72. bojne VP, u sportskoj

⁵⁹⁵ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 7; P30 (Dnevno izvješće HRAT-a, 9. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 21.

⁵⁹⁶ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

⁵⁹⁷ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 21.

⁵⁹⁸ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str.2.

⁵⁹⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1, 4.

⁶⁰⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

⁶⁰¹ Edward Flynn, T. 1239, 1243-1244, 1340-1342, 1345; D67 (Video-snimka i transkript posjeta HRAT-a školi u Kninu).

⁶⁰² Edward Flynn, T. 1340-1342; D67 (Video-snimka i transkript posjeta HRAT-a školi u Kninu).

⁶⁰³ Edward Flynn, T. 1340-1342; D67 (Video-snimka i transkript posjeta HRAT-a školi u Kninu).

⁶⁰⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; Edward Flynn, T. 1345-1346; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str.1.

dvorani srednjoškolskog centra u Kninu, iznosio oko 136, premda se točan broj mijenjao s obzirom na novopridošle i otpuštene.⁶⁰⁵

1658. Flynn je u svom svjedočenju izjavio da se oko 14. kolovoza 1995. većina Srba koji su ostali u Kninu nalazila u školi ili u bazi UN-a, uključujući i mali broj muškaraca u dobi za vojnu službu.⁶⁰⁶ On je nadalje izvijestio da su u to vrijeme uvjeti za život za otprilike 250 raseljenih osoba u školi bili bolji nego oni za otprilike 500 raseljenih osoba u bazi UN-a.⁶⁰⁷ On je također u svom svjedočenju izjavio da je Srbima na oba mjesta rečeno da mogu otići ako žele čim dobiju propusnice za slobodan prolaz.⁶⁰⁸ Flynn je u svom svjedočenju izjavio da je nekoliko ljudi napustilo školu tijekom prvih nekoliko tjedana i misli da se većina njih barem na neko vrijeme vratila kući.⁶⁰⁹

1659. HRAT je izvijestio da je 23. kolovoza 1995. u poslijepodnevnom satima, posjetio 41 raseljenu osobu (jedna je bila ratni zarobljenik), koje su bile smještene u srednjoj školi u Kninu, i da je razgovarao s nekima od raseljenih osoba koje su sve željele ići za Beograd, pa su apelirale na UN da im olakša odlazak. Neki od ljudi su rekli HRAT-u da su bili svjedoci ubojstvima, pljački i paležu, a neki su HRAT-u kazali i da su se osjetili poniženima dok su ih vojnici HV-a vrijeđali i tukli. HRAT je nadalje izvijestio da je samo jednom članu HRAT-a bilo dozvoljeno da se, u prisutnosti hrvatskog policajca, vidi s ratnim zarobljenikom, koji je držan u odvojenoj prostoriji. Taj ratni zarobljenik doimao se vidno zabrinut, rasplakao se i rekao HRAT-u da je tijekom dana s njim obavljan razgovor. Hrvatski policajac rekao je HRAT-u da će taj ratni zarobljenik sutradan biti prebačen u Zadar.⁶¹⁰

1660. **Svjedokinja 136**, Srpkinja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,⁶¹¹ izjavila je u svom svjedočenju da je 27. kolovoza 1995. bila s patrolom UN-a koja je sedam ljudi koji su bili ostali u selu Grubori prevezla u srednju školu u Kninu, gdje su, prema riječima svjedokinje bili smješteni srpski civili, budući da u bazi

⁶⁰⁵ P979 (Izvjješće Ante Glavana iz Odjela kriminalističke VP Uprave VP o radnjama koje je poduzela kriminalistička vojna policija, podneseno Spomenku Eljugu, 12. kolovoza 1995.), str.1, 3.

⁶⁰⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 6; Edward Flynn, T. 1336; P29 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8. kolovoza 1995.), str.1.

⁶⁰⁷ Edward Flynn, T. 1336-1337.

⁶⁰⁸ Edward Flynn, T. 1337-1338, 1371.

⁶⁰⁹ Edward Flynn, T. 1366.

⁶¹⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4-5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 34; P47 (Izvjješće HRAT-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4.

⁶¹¹ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

UN-a nije bilo mjesta. U to vrijeme, u dvorani za tjelesni odgoj škole bilo je oko 100 ljudi, a svjedokinji je rečeno da se taj broj popeo na 200. Taj smještaj je vodila hrvatska Civilna zaštita. Bez obzira na loše uvjete u kojima su živjeli ljudi u školi, svjedokinja je stekla dojam da su na sigurnom i pod zaštitom hrvatske policije. Svjedokinja je mišljenja da je škola bila "neka vrsta centra za registraciju", budući da su neki ljudi bili vraćeni autobusima u svoje selo.⁶¹²

1661. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.⁶¹³ u svom svjedočenju je izjavio da je 28. kolovoza 1995. Tim Podkonje UNMO-a išao u ophodnju u kojoj se svjedok nije bio, ali o kojoj ga je kasnije obavijestio njegov tim, prilikom koje je u selu Milivojevići, u općini Knin, našao dva para starijih Srba, te još šest Srba u selu Mušića Stanovi, u općini Knin, koji su zamolili UNMO da im pomogne s hranom i da im osigura prijevoz do "izbjegličkog logora" u Sektoru Jug, izrazivši želju da ih se odvede u Srbiju. UNMO je isto tako obaviješten da veliki broj civila sa šireg područja Podinarja, u općini Knin, koji su se krili u obližnjim šumama, želi biti prebačen u Srbiju pod zaštitom UN-a.⁶¹⁴

1662. Na sastanku u tjednu prije 1. rujna 1995. Čermak i Pašić obavijestili su službenike UN-a da se više raseljenih osoba s tog područja privremeno sklonilo u Šibeniku i u školi u Kninu, pa su zamolili da se ti ljudi pridruže konvoju koji je napuštao Hrvatsku.⁶¹⁵ HRAT je 1. rujna 1995. godine izvijestio da se 99 osoba sklonilo u školi u Kninu, te da svi žele otići konvojem za SRJ.⁶¹⁶ Svjedokinja 136 je u svom svjedočenju izjavila da su 3. rujna 1995. četiri starije žene, koje su bile ostale u zaseoku Crnogorac, prebačene u srednju školu u Kninu i odatle u Srbiju. Seljani iz Grubora su poslije prebačeni u bazu UN-a, a odatle u Srbiju.⁶¹⁷

1663. Marti je u svom svjedočenju rekao da je 3. septembra 1995. išao s UNMO-om u obilazak škole u Kninu, u kojoj su bila smještena 103 srpska civila, te da je ophodnji

⁶¹² P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 11-12; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 20.

⁶¹³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁶¹⁴ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 66, 76-77; D391 (Sažetak informacija o kršenju ljudskih prava iz dnevnih izvješća o situaciji Stožera Sektora Jug, 7. kolovoza - 8. rujna 1995.), str. 21.

⁶¹⁵ D1210 (Izvjeshće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 11. kolovoza 1995.), str. 3.

⁶¹⁶ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 28; P49 (Dnevno izvješće HRAT-a, 30.- 31. kolovoza, 1. rujna 1995.), str. 3.

⁶¹⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 11-13.

kazano da je među tim ljudima bilo i deset bivših vojnika SVK.⁶¹⁸ HRAT je 7. rujna 1995. godine izvijestio da se u srednjoj školi u Kninu nalazi 110 uglavnom starijih raseljenih osoba.⁶¹⁹

1664. U izvješću Tima Podkonje UNMO-a, koje je sastavio Marti, datiranom 10. rujna 1995. navodi se da je do 9. rujna 1995. tim pronašao i pribilježio pojediniosti u vezi sa ukupno 228 osoba s područja Podinarja, Golubića i Plavnog u općini Knin, Male Popine u općini Gračac i Mokrog Polja u općini Ervenik, koji su tada po prvi put posjećeni nakon operacije Oluja. Mnogi su željeli da ih se evakuira u Knin, kako bi ih hrvatske vlasti službeno registrirale.⁶²⁰ Dana 11. ili 12. rujna 1995. Marti i, među ostalima, Tor Munkelien odveli su četiri starije žene u školu u Kninu.⁶²¹ Dana 11. rujna 1995. tim UNMO-a pomogao je Odjelu civilnih poslova UN-a evakuirati u školu u Kninu troje starijih ljudi iz Kanazira, u općini Ervenik.⁶²² Dana 12. rujna 1995. HRAT je prijavio da je nekoliko starijih ljudi zatražilo ili dobilo pomoć UN-a pri evakuaciji iz njihovih sela u kninsku školu, u kojoj je sada bilo preko 200 osoba, i sve su se nadale da će se odmah pridružiti konvoju.⁶²³ Flynn je u svom svjedočenju izjavio da se ne sjeća da su se osobe koje su se sklonile u školi žalile zbog maltretiranja, ali da je "postojao problem" s ratnim zarobljenicima koji su držani u zasebnom dijelu škole.⁶²⁴

1665. Dana 12. rujna 1995. Ured za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe u Zadru podnio je Ivanu Čermaku popis s imenima 217 osoba koje su se nalazile ili se nalaze u "prihvatilištima u Zadru, a koje žele napustiti područje Republike Hrvatske".⁶²⁵ Prema izvješću PMEZ-a, dana 13. rujna 1995. službenik za humanitarne poslove PMEZ-a sastao se s tajnikom mjesnog Crvenog križa županije zadarsko-kninske, koji je rekao da će srpske raseljene osobe u školama u Zadru i Kninu biti otpuštene istog dana i da će oni koji su se odlučili za ostanak u Hrvatskoj biti odvedeni kući, dok će oni koji su

⁶¹⁸ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 12; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 85; Peter Marti, T. 4625; P424 (Izvišće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁶¹⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 32; P37 (Dnevno izvješće HRAT-a, 7. rujna 1995.), str. 2.

⁶²⁰ P422 (Humanitarni aspekti u zoni odgovornosti Tima Podkonje UNMO-a, 4. kolovoza 1995. – 10. rujna 1995.), str. 1-2.

⁶²¹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 12.

⁶²² P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 93; P68 (Sažetak izvješća o situaciji UNMO-a za Sektor Jug za razdoblje od 7. kolovoza do 22. studenog 1995.), str. 35.

⁶²³ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 34; P35 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8.-11. rujna 1995.), str. 1, 3.

⁶²⁴ Edward Flynn, T. 1334-1335.

⁶²⁵ P656 (Ured za prognanike i izbjeglice, Regionalni ured Zadar, popis osoba u prihvatilištima u Zadru upućen Ivanu Čermaku, 12. rujna 1995.).

odlučili otići u Srbiju biti onamo odvedeni u pratnji međunarodnih organizacija.⁶²⁶ Prema dnevniku Markera Hansena, 14. rujna 1995. godine u kninskoj školi je bilo 250 osoba, koje su sve bile starije od 60 godina, s tim što je svakodnevno pristizalo sve više ljudi. Do toga dana PMEZ je još uvijek po udaljenim područjima pronalazio starije ljude koji su željeli otići, ali to nisu mogli bez pomoći, i koje su oni zatim doveli do škole u Kninu.⁶²⁷

1666. Izvješće HRAT-a datirano 16. rujna 1995. godine bilježi da je nakon posjeta području Plavnog ranije tog tjedna, 15. rujna 1995. UNMO iz više zaselaka na tom području ispratio do škole u Kninu ukupno 11 ljudi, sve u dobi od 60 do 85 godina.⁶²⁸ Tog istog dana, još 26 ljudi iz Podinarja, u općini Knin, ispraćeno je do škole u Kninu.⁶²⁹ Ljudi su se žalili da su im pljačkaši i vojska prijetili, pljačkali i u nekim slučajevima uništavali njihove kuće, te ih prisiljavali da im prepuste hranu i domaće životinje, lišavajući ih tako osnovnih sredstava za život.⁶³⁰ Hrvatske vlasti su rekle Martiju da će konvoj biti spreman odvesti Srbe za Beograd 16. rujna 1995.⁶³¹

1667. Što se tiče centara u Zadru, u izvješću PMEZ-a od 7. rujna 1995. navodi se da je toga dana, službenik za humanitarna pitanja PMEZ-a za područje Splita, obišao jedan od sabirnih centara u Zadru, gdje je 150 Srba silom dovedeno i zatočeno. Većina ih je bila s područja Benkovca, Gračaca i Knina, a ljudi su svakodnevno izlazili iz skloništa po šumama i odvođeni su u te centre.⁶³² U 14:00 sati 14. rujna 1995. gradonačelnik Benkovca rekao je UNMO-u da se otprilike 200 srpskih izbjeglica iz sabirnog centra za izbjeglice u Zadru vraća u svoja sela u njegovoj općini, ali da nema dovoljno sredstava da im se pruži sigurnost izvan Benkovca.⁶³³ Dana 19. rujna 1995. nešto prije 20:00 sati, načelnik policije u Benkovcu kazao je UNMO-u da je policija registrirala otprilike 300

⁶²⁶ P2148 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 13. rujna 1995.), str. 1-2.

⁶²⁷ P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str.18.

⁶²⁸ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 95, 114; Peter Marti, T. 4625-4626, 4728-4729; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁶²⁹ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 87, 95; Peter Marti, T. 4728-4729; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.).

⁶³⁰ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str.12; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 114; Peter Marti, T. 4625-4626; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2.

⁶³¹ P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 54; Peter Marti, T. 4728; P424 (Izvješće o aktivnostima HRAT-ova, 16. rujna 1995.), str. 2-3.

⁶³² D1277 (Dnevno izvješće PMEZ-a Split, 7. rujna 1995.), str. 1.

⁶³³ P149 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 14. rujna 1995.), str.3. V. i P1294 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 15. rujna 1995.), str. 1.

Srba u općini Benkovac, te da policija u cilju pružanja sigurnosti svakodnevno obilazi sela Srba koji su se vratili iz sabirnog centra za izbjeglice u Zadru.⁶³⁴

1668. Na temelju navedenog Raspravno vijeće zaključuje da su početkom kolovoza hrvatski organi vlasti ustanovili sabirne centre za ratne zarobljenike kao i prihvatne centre za civile, između ostalog, u Kninu i Zadru. Za te centre je bio odgovoran MUP. Raspravno vijeće zaključuje da su ljudi u prihvatnim centrima u pravilu imali mogućnost otići, ponekad pod uvjetom da po njih dođe rodbina i preuzme ih. Raspravnom vijeću predloženi su dokazi da neki ljudi jesu napustili centre. Prema tome, Raspravno vijeće zaključuje da ljudi u prihvatnim centrima nisu bili lišeni slobode. Što se tiče situacije u bazi UN-a, neki su odlučili ne napuštati bazu iz straha zbog onog što bi im se moglo dogoditi ako se vrate kući. Ljudi koji su ostali u prihvatnim centrima u Kninu (kao i u drugim prihvatnim centrima) prebačeni su 16. rujna 1995. u Srbiju, uz pomoć UN-a, zajedno s drugima iz baze UN-a.

⁶³⁴ P154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 19. rujna 1995.), str.1, 3. V. i P1294 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 15. rujna 1995.), str. 1.

5. Pravni zaključci o kaznenim djelima

5.1 Kršenje zakona i običaja ratovanja: opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti

5.1.1 Mjerodavno pravo

1669. Optuženici se u Optužnici terete u četiri točke za kršenja zakona i običaja ratovanja po članku 3 Statuta. U točki 4 optuženici se terete za pljačkanje javne ili privatne imovine po članku 3(e). U točki 5., po članku 3(b), terete se za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom. Točkom 7 na teret im se stavlja ubojstvo, na temelju zajedničkog članka 3(1)(a) četiriju Ženevskih konvencija iz 1949. U točki 9 se na istoj osnovi terete za okrutno postupanje. U članku 3. Statuta stoji: “Međunarodni sud je nadležan da kazneno goni osobe koje su prekršile zakone ili običaje ratovanja”. Slijedi analiza uvjeta postojanja nadležnosti i općih obilježja.

1670. Članak 3 Statuta funkcionira kao “rezidualna klauzula” koja Međunarodnom sudu daje nadležnost nad svakim teškim kršenjem međunarodnog humanitarnog prava koje nije predviđeno člancima 2, 4 ili 5 Statuta.⁶³⁵ Da bi ušlo u okvir takve rezidualne nadležnosti, kazneno djelo mora ispuniti četiri uvjeta: (i) djelo mora kršiti neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava; (ii) pravilo mora biti obvezujuće za stranke u vrijeme počinjenja kaznenog djela za koje se terete; (iii) pravilo mora štiti važne vrijednosti i njegovo kršenje mora imati teške posljedice po žrtvu; i (iv) takvo kršenje povlači individualnu kaznenu odgovornost počinitelja.⁶³⁶

1671. Praksom ovog Suda jasno je utvrđeno da kršenja zajedničkog članka 3. četiriju Ženevskih konvencija iz 1949. ulaze u okvire članka 3 Statuta.⁶³⁷ U ovom predmetu optužbe za ubojstvo i okrutno postupanje na temelju zajedničkog članka 3(1)(a) očigledno ispunjavaju četiri gore iznesena uvjeta za nadležnost. Pravila sadržana u zajedničkom članku 3 predstavljaju dio međunarodnog običajnog prava primjenjivog i na međunarodne i na nemeđunarodne oružane sukobe.⁶³⁸ Djelima zabranjenim zajedničkim člankom 3 nedvojbeno se krše pravila kojima se štite važne vrijednosti i

⁶³⁵ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89-93; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125, 131, 133.

⁶³⁶ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94, 143.

⁶³⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125, 133-136; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 68.

⁶³⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89, 98; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 138-139, 147.

ona imaju teške posljedice po žrtve. Ona također povlače individualnu kaznenu odgovornost.⁶³⁹ Raspravno vijeće stoga ima nadležnost nad tim kršenjima.

1672. Optužbe za pljačkanje javne ili privatne imovine, kao i za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom temelje se na pravilima međunarodnog običajnog prava primjenjivima na međunarodne i na nemeđunarodne oružane sukobe.⁶⁴⁰ Takvim bezobzirnim uništavanjem ili pustošenjem krše se pravila koja štite važne vrijednosti, i ono ima teške posljedice po žrtve.⁶⁴¹ Zabranom pljačkanja javne ili privatne imovine štite se važne vrijednosti, no situacije je potrebno ocijeniti od slučaja do slučaja kako bi se utvrdilo da li djela imaju teške posljedice po žrtve.⁶⁴² To je uvijek slučaj u situacijama kad je riječ o pljačkanju imovine velikog broja ljudi, čak ako i nema teške posljedice po svakog pojedinca.⁶⁴³ I pljačkanje i bezobzirno razaranje, o kojima se govori gore u tekstu, povlače individualnu kaznenu odgovornost.⁶⁴⁴ Raspravno vijeće stoga ima nadležnost nad takvim kršenjima, osim u situacijama u kojima se ne može pokazati da je pljačkanje imalo teške posljedice po žrtve.

1673. Kada se utvrdi nadležnost da bi članak 3. Statuta bio primjenjiv, moraju se ispuniti neki opći uvjeti: prvo, mora postojati oružani sukob; drugo, mora postojati neksus između djela za koja se tereti i oružanog sukoba;⁶⁴⁵ i treće, za optužbe zasnovane na zajedničkom članku 3, žrtva ne smije aktivno sudjelovati u neprijateljstvima u vrijeme počinjenja kaznenog djela.⁶⁴⁶

1674. *Oružani sukob*. Test za utvrđivanje postojanja oružanog sukoba formuliralo je Žalbeno vijeće u Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*:

⁶³⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 134; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 173-174.

⁶⁴⁰ Odluka po interlokutornoj žalbi na osnovi pravila 98.bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 29, 37.

⁶⁴¹ Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 157; Prvostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 231; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 46.

⁶⁴² Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 81-82.

⁶⁴³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 83.

⁶⁴⁴ Odluka po interlokutornoj žalbi na osnovi pravila 98.bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 30, 38.

⁶⁴⁵ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kumarac i drugi*, par. 55; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

⁶⁴⁶ Zajednički članak 3.(1.); Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 847; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 62.

[o]ružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.⁶⁴⁷

1675. U presudi u predmetu *Tadić* Žalbeno vijeće je primijetilo da je “neosporno da je sukob međunarodni ako se odvija između dvije ili više država”.⁶⁴⁸ Žalbeno vijeće nastavlja s konstatacijom da unutarnji oružani sukob

može postati međunarodni (ili, zavisno od okolnosti, može biti istodobno međunarodni i unutrašnji) ako (i) druga država sopstvenim trupama interveniše u sukobu ili alternativno ako (ii) neki od učesnika u unutrašnjem oružanom sukobu djeluju u ime te druge države.⁶⁴⁹

Žalbeno je vijeće nakon toga formuliralo standard “sveukupne kontrole” u svrhu utvrđivanja kada se može smatrati da neka organizirana naoružana skupina djeluje u ime druge države, čime oružani sukob dobiva međunarodni karakter.⁶⁵⁰ Test je zadovoljen ako, između ostalog, država igra ulogu u organiziranju, koordiniranju ili planiranju vojnih akcija organizirane naoružane skupine i ako država tu skupinu financira, obučava, oprema ili joj pruža operativnu podršku.⁶⁵¹ Test zahtijeva ocjenu svih elemenata kontrole uzetih u cjelini i stoga ne sadrži uvjet da, na primjer, država koja je treća strana, organiziranoj naoružanoj skupini izdaje konkretne upute ili zapovijedi.⁶⁵²

1676. Oružani sukob proteže se na cijeli teritorij zaraćenih država ili, u slučaju unutarnjih sukoba, na cijeli teritorij pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira na to da li se na tom mjestu stvarno vode borbe.⁶⁵³ Oružani sukob prestaje u trenutku zaključenja općeg mira (u slučaju međunarodnih oružanih sukoba) ili kada se pronade mirno rješenje (u slučaju oružanih sukoba koji po svojem karakteru nisu međunarodni).⁶⁵⁴

1677. *Nexus*. Djelo za koje se tereti nije se moralo dogoditi u vrijeme i na mjestu stvarnih borbi, sve dok je postojala “tijesna veza” između radnji počinitelja i

⁶⁴⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. V. i Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 56; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 336.

⁶⁴⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 84.

⁶⁴⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 84.

⁶⁵⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 306.

⁶⁵¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 306, 308.

⁶⁵² Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 143-146.

⁶⁵³ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁶⁵⁴ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. V. i Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 319.

neprijateljstava na teritorijima pod kontrolom strana u sukobu.⁶⁵⁵ Postojanje takve tijesne veze između djela i oružanog sukoba bit će utvrđeno kada se može pokazati da je oružani sukob u značajnoj mjeri utjecao na mogućnost da počinitelj počini djelo, na odluku počinitelja da ga počini, na način počinjenja ili cilj s kojim je počinjeno.⁶⁵⁶

1678. *Status žrtava*. Konačni uvjet za primjenu optužbe po članku 3, na temelju zajedničkog članka 3, jest da žrtva nije aktivno sudjelovala u neprijateljstvima u vrijeme kada je djelo počinjeno.⁶⁵⁷ Žalbeno vijeće je objasnilo da aktivno sudjelovanje u neprijateljstvima znači sudjelovanje u ratnim aktivnostima koje po svojoj prirodi ili svrsi imaju za cilj da nanesu stvarnu štetu ljudstvu ili tehnici neprijateljskih oružanih snaga.⁶⁵⁸ Zaštićene žrtve uključuju pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i one koji su uslijed bolesti, ranjavanja, lišenja slobode ili nekog drugog razloga izbačeni iz bojnog stroja.⁶⁵⁹ Počinitelj mora znati ili je trebao znati za status žrtava kao osoba koje ne sudjeluju aktivno u neprijateljstvima.⁶⁶⁰

5.1.2 Zaključci u vezi s oružanim sukobom

1679. Tužitelj tvrdi da priroda oružanog sukoba u ovom predmetu nije relevantna jer se svi ratni zločini za koje se tereti u Optužnici temelje na pravu koje je mjerodavno i u međunarodnom i u nemeđunarodnom oružanom sukobu prema članku 3 Statuta.⁶⁶¹ Gotovinina obrana, pozivajući se na jednu odluku Žalbenog vijeća,⁶⁶² tvrdi da je tužitelj, formalnopravno, bio obvezan pozvati se na međunarodni karakter sukoba i da se, budući da je to propustio učiniti, može osloniti samo na nemeđunarodni oružani sukob kako bi zadovoljio uvjet nekusa.⁶⁶³

1680. Izvori na koje se oslanja Gotovinina obrana ne postavljaju nikakvo opće pravilo prema kojem bi se tužitelj u ovom predmetu morao izjasniti u pogledu prirode

⁶⁵⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

⁶⁵⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58.

⁶⁵⁷ Zajednički članak 3.(1.); Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420, 424; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 172, 178; Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 66.

⁶⁵⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 178.

⁶⁵⁹ Zajednički članak 3.(1.); Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 175.

⁶⁶⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 66.

⁶⁶¹ T. 29043-29044; 29405-29406.

⁶⁶² *Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, Žalbeno vijeće, Odluka po pravilu 72.(E) o valjanosti žalbe, 21. veljače 2003., par. 11-12; v. i *Tužitelj protiv Dragomira Miloševića*, Raspravno vijeće, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane u skladu s pravilom 72(A)(ii), 18. srpnja 2005., par. 17.

oružanog sukoba. Svrha optužnice i u njoj iznesenih navoda jest da obavijesti optuženu osobu o optužbama na koje mora odgovoriti.⁶⁶⁴ Dakle, optužnica optuženu osobu mora obavijestiti o prirodi odgovornosti koja joj se stavlja na teret i o pravno relevantnim činjenicama pomoću kojih tužitelj ima namjeru tu odgovornost dokazati.⁶⁶⁵ S obzirom na to da se optužbe na temelju članka 3 u ovom predmetu temelje na pravilima mjerodavnima i u međunarodnom i u nemeđunarodnom oružanom sukobu, nema potrebe da se konkretno navede postojanje *međunarodnog* oružanog sukoba kako bi se optuženike obavijestilo o optužbama.

1681. Sve se stranke u postupku slažu da je na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica postojao oružani sukob između Hrvatske vojske i Srpske vojske Krajine i da je trajao barem do 8. kolovoza 1995.⁶⁶⁶ Stranke se slažu i da su u tom razdoblju između Hrvatske i Srbije (Raspravno vijeće primjećuje da je Srbija tada bila dio Savezne Republike Jugoslavije)⁶⁶⁷ postojala neprijateljstva širih razmjera.⁶⁶⁸ Tužitelj, Gotovinina obrana i Čermakova obrana predmetni oružani sukob klasificiraju po njegovom karakteru kao međunarodni sukob, koji je okončan Erdutskim sporazumom 12. studenog 1995.⁶⁶⁹ Za razliku od toga, Markačeva obrana tvrdi da predmetni oružani sukob po svojem karakteru nije bio međunarodni sukob i da je završio 8. kolovoza 1995., ili približno tog datuma, kada više nisu bili ispunjeni kriteriji za

⁶⁶³ T. 29262-29263, 29453.

⁶⁶⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 122; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 74.

⁶⁶⁵ *Tužitelj protiv Milorada Krnojelca*, Raspravno vijeće, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu Optužnice, 24. veljače 1999., par. 7.

⁶⁶⁶ T. 27320, 27399; Stipulacije Gotovinine obrane u vezi s dijelovima Predraspravnog podneska tužiteljstva, 4. veljače 2010., par. 1; Stipulacije obrane Mladena Markača u vezi s dijelovima predraspravnog podneska tužiteljstva, 16. travnja 2010., par. 1; Predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007., par. 105; Završni podnesak tužiteljstva, 16. srpnja 2010., par. 469; Završni podnesak Gotovinine obrane, 16. srpnja 2010., par. 562; Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., par. 14; Obavijest o komunikaciji sa strankama u postupku u vezi sa završnim riječima, 27. kolovoza 2010., dodatak, točka 3.

⁶⁶⁷ P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 157.

⁶⁶⁸ T. 27320, 27399; Stipulacije Gotovinine obrane u vezi s dijelovima Predraspravnog podneska tužiteljstva, 4. veljače 2010., par. 1; Stipulacije obrane Mladena Markača u vezi s dijelovima Predraspravnog podneska tužiteljstva, 16. travnja 2010., par. 1; predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007., par. 105; Završni podnesak tužiteljstva, 16. srpnja 2010., par. 469; Završni podnesak Gotovinine obrane, 16. srpnja 2010., par. 562.

⁶⁶⁹ T. 27339, 29043-29044, 29262, 29411; Stipulacije Gotovinine obrane u vezi s dijelovima predraspravnog podneska tužiteljstva, 4. veljače 2010., par. 1; Predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007., par. 108; Obavijest o komunikaciji sa strankama u vezi sa završnim riječima, 27. kolovoza 2010., Dodatak, točka 3.

utvrđivanje postojanja oružanog sukoba definirani u predmetu *Tadić*.⁶⁷⁰ Markačeva je obrana uz to ustvrdila da test za okončanje oružanog sukoba formuliran u predmetu *Tadić* nije primjenjiv u ovom predmetu jer ne uzima u obzir razne načine na koje se prema međunarodnom običajnom pravu može okončati oružani sukob.⁶⁷¹

1682. Raspravno vijeće, na temelju gore iznesenih činjenica o kojima je postignuta suglasnost, prihvaća da je na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica postojao oružani sukob. Raspravno vijeće prvo će razmotriti da li je taj oružani sukob bio po svojem karakteru međunarodni ili nemeđunarodni sukob i ispitat će dokaze kako bi ocijenilo meritum argumenta prema kojem je taj oružani sukob bio međunarodni.

1683. U vezi s prvom polovicom 1990-tih, odnosno razdobljem prije razdoblja na koje se odnosi Optužnica, stranke su se oko određenih činjenica složile na osnovi Prvostupanjske presude u predmetu *Martić*.⁶⁷² Tako je, prema strankama u postupku, od otprilike lipnja do prosinca 1991. godine JNA sudjelovala u vojnim operacijama ili prepadima na sela s većinskim hrvatskim stanovništvom, uključujući Podkonje, Kijevo, Vrliku i Drniš.⁶⁷³ Seljani su ubijani i prelaćivani, a njihova imovina opljačkana i uništena.⁶⁷⁴ U Kninu su u zrak dizani poslovni objekti i imovina Hrvata, a Hrvati su bili žrtve diskriminacije. Nakon borbi na području Knina i drugdje u kolovozu 1991. hrvatski civili su počeli napuštati svoje domove.⁶⁷⁵ Stotine Hrvata i drugih nesrba bile su zatočene u objektima u Kninu, Benkovcu i na drugim mjestima, gdje su ti ljudi teško zlostavljani.⁶⁷⁶ U razdoblju od 1992. do 1995. vršila su se djela poput ubijanja, prelaćivanja, krađa i uništavanja kuća i katoličkih crkava, što je za posljedicu imalo masovno iseljavanje Hrvata i drugih nesrba s teritorija RSK.⁶⁷⁷ Prema dokumentu specijalnog izvjestitelja Povjerenstva UN-a za ljudska prava, s datumom

⁶⁷⁰ Stipulacije obrane Mladena Markača u vezi s dijelovima tužiteljevog predraspravnog podneska, 16. travnja 2010., par. 1; Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., par. 14, 32, 41, 50.

⁶⁷¹ T. 29358; Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., par. 32.

⁶⁷² V. tekst u vezi s usuglašenim činjenicama u poglavlju 2.

⁶⁷³ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 1, 3.

⁶⁷⁴ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 1, 3; v. i Zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 14. siječnja 2010., dodatak A, str. 5.

⁶⁷⁵ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 2.

⁶⁷⁶ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 3; Zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 14. siječnja 2010., dodatak A, str. 6.

⁶⁷⁷ Drugi zajednički podnesak obrane Ivana Čermaka i tužitelja u vezi s usuglašenim činjenicama, 15. travnja 2010., dodatak A, str. 2-3.

od 17. studenog 1993., u kojem se izvještava o stanju ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji, na području Sektora Jug i Ružičastih zona, gdje je 1991. živjelo 44.000 Hrvata, ostao je tek 1.161 Hrvat.⁶⁷⁸

1684. Raspravnom vijeću predočeni su dokazi o stanju stalnih neprijateljstava, uključujući vojne aktivnosti između hrvatskih i srpskih snaga, koja su trajala do 1995. godine. **Mate Granić**, potpredsjednik Vlade RH 1991.-2000. i ministar vanjskih poslova 1993.-2000.,⁶⁷⁹ izjavio je da je sudjelovao u donošenju odluka o akcijama hrvatskih oružanih snaga, čija je svrha bila osloboditi okupirana područja, uključujući akciju Miljevački plato, akciju Maslenica, akciju Medački džep i akciju Bljesak. Prema riječima svjedoka, cilj akcije Miljevački plato bio je onemogućiti granatiranje Šibenika s tog platoa. Cilj akcije Maslenica bio je očuvanje glavnog prometnog koridora kojim se spaja Dalmacija sa središnjom Hrvatskom.⁶⁸⁰ Svrha akcije Medački džep bila je spriječiti stalno granatiranje Gospića i okolice s područja RSK.⁶⁸¹ Cilj akcije Bljesak bio je otvoriti autocestu Zagreb-Beograd i osloboditi okupirano područje UNPA Zapad.⁶⁸² Svjedok je izjavio da je HV, u suradnji s Armijom Bosne i Hercegovine i u skladu sa Splitskim sporazumom od 22. srpnja 1995., pokrenuo vojne akcije kako bi oslobodio Grahovo i Glamoč u Bosni i Hercegovini, te područja na planini Dinari.⁶⁸³

1685. **Goran Dodig**, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998.,⁶⁸⁴ izjavio je u svojem svjedočenju da je od 1991. do 1993. bio pregovarač hrvatske vlade za razmjenu zarobljenika na području srednje i sjeverne Dalmacije.⁶⁸⁵ Svrha pregovora bila je razmjena zarobljenika i dogovori oko prekida vatre.⁶⁸⁶ Svjedok je rekao da je u razdoblju od odlaska Hrvata s tog područja i oslobođenja Knina koje je izvršila Hrvatska vojska nekoliko puta pregovarao s predstavnicima vojnih i civilnih vlasti u RSK, uključujući Milana Babića, generala Vukovića i generala Mladića (zapovjednika vojske bosanskih

⁶⁷⁸ D1361 (Izvjeshće posebnog izvjestitelja Komisije za ljudska prava UN-a o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije, 17. studenog 1993.), par. 147.

⁶⁷⁹ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2-3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614-24615, 24621-24622.

⁶⁸⁰ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 17.

⁶⁸¹ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 17; Mate Granić, T. 24848.

⁶⁸² Mate Granić, T. 24643.

⁶⁸³ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 7, 20.

⁶⁸⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1-3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

⁶⁸⁵ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 2-3.

⁶⁸⁶ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3.

Srba).⁶⁸⁷ Svjedok je rekao da je 1991. proveo tri dana u Drnišu u vrijeme dok je grad bio pod okupacijom JNA.⁶⁸⁸

1686. O vezama između RSK, SVK, JNA i Srbije/SRJ svjedočili su Slobodan Lazarević, svjedok AG-10 i Milan Babić. **Slobodan Lazarević**, obavještajni oficir KOS-a i oficir za vezu 21. korpusa SVK, stacioniranom u Topuskom u Sektoru Sjever prije i tijekom operacije Oluja,⁶⁸⁹ izjavio je da su od početka 1992. i nadalje lokalni Srbi koji su radili za međunarodne organizacije s njim surađivali i podnosili mu izvješća.⁶⁹⁰ To je organizirano po instrukcijama KOS-a i dužnosnika RSK.⁶⁹¹ Djelatnici KOS-a svoja su izvješća slali u Beograd i svi su bili Srbi iz Srbije.⁶⁹² Za svaki sastanak kojem su prisustvovali dužnosnici RSK dobivali su jasne instrukcije iz Beograda.⁶⁹³ Lazarević je izjavio da su sva oprema i financijska sredstva za SVK stizali iz Srbije.⁶⁹⁴ Goran Hadžić, kao i drugi, često su spominjali “šefa”, misleći pritom na Slobodana Miloševića (srpskog predsjednika).⁶⁹⁵ Prema Lazarevićevom svjedočenju, Tošo Pajić, koji je *de facto* bio na čelu državne bezbjednosti RSK, oslovljavao je Jovicu Stanišića, načelnika državne bezbjednosti Srbije, sa “šefe” ili “tata”.⁶⁹⁶ Lazarević je uz to kazao da je Pajić u više situacija izjavio da radi za Stanišića.⁶⁹⁷

⁶⁸⁷ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3; P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 18.

⁶⁸⁸ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3, 5.

⁶⁸⁹ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 1-2, 11; Slobodan Lazarević, T. 17874-17876, 17878, 17882, 17890, 17990-17991.

⁶⁹⁰ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 10-11; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 10-11; Slobodan Lazarević, T. 17880, 18004-18006.

⁶⁹¹ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 10-11; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 10; Slobodan Lazarević, T. 17883-17884.

⁶⁹² D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 13; D1470 (Grafički prikaz veze između struktura iz RSK i iz Srbije).

⁶⁹³ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 13-15; Slobodan Lazarević, T. 17903.

⁶⁹⁴ D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 6; Slobodan Lazarević, T. 17922-17923.

⁶⁹⁵ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 16, 18; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 3; P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 16.

⁶⁹⁶ D1461 (Slobodan Lazarević, izjava svjedoka, 21. lipnja 1999.), str. 29; D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 2-3.

⁶⁹⁷ D1462 (Slobodan Lazarević, raniji iskaz iz predmeta Slobodan Milošević, 29.-30. listopada 2002.), str. 2-3; Slobodan Lazarević, T. 17876-17877, 17887; D1470 (Grafički prikaz veze između struktura iz RSK i iz Srbije).

1687. **Svjedok AG-10**, pripadnik zrakoplovnih snaga JNA,⁶⁹⁸ rekao je da je u Komandi vazduhoplovstva postojao tim za propagandu i rat, OPERA. OPERA je imala zadatak da među hrvatskim stanovništvom u Krajini stvori strah i paniku i izazove neorganiziranost. Prema svjedokovim riječima, 80-90% rada toga tima bilo je usredotočeno na Hrvate u srpskim autonomnim oblastima.⁶⁹⁹ Pukovnik Slobodan Rakočević, načelnik Odjeljenja za bezbjednost Vazduhoplovstva i svjedoku nadređeni oficir, bio je u timu OPERA.⁷⁰⁰ Svjedok je izjavio da je prije početka rata u Sloveniji OPERA pokrenula operaciju LABRADOR, kojom je rukovodio major Čedomir Knežević iz 2. odreda Centralne kontraobavještajne grupe, i koja je uključivala agente u Zagrebu.⁷⁰¹ Svrha operacije LABRADOR bila je, prvo, stvoriti mrežu suradnika u hrvatskim vlastima i policiji i, drugo, naoružati Srbe u Hrvatskoj kako bi oni to oružje mogli upotrijebiti protiv Hrvata.⁷⁰²

1688. Svjedok je također izjavio da se, kad je u Sloveniji rat završio, već dogodila balvan - revolucija, zbog čega su se dijelovi JNA povukli na područje Like, Baranje, Korduna i Slavonije u Hrvatskoj.⁷⁰³ U listopadu 1991. Rakočević je svjedoka poslao u Bihać, u Bosni i Hercegovini, gdje je svjedok proveo tri ili četiri dana.⁷⁰⁴ Prema svjedokovim riječima, major Čedomir Knežević i potpukovnik Dušan Smiljanić iz 2. odreda Centralne kontraobavještajne grupe u Bihaću pokrenuli su i vodili operaciju pod nazivom PROBOJ 1 s ciljem naoružavanja Srba na Baniji, u Lici i na Kordunu, što su sve područja u Krajini u Hrvatskoj, i u Bosanskoj Krajini, u Bosni i Hercegovini.⁷⁰⁵ Svjedok je tu informaciju dobio od Kneževića, s kojim se sastao u Bihaću. Knežević je uz to rekao da oružje dolazi iz skladišta TO-a na području oko Bihaća. Knežević je svjedoka odveo do jednog skladišta, gdje je svjedok vidio automatske puške, ručne bombe i minobacače. Prema procjeni svjedoka, u skladištu se nalazilo oko 20.000-30.000 komada pješačkog naoružanja. Svjedok je kazao da su Srbi u Bihać dolazili vlastitim kamionima kako bi preuzeli oružje za svoja sela. Također je izjavio da bi svaki dan vidio kako iz skladišta odlaze najmanje tri ili četiri kamiona natovarena oružjem koje su vozili vojnici JNA, a pratila ih je vojna policija. Prema riječima

⁶⁹⁸ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 15-16.

⁶⁹⁹ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 24.

⁷⁰⁰ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 16, 24.

⁷⁰¹ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18-19, 24.

⁷⁰² D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 24.

⁷⁰³ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18; P451 (Peter Galbraith, *The United States and Croatia - A Documentary History, 1992-1997*), str. 10.

⁷⁰⁴ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18-20.

svjedoka, išli su u srpska sela, gdje su dijelili oružje. Knežević je svjedoku kazao da su ljudi odgovorni za podjelu oružja njemu podnosili izvješća o tome koliko je oružja podijeljeno i koliko ga je ostalo u rezervi.⁷⁰⁶

1689. Tijekom tih dana Knežević je napisao povjerljivo izvješće pod naslovom "PROBOJ 1" za generala Aleksandra Vasiljevića, s popisom općina u kojima je oružje podijeljeno, vrste oružja i onih koji su oružje preuzeli. Prema riječima svjedoka, u Bihać je dolazio Milan Babić kako bi organizirao podjelu oružja. U Lovačkoj kući u Bihaću bilo je pripadnika Službe državne bezbjednosti (SDB) Srbije, od kojih su neki bili hrvatski Srbi koje je SDB angažirala kako bi radili na područjima poput Like, Baranje i Knina. Svjedoku se činilo da je dio njihovih zaduženja bio da vode paravojne operacije na tom području.⁷⁰⁷

1690. **Milan Babić**, prvi predsjednik Republike Srpske Krajine i premijer od 27. srpnja 1995. do 5. kolovoza 1995.,⁷⁰⁸ izjavio je da ga je 1990. Slobodan Milošević, kojega je on, kao i narod Knina, smatrao političkim vođom i zaštitnikom Srbije i Srba u Jugoslaviji, uvjeravao da će JNA pružiti podršku Srbima u Krajini.⁷⁰⁹ Otprilike u to vrijeme, odnosno u kolovozu 1990., u Krajini se pojavila jedna paralelna struktura koja je izravno i isključivo odgovarala Miloševiću.⁷¹⁰ Prema Babićevim riječima, ta se paralelna struktura tijekom svojega postojanja sastojala od pripadnika MUP-a Srbije, Službe državne bezbjednosti Srbije, pripadnika srpske policije u Hrvatskoj, članova skupština općina i vlade Krajine, i drugih, a na njezinom čelu su bili Jovica Stanišić, Franko Simatović i kapetan Dragan "Rasko" Vasiljković, dok je Martić bio zadužen za policiju.⁷¹¹ Prema Babićevim riječima, nakon što je JNA u kolovozu 1991. krenula u rat s Hrvatskom, uspostavljene su dvije linije zapovijedanja, na čijem je vrhu bio Milošević: (1) JNA je zapovijedala jedinicama TO-a, koje su ulazile u sastav JNA tijekom zajedničkih operacija, a (2) Služba državne bezbjednosti Srbije (koja je bila dio MUP-a Srbije) imala je kontrolu nad milicijom, odnosno policijom Krajine,

⁷⁰⁵ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 18-19.

⁷⁰⁶ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 19-20.

⁷⁰⁷ D1782 (Svjedok AG-10, izjava svjedoka, 27. svibnja 2002.), str. 19-20.

⁷⁰⁸ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 2, 22-23,

⁷⁰⁹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4, 36-37.

⁷¹⁰ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4.

⁷¹¹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4, 38-39, 41, 45, 91-92.

dobrovoljačkim jedinicama i redovnim sastavom policije.⁷¹² Osim toga, Milošević je do kolovoza 1995. imenovao zapovjednike jedinica TO-a.⁷¹³ Tijekom niza sastanaka s Miloševićem, održanih u ožujku i travnju 1991., Babić je shvatio da svrha te paralelne strukture nije da zaštiti Srbe u Krajini, nego da upotrijebi oružane snage Krajine za uspostavljanje granica nove srpske države, uključujući dijelove podijeljene Bosne i Hercegovine, o čemu se Milošević dogovorio s Tuđmanom.⁷¹⁴

1691. Već u rujnu 1991. srpsku Krajinu je subvencionirala Srbija, i to po zahtjevima dužnosnika u Krajini koje su oni upućivali dužnosnicima u Srbiji tražeći sredstva.⁷¹⁵ Srpska vojska Krajine naslijedila je oružje koje je ostavila JNA po završetku svojeg povlačenja iz Hrvatske u svibnju 1992., a neki oficiri JNA ostali su u Krajini u sklopu lokalnih jedinica TO-a; neki su od njih uz to i dalje primali plaću od JNA.⁷¹⁶ Prema Babićevim riječima, Srbija je, osim toga, na njegov zahtjev u travnju 1991. otvorila logor za obuku krajiške policije u Golubiću, kojim je rukovodio Simatović.⁷¹⁷ Snage RSK kasnije su se borile u Bosni pod Mladićevom vrhovnom komandom.⁷¹⁸

1692. Babić je dalje izjavio da je 1994. Stanišić opskrbljivao RSK gorivom, čije su se pak vlasti konzultirale s Miloševićem prije pregovora s Hrvatskom kako bi od njega dobile odobrenje za svoje aktivnosti.⁷¹⁹ Još i u travnju 1995. Milošević je igrao odlučujuću ulogu u imenovanju ljudi na položaje u RSK i SVK budući da je Skupština RSK glasala na temelju njegovih prijedloga, a ne prijedloga premijera RSK.⁷²⁰ Iako je Milošević Babiću u travnju rekao da Srbija stoji iza Krajine, on je ipak naložio da se snage SVK angažiraju zajedno sa snagama Republike Srpske u Bosni i Službe državne bezbjednosti Srbije protiv Armije Bosne i Hercegovine, što je bio potez za koji je

⁷¹² D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 6, 76, 97-98, 211-214.

⁷¹³ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 6, 99.

⁷¹⁴ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 4, 7.

⁷¹⁵ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 6, 47, 49, 51-52, 55, 59, 217-218.

⁷¹⁶ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 100, 102-103, 159.

⁷¹⁷ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 5, 89, 95, 235.

⁷¹⁸ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 111.

⁷¹⁹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 85-86, 103-104.

⁷²⁰ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 115, 118-121.

Babić smatrao da kompromitira RSK.⁷²¹ Predsjednik RSK sklopio je uz to sporazum o vojnoj podršci s Republikom Srpskom.⁷²² Babić se s Miloševićem sastao posljednji put oko 8. kolovoza 1995.⁷²³ Dana 11. kolovoza 1995. vođen je u bazi Češkog bataljuna UN-a u Bijelom Polju obavijesni razgovor s petoricom vojnika SVK iz SR Jugoslavije, tijekom kojeg su oni izjavili da su ih mobilizirale i u Krajinu poslale vlasti SR Jugoslavije.⁷²⁴

1693. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze prema kojima su snage Republike Hrvatske i srpske snage od 1991. do 1995. vodile vojne operacije jedne protiv drugih. Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenja Dodiga, Lazarevića, svjedoka AG-10 i Babića o vezama koje su postojale između SVK, RSK, JNA i Srbije/SRJ, između ostalog uoči tranzicije Hrvatske u neovisnu državu i u vrijeme izbijanja oružanog sukoba. Konkretno, Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze u vezi s kontrolom i utjecajem koje je srpski predsjednik Milošević imao nad snagama SVK, kao i nad financiranjem, naoružavanjem i opskrbom Srba u Krajini iz izvora u Srbiji/SRJ. Na temelju gore iznesenih dokaza Raspravno vijeće konstatira da je Srbija/SRJ imala sveukupnu kontrolu nad SVK. Podsjećajući na suglasnost svih stranaka u postupku da su na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica između Hrvatske i Srbije postojala neprijateljstva širih razmjera, Raspravno vijeće nadalje konstatira da je oružani sukob koji je postojao na početku razdoblja na koje se odnosi Optužnica bio međunarodni sukob. Ako taj oružani sukob 1991. po svojim karakteristikama još i nije bio međunarodni sukob, on je to postao na temelju djelovanja SVK u ime Srbije/SRJ.

1694. Raspravno vijeće sada će razmotriti argumente Markačeve obrane u vezi sa završetkom oružanog sukoba. U završnom podnesku Markačeva obrana je svoje argumente smjestila u okvir nemeđunarodnog oružanog sukoba, da bi ih u završnoj riječi djelomično proširila na međunarodni oružani sukob.⁷²⁵ Markačeva obrana, kako njene argumente shvaća Raspravno vijeće tvrdi da je oružani sukob završio uslijed drastičnog smanjenja intenziteta sukoba i/ili razine organizacije jednog od sudionika u

⁷²¹ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 54, 93-94, 109-110, 112-113.

⁷²² D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 113.

⁷²³ D1736 (Izjava o činjenicama iz predmeta *Tužitelj protiv Babića* i iskaz Milana Babića iz drugih predmeta), str. 88.

⁷²⁴ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 9; P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2.

⁷²⁵ Usp. Završni podnesak optuženika Mladena Markača, 16. srpnja 2010., str. 6-26, sa T. 29358.

sukobu, zbog čega pravo oružanih sukoba prestaje biti mjerodavno. Ovaj stav nije ispravan prikaz važećih pravnih normi. U pravilu, Ženevska konvencija IV od 12. kolovoza 1949. prestaje biti primjenjiva s općim prestankom vojnih operacija.⁷²⁶ Međutim, Žalbeno vijeće je istaknulo da Ženevske konvencije sadrže jezične formulacije koje sugeriraju da one mogu ostati primjenjive i nakon prestanka borbi.⁷²⁷ Žalbeno vijeće je zaključilo da se međunarodni oružani sukobi završavaju u trenutku općeg zaključenja mira.⁷²⁸ Jednom kada odredbe prava oružanih sukoba postanu primjenjive, ne treba olako donositi zaključak o prestanku njihove primjenjivosti. U protivnom, sudionici u oružanom sukobu mogli bi se naći u sivoj zoni između primjenjivosti i neprimjenjivosti tih odredbi, što bi prouzročilo značajan stupanj pravne nesigurnosti i zabune. Raspravno vijeće će stoga razmotriti da li je u bilo kojem trenutku nastupilo okončanje međunarodnog oružanog sukoba koje je dovoljno opće, definitivno i efektivno da bi prestale biti primjenjivane odredbe prava oružanih sukoba. Vijeće će prije svega razmotriti da li je postojalo opće okončanje vojnih operacija i opće zaključenje mira.

1695. Postoje dokazi o nastavku sukoba između HV-a i srpskih snaga, uključujući i SVK, nakon 8. kolovoza 1995., koji su se odvijali u Bosni i Hercegovini. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,⁷²⁹ u svojem je svjedočenju rekao da je 9. kolovoza 1995. HV morao proći kroz Srb kako bi stigao do granice, budući da je predsjednik Republike Hrvatske zapovjedio da HV dođe na državnu granicu.⁷³⁰ Od 9. do 13. kolovoza 1995. između HV-a i združenih srpskih snaga vodile su se žestoke borbe na pograničnom području istočno od Grahova u Bosni i Hercegovini, gdje je SVK pokrenula pješake i topničke napade, dok je u Drvaru u Bosni i Hercegovini nagomilavala svoje snage, pri čemu su istodobno, zapadno od Grahova, uz granicu trajale sporadične borbe.⁷³¹ Gotovina je 9. kolovoza 1995. zapovjedio Rajčiću da upotrijebi 112. brigadu, 7. domobransku brigadu i 134. domobransku pukovnicu kako bi zauzeo položaje duž državne granice na području mjesta Srb. Rajčić je potom zapovjedio da se topovi kalibra 130 milimetara TS-4 i TS-

⁷²⁶ Ženevska konvencija IV, čl. 6.

⁷²⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 67.

⁷²⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁷²⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275;

P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

⁷³⁰ Marko Rajčić, T. 17696-17697.

⁷³¹ Marko Rajčić, T. 17690, 17720-17721.

5 postave na vatrene položaje u selu Kupirovo, južno od Srba.⁷³² Rajčić je još zapovjedio da se granate ispaljuju na raskrižje puteva kod Donjeg Lapca na području Srba, zapadno od Ličke Kaldrme, i istočno od ceste koja vodi prema izvoru rijeke Une, kako bi se spriječilo da SVK organizira obranu i pruži otpor, i na taj je cilj iz oruđa TS-4 ispaljeno 36 granata kalibra 130 milimetara.⁷³³ Na temelju raspoloživih informacija moglo se zaključiti da neprijateljske snage broje između 100 i 300 ljudi, tako da se dotični cilj mogao okvalificirati kao cilj snage topničkog divizijuna, a dimenzije cilja bile su 300 puta 200 metara.⁷³⁴ U 13:00 je sati iz oruđa TS-3 ispaljeno 19 granata na glavno raskrižje u Drvaru.⁷³⁵ Nakon te upotrebe topništva SVK je napustio to područje.⁷³⁶ Rajčić je 12. kolovoza 1995. dobio informacije od obavještajnih časnika ZP-a Split u Kninu da neprijatelj svoje snage pregrupira na području Drvara, u suradnji s Krajinom bosanskih Srba i 2. krajiškim korpusom, i da je vrlo vjerojatno da će te snage pokrenuti protunapad na HV na području Bosanskog Grahova.⁷³⁷ Prema Rajčićevim riječima, komanda 2. krajiškog korpusa VRS-a bila je u to vrijeme u Drvaru.⁷³⁸ Svjedok je zapovjedio TS-4 da na raskrižje na prometnici na izlazu iz Drvara ispalji granate kalibra 130 milimetara da bi se spriječilo da SVK prođe tom cestom i napreduje na području Drvara, i u 8:30 sati iz oruđa TS-4 ispaljeno je 25 granata na taj cilj s položaja kod sela Luka u Bosni i Hercegovini.⁷³⁹ Uvečer 12. kolovoza 1995. Gotovina je u Kninu obavijestio Rajčića da je na području Bosanskog Grahova pokrenut protunapad bosanskih Srba, tijekom kojeg je HV poslijepodne imao 24 žrtve.⁷⁴⁰ Gotovina je Rajčiću zapovjedio da iz Knina uzme bojnu 7. gardijske brigade i da se vrati u Bosansko Grahovo.⁷⁴¹ Ubrzo nakon 12. kolovoza 1995. HV je zaustavio srpsku protuofenzivu na području Bosanskog Grahova i ponovno započeo napad, kojim je još uvijek na najvišoj razini zapovijedao Gotovina.⁷⁴² Vojska

⁷³² Marko Rajčić, T. 17701.

⁷³³ Marko Rajčić, T. 17658-17659, 17698, 17718; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 8.

⁷³⁴ Marko Rajčić, T. 17703.

⁷³⁵ P2336 (Analiza djelovanja postrojbi ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 17. listopada 2008.), str. 15; P2340 (Rekonstrukcija djelovanja topništva ZP-a Split u razdoblju od 4. do 9. kolovoza 1995. koju je sastavio Marko Rajčić, 28. studenog 2008.), str. 22; P2341 (Rekonstrukcija sustava vođenja i zapovijedanja za TS-3 i TS-4 koju je sastavio Marko Rajčić), str. 7.

⁷³⁶ Marko Rajčić, T. 17700.

⁷³⁷ Marko Rajčić, T. 17659, 17701, 17703.

⁷³⁸ Marko Rajčić, T. 17690.

⁷³⁹ Marko Rajčić, T. 17659-17660, 17691, 17701-17702; P2533 (Ratni dnevnik TS-4, kolovoz 1995.), str. 8.

⁷⁴⁰ Marko Rajčić, T. 17659, 17690-17691, 17702, 17721.

⁷⁴¹ Marko Rajčić, T. 17702.

⁷⁴² Marko Rajčić, T. 17691.

Republike Srpske i SVK ponovno su na području Grahova napali snage HV-a 13. kolovoza 1995. u 5:45 sati.⁷⁴³

1696. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze, koje mu je predočio **Reynaud Theunens**, vojni vještak.⁷⁴⁴ Prema Theunensovima riječima, u razdoblju od 12. kolovoza 1995. do 15. rujna 1995. hrvatske i srpske oružane snage bile su angažirane u pokretima snaga.⁷⁴⁵ Vojska Republike Srpske je 12. kolovoza 1995. izvela “ograničeni” protunapad na području Bosanskog Grahova, na kojem se nalazila 141. brigada HV-a.⁷⁴⁶ Gotovina je zapovjedio da 4. i 7. gardijska brigada, zajedno sa 6. i 126. domobranskom pukovnijom izvedu protunapad.⁷⁴⁷ U razdoblju od 15. do 18. kolovoza 1995. izvještava se o oružanim čarkama na području odgovornosti ZP-a Split.⁷⁴⁸ U dnevnom izvješću ZP-a Split od 16. kolovoza 1995. kaže se da je OG Otrić u skladu s Gotovininom zapovijedi započela borbene operacije na općem smjeru Drvara u Bosni i Hercegovini, što je uključivalo i stavljanje Drvara pod “direktnu paljbu”.⁷⁴⁹ U tjednom operativnom izvješću ZP-a Split za razdoblje od 25. kolovoza do 1. rujna 1995. govori se o čarkama na prvim crtama obrane.⁷⁵⁰ Od 8. do 15. rujna 1995. HV i postrojbe HVO-a u suradnji s Armijom Bosne i Hercegovine, izveli su operaciju Maestral s ciljem oslobađanja prostora u jugozapadnoj Bosni i Hercegovini.⁷⁵¹ Raspravno vijeće je razmotrilo i dokaze u vezi s akcijama pretresa terena nakon operacije Oluja, razmotrene u poglavlju 3.3.

1697. Ovi dokazi odnose se na događaje nakon 8. kolovoza 1995., datuma za koji Markačeva obrana tvrdi da je bio približan datum završetka oružanog sukoba. Raspravno vijeće prihvaća da se većina tih dokaza odnosi na događaje koji su se odigrali izvan područja na koje se odnosi Optužnica, budući da su sudionici u oružanom sukobu prešli granicu i nastavili s borbama u Bosni i Hercegovini. S obzirom na međunarodni karakter sukoba, Raspravno vijeće se uvjerilo da su ti dokazi relevantni za pitanje da li se oružani sukob nastavio nakon 8. kolovoza 1995. Iz dokaza

⁷⁴³ Marko Rajčić, T. 17720.

⁷⁴⁴ Reynaud Theunens, T. 12170-12274; P1112 (*Curriculum vitae* Reynauda Theunensa).

⁷⁴⁵ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 406-423.

⁷⁴⁶ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 406.

⁷⁴⁷ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 406-407. V. i P1212 (Odluka Damira Krstičevića o djelovanju s ciljem osiguranja prometnice Knin-Bosansko Grahovo, 14. kolovoza 1995.).

⁷⁴⁸ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 412.

⁷⁴⁹ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 412. V. i D983 (Tjedno operativno izvješće ZP-a Split, 18. kolovoza 1995.).

⁷⁵⁰ P1113 (Izvještaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 419.

slijedi da do općeg prestanka vojnih operacija nije došlo sve do najranije sredine rujna 1995. Akcije pretresa terena koje su se nastavile tijekom cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica dodatno pokazuju da u razdoblju na koje se odnosi Optužnica nije bilo završetka međunarodnog oružanog sukoba koji bi bio dovoljno opći, definitivan i efektivan da bi prestale biti primjenjive odredbe prava oružanih sukoba. I naposljetku, nijedna stranka u postupku nije stipulirala, a na to ne ukazuju niti dokazi, da je opće zaključenje mira postignuto u razdoblju na koje se odnosi Optužnica.

1698. Na kraju, Raspravno vijeće konstatira da je međunarodni oružani sukob postojao tijekom cijelog razdoblja i na cijelom području na koje se odnosi Optužnica.

5.2 Zločini protiv čovječnosti: opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti

5.2.1 Mjerodavno pravo

1699. Optuženici se u Optužnici terete u pet točaka za zločine protiv čovječnosti po članku 5 Statuta. U točki 1 terete se za progon po članku 5(h). U točkama 2 i 3 terete se za deportaciju i prisilno premještanje kao nehumana djela po članku 5(d), odnosno (i). U točki 6 optužuju se za ubojstvo na temelju članka 5(a). U točki 8 terete se za nehumana djela po članku 5(i). U članku 5 stoji: “Međunarodni kazneni sud nadležan je da kazneno goni osobe odgovorne za sljedeća kaznena djela kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutarnjeg karaktera, i usmjerena protiv civilnog stanovništva”. Slijedi analiza uvjeta za nadležnost i općih obilježja.

1700. *Počinjen u oružanom sukobu.* Kaznena djela moraju biti počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog, bilo unutarnjeg karaktera. Ovaj uvjet nije dio definicije zločina protiv čovječnosti po običajnom pravu.⁷⁵² Riječ je o uvjetu za nadležnost,⁷⁵³ i znači da je potrebno dokazati da je u relevantno vrijeme i na relevantnom mjestu postojao oružani sukob.⁷⁵⁴ Definicija oružanog sukoba nalazi se gore u tekstu, u poglavlju 5.1.1.

1701. *Rasprostranjeni ili sustavni napad usmjeren protiv civilnog stanovništva.* Opća obilježja koja su uvjet za primjenjivost članka 5 Statuta su kako sljedeća:

⁷⁵¹ P1113 (Izveštaj vještaka Reynauda Theunensa, prosinac 2007.), str. 422-423.

⁷⁵² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 249.

⁷⁵³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 249; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83.

⁷⁵⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 249, 251; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83.

- (i) postojao je napad;
- (ii) napad je bio rasprostranjen ili sustavan;
- (iii) napad je bio usmjeren protiv civilnog stanovništva;
- (iv) djela počinitelja bila su dio tog napada;
- (v) počinitelj je znao da je u vrijeme njegovih djela postojao rasprostranjeni ili sustavni napad usmjeren protiv civilnog stanovništva i da njegova djela čine dio tog napada.⁷⁵⁵

1702. *Napad*. Napad na civilno stanovništvo je pojam koji je zaseban i različit od pojma oružanog sukoba.⁷⁵⁶ Napad se ne ograničava na upotrebu sile, nego obuhvaća svako zlostavljanje civilnog stanovništva i može početi prije, nastaviti se nakon, odnosno trajati tijekom oružanog sukoba.⁷⁵⁷ Napad čine djela nasilja, odnosno vrste zlostavljanja o kojima se govori u članku 5(a) do (i).⁷⁵⁸

1703. *Rasprostranjen ili sustavan*. “Rasprostranjen” ukazuje na široke razmjere napada i broj osoba koje su mu meta.⁷⁵⁹ “Sustavan” ukazuje na “organiziranu prirodu djela nasilja”.⁷⁶⁰ Postojanje plana ili politike može upućivati na sustavni karakter napada, no ne predstavlja posebno pravno obilježje.⁷⁶¹

1704. *Usmjeren protiv civilnog stanovništva*. “Usmjeren protiv” znači da je primarni objekt napada civilno stanovništvo.⁷⁶² Napad ne mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva cijelog područja koje je relevantno za optužnicu.⁷⁶³ Dovoljno je pokazati da je dovoljan broj pojedinaca uzet za cilj na takav način da se raspravno vijeće može uvjeriti da je napad doista bio usmjeren protiv civilnog “stanovništva”, a ne protiv ograničenog i nasumce odabranog broja pojedinaca.⁷⁶⁴

⁷⁵⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

⁷⁵⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

⁷⁵⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 251; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 666.

⁷⁵⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 918.

⁷⁵⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94, 666; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 920.

⁷⁶⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 666; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 920.

⁷⁶¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 120; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 922.

⁷⁶² Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91.

⁷⁶³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90.

⁷⁶⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 105; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 95; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 247.

1705. Prema Žalbenom vijeću, definicija civila u svrhu članka 5. Statuta odgovara definiciji civila sadržanoj u članku 50 Dopunskog protokola I Ženevske konvencije iz 1949.⁷⁶⁵ Dopunski protokol I definira "civila" kao osobu koja nije pripadnik oružanih snaga ili borac u nekom drugom svojstvu.⁷⁶⁶ Žalbeno vijeće je naglasilo da činjenica da napad u svrhu zločina protiv čovječnosti mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva ne znači da djela u okviru tog napada moraju biti počinjena isključivo protiv civila.⁷⁶⁷ Osoba koja je izvan bojnog stroja, na primjer zato što je lišena slobode, može također postati žrtva djela koje predstavlja zločin protiv čovječnosti ako su ispunjeni svi ostali nužni uvjeti, konkretno, da je to djelo dio rasprostranjenog ili sustavnog napada protiv civilnog stanovništva.⁷⁶⁸

1706. *Djela počinitelja su dio napada.* Ovaj uvjet ne ispunjavaju djela za koja se ne može razumno smatrati da su objektivno dio napada.⁷⁶⁹

1707. *Znanje počinitelja.* Počinitelj mora znati da postoji rasprostranjeni ili sustavni napad protiv civilnog stanovništva i da su njegova djela dio tog napada.⁷⁷⁰ Počinitelj ne mora imati detaljno saznanje o napadu ili dijeliti njegov cilj.⁷⁷¹

5.2.2 Pravni zaključci

1708. Kao što je zaključilo u poglavlju 5.1.2, Raspravno vijeće konstatira da je međunarodni oružani sukob postojao tijekom cijelog razdoblja i na cijelom području na koje se odnosi Optužnica. Uvjet za nadležnost za zločine protiv čovječnosti je stoga ispunjen. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na opća obilježja zločina protiv čovječnosti.

⁷⁶⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 97; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 144; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 302.

⁷⁶⁶ Dopunski protokol I, čl. 50(1), uspoređeno sa Ženevskom konvencijom III, čl. 4(A)(1), (2), (3) i (6) i Dopunskim protokolom I, čl. 43.

⁷⁶⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 305; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 27-29, 32; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 58.

⁷⁶⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 421, 570-571, 580; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 313.

⁷⁶⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100.

⁷⁷⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124, 126; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99-100.

⁷⁷¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, 252; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102-103; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99.

1709. Tužitelj tvrdi da su sve radnje, postupci, propusti i ponašanja koji se u Optužnici navode kao kaznena djela bili dio rasprostranjenog ili sustavnog napada usmjerenog protiv srpskog stanovništva u južnom dijelu područja Krajine, što uključuje općine navedene u Optužnici, kao i općine Kijevo, Lovinac, Polača, Smilčić, Titova Korenica i Udbina.⁷⁷²

1710. Prilikom ocjenjivanja da li su zadovoljena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, Raspravno vijeće će prvenstveno razmotriti dokaze u vezi s pojedinačnim točkama Optužnice. Ti dokazi detaljno su obrađeni u poglavlju 4, kao i na drugim mjestima u ovom poglavlju, tako da se prikaz i analiza dokaza ovdje neće ponavljati. Kao što se kaže i u spomenutim dijelovima teksta, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije protiv Srba iz Krajine počinili više od 40 ubojstava i djela nehumanog i okrutnog postupanja - zločina protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja - te da su bili odgovorni za velik broj incidenata razaranja i pljačkanja imovine u vlasništvu Srba iz Krajine, ili imovine u kojoj su stanovali Srbi iz Krajine. Osim toga, kao što se kaže u poglavljima 4.5 i 5.4, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije izvršili, kao zločin protiv čovječnosti, deportaciju više od 20.000 Srba iz Krajine. Raspravno vijeće zaključuje da sva spomenuta djela istodobno predstavljaju i djela u osnovi progona. Osim toga, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije izvršili protupravni napad na civile i civilne objekte u gradovima Kninu, Benkovcu, Obrovcu i Gračacu, što predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti. Raspravno vijeće konstatira da su ta djela počinjena na cijelom području na koje se odnosi Optužnica tijekom kolovoza i rujna 1995.

1711. Ovaj sažetak konstatacija Raspravnog vijeća u vezi s dokazima o djelima u osnovi u velikoj je mjeri u skladu sa svjedočenjima svjedoka i drugim dokazima koji opisuju opću situaciju u razdoblju na koje se odnosi Optužnica. O nekima od tih dokaza bit će više riječi dalje u tekstu. Na primjer, **Elisabeth Rehn**, specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju od 27. rujna 1995. do početka 1998.,⁷⁷³ izjavila je da je, prema informacijama dobivenima od promatračkih i drugih humanitarnih organizacija

⁷⁷² Optužnica, par. 24, 56.

UN-a, najmanje 150 Srba iz Krajine u bivšim sektorima UN-a preminulo “pod sumnjivim okolnostima” nakon hrvatskih vojnih operacija u ljeto 1995. (po shvaćanju Vijeća, to uključuje i ubojstva za koja je Vijeće utvrdilo da su dokazana izvan razumne sumnje).⁷⁷⁴ Rehn je 7. studenog 1995. izvjestila o informacijama koje je od hrvatskih vlasti dobila 30. kolovoza 1995., a prema kojima je operacija Oluja za posljedicu imala 526 srpskih žrtava, uključujući i 116 civila, kao i 211 žrtava među hrvatskim vojnicima i policajcima i 42 žrtve među hrvatskim civilima.⁷⁷⁵

1712. Elisabeth Rehn je nadalje u svojem svjedočenju navela da su prema podacima UN-a Srbi činili 75,8%, a Hrvati 21,2% stanovništva na području koje je kasnije postalo poznato kao UN-ov Sektor Jug.⁷⁷⁶ U cijeloj Hrvatskoj Srbi su činili 12%, a Hrvati 84% od ukupnog broja stanovnika koji je iznosio 4,78 milijuna.⁷⁷⁷ Tijekom tri godine prije vojnih operacija 1995. godine udio srpskog stanovništva u Krajini značajno je narastao.⁷⁷⁸ Glavni tajnik UN-a izvjestio je da je prema službenom hrvatskom popisu izbjeglica i raseljenih osoba, provedenom u ljeto 1994. i neprovjerenom na temelju neovisnih izvora, u Hrvatskoj bilo oko 198.000 evidentiranih raseljenih osoba, od čega su njih 94% bili Hrvati, a dva posto Srbi.⁷⁷⁹ Prema podacima prikupljenim od raznih međunarodnih organizacija, nakon hrvatskih vojnih akcija u bivšim sektorima Zapad, Sjever i Jug u ljeto 1995., približno 200.000 od ukupno 581.000 hrvatskih Srba je pobjeglo, uglavnom u Bosnu i Hercegovinu i Saveznu Republiku Jugoslaviju.⁷⁸⁰ Hrvatska država tvrdila je da taj broj iznosi

⁷⁷³ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 1-2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

⁷⁷⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5; P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 123; P650 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 21. prosinca 1995.), par. 9; D669 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. ožujka 1996.), par. 67.

⁷⁷⁵ P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), str. 1, par. 22.

⁷⁷⁶ P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 13.

⁷⁷⁷ P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 101.

⁷⁷⁸ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 3; P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 13.

⁷⁷⁹ P644 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 18. listopada 1995.), str. 1, par. 24.

⁷⁸⁰ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4, 6; P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 37; P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 101, 122, 128; P644 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 18. listopada 1995.), par. 13, 26-27; P646 (Dopis Elisabeth Rehn upućen predsjedavajućem Komisije za ljudska prava UN-a, Gilbertu V. Saboiji, 20. kolovoza 1996.), str. 1; P650 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 21. prosinca 1995.), par. 28, 34; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 32; D682 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 5. ožujka 1997.), par. 14; D684 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 31. listopada 1997.), par. 50; D690 (Izjava Sadako Ogate, visoke povjerenice UN-a za izbjeglice, 10. listopada 1995.), str. 1.

150.000.⁷⁸¹ Po mišljenju svjedokinje Rehn, najtočnija brojka bila bi 180.000 ljudi.⁷⁸² Prema izvješću glavnog tajnika UN-a od 23. kolovoza 1995. hrvatske civilne vlasti su kako se situacija u Sektoru Jug počela stabilizirati, počele uspostavljati svoju kontrolu nad tim područjem, a raseljeni Hrvati počeli su se vraćati kako bi identificirali svoje domove. U izvješću se još kaže da je egzodus srpskog stanovništva iz Krajine stvorio humanitarnu krizu, budući da je u bivšem Sektoru Sjever ostalo tek 3.500, a u bivšem Sektoru Jug samo 2.000 Srba, što predstavlja mali postotak bivšeg srpskog stanovništva u Krajini. U izvješću stoji da je većina ljudi, čiji broj prema procjeni UNHCR-a iznosi više od 150.000, pobjegla u Srbiju i Crnu Goru. Druge izbjeglice ostale su u tranzitu, a UNHCR je procijenio da ih je oko 10.000-15.000 ostalo u Banjoj Luci u Bosni i Hercegovini. U izvješću se, osim toga, kaže da je teško utvrditi u kojoj je mjeri egzodusu srpskog stanovništva iz Krajine pridonio strah od hrvatskih snaga, a u kojoj je mjeri tome bila razlog nespremnost tog stanovništva da živi pod hrvatskom vlašću ili pak poticaj od strane lokalnih lidera da odu.⁷⁸³ Prema drugom izvješću glavnog tajnika UN-a, od 29. rujna 1995., upućenom Vijeću sigurnosti UN-a, više od 90% srpskih stanovnika pobjeglo je iz sektora Sjever i Jug, a neprekidne informacije o kršenju ljudskih prava i o pljačkanju i paležu nisu išle u prilog mogućnosti da se ti ljudi vrate.⁷⁸⁴ U istom izvješću stoji da je usprkos izjavama hrvatskih vlasti da su Srbi dobrodošli i da se mogu vratiti, UNCRO i dalje od HRAT-a primao dokumentirana i potkrijepljena izvješća o kršenjima ljudskih prava i o uništavanju imovine.⁷⁸⁵ Glavni tajnik UN-a izvijestio je 21. prosinca 1995. da prema podacima MOCK-a, u bivšim UN-ovim sektorima Sjever i Jug ima tek nešto više od 9.000 Srba, od kojih su njih oko 75% starije osobe, invalidi ili "nemoćni" ljudi.⁷⁸⁶ Elisabeth Rehn je posvjedočila da je tijekom svojih nekoliko obilazaka bivšeg UN-ovog Sektora Jug odlazila u napuštena sela u kojima je zatekla samo nekoliko tamo ostavljenih starijih i bolesnih ljudi.⁷⁸⁷

1713. Što se tiče uništavanja i pljačkanja u općinama iz Optužnice, Raspravnom vijeću su s tim u vezi međunarodni promatrači koji su radili na tom području predočili

⁷⁸¹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 6; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 11.

⁷⁸² P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4; Elisabeth Rehn, T. 6653.

⁷⁸³ D90 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, S/1995/730, 23. kolovoza 1995.), str. 3. V. i D1666 (Akashijev brzojav upućen Annanu, pod naslovom "Izvješće slijedom Rezolucije 1009", 22. kolovoza 1995.), par. 11.

⁷⁸⁴ D1665 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 29. rujna 1995.), par. 5.

⁷⁸⁵ D1665 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 29. rujna 1995.), par. 14.

⁷⁸⁶ P650 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 21. prosinca 1995.), str. 1, par. 28.

⁷⁸⁷ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 2-3, 7.

obimne dokaze. Neki od tih dokaza bila su izvješća o njihovim zapažanjima i aktivnostima u to vrijeme. Osim što su iznijeli pojedinosti u vezi s konkretnim incidentima uništavanja i pljačkanja, međunarodni promatrači su također u općim crtama opisali situaciju u kolovozu i rujnu 1995. Ta svjedočenja pomogla su Raspravnom vijeću da shvati razmjere zločina i tko je bio umiješan u njihovo počinjenje tijekom raznih faza sukoba. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,⁷⁸⁸ procijenio je 14. kolovoza 1995., na temelju svojih osobnih opažanja i informacija iz drugih agencija, da je od približno 8. kolovoza 1995. na mnogobrojnim lokacijama, uključujući gotovo cijelo Kistanje i Đevrske u općini Kistanje, kao i Otrić u općini Gračac, izgorjelo najmanje 200 objekata kao i mnogi hektari poljoprivrednog zemljišta, a da je na desetke domaćih životinja ubijenih iz vatrenog oružja ležalo mrtvo na području cijeloga Sektora Jug.⁷⁸⁹ Flynn je vidio da je u mnogima od sela koja je obišao najmanje polovica kuća bila spaljena, što je do kraja kolovoza 1995. iznosilo najmanje 500 uništenih objekata (prema, kako je rekao svjedok, njegovoj konzervativnoj procjeni).⁷⁹⁰ Flynn je izjavio, na temelju svojih zapažanja i izvješća drugih promatrača UN-a, da se broj kuća u plamenu i stupova dima u Sektoru Jug povećao oko 13. kolovoza 1995., a da se počeo smanjivati oko otprilike 20. kolovoza 1995., iako se ta pojava nastavila do polovice rujna.⁷⁹¹ Flynn je u više navrata vidio ljude, katkada u vojnim odorama, kako utovaruju stvari na vozila, često bez registarskih oznaka, parkirana ispred stambenih i drugih objekata.⁷⁹² Flynn je izjavio da se općenito mogla praviti razlika između paleža 1991., kada su objekti često bili dignuti u zrak eksplozivom ili pogođeni iz topničkog oruđa, i paleža 1995. godine, kada su bili vidljivi svježi tragovi gorenja.⁷⁹³

⁷⁸⁸ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

⁷⁸⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 13; P42 (Dnevno izvješće HRAT-a, 14. kolovoza 1995.), str. 1.

⁷⁹⁰ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 21-22; Edward Flynn, T. 1314, 1318.

⁷⁹¹ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 13-14, 23, 28; Edward Flynn, T. 1311-1313.

⁷⁹² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 15.

⁷⁹³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 22-23; Edward Flynn, T. 1056-1058.

1714. **Tor Munkelien**, vojni promatrač UN-a stacioniran u Kninu u razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 1. prosinca 1995.,⁷⁹⁴ izjavio je da su on i njegovi kolege razgovarali s civilima i s drugim vojnim promatračima UN-a koji su tijekom operacije Oluja bili na tom području, od kojih su čuli da su prvi val pljačkanja izvršili vojnici.⁷⁹⁵ Dodao je da je uslijedilo nekoliko valova pljačkanja, od kojih je neke osobno vidio u Kninu i obližnjim selima, te da je vidio i vojnike i civile, no ne i policajce, kako pljačkaju.⁷⁹⁶ Munkelien je u svojem svjedočenju rekao da su vojni promatrači UN-a u tek deset posto ili manje slučajeva bili očevidci pljački o kojima su izvještavali.⁷⁹⁷ Rekao je da su, iako je vidio da su se za pljačkanje na području Knina koristila i civilna i vojna vozila, prevladavala civilna vozila.⁷⁹⁸ Na temelju u to doba dobivenih informacija, kuće koje su pljačkane bile su srpske kuće.⁷⁹⁹ Svjedok je izjavio da je pljačkanje trajalo svo vrijeme, da je započinjalo krađom nakita, a nastavljalo se odvoženjem namještaja, te da bi završilo odnošenjem okvira vrata i prozora.⁸⁰⁰ Svjedok je kazao da su promatrači obično mogli izvana vidjeti da li je kuća bila opljačkana, no da su katkada i ulazili u kuće kako bi ih pregledali.⁸⁰¹

1715. **Peter Marti**, vojni promatrač UN-a i kasnije član HRAT-a u Sektoru Jug u razdoblju od 19. lipnja do 27. studenog 1995.,⁸⁰² izjavio je da su on i njegov tim nakon operacije Oluja nastavili s patroliranjem na svojem području odgovornosti i ustanovili da nisu svi ljudi pobjegli i da su u selima ostali uglavnom stariji ljudi.⁸⁰³ Utvrdili su da za neke od tih ljudi prijetnja nije dolazila od vojnika, nego od pojedinačnih skupina ili bandi koje su pljačkale sela.⁸⁰⁴ Marti je izjavio da općenito nije bilo jednostavno ustanoviti jesu li pljačkaši bili vojnici ili civili, te da je vladala velika zbrka oko toga tko je odgovoran za pljačkanja.⁸⁰⁵ Vidio je skupine mladih muškaraca koji su na sebi

⁷⁹⁴ P60 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995., supotpisnik Kari Anttila), str. 1; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 1, 3; Tor Munkelien, T. 1514, 1546; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 3.

⁷⁹⁵ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 21.

⁷⁹⁶ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 21-22, 34; Tor Munkelien, T. 1647.

⁷⁹⁷ Tor Munkelien, T. 1682-1683.

⁷⁹⁸ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 36; Tor Munkelien, T. 1693.

⁷⁹⁹ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 21.

⁸⁰⁰ P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 37; Tor Munkelien, T. 1596-1597; D91 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 4. rujna 1999.), str. 2.

⁸⁰¹ Tor Munkelien, T. 1682.

⁸⁰² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 1-2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1, 6; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 1, 5, 9, 17.

⁸⁰³ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4; P420 (Šest karata s označenim područjima koja su obišli vojni promatrači UN-a).

⁸⁰⁴ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4.

⁸⁰⁵ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4, 12; Peter Marti, T. 4688-4690, 4726.

imali dijelove uniforme kako naokolo lunjaju, pri čemu bi obično jedan od njih nosio AK-47, a ljudi su ih se bojali.⁸⁰⁶ Iako je izjavio da je većina pljačkaša nosila uniforme, dodao je da su mu Srbi koji su ostali rekli kako ne misle da su osobe koje pljačkaju “pravi vojnici”.⁸⁰⁷ Prema riječima svjedoka, većina pljačkaša bili su civili, čemu je dodao da su neki možda ranije bili u vojsci ili su bili nedavno demobilizirani.⁸⁰⁸ Marti je izjavio da je bilo Hrvata, protjeranih iz Krajine 1991., koji su se vraćali, te da je po njegovom mišljenju u tom pljačkanju i oduzimanju imovine bilo i elemenata osvete.⁸⁰⁹ Rekao je da su vojnici koje je viđao tijekom patroliranja u Sektoru Jug nalikovali gusarima, kao što se vidi na nizu fotografija u jednim lokalnim novinama.⁸¹⁰ U Kninu je vidio jednu kuću s oznakom “hrvatska kuća” i posvjedočio da je svrha takvog označavanja bila da se pljačkašima pokaže da tu kuću ne smiju opljačkati ni uništiti. Međutim, kako je rekao svjedok, označavanje kuće kao hrvatske nije uvijek jamčilo da će kuća ostati netaknuta, iako kuća svjedokove susjede, označena na takav način, nije uništena.⁸¹¹ S tim u vezi Raspravno vijeće upućuje i na dokaze čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin) i svjedočenje svjedoka Berikoffa, razmotreno u poglavlju 4.2.1. Marti je kazao da bi se pljačkanje na kninskom području najbolje moglo opisati kao “kupovanje bez plaćanja”, a da su ljudi iz raznih mjesta dolazili uglavnom vikendom i odnosili što god su mogli. Vidio je automobile s prikolicama kako ujutro stižu na to područje da bi istog dana odlazili s punim prikolicama.⁸¹² Hrvatske bi vlasti, kada bi dobile obavještenje o vojnicima koji pljačkaju, inzistirale na tome da su pljačkaši kriminalci u hrvatskim odorama i da s njima nemaju veze.⁸¹³ Prema Martijevim riječima, pljačkanje nije nitko naredio, nije se vršilo ni po kakvom sustavnom obrascu, no pljačka je bila “manje-više totalna”.⁸¹⁴ Po njegovom mišljenju, kuće u brdima ostale su netaknute jer pljačkaši do njih nisu mogli doći svojim malim

⁸⁰⁶ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4, 12; Peter Marti, T. 4688-4690, 4726.

⁸⁰⁷ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 4; Peter Marti, T. 4689-4690; P154 (Dnevno izvješće o situaciji Stožera UNMO-a za Sektor Jug, 19. rujna 1995.).

⁸⁰⁸ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2-3; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 13; P417 (Peter Marti, izjava svjedoka, 14. prosinca 2007.), par. 15.

⁸⁰⁹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 5; Peter Marti, T. 4638, 4690-4691, 4726-4727.

⁸¹⁰ Peter Marti, T. 4617-4620; P423 (Primjerak lista *Ratni album*, s fotografijama vojnika u Kninu i drugdje, 1995.).

⁸¹¹ P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 10; Peter Marti, T. 4635-4636, 4686.

⁸¹² P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 13.

⁸¹³ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 2; P416 (Peter Marti, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 5.

⁸¹⁴ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 4.

automobilima.⁸¹⁵ Marti je u iskazu rekao da bi, kada bi se približila vozila UN-a, pljačkaši često nestali.⁸¹⁶

1716. Što se tiče uništavanja, **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,⁸¹⁷ izjavila je da je na temelju svojih opažanja, dok se nakon 9. kolovoza 1995. kretala tim područjem, stekla dojam da su se mala sela namjerno rušila do temelja, i da se činilo da veća naselja poput Knina, Gračaca, Drniša, Korenice, Benkovca i Donjeg Lapca nisu bila u tolikoj mjeri oštećena da se tamo ne bi moglo živjeti.⁸¹⁸

1717. Prema jednom izvješću PMEZ-a, PMEZ je procijenio da je nakon operacije Oluja šest većih gradova ostalo netaknuto, dok je od 210 sela u kojima se pratilo stanje 55 bilo potpuno srušeno, 55 djelomično srušeno, 50 neznatno oštećeno, a 50 ih je ostalo netaknuto.⁸¹⁹ **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,⁸²⁰ kazao je u svojem svjedočenju da su poslije operacije Oluja kuće najprije pljačkali i spaljivali vojnici HV-a, a potom povratnici “prognanici i izbjeglice”.⁸²¹ Izjavio je da mu se činilo da se kampanja pljačkanja odvijala u tri vala, pri čemu su do 8. kolovoza 1995. pljačkali vojnici koji su bili u borbama, od 8. do 17. kolovoza 1995. pljačkali su vojnici i policija, a od rujna u pljačku su se uključili civili.⁸²² Svjedok je izjavio da je tijekom svojih ophodnji vidio kako se kuće pale na razne načine, uključujući paljenje pomoću drva i papira, pa sve do masovnih organiziranih akcija koje su izvodile osobe u uniformama koristeći kanistre s benzinom.⁸²³ Najveće štete bile su uz cestu od Knina do Donjeg Lapca, gdje su u određenoj mjeri nastradala sva sela, s najvećim oštećenjima u Srbu i Donjem Lapcu. Najviše uništeni dijelovi

⁸¹⁵ P415 (Peter Marti, izjava svjedoka, 13. veljače 1996.), str. 3.

⁸¹⁶ Peter Marti, T. 4638, 4691.

⁸¹⁷ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedokinja 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

⁸¹⁸ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 6, 11; P3 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 11. lipnja 2007.), par. 18; Svjedokinja 136, T. 641-642, 698-699, 764-765; P5 (Karta Sektora Jug koju je označila svjedokinja 136).

⁸¹⁹ P1289 (Posebno izvješće PMEZ-a, 12. rujna 1995.), str. 1.

⁸²⁰ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

⁸²¹ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 10; Stig Marker Hansen, T. 14923-14924; P1300 (Izvješće PMEZ-a o dnevnoj promatračkoj aktivnosti, 7. kolovoza 1995.), str. 3; P2151 (Izvješće o situaciji PMEZ-a Knin, 27. kolovoza 1995.), str. 1.

⁸²² Stig Marker Hansen, T. 14923-14924.

⁸²³ P2151 (Izvješće o situaciji PMEZ-a Knin, 27. kolovoza 1995.), str. 1; Stig Marker Hansen, T. 14936-14937.

područja Knin-Benkovac bili su Đevrske i Kistanje, kao i sela na glavnim prometnicama između Knina i Benkovca, Knina i Drniša, Knina i Vrlike, te Kistanja i Obrovca. Prema procjenama PMEZ-a, do 27. kolovoza 1995. godine 60-80% srpskih kuća je uništeno, a na tom području je ostalo šest posto Srba.⁸²⁴ **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,⁸²⁵ u svojem je svjedočenju rekao je da je nakon operacije Oluja vidio kuće s natpisom “hrvatska kuća”.⁸²⁶ Liborius je izjavio da su vojnici HV-a, kada bi ih pitao zašto sudjeluju u pljačkanju i uništavanju, odgovarali da se ukradene stvari smatraju dijelom plaće budući da su slabo plaćeni.⁸²⁷ Rekli su mu također da su im njihovi nadređeni izričito odobrili da “uzimaju stvari”.⁸²⁸ Osim toga su kazali da se uništavanjem želi spriječiti povratak Srba.⁸²⁹ **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,⁸³⁰ rekao je u svojem iskazu da je većina crkava u Krajini ostala neoštećena.⁸³¹

1718. Raspravnom vijeću su dokazi o uništavanju i pljački predloženi i putem svjedočenja hrvatskih vojnika i policije. Dio tih dokaza je prikazan u poglavlju 4.2. Uz to, **Vladimir Gojanović**, bivši vojnik HV-a,⁸³² izjavio je, na primjer, da je tijekom prva tri dana operacije Oluja pljačkanje postalo donekle prihvatljivo i toleriralo se, a rekao je i to da ni u kojem trenutku Odjel političkih poslova ni SIS nisu izdali upute da pljačkanje i uništavanje prestane.⁸³³ Svjedok je također rekao da je pljačkanje tijekom ta tri dana bilo takvih razmjera da ga je svatko tko je bio u to vrijeme na terenu morao

⁸²⁴ P2151 (Izvešće o situaciji PMEZ-a Knin, 27. kolovoza 1995.), str. 2.

⁸²⁵ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

⁸²⁶ P848 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17., 19.-21. svibnja 1997.), str. 1; Søren Liborius, T. 8434.

⁸²⁷ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 5; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 29.

⁸²⁸ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 5.

⁸²⁹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 6.

⁸³⁰ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

⁸³¹ Eric Hendriks, T. 9694-9695; v. i P951 (Posebno izvješće PMEZ-a, 9. rujna 1995.).

⁸³² P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 2-3; Vladimir Gojanović, T. 2973, 2983, 2987, 3010-3011, 3015, 3018-3019, 3039, 3119, 3121-3122, 3131-3133, 3138; C2 (Uvjerenje o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1, 3-4, 19; P198 (Dopunska dokumentacija o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1-2; P200 (Dopis Danijela Kotlara o prekidu mobilizacije Vladimira Gojanovića, 30. kolovoza 1995.), str. 1.

⁸³³ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 23; P195 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 10; Vladimir Gojanović, T. 2970-2971.

vidjeti.⁸³⁴ Gojanović je izjavio da je kad je 16. kolovoza 1995. ili približno tog datuma išao iz Šibenika za Donji Srb u općini Donji Lapac, vidio da su na ulazu u Krajinu bili postavljeni kontrolni punktovi na kojima je bila civilna policija.⁸³⁵ Rekao je, također, da je preko tih kontrolnih punktova mogao proći svatko i da je vidio civile kako pretražuju kuće.⁸³⁶

1719. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,⁸³⁷ izjavio je u svojem iskazu da je jednom prilikom u kolovozu ili rujnu 1995. na putu od Knina za Šibenik vidio posljedice paleža velikih razmjera uz glavnu cestu u Kistanjama iako nije vidio ni dim ni vatru.⁸³⁸ Prema Pašićevim riječima, u Kistanjama se mnogo pljačkalo i uništavalo, što je policija trebala zaustaviti, no to se radilo iz osвете budući da su se ljudi, obični građani ili pripadnici HV-a koji su pet ili šest godina ranije bili izbačeni iz svojih kuća i protjerani, vraćali u svoje domove i kad bi ustanovili da njihovih kuća više nema, nisu mogli odoljeti podmetanju vatre, u čemu ih je bilo teško kontrolirati.⁸³⁹

1720. Gore izneseni dokazi, a osobito oni čiji je prikaz dat u poglavlju 4, pokazuju da je cijelo srpsko stanovništvo u južnom dijelu Krajine u relativno kratkom razdoblju postalo žrtvom velikog broja kaznenih djela, uključujući progon, ubojstvo, nehumana djela, uništavanje i pljačku imovine i deportaciju. Iako su se kategorije počinitelja s vremenom mijenjale, žrtve su uvijek bili Srbi iz Krajine koji su ostali na tom području, tako da je uslijed toga tijekom operacije Oluja ili u tjednima, odnosno mjesecima nakon operacije gotovo cjelokupno srpsko stanovništvo Krajine napustilo svoje domove. Dokazi pokazuju da su prvenstvena meta bili pripadnici civilnog stanovništva.

1721. Na temelju gore opisanih dokaza, uključujući dokaze u vezi s pojedinačnim točkama Optužnice, Raspravno vijeće zaključuje izvan razumne sumnje da je postojao rasprostranjeni i sustavni napad usmjeren na srpsko civilno stanovništvo južnog dijela Krajine.

⁸³⁴ Vladimir Gojanović, T. 2971-2972, 2975.

⁸³⁵ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 21; P196 (Vladimir Gojanović, list s dopunskim informacijama, 14. svibnja 2008.), par. 15.

⁸³⁶ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 21.

⁸³⁷ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

⁸³⁸ Petar Pašić, T. 22757-22758.

⁸³⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 9; Petar Pašić, T. 22755, 23011.

1722. Ocjenjujući element svijesti počinitelja Raspravno vijeće uzima posebno u obzir razmjere napada. Razna kaznena djela koja su bila dio tog napada počinjena su na cijelom području na koje se odnosi Optužnica i mnoga od njih (osobito pljačkanje i uništavanje) vršena su na takav način da su ih mogli vidjeti svi, a posebno pripadnici hrvatskih vojnih snaga čije kretanje nije bilo, ili je bilo samo djelomično, ograničeno. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje izvan razumne sumnje da su počinitelji znali za napad i da su njihova djela bila dio tog napada.

1723. Nakon što je utvrdilo postojanje oružanog sukoba i rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo u razdoblju i na području na koje se odnosi Optužnica, Raspravno vijeće će ispitati pojedinačna djela za koja se tereti kao za zločine protiv čovječnosti, kao i to da li su ta djela bila dio napada na civilno stanovništvo.

5.3 Ubojstvo

5.3.1 Mjerodavno pravo

1724. U točki 6 Optužnice optuženici se terete za ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti, kažnjivo na temelju članka 5(a) Statuta. U točki 7 Optužnice optuženici se na temelju članka 3 terete za ubojstvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti izneseni su u poglavljima 5.1. i 5.2., gore u tekstu.

1725. Za kazneno djelo ubojstva potrebno je dokazati sljedeća obilježja:

- (a) nastupila je smrt žrtve;
- (b) smrt žrtve prouzročena je radnjom ili propustom počinitelja; i
- (c) radnja ili propust počinjeni su s namjerom da se žrtva liši života ili da se hotimice nanesu teške tjelesne ozljede za koje je počinitelj trebao razumno pretpostaviti da mogu prouzročiti smrt.⁸⁴⁰

5.3.2 Pravni zaključci

1726. U poglavlju 4.1. Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće navode o ubojstvima s obzirom na mjerodavno pravo:

Općina Donji Lapac: Marko Ilić, Rade Bibić, Ruža Bibić i Stevo Ajduković (Prilog, br. 10);

Općina Ervenik: Marta Vujnović (Prilog, br. 9); Stana Popović i Mirko Popović (Daljnje pojašnjenje, br. 5-6);

Općina Gračac: Đurad Čanak (Daljnje Pojašnjenje, br. 26); Milan Marčetić i Dušan Šuica (Daljnje pojašnjenje, br. 27-28);

Općina Kistanje: Manda Tišma (Daljnje pojašnjenje, br. 107);

Općina Knin: Nikola Dragičević, Sava Čeko i Mile Dragičević (Prilog, br. 1); Sava Đurić (Prilog, br. 2); Milka Petko, Ilija Petko i DMITAR Rašuo (Prilog, br. 3); Miloš Grubor, Jovo Grubor, Marija Grubor, Mika Grubor i Đuro Karanović (Prilog, br. 4); Jovica Plavša (Daljnje pojašnjenje, br. 126); Stevo Večerina, Stevan Baljak, Đuro Mačak, Momčilo Tišma i Mile Gnjatović (Daljnje pojašnjenje, br. 150-154); Sava Šolaja (Daljnje pojašnjenje, br. 155); Ilija Šarac (Daljnje pojašnjenje, br. 159); Jovanka Mizdrak (Daljnje pojašnjenje, br. 180); Živko Stojakov (Daljnje pojašnjenje, br. 184); Đurđija Mirković;

Općina Orlić: Milica Šare, Stevo Berić, Janja Berić, Đuka Berić, Krste Šare, Miloš Čosić, Jandrija Šare (Prilog, br. 5) (uz suprotno mišljenje suca KINISA); Lazo Damjanić (Daljnje pojašnjenje, br. 258); Predrag Simić (Daljnje pojašnjenje, br. 271).

1727. Točke 6 i 7 Optužnice ograničene su na ubojstva Srba iz Krajine. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavlju 4.1. Raspravno vijeće zaključuje da su sve žrtve gore navedenih incidenata bili Srbi iz Krajine.

1728. Prilikom ocjenjivanja da li je nastupila smrt žrtava i da li je njihovu smrt prouzročilo djelo ili propust počinitelja, Raspravno vijeće je uzelo u obzir konkretne forenzičke dokaze i svjedočenja svjedoka koji su bili očevici incidenta ili su na drugi način mogli dati informacije u vezi s okolnostima pod kojima je nastupila smrt. To uključuje svjedoke koji su svjedočili o tome gdje i s kim je žrtva posljednji put viđena živa, kao i dokaze o kontaktima žrtve i potencijalnog počinitelja prije smrti žrtve. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavlju 4.1. Raspravno vijeće zaključuje da su sve gore spomenute žrtve preminule i da su njihovu smrt prouzrokovale radnje počinitelja.

1729. Dok je ocjenjivalo subjektivni element ubojstva, Raspravno vijeće je uzelo u obzir forenzičke dokaze o uzroku smrti i drugim ozljedama na tijelu žrtve. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i dokaze o okolnostima pod kojim su se incidenti dogodili. U vezi sa svim incidentima Raspravno vijeće zaključuje da su počinitelji djelovali s

⁸⁴⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par.261.

namjerom da žrtve liše života ili barem da im hotimice nanesu teške tjelesne ozljede za koje su razumno trebali znati da mogu prouzročiti smrt.

1730. U vezi s tri incidenta (Manda Tišma, Sava Šolaja i Jovanka Mizdrak) stranke u ovom postupku ili u postupcima pred lokalnim sudovima na kojima se sudilo počiniteljima pokrenule su pitanje samoobrane. Raspravno vijeće smatralo je nužnim da prije no što se osvrne na pitanje samoobrane, utvrdi status žrtava na temelju međunarodnog humanitarnog prava. Sve tri žrtve bile su civili, a Tišma i Mizdrak nisu posegnule za oružjem. Što se tiče lišavanja života Save Šolaje Raspravno vijeće se uvjerilo da žrtva nije bila povezana s eksplozijom ručne bombe kojom je ozlijeđen počinitelj. Zbog toga su u sva tri incidenta žrtve bile civili koji nisu sudjelovali u neprijateljstvima. Što se tiče pitanja samoobrane, Raspravno vijeće smatra da ni jedan od incidenata nije predstavljao neposredni nelegitimni napad na počinitelja. Raspravno vijeće, osim toga, smatra da ponašanje počinitelja, čak i u slučaju da je doista postojao neposredni nelegitimni napad, nije bilo razmjerno, u situaciji u kojoj su postojali i drugi načini da se ukloni svaka potencijalna opasnost umjesto otvaranja smrtonosne vatre.

1731. Na temelju svega rečenog Raspravno vijeće konstatira da su svi gore spomenuti incidenti ubojstva, kako se za njih tereti u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje.

1732. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavljima 5.1. i 5.2. o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost u vezi s kršenjima zakona i običaja ratovanja i zločinima protiv čovječnosti.

1733. Raspravno vijeće je utvrdilo da su Manda Tišma, Sava Šolaja i Jovanka Mizdrak bile civili koji nisu sudjelovali u neprijateljstvima. S obzirom na dob, spol i odjeću drugih žrtava, kao i na okolnosti pod kojima su ubojstva izvršena, Raspravno vijeće konstatira da su te žrtve u trenutku kada su ubijene bile civili, ili su u najmanju ruku bile zatočene ili na neki drugi način izbačene iz bojnog stroja.

1734. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalne pripadnosti žrtava, te vremena i mjesta na kojima su djela počinjena, Raspravno vijeće konstatira da su ubojstva bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1735. Raspravno vijeće dalje konstatira, na temelju pripadnosti počinitelja i načina na koji su djela počinjena, da je postojala tijesna veza između tih slučajeva lišavanja života i oružanog sukoba.

1736. Raspravno vijeće stoga konstatira da svi gore navedeni incidenti predstavljaju ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti kao i kršenja zakona i običaja ratovanja.

5.4 Deportacija i prisilno premještanje

5.4.1 Mjerodavno pravo

1737. U točkama 2 i 3 Optužnice optuženici se terete za deportaciju i prisilno premještanje kao zločin protiv čovječnosti. Kazneno djelo deportacije (točka 2 Optužnice) navedeno je u članku 5(d) Statuta, dok se optužba za prisilno premještanje (točka 3 Optužnice) temelji na članku 5(i) "druga nehumana djela". Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti iznijeti su u poglavljima 5.1 i 5.2, gore u tekstu.

1738. I deportacija i prisilno premještanje podrazumijevaju prisilno raseljavanje osoba s područja na kojem se one zakonito nalaze, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom.⁸⁴¹ Za kazneno djelo deportacije nužan je uvjet da žrtve budu raseljene preko *de jure* državne granice, ili, u određenim situacijama, preko *de facto* granice.⁸⁴² Prisilno premještanje podrazumijeva raseljavanje osoba unutar državnih granica.⁸⁴³

1739. Prisilno raseljavanje znači da se ljude preseljava protiv njihove volje ili bez stvarne mogućnosti izbora.⁸⁴⁴ Strah od nasilja, prinuda, zatočenje, psihološki pritisak i druge takve okolnosti mogu stvoriti atmosferu u kojoj nema drugog izbora doli odlaska, što dakle predstavlja prisilno raseljavanje ljudi.⁸⁴⁵ Činjenica da je raseljavanje osoba izvršeno u skladu sa sporazumom političkih ili vojnih vođa ili je provedeno pod pokroviteljstvom MOCK-a ili neke druge neutralne organizacije to raseljavanje ne čini nužno dobrovoljnim.⁸⁴⁶

1740. Međunarodno humanitarno pravo prihvaća da postoji ograničen broj okolnosti pod kojima je raseljavanje civila tijekom oružanog sukoba dopušteno, odnosno raseljavanje je dopušteno u slučaju da se vrši iz razloga sigurnosti dotičnih osoba ili iz

⁸⁴¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 317; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304, 308.

⁸⁴² Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 300; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304.

⁸⁴³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

⁸⁴⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 229, 233; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 279.

⁸⁴⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 281.

⁸⁴⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 286; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 523; Prvostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 127; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 724.

imperativnih vojnih razloga.⁸⁴⁷ U takvim situacijama raseljavanje je privremeno i mora se izvršiti na takav način da se osigura da će raseljene osobe biti vraćene u svoje domove čim to situacija dopusti.⁸⁴⁸ No pitanje da li je neko prisilno raseljavanje ljudi legalno primjerenije je analizirati u okviru razmatranja općih obilježja zločina protiv čovječnosti (vidi poglavlje 5.2, gore u tekstu).⁸⁴⁹

1741. Počinitelj deportacije ili prisilnog premještanja mora imati namjeru da ljude prisilno raseli, no nije nužno da mu je namjera da to raseljavanje bude trajno.⁸⁵⁰

5.4.2 Pravni zaključci

1742. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na navode o prisilnom premještanju i deportaciji osoba iz gradova na području na koje se odnosi Optužnica u kolovozu i rujnu 1995. Raspravno vijeće prvo će razmotriti odlazak ljudi iz Knina, Benkovca, Gračaca i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995. Drugo, Raspravno vijeće će se osvrnuti na odlazak osoba s drugih lokacija nakon što su na njih ili u njihovoj blizini 4. ili 5. kolovoza 1995. pale granate. Treće, Raspravno vijeće će razmotriti odlazak osoba koje su bile žrtve ili svjedoci zločina koje su počinili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije tijekom i poslije operacije Oluja. I na koncu, četvrto, Raspravno vijeće će razmotriti odlazak drugih osoba, za koje se na temelju dokaza ne može utvrditi postojanje geografske ili vremenske veze s incidentima granatiranja, zločinima i drugih ugrožavajućim djelima koje su vršili pripadnici Hrvatskih oružanih snaga ili Specijalne policije.

1743. Raspravno vijeće prvo će razmotriti svoje konstatacije u vezi s osobama koje su napustile Knin, Benkovac, Gračac i Obrovac 4. i 5. kolovoza 1995. U poglavlju 5.8.2(i) Vijeće je konstatiralo da su Hrvatska vojska i Specijalna policija namjerno gađale civilna područja u tim gradovima i sa samim gradovima postupale kao s ciljevima topničke vatre, te da je granatiranje tih gradova predstavljalo protupravni napad na civile i civilne objekte. U vezi s Kninom Raspravno vijeće upućuje na svoje

⁸⁴⁷ Ženevska konvencija III, čl. 19.; Ženevska konvencija IV, čl. 49.; Dopunski protokol II, čl. 17; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 284-285; Prvostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 597-598; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 725; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 308.

⁸⁴⁸ Ženevska konvencija IV, čl. 49; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 524; Prvostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 599; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 725.

⁸⁴⁹ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁸⁵⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 304-307, 317; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 206; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304.

konstatacije u poglavlju 4.4.3, i to osobito u pogledu broja projektila ispaljenih na Knin 4. i 5. kolovoza 1995. i lokacija na koje su ti projektili padali. U poglavlju 4.5.3 Vijeće je utvrdilo da je 4. i 5. kolovoza 1995. grad Knin napustilo otprilike 14.000 osoba. Utvrđujući razlog za tako masovni odlazak Raspravno vijeće primjećuje da je nekoliko svjedoka izjavilo da je granatiranje izazvalo paniku i strah u Kninu, što je za posljedicu imalo odlazak ljudi iz grada, kao što je opisano u poglavlju 4.5.3 Na primjer svjedok 6 je izjavio da su zbog granata, koje su padale posvuda po Kninu, svi imali osjećaj da moraju pobjeći. Uz to Raspravno vijeće upućuje na svjedočenje vještaka Koningsa o psihološkom učinku topništva na civile, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.2. Raspravno vijeće nadalje uzima u obzir da je do masovnog odlaska ljudi došlo tijekom i odmah nakon granatiranja Knina. U poglavlju 4.5.2 raspravno vijeće je zaključilo da, općenito uzevši, ljudi svoje domove nisu napuštali zbog evakuacije planirane od strane vlasti RSK i vlasti SVK. Raspravno vijeće prihvaća da su u nekim slučajevima čimbenici poput loših životnih uvjeta u Kninu, odlazak drugih ljudi i neumitno približavanje hrvatskih snaga mogli u određenoj mjeri utjecati na ljude koji su napuštali Knin. Međutim, na temelju svega iznesenog gore u tekstu, Raspravno vijeće zaključuje da je topnički napad kod ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. bili u Kninu izazvao veliki strah. U slučaju vrlo velike većine, ako ne i kod svih ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napustili Knin taj strah bio je glavni i neposredni razlog za njihov odlazak.

1744. Raspravno vijeće dalje podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 4.5.3 u vezi s osobama koje su 4. i 5. kolovoza 1995. napustile Benkovac, Gračac i Obrovac. Raspravno vijeće upućuje na konstatacije u poglavljima 4.4.4-4.4.6, uključujući i konstatacije o broju projektila ispaljenih na Benkovac i Gračac, kao i o lokacijama na koje su tih dana projektili padali u Benkovcu, Gračacu i Obrovcu. Masovni odlazak ljudi uslijedio je tijekom i odmah poslije granatiranja tih gradova. Vijeće podsjeća na svoje zaključke u vezi s planiranom ili organiziranom evakuacijom. S obzirom na svjedočenje vještaka Koningsa o psihološkom učinku topništva na civile, o kojem se govori gore u tekstu, i na vrijeme njihovog odlaska Raspravno vijeće zaključuje da je topnički napad kod ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. bili u Benkovcu, Gračacu i Obrovcu izazvao veliki strah. U slučaju vrlo velike većine, ako ne i kod svih ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napustili te gradove, taj strah je bio glavni i neposredni razlog za njihov odlazak.

1745. Raspravno vijeće smatra da su strah od nasilja i prinuda, izazvani granatiranjem Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca, stvorili atmosferu u kojoj tamošnji ljudi nisu imali izbora doli da odu. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da je granatiranje Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo prisilno raseljavanje ljudi iz tih gradova.

1746. Raspravno vijeće uzelo je u obzir nekoliko čimbenika dok je utvrđivalo da li su HV i Specijalna policija, snage koje su 4. i 5. kolovoza 1995. granatirale rečena četiri grada, granatiranje vršile s namjerom da prisilno rasele ljude iz tih gradova. Prvo, Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju u poglavlju 5.8.2(i) da se HV i Specijalna policija nisu ograničili na granatiranje područja na kojima su bili vojni ciljevi, nego su namjerno za metu uzimali civilne dijelove gradova i sa samim gradovima postupali kao s ciljevima topničke vatre. U istom poglavlju Raspravno vijeće je utvrdilo da je protupravni napad na civile i civilne objekte u tim gradovima izvršen s namjerom da se Srbi iz Krajine diskriminiraju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze razmotrene u poglavlju 6.2.7 u vezi s postojanjem i ciljem udruženog zločinačkog pothvata i osobito na dokaze o brijunskom sastanku 31. srpnja 1995. Na temelju gore iznesenih dokaza i zaključaka Raspravno vijeće konstatira da su HV i Specijalna policija, snage koje su granatirale Benkovac, Gračac, Knin i Obrovac, to granatiranje vršile s namjerom da prisilno rasele ljude iz tih gradova.

1747. Raspravno vijeće osim toga konstatira da su osobe koje su napustile spomenute gradove u njima zakonito boravile. Raspravno vijeće je u poglavljima 4.4.3 i 4.5.3 ustanovilo da je 4. kolovoza 1995. u Kninu bilo najmanje 15.000 civila, među kojima su veliku većinu činili žene, djeca i stariji ljudi, a od kojih je približno 14.000 napustilo grad 4. i 5. kolovoza 1995. Isto tako, Raspravno vijeće je u poglavljima 4.4.4-4.4.6 zaključilo da su 4. kolovoza 1995. u Benkovcu, Gračacu i Obrovcu boravili uglavnom civili i da je tamo bilo vrlo malo pripadnika SVK. Na temelju tih zaključaka Raspravno vijeće konstatira da su ljudi koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napustili Benkovac, Gračac, Knin i Obrovac u velikoj većini, ako ne i svi, u tom trenutku bili civili ili u najmanju ruku osobe izvan bojnog stroja.

1748. Gotovinina obrana je ustvrdila da Srbi koji su tijekom i nakon operacije Oluja bježali iz Krajine nisu bili hrvatski građani, nego građani SRJ/RSK, u to vrijeme

neprijateljske države.⁸⁵¹ Gotovinina obrana tvrdi da međunarodno humanitarno pravo zaraćenju državi dopušta da u vrijeme oružanog sukoba sa svojeg teritorija izbacij državljanu neprijateljske države i da im uskrati brz i bezuvjetan povratak.⁸⁵² Argument Gotovinine obrane oslanja se na zaključke u jednoj od odluka Eritrejsko-etiopeke komisije za potraživanja, koja se bavi izbacivanjem osoba s državljanstvom neprijateljske države.⁸⁵³ Odluka se tiče situacije u kojoj je po izbivanju međunarodnog oružanog sukoba između Eritreje i Etiopije, ova posljednja izbacila iz zemlje mnoge osobe eritrejskog porijekla koje su živjele u Etiopiji, i oduzela im državljanstvo i imovinu, nakon što su navodno uzele eritrejsko državljanstvo ili dobrovoljno napustile etiopski teritorij. Većini tih ljudi Eritrejsko-etiopeka komisija je priznala dvojno državljanstvo.⁸⁵⁴ Komisija je prihvatila da u međunarodnom humanitarnom pravu postoji načelo koje zaraćenim državam daje široke ovlasti da u vrijeme oružanog sukoba sa svojeg teritorija izbacij državljanu neprijateljske države, iako njihova diskrecija u vršenju tih ovlasti nije apsolutna.⁸⁵⁵ Raspravno vijeće smatra da se ovaj slučaj razlikuje od slučaja Eritreje i Etiopije. Dok je u tom slučaju Eritrejsko-etiopeka komisija prihvatila da ljudi koji su bili predmet spora imaju dvostruko državljanstvo, u ovom slučaju pitanje državljanstva ljudi srpskog porijekla koji su pobjegli iz Krajine, a osobito onih koji su cijele svoje živote proveli na hrvatskome teritoriju, u najmanju ruku nije jasno. Kako god bilo, čak ako se i pretpostavi da su ti ljudi bili državljanu neprijateljske države (SRJ/SRK), Raspravno vijeće smatra da je njihovo prisilno raseljavanje bilo arbitrarno i da je predstavljalo zlostavljanje ako ni zbog čega drugog, onda zbog upotrijebljenih sredstava (protupravni napad na civile i civilne objekte koji je sam po sebi kazneno djelo), te da se ne može usporediti s procedurom koju su, kako je utvrdila Eritrejsko-etiopeka komisija, slijedile etiopske vlasti.⁸⁵⁶ Iz tih razloga gore spomenuto načelo na koje se pozvala Eritrejsko-etiopeka komisija, odnosno legalnost izbacivanja neprijateljskih državljanu tijekom oružanih sukoba, ne može se primijeniti

⁸⁵¹ Završni podnesak Gotovinine obrane, par. 568, 570, 847; T. 29455.

⁸⁵² Završni podnesak Gotovinine obrane, par. 568-570, 865-867; T. 29261.

⁸⁵³ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, 15, 16, 23, 27-32, 17. prosinca 2004.

⁸⁵⁴ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, par. 51 i 65.

⁸⁵⁵ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, par. 81.

⁸⁵⁶ Odluka Eritrejsko-etiopeke komisije o djelomičnoj naknadi, par. 81, gdje se citira *Oppenheim's International Law*, sv. I, § 413, str. 940-941 (ur. Sir Robert Jennings i Sir Arthur Watts, 1996.): "Pravo država da izbacij sa svojeg teritorija strance je općepriznato. [...] S druge strane, iako država raspolaze širokim diskrecijskim ovlastima u ostvarivanju svojega prava da izbacij nekog stranca, njezine diskrecijske ovlasti nisu apsolutne. Stoga na temelju međunarodnog običajnog prava država ne smije zloupotrebijavati svoje pravo i arbitrarno postupati prilikom odlučivanja o izbacivanju nekog stranca, a u vezi s načinom na koji će izvršiti izbacivanje mora postupati razumno."

na okolnosti ovoga slučaja. Raspravno vijeće stoga zaključuje da prisilno raseljavanje nije imalo osnove koje su dopuštene međunarodnim pravom.

1749. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoje konstatacije u vezi s pojedincima koji su tih dana otišli iz spomenutih gradova i otputovali u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju. U poglavlju 4.5.3 Raspravno vijeće je utvrdilo da je od 4. do 7. kolovoza 1995. približno 50.000 do 70.000 ljudi prešlo granicu između općine Donji Lapac i Bosne i Hercegovine. Vijeće konstatira da su oni koji su otišli iz rečenih gradova prešli *de jure* državnu granicu.

1750. Gotovinina obrana ustvrdila je da se za deportaciju i prisilno premještanje zahtijeva prisilno raseljavanje izvršeno s teritorija pod stvarnom kontrolom suprotne strane u sukobu.⁸⁵⁷ Predraspravno vijeće je 19. ožujka 2007. odlučilo da “okupacija” nije obilježje deportacije kao zločina protiv čovječnosti prema članku 5 Statuta i da ne postoji dodatni uvjet da civilna žrtva mora biti u vlasti jedne od strana u sukobu.⁸⁵⁸ Žalbena vijeće je 6. lipnja 2007. konstatiralo da Gotovinina obrana nije uspjela pokazati da je Raspravno vijeće pogriješilo kada je odbacilo njezin argument da je “okupirani teritorij” nužni uvjet za kazneno djelo deportacije i prisilnog premještanja kao zločina protiv čovječnosti.⁸⁵⁹ Raspravno vijeće upućuje na diskusiju u spomenutim odlukama i odbija argument Gotovinine obrane.

1751. Iz tih razloga Raspravno vijeće zaključuje da je prisilno raseljavanje osoba iz Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca, koje su 4. i 5. kolovoza 1995. izvršili HV i Specijalna policija, predstavljalo deportaciju.

1752. Točke 2 i 3 Optužnice ograničene su na deportaciju Srba iz Krajine. S obzirom na činjenične konstatacije u poglavlju 4.5.3, Raspravno vijeće konstatira da su vrlo velika većina žrtava, ako ne i sve žrtve incidenata spomenutih gore u tekstu bili Srbi iz Krajine. Osobe koje su živjele u Krajini i našle se među ljudima koji su 4. i 5. kolovoza 1995. napuštali rečene gradove, a nisu bile srpske nacionalnosti, Raspravno vijeće ne smatra žrtvama deportacije za koju se tereti u Optužnici.

⁸⁵⁷ Završni podnesak Gotovinine obrane, par. 860; T. 29256-29257.

⁸⁵⁸ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 19. ožujka 2007., par. 54-56.

⁸⁵⁹ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR72.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Ante Gotovine na odluku po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 6. lipnja 2007., par. 14-15.

1753. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava, te vremena i mjesta na kojima se odvijala deportacija, Raspravno vijeće zaključuje da je ona bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1754. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na dokaze i svoje konstatacije u vezi s drugim gradovima ili selima na predmetnom području, iz kojih je velika većina stanovnika pobjegla nakon što su na ta mjesta ili u njihovoj blizini 4. i 5. kolovoza 1995. pale granate. Podsjećajući na svoje zaključke u poglavlju 4.5.3 (Općina Kistanje, Općina Knin i Općina Orlić) Raspravno vijeće konstatira da su među tim gradovima ili selima bili Kistanje i njegov zaselak Torbice, te Kakanj, Uzdojle,⁸⁶⁰ zaselak Zarići kod Orlića, Polača, Žagrović i Plavno. Raspravno vijeće napominje da su ljudi koji su napuštali te gradove ili sela govorili da je granatiranje razlog za njihov odlazak. S obzirom na psihološke efekte granatiranja Raspravno vijeće je uvjeren da je granatiranje vjerojatno imalo utjecaja na osobe koje su odlazile iz tih mjesta. Međutim, kao što je Raspravno vijeće iznijelo u poglavlju 4.4.1, dokazi su nedovoljni i iz njih se ne može utvrditi broj projektila ispaljenih na dotična mjesta i, uz tek nekoliko iznimki, ne mogu su utvrditi vrijeme i lokacije udara projektila. Budući da dokazi ne sadrže dovoljno pojedinosti o vremenu, trajanju i intenzitetu granatiranja tih mjesta ili njihove okolice, Raspravno vijeće ne može nedvojbeno utvrditi da je granatiranje dotičnih mjesta ili njihove okolice bilo primarni i izravni razlog za bijeg ili da je strah od granatiranja stvorio atmosferu u kojoj ljudi u spomenutim mjestima nisu imali izbora doli da odu. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir da iz dokaza slijedi da su postojali i drugi čimbenici koji su mogli utjecati na ljude da odu. Među tim čimbenicima su i informacije lokalnih odbora ili jedinica SVK u Kaknju i Uzdojlu, kao i na primjer u slučaju Save Mirković iz Polače i stanovnika Zarića, odlazak drugih i strah od toga što će se dogoditi kada stignu Hrvati.

1755. Osim toga Raspravno vijeće podsjeća da se iz dokaza ne može zaključiti da li je u spomenutim mjestima bilo pripadnika SVK, kao ni da li je tamo bilo drugih objekata čijim bi se gađanjem ostvarila jasna vojna prednost. Iz topničkih izvješća koja su Raspravnom vijeću predočena kao dokazi ne slijede nikakve dodatne pojedinosti o tome na što je HV otvarao vatru u tim mjestima ili njihovoj okolini. S obzirom na to Vijeće je u poglavlju 4.4.1 iznijelo stav da protupravni napad na civile ili civilne

⁸⁶⁰ Raspravno vijeće napominje da je prema riječima svjedoka 3 vrlo velika većina stanovnika Uzdojla pobjegla prije no što su pripadnici hrvatskih vojnih snaga 5. kolovoza 1995. u Uzdojlu zapalili dvije kuće.

objekte u dotičnim gradovima ili selima nije jedino razumno tumačenje dokaza. Dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su snage koje su ispaljivale topničke projekte što su padali na ta mjesta ili u njihovoj blizini namjerno gađale vojne ciljeve. S tim u vezi Raspravno vijeće primjećuje da je svjedokinja 3 izjavila da je iz Uzdolja, prije no što je ujutro 4. kolovoza 1995. napustila selo, čula i vidjela granatiranje Promine. Iz drugih dokaza, uključujući svjedočenje Marka Rajčića i Mile Mrkšića, kao i iz topničkih izvješća TS-4 (P1267 i P1268), slijedi da je na Promini bio repetitor koji je bio u sistemu veza SVK i koji je Hrvatska vojska smatrala topničkim ciljem i na njega otvarala vatru tijekom operacije Oluja. Nadalje, Mirko Ognjenović je izjavio u vezi s granatiranjem u blizini Kaknja da su granate padale duž koridora kojim su se, kao što je svjedok vidio, povlačili neki vojnici SVK, kao i na Đevrske, gdje je SVK koristio zgradu zadruge. S obzirom na to Raspravno vijeće ne može nedvojbeno utvrditi da su oni koji su odlazili iz tih gradova ili sela bili nasilno raseljeni, niti da su oni koji su otvarali topničku vatru na spomenuta mjesta imali namjeru nasilno raseliti te ljude.

1756. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s osobama koje su bježale iz naselja na području na koje se odnosi optužnica nakon što su postale žrtve ili su bile svjedocima zločina koja su nakon 5. kolovoza 1995. izvršili pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije. Podsjećajući na svoje zaključke u poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Obrovac, Općina Kistanje, Općina Orlić i Općina Knin), te na svoje konstatacije u drugim dijelovima presude na koje se u tom poglavlju upućuje, Raspravno vijeće konstatira da su među tim osobama bili Konstantin Drča, Ružica Šarac, Sava Večerina, Dragana Večerina, Marija Večerina i njezine dvije kćeri Mira i Branka, Zdravko Bunčić, Dušan Torbica i njegova supruga, Mirko Ognjenović i njegova teta/ujna/strina, Dušan Dragičević, svjedok 1, svjedok 13, Anica Andić, Smiljana Mirković, svjedok 69 i Jovan Grubor. Većina u Vijeću, uz neslaganje suca Ćinisa, konstatira da su među tim osobama bili i svjedokinja 3 i svjedok 67. Neke od spomenutih osoba i same su bile žrtve zločina, između ostalog, nehumanih djela i zatočenja. Druge osobe su bile svjedoci djela poput pljačke i uništavanja, te ubojstva bliskih rođaka, suseljana i drugih Srba iz Krajine. Raspravno vijeće smatra da su ta djela za žrtve i svjedoke stvorila situaciju prinude i straha od nasilja, tako da te osobe nisu imale drugog izbora doli da odu. Slijedom toga Raspravno vijeće konstatira da je počinjenje tih djela u kolovozu 1995. također

predstavljalo prisilno raseljavanje žrtava i svjedoka tih zločina. Vijeće napominje da su neki od spomenutih osoba svoja sela napustili prije no što su postali žrtvama ili svjedocima nedjela. U takvim situacijama Vijeće smatra da su, u slučaju kada su te osobe dobrovoljno napustile svoja sela i nisu bile izvrgnute prisilnom raseljavanju, zločini kojih su bili žrtve ili očevici stvorila atmosferu u kojoj one više nisu imale mogućnost da se vrate i mogle su samo nastaviti bježati i napustiti to područje.

1757. Raspravno vijeće je razmotrilo nekoliko čimbenika dok je utvrđivalo da li su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije koji su počinili zločine čija je posljedica bila prisilno raseljavanje žrtava i svjedoka tih zločina, to učinila s namjerom da te osobe prisilno rasele. Prvo, Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke u poglavlju 5.8.2 da su počinitelji te zločine počinili s namjerom da Srbe iz Krajine diskriminiraju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Vijeće je nadalje uzelo u obzir svoje konstatacije u istom poglavlju da su ti zločini počinjeni u sklopu napada na civilno stanovništvo. Napad je uključivao deportaciju krajinskih Srba iz Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca putem protupravnog napada na civile i civilne objekte. Osim toga, zločini su počinjeni nad relativno malim brojem Srba iz Krajine koji su na tom području ostali nakon što su hrvatske snage preuzele kontrolu nad teritorijem bivše RSK. U nekim slučajevima, zločini su počinjeni u blizini domova Srba iz Krajine, dok su u drugim situacijama zločini počinjeni ubrzo nakon njihovog odlaska iz sela. S obzirom na broj i nasilnu prirodu počinjenih djela, te na temelju gore iznesenih dokaza i konstatacija, Raspravno vijeće zaključuje da su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije koji su počinili te zločine to činili s namjerom da prisilno rasele krajinske Srbe koji su bili žrtve i svjedoci tih zločina.

1758. Raspravno vijeće konstatira da su dotične osobe zakonito boravile na lokacijama s kojih su prisilno raseljene. Podsjećajući na zaključke na koje se upućuje u poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Kistanje, Općina Knin, Općina Obrovac i Općina Orlić), Raspravno vijeće konstatira da su te osobe bile civili ili su u najmanju ruku bile izvan bojnog stroja. Budući da je prisilno raseljavanje počinjeno putem zločina kao što su ubojstvo, nehumana djela, zatočenje, pljačkanje i uništavanje, Raspravno vijeće zaključuje da za prisilno raseljavanje nisu postojale osnove dopuštene u međunarodnom pravu.

1759. U poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Kistanje, Općina Knin, Općina Obrovac i Općina Orlić) Raspravno je vijeće utvrdilo da su spomenute

osobe otišle u Srbiju. Vijeće podsjeća da su neki od tih ljudi u Srbiju otišli iz Knina u konvojima sredinom rujna 1995., nakon boravka u bazi UN-a ili u prihvatnim centrima. Od nekih koji su odlazili traženo je i da potpišu izjave da odlaze dobrovoljno. U svjetlu zaključaka u poglavljima 4.5.4. i 4.5.5., Raspravno vijeće smatra da njihov boravak u tim objektima, kao ni izjave za koje je traženo da ih potpišu prije odlaska, njihov bijeg ne čine dobrovoljnim s obzirom na okolnosti uslijed kojih su zapravo otišli. Raspravno vijeće nadalje smatra da pomoć koju je konvojima pružio UNCRO sama po sebi ne utječe na prisilnu narav raseljavanja. Vijeće konstatira da su oni koji su otišli iz spomenutih gradova prešli *de jure* državnu granicu. S obzirom na sve rečeno, Raspravno vijeće zaključuje da nasilno raseljavanje tih osoba koje su u kolovozu 1995. izvršili pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije predstavlja deportaciju.

1760. Točke 2 i 3 Optužnice ograničene su na deportaciju Srba iz Krajine. Podsjećajući na zaključke Raspravnog vijeća s tim u vezi u poglavlju 4.5.3 (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Kistanje, Općina Knin, Općina Obrovac i Općina Orlić), kao i na dokaze i zaključke u drugim dijelovima presude na koje se tamo upućuje, Raspravno vijeće konstatira da su sve te osobe Srbi iz Krajine.

1761. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava te vremena i mjesta na kojima se odvijala deportacija, Raspravno vijeće zaključuje da je ona bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1762. Raspravno vijeće na koncu će se osvrnuti na dokaze i svoje konstatacije u vezi s drugim osobama koje su u kolovozu i rujnu 1995. napuštale naselja na području na koje se odnosi optužnica. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 4.5.3. (Općina Benkovac, Općina Civljane, Općina Gračac, Općina Knin i Općina Orlić) u vezi sa stanovnicima koji su otišli iz Bukovića,⁸⁶¹ Civljana, Oton Polja i Kijana 4. i 5. kolovoza 1995.; iz zaseoka Biskupije Urukali 4. ili 11. kolovoza 1995.; kao i u vezi s odlaskom sina Nikole Plavše i supruge njegovog sina iz Golubića 4. kolovoza 1995., obitelji Petra Čolovića iz Čolovića 5. kolovoza 1995., te s odlaskom Milana Letunice i Bogdana Dobrića 5. kolovoza i u rujnu 1995. Raspravno vijeće smatra da u vezi s tim incidentima dokazi ne uspostavljaju geografsku ili vremensku

⁸⁶¹ Raspravno vijeće napominje da su stanovnici iz Bukovića pobjegli 4. i tijekom noći sa 4. na 5. kolovoza 1995., odnosno prije no što su pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije 5. kolovoza 1995. u Bukoviću uništili pet ili šest kuća.

vezu s granatiranjem, zločinima ili drugim djelima ugrožavanja koja su vršili pripadnici Hrvatskih oružanih snaga ili Specijalne policije. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju u poglavlju 5.1.2. da je međunarodni oružani sukob postojao tijekom cijelog razdoblja i na cijelom području na koje se odnosi Optužnica. Raspravno vijeće smatra da je izbijanje oružanog sukoba moglo samo po sebi izazvati strah od nasilja povezanog s oružanim sukobom, zbog čega su civili bježali. S tim u vezi Raspravno vijeće uzima u obzir dokaze i svoje konstatacije u poglavlju 4.5.3 (Općina Knin) o osobama koje su krajem srpnja i početkom kolovoza 1995. napuštale RSK, djelomično i zato što su vjerovale da je hrvatska vojna operacija neminovna. U jednom broju spomenutih incidenata iz dokaza slijedi da su razlozi za odlazak uključivali i odlazak drugih ljudi, ali i strah od nasilja povezanog s očekivanim skorim dolaskom Hrvatskih oružanih snaga. Na primjer, Petar Čolović je izjavio da je njegova obitelj otišla zato što su odlazili i mnogi drugi. Dužnosnici RSK rekli su 4. kolovoza 1995. stanovnicima Oton Polja da odu jer se približavaju "ustaške" snage. Sovilj je svojoj obitelji 5. kolovoza 1995. u 1:00 sat poslije ponoći rekao da ode iz Kijana zbog sigurnosnih razloga, jer je HV možda već ušao na to područje. Budući da su ti ljudi sa spomenutih lokacija otišli prije no što su na njima ili u njihovoj blizini pripadnici hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije počinili zločine ili druga djela ugrožavanja, Raspravno vijeće ne može nedvojbeno utvrditi da su radnje pripadnika hrvatskih vojnih snaga ili Specijalne policije stvorile atmosferu u kojoj ti ljudi nisu imali drugog izbora doli da odu. Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje koje dopuštaju dokazi to da su dotične osobe otišle iz straha od nasilja koje se obično povezuje s oružanim sukobom ili zbog općeg straha od hrvatskih snaga, odnosno nepovjerenja u hrvatske vlasti. Shodno tome Raspravno vijeće ne može zaključiti da su ti ljudi prisilno raseljeni.

1763. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije u kolovozu 1995. počinili kazneno djelo deportacije u općinama Benkovac, Civljane, Gračac, Kistanje, Knin, Obrovac i Orlić, kao što se navodi gore u tekstu.

5.5 Bezobzirno razaranje

5.5.1 Mjerodavno pravo

1764. U točki 5 Optužnice optuženici se terete za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo na temelju članka 3(b) Statuta. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti za ovo kazneno djelo iznijeti su u poglavlju 5.2.1, gore u tekstu.

1765. Za djelo bezobzirnog razaranja gradova, naselja ili sela zahtijeva za dokazivanje istih obilježja kao i za pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom.⁸⁶²

Riječ je o sljedećim obilježjima:

- (a) radnja ili propust prouzročili su uništavanje imovine širokih razmjera;
- (b) razaranje nije opravdano vojnom nuždom;
- (c) radnja ili propust počinjeni su s namjerom ili uz bezobzirno zanemarivanje vjerojatnosti da će posljedica biti razaranje.⁸⁶³

1766. Zabrana bezobzirnog razaranja odnosi se na imovinu koja se nalazi na bilo kojem teritoriju zahvaćenom oružanim sukobom.⁸⁶⁴ Uvjet da uništavanje mora biti "širokih razmjera" ispunjen je kad je oštećeno ili uništeno mnogo objekata ili kad je vrijednost jednog ili nekoliko uništenih objekata vrlo velika.⁸⁶⁵ Vojna nužda nikada ne može opravdati napade usmjerene na civilne objekte.⁸⁶⁶ Civilni objekti definiraju se u opoziciji s vojnim objektima, koji su ograničeni na one objekte koji po svojoj prirodi, lokaciji, namjeni ili korištenju efektivno doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili djelomično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija, u uvjetima koji postoje u dato

⁸⁶² Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 591-593; Prvostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 290-297; Prvostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 580 (bilješka 1561); Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 91; Prvostupanjska presuda u predmetu *Boškovski i Tarčulovski*, par. 350.

⁸⁶³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 74.

⁸⁶⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 74; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 580; Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 592; Prvostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 582.

⁸⁶⁵ Prvostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 43; Prvostupanjska presuda u predmetu *Boškovski i Tarčulovski*, par. 352.

⁸⁶⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 54, uz *corrigendum* od 26. siječnja 2005.; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 130.

vrijeme, pružaju određenu vojnu prednost.⁸⁶⁷ U pravilu, razaranje izvršeno prije početka borbi ili nakon što su borbe završile ne može se opravdati vojnom nuždom.⁸⁶⁸

5.5.2 Pravni zaključci

1767. U poglavlju 4.2 Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće incidente u vezi s navodima o bezobzirnom razaranju u kontekstu mjerodavnog prava:

Općina Benkovac: Buković (5. kolovoza 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (7. - 8. i 11. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (približno od 10. kolovoza do 10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (5. - 6. kolovoza 1995.) (uz suprotno mišljenje suca Ćinisa);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. i 5. - 6. i 9. kolovoza 1995.); Kistanje (6., 9., u dva navrata 10. kolovoza i u jednom navratu 23. kolovoza 1995.); Parčić (6. - 8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: Grubori (25. kolovoza 1995.); Knin (u nekom trenutku između 5. i 10. kolovoza 1995., 12. ili 13. kolovoza 1995.; Očestvo (24. kolovoza 1995.); dolina Plavnog (4., 5. i 10. rujna 1995.); Žagrović (5. kolovoza 1995.);

Općina Nadvoda: Čičevac i Kaštel Žegarski (1. rujna 1995.);

Općina Obrovac: Guglete (22. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); Čenići (10. kolovoza 1995.); Kaldrma (19. kolovoza 1995.); selo Kosovo (10. kolovoza 1995.); Orlić (10. ili 11. kolovoza 1995.); Ramljane (26. kolovoza 1995.); Uzdolje (5. i 8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. i 10. kolovoza 1995.).

1768. Razaranje imovine iz točke 5 Optužnice ograničeno je na imovinu čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir popis stanovništva iz 1991. i dokaze o okolnostima u kojima su počinjena djela razaranja za koja se tereti u Optužnici. Za jedan broj incidenata koji se tiču razaranja imovine Raspravno vijeće nema na raspolaganju dovoljno dokaza da bi utvrdilo da li je riječ o

⁸⁶⁷ Dopunski protokol I, čl. 52. (1.) i (2.).

⁸⁶⁸ Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 589; Prvostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 588; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 93.

imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.⁸⁶⁹ Raspravno vijeće tim se incidentima više neće baviti. Na temelju konstatacija u poglavljima 4.1 i 4.2 Raspravno vijeće zaključuje da je u svim ostalim incidentima riječ o razaranju imovine čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine ili, što se tiče određenih incidenata, da je riječ barem djelomično o imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.

1769. Ocjenjujući uvjet uništavanja “širokih razmjera” Raspravno vijeće je uzelo u obzir da je u velikom broju slučajeva riječ o razaranju kuće ili zgrade i Vijeće konstatira da je u takvim situacijama uvjet za postojanje kaznenog djela ispunjen na temelju same vrijednosti kuće ili zgrade. Raspravno vijeće konstatira nadalje da je sveukupni broj razorenih objekata vrlo velik. Na primjer, Vijeće je u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac) utvrdilo da je uništen značajan dio grada Donjeg Lapca, a da je u mjestu Ervenik spaljeno 180 kuća, seoska škola i trgovina. U tim okolnostima, uvjet “širokih razmjera” ispunjen je bilo na temelju vrijednosti, bilo na temelju broja uništenih objekata.

1770. Ocjenjujući jesu li djela razaranja na koja se upućuje bila opravdana vojnom nuždom Raspravno vijeće je posebno razmotrilo dokaze o okolnostima u kojima su ta djela izvršena. Jedan incident uništavanja imovine u Kninu u nekom trenutku između 5. i 10. kolovoza 1995. odnosio se na tenkove koji su gazili automobile. U urbanom okruženju takvo razaranje moglo bi se opravdati vojnom nuždom, odnosno potrebom da se napravi prolaz za tenkove. Međutim, s obzirom na to kako se razvijala vojna operacija u Kninu i kako se o tome govori na četvrtoj stranici izvješća SIS-a, P1134, Raspravno vijeće konstatira da barem neke situacije u kojima su tenkovi u Kninu gazili automobile nisu bile opravdane vojnom nuždom. U vezi sa svim ostalim incidentima Raspravno vijeće je uzelo u obzir razmjere neprijateljstava na mjestima na kojima je došlo do uništavanja, kao i činjenicu da je riječ o civilnim objektima. Na temelju toga, kao i na temelju činjeničnih konstatacija u poglavlju 4.2, Raspravno vijeće zaključuje da se u vezi sa svim ostalim incidentima razaranje ne može razumno objasniti vojnom nuždom.

⁸⁶⁹ *Općina Knin*: Knin (12. ili 13. kolovoza 1995.);

Općina Nadvoda: u dolini u blizini Čičevca u vezi s ustrijeljenom odlutalom stokom (1. rujna 1995.);

Općina Obrovac: Guglete (22. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Čenići (10. kolovoza 1995.); Kaldрма (19. kolovoza 1995.); i duž ceste Knin-Drniš (10. kolovoza 1995.).

1771. S obzirom na činjenične konstatacije iz poglavlja 4.2, i uzevši posebno u obzir okolnosti u kojima se razaranje odvijalo, Raspravno vijeće zaključuje da su u svim gore spomenutim slučajevima uništavanja počinitelji imali namjeru izvršiti razaranje ili da su u najmanju ruku djela izvršili uz bezobzirno zanemarivanje vjerojatnosti da će njihova posljedica biti razaranje.

1772. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su sljedeći incidenti, onako kako se terete u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje:

Općina Benkovac: Buković (5. kolovoza 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (7. - 8. i 11. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (približno 10. kolovoza - 10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (5. - 6. kolovoza 1995.) (uz suprotno mišljenje suca Ćinisa);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. i 5. - 6. te 9. kolovoza 1995.); Kistanje (6., 9., u dva navrata 10. kolovoza i u jednom navratu 23. kolovoza 1995.); Parčić (6.-8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: Grubori (25. kolovoza 1995.); Knin (u nekom trenutku između 5. i 10. kolovoza 1995.); Očestvo (24. kolovoza 1995.); dolina Plavnog (4., 5. i 10. rujna 1995.); Žagrović (5. kolovoza 1995.);

Općina Nadvoda: Čičevac i Kaštel Žegarski (1. rujna 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); selo Kosovo (10. kolovoza 1995.); Orlić (10. ili 11. kolovoza 1995.); Ramljane (26. kolovoza 1995.); Uzdolje (5. i 8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. kolovoza 1995.).

1773. Raspravno vijeće podsjeća na svoj zaključak u poglavlju 5.1.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za kršenja zakona i običaja ratovanja.

1774. Raspravno vijeće konstatira, na temelju pripadnosti počinitelja i s obzirom na vrijeme, mjesto te način na koji je bezobzirno razaranje izvršeno, da je postojala tijesna veza između djela bezobzirnog razaranja i oružanog sukoba.

1775. Raspravno vijeće stoga zaključuje da incidenti navedeni u drugom popisu gore u tekstu predstavljaju bezobzirno razaranje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

5.6 Pljačkanje javne ili privatne imovine

5.6.1 Mjerodavno pravo

1776. U točki 4. Optužnice optuženici se terete za pljačku javne ili privatne imovine kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo na temelju članka 3(e) Statuta. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti za to kazneno djelo izneseni su u poglavlju 5.1.1, gore u tekstu.

1777. Za kazneno djelo pljačkanja potrebno je dokazati sljedeća obilježja:

- (a) radnju oduzimanja javne ili privatne imovine;
- (b) oduzimanje je bilo protupravno; i
- (c) radnja je počinjena s namjerom.⁸⁷⁰

1778. Što se tiče prvog obilježja, svi oblici oduzimanja javne ili privatne imovine predstavljaju djela oduzimanja, uključujući i izolirane radnje koje su počinili pojedinačni vojnici radi osobne koristi i radnje počinjene u sklopu sustavne kampanje gospodarske eksploatacije nekog ciljanog područja.⁸⁷¹

1779. Drugo obilježje sadrži zahtjev da oduzimanje mora biti protupravno. U određenim okolnostima oduzimanje imovine ne mora se smatrati protupravnim ako se može opravdati odredbama međunarodnog humanitarnog prava.⁸⁷² U okviru međunarodnog humanitarnog prava postoji opća iznimka u odnosu na zabranu prisvajanja imovine kada je prisvajanje opravdano vojnom nuždom.⁸⁷³ U kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, pravo međunarodnih ugovora i međunarodno običajno pravo dopuštaju oduzimanje vojne opreme koja pripada suprotnoj strani i zarobljena je na bojnopolju kao ratni plijen.⁸⁷⁴

⁸⁷⁰ Statut, čl. 3(e); Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 79, 84.

⁸⁷¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 79; Prvostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590; Prvostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 48; Prvostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 184; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 612; Prvostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 49; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 101, bilješka 188.

⁸⁷² Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 769; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 102.

⁸⁷³ Ženevska konvencija IV, čl. 147.; J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck (ur.), *Customary International Humanitarian Law*, Cambridge 2005., pravilo 50, str. 175-177. V. i Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 769.

⁸⁷⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 51, 56; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 102.

5.6.2 Pravni zaključci

1780. U poglavlju 4.2 Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće incidente u vezi s navodima o pljačkanju na temelju mjerodavnog prava:

Općina Benkovac: Benkovac (6. - 10. kolovoza 1995., od 11. kolovoza 1995. nadalje, u trajanju od jednog mjeseca, te tijekom kolovoza i rujna 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (11. kolovoza 1995.); Srb (od 8. kolovoza 1995. tijekom 2 - 4 dana, te 10. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (od otprilike 10. kolovoza - 10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. i 7. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (dva zasebna incidenta 6. kolovoza 1995., jedan incident 6.-7. kolovoza 1995. i dva incidenta 8. kolovoza 1995.); Mala Popina (7. kolovoza 1995.); u blizini Zrmanje i Zrmanja Vrela (neutvrđen datum);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. - 6. i 14. kolovoza 1995. i dva neutvrđena datuma u kolovozu 1995.); Kistanje (6., 7., 9. i 10. kolovoza 1995. i 31. kolovoza - 3. rujna 1995.); Parčić (približno 6. - 8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: područje Golubića (5. i 8. rujna 1995.); Knin (5. - 8. kolovoza 1995., 10. i 11. kolovoza 1995., 12. ili 13. kolovoza 1995., 16. i 31. kolovoza 1995. i 6. rujna 1995.); dolina Plavnog (kraj kolovoza i početak rujna, 2. ili 3. rujna 1995., 10. rujna 1995., 12. ili 13. rujna 1995. i 30. rujna 1995.); Podkonje (20. kolovoza 1995.); Žagrović (dani nakon 11. ili 12. kolovoza 1995.);

Općina Oklaj: Oklaj (10. kolovoza 1995.); Razvođe (10. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); Čolovići (dva zasebna incidenta nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. i jedan incident tijekom idućih nekoliko dana); selo Kosovo (2. rujna 1995.); Vrbnik (6. kolovoza 1995. i oko 17. kolovoza 1995.); Uzdolje (8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. i 10. kolovoza 1995.).

1781. Pljačkanje imovine iz točke 4 Optužnice ograničeno je na imovinu čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir popis stanovništva iz 1991. i svjedočenja svjedoka koji su ili bili svjedoci incidenata ili su na drugi način mogli pružiti informacije o okolnostima u kojima su počinjena djela pljačkanja za koja se tereti u Optužnici. Za jedan broj incidenata koji se tiču oduzimanja imovine Raspravno vijeće nema na raspolaganju dovoljnih dokaza da bi

utvrdilo da li je riječ o imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.⁸⁷⁵ Raspravno vijeće tim se incidentima više neće baviti. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavljima 4.1, 4.2 i 4.3 Raspravno vijeće zaključuje da je u svim ostalim incidentima riječ o oduzimanju imovine čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine ili, što se tiče određenih incidenata, da je riječ barem djelomično o imovini čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine.

1782. Ocjenjujući jesu li preostale radnje oduzimanja bile protupravne, Raspravno vijeće je uz dokumentarne dokaze u obzir osobito uzelo svjedočenja osoba koje su bile svjedoci incidenata ili su na drugi način mogle dati informacije o okolnostima u vezi s tim radnjama. U vezi s određenim brojem incidenata⁸⁷⁶ oduzeti predmeti nisu specificirani. U jednom incidentu oduzimanja imovine u Srbu, u općini Donji Lapac, 8. kolovoza 1995. odneseni su nspecificirani predmeti, koji su potom većim brojem vojnih i privatnih vozila te civilnih autobusa koje je rekvirirao HV odvoženi tijekom dva do četiri dana. S obzirom na velik broj predmeta koji su se iz grada odvozili više dana, Raspravno vijeće zaključuje da se oduzimanje barem dijela, ako ne i većine tih predmeta ne može na prihvatljiv način opravdati vojnom nuždom. Isto se može reći i u vezi s incidentom 9. kolovoza 1995. u Kistanjama, gdje je kako je utvrđeno, 150 - 200 pojedinaca odnosilo stvari. Što se tiče preostalih incidenata u vezi s nspecificiranim predmetima, Pretresno vijeće je osobito uzelo u obzir činjenicu da su se u nekim situacijama radnje pljačkanja odvijale istodobno i da su ih vršile iste osobe koje su vršile i radnje uništavanja. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir da je bilo incidenata u kojima su pripadnici hrvatskih vojnih snaga i civili zajednički pljačkali, ili su to u najmanju ruku radili u isto vrijeme i na istom mjestu, i da su često predmeti bili odneseni iz mnogo kuća. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i to da se u vrlo velikom broju incidenata u kojima oduzeti predmeti jesu specificirani, mogućnost vojne nužde

⁸⁷⁵ *Općina Benkovac*: Benkovac (u vezi s incidentom 11. kolovoza 1995. i dalje tijekom jednog mjeseca); *Općina Gračac*: u blizini Zrmanje i Zrmanja Vrela (nspecificiran datum);

Općina Kistanje: Kistanje (u vezi s incidentima 7. kolovoza i incidentima u razdoblju od 31. kolovoza do 3. rujna 1995., s izuzetkom jednog incidenta od 31. kolovoza 1995.);

Općina Knin: Knin (u vezi s incidentima 10., 11., 12. ili 13., 16. i 31. kolovoza i 6. rujna), Podkonje (20. kolovoza 1995.);

Općina Oklaj: Oklaj (10. kolovoza 1995.), Razvođe (10. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Čolovići (jedan incident nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995.) i Kosovo (2. rujna 1995.).

⁸⁷⁶ *Općina Donji Lapac*: Donji Lapac (11. kolovoza 1995.); Srb (8. kolovoza 1995. tijekom 2-4 dana i 10. kolovoza 1995.);

Općina Kistanje, Kistanje (9. i 10. kolovoza 1995.);

Općina Knin: područje Golubića (5. rujna 1995.); dolina Plavnog (12. ili 13. rujna 1995.); Žagrović (u

danima nakon 11. ili 12. kolovoza 1995.); i

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.).

mogla nedvojbeno isključiti. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da u vezi s preostalim incidentima koji se tiču nespecificiranih predmeta ne postoji razumna mogućnost da je njihovo prisvajanje bilo opravdano vojnom nuždom. Raspravno vijeće zaključuje da je njihovo oduzimanje bilo protupravno.

1783. Što se tiče svih incidenata oduzimanja specificirane imovine, Raspravno vijeće je ustanovilo da se ta imovina sastojala od osobnih, kućnih ili poljoprivrednih predmeta, odnosno vozila, ili životinja. S obzirom na to, kao i na okolnosti u kojima se oduzimanje odvijalo, Raspravno vijeće zaključuje da djela oduzimanja što se tiče tih incidenata nisu bila opravdana vojnom nuždom i da su bila protupravna.

1784. Ocjenjujući subjektivni element kaznenog djela pljačkanja Raspravno vijeće je, uz dokumentarne dokaze, osobito uzelo u obzir svjedočenje osoba koje su bile svjedoci incidenata ili su na drugi način mogli dati informacije o okolnostima u kojima su vršene radnje oduzimanja. Što se tiče incidenata popisanih gore u tekstu, osim onih za koje je odlučilo da se njima više neće baviti, Raspravno vijeće zaključuje da su radnje oduzimanja izvršene namjerno.

1785. Na temelju svega rečenog Raspravno vijeće konstatira da su sljedeći incidenti, kako se terete u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje:

Općina Benkovac: Benkovac (6.-10. kolovoza 1995. i tijekom kolovoza i rujna 1995.);

Općina Donji Lapac: Donji Lapac (11. kolovoza 1995.); Srb (8. kolovoza 1995. tijekom 2 - 4 dana i 10. kolovoza 1995.);

Općina Ervenik: Ervenik (otprilike 10. kolovoza -10. rujna 1995.); Mokro Polje (6. i 7. kolovoza 1995.);

Općina Gračac: Gračac (dva zasebna incidenta 6. kolovoza 1995., jedan incident 6.-7. kolovoza 1995. i dva incidenta 8. kolovoza 1995.); Mala Popina (7. kolovoza 1995.);

Općina Kistanje: Kakanj (4., 5. - 6. i 14. kolovoza 1995., te neutvrđeni datumi u kolovozu 1995.); Kistanje (6., 9. i 10. kolovoza 1995., 31. kolovoza 1995.); Parčić (približno 6.- 8. kolovoza 1995.);

Općina Knin: područje Golubića (5. i 8. rujna 1995.); Knin (5.- 8. kolovoza 1995.); dolina Plavnog (kraj kolovoza ili početak rujna, 2. ili 3. rujna 1995., 10. rujna 1995., 12. ili 13. rujna 1995. i 30. rujna 1995.); Žagrović (dani nakon 11. ili 12. kolovoza 1995.);

Općina Orlić: Biskupija (9. kolovoza 1995.); Čolovići (jedan incident nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. i jedan incident tijekom idućih nekoliko dana); Vrbnik (6. kolovoza 1995. i jedan incident oko 17. kolovoza 1995.); Uzdolje (8. kolovoza 1995.); i cesta Knin-Drniš (8. i 10. kolovoza 1995.).

1786. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.1.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za kršenja zakona i običaja ratovanja.

1787. Ocjenjujući jesu li incidenti pljačkanja imali teške posljedice po žrtve, Raspravno vijeće osobito je uzelo u obzir svjedočenje osoba koje su bile svjedoci incidenata ili su na drugi način mogli dati informacije o okolnostima u kojima su vršene radnje pljačkanja. Vijeće konstatira da su neki od incidenata sami po sebi imali teške posljedice po žrtve. Osim toga, s obzirom na opći učinak više incidenata pljačkanja na civilno stanovništvo, kao i mnogobrojnost počinjenih djela, Raspravno vijeće konstatira da se pljačkanje tiče imovine velikog broja ljudi i da kumulativni učinak više incidenata predstavlja tešku posljedicu.

1788. Osim toga Raspravno vijeće dalje konstatira, na temelju pripadnosti i na temelju vremena, mjesta i načina na koji je pljačkanje izvršeno, da je postojala tijesna veza između djela pljačkanja i oružanog sukoba.

1789. Raspravno vijeće stoga zaključuje da incidenti koji su navedeni u drugom popisu gore u tekstu predstavljaju pljačku kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

5.7 Nehumana djela i okrutno postupanje

5.7.1 Mjerodavno pravo

1790. U točkama 3 i 8 Optužnice optuženici se terete za nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiva na temelju članka 5(i) Statuta. Točkom 3 obuhvaćeno je prisilno premještanje kao oblik nehumanih djela. Raspravno vijeće se prisilnim premještanjem bavilo u poglavlju 5.4.1, gore u tekstu. U točki 9 optuženicima se na teret stavlja okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članku 3 Statuta. U točkama 8 i 9 nehumana djela i okrutno postupanje konkretno se navode kao djela koja uključuju “ponižavanje i/ili degradaciju putem otvaranja vatre (između ostalog, tijekom zračnog napada), nasrtaja, batinanja, uboda, prijetnji ili nanošenja opekotina [u odnosu na srpske civile iz Krajine i osobe koje nisu sudjelovale

u neprijateljstvima]”.⁸⁷⁷ Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti za ta djela izneseni su u poglavlju 5.2.1, gore u tekstu.

1791. U vezi s okrutnim postupanjem i nehumanim djelima potrebno je dokazati ista obilježja,⁸⁷⁸ odnosno:

- (a) radnjom ili propustom nanosena je teška duševna ili tjelesna patnja ili povreda, ili predstavljaju težak napad na ljudsko dostojanstvo;⁸⁷⁹ i
- (b) radnja ili propust izvršeni su namjerno, odnosno alternativno, sa znanjem da je vjerojatno da će radnja ili propust nanijeti tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, odnosno da će predstavljati težak napad na ljudsko dostojanstvo, pri čemu je počinitelju bilo svejedno hoće li takve posljedice proizaći iz njegove radnje ili propusta.⁸⁸⁰

5.7.2 Pravni zaključci

1792. U poglavlju 4.3 Raspravno vijeće je odlučilo da će dodatno razmotriti sljedeće incidente u vezi s navodima o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u kontekstu mjerodavnog prava:

Općina Benkovac: Konstantin Drča;

Općina Gračac: Bogdan Brkić;

Općina Knin: Dušan, Đuka i Milica Drpa; Ilija Mirković; neidentificirani muškarac iz Knina; Predrag Šare; supruga Živka Stojakova; svjedok 67 (uz suprotno mišljenje suca Ćinisa); svjedok 1; svjedok 13; Pera Bilbija;

Općina Orlić: Đurđija Amanović.

1793. Točke 8 i 9 Optužnice ograničene su na nehumana djela i okrutno postupanje počinjeno protiv Srba iz Krajine. Na osnovi činjeničnih konstatacija u poglavljima 4.1 i 4.3, Raspravno vijeće zaključuje da su sve žrtve u gore navedenim incidentima, uz izuzetak jednog neidentificiranog čovjeka u Kninu, bile Srbi iz Krajine. Vijeće se spomenutim incidentom neće dodatno baviti.

⁸⁷⁷ Optužnica, par. 53.

⁸⁷⁸ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 130.

⁸⁷⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 595; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 94.

⁸⁸⁰ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 132; Prvostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 236; Prvostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 76; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 126.

1794. Ocjenjujući da li su radnje usmjerene protiv žrtava u tim incidentima njima nanijele tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, Raspravno vijeće uzelo je u obzir okolnosti u kojima su radnje izvršene, konkretno gdje su se žrtve u to vrijeme nalazile, kao i dob i spol žrtava. Raspravno vijeće je uz to razmotrilo broj počinitelja, da li su počinitelji bili naoružani i jesu li za zlostavljanje koristili neko oružje. Raspravno vijeće zaključuje da su sve žrtve dotičnih incidenata bile podvrgnute radnjama kojima im je nanesena teška duševna ili tjelesna patnja ili povreda i da su počinitelji tih radnji imali namjeru da se ostvare takve posljedice.

1795. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su spomenuti incidenti nehumanih djela i okrutnog postupanja, kako se terete u Optužnici, dokazani izvan razumne sumnje.

1796. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavljima 5.1.2 i 5.2.2 u vezi s obilježjima i uvjetima za nadležnost za kršenja zakona i običaja ratovanja i zločina protiv čovječnosti. S tim u vezi Raspravno vijeće iznosi svoje zaključke kako slijedi.

1797. S obzirom na dob i spol žrtava, te okolnosti u kojima su radnje izvršene, Raspravno vijeće konstatira da su žrtve u svim situacijama u kojima su bile podvrgnute nehumanim djelima i okrutnom postupanju bile civili, ili su barem bile zatočene, odnosno na neki drugi način izbačene iz bojnog stroja.

1798. S obzirom na okolnosti kao što je nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja, Raspravno vijeće konstatira da su djela u osnovi okrutnog postupanja i nehumanih djela bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1799. Raspravno vijeće dalje konstatira, na temelju pripadnosti počinitelja i s obzirom na način na koji su djela izvršena, da je postojala tijesna veza između djela i oružanog sukoba.

1800. Raspravno vijeće stoga zaključuje da gore navedeni incidenti predstavljaju nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

5.8 Progon

5.8.1 Mjerodavno pravo

Opća obilježja progona kao zločina protiv čovječnosti

1801. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv na temelju članka 5(h) Statuta, počinjen protiv srpskog stanovništva Krajine. Opća obilježja i uvjeti za postojanje nadležnosti iznijeti su u poglavlju 5.2.1., gore u tekstu.

1802. Kazneno djelo progona čini radnja ili propust

- (a) koji predstavljaju *de facto* diskriminaciju i uskraćuju neko temeljno ljudsko pravo definirano međunarodnim pravom; i
- (b) koji su izvršeni s namjerom da se diskriminira na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.⁸⁸¹

1803. I djela popisana u drugim stavcima članka 5 Statuta ili u drugim člancima Statuta, kao i djela koja u Statutu nisu izričito spomenuta, mogu se smatrati djelima u osnovi progona.⁸⁸² To djelo u osnovi samo po sebi ne mora predstavljati kazneno djelo u međunarodnom pravu.⁸⁸³ Međutim, nije svako uskraćivanje nekog temeljnog ljudskog prava dovoljno teško da bi predstavljalo zločin protiv čovječnosti.⁸⁸⁴ Djelo u osnovi počinjeno na diskriminatornoj osnovi, uzeto izolirano ili zajedno s drugim djelima, mora biti jednakog stupnja težine kao i druga djela iz članka 5 Statuta.⁸⁸⁵

⁸⁸¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 101, 671, 674; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 327; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 177.

⁸⁸² Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 219; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Prvostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 700, 702-703; Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 605, 614.

⁸⁸³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296.

⁸⁸⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 621; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 735.

⁸⁸⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199, 221; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 102, 671; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 574; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 177; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296.

*Djela u osnovi progona**(a) Nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona i diskriminatornu eksproprijaciju imovine*

1804. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “nametanja ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona [i] diskriminatornu eksproprijaciju” imovine. U paragrafu 17(b) dodaje se s tim u vezi da su razne osobe u udruženom zločinačkom pothvatu sudjelovale tako što su inicirale, zagovarale, planirale, pripremale, sudjelovale, podržavale i/ili potpomagale stvaranje, formuliranje, širenje i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata.⁸⁸⁶

Raspravno vijeće stoga ovu optužbu tumači kao optužbu ograničenu na diskriminatorno lišavanje doma, imovine i humanitarne pomoći.

1805. U sudskoj praksi Međunarodnog suda već se raspravljalo o nametanju raznih ograničavajućih i diskriminatornih mjera kao o obliku progona. Na primjer, Raspravno vijeće u predmetu *Brđanin* razmotrilo je uskraćivanje prava na slobodu kretanja, na zaposlenje, na sudski postupak i na ravnopravan pristup javnim službama i zaključilo da ta djela predstavljaju progon samo ako se uzmu zajedno jedno s drugim budući da, sama za sebe, nemaju istu težinu kao druga djela popisana u članku 5 Statuta.⁸⁸⁷ Taj zaključak potvrdilo je i Žalbeno vijeće.⁸⁸⁸

1806. Ovo Raspravno vijeće nadalje smatra da se lišavanje doma, imovine i humanitarne pomoći može usporediti s pljačkanjem javne i privatne imovine, što – po mišljenju Raspravnog vijeća – može u određenim okolnostima predstavljati kazneno djelo progona (vidi poglavlje 5.8.2(f)).

1807. Na temelju gore rečenog Raspravno vijeće konstatira da nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera u obliku lišavanja doma, imovine i humanitarne pomoći, kao djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi i za koje su

⁸⁸⁶ V. i Optužnica, par. 35.

⁸⁸⁷ Prvostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1049.

⁸⁸⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 292-297.

ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, zadovoljava zahtjevani prag težine i predstavlja kazneno djelo progona samo kad je uzeto zajedno s drugim djelima.

(b) Ubojstvo

1808. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem ubojstva. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret kao ubojstvo, zločin protiv čovječnosti, na temelju članka 5 Statuta i kao ubojstvo, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. O obilježjima kaznenog djela ubojstva govori se u poglavlju 5.3.1, gore u tekstu.

1809. Djelo ubojstva, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁸⁹

(c) Nehumana djela i okrutno postupanje, uključujući granatiranje civila

1810. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “drugih nehumanih djela, uključujući granatiranje civila i okrutno postupanje”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret kao nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, na temelju članka 5 Statuta i kao okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. Obilježja nehumanih djela i okrutnog postupanja iznijeta su u poglavlju 5.7.1, gore u tekstu.

1811. Djelo okrutnog ili nečovječnog postupanja, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁹⁰

(d) Deportacija i prisilno premještanje

⁸⁸⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106.

1812. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “deportacije i prisilnog premještanja”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret kao deportacija i prisilno premještanje, zločin protiv čovječnosti, kažnjiv na temelju članka 5(d) i (i) Statuta. Obilježja deportacije i prisilnog premještanja iznesena su u poglavlju 5.4.1, gore u tekstu.

1813. Djelo prisilnog premještanja ili deportacije, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁹¹

(e) Protupravna zatočenja

1814. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za progon putem “nezakonitih zatočenja”. Protupravno zatočenje se kao takvo ne navodi u Statutu, iako se u članku 5(e) predviđa djelo zatvaranja kao zločin protiv čovječnosti. Raspravno vijeće optužbu u paragrafu 48 Optužnice tumači kao optužbu u vezi s tim djelom.

1815. Izraz zatvaranje u članku 5(e) podrazumijeva proizvoljno zatvaranje, odnosno lišavanje slobode nekog pojedinca bez redovnog sudskog postupka.⁸⁹² Djelo zatvaranja ima sljedeća obilježja:

- (1) pojedinac je lišen slobode;
- (2) lišavanje slobode provedeno je proizvoljno, odnosno, za lišavanje slobode ne postoji pravna osnova; i
- (3) počinitelj je djelovao s namjerom da pojedinca proizvoljno liši slobode.⁸⁹³

1816. Ako postoji pravna osnova za lišavanje slobode, ona mora važiti tijekom cijelog trajanja zatvaranja jer lišavanje slobode postaje proizvoljno čim pravna osnova prestane postojati.⁸⁹⁴ Kad se lišavanje slobode obrazlaže nacionalnim zakonom,

⁸⁹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 188; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143, 155; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106-107.

⁸⁹¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 222; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 153; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 153-154; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 172, 174.

⁸⁹² Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 116; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 752; Prvostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 87.

⁸⁹³ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 115; Prvostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 64-65; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 752.

⁸⁹⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 114; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 753.

njegove odredbe ne smiju biti u suprotnosti s međunarodnim pravom.⁸⁹⁵ Raspravno vijeće smatra da je pitanjem u vezi s pravnom osnovom primjereno baviti se prilikom razmatranja općih obilježja zločina protiv čovječnosti i prilikom razmatranja je li neko djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi.⁸⁹⁶

1817. Protupravno zatočenje, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁸⁹⁷

(f) *Pljačkanje javne i privatne imovine*

1818. U točki 1 Optužnice optuženici se terete za “pljačku javne i privatne imovine”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret i kao pljačkanje javne ili privatne imovine, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. Obilježja pljačkanja javne i privatne imovine iznesena su u poglavlju 5.6.1, gore u tekstu.

1819. Pljačkanje javne i privatne imovine izričito je uključeno u Nirnberšku povelju i Zakon br. 10 Kontrolnog savjeta kao ratni zločin. Na mnogim suđenjima koja su se temeljila na tim pravnim instrumentima, uključujući i suđenje glavnim ratnim zločincima u Nürnbergu, za djela pljačkanja teretilo se i kao za ratni zločin i kao za zločin protiv čovječnosti.⁸⁹⁸ Nirnberški sud pljačku je tretirao kao zločin protiv čovječnosti i smatrao je, na primjer, da je “pljačkanje židovskih trgovina” predstavljalo sastavni dio progona Židova.⁸⁹⁹

1820. Nirnberški sud izrekao je osuđujuće presude za pljačkanje samo u slučaju oduzimanja imovine na razini cijele države.⁹⁰⁰ Isto je vrijedilo i u slučaju nekih

⁸⁹⁵ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 114; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 753.

⁸⁹⁶ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁸⁹⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 155; Prvostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 714, 717; Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 629; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 438; Prvostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 641-642; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 754.

⁸⁹⁸ Optužnica u predmetu *United States et al. v. Hermann Göring et al.*, Međunarodni vojni sud (6. listopada 1945.), u 1 TWC 27, 55-60, 65; Optužnica u predmetu *United States v. Ulrich Greifelt et al.* (predmet *RuSHA*), Američki vojni sud (srpanj 1947.), u 4 TWC 608, 610, 616, 618; Optužnica u predmetu *United States v. Oswald Pohl et al.* (predmet *Pohl*), Američki vojni sud (13. siječnja 1947.), u 5 TWC 200, 204, 207.

⁸⁹⁹ Nirnberška presuda, str. 248, 283.

⁹⁰⁰ Nirnberška presuda, str. 296 (Alfred Rosenberg), str. 298 (Hans Frank), str. 306-307 (Walter Funk), str. 328-329 (Arthur Seyß-Inquart), str. 335 (Konstantin von Neurath), str. 171 (Martin Bormann).

predmeta vođenih na temelju Zakona br. 10 Kontrolnog savjeta.⁹⁰¹ Međutim, u predmetu *Flick* Američki vojni sud bio je mišljenja da razmjeri oduzimanja imovine nisu od ključne važnosti kada se djelo tretira kao zločin protiv čovječnosti. Od ključne važnosti je efekt oduzimanja imovine na žrtvu. U jednoj od točaka optužnice Friedrich Flick, industrijalac, tereti se za zločine protiv čovječnosti zbog stjecanja industrijske imovine koja je bila u vlasništvu ili pod kontrolom Židova. Sud je izjavio sljedeće:

Mogla bi se praviti razlika između industrijske imovine s jedne, i stambenih objekata, kućanskih predmeta i zaliha hrane progonjenog naroda s druge strane. Međutim, u ovom predmetu bavimo se samo industrijskom imovinom ... 'Zvjerstva i kaznena djela' popisana [u članku 6(c) Povelje], 'ubojstvo, istrebljenje,' itd., sve su kaznena djela protiv osobe. Imovina se ne spominje. Prema doktrini *ejusdem generis*, sveobuhvatna formulacija 'drugi progoni' mora se ocijeniti kao formulacija koja uključuje samo ona djela koja se tiču života i slobode potlačenih naroda.⁹⁰²

1821. Na temelju gore iznesenog Raspravno vijeće smatra da pljačkanje i javne i privatne imovine kao djelo u osnovi progona treba shvatiti kao svako namjerno i protupravno oduzimanje javne ili privatne imovine koje ima ozbiljan efekt na vlasnika ili korisnika te imovine.⁹⁰³ Raspravno vijeće smatra da je pitanjem oduzimanja imovine bilo primjereno baviti se prilikom razmatranja općih obilježja zločina protiv čovječnosti i prilikom razmatranja da li je neko djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi.⁹⁰⁴

1822. Žalbeno vijeće je potvrdilo da pljačkanje, uzeto zajedno s "lišavanjem života, premlaćivanjem, protupravnim napadima na civile i civilne objekte, protupravnim zatvaranjem civila [i] razaranjem civilnih objekata" predstavlja progon.⁹⁰⁵

1823. S obzirom na sve rečeno, Raspravno vijeće konstatira da djelo pljačke koje ima ozbiljan efekt na žrtvu, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi, i za koje su

⁹⁰¹ Predmet *RuSHA*, Američki vojni sud (10. ožujka 1948.), u 5 TWC 88, 147-52; predmet *Pohl*, Američki vojni sud (3. studenog 1947.), u 5 TWC 958, 976-978; *United States v. Ernst von Weiszäcker et al* (predmet *Ministarstva*), Američki vojni sud (13. travnja 1949.), u 14 TWC 314, 680-794.

⁹⁰² *United States v. Friedrich Flick et al.*, Američki vojni sud (22. prosinca 1947.), u 6 TWC 1187, 1214-1215. Ovakvo rezoniranje Američki vojni sud prihvatio je i u predmetu *I.G. Farben* kada je razmatrao više slučajeva pljačkanja i otimanja industrijske imovine na teritorijima pod njemačkom okupacijom (*United States v. Carl Krauch et al.* (predmet *I.G. Farben*), Američki vojni sud (30. srpnja 1948.), u 8 TWC 1081, 1129-1130).

⁹⁰³ V. Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 766-768.

⁹⁰⁴ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁹⁰⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 109, 672-673. V. i Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 148.

ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁹⁰⁶

1824. Djelo pljačkanja koje samo po sebi nema ozbiljan efekt na žrtvu, ako je izvršeno na diskriminatornoj osnovi i ako su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, ipak može predstavljati kazneno djelo progona kad se uzme zajedno s drugim djelima.⁹⁰⁷

(g) *Uništavanje i paljenje privatne imovine*

1825. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon putem “razaranje i paljenje srpskih kuća i poslovnih prostora”. Ista djela se također drugdje u Optužnici optuženicima stavljaju na teret kao bezobzirno razaranje, kršenje zakona i običaja ratovanja, na temelju članka 3 Statuta. Obilježja bezobzirnog razaranja iznesena su u poglavlju 5.5.1, gore u tekstu.

1826. Žalbeno vijeće je objasnilo da uništavanje imovine, “ovisno o prirodi i razmjerima uništenja”, može predstavljati progon.⁹⁰⁸ Kao i u slučaju oduzimanja imovine, determinirajući čimbenik je efekt na žrtve.⁹⁰⁹ Žalbeno vijeće je iznijelo stav da postoje “određene vrste imovine čije uništenje možda nema dovoljno negativan uticaj na žrtvu da bi to predstavljalo zločin protiv čovječnosti, čak i kada se uništava iz razloga diskriminacije: primjer je palež nečijeg automobila (osim ako taj automobil nije nužno potreban i od životne je važnosti za vlasnika”).⁹¹⁰

1827. Raspravno vijeće smatra da uništavanje privatne imovine kao djelo u osnovi progona treba shvatiti kao svako namjerno uništavanje privatne imovine koje ima ozbiljan efekt na žrtvu i nije opravdano vojnom nuždom.⁹¹¹ Po mišljenju Vijeća, na pitanje da li je razaranje bilo opravdano vojnom nuždom odgovoreno je na valjan način ako se u obzir uzmu opća obilježja zločina protiv čovječnosti i ako se razmotri da li je neko djelo izvršeno na diskriminatornoj osnovi.⁹¹²

1828. Žalbeno vijeće je potvrdilo da “razaranje civilnih objekata”, uzeto zajedno s “lišavanje [m] života, premlaćivanje[m], protivprav[im] napadima na civile i civilne

⁹⁰⁶ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 771.

⁹⁰⁷ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 772.

⁹⁰⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 149.

⁹⁰⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146, 149.

⁹¹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146 (gdje se citira Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631).

⁹¹¹ V. Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 774-776.

objekte, protivpravni[m] zatvaranjem civila, [...] i pljačkanje[m]”, predstavlja progon.⁹¹³

1829. Na temelju gore iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da razaranje imovine koje ima ozbiljan efekt na žrtvu, koje je izvršeno na diskriminatornim osnovama, i za koje su ostvarena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁹¹⁴

1830. Djelo uništavanja imovine koje samo po sebi nema ozbiljan efekat na žrtvu, ako je izvršeno na diskriminatornoj osnovi i ako su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, ipak može predstavljati kazneno djelo progona kad se uzme zajedno s drugim djelima.⁹¹⁵

(h) Nestanci

1831. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon putem “nestanaka”. U preambuli Deklaracije UN-a o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka, koju je Opća skupština UN-a usvojila 1992., “prisilni nestanci” definiraju se kao situacije u kojima su

[...] osobe uhićene, pritvorene ili otete protiv svoje volje ili su na drugi način lišene slobode, a slobode su ih lišili službenici raznih organa ili struktura vlasti, odnosno organizirane skupine ili privatne osobe koje djeluju u ime vlade, ili uz njezinu izravnu ili neizravnu podršku, pristanak ili prešutnu privolu, uz odbijanje da se objelodani sudbina ili mjesto boravka takvih osoba, odnosno da se prizna da su te osobe lišene slobode, čime im se uskraćuje pravna zaštita.⁹¹⁶

1832. Interamerička konvencija o prisilnim nestancima osoba iz 1994. “prisilni nestanak” definira kao

[...] djelo kojim se jedna ili više osoba na bilo koji način lišava slobode, koje su počinili agenti države ili osobe, odnosno skupine osoba, koje djeluju uz odobrenje, podršku ili prešutnu privolu države, uz nepostojanje informacija ili odbijanje da se prizna da postoji

⁹¹² V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 167.

⁹¹³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108, 672.

⁹¹⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 149.

⁹¹⁵ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779.

⁹¹⁶ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda 47/133, 18. prosinca 1992., preambula.

lišavanje slobode ili da se daju informacije o mjestu boravka nestale osobe, čime se toj osobi uskraćuju važeći mehanizmi pravne zaštite i procesna jamstva.⁹¹⁷

1833. Interamerički sud za ljudska prava u nekoliko je predmeta razmatrao pitanje prisilnih nestanaka na temelju odredbi Američke konvencije o ljudskim pravima.⁹¹⁸ Sud je utvrdio kršenja članka 4 (pravo na život), članka 7 (pravo na osobne slobode) i, u nekim slučajevima, članka 5 (pravo na integritet osobe). U predmetu *Velásquez Rodríguez protiv Hondurasa* Interamerički sud za ljudska prava konstatirao je sljedeće:

Prisilni nestanak ljudi višestruko je i kontinuirano kršenje mnogih prava iz Konvencije koja su države potpisnice dužne poštovati i jamčiti. Otmica osobe predstavlja arbitrarno lišavanje slobode, kršenje prava pritvorene osobe da bez odlaganja bude izvedena pred suca i da joj budu dostupni odgovarajući postupci ispitivanja legalnosti uhićenja [...] Osim toga produljena izolacija i uskraćivanje komunikacije sami po sebi predstavljaju okrutno i nehumano postupanje, štetno po psihološki i moralni integritet osobe, te kršenje prava svakog pritvorenika da se poštuje njegovo inherentno dostojanstvo ljudskog bića. [...] Uz to istrage u vezi s praksom nestanaka i svjedočanstva žrtava koje su ponovno stekle slobodu pokazuju da su oni koji su nestali često bili podvrgavani nemilosrdnim postupcima, uključujući sve vrste uvreda, mučenja i drugih okrutnih, nehumanih i ponižavajućih postupaka, čime se krši pravo na fizički integritet, zajamčeno člankom 5 Konvencije. Praksa nestanaka često podrazumijeva tajne egzekucije bez suđenja, uz skrivanje tijela kako bi se uklonili svi materijalni dokazi kaznenog djela i osigurala nekažnjivost za one koji su odgovorni. To je flagrantno kršenje prava na život [...].

1834. I Europski sud za ljudska prava u mnogo se navrata na temelju više članaka Europske konvencije o ljudskim pravima bavio fenomenom nestanaka. Na temelju Konvencije po prvi je put pokrenuto pitanje odgovornosti države za nestanke u predmetu *Kurt protiv Turske*, u kojem slučaju su vojnici uhitili sina podnositeljice tužbe, nakon čega se za njega više nije znalo.⁹¹⁹ Zbog nedostatka konkretnih dokaza o njegovoj sudbini Sud nije mogao zaključiti da je on preminuo ili da je bio podvrgnut zlostavljanju u državnom zatvoru, te je stoga odbacio tužbu u vezi s povredom prava na život (članak 2) i zabrane mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja

⁹¹⁷ Inter-American Convention on Forced Disappearances of Persons, 9. lipnja 1994., čl. II.

⁹¹⁸ V. IACtHR, Presuda u predmetu *Velásquez Rodríguez protiv Hondurasa*, 29. srpnja 1988.; IACtHR, Presuda u predmetu *Godínez Cruz protiv Hondurasa*, 20. siječnja 1989.; IACtHR, Presuda u predmetu *Cabellero-Delgado and Santana protiv Kolumbije*, 8. prosinca 1995.

⁹¹⁹ ECtHR, Presuda u predmetu *Kurt protiv Turske*, 25. svibnja 1998., par. 87-99.

(članak 3).⁹²⁰ Umjesto toga, Sud se tim predmetom bavio na temelju članka 5 (pravo na slobodu i sigurnost).⁹²¹ Europski sud je naglasio da

svako lišavanje slobode ne samo da mora biti provedeno u skladu s materijalno-pravnim i procesnim pravilima nacionalnog prava, nego isto tako mora biti u suglasju sa samom svrhom članka 5, to jest zaštitom pojedinca od proizvoljnog postupanja (...) Riječ je kako o zaštiti fizičke slobode pojedinaca, tako o njihovoj osobnoj sigurnosti u kontekstu koji bi, u odsutnosti takvih jamstava, za posljedicu mogao imati narušavanje vladavine prava i stavljanje pritvorenika izvan domašaja čak i najrudimentarnijih oblika pravne zaštite.⁹²²

1835. U predmetima koji su uslijedili nakon ovog Europski sud za ljudska prava utvrdio je da nestanak nekog pojedinca može rezultirati odgovornošću države za povredu prava te osobe na život na temelju članka 2 Europske konvencije.⁹²³ Sud je čak utvrdio postojanje kršenja na temelju članka 2 i kad država nije bila odgovorna za nestanak ili smrt, no postojao je dokaz da tužena država nije provela učinkovitu istragu kako bi se utvrdila sudbina i mjesto boravka osoba koje su nestale u okolnostima opasnim po život.⁹²⁴

1836. Raspravno vijeće prima k znanju definicije “prisilnih nestanaka osoba” sadržane u Međunarodnoj konvenciji o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka iz 2006.⁹²⁵ i u Rimskom statutu Međunarodnog kaznenog suda⁹²⁶ i prihvaća da su u njima sadržana sva odgovarajuća obilježja iz definicija prikazanih gore u tekstu.

1837. S obzirom na sve rečeno Raspravno vijeće zaključuje da kazneno djelo prisilnog nestanka sadrži sljedeća obilježja:

- (a) osoba je lišena slobode; i
- (b) nakon lišavanja slobode slijedi odbijanje da se daju informacije u vezi sa sudbinom ili mjestom boravka dotične osobe ili da se prizna da je osoba lišena slobode, čime se toj osobi uskraćuju važeći mehanizmi pravne zaštite i procesna jamstva.

1838. Razmatrajući pitanje da li je djelo prisilnog nestanka istog stupnja težine kao i djela iz članka 5 Statuta, Raspravno vijeće primjećuje da je jedno drugo Raspravno

⁹²⁰ *Ibid.*, par. 100-117.

⁹²¹ *Ibid.*, par. 118-129.

⁹²² *Ibid.*, par. 122-123.

⁹²³ ECtHR, Presuda u predmetu *Çakici protiv Turske*, 8. srpnja 1999.

⁹²⁴ *Ibid.*; ECtHR, Presuda u predmetu *Cipar protiv Turske*, 10. svibnja 2001.

⁹²⁵ V. Međunarodna konvencija o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka, 20. prosinca 2006., čl. 2.

vijeće iznijelo stav je to djelo sadržano među “drugim nehumanim djelima” u članku 5(i) Statuta.⁹²⁷ Još je važnije, međutim, da je najvažnije obilježje djela prisilnog nestanka lišavanje slobode, što je također glavno obilježje djela protupravnog zatočenja. Kao što se kaže gore u tekstu u poglavlju 5.8.1(e), protupravno zatočenje, koje je izvršeno na diskriminatornoj osnovi i za koje su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja zločin protiv čovječnosti.

1839. Na temelju svega rečenog Vijeće zaključuje da prisilni nestanci, koji su izvršeni na diskriminatornoj osnovi i za koje su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavljaju kazneno djelo progona.

(i) Protupravni napadi na civile i civilne objekte

1840. U točki 1. Optužnice optuženici se terete za progon putem “protupravnih napada na civile i civilne objekte”. Budući da u međunarodnom običajnom pravu postoji apsolutna zabrana uzimanja za metu civila i civilnih objekata, svi napadi na civile i civilne objekte su protupravni.⁹²⁸

1841. Napad na civile ili civilne objekte u kontekstu zločina protiv čovječnosti treba shvatiti kao djela nasilja namjerno usmjerena protiv civila ili civilnih objekata, pri čemu nije nužno da nastupe konkretne posljedice prouzročene napadom, te kao neselektivne napade na gradove, naselja i sela.⁹²⁹ U vezi s izrazom “civil” Vijeće upućuje na poglavlja 5.2.1 i 5.5.1, gore u tekstu.

1842. Napad na civile i civilne objekte, koji je izvršen na diskriminatornoj osnovi, i za koji su ispunjena opća obilježja zločina protiv čovječnosti, predstavlja kazneno djelo progona.⁹³⁰

⁹²⁶ V. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda, 17. srpnja 1998., čl. 7.(2.)(i).

⁹²⁷ Prvostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 566. V. i Prvostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 208.

⁹²⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 54, uz *corrigendum* od 26. siječnja 2005.; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 130, 190.

⁹²⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 47, 57, 105.

⁹³⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 104, 672-673.

5.8.2 Pravni zaključci

(a) Nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona i diskriminatornu eksproprijaciju imovine

1843. Kao što je izneseno gore u tekstu, Raspravno vijeće smatra da se ova optužba ograničava na diskriminatorno uskraćivanje prava na dom, imovinu i humanitarnu pomoć. Raspravnom vijeću nisu predočeni dokazi ili su mu predočeni ograničeni dokazi u vezi s diskriminatornim uskraćivanjem humanitarne pomoći i stoga se neće dalje baviti tim dijelom ove optužbe. Što se tiče lišavanja doma i imovine, Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije o imovinskim zakonima, iznesene u poglavlju 6.2.4. Raspravno vijeće zaključuje da nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera u odnosu na domove i imovinu, uzeto zajedno s deportacijom i drugim kaznenim djelima protiv Srba iz Krajine, predstavlja progon. Raspravno vijeće konstatira da su u tadašnjim okolnostima oni koji su bili pogođeni tim ograničavajućim i diskriminatornim mjerama bili u vrlo velikoj većini Srbi iz Krajine te da su stoga te mjere bile *de facto* diskriminatorne. S obzirom na dokaze razmotrene u poglavlju 6.2.4 o okolnostima pod kojima su spomenuti zakoni sastavljeni i usvajani, te na činjenicu da su te mjere nametnute u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, Raspravno vijeće zaključuje da su mjere nametnute na diskriminatornoj osnovi.

1844. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za zločine protiv čovječnosti.

1845. S obzirom na okolnosti u kojima su ova djela izvršena, Raspravno vijeće konstatira da su ona imala utjecaja ili su bila usmjerena na osobe koje su bile civili ili su u najmanju ruku bile izvan bojnog stroja. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i kontekst nametanja mjera, Vijeće zaključuje da je nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1846. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da nametanje ograničavajućih i diskriminatornih mjera u vezi s domovima i imovinom predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti.

(b) Ubojstvo

1847. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na ubojstvo Petra Bote u općini Benkovac i taj incident razmotriti s obzirom na mjerodavno pravo. O tom incidentu nema riječi u poglavlju 5.3.2 budući da se u točkama 6 i 7 Optužnice ne tereti za ubojstva u općini Benkovac.

1848. Na temelju činjeničnih zaključaka u poglavlju 4.1.2 Raspravno vijeće konstatira da je Petar Bota, Srbin, preminuo i da je njegovu smrt prouzročila radnja počinitelja koji je djelovao s namjerom da ubije. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da je ubojstvo, onako kako se za njega tereti u Optužnici, dokazano izvan razumne sumnje.

1849. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za zločine protiv čovječnosti. S obzirom na opis žrtve i okolnosti pod kojima je žrtva ubijena, Raspravno vijeće konstatira da je riječ o civilu. S obzirom na nacionalnost žrtve, te vrijeme i mjesto izvršenja djela, Vijeće konstatira da je to ubojstvo bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ovaj incident predstavlja ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti.

1850. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na incidente iz poglavlja 5.3.2. Vijeće podsjeća na svoje zaključke u tom poglavlju, uključujući konstataciju da su ubojstva bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Među zaključcima Vijeća je i konstatacija da su ubojstva počinjena protiv Srba iz Krajine. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da su ubojstva bila *de facto* diskriminatorna. Na temelju konstatacija gore u tekstu u vezi s Petrom Botom Raspravno vijeće zaključuje da je i to ubojstvo bilo *de facto* diskriminatorno.

1851. Ocjenjujući jesu li ubojstva bila počinjena s diskriminatornom namjerom, Raspravno vijeće je uzelo u obzir situacije u kojima su počinitelji koristili izraz “četnici”, misleći pritom na žrtve ili članove njihovih obitelji. U mnogo incidenata počinitelji su koristili takve diskriminatorne izraze ili su žrtvama psovali srpsku majku, i to neposredno prije ili nakon što su žrtve ubijene. U vezi s incidentom lišavanja života br. 1 iz Priloga Optužnici počinitelji su se odmah nakon ubojstva hvalili kako su pobili puno “četnika”. U jednom drugom incidentu u kninskoj općini (Daljnje

pojašnjenje, br. 180) počinitelji su ispitivali žrtvu ima li u njezinoj kući još “četnika” i odmah je potom ubili.

1852. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i incidente u kojima su počinitelji ubili žrtve zbog njihove podrške Krajini ili su sugerirali da to rade kao odmazdu za ranije zločine koje su počinili Srbi. U slučaju ubojstva Mande Tišme (Daljnje pojašnjenje, br. 107), počinitelj je upitao Tišmu za koga navija, a kada je odgovorila da navija za Krajinu, ubio ju je. Počinitelji ubojstva Save Đurića (incident br. 2 iz Priloga Optužnici), Steve Berića i drugih (incident br. 7 iz Priloga Optužnici) žrtvama su prije no što su ih ubili rekli da to rade iz osvete za ono što su Srbi učinili u Kijevu nekoliko godina ranije, psujući žrtvama majku zbog onog što su radili u Vukovaru.

1853. Raspravno vijeće uzelo je nadalje u obzir činjenicu da su ubojstva počinjena u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, kao što se opisuje u poglavlju 5.2.2.

1854. Na temelju svega iznesenog gore u tekstu Raspravno vijeće zaključuje da su ubojstva počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1855. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da ubojstva prikazana u poglavlju 5.3.2 te ubojstvo Petra Bote predstavljaju progon u smislu zločina protiv čovječnosti.

(c) Nehumana djela i okrutno postupanje, uključujući granatiranje civila

1856. Što se tiče granatiranja civila, Raspravno vijeće se time bavi u okviru protupravnih napada na civile i civilne objekte, djela u osnovi progona kao zločina protiv čovječnosti. Vijeće se stoga time neće baviti u okviru nehumanih djela i okrutnog postupanja.

1857. Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke o nehumanim djelima i okrutnom postupanju u poglavlju 5.7.2, u kojem je riječ o premlaćivanjima i zlostavljanjima pojedinaca. Među zaključcima Vijeća je i konstatacija da su ta djela bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo, te konstatacija da su nehumana djela i okrutno postupanje počinjeni protiv Srba iz Krajine. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje da su nehumana djela i okrutno postupanje bili *de facto* diskriminatorni.

1858. Ocjenjujući jesu li djela počinjena s diskriminatorskom namjerom, Raspravno vijeće je uzelo u obzir situacije u kojima su se počinitelji žrtvama obraćali pogrdnim izrazom “četnik” ili su članove obitelji žrtava nazivali “četnicima”. Kao što se iznosi u poglavlju 4.1, počinitelj incidenta lišavanja života br. 7 iz Priloga Optužnici (Stevo Berić i drugi) psovao je nekim žrtvama majku i nazivao ih “četnicima”. U poglavlju 4.3 kaže se da su počinitelji incidenta u vezi s Đurdijom Amanović u Vrbniku njezine sinove optužili da su “četnici”. Ilija Mirković i drugi koji su s njim bili zatočeni prisiljavani su da pjevaju hrvatske pjesme, a kada su izašli iz autobusa u Zadru, natjerali su ih da ljube zemlju.

1859. Raspravno vijeće uz to je uzelo u obzir da su nehumana djela i okrutno postupanje počinjeni u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2.

1860. Na temelju svega iznesenog, Raspravno vijeće zaključuje da su nehumana djela i okrutno postupanje počinjeni na diskriminatornoj osnovi.

1861. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da nehumana djela i okrutno postupanje, onako kako su prikazani u poglavlju 5.7.2, predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti.

(d) Deportacija i prisilno premještanje

1862. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.4.2 u vezi s deportacijom osoba iz Benkovca, Gračaca, Knina i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995., koja je provedena putem protupravnih napada na civile i civilne objekte. Raspravno vijeće podsjeća nadalje na svoje konstatacije u istom poglavlju o deportaciji osoba s nekoliko lokacija na području na koje se odnosi optužnica u kolovozu 1995. počinjenjem kaznenih djela kojih su te osobe bile žrtve ili svjedoci. Raspravno vijeće na osnovu svojih konstatacija o nacionalnosti tih osoba u dotičnom poglavlju, zaključuje da je deportacija bila *de facto* diskriminatorna u odnosu na Srbe iz Krajine. U poglavlju 5.8.2(i) Raspravno vijeće je utvrdilo da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Benkovcu, Gračacu, Kninu i Obrovcu 4. i 5. kolovoza 1995. počinjen s namjerom da se diskriminira na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Osim toga u poglavlju 5.8.2 Raspravno vijeće je utvrdilo da su kaznena djela, uključujući ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje, razaranje i pljačkanje, kojih su neke od

deportiranih osoba bile žrtve ili svjedoci, počinjena s namjerom da se diskriminira na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da je deportacija, izvršena počinjenjem spomenutih kaznenih djela, također počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1863. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da deportacija, prikazana u poglavlju 5.4.2, predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti.

(e) Protupravna zatočenja

1864. U poglavljima 4.1.9 i 4.3.2 Raspravno vijeće je u kontekstu mjerodavnog prava odlučilo dodatno razmotriti sljedeće navode o incidentima protupravnog zatočenja kao progona:

navod o protupravnom zatočenju Dušana Dragičevića, Pere Bilbije, svjedoka 1, više od 20 vojnika SVK, 10-12 osoba iz Polače, oko 30 drugih osoba držanih u vojarni "Slavko Rodić" (vidi poglavlje 4.1.9);

navod o protupravnom zatočenju Ružice Šarac, njezine djece i svekrve, te najmanje deset drugih osoba (vidi poglavlje 4.1.9);

navod o protupravnom zatočenju Zdravka Bunčića, Stevana Nikolića, Marije Večerine, Mire Večerine, Branke Večerine, Save Večerine, Dragane Večerine, Rajka Mutića, Jove i Milke Berić, Dušana i Dare Torbice, Laze Kovačevića, Ilije Perića i još tri osobe (vidi poglavlje 4.1.9); i

navod o protupravnom zatočenju Konstantina Drče (vidi poglavlje 4.3.2).

1865. Što se tiče radnje u osnovi protupravnog zatočenja, točka 1 Optužnice ograničava se na progon Srba iz Krajine. Na temelju činjeničnih konstatacija u poglavljima 4.1.9 i 4.3.2 Raspravno vijeće nije moglo zaključiti da su sljedeće žrtve bile Srbi iz Krajine: druge osobe držane u vojarni "Slavko Rodić" iz prvog spomenutog incidenta; svekrva Ružice Šarac i najmanje deset drugih osoba iz drugog spomenutog incidenta; Stevan Nikolić, Sava Večerina, Dragana Večerina i još tri osobe iz trećeg spomenutog incidenta. Ti se incidenti više neće razmatrati. Raspravno vijeće zaključuje da su sve ostale žrtve gore spomenutih incidenata bile krajinski Srbi.

1866. Raspravno vijeće podsjeća da su svjedok 1, Dušan Dragičević i više od 20 vojnika SVK iz prvog spomenutog incidenta bili pripadnici SVK i da ih je stoga neprijateljska sila mogla zarobiti, zbog čega njihovo zatočenje nije bilo proizvoljno.

Vijeće primjećuje da su neke od osoba u skupini od 10-12 ljudi iz Polače, koji su zarobljeni zajedno s Dušanom Dragičevićem, bile starije i ženske osobe. Što se tiče drugih ljudi u toj skupini, Raspravno vijeće ne može isključiti razumnu mogućnost da su oni bili pripadnici SVK koji su mogli biti zatočeni kao ratni zarobljenici. Što se tiče drugog incidenta, čini se da su Ružica Šarac i njezina djeca držani u jednoj prostoriji radi ispitivanja. Slijedom toga, Vijeće ne može isključiti razumnu mogućnost da je zadržavanje tih osoba bilo pravno osnovano. U vezi s ostalim zarobljenicima iz trećeg incidenta koji su bili muškarci (Zdravko Bunčić, Rajko Mutić, Jovo Berić, Dušan Torbica, Lazo Kovačević i Ilija Perić), Raspravno vijeće ne može isključiti razumnu mogućnost da su ti ljudi bili pripadnici SVK i da su mogli biti zarobljeni. Konstantin Drča kao rezervist SVK mogao je biti zarobljen kao ratni zarobljenik. Ovi se incidenti više neće razmatrati.

1867. Raspravno vijeće konstatira da su osobe u preostalim incidentima proizvoljno lišene slobode. S obzirom na okolnosti pod kojima su te osobe lišene slobode, to je učinjeno namjerno. Vijeće nadalje konstatira da su djela protupravnog zatočenja bila *de facto* diskriminatorna.

1868. Ocjenjujući jesu li djela protupravnog zatočavanja počinjena na diskriminatornoj osnovi, Raspravno vijeće je posebno uzelo u obzir incidente u kojima su počinitelji koristili uvredljive izraze na nacionalnoj osnovi. Na primjer, nakon incidenta ubojstva koji je neposredno prethodio prvom spomenutom incidentu zatočenja, počinitelji su se hvalili kako su ubili puno "četnika". Osobe koje su zarobile žrtve iz trećeg spomenutog incidenta koristile su izraz "četnici" i žrtvama psovale srpsku majku. Raspravno vijeće također smatra da su ta djela protupravnog zatočavanja počinjena u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što je opisano u poglavlju 5.2.2.

1869. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su djela protupravnog zatočenja počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1870. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za nadležnost za zločine protiv čovječnosti.

1871. Raspravno vijeće konstatira da su žrtve u svim preostalim incidentima bile civili. Vijeće nadalje uzima u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava, vremena i mjesta izvršenja djela, pripadnost počinitelja vremenska i prostorna blizina tih ostalih

incidenata ubojstvima za koja je utvrđeno da su bila dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Slijedom toga, Raspravno vijeće zaključuje da su preostali incidenti protupravnog zatočenja bili dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1872. Raspravno vijeće zaključuje da preostali gore u tekstu spomenuti incidenti protupravnog zatočenja predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti. Riječ je o navodima u vezi s protupravnim zatočenjem Pere Bilbije te starijih i ženskih osoba iz skupine od 10-12 ljudi iz Polače (vidi poglavlje 4.1.9), kao i o navodima u vezi s protupravnim zatočenjem Marije Večetine, Mire Večetine, Branke Večetine, Milke Berić i Dare Torbice (vidi poglavlje 4.1.9).

(f) Pljačkanje javne i privatne imovine

1873. Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke u poglavlju 5.6.2 o pljačkanju javne i privatne imovine, uključujući i konstataciju da je postojala tijesna veza između djela pljačkanja i oružanog sukoba. Među zaključcima je i konstatacija da se pljačkanje odnosilo na imovinu čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje da su djela pljačkanja javne i privatne imovine bila *de facto* diskriminatorna. Konstatirano je i da je pljačka imala ozbiljne posljedice po žrtve. Stoga Raspravno vijeće zaključuje da je pljačka, u svrhu progona, imala ozbiljan efekt na žrtve.

1874. Ocjenjujući da li je pljačkanje počinjeno na diskriminatornoj osnovi Raspravno vijeće je posebno u obzir uzelo zapažanja **Jacquesa Morneaua** u poglavlju 4.2.1 (Grad Benkovac), koji je u svojem svjedočenju rekao da su na cijelom području odgovornosti Canbata I, uključujući i Benkovac, odmah nakon hrvatske ofenzive u kolovozu 1995., neke kuće i neka sela bili potpuno opljačkani i spaljeni, da su katkada paljeni više puta, dok su neke kuće i sela ostali očuvani. Na primjer, dvije hrvatske enklave u Bruškoj i Rodaljicama, u općini Lisičić, koje je Canbat I štitio prije operacije Oluja, ostale su nakon operacije netaknute, dok su obližnja srpska sela opljačkana i spaljena do temelja. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i interna izvješća unutar HV-a (P2349, vidi poglavlje 4.2.7 (Mjesto Kistanje)), prema kojima su pripadnici HV-a

zapalili određeni broj kuća i pljačkali na oslobođenim područjima, osobito u mjestima koja su nastanjivali Srbi, te na području Đevrsaka, Kistanja i Drniša.

1875. Raspravno vijeće je razmotrilo i incidente u kojima su počinitelji koristili uvredljive izraze na nacionalnoj osnovi i žrtve i pripadnike njihovih obitelji nazivali “četnicima”. Na primjer, počinitelji koji su opljačkali imovinu Đurdije Amanović u Vrbniku, općina Orlić, njezine su sinove optužili da su “četnici”, a u jednom od incidenata pljačke nakon 5. kolovoza 1995. u Čolovićima, u općini Orlić, jedan počinitelj je majku žrtve nazvao “četnikušom”.

1876. Raspravno vijeće je razmotrilo i incidente u kojima su kuće označene kao hrvatske kuće bile pošteđene pljačkanja. To je uključivalo kuće na cesti Knin-Drniš s hrvatskim oznakama (vidi poglavlje 4.2.15 (Cesta Knin-Drniš)). Kako se iznosi u poglavlju 4.2.9 (Grad Knin), u samom Kninu bilo je uobičajeno da se kuće označavaju natpisima “hrvatska kuća” i sličnim natpisima kako bi se spriječila njihova pljačka, iako to nije uvijek značilo da će kuća ostati očuvana. Raspravno vijeće zaključuje da je tadašnja raširena praksa označavanja kuća na taj način pokazatelj da se očekivalo da će nacionalna pripadnost igrati važnu ulogu u motivaciji počinitelja, što upućuje na selektivno uništavanje srpskih sela.

1877. Raspravno vijeće uzima osim toga u obzir i to da je pljačkanje počinjeno u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2.

1878. Na temelju gore navedenog Raspravno vijeće zaključuje da je pljačkanje počinjeno na diskriminatorskoj osnovi.

1879. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.2.2 o općim obilježjima i uvjetima za postojanje nadležnosti za zločine protiv čovječnosti.

1880. S obzirom na to što je opljačkano, kao i na okolnosti pod kojima je pljačka izvršena, Raspravno vijeće zaključuje da su žrtve u svim incidentima bile civili ili osobe izvan bojnog stroja. S obzirom na okolnosti poput nacionalnosti žrtava te vremena i mjesta izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je pljačkanje bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1881. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da pljačkanje, kako je prikazano u poglavlju 5.6.2, predstavlja progon u smislu zločina protiv čovječnosti.

(g) *Uništavanje i paljenje privatne imovine*

1882. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.5.2 o bezobzirnomo razaranju, uključujući konstataciju da je postojala tijesna veza između djela bezobzirnomo razaranja i oružanog sukoba. Među zaključcima je i konstatacija da se uništavala imovina čiji su stanari ili vlasnici bili Srbi iz Krajine. Na temelju toga Raspravno vijeće zaključuje da su djela uništavanja i paljenja privatne imovine bila *de facto* diskriminatorna. Konstatirano je i da je razaranje bilo širokih razmjera. Stoga Vijeće zaključuje da je razaranje imalo ozbiljan efekt na žrtve.

1883. Raspravno vijeće podsjeća na svoje napomene u poglavlju 5.8.2(f) o svjedočenju Jacquesa Morneaua koji je izvijestio o selektivnom uništavanju i pljačkanju kuća i sela nakon operacije Oluja u, među ostalim, u gradu Benkovcu. Vijeće uz to podsjeća i na svoje napomene u istom poglavlju u vezi s internim izvješćem HV-a od 11. kolovoza 1995. (P2349), prema kojem su pripadnici HV-a zapalili određeni broj kuća i pljačkali osobito u onim mjestima na oslobođenim područjima koja su nastanjivali Srbi, uključujući područje Drniša i Kistanja.

1884. Raspravno vijeće podsjeća i na svoje napomene u istom poglavlju o praksi, o kojoj se mnogo izvještavalo, da se kuće označavaju kao hrvatske kuće kako bi ih se sačuvalo od pljačkanja i razaranja. S tim u vezi Raspravno vijeće upućuje osobito na iskaz **Markera Hansena** o tome kako je u Kninu redovito viđao kuće s natpisima koji su otprilike glasili “hrvatske kuće, ne diraj”, a po njegovoj procjeni, vidio je 20 do 50 takvih kuća (vidi poglavlje 4.2.9 (Grad Knin)). Raspravno vijeće osim toga ima u vidu i svjedočenje svjedoka 82 u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac), koji je izjavio da je kuća u kojoj je bila stacionirana njegova postrojba u Donjem Lapcu bila zapaljena, na što se postrojba svjedoka požalila, no rečeno im je da su sami za to krivi budući da nisu kuću označili znakom HV. Sve gore u tekstu spomenute napomene odnose se na mjesta za koja je Raspravno vijeće utvrdilo da su u njima izvršena djela uništavanja (vidi poglavlje 5.5.2).

1885. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje svjedoka Berikoffa, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.1. On je izjavio da je u razdoblju od trenutka kada mu je bilo dopušteno da izađe iz baze UN-a u Kninu pa do 5. rujna upoznao osobe na kontrolnim punktovima, za koje je rekao da su hrvatski vojnici, a ti ljudi su mu ispričali da je jedan od razloga zbog kojih su kuće gorjele bio i taj što su vojnici ulazili u kuće, gdje

bi otvorili plin, upalili svijeću i potom otišli. Objasnili su mu da se to radi kako bi se osiguralo da više ne bude “opakih četnika”.

1886. Raspravno vijeće uzima u obzir i to da su djela uništavanja i paljenja privatne imovine počinjena u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što je opisano u poglavlju 5.5.2.

1887. Na temelju svega iznesenog Raspravno vijeće zaključuje da su ta djela počinjena na diskriminatornoj osnovi.

1888. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 5.5.2 o općim obilježjima i uvjetima u za postojanje nadležnosti za zločine protiv čovječnosti.

1889. S obzirom na to što je uništeno i spaljeno, kao i okolnosti pod kojima su se odvijale radnje razaranja i paljenja, Raspravno vijeće konstatira da su žrtve u svim incidentima bile civili. Uzimajući u obzir okolnosti poput nacionalnosti žrtava, te vremena i mjesta izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je razaranje i paljenje bilo dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

1890. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da sva djela razaranja i paljenja privatne imovine, onako kako su prikazana u poglavlju 5.5.2, predstavljaju progon kao zločin protiv čovječnosti.

(h) Nestanci

1891. Raspravno vijeće konstatira da nijedan incident nestanka nije dokazan izvan razumne sumnje.

(i) Protupravni napadi na civile i civilne objekte

1892. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi čiji prikaz se daje u poglavlju 4.4, u vezi s navodima o incidentima protupravnog napada na civile i civilne objekte u Benkovcu, Donjem Lapcu, Gračacu, Kninu i Obrovcu. U vezi sa svakim od tih gradova, Raspravno vijeće je razmotrilo svoje konstatacije o zapovijedima i topničkim izvješćima HV-a, u slučajevima u kojima su takva izvješća postojala, i usporedilo ih sa svojim konstatacijama u vezi s lokacijama topničkih udara kako bi utvrdilo što su bile mete HV-a prilikom otvaranja topničke vatre tijekom operacije Oluja. U istu svrhu

Vijeće je razmotrilo količinu ispaljenih granata, tipove korištenih topničkih oruđa i način na koji su ta oruđa korištena tijekom napada. Raspravno vijeće je te dokaze ocijenilo u svjetlu vještačenja svjedoka Koningsa i Corna, među ostalim i u vezi s preciznošću topničkog oruđa i učinkom topničke vatre.

Grad Knin

1893. Raspravno vijeće sada će razmotriti svoje konstatacije u poglavlju 4.4.3 u vezi s topničkim napadom HV-a na Knin 4. i 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće će se prvo osvrnuti na svoje konstatacije o topničkim zapovijedima HV-a. Raspravno vijeće podsjeća da su 2. kolovoza 1995. Gotovina i Rajčić topništvu HV-a izdali zapovijedi (P1125 odnosno D970) da gradove Drvar, Knin, Benkovac, Obrovac i Gračac stavi pod topničke udare. Fuzul, zapovjednik OG Zadar, zapovjedio je 3. kolovoza 1995. TS-5 da stavi pod topničku paljbu Benkovac i Obrovac, upotrijebivši sličan, iako ne identičan izraz koji se koristi u Gotovininom odnosno Rajčićevom zapovijedi. Istoga dana je Firšt, načelnik topništva OG Zadar, upotrijebivši formulaciju iz Gotovinine odnosno Rajčićeve zapovijedi, zapovjedio TS-5/TRS-5 da pod topničke udare stave gradove Benkovac, Gračac i Obrovac. Raspravno vijeće je razmotrilo iskaze vještaka Koningsa i Corna u vezi s tumačenjem formulacije “staviti pod topničke udare gradove”. Na temelju formulacija upotrijebljenih u spomenutim zapovijedima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da je riječ o zapovijedi topništvu HV-a da prilikom otvaranja topničke vatre tijekom operacije Oluja za ciljeve uzme cijele gradove, uključujući i Knin. Raspravno vijeće prima k znanju Rajčićevo objašnjenje da ovu formulaciju valja shvatiti, i da se ona doista tako i tumačila, u smislu da pod stalnu topničku paljbu za uznemiravanje s ciljem ometanja valja staviti prethodno odabrane ciljeve u tim gradovima, s konkretnim koordinatama. Raspravno vijeće sada će razmotriti da li Rajčićevo objašnjenje predstavlja razumno tumačenje predloženih dokaza.

1894. Raspravno vijeće podsjeća da je Rajčić od 1993. topničke ciljeve u Kninu označavao koordinatama x, y i z i unosio ih u popise ciljeva s KV brojevima u svrhu obuke prije lipnja 1995. Dva takva popisa uvrštena su u spis kao P1271 i P1272. Postojanje popisa prethodno odabranih ciljeva s konkretnim koordinatama u Kninu u skladu je s Rajčićevim objašnjenjem zapovijedi upućenih topništvu Hrvatske vojske.

Raspravno vijeće nije uvrstilo u spis nijedan popis ciljeva sastavljen nakon lipnja 1995. za svrhe operacije Oluja.

1895. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s topničkim izvješćima HV-a za 4. i 5. kolovoz 1995. Vijeće podsjeća da je TS-4 izvijestio o otvaranju vatre na ciljeve u Kninu s KV brojevima koji odgovaraju onima popisanim na P1271 i P1272. Ta konstatacija pokazuje da su topničke postrojbe Hrvatske vojske imale i koristile popise s KV brojevima i koordinatama x, y i z ciljeva u Kninu, što je u skladu s Rajčićevim objašnjenjem topničkih zapovijedi HV-a. Međutim, TS-4 je također izvijestio da je 4. kolovoza 1995. nakon 15:00 sati na Knin ili šire područje Knina u nepravilnim intervalima ispalio najmanje 18 projektila, a 5. kolovoza 1995. još šest projektila na Knin, pri čemu nije specificirao ciljeve. Na temelju formulacija upotrijebljenih u tim izvješćima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da je TS-4 u najmanje dva navrata 4. i 5. kolovoza 1995. sam grad Knin tretirao kao cilj. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća nadalje da topnička izvješća HV-a, uvrštena u spis, daju samo djelomičan i katkada kodni prikaz ciljeva koji su gađani u Kninu. Shodno tomu na temelju samo tih izvješća Raspravno vijeće ne može utvrditi da li je TS-4 doista sam Knin tretirao kao cilj ili se na temelju spomenutih izvješća, zbog nedostatka detalja, zbog pogrešaka ili drugih netočnosti, stječe takav pogrešan dojam. Raspravno vijeće će ta izvješća dodatno ocijeniti u svjetlu svojih konstatacija o mjestima udara projektila u Kninu.

1896. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. i 5. kolovoza 1995. godine 7. gardijska brigada izvijestila da je otvorila vatru iz VBR-ova na S-15, "lijevo gdje je /nečitko/ S-54" i "desno od mosta S-16", pri čemu se S brojevi odnose na krugove na kodnoj karti Ivančica (P2338). Raspravno vijeće primjenjuje da se na karti Ivančica nalaze veliki krugovi sa S brojevima promjera od otprilike 300 metara. Prema Rajčićevim riječima, karta Ivančica nije topnička karta, nego se koristila za praćenje pokreta pješništva. Na temelju formulacija upotrijebljenih u tim izvješćima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da je 7. gardijska brigada koristila kartu Ivančica za usmjeravanje vatre iz VBR-ova na područja promjera od 300 metara u Kninu, odnosno lijevo i desno od tih područja. U središtu S-54 nalazi se željeznička postaja i zapovjedništvo SVK, dok je u središtu S-15 raskrižje u središtu Knina. Krug S-16 pokriva policijsku postaju na jugozapadnom rubu, ali je u njegovom središtu stambena četvrt sjeveroistočno od policijske postaje. Konings je izjavio da su,

općenito, raketni sustavi koji su se koristili 1995. bili manje precizni od haubica, te da ovisno o tome da li se koriste deseteroznamenasti, osmeroznamenasti ili šesteroznamenasti brojevi, koordinatni sustav postiže preciznost do jedan, deset ili sto metara. Raspravno vijeće smatra da bi upotreba krugova promjera od 300 metara na karti Ivančica za usmjeravanje vatre iz VBR-ova dala vrlo neprecizne rezultate vatre prilikom gađanja nekog konkretnog cilja u Kninu u usporedbi s korištenjem deseteroznamenastog koordinatnog sustava. Raspravno vijeće je mišljenja da bi takva bitno neprecizna upotreba topničke vatre upućivala na nemar u pogledu preciznog gađanja, odnosno učinkovite upotrebe topništva u odnosu na identificirane ciljeve u Kninu, što bi bilo u proturječju s Rajčićevim objašnjenjem topničkih zapovijedi HV-a. Međutim, u svjetlu konstatacije Raspravnog vijeća da su topnička izvješća HV-a često nepotpuna i katkada kodirana, nije jasno da li se 7. gardijska brigada pozivala na kartu Ivančica samo kad je izvještavala o topničkoj vatri, odnosno je li tu kartu koristila i prilikom usmjeravanja vatre iz svojih VBR-ova na Knin. Shodno tomu Raspravno vijeće ne može samo na temelju tih izvješća utvrditi da li je 7. gardijska brigada uistinu koristila kartu Ivančica za usmjeravanje vatre iz VBR-ova na Knin ili se na temelju spomenutih izvješća, zbog nedostataka detalja, kao i zbog pogrešaka ili drugih netočnosti, stječe takav pogrešan dojam. Raspravno vijeće će ta izvješća ocijeniti u svjetlu svojih konstatacija o mjestima udara projektila u Kninu.

1897. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije o sredstvima i metodama koje je HV koristio prilikom granatiranja Knina. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. kolovoza 1995. HV ispaljivao topničke projekte na Knin u određenim intervalima. Vještaci Konings i Corn obojica su svjedočili o svrsi takvog otvaranja vatre u intervalima na topničke ciljeve, uključujući otvaranje vatre s ciljem uznemiravanja i ometanja neprijateljskih vojnih snaga. Prema Koningsu i Cornu, takva metoda otvaranja vatre može se, ovisno o cilju i željenom učinku, koristiti u vojne svrhe ili za psihološko uznemiravanje civila. Iz dokaza se ne mogu utvrditi mjesta udara topničkih projektila koje je HV ispaljivao u određenim intervalima. S obzirom na takve okolnosti, Raspravno vijeće ne može na temelju upotrebe te metode otvaranja vatre zaključiti da li je namjera bila da se tako ispaljenim topničkim projektilima uznemiravaju civili ili da se ometa SVK. Osim toga na temelju prvenstveno svjedočenja vještaka Corna, Raspravno vijeće smatra da iako su VBR-ovi općenito

manje precizni od haubica ili minobacača, HV-ova upotreba tog oruđa u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995. nije bila u osnovi neselektivna.

1898. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije o mjestima topničkih udara u Kninu u odnosu na objekte koje je HV identificirao kao topničke ciljeve i o kojima je izvijestio da je na njih otvarao vatru. Raspravno vijeće je razmotrilo svjedočenje vještaka Koningsa, kao i svjedočenja svjedoka Rajčića i Lesliea, o preciznosti topničkog oruđa HV-a pri dometu koji se koristio 4. i 5. kolovoza 1995. prilikom granatiranja Knina. Raspravno vijeće primjećuje da je HV prilikom granatiranja Knina upotrebljavao topove kalibra 130 milimetara na daljinama od 25 do 27 kilometara i VBR-ove BM-21 kalibra 122 milimetra na daljinama od 18 do 20 kilometara. Konings je izjavio da kada se nenavodeni projektil kalibra 155 milimetara ispali na daljinu od 14,5 kilometara, interni faktori mogu dovesti do razlike u mjestu udara do 55 metara u pogledu dometa i pet metara u pogledu bočnog odstupanja. Istodobno određeni broj vanjskih faktora (poput brzine projektila na izlazu iz cijevi, brzine vjetra, temperature i gustoće zraka) može dovesti do razlike u mjestu udara od 18 do 60 metara po faktoru. Raspravno vijeće primjećuje da se određeni broj tih faktora može izmjeriti i uzeti u obzir prije ispaljivanja projektila. Nadalje, iz HV-ovog popisa topničkih ciljeva, koji su uvršteni u spis (P1271 i P1272), slijedi da je HV koristio deseteroznamenasti koordinatni sustav, što omogućava izračunavanje koordinata cilja s točnošću do jednog metra. Prema Rajčićevim riječima, top kalibra 130 milimetara na daljini od 26 kilometara ima raspon pogreške od oko 15 metara po pravcu i oko 70 do 75 metara po daljini, a uobičajeno rasprskavanje granate kalibra 130 milimetara je 35 metara u promjeru. I Konings i Rajčić su izjavili da VBR BM-21 kalibra 122 milimetra općenito pokriva šire područje od topa kalibra 130 milimetara. Leslie je iznio mišljenje da je prilikom upotrebe topova kalibra 130 milimetara ili VBR-ova pad projektila u okviru radijusa od 400 metara od cilja za prvi hitac "prihvatljiv". Raspravno vijeće smatra, prvenstveno na temelju Koningsovog svjedočenja, da je teško precizno odrediti granice varijacija u mjestima pogodaka topničkog oruđa koje je koristio HV budući da to ovisi o nizu faktora o kojima Raspravnom vijeću nisu predloženi detaljni dokazi. Raspravno vijeće primjećuje da, za razliku od Koningsa, Leslie u ovom predmetu nije bio pozvan kao vještak za topništvo i nije detaljno svjedočio o tome na temelju čega on može zaključiti da je pad projektila u radijusu od 400 metara od cilja prihvatljiv za prvi hitac. Zbog toga nije jasno koje je

faktore od onih koje je opisao Konings Leslie uzeo u obzir. Ocjenjujući sve te dokaze, Raspravno vijeće smatra da je razumno na osnovi dokaza zaključiti da su oni topnički projektili koji su pali na udaljenosti do 200 metara od identificiranog topničkog cilja bili namjerno ispaljeni na taj cilj.

1899. Raspravno vijeće je utvrdilo da je HV 4. kolovoza 1995. na Knin ispalio najmanje 600 projektila, a 5. kolovoza 1995. najmanje 300 projektila. Raspravno vijeće uspjelo je sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara samo za dio tih projektila. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. i 5. kolovoza 1995. HV ispalio projekte koji su padali u radijusu od 200 metara od zapovjedništva SVK, Sjeverne vojarne, vojarne Senjak, željezničke postaje, policijske postaje i objekta u kojem je bio stan Milana Martića u Kninu. Hrvatska vojska je tih šest objekata identificirala kao topničke ciljeve prije operacije Oluja. Kao topnički cilj HV je identificirao i poštu u blizini zapovjedništva SVK. Hrvatska vojska je izvijestila da je na te objekte otvarala vatru 4. i/ili 5. kolovoza 1995. Raspravno vijeće je također razmotrilo svjedočenje vještaka Koningsa i Corna u vezi s vojnom ili civilnom naravi objekata na koje se u Kninu otvarala vatra.⁹³¹ Raspravno vijeće se uvjerilo da zapovjedništvo SVK, Sjeverna vojarna i vojarna Senjak predstavljaju vojne ciljeve. Osim toga, a s obzirom na Martićev položaj u RSK i SVK, Raspravno vijeće se uvjerilo da je otvaranje vatre na objekt u kojem je bio njegov stan Martića moglo omesti u kretanju, komunikaciji i zapovijedanju, čime je ostvarena očita vojna prednost, pa je stoga taj objekt predstavljao vojni cilj. Raspravno vijeće uz to uzima u obzir da iz svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinića, slijedi da je policija RSK sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK tijekom operacije Oluja. S obzirom na te dokaze, Raspravno vijeće se uvjerilo da je otvaranjem vatre na policijsku postaju u Kninu ostvarena jasna vojna prednost. Raspravno vijeće nadalje podsjeća na svoju konstataciju o mogućnosti da je SVK u srpnju ili početkom kolovoza 1995. upotrebljavala željezničku postaju za transport streljiva. Raspravno vijeće osim toga podsjeća na nedosljedne dokaze u vezi s ulogom pošte u sustavu veza SVK i/ili policije RSK. U svjetlu tih konstatacija, Raspravno vijeće smatra da dotični dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV vjerojatno u

⁹³¹ U ovoj fazi Raspravno vijeće razmatra prvenstveno pitanje da li se otvaranjem vatre na određene objekte ostvarivala jasna vojna prednost i ne izjašnjava se u vezi s proporcionalnošću tih napada u odnosu na rizik od gubitka života civila, ozljeda civila ili oštećenja civilnih objekata.

dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na željezničku postaju i poštu ostvariti jasnu vojnu prednost.

1900. Hrvatska vojska je 4. i 5. kolovoza 1995. ispalila topničke projekte koji su pali u radijusu od 200 metara od raskrižja u središtu Knina. Hrvatska vojska je to raskrižje identificirala kao topnički cilj prije operacije Oluja i u izvješćima je navela da je na njega otvorila vatru 4. i 5. kolovoza 1995. Konings i Corn su smatrali da se, iako se ispaljivanjem topničkih projektila na neko raskrižje to raskrižje neće uništiti u tolikoj mjeri da bi postalo neupotrebljivo, ono time može oštetiti, i neprijateljskim vojnim snagama, barem privremeno, onemogućiti da taj prostor koristi. Rajčić je izjavio da misli da su se 4. kolovoza 1995. operativne rezervne snage SVK nalazile u Sjevernoj vojarni. Raspravno vijeće podsjeća da je na početku operacije Oluja u Kninu bio prisutan tek vrlo ograničen broj ljudstva SVK i policije, njih 50 do 150. Međutim, među tim pripadnicima SVK bili su i članovi Glavnog štaba. Nadalje, 4. i 5. kolovoza 1995. kroz Knin se kretao mali broj kamiona i tenkova SVK, te policije RSK. Stoga, bez obzira na prisutnost operativnih snaga SVK u Sjevernoj vojarni, ometanjem ili sprečavanjem SVK u korištenju tog raskrižja i kretanju kroz Knin mogla se ostvariti jasna vojna prednost. U takvim okolnostima Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV vjerojatno u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na to raskrižje ostvariti jasnu vojnu prednost.

1901. Raspravno vijeće je uz to konstatiralo da je 4. kolovoza 1995. HV ispalio topničke projekte koji su pali u radijusu od 200 metara oko livade sjeverno od škole preko puta Sjeverne vojarnje. Hrvatska vojska je livadu sjeverno od te škole identificirala kao topnički cilj "bolnica" prije operacije Oluja i u izvješćima je navela da je na njega otvarala vatru 4. kolovoza 1995. U toj školi se 4. kolovoza 1995. nalazilo minobacačko odjeljenje SVK. Vještaci Konings i Corn izjavili su da se otvaranjem vatre na livadu sjeverno od škole djelovanje te minobacačke postrojbe moglo spriječiti, odnosno suzbiti. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje prema kojem je HV vjerojatno u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na tu livadu ostvariti jasnu vojnu prednost.

1902. Hrvatska vojska je 4. kolovoza 1995. ispalila topničke projekte koji su pali u radijusu od 200 metara oko tvornice TVIK. Hrvatska vojska je TVIK identificirala kao topnički cilj prije operacije Oluja i u izvješćima je navela da je na taj cilj otvarala vatru 4. kolovoza 1995. Vještak Corn je smatrao da je, ako je TVIK bio objekt za logističku

opskrbu i proizvodnju komponenti streljiva, vatra kojom se ometalo funkcioniranje te tvornice mogla umanjiti sposobnost SVK da koristi sredstva za opskrbu snaga angažiranih u borbi koja su u njoj bila uskladištena. Raspravno vijeće podsjeća da iz dokaza koji su mu predočeni slijedi da je SVK planirao proizvodnju vezanu za naoružanje u TVIK-u, iako iz dokaza nije jasno da li su ti planovi početkom kolovoza 1995. bili operativni i, ako jesu, u kojoj mjeri. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje prema kojem je HV vjerojatno u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na TVIK ostvariti jasnu vojnu prednost.

1903. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s topničkim udarima 4. i 5. kolovoza 1995. na područja koja su udaljenija (odnosno izlaze iz radijusa od 200 metara) od objekata koje je HV identificirao kao vojne ciljeve i za koje je u izvješćima naveo da je na njih otvarao vatru. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je 4. i/ili 5. kolovoza 1995. HV ispalio oko 40 topničkih projektila koji su pali u blizini zgrade PMEZ-a i najmanje jedan topnički projektil koji je oštetio kuću na lokaciji označenoj slovom L u P681. I zgrada PMEZ-a i ta kuća bile su udaljene otprilike 300 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić.

1904. Ujutro 4. kolovoza 1995. HV je ispalio u tri navrata najmanje tri topnička projektila koji su pali na prazno polje ispred baze UN-a u Južnoj vojarni. Samostan Sv. Ante, udaljen oko 200 metara sjeverno od ruba tog polja, bio je na popisima ciljeva HV-a P1271 i P1272 označen kao cilj KV-110. Južna vojarna preko puta ceste od spomenutog polja bila je na popisima ciljeva HV-a P1271 i P1272 označena kao cilj KV-210. U istočnom dijelu Južne vojarnje nalazio se u kolovozu 1995. jedan objekt SVK. Međutim, koordinate cilja KV-210 odgovaraju glavnom zapadnom dijelu vojarnje, u kojem se nalazila baza UN-a. Rajčić je izjavio da HV tijekom operacije Oluja nije otvarao vatru na ciljeve KV-110 i KV-210. Topnička izvješća HV-a uvrštena u spis ne spominju otvaranje vatre ni na jedan od tih ciljeva. S obzirom na te okolnosti Raspravno vijeće ne smatra da bi razumno tumačenje dokaza bilo da je HV ispalio projekte bilo na Samostan Sv. Ante, bilo na objekt SVK u Južnoj vojarni ili da su ti projektili pali na spomenuto polje.

1905. Hrvatska vojska 4. je kolovoza 1995. također ispalila najmanje jedan topnički projektil koji je pao na područje istočno od Knina (vidi oznaku J u P984), što je bilo otprilike 350 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić. Nema dokaza iz kojih bi slijedilo da je HV željezničko skladište goriva što se nalazilo

na tom području smatrao topničkim ciljem, niti da ga je koristila SVK. Nadalje, 4. i/ili 5. kolovoza 1995. HV je ispalio najmanje četiri topnička projektila koji su pali u neposrednoj blizini bolnice u Kninu, udaljenoj otprilike 450 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić, kao i najmanje jedan projektil koji je pao blizu kninskog groblja, oko 700 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić.

1906. Raspravno vijeće razmotrilo je nekoliko faktora kad je utvrđivalo jesu li topnički udari na ta područja mogli biti rezultat pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre HV-a. S tim u vezi Raspravno vijeće je posebno uzelo u obzir gore spomenuto svjedočenje vještaka Koningsa, kao i svjedočenja Rajčića i Leslea u vezi s preciznošću topničkih oruđa HV-a u onom dometu koji je korišten 4. i 5. kolovoza 1995. tijekom granatiranja Knina. Raspravno vijeće smatra, prvo, da su s obzirom na udaljenosti od 300 do 700 metara mjesta udara bila relativno dosta udaljena od identificiranih topničkih ciljeva. Drugo, na ta područja pao je značajan broj topničkih projektila, odnosno njih najmanje 50. Treće, spomenuta područja nalaze se na cijelom prostoru Knina, sve do njegovog južnog, istočnog i sjevernog ruba. I konačno, Raspravno vijeće podsjeća da je u najmanje dva navrata TS-4 izvijestila da je otvorila vatru na šire područje Knina ili na Knin, pri čemu nije specificiran nikakav topnički cilj. Zaključno, Raspravno vijeće konstatira da je previše projektila palo na područja prilično udaljena od identificiranih topničkih ciljeva i koja se nalaze po cijelom Kninu da bi ti topnički projektili na spomenuta područja pali slučajno, kao rezultat pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre HV-a.⁹³² Raspravno vijeće stoga zaključuje da je HV namjerno ispaljivao topničke projekte gađajući dotična područja u Kninu.

1907. Ne postoje dokazi koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije na gore spomenutim područjima, odnosno u njihovoj blizini, kao ni dokazi koji bi na drugi način ukazivali na to da bi se otvaranjem vatre na ta područja ostvarila očita vojna prednost. Istočno od Knina je, prema opažanjima Dawesa i Dreyera, 4. kolovoza 1995. topničkim projektilom pogođen jedan policijski automobil. Raspravno vijeće je razmotrilo mogućnost da je HV mogao namjerno gađati taj policijski automobil i/ili druge postrojbe ili vozila SVK, odnosno policije, koji su se kretali tim područjima. Mrkšić je izjavio da su nekoliko dana prije operacije Oluja Gotovinine snage bile iznad

Knina i dalekozorima pratile aktivnosti SVK. Iz Mrkšićevog svjedočenja, međutim, nije jasno da li je po njegovom mišljenju HV mogao vidjeti kretanja SVK u Kninu. Rajčić je izjavio da su zapovjednici topničkih skupina tijekom operacije Oluja s topničkih promatračnica i katkada s crte bojišnice koju je držala postrojba usmjeravali i vršili korekciju topničke vatre, a da je ZP Split imao 22 topničke promatračnice od Velebita do Dinare. Rajčić je isto tako rekao da prije operacije Oluja HV sa svojih položaja nije imao izravan pogled na grad Knin. U topničkim izvješćima i zapovijedima HV-a ne spominje se korištenje topničkih promatrača u Kninu. Na primjer, u operativnom dnevniku 4. gardijske brigade stoji za 4. kolovoz 1995. u 7:00 sati da je postrojba za elektronsko djelovanje javila da njihove snage tuku vojarnu u Kninu i da dobro rade, no ne kaže se izričito da je bilo koje od tih izvješća stiglo od topničkih promatrača. Dalje, prema Rajčićevom svjedočenju, uvjerenje HV-a da se Martić uvečer 4. kolovoza 1995. nalazio na lokaciji označenoj slovom R u P2337 temeljilo se na obavještajnim podacima i elektronskom izviđanju, a ne na izvješćima topničkih promatrača. Dakle dokazi ne pokazuju da li je Hrvatska vojska u bilo kojem trenutku 4. kolovoza 1995. imala topničke promatrače koji su imali pogled na Knin. Ako ih nije bilo, ili ih barem nije bilo 4. kolovoza 1995., Hrvatska vojska nije mogla vidjeti postrojbe ili vozila SVK ili policije, nije o njima mogla izvijestiti, pa tako niti na njih usmjeriti vatru. Takve postrojbe ili vozila predstavljali bi takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva).

1908. Međutim, čak i da je HV 4. i 5. kolovoza 1995. imao topničke promatrače koji su imali pogled na Knin, Raspravnom vijeću su predočeni dokazi u vezi s tek nekoliko situacija u kojima su kamioni, tenkovi ili postrojbe SVK ili policije viđeni kako se kreću kroz Knin, i to uglavnom poslijepodne 4. i ujutro 5. kolovoza 1995. Osim u vezi s policijskim automobilom pogođenim topničkim projektilom, što su vidjeli Dawes i Dreyer, ono dokaza što postoji o kretanjima SVK ili policije ne odnosi se na područja zgrade PMEZ-a, bolnice, područje na istočnom rubu Knina⁹³³ ili na poljanu preko puta baze UN-a. Iako postoje dokazi koji ukazuju na to da su tenkovi i kamioni SVK prošli

⁹³² Raspravno vijeće napominje da bi, ako su ti udari, udaljeni i do 700 metara od topničkih ciljeva, bili rezultat nepreciznosti upotrijebljenog topničkog oruđa, to zahtijevalo da se dodatno razmotri može li se tako neprecezino oruđe koristiti u kontekstu topničkog napada na konkretne ciljeve u nekom gradu.

⁹³³ Raspravno vijeće s tim u vezi primijećuje da se čini da su se kamioni jedinica SVK-a i Specijalne policije RSK, koje je ujutro 4. kolovoza 1995. opazio Dawes, a što je označeno u P985 i D864, kretali duž

pokraj baze UN-a ujutro 5. kolovoza 1995., nema pouzdanih dokaza o njihovoj prisutnosti ujutro 4. kolovoza 1995. Osim toga iz ograničene prisutnosti SVK i policije u Kninu slijedi da je u svakom slučaju 4. i 5. kolovoza 1995. u Kninu bilo malo oportunističkih ciljeva. Iz tih razloga Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV mogao u dobroj vjeri zaključiti da bi gađanjem tih područja ostvario jasnu vojnu prednost.

1909. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da se broj civilnih objekata ili područja u Kninu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim s obzirom na sveukupni broj od najmanje 900 projektila ispaljenih na grad 4. i 5. kolovoza 1995. Međutim, Vijeće podsjeća da je samo za neke od tih 900 projektila uspjelo sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara. Od mjesta udara koje je Vijeće uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga, iako Vijeće nije moglo točno utvrditi koliko je projektila palo na neke od tih civilnih objekata ili područja, Raspravno vijeće smatra da čak i mali broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1910. Raspravno vijeće podsjeća da je HV izvijestio da je ispalio sveukupno dvanaest projektila kalibra 130 milimetara na stan Milana Martića, i to u dva navrata između 7:30 i 8:00 sati 4. kolovoza 1995. Dalje, uvečer 4. kolovoza 1995. HV je ispalio nepoznat broj projektila kalibra 130 milimetara na lokaciju označenu slovom R u P2337, odnosno na mjesto za koje su vjerovali da se na njemu nalazi Martić. Raspravno vijeće je utvrdilo gore u tekstu da je otvaranje vatre na Martićev stan moglo Martića omesti u kretanju, komuniciranju i zapovijedanju i da se tako ostvarivala očita vojna prednost. Rajčić je bio svjestan činjenice da je šansa da se Martića topničkom vatrom pogodi ili ozlijedi u njegovoj zgradi bila vrlo mala. Rajčić je izjavio da je HV želio uznemiriti Martića i izložiti ga pritisku, te da je HV imao u vidu pravila razlikovanja i proporcionalnosti cilja prilikom donošenja odluke da li da gađa tu stambenu zgradu. Raspravno vijeće ima u vidu da je Martićev stan bio u civilnoj stambenoj zgradi i da su se i stan i područje označeno sa R u P2337 nalazili na inače pretežno civilnim stambenim područjima. Raspravno vijeće je takvu upotrebu topništva razmotrilo u svjetlu dokaza o preciznosti topničkog oruđa, o čemu je bilo riječi gore u tekstu, kao i svjedočenja vještaka Koningsa u vezi s efektima eksplozije i

ceste uz vojarnu Senjak, POL stanicu i tvornicu TVIK, koja se proteže proteže duž istočnog dijela Knina, na udaljenosti od oko 250 metara.

rasprskavanja topničkih projektila. U vrijeme otvaranja vatre, odnosno između 7:30 i 8:00 sati i uvečer 4. kolovoza 1995., moglo se razumno očekivati da će na ulicama u Kninu u blizini Martićevog stana i na području označenom sa R u P2337 biti civila. Ispaljivanjem dvanaest projektila kalibra 130 milimetara na Martićev stan i nepoznatog broja projektila istog kalibra na područje označeno sa R u P2337 s daljine od otprilike 25 kilometara stvoren je značajan rizik od velikog broja civilnih žrtava i ozljeda, kao i oštećenja na civilnim objektima. Vijeće smatra da je taj rizik bio pretjeran s obzirom na očekivanu vojnu prednost koja se mogla ostvariti otvaranjem vatre na te dvije lokacije, za koje je HV vjerovao da se na njima nalazi Martić.⁹³⁴ Ovaj neproporcionalni napad pokazuje da je HV tek u maloj mjeri ili uopće nije uzeo u obzir rizik od stradanja i ranjavanja, odnosno oštećenja civilnih objekata, kada je u najmanje tri navrata 4. kolovoza 1995. otvorio topničku vatru na neki vojni cilj.⁹³⁵

1911. Raspravno vijeće smatra da namjerno otvaranje vatre na dijelove Knina u kojima nije bilo vojnih ciljeva nije u skladu s Rajčićevim objašnjenjem topničkih zapovijedi HV-a nego je u skladu sa samim tekstom dotičnih zapovijedi da se gradovi stave pod topničku vatru, što znači da se prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja cijele gradove, uključujući i Knin, tretira kao ciljeve. Ovakvo tumačenje topničkih zapovijedi HV-a, kao zapovijedi da se cijeli gradovi tretiraju kao ciljevi, potkrijepljeno je i izvješćima TS-4 o otvaranju vatre na Knin ili šire područje Knina u dva navrata 4. i 5. kolovoza 1995., kao i izvješćima 7. gardijske brigade o otvaranju vatre na ciljeve označene oznakom S na karti Ivančica. Istom tumačenju dodatno u prilog ide i opći dojam koji je steklo nekoliko svjedoka prisutnih u Kninu tijekom napada (na primjer Dreyer, Forand, Bellerose, Hendriks, Gilbert, Liborius i Stig Marker Hansen) da je granatiranju bio izložen cijeli Knin i da je ono bilo neselektivno. Osim toga takvo tumačenje u skladu je s nedovoljnim uzimanjem u obzir rizika od stradanja i ranjavanja, kao i od oštećenja civilnih objekata prilikom neproporcionalnog otvaranja vatre na dvije lokacije za koje je HV pretpostavljao da se na njima nalazi Martić. I konačno, Raspravno vijeće također upućuje na svoju konstataciju dolje u tekstu u vezi s projektilima koji su padali na civilne objekte,

⁹³⁴ Analiza koju je Raspravno vijeće provelo u vezi s proporcionalnošću napada temelji se na relevantnom svjedočenju vještaka Konings i Corn, te na Dopunskom protokolu I, čl. 51.

⁹³⁵ Raspravno vijeće je ispaljivanje vatre na dvije lokacije, za koje je HV pretpostavljao da se na njima nalazi Martić, uzelo u obzir kao značajan primjer neproporcionalnog napada tijekom granatiranja Knina. Raspravno vijeće se neće izjasniti o proporcionalnosti HV-ove upotrebe topništva protiv drugih ciljeva u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995.

odnosno područja u Benkovcu, Gračacu i Kninu. Slijedom toga Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995., na temelju Gotovinih i Rajčićevih zapovijedi, HV ispaljivao topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve, kao i područja na kojima takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulacije topničkih zapovijedi i budući da se HV nije ograničio na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego je namjerno gađao i civilna područja, Raspravno vijeće zaključuje da je HV sam grad Knin tretirao kao cilj prilikom otvaranja topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga HV-a granatiranje Knima 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i stoga protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu.

1912. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Knina iz poglavlja 4.2.9 (Grad Knin), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Kninu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući namjeru s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Vijeće je uz to uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7. Vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2. Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu počinjen s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1913. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo. Zaključno, Raspravno vijeće konstatira da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljao progon kao zločin protiv čovječnosti.

Grad Benkovac

1914. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.4 u vezi s topničkim napadom na Benkovac 4. i 5. kolovoza 1995. Vijeće upućuje na

diskusiju o svojim konstatacijama u vezi s topničkim zapovijedima HV-a, iznesenu u sklopu pravnih zaključaka o granatiranju Knina. Vijeću nisu predloženi dokumentarni dokazi koji bi sadržavali popise topničkih ciljeva pripremljene za operaciju Oluja, u vezi s Benkovcem. Nekoliko objekata u Benkovcu nalaze se na popisu Jagoda i na karti Poskok-93, iako se na temelju dokaza ne može utvrditi je li HV ta dva dokumenta koristio za granatiranje Benkovca tijekom operacije Oluja i ako jest, na koji način i s kojom svrhom.

1915. Raspravnom vijeću nisu predložena nijedno topničko izvješće postrojbi HV-a koje su ispaljivale topničke projekte na Benkovac. Raspravnom vijeću je predloženo izvješće 134. domobranske pukovnije, P1200, u kojem stoji da je 4. kolovoza 1995. OG Zadar granatirala, bez motrenja, šire područje Benkovca. U istom izvješću zabilježena je sljedeća poruka u 5:30 sati toga dana: "Da li što pada po Benkovcu?". To izvješće ukazuje na to da je HV Benkovac granatirao bez topničkih promatrača. Dalje, ako se izvješće uzme izdvojeno od drugih dokaza i bez daljnje analize, na temelju formulacija u izvješću moglo bi se zaključiti da je HV, dok je ispaljivao topničke projekte 4. kolovoza 1995., grad Benkovac tretirao kao cilj. Raspravno vijeće će izvješće dalje ocijeniti u svjetlu svojih konstatacija u vezi s mjestima udara projektila u Benkovcu.

1916. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s mjestima topničkih udara u Benkovcu, u usporedbi s topničkim ciljevima koje je identificirao HV. Raspravno vijeće primjećuje da je tijekom granatiranja Benkovca HV upotrebljavao topove kalibra 130 milimetara na daljini od oko 19 kilometara, te VBR-ove. Vijeće upućuje na svoju diskusiju o preciznosti topničkih oruđa i korištenju VBR-a, iznesenu gore u tekstu u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. i 5. kolovoza 1995. na Benkovac i njegovu neposrednu okolicu palo najmanje 150 projektila. Raspravno vijeće uspjelo je sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara tek za jedan dio tih projektila.

1917. Raspravno vijeće podsjeća da su 4. kolovoza 1995. između 5:00 i 7:00 sati projektili padali na vojarnu Slobodan Macura ili oko nje, što je bio topnički cilj koji je HV identificirao prije operacije Oluja. Raspravno vijeće se uvjerilo da je ta vojarna SVK predstavljala vojni cilj.

1918. Hrvatska vojska je 4. kolovoza 1995., između 5:00 i 7:00 sati, ispalila projekte koji su padali na policijsku postaju ili oko nje, a otprilike u 16:30 sati projektili su pali

na 50 metara od policijske postaje na zgradu srednje škole i na biljetarnicu stadiona. Hrvatska vojska je policijsku postaju identificirala kao topnički cilj prije operacije Oluja. Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV ispalio topničke projekte gađajući policijsku postaju u Benkovcu, pri čemu su ti projektili pali na gore spomenute lokacije. Topnički projektili pali su 4. ili 5. kolovoza 1995. i na kuću označenu sa X u P290, odnosno manje od 100 metara od lokacije policijske postaje prema popisu Jagoda. Raspravno vijeće podsjeća da koordinate iz popisa Jagoda policijsku postaju smještaju oko 150 metara južno od njene stvarne lokacije u Benkovcu. Rajčićeva oznaka policijske postaje u Benkovcu pokriva i njezinu lokaciju u skladu s popisom Jagoda i njezinu stvarnu lokaciju (vidi oznaku 2 u P2327; D1460 i D1466; i D248, str. 3). Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV ispalio topničke projekte na lokaciju za koju je smatrao da je lokacija policijske postaje na temelju koordinata iz popisa Jagoda, pri čemu su ti projektili pali na gore spomenute lokacije uslijed pogreške ili nepreciznosti topničke vatre. Raspravno vijeće uz to uzima u obzir da svjedočenje svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinića, ukazuje na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. Osim toga policijsko naoružanje dobiveno od SVK bilo je spremljeno u policijskoj postaji u Benkovcu. Raspravno vijeće se uvjerilo da se otvaranjem vatre na policijsku postaju u Benkovcu ostvarivala očita vojna prednost.

1919. Između 5:00 i 7:00 sati 4. kolovoza 1995. HV je ispalio i projekte koji su pali na vatrogasni dom i benzinsku crpku udaljenu 150 metara od vatrogasnog doma, pri čemu su oba objekta bila udaljena najmanje 500 metara od najbližeg od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić. Vatrogasni dom Rajčić nije identificirao kao topnički cilj, no objekt je naveden na popisu Jagoda. U nedostatku dokaza s više pojedinosti o tome što je HV gađao u Benkovcu, kao što su popisi topničkih ciljeva ili izvješća, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV ispalio topničke projekte namjerno gađajući vatrogasni dom, pri čemu su projektili pali na vatrogasni dom i benzinsku crpku. Iako u vatrogasnom domu nije bilo stacioniranih vojnika SVK, u tom objektu su se nalazili uredi TO-a i Sekretarijata za narodnu obranu. Ti dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je moguće da je HV u dobroj vjeri zaključio da će otvaranjem vatre na vatrogasni dom ostvariti jasnu vojnu prednost.

1920. Između 5:00 i 7:00 sati 4. kolovoza 1995. HV je ispalio projekte koji su pali na tvornice Bagat i Kepol i na hladnjaču, objekte koji se nalaze otprilike 700 metara južno od najbližeg topničkog cilja u Benkovcu. U istom razdoblju HV je ispalio projekte koji su pali na najmanje tri područja sjeverno od Benkovca, odnosno na borovu šumu kod Ristića (označeno sa B u D1501), najmanje 500 metara od najbližeg topničkog cilja, i na zaseoke Ristići i Benkovačko Selo. Hrvatska vojska je 4. kolovoza 1995. ispalila projekte na područje Barice, otprilike 400 metara od stvarne lokacije policijske postaje i oko 250 metara od lokacije policijske postaje kako je navedeno na popisu Jagoda. Hrvatska vojska je 4. ili 5. kolovoza 1995. ispalila projekte na drugu kuću označenu sa X na P290, udaljenu oko 250-300 metara od stvarne lokacije policijske postaje i jednako toliko od lokacije policijske postaje prema popisu Jagoda. Raspravno vijeće je uzelo u obzir udaljenost spomenutih objekata i područja od topničkih ciljeva koje je identificirao Rajčić. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir broj objekata i područja, njihove lokacije sjeverno i južno od Benkovca i u središtu grada, kao i dokaze da je na te prostore palo više projektila. S obzirom na te čimbenike, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su projektili na dotične prostore pali slučajno, uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre. Umjesto toga, Raspravno vijeće zaključuje da je HV namjerno ispaljivao topničke projekte gađajući ta područja u Benkovcu i u neposrednoj blizini grada.

1921. Od gore spomenutih objekata i područja, hladnjača i tvornica Bagat bili su na popisu Jagoda. Međutim, tvornice Bagat i Kepol, kao ni hladnjača, nisu služile za vojnu proizvodnju niti su se upotrebljavale u bilo kakve vojne svrhe. Ne postoje dokazi koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije u gore spomenutim dijelovima Benkovca, odnosno u njihovoj blizini, a nema ni dokaza koji bi na drugi način ukazivali na to da bi se otvaranjem vatre na ta područja mogla ostvarila očita vojna prednost. Osim toga nema niti naznaka da su se tim područjima kretale jedinice ili vozila SVK ili policije bilo između 5:00 i 7:00 sati 4. kolovoza 1995., bilo u neko drugo vrijeme 4. ili 5. kolovoza 1995., što bi predstavljalo takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), a koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva). Osim toga, izvješće 134. domobranske pukovnije, P1200, ukazuje na to da rano ujutro 4. kolovoza 1995. HV nije imao topničkih promatrača s izravnim pogledom na Benkovac. Iz tih razloga Raspravno

vijeće ne smatra da je razumno tumačenje da je HV mogao u dobroj vjeri zaključiti da će gađanjem dotičnih područja ostvario jasnu vojnu prednost.

1922. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da se broj civilnih objekata ili područja u Benkovcu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim s obzirom na sveukupni broj od najmanje 150 projektila ispaljenih na grad. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je samo za neke od tih 150 projektila uspjelo sa sigurnošću utvrditi točna mjesta njihovih udara. Od mjesta udara koje je Raspravno vijeće uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga, iako Raspravno vijeće nije moglo točno utvrditi koliko je projektila palo na neke od tih civilnih objekata ili područja, Raspravno vijeće smatra da čak i mali broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1923. Raspravno vijeće podsjeća na svoje pravne zaključke gore u tekstu o granatiranju Knina, a u vezi s Gotovininim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, odnosno da su to bile zapovijedi da se prilikom ispaljivanja topničkih projektila u operaciji Oluja cijeli gradovi, uključujući i Benkovac, tretiraju kao ciljevi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze koje je razmotrilo u vezi s topničkim projektilima što su pogađali civilne objekte ili područja u Gračacu, Kninu i Obrovcu. Namjerno otvaranje vatre na područja u Benkovcu na kojima nije bilo vojnih ciljeva u skladu je s konstatacijom Vijeća u vezi s tumačenjem topničkih zapovijedi HV-a. Raspravno vijeće konstatira da Firštove i Fuzulove topničke zapovijedi u vezi s Benkovcem valja tumačiti na isti način. Tim konstatacijama dodatno ide u prilog izvješće 134. domobranske pukovnije o otvaranju vatre na šire područje Benkovca. Shodno tomu Raspravno vijeće konstatira da je 4. i 5. kolovoza 1995., na temelju Gotovininih, Rajčićevih, Firštovih i Fuzulovih zapovijedi HV ispaljivao topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve, kao i područja na kojima u Benkovcu takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulacije u topničkim zapovijedima i budući da se HV nije ograničio na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego je namjerno gađao i civilna područja, Raspravno vijeće zaključuje da je HV sam grad Benkovac tretirao kao cilj topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga HV-ovo granatiranje Benkovca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i, prema tome protupravni napad na civile i civilne objekte u Benkovcu.

1924. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Benkovca iz poglavlja 4.2.2 (Grad Benkovac), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Benkovcu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući namjeru s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7 Raspravno vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2. Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Benkovcu počinjen s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1925. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

Grad Gračac

1926. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u poglavlju 4.4.5 u vezi s topničkim napadom na Gračac 4. kolovoza 1995. Raspravno vijeće upućuje na diskusiju o svojim konstatacijama u vezi s topničkim zapovijedima HV-a, iznesenu u sklopu pravnih zaključaka o granatiranju Knina. Raspravno vijeće podsjeća i na svoje konstatacije u poglavlju 3.3 da je 3. kolovoza 1995. Gotovina u operativne svrhe Specijalnoj policiji pridodao tri topa kalibra 130 milimetara iz TS-5/TRS-5, stacioniranih na području Rovanijske. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokumentarni dokazi koji bi sadržavali popise topničkih ciljeva pripremljene za operaciju Oluja, u vezi s Gračacem. Nekoliko objekata u Gračacu nalazi se na popisu Jagoda i na karti Poskok-93, iako se na temelju dokaza ne može utvrditi je li HV ta dva dokumenta koristio za granatiranje Gračaca tijekom operacije Oluja i ako jest, na koji način i s kojom svrhom.

1927. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s izvješćima HV-a o topničkoj vatri na Gračac. Raspravno vijeće podsjeća da u topničkom izvješću P2346 stoji da je na Gračac u tri navrata 4. kolovoza 1995. ispaljeno 17 projektila

kalibra 130 milimetara, dok se u djelovodniku Specijalne policije P2385 izvještava o otvaranju topničke vatre na Gračac u dva navrata 4. kolovoza 1995., pri čemu se ni u jednom dokumentu konkretno ne navodi koji su se ciljevi gađali. Na temelju formulacija upotrijebljenih u tim izvješćima, ako se uzmu bez daljnje analize i izdvojeno od drugih dokaza, moglo bi se zaključiti da su hrvatske snage ispaljujući topničke projekte u najmanje pet navrata 4. kolovoza 1995. sam grad Gračac tretirale kao cilj. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća na to da topnička izvješća uvrštena u spis sadrže tek djelomičan prikaz gađanih ciljeva u Gračacu. Shodno tomu, na temelju samo tih izvješća Raspravno vijeće ne može utvrditi jesu li doista hrvatske snage sam Gračac tretirale kao cilj ili se na temelju njihovih izvješća, zbog nedostatka detalja, zbog pogrešaka ili drugih netočnosti, stječe takav pogrešan dojam. Raspravno vijeće ta će izvješća dodatno ocijeniti u odnosu na svoje konstatacije o mjestima udara projektila u Gračacu.

1928. Raspravno vijeće će se sada osvrnuti na svoje konstatacije u vezi s mjestima topničkih udara u Gračacu, u usporedbi s topničkim ciljevima koje su identificirale hrvatske snage. Raspravno vijeće primjećuje da su tijekom granatiranja Gračaca hrvatske snage upotrebljavale topove kalibra 130 milimetara na daljini od oko 23 kilometra. Na temelju dokaza ne može se utvrditi jesu li se u napadu na Gračac koristili VBR-ovi. Raspravno vijeće upućuje na svoju diskusiju o preciznosti topničkih oruđa iznesenu gore u tekstu u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. Raspravno vijeće uz to podsjeća da je 4. kolovoza 1995. na Gračac i njegovu neposrednu okolicu palo najmanje 150 projektila. Raspravno vijeće uspjelo je sa sigurnošću utvrditi točna mjesta udara tek za jedan dio tih projektila.

1929. Raspravno vijeće podsjeća da su 4. kolovoza 1995. topnički projektili pali na policijsku postaju u Gračacu, koju su hrvatske snage odredile kao topnički cilj u operaciji Oluja. Raspravno vijeće također smatra da svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinovića, ukazuju na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. S obzirom na te dokaze, Raspravno vijeće se uvjerilo da je otvaranjem vatre na policijsku postaju u Gračacu ostvarena očita vojna prednost. Raspravno vijeće isto tako podsjeća da su topnički projektili pogodili zapovjedno mjesto Gračačke brigade u Gračacu. Raspravno vijeće se uvjerilo da je zapovjedno

mjesto Gračačke brigade predstavljalo vojni cilj. Vijeće primjećuje da se na temelju dokaza ne može točno utvrditi lokacija tog zapovjednog mjesta.

1930. Raspravno vijeće podsjeća da su jedan ili više projektila pogodili kuću označenu sa X u D1900, koja se nalazi u blizini tvornice koju je SVK koristio kao vojno skladište za čuvanje oružja i streljiva. Turkalj je izjavio da je skladište u Gračacu bilo topnički cilj, no nije naveo njegovu točnu lokaciju. Rajčić je izjavio da su taktičkoj razini među ciljevima tijekom operacije Oluja bila i skladišta vojne opreme. S obzirom na takve okolnosti Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage namjerno ispalile topničke projekte na to skladište, pri čemu su projektili pali na kuću označenu sa X u D1900. Dokazi također dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage mogle u dobroj vjeri zaključiti da će otvaranjem vatre na to skladište ostvariti jasnu vojnu prednost.

1931. Raspravno vijeće podsjeća da je između deset i dvadeset topničkih projektila pogodilo raskrižje označeno sa "D" na kartama P537 i D439, koje su hrvatske snage definirale kao topnički cilj u operaciji Oluja. Raspravno vijeće uz to podsjeća da su topnički projektili pogodili tri lokacije u radijusu od 100 metara od jednog drugog raskrižja, poznatog kao raskrižje "B", u istočnom Gračacu, odnosno: veterinarsku kiruršku ambulantu (označenu sa C u P192), skladište (D u P192) i mjesto na udaljenosti od 100 metara od Soviljevog stana (lokacija udara označena sa B u P88). Raspravno vijeće primjećuje da Rajčić to raskrižje nije identificirao kao topnički cilj. Međutim, Turkalj je izjavio da je jedno raskrižje u Gračacu bilo topnički cilj, ne navodeći konkretno njegovu lokaciju. Raspravno vijeće napominje da su Turkalj i Rajčić, uz iznimku policijske postaje, naveli različite topničke ciljeve u Gračacu. Dakle, raskrižje koje je identificirao Turkalj ne mora biti jedno od tri raskrižja koje je kao ciljeve identificirao Rajčić. Glavne ceste koje se presijecaju na raskrižju "B" iste su ceste koje se presijecaju na raskrižju "D", kao i na druga dva raskrižja koje je kao ciljeve identificirao Rajčić. S obzirom na to Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage ispalile topničke projekte namjerno gađajući raskrižje "B", pri čemu su projektili pali na ranije spomenute lokacije u radijusu od 100 metara od tog raskrižja (odnosno na oznake B u P88, C i D u P192). Konings i Corn su smatrali da se, iako se ispaljivanjem topničkih projektila na neko raskrižje to raskrižje neće uništiti u tolikoj mjeri bi postalo neupotrebljivo, ono se time može oštetiti, i neprijateljskim vojnim snagama, barem privremeno,

onemogućiti da taj prostor koriste. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. kolovoza 1995. eventualna prisutnost SVK u Gračacu bila minimalna. Međutim, u gradu je bilo zapovjedno mjesto Gračačke brigade SVK. Ometanjem ili onemogućavanjem SVK u korištenju tih raskrižja i kretanju kroz Gračac mogla se ostvariti jasna vojna prednost. U takvim okolnostima, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da su hrvatske snage mogle u dobroj vjeri zaključiti da će otvaranjem vatre na ta raskrižja ostvariti očitu vojnu prednost.

1932. Raspravno vijeće podsjeća da je 4. kolovoza 1995. od 5:05 sati nekoliko topničkih projektila palo u blizinu Gaćešine kuće (označene sa A u P192). To područje udaljeno je otprilike 300 metara od najbližeg topničkog cilja koji su hrvatske snage identificirale u Gračacu i isto toliko od najbližeg objekta s popisa Jagoda. Raspravno vijeće uz to podsjeća da su oko 5:00 sati istoga dana topnički projektili pali u blizinu Steenbergeneve kuće u Gračacu (označene sa G u P538). To područje nalazi se oko 800 metara od najbližeg topničkog cilja u Gračacu i 450 metara od najbližeg objekta s popisa Jagoda. Raspravno vijeće je razmotrilo udaljenosti između ta dva područja i potencijalnih topničkih ciljeva u Gračacu i upućuje na svoju diskusiju iznesenu gore u tekstu o preciznosti topova kalibra 130 milimetara u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. S obzirom na udaljenost od topničkih ciljeva i dokaze da je na oba područja palo više projektila, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su ti projektili tamo pali slučajno i uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre i zaključuje da su hrvatske snage namjerno ispaljivale topničke projektele gađajući ta područja u Gračacu.

1933. Nema dokaza koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije ni na jednom od dva gore spomenuta područja, odnosno u njihovoj blizini, a nema ni dokaza koji bi ukazivali na to da bi se otvaranjem vatre na ta područja ostvarila očita vojna prednost. Iz dokaza se ne može točno utvrditi lokacija zapovjednog mjesta u gradu Gračacu. Stranke u postupku nisu ni u svojim završnim podnescima ni u usmenoj argumentaciji ukazale ni na kakve dokaze na temelju kojih bi se mogla utvrditi točna lokacija tog zapovjednog mjesta, niti su iznijele argumente u vezi s granatiranjem Gračaca koji bi se zasnivali na njegovoj lokaciji. Nema pokazatelja koji ukazuju na to da je zapovjedno mjesto bilo u blizini Gaćešine ili Steenbergeneve kuće. S obzirom na udaljenost od otprilike 450 metara između te dvije kuće, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV mogao ispaliti topničke projektele namjerno

gađajući zapovjedno mjesto, a da su projektili pali na spomenute dvije kuće uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre. Nema ni pokazatelja koji ukazuju na to da su se 4. kolovoza 1995. u 5:00 sati tim područjima kretale jedinice ili vozila SVK, koji bi predstavljali takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), a koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva). Takvi pokreti jedinica SVK ili policije nisu se oko 5:00 sati ni mogli očekivati budući da je u Gračacu 4. kolovoza 1995. eventualna prisutnost SVK bila minimalna. I konačno, iako Turkaljevo svjedočenje ukazuje na to da su zapovjednici pravaca i postrojbi Specijalne policije djelovali kao izviđači na istaknutim položajima, nema dokaza da je Specijalna policija 4. kolovoza 1995., na samom početku operacije u 5:00 sati imala topničke promatrače koji su imali pogled na Gračac. Iz tih razloga, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su hrvatske snage u dobroj vjeri mogle zaključiti da bi se gađanjem tih područja mogla ostvariti jasna vojna prednost.

1934. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da se broj civilnih objekata ili područja u Gračacu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim s obzirom na najmanje 150 projektila ispaljenih na grad. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je sa sigurnošću uspjelo utvrditi samo manji broj točnih mjesta udara, za samo neke neke od tih 150 projektila. Od mjesta udara koje Raspravno vijeće jest uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga, iako Raspravno vijeće nije točno moglo utvrditi koliko je projektila palo na te civilne objekte ili područja, Raspravno vijeće smatra da čak i mali broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1935. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije o granatiranju Knina, a u vezi s Gotovininim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, odnosno da je riječ o zapovijedima da se cijeli gradovi, uključujući i Gračac, prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja tretiraju kao ciljevi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze koje je razmotrilo u vezi s topničkim projektilima koji su pogadali civilne objekte ili područja u Benkovcu, Kninu i Obrovcu. Namjerno otvaranje vatre na područja u Gračacu na kojima nije bilo vojnih ciljeva u skladu je s konstatacijom Vijeća o tumačenju topničkih zapovijedi HV-a. Raspravno vijeće konstatira da Firštovu zapovijed upućenu TS-5/TRS-5 u vezi s Gračacem valja tumačiti na isti način. Tim konstatacijama dodatno idu u prilog topnička izvješća i djelovodnici

Specijalne policije u vezi s ispaljivanjem topničkih projektila na Gračac. Shodno tomu Raspravno vijeće konstatira da su 4. kolovoza 1995., na temelju Gotovinih, Rajčićevih i Firštovih zapovijedi hrvatske snage ispaljivale topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve u Gračacu kao i područja na kojima takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i budući da se hrvatske snage nisu ograničile na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego su namjerno gađale i civilna područja, Raspravno vijeće zaključuje da su hrvatske snage Gračac tretirale kao cilj topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga granatiranje Gračaca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i, prema tome, protupravni napad na civile i civilne objekte u Gračacu.

1936. S obzirom na dokaze o nacionalnom sastavu Gračaca iz poglavlja 4.2.7 (Grad Gračac), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Gračacu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući postojanje namjere s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije u topničkim zapovijedima HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7 Raspravno vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2 Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Kninu počinjen s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1937. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesta izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

Grad Obrovac

1938. Raspravno vijeće sada će razmotriti svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.6. u vezi s topničkim napadom na Obrovac 4. kolovoza 1995. Vijeće upućuje na svoju diskusiju o topničkim zapovijedima HV-a, iznesenu u sklopu pravnih zaključaka o granatiranju Knina. Vijeću nisu predočeni nikakvi dokumentarni dokazi koji bi sadržavali popise topničkih ciljeva pripremljene za operaciju Oluja, a u vezi s Obrovcom. Nekoliko objekata u Obrovcu popisano je na popisu Jagoda i na karti Poskok-93, iako se na

temelju dokaza ne može utvrditi da li je HV ta dva dokumenta koristio za granatiranje Obrovca tijekom operacije Oluja i ako jest, na koji način i s kojom svrhom.

1939. Raspravnom vijeću nisu predočena nikakva topnička izvješća postrojbi koje su ispalile topničke projekte na Obrovac. Raspravno vijeće podsjeća da je HV ispalio jedan ili više topničkih projektila koji su pogodili autobusnu postaju u Obrovcu. S obzirom na to da iz dokaza nije moguće ustanoviti lokaciju autobusne postaje, Raspravno vijeće ne može utvrditi što je HV gađao prilikom ispaljivanja jednog ili više projektila koji su pogodili autobusnu postaju. Hrvatska vojska je osim toga ispalila jedan ili više projektila koji su pogodili restoran u središtu Obrovca. Dokazi ukazuju na to da je taj restoran u središtu grada, no nije jasna njegova točna lokacija. Hrvatska vojska je kao topnički cilj identificirala most u središtu Obrovca. S obzirom na to Raspravno vijeće ne može utvrditi što je HV gađao kada je ispalio projektil ili projekte koji su pogodili restoran. Hrvatska vojska je uz to ispalila i jedan ili više projektila što su pogodili kino-dvoranu u središtu Obrovca, udaljenu otprilike 150 metara od policijske postaje. Rajčić u svojem svjedočenju policijsku postaju u Obrovcu nije identificirao kao topnički cilj, niti se policijska postaja pojavljuje na popisu Jagoda, odnosno na karti Poskok-93. Raspravno vijeće je konstatalo u poglavljima 4.4.3 - 4.4.5 da je HV prije operacije Oluja policijske postaje u Gračacu, Benkovcu i Kninu označio kao topničke ciljeve. U nedostatku popisa ciljeva ili topničkih izvješća u vezi s granatiranjem Obrovca, Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV ispalio topničke projekte gađajući policijsku postaju u Obrovcu, i da su ti projektili pali na kino-dvoranu. Raspravno vijeće uz to uzima u obzir da svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinovića, ukazuju na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. S obzirom na te dokaze Raspravno vijeće se uvjerilo da se otvaranjem vatre na policijsku postaju u Obrovcu ostvarivala jasna vojna prednost.

1940. Hrvatska vojska je također ispalila jedan ili više topničkih projektila koji su pogodili Dom zdravlja, udaljen nekih 200-300 metara od najbližeg topničkog cilja u Obrovcu. Uz to HV je ispalio i jedan ili više topničkih projektila koji su pogodili tvornicu Trio, koja se nalazi otprilike 450 metara od najbližeg topničkog cilja. Raspravno vijeće razmotrilo je udaljenosti između spomenutih objekata i topničkih ciljeva koje je identificirao HV i upućuje na svoju diskusiju o preciznosti topničkih

oruđa HV-a, iznesenu gore u tekstu u sklopu pravnih zaključaka u vezi s granatiranjem Knina. S obzirom na udaljenost od topničkih ciljeva i na lokacije ta dva područja u Obrovcu, Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da su projektili na ta područja u Obrovcu pali slučajno, uslijed pogrešaka ili nepreciznosti topničke vatre i zaključuje da je HV namjerno ispaljivao topničke projekte gađajući ta područja u Obrovcu.

1941. Nema dokaza koji bi ukazivali na stalnu prisutnost SVK ili policije na gore spomenutim područjima u Obrovcu, odnosno u njihovoj blizini, a nema ni dokaza koji bi na drugi način ukazivali na to da se otvaranjem vatre na te prostore mogla ostvariti jasna vojna prednost. Osim toga ne postoje pokazatelji koji ukazuju na to da su se tim područjima 4. kolovoza 1995. kretale jedinice ili vozila SVK, što bi predstavljalo takozvane oportunističke ciljeve (to jest ciljeve koji nisu unaprijed identificirani), a koji se nazivaju i taktičkim ciljevima (za razliku od operativnih ciljeva). Iz tih razloga Raspravno vijeće ne smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV mogao u dobroj vjeri zaključiti da će gađanjem tih područja ostvariti jasnu vojnu prednost.

1942. Raspravno vijeće uzima u obzir činjenicu da bi se broj civilnih objekata ili područja u Obrovcu na koje je HV namjerno otvarao vatru može učiniti ograničenim. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je sa sigurnošću uspjelo utvrditi tek manji broj točnih mjesta udara u Obrovcu. Od mjesta udara koje je Raspravno vijeće uspjelo utvrditi, značajan dio čine civilni objekti ili područja. Osim toga iako Raspravno vijeće nije moglo točno utvrditi koliko je projektila palo na te civilne objekte ili područja u Obrovcu, Raspravno vijeće smatra da čak i malen broj topničkih projektila može imati ozbiljan efekt na civile koji se nalaze u blizini.

1943. Raspravno vijeće podsjeća na svoje pravne zaključke gore u tekstu o granatiranju Knina, a u vezi s Gotovinim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, odnosno da je riječ o zapovijedima da se cijeli gradovi, uključujući i Obrovac, prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja tretiraju kao ciljevi. Raspravno vijeće nadalje upućuje na dokaze koje je razmotrilo u vezi s topničkim projektilima što su pali na civilne objekte ili područja u Benkovcu, Gračacu i Kninu. Namjerno otvaranje vatre na područja u Obrovcu na kojima nije bilo vojnih ciljeva u skladu je s konstatacijom Vijeća o tumačenju topničkih zapovijedi HV-a. Raspravno vijeće konstatira da Firštove i Fuzulove topničke zapovijedi u vezi s Obrovcom valja tumačiti na isti način. Slijedom toga, Raspravno vijeće konstatira da je 4. kolovoza

1995., na temelju Gotovinih, Rajčićevih, Firštovih i Fuzulovih zapovijedi HV ispaljivao topničke projekte namjerno gađajući prethodno identificirane vojne ciljeve u Obrovcu i gađao područja na kojima takvih vojnih ciljeva nije bilo. S obzirom na formulaciju topničkim zapovijedima i budući da se HV nije ograničio na granatiranje područja s vojnim ciljevima, nego je namjerno gađao i civilne prostore, Raspravno vijeće zaključuje da je HV sam Obrovac tretirao kao cilj topničke vatre. Raspravno vijeće konstatira izvan razumne sumnje da je uslijed toga granatiranje Obrovca koje je HV izveo 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo neselektivni napad na grad i prema tome, protupravni napad na civile i civilne objekte u Obrovcu.

1944. Uzevši u obzir dokaze o nacionalnom sastavu Obrovca iz poglavlja 4.2.13 (Grad Obrovac), Raspravno vijeće konstatira da se protupravnim napadom na civile i civilne objekte u Obrovcu *de facto* diskriminiralo srpsko stanovništvo Krajine. Utvrđujući namjeru s kojom je izvršen taj protupravni napad, Raspravno vijeće je uzelo u obzir formulacije iz topničkih zapovijedi HV-a i namjerno granatiranje područja na kojima nije bilo vojnih ciljeva. Raspravno vijeće je uz to uzelo u obzir i svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2, 5.8.2(d) i 6.2.7. Raspravno vijeće nadalje u obzir uzima i to da je protupravni napad na civile i civilne objekte počinjen u kontekstu šireg diskriminatornog napada na Srbe iz Krajine, što se opisuje u poglavlju 5.2.2. Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Obrovcu izveden s namjerom da se izvrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1945. S obzirom na okolnosti kao što su nacionalnost žrtava i vrijeme i mjesto izvršenja djela, Raspravno vijeće zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte bio dio rasprostranjenog i sustavnog napada na civilno stanovništvo.

Grad Donji Lapac

1946. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 4.4.7 gore u tekstu da su u Donjem Lapcu 7. kolovoza 1995., prije 15:30 sati, 9. i 118. domobranska pukovnija ispalile topničke projekte, od kojih je najmanje jedan pogodio vojni kamion. Na temelju te konstatacije Raspravno vijeće smatra da je razumno tumačenje dokaza da je HV taj kamion gađao namjerno. Raspravno vijeće osim toga smatra da je vojni kamion predstavljao vojni cilj. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju u poglavlju 4.4.7 gore u tekstu da su istoga dana 9. i 118. domobranska pukovnija ispalile topničke projekte koji su pogodili policijsku postaju u središtu Donjeg Lapca, kao i jednu do

tri kuće u središtu grada, od kojih je jedna bila iza policijske postaje. Iz predočenih dokaza ne može se utvrditi kolika je točno bila udaljenost između pogođene kuće, odnosno pogođenih kuća, i policijske postaje. Raspravom vijeću nisu predočeni dokazi o identificiranim topničkim ciljevima u Donjem Lapcu. Međutim, Raspravno vijeće je u poglavljima 4.4.3 - 4.4.5 konstatiralo da je HV prije operacije Oluja odredio policijske postaje u Gračacu, Benkovcu i Kninu kao topničke ciljeve. S obzirom na to, kao i na mjesta udara projektila u Donjem Lapcu, Raspravno vijeće smatra da dokazi dopuštaju razumno tumačenje da je HV namjerno gađao policijsku postaju u Donjem Lapcu i na nju ispalio topničke projekte, i da su ti projektili pali i na policijsku postaju i na jednu do tri kuće u središtu grada. Raspravno vijeće napominje s tim u vezi da Donji Lapac nije bio među gradovima spomenutima u Gotovininim i Rajčićevim zapovijedima topništvu, P1125 i D970.

1947. Raspravno vijeće nadalje smatra da svjedočenja svjedoka, uključujući Mrkšića, Novakovića, svjedoka 56 i Vukašinovića, ukazuju na to da je policija RSK tijekom operacije Oluja sudjelovala u oružanom sukobu i bila angažirana na bojišnici zajedno sa SVK. S obzirom na te dokaze Raspravno vijeće ne može zaključiti da je napad usmjeren na policijsku postaju u Donjem Lapcu predstavljao napad na civile ili civilne objekte. Iz tih razloga Raspravno vijeće ne može zaključiti izvan razumne sumnje da je topnički napad 7. kolovoza 1995. na Donji Lapac predstavljao djelo nasilja, namjerno izvršeno protiv civila ili civilnih objekata, odnosno neselektivni napad na grad.

6. Odgovornost optuženih

6.1 Mjerodavno pravo

6.1.1 Udruženi zločinački pothvat

1948. Optužnica svakog od optuženika tereti kao sudionika udruženog zločinačkog pothvata, po osnovi članka 7(1) Statuta, za sva djela za koja su optuženi.⁹³⁶ Prema navodima Optužnice, pripadnici UZP-a koristili su druge osobe ili su s njima surađivali kako bi omogućili ili ostvarili kaznena djela koja su bila dio zajedničkog cilja. Prema navodima Optužnice, pripadnici UZP-a odgovorni su za kaznena djela koja su počinjena u cilju realizacije UZP-a ili koja su bila dio zajedničkog cilja, a koja su te osobe fizički počinile ili omogućile.⁹³⁷

⁹³⁶ Optužnica, par. 12, 14–15, 17–20, 36–38, 44–45, 48–53.

⁹³⁷ Optužnica, par. 16, 38.

1949. U Optužnici se nadalje precizira da kaznena djela za koja se tereti u točkama 1 do 5 uključuju namjeru, da su bila u okviru cilja UZP-a i da su počinjena tijekom tog pothvata.⁹³⁸ Svi optuženi sudjelovali su u UZP-u i/ili su mu doprinosili ostvarivanjem ili pokušajem ostvarenja njegovog cilja ili svrhe.⁹³⁹ Prema navodima Optužnice, svaki od optuženih djelovao je s namjerom počinjenja svakog od navedenih kaznenih djela.⁹⁴⁰ Nadalje, u Optužnici se, pored toga ili alternativno, navodi da je svako kazneno djelo za koje se tereti, a koje nije u okviru cilja UZP-a, bilo prirodna i predvidljiva posljedica provođenja ili pokušaja provođenja UZP-a, te da je svaki od optuženih bio svjestan takve moguće posljedice, a ipak je ustrajao u tom pothvatu, voljno prihvaćajući rizik da će ta djela biti počinjena.⁹⁴¹

1950. U kontekstu sudske prakse Međunarodnog suda, doktrina UZP-a prvi je put potanko obrađena u drugostupanjskoj presudi u predmetu *Tadić*.⁹⁴² Žalbena vijeće je u predmetu *Tadić* općenito utvrdilo da se osoba koja je u sklopu ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja pridonijela kaznenim djelima koja je počinila skupina osoba može, pod izvjesnim uvjetima, smatrati kazneno odgovornom.⁹⁴³ Analizom međunarodnog običajnog prava koju je tom prilikom provelo Žalbena vijeće, utvrđena su i definirana tri oblika odgovornosti po osnovu UZP-a. U prvom obliku UZP-a,

svi saoptuženi, djelujući u skladu sa zajedničkim planom, posjeduju istu zločinačku namjeru; na primjer, formulisanje plana među saizvršiocima da se ubije, kada, sprovodeći u život taj zajednički plan (čak i ako svaki od saizvršilaca izvršava različitu ulogu u okviru plana), oni svi [...] imaju namjeru da ubiju.

Objektivni i subjektivni preduslovi za pripisivanje krivične odgovornosti učesniku koji nije, ili se ne može dokazati da je, izvršio ubistvo su sljedeći:

- (i) optuženi mora dobrovoljno učestvovati u jednom aspektu zajedničkog plana (na primjer, izvršiti nefatalni nasilni čin nad žrtvom, ili pružiti presudnu pomoć saizvršiocima ili pomagati njihove aktivnosti); i
- (ii) optuženi, čak i ako osobno ne izvrši ubistvo, mora ipak namjeravati taj rezultat.⁹⁴⁴

1951. Za drugi oblik UZP-a, koji se opisuje kao podvrsta prvog oblika, konstatirano je da je primjenjiv u situaciji kada se tereti za kaznena djela za koja se navodi da su ih

⁹³⁸ Optužnica, par. 12, 39.

⁹³⁹ Optužnica, par. 17–20, 40–41.

⁹⁴⁰ Optužnica, par. 40.

⁹⁴¹ Optužnica, par. 42.

⁹⁴² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 172–185.

⁹⁴³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 190.

⁹⁴⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 196.

počinili pripadnici vojnih ili upravnih jedinica, poput onih kakve djeluju u koncentracijskim logorima i sličnim "sistemima".⁹⁴⁵

1952. Treći oblik UZP-a karakterizira zajednička zločinačka zamisao da se djeluje na takav način da jedan počinitelj ili više supočinitelja počine djelo koje je, iako je izvan okvira zajedničke zamisli, prirodna i predvidljiva posljedica provođenja te zamisli.⁹⁴⁶ Za taj oblik UZP-a postavljaju se dva dopunska uvjeta, jedan objektivni, a drugi subjektivni.⁹⁴⁷ Objektivni element neovisan je o stanju svijesti optuženika. Riječ je o uvjetu da je kazneno djelo koje je počinjeno bilo prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja UZP-a. Taj element valja razlikovati od subjektivnog stanja svijesti, odnosno uvjeta da je optužena osoba bila svjesna da je kazneno djelo koje je počinjeno bilo moguća posljedica izvršenja UZP-a i da je u njemu sudjelovala sa sviješću o tomu.⁹⁴⁸

1953. Ukratko, obilježja prvog i trećeg oblika udruženog zločinačkog pothvata su sljedeća:

(i) *Množina osoba.* Udruženi zločinački pothvat postoji onda kada više osoba sudjeluje u ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja.⁹⁴⁹ Nije potrebno da su osobe koje sudjeluju u zločinačkom pothvatu organizirane u neku vojnu, političku ili administrativnu strukturu.⁹⁵⁰ One se moraju konkretno identificirati, primjerice imenom ili kategorijom odnosno skupinom kojoj pripadaju.⁹⁵¹

(ii) *Zajednički cilj koji predstavlja ili uključuje počinjenje kaznenog djela predviđenog Statutom.* Prvi oblik UZP-a postoji onda kada zajednički cilj predstavlja ili uključuje počinjenje kaznenog djela predviđenog Statutom. Tražena *mens rea* za prvi

⁹⁴⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 202–203. Za pojam sistema, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 89, i Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 105.

⁹⁴⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 204; *Tužitelj protiv Radovana Karadžića*, Žalbena vijeće, Odluka po podnesku tužitelja kojim se žali na odluku Raspravnog vijeća o uvjetu predvidljivosti UZP-a III, 25. lipnja 2009., par. 18.

⁹⁴⁷ *Tužitelj protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, Raspravno vijeće, Odluka o formi dalje izmijenjene Optužnice i po zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. lipnja 2001., par. 28–30; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 137.

⁹⁴⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 137.

⁹⁴⁹ Prvostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 307; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 138.

⁹⁵⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁹⁵¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 156–157.

oblik UZP-a jest ta da su sudionici UZP-a, uključujući i optuženu osobu, imali zajedničku namjeru da se izvrše kaznena djela predviđena Statutom koja su dio cilja.⁹⁵²

Da li postoji treći oblik UZP-a ovisi o tome je li prirodno i predvidljivo da će izvršenje UZP-a u prvom obliku dovesti do počinjenja jednog ili više drugih kaznenih djela predviđenih Statutom. Osim namjere tražene za prvi oblik, za treći oblik mora se dokazati da je optužena osoba pristala na rizik da bude počinjeno neko drugo kazneno djelo predviđeno Statutom koje nije dio zajedničkog zločinačkog cilja, ali ipak jest prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a.⁹⁵³

Sukladno stavu Žalbenog vijeća, nije potrebno da zajednički cilj bude unaprijed dogovoren ili formuliran.⁹⁵⁴ To znači da drugo obilježje UZP-a ne podrazumijeva pripremno planiranje ni eksplicitni dogovor među sudionicima UZP-a ili između sudionika UZP-a i trećih osoba.⁹⁵⁵

Osim toga, UZP može postojati i onda kada nitko od glavnih počinitelja kaznenih djela nije pripadnik UZP-a ili su to samo neki. Primjerice, UZP može postojati i onda kada nitko od glavnih počinitelja nije svjestan postojanja UZP-a ili njegova cilja, nego su se jedan ili više pripadnika UZP-a njima poslužili za počinjenje kaznenih djela koja doprinose realizaciji cilja UZP-a. Dakle, "kako bi se učesniku nekog UZP-a mogla pripisati odgovornost za zločine koje su počinile osobe koje nisu učesnici tog pothvata, mora da se dokaže da se dotični zločin može pripisati jednom učesniku udruženog zločinačkog pothvata i da je taj učesnik – kada se poslužio glavnim izvršiocem – postupao u skladu sa zajedničkim planom".⁹⁵⁶

(iii) *Sudjelovanje optužene osobe u provođenju cilja.* To obilježje ostvareno je kad je optužena osoba počinila kazneno djelo koje je dio zajedničkog cilja (i predviđeno je Statutom). Alternativno, i bez počinjenja namjeravanog kaznenoga djela u svojstvu glavnog počinitelja, postupci optuženika mogu ostvariti to obilježje ako uključuju

⁹⁵² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227–228; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 200, 707.

⁹⁵³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227–228; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 83; *Tužitelj protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, Raspravno vijeće, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. lipnja 2001., par. 31; Prvostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 613; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 138.

⁹⁵⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁹⁵⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 115–119; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418; Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 138.

⁹⁵⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225–226, 235.

pribavljanje ili pružanje pomoći u izvršenju kaznenoga djela koje je dio zajedničkog cilja.⁹⁵⁷ Doprinos optuženika UZP-u ne mora, u pravnom smislu, biti nužan odnosno bitan, ali mora biti barem značajan doprinos kaznenim djelima za koja je optuženiku utvrđena odgovornost.⁹⁵⁸

1954. Što se tiče prva dva obilježja odgovornosti po osnovi UZP-a, zajednički cilj je ono što od množine osoba čini skupinu odnosno pothvat, zbog toga što je upravo taj konkretni cilj ono što je zajedničko toj množini. Očigledno je, međutim, da sam zajednički cilj nije uvijek dostatan za definiranje skupine, zbog toga što se može dogoditi da različite i međusobno neovisne skupine imaju istovjetan cilj. Stoga je interakcija ili suradnja među osobama – njihovo zajedničko djelovanje – ono što, uz njihov zajednički cilj, od puke množine osoba stvara skupinu.⁹⁵⁹ Drukčije rečeno, da bi osobe bile zajedno odgovorne za kaznena djela počinjena u sklopu UZP-a, mora se dokazati da su te osobe u zločinačkom pothvatu djelovale zajedno na provođenju zajedničkog cilja ili da su bile u međusobnom dogovoru.⁹⁶⁰

6.1.2 Počinjenje, planiranje, poticanje, naređivanje, te pomaganje i podržavanje

1955. U svakoj točki Optužnice, svaki od optuženika se, osim po osnovi sudjelovanja u UZP-u, dodatno ili alternativno tereti individualnom kaznenom odgovornošću po članku 7(1) Statuta, po osnovi modaliteta odgovornosti – počinjenja, planiranja, poticanja, naređivanja i/ili pomaganja i podržavanja u planiranju, pripremi i/ili izvršenju kaznenih djela za koja su optuženi.⁹⁶¹

1956. Članak 7(1) odnosi se prije svega na neposredno sudjelovanje u počinjenju kaznenog djela ili na skrivljeni propust radnje na koju obavezuje zakon.⁹⁶² Članak 7(1) ujedno je odraz načela da se kaznena odgovornost za kaznena djela iz članka 2–5

⁹⁵⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; *Tužitelj protiv Milorada Krnojelca*, Raspravno vijeće, Odluka o formi druge izmijenjene optužnice, 11. svibnja 2000., par. 15; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215, 218, 695.

⁹⁵⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 97–98; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215, 662, 675, 695–696.

⁹⁵⁹ Prvostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 884; prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 139.

⁹⁶⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410, 430; prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 139.

⁹⁶¹ Optužnica, par. 36–37, 44–45, 48–53.

⁹⁶² Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 188; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 478; Drugostupanjska presuda u predmetu *Seromba*, par. 161; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 218–219.

Statuta može utvrditi ne samo osobama koje su počinile kazneno djelo, nego se proteže i na osobe koje su planirale, poticale, naredile i/ili pomagale i podržavale u kaznenim djelima. Kako bi se optuženoj osobi mogla utvrditi odgovornost za kazneno djelo po osnovi nekog od navedenih modaliteta, uvjet je da je to kazneno djelo stvarno izvršeno.⁹⁶³ Daljnji uvjet je da je djelovanje optužene osobe dalo bitan doprinos izvršenju kaznenog djela.⁹⁶⁴ Odgovornost može proisteći i iz nečinjenja – onda kada postoji dužnost djelovanja.⁹⁶⁵

1957. *Planiranje*. Odgovornost može proizaći iz planiranja kaznenoga djela koje potom počini glavni počinitelj.⁹⁶⁶ Planer mora imati namjeru da djelo bude počinjeno ili namjeru da plan bude izvršen, uz svijest o znatnoj vjerojatnosti da će plan dovesti do počinjenja kaznenoga djela.⁹⁶⁷

1958. *Poticanje*. Odgovornost može proizaći iz poticanja glavnog počinitelja na počinjenje kaznenog djela.⁹⁶⁸ Poticatelj mora imati namjeru da djelo bude počinjeno ili mora biti svjestan znatne vjerojatnosti da će posljedica njegovih postupaka biti počinjenje kaznenog djela.⁹⁶⁹

1959. *Naređivanje*. Odgovornost može proizaći iz naređivanja glavnom počinitelju da počini kazneno djelo ili da se angažira u ponašanju koje ima za posljedicu počinjenje

⁹⁶³ Za planiranje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26. Za poticanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27. Za naređivanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75. Za pomaganje i podržavanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85.

⁹⁶⁴ Za planiranje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 479; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 268. Za poticanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 480, 660. Za naređivanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 186; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75. Za pomaganje i podržavanje, v. Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46, 48; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 81, 156; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74, 86.

⁹⁶⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 663; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 175; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 274; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 41, 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 134, 156, 200.

⁹⁶⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 479; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 268.

⁹⁶⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29, 31; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 479; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 268.

⁹⁶⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 480.

⁹⁶⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29, 32; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 480; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nchamihigo*, par. 61.

kaznenog djela.⁹⁷⁰ Naredbodavac – u trenutku izdavanja naredbe – mora biti u položaju formalne ili neformalne vlasti nad osobom koja čini kazneno djelo.⁹⁷¹ Naredbodavac mora imati namjeru da djelo bude počinjeno ili mora biti svjestan znatne vjerojatnosti da će posljedica izvršenja naredbe biti počinjenje kaznenog djela.⁹⁷²

1960. *Pomaganje i podržavanje*. Odgovornost može proizaći iz pomaganja u počinjenju kaznenog djela, odnosno hrabrenja ili davanja moralne potpore.⁹⁷³ Za pomaganje i podržavanje nečinjenjem potrebno je dokazati da je optužena osoba imala mogućnost ispuniti svoju dužnost da djeluje.⁹⁷⁴ Pomaganje i podržavanje može prethoditi počinjenju glavnog kaznenog djela, biti s djelom istodobno ili uslijediti poslije njega.⁹⁷⁵ Pomagač i podržavatelj mora biti svjestan toga da njegove radnje ili propusti pomažu glavnom počinitelju u počinjenju kaznenoga djela.⁹⁷⁶ Pomagač i podržavatelj također mora biti svjestan kriminalnih radnji glavnog počinitelja, ali ne i njihove pravne karakterizacije, kao i kriminalnog stanja svijesti glavnog počinitelja.⁹⁷⁷ To uključuje i posebnu namjeru glavnog počinitelja ako se za predmetno djelo traži

⁹⁷⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 481.

⁹⁷¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28; Drugostupanjska presuda u predmetu *Semanza*, par. 361; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 481; Drugostupanjska presuda u predmetu *Milošević*, par. 290; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 160, 164; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 213.

⁹⁷² Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 42; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29–30; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 481.

⁹⁷³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352; Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46, 48; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 89; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 81, 146, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 74, 86.

⁹⁷⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 82, 154.

⁹⁷⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127, 134; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81, 200.

⁹⁷⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484, 488; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 146, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 57–58; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 86.

⁹⁷⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484, 487–488; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 146, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 57–58.

takva namjera.⁹⁷⁸ Međutim, nije potrebno da pomagač i podržavatelj zna niti koje se točno djelo namjeravalo počinuti niti koje je djelo stvarno i počinjeno; dovoljno je da zna da postoji vjerojatnost da će neko od više kaznenih djela vjerovatno biti počinjeno, ako jedno od tih djela stvarno bude počinjeno.⁹⁷⁹

6.1.3 Odgovornost nadređenog

1961. U svim točkama Optužnice svaki od optuženika tereti se odgovornošću nadređenog po članku 7(3) Statuta.⁹⁸⁰ Za sve optuženike navodi se da su imali efektivnu kontrolu nad osobama koje su im bile podređene, da su znali ili da je bilo razloga da znaju, na razne načine, da se podređeni spremaju počinuti ili da su počinili kaznena djela za koja se tereti u Optužnici, a nisu poduzeli nužne i razumne mjere da ta djela spriječe ili da kazne počinitelje.⁹⁸¹

1962. Da bi se nadređena osoba mogla smatrati kazneno odgovornom na osnovi članka 7(3) za kazneno djelo u nadležnosti Međunarodnog suda koje je počinila njoj podređena osoba, moraju se utvrditi sljedeća obilježja:

- (a) postojanje odnosa nadređeni – podređeni;
- (b) nadređena osoba je znala ili je bilo razloga da zna da se njoj podređena osoba sprema počinuti kazneno djelo ili ga je već počinila; i
- (c) nadređena osoba nije poduzela nužne i razumne mjere da spriječi kriminalne postupke svojih podređenih odnosno da svoje podređene za te postupke kazni.⁹⁸²

1963. *Odnos nadređeni – podređeni.* Nadređena osoba može se smatrati odgovornom samo ako je imala stvarnu mogućnost spriječiti i kazniti za djela koja je počinila

⁹⁷⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 52; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 140; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 86.

⁹⁷⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 159; Drugostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 57–58.

⁹⁸⁰ Optužnica, par. 46, 48–53.

⁹⁸¹ Optužnica, par. 46–47.

⁹⁸² Statut, čl. 7 (3); Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 72; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 484; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 827, 839; Drugostupanjska presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484; Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 230.

podređena osoba ("efektivna kontrola").⁹⁸³ Odnos subordinacije može biti neposredan ili posredan,⁹⁸⁴ unutar formalne ili neformalne,⁹⁸⁵ *de jure* ili *de facto*,⁹⁸⁶ te civilne ili vojne hijerarhije.⁹⁸⁷

1964. *Znanje nadređene osobe*. Nadređena osoba može se smatrati odgovornom samo ako su joj bila dostupna opća ili konkretna saznanja dovoljno alarmantna da je upozore da su njoj podređene osobe počinile ili da se spremaju počiniti kaznena djela i da opravdaju daljnju istragu od strane nadređenoga.⁹⁸⁸ Svjesni propust da se pokrene ili provede istraga unatoč tome što za to postoji mogućnost, zadovoljava ovaj standard.⁹⁸⁹ Podređena osoba može biti odgovorna po osnovi bilo kojeg od modaliteta odgovornosti iz članka 7(1) Statuta.⁹⁹⁰ Nije potrebno da nadređenoj osobi bude poznat identitet podređenih osoba koje čine kaznena djela.⁹⁹¹

1965. *Nepoduzimanje nužnih i razumnih mjera sprečavanja odnosno kažnjavanja*. Nužne mjere su one za koje je primjereno da ih nadređeni poduzme kako bi ispunio svoju obvezu stvarnog nastojanja da spriječi ili kazni, a razumne mjere su one koje

⁹⁸³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 191–192, 196–198, 256, 266, 303; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 294; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50, 52, 55, 61; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 375, 484; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 86–87; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59, 85, 210; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484, 605, 625; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 20–21; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 20, 91–92.

⁹⁸⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 252, 303; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 20.

⁹⁸⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 294; Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 59, 210.

⁹⁸⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 192–193, 195; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 294; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50, 56, 61; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85; Drugostupanjska presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484, 605; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 20.

⁹⁸⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195–196; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50–51; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85–86; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 605.

⁹⁸⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238–239, 241; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 28, 42; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 59, 155; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62, 64; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 791; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 27–31; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 297–301, 304.

⁹⁸⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226, 232; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 406; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 28; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 298.

⁹⁹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 280–282; Drugostupanjska presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 485–486; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 21.

⁹⁹¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 287.

objektivno spadaju u okvir stvarnih ovlasti nadređene osobe.⁹⁹² Dužnost sprečavanja i dužnost kažnjavanja dvije su različite pravne obveze, a nadređena osoba može se smatrati odgovornom za kršenje bilo koje od njih.⁹⁹³ Dužnost nadređene osobe da spriječi nastupa od trenutka kada zna ili ima razloga da zna da se sprema počinjenje kaznenog djela, dok dužnost kažnjavanja nastupa tek poslije počinjenja djela.⁹⁹⁴ Dužnost kažnjavanja uključuje minimalnu obvezu nadređenog da istraži eventualno počinjena kaznena djela ili da inicira istragu, te da, ako nema ovlasti za kažnjavanje, podnese prijave nadležnim organima.⁹⁹⁵

⁹⁹² Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 63; Drugostupanjska presuda u predmetu *Orić*, par. 177.

⁹⁹³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 259.

⁹⁹⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 260.

⁹⁹⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Halilović*, par. 182; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154; Drugostupanjska presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 230–234.

6.2 Navodi o cilju i pripadništvu udruženom zločinačkom pothvatu

6.2.1 Pregled optužbi

1966. Prema Optužnici, najkasnije od srpnja pa do 30. rujna 1995., trojica optuženih sudjelovala su u udruženom zločinačkom pothvatu, sa zajedničkim ciljem trajnog uklanjanja srpskog stanovništva iz Krajine silom, zastrašivanjem ili prijetnjom silom, progonom, prisilnim raseljavanjem, premještanjem i deportacijom, oduzimanjem i uništavanjem imovine ili drugim sredstvima.⁹⁹⁶ Kaznena djela za koja se tereti u točkama 1 do 5 uključivala su namjeru, dogodila su se u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata i počinjena su tijekom predmetnog pothvata.⁹⁹⁷ Alternativno, svako eventualno kazneno djelo izvan cilja UZP-a bilo je prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja udruženog zločinačkog pothvata.⁹⁹⁸ Osim toga, kaznena djela ubojstva, nehumanih djela i okrutnog postupanja bila su prirodna i predvidljiva posljedica ostvarivanja UZP-a.⁹⁹⁹ Udruženi zločinački pothvat smišljan je, planiran i pripreman najkasnije od srpnja 1995., a u potpunosti je proveden u kolovozu 1995. i kasnije.¹⁰⁰⁰

1967. Prema Optužnici, osim optuženika, sudionici udruženog zločinačkog pothvata bili su Franjo Tuđman, Gojko Šušak, Janko Bobetko i Zvonimir Červenko.¹⁰⁰¹ Pripadnici udruženog zločinačkog pothvata koristili su druge osobe ili su s njima surađivali, uključujući i osobe pod svojim zapovjedništvom i efektivnom kontrolom, za omogućivanje ili izvršenje *actus reusa* kaznenih djela protiv srpskog civilnog stanovništva i imovine civila.¹⁰⁰² Među osobama koje su bile korištene ili su surađivale bili su:

razni časnici, dužnosnici i članovi hrvatske Vlade i političkih struktura na svim razinama (uključujući i one u općinskim vlastima i lokalnim organizacijama); razni čelnici i članovi HDZ-a; razni časnici i pripadnici Hrvatske vojske, Specijalne policije, civilne policije, vojne policije i drugih sigurnosnih i/ili

⁹⁹⁶ Optužnica, par. 12.

⁹⁹⁷ Optužnica, par. 12, 39.

⁹⁹⁸ Optužnica, par. 42.

⁹⁹⁹ Optužnica, par. 12, 42.

¹⁰⁰⁰ Optužnica, par. 14.

¹⁰⁰¹ Optužnica, par. 15.

¹⁰⁰² Optužnica, par. 16.

obavještajnih službi Republike Hrvatske (dalje u tekstu: hrvatske snage); kao i druge znane i neznane osobe.¹⁰⁰³

1968. Kako bi ocijenilo je li postojao udruženi zločinački pothvat sa zajedničkim ciljem trajnog uklanjanja srpskog stanovništva iz Krajine silom ili prijetnjom silom i, ako jest, tko su bili sudionici tog pothvata, Raspravno vijeće je razmotrilo sve dokaze koji su mu predočeni. U ovom poglavlju, Raspravno vijeće će prvo ispitati dokaze u vezi s Brijunskim sastankom i pripremom operacije Oluja. Potom će ispitati dokaze o politici hrvatskog političkog čelništva u vezi sa srpskom manjinom u Hrvatskoj i pitanjem povratka izbjeglica i interno raseljenih osoba. Poslije toga će biti razmotreni dokazi u vezi sa imovinskim zakonima koji su stupili na snagu poslije operacije Oluja. Raspravno vijeće će također razmotriti što je hrvatsko civilno i vojno pravosuđe poduzimalo u vezi s kaznenim djelima počinjenim tijekom kolovoza i rujna 1995. godine. U tom pogledu, Raspravno vijeće će osobitu pažnju (u zasebnom poglavlju) posvetiti incidentu u Gruborima.

1969. Na koncu, Raspravno vijeće razmatra korpus dokaza u vezi s kaznenim djelima počinjenim u općinama navedenim u Optužnici tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica. Prikaz tih dokaza daje se u drugim poglavljima Presude, a Raspravno vijeće ovdje razmatra koji se eventualni zaključci mogu na osnovi tih dokaza izvesti u vezi s navodima o cilju udruženog zločinačkog pothvata.

6.2.2 Sastanak na Brijunima 31. srpnja 1995. i priprema operacije Oluja

1970. Završna faza planiranja i donošenja odluke hrvatskog političkog i vojnog čelništva o operaciji Oluja odvijala se od konca srpnja do 4. kolovoza 1995. godine. Središnji element u ovom pogledu bio je sastanak na Brijunima održan 31. srpnja 1995., na kojem se Franjo Tuđman s visokim vojnim dužnosnicima savjetovao o tome treba li krenuti u tu operaciju. Prema navodima tužiteljstva, tijekom tog sastanka "iskristalizirao" se i plan "trajnog i nasilnog uklanjanja Srba iz Krajine".¹⁰⁰⁴ Budući da

¹⁰⁰³ Optužnica, par. 16.

¹⁰⁰⁴ Završni raspravni podnesak tužiteljstva, par. 4.

Brijunski sastanak ima središnje mjesto u tezi tužiteljstva, posebno će biti razmotren zapisnik s tog sastanka.¹⁰⁰⁵

1971. Među visokim vojnim dužnosnicima nazočnim navedenoga dana na sastanku s Franjom Tuđmanom bili su Gojko Šušak, Zvonimir Červenko, Ante Gotovina, Mladen Markač, Davor Domazet i Mirko Norac.¹⁰⁰⁶ Prema Tuđmanovim riječima, cilj sastanka bio je donijeti ocjenu tadašnje situacije i čuti mišljenja vojnih zapovjednika prije donošenja odluke o daljnjem djelovanju u predstojećem razdoblju. Tuđman je rekao da je političko opravdanje za buduće vojne aktivnosti prvobitno bila deblokada Bihaća, ali da su UN i Srbi Hrvatskoj izbili taj razlog iz ruku jer su Srbi krenuli u povlačenje svojih snaga i dopustili UNCRO-u da se razmjesti na granice. Tuđman je ipak predložio da Hrvatska, kako bi nastavila s vojnim operacijama, iskoristi povoljnu političku situaciju u zemlji, demoralizaciju u srpskim redovima i naklonost međunarodne zajednice spram Hrvatske. Osim toga, po njegovom mišljenju, ako vojni zapovjednici vojnu akciju izvedu "na profesionalan način", Hrvatska neće pretrpjeti nikakvu političku štetu nego će politički biti na dobitku, premda bi "moral[a] naći neku izliku za [svoju] akciju" jer "svaka vojna operacija mora imati svoje političko opravdanje".¹⁰⁰⁷ Tuđman je napomenuo da Hrvatska mora nanijeti totalan poraz neprijatelju na jugu i na sjeveru, na način da "nanesemo takve udarce da Srbi praktično nestanu, odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti, da mora kapitulirati u nekoliko dana".¹⁰⁰⁸ Prema Tuđmanu, glavna zadaća trenutka bilo je "nanošenje na nekoliko pravaca takvih udara da se srpske snage više ne mogu oporaviti, nego da moraju kapitulirati". Tuđman je mislio da se Savezna Republika Jugoslavija neće izravno angažirati.¹⁰⁰⁹

1972. Tuđman je potom govorio o svojem odgovoru Akashiju, koji je bio sročćen ultimativno.¹⁰¹⁰ Tuđman je pozvao sudionike sastanka da prokomentiraju reakcije na taj njegov odgovor prenesene u sredstvima javnog informiranja, kao i međunarodnu situaciju.¹⁰¹¹ Tuđman je ukratko prenio i razgovor u kojem su sudjelovali Stoltenberg, Šarinić i on, a prema kojemu se hrvatska delegacija pod Šarinićevim vodstvom imala u

¹⁰⁰⁵ Tijekom sastanka, sudionici su se povremeno služili zemljopisnim kartama. Bez pristupa tim kartama, Raspravno vijeće nije uvijek uspjelo razaznati točan smisao izjava i komentara sudionika sastanka. Raspravno vijeće je to imalo u vidu prilikom ispitivanja i tumačenja zapisnika.

¹⁰⁰⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 1; D1453 (Ovitak zapisnika sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima održanog 31. srpnja 1995.).

¹⁰⁰⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 1.

¹⁰⁰⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 1–2.

¹⁰⁰⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 2.

¹⁰¹⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 2.

¹⁰¹¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 12–13.

četvrtak sastati s delegacijom kninskih Srba. Tuđman je Šariniću rekao da je u načelu za pregovore ako budu prihvaćeni uvjeti koje je postavio u svojem odgovoru Akashiju, ali da, ako tog sastanka bude, Šarinić neće biti na čelu delegacije. Tuđman je izjavio da će Hrvatska prihvatiti razgovore "kao masku", ali da u međuvremenu, sutra ili narednih dana, treba da se porazgovara o tome da li da se ide u vojnu akciju oslobađanja područja od Banije i Korduna do Like, te od Dalmacije do Knina. Rekao je da bi trebalo da se porazgovori i o tome na koji način da se operacija okonča u tri, četiri ili najviše osam dana, tako da ostanu samo manje enklave koje bi se morale predati. Kao završnu napomenu, prije nego što je ostale sudionike sastanka zamolio da izraze svoja mišljenja i riječ prepustio Domazetu, Tuđman je naglasio da će svatko od njih biti odgovoran za to što toga dana dogovore, istaknuvši važnost suradnje za uspješno oslobađanje dotičnih područja u kratkom vremenu, te je sudionike zamolio da razmisle o prijedlogu da se "ove snage od Grahova usmjere onda prema ovamo u ofenzivnim djelovanjima".¹⁰¹²

1973. Domazet je iznio informacije o srpskim neprijateljskim snagama i zaključio da je situacija u tom trenutku povoljna za izvođenje operacija s ciljem oslobađanja Banovine, Like i Korduna, a njegova procjena bila je da postoje realni izgledi da se to izvede unutar planiranog vremena.¹⁰¹³ Objasnio je da se prodorom prema Grahovu i presijecanjem crta neprijatelja rješava jedna od četiri ključne točke. Prema Domazetovim riječima, preostaju još tri ključne točke na operativno-strateškoj razini kako bi se neprijatelj i cjelokupna njegova operacijska struktura stavili u okruženje.¹⁰¹⁴

1974. Tuđman se zatim osvrnuo na mogućnost vojne intervencije Savezne Republike Jugoslavije na hrvatskom teritoriju.¹⁰¹⁵ Tuđman je potom izrazio mišljenje da plan, kako ga je objasnio Domazet, a koji se sastoji u tome da se zatvore tri preostala izlaza, Srbima ne daje izlaz da se izvuku tako da će biti prisiljeni da se bore, što će pak rezultirati većim angažiranjem i većim gubicima Hrvatske. Prema Tuđmanovim riječima, Srbi su potpuno demoralizirani i upravo kao što su se počeli iseljavati iz Grahova i Glamoča kad je Hrvatska izvršila pritisak na njih, "tako se već dijelom iseljavaju iz Knina". Prema tome, nastavio je Tuđman, valja uzeti u obzir mogućnost da im se negdje ostavi put da izvuku snage. Odgovarajući na to, Domazet je rekao da će biti ostavljena dva puta: Srb u ličkom području, te Dvor na Uni, jer će hrvatske snage

¹⁰¹² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 2.

¹⁰¹³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 3–5

¹⁰¹⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 3.

¹⁰¹⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 6.

napredovati postupno i Srbe puštati da izlaze. Červenko je rekao da su sve pripreme za početak izvođenja plana obavljene i predložio, ako političke okolnosti nisu zrele za donošenje odluke "da se ide na sve", da se u akciju krene za dva ili tri dana umjesto sutradan i da se ide barem na prvu stratešku fazu plana koja se, kako je precizirao Domazet, sastoji u zauzimanju Ljubova, stavljanju pod nadzor Udbine, te u napadu snaga ZP-a Split i MUP-a s padina Velebita na Gračac. Rekao je i to da će se time stvoriti uvjeti za izbijanje na Otrić u drugoj fazi operacije.¹⁰¹⁶ Prva faza ne bi trajala više od dva ili tri dana, a uključivala bi prodor sjeverno i južno od Plitvičkih jezera kako bi se otklonila opasnost napada na Zagreb, Karlovac i Sisak.¹⁰¹⁷ Na taj način Krajina bi bila presječena popola, svi vitalni objekti bili bi stavljeni pod nadzor, te bi bili stvoreni uvjeti za drugu fazu, za koju se očekuje da bi trajala koliko i prva.¹⁰¹⁸

1975. Tuđman je smatrao da bi opća ofenziva na cijelom području u Kninu izazvala još veću paniku od one što već vlada i ocijenio potrebnim da se predvide snage koje će izravno djelovati prema Kninu. Potom je sudionike sastanka podsjetio na to koliko je hrvatskih mjesta i gradova razoreno, što u Kninu dotada još nije bio. Zaključio je riječima da bi srpski protuudar iz Knina Hrvatima dao vrlo dobro opravdanje da krenu u operaciju tako da, prema tome, "imamo izliku da udarimo, ako možemo s topništvo, [...] da se demoraliz[iraju] do kraja...". Nadovezujući se na to, Gotovina je Tuđmanu rekao da njegove snage potpuno kontroliraju Knin, da je tehnika Hrvatske vojske na 20 kilometara od središta grada i da bi ga, ako bi stigla zapovijed za udar, srušili za nekoliko sati, oklopnim snagama i raketnim sustavima srednjeg i većeg dometa. Rekao je i to da 400 ljudi iz 3. bojne 126. pukovnije, koji bi prema planu imali krenuti prema Kninu, potječu iz toga kraja i dobro ga poznaju, imaju razloga da se tu bore, te da ih je toga trenutka "teško držati na uzdi". Osim njih, ocijenio je Gotovina, tu su i pješaci 1. hrvatskog gardijskog zdruga i postrojbe MUP-a, pa bi tih oko 1000 pješaka uvježbanih za desantiranje lako ovladali Kninom, bez ikakvog problema.¹⁰¹⁹ Tuđman je rekao da je uspjesima u zapadnoj Slavoniji i Bosni i Hercegovini stvorena povoljna situacija, da je stečena potpora naroda i međunarodne zajednice, ostvareno raspoloženje vojske i demoralizacija protivnika.¹⁰²⁰ Naglasio je da se stoga valja usredotočiti na to da se što

¹⁰¹⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 7.

¹⁰¹⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 7–8.

¹⁰¹⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 8.

¹⁰¹⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 10.

¹⁰²⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 10–11.

prije uđe u Knin, ali ne riskirajući gubitke.¹⁰²¹ Červenku se ipak činilo upitnim može li Gotovina postići to što planira s raspoloživim snagama, no Gotovina je jamčio da sa snagama koje ima toga trenutka može izbiti na Muškovicu.¹⁰²²

1976. Tuđman je na tom sastanku tražio informacije o neprijateljskim snagama u Benkovcu, a Gotovina mu je odgovorio da je, po obavještajnim podacima, glavnina neprijateljskih snaga iz Benkovca sada na prostoru Grahova i Glamoča, da su razbijene i da im je moral nizak. Iz tih razloga njegovo je mišljenje bilo da nije vjerojatan njihov povratak u Benkovac i ofenziva. U zaključku je rekao da Hrvatska vojska ima dostatne snage za obranu prostora Benkovca, te da bi brza hrvatska ofenziva neprijateljske snage – one koje su sposobne za protuudar – zasigurno primorala na povlačenje prema sjeveru. Tuđman se složio s mogućnošću da snage Hrvatske vojske pođu na sjever, ali je inzistirao na tome da neke manje postrojbe uđu u Benkovac, s čim se Gotovina složio, napominjući da bi to bile domaće postrojbe.¹⁰²³

1977. Tuđman je potom pitao ima li prijedloga u vezi s tim kada bi operacija trebala početi i rekao da još treba isplanirati neke dopunske jedinosti, primjerice, kojim točkama valja ovladati i kojim smjerovima ići. Naglasio je da je važno ostaviti izlaz civilima jer će onda i vojska poći za njima, a "kada kolone pođu, to djeluje psihološki jedni na druge". Gotovina je odvratio:

Već sada ima veliko iseljavanje civila iz Knina, koji odlaze za Banja Luku i Beograd. Znači da, ako mi nastavljamo ovaj pritisak, vjerojatno za neko vrijeme neće biti toliko civila nego onih koji moraju ostati, koji nemaju mogućnosti otići.

Na to je Tuđman upitao je li moguće izvesti udar na Knin, a da ne bude pogođena baza UNCRO-a, na što mu je Gotovina odgovorio uvjerenjem da se sve njegovo oružje neposredno navodi i da je moguće izvesti vrlo precizan napad na Knin, bez gađanja vojarnje u kojoj je smješten UNCRO. Osim toga, Domazet je pojasnio da je vojarna u južnom dijelu Knina, a neprijateljske snage su sjeverno, što znači da hrvatske snage mogu gađati vrlo precizno bez opasnosti da bude pogođen UNCRO.¹⁰²⁴

1978. Tuđman je zaključio da će biti potrebne dopunske pripreme i pitao je koliko je vremena za to potrebno.¹⁰²⁵ Červenku je odgovorio da su dovoljna dva dana, ne više. Tu

¹⁰²¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 11.

¹⁰²² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 11–12.

¹⁰²³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 14.

¹⁰²⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 15.

¹⁰²⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 15.

se među sudionicima sastanka, uključujući Gotovinu i Norca, razvila rasprava o tome kako najbolje iskoristiti 5. korpus Armije BiH.¹⁰²⁶ Norac je predložio da jednu od svojih postrojbi povede od Ljubova preko Debelog Brda prema Lapcu, tako da se zatvori taj smjer, a snage 5. korpusa onda bi se spojile sa snagama ZP-a Split i odsjekle drugi dio. Međutim, za to bi se morala blokirati Korenica. Miroslav Tuđman je Norčev prijedlog popratio komentaram da, ako ta akcija bude izvedena u roku od 48 sati, Srbi neće imati vremena da se izvuku. Na to je Domazet dao rekapitulaciju planiranih operacija i rekao da preostaju samo završne pripreme, što može biti obavljeno za dva ili tri dana. Tuđman je potom Markaču, koji je tebao napredovati prema Gračacu i blokirati ga, rekao da bi se mogla pojaviti panika. Dakle, trebalo je da Markač djeluje što brže, a kad uđe u grad da odmah javi da je ušao jer je psihološki učinak pada jednog grada veći nego da se topovima tuče dva dana.¹⁰²⁷

1979. Tuđman je naglasio da, bez obzira na demoraliziranost u redovima neprijatelja, Hrvatska sebi ne smije dopustiti pogreške i pretrpjeti nepotrebne gubitke. Napomenuo je da bi, prije nego što se krene u operaciju, bilo potrebno da neprijatelj napravi provokaciju, tako da imaju izliku.¹⁰²⁸ Červenko je predložio da bi se za to mogao zadužiti Markač, a Markač je predložio da se Srbi optuže za diverzantski napad – da namjeravaju krenuti prema Maslenici i preko Velebita na prometnicu od Karlobaga prema Starigradu, da je žele presjeći – i da bi to bio razlog zašto Hrvatska mora intervenirati.¹⁰²⁹ Domazet je pak predložio da se na uzletištu u Udbini izazove eksplozija i da se Srbi optuže za zračni napad. Zagorec je podsjetio da treba otvoriti džep kako bi Srbi mogli pobjeći. Predložio je da se to učini u Dvoru na Uni jer Srbi neće bježati prema Kninu ili Kostajnici. Červenko je potom pitao što da se radi ako Srbi počnu granatirati Osijek, na što je Tuđman odgovorio da se Hrvatska ne smije dati isprovocirati i Jugoslaviji dati povod za ratovanje. Dodao je da Hrvatska neće biti kadra istovremeno krenuti na istočnu Slavoniju i Baranju te da bi time mogla izgubiti međunarodnu podršku. Granatiranjem Osijeka Srbi bi se kompromitirali pred međunarodnom zajednicom, a povrh toga, smatrao je da Hrvatska, osim kakvoga sela, tu nema nikakvih ciljeva po kojima bi mogla tući za odmazdu, što je Červenko potvrdio.¹⁰³⁰ Gotovina je kao mogući cilj spomenuo Beli Manastir. Tuđman je potom

¹⁰²⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 16.

¹⁰²⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 18.

¹⁰²⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 19.

¹⁰²⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 19–20.

¹⁰³⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 20.

ocijenio da odluka da se krene u planiranu operaciju ima svoju političku i gospodarsku cijenu, ali da donošenje i provedba odluka o kojima se raspravlja na tom sastanku ima golemo povijesno značenje.¹⁰³¹

1980. Potom se povela rasprava o temi raspoloživih resursa za planiranu operaciju i Tuđman je apelirao na zapovjednike da počnu štedjeti streljivo, na način da se služe manjim jedinicama, diverzantskim djelovanjem i vrtoletnim desantima.¹⁰³² Rekao je i to da bi i on, kad bi imali dovoljno streljiva, bio za to da se najprije sve uništi, pa da se onda krene. Gotovina je, aludirajući na uporabu topničkog streljiva u jednoj ranijoj operaciji, pripomenuo da je neprijatelj imao tako utvrđene bunkere da bi bili imali stotine mrtvih da su poslali pješništvo.¹⁰³³

1981. Što se tiče pitanja promidžbe, Tuđman je naglasio da ona kao sredstvo nije dovoljno iskorištena i da bi sljedeća dva dana trebali afirmirati svoju pobjedu.¹⁰³⁴ Dodao je da valja objaviti broj poginulih neprijateljskih vojnika i zarobljavanje triju njihovih tenkova, činjenicu da je 400 ljudi iz Grahovačke brigade SVK izvan stroja, kao i to da je zarobljen cijeli topnički divizijun, čijim topništvom je opremljena 3. brigada HVO-a. Tuđman je također zatražio da se vojna postignuća Hrvatske stalno ponavljaju na televiziji i radiju, da se objavi da Srbi napadaju, da je njihovo izvlačenje samo manevar, da nisu napustili područja koja su osvojili u Bihaću.¹⁰³⁵ Miroslav Tuđman je uz to predložio da se na radiju objavi koji su putovi otvoreni Srbima za izvlačenje.¹⁰³⁶ Tuđman je sugerirao da se poruka drukčije formulira, da se objavi da se civili izvlače određenim putovima, na što su sudionici sastanka na kartama pokazivali putove prema Bosanskom Petrovcu i Drvaru.¹⁰³⁷

1982. Potom su Markač i Gotovina govorili o taktičkim pojedinostima i vremenu potrebnom za operaciju.¹⁰³⁸ Tuđman je napomenuo da Gotovina, nakon što izbije u Otrić, treba nastaviti tako da "vidi[...] kakva je situacija u Kninu, [dā] pomoć razaranjem jednog dijela i po mogućnosti [uđe]".¹⁰³⁹ Markač je izvijestio Tuđmana da će osvajanjem Čelavca uništiti njihov sustav veze, što će rezultirati totalnim rasulom u

¹⁰³¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 21.

¹⁰³² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 21–22.

¹⁰³³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 22.

¹⁰³⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 22.

¹⁰³⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 22–23.

¹⁰³⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 23.

¹⁰³⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 23–24.

¹⁰³⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 24.

¹⁰³⁹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 24–25.

redovima neprijatelja.¹⁰⁴⁰ Domazet je do pojedinosti razradio razne faze plana izbacivanja iz funkcije sustava veze neprijatelja.¹⁰⁴¹ Tuđman je potom spomenuo kako bi jako rado vidio vrtoletni desant na neke točke koje su važne, a gdje neprijatelj nema velike snage. Gotovina je rekao da se u prva 24 sata operacije namjerava služiti samo pješastvom, topničkim udarom i desantiranjem u relevantnim prostorima, a poslije se može desantirati unutar Ravnih Kotara, te nakon što se snage spuste s Otrića tako da neprijatelju mogu prići južnije. Tuđman je predložio i spuštanje na kninsku tvrđavu kako bi se zaštitio UNCRO.¹⁰⁴² Šušak je potom govorio o mogućnosti da, u slučaju da neprijatelj bombardira Osijek i Vinkovce, prema Zagrebu krene i do 100.000 izbjeglica. Rekao je i to da je zapovjednicima na terenu potrebno dati jasne naputke što da čine ako UNCRO počne djelovati, što nije isključeno, i da se netko postavi u Knin kao kontakt-osoba za odnose s UNCRO-m.¹⁰⁴³ Razgovaralo se i o dobivanju dviju brigada od Armije BiH.¹⁰⁴⁴

1983. Nakon daljnje rasprave o taktičkim aspektima budućih operacija, u kojoj su sudjelovali Tuđman, Gotovina i Šušak, Šušak je predložio da se poslije prvog dana operacije u Benkovcu i Obrovcu bacaju leci s informacijom o tome koji se putovi mogu koristiti za izvlačenje, te da se poruka sroči tako da pomutnja koja će ondje već vladati bude dvostruko veća.¹⁰⁴⁵ Tuđman je predložio da se u lecima objavi pobjeda Hrvatske uz podršku međunarodne zajednice i stanje općeg rasula. Rekao je da bi valjalo reći i to da se Srbi već povlače, te one koji su ostali pozvati da se ne povlače: "Znači, na taj način im dati put, a jamčiti tobože građanska prava itd." Usvojeno je da se, osim televizijskih i radijskih objava, koriste i leci koji će se bacati izravno među Srbe. Potom je odlučeno da se ponovno uspostavi stožer za promidžbu.¹⁰⁴⁶ Šušak je sugerirao da, uz Markača, i Norac izvede neku provokaciju i predložio da se na Gospić ili negdje drugdje ispale dvije granate po naseljenom mjestu.¹⁰⁴⁷

1984. Tuđman je potom nazočne obavijestio da u četvrtak sa Šarinićem ide u Zagreb i da će se istoga dana voditi pregovori u Ženevi, a oni neka to vrijeme iskoriste za obavljanje priprema. Tuđman je posebno pojasnio da u četvrtak u Ženevu ide zato da

¹⁰⁴⁰ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 25.

¹⁰⁴¹ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 25–26.

¹⁰⁴² P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 26.

¹⁰⁴³ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 27.

¹⁰⁴⁴ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 27–28.

¹⁰⁴⁵ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 28–29.

¹⁰⁴⁶ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 29.

¹⁰⁴⁷ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 30.

prikrije njihove planove za dan poslije i da će poslati samo pomoćnika ministra vanjskih poslova. Donesena je i odluka da se u srijedu u 16:00 sati u Glavnom stožeru sastanu zapovjednici "Zbornog područja", radi koordinacije svih pitanja u vezi s operacijom. Tuđman je zaključio sastanak inzistirajući da zapovjednici sačine programe djelovanja za operaciju i da ih onda usuglase na sastanku zakazanom za sljedeću srijedu u Glavnom stožeru.¹⁰⁴⁸

1985. Više svjedoka zamoljeno je da prokomentiraju dijelove transkripta tog sastanka. Primjerice, **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996. godine,¹⁰⁴⁹ u svom je svjedočenju izjavio da je bio sudionik sastanka na Brijunima i osporio je dijelove Predsjedničkih transkripata koji se odnose na taj sastanak, rekavši da predsjednik Tuđman, Gotovina i Miroslav Tuđman nisu izjavili to što je zabilježeno u transkriptu.¹⁰⁵⁰ U razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo, Markač je izjavio da je i on bio na tom sastanku.¹⁰⁵¹ Međutim, nije se sjećao da su Červenko i Šušak Tuđmanu predložili da se Markač zaduži da izazove provokacije srpske strane.¹⁰⁵² Markač se nije sjećao ni rasprave u vezi s pregovorima u Ženevi.¹⁰⁵³

1986. Komentar **Mate Granića**, potpredsjednika Vlade RH 1991.–2000. i ministra vanjskih poslova 1993.–2000. godine,¹⁰⁵⁴ bio je da su hrvatske vlasti pod svaku cijenu nastojale izbjeći nepotrebne žrtve među civilima, u čemu su uglavnom i uspjele time što je otvoren koridor za evakuaciju civilnog stanovništva i Srpske vojske Krajine.¹⁰⁵⁵ Dana 31. srpnja 1995., u neko vrijeme između 12:00 i 13:00 sati, svjedok je, za vrijeme predaha tijekom Brijunskog sastanka, Tuđmana telefonom informirao o diplomatskim okolnostima i o stavu međunarodne zajednice glede moguće vojno-redarstvene akcije na području Republike Srpske Krajine.¹⁰⁵⁶ Granić je izjavio da je Tuđmanu rekao da je najvažnije u vojnoj operaciji poštovati Ženevske konvencije, poštovati obveze Hrvatske prema UNCRO-u i štiti vojnike snaga UNCRO-a, te operaciju izvesti "čisto" i tako da

¹⁰⁴⁸ P461 (Zapisnik sa sastanka Franje Tuđmana s vojnim dužnosnicima, 31. srpnja 1995.), str. 31–33.

¹⁰⁴⁹ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

¹⁰⁵⁰ Marko Rajčić, T. 16596–16601, 16603–16605, 16608–16609, 16619.

¹⁰⁵¹ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 17.

¹⁰⁵² P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 17–18, 22–23, 25.

¹⁰⁵³ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 18.

¹⁰⁵⁴ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2–3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614–24615, 24621–24622.

¹⁰⁵⁵ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 22.

¹⁰⁵⁶ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 20; Mate Granić, T. 24841, 24846, 24984–24985; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 6.

traje što kraće.¹⁰⁵⁷ Tuđman je Graniću rekao da će dati sve od sebe da se poštuju civili, vojnici UNCRO-a i imovina.¹⁰⁵⁸ Tuđman je rekao i to da će Granićevu poruku prenijeti Šušku i vojnicima.¹⁰⁵⁹ Granić je u svom svjedočenju izjavio da je Hrvatska od vlada više zemalja dobila upozorenja glede pokretanja eventualne vojne akcije.¹⁰⁶⁰ Prema riječima svjedoka, najvažniji razlog za kretanje u operaciju Oluja bilo je oslobađanje okupiranih teritorija Hrvatske, a drugi razlog bio je Bihać.¹⁰⁶¹ Treći razlog bilo je okončanje rata u Bosni i Hercegovini.¹⁰⁶²

1987. Dana 2. kolovoza 1995., više visokih vojnih dužnosnika, među njima i Ante Gotovina i Mladen Markač, sastalo se s ministrom obrane Gojkom Šuškom.¹⁰⁶³ Tijekom tog sastanka ministar je pred sudionicima naglasio da "Vojna policija mora biti energičnija u postupanju i sprječavati sve delikte". Nadalje, ministar je zapovjednicima zbornih područja izdao naputak da oni moraju biti ti koji će zapovjednicima prenijeti "zabranu svakog eksczesnog ponašanja (paljevine, pljačke itd.)". Nazočnima je rekao i to da se UNPROFOR-u ništa ne smije desiti i da se mora spriječiti da se "heroji Domovinskog rata" izvode pred sud.¹⁰⁶⁴

1988. Dana 3. kolovoza 1995. održan je sastanak VONS-a kojem su, među ostalima, bili i Franjo Tuđman, Miomir Žužul, Mate Granić, Ivan Jarnjak, Nikica Valentić, Gojko Šušak, Zvonimir Červenko, Miroslav Tuđman, Hrvoje Šarinić i Jure Radić.¹⁰⁶⁵ Na tom sastanku Tuđman je objavio svoju odluku o poduzimanju vojnih i redarstvenih koraka za oslobađanje "okupiranih područja".¹⁰⁶⁶ Povala se opća rasprava o pripremama za operaciju Oluja, a osobito o korištenju sredstava javnog informiranja kao promidžbenog sredstva.¹⁰⁶⁷ Žužul je rekao da je Galbraithu priopćio kako je Hrvatska poslije eventualne vojne akcije spremna Srbima ponuditi isto što im je nudila prije nego što su borbe počele.¹⁰⁶⁸ Tuđman je predložio da se srpsko stanovništvo pozove da položi oružje i da se Srbima objavi da im se jamče građanska prava i održavanje izbora.

¹⁰⁵⁷ Mate Granić, T. 24768, 24846, 24985; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 6.

¹⁰⁵⁸ Mate Granić, T. 24768; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 6.

¹⁰⁵⁹ Mate Granić, T. 24985.

¹⁰⁶⁰ Mate Granić, T. 24838.

¹⁰⁶¹ Mate Granić, T. 24702–24703, 24840, 24842–24843, 24976; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 7; D1813 (Zapisnik sa sjednice hrvatske Vlade, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

¹⁰⁶² Mate Granić, T. 2484; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak).

¹⁰⁶³ D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁰⁶⁴ D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 3.

¹⁰⁶⁵ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.).

¹⁰⁶⁶ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁰⁶⁷ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 10–12, 26.

Tuđman je rekao i da će međunarodnoj zajednici reći da Srbi ne prihvaćaju mirno rješenje.¹⁰⁶⁹

1989. Raspravno vijeće konstatira da dokazni predmet P461 točno odražava raspravu na Brijunskom sastanku 31. srpnja 1995. godine. Osim toga, uzimajući u obzir dokazne predmete P461 i D1453, Raspravno vijeće konstatira da su Gotovina i Markač bili sudionici tog sastanka.

1990. Zapisnik s Brijunskog sastanka jasno pokazuje da je taj sastanak prije svega bio usredotočen na pitanje da li, kako i kada treba krenuti u vojnu operaciju protiv Srpske vojske Krajine. Sudionici su razmatrali jačinu i položaje neprijateljskih snaga, moguće reakcije međunarodne zajednice, razinu pripremljenosti hrvatskih vojnih snaga i mogućnost da se u sukob izravno umiješa Savezna Republika Jugoslavija. Raspravno vijeće je uzelo u obzir taj kontekst kada je tumačilo izjave raznih sudionika iznesene tijekom sastanka. Primjerice, u jednom trenutku Tuđman je rekao da Hrvatska mora "nan[ijeti] takve udarce da Srbi praktično nestanu". Tužiteljstvo, kako se čini, u svojem završnom podnesku sugerira da se to odnosi na srpske civile.¹⁰⁷⁰ Međutim, završetak iste rečenice glasi "odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti, da mora kapitulirati u nekoliko dana", a kada je Tuđman nešto kasnije ponovno upotrijebio izraz "udarci", eksplicitno je spomenuo "srpske snage". Raspravno vijeće smatra da se, čitana u kontekstu, ta konkretna izjava odnosi uglavnom na srpske vojne snage, a ne na srpsko civilno stanovništvo.

1991. U pogledu drugih izjava izrečenih tijekom tog sastanka možda je manje jasno misle li sudionici na srpske vojne snage ili na srpske civile. U više prilika sudionici spominju odlazak Srba i davanje Srbima puta za izlaz. Budući da je to tema na koju su se sudionici vraćali mnogo puta i o njoj svaki put govorili na sličan način, Raspravno vijeće je smatralo da sve te izjave valja ocijeniti zajedno. U relativno ranoj fazi sastanka, Tuđman je komentirao plan koji je iznio Domazet, uključujući i zamisao da se zatvore tri preostala izlaza kojima su se Srbi mogli poslužiti. Tuđman je u vezi s tim donekle oklijevao jer bi to Srbe primoralo da se bore, umjesto da bježe, što bi rezultiralo većim gubicima za Hrvatsku. Rekao je i da se Srbi već iseljavaju iz Knina. Domazet je na to pojasnio da postoje dva izlazna puta, Srb i Dvor na Uni, te da će hrvatske snage

¹⁰⁶⁸ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 5.

¹⁰⁶⁹ D1454 (Predsjednički transkript, sjednica VONS-a, 3. kolovoza 1995.), str. 22.

¹⁰⁷⁰ Završni raspravni podnesak tužiteljstva, par. 4.

napredovati postupno kako bi se Srbima omogućilo da odu. Tuđman se poslije tijekom sastanka vratio na to pitanje i naglasio da je važno ostaviti izlaz civilima jer će onda i vojska poći za njima, a "kada kolone pođu, to djeluje psihološki jedni na druge". Gotovina je dodao da se velik broj civila već iseljava iz Knina i da će, ako hrvatske snage nastave s pritiskom, ostati samo oni civili koji nemaju mogućnost da odu. Raspravljajući o pitanju promidžbe, Miroslav Tuđman je predložio da se putem radija emitiraju obavijesti o tome koji su putovi otvoreni za izvlačenje, na što je Franjo Tuđman sugerirao da se to formulira tako da se kaže da se civili već izvlače određenim putovima. Šušak je predložio da Hrvatska poslije prvog dana operacije baca letke s informacijom koje puteve mogu koristiti za izvlačenje i da bi te letke valjalo sročiti tako da se stvori još veća pomutnja. Tuđman je ponovno naglasio da poruka mora biti da se Srbi već povlače te da bi preostale valjalo pozvati da se ne povlače, "na taj način im dati put, a jamčiti tobože građanska prava itd."

1992. Kako se vidi iz gore rečenog, i Tuđman (u nekim od svojih izjava) i Gotovina izrijekom su govorili o srpskim civilima. Tuđman dalje govori o tome da se "jam[če] tobože građanska prava", za što Raspravno vijeće konstatira da se odnosi na srpske civile, a ne na srpske vojne snage. Raspravno vijeće je ocijenilo, zbog formulacija koje su u raspravi o tom pitanju koristili sudionici sastanka, da se to - ako ne isključivo, a onda primarno - odnosi na srpske civile. Raspravno vijeće konstatira da su sudionici, uključujući Gotovinu, raspravljali o tome kako da se srpskim civilima u Kninu i drugdje dā put za izlaz tijekom vojnog napada.

1993. Granić je rekao da su, otvaranjem koridora za evakuaciju civilnog stanovništva i SVK, hrvatske vlasti nastojale pod svaku cijenu izbjeći nepotrebne civilne žrtve. Time se otvara pitanje da li su sudionici samo raspravljali o načinu na koji će se civilima omogućiti da se tijekom neprijateljstava izvuku iz zone opasnosti. Raspravno vijeće je u tom pogledu razmotrilo zapisnik sa sastanka i upitalo se može li se to smatrati razumnim tumačenjem. Općenito, sudionici nisu govorili o tome kako izvesti vojnu operaciju a da se posljedice po civilno stanovništvo izbjegnu ili svedu na najmanju mjeru. Tuđman je, podsjetivši nazočne na to koliko je hrvatskih mjesta i gradova razoreno, zaključio rekavši da bi srpski protuudar iz Knina Hrvatima dao izliku da upotrijebe topništvo za potpunu demoralizaciju. Nadovezujući se na to, Gotovina je rekao da bi, ako bi stigla zapovijed za udar, Knin srušili za nekoliko sati. Tuđmana je također uvjeravao da je moguće izvesti vrlo precizan napad na Knin, bez ciljanja

vojarnе UNCRO-a. Kasnije tijekom sastanka i Tuđman je spomenuo razaranje dijela Knina. Raspravno vijeće uzelo je u obzir i to da je Gotovina, kad je Tuđman naglasio da valja ostaviti izlaz civilima, izjavio da će, ako hrvatske snage nastave s pritiskom, jedini civili koji će ostati biti oni koji nisu mogli otići. Navedene izjave ne govore u prilog tumačenju da se na sastanku raspravljalo o zaštiti civila.

1994. Najzad, Raspravno je vijeće razmotrilo Tuđmanovu izjavu o tome da će se Srbima "jamčiti tobože građanska prava", dok ih se istodobno upućuje kojim putem da odu. Što se tiče upravo te izjave, Raspravno vijeće podsjeća na to da se među strankama u postupku povela debata o prijevodu i kontekstualnom tumačenju hrvatske riječi "tobože".¹⁰⁷¹ Kako bi razriješilo spor, Raspravno je vijeće zatražilo pomoć CLSS-a koji je "tobože" preveo riječju *ostensibly*.¹⁰⁷² Ta se riječ odnosi na "jamčiti", ali je Raspravno vijeće mišljenja da, čak i da se odnosi na "građanska prava", to ne bi promijenilo temeljno značenje te izjave. Tuđman kontrastira dvije ideje koje se ne mogu međusobno pomiriti ili bar ne potpuno: pokazivanje Srbima kojim putem da odu i, istodobno, jamčenje Srbima građanskih prava (koja bi zahtijevala njihov ostanak). Raspravno vijeće stoga smatra da je ta izjava bila izraz stvarne namjere da se Srbima pokaže kojim putem da odu, ali da im se istodobno da dojam da mogu ostati. Takvo tumačenje podudara se s općim smislom rasprave na Brijunskom sastanku o toj temi.

1995. Uzimajući u obzir gorenavedeno, Raspravno vijeće konstatira da u tome što je na sastanku rečeno o pokazivanju puta civilima za izlazak nije bila posrijedi zaštita civila nego tjeranje civila na odlazak.

1996. U poglavlju 6.2.7, Raspravno vijeće će dalje razmotriti, zajedno s dokazima čiji se prikaz daje u poglavljima 6.2.3-6.2.6, kakvi se zaključci na osnovi zapisnika s Brijunskog sastanka mogu izvesti o udruženom zločinačkom pothvatu.

¹⁰⁷¹ Podnesak okrivljenika Ante Gotovine u vezi s dokaznim predmetom P461, Brijunskim transkriptom, 1. travnja 2009.

¹⁰⁷² Obrana Ante Gotovine predložila je dokazni predmet D2169, lingvističku analizu upotrebe riječi *tobože* u hrvatskim političkim govorima, koja se naročito usredotočuje na način na koji je tu riječ upotrebljavao Tuđman. D2169 ("Ironic Denial: *tobože* in Croatian political discourse", Mirjana N. Dedaić, stručni članak objavljen u časopisu *Pragmatics* 37 (2005.), str. 667–683).

6.2.3 *Politika hrvatskog političkog čelništva u pogledu srpske manjine i povratka
izbjeglica i interno raseljenih osoba*

1997. Raspravno vijeće je razmotrilo predočene dokaze o politici hrvatskog političkog čelništva prije, tijekom i poslije operacije Oluja, u vezi sa Srbima iz Krajine i srpskom manjinom u Hrvatskoj općenito. Vijeće je razmotrilo i dokaze koji se konkretno odnose na povratak kako Hrvata tako i Srba. Prikaz dokaza u vezi sa imovinskim zakonima, koje Raspravno vijeće također smatra relevantnim u ovom pogledu, daje se zasebno, u poglavlju 6.2.4.

1998. Više svjedoka svjedočilo je o svojoj percepciji politike hrvatskog vodstva u vezi sa srpskom manjinom u Hrvatskoj. Jedan od njih bio je **Peter Galbraith, veleposlanik SAD-a u Hrvatskoj od 1993. do 1998.**¹⁰⁷³ On je u svom svjedočenju izjavio da je imao vrlo česte kontakte s Franjom Tuđmanom i hrvatskim čelnicima i da se tijekom ratnih godina s njima sastajao više puta tjedno, a katkad i više puta dnevno.¹⁰⁷⁴ Galbraith se s ministrom obrane Gojkom Šuškom i ministrom vanjskih poslova Matom Granićem sastajao četiri do pet puta tjedno, a ponekad i češće.¹⁰⁷⁵ Galbraith je imao i mnogo kontakata s Hrvojem Šarinićem, Tuđmanovim šefom kabineta.¹⁰⁷⁶ Prema Galbraithovim izjavama, bez obzira na formalne strukture, sve odluke donosili su Tuđman i njegovi glavni savjetnici, među kojima su bili Šušak, Granić, Miroslav Tuđman i Žužul.¹⁰⁷⁷ Izjavio je i to da je, prema hrvatskom sustavu kakav je postojao za vrijeme Tuđmana, za državnu sigurnost i ministarstvo obrane bio nadležan Predsjednik, a ne predsjednik Vlade.¹⁰⁷⁸

1999. Prema Galbraithovim izjavama, Tuđman je preferirao u razumnoj mjeri ili u osnovi homogenu Hrvatsku.¹⁰⁷⁹ Vjerovao je i izjavljivao da Srba u Hrvatskoj ima previše i da predstavljaju stratešku prijetnju Hrvatskoj.¹⁰⁸⁰ Tuđman je s odobravanjem govorio o premještanju stanovništva i smatrao je da bi Hrvati trebali napustiti područja

¹⁰⁷³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 3; Peter Galbraith, T. 4901.

¹⁰⁷⁴ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 3; Peter Galbraith, T. 4935.

¹⁰⁷⁵ Peter Galbraith, T. 4935.

¹⁰⁷⁶ Peter Galbraith, T. 4936.

¹⁰⁷⁷ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 40; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 9.

¹⁰⁷⁸ Peter Galbraith, T. 5177–5178.

¹⁰⁷⁹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 31, 68; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 20; Peter Galbraith, T. 4949, 4959.

¹⁰⁸⁰ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 31–32, 68; Peter Galbraith, T. 4937.

za koja je mislio da ih Hrvati neće zadržati.¹⁰⁸¹ Smatrao je da Muslimani i Srbi pripadaju različitoj kulturi u odnosu na Hrvate.¹⁰⁸² Tuđman je vjerovao u ideju "Velike Hrvatske".¹⁰⁸³

2000. Nakon što su krajinski Srbi u kolovozu 1995. otišli iz Hrvatske, Tuđman je Galbraithu dao do znanja da se ti Srbi ne mogu vratiti.¹⁰⁸⁴ Prema jednom brzojavu veleposlanstva SAD-a datiranom 11. prosinca 1995., Tuđman je jednom američkom kongresmenu iz SAD-a koji bio u posjetu rekao da će biti "nemoguće da se ti Srbi vrate na mjesto gdje su njihove obitelji živjele stoljećima".¹⁰⁸⁵ Galbraith je izjavio da je to bila Tuđmanova politika, pa time i politika Hrvatske.¹⁰⁸⁶ Rekao je i to da su visoki hrvatski dužnosnici, uključujući Šarinića, dijelili taj stav.¹⁰⁸⁷ Galbraith se primjerice sjeća kako je Šarinić Srbe opisao kao "rak na truhu Hrvatske".¹⁰⁸⁸

2001. Nadalje, Tuđmanova je želja bila da se Hrvatima iz dijaspore omogući povratak i naseljavanje u Krajini.¹⁰⁸⁹ Prema Galbraithovim izjavama, Tuđman je poduzeo korake da osigura da se Srbi ne vrate. To je podrazumijevalo donošenje zakona o konfiskaciji imovine s ciljem da se ljudima onemogući povratak. U početku, ljudima je dan rok od samo 30 dana za povratak, poslije čega bi izgubili imovinu.¹⁰⁹⁰ Prema Galbraithovim izjavama, imajući u vidu discipliniranost HV-a i činjenicu da je vodstvo imalo potpunu kontrolu i moć da spriječi zločine, oni zločini koji su počinjeni, a osobito uništavanje srpske imovine, bili su počinjeni ili po nalogu ili u duhu političkog opredjeljenja da se ona toleriraju ili ohrabruju.¹⁰⁹¹ Na to dodatno ukazuju razmjeri tih djela i trajanje

¹⁰⁸¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 31; Peter Galbraith, T. 4937; P459 (Predsjednički transkript, 8. siječnja 1992.), str. 25.

¹⁰⁸² P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 32; P453 (Predsjednički transkript, 16. kolovoza 1995.), str. 11.

¹⁰⁸³ Peter Galbraith, T. 4938.

¹⁰⁸⁴ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 33, 74, 81; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 16; Peter Galbraith, T. 4938, 4959, 5113, 5119. V. i P447 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 11. prosinca 1995.).

¹⁰⁸⁵ P447 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 11. prosinca 1995.), str. 1.

¹⁰⁸⁶ P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 15; Peter Galbraith, T. 5113.

¹⁰⁸⁷ Peter Galbraith, T. 4938–4939.

¹⁰⁸⁸ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 65, 74.

¹⁰⁸⁹ Peter Galbraith, T. 4959, 5135.

¹⁰⁹⁰ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 34, 45, 75, 81; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 12–15; Peter Galbraith, T. 5115, 5125.

¹⁰⁹¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 46; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 14–15; Peter Galbraith, T. 4946–4949, 4960–4962, 5048–5049, 5073–5074, 5078–5079, 5083, 5119. V. i P447 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 11. prosinca 1995.), str. 1.

razdoblja tijekom kojeg su ona počinjena.¹⁰⁹² Galbraithu nisu poznati nikakvi konkretni pokušaji Hrvatske da se stvari stave pod nadzor.¹⁰⁹³

2002. Prema jednom brzojavu veleposlanstva SAD-a datiranom 31. kolovoza 1995., ofenziva Ljetna oluja rezultirala je golemim izbjegličkim problemom.¹⁰⁹⁴ Hrvatske poruke da se Srbima u regiji jamči sigurnost odašiljane u javnost bile su propaganda namijenjena Zapadu, a cilj Hrvatske bio je da "etnički očisti" Krajinu kako bi se na tom području nastanilo 1.000.000 hrvatskih izbjeglica.¹⁰⁹⁵ Galbraith je izjavio da to, po njegovu iskustvu, bio način razmišljanja hrvatskih dužnosnika.¹⁰⁹⁶

2003. Dana 1. kolovoza 1995. Galbraith se sastao s Tuđmanom na Brijunima.¹⁰⁹⁷ Dao je Tuđmanu na znanje da SAD neće dati ni zeleno ni crveno svjetlo za bilo kakvu vojnu operaciju i upozorio ga da će se Hrvatska morati sama snalaziti ako upadne u nevolju, te da će, ako ugrozi osoblje UN-a i ako ne bude štitila civile, to po Hrvatsku imati loše posljedice.¹⁰⁹⁸ Galbraith je na ovo potonje upozorio zbog toga što je znao da je Tuđman Srbe vidio kao prijetnju i želio etnički homogenu Hrvatsku, te zato što su srpski civili već bili napadnuti u ranijim hrvatskim vojnim operacijama, primjerice u operacijama Medački džep i Bljesak.¹⁰⁹⁹ Galbraith je izjavio da se Tuđmanu požalio na to što je velik broj Srba bio prisiljen da ode poslije operacije Medački džep.¹¹⁰⁰ Prema izjavama ovog svjedoka, činilo se da je Tuđman ozbiljno shvatio upozorenje i rekao da će Hrvatska štititi civile.¹¹⁰¹

2004. Na sastanku hrvatskih čelnika, među kojima su bili Tuđman i Šušak, i američke delegacije u kojoj je bio i Holbrooke, održanom 18. kolovoza 1995., Holbrooke je, obraćajući se Tuđmanu, opetovano inzistirao da Srbi koji odu iz Krajine moraju imati pravo na povratak, a ako odluče da se ne vrate, dobiti naknadu za izgubljeni

¹⁰⁹² Peter Galbraith, T. 4948, 4961.

¹⁰⁹³ Peter Galbraith, T. 5049, 5074, 5076–5077.

¹⁰⁹⁴ Peter Galbraith, T. 4958; P446 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 31. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁰⁹⁵ Peter Galbraith, T. 4958; P446 (Brzovav Veleposlanstva SAD-a, 31. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁰⁹⁶ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 64–65.

¹⁰⁹⁷ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 22.

¹⁰⁹⁸ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 22; Peter Galbraith, T. 4928–4929, 5033, 5037; D408 (Izvadak iz transkripta audio-snimke sastanka Tuđmana, Holbrookea i Galbraitha, 1. kolovoza 1995.).

¹⁰⁹⁹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 23; Peter Galbraith, T. 4929, 5051; D408 (Izvadak iz transkripta audio-snimke sastanka Tuđmana, Holbrookea i Galbraitha, 1. kolovoza 1995.).

¹¹⁰⁰ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 24.

¹¹⁰¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 22; D408 (Izvadak iz transkripta audio-snimke sastanka Tuđmana, Holbrookea i Galbraitha, 1. kolovoza 1995.).

imovinu.¹¹⁰² Tuđman je odvratio da bi bio "vrlo zadovoljan kad bi ih se vratilo oko 10%".¹¹⁰³

2005. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i više Tuđmanovih izjava za javnost, kao i njegove izjave na sastancima. Primjerice, 4. kolovoza 1995. Tuđman se hrvatskim građanima sprske nacionalnosti obratio pozivom onim od tih građana

koji nisu aktivno sudjelovali u pobuni, da ostanu kod svojih kuća, i bez bojazni za svoj život i svoju imovinu, dočekaju hrvatsku vlast, uz jamstvo da će im se dati sva građanska prava, i omogućiti izbori za lokalnu samoupravu prema Hrvatskom ustavu i ustavnom zakonu uz prisutnost međunarodnih promatrača.

Nešto dalje, Tuđman je izjavio: "Odlučni smo da prekinemo patnje i neizvjesnost hrvatskih prognanika s okupiranih područja, a da hrvatskim Srbima zajamčimo ljudska i etnička prava u ustavnopravnom poretku demokratske Hrvatske."¹¹⁰⁴

2006. Dana 5. kolovoza 1996., Tuđman je u Kninu održao govor vojnicima. Opisavši povijesnu važnost oslobođenja Knina, Tuđman je izjavio: "Povratili smo Zvonimirov hrvatski grad [Knin] u krilo majke Hrvatske, čistog kakav je bio u vrijeme Zvonimira".¹¹⁰⁵

2007. Na sastanku održanom 17. kolovoza 1995. Tuđman i Valentić su razgovarali o tome da se ne provede popis stanovništva zbog toga što bi podaci o niskom postotku Srba koji su ostali u Hrvatskoj bili politički štetni. Na tom sastanku, Valentić je izvijestio da je Dukić utvrdio da broj Srba koji su otišli iz Hrvatske iznosi 500.000. Tuđman i Valentić nisu bili pripravnici prihvatiti tu brojku, procjenjujući je na oko 350.000.¹¹⁰⁶ Dana 12. prosinca 1995. Tuđman je izjavio da je svrha popisa stanovništva bila ustanoviti koliko bi Srba otišlo iz Hrvatske, a u vrijeme tog sastanka već se znalo da je otišlo 98% Srba. Budući da je međunarodna zajednica to već prihvatila kao činjenicu, Tuđman je izjavio da popis stanovništva u tom trenutku više nije potreban.¹¹⁰⁷

2008. Obraćajući se 26. kolovoza 1995. građanima, Franjo Tuđman je, kako je zabilježila televizija, izjavio:

¹¹⁰² P449 (Predsjednički transkript, 18. kolovoza 1995.), str. 1, 3–4, 17.

¹¹⁰³ P449 (Predsjednički transkript, 18. kolovoza 1995.), str. 17.

¹¹⁰⁴ D1809 (Govor Franje Tuđmana, 4. kolovoza 1995.), str. 2.

¹¹⁰⁵ P474 (Tuđmanov govor u Kninu, 5. kolovoza 1996.), str. 1–3.

¹¹⁰⁶ P2497 (Predsjednički transkript, Tuđmanov razgovor s Valentićem, 17. kolovoza 1995.), str. 1–3.

¹¹⁰⁷ P2498 (Izvadak iz zapisa sa sjednice VONS-a, 12. prosinca 1995.), str. 3.–4.

[O]d biblijskih dana, od Staroga zavjeta koji je proklamirao načelo oko za oko, zub za zub, pa i sa svojim Novim zavjetom nije uspio to i takvo ogorčenje ljudi kojima je nanesena nesreća, zlo, da se to prevlada na način da više nikada... da onima koji su činili zlo, da ne bude uzvraćeno zlom. Nijedna država na svijetu, ni najorganizovanije vojske, [...] nije uspjela spriječiti da u njihovim ratovima ne bude incidenata, pa nismo mogli ni mi, iako sve incidente koji su se desili osuđujemo i pozivamo hrvatske ljude da se ne osvećuju, da ne uništavaju kuće Srba koji su otišli jer to je sada hrvatska imovina!

Tuđman je rekao da će te kuće poslužiti za 380.000 izbjeglica i prognanika. Srbe koji su ostali Tuđman je ujedno pozvao da prihvate Hrvatsku svoju domovinu, što im jamči ljudska prava. Upozorio je, međutim, da više nikad ne smiju sanjati o tome da vladaju cijelom Hrvatskom.¹¹⁰⁸

2009. Tuđman je 26. kolovoza 1995. govorio i na javnom skupu u Kninu.¹¹⁰⁹ Oslobođenje okupiranih područja opisao je kao stvaranje temelja za samostalnu i suverenu hrvatsku državu. U vezi s Kninom izjavio je sljedeće:

Sve do [...], dok ga nisu osvojili turski osmanlijski osvajači i dok zajedno sa njima nisu došli i oni koji su do jučer bili u tom našem hrvatskom Kninu. Ali, danas, to je hrvatski Knin. I nikada više nema povratka na ono što je bilo, da nam usred Hrvatske šire rak koji je razarao hrvatsko nacionalno biće, koji nije dopuštao da hrvatski narod bude zaista sam svoj na svome, da Hrvatska bude jednom sposobna za samostalan i suveren život [...].¹¹¹⁰

Tuđman je potom govorio o tome kakav je bio nacionalni sastav stanovništva tijekom različitih povijesnih razdoblja i zaključio: "[N]estalo ih je za dva-tri dana [...]. Nisu imali vremena, nisu imali vremena ni da pokupe ni svoje prljave pare – devize, niti gaće."¹¹¹¹

2010. Dana 30. listopada 1995. Franjo Tuđman je održao sastanak s Inicijativnim krugom za utemeljenje odbora pri Središnjem odboru HDZ-a za uspostavu povjerenja sa srpskim pučanstvom u RH. Na tom sastanku, Tuđman je naglasio da Srbima iz istočne Slavonije želi jamčiti ljudska i etnička prava i izjavio da ne želi da odu iz tog područja kao što su otišli iz Knina. Zato je potrebno, izjavio je Tuđman, da Srbi kažu svojim sunarodnjacima da je dobra volja vlasti iskrena, ali da će, ako ne prihvate hrvatsku državnu politiku, doživjeti novu Oluju. Tuđman je zagovarao mirno rješenje, u okviru

¹¹⁰⁸ D1451 (Video-snimka (HTV) govora Franje Tuđmana u Karlovcu od 26. kolovoza 1995.).

¹¹⁰⁹ P473 (Transkript video-snimke govora u Kninu, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

¹¹¹⁰ P473 (Transkript video-snimke govora u Kninu, 26. kolovoza 1995.), str. 3.

¹¹¹¹ P473 (Transkript video-snimke govora u Kninu, 26. kolovoza 1995.), str. 3.-4.

kojega neka odu samo oni koji su "okrvavili ruke". Glede Srba koji su odlučili vratiti se u Hrvatsku, Tuđman je izjavio da, iako nije moguće da se svima dopusti da se vrate u Knin i Glinu, Srbi koji su iz tih krajeva prebjegli u istočnu Slavoniju imaju pravo da se vrate.¹¹¹²

2011. Prema Galbraithovim izjavama, Mate Granić nije se slagao s Tuđmanovim stavovima o etnički homogenoj Hrvatskoj.¹¹¹³ Granić je Galbraithu rekao i da ne može braniti postupke Hrvatske poslije operacije Oluja jer ih ne odobrava.¹¹¹⁴ Galbraith je izjavio da je u Vladi RH bilo i drugih kojima se nije sviđalo što se događa.¹¹¹⁵

2012. Više svjedoka, osoba povezanih s hrvatskim političkim i vojnim čelništvom, nije bilo suglasno s Galbraithovom ocjenom tadašnje politike prema srpskoj manjini. **Mate Granić, potpredsjednik Vlade RH 1991.-2000. i ministar vanjskih poslova 1993.-2000.** godine,¹¹¹⁶ u svom je svjedočenju izjavio da u najvišim političkim krugovima nikad nije bilo spomena o tome da je svrha oslobađajućih akcija bila protjerivanje ili molestiranje srpskog pučanstva u Hrvatskoj.¹¹¹⁷ Prema Granićevim riječima, u Vladi RH nikad "nikakvih dilema nije bilo" u pogledu činjenice da su Srbi u Hrvatskoj hrvatski građani i da moraju uživati najviši stupanj zaštite.¹¹¹⁸ Jedina politika hrvatskog rukovodstva bila je reintegracija okupiranog teritorija u Hrvatsku.¹¹¹⁹ Tuđmanova namjera bila je i to da se što više Hrvata iz Bosne i Hercegovine i cijeloga svijeta naseli u područja koja su bila takoreći pusta.¹¹²⁰ Međutim, prema Granićevim riječima, to se nije dogodilo.¹¹²¹

2013. Granić je izjavio da je Tuđman uvijek bio svjestan položaja srpske manjine u Hrvatskoj i da nikad nije smatrao da bi trebalo da se srpska manjina protjera iz Hrvatske.¹¹²² Prema Granićevim riječima, Hrvatskoj je bilo u interesu da u Hrvatskoj ostane što više Srba, uz iznimku onih koji su počinili ratne zločine i koji nisu željeli

¹¹¹² D1452 (Predsjednički transkript, sastanak s Inicijativnim krugom za utemeljenje odbora pri Središnjem odboru HDZ-a za uspostavu povjerenja sa srpskim pučanstvom u Republici Hrvatskoj, 30. listopada 1995.), str. 2, 5, 7.

¹¹¹³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 38.

¹¹¹⁴ P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 13; Peter Galbraith, T. 5177.

¹¹¹⁵ Peter Galbraith, T. 5177–5178.

¹¹¹⁶ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2–3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614–24615, 24621–24622.

¹¹¹⁷ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 17; Mate Granić, T. 24993.

¹¹¹⁸ Mate Granić, T. 24630–24631, 24689, 24981–24982.

¹¹¹⁹ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 22.

¹¹²⁰ Mate Granić, T. 24773, 24989.

¹¹²¹ Mate Granić, T. 24773, 24989–24990.

priznati Hrvatsku kao državu.¹¹²³ Hrvatsko je čelništvo znalo da postoje planovi "pobunjenih Srba" o evakuaciji cjelokupnog srpskog stanovništva iz Hrvatske, da mnogi Srbi nisu željeli prihvatiti Hrvatsku kao državu i da su mnogi od njih počinili kaznena djela.¹¹²⁴

2014. Granić je dalje izjavio da je strateški cilj lokalnih Srba u Hrvatskoj bio protjerati i etnički očistiti okupirani teritorij od preostalog hrvatskog pučanstva. Za vrijeme okupacije, lokalni Srbi protjerali su ili likvidirali gotovo cijelokupnu etničku skupinu Hrvata koji su živjeli na tom teritoriju.¹¹²⁵ Prema riječima svjedoka, Tuđman je bio za mirno rješenje nakon raspada Jugoslavije.¹¹²⁶ Hrvatska je okupirana područja diplomatskim i političkim sredstvima pokušavala reintegrirati u svoj državopravni sustav i u tom smislu je pokretala brojne mirovne inicijative koje su sve bile odbijene.¹¹²⁷ Usporedno s tim, hrvatsko državno vodstvo planiralo je alternativno vojno rješenje.¹¹²⁸

2015. Granić je na sjednici Vlade RH održanoj 9. rujna 1995. izvijestio da mu je dan ranije ministar vanjskih poslova Francuske naglasio da Hrvati trebaju voditi računa o privatnom vlasništvu.¹¹²⁹ Granić je nadalje izvijestio da je dan prije imao razgovore o pitanju odlaska Srba, kojom prilikom je rekao da nije realno očekivati da se vrate oni koji su sudjelovali u borbi, da se oni ne mogu i neće vratiti, da se njihove obitelji ne žele vratiti.¹¹³⁰

2016. Što se tiče Tuđmana, Granić je tvrdio da valja razlikovati Tuđmana povjesničara od Tuđmana državnika. Kao povjesničar, Tuđman je u razgovorima s međunarodnom zajednicom često iznosio svoje stavove o odnosima između Hrvata i Srba.¹¹³¹ Kao državnik, bio je pragmatičan i uvijek je prihvaćao preporuke međunarodne

¹¹²² D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 13.

¹¹²³ Mate Granić, T. 24665, 24706.

¹¹²⁴ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 22; Mate Granić, T. 24665, 24762.

¹¹²⁵ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 16.

¹¹²⁶ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 13.

¹¹²⁷ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 18, 20; Mate Granić, T. 24629–24630, 24640, 24644, 24665–24666, 24691; D1813 (Zapisnik sa sjednice hrvatske Vlade, 7. kolovoza 1995.), str. 4.

¹¹²⁸ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 20.

¹¹²⁹ P2540 (Zapisnik s razgovora Franje Tuđmana s Matom Granićem i Miomirom Žužulom u Predsjedničkim dvorima, 9. rujna 1995.), str. 1, 11.

¹¹³⁰ P2540 (Zapisnik s razgovora Franje Tuđmana s Matom Granićem i Miomirom Žužulom u Predsjedničkim dvorima, 9. rujna 1995.), str. 1, 11.

¹¹³¹ Mate Granić, T. 24918, 24934.

zajednice.¹¹³² Prema svjedokovim riječima, Tuđman je na pitanja u vezi s povratkom krajinskih Srba odgovarao kao povjesničar.¹¹³³ Svjedok je rekao i to da u obzir valja uzeti i činjenicu da je Tuđman te izjave davao u vrijeme sukoba u bivšoj Jugoslaviji.¹¹³⁴ Nadalje, svjedok je izjavio da je Tuđman bio političar koji nije razumio pitanje poštovanja ljudskih prava pa da iz tog razloga nije dosljedno inzistirao na istragama kršenja ljudskih prava, no da ih nikad nije ni sprečavao.¹¹³⁵ Granić je bio mišljenja da je najbliži Tuđmanov suradnik bio Gojko Šušak.¹¹³⁶ Granić je u svojoj knjizi napisao da su takav status uživala još samo dva političara: Hrvoje Šarinić i Ivić Pašalić.¹¹³⁷ Gotovina je pak bio jedan od najbližih Šuškovih suradnika.¹¹³⁸

2017. Goran Dodig, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998. godine.,¹¹³⁹ u svom je svjedočenju izjavio da je u okviru te svoje funkcije bio zadužen za odnose između Republike Hrvatske i nacionalnih manjina. Dodig je izjavio da je njegov ured radio na uspostavljanju dobrih odnosa sa svim manjinama u Hrvatskoj, a posebice sa Srbima kao najvećom nacionalnom manjinom. Prema izjavama tog svjedoka, njegov ured, državni vrh, Predsjednik i Vlada imali su zajednički cilj: vratiti Hrvatsku u stanje u kojem će se svi građani, uključujući i nacionalne manjine, osjećati sigurno i zadovoljno.¹¹⁴⁰ Svjedok je izjavio da bi, s obzirom na svoju dužnost, znao za bilo kakav politički program istjerivanja Srba iz Hrvatske.¹¹⁴¹ Svjedok je također rekao da je imao bliske osobne kontakte s najvišim državnim dužnosnicima i da nikad nije dobio ni nagovještaj takvoga njihovog stava o srpskoj zajednici u Hrvatskoj.¹¹⁴² U razdoblju od studenoga 1993. pa približno do svibnja 1994. često je razgovarao s predsjednikom Tuđmanom u njegovom uredu u Zagrebu.¹¹⁴³ Tuđman mu je najmanje deset puta rekao da želi da Hrvatska bude zemlja u kojoj će svaki građanin biti slobodan i u kojoj će moći ostvariti sva svoja građanska prava.¹¹⁴⁴ Prema riječima svjedoka, Tuđman je želio primijeniti pozitivnu

¹¹³² Mate Granić, T. 24918.

¹¹³³ Mate Granić, T. 24920–24921.

¹¹³⁴ Mate Granić, T. 24921–24923, 34935, 24959.

¹¹³⁵ Mate Granić, T. 24833; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 3.

¹¹³⁶ Mate Granić, T. 24844–24845.

¹¹³⁷ P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 14

¹¹³⁸ Mate Granić, T. 24845.

¹¹³⁹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1–3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

¹¹⁴⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 3.-4.

¹¹⁴¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 14; Goran Dodig, T. 22630–22631.

¹¹⁴² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 14; Goran Dodig, T. 22631, 22638.

¹¹⁴³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13; Goran Dodig, T. 22637.

¹¹⁴⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13.

diskriminaciju kako bi stvorio uvjete da Srbi zavole Hrvatsku kao svoju domovinu.¹¹⁴⁵ Tuđman je rekao da su Srbi bili i ostatak sastavnica Hrvatske.¹¹⁴⁶

2018. **Nadan Vidošević, ministar gospodarstva RH od 12. listopada 1993. do 18. rujna 1995.** godine,¹¹⁴⁷ u svom je svjedočenju izjavio da bi on i mnogi njegovi kolege, da se događalo bilo što usmjereno protiv hrvatskih građana srpske nacionalnosti, odbacili takve postupke i vjerojatno istupili iz Vlade.¹¹⁴⁸ Svjedok je izjavio da Vlada RH nije imala planove stavljanja Srba u nepovoljan položaj, širenja krivih informacija s ciljem da se oni navedu na odlazak, poticanja na nasilna djela protiv Srba kako bi se stvorila klima straha, odnosno toleriranja ili prikrivanja zločina počinjenih protiv Srba.¹¹⁴⁹ Vidošević je izjavio da bi, s obzirom na svoju dužnost u Vladi, vjerojatno znao da takav plan postoji.¹¹⁵⁰

2019. **Borislav Škegro, potpredsjednik Vlade RH za gospodarstvo od travnja 1993. do 2000.** godine,¹¹⁵¹ izjavio je da je normalizacija života u bivšim okupiranim područjima uključivala povratak svih osoba raseljenih 1991. godine, bez obzira na nacionalnu pripadnost, koje su otada živjele u hotelima i izbjegličkim logorima, ali i osoba koje su napustile svoje domove 1995. godine.¹¹⁵² Izjavio je da Vlada RH nikad nije planirala, provodila niti namjeravala provoditi diskriminacijski politički program da se vrati samo 10% raseljenih Srba, nego da je, naprotiv, program povratka ciljan i na hrvatske i na srpske povratnike.¹¹⁵³ Škegro je izjavio da, iako je Vlada RH uložila dosta napora u stvaranje uvjeta za policiju da uspostavi kontrolu nad tim područjem, raspoložive policijske snage nisu bile dovoljne kako bi se pokrio teritorij koji se odjednom oslobodio, a Vlada nije bila pripremljena za novonastalu situaciju.¹¹⁵⁴ Svjedok je na osnovi izvješća koja su se podnosila na službenim sjednicama Vlade (na kojima su bili prisutni i Šušak i Jarnjak ili njihovi zamjenici), te iz rasprava na tim sjednicama, zaključio da je Hrvatska vojska izdavala zapovjedi s ciljem sprečavanja

¹¹⁴⁵ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13; Goran Dodig, T. 22640.

¹¹⁴⁶ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 13; Goran Dodig, T. 22638–22640.

¹¹⁴⁷ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–2, 12.

¹¹⁴⁸ Nadan Vidošević, T. 23739.

¹¹⁴⁹ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 12; Nadan Vidošević, T. 23739.

¹¹⁵⁰ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 12.

¹¹⁵¹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), str. 1, par. 1–2; Borislav Škegro, T. 22219.

¹¹⁵² D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 8; Borislav Škegro, T. 22246–22247.

¹¹⁵³ Borislav Škegro, T. 22246–22247.

¹¹⁵⁴ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 14; Borislav Škegro, T. 22209–22210, 22220.

pljačke i paleža.¹¹⁵⁵ On je u svom svjedočenju izjavio i to da je Vlada RH nastojala da tužiteljstva i sudovi što prije započnu s radom.¹¹⁵⁶ Prema Škegrinim izjavama temeljem formalne odluke Vlade, odgovornost za cjelokupni teritorij 6. kolovoza 1995. preuzeo je Jarnjak, koji je poslao i dodatne snage kako bi se osiguralo da osobe koje čine kaznena djela budu uhićene i procesuirane.¹¹⁵⁷

2020. Škegro nikad nije imao dojam da je postojala klima odobravanja zločina koji su počinjeni.¹¹⁵⁸ Izjavio je da bi, s obzirom na dužnost koju je obnašao, vjerojatno znao za plan progona Srba da je takav plan postojao.¹¹⁵⁹ Prema Škegrinim izjavama, nije bilo organiziranih grupa koje bi pljačkale, nije postojao nikakav plan da se pljačka, pali ili ubija, nego je, kao motiv za takva djela, prije posrijedi bila osobna osveta.¹¹⁶⁰

2021. Ured predsjednika bio je nadležan za ministarstva obrane, vanjskih poslova, financija i unutarnjih poslova, čiji su ministri odgovarali premijeru Valentiću i predsjedniku Tuđmanu, ali hitna pitanja upućivana su direktno potonjemu.¹¹⁶¹ Škegro je izjavio da su, u praksi, premijer Valentić i predsjednik Tuđman direktno koordinirali rad ta četiri ministarstva, a da je raspodjela posla bila Valentićev djelokrug.¹¹⁶² Škegro je izjavio da predsjednik Tuđman nije imao ovlast da poništi odluke Vlade ili Sabora.¹¹⁶³

2022. **Miomir Žužul**, posebni izaslanik predsjednika Tuđmana za komunikaciju s Kontaktnom skupinom (diplomatska inicijativa za zaustavljanje rata u Bosni i Hercegovini) i međunarodnom zajednicom od 27. lipnja 1994. godine,¹¹⁶⁴ u svom svjedočenju je izjavio da nikad nije čuo ni za kakav plan protjerivanja srpskog stanovništva iz Krajine, nego da se, naprotiv, na sastancima naglašavala nužnost zaštite srpskih civila.¹¹⁶⁵ Svjedok nije čuo niti za bilo kakav plan ili dogovor hrvatskih vlasti da se poslije operacije Oluja dopuste zločini poput paleža i pljačke, kako bi se srpsko

¹¹⁵⁵ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 14; Borislav Škegro, T. 22253, 22257.

¹¹⁵⁶ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 14, 16.

¹¹⁵⁷ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 15.

¹¹⁵⁸ Borislav Škegro, T. 22210.

¹¹⁵⁹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 16; Borislav Škegro, T. 22246–22247.

¹¹⁶⁰ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 17.

¹¹⁶¹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 3; Borislav Škegro, T. 22195.

¹¹⁶² Borislav Škegro, T. 22195.

¹¹⁶³ Borislav Škegro, T. 22247.

¹¹⁶⁴ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 5, Miomir Žužul, T. 18276–18277.

¹¹⁶⁵ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 23; Miomir Žužul, T. 18326, 18339, 18359, 18366.

civilno stanovništvo navelo na odlazak i ostanak izvan Krajine.¹¹⁶⁶ Prema riječima svjedoka, to je tako bilo zbog toga što je Tuđman bio protiv zločinā, a i zato što se on nikad ne bi izložio opasnosti da izgubi potporu SAD-a i ugrozi položaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici.¹¹⁶⁷ Suočen s jednim zapisom iz Galbraithovog dnevnika o svjedokovoj izjavi od 5. rujna 1995. - da neka Galbraith zaboravi na povratak Srba iz Krajine jer to bi "samo stvorilo probleme" - svjedok je porekao da je takvo što ikad rekao.¹¹⁶⁸

2023. **Gordan Radin**, šef Kabineta predsjednika RH od 30. siječnja 1995. do 30. siječnja 2000. godine,¹¹⁶⁹ u svom svjedočenju je izjavio da Kabinet predsjednika nije bio uključen ni u kakav plan stavljanja Srba u nepovoljan položaj, širenja krivih informacija kako bi se oni naveli na odlazak, poticanja nasilnih djela protiv Srba kako bi se stvorila klima straha, odnosno toleriranja ili prikrivanja zločina počinjenih nad Srbima.¹¹⁷⁰ Izjavio je da bi, s obzirom na dužnost koju je tada obnašao, činjenicu da je njegov ured bio odmah do predsjednikovog, te da je radio sedam dana u tjednu, za takav plan znao u slučaju da je postojao.¹¹⁷¹ Svjedok jest uvažio da nije bio upućen u sve razgovore predsjednika s dužnosnicima Ureda, kao ni s predstavnicima Vlade.¹¹⁷² Izjavio je da Tuđmanov politički program nije bio usmjeren ni protiv koje nacionalne manjine i da je Tuđman pozvao Srbe da ostanu u Hrvatskoj, ali da su oni otišli na poziv svojeg rukovodstva.¹¹⁷³ Radin je u svom svjedočenju izjavio da nikad nije čuo Tuđmana da bi se protivio bilo kakvom nalogu Vlade izdanom s ciljem sprečavanja zločina i da predsjednik nikad nije sudjelovao u donošenju Vladinih odluka ili akata premda je ponekad predsjedao sjednicama Vlade.¹¹⁷⁴ Radin je izjavio da je predsjednik o problemima raspravljao sa svojim savjetnicima, uključujući i VONS, ali da je, kao predsjednik, on bio glavni u donošenju ključnih strategijskih odluka unutar vlastitog djelokruga.¹¹⁷⁵ Dana 16. kolovoza 1995. ili negdje oko tog datuma Radin je iz sredstava javnog informiranja i razne korespondencije saznao o paleži i drugim "nemilim"

¹¹⁶⁶ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 25; T. Miomir Žužul, T. 18327, 18359, 18366.

¹¹⁶⁷ D1485 (Miomir Žužul, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 25.

¹¹⁶⁸ Miomir Žužul, T. 18383–18385.

¹¹⁶⁹ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), str. 1, par. 1–2, 4, 18; Gordan Radin, T. 22155, 22168.

¹¹⁷⁰ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 18.

¹¹⁷¹ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 4–5, 18; Gordan Radin, T. 22149.

¹¹⁷² Gordan Radin, T. 22148.

¹¹⁷³ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 18; Gordan Radin, T. 22179–22180.

¹¹⁷⁴ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 18; Gordan Radin, T. 22149–22150.

¹¹⁷⁵ Gordan Radin, T. 22154.

događajima u području Knina.¹¹⁷⁶ Radin je izjavio da su predsjednik Tuđman, on i drugi svakodnevno ujutro imali informativne sastanke na kojima su razmatrali kako događaje prate hrvatska i inozemna sredstva javnog informiranja, te da su izvješća o zločinima u Krajini uzrujavala predsjednika Tuđmana.¹¹⁷⁷

2024. **Vesna Škare-Ožbolt**, pomoćnica predstojnika Ureda predsjednika RH od siječnja 1995. godine,¹¹⁷⁸ u svom je svjedočenju izjavila da Tuđman nije imao namjeru protjerivati Srbe jer je jednostavno znao da Hrvatska ne može biti etnički čista država.¹¹⁷⁹ Izjavila je i da, što se tiče navodnog plana protjerivanja srpskog stanovništva, iz Tuđmanovih usta nikad nije čula takvo što, niti da je postojao takav politički program.¹¹⁸⁰ Govoreći o cilju operacije Bljesak, izjavila je da su isključivi motiv bili gospodarski razlozi (tj. otvaranje prometnica i uspostavljanje veza).¹¹⁸¹ Prema riječima svjedokinje, Tuđman se ljutio zbog ponašanja (tj. paleža i pljačke) koja su se pojavila tijekom operacije Oluja jer su takvi postupci bili potpuno neočekivani i bacali su sjenu na ukupne napore hrvatskih vlasti.¹¹⁸² Isto tako, rekla je da se, nakon što je provedena analiza počinjenih zločina, ispostavilo da su takva ponašanja bila motivirana osvetom, čega je hrvatsko vodstvo bilo svjesno.¹¹⁸³ Iako Škare-Ožbolt smatra da je Tuđman javno osudio zločine velikih razmjera, nije se mogla sjetiti nijednog konkretnog obraćanja stanovništvu s izjavom da zločini moraju prestati.¹¹⁸⁴

2025. **Jure Radić**, potpredsjednik Vlade i ministar razvitka i obnove od 1994. do 2000. godine,¹¹⁸⁵ u svom je svjedočenju izjavio da misli da je među Srbima u Hrvatskoj u srpnju 1995. godine njih 60% bilo rođeno u Hrvatskoj, a da su ostatak od 40% činili Srbi koji su se doselili iz drugih dijelova bivše Jugoslavije.¹¹⁸⁶ Prema Radićevim riječima, mišljenje predsjednika Tuđmana i Vlade RH bilo je da su Srbe u Hrvatskoj zavele i na odlazak poticale srpske vlasti.¹¹⁸⁷ Usprkos tome što su predsjednik i Vlada

¹¹⁷⁶ D1678 (Gordan Radin, izjava svjedoka, 14. travnja 2009.), par. 14, 17–18.

¹¹⁷⁷ Gordan Radin, T. 22147–22148.

¹¹⁷⁸ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18039; D1472 (Odluka o imenovanju Vesne Škare-Ožbolt pomoćnicom predstojnika Ureda predsjednika Republike, 30. siječnja 1995.).

¹¹⁷⁹ D1471 (Vesna Škare-Ožbolt, izjava svjedoka, 3. listopada 2007.), par. 7.

¹¹⁸⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18054, 18072.

¹¹⁸¹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18055.

¹¹⁸² Vesna Škare-Ožbolt, T. 18089.

¹¹⁸³ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18213.

¹¹⁸⁴ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18250.

¹¹⁸⁵ Jure Radić, T. 27127, 27215, 27378.

¹¹⁸⁶ Jure Radić, T. 27315.

¹¹⁸⁷ Jure Radić, T. 27312–27313.

RH Srbima uputili nekoliko apela da ostanu, mnogi su otišli svojom voljom.¹¹⁸⁸ U nekoliko prilika Radić je čuo kako Tuđman za Srbe koji su otišli iz Hrvatske svojom voljom kaže da su se opredijelili da ne budu hrvatski građani.¹¹⁸⁹

2026. Prema onome što je u razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo izjavio Ivan Čermak, cilj operacije Oluja bio je osloboditi dijelove Hrvatske okupirane od paravojskih srpskih snaga.¹¹⁹⁰ Rekao je da je dva ili tri puta s predsjednikom Tuđmanom razgovarao o problemima kojima se bavio u Kninu.¹¹⁹¹ Prvi put razgovarali su o tome što je poduzeto kako bi se raščistio grad, zaštitili objekti i obnovili normalni životni uvjeti.¹¹⁹² Drugi put, Tuđman ga je nazvao telefonom i pitao ga zašto nije riješen problem izbjeglica u bazi UN-a u Kninu i zatražio od njega da se to riješi. Čermak je odgovorio da dobiva razne popise ljudi koji trebaju biti predani pravosudnim organima, a da je to stvar pravosuđa jer se oni koji nisu počinili kaznena djela po hrvatskim zakonima moraju pustiti da odu.¹¹⁹³ Čermak je izjavio da je jednom ili dvaput i sâm telefonirao Tuđmanu, govorio mu o kriminalu na terenu i molio da se pojačaju policijske postrojbe i sigurnost.¹¹⁹⁴ Prema Čermakovim izjavama, Tuđmanu je bilo žao, odgovorio je da zna što se događa, da se to mora odmah zaustaviti i da će tako i biti učinjeno.¹¹⁹⁵ Čermak je izjavio da je Tuđman bolje od njega znao što se događa jer je dobivao informacije, među ostalim, od policije, SIS-a i međunarodne zajednice.¹¹⁹⁶ Čermak je dodao da, unatoč svim upozorenjima, Vlada RH nikad nije odgovorila.¹¹⁹⁷

2027. Što se tiče političkog programa povratka Hrvata i Srba u Krajinu, Raspravno vijeće je posebno razmotrilo dokaze u vezi s više sastanaka visokih hrvatskih političkih i vojnih dužnosnika, održanih u kolovozu i rujnu 1995. godine.

¹¹⁸⁸ Jure Radić, T. 27312.

¹¹⁸⁹ Jure Radić, T. 27316.

¹¹⁹⁰ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 7.

¹¹⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 176; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 19.

¹¹⁹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 19.

¹¹⁹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 176; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 19.

¹¹⁹⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 47, 49, 176–177, 179; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 14–19, 42–43, 46–47; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

¹¹⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 176; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 79–80; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 43, 46, 48.

¹¹⁹⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 44–45.

¹¹⁹⁷ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 45.

2028. Na sastanku Tuđmana i Jure Radića održanom 22. kolovoza 1995. godine, Radić je u glavnim crtama opisao kako je organiziran povratak Hrvata.¹¹⁹⁸ Radić je objasnio da će to biti izvedeno u tri faze, odnosno u tri skupine: u prvoj skupini bili bi ljudi koji se odmah mogu vratiti u svoje kuće i kojima se pomaže pošiljkama boje i stakla, druga skupina su oni koji bi se mogli smjestiti u "kuće koje su napuštene", locirane u blizini njihovih vlastitih kuća, a treća skupina su ljudi za koje ne postoji mogućnost za privremeni smještaj u području na kojem su živjeli, poput onih iz drniškog kraja koji je potpuno razoren. Što se tiče druge skupine, Radić je objasnio da su naišli na otpor jer se neki od tih ljudi ne žele seliti dva puta: jednom u privremeni smještaj, a potom u vlastitu kuću.¹¹⁹⁹ Kad je Tuđman predložio neka ovi jednostavno ostanu u "kućama koje su napuštene", Radić je objasnio da ljudi to ne žele jer se ne osjećaju sigurnima i boje se da im "neki Srbin ne bi sutra dolazio", a i radije bi išli u svoje kuće. Radić i Tuđman su se složili u tome da se ljudi koji se odbiju seliti skinu s popisa prognanika.¹²⁰⁰ Radićeva procjena bila je da će se, od ukupno 120.000 ljudi, moći vratiti 80.000 ljudi ili će im se oduzeti prognanički status.¹²⁰¹ Tuđman je rekao da bi se trebali pozvati da se vrate ljudi iz Argentine, Australije itd., da im se plati put, daju kuće i zemlja.¹²⁰² Tuđman je rekao i sljedeće: "Šta bi značilo tisuću ljudi, i ti će onda ući u te srpske kuće itd."¹²⁰³ Raspravljajući o povratku hrvatskih prognanika iz Njemačke, Tuđman je Radiću rekao neka napravi "sada jednu sliku, nuđamo stanove, zemljište u tim i tim područjima itd., vraćajte se", na što je Radić odvratio da će se to riješiti uredbom Vlade.¹²⁰⁴ Rekao je i: "Neće se davati u vlasništvo po sadašnjem prijedlogu, nego na korištenje [...] [a] nakon [deset godina] postaje vlasnik toga, nakon 10 godina".¹²⁰⁵

2029. Radić je objasnio da su jedan od problema razaranja u regiji: "Puno su naši zapalili sada, pale i danas, pale i jučer, predsjedniče, to je zlo."¹²⁰⁶ Radić je rekao da je 15. kolovoza 1995. vidio kako gori srpsko selo Cviljane i u vezi s tim je primjetio: "To je naša imovina, pa nije to tuđe, šta, da on zapali sada srpsko selo uz Kijevo u koje smo mogli stanovništvo smjestiti?" Radićevo mišljenje bilo je da su počinitelji ljudi koji nisu

¹¹⁹⁸ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹¹⁹⁹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 2–3.

¹²⁰⁰ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 3.

¹²⁰¹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4.

¹²⁰² P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4, 26.

¹²⁰³ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4.

¹²⁰⁴ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 22–23.

¹²⁰⁵ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 23–24.

¹²⁰⁶ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 4.

iz vojske, ali nose vojne odore.¹²⁰⁷ Radić je ocijenio da je glavni problem odnos vojska-policija jer "policija ne može ništa vojsci". Što se tiče Knina, Tuđman je rekao: "[D]a nisam poslao Čermaka u Knin, bio bi tamo užas." Radić se složio, ali je napomenuo da ne može vojna vlast voditi civilne poslove, na što je Tuđman odvratio da ne može, ali može služiti "za održanje reda u tim prijelaznim razdobljima".¹²⁰⁸ Radić je dodao da je izabrani organ civilne vlasti u Kninu, Srbin, loš i da Čermak mora "raditi sve", na što je Tuđman predložio da se taj civilni organ promijeni: "Sada nema razloga da to bude Srbin tamo. [...] Tu je hrvatska većina i prema tome, to izmijenite." Radić je odgovorio: "Jasno, jasno, meni su htjeli u Okučanima isto staviti nekog Srbina, nema toga, tamo je Hrvat i Okučane smo lijepo riješili. Tamo je došlo tisuću obitelji sada u okučanski prostor".¹²⁰⁹

2030. Tijekom sastanka, Radić i Tuđman razgovarali su i o karti koju je napravio Radić, a na kojoj su bile označene glavne lokacije na koje se Hrvatska mora usmjeriti glede povratka ljudi.¹²¹⁰ Za jedno područje Radić je rekao: "[Ovdje treba hitno vratiti Hrvate, a ovo hitno naseliti Hrvatima i ni pod koju cijenu ne dopustiti da ovdje bude više od 10% Srba nikada više." Tuđman je dometnuo: "Ma ni 10%."¹²¹¹ Radić je Tuđmana izvijestio da je Donji Lapac "najčišća nacionalna općina" u Hrvatskoj, sa 99% stanovnika jedne nacionalnosti, na što ga je Tuđman upitao: "Valjda sada nije ostao nijedan?" Radić je odgovorio: "Ne, nema."¹²¹² Nešto dalje Radić je prokomentirao: "[N]isam ljepšu sliku vidio nego kada uđu Varaždinci i Splitsani zajedno u Knin. U Kupresu na jednom zidu piše - Čedo, ne buš se vrnul. [...] [N]a tome moramo graditi ovo ispred nas ...". Tuđman se nadovezao zaključkom: "I vratiti još ove godine 1000, pa do sljedeće godine 200, 300 tisuća ljudi [...], onda smo riješili i politički [problem]."¹²¹³

2031. Radić je u svom svjedočenju izjavio da su tijekom tog sastanka razgovarali o području koje pokriva dijelove općina Vrginmost, Vojnić, Karlovac, Duga Resa, Ogulin i Slunj, te zaključili da je ono od ključne strategijske važnosti.¹²¹⁴ Kako je rekao Radić,

¹²⁰⁷ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 5, 9.

¹²⁰⁸ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 5.

¹²⁰⁹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 6.

¹²¹⁰ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 9–37.

¹²¹¹ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 10.

¹²¹² P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 12.

¹²¹³ P463 (Predsjednički transkript, 22. kolovoza 1995.), str. 35.

¹²¹⁴ Jure Radić, T. 27181–27182, 27184, 27256; C3 (Karta SAO-a kako su proglašeni i kontrolirani krajem 1991. godine, koju je označio svjedok u sudnici, 24. veljače 2010.).

to je područje gdje je Hrvatska bila "najtanja", slabo naseljeno, i gdje je Hrvatskoj prijetila najveća opasnost od napada JNA s ciljem da se Hrvatska presiječe nadvoje.¹²¹⁵ Kako bi se predusrela ta opasnost, Radić je smatrao da je nužno u to područje pozicionirati postrojbe Hrvatske vojske.¹²¹⁶ To bi bio prvi i najlakši korak jer bi se pripadnici HV-a mogli smjestiti u prazne stanove dotad u vlasništvu JNA i dovesti svoje supruge i djecu.¹²¹⁷ Uz to, prioritetno je bilo to područje naseliti hrvatskim građanima.¹²¹⁸ Općenito je, po mišljenju svjedoka, "izvorno" udjel Hrvata u stanovništvu tog područja iznosio 60%, odnosno između 50.000 i 60.000 ljudi, te 40% Srba, odnosno oko 30.000 ili 40.000 ljudi.¹²¹⁹ Radić je u svom svjedočenju izjavio da je s predsjednikom Tuđmanom razgovarao o tome da, iako bi trebalo da se Srbi koji su otišli s tog područja i koji prihvate hrvatsko državljanstvo onamo i vrate, Vlada također treba u to područje strategijski naseliti deset puta više hrvatskih građana od Srba. Kako je izjavio Radić, izraz hrvatski građani obuhvaća i građane hrvatske i građane srpske nacionalnosti koji prihvate hrvatsko državljanstvo. Srbi koje naziva manjinom su Srbi koji su se borili protiv Hrvatske i nisu namjeravali uzeti njezino državljanstvo.¹²²⁰ Prema Radićevim riječima, kroz nekoliko desetaka godina u to područje bilo bi moguće naseliti još 100.000 stanovnika.¹²²¹ Unatoč tome, kako je izjavio Radić, mnoge raseljene osobe hrvatske i srpske narodnosti, koje su se nastanile drugdje, nisu se vratile u to područje.¹²²² Radić je ocijenio da se nije moglo očekivati da će se raseljeni Srbi koji su prije ondje živjeli vratiti u kratkom roku, dok se za neke Srbe koji su sudjelovali u agresiji protiv Hrvatske i borili se u postrojbama JNA ili u paravojnim postrojbama, nije moglo očekivati da će se uopće vratiti.¹²²³

2032. Na sastanku održanom 22. kolovoza 1995., predsjednik Tuđman i Radić razgovarali su i o Kupresu i Grahovu, gradovima u Bosni i Hercegovini koji su bili pod nadzorom Hrvatske vojske i prijateljskih savezničkih snaga bosanskih Hrvata.¹²²⁴ Zbog opasnosti od odmazde JNA, Radić je smatrao da je strategijski važno područja Bosne i

¹²¹⁵ Jure Radić, T. 27181–27182, 27185–27186, 27188, 27256, 27259, 27319.

¹²¹⁶ Jure Radić, T. 27256, 27259, 27319.

¹²¹⁷ Jure Radić, T. 27256–27257, 27305.

¹²¹⁸ Jure Radić, T. 27258–27260.

¹²¹⁹ Jure Radić, T. 27186–27187.

¹²²⁰ Jure Radić, T. 27186–27187, 27189–27193, 27304.

¹²²¹ Jure Radić, T. 27189.

¹²²² Jure Radić, T. 27192.

¹²²³ Jure Radić, T. 27259–27260, 27305.

¹²²⁴ Jure Radić, T. 27194–27195, 27264.

Hercegovine koja graniče s općinom Knin naseliti Hrvatima.¹²²⁵ U vezi sa svojim razgovorom s Tuđmanom o gradonačelniku Knina, vođenom na istom sastanku, Radić je izjavio da problem nije bio u tome što je gradonačelnik Knina bio Srbin, nego što je bio nesposoban obaviti tešku zadaću obnove poslije operacije Oluja.¹²²⁶ Radić je nadalje izjavio da je za Knin bilo potrebno imenovati gradonačelnika koji bi bio prihvatljiv za tadašnje stanovnike grada.¹²²⁷ Radić i Tuđman gradonačelnikovu su narodnost spomenuli zbog toga što je, prema zakonu o nacionalnim manjinama, u gradu sa srpskom većinom gradonačelnik morao biti Srbin.¹²²⁸ Radić je izjavio da je u to vrijeme – iako je mislio da u selima u okolici Knina većinu stanovništva čine Hrvati i da će prognani Hrvati biti useljeni u stanove u državnom vlasništvu u Kninu – smatrao da bi, ako se svi raseljeni Srbi koji su otišli iz Knina vrate, Knin morao imati srpskog gradonačelnika.¹²²⁹ Međutim, najmanje 30% stanovnika grada Knina prije operacije Oluja činili su ondje stacionirani aktivni časnici JNA koji ne bi prihvatili Hrvatsku kao svoju državu i ne bi se vratili.¹²³⁰ Pašić je na dužnosti gradonačelnika Knina ostao do ožujka 1996. godine.¹²³¹ Što se tiče gradonačelnika u Okučanima, u Istri, u Puli i Dubrovniku, Radić je izjavio da gradonačelnici ondje nisu birani prema nacionalnoj pripadnosti, nego na osnovi sposobnosti za obavljanje te dužnosti.¹²³²

2033. Nadalje, na sastanku održanom 22. kolovoza 1995., Radić i Tuđman razgovarali su o preseljenju prognanih Hrvata iz Saborskog, većinski hrvatskog sela u općini Ogulin, u selo Plaški, većinski srpsko selo u istoj općini.¹²³³ Prema Radićevim riječima, budući da je Saborsko bilo potpuno razoreno, plan je bio da se Hrvati prognani iz Saborskog, smješteni po hotelima u Dalmaciji, presele u napuštenu imovinu u Plaškom dok se njihove kuće ne obnove.¹²³⁴ Radić je izjavio da je bilo zamišljeno da u Plaškom mogu ostati samo oni smješteni u stanove u državnom vlasništvu jer je takvih stanova ondje bilo mnogo, dok bi se ostali selili dva puta: prvo u napuštene srpske kuće, a potom u vlastite nakon što budu obnovljene.¹²³⁵ Svjedok je izjavio da su u Plaškom

¹²²⁵ Jure Radić, T. 27195, 27264.

¹²²⁶ Jure Radić, T. 27169, 27306–27308.

¹²²⁷ Jure Radić, T. 27169–27170.

¹²²⁸ Jure Radić, T. 27306–27307.

¹²²⁹ Jure Radić, T. 27171–27172.

¹²³⁰ Jure Radić, T. 27173–27175.

¹²³¹ Jure Radić, T. 27308.

¹²³² Jure Radić, T. 27170, 27176.

¹²³³ Jure Radić, T. 27230.

¹²³⁴ Jure Radić, T. 27230–27231.

¹²³⁵ Jure Radić, T. 27230–27231, 27361.

postojali smještajni kapaciteti u državnom vlasništvu za oko 30 obitelji.¹²³⁶ Budući da su kuće malobrojnih Hrvata koji su živjeli u Donjem Lapcu i Vojniću tijekom srpske okupacije bile uništene, Radić je predložio da se ti ljudi privremeno smjeste u stanove u državnom vlasništvu dok se njihove kuće ne obnove.¹²³⁷ U Donjem Lapcu u gotovo 90% slučajeva stanovi su bili u društvenom ili državnom vlasništvu, a ljudi koji su u njima stanovali bili su stanari u stanovima vlasnik kojih je bila primjerice JNA.¹²³⁸ Vlada RH je prognanim Hrvatima iz Bosne i Hercegovine ponudila privremeni smještaj u Vojniću i obećala da će im, u slučaju da se izbjeglice vrate, biti ponuđen drugi smještaj.¹²³⁹

2034. **Škare-Ožbolt** je izjavila da je razgovor Tuđmana i Radića na tom sastanku o mogućnostima povratka izbjeglica i smještaja tih ljudi u srpske kuće bio odraz situacije koja je nalagala da se ti opustjeli prostori nasele jer je bilo strategijski opasno ostaviti ih bez stanovnika.¹²⁴⁰ Komentirajući Tuđmanovu izjavu da ne bi trebalo dopustiti da se u to područje vrati ni 10% Srba, izjavila je da je on nerijetko za svakog svojeg ministra imao različitu priču, da se njegove izjave moraju gledati u kontekstu u kojem su izrečene, te da ništa "od toga" kasnije nije provedeno.¹²⁴¹

2035. Na Tuđmanovom sastanku s vojnim dužnosnicima 23. kolovoza 1995. godine, među kojima su bili i Šušak i Červenko, sudionici su raspravljali o vojnoupravnoj ustrojbi i razmještaju vojnih postrojbi.¹²⁴² Tuđman je sudionicima objasnio da je u tom trenutku "bitan problem" bila "demografska situacija Hrvatske" tako da "razmještaj zapovjedništava, područja, brigada i drugih, školskih institucija itd., može biti veoma djelotvorno rješavanje te situacije gdje mi imamo, tj. gdje trebamo učvrstiti hrvatstvo".¹²⁴³ Dodao je i sljedeće: "[D]anas se više ne radi toliko o promjeni sastava koliko o tome da se pojedina mjesta, pojedini krajevi napuče. Jer, to znači, ako stavite na pojedina mjesta veća zapovjedništva, školske institucije itd., to znači da dolaze odmah desetine i stotine ljudi koji će morati tu osnovati obitelji itd., i odmah imamo drugu situaciju, život". Poslije toga Tuđman je pozvao Radića da se obrati sudionicima

¹²³⁶ Jure Radić, T. 27363–27364.

¹²³⁷ Jure Radić, T. 27224–27225.

¹²³⁸ Jure Radić, T. 27135, 27223.

¹²³⁹ Jure Radić, T. 27226.

¹²⁴⁰ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18156–18159.

¹²⁴¹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18162–18165.

¹²⁴² P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 1, 7–8.

¹²⁴³ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 2, 21.

sastanka.¹²⁴⁴ Radić je glavnim problemom ocijenio "vrlo, vrlo nepovoljan raspored [...] pučanstva, [...] [t]ako da imamo na hrvatskom tlu prostora koji su gotovo crne mrlje, u kojima gotovo da nema Hrvata".¹²⁴⁵ Poslije toga Radić je iznio utvrđeni "redosljed prioriteta, demografski, [od] strateškog značenja za Hrvatsku po tome gdje nema Hrvata, [gdje bi] se usmjerili raznim načinima na napučivanje tog prostora".¹²⁴⁶ Radić je smatrao da je jedan od prioriteta bio naseliti Donji Lapac i Knin jer su to pogranične općine, s malim brojem stanovnika Hrvata.¹²⁴⁷ Radić je sudionike izvijestio da je "nacionalno najčišća općina u Hrvatskoj [...] bila općina Donji Lapac sa 99 i nešto posto Srba".¹²⁴⁸ Radić je nadalje rekao da je benkovački kraj u mnogim svojim dijelovima također bio većinski srpski, ali da to područje nije prioritetno jer nudi gospodarsku osnovu zbog koje će se naseljavanje brzo dogoditi.¹²⁴⁹ Na kraju sastanka, Červenko je izvijestio Tuđmana da će zajednički biti sastavljen plan i podnesen Tuđmanu na odobrenje.¹²⁵⁰

2036. Na sjednici Vlade održanoj 23. kolovoza 1995., Radić je izjavio da se sada, poslije operacija Bljesak i Oluja, moraju stvoriti uvjeti za povratak ljudi u oslobođena područja. To je uključivalo i 120.000 ljudi koje su "srpski okupatori" prognali četiri godine prije. Radić je dodao da su hrvatski predsjednik i Vlada pozvali srpsko pučanstvo da ostane, napomenuvši da su mnoge od tih ljudi prognali isti oni "agresori" koji su Hrvate prognali s oslobođenih područja. Radić je izvijestio da su pojedina sela koja su prije rata imala većinsko hrvatsko stanovništvo potpuno razorena. Radić se ujedno ogradio od uništavanja srpske imovine koje se događalo proteklih nekoliko dana. Prema Radićevim izjavama, to uništavanje nije bilo krupnih razmjera, nisu ga izvodili pripadnici hrvatske vojske ili policije i takvo što nije u skladu s hrvatskom državnom politikom ili stavovima Vlade RH. Izlažući plan povratka koji bi se provodio u fazama, Radić je prvu fazu opisao kao povratak ljudi čije su kuće pretrpjele samo manju štetu. Prema Radićevim riječima, ta prva faza uključivala bi povratak ljudi koji čine "oko trećin[u] od ovih 120.000 [...] do kraja ovog mjeseca ili početkom rujna". Druga faza bio bi povratak ljudi čije su kuće potpuno stradale, koji bi se uselili u kuće i stanove kojima hrvatske vlasti raspolažu, u blizini domicilnih mjesta tih ljudi na oslobođenim

¹²⁴⁴ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 2.

¹²⁴⁵ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 3.

¹²⁴⁶ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 3, 7.

¹²⁴⁷ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 5–6.

¹²⁴⁸ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 6, 43.

¹²⁴⁹ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 6–7.

područjima. Treća faza obuhvaća ljude čiji su domovi potpuno uništeni i za koje nema slobodnih prostora za smještaj i čiji će povratak morati pričekati obnovu.¹²⁵¹

2037. Na sastanku s Tuđmanom i drugim visokim hrvatskim dužnosnicima održanom 30. kolovoza 1995. Jarnjak je pokrenuo temu Srba koji dolaze preko Mađarske i žele se vratiti u Hrvatsku.¹²⁵² Šarinić je rekao da ti ljudi imaju jugoslavenske putovnice, a Jarnjak je zamolio Tuđmana da se odobri instrukcija da ti ljudi moraju imati ulazne vize dobivene u Beogradu. Tuđman je odgovorio da im on ne bi ništa dao i izjavio: "[T]i daš upute carini da ne može propustiti kroz granicu one ljude koji nemaju isprave". Šarinić se nadovezao ovako: "Predsjedniče, dajte da se mi inspiriramo onako kako je u zapadnoj Slavoniji, i to je bilo jako pozitivno za nas, jer se nije nijedan vratio. Neka se oni jave međunarodnim humanitarnim organizacijama [...]" Međutim, Tuđman je inzistirao na tome da se ljudima jednostavno mora reći da ne mogu ući. Granić je rekao da u Beogradu ima 204 registrirane osobe, "[p]rema dogovoru", na što je Tuđman zaključio: "[K]ad bismo dopustili 204, sutra bi ih imao 1204, a za 10 dana 12 tisuća. Za sada ništa."¹²⁵³

2038. Na razgovoru kod predsjednika 12. rujna 1995., Radić je, što se tiče obnove, rekao da sve veći problem postaje nedostatak radne snage, da je broj povratnika više nego premalen kako bi se napučila oslobođena područja, da se povratak mora ubrzati zakonskim i drugim sredstvima, da je njegovo ministarstvo pozvalo stručnu radnu snagu, te da je 12.000 podnijelo zahtjeve da se naseli u ta područja.¹²⁵⁴ Također je izjavio da je njegovo ministarstvo sebi kao cilj postavilo povratak 120.000 Hrvata u to područje, ali da je 30-35% od, prema podacima popisa stanovništva iz 1991. godine, 123.000 stambenih jedinica u tom području potpuno razoreno ili teško oštećeno iako se preostale kuće mogu upotrijebiti kako bi se privukli stručni kadrovi i povratnici iz inozemstva.¹²⁵⁵ Rekao je i to da su povratnici koji su se u to područje vratili poslije otišli.¹²⁵⁶

2039. Dana 26. rujna 1995., Červenko i drugi vojni dužnosnici, među kojima je bio i Gotovina, ponovno su se sastali s Tuđmanom u vezi s prijedlozima za vojnopodručnu

¹²⁵⁰ P464 (Predsjednički transkript, 23. kolovoza 1995.), str. 84.

¹²⁵¹ D1815 (Zapisnik sa 261. sjednice Vlade Republike Hrvatske, 23. kolovoza 1995.), str. 4, 9–12, 14.

¹²⁵² P466 (Predsjednički transkript, 30. kolovoza 1995.), str. 1, 25.

¹²⁵³ P466 (Predsjednički transkript, 30. kolovoza 1995.), str. 25–26.

¹²⁵⁴ P2590 (Predsjednički transkript, 12. rujna 1995.), str. 1, 11–13.

¹²⁵⁵ P2590 (Predsjednički transkript, 12. rujna 1995.), str. 11–12.

¹²⁵⁶ P2590 (Predsjednički transkript, 12. rujna 1995.), str. 12.

podjelu, ukupnu veličinu oružanih snaga, razmještaj postrojbi na oslobođenim područjima i oslobađanje istočne Slavonije.¹²⁵⁷ Jedan je od prijedloga bio da se 4. gardijska brigada razmjesti na prostoru Knina, Srba i Donjeg Lapca, na što je Šušak Tuđmana izvijestio da je Donji Lapac potpuno razoren: "Predsjedniče, Donji Lapac ne postoji kao takav, to samo piše na karti, sve je uništeno, sve."¹²⁵⁸ Tuđman je odgovorio da ne može zamisliti da je "uništavao škole i hotel" i dodao: "To je uništavanje hrvatske imovine sada. Šta ste radili, zapovjednici?" Šušak je odgovorio da nije vojska išla u Donji Lapac, a Norac je rekao da je prva ušla specijalna policija.¹²⁵⁹ Kad se razgovaralo o Gračacu, Tuđman je objasnio da je svrha bila da se tamo dovedu ljudi, "da se nastane, da se žene, itd. [...] Da mijenjamo demografsku sliku".¹²⁶⁰

2040. Na 277. zatvorenoj sjednici Vlade RH održanoj 5. listopada 1995., raspravljalo se o Uredbi o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja, koja je na toj sjednici i usvojena. Uredbom je uređen povratak prognanika i izbjeglica na oslobođena područja Hrvatske i utvrđeni su uvjeti za stjecanje povratničkog statusa. Člankom 2 Uredbe definirani su različiti oblici povratka, ovisno o stupnju eventualnih oštećenja domova prognanika i izbjeglica.¹²⁶¹ Primjerice, za prognanike odnosno izbjeglice čije su kuće ostale neoštećene, stavak 1 članka 2 Uredbe predviđa da se oni u svoje kuće moraju vratiti do 30. studenoga 1995., a u protivnom gube status prognanka odnosno izbjeglice.¹²⁶² Ta kategorija osoba stječe status povratnika nakon povratka u svoj neoštećeni dom u mjestu prebivanja.¹²⁶³ Članak 11 Uredbe predviđa da Hrvati izbjeglice s područja Bosne i Hercegovine pod srpskom okupacijom, kao i iz Srbije i Crne Gore, koji privremeno dobiju u posjed ili na korištenje napušteni stambeni objekt ili stan, ili dobiju u najam stan na oslobođenom teritoriju, "danom ostvarenja navedenog prava imaju prava koja imaju i povratnici iz ove Uredbe".¹²⁶⁴

¹²⁵⁷ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 1–2.

¹²⁵⁸ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 53.

¹²⁵⁹ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 54.

¹²⁶⁰ P470 (Predsjednički transkript, 26. rujna 1995.), str. 56.

¹²⁶¹ D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja); D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 2–3.

¹²⁶² D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 5, članak 2 stavak 1; D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 3.

¹²⁶³ D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 6, članak 3; D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 4.

¹²⁶⁴ D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 9, članak 11.

2041. U svojoj uvodnoj riječi prije rasprave o Uredbi, Radić je rekao:

budući da nam je nacionalni interes povratak, veliki nacionalni interes i ne samo povratak, nego i naseljavanje praznih hrvatskih prostora, da onda definiramo mnoge stimulativne mjere koji će poticati život [na tim prostorima].¹²⁶⁵

Govoreći o dodjeli privremenog smještaja u oslobođenim područjima, Radić je rekao: "[D]akle, nije dana jedna uredba bez ikakvih uvjeta, moraš ići u srpsku kuću itd., nego uz mnoge, mnoge ograde koje zapravo štite prognanika, odnosno povratnika koji se vraća u svoju kuću."¹²⁶⁶ Potom je izjavio i sljedeće:

Hrvati koji su prognani iz [...] dijela Bosne i Hercegovine pod srpskom okupacijom, koji su prognani iz Vojvodine, uže Srbije, Kosova i drugih prostora, [...] koje naseljavamo sada u smislu ove uredbe u Vrginmost, Vojnić, Lapac, itd., njima dajemo sva prava koja imaju i povratnici u Hrvatskoj, dakle jedna ta kategorija, ne svi izbjeglice iz Bosne i Hercegovine, nego samo oni koje nam je nacionalni interes naseliti.¹²⁶⁷ [...] Tako da je riječ zapravo o jednom sklopu pozitivnih mjera kojima želimo ljude koji su prognani, ali i ne samo ljude koji su prognani vratiti u njihove domove, nego i druge ljude usmjeriti da u demografskom smislu Hrvatsku koliko je moguće ravnomjernije no što je to do sada bilo pokrijemo stanovništvom. Eto, toliko za uvod.¹²⁶⁸

Kasnije tijekom sjednice Radić je također rekao:

[P]rvi [j]e prioritet opstanka hrvatskog naroda i naseljavanja danas meki hrvatski trbuh, i zbog toga smo se složili vodeći računa o svemu ovom i dio prognanika iz Banja Luke odseljavajući u Glamoč i unatoč puno pritiska itd., ali prvi prioritet ukupnog nacionalnog bića je danas smjestiti tamo gdje je Hrvatska najtanja, a najtanja je bila do jučer ... na prostoru južno od Karlovca do slovenske granice gdje je samo bilo 14 km prostora čisto etnički hrvatskog i zbog tog smo prihvatili i dogovorili se rekoh da ide naseljavanje čak i na štetu evo ukupnog broja Hrvata u Bosni i Hercegovini tih prostora koji su silno strateški važni.¹²⁶⁹

2042. Na sastanku u kabinetu Predsjednika, održanom 25. listopada 1995., predsjednik Tuđman je izjavio da mu ne bi smetalo da se vrati 3.000 Srba koji se žele vratiti, od njih

¹²⁶⁵ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 2.

¹²⁶⁶ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 5.

¹²⁶⁷ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 5–6.

¹²⁶⁸ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 7.

¹²⁶⁹ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 34.

ukupno 300.000 koji su otišli, ali da traži da se zahtjevi za povratak obrađuju pojedinačno.¹²⁷⁰

2043. Na sjednici VONS-a održanoj 17. prosinca 1996., Ivica Kostović je govorio o mogućnosti isplate nadoknade Srbima za njihovu imovinu na hrvatskom teritoriju kao o alternativnom rješenju umjesto povratka. T. Vinković je rekao da treba ponuditi nadoknadu, a Jure Radić je izjavio da će većina Srba prihvatiti tu opciju jer su podmitljivi.¹²⁷¹ Ivica Kostović je nadalje rekao da bi trebalo da Hrvatska Srbima ponudi mogućnost povratka, izda im dokumente i ponudi amnestiju za oružanu pobunu, te pokaže da će im biti osiguran povratak iako se većina Srba neće vratiti.¹²⁷² Nadalje, Davorin Mlakar i T. Vinković su, u kontekstu izbora, govorili o izdavanju domovnica i osobnih iskaznica ljudima koji su prema popisu stanovništva iz 1991. godine živjeli u Podunavlju, nazivanom i istočna Slavonija, spominjući da bi to značilo izdavanje oko 60.000 domovnica.¹²⁷³

2044. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi sa stavovima visokih hrvatskih dužnosnika o pitanju povratka. **Jure Radić** u svom je svjedočenju izjavio da je hrvatsko čelništvo, već u vrijeme kad je 1990. godine uspostavljena hrvatska država, stratezijskim ciljem smatralo naseljavanje hrvatskih građana u rijetko nastanjena područja.¹²⁷⁴ Prema Radićevim riječima, nakon što je Hrvatska proglasila samostalnost, iz Zagreba je svojom voljom otišlo 20.000 Srba jer nisu mogli prihvatiti Hrvatsku kao svoju državu.¹²⁷⁵ Od 1992. godine Vlada RH je počela raditi na državnom programu demografske obnove koji je Sabor usvojio 1996. godine i u kojem je kao cilj postavljeno stimuliranje priraštaja stanovništva, poticanje naseljavanja opustjelih dijelova teritorija, te poticanje na povratak Hrvata iseljenika koji žive u inozemstvu.¹²⁷⁶ Poslije operacije Oluja, velik dio srpskog stanovništva područja "zapadne Slavonije" otišao je svojom voljom, neki u okviru akcije Siguran prolaz pod okriljem Ujedinjenih naroda.¹²⁷⁷

2045. Prema Radićevim riječima, normalizacija odnosa sa Saveznom Republikom Jugoslavijom bila je preduvjet za masovan povratak raseljenih osoba, u iznimku

¹²⁷⁰ P2589 (Predsjednički transkript, 25. listopada 1995.), str. 1, 12–16.

¹²⁷¹ P2593 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 17. prosinca 1996.), str. 1, 3–4, 14.

¹²⁷² P2593 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 17. prosinca 1996.), str. 4–5.

¹²⁷³ Stjepan Šterc, T. 20426; P2593 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 17. prosinca 1996.), str. 6–7.

¹²⁷⁴ Jure Radić, T. 27134.

¹²⁷⁵ Jure Radić, T. 27294.

¹²⁷⁶ Jure Radić, T. 27215–27216.

pojedinačnih humanitarnih slučajeva.¹²⁷⁸ To ne znači da se raseljeni Srbi nisu mogli vraćati i pojedinačno, uz uvjet da su podnijeli zahtjev za hrvatsko državljanstvo i dobili ga, te da su podnijeli i zahtjev za povratak.¹²⁷⁹ Samo oni koji su bili rođeni u Hrvatskoj imali su pravo podnijeti zahtjev za hrvatsko državljanstvo.¹²⁸⁰ Poslije rata i kako je napredovala normalizacija, bilo je moguće bolje organizirati povratak iseljenih osoba.¹²⁸¹ Međutim, mnogi Srbi koji su se nastanili negdje drugdje odlučili su ne vratiti se.¹²⁸² Radić je u svom svjedočenju izjavio da je, godinu dana poslije operacije Oluja, nakon što su 1995. godine obnovljene djelomično oštećene ili uništene kuće Srba u Kistanju, Vlada RH ondje izgradila novo naselje sa 150 kuća, s financijskom pomoći Vlade SAD-a.¹²⁸³ Povratnici koji su bili privremeno smješteni na napuštenim srpskim imanjima useljeni su u te nove kuće, čime se oslobodila imovina Srba, koji su se tada imovini vratiti svojim domovima.¹²⁸⁴ Oko 90% tih povratnika useljenih u nove kuće bili su Hrvati, a neki među njima Hrvati iz Bosne i Hercegovine.¹²⁸⁵

2046. **Granić** je u svom svjedočenju izjavio da su tijekom rujna-listopada 1995. bili mogući samo slučajevi individualnog povratka s ciljem spajanja obitelji.¹²⁸⁶ Masovan povratak nije bio moguć iz razloga sigurnosti.¹²⁸⁷ Također je izjavio da je mobilizacija hrvatskih Srba u Vojsku Republike Srpske vrlo negativno utjecala na pitanje povratka hrvatskih Srba, osobito s obzirom na činjenicu da je Hrvatska bila u ratnom stanju sa Saveznom Republikom Jugoslavijom i da je Republika Srpska svakodnevno izvodila provokacije usmjerene prema Hrvatskoj.¹²⁸⁸ Svjedok nije podržavao masovni povratak zato što su mnogi od ljudi koji su otišli sudjelovali u borbi protiv Hrvatske i na to bili pripravnici i ubuduće.¹²⁸⁹ Isto tako, izjavio je da Tuđman nije vjerovao da bi moglo doći

¹²⁷⁷ Jure Radić, T. 27294, 27295.

¹²⁷⁸ Jure Radić, T. 27323, 27345, 27374–27375.

¹²⁷⁹ Jure Radić, T. 27214, 27287, 27323–27324, 27375.

¹²⁸⁰ Jure Radić, T. 27314.

¹²⁸¹ Jure Radić, T. 27323.

¹²⁸² Jure Radić, T. 27213–27214.

¹²⁸³ Jure Radić, T. 27140, 27143, 27162, 27209–27210, 27353–27355.

¹²⁸⁴ Jure Radić, T. 27140, 27210–27212.

¹²⁸⁵ Jure Radić, T. 27211.

¹²⁸⁶ Mate Granić, T. 24677–24679, 24715–24716, 24802, 24917, 24959.

¹²⁸⁷ Mate Granić, T. 24677, 24679, 24802, 24917, 24959.

¹²⁸⁸ Mate Granić, T. 24781–24783, 24802, 24808, 24959–24961; D1821 (Video-snimka čitanja priopćenja za tisak sa sastanka Mate Granića, Jean-Jacquesa Gaillardea i drugih, 28. kolovoza 1995.), 28. kolovoza 1995.).

¹²⁸⁹ Mate Granić, T. 24926–24927.

do masovnog povratka jer mnogi Srbi nisu željeli priznati Hrvatsku kao svoju domovinu.¹²⁹⁰ Istodobno, Tuđman je podržavao sve planove povratka.¹²⁹¹

2047. U intervjuu objavljenom u listu *Fokus* od 4. rujna 1995., Tuđman je, odgovarajući na pitanje može li se 150.000 raseljenih Srba iz Krajine vratiti kući, izjavio:

Da su krajinski Srbi željeli da ostanu kod kuće, oni na prvom mjestu ne bi nikada otišli. Povratak svih njih se zapravo ne može ni zamisliti. U svakom slučaju, ovo nije u interesu normalizacije hrvatsko-srpskih interesa. Ali mi ćemo poštovati ljudska prava i dozvoliti povratak krajinskim Srbima u pojedinačnim slučajevima.¹²⁹²

2048. Velik broj svjedoka iznio je svoje mišljenje i dojmove u kontekstu vlastite percepcije politike hrvatskog čelništva prema srpskoj manjini u vrijeme na koje se odnosi Optužnica. Na općoj razini, Galbraithovi stavovi mogu se promotriti u kontrastu spram stavova više osoba iz hrvatskog političkog i vojnog čelništva ili osoba povezanih s tim čelništvom. Raspravno vijeće se prema tim mišljenjima i dojmovima odnosilo s vrlo velikim oprezom i razmatralo ih u kontekstu konkretnih manifestacija kao što su uredbe, zakoni i politički programi. Prikaz takvih dokaza također se daje i u poglavlju 6.2.4.

2049. U trećem poglavlju, Raspravno vijeće daje prikaz dokaza u vezi s ulogom Predsjednika kao glavnog zapovjednika hrvatskih oružanih snaga. Više svjedoka, među njima Galbraith, Škegro i Radin, također su istaknuli središnju ulogu Franje Tuđmana u tadašnjem političkom i vojnom životu Hrvatske. Primjerice, Škegro je rekao da su ministarstva obrane, vanjskih poslova, financija i unutarnjih poslova odgovarala i predsjedniku Vlade i predsjedniku Republike. Radin je naglasio da je predsjednik bio glavna instancija za donošenje odluka u vezi s ključnim stratejskim pitanjima. Galbraith je otišao i dalje i ustvrdio da je politika Hrvatske bila Tuđmanova politika. Iznio je i mišljenje da su, bez obzira na formalne strukture, sve odluke donosili Tuđman i njegovi glavni savjetodavci, među kojima je bio Gojko Šušak. Granić ocjenjuje da je Šušak bio Tuđmanov najbliži suradnik.

2050. Zbog te središnje Tuđmanove uloge i budući da je on bio jedan od pripadnika udruženog zločinačkog pothvata koji se navodi u Optužnici, druga kategorija gore

¹²⁹⁰ Mate Granić, T. 24924–24925; P2662 (Mate Granić, *Vanjski poslovi – Iza kulisa politike*, izvadak), str. 11.

¹²⁹¹ Mate Granić, T. 24925.

prikazanih dokaza su Tuđmanove javno date izjave. Raspravno vijeće se i spram tih dokaza odnosilo s oprezom. Vijeće je svjesno da političke izjave mogu biti u službi širokog raspona ciljeva i da nisu uvijek precizan izraz politike ili namjera glede konkretnog djelovanja osobe koja ih je izrekla. U vrijeme rata, izjave za javnost političkih i vojnih čelnika mogu imati cilj zadobivanja povjerenja stanovništva u kontekstu ratnih napora i mobilizacije vojnih snaga. To se može postići na način da se vlastita stvar ocrtava kao pravedna i nužna, ali i na način da se demonizira neprijatelj. U tom pogledu, Raspravno vijeće napominje da mnoge od izjava koje su razmotrene gore u tekstu (promjerice, govori u Karlovcu i Kninu 26. kolovoza 1995. godine) potječu iz vremena kad se stupanj neprijateljstava ublažio i kada se središte pozornosti političkog čelništva donekle premjestilo na normalizaciju života u Krajini. U tom kontekstu, neke od Tuđmanovih izjava ne mogu se zanemariti i smatrati izjavama danim samo radi zadobivanja povjerenja stanovništva u ratnim naporima i mobiliziranju vojnih snaga. Raspravno vijeće je ocijenilo da one imaju izvjesnu, premda ograničenu važnost za ocjenjivanje Tuđmanove politike prema srpskoj manjini u Hrvatskoj.

2051. Što se tiče Tuđmanove izjave od 4. kolovoza 1995., kada se obratio Srbima u Hrvatskoj, Raspravno vijeće je ocijenilo da se i njoj mora pristupiti s velikim oprezom. Iako je posrijedi poziv Srbima u Hrvatskoj da ne napuštaju svoje domove, Raspravno vijeće je tu izjavu razmotrilo u kontekstu rasprava na Brijunskom sastanku održanom nekoliko dana prije toga. U vezi s tim, Raspravno vijeće podsjeća na svoja razmatranja iz poglavlja 6.2.2. Nadalje, Raspravno vijeće je tu izjavu razmotrilo u kontekstu tadašnjih događaja, a osobito onih opisanih u zaključcima o protupravnim napadima na civile i civilne objekte u Kninu, Benkovcu, Gračacu i Obrovcu. Na osnovi svega što je rečeno, Raspravno vijeće konstatira da taj apel nije bio istinski odraz Tuđmanovih htijenja i namjera iz tog vremena.

2052. Što se tiče onog što su na sastancima izjavljivali Tuđman i drugi, Raspravno vijeće ocjenjuje da gorespomenute rezerve u pogledu izjava za javnost, ovdje nisu relevantne u jednakoj mjeri. Što se pak tih izjava tiče, Raspravno vijeće ih je sagledavalo u kontekstu rasprave vođene na sastanku, a ne usredotočujući se na korištene izraze i formulacije.

2053. Raspravno vijeće konstatira da je aspekt vidljiv u mnogim od dokaza prikazanim ranije u tekstu namjera Tuđmana i drugih da se potiče i ide na ruku povratku hrvatskih

¹²⁹² P2671 (Razgovor s Franjom Tuđmanom objavljen u listu *Focus*, 4. rujna 1995.), str. 2.

iseljenika iz inozemstva. Kako je velik dio Krajine ostao pust, to je sada moglo postati stvarnost. Čak i u svojem apelu od 4. kolovoza 1995., Tuđman je naglasio odlučnost da "prekinemo patnje i neizvjesnost hrvatskih prognanika s okupiranih područja". U televizijskom obraćanju naciji 26. kolovoza 1995. bio je eksplicitniji i apelirao na Hrvate da ne uništavaju domove koje su Srbi napustili jer oni sada pripadaju hrvatskom narodu i bit će korišteni za smještaj izbjeglica i prognanika. I Galbraith i Granić posvjedočili su Tuđmanovu želju da se Hrvati iz dijaspore vrate i nasele u Krajini.

2054. Taj aspekt postaje još očividniji na sastancima Tuđmana, Radića i drugih, održanim 22. i 23. kolovoza 1995. godine. Tema opširnog i detaljnog razgovora Tuđmana i Radića 22. kolovoza 1995. bila je na koji način postići da se što više Hrvata vrati i naseli u područja koja su sada pusta i da – kako je rekao Tuđman – "idu u srpske kuće". U vezi s tim Radić je rekao da će to biti riješeno u skladu s napucima Vlade, što Raspravno vijeće tumači kao upućivanje na Uredbu o privremenom preuzimanju i upravljanju izvjesnom imovinom. Na sastanku se razgovaralo o tome na koji se način može pomoći Hrvatima da se vrate (platiti im putne troškove, pomoći u obnovi, itd.) i kakva se vrsta pritiska može primijeniti (gubitak izbjegličkog ili prognaničkog statusa). Iz tih razgovora jasno je da Hrvati na koje Tuđman i Radić misle nisu bili samo prognanici i izbjeglice, nego i osobe kojima nije bila potrebna hitna humanitarna pomoć. U tom smislu, Tuđman je spominjao skupine iz Argentine, Australije i Njemačke. Broj povratnika o kojem su razmišljali Tuđman i Radić (i o kojemu se razgovaralo na drugim sastancima održanim 22. i 23. kolovoza 1995., ali i poslije toga) bio je velik, što pokazuje da se otpor masovnom povratku, o kojem su svjedočili Granić, Radić i drugi, odnosio samo na povratak Srba koji su u kolovozu 1995. godine otišli iz Krajine.

2055. Na sastancima 23. kolovoza i 26. rujna 1995., Tuđman je u politički program ponovnog naseljavanja Krajine Hrvatima uključio vojsku. Dana 23. kolovoza 1995., na sastanku na kojem su bili Červenko, Šušak i drugi, Tuđman je vojnim dužnosnicima objasnio da je bitan problem "demografska situacija Hrvatske" i da sada više nije posrijedi mijenjanje sastava stanovništva, nego naseljavanje određenih područja. Rekao je da razmještanje "zapovjedništava, područja, brigada i drugih, školskih institucija" može odigrati ulogu u tom smislu. Radić je na sastanku održanom 22. kolovoza 1995. predložio da bi prvi i najlakši korak bilo useljavanje pripadnika Hrvatske vojske, sa suprugama i djecom, u prazne stanove ranije u vlasništvu JNA. Dana 23. kolovoza

1995., Radić je govorio i na sastanku s vojnim dužnosnicima i objasnio da je jedan od prioriteta naseljavanje Knina i Donjeg Lapca jer su to pogranične općine s malim brojem Hrvata u stanovništvu. Červenko je Tuđmanu rekao da će u tom smislu biti sačinjen plan koji će mu biti podniet na odobrenje. Plan je doista prezentiran 26. rujna 1995., na sastanku kojem je bio prisutan i Gotovina.

2056. Rasprava na sastancima u kolovozu i rujnu o paljenju imovine pokazuje da je političko i vojno čelništvo najviše razine znalo za tadašnje uništavanje imovine širom Krajine. Iako su Tuđman i ostali na jasan način izražavali neodobravanje glede tog razaranja, ono je uvijek bilo povezano s mišlju da je to sada hrvatska imovina, potrebna za povratak Hrvata.

2057. Na osnovi gore rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da je jedan aspekt političkog programa Tuđmana i drugih članova tadašnjeg političkog i vojnog vodstva bilo pozivanje i ohrabivanje Hrvata da se vrata u Hrvatsku i nastane u njoj, koristeći za taj cilj kuće koje su napustili Srbi iz Krajine. Iz toga je slijedilo to da se povratak Srba treba ograničiti na minimum.

2058. U poglavlju 6.2.7, Raspravno vijeće će dalje razmotriti, zajedno s dokazima čiji se prikaz daje u poglavljima 6.2.2 i 6.2.4 – 6.2.6, kakvi se zaključci iz gore navedenog mogu izvesti o udruženom zločinačkom pothvatu.

6.2.4 Imovinski zakoni

2059. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi o sadržaju i svrsi raznih zakona i uredbi izdanih poslije operacije Oluja, predmet kojih je imovina osoba koje su napustile područje na koje se odnosi Optužnica, kao i dokazi o održanim sastancima na kojima se raspravljalo o toj temi.

2060. **Jure Radić, potpredsjednik Vlade i ministar razvitka i obnove od 1994. do 2000. godine,**¹²⁹³ u svom je svjedočenju izjavio da su njegove dužnosti uključivale obnovu stambenih i infrastrukturnih objekata kako bi se povratnicima stvorili potrebni životni uvjeti.¹²⁹⁴ Što se tiče privremenog preuzimanja imovine, Radić je izjavio da je postupak za donošenje Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom

¹²⁹³ Jure Radić, T. 27127, 27215, 27378.

¹²⁹⁴ Jure Radić, T. 27128.

imovinom iniciran prije operacije Oluja.¹²⁹⁵ Na sjednici VONS-a održanoj 30. lipnja 1995., Tuđman je rekao da bi trebalo da Hrvatska pozove hrvatske iseljenike iz Australije i Novog Zelanda da se vrate i ponudi im zemlju. Osim toga, Radić je izjavio da je hrvatska država namjeravala preuzeti desetke tisuća srpskih kuća napuštenih poslije operacije Oluja, u početku privremeno, ali s vremenom i trajno, kako bi se ljudi iz Australije i oni koji su protjerani iz Bosne i Hercegovine mogli vratiti.¹²⁹⁶ Komentirajući zapisnik sa sastanka, Radić je izjavio da je namjera bila te Hrvate privremeno smjestiti u napuštene objekte dok im se ne dodijeli trajno stambeno rješenje negdje drugdje ili, ako to vlasnik želi, te kuće mogle su biti zamijenjene ili se prodati.¹²⁹⁷

2061. Na sastanku Predsjedništva Hrvatske demokratske zajednice održanom 11. kolovoza 1995., sudionici, uključujući i Tuđmana, raspravljali su o pitanju dodjele srpskih kuća.¹²⁹⁸ Na tom sastanku Drago Krpina je predložio da bi mogli "svu tu imovinu napuštenu proglasiti državnom imovinom, sa izgovorom da se ta imovina sačuva".¹²⁹⁹ Tuđman se s tim složio i izjavio da bi trebalo, "ako je netko napustio zemlju i ne pojavljuje se tu, ne znam, mjesec dana, ili tri mjeseca, itd., da se to smatra – nađite formulaciju – državnom imovinom".¹³⁰⁰ Poslije daljnje rasprave, Tuđman je rekao da bi trebalo da se odredi rok od mjesec dana i da bi se to moglo urediti putem vladine uredbe.¹³⁰¹ Govoreći o nadoknadama, Tuđman je rekao da se one ne bi davale onome tko je "sudjelovao u ratu protiv Hrvatske".¹³⁰² **Peter Galbraith**, veleposlanik SAD-a u Hrvatskoj od 1993. do 1998. godine,¹³⁰³ komentirajući Krpininu napomenu o tome da bi napuštenu imovinu valjalo proglasiti državnim vlasništvom s izgovorom očuvanja imovine, rekao je da se ona podudara s onim što je i on primijetio, te da je cilj bio uzeti imovinu, Srbima koji su otišli onemogućiti povratak i raditi na naseljavanju Hrvata u dotična područja.¹³⁰⁴ Galbraith je u svom svjedočenju izjavio da je Tuđmanova ideja bila da se srpska imovina oduzme i dā u trajno vlasništvo Hrvatima koji će se u te kuće useliti, a da se potom imovinski zahtjevi Srba koji su otišli rješavanju na međunarodnoj

¹²⁹⁵ Jure Radić, T. 27238.

¹²⁹⁶ P2711 (Zapisnik sa sjednice VONS-a, 30. lipnja 1995.), str. 2, 7.

¹²⁹⁷ Jure Radić, T. 27240–27241.

¹²⁹⁸ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 1–2, 14–23.

¹²⁹⁹ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 15.

¹³⁰⁰ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 16.

¹³⁰¹ P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 17–20.

¹³⁰² P462 (Predsjednički transkript, HDZ, 11. kolovoza 1995.), str. 19.

¹³⁰³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 3; Peter Galbraith, T. 4901.

¹³⁰⁴ Peter Galbraith, T. 5202–5203.

razini, odnosno da se oni ne tretiraju kao građani Hrvatske nego kao građani Jugoslavije.¹³⁰⁵

2062. Na sjednici Vlade održanoj 23. kolovoza 1995., Valentić je prijedlog uredbe o raspolaganju imovinom u Krajini opisao kao "preliminarno rješenje", do usvajanja konačnog rješenja problema "zaštite ljudi i imovine".¹³⁰⁶ Na zatvorenoj sjednici Vlade RH održanoj 31. kolovoza 1995., sudionici su ponovno raspravljali o prijedlogu uredbe o raspolaganju imovinom na području Krajine.¹³⁰⁷ Na toj sjednici Valentić je rekao da "do donošenja Zakona Uredba jasno zamjenjuje Zakon".¹³⁰⁸ Bosiljko Mišetić je rekao da se predloženi zakon odnosi na imovinu različitih kategorija građana, a jedna od njih su građani, prvenstveno na okupiranim područjima, koji su napustili Hrvatsku poslije oslobođanja tih područja.¹³⁰⁹ Sudionici sjednice dogovorili su se da se samo toj kategoriji građana dā rok od 30 dana za povratak u Hrvatsku i podnošenje zahtjeva za vraćanje u posjed nad svojom imovinom, čime mogu spriječiti da ta imovina ne padne pod upravu države.¹³¹⁰ Mišetić je rekao i to da se za tu imovinu smatra da nema titulara vlasništva jer je vlasnik napustio Hrvatsku:

Svrha donošenja zakona je gospodarenje s tom imovinom [...] da bi se s jedne strane izbjegla nenadoknativa šteta na [njoj] i, s druge strane, da bi se predloženim načinom upravljanja i korištenja ovom imovinom osigurao veći broj građana Hrvatske, primamo Hrvate koji su iz drugih država, primarno s prostora bivše Jugoslavije, protjerani od Srba na prostore Republike Hrvatske.¹³¹¹

Isto tako, Valentić je izjavio da se u toj uredbi

radi [...] zapravo o nužnosti čuvanja imovine koja je defakto ostala bez vlasnika, imovine gdje se radi o milijardskim vrijednostima, imovine koja nije pod ničijom zaštitom, koja se velikim dijelom i zbog toga u jednom dijelu i pali i pljačka, i ukoliko se ta imovina ne stavi pod zaštitu praktički nemoguće je tu imovinu na tako širokom području zaštititi.¹³¹²

¹³⁰⁵ Peter Galbraith, T. 5206.

¹³⁰⁶ D426 (Zapisnik sa sjednice hrvatske Vlade, 23. kolovoza 1995.), str. 1, 21.

¹³⁰⁷ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.).

¹³⁰⁸ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 2.

¹³⁰⁹ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 3.

¹³¹⁰ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 5, 11–12, 15, 17, 20–21, 26–28.

¹³¹¹ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 3.–4.

¹³¹² D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 2.

2063. Na istoj sjednici **Radić** je predloženi akt opisao kao "jedn[u] od najvažnijih uredbi. [...]. Riječ je doista o jednom povijesnom dokumentu o kojem ovisi, upotrijebit ću i tu riječ, demografska budućnost oslobođenih prostora". Također je rekao sljedeće:

Mi danas pred vratima i već u Hrvatskoj imamo desetke tisuća ljudi hrvatske narodnosti koji su prognani i koji su proganjani svakim danom sve više iz susjedne Bosne i Hercegovine i iz Srbije i koje moramo smještati u prostore kojima raspolaže [Hrvatska].¹³¹³

Radić je u svom svjedočenju izjavio da je, govoreći o "demografskoj budućnosti oslobođenih prostora", mislio na ravnomjernu distribuciju hrvatskog pučanstva na cijelom teritoriju države.¹³¹⁴ Nekoliko puta tijekom sjednice sudionici su ponovili da se prijedlogom Zakona uređuje samo pravo korištenja i upravljanja predmetnom imovinom i da on ne dira u vlasništvo, što će se riješiti posebnim zakonom.¹³¹⁵

2064. Na toj sjednici, 31. kolovoza 1995., Vlada je izdala Uredbu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³¹⁶ Sukladno Uredbi, "pod privremenu upravu [Hrvatske] i na korištenje prema ovoj Uredbi stavlja se imovina koja se nalazi na ranije okupiranom, a sada oslobođenom teritoriju [Hrvatske], koju su vlasnici napustili i osobno je ne koriste".¹³¹⁷ Također, sukladno Uredbi, "vlasništvo" se ne može steći "prisvojenjem (okupacijom)".¹³¹⁸ Uredba nadalje predviđa da općinska ili gradska poglavarstva osnuju komisije za privremeno preuzimanje i davanje na korištenje imovine.¹³¹⁹ Sukladno članku 5 Uredbe, komisije mogu dati imovinu na korištenje

prognanicima i izbjeglicama, povratnicima kojima je u domovinskom ratu uništena ili oštećena imovina, invalidima domovinskog rata, obiteljima poginulih i nestalih hrvatskih branitelja iz domovinskog rata te drugim građanima koji obavljaju djelatnosti nužne za sigurnost, obnovu i razvoj ranije okupiranih područja.¹³²⁰

¹³¹³ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 6.

¹³¹⁴ Jure Radić, T. 27198.

¹³¹⁵ D1823 (Zapisnik sa zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 3–4, 11–13, 15–17, 19, 21–23, 27–28.

¹³¹⁶ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), str. 1, 5.

¹³¹⁷ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 2.

¹³¹⁸ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 11.

¹³¹⁹ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 4.

¹³²⁰ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 4–5.

Sukladno Uredbi, žalba protiv rješenja tih komisija može se izjaviti Ministarstvu pravosuđa, u roku od 8 dana, ali žalba ne zadržava izvršenje rješenja.¹³²¹ Rad tih komisija usmjerava i usklađuje Ministarstvo razvitka i obnove.¹³²² Sukladno članku 10 Uredbe:

Ako se vlasnik imovine [...] u roku od 30 dana od stupanja na snagu ove Uredbe vrati u [Hrvatsku] i zatraži njezino vraćanje u svoj posjed i na korištenje, Komisija [...] ukinut će rješenje iz članka 5. ove Uredbe.¹³²³

2065. **Snježana Bagić**, tajnica Ministarstva pravosuđa Hrvatske od 28. lipnja 1995. do 1997. godine,¹³²⁴ u svom je svjedočenju izjavila da, kad je riječ o predlaganju novih zakona, novi zakonski propis pripada u djelokrug ministarstva čiji je resor posrijedi.¹³²⁵ U dotičnom ministarstvu bi se osnovala radna skupina za pripremu teksta prijedloga zakona, članovi koje su stručni pravници, sveučilišni nastavnici i ljudi iz pravosuđa, a prijedlog bi se potom uputio Vladi na davanje mišljenja.¹³²⁶ Na koncu postupka bio bi usvojen nacrt teksta zakona koji bi Vlada onda kao svoj prijedlog uputila Saboru.¹³²⁷ Nakon rasprave u Saboru, zakon bi glasanjem bio ili usvojen ili odbijen.¹³²⁸ U prosjeku, postupak usvajanja zakonskih akata trajao bi najmanje od osam do deset mjeseci, ali, ako bi postojala hitna potreba, na raspolaganju je bio drukčiji postupak, tj. izdavanje vladine uredbe.¹³²⁹ Uredba je akt s ograničenim učinkom, odnosno, uredba prestaje vrijediti poslije dvanaest mjeseci ako je Sabor unutar tog vremena praktično ne ostavi na snazi donošenjem ekvivalentnog zakona.¹³³⁰

2066. Bagić je napomenula da je članak 4. Uredbe, o osnivanju komisija, uveden zbog toga što su lokalne vlasti i stanovništvo u najboljem položaju da prepoznaju koja se imovina može smatrati napuštenom.¹³³¹ Napomenula je i to da je intencija članka 5. bila da se sva imovina smatrana napuštenom usmjeri prema konkretnim kategorijama osoba,

¹³²¹ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 5.

¹³²² P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 6.

¹³²³ P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.), čl. 10.

¹³²⁴ D1911 (Snježana Bagić, izjava svjedoka, 29. listopada 2009.), par. 2, 4; Snježana Bagić, T. 26563.

¹³²⁵ Snježana Bagić, T. 26492.

¹³²⁶ Snježana Bagić, T. 26492, 26567.

¹³²⁷ Snježana Bagić, T. 26492–26493.

¹³²⁸ Snježana Bagić, T. 26493.

¹³²⁹ Snježana Bagić, T. 26494.

¹³³⁰ Snježana Bagić, T. 26495.

¹³³¹ Snježana Bagić, T. 26507.

u prvom redu izbjeglicama povratnicima bez smještaja.¹³³² Bagić je izjavila da je, sukladno tom članku, postojala mogućnost žalbe na rješenja tih komisija, koje je rješavalo Ministarstvo pravosuđa.¹³³³ Po rješenjima Ministarstva pravosuđa postojala je mogućnost ulaganja žalbe upravnim sudovima.¹³³⁴ Kako je izjavila Snježana Bagić, stavak 3. članka 7., prema kojem je ništav svaki pravni posao koji privremeni korisnik sklopi u pokušaju da imovinu proda trećim osobama, imao je za cilj pojačanu zaštitu pravā vlasnika.¹³³⁵ Međutim, u danoj situaciji, za to je bilo potrebno pokrenuti postupak utvrđivanja opravdanosti poništenja dotičnog pravnog posla.¹³³⁶ Bagić je izjavila da je rok od 30 dana za vraćanje u posjed bio definiran u duhu cilja Vlade da se vlasnicima omogući što brži povratak.¹³³⁷

2067. **Radić** je u svom svjedočenju izjavio da je duh Uredbe bio da se privatna imovina, ako su zadovoljeni svi potrebni uvjeti, vrati pravim vlasnicima nakon povratka.¹³³⁸ Rekao je i to da je Vlada tako kratkim rokom za proglašavanje imovine napuštenom ljudima htjela dati poticaj da se što prije vrate u svoje domove u područjima u kojima su životni uvjeti bili takvi da se mogu vratiti, primjerice ondje gdje je uspješno provedeno razminiranje, kako bi se spriječilo nanošenje štete imovini.¹³³⁹

2068. Dana 31. kolovoza 1995., na 263. sjednici hrvatske Vlade raspravljalo se o nacrtu Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³⁴⁰ Čedomir Pavlović, jedini član Vlade srpske nacionalnosti, izrazio je zabrinutost u pogledu roka za povrat imovine u posjed.¹³⁴¹ Pavlović je napomenuo da postupak za povratak nije definiran, da zbog toga ljudi koji su se prijavili ostaju u Beogradu, žele se vratiti, ali to neće moći učiniti u roku propisanom Uredbom.¹³⁴²

2069. Dana 20. rujna 1995. Hrvatski sabor je usvojio Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³⁴³ Tekst zakona uglavnom je preslika

¹³³² Snježana Bagić, T. 26507–26508.

¹³³³ Snježana Bagić, T. 26510–26511.

¹³³⁴ Snježana Bagić, T. 26510–26511.

¹³³⁵ Snježana Bagić, T. 26512.

¹³³⁶ Snježana Bagić, T. 26512.

¹³³⁷ Snježana Bagić, T. 26513.

¹³³⁸ Jure Radić, T. 27228.

¹³³⁹ Jure Radić, T. 27164.

¹³⁴⁰ P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁴¹ Snježana Bagić, T. 26612–26615; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁴² Snježana Bagić, T. 26612–26615; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁴³ D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.).

teksta Uredbe od 31. kolovoza 1995. godine.¹³⁴⁴ Stavak 1. članka 11., koji odgovara članku 10. Uredbe, predviđa sljedeće:

Ako se vlasnik imovine [...] u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu ovoga zakona vrati u [Hrvatsku] i zatraži njezino vraćanje u svoj posjed i na korištenje, Komisija [...] ukinut će rješenje iz članka 5. ovoga Zakona.¹³⁴⁵

Sukladno članku 15., vlasništvo nad imovinom stavljenom temeljem tog Zakona pod privremenu upravu, a koja nije vraćena vlasniku u posjed i na korištenje, imalo se urediti posebnim zakonom.

2070. Sukladno Pojašnjenju Zakona što ga je izdao Hrvatski sabor, razlog za usvajanje tog Zakona bilo je to što su tijekom i poslije operacije Oluja

mnogi hrvatski građani srpske nacionalnosti napustili [Hrvatsku] [...] napuštajući za sobom količinom i vrijednošću velik broj imovine [...], [koja je] izložena različitim oblicima otuđenja i oštećenja, a nadležna tijela [Hrvatske] razumljivo uza sve napore koje čine, ne mogu u potpunosti i uspješno štiti ovakovu imovinu, štiteći time interese vlasnika, interese eventualnih vjerovnika prema toj imovini, a osobito interesa [Hrvatske] na čijem teritoriju se ta imovina nalazi.¹³⁴⁶

2071. U vezi s izmjenom roka, **Galbraith** je izjavio da je Vlada RH u početku inzistirala na tome da se Srbima dā samo 30 dana i da je Tuđman Srbe iz Krajine koji su napustili Hrvatsku okvalificirao kao ljude koji su se "opredijelili da ne budu građani Hrvatske".¹³⁴⁷ Tek na pritisak međunarodne zajednice, rok od 30 dana produljen je na 90 dana.¹³⁴⁸ Pod daljnjim pritiscima, taj je rok na kraju ukinut.¹³⁴⁹ Prema Galbraithovim riječima, SAD je vršio jak pritisak na Hrvatsku u pogledu povratka izbjeglica,

¹³⁴⁴ Usp. P476 (Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 31. kolovoza 1995.) i D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.).

¹³⁴⁵ D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.), čl. 11.

¹³⁴⁶ D427 (Pojašnjenje Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 7. rujna 1995.), str. 9, 14.

¹³⁴⁷ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 33, 36, 75; Peter Galbraith, T. 4939, 4945, 4968–4969, 5095, 5115, 5129–5130, 5136.

¹³⁴⁸ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 36, 75; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 17; Peter Galbraith, T. 4939, 4946, 5115, 5121, 5136; D422 (Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 20. rujna 1995.), članak 11. V. i P2670 (Zabilješka o razgovoru Mate Granića i Jean-Jacquesa Gaillardea, 19. rujna 1995.), str. 3.

¹³⁴⁹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 36, 75; P445 (Peter Galbraith, list s dopunskim informacijama, 13. lipnja 2008.), par. 17; Peter Galbraith, T. 4946, 5090–5091, 5115–5116, 5121, 5130, 5136. V. i D412 (Dopis stalnog predstavnika Hrvatske pri UN-u od 11. rujna 1996. upućen glavnom tajniku UN-a, sa Sporazumom o normalizaciji odnosa između RH i SRJ od 23. kolovoza 1996. u Dodatku), str. 3.

uključujući i prijetnje sankcijama.¹³⁵⁰ Rekao je i to da su se ljudi koji su se pokušali vratiti suočavali s raznim praktičnim problemima; primjerice lokalni predstavnici vlasti nisu bili od pomoći u deložiranju ljudi koji su koristili tu imovinu, tako da se imovina nije mogla vratiti ranijem vlasniku.¹³⁵¹ Galbraith je izjavio da je Tuđmanu opetovano postavljao to pitanje.¹³⁵² Prema Galbraithovim izjavama, do 2000. godine vratio se nije nitko ili vrlo malo njih, a i to malo imalo se zahvaliti pritisku SAD-a.¹³⁵³

2072. **Svjedok AG-18**, diplomat koji je radio u Hrvatskoj prije, tijekom i nakon razdoblja na koje se odnosi Optužnica,¹³⁵⁴ izjavio je da je sudjelovao u rješavanju problema povratka Srba iz Krajine, te da su intervencijama pri Vladi RH on i drugi diplomati prvo izborili da se rok od 30 dana za podnošenje zahtjeva za povrat vlasništva produlji na 90 dana, a potom i da se ukine bilo kakvo ograničenje.¹³⁵⁵ To je bilo potrebno zbog toga što je za Srbe bilo vrlo teško da se vrate.¹³⁵⁶ Prema izjavama svjedoka, Vlada RH otvoreno je izjavljivala da ne želi njihov masovni povratak, a i općenito nije postojala jača politička volja da se Srbima dopusti da se vrate.¹³⁵⁷

2073. I drugi svjedoci govorili su o produljenju roka. **Radić** je izjavio da je, zbog toga što je nedovoljan broj osoba podnio zahtjeve za povratak, a i s obzirom na međunarodne pritiske i na to da je još uvijek trajao rad na razminiranju, Vlada produljila prvobitni rok za povratak od 30 dana utvrđen Uredbom.¹³⁵⁸ **Bagić** je izjavila da je rok za podnošenje zahtjeva za vraćanje u posjed produljen sa 30 na 90 dana zbog toga što se ispostavilo da nije realno očekivati da će se vlasnik uspjeti vratiti i zatražiti vraćanje u posjed nad svojom imovinom u roku od 30 dana.¹³⁵⁹ **Bagić** je ponovila da je cilj Radne skupine, a tako i Hrvatskoga sabora, bio omogućiti vlasnicima da se što prije vrate na svoju imovinu.¹³⁶⁰ **Bagić** je, što se tiče razloga za donošenje Zakona, napomenula da je u istočnoj Slavoniji poslije operacije Bljesak stanje bilo takvo da je napuštena imovina, koje je bilo vrlo mnogo, bila izložena pljački.¹³⁶¹ **Bagić** je izjavila da je problem

¹³⁵⁰ Peter Galbraith, T. 5090–5091, 5119, 5121.

¹³⁵¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 75; Peter Galbraith, T. 4946, 5125.

¹³⁵² P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 76.

¹³⁵³ Peter Galbraith, T. 4946, 5114, 5122.

¹³⁵⁴ D1505 (Svjedok AG-18, izjava svjedoka, 28. travnja 2009.), str. 2, 4; svjedok AG–18, T. 18608, 18610, 18645–18646.

¹³⁵⁵ Svjedok AG–18, T. 18666.

¹³⁵⁶ Svjedok AG–18, T. 18670.

¹³⁵⁷ Svjedok AG–18, T. 18667, 18672.

¹³⁵⁸ Jure Radić, T. 27154, 27164, 27166.

¹³⁵⁹ Snježana Bagić, T. 26532–26533, 26581.

¹³⁶⁰ Snježana Bagić, T. 26578–26579.

¹³⁶¹ Snježana Bagić, T. 26498.

napuštene imovine i pljačke postao još kritičniji u kolovozu 1995. godine, poslije operacije Oluja.¹³⁶² Naglasila je da lokalne vlasti i nadležna tijela nisu bili sposobni nositi se s fenomenom napuštene imovine.¹³⁶³ U danjoj situaciji, Bagić je izjavila da su razlozi za donošenje Zakona bili dvojaki: zaštita napuštene imovine i osiguravanje privremenog smještaja za prognanike i izbjeglice.¹³⁶⁴ Osim tih razloga, Bagić je napomenula i to da je Hrvatska morala revitalizirati gospodarstvo u dotad okupiranim područjima.¹³⁶⁵ Nadalje je naglasila da, iako je imovina na koju se Zakon odnosio stavljena pod privremenu upravu Hrvatske i davana u posjed trećim osobama kao privremenim korisnicima, tim Zakonom nisu bila oduzeta vlasnička prava.¹³⁶⁶

2074. Bagić je izjavila da ona nije sudjelovala niti da joj je bilo naloženo da sudjeluje u bilo kakvom planu koji bi nad građanima Hrvatske provodio diskriminaciju na osnovi nacionalne pripadnosti.¹³⁶⁷ Njoj nisu poznate nikakve rasprave niti odluke hrvatskog čelništva iz 1995. godine u vezi s propisanim postupcima za povratak Srba.¹³⁶⁸ Komentirajući članak 2. Zakona, Bagić je rekla da su, od svih njime definiranih kategorija vlasnika imovine, najpogođenija skupina vjerojatno bili hrvatski građani srpske narodnosti.¹³⁶⁹ Iako ne misli da je Zakon bio pisan kako bi razlikovao građane na osnovi njihove nacionalne pripadnosti, Bagić je priznala da je poslije operacije Oluja situacija bila takva da su u imovini koja je stavljena pod privremenu upravu bili smješteni uglavnom građani hrvatske nacionalnosti.¹³⁷⁰ Prema riječima Snježane Bagić, u samom Zakonu odnosno Uredbi nije bilo diskriminacije jer se u tim aktima govori o napuštenoj imovini, bez ikakvog obzira na nacionalnu pripadnost vlasnika.¹³⁷¹

2075. Zakon o područjima posebne državne skrbi usvojen je 17. svibnja 1996. (a izmjene i dopune Zakona o područjima posebne državne skrbi 21. srpnja 2000.).¹³⁷² Bagić je u svom svjedočenju izjavila da je taj zakon, točnije, njegov članak 8., predvidio mogućnost davanja naseljenicima na korištenje imovine obuhvaćene Zakonom o

¹³⁶² Snježana Bagić, T. 26498–26499.

¹³⁶³ Snježana Bagić, T. 26499.

¹³⁶⁴ D1911 (Snježana Bagić, izjava svjedoka, 29. listopada 2009.), par. 5, Snježana Bagić, T. 26576.

¹³⁶⁵ Snježana Bagić, T. 26529; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17–18.

¹³⁶⁶ D1911 (Snježana Bagić, izjava svjedoka, 29. listopada 2009.), par. 5; P2697 (Zapisnik sa 263. otvorene sjednice hrvatske Vlade, 31. kolovoza 1995.), str. 17.

¹³⁶⁷ Snježana Bagić, T. 26560.

¹³⁶⁸ Snježana Bagić, T. 26604–26605, 26611.

¹³⁶⁹ Snježana Bagić, T. 26574.

¹³⁷⁰ Snježana Bagić, T. 26573.

¹³⁷¹ Snježana Bagić, T. 26526, 26528.

privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹³⁷³ Predviđena je bila i mogućnost da naseljenici poslije 10 godina korištenja steknu vlasništvo nad tom imovinom, čime je skraćen normalan rok od 20 godina koji inače vrijedi za dosjelost.¹³⁷⁴ U članku 16. Zakona o izmjenama i dopunama predmetnog Zakona povučena je mogućnost da naseljenik nakon 10 godina korištenja stekne pravo vlasništva nad imovinom koja mu je dodijeljena na korištenje temeljem Zakona o privremenom preuzimanju imovine.¹³⁷⁵ Prema riječima Snježane Bagiće, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi bio je odraz promjene politike u vezi s tim pitanjem – od poticanja Hrvata da se naseljavaju u područjima zahvaćenim operacijama Oluja i Bljesak prema omogućavanju povratka Srba koji su prije živjeli na tim prostorima.¹³⁷⁶

2076. **Radić** je izjavio da se, u raspravama o provedbi Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, Vlada suočila s više praktičnih teškoća, uključujući činjenicu da je sukob još uvijek trajao, broj oštećenih ili uništenih stambenih objekata, te opasnost od pljačke.¹³⁷⁷ Zakon nije bio izlika za onemogućavanje povratka raseljenih Srba u svoje domove, nego mu je cilj bio očuvanje napuštene imovine na način da se ona zaštiti od pljačke i paleža, a da se ujedno i osigura smještaj prognanicima, uključujući one koji su bili protjerani iz Bosne i Hercegovine ili iz drugih dijelova Hrvatske.¹³⁷⁸ Kuća propada ako nitko u njoj ne stanuje dulje vrijeme, tako da je način da se stambeni objekti sačuvaju bio da u njima stanuju ljudi, bilo privremeni stanari bilo pravi vlasnici.¹³⁷⁹ Istodobno, Vlada je ljude koji su bili privremeno smješteni u hotelima željela preseliti na vrijeme kako bi se mogle obaviti pripreme za turističku sezonu.¹³⁸⁰ Radić je nadalje izjavio da je, prema članku 11. Zakona, bilo

¹³⁷² P2698 (Zakon o područjima posebne državne skrbi, 5. lipnja 1996.), str. 1; P2699 (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, 14. srpnja 2000.), str. 10.

¹³⁷³ Snježana Bagić, T. 26622; P2698 (Zakon o područjima posebne državne skrbi, 5. lipnja 1996.), str. 8–9.

¹³⁷⁴ Snježana Bagić, T. 26623–26624; P2698 (Zakon o područjima posebne državne skrbi, 5. lipnja 1996.), str. 8–9.

¹³⁷⁵ Snježana Bagić, T. 26638–26639; P2699 (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, 21. srpnja 2000.), str. 10.

¹³⁷⁶ Snježana Bagić, T. 26639–26640; P2699 (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, 21. srpnja 2000.), str. 1–10.

¹³⁷⁷ Jure Radić, T. 27333.

¹³⁷⁸ Jure Radić, T. 27140–27141, 27199, 27320, 27342–27344.

¹³⁷⁹ Jure Radić, T. 27140–27141, 27197, 27230.

¹³⁸⁰ Jure Radić, T. 27199, 27230–27231.

predviđeno da se pitanje povrata određene imovine uredi sporazumom o normalizaciji odnosa sa Saveznom Republikom Jugoslavijom.¹³⁸¹

2077. **Mate Granić**, potpredsjednik Vlade RH 1991.-2000. i ministar vanjskih poslova 1993.-2000. godine,¹³⁸² izjavio je da se mora povući jasna distinkcija između povratka izbjeglica i zaštite goleme količine imovine koja je postala metom pljačke i krađe. Kad je Vlada odlučila da tu imovinu preuzme na upravu i raspolaganje, to je bilo prvi put da je bila suočena s takvim problemom.¹³⁸³ Intencija roka od 30 dana nije bila spriječiti povratak Srba; naime, u tom trenutku nisu postojali uvjeti za masovni povratak Srba.¹³⁸⁴ Cilj nije bio riješiti problem imovine nego samo zaštititi je u danoj situaciji.¹³⁸⁵ Drugi cilj je bilo rješavanje humanitarnog problema 25.000-30.000 izbjeglica, uglavnom Hrvata protjeranih u Hrvatsku iz SRJ i Bosne i Hercegovine.¹³⁸⁶ Prema izjavama svjedoka, Hrvatska je ozbiljno uzela u obzir sve sugestije međunarodne zajednice i produljila rok.¹³⁸⁷

2078. **Stjepan Šterc**, pomoćnik hrvatskog ministra obnove i razvitka od 11. listopada 1995. do kraja 1999. godine i predsjednik Radne skupine za operativne postupke povratka od ožujka 1997.,¹³⁸⁸ u svom svjedočenju je izjavio da je cilj Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom bio zaštita imovine od uništavanja odnosno njezino osiguranje time što u njoj netko stanuje.¹³⁸⁹ Svjedok je tvrdio da je često bilo teško utvrditi tko je vlasnik jer evidencije prebivališta, zemljišne knjige i vlasnički listovi nisu bili dostupni, tako da su se popisi imovine pravili na terenu, a vlasnički listovi se provjeravali na osnovi izjava mještana.¹³⁹⁰ Isto tako, prema Štercovim izjavama, hrvatska država gubila je mogućnost bilo kakvog miješanja u vlasnička prava osobe čim se dotična osoba vrati i prijavi prebivalište.¹³⁹¹

¹³⁸¹ Jure Radić, T. 27345.

¹³⁸² D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2–3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614–24615, 24621–24622.

¹³⁸³ Mate Granić, T. 24916.

¹³⁸⁴ Mate Granić, T. 24917.

¹³⁸⁵ Mate Granić, T. 24963–24964, 24971.

¹³⁸⁶ Mate Granić, T. 24964.

¹³⁸⁷ Mate Granić, T. 24917.

¹³⁸⁸ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), str. 1, par. 4, 6, 8, 10, 15; Stjepan Šterc, T. 20265–20266, 20301, 20321, 20325, 20329–20330, 20366, 20377, 20403, 20442; D1609 (Sporazum Radne skupine o operativnim postupcima povratka), str. 1, 7; D1609 (Sporazum Radne skupine o operativnim postupcima povratka), str. 1, 7; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 49, 56.

¹³⁸⁹ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 4, 9; Stjepan Šterc, T. 20464; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 69.

¹³⁹⁰ Stjepan Šterc, T. 20463.

¹³⁹¹ Stjepan Šterc, T. 20468.

2079. **Vesna Škare-Ožbolt**, pomoćnica predstojnika Ureda predsjednika RH od siječnja 1995. godine,¹³⁹² napomenula je da Zakon o privremenom preuzimanju određene imovine nije omogućavao oduzimanje privatnog vlasništva.¹³⁹³ Prema njezinim riječima, taj zakon je bio privremen, a cilj mu je bilo zbrinjavanje izbjeglica u napuštenim stambenim objektima.¹³⁹⁴ Svjedokinja je napomenula da su oni koji se nisu željeli vratiti u Hrvatsku imali mogućnost prodaje imovine, bilo na slobodnom tržištu bilo Vladi, te da je za te potrebe osnovana i agencija (vidi u nastavku).¹³⁹⁵ Komentirajući članak 11. Zakona, Škare-Ožbolt je izjavila on ne znači da vlasnik gubi svoja prava ako se ne vrati u roku od 90 dana jer se zakon odnosio samo na vraćanje u posjed.¹³⁹⁶ Napomenula je da, čak i ako se netko ne vrati i ne izjavi svoje vlasničko pravo na imovinu, on ostaje vlasnikom, ali nije posjednik.¹³⁹⁷ Međutim, Škare-Ožbolt je izjavila i to da vlasnik nije mogao automatski ostvariti svoja vlasnička prava, nego da je morao zatražiti vraćanje u posjed.¹³⁹⁸ Napomenula je da je zbog toga što se članak 15. zapravo nije realizirao sve do 1998. godine, kada je donesena nova zakonska regulativa, postojala prazina od tri godine tijekom kojih problematika vlasništva nije bila uređena zakonom.¹³⁹⁹

2080. **Elisabeth Rehn** bila je specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava UN-a o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju do 27. rujna 1995. do početka 1998.¹⁴⁰⁰ Dana 12. listopada 1995., ministar pravosuđa Miroslav Šeparović rekao je Elisabeth Rehn da je cilj dotičnog Zakona zaštita napuštene imovine i njezino čuvanje za vlasnike u slučaju da se vrate.¹⁴⁰¹ Potpredsjednik Vlade Ivica Kostović rekao joj je da će svim izbjeglicama koje mogu predložiti potrebnu dokumentaciju biti omogućeno da se vrate.¹⁴⁰² Tijekom službenog boravka u bivšoj Jugoslaviji od 3. do 11. kolovoza 1996., Rehn je posjetila Knin i Korenicu te saznala za slučajeve mnogobrojnih Srba koji se nisu vratili u svoje domove na području bivših

¹³⁹² Vesna Škare-Ožbolt, T. 18039; D1472 (Odluka o imenovanju Vesne Škare-Ožbolt pomoćnicom predstojnika Ureda predsjednika Republike, 30. siječnja 1995.).

¹³⁹³ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18092.

¹³⁹⁴ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18092–18093.

¹³⁹⁵ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18093–18094.

¹³⁹⁶ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18245–18246.

¹³⁹⁷ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18246.

¹³⁹⁸ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18247.

¹³⁹⁹ Vesna Škare-Ožbolt, T. 18249.

¹⁴⁰⁰ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 1–2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

¹⁴⁰¹ P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 37, str. 31; P643 (Izvešće o održanim sastancima), str. 8.

¹⁴⁰² P639 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 40, str. 31.

sektora UN-a jer su u njima bile hrvatske izbjeglice.¹⁴⁰³ Dana 31. listopada 1997., Rehn je izvijestila da i dalje postoje razne zapreke zbog kojih hrvatski Srbi ne mogu vratiti imovinu u svoj posjed i da do ožujka 1997. nijedan slučaj zahtjeva za priznavanje prava na imovinu, rješavan pred lokalnim komisijama za imovinu, nije doveo do toga da se vlasniku srpske nacionalnosti vrati imovina u posjed.¹⁴⁰⁴ Naprotiv, hrvatski Srbi u mnogim su slučajevima prodavali svoju imovinu Hrvatima, a Vlada RH je 24. travnja 1997. osnovala Agenciju za pravni promet i posredovanje nekretninama s ciljem prodaje i zamjene napuštene imovine u bivšim sektorima UN-a.¹⁴⁰⁵ Dana 14. siječnja 1998., Rehn je izvijestila da se u Krajinu vratilo manje od 10% od ukupno 200.000 Srba koji su izbjegli iz Hrvatske poslije vojnih operacija izvedenih 1995. godine.¹⁴⁰⁶ Također je izvijestila da se izbjegli hrvatski Srbi i dalje suočavaju s ozbiljnim problemima prilikom vraćanja u posjed imovine u koju su se uselile hrvatske izbjeglice.¹⁴⁰⁷ Najveći broj odbijenica od strane hrvatske vlasti za izdavanje domovnica odnosio se na Srbe.¹⁴⁰⁸ Srbi su se našli na meti diskriminacije i poslodavaca, kako u javnom tako i u privatnom sektoru.¹⁴⁰⁹

2081. Dana 5. ožujka 1997., glavni tajnik UN-a izvijestio je da Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom ima za posljedicu davanje u posjed napuštenih srpskih kuća hrvatskim izbjeglicama i da vlasnici Srbi imaju velike teškoće u dobivanju ne samo pristupa svojoj imovini, nego i pomoći od Vladinih lokalnih stambenih komisija.¹⁴¹⁰ Izvijestio je i o tome da su Zakonom o najmu stanova u Krajini, donesenim u rujnu 1995., mnogim hrvatskim Srbima zapravo oduzeti stanovi u društvenom vlasništvu na području bivših sektora UN-a.¹⁴¹¹ Dana 14. siječnja 1998., Rehn je izvijestila da se u Krajinu vratilo manje od 10% od ukupno 200.000 Srba koji

¹⁴⁰³ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 3; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 10; Elisabeth Rehn, T. 6614–6615, 6696; P640 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 12. studenog 1996.), par. 127; P646 (Dopis Elisabeth Rehn upućen predsjedavajućem Komisije za ljudska prava UN-a, Gilbertu V. Saboiji, 20. kolovoza 1996.), str. 1–2.

¹⁴⁰⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7; D684 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 31. listopada 1997.), str. 1, par. 46–48, 111.

¹⁴⁰⁵ D684 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 31. listopada 1997.), par. 49.

¹⁴⁰⁶ P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), str. 1, par. 32.

¹⁴⁰⁷ Elisabeth Rehn, T. 6614–6615; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 35.

¹⁴⁰⁸ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7–8; Elisabeth Rehn, T. 6589–6591; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 38.

¹⁴⁰⁹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 8; P651 (Izvešće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 40.

¹⁴¹⁰ D682 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 5. ožujka 1997.), par. 17–18.

¹⁴¹¹ D682 (Izvešće glavnog tajnika UN-a, 5. ožujka 1997.), par. 18.

su izbjegli iz Hrvatske poslije vojnih operacija izvedenih 1995. godine.¹⁴¹² Također je izvijestila da se izbjegli hrvatski Srbi i dalje suočavaju s ozbiljnim problemima prilikom vraćanja u posjed svoje imovine u koju su se uselile hrvatske izbjeglice.¹⁴¹³ Najveći broj odbijenica od strane hrvatske vlasti za izdavanje domovnica odnosio se na Srbe.¹⁴¹⁴ Srbi su se našli na meti diskriminacije i poslodavaca, kako u javnom tako i u privatnom sektoru.¹⁴¹⁵

2082. Dana 17. siječnja 1996. Hrvatski sabor je usvojio Zakon o izmjeni Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹⁴¹⁶ Stavak 1. članka 11. izmijenjen je tako da je glasio:

Pitanje vraćanja u posjed i na korištenje imovine u vlasništvu osoba iz članka 2. ovog Zakona uredit će se Sporazumom o normalizaciji odnosa između [Hrvatske] i [SRJ].¹⁴¹⁷

Tim Zakonom o izmjeni uklonjen je rok od 90 dana za vlasnike koji se mogu vratiti.¹⁴¹⁸

2083. **Snježana Bagić** je izjavila da se u provedbi Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom ispostavilo da je on, bez obzira na propisani rok, nerealan jer su objektivne teškoće onemogućavale vlasnike da zatraže povrat svoje imovine.¹⁴¹⁹ Također, izjavila je da su se vodili pregovori između Hrvatske i SRJ, te da su se ta pitanja mogla riješiti samo putem međusobne suradnje.¹⁴²⁰ Suočena sa stavkom 2. članka 11. Zakona, Bagić se složila s tim da – iako je Zakon vlasniku davao mogućnost da ospori rješenje temeljem članka 5. – ni u Uredbi, ni u Zakonu, kao ni u njegovim izmjenama iz 1996. godine, nema odredbe koja bi vlasniku omogućavala da zatraži vraćanje imovine u svoj posjed.¹⁴²¹ Međutim, Bagić je tvrdila da su vlasnici, bez obzira na postojeći (ili nepostojeći) pravni mehanizam, u bilo kojem trenutku mogli vratiti imovinu u svoj posjed.¹⁴²² Prema riječima Snježane Bagić, zakon o osnovnim

¹⁴¹² P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), str. 1, par. 32.

¹⁴¹³ Elisabeth Rehn, T. 6614–6615; P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 35.

¹⁴¹⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7–8; Elisabeth Rehn, T. 6589–6591; P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 38.

¹⁴¹⁵ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 8; P651 (Izvjешće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. siječnja 1998.), par. 40.

¹⁴¹⁶ P475 (Zakon o izmjeni Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 17. siječnja 1996.).

¹⁴¹⁷ P475 (Zakon o izmjeni Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 17. siječnja 1996.), čl. 1.

¹⁴¹⁸ V. Vesna Škare-Ožbolt, T. 18172–18174.

¹⁴¹⁹ Snježana Bagić, T. 26534–26535, 26602.

¹⁴²⁰ Snježana Bagić, T. 26535.

¹⁴²¹ Snježana Bagić, T. 26591–26592.

¹⁴²² Snježana Bagić, T. 26590–26592.

vlasničkopravnim odnosima davao je vlasniku mogućnost da od stambene komisije zatraži vraćanje imovine u svoj posjed.¹⁴²³ Bagić nije raspolagala konkretnim informacijama ni o jednom slučaju da je Srbin iz Krajine, u razdoblju od usvajanja izmjena u siječnju 1996. do trenutka kada je uspostavljen mehanizam za vraćanje u posjed 1998. godine, uspio realizirati vraćanje u posjed svoje imovine koju je koristio netko drugi.¹⁴²⁴ Prema riječima Snježane Bagić, nije se radilo o dopuštanju ili nedopuštanju povratka, nego o načinu na koji se željeni cilj povratka može ostvariti.¹⁴²⁵

2084. Bagić je izjavila da je Sporazumom o normalizaciji odnosa, potpisanim 23. kolovoza 1996., priznato neotuđivo pravo vlasnika na vraćanje u posjed njihove imovine ili, alternativno, mogućnost dobivanja pravične naknade.¹⁴²⁶ Prema njezinim izjavama, Sporazum je otišao i dalje od Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom predviđevši jednak tretman za sve, bez obzira na nacionalnu pripadnost ili državljanstvo i naknadu za uništenu imovinu.¹⁴²⁷

2085. Putem više svjedoka pribavljeni su dokazi o pravnom i stvarnom razvoju situacije u vezi s imovnskim zakonima od 1997. nadalje. Jedan od njih bio je i Šterc, koji je objasnio da je 24. travnja 1997. Vlada RH osnovala Agenciju za pravni promet i posredovanje nekretninama.¹⁴²⁸ Agencija je osnovana s ciljem da otkupljuje imovinu osoba koje se nisu željele vratiti u Hrvatsku, a koja je temeljem Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom bila stavljena pod privremenu upravu države. Agencija je potom tu imovinu mogla dodjeljivati hrvatskim građanima kako bi se riješio problem smještaja prognanika i izbjeglica.¹⁴²⁹ Dana 25. rujna 1997., Ustavni sud Republike Hrvatske proglasio je neustavnim više odredbi Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom (članak 8., stavak 2. članka 9., te stavke 1. i 4. članka 11.).¹⁴³⁰ Dana 10. srpnja 1998., Hrvatski sabor je usvojio Zakon o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom

¹⁴²³ Snježana Bagić, T. 26593.

¹⁴²⁴ Snježana Bagić, T. 26593–26594, 26600, 26603.

¹⁴²⁵ Snježana Bagić, T. 26603.

¹⁴²⁶ Snježana Bagić, T. 26536–26537; D412 (Dopis stalnog predstavnika Hrvatske pri UN-u od 11. rujna 1996. upućen glavnom tajniku UN-a, sa Sporazumom o normalizaciji odnosa između RH i SRJ od 23. kolovoza 1996. u Dodatku).

¹⁴²⁷ Snježana Bagić, T. 26537–26538.

¹⁴²⁸ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 12; Stjepan Šterc, T. 20313–20314; D1609 (Sporazum Radne skupine o operativnim postupcima povratka), str. 1; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 56–60.

¹⁴²⁹ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 12; Stjepan Šterc, T. 20317; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 57.

¹⁴³⁰ D425 (Odluka Ustavnog suda Hrvatske, 25. rujna 1997.).

imovinom, u kojem se kaže da predmetni zakon prestaje važiti i da se na postupke u vezi s privremenim korištenjem, upravljanjem i nadzorom imovine obuhvaćene tim zakonom primjenjuje Program za povratak i zbrinjavanje prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba.¹⁴³¹ Taj program, usvojen 26. lipnja 1998., sadrži pravila i mehanizme za (pre)raspodjelu davanja prava korištenja, obnovu i vraćanje u posjed imovine u vlasništvu izbjeglica i raseljenih osoba.¹⁴³²

2086. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi sa zakonskim aktima kojima je regulirana problematika stanarskog prava, donijetim u rujnu 1995. godine. Na zatvorenoj sjednici Vlade RH održanoj 14. rujna 1995., u raspravi o Prijedlogu Zakona o davanju u najam stanova na oslobođenom području Republike Hrvatske, Bosiljko Mišetić i Miroslav Šeparović izjavili su da bi taj zakon omogućio davanje u najam stanova osobama koje obavljaju javne dužnosti u ustanovama na oslobođenim područjima, a koje bi poslije izvjesnog vremena te stanove mogle otkupiti pod povlaštenim uvjetima.¹⁴³³ Mišetić je rekao da bi takva ponuđena rješenja bila poticaj ljudima da dođu, koriste stanove i ostanu u tim područjima, što bi bilo i u službi kako dugoročnih demografskih i gospodarskih ciljeva, tako i obnove i povratka u regiju.¹⁴³⁴ Mišetić je rekao i da bi se svi programi povratka što ih donose razne ustanove i ministarstva morali donositi s perspektivom zapošljavanja i povratka hrvatskih iseljenika.¹⁴³⁵ Jure Radić je izjavio da rokovi predviđeni zakonom moraju biti takvi da im učinak bude da osobe kojima su stanovi dani na korištenje trajno ostanu u regiji, dok je Nikica Valentić potvrdio da je prvenstveni cilj ljude motivirati za doseljavanje na oslobođene teritorije i ta područja naseljavati planski, u funkciji razvitka dotičnog područja.¹⁴³⁶

2087. **Šterc** je potvrdio da su nenastanjena područja Hrvatske bila problem za Vladu RH jer u njima nije bilo funkcionalnog gospodarstva niti regionalnog razvitka, te da je, kako bi ta područja ponovno oživjela, bilo potrebno dovesti mlade i obrazovane ljude u te prostore i dati im stanove u stambenim objektima u društvenom vlasništvu.¹⁴³⁷ Zakon

¹⁴³¹ D424 (Zakon o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, 10. srpnja 1998.).

¹⁴³² P2594 (Izvešće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 48; D428 (Program povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, 26. lipnja 1998.), str. 5–9.

¹⁴³³ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 2, 4, 7–9, 11–13,

¹⁴³⁴ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 11–12, 17–18.

¹⁴³⁵ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 17.

¹⁴³⁶ P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 2, 4, 14–15, 19–21.

¹⁴³⁷ Stjepan Šterc, T. 20456, 20459–20460; D1611 (Izvešće Vlade Republike Hrvatske o povratku osoba, 26. lipnja 1998.), str. 29.

o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju od 27. rujna 1995. odnosio se isključivo na stanarska prava na nekad okupiranim teritorijima, vraćenim tijekom operacija Oluja i Bljesak, i predvidio je odredbu da se stanarsko pravo osoba koje su stanovale u stanovima u društvenom vlasništvu na tim teritorijima gasi ako se nositelj stanarskog prava ne vrati u roku od 90 od dana stupanja na snagu Zakona.¹⁴³⁸ Ministarstvo razvitka i obnove je poslije toga počelo davati u najam stanove, i to prije svega osobama koje su obavljale djelatnosti od državnog interesa, što je uključivalo sigurnost, obnovu i razvitak, te povratak izbjeglica, prognanika i iseljenika.¹⁴³⁹ Te osobe imale su obvezu ostati u dotičnom području tri godine, nakon čega su stjecale pravo otkupa stana u skladu sa Zakonom o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo.¹⁴⁴⁰

2088. Šterc je izjavio da je vodio duge i intenzivne pregovore s međunarodnom zajednicom glede stanarskih prava, zaključak kojih je bio da stanarsko pravo nije bilo privatno vlasništvo, nego su nositelji stanarskog prava, u stanove sa Programom povratka, imali pravo otkupa nekretnine, i država ih smješta u stan u državnom vlasništvu ako u Hrvatskoj nemaju nikakvu drugu useljivu nekretninu.¹⁴⁴¹ U izvješću Human Rights Watcha iz ožujka 1999. navodi se da je Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju bio ukinut u srpnju 1998. godine, kako je bilo predviđeno Programom povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba.¹⁴⁴²

2089. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH od 1993. do 1996. godine,¹⁴⁴³ u svom je svjedočenju izjavio da je bio član Stambene komisije predsjednik koje je bio Petar Pašić, a koja se tijekom gotovo cijelog jednog mjeseca sastajala svaki dan i radila na rješavanju stambenih problema. Prema Rinčićevim riječima, Čermaku su stizale stotine pisama od ljudi iz cijele Hrvatske koji su željeli živjeti u Kninu, a on ih je

¹⁴³⁸ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 4; Stjepan Šterc, T. 20413–20415; P2591 (Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, 27. rujna 1995.), članci 1, 2; P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 17–18.

¹⁴³⁹ Stjepan Šterc, T. 20456, 20459–20460; P2591 (Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, 27. rujna 1995.), članci 1, 3, 4; P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 11–12; P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 18.

¹⁴⁴⁰ P2591 (Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, 27. rujna 1995.), članci 1, 3, 4, 8; P2592 (zapisnik sa zatvorene sjednice Hrvatske vlade, 14. rujna 1995.), str. 11–12; P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 18.

¹⁴⁴¹ D1607 (Stjepan Šterc, izjava svjedoka, 20. svibnja 2009.), par. 9; Stjepan Šterc, T. 20415–20417, 20438, 20459.

¹⁴⁴² P2594 (Izvješće Human Rights Watcha, ožujak 1999.), str. 16–17, 23; D428 (Program povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, 26. lipnja 1998.), str. 3.

¹⁴⁴³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3–5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

prosljeđivao Pašiću, nadležnom za rješavanje takvih zahtjeva. Stambena komisija je zaprimala te zahtjeve, obrađivala ih i izdavala rješenja za dodjelu stanova na korištenje. Prema Rinčićevim riječima, napušteni stanovi u Kninu nisu bili u privatnom vlasništvu, a u Kninu je bilo vrlo malo stanova čiji je vlasnik bila država. Naime, Rinčić je u svom svjedočenju objasnio da su to bili "društveni stanovi": naime, u socijalizmu, poduzeća poput na primjer tvornice TVIK i Hrvatskih željeznica kupovala su stanove i dodjeljivala ih svojim zaposlenicima na korištenje.¹⁴⁴⁴

2090. U ovom poglavlju Raspravno vijeće je opisalo kako je doneseno više pravnih instrumenata u vezi s upravljanjem imovinom, osobito imovinom na području na koje se odnosi Optužnica, kao i njihov sadržaj. Ti instrumenti bili su Uredba o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, te Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju. Raspravnome vijeću predočeno je više dokaza u vezi s prva dva pravna instrumenta, no Vijeće ih je razmotrilo zajedno jer se sva tri odnose, među ostalim, posjed nad imovinom koja je napuštena tijekom i nakon operacije Oluja.

2091. Tužiteljstvo tvrdi da su ti pravni instrumenti bili sredstvo da se imovina Srba iz Krajine dā Hrvatima i da se tako Srbi iz Krajine liše domova i imovine, te da se spriječi njihov povratak.¹⁴⁴⁵ Mnogi svjedoci, tadašnji hrvatski političari i državni dužnosnici, tvrdili su da je cilj Uredbe i Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom bila zaštita i očuvanje napuštene imovine, te nalaženje privremenog smještaja za izbjeglice. Međunarodni svjedoci, među njima Peter Galbraith, tvrdili su da je cilj Zakona bilo preuzimanje imovine i onemogućavanje povratka Srbima koji su otišli, te nastojanje da se predmetna područja nasele Hrvatima.

2092. Prije svega, Raspravno vijeće napominje da se u tekstu tih pravnih instrumenata nacionalna pripadnost ne spominje niti se uvodi bilo kakvo razlikovanje na osnovi nacionalne pripadnosti.¹⁴⁴⁶ Međutim, zakon ili pravna odredba formulirana na naizgled neutralan način ipak može uključivati namjeru i učinak stavljanja jedne kategorije ljudi u povlašteni položaj u odnosu na neku drugu kategoriju. Zbog toga se takav zakon odnosno odredba mogu smatrati diskriminatornim. Ocjenjujući jesu li ti pravni instrumenti bili diskriminatorni, Raspravno vijeće je osobito uzelo u obzir raspravu

¹⁴⁴⁴ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 28–29.

¹⁴⁴⁵ Optužnica, par. 17(b); Završni raspravni podnesak tužiteljstva, par. 37–45.

¹⁴⁴⁶ V. ECtHR, *Kostić protiv Hrvatske*, Odluka o dopuštenosti, 8. siječnja 2004., par. 2; ECtHR, *Presuda u predmetu Vučak protiv Hrvatske*, 23. listopada 2008., par. 45–46.

vođenu u hrvatskome čelništvu prije usvajanja tekstova prijedlogā tih instrumenata, kontekst i trenutak u kojem su oni doneseni, te konkretne odredbe tih pravnih instrumenata. U vezi s tim, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokaze razmotrene u poglavlju 6.2.3.

2093. Što se tiče vremenskih okvira, Radić je izjavio da se o pitanju preuzimanja imovine koju su Srbi napustili poslije jedne ranije vojne operacije, Bljeska, raspravljalo već u lipnju 1995. na jednoj sjednici VONS-a. Prema zapisniku s tog sastanka i Radićevom svjedočenju, zamisao je bila da se Hrvati koji su se iselili u Australiju i na Novi Zeland pozovu da se vrate i da se ta imovina dā njima. Prve rasprave o Uredbi i Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, barem sudeći po dokazima, vođene su na sjednici Predsjedništva HDZ-a već 11. kolovoza 1995. godine. Na toj sjednici, samo nekoliko dana poslije masovnog egzodusa Srba iz područja na koje se odnosi Optužnica, u vrijeme dok su srpski civili još uvijek odlazili, Krpina je iznio zamisao da bi Hrvatska trebala "svu tu imovinu napuštenu proglasiti državnom imovinom sa izgovorom da se ta imovina sačuva". Tuđman se složio i na to se nadovezao prijedlogom da se odredi rok za povratak i podnošenje imovinskog zahtjeva, poslije kojega ta imovina može prijeći u državno vlasništvo.

2094. Od zamisli o prenošenju vlasničkih prava s vlasnika na državu uskoro se odustalo, ali ne i od postavljenog roka za povratak. Isto tako, sudionici u raspravama koje su se poslije toga vodile o donošenju Uredbe i Zakona bili su manje izravni od Krpine i njegova prijedloga da se očuvanje imovine iskoristi kao "izgovor". Međutim, mnogi su kao važan razlog za usvajanje takvog pravnog instrumenta isticali moment da Hrvatima treba omogućiti da se usele u napuštene nekretnine. Radić je otišao čak tako daleko da je rekao da o predloženom zakonu ovisi "demografska budućnost oslobođenih prostora". Raspravno vijeće tu izjavu tumači u smislu da će dotični zakon, prema Radićevim riječima, imati odlučujući efekt na demografsku sliku i nacionalni sastav stanovništva na oslobođenim područjima.

2095. Što se tiče sadržaja tih pravnih instrumenata, i Uredbom i Zakonom, a isto vrijedi i za Zakon o davanju u najam stanova na oslobođenom teritoriju, postavljene su vremenske granice unutar kojih se osoba mora vratiti i podnijeti zahtjev za povrat imovine zahtjev, inače gubi mogućnost vraćanja u posjed svoje imovine. Kako je već rečeno, to vremensko ograničenje Tuđman je predložio već na sjednici Predsjedništva HDZ-a. Bagić je tvrdila da se to odnosilo na Vladin cilj da se vlasnicima omogući što

brži povratak, a Radić je izjavio da je intencija tako kratkoga roka bila da se ljudima dā poticaj da se što brže vrate svojim kućama. Imajući u vidu okolnosti u kakvima se srpsko civilno stanovništvo tada zateklo, opširno opisane drugdje u ovoj Presudi (v. npr. poglavlja 4.1-4.3), Raspravno vijeće to objašnjenje ne nalazi uvjerljivim.

2096. Bagić je naglasila da Zakon nije dirao u vlasnička prava i da su glavni ciljevi bili zaštita imovine i nalaženje privremenog smještaja za prognanike i izbjeglice. Radić je ciljeve Zakona definirao na sličan način. Granić je istaknuo da se mora povući jasna distinkcija između povratka izbjeglica i zaštite imovine, a Raspravno vijeće njegov iskaz tumači u smislu da se Zakon odnosio samo na potonje. Međutim, Raspravno vijeće smatra da objašnjenje svrhe tog zakona koje je dao taj svjedok ne objašnjava zašto je bio potreban tako kratak rok, odnosno vremensko ograničenje od 30 odnosno 90 dana za podnošenje zahtjeva za povrat imovine.

2097. Uzimajući u obzir okolnosti u vrijeme donošenja tih pravnih instrumenata, Raspravno vijeće konstatira da je cilj vremenskih ograničenja bio da se ljudima koji su se željeli vratiti oteža povrat imovine.

2098. Raspravno vijeće prihvaća mogućnost da su efekti tih pravnih instrumenata mogli uključivati i očuvanje imovine i stvaranje mogućnosti za privremeno korištenje te imovine za smještaj izbjeglica i prognanika. Međutim, Raspravno vijeće ističe da se ti pravni instrumenti ne mogu odvojiti od konteksta u kojem su usvojeni. O njima se raspravljalo i oni su usvojeni u vrijeme kad je velik dio srpskog stanovništva Krajine napustio ili je napuštao svoje domove, odlazeći iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu ili Srbiju. Raspravno vijeće je u poglavljima 4.5 i 5.4.2 utvrdilo da su mnogi od njih bili žrtve deportacije. U tom smislu, Raspravno vijeće podsjeća i na zaključke iz poglavlja 6.2.3 o politici hrvatskog političkog i vojnog čelništva prema srpskoj manjini u Hrvatskoj i pitanju povratka. Ti pravni instrumenti, kako je Raspravno vijeće već konstatiralo, sadržavali su i pravne odredbe cilj kojih je bio otežati ljudima koji su se željeli vratiti povrat njihove imovine. S obzirom na te okolnosti, Raspravno vijeće konstatira da su pobude u osnovi tih pravnih instrumenata, kao i njihov ukupni učinak, bili da se imovina na oslobođenim područjima koja je ostala poslije odlaska Srba iz Krajine dā Hrvatima, čime se ovi prvi lišavaju domova i imovine. Dakle, ti instrumenti bili su komponenta provedbe programa povratka opisanog u poglavlju 6.2.3. U zaključku, Raspravno vijeće konstatira da su ti pravni instrumenti bili diskriminacijskog karaktera.

2099. U poglavlju 6.2.7, Raspravno vijeće će dalje razmotriti, zajedno s dokazima čiji se prikaz daje u poglavljima 6.2.2 i 6.2.4 – 6.2.6, kakvi se zaključci iz gore navedenog mogu izvesti o udruženom zločinačkom pothvatu.

6.2.5 Politika Hrvatske u vezi s provođenjem istraga

2100. Raspravnome vijeću predočena su svjedočenja više svjedoka te dokumentarni dokazi o istragama i kaznenim progonima koje su poduzimale hrvatske vlasti u vezi sa zločinima počinjenim nad Srbima iz Krajine tijekom i poslije operacije Oluja u području na koje se odnosi Optužnica. Raspravno vijeće će u vezi s tim obraditi više tema. Prvo, Raspravno vijeće će dati prikaz dokaza o stavu hrvatskih državnih organa prema istragama zločina. Drugo, Vijeće će analizirati djelovanje Civilne zaštite i službi za humanu asanaciju poslije operacije Oluja, te odnose između hrvatskih vlasti i UNCIVPOL-a. Treće, Vijeće će razmotriti teškoće s kojima su se poslije operacije Oluja suočavale civilna i vojna policija, te pravosudni organi. Naposljetku, Raspravno će vijeće analizirati što su hrvatske vlasti poduzimale postupajući po dojavama o zločinima, uključujući i djela što su ih činili pripadnici policije. Raspravno vijeće će obraditi i primjere reakcije hrvatskih vlasti u konkretnim slučajevima kaznenih djela počinjenih tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica i dati prikaz statističkih podataka o tome što su u vezi s kaznenim djelima poduzimali hrvatska policija i pravosuđe.

2101. Raspravno vijeće će prvo razmotriti dokaze o stavu hrvatskih državnih organa glede istraga zločina. **Tomislav Penić**, tajnik Komisije za pomilovanja RH i pomoćnik ministra pravosuđa RH za kazneno pravo u razdoblju na koje se odnosi Optužnica pa do 2000. godine,¹⁴⁴⁷ u svom svjedočenju je izjavio da je u svojstvu tajnika Komisije za pomilovanja zaprimao i obrađivao molbe za pomilovanja i pripremao ih za odlučivanje na Državnoj komisiji za pomilovanja.¹⁴⁴⁸ Penić je nadalje svjedočio i o tome kako su se te molbe obrađivale. Konačne odluke po molbama za pomilovanje donosio je hrvatski predsjednik, u pravilu prema prijedlogu koji je pripremala Državna komisija.¹⁴⁴⁹ Približno dvije trećine podnositelja tih molbi bili su osobe srpske narodnosti, pripadnici

¹⁴⁴⁷ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 2, 4–5, 11; Tomislav Penić, T. 26933, 26935.

¹⁴⁴⁸ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 11; Tomislav Penić, T. 26933, 26935–26936.

srpskih paravojskih postrojbi, i svi takvi pripadnici srpskih paravojskih postrojbi koji nisu bili osuđeni za ratne zločine bili su pomilovani.¹⁴⁵⁰ Molbe za pomilovanje odnosile su se na kaznena djela počinjena u ratu i u vezi s ratom, a najčešće je posrijedi bilo sudjelovanje ili pomaganje i podržavanje u oružanoj pobuni, odnosno neodazivanje na poziv za mobilizaciju.¹⁴⁵¹ Penić je izjavio da je, osim pomilovanja, Hrvatski sabor 1992., 1995. i 1996. usvojio i zakone kojima je omogućen oprost osobama koje su počinile kaznena djela tijekom rata i u vezi s ratom.¹⁴⁵² Ti zakoni primijenjeni su na desetke tisuća Srba te se na toj osnovi odustalo od kaznenog progona i sudskih postupaka protiv tih ljudi. Osobe u pritvoru ili u zatvoru puštene su na slobodu.¹⁴⁵³

2102. Dana 4. prosinca 1995., **Elisabeth Rehn**, specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju od 27. rujna 1995. do početka 1998. godine,¹⁴⁵⁴ sastala se, na zasebnim sastancima, s predsjednikom Tuđmanom, ministrom unutarnjih poslova Jarnjakom i ministrom obrane Šuškom. Rehn je stekla dojam da nisu zainteresirani za istragu i kazneni progon pripadnika hrvatskih vojnih snaga u vezi sa zločinima počinjenim tijekom operacije Oluja izvan onog što je potrebno kako bi se međunarodnoj zajednici dala zadovoljavajuća slika.¹⁴⁵⁵ Jarnjak je Elisabeth Rehn izvijestio da je sigurnosno stanje u bivšim UN-ovim sektorima normalizirano i da je država pokrenula kriminalističku obradu počinitelja djela poput pljačke i paleža, premda je Rehn stekla dojam da nije želio poduzeti istrage po dojavama o masovnim grobnicama.¹⁴⁵⁶ Jarnjak je rekao da on

¹⁴⁴⁹ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 12; Tomislav Penić, T. 26935–26936.

¹⁴⁵⁰ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 12; Tomislav Penić, T. 26936.

¹⁴⁵¹ Tomislav Penić, T. 26939–26941, 26943. V. i D1944 (Odluka predsjednika Tuđmana o pomilovanju oslobođenjem od kaznenog progona i izvršenja pravomoćno izrečenih kazni za kazneno dijelo pobune, 29. svibnja 1996.).

¹⁴⁵² D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 13, 15; Tomislav Penić, T. 26945–26947, 26979, 26988; D1938 (Zakon o oprostima od krivičnog progona i postupka za krivična djela, 25. rujna 1992.); D1939 (Zakon o izmjeni Zakona o oprostima od krivičnog progona i postupka za krivična djela, 31. svibnja 1995.); D1940 (Zakon o oprostima počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranih dijelova područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije, 21. svibnja 1996.). V. i D680 (Zakon o općem oprostima).

¹⁴⁵³ D1935 (Tomislav Penić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 13; D1938 (Zakon o oprostima od krivičnog progona, 25. rujna 1992.), str. 1; D1940 (Zakon o oprostima počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranih dijelova područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije, 21. svibnja 1996.), str. 1–2.

¹⁴⁵⁴ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.–14. listopada 2005.), str. 1–2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

¹⁴⁵⁵ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.–14. listopada 2005.), str. 5–6, 9; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), par. 4, 6–7, 13; Elisabeth Rehn, T. 6520, 6575–6577, 6580–6581; D669 (Izvješće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 14. ožujka 1996.), str. 1, 45–46.

¹⁴⁵⁶ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.–14. listopada 2005.), str. 5–6; Elisabeth Rehn, T. 6576–6577; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 1.

nema saznanja o kršenju ljudskih prava i činilo joj se da ne želi informacije kojima je ona raspolagala.¹⁴⁵⁷ Šušak je Elisabeth Rehn rekao da je njezino prvo izvješće u svojstvu specijalne izvjestiteljice odviše usredotočeno na zločine pripadnika vojnih snaga. Izjavio je da je država pokrenula 222 kaznena postupka za palež i pljačku i da je u predmetnom području, pomoću snaga od 13.000 profesionalnih vojnika, brzo uspostavljen red i mir.¹⁴⁵⁸ Tuđman je Elisabeth Rehn rekao da je za hrvatsku stranu bilo nemoguće da se u operaciji Oluja "vodi rat u rukavicama", kao niti da poslije nje spriječi djela osvete ljudi koji su se vraćali u Krajinu, primjerice rušenje kuća.¹⁴⁵⁹

2103. U izvješću koje je glavni tajnik UN-a podnio Vijeću sigurnosti 14. veljače 1996. godine stoji sljedeće:

[R]askorak [...] između broja očiglednih kršenja prava na život koja su evidentirali istražitelji Ujedinjenih naroda u bivšim sektorima – najmanje 150 slučajeva – i broja slučajeva koje su priznale hrvatske vlasti, i dalje je velik i ostaje bez objašnjenja. Iako je Vlada u najdramatičnijim slučajevima pokrenula kazneni progon, primjerice u vezi s masakrom devet osoba srpske nacionalnosti u Varivodama, te nekim drugim slučajevima, malo toga pokazuje napredak u rješavanju mnogih drugih prijavljenih pojedinačnih slučajeva oduzimanja života osobama.¹⁴⁶⁰

2104. **Peter Galbraith**, veleposlanik SAD-a u Hrvatskoj od 1993. do 1998. godine,¹⁴⁶¹ u svom je svjedočenju izjavio da se to podudara s njegovim zapažanjima i saznanjima.¹⁴⁶² Galbraith je u svom svjedočenju izjavio da se Tuđmanu i još nekim hrvatskim dužnosnicima, a posebno Šušku, Graniću i Šariniću, požalio na slučajeve kršenja ljudskih prava s hrvatske strane i da je inzistirao na prestanku pljačke i paleža.¹⁴⁶³ Prva reakcija na takve prigovore bio je zid šutnje i poricanja, a potom nevoljko priznavanje ili zaobilazni odgovori, primjerice odgovor da to čine hrvatski civili koji se vraćaju u to područje i da je to izvan moći hrvatskih vlasti.¹⁴⁶⁴ U vezi s teškim djelima nasilja počinjenim poslije operacije Oluja, Tuđman je priznao da postoje

¹⁴⁵⁷ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 6.

¹⁴⁵⁸ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5-6; Elisabeth Rehn, T. 6507, 6569, 6571, 6579-6581; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 11.

¹⁴⁵⁹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5; Elisabeth Rehn, T. 6509, 6523-6525, 6527-6528, 6534, 6536-6539; P601 (Zapisnici sa sastanaka), str. 9; D681 (Audio-snimka i transkript sastanka predsjednika Franje Tuđmana i Elisabeth Rehn, 4. prosinca 1995.), str. 2-4.

¹⁴⁶⁰ P485 (Izvješće glavnog tajnika UN-a, 14. veljače 1996.), par. 13.

¹⁴⁶¹ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), str. 1, par. 1, 3; Peter Galbraith, T. 4901.

¹⁴⁶² Peter Galbraith, T. 5217.

¹⁴⁶³ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 46, 56.

¹⁴⁶⁴ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 56.

problemi, ali ih je umanjivao i nije pokazivao nikakvu spremnost da u vezi s tim nešto i poduzme.¹⁴⁶⁵

2105. Prema riječima **Petra Pašića**, Srbina iz Hrvatske i povjerenika Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,¹⁴⁶⁶ nije postojao nikakav službeni državni politički program koja bi dopuštao palež, pljačku i umorstva u bivšem Sektoru Jug poslije operacije Oluja.¹⁴⁶⁷ **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za temeljnu policiju,¹⁴⁶⁸ u svom je svjedočenju izjavio da je Jarnjaku dostavljao prijave o tome da se na terenu čine kaznena djela, počinitelji kojih su i osobe u vojnim odorama.¹⁴⁶⁹ Prema Morićevim izjavama, Jarnjak je bio zabrinut zbog tih događaja i često je o njima razgovarao s ministrom obrane.¹⁴⁷⁰ Na osnovi toga što mu je govorio Jarnjak, Moriću je bilo jasno da je reakcija ministra obrane na takve dojave uvijek bila nalog Moriću i Laušiću, načelniku Uprave VP, da se pojača sigurnost.¹⁴⁷¹ Iz tih povremenih komunikacija s ministrima unutarnjih poslova, obrane i pravosuđa, Morić je razabrao da su oni zabrinuti zbog zločina i da žele promijeniti situaciju.¹⁴⁷² Morić je u svom svjedočenju izjavio da u MUP-u nikad nije stekao dojam da bi se zločini dopuštali s ciljem da se Srbi istjeraju iz Krajine i da im se onemogućí povratak.¹⁴⁷³ Morić je dodao da su svi u MUP-u tada smatrali da su ti zločini na terenu negativna pojava.¹⁴⁷⁴

2106. Dana 6. studenoga 1998., Savjet RH za suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom održao je sjednicu. Prema zapisniku s te sjednice, ministar vanjskih poslova Mate Granić je rekao da je Hrvatska propuste počinila nakon operacije Oluja, kada nije procesuirala eventualne počinitelje ratnih zločina. On je izjavio da će Hrvatska morati procesuirati "neke slučajeve kršenja prava". Granić i ravnatelj Hrvatske izvještajne službe, Šeparović, predložili su da se s Međunarodnom sudom surađuje, na način da se dostave dokumenti koji neće nanijeti štetu sigurnosnim interesima Hrvatske. Ministar

¹⁴⁶⁵ P444 (Peter Galbraith, izjava svjedoka, 13. travnja 2007.), par. 35.

¹⁴⁶⁶ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1–2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

¹⁴⁶⁷ Petar Pašić, T. 22738–22739.

¹⁴⁶⁸ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1–10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502–25505, 25508–25511, 25514–25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926–25927.

¹⁴⁶⁹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 198–199, 202–203; Joško Morić, T. 25837.

¹⁴⁷⁰ Joško Morić, T. 25594, 25837–25838.

¹⁴⁷¹ Joško Morić, T. 25838–25839.

¹⁴⁷² Joško Morić, T. 25641–25642.

¹⁴⁷³ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 28, 212–214, 268–269; Joško Morić, T. 25741–25742.

unutarnjih poslova Ivan Penić izjavio je da si je Hrvatska sama kriva što nije kaznila počinitelje zločina poslije operacije Oluja. Potpredsjednik Vlade i ministar pravosuđa Milan Ramljak zaključio je da se čini potrebnim preispitati strategiju usvojenu prije dvije-tri godine o neprocesuiranju događaja i zločina počinjenih poslije operacije Oluja.¹⁴⁷⁵

2107. **Mladen Bajić**, zamjenik vojnog tužitelja u ZP-u Split od 1992. do 1996. godine,¹⁴⁷⁶ u svom je svjedočenju izjavio da su hrvatske vlasti od 2001. usvojile ozbiljniji pristup procesuiranju kaznenih djela koja su počinili pripadnici Hrvatske vojske i policije, uključujući i ona koja su počinjena poslije operacije Oluja, napomenuvši da je taj pomak bio bitan za vjerodostojnost hrvatskog pravosuđa.¹⁴⁷⁷ On je u svom svjedočenju izjavio da je 2002. godine, kad je stupio na dužnost glavnog državnog odvjetnika, pregledao sve predmete otvorene od 1991. godine i da je primijetio da su mnogi od njih otišli u pogrešnom smjeru.¹⁴⁷⁸ Kao primjer razloga svojeg nezadovoljstva istaknuo je da su mnoga kaznena djela jednostavno ostala neprocesuirana.¹⁴⁷⁹ Unatoč tim problemima, Bajić je tvrdio da nije vidio nikakve znakove nedostatka volje političkog vodstva da se procesuiraju navodni počinitelji, točnije, da se procesuiraju zločini koje su Hrvati počinili protiv Srba.¹⁴⁸⁰

2108. **Christopher Albiston**, samostalni konzultant, stručnjak za pitanja održavanja javnog reda i mira, sigurnosti i obavještajne djelatnosti i vještak za pitanja održavanja javnog reda i mira tijekom i nakon sukoba,¹⁴⁸¹ izjavio je da je u vrijeme poslije operacije Oluja postojao i bio u funkciji sustav kaznenog pravosuđa, u okviru kojeg su hrvatske vlasti stvarno nastojale riješiti problem kriminala, a policija obavljala svoju ulogu u bilježenju i prosljeđivanju podataka o zločinima u relevantnim područjima.¹⁴⁸² Albiston je izjavio da nije zapazio nikakve pokazatelje organiziranog propuštanja hrvatskih vlasti da djeluju na uspostavi reda i mira, kao niti namjernog opstruiranja te

¹⁴⁷⁴ Joško Morić, T. 25742.

¹⁴⁷⁵ P2616 (Zapisnik sa 33. sjednice Savjeta RH za suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom, 9. studenog 1998.), str. 1–5.

¹⁴⁷⁶ D1626 (Mladen Bajić, izjava svjedoka, 21. svibnja 2009.), par. 2; Mladen Bajić, T. 20731, 20784.

¹⁴⁷⁷ Mladen Bajić, T. 20844–20846, 20870–20872; P2613 (Izjava Mladena Bajića u vezi s procesuiranjem kaznenih djela koja su počinili pripadnici HV-a i policije, 8. veljače 2007.), str. 1.

¹⁴⁷⁸ Mladen Bajić, T. 20844–20846, 20850–20851, 20870–20872.

¹⁴⁷⁹ Mladen Bajić, T. 20850–20851, 20870–20872.

¹⁴⁸⁰ Mladen Bajić, T. 20776–20777, 20781, 20844–20846, 20851, 20866.

¹⁴⁸¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), str. 53–59; Christopher Albiston, T. 23754, 23758–23762.

¹⁴⁸² D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.42, 3.71; Christopher Albiston, T. 24040, 24042–24043, 24050, 24052–24053.

zadaće.¹⁴⁸³ Isto tako, hrvatske se vlasti prema djelima poput pljačke, paleža i ubijanja nisu odnosile tolerantno ili ravnodušno, premda ima pokazatelja pojedinačnih propusta djelatnika policije.¹⁴⁸⁴

2109. Raspravno će vijeće sada dati prikaz dokaza predočenih u vezi s djelovanjem Civilne zaštite i timova za humanu asanaciju poslije operacije Oluja. **Zdravko Židovec**, pomoćnik ministra za unutarnje poslove zadužen za informacije, analitiku, protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu tijekom cijele 1995. godine, te član zapovjednog stožera akcije Povratak,¹⁴⁸⁵ u svom je svjedočenju izjavio da su u siječnju 1994. poslovi civilne zaštite iz nadležnosti Ministarstva obrane prešli u nadležnost Ministarstva unutarnjih poslova, tako da vojska nije bila ovlaštena za izdavanje zapovijedi postrojbama Civilne zaštite.¹⁴⁸⁶ Židovec je izjavio da ga je nekoliko dana prije operacije Oluja Jarnjak zadužio da za tu operaciju pripremi plan protupožarne i civilne zaštite.¹⁴⁸⁷ S danom 4. kolovoza 1995., svi poslovi te vrste postali su dijelom programa operacije Povratak.¹⁴⁸⁸ Dana 4. kolovoza 1995., Židovec je svim policijskim upravama izdao zapovijed da aktiviraju vodove za asanaciju i raskrčivanje da, u suradnji s vojnim vlastima i s njihovim odobrenjem, počnu s uklanjanjem leševa.¹⁴⁸⁹ To se imalo činiti u suradnji s kriminalističkom policijom. Svaka policijska uprava bila je dužna voditi evidenciju o pronađenim leševima, identifikaciji i ukopu, te o tome dnevno izvještavati stožer operacije Povratak i Sektor civilne zaštite MUP-a.¹⁴⁹⁰ Dana 5. kolovoza 1995., Židovec je, među ostalim, Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj poslao sljedeću zapovijed: "Odmah pristupite asanaciji terena na oslobođenom području [...] i to prije svega pronalaženju, identifikaciji i sahranjivanju ljudskih leševa".¹⁴⁹¹ Te su se zadaće imale izvoditi na sljedeći način:

1. Nakon pirotehničkog pregleda okoliša i leša pristupa se identifikaciji koju obavlja krim-tehničar, uz obavezno fotografiranje leša i uzimanje otisaka prstiju.

¹⁴⁸³ Christopher Albiston, T. 23858, 24063–24065, 24117, 24119.

¹⁴⁸⁴ Christopher Albiston, T. 24062–24065, 24071.

¹⁴⁸⁵ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 6, 8; Zdravko Židovec, T. 1992.1.

¹⁴⁸⁶ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 65, 69; Zdravko Židovec, T. 19872, 19887.

¹⁴⁸⁷ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 15.

¹⁴⁸⁸ Zdravko Židovec, T. 19882, 19890.

¹⁴⁸⁹ D232 (Nalog pomoćnika ministra unutarnjih poslova svim policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.), item b), 3.–4.

¹⁴⁹⁰ D232 (Nalog pomoćnika ministra unutarnjih poslova svim policijskim upravama, 4. kolovoza 1995.), item b), 4.

¹⁴⁹¹ D233 (Zapovijed pomoćnika ministra unutarnjih poslova policijskim upravama splitsko-dalmatinskoj, šibenskoj i zadarsko-kninskoj, 5. kolovoza 1995.), str. 1.

2. Svaki pronađeni leš mora imati svoj identifikacijski broj (pločice se zadužuju u odjelima krim-policije vaše policijske uprave).
3. Ukop leševa vrši se na lokalnim grobljima obavezno u pojedinačne grobove uz stavljanje oznaka (križeva).
4. Kopanje raka obvezatno vršiti na način da se rake kopaju pojedinačno, jer se prema međunarodnom pravu jame s više od četiri leša smatraju masovnim grobnicama.¹⁴⁹²

2110. Poslije operacije Oluja, na području na koje se odnosi Optužnica pronađeno je više leševa, uključujući leševe osoba za koje se činilo da su bile ubijene.¹⁴⁹³ Židovec je u svom svjedočenju izjavio da je uloga civilne zaštite obuhvaćala i poslove u vezi s posljedicama ratnih djelovanja uključujući i asanaciju putem, među ostalim, zbrinjavanja ljudskih ostataka.¹⁴⁹⁴ Židovec je posvjedočio da su u timovima za animalnu i humanu asanaciju radili profesionalni djelatnici civilne zaštite i kriminalistički tehničari iz nadležne policijske uprave.¹⁴⁹⁵ Civilna zaštita morala je sastaviti zapisnik o ukopu, odnosno popuniti obrazac koji je sadržavao i identifikacijski broj leša, podatke o tome je li osoba bila civil ili vojnik te ostale osobne podatke.¹⁴⁹⁶ Odjeća i predmeti nađeni s lešom bili su ključni čimbenik prilikom utvrđivanja je li osoba bila vojnik.¹⁴⁹⁷ Izvješća o asanaciji zatim su se dostavljala stožeru akcije Povratak.¹⁴⁹⁸ Kriminalistički tehničar također je bio dužan sastaviti izvješće i dostaviti ga kriminalističkom odjelu nadležne policijske uprave.¹⁴⁹⁹ Ako bi kriminalistički tehničar sumnjao da je posrijedi ubojstvo, kriminalistička policija obavila bi kriminalističku obradu.¹⁵⁰⁰ Leševi su se

¹⁴⁹² D233 (Zapovijed pomoćnika ministra unutarnjih poslova policijskim upravama splitsko-dalmatinskoj, šibenskoj i zadarsko-kninskoj, 5. kolovoza 1995.), str. 2. V. i P230 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 21.-26. kolovoza 1995., 27. kolovoza 1995.) 27. kolovoza 1995.), str. 5. V. i D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 72; Zdravko Židovec, T. 19874, 19878–19879, 1991.5–1991.6; D1571 (Zapovijed Zdravka Židovca PU sisačko-moslavačkoj o provedbi asanacije, 6. kolovoza 1995.), str. 1–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 22; Ive Kardum, T. 9518–9521.

¹⁴⁹³ V. npr. P688 (Obavijest o pronalasku leševa); D69 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena); D1783 (Izvješće Odjela kriminalističke policije PU šibenske pod naslovom "Pronalazak mrtvih tijela na oslobođenom području tijekom akcije 'Oluja'", 31. kolovoza 1995.).

¹⁴⁹⁴ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 8, 16; Zdravko Židovec, T. 19872.

¹⁴⁹⁵ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 47; Zdravko Židovec, T. 19874.

¹⁴⁹⁶ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 52, 72; Zdravko Židovec, T. 19878–19879; D1571 (Zapovijed Zdravka Židovca PU sisačko-moslavačkoj o provedbi asanacije, 6. kolovoza 1995.), str. 1–3.

¹⁴⁹⁷ Zdravko Židovec, T. 19879.

¹⁴⁹⁸ Zdravko Židovec, T. 19917.

¹⁴⁹⁹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 50; Zdravko Židovec, T. 19916–19917, 19972–19973.

¹⁵⁰⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 51; Zdravko Židovec, T. 19916.

poslije očevida sahranjivali, čak i u slučaju kad je utvrđeno da posrijedi nije bila prirodna smrt.¹⁵⁰¹

2111. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995. godine,¹⁵⁰² u svom je svjedočenju izjavio da je Stanko Batur, načelnik Civilne zaštite u Cetininoj policijskoj upravi, bio odgovoran za zbrinjavanje ljudskih leševa na terenu.¹⁵⁰³ Batur je Židovcu i Cetini podnio izvješća o tome koliko je tijela pronađeno, uklonjeno i ukopano.¹⁵⁰⁴ Cetina je bio uključen u organizacijske aspekte asanacije terena, uključujući davanje ljudstva i potrebne opreme. Cetina je izjavio da je policija, kad bi dobila dojavu da je pronađen leš, o tome obavještavala kriminalističku policiju koja bi izašla na teren istoga dana.¹⁵⁰⁵ Ako bi prilikom asanacije bio pronađen leš, tim za zbrinjavanje ljudskih ostataka donosio je ocjenu o tome je li osoba poginula u borbi ili je ubijena.¹⁵⁰⁶ U tim za asanaciju u pravilu je bio uključen djelatnik kriminalističke policije i vještak sudskog patologa.¹⁵⁰⁷ Ako bi djelatnici policije prilikom pregleda leša posumnjali da je počinjeno ubojstvo, o tome bi obavijestili kriminalističku policiju koja bi napravila očevid.¹⁵⁰⁸ Ako je posrijedi bila osoba koja je poginula u borbi, očevid nije bio potreban.¹⁵⁰⁹ Takva kriminalistička obrada u vezi s pronađenim leševima provodila se neposredno poslije operacije Oluja.¹⁵¹⁰

2112. **Svjedok 84**, djelatnik policije u Kninu,¹⁵¹¹ objasnio je da bi policija, kad bi u području Knina bili pronađeni leševi, osigurala dotično mjesto do dolaska tima za

¹⁵⁰¹ Zdravko Židovec, T. 1991.6, 1997.3.

¹⁵⁰² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3–4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517

¹⁵⁰³ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 12–13. V. i P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 7; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 40.

¹⁵⁰⁴ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 2, 16; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12–13.

¹⁵⁰⁵ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16.

¹⁵⁰⁶ Ivica Cetina, T. 23493, 23595–23596, 23654–23655.

¹⁵⁰⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16; Ivica Cetina, T. 23493, 23596–23597, 23654–23655.

¹⁵⁰⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 16; Ivica Cetina, T. 23493, 23596, 23648–23649. V. i Ive Kardum, T. 9418.

¹⁵⁰⁹ Ivica Cetina, T. 23595. V. i P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 8; Ive Kardum, T. 9327–9328, 9330–9331, 9415, 9429.

¹⁵¹⁰ Ivica Cetina, T. 23648–23649.

¹⁵¹¹ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

očevid iz Zadra, koji se bi se sastojao od istražnog suca i kriminalističkih tehničara.¹⁵¹² O pronalasku leševa kninska policija bi obavijestila i Batura.¹⁵¹³ Nakon što bi kriminalistička policija obavila očevid, Civilna zaštita bi uklonila leševe i pobrinula se za ukop.¹⁵¹⁴ Civilna zaštita nije smjela ukloniti leševe prije nego što bi kriminalistički odjel završio s očevidom.¹⁵¹⁵

2113. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,¹⁵¹⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je za animalnu i humanu asanaciju bila zadužena isključivo Civilna zaštita.¹⁵¹⁷ Svaki tim koji bi izašao na teren radi asanacije u svojem je sastavu imao kriminalističkog tehničara, koji je uvijek bio nazočan kada je Civilna zaštita uklanjala leš.¹⁵¹⁸ Ako je posrijedi bio leš u raspadanju, Civilna zaštita bi uz leš položila metalnu pločicu s brojem i imenom žrtve ili – ako žrtva nije bila identificirana – s oznakom "NN".¹⁵¹⁹ Tek tada bi se leš fotografirao.¹⁵²⁰

2114. Kardum je izjavio da nikad nije dobio nalog da ne provede kriminalističku obradu.¹⁵²¹ Međutim, izjavio je da bi redovna policija, kad bi pronašla leš u raspadanju osobe čija je smrt nastupila približno u vrijeme operacije Oluja, obično evidentirala da je leš u stanju raspadanja i slučaj bi se odredio za asanaciju.¹⁵²² Osim toga, svjedok je izjavio da hrvatska civilna policija nije provodila kriminalističku obradu ako su posrijedi bili leševi hrvatskih vojnika jer se pretpostavljalo da se radi o poginulima u borbi.¹⁵²³ Jednako se postupalo i u slučaju srpskih vojnika, osim ako bi Kardum imao

¹⁵¹² P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 8, 17; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 22; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 35, 38; svjedok 84, T. 11326–11327, 11336–11337, 11339.

¹⁵¹³ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 8; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 23; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 35, 38; svjedok 84, T. 11326.

¹⁵¹⁴ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 8; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 35, 38.

¹⁵¹⁵ P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), par. 17.

¹⁵¹⁶ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1–3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251–9252, 9398, 9498–9499.

¹⁵¹⁷ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 22, 44; Ive Kardum, T. 9275, 9323, 9414–9415.

¹⁵¹⁸ Ive Kardum, T. 9415, 9417, 9422.

¹⁵¹⁹ Ive Kardum, T. 9416.

¹⁵²⁰ Ive Kardum, T. 9415–9416.

¹⁵²¹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 9–10; Ive Kardum, T. 9331, 9453, 9516–9517.

¹⁵²² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 36; Ive Kardum, T. 9327–9328, 9414, 9428–9429.

¹⁵²³ Ive Kardum, T. 9331–9332.

informaciju da je počinjen ratni zločin, u kojem bi slučaju o tome obavijestio kriminalističku vojnu policiju i zajedno s njom proveo obradu.¹⁵²⁴ Svjedok je izjavio da je otkriven priličan broj samoubojstava ili starijih osoba preminulih prirodnom smrću.¹⁵²⁵

2115. Prema zapisniku sa sastanka načelnika Sektora Ivana Nađa i nekoliko odjelnih načelnika, održanog 7. kolovoza 1995, ključna zadaća bila je asanacija terena u području vojnih djelovanja.¹⁵²⁶ Osim toga, utvrđena je i zadaća provođenja identifikacije osoba na propisan način, te da nije potrebno provoditi očevide.¹⁵²⁷ Dana 7. kolovoza 1995., Židovec je Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj i još nekim policijskim upravama izdao nalog da izvide svoj teren i da stožeru operativne akcije Povratak u MUP-u podnesu izvješće o svemu izvršenomu, u kojem mora biti naveden broj poginulih i koliko je ljudi bilo potrebno da se te osobe pronađu, identificiraju i sahrane.¹⁵²⁸ Židovec je izjavio da je humana asanacija počela nakon operacije Oluja, oko 7. ili 8. kolovoza 1995., i da je tada pronađen velik broja leševa u stanju raspadanja.¹⁵²⁹ Židovec je izjavio i to da je za humanu asanaciju bila zadužena isključivo Civilna zaštita, koja je asanaciju uvijek obavljala u suradnji s kriminalističkom policijom, a kriminalistička policija je bila ta koja je Civilnu zaštitu obavještavala o lokaciji leševa za koje postoji potreba asanacije.¹⁵³⁰ O svim slučajevima gdje je bila potrebna humana asanacija morala se obavijestiti Civilna zaštita, bilo izravno bilo posredno preko Židovca, koji je te obavijesti prosljeđivao Odjelu Civilne zaštite.¹⁵³¹ Prema zapisniku sa sjednice VONS-a održane 11. kolovoza 1995., Jarnjak je rekao da postoje velike teškoće u vezi s asanacijom terena.¹⁵³² Čak ni 4.000 ljudi iz civilne zaštite nije bilo dovoljno (a nisu imali ni dovoljno vozila) da se raščisti tako veliko područje. Prema Jarnjakovim riječima, prvo su morali provesti asanaciju naseljenih područja, stvoriti uvjete da se ljudi vrate. Prvo bi se provela asanacija i

¹⁵²⁴ Ive Kardum, T. 9332, 9495.

¹⁵²⁵ Ive Kardum, T. 9274.

¹⁵²⁶ D235 (Zapisnik sa sastanka kolegija načelnika Sektora kriminalističke policije, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁵²⁷ D235 (Zapisnik sa sastanka kolegija načelnika Sektora kriminalističke policije, 7. kolovoza 1995.), točka 1.

¹⁵²⁸ D601 (Nalog Zdravka Židovca upućen policijskim upravama, 7. kolovoza 1995.). V. D606 (Izvješće PU splitsko-dalmatinske podneseno Operativnom stožeru akcije Povratak MUP-a, 9. kolovoza 1995.); D607 (Izvješće PU šibenske podneseno Operativnom stožeru akcije Povratak MUP-a, 9. kolovoza 1995.).

¹⁵²⁹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 49.

¹⁵³⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 50, 64, 72, 74; Zdravko Židovec, T. 19881, 19965–19967.

¹⁵³¹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 61.

¹⁵³² P2673 (Zapisnik sa sjednice VONS-a održane 11. kolovoza 1995.), str. 1–2, 7.

identifikacija leševa, no to se odvijalo vrlo sporo. Potom bi se pristupilo animalnoj asanaciji i čišćenju terena na ostalim područjima.¹⁵³³ Prema Židovčevim izjavama, asanacija ljudskih ostataka bila je završena oko sredine kolovoza 1995., a od područja Siska pa do područja Policijske uprave splitsko-dalmatinske Civilna zaštita je asanirala 902 leša.¹⁵³⁴

2116. U razdoblju od 8. kolovoza do 20. listopada 1995., Cetina je dostavljao redovna izvješća Stožeru akcije Povratak u MUP-u, u kojima su bili evidentirani i leševi pronađeni prilikom asanacije terena.¹⁵³⁵ Slična izvješća podnosile su i druge policijske uprave.¹⁵³⁶

2117. **Albiston** je u svom svjedočenju izjavio da izvješće od 31. kolovoza 1995., u kojem se podrobno govori o tome što je poduzeto u vezi s leševima u područjima gdje je bilo borbenih djelovanja u okviru operacije Oluja, pokazuje da je civilna policija postupala u skladu s propisanim postupcima koji omogućuju poduzimanje istražnih

¹⁵³³ P2673 (Zapisnik sa sjednice VONS-a održane 11. kolovoza 1995.), str. 7.

¹⁵³⁴ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 71; Zdravko Židovec, T. 19866–19867.

¹⁵³⁵ D348 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 8. kolovoza 1995.); D351 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 10. kolovoza 1995.); D352 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, leševi br. 102–127, 11. kolovoza 1995.); D354 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 16. kolovoza 1995.); D355 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 18. kolovoza 1995.); D356 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 20. kolovoza 1995.); D357 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 21. kolovoza 1995.); D358 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 25. kolovoza 1995.); D359 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 27. kolovoza 1995.); D360 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 28. kolovoza 1995.); D361 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 29. kolovoza 1995.); D362 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 30. kolovoza 1995.); D363 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 2. rujna 1995.); D364 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 5. rujna 1995.); D365 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 6. rujna 1995.); D366 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 11. rujna 1995.); D367 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, leševi br. 129–169, 11. kolovoza 1995.); D368 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 12. rujna 1995.); D369 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 13. rujna 1995.); D370 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 15. rujna 1995.); D371 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 18. rujna 1995.); D373 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 19. rujna 1995.); D375 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 24. rujna 1995.); D376 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 2. listopada 1995.); D377 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 5. listopada 1995.); D378 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 9. listopada 1995.); D379 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 13. listopada 1995.); D380 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 17. listopada 1995.); D381 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Stožeru akcije Povratak MUP-a, 20. listopada 1995.); D382 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 9. siječnja 1996.).

¹⁵³⁶ V. D353 (Izvješće Drage Matića, načelnika PU šibenske, podneseno stožeru MUP-a, 8. kolovoza 1995.).

radnji za samog trajanja sukoba.¹⁵³⁷ U tom izvješću se navodi da je kriminalistička policija obavljala obdukcije, dostavljala nadležnim organima informacije o deliktima i nastojala obavljati redovni redarstveni posao unatoč teškoćama s kojima se suočavala.¹⁵³⁸ Kako pokazuju izvješća Medicinskog centra Šibenik, izdana u vremenu od 5. do 8. kolovoza 1995., na dvanaest leševa pronađenih u području Smrdelja, Drniša, Kistanja i drugdje obavljen je vanjski pregled tijela s ciljem ustanovljenja uzroka smrti.¹⁵³⁹ Što se tiče dokaza o tome da su poslije operacije Oluja u velikom broju slučajeva leševi bili tretirani kao leševi poginulih u borbi, Albiston je izjavio da bi, u idealnoj situaciji, takve smrtno slučajeve trebalo tretirati kao sumnjive i obaviti kriminalističku obradu, te da to jest bio propust tadašnjeg hrvatskog kriminalističkog sustava.¹⁵⁴⁰ Međutim, postojali su razni praktični razlozi, primjerice zdravstveni razlozi i vrućina, zašto se u praksi postupalo tako kako se postupalo.¹⁵⁴¹ Osim toga, policijske snage koje djeluju u području sukoba i u područjima neposredno poslije sukoba, rade u uvjetima koji otežavaju kriminalističku obradu.¹⁵⁴² Primjerice, prije otvaranja kriminalističke istrage u vezi s deliktom, prvo je potrebno ostvariti efektivnu prisutnost i efektivnu kontrolu temeljne civilne policije u predmetnom području, s ciljem zaštite osoba i objekata, te kako bi policija bila u mogućnosti doći na mjesto zločina i staviti ga pod nadzor.¹⁵⁴³ S obzirom na takve teškoće i na resurse kojima je policija tada raspolagala, nije se moglo očekivati da se provede kriminalistička obrada za svaki smrtni slučaj.¹⁵⁴⁴

¹⁵³⁷ Christopher Albiston, T. 24106, 24109, 24125–24127; D1783 (Izvješće Odjela kriminalističke policije PU šibenske pod naslovom "Pronalazak mrtvih tijela na oslobođenom području tijekom akcije 'Oluja'", 31. kolovoza 1995.).

¹⁵³⁸ Christopher Albiston, T. 24106, 24108–24109, 24125–24127; D1783 (Izvješće Odjela kriminalističke policije PU šibenske pod naslovom "Pronalazak mrtvih tijela na oslobođenom području tijekom akcije 'Oluja'", 31. kolovoza 1995.).

¹⁵³⁹ D2158 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 5. kolovoza 1995.); D2159 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 5. kolovoza 1995.); D2160 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2161 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2162 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, točan datum nejasan); D2163 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2164 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 6. kolovoza 1995.); D2165 (Zapisnik u vezi sa smrću Nikole Subote, 7. kolovoza 1995.); D2166 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 8. kolovoza 1995.); D2167 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 7. kolovoza 1995.); D2168 (Zapisnik u vezi s preminulom osobom, 5. kolovoza 1995.). Strane u postupku su stipulirale da, kako proizlazi iz dokaznog predmeta D2165, u tom predmetu nije bilo nikavih istražnih radnji sve dok predmet nije ponovno otvoren 2006. godine (T. 28983–28986, 29005–29007). V. i D1768 (Kaznena prijava u vezi s ubojstvom triju neidentificiranih osoba, 14. listopada 1995.).

¹⁵⁴⁰ Christopher Albiston, T. 24041–24044, 24051.

¹⁵⁴¹ Christopher Albiston, T. 24041, 24043, 24104–24105.

¹⁵⁴² Christopher Albiston, T. 24051–24053, 24113.

¹⁵⁴³ Christopher Albiston, T. 24051–24053, 24113.

¹⁵⁴⁴ Christopher Albiston, T. 24053–24054, 24059–24060, 24108, 24114–24115.

2118. Prema izvješću načelnika veterinarske struke Borisa Radovića, do 5. rujna 1995. u području ZP-a Split asanacijom je obuhvaćeno 418 smrtno stradalih osoba.¹⁵⁴⁵ Od tog ukupnog broja, 200 je uklonjeno i sahranjeno na kninskom groblju, 54 na zadarskom groblju, 96 na groblju u Gračacu, te 21 na pravoslavnom groblju u Korenici.¹⁵⁴⁶

2119. **Bajić** je u svom svjedočenju izjavio da je njegov ured 2001. godine u Kninu ekshumirao oko 300 leševa.¹⁵⁴⁷ Bajić je potvrdio da je većina leševa ukopana bez provedenog očevida ili bez podnijete kaznene prijave, što je bilo značajan čimbenik kasnog pokretanja kaznenog progona u vezi s tim incidentima.¹⁵⁴⁸ U vrijeme njegovog svjedočenja postojali su rezultati identifikacije za 128 od ekshumiranih tijela.¹⁵⁴⁹ Od tih 128 leševa, u 104 slučaja posrijedi su bile osobe ubijene vatrenim oružjem sa strijelnim ranama na prsima, na glavi i u predjelu trbuha, a neke od rana su nastale kao posljedica hitaca iz neposredne blizine.¹⁵⁵⁰ Među tim osobama, ubijenima iz vatrenog oružja, 75 žrtava usmrćeno je približno u vremenu od 4. do 7. kolovoza 1995., dok su sve preostale žrtve usmrćene tijekom slijedećih 30 dana (tj. neposredno poslije operacije Oluja).¹⁵⁵¹ Poslije identifikacije leševa i nakon što su vještaci utvrdili uzroke smrti, izjavio je Bajić, njegovo je tužiteljstvo pokrenulo više postupaka u Zadru i Šibeniku.¹⁵⁵²

2120. Raspravnome vijeću predloženi su i dokazi u vezi s ukapanjem leševa koje su obavile hrvatske vlasti. Svjedoci u vezi s tim bili su Branko Sruk, Karolj Dondo, Murray Dawes, Edward Flynn, Tor Munkelien, Alun Roberts, Stig Marker Hansen, svjedok 136, William Hayden, Maria Teresa Mauro, Kari Anttila, Laila Malm i John Hill, a izvedeni su i dokumentarni dokazi. S iznimkom manjeg broja dokaza koji upućuju na to da je više leševa prvo sahranjeno u masovnu grobnicu u Kninu, a potom premješteno u pojedinačne grobnice,¹⁵⁵³ nisu predloženi nikakvi nepobitni dokazi o postojanju masovnih grobnica na području na koje se odnosi Optužnica. Dokumentarni

¹⁵⁴⁵ P507.1 (Izvješće Borisa Radovića o asanaciji u zoni odgovornosti ZP-a Split, podneseno Glavnom stožeru HV-a, 16. rujna 1995.), str. 4.

¹⁵⁴⁶ P507.1 (Izvješće Borisa Radovića o asanaciji u zoni odgovornosti ZP-a Split, podneseno Glavnom stožeru HV-a, 16. rujna 1995.), str. 4–5.

¹⁵⁴⁷ Mladen Bajić, T. 20769, 20842–20843, 20851–20852, 20867–20870.

¹⁵⁴⁸ Mladen Bajić, T. 20842–20843, 20851–20852, 20867–20870.

¹⁵⁴⁹ Mladen Bajić, T. 20769, 20842–20843, 20867–20870.

¹⁵⁵⁰ Mladen Bajić, T. 20769–20770, 20842–20843, 20867–20870.

¹⁵⁵¹ Mladen Bajić, T. 20842–20843.

¹⁵⁵² Mladen Bajić, T. 20770.

¹⁵⁵³ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 5; Branko Sruk, T. 23300–23308, 23341, 23343, 23355. V. i P2652 (Dopis načelnika PU zadarsko-kninske, 12. kolovoza 1995.), str. 1; P2653 (Izvješće Kornelija Brkića o asanaciji podneseno Damiru Čemerinu, 12. kolovoza 1995.), str. 2. Za dodatna izvješća o masovnim masovnim grobnicama v.: P292 (John Hill, izjava svjedoka, 21. siječnja 1998.), str. 77–79; D274 (Dnevnik Johna Hilla, bilješke za 5.–13. kolovoza 1995.), str. 7–8.

dokazi i iskazi više svjedoka upućuju na to da su u Gračacu i Kninu leševi sahranjivani u individualne grobnice označene križevima s imenima ili s oznakama "NN".¹⁵⁵⁴ Više je međunarodnih promatrača u svojim svjedočenjima izjavilo da im u početku nije bio omogućen pristup na groblja u Gračacu i Kninu, a da su, kad im je dopušteno da obiđu ta groblja, to mogli učiniti samo pod nadzorom pripadnika civilne zaštite.¹⁵⁵⁵ Bez obzira na to što su sigurnosni razlozi kojima su te restrikcije pravdane¹⁵⁵⁶ u nekim slučajevima bili neuvjerljivi, Raspravno vijeće ocjenjuje da se iz dokaza ne može nepobitno utvrditi razlog za ograničavanje pristupa.

2121. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi s odnosima između hrvatskih vlasti i UNCIVPOL-a. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da su se poslije prvih deset dana predstavnici UNCRO-a njemu i drugim službenicima njegove policijske uprave obratili s prikupljenim informacijama o zločinima počinjenim u predmetnom području, te zatražili informacije o tome što poduzima policija.¹⁵⁵⁷ Romanić i Mihić surađivali su s predstavnicima UNCIVPOL-a i izravno ih informirali o

¹⁵⁵⁴ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 9; P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 8; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14, 34, 38; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2-4. rujna 1995.), str. 4; P37 (Dnevno izvješće HRAT-a, 7. rujna 1995.); P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4; P43 (Izvjese o situaciji Čelije za humanitarnu krizu, 16. kolovoza 1995.), str. 3; P61 (Tor Munkelien, izjava svjedoka, 10. siječnja 2008.), par. 25; P67 (Izvjese Tima Podkonje UNMO-a, 27. kolovoza 1995.), par. 8; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3-4; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 31; P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 24; Laila Malm, T. 8195; P780 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-112, 11. rujna 1995.); P988 (Izvjese IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 4.3; P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 4-5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 34; P47 (Izvjese HRAT-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2; D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4; P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 10.

¹⁵⁵⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 9; P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 8, 35; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14, 29, 32, 37; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2; P35 (Dnevno izvješće HRAT-a, 8.-11. rujna 1995.), str. 2; P36 (Dnevno izvješće HRAT-a, 2-4. rujna 1995.), str. 3-4; P38 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 4; P43 (Izvjese o situaciji Čelije za humanitarnu krizu, 16. kolovoza 1995.), str. 3; P172 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 16. listopada 1997.), str. 3-4; P173 (Kari Anttila, izjava svjedoka, 12. prosinca 2007.), par. 31; P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 11, 13-14, 45, 48, 57, 59-62, 65; Alun Roberts, T. 7118; P774 (Laila Malm, izjava svjedoka, 30. srpnja 2008., ispravljeno 4. rujna 2008.), par. 24; Laila Malm, T. 8195; P780 (UNCIVPOL-ovo izvješće o incidentu, S05-95-112, 11. rujna 1995.); P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 34; P47 (Izvjese HRAT-a, 23. kolovoza 1995.), str. 2; D94 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 23. kolovoza 1995.), str. 4; P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), str. 3, P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.), par. 24; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 9.

¹⁵⁵⁶ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 8; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 14, 38; P33 (Dnevno izvješće HRAT-a, 15. kolovoza 1995.), str. 2; P43 (Izvjese o situaciji Čelije za humanitarnu krizu, 16. kolovoza 1995.), str. 3.

stanju na terenu.¹⁵⁵⁸ Otprilike 15 ili 30 dana poslije operacije Oluja, Policijska uprava zadarsko-kninska počela je organizirati sastanke s predstavnicima UNCRO-a i UNCIVPOL-a.¹⁵⁵⁹ Za Cetinu, procesuiranje zločina imalo je više mjesto na ljestvici prioriteta nego davanje informacija UNCIVPOL-u, a on i njegovi kolege nastojali su obraditi svaku dojavu o kriminalu.¹⁵⁶⁰ Osim toga, policiji nije bilo dopušteno da svoja izvješća daje bilo kome izvan pravosuđa.¹⁵⁶¹ Dana 30. kolovoza 1995., Đurica je policijskim upravama, uključujući i zadarsko-kninsku, poslao Pravila zajedničkog rada policije MUP-a RH i UNCIVPOL-a, koja su se odnosila na zajedničke ophodne djelatnosti, izvještavanje i pristup informacijama.¹⁵⁶² Jan Elleby je 19. rujna 1995. Cetini dostavio izvješće s popisom svih ubojstava na području Cetinine policijske uprave prijavljenih UNCIVPOL-u od 4. kolovoza 1995. godine.¹⁵⁶³ Na osnovi toga što je kao datum smrti bio naveden 5. kolovoza 1995. i činjenice da su leševi pronađeni u području ratnih djelovanja, Cetina je ocijenio da je većina tih osoba smrtno stradala u borbenim djelovanjima, a da su ostali bili ubijeni.¹⁵⁶⁴ Cetina je taj popis poslao Kardumu, koji je predmetne osobe morao dovesti u vezu s lokacijama, i obaviti koordinaciju s civilnom zaštitom za potrebe asanacije, te je zatim stvar ostavio u rukama Karduma i Ivana Nađa.¹⁵⁶⁵ Cetina je ocijenio da je Kardum ispravno postupao time što je informacije prosljeđivao MUP-u, gdje se donosila procjena o tome što se može učiniti u vezi s tim incidentima.¹⁵⁶⁶ U vezi s nekim od incidenata s tog popisa pokrenuta je kriminalistička obrada, no to nije bilo moguće učiniti za ostale jer su leševi bili uklonjeni prilikom asanacije terena.¹⁵⁶⁷ Jan Elleby je bio usmeno izviješten o istragama u vezi s ubojstvima.¹⁵⁶⁸

¹⁵⁵⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 5.

¹⁵⁵⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6.

¹⁵⁵⁹ Ivica Cetina, T. 23443, 23616.

¹⁵⁶⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 10, 12.

¹⁵⁶¹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12.

¹⁵⁶² Ivica Cetina, T. 23443; D1751 (Zapovijed načelnika Marijana Bitange svim policijskim postajama, 12. listopada 1995.), str. 3–4.

¹⁵⁶³ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 10; Ivica Cetina, T. 23450. V. i P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 39; Ive Kardum, T. 9511–9512; P923 (Dopis Ive Karduma kojim se Ivanu Nađu dostavlja popis prijavljenih ubojstava primljen 20. rujna 1995. od Jana Ellebyja, 27. rujna 1995.).

¹⁵⁶⁴ Ivica Cetina, T. 23450, 23527–23529.

¹⁵⁶⁵ Ivica Cetina, T. 23450, 23528–23530.

¹⁵⁶⁶ Ivica Cetina, T. 23529.

¹⁵⁶⁷ Ivica Cetina, T. 23451.

¹⁵⁶⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 10; Ivica Cetina, T. 23451.

2122. Dana 13. rujna 1995., **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,¹⁵⁶⁹ proslijedio je Ivanu Nađu na znanje i radi eventualnog daljnjeg postupanja dopis koji je Petro Romasev uputio zapovjedniku Policijske postaje Knin i u kojem Romasev opisuje razne incidente.¹⁵⁷⁰ Kardum je u svom svjedočenju izjavio da je, koliko je njemu bilo poznato, policijska uprava poduzela radnje u skladu s UNCIVPOL-ovim zahtjevima za informacije o rezultatima istraga po navodima o ubojstvima.¹⁵⁷¹ Kardum je izjavio da mu je poznat popis datiran 19. rujna 1995. koji je Jan Elleby poslao Cetini; iako je prepoznao neke od slučajeva koji su ondje navedeni, o nekima od njih dotad nije imao nikakve dojave.¹⁵⁷² Kardum je nadalje izjavio da su on i suradnici razgovarali o tom popisu i da su 27. rujna 1995. taj dopis prosljedili Ivanu Nađu.¹⁵⁷³ Odmah nakon tog datuma, Kardum i suradnici započeli su raditi na procesuiranju navoda o ubojstvima s popisa, što je rezultiralo dolaskom Ivana Nađa, pomoćnika ministra, Benka, i većeg broja djelatnika policije.¹⁵⁷⁴

2123. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da su Elleby i Romasev iz UNCIVPOL-a informacije o leševima, krađama, paležu imovine i o pojedinostima konkretnih incidenata dostavljali Policijskoj upravi Kotara Knin.¹⁵⁷⁵ Policijska uprava Kotara Knin o tim je incidentima obavještavala Policijsku upravu zadarsko-kninsku, kao i civilnu zaštitu koja bi uklonila leševe.¹⁵⁷⁶ Kad bi civilna zaštita uklonila leš, UNCIVPOL-u se dostavljala informacija o tome.¹⁵⁷⁷

2124. Spominjući da je UNCIVPOL-ov dojam o neujednačenom angažmanu i suradnji hrvatske civilne policije, **Albiston** je izjavio da ne iznenađuje što je hrvatska policija možda bila donekle nesklona tome da prema UNCIVPOL-u glede pojedinosti o

¹⁵⁶⁹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1–3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251–9252, 9398, 9498–9499.

¹⁵⁷⁰ Ive Kardum, T. 9509–9510; P921 (Popratni dopis Ive Karduma, upućen Odjelu kriminalističke policije Ministarstva unutarnjih poslova, 13. rujna 1995.); P922 (Telefaks Petra Romaševa s popisom incidenata, upućen zapovjedniku PP Knin, 8. rujna 1995.).

¹⁵⁷¹ Ive Kardum, T. 9428.

¹⁵⁷² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 39–40.

¹⁵⁷³ Ive Kardum, T. 9511–9512; P923 (Dopis Ive Karduma kojim se Ivanu Nađu dostavlja popis prijavljenih ubojstava primljen 20. rujna 1995. od Jana Ellebyja, 27. rujna 1995.), str. 1.

¹⁵⁷⁴ Ive Kardum, T. 9511–9512. V. i P2500 (Pregled istraženih radnji koje su poduzeli hrvatski civilni organi, koji je sastavilo tužiteljstvo), str. 1, 5, 11, 24, 34, 38.

¹⁵⁷⁵ Svjedok 86, T. 5539–5541.

¹⁵⁷⁶ Svjedok 86, T. 5541–5542.

¹⁵⁷⁷ Svjedok 86, T. 5542–5543.

zločinima bude šire ruke jer se informacije te vrste gotovo uvijek smatraju povjerljivima, a koncept promatračkih aktivnosti tada još nije bio razvijen.¹⁵⁷⁸

2125. Raspravno vijeće sada će prijeći na predočene dokaze koji se odnose na teškoće s kojima se suočavala civilna policija. Prema Morićevim izjavama, prije osamostaljenja Hrvatske, udjel Srba zaposlenih u MUP-u u Hrvatskoj bio je oko 60-70%, a u ukupnom stanovništvu Hrvatske tek oko 12-15%, dok je nesrazmjer tog udjela na višim hijerarhijskim razinama bio još veći.¹⁵⁷⁹ Poslije osamostaljenja Hrvatske, više od 2.500 djelatnika policije, većinom Srba, napustilo je policiju.¹⁵⁸⁰ Taj iskaz potkrijepili su **Kardum**¹⁵⁸¹ i **svjedok 86**.¹⁵⁸²

2126. Prema **Kardumovim** izjavama, kriminalistička policija imala je teškoća u obavljanju svojih dužnosti, osobito kad je počeo rat.¹⁵⁸³ Kardum je u svom svjedočenju izjavio da su on i drugi te probleme nastojali riješiti uzimanjem novih ljudi.¹⁵⁸⁴ Osim toga, velik broj djelatnika policije angažirao se u Hrvatskoj vojsci koja je još bila u formiranju, tako da se i to odrazilo na ljudstvo kojim je zadarska policija raspolagala.¹⁵⁸⁵ Kardum je izjavio da tijekom i poslije operacije Oluja temeljna i kriminalistička policija nisu imale dovoljan broj ljudi, niti su ljudi bili dovoljno obučeni za obavljanje svih dužnosti, tako da su se i on i drugi morali ispomagati ljudima iz Zagreba, Rijeke, Splita i Zadra.¹⁵⁸⁶ Kardum je izjavio da ti novi ljudi nisu poznavali teren na kojem su trebali raditi.¹⁵⁸⁷ Osim toga, policija se suočila s iskustvima koja su za nju bila nova – ratni zarobljenici, masovne grobnice, procesuiranje ratnih zločina i slična kaznena djela.¹⁵⁸⁸ Kardum je izjavio i to da su za cijeli teritorij Policijske uprave zadarsko-kninske na raspolaganju bila samo dva, možda tri patologa, približno pet ili šest istražnih sudaca – koji su pokrivali sve vrste problematike – i isto toliko ljudi iz državnog tužiteljstva.¹⁵⁸⁹

¹⁵⁷⁸ D1776 (Izvjestaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.100–3.101.

¹⁵⁷⁹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 24, 26–27, 179; Joško Morić, T. 25512–25514.

¹⁵⁸⁰ Joško Morić, T. 25511–25512.

¹⁵⁸¹ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 4–5; Ive Kardum, T. 9395.

¹⁵⁸² P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 2, 4–5, 15–16; P488 (Izjave svjedoka 86: ispravci i dopune, 25. lipnja 2008.), str. 1.

¹⁵⁸³ Ive Kardum, T. 9250–9251, 9336, 9395–9396.

¹⁵⁸⁴ Ive Kardum, T. 9396.

¹⁵⁸⁵ Ive Kardum, T. 9397.

¹⁵⁸⁶ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 16 (e); Ive Kardum, T. 9305–9306, 9397–9398.

¹⁵⁸⁷ Ive Kardum, T. 9399.

¹⁵⁸⁸ Ive Kardum, T. 9401.

¹⁵⁸⁹ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 28, 30; Ive Kardum, T. 9426.

2127. **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da je poslije operacije Oluja bilo neuobičajeno mnogo slučajeva paleža i krađe.¹⁵⁹⁰ Situaciju da je kriminal tako dugo trajao Morić je objasnio nedostatkom ljudi i nedovoljnom konsolidiranošću redarstvenih snaga kako bi se kontrolirao veliko područje oslobođeno u operaciji Oluja.¹⁵⁹¹ Na tom prostoru, kako je izjavio Morić, bilo je Srba koji su ostali; bilo je spontanih povrataka Hrvata koji bi najčešće ustanovili da je njihova imovina uništena ili bi je našli u susjednoj kući i odnijeli, a ponekad odnijeli i tuđu imovinu tvrdeći da su prepoznali svoju; bilo je zaostalih pripadnika srpskih snaga ili onih koji su dolazili preko granice iz Bosne i Hercegovine; bilo je vojnih rezervista koji su ranije živjeli u tom području, te građana koji bi navukli vojne odore i kretali se po tom području.¹⁵⁹² Morić je napomenuo da je kriminalitetu znatno pogodovala činjenica da je tako mnogo ljudi napustilo svoje domove, kao i broj policajaca koji je bio potreban za zaštitu života i imovine građana.¹⁵⁹³ Najzad, Morić je izjavio da je rad policije bio otežan i uslijed toga što je u tom području bilo oružja, mina i drugih eksploziva, o čemu je Morić bio obaviješten putem izvješća načelnika policijskih uprava.¹⁵⁹⁴

2128. Dana 5. kolovoza 1995. **Cetina** je dobio nadležnost nad cijelom svojom zonom odgovornosti, dio koje je dotad bio na teritoriju pod okupacijom RSK.¹⁵⁹⁵ U okviru operacije Povratak, morale su se otvoriti policijske uprave odnosno nove policijske postaje u Korenici, Obrovcu, Donjem Lapcu, Benkovcu, Kninu i Gračacu.¹⁵⁹⁶ Kako bi Hrvatska vojska oslobodila koje područje, za njom bi došli pripadnici policije i otvarali policijske postaje.¹⁵⁹⁷ Tijekom 10–15 dana, Cetina je obilazio područje svoje policijske uprave te ustrojavao i posjećivao policijske postaje.¹⁵⁹⁸ Dana 5. kolovoza 1995. otvorena je Policijska uprava Kotara Knin, a 5. ili 6. kolovoza 1995. njezinim načelnikom je imenovan Čedo Romanić.¹⁵⁹⁹ Teritorij Policijske uprave Kotara Knin

¹⁵⁹⁰ Joško Morić, T. 25651–25653, 25656.

¹⁵⁹¹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 203–206, 208; Joško Morić, T. 25645–25648, 25652, 25692–25693.

¹⁵⁹² D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 185–187, 206–208; Joško Morić, T. 25613–25614, 25646, 25670–25671, 25692–25693, 25708–25709, 25927.

¹⁵⁹³ Joško Morić, T. 25666–25667, 25692–25693.

¹⁵⁹⁴ Joško Morić, T. 25692–25693, 25703–25704, 25706.

¹⁵⁹⁵ Ivica Cetina, T. 23396.

¹⁵⁹⁶ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 3; Ivica Cetina, T. 23397.

¹⁵⁹⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 3; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5.

¹⁵⁹⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6, 16–17; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁵⁹⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5; Ivica Cetina, T. 23396–23397, 23400.

dotad je bio pod okupacijom RSK.¹⁶⁰⁰ Cetina je 6. kolovoza 1995. bio prisutan prilikom službenog otvaranja policijske postaje u Kninu, koje je obavio ministar Jarnjak.¹⁶⁰¹ Drugog dana operacije Oluja, MUP je imenovao zapovjednike policijskih postaja u Kninu, Korenici, Donjem Lapcu, Gračacu i Donjem Srbu, u općini Donji Lapac, većina kojih su bili srpske nacionalnosti.¹⁶⁰² Ustav je nalagao da se u područjima s većinskim srpskim stanovništvom na javne dužnosti imenuju Srbi.¹⁶⁰³ Budući da u zadarskom području nije bilo dovoljno iskusnih djelatnika policije srpske nacionalnosti za sve potrebne zapovjednike, na dužnost su imenovani ljudi iz drugih krajeva Hrvatske.¹⁶⁰⁴ Niti Romanić niti zapovjednici, a ni djelatnici novoostvorenih policijskih postaja nisu prije oslobađanja tih teritorija bili pripremani za te dužnosti.¹⁶⁰⁵ Nisu bili pripremljeni niti uredski i skladišni prostori, kao ni tehnička sredstva za rad tih policijskih postaja odnosno za Policijsku upravu Kotara Knin.¹⁶⁰⁶ Romanić je pod zapovjedništvom imao oko 100 djelatnika temeljne policije iz cijele Hrvatske.¹⁶⁰⁷ Prije nego što je obuhvatila i novooslobođeni teritorij, Policijska uprava zadarsko-kninska imala je oko 500 djelatnika, a poslije toga oko 1000 djelatnika.¹⁶⁰⁸ Policijska postaja Benkovac imala je između 70 i 90 djelatnika.¹⁶⁰⁹ Romanić i Cetina nisu imali dovoljno ljudi za probleme s kojima su se poslije operacije Oluja morali nositi u svojim policijskim upravama, što je Cetina spominjao višim rukovoditeljima u MUP-u koji su obećali pojačanja u ljudstvu, vozilima i opremi.¹⁶¹⁰ Međutim, ta kadrovska pojačanja nisu bila dovoljna, a za ophodnje je dobiven tek skroman broj vozila.¹⁶¹¹

2129. **Svjedok 86** je u svom svjedočenju izjavio da Policijska uprava Kotara Knin nije imala organizacijsku strukturu kada su 6. kolovoza 1995. stigli prvi djelatnici.¹⁶¹² Prema izjavama tog svjedoka, potrajalo je nekoliko dana prije nego što je policija mogla početi koristiti policijsku postaju u Kninu jer je zgrada bila u lošem stanju i postojala je

¹⁶⁰⁰ Ivica Cetina, T. 23396, 23399, 23503.

¹⁶⁰¹ Ivica Cetina, T. 23399–23400.

¹⁶⁰² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5; Ivica Cetina, T. 23512.

¹⁶⁰³ Ivica Cetina, T. 23512.

¹⁶⁰⁴ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5.

¹⁶⁰⁵ Ivica Cetina, T. 23397–23398.

¹⁶⁰⁶ Ivica Cetina, T. 23397.

¹⁶⁰⁷ Ivica Cetina, T. 23400.

¹⁶⁰⁸ Ivica Cetina, T. 23401.

¹⁶⁰⁹ Ivica Cetina, T. 23432.

¹⁶¹⁰ Ivica Cetina, T. 23402–23403.

¹⁶¹¹ Ivica Cetina, T. 23403.

¹⁶¹² P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 32, 40; svjedok 86, T. 5352, 5781.

mogućnost da je u nju postavljen eksploziv.¹⁶¹³ Svjedok 86 je izjavio da su komunikacije – telefon i telefaks – između centrale i policijske postaje uspostavljene tek poslije deset dana.¹⁶¹⁴ U međuvremenu se veza održavala putem teklića.¹⁶¹⁵ Prema izjavama tog svjedoka, policija u Kninu nije imala problem policijskih vozila.¹⁶¹⁶ Svjedok 86 je nadalje ocijenio da Policijska uprava Kotara Knin nije imala dovoljan broj policajaca za potrebe na tom području.¹⁶¹⁷ **Svjedok 84** je izjavio da policija nije imala dovoljno djelatnika, a niti opreme, što je onemogućavalo kontinuirani redarstveni nadzor u cijelom području.¹⁶¹⁸ Svjedok je izjavio i to da je policija dostavljala dnevna izvješća Moriću u Zagreb, da su upućivani zahtjevi za pojačanja u ljudstvu i opremi, ali da im nisu bili poslani ni dodatni djelatnici ni oprema.¹⁶¹⁹ Prema **Cetininim** izjavama, na tom području nije bilo stanovništva tako da, kad bi policija izašla na mjesto događaja, nije bilo nikoga od koga su se mogle dobiti informacije, zbog čega policija nije mogla prikupljati informacije o zločinima u tom području.¹⁶²⁰ Temeljna policija nije imala dovoljno ljudi kako bi pokrila tako veliki prostor i ostajala je većinom na glavnim prometnicama, tako da nije češće obilazila sela udaljena od glavnih putova i zabačene zaseoke gdje se dogodila većina ubojstava.¹⁶²¹ Predstavnici međunarodne zajednice obilazili su zabačene dijelove područja te su često upravo oni, uključujući UNCRO i Civilnu zaštitu, bili jedini izvor informacija o događajima na terenu.¹⁶²²

2130. Cetina je izjavio da je odjel kriminalističke policije u početku imala samo Policijska uprava zadarsko-kninska, da je u njemu radilo oko 40-50 djelatnika jer je bilo nemoguće organizirati odjele kriminalističke policije u policijskim postajama.¹⁶²³ Za kriminalističku policiju bio je nadležan Cetina.¹⁶²⁴ Kad bi koordinatori ili zapovjednici policijskih postaja imali problem, obraćali su se kriminalističkoj policiji preko Cetine ili

¹⁶¹³ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 32, 38, 40; svjedok 86, T. 5352–5353, 5507–5508, 5759–5760.

¹⁶¹⁴ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 39; svjedok 86, T. 5503–5505, 5513–5514, 5737–5738.

¹⁶¹⁵ Svjedok 86, T. 5503–5505, 5513, 5738.

¹⁶¹⁶ Svjedok 86, T. 5505, 5514.

¹⁶¹⁷ Svjedok 86, T. 5538–5539, 5575–5576, 5583. V. i D452 (Zahtjev za popunu službenika koji je Tomo Ćuk, zapovjednik PP Obrovac, uputio PU Kotara Knin, 7. rujna 1995.).

¹⁶¹⁸ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 16; svjedok 84, T. 11209–11210, 11314.

¹⁶¹⁹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 16; svjedok 84, T. 11209–11210.

¹⁶²⁰ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6.

¹⁶²¹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9–10, 13; Ivica Cetina, T. 23577. V. i P639 (Izvješće posebne izvjestiteljice Elisabeth Rehn, 7. studenog 1995.), par. 31.

¹⁶²² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 6; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9–10; Ivica Cetina, T. 23577.

¹⁶²³ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6; Ivica Cetina, T. 23400–23401, 23445.

¹⁶²⁴ Ivica Cetina, T. 23597.

Ive Karduma.¹⁶²⁵ Dakle, budući da Policijska uprava Kotara Knin nije imala svoj odjel kriminalističke policije, Romanić se za eventualne istražne radnje u slučaju ubojstva za pomoć obraćao Kardumu.¹⁶²⁶ Policijska uprava Kotara Knin sastavila bi službenu zabilješku o događaju, osigurala mjesto događaja i ocijenila je li potrebno pozvati kriminalističku policiju.¹⁶²⁷ Zapovjednik policijske postaje Knin svaku je informaciju o slučajevima ubijanja ili pronalaska leševa dobivenu od UNCIVPOL-a bio dužan proslijediti kriminalističkom odjelu PU zadarsko-kninske.¹⁶²⁸

2131. **Kardum** je u svom svjedočenju izjavio da je, u kolovozu 1995., Policijska uprava Kotara Knin imala sljedeće policijske postaje: Korenica, Donji Lapac, Lovinac, Gračac, Obrovac, Knin, Benkovac, Stankovci, te policijsku ispostavu u Kistanju.¹⁶²⁹ Nadalje, Kardum je izjavio da je organizacijskom shemom bilo zamišljeno da sve policijske postaje na području Policijske uprave Kotara Knin, osim možda one u Lovincu, imaju "krivična" odjeljenja, kojima bi rukovodio upravo Kardum, ali da u kolovozu 1995. ni u jednoj od njih to nije bilo ostvareno.¹⁶³⁰ Kardum je izjavio da nije imao ovlasti da pošalje djelatnike u postaje, a da za to nije imao niti mogućnosti uslijed velikog radnog opterećenja.¹⁶³¹ Prema Kardumovim izjavama, zbog kaotične situacije, on u kriminalističkoj policiji nije imao dovoljno djelatnika kako bi mogao pokriti veliki teritorij koji je njegova policijska uprava poslije operacije Oluja obuhvatila.¹⁶³² Kardum je izjavio da je često, ali bez rezultata, molio Cetinu da se u MUP-u izbori za to da se Policijska uprava zadarsko-kninska iz druge kategorije unaprijedi u policijsku upravu prve kategorije, što bi bio način da se dobije više ljudi i tehničkih sredstava.¹⁶³³ Kardum je izjavio da je približno koncem kolovoza ili početkom rujna 1995. iz svojeg odjela u kojem je radilo 50–60 ljudi, u Knin, Gračac i Benkovac uputio prve policajce za kriminalističke odjele tih policijskih postaja.¹⁶³⁴ Sredinom ili koncem rujna 1995.,

¹⁶²⁵ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁶²⁶ Ivica Cetina, T. 23400, 23445.

¹⁶²⁷ Ivica Cetina, T. 23401.

¹⁶²⁸ Ivica Cetina, T. 23447–23448.

¹⁶²⁹ Ive Kardum, T. 9454–9456; D806 (Karte područja PU zadarsko-kninske i PU Kotara Knin), str. 2–3.

¹⁶³⁰ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 16 (b); P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 20; Ive Kardum, T. 9242–9243, 9357, 9383, 9410, 9454; D806 (Karte područja PU zadarsko-kninske i PU Kotara Knin), str. 2.

¹⁶³¹ Ive Kardum, T. 9270–9271.

¹⁶³² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 38, 56–57; Ive Kardum, T. 9458–9459.

¹⁶³³ Ive Kardum, T. 9457–9458.

¹⁶³⁴ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 11, 16 (c); Ive Kardum, T. 9243, 9251, 9253–9254, 9410; P899 (Nalozi Joška Morića od 6. rujna 1995., s raznim izvješćima i statističkim pregledima), str. 7.

Policajska uprava Kotara Knin prestala je postojati, a njezine su policijske postaje postale samostalne ustrojbene jedinice u jurisdikciji Policijske uprave zadarsko-kninske.¹⁶³⁵

2132. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da je MUP ubrzo poslije početka operacije Oluja imenovao koordinate, uglavnom iskusne profesionalce iz Odjela temeljne policije, i to svakom zapovjedniku policijske postaje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, jer su neki od novoimenovanih zapovjednika bili neiskusni.¹⁶³⁶ U Cetininom području odgovornosti bilo je 12 koordinatora, koji nisu bili pod Cetininim zapovjedništvom, nego su odgovarali izravno MUP-u, kao i Cetini.¹⁶³⁷ Koordinatori su na dužnosti nosili odore i u početku su bili podređeni izravno Franji Đurici, a kasnije Marijanu Tomuradu, koji je poslije oko mjesec dana došao na Đuričino mjesto.¹⁶³⁸ Glavni koordinator odgovarao je pomoćniku ministra za policiju.¹⁶³⁹ Koordinatori nisu imali nikakve ovlasti nad kriminalističkom policijom niti nad specijalnim jedinicama policije.¹⁶⁴⁰ Cetina je u radu bio u bliskom kontaktu s Đuricom; dnevno se na terenu sretao sa zapovjednicima policijskih postaja, uključujući Romanića i Mihića, te s koordinatorima, i s njima razgovarao o svim kriminalnim aktivnostima i problemima, uključujući i ubojstva u predmetnom području; odlazio je na sastanke svih koordinatora u Zadar koji su se održavali u večernjim satima.¹⁶⁴¹ Na kraju 1995. godine MUP je sve koordinate iz tog područja povukao u Zagreb.¹⁶⁴²

2133. **Stjepan Buhin**, zaposlenik MUP-a 1995. godine, stacioniran u Kninu u razdoblju od 6. kolovoza do početka rujna 1995.,¹⁶⁴³ u Knin je došao 6. kolovoza 1995. godine.¹⁶⁴⁴ U to vrijeme Romanić, Mihić i još nekoliko policajaca već su bili u zgradi policije u gradu.¹⁶⁴⁵ Zgrada je bila opustošena i u njoj su bile dvije rupe od granata.¹⁶⁴⁶ Kako je izjavio svjedok, prvih pet do osam dana nije bilo vode, električne struje niti radio-veze, što je značilo da su komunikacije s Policijskom upravom u Zadru i MUP-om

¹⁶³⁵ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), par. 16 (b).

¹⁶³⁶ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5–6; Ivica Cetina, T. 23399, 23512.

¹⁶³⁷ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6, 14.

¹⁶³⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5–6; Ivica Cetina, T. 23425.

¹⁶³⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 5–6.

¹⁶⁴⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁶⁴¹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6–7; Ivica Cetina, T. 23515.

¹⁶⁴² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6.

¹⁶⁴³ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–5; Stjepan Buhin, 10017, 10037, 10058–10059.

¹⁶⁴⁴ Stjepan Buhin, T. 10017, 10037.

¹⁶⁴⁵ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 3; Stjepan Buhin, T. 10020, 10061, 10063, 10119–10120.

u Zagrebu bile ograničene.¹⁶⁴⁷ Sve komunikacije išle su preko djelatnika policije koji su funkcionirali kao teklići i putovali između policijske postaje i Zadra, što je usporavalo rad.¹⁶⁴⁸ Prema izjavama svjedoka, već 6. kolovoza 1995., MUP je poslao policajce u razne policijske postaje na području Policijske uprave Kotara Knin.¹⁶⁴⁹ Međutim, policajaca je bilo malo, nisu svi od njih prošli adekvatnu obuku, bili su iz drugih područja i nisu poznavali Knin i okolicu.¹⁶⁵⁰ Velik broj pripadnika civilne policije bio je raspoređen na kontrolne točke i na osiguranje važnih objekata, primjerice vodocrpilišta.¹⁶⁵¹

2134. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da je, u skladu s hrvatskim zakonima, policija mogla zaustaviti i obaviti provjeru osobe u civilnoj odjeći, a bez sudskog naloga je pretragu osobe ili vozila mogla obaviti samo ako je predmet djela, primjerice roba za koju se sumnja da je opljačkana, bio vidljiv.¹⁶⁵² Policija nije bila ovlaštena za provjeru osobnih dokumenata osoba u odorama ni za provjeru vojnih vozila.¹⁶⁵³ Prema Zakonu o unutarnjim poslovima, kriminalistička istraga protiv pripadnika HV-a mogla se provesti samo zajedno s vojnom policijom.¹⁶⁵⁴ Ako bi policija dobila dojavu o kaznenom djelu u koje su umiješani vojnici, ili ako bi policija dobila drugu vrstu informacija da su vojne osobe počinile kazneno djelo, policija bi o tome obavijestila vojnu policiju.¹⁶⁵⁵ U teoriji, civilna policija je bila ovlaštena da na kontrolnim točkama ne propusti osobe u odori HV-a ili pripadnike HV-a ako se utvrdi da posjeduju opljačkane predmete, ali je zatim morala pozvati vojnu policiju kako bi dotične osobe dalje bile procesuirane unutar vojnog kaznenog pravosuđa.¹⁶⁵⁶ Međutim, u praksi se postupalo drukčije: djelatnici policije odlučivali su što će učiniti ovisno o vlastitoj procjeni o tome hoće li dotična osoba pristati na intervenciju civilne policije u odsutnosti vojne policije, ili će pružiti otpor utvrđivanju identiteta, što bi moglo završiti sukobom.¹⁶⁵⁷ Iako su se djelatnici

¹⁶⁴⁶ Stjepan Buhin, T. 10020.

¹⁶⁴⁷ Stjepan Buhin, T. 10020–10021, 10025–10026, 10042.

¹⁶⁴⁸ Stjepan Buhin, T. 10025–10026, 10042.

¹⁶⁴⁹ Stjepan Buhin, T. 10022–10023.

¹⁶⁵⁰ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 2–3; Stjepan Buhin, T. 9923, 9934–9935, 9988, 10020–10022, 10024–10025, 10040, 10063, 10065.

¹⁶⁵¹ Stjepan Buhin, T. 10022, 10031–10032, 10040, 10045, 10114.

¹⁶⁵² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11; Ivica Cetina, T. 23606.

¹⁶⁵³ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 11; Ivica Cetina, T. 23467.

¹⁶⁵⁴ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; Ivica Cetina, T. 23473.

¹⁶⁵⁵ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 14; Ivica Cetina, T. 23424, 23607.

¹⁶⁵⁶ Ivica Cetina, T. 23465, 23473, 23476, 23478, 23565.

¹⁶⁵⁷ Ivica Cetina, T. 23465, 23473–23475, 23478, 23565–23566, 23570.

policije u nekim prilikama možda i bojali bilo što poduzeti, u mnogim prilikama doista jesu postupili protiv osoba u vojnim odorama.¹⁶⁵⁸ Takvo stanje – za koje je Cetina procjena bila da je postojala mogućnost sukoba – trajalo je približno mjesec i pol.¹⁶⁵⁹

2135. **Kardum** je izjavio da je na teritoriju Policijske uprave zadarsko-kninske hrvatska policija imala kontrolne točke, neko vrijeme zajedno s vojnom policijom.¹⁶⁶⁰ Prema Kardumovim izjavama, često bi se dogodilo da hrvatski vojnik bude propušten na kontrolnoj točki s imovinom za koju ne može dokazati da je njegova.¹⁶⁶¹ Kardum je izjavio da je na tim kontrolnim točkama VP postupala prema pripadnicima HV-a, a civilna policija prema civilima.¹⁶⁶² Civilna ili vojna policija na kontrolnoj točki privremeno bi zaplijenila imovinu i izdala potvrdu s potpisima obiju strana. Najčešće bi potom došli drugi policajci, uzeli zaplijenjenu imovinu i zadržanu osobu ili osobe odveli u najbližu policijsku postaju na obavijesni razgovor, a ako bi se utvrdilo da je imovina ukradena, protiv dotičnih bi se podnijela kaznena prijava.¹⁶⁶³ Međutim, Kardum je izjavio da policija nije svakoga odvodila u policijsku postaju – zbog nedovoljnog ljudstva, ovisno o težini incidenta, o broju drugih incidenata istoga dana i ovisno o udaljenosti najbliže policijske postaje.¹⁶⁶⁴ Policajac koji je ispunio kaznenu prijavu pozvao bi dežurnu službu i zatražio prvi slobodan "KU" broj iz policijskog upisnika, te bi prijavu prosljedio državnom odvjetništvu, u pravilu zajedno sa zaplijenjenom imovinom.¹⁶⁶⁵ Međutim, veći predmeti bili bi pohranjeni ili u policijskom skladištu ili bi bili ostavljeni kod osumnjičenika koji je bio dužan čuvati ih do konačnog rješenja slučaja.¹⁶⁶⁶ Poslije obavljenih konzultacija s tužiteljstvom, policija je u nekim

¹⁶⁵⁸ Ivica Cetina, T. 23647.

¹⁶⁵⁹ Ivica Cetina, T. 23475.

¹⁶⁶⁰ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 53; Ive Kardum, T. 9353, 9437, 9440, 9452–9454; D802 (Izveštje Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 2, 7; D806 (Karte područja PU zadarsko-kninske i PU Kotara Knin), str. 1.

¹⁶⁶¹ Ive Kardum, T. 9353, 9438.

¹⁶⁶² Ive Kardum, T. 9437, 9452–9453.

¹⁶⁶³ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 53; Ive Kardum, T. 9353, 9437–9442, 9447–9448, 9460–9463, 9468; D803 (Potvrda o privremenom oduzimanju 40 ovaca, 27. rujna 1995.); D804 (Potvrda o privremenom oduzimanju puške i devet teladi, 28. kolovoza 1995.); D805 (Potvrda o privremenom oduzimanju raznih kućanskih predmeta od vojnika kojemu su bili povjereni na čuvanje, 29. kolovoza 1995.).

¹⁶⁶⁴ Ive Kardum, T. 9459–9462.

¹⁶⁶⁵ Ive Kardum, T. 9353, 9444, 9449.

¹⁶⁶⁶ Ive Kardum, T. 9443–9447; D805 (Potvrda o privremenom oduzimanju raznih kućanskih predmeta od vojnika kojemu su bili povjereni na čuvanje, 29. kolovoza 1995.).

slučajevima osumnjičenike zadržavala u pritvoru.¹⁶⁶⁷ Kardum je izjavio da su konačnu odluku o privremeno oduzetoj imovini bili ovlašteni donijeti samo sudovi.¹⁶⁶⁸

2136. Kardum je izjavio da se u kolovozu 1995. nije postupalo protiv časnika ili dočasnika Hrvatske vojske, a da ne može reći ništa glede vojnika jer, iako je bilo slučajeva da se utvrdilo da su neke osobe uzimale imovinu, teško je bilo znati jesu li to doista bili vojnici jer je u toku bila demobilizacija, a mnogo je ljudi nosilo vojne odore.¹⁶⁶⁹ Kardum je izjavio da u njegovom području odgovornosti nije kriminalistički obrađeno više incidenata paleža zbog toga što je policija kao prioritetne dobila zadaće osiguravanja prihvatnih centara, nalaženja grobova Hrvata, nalaženja i označavanja minskih polja, te zbog bojazni od mina u zapaljenim kućama i oko njih.¹⁶⁷⁰ Također je izjavio da lokalni Srbi nisu imali povjerenja u hrvatsku policiju, da su bili vrlo neskloni njoj prijavljivati incidente i da su više vjerovali međunarodnim organizacijama.

2137. **Albiston** je objasnio probleme u provođenju kriminalističke obrade koji su se pojavljivali zbog samog ustrojstva Policijske uprave zadarsko-kninske, kao i zbog veličine prostora koji je ta uprava pokrivala.¹⁶⁷¹ Ti su problemi katkad uzrokovali nedovoljno brzo reagiranje, što se odražavalo na kvalitet kriminalističkih istraga.¹⁶⁷² Albiston je ocijenio da civilna policija nije bila kadra ostvariti značajan i trenutni utjecaj na kriminalitet zbog toga što nije imala dostatne resurse ni opremu, nije bila dovoljno obučena i pripremljena, niti je imala adekvatno vodstvo.¹⁶⁷³

2138. Nakon što je razmotrilo probleme s kojima se suočavala civilna policija, Raspravno će vijeće sada ispitati s kakvim se problemima poslije operacije Oluja suočavala vojna policija. Dana 7. kolovoza 1995., Vinko Šupe, pomoćnik zapovjednika zadužen za Odjel za promidžbu OG Šibenik, podnio je izvješće u kojem stoji da još traje čišćenje prostora u zoni odgovornosti.¹⁶⁷⁴ VP je davala osiguranje za objekte od vitalne važnosti na oslobođenom prostoru.¹⁶⁷⁵ VP nije u dovoljnoj mjeri osiguravala nadzor

¹⁶⁶⁷ Ive Kardum, T. 9449–9450.

¹⁶⁶⁸ Ive Kardum, T. 9443.

¹⁶⁶⁹ Ive Kardum, T. 9335, 9338.

¹⁶⁷⁰ Ive Kardum, T. 9497–9498.

¹⁶⁷¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.26–3.30; Christopher Albiston, T. 23776–23780, 23842, 24111, 24122–24123; D1778 (Izotelna karta zone odgovornosti PU Kotara Knin).

¹⁶⁷² Christopher Albiston, T. 23776–23778, 24122, 23780.

¹⁶⁷³ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.7.

¹⁶⁷⁴ P1270 (Redovno izvješće Odsjeka za promidžbenu djelatnost OG Šibenik, Vinko Šupe, 7. kolovoza 1995.).

¹⁶⁷⁵ P1270 (Redovno izvješće Odsjeka za promidžbenu djelatnost OG Šibenik, Vinko Šupe, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

komunikacija i sprečavanje krađe jer nije imala mogućnost za potpuni nadzor na golemom oslobođenom prostoru.¹⁶⁷⁶

2139. Poslije sastanka održanog 16. kolovoza 1995., načelnik policije Bitanga podnio je **Cetini** izvješće da VP nema dovoljno ljudi.¹⁶⁷⁷ Prema Cetininim riječima, vojnih policajaca je bilo manje nego redovnih policajaca u PU zadarsko-kninskoj i PU Kotara Knin, i 71. i 72. bojna nisu imale dovoljno ljudi da pokriju cijeli svoj teritorij.¹⁶⁷⁸ Cetina i drugi pismeno su obavijestili MUP da vojnoj policiji nedostaje ljudi, a taj problem su iznijeli i na sastanku zapovjednika VP.¹⁶⁷⁹ **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da je vojnoj policiji bilo teško pratiti civilnu policiju jer su njezini ljudi bili manje stručno osposobljeni i organizirani, manje pokretni, a i bilo ih je premalo.¹⁶⁸⁰ Sukladno godišnjim izvješćima o radu 72. bojne VP za 1995. godinu, njezina glavna zadaća nakon operacije Oluja bila je ustrojiti postrojbe vojne policije na novooslobođenom području.¹⁶⁸¹ U izvješćima se nadalje navodi da je najveći problem u 1995. godini bio nedostatak ljudi jer je ta bojna stalno bila angažirana u sektorima Sjever i Jug i u zoni OG Livno, a postojali su i stalni problemi izazvani neadekvatnom stručnom osposobljenošću ljudi i nedovoljnom tehničkom opremljenošću.¹⁶⁸² **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik Združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,¹⁶⁸³ u svom svjedočenju je izjavio da su resursi vojne policije bili prenapregnuti jer je vojna policija, a posebno Združena satnija VP u Kninu, bila korištena za zadaće izvan okvira redovnih zadaća VP.¹⁶⁸⁴ On je ocijenio da satnija VP u Kninu nije imala dovoljan broj ljudi, a kako bi se pokrio prostor koji se postupno povećavao i kako bi se mogli ispunjavati mnogobrojni zadaci koje su imali, po njegovoj je procjeni bilo potrebno dvostruko toliko ljudi koliko je VP imala.¹⁶⁸⁵ Prema

¹⁶⁷⁶ P1270 (Redovno izvješće Odsjeka za promidžbenu djelatnost OG Šibenik, Vinko Šupe, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁶⁷⁷ Ivica Cetina, T. 23416.

¹⁶⁷⁸ Ivica Cetina, T. 23412.

¹⁶⁷⁹ Ivica Cetina, T. 23434.

¹⁶⁸⁰ Joško Morić, T. 25638, 25674–25676, 25841.

¹⁶⁸¹ P883 (Godišnje izvješće o radu 72. bojne VP, pukovnik Mihael Budimir, 4. siječnja 1996.), str. 3.

¹⁶⁸² P883 (Godišnje izvješće o radu 72. bojne VP, pukovnik Mihael Budimir, 4. siječnja 1996.), str. 3–4; D850 (Godišnje izvješće Odsjeka kriminalističke VP 72. bojne VP, podneseno načelniku Odjela kriminalističke VP, Spomenku Eljugi, 31. prosinca 1995.), str. 1–3, 32.

¹⁶⁸³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izvješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

¹⁶⁸⁴ P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 30.

¹⁶⁸⁵ P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 8; Boško Džolić, T. 9055–9056.

Jurićevim izjavama, VP imala je ozbiljan problem nedostatka ljudi i premda su ljudi radili u 12-satnim smjenama, u danim okolnostima bilo je teško pokriti tako veliku zonu odgovornosti.¹⁶⁸⁶

2140. **Boris Milas**, vršitelj dužnosti voditelja Službe za suzbijanje kriminaliteta 72. bojne HV od sredine rujna 1992. do kraja 1996. godine,¹⁶⁸⁷ kao ograničavajuće faktore u radu vojne policije naveo je prioritarnu zadaću procesuiranja ratnih zarobljenika, smrtna stradanja pripadnika Hrvatske vojske izvan borbenih djelovanja, u kojim slučajevima je VP poduzimala kriminalističku obradu i za što je ponekad bilo potrebno i desetak dana, te znatno povećan teritorij koji je VP morala pokriti s istim, nedovoljnim brojem ljudi.¹⁶⁸⁸ Svjedok je nadalje izjavio da je u novooslobođena područja dolazilo mnogo ljudi i da je u zoni odgovornosti 72. bojne VP bilo mnogo pripadnika HV-a vojske.¹⁶⁸⁹ U kolovozu 1995. godine 68. bojna VP nije raspoređena u područje izvođenja operacije Oluja jer su se predviđala borbena djelovanja u Dubrovniku i u istočnim dijelovima.¹⁶⁹⁰

2141. Raspravno vijeće sada će razmotriti predočene dokaze u vezi s problemima s kojima je poslije operacije Oluja bilo suočeno pravosuđe. **Bajić** je ocijenio da su efikasniji kazneni progon za zločine neposredno poslije operacije Oluja najviše onemogućavala dva čimbenika: svjedoci i osumnjičenici iz takvih predmeta iseljavali su se u druge zemlje, a suradnja između policije i organa kaznenog progona u Hrvatskoj u početku je bila relativno slaba.¹⁶⁹¹ Unatoč velikom iskustvu koje se s vremenom prikupilo, vojna tužiteljstva imala su stalne probleme s nedostatkom ljudi.¹⁶⁹² Bajić je napomenuo da je broj forenzičara i krim-tehničara u 72. i 73. bojni VP bio prilično malen, zbog čega nije bilo moguće odgovoriti na sve zahtjeve za vještačenje.¹⁶⁹³ Prema

¹⁶⁸⁶ Ivan Jurić, T. 27437–27438, 27464–27465.

¹⁶⁸⁷ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–4, 6, 8, 11, 31; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), str. 1; Boris Milas, T. 19158, 19168–19169, 19227–19230, 19322; P2548 (Službena zabilješka kriminalističke policije MUP-a o obavijesnom razgovoru s Borisom Milasom), str. 1.

¹⁶⁸⁸ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 17–18, 71; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 2, 8; Boris Milas, T. 19332–19334, 19338. V. i npr. D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.), str. 2; D989 (Dopis Ive Cipcija u vezi sa sprečavanjem protupravnih ponašanja na novooslobođenim područjima, upućen Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁶⁸⁹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 17, 71.

¹⁶⁹⁰ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 17, 71; Boris Milas, T. 19173; D1534 (Zapovjedništvo UNPF-a, Akashijev šifrirani brzovjiv s dnevnim izvješćem, upućen Annanu, 16. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁶⁹¹ Mladen Bajić, T. 20767–20769, 20841–20842, 20870–20872.

¹⁶⁹² Mladen Bajić, T. 20775.

¹⁶⁹³ Mladen Bajić, T. 20775.

Bajićevim riječima, upravo je ta okolnost bila razlog zašto predmeti nisu mogli biti obrađeni na adekvatan način, a nisu postojali ni uvjeti za efikasno vođenje suđenja.¹⁶⁹⁴

2142. **Ivan Galović**, županijski državni odvjetnik u Zadru od 1990. godine,¹⁶⁹⁵ u svom je svjedočenju izjavio da se obujam posla u njegovom odvjetništvu neposredno poslije operacije Oluja povećao, a ista situacija potrajala je tijekom cijelog razdoblja u kojem su postojali vojni sudovi, koji su ukinuti koncem 1996. godine.¹⁶⁹⁶ Osnovni Galovićev pristup bio je što brže uzeti u obradu predmete koji su mogli biti procesuirani brzo, poput krađa, što nije uključivalo ubojstva jer je u takvim slučajevima potrebna dugotrajnija istraga.¹⁶⁹⁷ On je u svom svjedočenju izjavio da je obujam posla županijskog državnog odvjetništva u Zadru – u normalnim prilikama to je bilo 100 do 150 predmeta godišnje - porastao na približno 10.000 predmeta, a to povećanje pripisao je isključivo kaznenim djelima u vezi s operacijom Oluja.¹⁶⁹⁸

2143. Prema Galovićevim izjavama, tipična situacija bila je da počinitelji poslije pljačke spale kuću kako bi uništili tragove.¹⁶⁹⁹ Galović je izjavio da je bilo teško pokrenuti postupak za palež i pljačku jer je bilo gotovo nemoguće otkriti počinitelje.¹⁷⁰⁰ On je u svom svjedočenju izjavio da je, temeljem osnove za sumnju da posjeduju ukradenu imovinu, na policijskim kontrolnim točkama uhićeno mnogo ljudi koji su tu imovinu prijavljivali kao svoju ili napuštenu, dok su počinitelji koji su palili kuće često tvrdili da su samo spašavali stvari iz zapaljenih kuća.¹⁷⁰¹ Još jedan od čestih načina na koje su se branile osobe optužene za palež ili pljačku bile su izjave da su izvodili akciju čišćenja terena. Galović je izjavio da su takve svoje postupke počinitelji prikazivali kao motivirane domoljubljen ili dužnošću, no on ih je smatrao nasiljem i gonio ih koristeći sve zakonske mogućnosti.¹⁷⁰² Po njegovom mišljenju, broj podnijetih i procesuiranih prijava odraz je efikasnosti policije u otkrivanju počinitelja, no napomenuo je da je uhićenje osumnjičenika bilo najteža strana tog posla jer su domaći ljudi poznavali teren i to vrlo znanje vrlo dobro koristili.¹⁷⁰³ U vezi s paležom i pljačkom, Galović je izjavio

¹⁶⁹⁴ Mladen Bajić, T. 20775, 20870–20872.

¹⁶⁹⁵ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1–2, 5; Ivan Galović, T. 19666–19669.

¹⁶⁹⁶ Ivan Galović, T. 19678–19682.

¹⁶⁹⁷ Ivan Galović, T. 19683.

¹⁶⁹⁸ Ivan Galović, T. 19679, 19682.

¹⁶⁹⁹ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 11; Ivan Galović, T. 19685.

¹⁷⁰⁰ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 11.

¹⁷⁰¹ Ivan Galović, T. 19685–19688.

¹⁷⁰² Ivan Galović, T. 19699.

¹⁷⁰³ Ivan Galović, T. 19687.

da su sve oštećene osobe utvrđenog identiteta bile srpske nacionalnosti, a pretpostavlja da su i većina oštećenih osoba neutvrđenog identiteta bili Srbi.¹⁷⁰⁴

2144. **Željko Žganjer**, županijski državni odvjetnik u Šibeniku od lipnja 1993. do 15. rujna 2002.,¹⁷⁰⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je pravosuđe imalo premalo ljudi kako bi tijekom prvih mjeseci poslije operacije Oluja odmah reagiralo po svakoj pristigloj prijavi.¹⁷⁰⁶ Prema Žganjerovim riječima, poslije operacije Oluja vojni sudovi imali su mnogo neriješenih predmeta zbog velikog broja ratnih zarobljenika, bivših pripadnika SVK.¹⁷⁰⁷ Protiv većine od tih ratnih zarobljenika pokretali su se postupci za izazivanje ili sudjelovanje u oružanoj pobuni, odnosno za ugrožavanje teritorijalnog integriteta Republike Hrvatske.¹⁷⁰⁸ Žganjer je dodao, što se tiče kaznenog progona Hrvata, da u razdoblju od 1991. do 1995. ili 1996. godine, državno odvjetništvo u Šibeniku nije pokrenulo postupak ni protiv jednog Hrvata.¹⁷⁰⁹ Pojasnio je da se tek neko vrijeme poslije operacije Oluja, kad se promijenila politička situacija, pojavila svijest o mogućnosti da su i Hrvati činili kaznena djela.¹⁷¹⁰

2145. Raspravno vijeće sada će razmotiti dokaze o mjerama koje su u vezi s kriminalom poduzimale hrvatske vlasti. **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da su na sastanku održanom 2. kolovoza 1995. na kojem je bio i on, sudionici sastanka raspravljali o zločinima koje su tijekom operacije Bljesak počinili civili, vojnici ili osobe u odorama kao o problemu koji bi se mogao, ali se ne bi smio ponoviti u operaciji Oluja.¹⁷¹¹ Prisutni ministri upozorili su Morića i Laušića da su oni na operativnoj razini odgovorni za prevenciju te vrste kriminaliteta ili bar za njegovo svođenje na minimum.¹⁷¹² Morić je izjavio da je od 2. kolovoza 1995. nadalje redovno razgovarao s Laušićem o situaciji na terenu, primjerice o incidentima krađe, paleža i ubijanja stoke u kojima su sudjelovali pojedini pripadnici HV-a, čim bi se takvo što dogodilo.¹⁷¹³ Morić je s Laušićem razgovarao i kad god bi iskrsnulo neko opće pitanje u vezi sa suradnjom

¹⁷⁰⁴ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 11.

¹⁷⁰⁵ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-A, str. 12, vrpca 3275-1-B, str. 1.

¹⁷⁰⁶ Željko Žganjer, T. 11591–11592.

¹⁷⁰⁷ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-B, str. 3.

¹⁷⁰⁸ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-B, str. 4.

¹⁷⁰⁹ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3276-1-A, str. 13–14.

¹⁷¹⁰ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom od 8. prosinca 2005.), vrpca 3276-1-A, str. 14.

¹⁷¹¹ Joško Morić, T. 25813, 25817–25819.

¹⁷¹² Joško Morić, T. 25818–25819.

¹⁷¹³ Joško Morić, T. 25594, 25636, 25731–25732, 25813, 25818, 25839–25840.

civilne i vojne policije.¹⁷¹⁴ Prema Morićevim izjavama, u vezi s takvim temama, jedina osoba kojoj se mogao obratiti bio je Laušić.¹⁷¹⁵ Osim toga, izjavio je da je Laušić ozbiljno shvaćao potrebu da se stane na kraj kriminalu i da mu je rekao da je na osnovi informacija iz Morićevih izvješća izdao zapovijed da postrojbe VP pojačaju stupanj koordinacije i suradnje s civilnom policijom.¹⁷¹⁶ Prema Morićevim izjavama, i on i Laušić bili su nezadovoljni stanjem stvari.¹⁷¹⁷

2146. **Laušić** je u svom svjedočenju izjavio da je 2. kolovoza 1995. u 17:30 sati održan kraći sastanak na kojem su bili on, ministar obrane Šušak, ministar unutarnjih poslova Jarnjak i Jarnjakov pomoćnik Morić, a cilj sastanka bio je dogovor o koordinaciji rada vojne i civilne policije.¹⁷¹⁸ Na tom sastanku predloženo je – s obzirom na loša iskustva iz operacije Bljesak – da Vlada zatvori sve ugostiteljske objekte kako ljudi ne bi mogli kupovati alkohol.¹⁷¹⁹ Prema Laušićevim riječima, iako je Jarnjak rekao da će biti donijeta takva odluka, za vrijeme operacije Oluja, kako je izjavio Laušić, to se nije i dogodilo.¹⁷²⁰ Isto tako, na osnovi loših iskustava iz operacije Bljesak, predloženo je da Vlada uvede policijski sat.¹⁷²¹ Laušić je iz toga shvatio da će biti uveden policijski sat, ali je izjavio da tijekom operacije Oluja to nije bilo učinjeno.¹⁷²²

2147. Dana 6. kolovoza 1995., pukovnik Ivan Zelić dostavio je general-bojniku Ivanu Tolju, načelniku Političke uprave MORH-a, dnevno izvješće sa stanjem do 19:00 sati.¹⁷²³ Zelić je izvijestio da su hrvatske postrojbe, kad su ušle u Knin, našle ondje oko 1000 osoba koje su ostale u gradu. Zbog raščišćavanja terena i radi njihove sigurnosti, UNCRO-u nije bilo dopušteno obići grad 5. kolovoza 1995. godine. Zelić je ponašanje postrojbi prema imovini opisao kao katastrofalno i napomenuo da je odmah poslije

¹⁷¹⁴ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 10; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 90–91, 94–97, 99, 101–102; Joško Morić, T. 25635–25636, 25650, 25839.

¹⁷¹⁵ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 198–202; Joško Morić, T. 25731–25732, 25837–25841, 25857–25860.

¹⁷¹⁶ Joško Morić, T. 25636–25638.

¹⁷¹⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 269; Joško Morić, T. 25642, 25732.

¹⁷¹⁸ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 153; Mate Laušić, T. 15393–15936; D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 5.

¹⁷¹⁹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 154; D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 5.

¹⁷²⁰ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 154, 160.

¹⁷²¹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 155–156; D409 (Zapisnici s triju sastanaka u Ministarstvu obrane, 2. kolovoza 1995.), str. 5–6.

¹⁷²² P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 155–156, 160.

¹⁷²³ P1133 (Izvješće pukovnika Ivana Zelića podneseno general-bojniku Ivanu Tolju, 6. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

ulaska u Knin počelo pustošenje po kućama i nekontrolirano uzimanje ratnog plijena. Međutim, u gradu je već bila VP, koja je postavila glavne kontrolne točke i sprečavala daljnje uništavanje i pustošenje imovine.¹⁷²⁴ Prema jednom izvješću SIS-a datiranom 10. kolovoza 1995. godine, kad su 4. i 7. gardijska brigada ušle u Knin, zapovjednici su izgubili kontrolu nad nekim pojedincima koji su iz trgovina i stanova počeli odnositi razne prehrambene proizvode i tehniku.¹⁷²⁵ Neki pripadnici Hrvatske vojske počeli su demolirati trgovine, gazili tenkovima automobile i zaplijenjenim se automobilima u pijanom stanju vozili gradom. VP je stigla s deset sati zakašnjenja i nije odmah stupila u akciju. U početku, ratni plijen nije se prikupljao na organiziran način. Svaka postrojba uzimala je plijen pojedinačno, a neki pripadnici HV-a uzimali su kućanske aparate, automobile i slično. Većina te imovine oduzeta im je na kontrolnim točkama VP, ponekad i uz primjenu sile.¹⁷²⁶

2148. Dana 8. kolovoza 1995., Laušić je dopisom naslovljenim na Šuška, Červenka, ravnatelja Hrvatske izvještajne službe, pomoćnika ministra za sigurnost, načelnika Političke uprave MORH-a i načelnika SIS-a, izvijestio da je VP poduzela mjere protiv velikog broja pripadnika HV-a, sprečavajući neovlašteno oduzimanje imovine. Dana 9. kolovoza 1995. Laušić je iste osobe izvijestio o tome da su petog dana operacije Oluja sve postrojbe VP bile angažirane na osnovnim vojnopolijskim zadaćama pretrage terena, a u izvjesnoj mjeri i u borbenim akcijama. Laušić je naveo da problema ima zbog velikog broja vojnika HV-a u naseljenim mjestima na koje njihovi zapovjednici nemaju utjecaj. Posljedica toga, kaže Laušić, pokušaji su neorganiziranog kupljenja ratnog plijena i palež objekata. Predložio je da se crtom zapovijedanja poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se takve radnje spriječile. Laušićeva je preporuka bila da se sve postrojbe VP izvuku iz borbenih djelovanja i angažiraju za vojnopolijske zadaće.¹⁷²⁷ Dana 12. kolovoza 1995., Laušić je iste osobe izvijestio o tome da je VP razmještena na vojnopolijske zadaće.¹⁷²⁸ Također je izvijestio da VP, na blokadnim punktovima i putem auto-patrola, oduzima neovlašteno uzetu napuštenu imovinu i ratni plijen.¹⁷²⁹ U međuvremenu, jednim dopisom datiranim 10. kolovoza 1995., potpisanim

¹⁷²⁴ P1133 (Izvješće pukovnika Ivana Zelića podneseno general-bojniku Ivanu Tolju, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷²⁵ P1134 (Izvješće Željka Pavića, pomoćnika zapovjednika za SIS, 10. kolovoza 1995.), str. 1, 3.-4.

¹⁷²⁶ P1134 (Izvješće Željka Pavića, pomoćnika zapovjednika za SIS, 10. kolovoza 1995.), str. 4.

¹⁷²⁷ D506 (Izvješće Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 9. kolovoza 1995.), str. 1-4.

¹⁷²⁸ D400 (Izvješće Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2, 5.

¹⁷²⁹ D400 (Izvješće Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

u zamjenu za Morića, Laušić je upozoren na dojave iz Policijske uprave zadarsko-kninske i nekih drugih uprava, da pojedinci, pripadnici HV-a, na oslobođenom području otuđuju pokretnu imovinu, pale kuće i ubijaju stoku koja luta tim područjem. U dopisu se nadalje spominje da na kontrolno-blokadnim točkama izostaje suradnja između vojne i civilne policije. Napoljetku, u dopisu se traži da Laušić poduzme mjere radi otklanjanja takvih pojava.¹⁷³⁰

2149. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da je, 8. ili 9. kolovoza 1995., policija postavila kontrolne točke radi nadzora nad kriminalnim aktivnostima.¹⁷³¹ Kontrolne točke postavljene su duž granice oslobođenog područja, a unutar teritorija Policijske uprave Kotara Knin, na glavnim prometnicima i važnim raskrižjima.¹⁷³² Svjedok 86 je izjavio da sustav kontrolnih točaka nije bio sasvim djelotvoran zbog velikog broja prometnica koje je valjalo pokriti, te nedostatka ljudi i resursa.¹⁷³³ Svjedok 86 je izjavio da je VP nekad imala svoje kontrolne točke, a nekad bi se vojni policajac rasporedio na kontrolne točke civilne policije.¹⁷³⁴ Svjedok 86 je izjavio da su se sastanci zapovjednika policije s barem jednim pomoćnikom ministra održavali otprilike svakih deset dana, na različitim mjestima na području Policijske uprave Kotara Knin.¹⁷³⁵ Svjedok 86 je izjavio da su na većini tih sastanaka bili Morić i Marijan Benko, koji su im i predsjedavali.¹⁷³⁶ Na tim sastancima Cetina bi iznio podatke o temama kao što su palež, pljačka i smrtni slučajevi u području Policijske uprave Kotara Knin i Policijske uprave zadarsko-kninske, te bi sudionike izvijestio o radnjama koje se imaju poduzeti, u prvom redu s ciljem sprečavanja protupravnih djela, a ne toliko provođenja kriminalističke obrade.¹⁷³⁷ Prvi takav sastanak održan je približno između 10. i 14. kolovoza 1995., u zgradi osnovne škole u Kninu, a prisutni su bili, među ostalima, Marijan Benko, Cetina, Drago Matić i Ivo Cipci.¹⁷³⁸ Na sastanku se raspravljalo o problemima kao što su nasilje na oslobođenim područjima, pljačka i uništavanje imovine, te drugi problemi u vezi s radom policije.¹⁷³⁹

¹⁷³⁰ D46 (Dopis upućen Mati Laušiću, 10. kolovoza 1995.).

¹⁷³¹ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 32, 42; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 4.

¹⁷³² P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 4; svjedok 86, T. 5816, 5843–5844.

¹⁷³³ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 43; svjedok 86, T. 5556–5557, 5587–5589, 5594, 5596, 5599, 5843–5844.

¹⁷³⁴ P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 4; svjedok 86, T. 5597.

¹⁷³⁵ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 51, 58; svjedok 86, T. 5528–5529.

¹⁷³⁶ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 51, 58; svjedok 86, T. 5528–5529.

¹⁷³⁷ Svjedok 86, T. 5529–5530.

¹⁷³⁸ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 58; svjedok 86, T. 5525–5526.

¹⁷³⁹ Svjedok 86, T. 5526–5528.

2150. Dana 12. kolovoza 1995., satnik Mario Tomasović je u ime pomoćnika zapovjednika za političko djelovanje ZP-a Split, s istaknutog zapovjednog mjesta u Zadru izdao upozorenje pomoćnicima zapovjednika za političko djelovanje operativnih grupa Sajković, Otrić i Vrba te 72. bojni VP, s kopijama na znanje zapovjedniku ZP-a Split i zapovjedniku ZM-a Knin.¹⁷⁴⁰ Tomasović je napomenuo da neodgovorno i neprimjereno ponašanje i djelovanje pojedinih vojnika, dočasnika i časnika dovodi u pitanje uspjeh operacije Oluja i kompromitira Hrvatsku vojsku i Republiku Hrvatsku.¹⁷⁴¹ Nadalje, Tomasović napominje da je iz tih razloga i u skladu s politikom predsjednika Tuđmana i MORH-a, na oslobođenom teritoriju nužno odmah spriječiti daljnje paljenje i devastiranje objekata i imovine, ubijanje stoke, otuđivanje imovine, te neprimjeren odnos prema preostalim civilima, ratnim zarobljenicima i vojnicima "Mirovnih snaga".¹⁷⁴²

2151. Dana 15. kolovoza 1995., Laušić je predložio da se prije demobilizacije, otpusta iz službe ili odlaska oduzme sve oružje, mine i eksplozivna sredstva koja se nađu kod pripadnika HV-a, te da se obavlja pregled opreme i drugih stvari koje sa sobom odnose kući.¹⁷⁴³ Nadalje, mora se spriječiti nekontrolirano kretanje pripadnika HV-a po oslobođenim područjima, zbog opasnosti od ozljeđivanja minama i ekslozivnim sredstvima.¹⁷⁴⁴ Predložio je i da se uvede zabrana korištenja neregistriranih motornih vozila (ratnog plijena) i da se žurno poduzmu mjere za registriranje tih vozila.¹⁷⁴⁵ Laušić je također preporučio da se pripadnicima HV-a izdaju iskaznice kojima se dokazuje pripadnost HV-u, kako bi ih VP mogla razlikovati od ljudi koji nisu vojnici i spriječiti njihovo kretanje uokolo u odorama Hrvatske vojske.¹⁷⁴⁶

2152. **Morić** je ocijenio da su on i njegovi suradnici postali svjesni vala kriminala oko 15. kolovoza 1995., kad je zabilježen njegov nagli porast.¹⁷⁴⁷ U tom trenutku je, prema Morićevim riječima, postalo jasno da metode rada civilne i vojne policije više ne daju

¹⁷⁴⁰ D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹⁷⁴¹ D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁴² D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1. Vidi i slična upozorenja koja su izdali Vinko Šupe i satnik Ivan Ivković: D647 (Upozorenje koje je izdao satnik Vinko Šupe, 14. kolovoza 1995.), str. 1–3; D648 (Upozorenje koje je izdao satnik Ivan Ivković, 14. kolovoza 1995.), str. 1–3.

¹⁷⁴³ D292 (Izvešće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 1, 15.

¹⁷⁴⁴ D292 (Izvešće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 15.

¹⁷⁴⁵ D292 (Izvešće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 15–16.

¹⁷⁴⁶ D292 (Izvešće MORH-a o operaciji Oluja, s potpisom Mate Laušića, 15. kolovoza 1995.), str. 16.

¹⁷⁴⁷ Joško Morić, T. 25561–25562, 25693, 25831–25832, 25929.

rezultate kakve su Morić i Laušić planirali.¹⁷⁴⁸ Morić je izjavio da su izvješća koja su stizala iz oslobođenih područja pokazivala da policijske postaje i uprave prate situaciju, ali da ne poduzimaju dovoljne redarstvene mjere.¹⁷⁴⁹ Morić se savjetovao sa svojim stručnim timom i načelnicima policijskih uprava, ističući da im na raspolaganju stoji 4.000 od ukupno 11.000 djelatnika policije u zemlji.¹⁷⁵⁰ Također, upozorio je svojeg ministra na brojne prepreke koje policiju ometaju u ispunjavanju njezinih dužnosti.¹⁷⁵¹

2153. Dana 17. kolovoza 1995., Morić je Laušića, načelnika Uprave VP, obavijestio da policijska izvješća pokazuju da se na teritoriju oslobođenom u operaciji Oluja dnevno bilježe slučajevi paleža kuća i krađe imovine.¹⁷⁵² Napomenuo je da su počinitelji tih djela u većini slučajeva nosili odore HV-a, da su neki i bili pripadnici HV-a, no da su ostali neovlašteno nosili odoru, što je policiju u oba slučaja onemogućavalo da intervenira.¹⁷⁵³ Zaključio je da združeno djelovanje vojne i civilne policije u tom području nije dalo rezultate u skladu s hrvatskom državnom politikom i pravnim sustavom, te da to valja promijeniti.¹⁷⁵⁴

2154. Dana 18. kolovoza 1995., Laušić je izdao zapovijed u kojoj je, upućujući na Morićev dopis od 17. kolovoza 1995. i prosvjede inozemnih veleposlanika, napomenuo da VP nije provela svoje zadaće u punoj i očekivanoj mjeri, unatoč činjenici da je Uprava VP u više zapovijedi i obveznih instrukcija izdanih prilikom obilaska postrojbi ukazala na neophodnost osiguranja javnog reda i mira i sprečavanja svakog protupravnog ponašanja pripadnika HV-a na oslobođenom području.¹⁷⁵⁵ Napominje se i to da suradnja između vojne i civilne policije nije dala rezultate, te da oblike te suradnje stoga valja promijeniti.¹⁷⁵⁶ Laušić je zbog toga zapovjednicima vodova, satnija i bojni

¹⁷⁴⁸ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 97; Joško Morić, T. 25562–25563.

¹⁷⁴⁹ Joško Morić, T. 25927–25928, 25931.

¹⁷⁵⁰ Joško Morić, T. 25928.

¹⁷⁵¹ Joško Morić, T. 25928.

¹⁷⁵² D48 (Dopis Joška Morića, 17. kolovoza 1995.); P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 4; P2166 (Laušićeva bilježnica), str. 45.

¹⁷⁵³ D48 (Dopis Joška Morića, 17. kolovoza 1995.); P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 4. V. i D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁵⁴ D48 (Dopis Joška Morića, 17. kolovoza 1995.), str. 2; P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 4; P2166 (Laušićeva bilježnica), str. 45.

¹⁷⁵⁵ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹⁷⁵⁶ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 1–2.

VP zapovjedio da održe sastanke sa zapovjednicima policijskih postaja i načelnicima policijskih uprava kako bi analizirali sigurnosno stanje i utvrdili konkretne i učinkovite modele suradnje, te da stupe u kontakt s najvišim po rangu zapovjednikom HV-a u svojoj zoni odgovornosti kako bi se upoznali s u njoj prisutnim postrojbama.¹⁷⁵⁷ Također, Laušić je zapovjednicima VP zapovjedio da dostave posebna izvješća o svakom slučaju i obliku izostanka suradnje djelatnika MUP-a i postrojbi HV-a.¹⁷⁵⁸

2155. Dana 18. kolovoza 1995., Morić upozorava načelnike nekoliko policijskih uprava, među njima zadarsko-kninske i kninske, na to da se u policijskim izvješćima bilježe svakodnevni incidenti paleža kuća i krađe pokretne imovine na teritoriju oslobođenom u operaciji Oluja.¹⁷⁵⁹ On navodi da su počinitelji tih radnji u većini slučajeva odjeveni u odore HV-a, pri čemu neki od njih doista jesu pripadnici HV-a, dok je u drugim slučajevima posrijedi zloupotreba vojne odore. Kaže i to da su te radnje takvog opsega da Hrvatskoj nanose političku štetu na unutarnjem i vanjskom planu.¹⁷⁶⁰ Morić je stoga načelnicima policijskih uprava naložio da odmah dogovore sastanke sa zapovjednicima bojni VP kako bi im ukazali na problem i na odluku da se takve aktivnosti istoga dana moraju početi sprečavati, a da se paljenje kuća i krađe koje su se već dogodile neće operativno istraživati.¹⁷⁶¹ Nadalje, načelnicima se nalaže da od zapovjednika VP zatraže da se u svim naseljenim mjestima u kojima ima pripadnika HV-a formiraju mješoviti blokadni punktovi i mješovite ophodnje vojne i civilne policije sa zadaćom da sprečavaju spomenute radnje.¹⁷⁶² Također su se trebali dogovoriti da se, počevši s istim datumom, cjelovito kriminalistički obradi svaki budući slučaj paleža kuća i krađe pokretne imovine.¹⁷⁶³ U slučaju da VP to ne može učiniti, civilna policija će obradu obaviti samostalno, bez obzira na to je li počinitelj u odori HV-a ili nije.¹⁷⁶⁴

2156. Morić je izjavio da je bio suočen s izborom – da li obaviti obradu incidenata koji su se već dogodili, znajući da će se dogoditi još mnogo istih, ili ljude rasporediti na zadaću sprečavanja novih incidenata i pričekati s istragama u pogledu incidenata koji su

¹⁷⁵⁷ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 54; P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁵⁸ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁵⁹ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.).

¹⁷⁶⁰ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

¹⁷⁶¹ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 1–2.

¹⁷⁶² D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 3.

¹⁷⁶³ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 4.

se već dogodili – te da se opredijelio za potonje, što pokazuje i njegova zapovijed 18. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁶⁵ Prema Morićevim riječima, iz konteksta te njegove zapovijedi jasno se vidi da je namjera bila da, nakon što val kriminala jenja, civilna policija pruži pomoć u istragama u vezi s počinjenim kriminalnim djelima.¹⁷⁶⁶ Morić je u svom svjedočenju izjavio i to da je zakon, a ne on, Markač ili netko treći, određivao u kojem slučaju policija mora obaviti kriminalističku obradu.¹⁷⁶⁷ Prema Morićevim riječima, nalog o kojem je riječ nije se odnosio na kriminalističku policiju jer nad njom on nije imao nikakve ovlasti, a načelnici policijskih uprava su to znali.¹⁷⁶⁸ Morić je izjavio da ni iz jedne policijske uprave nije stigao upit o čemu se u tom nalogu zapravo radi, mada su sve one bile dužne obavijestiti ga o svojoj eventualnoj ocjeni da je nalog proutpravan ili neprofesionalan.¹⁷⁶⁹ Isto tako, kako je izjavio Morić, izvješća iz raznih policijskih uprava koja je primao u danima poslije 18. kolovoza 1995. pokazivala su da broj kriminalnih djela pada.¹⁷⁷⁰ Poslije toga, prema Morićevim riječima, izvješća koja je dostavljala policija pokazivala su da se stalno provodi kriminalistička obrada kaznenih djela, uključujući i djela počinjena prije 18. kolovoza 1995., što je za Morića bilo dokaz da su policijske uprave ispravno shvatile njegovu zapovijed od 18. kolovoza 1995. i da je ona polučila željene rezultate.¹⁷⁷¹ Morić je u svom svjedočenju izjavio da je točkom 5 svog naloga od 18. kolovoza 1995. želio postići pojačani angažman VP.¹⁷⁷² U skladu s Morićevim nalogom od 18. kolovoza 1995., Cetina je 19. kolovoza 1995. Morića izvijestio da se na sastancima s predstavnicima 71. i 72. bojne VP održanim 16. i 17. kolovoza 1995., raspravljalo o zadaćama navedenim u zapovijedi i da su predstavnici vojne policije istaknuli da je koordinirano djelovanje na svim blokadnim punktovima nemoguće zbog nedostatka ljudstva.¹⁷⁷³

¹⁷⁶⁴ D49 (Zapovijed Joška Morića, 18. kolovoza 1995.), par. 5.

¹⁷⁶⁵ Joško Morić, T. 25561–25563, 25569, 25733–25734, 25739–25740, 25842–25844, 25928–25930, 25936–25937. V. i D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.76; Christopher Albiston, T. 23851–23852.

¹⁷⁶⁶ Joško Morić, T. 25564–25565, 25739–25740, 25843, 25845–25846, 25855–25856, 25931.

¹⁷⁶⁷ Joško Morić, T. 25578–25579, 25582, 25855–25856.

¹⁷⁶⁸ Joško Morić, T. 25841–25843, 25846–25847.

¹⁷⁶⁹ Joško Morić, T. 25740, 25852–25854, 25930.

¹⁷⁷⁰ Joško Morić, T. 25561–25565, 25930–25931.

¹⁷⁷¹ Joško Morić, T. 25561–25566, 25569–25572, 25740, 25843, 25931. V. i D568 (Popis pokrenutih kaznenih postupaka koji je sastavila Gotovinina obrana); P2403 (Pregled relevantnih stavki popisa iz dokaznog predmeta D568, koji je sastavilo tužiteljstvo); P2404 (Odabrani članci Krivičnog zakona RH iz 1993. godine).

¹⁷⁷² Joško Morić, T. 25733–25734.

¹⁷⁷³ D584 (Odgovor Ivice Cetine Jošku Moriću u vezi sa suradnjom s VP, 19. kolovoza 1995.).

2157. Dana 22. kolovoza 1995., Morić je od načelnika nekoliko policijskih uprava, uključujući zadarsko-kninsku i kninsku, zatražio da do 24. kolovoza 1995. dostave izvješća o raznim pitanjima u vezi s novim incidentima rušenja kuća i krađe imovine, te u vezi s kvalitetom suradnje vojne i civilne policije i istragama u vezi s takvim djelima.¹⁷⁷⁴ Morić je u svom svjedočenju izjavio da je svrha točke 6 tog naloga, da se izvjesti o tome obavlja li se kriminalistička obrada, bila provjeriti nije li raniji nalog možda pogrešno shvaćen u smislu da nije potrebno provoditi obradu u vezi s kriminalnim djelima počinjenim poslije 18. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁷⁵ Prema nalogu od 22. kolovoza 1995., Cetina je Morića izvijestio da je suradnja između civilne i vojne policije zadovoljavajuća, da je sve manje slučajeva paleža i rušenja kuća, te odnošenja pokretne imovine nego u razdoblju do 18. kolovoza 1995. godine; da su počinitelji većinom osobe u odorama Hrvatske vojske (koje dalje procesuiraju izdaje HV) i civili, a u manjem broju slučajeva osobe u policijskim odorama; da je u tijeku stegovna i kriminalistička obrada; da očevide obavlja u prvom redu civilna policija; te da se ulažu veliki naponi u sprečavanju novih kriminalnih djela.¹⁷⁷⁶ Prema Morićevim riječima, reakcije na taj nalog pokazuju da raniji nalog nije bio pogrešno shvaćen.¹⁷⁷⁷ Morić je u u svom svjedočenju izjavio da je načelnicima policijskih uprava 30. kolovoza 1995. uputio dopis kojim je zatražio konkretnija izvješća jer je od načelnika policijskih uprava dobio vrlo uopćene odgovore, na osnovi čega je Morić shvatio da se policijske uprave i njihovo rukovodstvo najviše razine na tom problemu nisu angažirale onoliko koliko je to Morić želio.¹⁷⁷⁸

2158. **Svjedok 86** je u svom svjedočenju izjavio da se ne sjeća da je vidio nalog koju je Morić izdao 18. kolovoza 1995., ali da se o temama spomenutim u tom nalogu razgovaralo na sastanku održanom 19. kolovoza 1995. u Benkovcu, uključujući i

¹⁷⁷⁴ D50/D1847 (Nalog Joška Morića, 22. kolovoza 1995.).

¹⁷⁷⁵ Joško Morić, T. 25568–25569, 25648; D50/D1847 (Nalog Joška Morića, 22. kolovoza 1995.).

¹⁷⁷⁶ P498 (Izvješće Ivice Cetine podneseno Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.); D1889 (Razni dokumenti), str. 4–5. V. i P499 (Izvješće Čede Romanića, 1. rujna 1995.); D591 (Požurnica Joška Morića načelnicima policijskih uprava u vezi s dostavljanjem izvješća, 30. kolovoza 1995.); D989 (Dopis Ive Cipcija u vezi sa sprečavanjem protupravnih ponašanja na novooslobođenim područjima, upućen Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.); D1860 (Izvješće Ivana Dasovića, 12. rujna 1995.).

¹⁷⁷⁷ Joško Morić, T. 25569.

¹⁷⁷⁸ Joško Morić, T. 25572–25573; D574 (Nalog Joška Morića policijskim upravama da dostave izvješća o suradnji s VP, 30. kolovoza 1995.). V. i D1857 (Izvješće Ive Cipcija o sprečavanju protupravnih ponašanja na novooslobođenim područjima, podneseno Jošku Moriću, 1. rujna 1995.); D1858 (Izvješće Milana Bijelića podneseno Jošku Moriću, 2. rujna 1995.); D1859 (Izvješće Ivana Dasovića, 2. rujna 1995.).

problem konstantnog paleža imovine.¹⁷⁷⁹ Svjedok 86 je izjavio da se u zapovijedi, kako je on tumači, upućivalo da se ne otvaraju kriminalističke istrage u vezi s djelima evidentiranim prije 18. kolovoza 1995. i da se može time objasniti zašto u knjizi operativnog dežurstva policijske postaje Knin nema nikakvih zapisa u vezi s paljenjem kuća, te da bi se na temelju te zapovijedi moglo zaključiti da su se ta kriminalna djela tolerirala do 18. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁸⁰ Svjedok 86 je u svom svjedočenju izjavio da je policija od samog početka nastojala intervenirati u vezi s prekršajima i kaznenim djelima, te da su u nekim slučajevima provedeni očevidi u vezi s paljenjem kuća i drugim kaznenim djelima, ali ne u svima.¹⁷⁸¹ Nadalje, svjedok 86 je u svom svjedočenju izjavio da je policija nastavila tako postupati poslije datuma izdavanja te zapovijedi.¹⁷⁸²

2159. **Cetina** je u svom svjedočenju izjavio da Morićev nalog od 18. kolovoza 1995. nije utjecao na način na koji je on vodio policijski posao – ako bi bilo pronađeno vozilo s ukradenom robom, vozilo i roba bili bi zaplijenjeni i podnijela bi se kaznena prijava, kako nalažu hrvatski zakoni.¹⁷⁸³ Cetina se nije obazirao na Morićev nalog jer su hrvatski zakon o unutarnjim poslovima i zakon o kaznenom postupku bili iznad tog naloga.¹⁷⁸⁴ Do trenutka kad je stigla Morićeva zapovijed, Cetinina policijska uprava već je procesuirala izvjestan broj slučajeva i zaplijenila otuđenu imovinu.¹⁷⁸⁵ Policija je provela kriminalističku obradu za izvjestan broj slučajeva i sve dokaze koje je prikupila poslala državnom odvjetništvu, bez obzira na stupanj težine kaznenog djela.¹⁷⁸⁶ Cetina je poduzeo korake s ciljem praćenja kriminaliteta u skladu s onim što je Morić naveo u nalogu od 22. kolovoza 1995. godine.¹⁷⁸⁷ Dana 1. rujna 1995., Kardum je policijskim postajama PU zadrarsko-kninske u Cetinino ime uputio dopis u kojem stoji da se paljenje kuća i protupravno odnošenje imovine na oslobođenim područjima konstantno moraju pratiti, da se moraju poduzeti dodatne mjere, te da VP i policijske postaje moraju zajedno raditi na sprečavanju takvih djela.¹⁷⁸⁸

¹⁷⁷⁹ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 51, 58; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 17.

¹⁷⁸⁰ P488 (Izjave svjedoka 86: ispravci i dopune, 25. lipnja 2008.), str. 1; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 19; svjedok 86, T. 5785, 5846.

¹⁷⁸¹ Svjedok 86, T. 5786, 5846.

¹⁷⁸² Svjedok 86, T. 5846.

¹⁷⁸³ Ivica Cetina, T. 23411, 23413–23414.

¹⁷⁸⁴ Ivica Cetina, T. 23411, 23413–23415, 23474, 23589.

¹⁷⁸⁵ Ivica Cetina, T. 23411.

¹⁷⁸⁶ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9.

¹⁷⁸⁷ Ivica Cetina, T. 23417–23418.

¹⁷⁸⁸ D1750 (Dopis upućen policijskim postajama PU zadrarsko-kninske, 1. rujna 1995.), str. 1–2.

2160. **Morić** je u svom svjedočenju izjavio da su njegovi suradnici i stručni timovi na nižim razinama razmatrali mogućnost uvođenja policijskog sata kako bi se kriminalitet držao pod nadzorom, ali da su ipak, što se tiče ograničenja slobode kretanja, situaciju odlučili normalizirati sukladno demokratskim mirnodopskim pravilima.¹⁷⁸⁹ Morić je izjavio i to da policija nije imala praktične mogućnosti da policijski sat provede na tako velikom prostoru, oslobođenom u operaciji Oluja.¹⁷⁹⁰

2161. Dana 20. kolovoza 1995., satnik Željko Nakić iz vojne pošte br. 1108 u Drnišu, iz OG Zapad u ZP-u Split, izvjesnom broju jedinica izdao je u ime zapovjednika OG Zapad zapovijed da, zbog uočenog narušenog reda i stege, a radi ugleda Hrvatske, uspostave nadzor u svojim redovima i poduzmu mjere kako bi se suzbilo paljenje zgrada i ubijanje životinja, te da protiv neodgovornih pojedinaca poduzimaju stegovne i kaznene mjere.¹⁷⁹¹

2162. **Svjedok 86** sjeća se zapovijedi od 20. kolovoza 1995. koju je Cetina uputio svim policijskim postajama u Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj i Policijskoj upravi Kotara Knin, u kojoj se upozorava na problem prijevoza stvari i stoke preko policijskih nadzorno-blokadnih punktova.¹⁷⁹² Radi sprečavanja kaznenih djela i zaštite imovine građana, Cetina je zapovjedio da civilni organi, odnosno načelnici općina, izdaju potvrde u svrhu prijevoza stvari ovjerene žigom i potpisom.¹⁷⁹³ Osim toga, djelatnici policije na nadzorno-blokadnim punktovima trebali su obavljati provjeru stvari, evidentirati broj potvrde, uzeti podatke o osobi koja prevozi stvari, popisati predmete i sve te podatke dostaviti nadležnom rukovoditelju.¹⁷⁹⁴ Svjedok 86 je izjavio da je policija postupala u skladu s tom zapovijedi.¹⁷⁹⁵

2163. Dana 28. kolovoza 1995., Marijan Tomurad je Morića izvijestio o tome da su ophodnje zamijetile znatan broj naoružanih osoba u odorama HV-a, s vozilima civilnih registarskih oznaka, koje su, u suradnji s civilima, s oslobođenog područja odvezile velike količine razne imovine (poljoprivredne strojeve, građevni materijal i tehničku

¹⁷⁸⁹ Joško Morić, T. 25821.

¹⁷⁹⁰ Joško Morić, T. 25645, 25821–25822.

¹⁷⁹¹ D653 (Zapovijed satnika Željka Nakića, 20. kolovoza 1995.), str. 1–2.

¹⁷⁹² Svjedok 86, T. 5836–5837, 5840; D585 (Nalog u vezi s operativnim postupcima za izdavanje potvrda i pregled imovine, potpisan za Ivicu Cetinu, 20. kolovoza 1995.).

¹⁷⁹³ D585 (Nalog u vezi s operativnim postupcima za izdavanje potvrda i pregled imovine, potpisan za Ivicu Cetinu, 20. kolovoza 1995.).

¹⁷⁹⁴ D585 (Nalog u vezi s operativnim postupcima za izdavanje potvrda i pregled imovine, potpisan za Ivicu Cetinu, 20. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁹⁵ Svjedok 86, T. 5837, 5840.

robu).¹⁷⁹⁶ Rečeno je da se to čini na temelju "potvrda" načelnika općina koje se očigledno zloupotrebljavaju. Tomurad je od Morića zatražio da se organizira sastanak s VP kako bi se postigao dogovor s ciljem da se onemogućí nazočnost spomenutih osoba na oslobođenim područjima te da se na svakoj nadzorno-kontrolnoj točki MUP-a osigura i nazočnost djelatnika vojne policije jer civilna policija nema ovlasti da poduzima mjere prema spomenutim pojedincima.¹⁷⁹⁷ Na kraju kolovoza 1995. i u rujnu 1995. Drago Matić, Cetina i Romanić izvijestili su Morića da suradnja s VP na nadzorno-kontrolnim točkama i u zajedničkim ophodnjama u PU šibenskoj i zadarsko-kninskoj s ciljem sprečavanja paljenja kuća i protupravnog odnošenja imovine u kolovozu i rujnu 1995. nije bila zadovoljavajuća zbog premalog broja djelatnika vojne policije u tim područjima.¹⁷⁹⁸ Prema Morićevim izjavama, neki vladini povjerenici i predstavnici civilnih vlasti izdavali su građanima potvrde za robu za koju bi ovi izjavili da je njihova kako bi se potvrdilo vlasništvo. Međutim, kad je policija uvidjela da takva praksa otvara prostor za zloupotrebe, zatražili su od Vlade da se ona zabrani, a i policijske su strukture obavijestili o tome da se te potvrde ne smiju smatrati valjanima.¹⁷⁹⁹ Prema Cetininim izjavama, potvrde ili pismena dopuštenja za odvoz imovine što su ih izdavali predsjednici općina policija nije smatrala valjanima i oduzimala je imovinu od osoba koje su je odvozile na temelju takvih dokumenata.¹⁸⁰⁰

2164. Dana 6. rujna 1995., Morić je Laušiću poslao dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a.¹⁸⁰¹ Prva, datirana 5. rujna 1995., ticala se uklanjanja

¹⁷⁹⁶ D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.).

¹⁷⁹⁷ D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.), str. 2.

¹⁷⁹⁸ Svjedok 86, T. 5262; P499 (Izvješće Čede Romanića o suradnji MUP-a i VP na području PU Kotara Knin, podneseno Jošku Moriću, 1. rujna 1995.), str. 1–2; P502 (Izvješće Čede Romanića o suradnji MUP-a i VP na području PU Kotara Knin, podneseno Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.), str. 1–2; D573 (Dopis Drage Matića o suradnji MUP-a i VP na području PU šibenske, upućen Jošku Moriću, 24. kolovoza 1995.), str. 1–2; D574 (Nalog Joška Morića policijskim upravama da dostave izvješća o suradnji s VP, 30. kolovoza 1995.), str. 1–2; D575 (Izvješće Drage Matića o suradnji MUP-a i VP na području PU šibenske, podneseno Jošku Moriću, 1. rujna 1995.), str. 1–2; D576 (Izvješće Ivica Cetine o suradnji MUP-a i VP na području PU zadarsko-kninske, podneseno Jošku Moriću, 2. rujna 1995.), str. 1–2; D579 (Nalog Joška Morića policijskim upravama da, među ostalim, dostave izvješća o suradnji MUP-a i VP, 11. rujna 1995.); D580 (Izvješće Drage Matića o suradnji MUP-a i VP na području PU šibenske, podneseno Jošku Moriću, 12. rujna 1995.), str. 1–2; D581 (Izvješće Ivica Cetine o suradnji MUP-a i VP na području PU zadarsko-kninske, podneseno Jošku Moriću, 12. rujna 1995.). V. i D458 (Izvješće Miloša Mihića o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PP Knin, podneseno Čedi Romaniću, 16. rujna 1995.), str. 2.

¹⁷⁹⁹ Joško Morić, T. 25730.

¹⁸⁰⁰ Ivica Cetina, T. 23650.

¹⁸⁰¹ D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 1–5; D593 (Dopis Čede Romanića upućen Jošku Moriću i Ivici Cetini, 5. rujna 1995.).

spomenika Narodnooslobodilačke borbe na području Donjeg Lapca.¹⁸⁰² Druga, datirana 3. rujna 1995., ticala se krađe stoke od građana hrvatske i srpske nacionalnosti u zaseoku Jelovine-Sladići koju su počinili jedan civil i dvije osobe u vojnim odorama.¹⁸⁰³ Morić je zamolio Laušića da poduzme mjere radi sprečavanja takvih incidenata i da ga potom izvijesti o tome što je poduzeo.¹⁸⁰⁴

2165. Prema zabilješkama iz Laušićeva dnevnika, na sastanku VP i MUP-a održanom 13. rujna 1995., Morić je rekao da, unatoč pravodobno obavljenim pripremama vojne i civilne policije, zbivanja na terenu izmiču nadzoru. Morić je rekao da se "stvari" "na terenu" ne razvijaju i ne obavljaju na odgovarajući način i da zapovjedni lanac ne funkcionira jer na razini Zbornog područja "misle da su krivo informirani ili da se nešto krivo prezentira i interpretira". Kako je zabilježeno u istom dnevniku, Morić je rekao: "Moramo ishoditi da vojni zapovjednici znaju istinu".¹⁸⁰⁵

2166. Dana 15. rujna 1995. na Plitvicama je održan sastanak vojne i civilne policije.¹⁸⁰⁶ Prema riječima **svjedoka 86**, dogovoreno je, među ostalim, da se VP angažira na sprečavanju kriminalnog ponašanja vojnika HV-a jer, kako je rekao Morić, MUP nad njima nema ovlasti.¹⁸⁰⁷ Prema onome što je izjavio svjedok 86, Morić je rekao da treba povećati broj kontrolnih punktova i pojačati učestalost ophodnji, no to uslijed nedostatka ljudi nije bilo moguće.¹⁸⁰⁸ Svjedok 86 je izjavio da se Morić i Laušić nisu slagali u mišljenju o tome može li civilna policija intervenirati prema pripadnicima HV-a ili to mora činiti VP.¹⁸⁰⁹ Prema izjavama svjedoka 86, Laušićeva je ocjena bila da VP nema dovoljan broj ljudi za držanje pod nadzorom vojnika HV koji čine kaznena

¹⁸⁰² D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸⁰³ D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 4–5.

¹⁸⁰⁴ D592 (Dopis Joška Morića upućen Mati Laušiću, s dvije službene zabilješke o ponašanju pripadnika HV-a u privitku, 6. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸⁰⁵ P2166 (Laušićeva bilježnica), str. 65.

¹⁸⁰⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 198–201; Joško Morić, T. 25593, 25871; P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 62; D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11; Ivica Cetina, T. 23436, 23623; Svjedok 86, T. 5252–5253, 5373, 5623–5624; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 17–19; D594 (Dopis o održavanju sastanka zajedničkog operativnog kolegija upućen načelnicima policijskih uprava, s potpisom Joška Morića, 13. rujna 1995.); D595 (Zapisnik s usklađivačkog sastanka VP i MUP-a održanog 15. rujna 1995., 18. rujna 1995.), str. 1–6. V. i D567 (Izvešće Mate Laušića podneseno Gojku Šušku i Zvonimiru Červenku, 16. rujna 1995.).

¹⁸⁰⁷ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 62; svjedok 86, T. 5254, 5378; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 19.

¹⁸⁰⁸ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 63.

djela.¹⁸¹⁰ Kako je zabilježeno u zapisniku s tog sastanka, Morić je istaknuo da u tom trenutku pljačkaju svi – od civila i predstavnika civilne vlasti, pa do civilne i vojne policije – dok su zapovjednici 70. i 71. bojne VP upozorili na to da potvrde za odvoženje imovine koje izdaju rukovoditelji civilnih tijela imaju negativan utjecaj.¹⁸¹¹ **Cetina** je izjavio da je na tom sastanku iznio svoje mišljenje o problemima suradnje s VP na području za koje je on bio nadležan, a nazočni su se usuglasili u stavu da bi, uslijed problema s provjerom osoba u odorama, trebalo da temeljna policija i VP imaju zajedničke ophodnje i zajedničke kontrolne punktove.¹⁸¹² Dogovoreno je da Cetina i drugi prenesu taj dogovor zapovjednicima policije, da VP tu odluku prenese preko svog lanca zapovijedanja, a zapovjednicima policije je stavljeno u zadatak da se u svrhu provedbe tog dogovora u djelovanju koordiniraju s Vojnom policijom.¹⁸¹³ U praksi se taj dogovor rijetko uspijevaio provesti zbog očiglednog nedostatka ljudi u VP i broja kontrolnih punktova.¹⁸¹⁴ Da je VP osigurala potreban broj ljudi, temeljna policija bi ih bila priključila svojim ljudima na kontrolnim punktovima.¹⁸¹⁵

2167. **Morić** je izjavio da se stanje na oslobođenim teritorijima počelo stabilizirati približno sredinom rujna 1995. iako policija još nije ostvarila potpun nadzor, a budući da su postojale i druge sigurnosne prijetnje, primjerice dugačke državne granice i teroristički napadi, Morić je 15. rujna 1995. iz policijskih postaja na oslobođenim područjima povukao izvjestan broj djelatnika policije, a tijekom slijedećih šest mjeseci ljudstvo tih policijskih postaja smanjivao je za 15% svakog mjeseca.¹⁸¹⁶ Djelatnici policije koji su povučeni bili su ljudi koji su tim policijskim postajama poslani kao pojačanje neposredno poslije operacije Oluja i koji su sada vraćeni u svoja matična mjesta stanovanja i rada.¹⁸¹⁷

¹⁸⁰⁹ Svjedok 86, T. 5251–5257, 5378, 5623–5627, 5777; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 17–19; D595 (Zapisnik s usklađivačkog sastanka VP i MUP-a održanog 15. rujna 1995., 18. rujna 1995.), str. 2–3, 5–7.

¹⁸¹⁰ Svjedok 86, T. 5626.

¹⁸¹¹ D595 (Zapisnik s usklađivačkog sastanka VP i MUP-a održanog 15. rujna 1995., 18. rujna 1995.), str. 4, 6.

¹⁸¹² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 9; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11; Ivica Cetina, T. 23436, 23566.

¹⁸¹³ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 11.

¹⁸¹⁴ Ivica Cetina, T. 23422, 23430, 23572–23573.

¹⁸¹⁵ Ivica Cetina, T. 23435–23436.

¹⁸¹⁶ Joško Morić, T. 25516–25518, 25869–25876, 25927; D483 (Zapovijed Joška Morića o povlačenju policijskih djelatnika, 13. rujna 1995.). V. i D454 (Zapovijed Joška Morića policijskim upravama za smanjenje broja djelatnika na ispomoći, 20. rujna 1995.).

¹⁸¹⁷ Joško Morić, T. 25873–25874.

2168. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da je načelniku Policijske uprave zadarsko-kninske 17. rujna 1995. upućeno izvješće o mjerama koje je Policijska uprava Kotara Knin poduzela s ciljem poboljšanja sigurnosnog stanja, a u kojem je bilo rečeno da će se s počiniteljima kaznenih djela uhvaćenim na djelu, bez obzira na to jesu ili nisu pripadnici Hrvatske vojske, postupati beskompromisno.¹⁸¹⁸ Svjedok 86 izjavio je da je to značilo da se moraju zaustavljati vozila i da se osobe u vozilima moraju podvrgnuti provjeri.¹⁸¹⁹ Svjedok 86 je izjavio da je u izvješću naglasak bio na civilima koji su dolazili u područje Kotara Knin jer je na tom prostoru u rujnu bilo mnogo manje pripadnika HV-a nego u kolovozu tako da ondje glede krađe imovine više nisu postojali toliki problemi s Hrvatskom vojskom.¹⁸²⁰

2169. Dana 19. rujna 1995. Morić je policijske uprave obavijestio da od 15. rujna 1995. VP na oslobođenim područjima više neće biti prisutna na kontrolno-nadzornim punktovima nego da će djelovati putem mobilnih ophodnji automobilima s obvezom javljanja na kontrolno-nadzorne punktove.¹⁸²¹ Dana 2. listopada 1995. Morić je određenom broju policijskih uprava, uključujući i zadarsko-kninsku, izdao zapovijed da do 3. listopada 1995. dostave izvješća o ubojstvima, paležu, miniranju, odnošenju imovine, obavljenim očevidima, o tome jesu li poznati počinitelji civili ili pripadnici Hrvatske vojske, te o zloupotrebama odore u razdoblju od 22. kolovoza 1995. do 2. listopada 1995. godine.¹⁸²² Prema izvješću Mate Laušića od 4. listopada 1995., radi sprečavanja ubojstava, paleža i pljačke na oslobođenim područjima, VPje prestala djelovati na kontrolno-nadzornim punktovima i prešla na intenzivni rad putem motoriziranih ophodnji tih područja.¹⁸²³ Kako je naveo Laušić, ta promjena metode polučila je dobre rezultate tijekom prethodnog mjeseca, ali time još nije bio potpuno spriječen kriminal jer je područje koje je valjalo kontrolirati bilo preveliko.¹⁸²⁴

2170. Raspravnom vijeću predočena su svjedočenja više svjedoka i dokumentarni dokazi u vezi s mjerama poduzetim protiv pripadnika civilne policije koji su činili

¹⁸¹⁸ Svjedok 86, T. 5597–5598; D459 (Izvješće o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PU Kotara Knin, podneseno načelniku PU zadarsko-kninske, 17. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸¹⁹ Svjedok 86, T. 5597–5598; D459 (Izvješće o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PU Kotara Knin, podneseno načelniku PU zadarsko-kninske, 17. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸²⁰ Svjedok 86, T. 5598–5599; D459 (Izvješće o mjerama za podizanje stanja sigurnosti poduzetim u PU Kotara Knin, podneseno načelniku PU zadarsko-kninske, 17. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸²¹ D596 (Zapovijed načelnicima policijskih uprava u vezi sa suradnjom s VP u pogledu kontrolnih punktova i ophodnji automobilima, s potpisom Joška Morića, 19. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸²² D597 (Zapovijed Joška Morića policijskim upravama da dostave izvješća o kaznenim djelima počinjenim u razdoblju od 22. kolovoza 1995. do 2. listopada 1995., 2. listopada 1995.).

¹⁸²³ D801 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1, 3.-4.

kaznena djela. Dana 30. kolovoza 1995. **Morić** je svim policijskim upravama izdao nalog da primijene mjere prema djelatnicima policije kako bi se spriječilo odnošenje tuđe imovine i njezino iznošenje s oslobođenih područja tijekom zamjene snaga.¹⁸²⁵ Morić je izjavio da je pripadnicima policije naložio da prilikom smjene snaga na oslobođenim područjima ne smiju ni dolaziti na to područje niti odatle odlaziti osobnim vozilima nego samo organizirano, autobusima, te da njihovi zapovjednici moraju pregledati osobne stvari koje nose prije nego što uđu u autobuse.¹⁸²⁶ Morić je također tražio da se policajci, kad se sretnu na terenu, a osobno se ne poznaju, međusobno legitimiraju i da jedan drugoga zapišu.¹⁸²⁷

2171. **Svjedok 84** u svom je svjedočenju izjavio da su djelatnici policije u Kninu poštovali pravila službe i da on osobno nikad nije dobio nijednu prijavu da djelatnici civilne policije pljačkaju ili loše postupaju s ljudima, mada je znao da su neki policajci uhvaćeni u pljački u Kninu i da su protiv njih poduzete stegovne mjere.¹⁸²⁸ Svjedok je izjavio da su tijekom njegovog službovanja u policijskoj postaji u Kninu, policajci na kontrolno-nadzornom punktu u Kninu uhvatili skupinu djelatnika policije iz Splita s opljačkanim stvarima i da su protiv tih policajaca poduzete stegovne mjere. U nekoj drugoj prilici u vrijeme dok je svjedok radio u Kninu, kninski poštanski ured obavijestio je policijsku postaju Knin da djelatnici policije iz općine Krapina (Zagorje) šalju svojim kućama velik broj paketa. Zapovjednik tih policajaca naložio je da se paketi otvore i pronašao opljačkanu imovinu. Protiv tih policajaca poduzete su stegovne mjere.¹⁸²⁹ Svjedok je izjavio da su se na završetku smjene uvijek pregledavale osobne stvari policajaca prije nego što bi ušli u autobuse kojima su ih odvozili iz Knina.¹⁸³⁰ Ako bi se pronašli policajci s opljačkanom imovinom, odmah bi se podnosila prijava, ti bi policajci bili vraćeni u svoje policijske uprave i poduzele bi se odgovarajuće mjere.¹⁸³¹ Prema Cetinim izjavama, protiv više pripadnika temeljne policije pokrenut je kazneni

¹⁸²⁴ D801 (Izvešće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 3.

¹⁸²⁵ Joško Morić, T. 25575–25578; D481/D1848 (Zapovijed Joška Morića svim policijskim upravama u vezi s mjerama sprečavanja protupravnog odnošenja imovine od strane policijskih djelatnika, 30. kolovoza 1995.).

¹⁸²⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 240–241.

¹⁸²⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 242.

¹⁸²⁸ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 29; svjedok 84, T. 11182, 11187.

¹⁸²⁹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 29.

¹⁸³⁰ Svjedok 84, T. 11176.

¹⁸³¹ Svjedok 84, T. 11176, 11182.

progon zbog pljačke, protiv nekih su pokrenuti stegovni postupci, dok su neki udaljeni iz tog područja i vraćeni u mjesta gdje su radili prije operacije Oluja.¹⁸³²

2172. Raspravno vijeće će sada razmotriti primjere postupanja hrvatskih vlasti u vezi s konkretnim kaznenim djelima počinjenim tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica. Raspravno vijeće je neke od tih dokaza prikazalo u poglavlju 6.2.6. Slučaj Veselka Bilića, hrvatskog dragovoljca u 15. domobranskoj pukovnici do 18. kolovoza 1995.,¹⁸³³ primjer je istrage ubojstva koju su proveli hrvatski organi. Bilić je u svom svjedočenju izjavio da je 7. rujna 1995. oko 03:00 ili 04:00 sati došao u kuću Dare Milošević, 67-godišnje žene srpske nacionalnosti, u Pavićima, u općini Skradin, tražeći muškarca srpske nacionalnosti čiji je nadimak bio Zdravčina, za kojeg je sumnjao da je pomagao Srpskoj vojsci Krajine u organiziranju osvajanja vlasti na području Krajine.¹⁸³⁴ Bio je naoružan pištoljem, nosio je crnu odoru i bio pod utjecajem alkohola i marihuane.¹⁸³⁵ Nakon što ga je Dara Milošević odgurnula, doviknula mu "đava ti sreću ustašku" i rekla mu da ide van iz njene kuće, Bilić ju je pucnjem u glavu ubio na mjestu, a sve se dogodilo u nekoliko sekundi nakon što je ušao u kuću.¹⁸³⁶ Sjeo je u automobil kojim je došao i odveo se.¹⁸³⁷ Dana 9. rujna 1995., svjedok je došao u Bratiškovce, u općini Skradin, gdje mu je jedna baka, koju je poznao, Srpkinja, rekla da uzme njezin traktor, nešto kruha, vina i šunke.¹⁸³⁸ Nakon što je otišao iz njezine kuće, Bilić je na cesti sreo dva znanca i potom su odvukli traktor, kao i prikolicu u kojoj je bio jedan manji traktor što su ga njegovi znanci prije toga našli uz cestu, nazad u Vodice.¹⁸³⁹ Civilna policija zaustavila ih je na kontrolno-nadzornom punktu Čista Mala u općini Vodice, zatražila da predaju vino, a kad je Bilić to odbio, policajci su pozvali VP jer je

¹⁸³² D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 13.

¹⁸³³ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), str. 1, par. 1, 4; Veselko Bilić, T. 19556, 19560, 19615; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 3; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸³⁴ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19581, 19585–19588, 19590–19591; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 4; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸³⁵ Veselko Bilić, T. 19565–19566, 19585–19586; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 4; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2; D1550 (Presude protiv Veselka Bilića, 18. siječnja 1996.), str. 3.

¹⁸³⁶ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19588–19589; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 4–6; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2; D1550 (Presude protiv Veselka Bilića, 18. siječnja 1996.), str. 3.

¹⁸³⁷ P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5.

¹⁸³⁸ Veselko Bilić, T. 19566–19567, 19569, 19572; D1548 (Veselko Bilić, službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Veselkom Bilićem, 11. rujna 1995.), str. 1.

¹⁸³⁹ Veselko Bilić, T. 19570.

Bilić bio u odori.¹⁸⁴⁰ VP ga je uhitila i odvela u Šibenik na ispitivanje, gdje su mu oduzeli pištolj i automobil.¹⁸⁴¹ VP ga je ispitivala o ubojstvu i ubrzo ga pustila.¹⁸⁴² Istražni sudac i Željko Žganjer obavili su očevid u kući Dare Milošević, a u bolnici u Šibeniku obavljena je i obdukcija leša.¹⁸⁴³ Vojna policija ponovno je uhitila Bilića 11. rujna 1995., nakon što je balističkim izvješćem potvrđeno da zrno iz leša Dare Milošević odgovara Bilićevu pištolju.¹⁸⁴⁴ VP je utvrdila da Bilić nije pripadnik HV-a i vratila ga civilnoj policiji.¹⁸⁴⁵ Na suđenju je Županijski sud Šibenik svjedoka osudio za ubojstvo i izrekao mu kaznu od osam godina zatvora, koja mu je presudom Vrhovnog suda Hrvatske smanjena na 7,5 godina.¹⁸⁴⁶ U listopadu 1995. MORH-a je pokrenuo istragu o ubojstvima osoba srpske nacionalnosti na području zadarsko-kninske i šibenske policijske uprave, tijekom koje je optuženo i pritvoreno više bivših pripadnika 15. domobranske pukovnije.¹⁸⁴⁷ Bilić je izdržao ukupno 3 godine i 6 mjeseci svoje kazne, naime, 13. svibnja 1998. predsjednik Tuđman mu je kaznu smanjio za dvije godine, a poslije toga mu je kazna još ublažena zbog dobrog vladanja i zdravstvenih problema.

2173. Operativna akcija Varivode drugi je primjer istraga koje su hrvatske vlasti provele u vezi s više ubojstava. Prema dokumentarnim dokazima, 28. kolovoza 1995. u 12:20 sati, Policijska postaja Benkovac obavijestila je Policijsku postaju Knin da je od jedne preživjele osobe dobila dojavu da je 27. kolovoza 1995. poslijepodne u zaseoku Gošić u općini Kistanje ubijeno sedam staraca.¹⁸⁴⁸ Benkovačka policija utvrdila je da

¹⁸⁴⁰ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19567, 19590, 19612; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸⁴¹ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19567, 19590; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2–3.

¹⁸⁴² D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19614–19615; P2562 (Zapisnik o ispitivanju Veselka Bilića, 8. listopada 1995.), str. 5.

¹⁸⁴³ D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2–3.

¹⁸⁴⁴ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19565, 19590, 19626; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 2.

¹⁸⁴⁵ Veselko Bilić, T. 19565; D1549 (Izvjeshće MUP-a u vezi s uhićenjem Veselka Bilića, 9. rujna 1995.), str. 3.

¹⁸⁴⁶ D1547 (Veselko Bilić, izjava svjedoka, 18. lipnja 2009.), par. 5; Veselko Bilić, T. 19591, 19651; D1550 (Presude protiv Veselka Bilića, 18. siječnja 1996.), str. 1, 3.-4.

¹⁸⁴⁷ P2564 (Izvjeshće Vojne policije, 1. studenog 1995.), str. 1–4.

¹⁸⁴⁸ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 8; P1042 (Telefonska dojava koju je zaprimila PP Benkovac, 27. kolovoza 1995.).

prezimana sedam ubijenih glase Letunica i Berak i zatražila da se poduzmu daljnje radnje.¹⁸⁴⁹

2174. **Laušić** je u svom svjedočenju izjavio da je za ubojstva civila u Gošiću i Varivodama u općini Kistanje prvi put čuo kad ga je 2. listopada 1995. u 15:00 sati nazvao pomoćnik ministra unutarnjih poslova Benko.¹⁸⁵⁰ **Milas** je u svom svjedočenju izjavio da je Laušić od njega zatražio izvješće sa svim informacijama u vezi s tim ubojstvima.¹⁸⁵¹ Milas je pak od voditelja kriminalističkih odjela satnija VP iz Zadra, Šibenika i Knina zatražio da žurno dostave izvješća s informacijama koje imaju.¹⁸⁵² Na to je dobio izvješća u kojima nije bilo nikakvih podataka koji bi ukazivali na to da su kriminalističko-istražni odjeli VP obaviješteni o tim incidentima.¹⁸⁵³ Milas je je na temelju tih izvješća Upravi VP poslao objedinjenu informaciju.¹⁸⁵⁴ Na sastanku održanom 3. listopada 1995. u 08:30 sati, na kojem su bili pomoćnik ministra Benko, Spomenko Eljuga iz Kriminalističke vojne policije, Načelnik odsjeka Ante Glavan i Milas, Benko je prisutne informirao o ubojstvima devet civila u Varivodama 29. rujna 1995. i o još dva slučaja ubojstva, jednom u općini Skradin, a drugom u općini Benkovac.¹⁸⁵⁵ Što se tiče ubojstava u Varivodama, sudionici sastanka usvojili su plan da se istraži kamion marke TAM 2001 maskirne boje koji je jedan civil vidio u Varivodama 29. rujna 1995. godine.¹⁸⁵⁶ Dana 3. listopada 1995. u 07:00 sati, satnik Spomenko Eljuga izvijestio je da se Kriminalistička vojna policija usredotočila na

¹⁸⁴⁹ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 8; P1042 (Telefonska dojava koju je zaprimila PP Benkovac, 27. kolovoza 1995.). Uzevši u obzir druge dokaze u spisu koji se odnose na te incidente, Raspravno vijeće smatra da bi potonje ime trebalo biti glasi Borak.

¹⁸⁵⁰ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 224–225; Mate Laušić, T. 15525–15526. V. i D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; Boris Milas, T. 19210–19211; P2188 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1; D801 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁵¹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; Boris Milas, T. 19211.

¹⁸⁵² D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48.

¹⁸⁵³ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; Boris Milas, T. 19211; D849 (Izvješće Marijana Babića o operativnim saznanjima u vezi sa smrtnim stradavanjem civilnih osoba na širem području Kistanja, podneseno Borisu Milasu, 2. listopada 1995.).

¹⁸⁵⁴ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 48; P2188 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1; D801 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁵⁵ Ive Kardum, T. 9431; P2188 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1–2; D801 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁵⁶ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 226; P2186 (Izvješće br. 1 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 3. listopada 1995.), str. 1–2; P2188 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 1–2; D801 (Izvješće Mate Laušića o ubojstvima u Varivodama, 4. listopada 1995.), str. 2–3.

prikupljanje informacija o tri slučaja ubojstva, jedan od kojih je bilo višestruko ubojstvo u Gošiću, u općini Knin, počinjeno 27. kolovoza 1995. godine.¹⁸⁵⁷

2175. Dana 3. listopada 1995., predstavnici UNCIVPOL-a su se u Policijskoj postaji Zadar sastali s Benkom, Nađom i Cetinom, kako bi razgovarali o navodima o ubojstvima u Varivodama. Benko je rekao da su ta ubojstva sramota za hrvatski narod, da su o tome obaviješteni organi Republike Hrvatske najviše razine i da je osnovano posebno istražno povjerenstvo.¹⁸⁵⁸ Šefu Sektora UNCIVPOL-a obećano je da će slučaj Varivode moći neposredno pratiti.¹⁸⁵⁹ Na tom sastanku, UNCIVPOL je saznao da su leševi prvo bili odvezeni u Zadar na sudskomedicinsku obradu i identifikaciju te da su poslije toga vraćeni obiteljima.¹⁸⁶⁰ Na novom sastanku s Benkom i Cetinom održanom 6. listopada 1995., UNCIVPOL je obaviješten o tome da je hrvatska policija ispitala Boju Milošević, koja je tada bila u sabirnom centru na otoku Obonjanu, ali da time nisu pribavljene nikakve informacije koje bi mogle biti od pomoći.¹⁸⁶¹

2176. Kako proizlazi iz zapisnika sa sjednice Vlade RH održane 5. listopada 1995., ministar unutarnjih poslova Jarnjak obavijestio je Vladu o tome da je u selu Varivode vatrenim oružjem ubijeno devet civila starije dobi, srpske nacionalnosti.¹⁸⁶² Jarnjak je Vladu izvijestio i o mjerama koje je MUP poduzeo s ciljem što bržeg otkrivanja počinitelja tih ubojstava, a to je uključivalo i žurno slanje na teren pomoćnika ministra za kriminalističku policiju i inspektora iz MUP-a radi vođenja istrage, te blokiranje svih puteva i staza kako bi se spriječio bijeg počinitelja.¹⁸⁶³ Nadalje, Jarnjak je spomenuo da će kontaktirati ministra obrane u vezi s nedostatnim brojem vojnih policajaca u tom području zbog prisutnosti velikog broja vojnih osoba koje ne žele surađivati s civilnom policijom.¹⁸⁶⁴ Predsjednik Vlade Valentić prisutnima se obratio rekavši da će Vlada pridati najveći značaj hitnom i neposrednom reagiranju na tu situaciju i da će Vlada najvjerojatnije zatražiti da se istraga ubrzano provede kako bi se što prije utvrdio

¹⁸⁵⁷ D800 (Izvešće br. 2 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 3. listopada 1995.).

¹⁸⁵⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9; P270 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 3. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁵⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 9; P270 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 3. listopada 1995.), str. 2; D1754 (Izvešće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁶⁰ P270 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 3. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁶¹ P271 (UNCIVPOL-ov zapisnik sa sastanka održanog 6. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁶² D214 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade održane 5. listopada 1995., s tekstom donesene Uredbe o povratku prognanika i izbjeglica na oslobođena područja), str. 3; D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 35–44.

¹⁸⁶³ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 35–37.

identitet počinitelja ubojstava u Varivodama i kako bi se kaznili.¹⁸⁶⁵ Napomenuo je da je problem i širi jer je bilo i drugih ubojstava civila na koja se nije reagiralo.¹⁸⁶⁶

2177. Dana 6. listopada 1995., Laušić je izdao zapovijed o ustanovljavanju operativne akcije Varivode u trajanju od 7. do 10. listopada 1995. godine¹⁸⁶⁷ **Cetina** je u svom svjedočenju je izjavio da je operativna akcija Varivode bila akcija provedena s ciljem istrage po navodima o ubojstvima u Varivodama i Gošiću.¹⁸⁶⁸ To je bila prva zajednička inicijativa u kojoj su bili angažirani visoki časnici vojne i civilne policije i prvi korak ka poboljšanju suradnje vojne i civilne policije.¹⁸⁶⁹ Prema Cetinim izjavama, takve suradnja do tada nije bilo jer VP nije bila odveć sklona suradnji s civilnom policijom.¹⁸⁷⁰ Dana 8. listopada 1995., Eljuga je Biškića izvijestio da je Milenko Lalić iz 15. domobranske pukovnije podvrgnut djelomičnoj kriminalističkoj istrazi. Lalić se poslužio vozilom marke TAM-cestar maskirne boje.¹⁸⁷¹ Nakon daljnje kriminalističke obrade Lalić je "najvjerojatnije" eliminiran kao mogući počinitelj, ali se ipak planiralo poligrafsko testiranje. U izvješću je zatim da je šibenska policija zaustavila vozilo marke TAM maskirne boje s vozačem Josom Orlovićem, pripadnikom HV-a, i da se planira provođenje kriminalističke obrade.¹⁸⁷²

2178. Dana 11. listopada 1995., pukovnik Damir Kozić izvijestio je Laušića da je, po zapovijedi Uprave VP od 6. listopada 1995., toga dana ustanovljen stožer operativne akcije Varivode.¹⁸⁷³ Stožer akcije, u kojem su bili Kozić, bojnik Ivan Jurić i satnik Spomenko Eljuga, u 19:00 sati je održao sastanak na kojem su bili načelnik Sektora policije MUP-a Đurica Franjo, načelnik Odjela općeg kriminaliteta MUP-a Milan Turkalj, Cetina i Bitanga.¹⁸⁷⁴ Sudionici sastanka odlučili su da će se VP s po dva vojna policajca uključiti u rad na nadzornim točkama temeljne i specijalne policije i da će u tom području djelovati motorizirane patrole. Kozić je izvijestio da su od 06:00 sati 7.

¹⁸⁶⁴ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 36.

¹⁸⁶⁵ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 1, 37–38.

¹⁸⁶⁶ D215 (Zapisnik sa 277. zatvorene sjednice hrvatske Vlade, 5. listopada 1995.), str. 38.

¹⁸⁶⁷ P2189 (Laušićeva zapovijed o ustanovljavanju operativne akcije Varivode, 6. listopada 1995.), str. 1–2, 4.

¹⁸⁶⁸ Ivica Cetina, T. 23437–23438.

¹⁸⁶⁹ Ivica Cetina, T. 23438–23439.

¹⁸⁷⁰ Ivica Cetina, T. 23439.

¹⁸⁷¹ P2191 (Izvešće br. 5 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 8. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁸⁷² P2191 (Izvešće br. 5 radne skupine za kriminalističku obradu ubojstva građanskih osoba na oslobođenim područjima, 8. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁷³ D802 (Izvešće Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 1, 3, 7.

listopada 1995. pa do 22:00 sata 10. listopada 1995., u okviru operativne akcije Varivode legitimirana 1.282 pripadnika HV-a, da je pregledano 1.050 vozila HV-a, obavljeno 17 pretraga osoba nad pripadnicima HV-a, 36 pripadnika HV-a privedeno je zbog pljačke imovine, od pripadnika HV-a oduzeto je 20 motornih vozila, sedam komada vatrenog oružja, četiri tone opeka, veća količina opreme za domaćinstvo, kućanskih aparata i krovnog materijala, a protiv pripadnika HV-a podnijeto je i 15 stegovnih prijava. Što se tiče ubojstava civila, u dva slučaja informacije o sudjelovanju pripadnika HV-a bile su dovoljne kako bi vojna policija provela kriminalističku obradu, tj. u slučaju višestrukog ubojstva u Gošiću 27. kolovoza 1995., na osnovi toga što je na mjestu i u vrijeme zločina zamijećen kamion za održavanje cesta marke TAM i nekoliko muškaraca u maskirnim odorama, te u slučaju dvostrukog ubojstva 29. rujna 1995. u mjestu Zrmanja u općini Gračac. U vezi s Gošićem, djelatnici Kriminalističke vojne policije proveli su provjeru svih vozila marke TAM u zonama odgovornosti zadarske, šibenske i kninske satnije VP iz sastava 72. bojne VP, te gospičke satnije iz sastava 71. bojne VP, a obavljani su i obavijesni razgovori sa 45 vozača, kojima je utvrđeno da nijedno od tih vozila ne odgovara vozilu iz dojava. U vezi sa Zrmanjom, istražne radnje nisu dovele do otkrivanja bilo kakvih osumnjičenika. S druge strane, što se tiče ubojstva Dare Milošević u zaselku Pavići u općini Skradin počinjenog 6. rujna 1995., te ubojstva Petra Bote u Kolarnoj u općini Benkovac počinjenog 28. rujna 1995., identitet osumnjičenika je utvrđen i kriminalistička obrada je u potpunosti provedena.¹⁸⁷⁵

2179. **Kardum** je u svom svjedočenju izjavio da je u slučaju Varivoda, nakon što je postalo jasno da su umiješane "vojne osobe", civilna policija morala u istragu uključiti i VP, tako da su određene operativno-taktičke radnje u okviru kriminalističke obrade provedene zajednički.¹⁸⁷⁶ Kardum je osobno sudjelovao u pripremi operativnog i provedbenog plana za slučaj Varivode, zajedno s Benkom, Nađem, Milanom Turkaljem

¹⁸⁷⁴ Ive Kardum, T. 9434; D802 (Izvešće Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁷⁵ D802 (Izvešće Damira Kozića o provedbi operativne akcije Varivode u razdoblju od 6. do 10. listopada 1995., podneseno Mati Laušiću, 11. listopada 1995.), str. 2–6.

¹⁸⁷⁶ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 33, 50; Ive Kardum, T. 9430–9431. V. i P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 23; P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 2–3.

i drugima, a bilo je predviđeno da oni razrade plan mjera za buduće istrage sličnih zločina.¹⁸⁷⁷

2180. Dana 11. listopada 1995., Cetina i Nađ su se sastali s predstavnicima UNCIVPOL-a i izjavili da slučaj Varivode ima prioritet i da policija ima devet osumnjičenika.¹⁸⁷⁸ Na tom sastanku Cetina i Nađ su UNCIVPOL-u predali opis mjesta zločina i činjenice u vezi sa smrću žrtava, ali ne i nalaze obdukcija niti izjave svjedoka.¹⁸⁷⁹ Cetina i Nađ izvijestili su UNCIVPOL i o tome da je uspješno provedena kriminalistička obrada u tri slučaja ubojstva, dva slučaja silovanja i nekoliko slučajeva krađa, dok je istraga o četvrtom slučaju ubojstva još uvijek u tijeku.¹⁸⁸⁰

2181. Dana 15. listopada 1995., Odjel kriminalističke policije Policijske uprave šibenske izdao je operativni plan postupanja s ciljem utvrđivanja počinitelja zločina u Gošiću i Varivodama.¹⁸⁸¹ Prema tom planu, trebalo je da policija za više osoba utvrdi adrese stanovanja, podatke o posjedovanju vozila i oružja, da ih uhiti i obavi pretragu prostorija.¹⁸⁸² Dana 18. listopada 1995., Jarnjak i Benko su na konferenciji za tisak izjavili da su počinitelji ubojstva u Varivodama i Gošiću uhvaćeni.¹⁸⁸³ Dana 23. listopada 1995., Marija Rukavina, zamjenica zadarskog županijskog državnog odvjetnika, uputila je Policijskoj upravi zadarsko-kninskoj dopis u vezi s kaznenim postupcima protiv pojedinaca optuženih za zločine počinjene u Gošiću, Varivodama i na području Zrmanje.¹⁸⁸⁴ Rukavina je od policije zatražila da se s osobama navedenim u tom dopisu obave obavijesni razgovori i pretrage u vezi s posjedovanjem određenog oružja.¹⁸⁸⁵ Prema Galovićevim riječima, incidente u Varivodama i Gošiću procesuiralo

¹⁸⁷⁷ P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 50; Ive Kardum, T. 9433–9434. V. i P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 2.

¹⁸⁷⁸ D1746 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 12. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁷⁹ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), zabilješke s dopunskim informacijama, par. 11, 14; D1746 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 12. listopada 1995.), str. 2.

¹⁸⁸⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1746 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 12. listopada 1995.), str. 1–2; D1754 (Izvješće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸¹ D914 (Operativni plan postupanja PU šibenske, 15. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸² D914 (Operativni plan postupanja PU šibenske, 15. listopada 1995.), str. 1–3.

¹⁸⁸³ D1292 (Video-snimka i transkript konferencije za tisak Ivana Jarnjaka i Marijana Benka, 18. listopada 1995.).

¹⁸⁸⁴ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 39; P1063 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Zadru upućen PU zadarsko-kninskoj, 23. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸⁵ P1063 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Zadru upućen PU zadarsko-kninskoj, 23. listopada 1995.), str. 2; D918 (Druga verzija dopisa županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućenog PU zadarsko-kninskoj, 23. listopada 1995.), str. 2.

je civilno pravosuđe jer nikad nije bilo sporno da su počinitelji u trenutku podizanja optužnice zapravo bili civili.¹⁸⁸⁶

2182. Dana 23. listopada 1995., Cetina je izvijestio UNCIVPOL da je istraga u vezi s Varivodama zaključena, da je uhićeno osam ljudi i da je predmet proslijeđen županijskom sudu u Zadru.¹⁸⁸⁷ Cetina je UNCIVPOL obavijestio i o tome da je policija uspješno provela kriminalističku obradu 21 slučaja ubojstva, da je sve te predmete proslijedila županijskom sudu u Zadru, te da je protiv 13 osoba pokrenut kazneni postupak.¹⁸⁸⁸

2183. Postupajući u skladu sa Rukavininim dopisom, dana 25. listopada 1995., natporučnik Damir Šimić iz 72. bojne VP pripremio je plan djelovanja s ciljem lociranja i uhićenja Gorana Vunića, Željka Šunjerge i Željka Pešića, pretrage prostorija u kojima oni stanuju i prikupljanja dokaza.¹⁸⁸⁹ Istoga dana, Šimić je izdao i nalog za privođenje Gorana Vunića iz 113. brigade HV-a i Željka Šunjerge iz zapovjedne satnije 2. bojne 15. domobranske pukovnije, radi obavijesnog razgovora.¹⁸⁹⁰ Dana 25. listopada 1995. i vojnoistražni sudac vojnog suda u Splitu izdao je nalog za pretragu stana Gorana Vunića.¹⁸⁹¹

2184. Šimić je izjavio da je planirao provesti kriminalističku obradu, uhititi Vunića i pretražiti njegov stan.¹⁸⁹² Kad je, 25. listopada 1995., o tom planu u vezi s istragom obavijestio Mrkotu, svojeg nadređenog, Mrkota mu je mu je usmeno, bez objašnjenja,

¹⁸⁸⁶ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 9–10; Ivan Galović, T. 19702–19703, 19806–19809; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 1.

¹⁸⁸⁷ Ivica Cetina, T. 23453; P278 (Telefaks načelnika UNCIVPOL-a za Sektor Jug upućen povjereniku UNCIVPOL-a u Zagrebu, 28. listopada 1995.), str. 1–2; P280 (UNCIVPOL-ovo izvješće o slučaju Varivode, 6. studenog 1995.), str. 3; D1747 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 23. listopada 1995.), str. 1; D1754 (Izvješće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1747 (Zapisnik sa sastanka UNCIVPOL-a s organima PU zadarsko-kninske, 23. listopada 1995.), str. 1; D1754 (Izvješće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1.

¹⁸⁸⁹ P1072 (Plan rada 72. bojne Vojne policije, 25. listopada 1995.). Raspravno je vijeće razmotrilo argumente Gotovinine obrane (T. 11658–11669) i ocijenilo da su posrijedi razumni protuargumenti, međutim, s obzirom na negativno utvrđenje Raspravnog vijeća u vezi s ubojstvom u Varivodama, taj se slučaj neće dalje razmatrati.

¹⁸⁹⁰ P1074 (Nalog za privođenje Gorana Vunića i Željka Šunjerge, 25. listopada 1995.).

¹⁸⁹¹ P1073 (Nalog za pretragu koji je izdao Vojni sud u Splitu, 25. listopada 1995.).

¹⁸⁹² P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 22–23; P970 (Službena zabilješka Damira Šimića u vezi s obustavljanjem istrage o Goranu Vuniću, 25. listopada 1995.), str. 1; P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 3.

naredio da obustavi istragu.¹⁸⁹³ To je bila jedina prilika kad je Šimiću bilo zapovjedbno da ne provede istragu po dojavi o deliktu pripadnika HV-a.¹⁸⁹⁴ Šimić je izjavio da je 25. listopada 1995. Mrkotu obavijestio o pojedinostima tog incidenta, uključujući i to da je dobio nalog za pretragu Vunićeva stana i za oduzimanje eventualno pronađenog oružja radi vještačenja.¹⁸⁹⁵ Šimić je Milasa, također nadređenu osobu, usmeno obavijestio da mu je Mrkota zapovjedio da obustavi istragu protiv Vunića.¹⁸⁹⁶ Šimić je izjavio da je u okviru kriminalističke obrade pripadnika HV-a navodno umiješanih u zločine u Gošiću i Varivodama, VP uvijek obavljala pretragu stambenih i drugih prostorija u posjedu dotične osobe, te oduzimala oružje i streljivo koje se potom slalo u Zadar na vještačenje.¹⁸⁹⁷ Mrkota Šimiću nikad nije naredio da nastavi prekinutu istragu, a koliko je Šimiću poznato, sve do njegova umirovljenja iz vojne policije 2004. godine, VP nikad nije ponovo pokrenula te istrage.¹⁸⁹⁸

2185. Pero Perković, Hrvat iz Vodica, pripadnik 15. domobranske pukovnije HV-a prije, tijekom i nakon akcije Oluja,¹⁸⁹⁹ Ivica Petrić, Nikola Rašić i Patak Ladović optuženi su zajedničkom optužnicom za ubojstva civila srpske nacionalnosti u selu Gošići.¹⁹⁰⁰ Dana 16. ili 17. listopada 1995., Perkovića su privede civilna i vojna policija, a civilna policija ga je potom ispitivala.¹⁹⁰¹ Perković je u svom svjedočenju izjavio da je sve što je policiji izjavio bilo "iznuđeno", da nema veze s istinom i da je rezultat fizičkog i psihološkog maltretiranja od strane policije.¹⁹⁰² Perković je u svom svjedočenju izjavio da je tijekom ispitivanja čuo jauke drugih ljudi i slušao kako ih tuku

¹⁸⁹³ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 23–24; D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 4; Damir Šimić, T. 10290; P970 (Službena zabilješka Damira Šimića u vezi s obustavljanjem istrage o Goranu Vuniću, 25. listopada 1995.), str. 2; P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 3.-4.

¹⁸⁹⁴ Damir Šimić, T. 10335.

¹⁸⁹⁵ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 1, 23; Damir Šimić, T. 10289; P970 (Službena zabilješka Damira Šimića u vezi s obustavljanjem istrage o Goranu Vuniću, 25. listopada 1995.); P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 3.

¹⁸⁹⁶ Damir Šimić, T. 10323, 10336–10337.

¹⁸⁹⁷ P971 (Zapisnik Odjela kriminalističke vojne policije o uzimanju izjave od Damira Šimića, 16. svibnja 2002.), str. 4.

¹⁸⁹⁸ P967 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 27. siječnja 2008.), par. 24; D840 (Damir Šimić, izjava svjedoka, 24. srpnja 2008.), str. 5.

¹⁸⁹⁹ Pero Perković, T. 19448, 19451, 19470, 19511, 19527, 19546–19547.

¹⁹⁰⁰ Pero Perković, T. 19450, 19493, 19497, 19514, 19516–19517; P2558 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Šibeniku, 7. veljače 2002.), str. 1.

¹⁹⁰¹ Pero Perković, T. 19450–19451, 19506–19507; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 4, 2. dio, str. 44; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrstića u vezi s ubijanjem u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 1, 5; D1381 (Kaznene prijave), str. 33–34.

¹⁹⁰² Pero Perković, T. 19460, 19463, 19494, 19498, 19502, 19508, 19511–19512, 19516.

u susjednim prostorijama.¹⁹⁰³ Na suđenju su njegovi suoptuženici, među kojima su bili Ivica Petrić, Zlatko Ladović, Zvonimir Lasan i Ivan Jakovljević, izjavili da su bili maltretirani, a samo je Ladović izjavio da ga je maltretirala policija.¹⁹⁰⁴ Tijekom ispitivanja u policiji u vezi s incidentom u Gošićima, policajci su Petrića i Perkovića uveli u istu prostoriju i Perković je primijetio da je Petrovića policija tukla.¹⁹⁰⁵ Kad je policija pitala Petrića jesu li on i Perković zapalili lugarovu kuću u Gošićima, Petrić je namignuo Perkoviću i potvrdio da jesu, protiv čega je Perković prosvjedovao.¹⁹⁰⁶ Nakon što je Perković porekao da su bili u Gošićima, u prostoriju je ušlo još policajaca koji su ih počeli tući.¹⁹⁰⁷ Petrić je poslije Perkoviću rekao da je neke izjave dao zbog toga što su ga maltretirali, a Perković misli da je isto učinio i Patak Ladović.¹⁹⁰⁸ Perković je izjavio da je policija privela i ispitivala i Nikolu Rašića, Mišu Jakovljevića i Nedelka Mijića.¹⁹⁰⁹

2186. Prema Perkovićevim riječima, kako bi se otkrili počinitelji primjenjivao se jak pritisak i policijski organi su iz optuženikā htjeli silom iznuditi priznanje kako bi ih mogli prikazati kao počinitelje i nekoga staviti u zatvor.¹⁹¹⁰ Tijekom ispitivanja, djelatnici policije su mu donijeli papir s izjavom da je otpušten iz HV-a, koji je morao potpisati.¹⁹¹¹ Nakon 36 sati, Perkovića su izveli pred istražnog suca pred kojim je ponovio isto što je rekao policiji.¹⁹¹² Dana 27. listopada 1995. Perković je ponovno imao razgovor s jednim istražnim sucem u kojem je izjavio da su na sadržaj njegove prve izjave dane pred istražnim sucem utjecali događaji tijekom ispitivanja u policiji i da ta izjava ne odražava istinu.¹⁹¹³

2187. Dana 31. listopada 1995., UNCIVPOL je izvijestio Benka da se, iako im nije dostavljena dovoljna dokumentacija da bi mogli adekvatno pratiti slučaj Varivode, UNCIVPOL uvjerio da je slučaj okončan i da smatra da je posebni istražni tim pokazao

¹⁹⁰³ Pero Perković, T. 19516.

¹⁹⁰⁴ Pero Perković, T. 19516; P2560 (Transkript glavne rasprave na sudu u Zadru, 25. lipnja 1996.), str. 2–3.

¹⁹⁰⁵ Pero Perković, T. 19501–19502.

¹⁹⁰⁶ Pero Perković, T. 19465–19466, 19491–19492, 19501–19502.

¹⁹⁰⁷ Pero Perković, T. 19502.

¹⁹⁰⁸ Pero Perković, T. 19497–19498, 19503.

¹⁹⁰⁹ Pero Perković, T. 19454–19456, 19476–19477, 19481–19482.

¹⁹¹⁰ Pero Perković, T. 19508–19509, 19523.

¹⁹¹¹ Pero Perković, T. 19511, 19527–19528.

¹⁹¹² Pero Perković, T. 19506, 19508–19510; D1381 (Kaznene prijave), str. 33–34.

¹⁹¹³ Pero Perković, T. 19495, 19512–19514; P2558 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Šibeniku, 7. veljače 2002.), str. 2.

besprijeckornu profesionalnost.¹⁹¹⁴ UNCIVPOL je na sastanku održanom 3. studenoga 1995. od Cetine zatražio dopunsku dokumentaciju.¹⁹¹⁵ Cetina je odgovorio da je istraga predana Županijskom sudu u Zadru tako da on nema zakonsku mogućnost davanja uvida u bilo kakvu daljnju dokumentaciju.¹⁹¹⁶ Dana 6. studenoga 1995., Kardum je UNCIVPOL-u potvrdio da bi se zahtjevi u vezi s Varivodama morali upućivati Županijskom sudu u Zadru.¹⁹¹⁷ Kardum je u dopisu spomenuo i to da su riješena 24 slučaja ubojstva i da sudovi provode istrage po kaznenim prijavama protiv 14 uhićenih osoba.¹⁹¹⁸

2188. Prema Laušičevom izvješću, do 3. prosinca 1995. vojna i temeljna policija evidentirale su 41 kazneno djelo, od kojih je riješeno 25, uključujući devet ubojstava u Varivodama, sedam u Gošiću i tri u Zrmanji.¹⁹¹⁹ Samo za dva poznata počinitelja utvrđeno je da su pripadnici HV-a.¹⁹²⁰ Dana 2. veljače 1996., ministar vanjskih poslova Mate Granić je Elisabeth Rehn u vezi sa statusom predmeta Varivode izvijestio da je, prema stanju na dan 20. siječnja 1996., pripremni sudski postupak protiv četiri okrivljenika u predmetu u završnoj fazi.¹⁹²¹ Što se tiče Gošića, u tijeku je pripremni postupak protiv šest okrivljenika, dvojica od kojih su okrivljeni i u predmetu Varivode.¹⁹²² Prema izvješću od 26. siječnja 1996., od više osoba, među ostalima od Borisa Vunića, Petra Perkovića, Nediljka Mijića, Nikole Rašića i Ivana Jakovljevića, oduzeta su 53 komada oružja i podvrgnuta balističkom vještačenju, kao i oružje koje je navodno koristio Zlatko Ladović.¹⁹²³ **Žganjer** je u svojem svjedočenju izjavio da se

¹⁹¹⁴ D1754 (Izvješće UNCIVPOL-a o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, Leif Bjorken, 31. listopada 1995.), str. 1–2.

¹⁹¹⁵ P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), zabilješke s dopunskim informacijama, par. 14; D1755 (Zapisnik UNCIVPOL-a sa sastanka s Cetinom, Leif Bjorken, 3. studenog 1995.).

¹⁹¹⁶ Alun Roberts, T. 7105; P718 (Robertsovo izvješće od 3. listopada o obilasku Varivoda od strane HRAT-a UN-a 2. listopada), zabilješke s dopunskim informacijama, par. 15; D1755 (Zapisnik UNCIVPOL-a sa sastanka s Cetinom, Leif Bjorken, 3. studenog 1995.).

¹⁹¹⁷ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1748 (Dopis upućen UNCIVPOL-u za Sektor Jug, n/r v.d. načelnika Sektora, 6. studenog 1995.), str. 1.

¹⁹¹⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 12; D1748 (Dopis upućen UNCIVPOL-u za Sektor Jug, n/r v.d. načelnika Sektora, 6. studenog 1995.), str. 1.

¹⁹¹⁹ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 50; D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzatom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 1, 3.-4.

¹⁹²⁰ Boris Milas, T. 19202–19203; D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzatom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 4.

¹⁹²¹ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 5, 7; Elisabeth Rehn, T. 6504; P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 1, 6; D1630 (Izvješće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.), str. 8.

¹⁹²² P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 6; D1630 (Izvješće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.), str. 8.

¹⁹²³ D919 (Zapisnik o vještačenju, 26. siječnja 1996.).

nijedno od izuzetih oružja podvrgnutih vještačenju nije moglo povezati s čahurama pušćanih metaka pronađenim u Gošiću i Varivodama.¹⁹²⁴

2189. Dana 13. veljače 1996., Županijsko državno odvjetništvo u Zadru podignulo je protiv Pere Perkovića, Nikole Rašića, Ivica Petrića i Zlatka Ladovića optužnicu za sedam ubojstava u Gošiću, a protiv Petrića i Milenka Hrstića za ubojstvo u Zrmanji.¹⁹²⁵

Perković je u pritvoru proveo devet mjeseci, za koje je vrijeme dovršena istraga protiv njega, a suđenje je održano u Zadru.¹⁹²⁶ U okviru istražnih radnji provedenih u Zadru, svjedoci, očevici događaja u Gošićima na dan ubojstava, nisu u redu za prepoznavanje prepoznali Perkovića kao jednog od muškaraca koje su vidjeli toga dana, a isto su potvrdili i na suđenju.¹⁹²⁷ **Galović** je potvrdio da nitko od svjedoka nije prepoznao optuženoga.¹⁹²⁸ Dana 15. veljače 1996., Županijsko državno odvjetništvo u Zadru podignulo je protiv Nikole Rašića, Ivana Jakovljevića, Zlatka Ladovića i Nedjeljka Mijića optužnicu za devet ubojstava u Varivodama.¹⁹²⁹

2190. Dana 27. svibnja 1997., Županijski sud u Zadru objavio je jedinstvenu presudu u vezi s ubijanjem civila starije dobi u Varivodama, Gošiću i Zrmanji.¹⁹³⁰ Nikola Rašić, Nedjeljko Mijić, Ivan Jakovljević i Zlatko Ladović, optuženi u vezi s Varivodama, te Pero Perković, Nikola Rašić, Ivica Petrić i Zlatko Ladović, optuženi u vezi s Gošićem, oslobođeni su od optužbi u vezi s događajima u Gošiću i Varivodama.¹⁹³¹ Ivica Petrić je osuđen za ubojstvo Đurađa Čanka (rođenog 1915.) u Zrmanji sredinom kolovoza 1995. i izrečena mu je kazna od šest godina zatvora.¹⁹³² Hrvatski je sud u presudi napomenuo da je Petrić tijekom istražnog postupka te tijekom pripremnog postupka i glavne rasprave ostao pri izjavi da su za vrijeme pretrage terena u Zrmanji on i njegovi kolege, među njima i Milenko Hrstić, sreli Rašića i Zvonimira Lasana, kojima je jedan starac

¹⁹²⁴ Željko Žganjer, T. 11674. V. i Ivan Galović, T. 19828.

¹⁹²⁵ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 6–7; P2582 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Perkovića, Rašića, Petrića, Ladovića i Hrstića u vezi s ubijanjem u Varivodama, 13. veljače 1996.), str. 1–4.

¹⁹²⁶ Pero Perković, T. 19463, 19493, 19504.

¹⁹²⁷ Pero Perković, T. 19495, 19517.

¹⁹²⁸ Ivan Galović, T. 19828–19829.

¹⁹²⁹ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 7; P2583 (Županijski sud u Zadru, optužnica protiv Rašića, Jakovljevića, Ladovića i Mijića, 15. veljače 1996.), str. 1–3.

¹⁹³⁰ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 44; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.).

¹⁹³¹ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH), str. 1; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 3–13.

¹⁹³² P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 1–3; 2. dio, str. 41.

predao dvije lovačke puške.¹⁹³³ Starac je drugim vojnicima prije rekao da nema pušku, pa je Petrić s Hršćićem otišao u starčevu kuću i pitao ga za te puške.¹⁹³⁴ Petrić je priznao da je Čanku, nakon što je ovaj odbio odgovoriti, pucao u nogu i u lijevo rame.¹⁹³⁵ Kako se kaže u presudi hrvatskog suda, tijekom istražnog postupka i na glavnoj raspravi, Hršćić je izjavio da je Petrić starca pitao gdje mu je oružje i da je, kad mu je starac odgovorio da ga nema, pucao u prsa nekoliko puta.¹⁹³⁶ Svjedočenje vještaka-patologa pred hrvatskim sudom pokazalo je da je Čanak preminuo od strijelnih rana u predjelu prsnog koša.¹⁹³⁷ Na osnovi predočenih dokaza, hrvatski je sud utvrdio da je Petrić svojim pucnjima prouzročio Čankovu smrt.¹⁹³⁸ Sud je napomenuo da je u vrijeme događaja Petrić, kao hrvatski vojnik, bio na zadatku čišćenja terena u okolici Zrmanje.¹⁹³⁹ Nikola Rašić je osuđen za pljačku u pokušaju i ubojstvo u pokušaju Jeke Tanjge u Očestovu, u općini Knin, 20. kolovoza 1995. te mu je izrečena kazna od godinu dana i šest mjeseci zatvora.¹⁹⁴⁰

2191. Dana 27. svibnja 1997. Županijski sud u Zadru je Nikolu Rašića, Zvonimira Lasan-Zorobabela i Ivana Jakovljevića oslobodio optužbi u vezi s navodima o ubojstvu Save Šolaje.¹⁹⁴¹ Hrvatski je sud utvrdio da je 20. kolovoza 1995. optuženi, vozeći se osobnim automobilom, stao na cesti koja prolazi pored Očestova, da je potom Jakovljević ostao kod automobila, dok su Rašić i Lasan-Zorobabel krenuli prema obližnjoj kući.¹⁹⁴² Prema navodima iz izjava optuženih na glavnoj raspravi i tijekom istražnog postupka, sud je utvrdio da je, kad su Lasan-Zorobabel i Rašić ušli u kuću, eksplodirala ručna bomba, pri čemu je Lasan-Zorobabel zadobio višestruke ozljede, a Rašić bio lakše ranjen. Nakon što je Rašić pomogao Lasanu da izađe iz kuće, vratio se i

¹⁹³³ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 26–27.

¹⁹³⁴ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 27.

¹⁹³⁵ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 25, 27, 40.

¹⁹³⁶ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 28.

¹⁹³⁷ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 31.

¹⁹³⁸ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 38, 41–42.

¹⁹³⁹ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 2; 2. dio, str. 42.

¹⁹⁴⁰ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 1–3.

¹⁹⁴¹ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 45, 59–61.

radi njihove sigurnosti u kuću ubacio ručnu bombu. Tada su se rebrenice na jednom prozoru otvorile i na njemu se pojavio jedan muškarac, a Rašić je u njega pucao i usmratio ga.¹⁹⁴³ Utvrđeno je da je ubijeni muškarac Sava Šolaja, 70 godina star Srbin s invaliditetom.¹⁹⁴⁴ Hrvatski je sud Lasana i Jakovljevića oslobodio na osnovi toga što nisu sudjelovali u usmrćivanju, a Rašića je oslobodio na osnovi toga što su njegovi postupci počinjeni u samoobrani.¹⁹⁴⁵ Sud je u presudi napomenuo da su optuženi u predmetno vrijeme događaja bili hrvatski vojnici iz sastava 15. domobranske pukovnije.¹⁹⁴⁶ Galović je u svom svjedočenju izjavio da se Županijsko državno odvjetništvo u Zadru na tu presudu žalilo Vrhovnom sudu.¹⁹⁴⁷

2192. Žganjer je u svom svjedočenju izjavio da je Vrhovni sud Hrvatske poništio oslobađajuće presude u vezi s Varivodama i Gošićem i vratio ih Županijskom sudu u Zadru na ponovno suđenje.¹⁹⁴⁸ Međutim, u vezi s ubojstvom Šolaje, Vrhovni sud Hrvatske potvrdio je oslobađajuću presudu za Rašića, Lasana i Jakovljevića, odbacivši žalbu tužiteljstva i potvrdivši obrazloženje Županijskog suda.¹⁹⁴⁹ Poslije teritorijalne reorganizacije pravosuđa, predmet je pripao u nadležnost Županijskom sudu u Šibeniku.¹⁹⁵⁰ Predmet je preuzeo tadašnji županijski državni odvjetnik u Šibeniku, Žganjer, koji je, nakon što je pregledao i proučio spis, zaključio je da ne postoje pouzdani dokazi i odustao od postupka protiv optuženih.¹⁹⁵¹ O predmetu se posavjetovao i s republičkim državnim odvjetnikom koji je podržao njegovu odluku da odustane od optužbi protiv petorice optuženika.¹⁹⁵² Žganjer je u svom svjedočenju izjavio da je odustajanjem od optužnice postupak protiv tih optuženika okončan i

¹⁹⁴² P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 53, 55–57.

¹⁹⁴³ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 53.

¹⁹⁴⁴ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 1. dio, str. 5, 2. dio, str. 54.

¹⁹⁴⁵ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 51–53, 55–56, 59–61.

¹⁹⁴⁶ P1076 (Presuda Županijskog suda u Zadru u vezi s Varivodama i Gošićima, 27. svibnja 1997.), 2. dio, str. 57.

¹⁹⁴⁷ Ivan Galović, T. 19705.

¹⁹⁴⁸ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; Željko Žganjer, T. 11520–11521; P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH), str. 1; P2581 (Presuda Vrhovnog suda Hrvatske po žalbama u vezi s Varivodama i Gošićima, 19. svibnja 1999.).

¹⁹⁴⁹ P2581 (Presuda Vrhovnog suda Hrvatske po žalbama u vezi s Varivodama i Gošićima, 19. svibnja 1999.), str. 21–23.

¹⁹⁵⁰ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; Željko Žganjer, T. 11520–11521.

¹⁹⁵¹ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45; Željko Žganjer, T. 11542–11544, 11560–11561; P2558 (Dopis županijskog državnog odvjetnika u Šibeniku, 7. veljače 2002.).

¹⁹⁵² P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 45.

otvoren je nov i pripremni postupak s ciljem da se utvrdi tko su počinitelji.¹⁹⁵³ Žganjer je izjavio da Goran Vunić nije bio spomenut kao osumnjičenik u spisu predmeta koji je on pregledao, usprkos činjenici da je Vunić bio naveden kao osumnjičenik u vezi sa zločinima u Gošiću i Varivodama 1995. godine.¹⁹⁵⁴ Slijedom vlastitog zahtjeva, Žganjer je 27. lipnja 2002. od Odjela kriminalističke vojne policije dobio posebno izvješće u vezi s događajima u Gošiću i Varivodama.¹⁹⁵⁵ Kako se u tom izvješću navodi, Vojna policija je prikupila dokumentaciju koja upućuje na to da je Goran Vunić trebao biti kriminalistički obrađen u vezi s događajima u Gošiću i Varivodama na osnovi sudskog naloga, ali su sve procesne radnje protiv Gorana Vunića obustavljene po nalogu tadašnjeg zapovjednika satnije VP u Šibeniku, Nenada Mrkote.¹⁹⁵⁶ Prema tom izvješću, Nenadu Mrkoti očigledno su bile poznate neke okolnosti u vezi s počinjenjem tih djela i mogućim počiniteljima i on je izravno utjecao na postupak s ispitivanim osobama, a posebno na ispitivanje Gorana Vunića. Za Mrkotu se sumnjalo da je uništio ili prikrio dokaze u vezi sa zločinima u Gošiću i Varivodama. Nadalje, za Mrkotu je navedeno da je, zajedno s Božom Bačalićem, vršio pritisak na svjedoke u vezi s predmetima Gošić i Varivode.¹⁹⁵⁷ U lipnju 2002. u središtu pozornosti istrage bilo je nalaženje oružja pripadnika 113. brigade i balističko vještačenje tog oružja kako bi se utvrdilo odgovaraju li čahure pronađene na mjestu ubojstva civila u Gošiću i Varivodama tom oružju.¹⁹⁵⁸ Dio oružja što ga je tijekom 1995. godine koristila 113. brigada HV pronađen je i poslan na balističko vještačenje, ali Žganjer za vrijeme svog mandata u Županijskom državnom odvjetništvu Šibenik, koji je trajao do 15. rujna 2002., nije dobio njegove rezultate.¹⁹⁵⁹

2193. Raspravno vijeće će sada razmotriti predočene dokaze sa statističkim podacima o tome kako su hrvatska policija i pravosuđe reagirali na zločine. Prema Jarnjakovom izvješću državnom odvjetniku Marijanu Hranjskom, u razdoblju od 22. kolovoza do 2.

¹⁹⁵³ Željko Žganjer, T. 11544, 11653.

¹⁹⁵⁴ Željko Žganjer, T. 11543–11544.

¹⁹⁵⁵ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 38; Željko Žganjer, T. 11526, 11533–1534, 11653–11654; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.).

¹⁹⁵⁶ Željko Žganjer, T. 11544, 11634, 11654; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 2.

¹⁹⁵⁷ P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 3.

¹⁹⁵⁸ Željko Žganjer, T. 11533–11534; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 2–3.

¹⁹⁵⁹ Željko Žganjer, T. 11534; P1062 (Posebno izvješće Odjela kriminalističke vojne policije u vezi s događajima u Gošićima i Varivodama, 27. lipnja 2002.), str. 2–3.

listopada 1995., na području PU zadarsko-kninske evidentirano je 28 ubojstava, 162 slučaja paleža i 132 slučaja odnošenja imovine¹⁹⁶⁰ Ta policijska uprava obavila je 192 očevida i kao počinitelje evidentirala 194 civila i 28 pripadnika HV-a, a u jednom slučaju posrijedi je bila zloupotreba odore.¹⁹⁶¹ Sudeći po nizu radnih naloga i izvješća hrvatske civilne policije, u razdoblju od 15. kolovoza 1995. do 5. rujna 1995., na području na koje se odnosi Optužnica zabilježeno je šest slučajeva privođenja vojnika HV-a od strane policije zbog prevoženja stvari i stoke za koju se sumnjalo da su ukradeni.¹⁹⁶² Prema nizu izvješća iz PU zadarsko-kninske, u razdoblju od 26. do 31. kolovoza 1995. policijske ekipe u kojima su bili i kriminalistički tehničari, obavile su devet očevida u vezi s kućama zapaljenim između 24. i 29. kolovoza 1995. na području na koje se odnosi Optužnica.¹⁹⁶³ U razdoblju od 14. kolovoza 1995. do 11. siječnja 1996., vojni ili civilni organi podnijeli su prijave protiv 37 vojnika HV-a ili bivših vojnika, te pet civila koji su djelovali zajedno s njima, za kaznena djela, među ostalim, teške krađe, oružane pljačke i ubojstva, za koja se navodi da su počinjena od vremena operacije Oluja pa do 24. rujna 1995., na području na koje se odnosi Optužnica u ovom predmetu.¹⁹⁶⁴

2194. Prema jednom Laušićevom izvješću, u razdoblju od 1. kolovoza do 30. listopada 1995., VP je poduzela sljedeće mjere prema pripadnicima HV-a: legitimirala je 3795

¹⁹⁶⁰ P899 (Nalozi Joška Morića od 6. rujna 1995., s raznim izvješćima i statističkim pregledima), str. 2–5; D97 (Izvješće Ivana Jarnjaka dostavljeno Marijanu Hranjskome, 2. listopada 1995.).

¹⁹⁶¹ Ive Kardum, T. 9491–9492; D97 (Izvješće Ivana Jarnjaka dostavljeno Marijanu Hranjskome, 2. listopada 1995.), str. 2.

¹⁹⁶² D664 (Policijski radni nalog s izvješćem, 20. kolovoza 1995.); D1868 (Policijski radni nalog s izvješćem, 15. kolovoza 1995.); D1869 (Policijski radni nalog s izvješćem, 17. kolovoza 1995.); D1870 (Policijski radni nalog s izvješćem, 18./19. kolovoza 1995.); D1871/D1981 (Policijski radni nalog s izvješćem, 4./5. rujna 1995.); D1982 (Policijski radni nalog s izvješćem, 28. kolovoza 1995.). V. i Joško Morić, T. 25700–25701.

¹⁹⁶³ D1883 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 30. kolovoza 1995.); D1884 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1885 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1886 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1887 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 26. kolovoza 1995.); D1888 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 31. kolovoza 1995.); D1890 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 30. kolovoza 1995.); D1891 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 30. kolovoza 1995.); D1892 (Izvješće hrvatske policije o požaru, 31. kolovoza 1995.). V. i D1873 (Službena zabilješka u vezi s požarom u kući, 27. kolovoza 1995.); D1874 (Službena zabilješka u vezi s požarom u više kuća, 27. kolovoza); D1875 (Informacija o sigurnosno relevantnim događajima, 28. kolovoza 1995.); D1876 (Informacija o sigurnosno relevantnim događajima, 31. kolovoza 1995.).

¹⁹⁶⁴ P2219 (Kaznena prijava, 14. kolovoza 1995.); P2220 (Kaznena prijava, 16. kolovoza 1995.); P2221 (Kaznena prijava, 16. kolovoza 1995.); P2224 (Kaznena prijava, 22. rujna 1995.); P2225 (Kaznena prijava, 1. listopada 1995.); P2226 (Kaznena prijava, 10. listopada 1995.); P2227 (Kaznena prijava, 11. listopada 1995.); P2228 (Kaznena prijava, 11. listopada 1995.); P2229 (Kaznena prijava, 11. listopada 1995.); P2230/P2232 (Kaznene prijave), str. 14–16; P2231 (Kaznena prijava, 18. listopada 1995.); P2233 (Kaznena prijava, 11. prosinca 1995.); P2401 (Kaznena prijava, 7. listopada 1995.); D809 (Kaznena prijava, 1. rujna 1995.); D1381 (Kaznene prijave), str. 1–18, 28–67; D1865 (Kaznena prijava, 12. rujna 1995.); D1866 (Kaznena prijava i drugi dokumenti, 31. kolovoza 1995.).

osoba, izdala upozorenje 1821 osobi, pretražila 1000 osoba, 651 osobu privela, 350 osoba zadržala u pritvoru, pregledala 2830 vozila pripadnika HV-a i podnijela 485 stegovnih prijava protiv pripadnika HV-a.¹⁹⁶⁵ Raspravno vijeće napominje da je, kako se navodi u izvješću, te poslove obavilo 2500 vojnih policajaca, tijekom razdoblja od 90 dana.¹⁹⁶⁶ MUP je protiv pripadnika HV-a podnio 123 prekršajne prijave. Također, VP je oduzela razne predmete i stoku nađenu u posjedu pripadnika HV-a za koje ovi nisu mogli predočiti dokumente koji dokazuju vlasništvo, uključujući 138 vozila, 87 traktora, 352 kućanska aparata, 199 televizora, 87 krava, 35 svinja i 187 ovaca. Ti predmeti i stoka predani su hrvatskim policijskim postajama ili organima civilne vlasti, odnosno vraćeni u objekt iz kojeg su protupravno uzeti.¹⁹⁶⁷ Prema **Milasovim** riječima, VP je pripadnicima vojske oduzimala stvari za koje nisu mogli dokazati vlasništvo, uz izdavanje potvrde o privremenom oduzimanju predmeta, a potom je te stvari pohranjivala u postrojbi VP i podnosila stegovnu ili kaznenu prijavu protiv osoba od kojih ih je zaplijenila. Ako se vlasnici ne bi pojavili i zatražili povrat imovine, imovina se ustupala postrojbama HV-a uz izdavanje potvrde.¹⁹⁶⁸ Prema Laušićevu izvješću, VP je podnijela 201 kaznenu prijavu protiv 228 počinitelja u vezi sa 222 kaznena djela počinjena na oslobođenom području. Samo 17 od tih 228 osoba bili su civili, svi ostali bili su pripadnici HV-a, a među njima i dva vojna policajca.¹⁹⁶⁹ Prema stanju na dan 3. prosinca 1995., VP i temeljna policija obavile su kriminalističku obradu u vezi sa 15 incidenata paleža stambenih objekata i pet incidenata podmetanja eksploziva, u slučajevima kad je postojala osnovana sumnja da su počinitelji pripadnici HV.¹⁹⁷⁰ MUP je pak proveo obradu ostatka od 1100 prijavljenih incidenata paleža i podmetanja eksploziva, te je podnio 1069 prijavu u vezi s kaznenim djelom paleži, kao i 844 prijave protiv civilnih počinitelja u vezi s krađom.¹⁹⁷¹

¹⁹⁶⁵ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 2–3.

¹⁹⁶⁶ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 2.

¹⁹⁶⁷ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 3.

¹⁹⁶⁸ D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 13.

¹⁹⁶⁹ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 3.

¹⁹⁷⁰ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 1, 3.

¹⁹⁷¹ D1536 (Izvješće o uredovanju vojne policije na području zauzetom u operaciji Oluja, 3. prosinca 1995.), str. 3; Boris Milas, T. 19219–19220.

2195. Milas je u svom svjedočenju izjavio da je 72. bojna VP u vremenu od kolovoza do prosinca 1995. vojnom odvjetništvu podnijela 115 kaznenih prijava.¹⁹⁷² U razdoblju od 1. kolovoza 1995. do 31. ožujka 1996. godine, 72. bojna VP podnijela je ukupno 19 kaznenih prijava za djela navodno počinjena u kolovozu i rujnu 1995., koja su relevantna za Optužnicu u ovom predmetu, a sve se te prijave odnose na djela teške krađe odnosno pljačke.¹⁹⁷³ Milas je te brojke okarakterizirao kao male, pojasnivši da je taj broj kaznenih prijava bio odraz broja dojava o djelima iz nadležnosti vojnih sudova koje je primila 72. bojna VP, u slučajevima kada su počinitelji bili pripadnici HV-a.¹⁹⁷⁴

2196. **Galović** je u svom svjedočenju izjavio da je 19. listopada 1995. godine Ministarstvu pravosuđa dostavio izvješće o počinjenim kaznenim djelima i postupcima koji su u vezi s njima pokrenuti nakon operacije Oluja.¹⁹⁷⁵ Od ukupno 364 osobe protiv kojih su bile podnesene kaznene prijave, u 309 slučajeva posrijedi je bila pljačka ili teška krađa, u devet slučajeva ubojstvo, u dva slučaja silovanje, a u dva palež.¹⁹⁷⁶ Galović je izjavio da te brojke pokazuju da je djela krađe bilo relativno jednostavno procesuirati, ali da je utvrđivanje paleža bilo mnogo teže.¹⁹⁷⁷ Dana 30. studenoga 1995., Galović je izvijestio da su kaznene prijave zbog djela protiv srpske manjine podnijete protiv 718 osoba.¹⁹⁷⁸ Godine 1996. Galović je izvijestio da se, od ukupno 2389 osoba protiv kojih su podnijete kaznene prijave, u 1883 slučaja radilo o teškoj krađi.¹⁹⁷⁹

¹⁹⁷² D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 5.

¹⁹⁷³ P2555 (Tablični pregled kaznenih prijava podnesenih od strane 72. bojne VP u razdoblju od 1. kolovoza 1995. do 31. ožujka 1996., koji je sastavilo tužiteljstvo); Boris Milas, T. 19328–19329, 19338.

¹⁹⁷⁴ D1532 (Boris Milas, izjava svjedoka, 19. svibnja 2009.), par. 71; D1533 (Boris Milas, izjava svjedoka, 22. lipnja 2009.), par. 6; Boris Milas, T. 19200–19201, 19332–19334, 19338, 19343–19344.

¹⁹⁷⁵ D1554 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 19. listopada 1995.), str. 1.

¹⁹⁷⁶ Ivan Galović, T. 19693, 19696–19697; D1554 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 19. listopada 1995.), str. 1–3.

¹⁹⁷⁷ Ivan Galović, T. 19697–19698; D1554 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 19. listopada 1995.), str. 1–3.

¹⁹⁷⁸ D1555 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 23. studenog 1995.), str. 2.

¹⁹⁷⁹ Ivan Galović, T. 19696; D1556 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 12. veljače 1996.), str. 1; D1557 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 4. ožujka 1996.), str. 1; D1558 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. travnja 1996.), str. 1; D1559 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 6. svibnja 1996.), str. 1; D1560 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. lipnja 1996.), str. 1; D1561 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. srpnja 1996.), str. 1; D1562 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 6. svibnja 1996.), str. 1; D1563 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 6. rujna 1996.), str. 1; D1564 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. listopada 1996.), str. 1; D1565 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 5. studenog 1996.), str. 1; D1566 (Galovićevo izvješće o kaznenim djelima počinjenim tijekom operacije Oluja, 10. siječnja 1997.), str. 1.

2197. Dana 2. veljače 1996., ministar vanjskih poslova Mate Granić izvijestio je Elizabeth **Rehn** da su neposredno poslije operacije Oluja pripadnici vojnih postrojbi i druge osobe činile djela kršenja ljudskih prava, koje hrvatski organi nisu mogli spriječiti.¹⁹⁸⁰ Međutim, u svim slučajevima u kojima je ustanovljeno da je počinjen delikt, nadležni organi vlasti poduzeli su aktivnosti s ciljem pokretanja kaznenog progona i kažnjavanja počinitelja.¹⁹⁸¹ Pokrenuti su kazneni postupci protiv 80 pripadnika HV-a, a u vezi s drugim kaznenim djelima za koje se sumnjalo da su ih počinili pripadnici HV-a vođene su istrage.¹⁹⁸² Prema podacima od 19. siječnja 1996., pred vojnim i civilnim sudovima vodili su se kazneni postupci protiv 1005 osoba – od kojih su 868 bili Hrvati, a 39 Srbi – osumnjičenih za počinjenje kaznenih djela tijekom i poslije operacije Oluja.¹⁹⁸³ Pred Županijskim sudom u Splitu vodilo se 28 od tih sudskih postupaka (za djela teške krađe), a pred Vojnim sudom u Splitu 66 postupaka (63 za tešku krađu i tri za ubojstvo).¹⁹⁸⁴ Prema podacima od 20. siječnja 1996., zaključeno je 27 istraga u vezi s ubojstvima, a u tijeku su bila suđenja protiv 25 osoba, u vezi s ubojstvima počinjenim poslije operacije Oluja.¹⁹⁸⁵ Hrvatski organi dobili su prijave o 1600 slučajeva teške krađe, zaključili 1151 istragu, podignuli optužnice za tešku krađu protiv 935 osoba, kojima se i sudilo.¹⁹⁸⁶ Hrvatski organi dobili su prijave o 41 djelu pljačke, zaključili 26 istraga, optužili 55 osoba, a u tijeku su bila suđenja protiv 36 osoba. Hrvatski organi posjedovali su informacije koje su ukazivale na to da je paljevinom namjerno uništeno 757 kuća, djelomično ili potpuno, i policija je provodila kriminalističku obradu tih slučajeva.¹⁹⁸⁷

2198. Raspravno vijeće je dokaze prikazane gore u tekstu razmotrilo s ciljem da utvrdi je li hrvatska vlast na općoj razini, ili je to bio slučaj barem nekih pojedinaca iz njezinih

¹⁹⁸⁰ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 7; Elisabeth Rehn, T. 6504; P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 1, 4; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6.

¹⁹⁸¹ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 4; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6.

¹⁹⁸² P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 5; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6.

¹⁹⁸³ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 5, table 1; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6–7, 16.

¹⁹⁸⁴ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), tablica 1 i dvije stranice koje slijede; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 6–7, 16–18.

¹⁹⁸⁵ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 5–6; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 7–8.

¹⁹⁸⁶ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 6; D1630 (Izvešće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.)), str. 8.

redova, usvojila politiku da se ne istražuju zločini počinjeni protiv Srba iz Krajine tijekom i poslije operacije Oluja, na području na koje se odnosi Optužnica.

2199. Što se tiče mjera asanacije, dokazi, a posebno Židovčev nalog policijskim upravama od 5. kolovoza 1995. (dokazni predmet br. D233), te zapisnik sa sastanka načelnika sektora kriminalističke policije od 7. kolovoza 1995. (dokazni predmet br. D235), ukazuju na to da su, odmah poslije operacije Oluja, hrvatske vlasti asanaciju ljudskih ostataka u području osvojenom u operaciji Oluja smatrale većim prioritetom od istraživanja mogućih ubojstava. Svjedočenja Židovca, Cetine, svjedoka 84 i Karduma ukazuju na to da su timovi za asanaciju uključivali i policijske kriminalističke tehničare koji bi obavili očevid i dostavili kriminalističko izvješće policijskoj upravi. Ako je kriminalistički tehničar na očevidu posumnjao da je posrijedi zločin, kriminalistička policija obavila bi obradu, a leš bi potom bio ukopan. Međutim, Kardumovo svjedočenje upućuje na to da, uz iznimku slučajeva kad je Kardum primio dojavu o tome da je počinjen ratni zločin, hrvatska policija nije provodila kriminalističku obradu u vezi sa smrću srpskih vojnika pronađenih u predmetnom području, nego bi pretpostavila da je osoba poginula u borbi. Razmotrivši i Bajićevo svjedočenje u vezi s nalazima ekshumacija na kninskom groblju iz 2001. godine, Raspravno vijeće zaključuje da je zbog toga što je asanacija terena smatrana prioritetom, te zbog načina na koji se asanacija provodila, više mogućih ubojstava nije bilo istraženo na odgovarajući način. Međutim, Raspravno vijeće je uzelo u obzir i kontekst u kojem su nadležni hrvatski organi u to vrijeme djelovali, uključujući i nedavne vojne operacije i gubitke u borbi, činjenicu da je oružani sukob još uvijek trajao (vidi poglavlje 5.1.2), te ograničene resurse kojima je hrvatska vlast raspolagala. Razmotrivši i svjedočenje vještaka Albistona, Raspravno vijeće prihvaća da su zdravstveni i higijenski faktori mogli utjecati na odluku hrvatskih vlasti da se asanacija odredi kao prioritet. Dokazi ne potvrđuju nepobitno da su hrvatske vlasti asanaciji prioritet dale s ciljem da se namjerno ometu istražne radnje u vezi s mogućim ubojstvima.

2200. Što se tiče nastojanja hrvatske policije da se istraže i procesuiraju kaznena djela počinjena u kolovozu i rujnu 1995. godine i problema s kojima se ona suočavala, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenja više svjedoka, uključujući Karduma, Morića, Cetinu, svjedoka 86, svjedoka 84, Buhina, Milasa, Bajića, Galovića, Žganjera i

¹⁹⁸⁷ P600 (Dopunske informacije primljene od Ministarstva vanjskih poslova RH 2. veljače 1996.), str. 7; D1630 (Izvješće RH o provedbi Rezolucije 1019 Vijeća sigurnosti (1995.), str. 8.

Džolića. Neki od tih problema bili su neadekvatna pripremljenost zapovjednikā i djelatnika civilne policije, te prisutnost oružja, mina i drugih eksplozivnih sredstava na terenu. Problem je bio i nedostatak stručnog osoblja, opreme i vozila za pokrivanje velikog prostora oslobođenog tijekom operacije Oluja, kao i potreba da se reagira na veliki broj kaznenih djela poslije operacije Oluja. Nedostatak ljudi bio je problem i za policiju i za pravosuđe, a pogodio je kako djelatnike temeljne civilne policije, kriminalističke civilne i vojne policije, tako i patologe, osoblje državnih odvjetništava i istražne suce. Nadalje, vojna policija bila je angažirana i na drugim zadaćama, uključujući borbene zadaće, osiguranje objekata, procesuiranje ratnih zarobljenika, te istrage u vezi sa smrću pripadnika HV-a. Cetinino svjedočenje osim toga ukazuje na to da je civilna policija mogla samo privremeno oduzeti slobodu pripadnicima hrvatskih vojnih snaga pod sumnjom da su počinili kaznena djela i da je za daljnje postupanje morala stupiti u kontakt s VP, kao i na to da civilna policija nije bila sklona prema počiniteljima u vojnim odorama postupati bez VP. Dokazi (uključujući Cetinino svjedočenje, Morićev dopis Laušiću od 17. kolovoza 1995., Laušićevu zapovijed od 18. kolovoza 1995., Cetinin dopis Moriću od 19. kolovoza 1995. te izvješća što su ih na kraju kolovoza 1995. i u rujnu 1995. Moriću dostavili Matić, Cetina i Romanić) ukazuju i na to da su postojali problemi u ostvarivanju suradnje civilne i vojne policije, koji su uglavnom bili uzrokovani nedostatnim brojem vojnih policajaca.

2201. Raspravno vijeće napominje da je Morić 18. kolovoza 1995. civilnoj policiji izdao zapovijed da ne vrši kriminalističko-operativnu obradu incidenata paleža i krađe koji su se već dogodili, nego da postavi nadzorno-blokadne punktove i da organizira ophodnje s ciljem da se ta djela spriječe, a da se kriminalistička obrada vodi za buduće incidence paleža i krađe, u suradnji s VP ili samostalno, čak i ako su posrijedi počinitelji u odori HV-a. Morić je objasnio da se morao opredijeliti – ili se baviti istragama prošlih incidenata, ili ljude rasporediti na zadaće sprečavanja novih incidenata – i da se odlučio za potonje. Prema tome što je izjavio Morić, ta je zapovijed značila samo to da bi trebalo da policija odgodi istrage o već počinjenim zločinima kako bi se usredotočila na prevenciju kriminala. S obzirom na dokaze o teškoćama s kojima je bila suočena civilna policija, Raspravno vijeće ne može nepobitno utvrditi da je Morićeva odluka da prevenciji novih zločina dā prioritet u odnosu na istraživanje dotadašnjih incidenata bila pokušaj da se civilna policija omete ili spriječi u provođenju kriminalističke obrade u vezi s kaznenim djelima.

2202. Dokazi ukazuju na to da je bilo slučajeva da pojedinci u strukturama hrvatskih vlasti namjerno osujećuju istrage u vezi s mogućim zločinima nad Srbima iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće upućuje na prikaz dokaza i zaključke iz poglavlja 6.2.6. Svjedočenja Šimića, Žganjera i izvješće VP, P1062, ukazuju na to da je zapovjednik šibenske satnije VP Mrkota namjerno spriječio vojnopolicijsku istragu u vezi s Goranom Vunićem, osumnjičenikom za ubojstva u Gošiću i Varivodama. Istodobno, dokazi sadrže i primjere nastojanja dijela civilne i vojne policije te hrvatskoga pravosuđa da se zločini protiv Srba iz Krajine procesuiraju, kao što su slučaj Veselka Bilića i operativna akcija Varivode. Osim toga, Raspravnom su vijeću predloženi i dokumentarni dokazi, među kojima i više izvješća Vojne policije i SIS-a – od kojih su neki razmotreni u poglavlju 4.2.2 (Grad Benkovac) – o nastojanjima civilne i vojne policije da putem nadzorno-blokadnih punktova i ophodnji vrši pljenidbu opljačkane imovine.

2203. Raspravnome vijeću predloženi statistički podaci o mjerama koje su poduzimali hrvatska policija i pravosuđe, odnose se na različite aktere, vremenska razdoblja, područja, vrste kaznenih djela i poduzetih mjera, ili pak ne sadrže dostatne informacije o nekim od tih varijabli. Te statističke podatke uslijed toga nije lako interpretirati ili komparirati i oni ne daju jasnu sliku o poduzetim mjerama. Istodobno, opća slika koju daju dokazi jest slika nedovoljne reakcije hrvatskih policijskih i pravosudnih organa u kolovozu i rujnu 1995. s obzirom na broj zločina počinjenih na području Krajine tijekom i poslije operacije Oluja protiv krajiških Srba. Raspravno vijeće u tom pogledu napominje da je brojke iz nekih od tih statistika i Milas okarakterizirao kao male. Razmotreni dokazi ukazuju na to da se jesu činili izvjesni naponi u smislu istraga, ali s relativno malo rezultata. Osim toga, dokazi sadrže pokazatelje da su, na političkoj razini, ta nastojanja, barem djelomice više bila motivirana brigom Hrvatske za svoj međunarodni ugled nego iskrenom brigom za žrtve. Imajući u vidu svjedočenje vještaka Albistona, Raspravno vijeće smatra da se nedostatna reakcija hrvatske policije i pravosuđa u izvjesnoj mjeri može objasniti gorespomenutim problemima s kojima su se suočavali, te potrebom, u kolovozu i rujnu 1995., da se bave drugim zadaćama. Stoga Raspravno vijeće konstatira da, iako dokazi ukazuju na incidente namjernog osujećivanja izvjesnih istraga, nije moguće nepobitno utvrditi da su hrvatske vlasti usvojile politiku nevođenja istraga u vezi sa zločinima počinjenim tijekom i poslije operacije Oluja protiv Srba iz Krajine na području na koje se odnosi Optužnica.

6.2.6 Mjere poduzete poslije incidenata u Gruborima i Ramljanama 25. i 26. kolovoza 1995.

2204. Raspravnome vijeću predočeno je mnogo dokaza u vezi s incidentima u Gruborima i Ramljanama 25. i 26. kolovoza 1995., kao i o aktivnostima hrvatskih vlasti poslije njih. Raspravno vijeće podsjeća na svoje zaključke iz poglavlja 4.1.9 i 4.2.15, prema kojima je ATJ Lučko usmrtila pet osoba i uništila imovinu. Dvojica od optuženika umiješani su u događaje koji su uslijedili poslije tih incidenata i ti se događaji izravno tiču optužbi protiv njih. Raspravno vijeće će stoga podrobno proučiti relevantne dokaze. Neki od dokaza koje je Raspravno vijeće uzelo u obzir razmotreni su u Povjerljivom dodatku C Presudi.

2205. Što se tiče događaja koji su prethodili incidentu od 25. kolovoza 1995., Raspravnom vijeću predočeni su dokazi koji slijede u nastavku. Pripremajući se za putovanje predsjednika Tuđmana vlakom iz Zagreba u Split preko Karlovca, Gospića i Knina, 26. kolovoza 1995., MUP i MORH izveli su zajedničku sigurnosnu akciju pod nazivom Knin 95.¹⁹⁸⁸ Budući da je trasa putovanja prolazila uglavnom kroz nedavno oslobođen teritorij na kojem je još bilo ostataka srpskih snaga, specijalna policija imala se postarati za trasno i dubinsko osiguranje najkritičnijih dijelova željezničke pruge.¹⁹⁸⁹

2206. **Svjedok 84, djelatnik policije u Kninu,**¹⁹⁹⁰ u svom je svjedočenju izjavio da mu je na jutarnjem koordinacijskom sastanku u policijskoj postaji u Kninu 24. kolovoza 1995. Čedo Romanić rekao da će specijalna jedinica policije obaviti pretrag terena sjeverno od Knina, uključujući sela Plavno i Strmica na području općine Knin.¹⁹⁹¹ Čedo Romanić je svjedoku rekao i to da će ceste u na istom području biti zatvorene i da nitko

¹⁹⁸⁸ D1850 (Odluka Ivana Jarnjaka o ustanovljavanju akcije Knin-95, 23. kolovoza 1995.).

¹⁹⁸⁹ D1850 (Odluka Ivana Jarnjaka o ustanovljavanju akcije Knin-95, 23. kolovoza 1995.), str. 3; D1853 (Sigurnosna prosudba PP Knin, s planom u vezi s putovanjem vlakom predsjednika Tuđmana, 24. kolovoza 1995.), str. 1; D1854 (Provedbeni plan PU zadarsko-kninske glade osiguranja prostora željezničkog kolodvora Knin, 25. kolovoza 1995.), str. 1; D1855 (Plan osiguranja, PU zadarsko-kninska, 25. kolovoza 1995.), str. 1, 3; D1856 (Sigurnosna prosudba PU Kotara Knin, s planom u vezi s putovanjem vlakom predsjednika Tuđmana, 26. kolovoza 1995.), str. 1; Joško Morić, T. 25611–25615, 25617–25618.

¹⁹⁹⁰ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–3; svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

¹⁹⁹¹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11107.

ne smije ni s kim razgovarati o toj operaciji.¹⁹⁹² Svjedok je te instrukcije shvatio kao zapovijed.¹⁹⁹³

2207. U vezi s događajima od 25. kolovoza 1995., svjedok 84 je izjavio da je 25. kolovoza 1995. u policijsku postaju došao Petro Romasev iz UNCIVPOL-a i postavio pitanje zašto policija ophodnjama UNCIVPOL-a ne daje pristup dolini Plavnog i zašto su ceste zatvorene i blokirane.¹⁹⁹⁴

2208. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu,¹⁹⁹⁵ i **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu,¹⁹⁹⁶ izjavili su da su 25. kolovoza 1995. godine, oko 15:00 ili 16:30 sati, njih dvoje i još neki službenici UN-a izvijestili Karolja Dondu, Čermakovog pomoćnika ili glavnog časnika za vezu, o tome što su ranije toga dana vidjeli u Gruborima (vidi poglavlje 4.1.9).¹⁹⁹⁷ Roberts i službenici UN-a smatrali su stvar tako ozbiljnom da se s njom moralo ići do razine Čermaka, budući da je on na sastanku održanom 7. kolovoza 1995. rekao da je on odgovoran za sigurnost na užem i širem području Knina.¹⁹⁹⁸ Zbog toga su smatrali da su njegova jamstva sigurnosti možda jača od onih koja može dati policija.¹⁹⁹⁹ Inzistirali su na tome da hrvatski organi što brže otpočnu istragu i da se pošalje netko kako bi zaštitio mještane.²⁰⁰⁰ Roberts je pojasnio da su izvijestili da su čuli pucnjavu s druge strane doline i da je bilo paleža, da među mještanima vlada panika, ali nisu izvijestili da je bilo ubijanja ljudi.²⁰⁰¹ Dondi su

¹⁹⁹² Svjedok 84, T. 11107, 11143.

¹⁹⁹³ Svjedok 84, T. 11107.

¹⁹⁹⁴ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11107–11108, 11142–11143.

¹⁹⁹⁵ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1–2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3–4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

¹⁹⁹⁶ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1–2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7–9, 11–12; Maria Teresa Mauro, T. 11998., 12000., 12024, 12075–12076.

¹⁹⁹⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 16, 76; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 10; Alun Roberts, T. 6867–6868, 6920–6923; 6934, 6941–6942; P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 9; V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 37; Maria Teresa Mauro, T. 12055–12056.

¹⁹⁹⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 20; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; Alun Roberts, T. 6876, 6882–6883, 6885, 6887, 6902; 6905, 6921–6922.

¹⁹⁹⁹ Alun Roberts, T. 6921–6922.

²⁰⁰⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 16, 76; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; Alun Roberts, T. 6868, 6921–6923; 6941–6942; P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 9.

²⁰⁰¹ Alun Roberts, T. 6923, 6934, 6939.

dali i informaciju da su, prema izjavama mještana, vojnici koji su za to odgovorni, nosili jednobojne svjetlomaslinaste odore s vrpcom u boji na epoletama.²⁰⁰² Zamolili su Dondu da o svemu obavijesti Čermaka i dostavi UN-u povratnu informaciju.²⁰⁰³ Dondo je dao objašnjenje da je vjerojatno posrijedi vojna akcija čišćenja tog područja od srpskih vojnika u obližnjoj šumi, na što su nazočni UN-ovi službenici upozorili da nigdje u blizini Grubora nema nikakve šume.²⁰⁰⁴

2209. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁰⁰⁵ u svom je svjedočenju izjavio da ga je jedna službenica UN-a, za koju Dondo misli da je Talijanka, 25. kolovoza 1995. oko 16:00 sati obavijestila da je u Gruborima bilo pucnjave i da gore kuće.²⁰⁰⁶ Dondo joj je rekao neka to prijavi civilnoj policiji i da će joj se njegov ured javiti čim bude pribavljeno više informacija.²⁰⁰⁷ Dondo je izjavio da je otišao ravno k Čermaku i usmeno ga obavijestio o tome što je upravo čuo.²⁰⁰⁸ U tom trenutku nije se znalo da ima ubijenih.²⁰⁰⁹ Pred Dondom, Čermak je nazvao civilnu policiju i pitao znaju li oni za taj incident.²⁰¹⁰ Policija je odgovorila da im nije poznato da se dogodio ikakav incident.²⁰¹¹ Čermak im je zatim naložio da izađu na teren i "ispitaju" što se "događa" jer je od UN-a dobio informaciju da se nešto događa. Prema Dondovim izjavama, Čermak civilnoj policiji nije izdao nalog da istraži stvar jer za to nije imao ovlasti.²⁰¹² Dondo je izjavio da su njegov ured o incidentu izvijestile i druge strukture UN-a, primjerice UNCIVPOL, a također i MOCK.²⁰¹³

²⁰⁰² P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11.

²⁰⁰³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 16, 76; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; Alun Roberts, T. 6941–6942; P691 (Izveštje Aluna Roberts a o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 9.

²⁰⁰⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 76; V. i P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 5.

²⁰⁰⁵ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1–2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁰⁰⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30; Karolj Dondo, T. 22465, 22486–22487, 22528.

²⁰⁰⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30; Karolj Dondo, T. 22465, 22528, 22585.

²⁰⁰⁸ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30.

²⁰⁰⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30.

²⁰¹⁰ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30; Karolj Dondo, T. 22465–22466, 22492.

²⁰¹¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; Karolj Dondo, T. 22465–22466, 22503.

²⁰¹² Karolj Dondo, T. 22492.

²⁰¹³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25; Karolj Dondo, T. 22507–22508.

2210. **Milica Karanović**, Srпкиnja iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,²⁰¹⁴ izjavila je da su 25. kolovoza 1995. oko 18:00 sati u Grubore došli vojnici koje je prepoznala kao "hrvatske" i pripadnici UNPROFOR-a, te mještanima rekli da ne diraju leševe što su ih ondje zatekli.²⁰¹⁵ **Roberts** nije siguran, ali misli da njegovi kolege nisu imali sastanak s Dondom poslije drugog odlaska u Grubore i nije vidio nikakvo izvješće u tom smislu.²⁰¹⁶ Službenici UNCIVPOL-a navečer su Robertsu rekli da su službenici UN-a izvijestili policijsku postaju u Kninu o tome što su vidjeli prilikom prvog odlaska u Grubore.²⁰¹⁷

2211. Što se tiče sadržaja izvješća pripadnika ATJ Lučko, među njima i Josipa Čelića, o akciji od 25. kolovoza 1995., Raspravno vijeće je uzelo u obzir svjedočenja Janića, Čelića, Žinića, svjedoka CW-4, Balunovića i Krajine, razmotrena u poglavlju 4.1.9.

2212. Prema riječima **Zdravka Janića**, načelnika Odjela za borbu protiv terorizma Sektora specijalne policije 1995. godine,²⁰¹⁸ on je poslije akcije od 25. kolovoza 1995. dobio pismeno izvješće zapovjednika zagrebačke jedinice, Zorana Cvrka, s informacijom o uhićenju izvjesnog Luke Pašića.²⁰¹⁹ Zagrebačka jedinica je izvijestila i o tome da je u jednoj napuštenoj kući pronašla streljivo, što, kako je rekao svjedok, nije bila rijetka pojava.²⁰²⁰ Svjedok ni od jedne specijalne jedinice policije nije dobio izvješće o borbenom angažiranju tijekom akcije i izjavio je da se u pismenom izvješću Josipa Čelića nisu spominjale nikakve izvanredne aktivnosti o kojima bi bilo potrebno precizno izvijestiti.²⁰²¹ Na osnovi rukom pisanih izvješća šest zapovjednika koji su sudjelovali u operaciji, svjedok je 25. kolovoza 1995. poslijepodne napisao izvješće i naslovio ga na Željka Sačića.²⁰²² Na osnovi tog izvješća, stožer je potom poslao izvješće

²⁰¹⁴ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 1–2; izjava od 12. srpnja 2007., str. 1.

²⁰¹⁵ P2510 (Milica Karanović, izjave svjedoka), izjava od 1. travnja 1998., str. 6.

²⁰¹⁶ Alun Roberts, T. 6930.

²⁰¹⁷ Alun Roberts, T. 6920, 6922–6923, 6929, 6971.

²⁰¹⁸ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 13; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 1. dio, str. 25; Zdravko Janić, T. 6099.

²⁰¹⁹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 56; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 96–101.

²⁰²⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 56; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 98–99; P560 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 25. kolovoza 1995.).

²⁰²¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 54; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 21, 25–26; Zdravko Janić, T. 6132.

²⁰²² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 58–60; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 38; Zdravko Janić, T.6130–6132, 6142–6144; P560 (Izvješće Zdravka Janića podneseno Željku Sačiću, 25. kolovoza 1995.).

generalu Červenku u Zagreb, u Glavni stožer HV-a.²⁰²³ Prema riječima svjedoka, na kraju izvješća bilo je navedeno Markačevo ime, ali bez potpisa, jer je izvješće odaslano putem elektronske pošte.²⁰²⁴ U jednoj kasnijoj verziji tog izvješća navodi se da je ATJ Lučko vatreno djelovala u Gruborima.²⁰²⁵ U prvoj verziji tog izvješća, koja na prvoj stranici nosi oznaku "storno", ne postoji odgovarajući paragraf u kojem se opisuju vatrena djelovanja ATJ Lučko.²⁰²⁶

2213. U razgovoru s tužiteljstvom Markač je izjavio da je od koordinatora Zdravka Janića poslije pretrage terena u selu Plavno dobio pismeno izvješće sastavljeno na osnovi izvješća zapovjednikā akcije pretrage, u kojem je bilo navedeno da je pronađeno i identificirano oko 100 civila te da su pronađena i materijalno-tehnička sredstva.²⁰²⁷ Markač je rekao da su za pisanje konačnog izvješća bili zaduženi njegovi ljudi, da su oni prepisali koordinatorovo izvješće i poslali ga Červenku s njegovim potpisom.²⁰²⁸ Izvješća su se pisala svaki dan.²⁰²⁹ U izvješću je stajalo da je posrijedi bila uobičajena pretraga terena.²⁰³⁰ Markač je rekao da ga je Sačić zamolio za dopuštenje da 25. kolovoza 1995. ode u Zagreb iz privatnih razloga.²⁰³¹ Markač mu je to odobrio i dogovorili su se da se Sačić vrati ujutro 26. kolovoza 1995. godine.²⁰³² Dana 25. kolovoza 1995., Čermak je kasno u noći nazvao telefonom Markača i rekao mu da su kod njega bili "pripadnici Ujedinjenih naroda" i da su ga upozorili da je u nekom zaseoku u kojem se taj dan izvodila akcija bilo pucnjave.²⁰³³ Markač je Čermaku rekao da ne zna ništa o tome, da ima koordinatorovo izvješće u kojemu se ne kaže ništa o tome.²⁰³⁴ Čermak je potom Markača zamolio da provjeri informacije iz izvješća.²⁰³⁵

²⁰²³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 60; Zdravko Janić, T. 6142–6143; P575 (Izvješće Mladena Markača podneseno Glavnom stožeru HV-a, 26. kolovoza 1995.).

²⁰²⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 60; Zdravko Janić, T. 6173–6174.

²⁰²⁵ P576 (Izvješće Mladena Markača podneseno Glavnom stožeru HV-a, 26. kolovoza 1995.), par. 4.

²⁰²⁶ P575 (Izvješće Mladena Markača podneseno Glavnom stožeru HV-a, 26. kolovoza 1995.).

²⁰²⁷ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 91–93, 96; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 63–64.

²⁰²⁸ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 93–94, 96; P2708 (Obavijest o nepodudarnostima u vezi s razgovorom vođenim s Markačem u svojstvu osumnjičenika 2003. godine), str. 4.

²⁰²⁹ P2708 (Obavijest o nepodudarnostima u vezi s razgovorom vođenim s Markačem u svojstvu osumnjičenika 2003. godine), str. 4.

²⁰³⁰ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 94, 117.

²⁰³¹ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 96.

²⁰³² P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 97.

²⁰³³ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 97–99; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64; V. i P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 66–67.

²⁰³⁴ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 98; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64; V. i P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 66–67.

Kako su zapovjednici akcija pretrage već bili otišli iz stožera Specijalne policije u Gračacu i krenuli na nove zadaće koje su se imale obaviti idućeg dana, Markač je nazvao Sačića u Zagreb i zamolio ga da ode k Čermaku i vidi o čemu se radi.²⁰³⁶ Markač je potom odlučio pričekati na informacije koje će mu dati Sačić.²⁰³⁷ Markač je izjavio da nije znao da je 25. kolovoza 1995. bilo ikakvog ubijanja ili zarobljavanja.²⁰³⁸ Markač je rekao da mu se Sačić nije javio odmah nakon što je razgovarao s Čermakom i da je Sačić prvo razgovarao s Čelićem.²⁰³⁹

2214. U vezi s događajima od 26. kolovoza 1995., **Janić** je u svom svjedočenju izjavio da je toga dana bio zapovjednik akcije pretrage terena na Promini, planini na tromeđi općina Knin, Orlić i Oklaj.²⁰⁴⁰ Početna točka akcije bila je cesta Knin–Drniš, a završna dolina iza Drniša (sjeverozapadno od Drniša, u smjeru Krke).²⁰⁴¹ U akciji je sudjelovalo 270 ljudi, odnosno pripadnici specijalnih jedinica policije PU krapinsko-zagorske (100 ljudi) i brodsko-posavske (130 ljudi) te ATJ Lučko (40 ljudi), a skupinom koju je dala ATJ Lučko zapovijedao je Josip Čelić.²⁰⁴² Gotovo na samom početku akcije, oko 09:40 sati, Janić je čuo pucnje iz pješačkog i raketnog oružja, a od postrojbe Lučko je primio informaciju o vatrenom kontaktu s dva neprijateljska vojnika.²⁰⁴³ Svjedok je potom ugledao kako se iz nekih kuća u obližnjem selu, smještenom u blizini pruge kojom je imao proći Vlak slobode s predsjednikom Tuđmanom, izvija dim i plamen.²⁰⁴⁴ Janić je

²⁰³⁵ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 98;

P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64.

²⁰³⁶ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 98, 100–101, 107; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64–65.

²⁰³⁷ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 99.

²⁰³⁸ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 100; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 65.

²⁰³⁹ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 101, 104–105; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67.

²⁰⁴⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65; P580 (Obavijest o planiranim djelovanjima Specijalne policije za 26. kolovoza, s potpisom Mladena Markača, 25. kolovoza 1995.); P618 (Izvešće SJP-a PU brodsko-posavske, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁰⁴¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65.

²⁰⁴² P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 41–42; Zdravko Janić, T. 6200–6201; P579 (Izvešće Specijalne policije podneseno Glavnom stožeru HV-a, s Markačevim potpisom, 26. kolovoza 1995.), str. 3; P581 (Izvešće SJP-a PU zagorske, 26. kolovoza 1995.); P618 (Izvešće SJP-a PU brodsko-posavske, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁰⁴³ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 65–66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 43; P618 (Izvešće SJP-a PU brodsko-posavske, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁰⁴⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 43.

stupio u kontakt s Markačem, zamolio ga da dođe i ocijeni situaciju.²⁰⁴⁵ **Josip Čelić**, pomoćnik zapovjednika Antiterorističke jedinice Lučko,²⁰⁴⁶ potvrdio je da je on bio zapovjednik akcije na razini postrojbe.²⁰⁴⁷ Čelić je potvrdio i Janićeva zapažanja, ali je napomenuo da voditelji skupina nisu tijekom akcije zatražili pomoć.²⁰⁴⁸

2215. Istoga dana između 09:00 i 10:00 sati, u policijsku postaju u Kninu došao je Petro Romasev i rekao da su na području Grubora i još na nekim mjestima 25. kolovoza 1995. ubijani civili.²⁰⁴⁹ Romasev je dao podatke o imenima za leševe nađene u Gruborima, rekao da bi se morale pokrenuti istrage i da je UNCIVPOL na raspolaganju za pomoć policiji.²⁰⁵⁰ **Svjedok 84** se pobrinuo da ta informacija dođe do Čede Romanića, Zvonka Gambirože i koordinatore Buhina i Barića, a oni su rekli da će se oni dalje baviti tim incidentom.²⁰⁵¹ Na rukom ispisanom popisu žrtava navodnog ubijanja stoji da su 25. kolovoza 1995. u Plavnom, zaselak Grubori, ubijeni Miloš Grubor (rođen 1915.) i Jovo Grubor (star oko 65), a da su Marija Grubor (rođena 1905.), Milka ili Mika Grubor (rođeni 1944.) i Jovo Grubor (rođen 1922.) nestali.²⁰⁵²

2216. Na jutarnjem sastanku održanom, po mišljenju **svjedoka 86**, 27. kolovoza 1995. (premda se čini da je to prije bilo 26. kolovoza 1995., sudeći po kontekstu svjedočenja), svjedok 86 je Čermaka obavijestio o ubojstvima u Gruborima i predložio da se stupi u kontakt s UNCIVPOL-om kako bi se pronašli leševi.²⁰⁵³ Čermak je rekao da bi leševe trebalo pokupiti iz Grubora i da je, što se tiče policije, bolje "da sačeka[ju] i da vid[e]".²⁰⁵⁴

²⁰⁴⁵ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 43.

²⁰⁴⁶ P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 5, 58; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 1. dio, str. 9, 16–17, 135, 161, 3. dio, str. 6, 181–182; Josip Čelić, T. 7928.

²⁰⁴⁷ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 9; Josip Čelić, T. 7935, 8010–8011, 8090.

²⁰⁴⁸ Josip Čelić, T. 8012–8014, 8021–8023.

²⁰⁴⁹ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 6; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11108, 11143, 11339–11340, 11345; P1041 (Službena zabilješka PP Knin u vezi s ubijanjem civila u Gruborima, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁵⁰ Svjedok 84, T. 11108, 11143, 11163, 11340.

²⁰⁵¹ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 6; svjedok 84, T. 11108–11109, 11142–11143, 11340–11342; P1041 (Službena zabilješka PP Knin u vezi s ubijanjem civila u Gruborima, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁵² P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 6; P1041 (Službena zabilješka PP Knin u vezi s ubijanjem civila u Gruborima, 26. kolovoza 1995.); P1044 (Dnevnik događaja PP Knin, izvadak), str. 1.

²⁰⁵³ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 67; svjedok 86, T. 5268, 5292–5293, 5305, 5724–5725, 5729–5730, 5822–5823; P501 (Bilježnica svjedoka 86, 19. kolovoza 1995. - 15. rujna 1995.), str. 9; P503 (Bilježnica Zvonka Gambirože, 12. kolovoza 1995. - 21. rujna 1995.), str. 27.

²⁰⁵⁴ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 67.

2217. **Stjepan Buhin**, zaposlenik MUP-a 1995. godine, stacioniran u Kninu u razdoblju od 6. kolovoza do početka rujna 1995.,²⁰⁵⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je ujutro 26. kolovoza 1995. dobio informaciju da su u Gruborima otkriveni leševi civila.²⁰⁵⁶ Rekao je i to da je na mjesto događaja poslana policijska patrola koja se vratila sa zadaće ne našavši u Gruborima leševe.²⁰⁵⁷ Svjedok je potom o tome obavijestio Ivicu Cetinu iz Policijske uprave zadarsko-kninske, koji je obećao da će organizirati tim kriminalističke policije koji će obaviti očevid, u čijem će sastavu biti i istražni sudac.²⁰⁵⁸ Prema riječima svjedoka, on i Čedo Romanić dogovorili su se da se provede kriminalistička obrada.²⁰⁵⁹

2218. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995. godine,²⁰⁶⁰ izjavio je da dana kad su se dogodila ubojstva u Gruborima i nekoliko dana poslije toga nije bio u uredu nego u sjevernom dijelu područja koja je pokrivala njegova Policijska uprava.²⁰⁶¹ Dan ili dva poslije tih događaja, Kardum je Cetinu obavijestio o ubojstvima i rekao mu da su koordinatori za PU Kotara Knin, Buhin i Barić, odmah bili obaviješteni o tim događajima i da su o svemu izvijestili svoje nadređene u Zagrebu.²⁰⁶² Prema tome, Cetina je ocijenio da s njegove strane nije potreban daljnji angažman.²⁰⁶³ Informacija koju je Cetina dobio s terena, preko Karduma, ukazivala je na to da se incident dogodio u području borbenih djelovanja.²⁰⁶⁴ Cetina nije znao da se u vezi s incidentom u Gruborima provodi očevid.²⁰⁶⁵ Cetina se ne sjeća da mu je Buhin telefonirao u vezi s Gruborima. Kao koordinator imenovan izravno od MUP-a, Buhin nije bio podređen Cetini, on je bio dužan obavijestiti MUP i dati svoje mišljenje o događaju.²⁰⁶⁶

²⁰⁵⁵ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1–5; Stjepan Buhin, T. 10017, 10037, 10058–10059.

²⁰⁵⁶ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9934, 9936–9937, 10004–10007, 10012, 10108.

²⁰⁵⁷ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9934–9935, 9987–9988, 10107.

²⁰⁵⁸ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9935–9936, 9981–9982, 9984, 9994–9995, 9999, 10009–10010, 10076–10078, 10108–10109, 10155.

²⁰⁵⁹ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9985–9986, 9993, 10005, 10009.

²⁰⁶⁰ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3–4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

²⁰⁶¹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 17; Ivica Cetina, T. 23517.

²⁰⁶² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 17; Ivica Cetina, T. 23517–23518, 23522.

²⁰⁶³ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 17; Ivica Cetina, T. 23518.

²⁰⁶⁴ Ivica Cetina, T. 23518, 23523.

²⁰⁶⁵ Ivica Cetina, T. 23519, 23522.

²⁰⁶⁶ Ivica Cetina, T. 23521.

2219. Prema **Buhinovima** riječima, 26. kolovoza 1995. oko 12:00 sati, u policijsku postaju u Kninu došao je Željko Sačić i rekao mu da su na tom području provedene akcije čišćenja i da bi slučajeve ubijanja trebalo tretirati kao posljedicu operacije Oluja, što znači da se time mora baviti civilna zaštita.²⁰⁶⁷ Sačić je inzistirao na tome da bude obaviješten kad se nađu leševi.²⁰⁶⁸ Sačić se naljutio kad je čuo što je svjedok poduzeo kako bi se istražili navodi o ubijanju.²⁰⁶⁹ Tom Buhinovu razgovoru sa Sačićem prisustvovali su Barić i Romanić.²⁰⁷⁰ Petnaest minuta poslije razgovora sa Sačićem, Joško Morić je nazvao svjedoka i rekao mu da se ne miješa u rad kriminalističke policije.²⁰⁷¹ Zbog toga svjedok dalje nije ništa poduzimao u vezi s informacijom o incidentu koju je imao.²⁰⁷² Osam ili deset dana kasnije, svjedok je vraćen u Zagreb s obrazloženjem da u Kninu nisu potrebna dva koordinatora.²⁰⁷³

2220. **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za temeljnu policiju,²⁰⁷⁴ u svom svjedočenju je izjavio da je općenitu informaciju o događajima u Gruborima, u općini Knin, dobio približno dva ili tri dana poslije samog događaja.²⁰⁷⁵ Morić je u svom svjedočenju izjavio da je čuo da su u policiji nekoliko dana poslije samog događaja postojala suprotna mišljenja o tome što se dogodilo, primjerice između Buhina i Sačića, odnosno, da su neki smatrali da su žrtve kolateralni gubici u okršaju između Specijalne policije i neprijateljskih snaga, dok su drugi mislili da je posrijedi zločin.²⁰⁷⁶ Morić je izjavio da je Buhin zahtijevao da se tome pristupi profesionalno, što je značilo da je želio da se stvar odmah istraži.²⁰⁷⁷ Morić se složio s tim da odmah treba provesti kriminalističku obradu, što je i inicirao obavijestivši šefa

²⁰⁶⁷ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9935, 10010, 10012, 10015, 10108. Svjedok je izjavio da je sastanak održan 27. kolovoza 1995., no drugi dokazi predočeni Raspravnom vijeću pouzdano upućuju na to da je svjedok pogriješio u pogledu datuma.

²⁰⁶⁸ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4.

²⁰⁶⁹ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 10010, 10015.

²⁰⁷⁰ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 6.

²⁰⁷¹ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 4; Stjepan Buhin, T. 9935, 10011, 10016, 10080, 10108–10110, 10155.

²⁰⁷² Stjepan Buhin, T. 9935–9936, 10011, 10016, 10109–10111, 10155.

²⁰⁷³ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 5.

²⁰⁷⁴ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str. 1, par. 1–2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1–10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502–25505, 25508–25511, 25514–25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926–25927.

²⁰⁷⁵ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 214–218, 222; Joško Morić, T. 25754–25755, 25779.

²⁰⁷⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 224–226; Joško Morić, T. 25763–25764.

²⁰⁷⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 226–227; Joško Morić, T. 25768–25770.

policijske postaje.²⁰⁷⁸ Morić je izjavio da je, prema informacijama kojima je tada raspolagao, dan ili dva poslije događaja Sačić bio ljut što problem nije odmah riješen i što i dalje postoje dvojbe o tome je li se dogodio zločin jer je to odgodilo pokretanje bilo kakvog postupka.²⁰⁷⁹

2221. Približno dan ili dva nakon što je saznao za događaje u Gruborima, Morić je telefonom razgovarao s Buhinom i rekao mu, kao i već nekoliko puta prije toga, neka se ne miješa u djelokrug kriminalističke policije, i ujedno ga podsjetio da mu smjena istječe i rekao mu da se vrati u Zagreb.²⁰⁸⁰ U izjavi na osnovi pravila 92ter iz 2004. godine, Morić je izjavio da je Buhina smijenio s dužnosti i vratio ga u Zagreb zbog Buhinovog sukoba sa Specijalnom policijom u vezi s Gruborima i zbog toga što je smatrao da nije dobro da se Buhin ostavi u situaciji s tako mnogo napetosti.²⁰⁸¹ U sudnici, Morić je izjavio da je Buhina povukao iz dva razloga – zbog toga što mu je istjecala smjena, te zbog sukoba mišljenja u vezi sa slučajem Grubori, naime, on "nije kolegama iz krim-policije... iz kriminalističke policije prepustio inicijativu i eventualno im u tom poslu pomogao u mjeri u kojoj čovjek iz temeljne policije može".²⁰⁸² Morić je objasnio da je u svojoj izjavi na osnovi pravila 92ter iz 2004. drugospomenuti razlog iznio samo zato što se istražitelj usredotočio isključivo na taj aspekt.²⁰⁸³ Morić je izjavio da nitko nije na njega napravio pritiskak da nazove Buhina i kaže mu da se ne miješa u posao kriminalističke policije, kao niti da ga udalji s dužnosti.²⁰⁸⁴ Prema Morićevim riječima, u tom trenutku šef Sektora je Moriću već bio najavio redovnu smjenu Buhina i drugih zbog razmjere problema na terenu i potrebe za drukčijom vrstom stručnjaka, i to, koliko se Morić sjeća, za stručnjacima za promet i graničnu kontrolu.²⁰⁸⁵

2222. U razgovoru s tužilaštvom Čermak je izjavio da je 26. kolovoza 1995. oko podneva u njegov ured došao Sačić, rekao mu da se nešto dogodilo, da mora otići u Grubore kako bi izvidio što se zbiva, te je zatim otišao.²⁰⁸⁶

²⁰⁷⁸ Joško Morić, T. 25771.

²⁰⁷⁹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 223–228, 251–252, 255; Joško Morić, T. 25764–25770, 25776–25777.

²⁰⁸⁰ Joško Morić, T. 25771–25772, 25774–25775, 25777–25780, 25783.

²⁰⁸¹ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 222–225, 251–253, 255.

²⁰⁸² Joško Morić, T. 25764, 25771–25772, 25774, 25777, 25783, 25922.

²⁰⁸³ Joško Morić, T. 25772–25774.

²⁰⁸⁴ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 220–221, 252–253.

²⁰⁸⁵ Joško Morić, T. 25778–25781, 25786, 25923.

²⁰⁸⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 67–68, 126.

2223. **Richard Lyntton**, producent UNTV-a u kolovozu 1995. godine,²⁰⁸⁷ 26. kolovoza 1995. oko 11:30 sati radio je intervju s Čermakom u njegovu uredu u Kninu.²⁰⁸⁸ Na pitanje zašto bi trebalo da Vlada RH omogući Srbima da ostanu na području Knina, Čermak je odgovorio da su Srbi ravnopravni hrvatski građani Hrvatske i da ih Hrvatska nije istjerala. Hrvatska vojna operacija bila je usmjerena prema srpskim paravojnim snagama i "četničkim" skupinama, a ne prema civilnom stanovništvu. Prema Čermakovim izjavama, srpski vođe su srpsko stanovništvo naveli da bježi iz Hrvatske. Upitan o događajima u Gruborima jučerašnjega dana, Čermak je izjavio:

Da, poznati su mi ti događaji. To se dogodilo jučer. Vi kao što znate na ovom terenu, još uvijek postoje raspršene manje grupe odmetnika i terorista na ovome području. Naše jedinice, antiterorističke jedinice civilne policije vrše čišćenje terena.

U jednoj takvoj akciji [jučer] koja je obuhvaćala 100 km² prema pravcu sela Plavno i Gruboru, jedinice su vršile svoju temeljnu zadaću. Kod toga se desilo to da su našli 70 civila srpske nacionalnosti koji su zbrinuti, koji su ostali kod svojih kuća. U samoj akciji, došlo je do oružanog kontakta. U samom selu Grubori kod te akcije zapaljena je jedna ili dvije kuće. Uhićen je jedan srpski terorista i pronađen je jedan leš, i to vjerujemo da je to bio leš pripadnika HV-a, jer je bio zavezan sa žicom i sa rukama na leđima.

[...]

[J]edno 500 do 700 pripadnika Specijalne policije je vršilo svoj zadatak obuhvata i napredujući prema selu na njih se je pucalo. I u tom trenutku pucanja na njih, naši specijalci su uzvratili i, ovaj, kod tog uzvrata na tu paljbu došlo je i do, ovoga, ranjavanja, došlo je i do paljenja kuća.²⁰⁸⁹

2224. Suočen s podatkom o ubijanju dva starca i zapaljenim kućama u Gruborima, Čermak je odgovorio da mu to nije poznato.²⁰⁹⁰ Izjavio je sljedeće: "Hrvatske civilne

²⁰⁸⁷ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 2; Richard Lyntton, T. 8806.

²⁰⁸⁸ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 27; Richard Lyntton, T. 8786, 8827–8828; P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁸⁹ P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.). V. i P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 29; Richard Lyntton, T. 8832.

²⁰⁹⁰ P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.). V. i P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 29; Richard Lyntton, T. 8805.

vlasti su došle do tog sela, zbrinuli su ljude, organizirali su im humanitarnu pomoć i svu drugu pomoć koja im je potrebna, znači ljudi su ostali kod svojih kuća." Čermak je izjavio da bi se, u slučaju namjernog paleža imovine i ubijenih civila, poduzele hitne i rigorozne izviđajne radnje i da bi i on sam proveo izviđaj. Odgovarajući na opće pitanje o paljenju kuća, Čermak je izjavio:

Što se tiče kuća koje se stalno spominju i paljenja, hrvatskoj državi niti hrvatskoj vojsci nije u interesu uništavati imovinu. I budite uvjereni da to nije masovna pojava. Desilo se da je u akcijama čišćenja, desilo se, normalno – o ratnim operacijama da i ne govorimo – da su kuće zapaljene, sela zapaljena i tako dalje. U samim akcijama čišćenja terena desilo se da je tu i tamo i koja kuća namjerno možda zapaljena. Ali to morate shvatiti da je među tim..., u tim jedinicama bilo i ljudi kojima su spaljene kuće, kojima su ubijeni roditelji, kojima su ubijeni braća i sestra, koji su zapalili kuću jer su mislili, evo da će im to olakšati njihove boli i njihovu tugu, ali to smo hitno i naglo sprječavali. Možete se uvjeriti na području Knina da je Knin sačuvan, da su mnoga sela sačuvana, prema tome paljenja kuća, namjernih paljenja kuća i sela nema. I nije to nekakva masovna pojava. Pojavi se tu i tamo i koji incident. Vi morate znati da je ovo veliko područje, sektor "Jug" da je veliko područje, da na ovo područje se vraćaju civili, da se možda na ovo područje i u odori HV-a vrate i pojedini kriminalci. Civilna policija, vojna policija, Hrvatske vojska, sve te radnje koje bi mogle dovesti do incidentnih situacija pod hitno zaustavlja, sprječava.²⁰⁹¹

2225. Intervju s Čermakom trajao je 20-30 minuta.²⁰⁹² Lynttonu je to bio prvi i jedini susret s Čermakom.²⁰⁹³

2226. **Dondo** je u svom svjedočenju izjavio da je Čermak bio zatečen pitanjima koja mu je postavio UNTV jer nije znao ništa o tome što se dogodilo u Gruborima.²⁰⁹⁴ Na osnovi Čermakovih odgovora UNTV-u, Dondo misli da je Čermaku netko, premda svjedok ne zna tko, dao netočne informacije.²⁰⁹⁵ Poslije UNTV-ovog intervjua Čermak je ponovno nazvao civilnu policiju, u Dondovoj nazočnosti, a u policiji su mu ponovno rekli da nemaju nikakve informacije o incidentu.²⁰⁹⁶ Dondo misli da je Čermak kontaktirao i s Vojnom policijom koja nije imala nikakve obavijesti o incidentu.²⁰⁹⁷

²⁰⁹¹ P504 (UNTV, razgovor s Ivanom Čermakom, 26. kolovoza 1995.).

²⁰⁹² P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 31; Richard Lyntton, T. 8813.

²⁰⁹³ P870 (Richard Lyntton, izjava svjedoka, 3. listopada 2001.), par. 29; Richard Lyntton, T. 8810, 8813.

²⁰⁹⁴ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 30–31; Karolj Dondo, T. 22466, 22496, 22499.

²⁰⁹⁵ Karolj Dondo, T. 22492, 22497–22498.

²⁰⁹⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25–26.

²⁰⁹⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 25.

Dondo je Čermaku predložio da ode u Grubore i sâm vidi što se dogodilo.²⁰⁹⁸ Čermak nikome nije izdao nikakve naloge da se ode u Grubore i da se stvar istraži.²⁰⁹⁹

2227. Čermak je izjavio da ga je 26. kolovoza 1995. poslijepodne nazvao Sačić i rekao mu da je bio u Gruborima, da je došlo do okršaja između antiterorističkih snaga i zaostalih snaga Krajine, te da će uskoro doći Čermaku u ured.²¹⁰⁰ Sačić je potom došao u Čermakov ured i rekao da sutradan ponovno ide u Grubore s kriminalističkom policijom, a Čermak je rekao da će ići s njima.²¹⁰¹ Čermak je ponovno zatražio informacije od Specijalne policije i dobio izvješće u kojem se navodi da je tijekom akcije čišćenja koju je izvodila Specijalna policija došlo do oružanog okršaja u Gruborima, tijekom kojeg su neke kuće oštećene, a nekoliko je ljudi smrtno stradalo.²¹⁰² Čermak je izjavio da je vjerovao informacijama koje je dobio.²¹⁰³

2228. Istoga dana poslijepodne, Čedo Romanić je zatražio da se informacije o ubojstvima hitno unesu u knjigu operativnog dežurstva policijske postaje Knin.²¹⁰⁴ Oko 15:00 sati istoga dana, djelatnik operativnog dežurstva unio je u knjigu operativnog dežurstva PP Knin zabilješku da će se ujutro 27. kolovoza 1995. obaviti očevid.²¹⁰⁵

2229. Dana 26. kolovoza 1995. oko 15:00 sati, **Dondo** je s dva čovjeka iz Čermakove logističke postrojbe otišao u Grubore.²¹⁰⁶ Kako je svjedok izjavio, do tada ondje još nije bila ni civilna policija ni istražni sudac, niti bilo koji drugi organ koji bi istražio situaciju u Gruborima.²¹⁰⁷ U selo je stigao oko 17:00 sati.²¹⁰⁸ Dondo je stanje u selu opisao kao "ružno": mještani su bili prestrašeni, a jedna žena pokazala im je leševa, mrtvu stoku i spaljene kuće.²¹⁰⁹ Mještani su im rekli da se to dogodilo dan prije i svjedoku dali imena ubijenih osoba.²¹¹⁰ Dondo nije vidio nikakvo oružje u blizini leševa

²⁰⁹⁸ Karolj Dondo, T. 22467.

²⁰⁹⁹ Karolj Dondo, T. 22500.

²¹⁰⁰ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 68–69, 100–101.

²¹⁰¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 69.

²¹⁰² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 90, 92–93, 96–98, 125; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 70, 100–101.

²¹⁰³ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 90, 92.

²¹⁰⁴ Svjedok 84, T. 11109, 11144, 11341.

²¹⁰⁵ Svjedok 84, T. 11111, 11144, 11341; P1044 (Dnevnik događaja PP Knin, izvadak), str. 1.

²¹⁰⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 26–27; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 31–32.

²¹⁰⁷ Karolj Dondo, T. 22500.

²¹⁰⁸ Karolj Dondo, T. 22467.

²¹⁰⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 29; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 32; Karolj Dondo, T. 22467–22468.

²¹¹⁰ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 29; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 32; Karolj Dondo, T. 22507.

nitima na zemlji bilo gdje u selu.²¹¹¹ Koliko se svjedok sjeća, mještani su također izjavili da im je dan prije bilo rečeno da će biti obavljena pretraga terena i da je od mještana zatraženo da odu iz sela kako bi teren bio spreman za tu pretragu.²¹¹² Svi leševi pripadali su starijim ljudima i nijedan od njih nije bio u vojnoj odori.²¹¹³ Dondo je izjavio da je mještanima rekao da će učiniti sve što je potrebno s obzirom na posljedice tih događaja, da će doći policija, obaviti asanaciju terena i poduzeti sve potrebne radnje.²¹¹⁴ Dondo je izjavio da mu nitko nije dao naputak da mještanima kaže da će se obaviti asanacija.²¹¹⁵ Dondo misli da je razlog što je u svojem izvješću spomenuo asanaciju bilo to što su policajci kojima je prijavio incident sastavili službenu zabilješku da će se sljedećeg dana provesti asanacija.²¹¹⁶ Međutim, rekao je da su ga i mještani pitali što da rade s leševima te da je zbog toga pomislio da bi valjalo obaviti asanaciju.²¹¹⁷

2230. Dondo je izjavio da je izvješće što ga je podnio Čermaku, svojem zapovjedništvu i civilnoj policiji bilo točan i istinit opis svega što je tog dana vidio i saznao.²¹¹⁸ Koliko se Dondo sjeća, kad se vratio iz Grubora, Čermak je bio odsutan tako da se prvo usmeno javio u PP Knin, oko 19:30 ili 20:00 sati, i zatražio da se leševi hitno uklone iz sela.²¹¹⁹ Potom, oko 22:00 sata, Dondo je svoje izvješće ostavio na Čermakovu radnom stolu.²¹²⁰ Dondo je izjavio da u usmenom prijavku policiji i u izvješću incident u Gruborima nije povezo s operacijom Oluja.²¹²¹

2231. U Dondovu izvješću stoji da je, 26. kolovoza 1995. u 16:45 sati, ophodnja s kojom je bio i Karolj Dondo otišla u Grubore.²¹²² Ophodnja je uočila "tragov[e] jučerašnje akcije čišćenja (stvari po kućama i ispred njih razbacane, nekoliko kuća zapaljeno, a stoka luta bez kontrole)". Nakon dolaska u Grubore u 17:30 sati, patrola je

²¹¹¹ Karolj Dondo, T. 22512.

²¹¹² Karolj Dondo, T. 22467–22468.

²¹¹³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 29.

²¹¹⁴ Karolj Dondo, T. 22468.

²¹¹⁵ Karolj Dondo, T. 22471.

²¹¹⁶ Karolj Dondo, T. 22471–22472, 22593.

²¹¹⁷ Karolj Dondo, T. 22593.

²¹¹⁸ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 28; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 32.

²¹¹⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 28, 30; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33; Karolj Dondo, T. 22469, 22500–22501, 22505, 22523, 22592; V. i P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹²⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33; Karolj Dondo, T. 22469, 22514–22515, 22592.

²¹²¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33; Karolj Dondo, T. 22507–22509, 22512, 22593.

²¹²² P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 1–2.

naišla na šest starijih žena i jednog muškarca koji su im rekli da im je 25. kolovoza 1995. nekoliko mještana koji su bili u Kninu reklo da bi se civili trebali skloniti u školu u Bašincu, u općini Knin, što su oni u 10:30 sati i učinili, a jedan sat poslije čuli su pucnjavu i vidjeli kako se iz Grubora izvija dim. Vratili su se u 14:00 sati i zatekli selo spaljeno, a susjede i stoku ubijene. Poslijepodne ih je obišao UNCRO. Ophodnja je uz pomoć mještana pregledala selo i utvrdila da je zapaljeno 20 od 25 kuća u Gruborima, ali da nema tragova pljačke.²¹²³ Ophodnja je 300 metara iznad sela, na omanjoj livadi, našla leš žene rođene 1944. i leš Đure Karanovića koji je "navodno [...] došao iz Beograda prije dva [mjeseca] radi 'kosidbe'".²¹²⁴ U jednoj nagorjeloj kući ophodnja je našla leš muškarca rođenog 1930. godine, koji je njegova supruga navodno donijela s livade. U jednoj izgorjeloj kući našli su karbonizirani leš žene rođene navodno 1905. godine. Na katu jedne trošne kuće ophodnja je našla leš muškarca rođenog 1915. godine, u lokvi krvi i bez vidljivih rana, odjevenog u košulju i donje gaće. Ophodnja je na livadi vidjela i ubijenu kravu i psa.²¹²⁵

2232. Prema istom izvješću, članovi ophodnje su se mještanima predstavili kao pripadnici HV-a, rekli im da će leševi vjerojatno biti ukonjeni 27. kolovoza 1995., te da će doći predstavnici civilnih struktura koje će im pomoći glede smještaja. Ophodnja nigdje na putu za Grubore nije sreća nijednog vojnika HV-a, na odlasku iz Knina vidjeli su samo policajce na nadzornom punktu.²¹²⁶

2233. **Jovan Grubor**, Srbin iz Grubora, zaseoka sela Plavno, općina Knin,²¹²⁷ opisao je Dondov obilazak Grubora i izjavio je da su 26. kolovoza 1995. u Grubore došla dva hrvatska vojnika i jedan civil s bradicom, te da su svjedoku rekli da su došli u inspekciju te kako bi evidentirali broj leševa i mjesta na kojima su nađeni. Svjedok im je pokazao leš Jove Grubora. Potom im je pokazao leševe Milice Grubor i Đure Karanovića koji su "noge u noge" ležali na livadi, Đuro sav krvav, a Milica blijeda poput voska. Naposlijetku im je pokazao i leš Miloša Grubora, a jedan od vojnika je pokupio dvije čahure metaka.²¹²⁸ Ta trojica su otišla rekavši svjedoku da će se vratiti sutradan ujutro, s generalom Ivanom Čermakom, i pomoći im da pokopaju leševe.²¹²⁹

²¹²³ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 1.

²¹²⁴ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 1–2.

²¹²⁵ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹²⁶ P764 (Izvješće Karolja Donde podneseno Ivanu Čermaku, 26. kolovoza 1995.), str. 2.

²¹²⁷ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 1–2.

²¹²⁸ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 3.

²¹²⁹ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 3.-4.

2234. **Janić i Ćelić** su izjavili da su 26. kolovoza 1995., jedan dan poslije incidenta u Gruborima, Markač i Sačić došli na završnu točku akcije, a Janić je izjavio da je Markaču rekao da se dogodio oružani okršaj.²¹³⁰ Ćelić je izjavio da je Janić prije toga razgovarao s njim, s voditeljima skupina i pripadnicima ATJ Lučko, te da je utvrđeno da je došlo do vatrenog kontakta.²¹³¹ Voditelji skupina Ćeliću su rekli da su kuće već gorjele kad je postrojba prošla kroz selo.²¹³² Ćeliću su pripadnici postrojbe rekli da su dva neprijateljska vojnika na njih otvorila vatru.²¹³³ Janić je izjavio da je, na Markačevo pitanje kako se dogodilo da su kuće u selu počele gorjeti, ATJ Lučko odgovorila da se to dogodilo zato što su upotrijebljeni bacači raketa.²¹³⁴ Ćelić je Markača izvijestio što su bile zadaće postrojbe i koji su voditelji skupina djelovali na kojem smjeru.²¹³⁵ Markač je potom nasamo razgovarao s ljudima koji su sudjelovali u akciji, među njima i s Drljom.²¹³⁶ Janić i Ćelić su potom čuli kako Markač ljutito kaže da će se o svemu provesti istraga i da će oni koji su za to odgovorni biti kažnjeni.²¹³⁷ Postalo je jasno da je Frano Drljo prošao kroz mjesto za koje Ćelić misli da su bile Ramljane, u općini Orlić, i da je ondje gorjelo više kuća.²¹³⁸ Janić je u svom svjedočenju izjavio da ga je Markač prije nego što je otišao zamolio da obavi razgovor sa zapovjednikom postrojbe Lučko i s ostalim zapovjednicima kako bi se provjerila prikupljena saznanja.²¹³⁹ Janić je Ćeliću i voditeljima skupina rekao da podnesu pismena izvješća.²¹⁴⁰ Potom je ATJ Lučko vraćena u Zagreb.²¹⁴¹

²¹³⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 44–46; Zdravko Janić, T. 6192–6193; V. i P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 40–41; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 80, 3. dio, str. 9; Josip Ćelić, T. 8015, 8022–8024, 8027.

²¹³¹ Josip Ćelić, T. 8023, 8087–8088.

²¹³² Josip Ćelić, T. 8026.

²¹³³ Josip Ćelić, T. 8017–8018.

²¹³⁴ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66.

²¹³⁵ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 11–12; Josip Ćelić, T. 8015–8017, 8041.

²¹³⁶ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 47–48; Zdravko Janić, T. 6196; V. i P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 40–41; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 10, 12–13; Josip Ćelić, T. 8016.

²¹³⁷ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 66; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 47–48; Zdravko Janić, T. 6193; V. i P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 40–41; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 10, 12–13; Josip Ćelić, T. 8016.

²¹³⁸ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 12; Josip Ćelić, T. 8010, 8016, 8026, 8029–8030.

²¹³⁹ Zdravko Janić, T. 6193–6194.

²¹⁴⁰ Josip Ćelić, T. 8032–8033.

²¹⁴¹ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 68; P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 48–49.

2235. Pripadnici ATJ Lučko dali su slične iskaze o tom susretu s Markačem.²¹⁴² **Svjedok CW-4**, pripadnik Antiterorističke jedinice Lučko Specijalne policije 25. i 26. kolovoza 1995. godine,²¹⁴³ dodao je i da je Markač bio ljut jer je državno vodstvo iz Vlaka slobode vidjelo dim.²¹⁴⁴ Prema riječima svjedoka CW-4, Markač se ljutio i zbog neprimjerenog postupanja te postrojbe.²¹⁴⁵ Frano Drljo je potom Markaču rekao da su ljudi koji su odgovorili na vatru to učinili zato što bi inače njih ubili, na što mu je Markač rekao da napiše izvješće o incidentu.²¹⁴⁶

2236. Dana 26. kolovoza 1995., Čelić je predao izvješće o incidentu.²¹⁴⁷ Prema Čelićevim riječima, pojedinosti o događaju koje je to izvješće sadržavalo prikupio je od voditelja skupina, iz njihovih izvješća.²¹⁴⁸ Prema Čelićevu izvješću, skupine su naišle na otpor i na njih je otvorena vatra iz pješačkog oružja, ali nitko nije bio ranjen. Skupine su na vatru odgovorile "zoljama", na što su se "četnici" odmah razbježali. U izvješću se dalje kaže:

Kod pucanja na neprijatelje grupe su otvorile vatru i iz protuoklopnog naoružanja prilikom čega je došlo do zapaljenja. Prije polaska na čišćenje svim djelatnicima je skrenuta pozornost i izdana zapovijed da je strogo zabranjeno paljenje kuća. Nitko od djelatnika nije namjerno palio kuće, nego se kod opaljenja iz "zolje" vatra proširila na štale i sjenike. U vremenu odrađivanja akcije puhao je jak vjetar koji je pospješio proširivanje vatre na susjedne objekte.²¹⁴⁹

2237. Prema izvješćima Frane Drlje i Branka Balunovića, na njihove skupine je u Vujakovićima, u općini Orlić, otvorena vatra i one su na nju odgovorile.²¹⁵⁰ Prema Balunovićevom izvješću, upotrijebljeni su pješačko oružje i protuoklopna sredstva te se zbog toga zapalilo nekoliko zgrada i stogova stijena.²¹⁵¹ Kako se navodi u oba izvješća,

²¹⁴² Stjepan Žinić, T. 28074–28077, 28079, 28126, 28153; Svjedok CW-4, T. 28198–28201, 28240–28241, 28243, 28261–28262, 28278, 28282–28286; Branko Balunović, T. 28361–28365, 28367–28369, 28376–28377, 28422, 28455, 28467–28468, 28473; Božo Krajina, T. 28558–28559, 28562–28567, 28581–28582, 28588–28589.

²¹⁴³ Svjedok CW-4, T. 28190, 28193, 28196–28197, 28319–28320.

²¹⁴⁴ Svjedok CW-4, T. 28240.

²¹⁴⁵ Svjedok CW-4, T. 28199–28200.

²¹⁴⁶ Svjedok CW-4, T. 28198–28200, 28243.

²¹⁴⁷ Josip Čelić, T. 8037; P767 (Izvješće Josipa Čelića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁴⁸ Josip Čelić, T. 8037–8039, 8041, 8048–8050; P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.); P769 (Izvješće Stjepana Žinića, 26. kolovoza 1995.); P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.); P771 (Izvješće Bože Krajine, nedatirano).

²¹⁴⁹ P767 (Izvješće Josipa Čelića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁰ P767 (Izvješće Josipa Čelića, 26. kolovoza 1995.); P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.); P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵¹ P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

nitko od ljudi u skupinama nije namjerno zapalio nijednu zgradu.²¹⁵² Frano Drljo je izvijestio da je njegova skupina tijekom pretrage našla veliku količinu neprijateljske opreme i streljiva.²¹⁵³ Branko Balunović je izvijestio da je njegova skupina tijekom pretrage zgrada u Vujakovićima koje nisu gorjele našla dijelove neprijateljske vojne odore, manju količinu streljiva i ručne granate.²¹⁵⁴ Prema izvješću Stjepana Žinića, na njegovu skupinu otvorena je vatra u zaselku Vučenovići, a na vatru je uzvraćeno pješačkim oružjem i protuoklopnim sredstvima. Zbog toga se, kako stoji u izvješću, zapalilo nekoliko zgrada. Kako su "četnici" vjerojatno pobjegli u šumu, skupina je krenula u pretragu kuća i našla dvije poluautomatske puške, dvije "zolje", nekoliko ručnih granata i veću količinu streljiva.²¹⁵⁵ Sukladno izvješću Bože Krajine, kad je njegova skupina ušla u Grkaniće, na njih je otvorena vatra. Skupina je odgovorila na vatru upotrijebivši i protuoklopna sredstva. Uslijed toga neke su se zgrade zapalile. Skupina je našla nešto vatrenog oružja.²¹⁵⁶

2238. Kasnije iste večeri Janić je od Ćelića dobio pismeno izvješće o sudjelovanju ATJ Lučko u incidentu.²¹⁵⁷ Potom je Glavnom stožeru HV-a, u Markačevo ime, upućeno izvješće u kojem se kaže da su se u razmjeni vatre s dva naoružana terorista u odorama, uslijed upotrebe ručnih raketnih bacača u Ramljanama zapalile tri štale i tri stoga sijena.²¹⁵⁸

2239. U razgovoru s tužiteljstvom Markač je izjavio da se 26. kolovoza 1995. poslijepodne Sačić vratio u Gračac i izvijestio da se u Gruborima dogodio "oružani sukob" i da će Ćelić podnijeti detaljno pismeno izvješće o tome.²¹⁵⁹ Sačić je potom Markača zamolio da mu pokaže izvješće napisano u stožeru Specijalne policije, a nakon što ga je pročitao, rekao je: "To izvješće treba nadopuniti s onim što će Ćelić napisati [...]". Sačić je Markaču također potvrdio da je s Čermakom razgovarao o još nekim pojedinostima incidenta koje je ustanovio Ćelić.²¹⁶⁰

²¹⁵² P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.); P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵³ P768 (Izvješće Frane Drlje, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁴ P770 (Izvješće Branka Balunovića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁵ P769 (Izvješće Stjepana Žinića, 26. kolovoza 1995.).

²¹⁵⁶ P771 (Izvješće Bože Krajine, nedatirano).

²¹⁵⁷ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 51–52; Zdravko Janić, T. 6197.

²¹⁵⁸ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 68; P579 (Izvješće Specijalne policije podneseno Glavnom stožeru HV-a, s Markačevim potpisom, 26. kolovoza 1995.), str. 3.

²¹⁵⁹ P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67, 76, 79.

²¹⁶⁰ P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67.

2240. **Ćelić** je u svom svjedočenju izjavio da je prvi put čuo da se u Gruborima nešto dogodilo dan poslije, 26. kolovoza 1995., kada ga je netko kontaktirao i rekao mu neka dođe u stožer u Gračac kako bi podnio izvješće Markaču i Sačiću, što je on i učinio.²¹⁶¹ Tu je bio i čovjek iz odjela za vezu MUP-a, Pavlović.²¹⁶² Sačić je imao original ili presliku svjedokovog izvješća od 25. kolovoza 1995. godine.²¹⁶³ Sačić je rekao da je svjedok izvijestio da se ništa nije dogodilo, dok su oni imali informaciju da je ubijeno nekoliko srpskih civila.²¹⁶⁴ Prema Ćelićevim riječima, Markač i Sačić su mu rekli da je došlo do "oružanog sukoba".²¹⁶⁵ Svjedok je Markaču i Sačiću na to rekao da u izvještaju stoji to što su njemu rekli voditelji skupina, a ako se nešto dogodilo, neka kontaktiraju s njima.²¹⁶⁶ Potom je Sačić rekao Ćeliću – Markač je još uvijek bio prisutan – da mora napisati novo izvješće.²¹⁶⁷ Sačić i Ćelić su otišli u drugu prostoriju, gdje je Sačić svjedoku diktirao izvješće, a svjedok ga je zapisao rukom.²¹⁶⁸ Dio tog izvješća, sa nadnevkom 25. kolovoza 1995., glasi:

Jedinica na svom pravcu naišla je na oružani otpor od cca 8-10 neprijateljskih vojnika, pružali su oružani otpor u selu Grubor što je imalo za posljedicu lišavanje života Đure Karanovića starog cca 45 god, sa stanom u Beogradu i uhićenje Stevana Karanović starog cca 30 god. Narečeni su bili pripadnici srpske vojske Krajina, a od njih je oduzeta i snajperska puška cal 7,9 mm, 1 poluautomatska puška cal 7,62 mm. Tijekom oružane borbe u samom selu Grubor, usred djelovanja ručne obrambene bombe

²¹⁶¹ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 35, 38, 40–41, 44, 3. dio, str. 28–29, 43; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 70–76, 79, 81–84, 3. dio, str. 7; Josip Ćelić, T. 7948, 8074; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

²¹⁶² P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 41–42, 3. dio, str. 1; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 76; Josip Ćelić, T. 8074.

²¹⁶³ Josip Ćelić, T. 7952–7953, 8111.

²¹⁶⁴ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 40–41, 3. dio, str. 37; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 74–77; Josip Ćelić, T. 8074–8075, 8112; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

²¹⁶⁵ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 42.

²¹⁶⁶ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 41–43, 3. dio, str. 2; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 77, 86, 107, 111, 3. dio, str. 7; Josip Ćelić, T. 8111–8113.

²¹⁶⁷ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 2–3; Josip Ćelić, T. 8119; P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.

²¹⁶⁸ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 43, 3. dio, str. 1–2, 6, 24, 43; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 78, 83–84, 86–88, 93–96, 105, 107, 111, 3. dio, str. 6–7, 37–38, 46, 69, 95–96, 109, 128–129, 177–179; Josip Ćelić, T. 7948–7949, 7954–7955, 7965, 7971, 8075; P563 (Rukom pisano izvješće Josipa Ćelića, 25. kolovoza 1995.); P772 (Josip Ćelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Ćelićem, 5. prosinca 2001.), str. 3.-4.

zapaljene su 3 staje i 1 kuća, poginule su 2 neidentificirane žene i 2 muškarca starije dobi, i to Grubor Miloš rođ 1915 god i Grubor Jovo (star oko 65 god.) [...]

Molimo Vas da posredstvom ekipe civilne zaštite izvršite asanaciju narečenog područja. Selo Grubor stavilo je pod kontrolu cca 20 djelatnika ATJ Lučko pod zapovjedništvom ISO Franjo Drljo i Božo Krajina. Zadatak je završen u 16,00 prilikom čega nitko nije povrijeđen niti ranjen.²¹⁶⁹

2241. Svjedok nije imao priliku konzultirati se s voditeljima skupina prije nego što mu je izdiktiran taj tekst.²¹⁷⁰ Sačić svjedoku nije rekao ništa o tome odakle mu informacije za koje je svjedoku rekao da ih stavi u izvješće.²¹⁷¹ Ćelić je izvješće potpisao.²¹⁷² Sačić svjedoku nije dao nikakve naputke o tome s kim smije, a s kim ne smije razgovarati o tome što se dogodilo.²¹⁷³ Na odlasku, svjedok je izvješće što ga je upravo napisao, kao i svoje izvješće što ga je napisao 25. kolovoza 1995. godine, ostavio u toj prostoriji.²¹⁷⁴

2242. U razgovoru s tužiteljstvom Markač je, ne spominjući susret s Ćelićem i Sačićem, izjavio da je osim Ćelićevog izvješća o akciji izvedenoj 26. kolovoza 1995. dobio i drugo Ćelićevo izvješće o akciji izvedenoj 25. kolovoza 1995., u kojem je sada stajalo da se dogodio okršaj.²¹⁷⁵ Stožer Specijalne policije potom je Ćelićevo drugo izvješće o akciji od 25. kolovoza 1995. uključuje u konačno izvješće poslano Červenku, a prijašnje Janićevo izvješće bilo je izostavljeno.²¹⁷⁶ Sačić je Markaču verbalno potvrdio da je Ćelićevo izvješće koje je Markač primio 26. kolovoza 1995. točno.²¹⁷⁷ Sačić je Markaču rekao i da je obavijestio civilnu policiju, te da će se obaviti očevid.²¹⁷⁸

2243. Što se tiče događaja od 27. kolovoza 1995., **Josip Turkalj**, zapovjednik Antiterorističke jedinice Lučko i zapovjednik topničke jedinice Specijalne policije

²¹⁶⁹ P563 (Rukom pisano izvješće Josipa Ćelića, 25. kolovoza 1995.). V. i P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 37–38; P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 94–95, 128–129; Josip Ćelić, T. 7954, 7959.

²¹⁷⁰ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 43.

²¹⁷¹ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 107–109.

²¹⁷² P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 2. dio, str. 43; Josip Ćelić, T. 8112.

²¹⁷³ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 69–70, 110; Josip Ćelić, T. 8117.

²¹⁷⁴ Josip Ćelić, T. 7953–7954.

²¹⁷⁵ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 101–102, 106; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 76.

²¹⁷⁶ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 94–95, 102; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 64, 67–68.

²¹⁷⁷ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 102; P2531 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 67.

²¹⁷⁸ P2530 (Razgovor s Mladenom Markačem u svojstvu osumnjičenika, 3.-4. ožujka 2003.), str. 103, 109.

tijekom operacije Oluja,²¹⁷⁹ u svom je svjedočenju izjavio da ga je toga dana ujutro Sačić nazvao telefonom u Zagreb i rekao mu da ode u Plavno jer se ondje 25. kolovoza 1995. "nešto" dogodilo, "nešto strašno".²¹⁸⁰ Svjedok je iz Zagreba prvo otišao u Gračac, gdje se oko 07:00 ili 08:00 sati u zgradi Specijalne policije sastao s Ćelićem i Balunovićem koji su na svjedokov zahtjev također došli iz Zagreba.²¹⁸¹ Prema zapisu razgovora sa svjedokom, Balunović je izjavio da ga je ujutro poslije akcije u Gruborima (neki drugi dokazi upućuju na to da je to možda bilo 27. kolovoza 1995.) nazvao Ćelić i rekao mu da se odmah javi Sačiću. Zajedno su otišli u njegov ured, negdje u Kninu, u kojem su zatekli dvije osobe iz Unutarnje inspekcije čija imena mu nisu poznata. Balunović je tada prvi put čuo da je u Gruborima bilo ubojstava i shvatio je da su ga zvali kako bi od njega nešto saznali. Poslije tog sastanka svi su otišli u Čermakov ured, a nakon što su pokupili i njega, otišli su u Grubore.²¹⁸²

2244. Istoga jutra, **Mile Serdarević**, član tima Civilne zaštite MUP-a koja je obavljala humanu asanaciju u Kninu,²¹⁸³ zajedno s još četiri člana tima, došao je u Knin između 09:00 i 09:30 sati i sastao se s Vrtičevićem i Bilobrkom na uobičajenom mjestu: u kavani preko puta PP Knin.²¹⁸⁴

2245. **Jozo Bilobrk**, kriminalistički tehničar iz Policijske uprave splitsko-dalmatinske od početka 1993.,²¹⁸⁵ u svom je svjedočenju izjavio da su 27. kolovoza 1995. u 11:00 sati on i njegov tim od dežurnog operativnog djelatnika Policijske uprave zadarsko-kninske dobili dojavu o pet ili šest leševa nađenih u Gruborima, Plavnom i Strmici, selima u općini Knin, i da su dobili nalog da odu onamo.²¹⁸⁶ Krenuli su na teren i pokupili jedan leš u selima Strmici i Plavnom, te još pet leševa u Gruborima.²¹⁸⁷ U timu

²¹⁷⁹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 11, 31; P1150 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 14–15, 34; Josip Turkalj, T. 13541, 13551.

²¹⁸⁰ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 45, 47; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 110–115; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 66, 68, 70; Josip Turkalj, T. 13642–13643, 13734–13735, 13737–13738, 13742, 13785–13786.

²¹⁸¹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 47; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 112–113, 115–116; Josip Turkalj, T. 13735–13736, 13738–13740, 13743.

²¹⁸² P1085 (Službena zabilješka o obavijesnom razgovoru s Brankom Balunovićem, 4. prosinca 2001.), str. 4.

²¹⁸³ D2053 (Mile Serdarević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), str. 1, par. 1–3; Mile Serdarević, T. 28939.

²¹⁸⁴ D2053 (Mile Serdarević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), par. 16; Mile Serdarević, T. 28954.

²¹⁸⁵ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), str. 1, par. 1.

²¹⁸⁶ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 20, 25; Jozo Bilobrk, T. 28660–28661, 28749.

²¹⁸⁷ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 19; Jozo Bilobrk, T. 28663; D2042 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 25.-30. kolovoza 1995.); D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27. kolovoza

za humanu asanaciju bili su on i Vrtičević kao kriminalistički tehničari, četiri čovjeka iz civilne zaštite i pirotehničari.²¹⁸⁸ Krim-tehničari i pirotehničari su imali svoja vozila, a djelatnici civilne zaštite kombi za prijevoz leševa.²¹⁸⁹ Budući da su naloge za asaniranje Strmice, Grubora i Plavna dobili istodobno, vozila su u koloni prvo otišla u Strmicu jer je ona bila najbliža.²¹⁹⁰ Budući da je, kako bi se iz Strmice došlo u Plavno, bilo potrebno proći kroz Knin, Bilobrk je izjavio da pretpostavlja da su leš što su ga našli u Strmici ostavili na groblju u Kninu, a tek onda krenuli dalje u Plavno i Grubore.²¹⁹¹ Vozilo u kojem su bili djelatnici civilne zaštite bilo je na čelu kolone vozila koja se kretala iz Strmice u Grubore, zbog toga što su oni poznavali područje.²¹⁹²

2246. Kolona se zaustavila pred mostom u dolini Plavnog, a ondje je već bilo desetak drugih vozila; trebalo je nekoga pričekati, ali nitko im nije rekao koga.²¹⁹³ Bilobrk je, na osnovi dokumenata što mu ih je ranije pokazala Čermakova obrana, izjavio da je Čermaka prvi put vidio toga dana, kod tog mosta.²¹⁹⁴ Svjedok je naglasio da su mu dokumenti koje mu je pokazala Čermakova obrana pomogli da se sjeti tog događaja.²¹⁹⁵ Upitan o jednoj prijašnjoj primjedbi da mu je Čermak ispred PP Knin sugerirao da se uz leševe stavi oružje, Bilobrk je zaključio da je nemoguće da se toga dana sreo s Čermakom ispred policijske postaje u Kninu.²¹⁹⁶ Na mostu je bila skupina ljudi u kojoj su bili Čermak, približno deset ljudi u vojnim odorama, pripadnici Specijalne policije, oko pet do sedam novinara, te ljudi u civilnoj odjeći.²¹⁹⁷ Bilobrk nikad prije nije sreo Čermaka uživo, ali ga je prepoznao jer ga je vidio u sredstvima javnog informiranja.²¹⁹⁸ Kad su došli Bilobrk i njegovi kolege, ondje je bilo ukupno oko 25-30 ljudi koji su se međusobno pomiješali i razgovarali.²¹⁹⁹ U toj skupini bilo je manjih skupina od po dva

1995.); D2045 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 27. kolovoza 1995.); D2046 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o pronalasku leša Stevana Vidovića u Plavnom, 27. kolovoza 1995.).

²¹⁸⁸ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 25.

²¹⁸⁹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 25; Jozo Bilobrk, T. 28731.

²¹⁹⁰ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 15, 19, 21–25; Jozo Bilobrk T. 28672; D2042 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 25.-30. kolovoza 1995.); D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27.

kolovoza 1995.); D2045 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 27. kolovoza 1995.).

²¹⁹¹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 28.

²¹⁹² D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 30; Jozo Bilobrk, T. 28672–28673.

²¹⁹³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 30; Jozo Bilobrk, T. 28733; D2049

(Fotografija mosta na cesti u dolini Plavnog gdje se konvoj zaustavio).

²¹⁹⁴ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 31; Jozo Bilobrk, T. 28661–28662.

²¹⁹⁵ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 29; Jozo Bilobrk, T. 28662, 28672, 28690, 28721.

²¹⁹⁶ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 29; Jozo Bilobrk, T. 28661, 28672.

²¹⁹⁷ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 31; Jozo Bilobrk, T. 28673, 28741.

²¹⁹⁸ Jozo Bilobrk, T. 28686, 28711.

²¹⁹⁹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 31; Jozo Bilobrk, T. 28673, 28737.

ili tri čovjeka koji su razgovarali.²²⁰⁰ Bilobrk je izjavio da je, nekoliko minuta nakon što se i on priključio cijeloj skupini, netko spomenuo da bi prvo trebalo biti "ostavljeno" oružje.²²⁰¹ U tom trenutku Čermak je stajao ispred Bilobrka, na udaljenosti od oko četiri do šest metara, i razgovarao s novinarima.²²⁰² S obzirom na udaljenost od Bilobrka i na činjenicu da Čermak nije reagirao na tu sugestiju, Bilobrk je izjavio da je Čermak to mogao čuti, ali nije siguran je li doista i čuo.²²⁰³ Budući da je u njegovim očima Čermak tada bio visoki državni dužnosnik, Bilobrk je pretpostavljao da bi Čermak, da je to čuo, intervenirao jer ne bi dopustio takav postupak pred novinarima.²²⁰⁴ Bilobrk je izjavio da je u prvom trenutku to što je taj netko rekao shvatio na način da bi uz leševe trebalo staviti oružje kako bi sve izgledalo kao da je pružen otpor.²²⁰⁵ Budući da je znao za leševe u Gruborima, Bilobrk se prisjetio da je na to reagirao okrenuvši se prema skupini i rekavši da neće biti stavljanja oružja, ako se misli na ostavljanje oružja uz leševe, jer njegova je dužnost mjesto događaja snimiti u stanju u kakvom ga je zatekao.²²⁰⁶ Bilobrk je potom rekao i da su, ako su namjeravali uz leševe ostaviti oružje, to trebali učiniti prije njegovog dolaska i bez njegovog znanja.²²⁰⁷ Na te Bilobrkove riječi nitko nije ništa rekao.²²⁰⁸ Nikad prije toga u svom radu u Kninu poslije operacije Oluja, Bilobrk nije snimio situaciju da se uz leš nalazi oružje.²²⁰⁹ Na povratku iz Grubora, kako je izjavio Bilobrk, saznao je da je zapravo predloženo da se oružje ostavi u vozilima prije izlaska na samo mjesto događaja jer u selo nisu htjeli ući s dugim cijevima.²²¹⁰

2247. Raspravnome vijeću predočeni su i drugi dokazi, u vidu dokumenata i svjedočenja, o tome da li je, kada, gdje i tko je predložio da se stavi ili ostavi oružje. S obzirom na važnost tog prijedloga, Raspravno će vijeće u nastavku dati prikaz predočenih dokaza o tome kako su Bilobrk i Vrtičević taj prijedlog opisali u različitim svojim pismenim izjavama i u razgovorima koji su s njima vođeni.

²²⁰⁰ Jozo Bilobrk, T. 28675, 28735.

²²⁰¹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32; Jozo Bilobrk, T. 28673–28675, 28678, 28707, 28734, 28738.

²²⁰² D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32; Jozo Bilobrk, T. 28683, 28689.

²²⁰³ Jozo Bilobrk, T. 28679, 28685, 28737.

²²⁰⁴ Jozo Bilobrk, T. 28679–28680

²²⁰⁵ Jozo Bilobrk, T. 28678, 28760.

²²⁰⁶ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32.

²²⁰⁷ Jozo Bilobrk, T. 28677, 28680–28681.

²²⁰⁸ Jozo Bilobrk, T. 28682, 28738.

²²⁰⁹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 32.

²²¹⁰ Jozo Bilobrk, T. 28756.

2248. Bilobrk je izjavio da je približno u kolovozu 2009. Đurica Franjo s njim i s još nekim ljudima razgovarao u ime tima obrane jednog od optuženika.²²¹¹ U tom razgovoru Bilobrk nije spomenuo da je u Gruborima čuo prijedlog da se ostavi oružje.²²¹² Poslije tog razgovora, Franjo je Bilobrku rekao da ga odmah obavijesti zatraži li tko od njega informacije u vezi s incidentom u Gruborima.²²¹³ Bilobrk Franji nije rekao ništa o razgovorima koji su su s njim poslije toga vođeni.²²¹⁴

2249. Dana 12. i 14. listopada 2009., Robert Badžim iz MUP-a obavio je s Bilobrkom obavijesne razgovore, a prvi od tih razgovora Badžim je vodio s Bilobrkom i Vrtičevićem zajedno.²²¹⁵ Ni u jednom trenutku Bilobrk i Vrtičević nisu spomenuli prijedlog da se ostavi oružje, koji je Bilobrk čuo u Gruborima, jer im Badžim nije postavio nikakva pitanja o tome.²²¹⁶ Bilobrk tvrdi da je poslije prvog obavijesnog razgovora Badžim rekao da Bilobrk nije iznio informacije koje bi mogle nanijeti štetu obrani optuženih.²²¹⁷ Bilobrk je potom od svojeg šefa u ravnateljstvu policije čuo da će, ako ne bude još kakvih razgovora s Badžimom, stvar istražiti Unutarnja kontrola, da će protiv njega i njegovih kolega biti pokrenut postupak i da će biti suspendirani.²²¹⁸

2250. Bilobrk je u svom svjedočenju izjavio da su ga, jednog dana kad se vratio s terena, Željko Mikulić i Antonio Gerovac čekali u jednom uredu u Odjelu općeg kriminaliteta PU splitsko-dalmatinske. Jedan kolega svjedoku je rekao da ga čekaju neki kolege iz Zagreba.²²¹⁹ Kako je izjavio Bilobrk, kad se našao s Mikulićem i Gerovcem, oni su mu rekli da su svratili usput i da žele obaviti neformalni razgovor o nekim pojedinostima u vezi s incidentom u Gruborima. Razgovor je trajao otprilike desetak

²²¹¹ Jozo Bilobrk, T. 28694.

²²¹² Jozo Bilobrk, T. 28695.

²²¹³ Jozo Bilobrk, T. 28700, 28747–28748; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 4.

²²¹⁴ Jozo Bilobrk, T. 28700–28701.

²²¹⁵ Jozo Bilobrk, T. 28694; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.), str. 1; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 1; P2734 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 19. listopada 2009.), str. 1.

²²¹⁶ Jozo Bilobrk, T. 28695, 28698, 28706; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.); P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.); P2734 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 19. listopada 2009.).

²²¹⁷ Jozo Bilobrk, T. 28698; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2.

²²¹⁸ Jozo Bilobrk, T. 28698.

minuta. Bilobrk je izjavio da tijekom tog razgovora Mikulić i Gerovac nisu ništa zapisivali.²²²⁰ Isto tako, koliko on zna, nije se snimao ni tonski zapis razgovora.²²²¹ Bilobrk je izjavio da Mikuliću i Gerovcu nije rekao da je prijedlog da se uz leševe ostavi oružje dao Čermak.²²²² Prema svjedokovim riječima, Gerovac i Mikulić imali su unaprijed pripremljenu verziju. Postavljali su mu pitanja u vezi s visokim dužnosnicima MUP-a i Vlade RH.²²²³ Kako je izjavio Bilobrk, objasnili su mu da imaju informaciju da je Čermak predložio da se uz leševe stavi oružje.²²²⁴ Bilobrk im je objasnio da se spominjalo ostavljanje oružja.²²²⁵ Bilobrk je također rekao da je Čermak tada bio u skupini ljudi, ali da mu ni u jednom trenutku nije takvo što predložio.²²²⁶ Prema riječima svjedoka, nije mu bilo rečeno da će Mikulić i Gerovac sastaviti službenu zabilješku, primjerak koje je prvi put vidio tijekom razgovora koji su s njim vodili predstavnici tužiteljstva.²²²⁷

2251. Bilobrk je izjavio da je 16. veljače 2010. godine izjavu od njega uzeo i Županijski sud u Zagrebu.²²²⁸ Prema zabilješci s tog razgovora, Bilobrk je na Županijskom sudu izjavio da je prijedlog da se uz leševe u Gruborima stavi oružje izrekao netko iz skupine u kojoj su bili Čermak i nekoliko vojnih osoba koje su Bilobrku i Vrtičeviću prišle na stubama na ulazu u zgradu PU Knin.²²²⁹ Bilobrk je naglasio da je tu izjavu Županijskom sudu dao bez ikakvog konzultiranja dokumentacije prije toga.²²³⁰

2252. **Željko Mikulić**, policijski službenik iz Odjela za suzbijanje kriminaliteta PU zagrebačke,²²³¹ i **Antonio Gerovac**, policijski službenik za krvne delikte u Ravnateljstvu policije MUP-a,²²³² izjavili su da su, od rujna 2009., sudjelovali u MUP-ovoj istrazi u vezi s ubojstvima srpskih civila u Gruborima u kolovozu 1995. godine.²²³³ Tijekom kriminalističke obrade tog incidenta obavljeno je najmanje 20-40 obavijesnih

²²¹⁹ Jozo Bilobrk, T. 28703, 28722–28723.

²²²⁰ Jozo Bilobrk, T. 28703–28704, 28723.

²²²¹ Jozo Bilobrk, T. 28724.

²²²² Jozo Bilobrk, T. 28702, 28725–28726.

²²²³ Jozo Bilobrk, T. 28702–28704.

²²²⁴ Jozo Bilobrk, T. 28725, 28741–28742.

²²²⁵ Jozo Bilobrk, T. 28704.

²²²⁶ Jozo Bilobrk, T. 28705, 28725.

²²²⁷ Jozo Bilobrk, T. 28724, 28763.

²²²⁸ Jozo Bilobrk, T. 28683; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 1.

²²²⁹ P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 3.

²²³⁰ Jozo Bilobrk, T. 28689.

²²³¹ Željko Mikulić, T. 28768.

²²³² Antonio Gerovac, T. 28847.

razgovora, no sve te razgovore Mikulić i Gerovac nisu obavljali zajedno.²²³⁴ Rasporedom razgovora taj posao je podijeljen na nekoliko članova radne grupe.²²³⁵ Mikulić i Gerovac su izjavili da su u okviru istrage ponovili razgovore s Bilobrkom i Vrtičevićem jer je Badžim, poslije prvog razgovora s Bilobrkom i Vrtičevićem, napisao samo jednu službenu zabilješku za razgovor s obojicom, a policijski postupak nalaže da se svaki razgovor vodi zasebno i da se sastavi zasebna službena zabilješka.²²³⁶ Osim toga, u uvodnom dijelu svoje službene zabilješke Badžim je izjavio da Bilobrk i Vrtičević nisu iznijeli neke konkretne informacije o asanaciji terena u Gruborima iz 1995. godine koje bi mogle nanijeti štetu obrani optuženih.²²³⁷ Gerovac je rekao i to da su članovi kriminalističkog tima, pročitavši tu službenu zabilješku, ocijenili da ispitivanje nije bilo dostatno kvalitetno i da Bilobrk i Vrtičević nisu dali zadovoljavajuće odgovore na postavljena pitanja.²²³⁸ Unatoč tome što je s Bilobrkom i Vrtičevićem poslije još obavio i zasebne razgovore, Badžim od tih svjedoka nije uspio dobiti više informacija o okolnostima asanacije u Gruborima.²²³⁹

2253. Prije razgovora s Bilobrkom i Vrtičevićem, 30. listopada 2009., Mikulić i Nikola Ilijaš obavili su i razgovor s Franjom.²²⁴⁰ Kako je izjavio Mikulić, budući da je Franjo bio od MUP-a zadužen za koordiniranje rada policije na oslobođenim područjima, bilo je potrebno obaviti razgovor i s njim kako bi se od njega eventualno dobile dodatne informacije.²²⁴¹ Tijekom razgovora Franjo je iznio informaciju koju su Bilobrk i Vrtičević u prijašnjim razgovorima s Badžimom prešutjeli: konkretno, da je Čermak predložio da mjesto događaja u Gruborima izmijeni na način da se uz leševe stavi oružje kako bi sve izgledalo kao da je bio pružen oružani otpor.²²⁴² Franjo je u razgovoru s Mikulićem i Ilijašom potvrdio da je Bilobrku i Vrtičeviću rekao da ga odmah obavijeste

²²³³ Željko Mikulić, T. 28768, 28801; Antonio Gerovac, T. 28847.

²²³⁴ Željko Mikulić, T. 28842.

²²³⁵ Željko Mikulić, T. 28769, 28842.

²²³⁶ Željko Mikulić, T. 28769; Antonio Gerovac, T. 28848.

²²³⁷ Željko Mikulić, T. 28769–28770, 28774; Antonio Gerovac, T. 28848; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²³⁸ Antonio Gerovac, T. 28848.

²²³⁹ Željko Mikulić, T. 28770.

²²⁴⁰ Željko Mikulić, T. 28775; P2733 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Franjom Đuricom, koji su vodili Željko Mikulić i Nikola Ilijaš, 30. listopada 2009.), str. 1.

²²⁴¹ Željko Mikulić, T. 28776.

²²⁴² Željko Mikulić, T. 28777–28778, 28812, 28815–28816.

ako bilo tko zatraži razgovor s njima o događajima u Gruborima.²²⁴³ Na jednom od dnevnih sastanaka radne grupe, prije razgovora s Bilobrkom i Vrtičevićem, Mikulić je Gerovcu prepričao svoj i Ilijašev neformalni razgovor s Franjom poslije službenog razgovora s njim, kojom prilikom su saznali da su Bilobrk i Vrtičević Franji rekli da je Čermak predložio da se uz leševe u Gruborima ostavi ili stavi oružje.²²⁴⁴ Međutim, Franjo je Mikulića i Ilijaša zamolio da se to ne napiše u službenoj zabilješci i rekao da će, ako ga netko o tome bude pitao, poreći da je to ikada rekao.²²⁴⁵ Iz tog razloga Mikulić i Ilijaš to nisu uvrstili u službenu zabilješku nego su svojim nadređenima dostavili pismenu obavijest s tom informacijom.²²⁴⁶

2254. Dana 5. studenoga 2009. godine, Mikulić i Gerovac su u zgradi PU splitsko-dalmatinske obavili zasebne obavijesne razgovore s Bilobrkom i Vrtičevićem.²²⁴⁷ Njihov prioritetni zadatak bio je razjasniti zašto su Bilobrk i Vrtičević odbili govoriti o onome što znaju u vezi s incidentom u Gruborima.²²⁴⁸ Bilobrk je bio svjestan službenog karaktera tog razgovora, kao i njegovi nadređeni, koji su Vrtičevića i Bilobrka i obavijestili o tome da će biti pozvani na službeni razgovor.²²⁴⁹ Kako je izjavio Gerovac, na službenom razgovoru se osobi s kojom se razgovara najprije moraju objasniti razlozi iz kojih se razgovor vodi. Poslije toga slijedi razgovor s osobom, o kojem se sastavlja službena zabilješka koja se ne može koristiti kao dokaz, za koju se smatra da vjerno prenosi sadržaj razgovora.²²⁵⁰ Bilobrku je rečeno da će tema razgovora biti ubijanje u Gruborima i njegova saznanja o tom incidentu i događajima koji su uslijedili.²²⁵¹ Potom su Bilobrku objasnili da dotadašnji rezultati kriminalističke obrade ukazuju na to da on i Vrtičević nisu iznijeli sva svoja saznanja o događajima u Gruborima i apelirali na njega

²²⁴³ Željko Mikulić, T. 28777; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrtičevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 4.

²²⁴⁴ Željko Mikulić, T. 28778; Antonio Gerovac, T. 28850–28851.

²²⁴⁵ Željko Mikulić, T. 28778, 28780, 28802–28803; Antonio Gerovac, T. 28850.

²²⁴⁶ Željko Mikulić, T. 28801–28802.

²²⁴⁷ Željko Mikulić, T. 28781–28782; Antonio Gerovac, T. 28851; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁴⁸ Željko Mikulić, T. 28775.

²²⁴⁹ Željko Mikulić, T. 28782, 28810–28811.

²²⁵⁰ Antonio Gerovac, T. 28852.

²²⁵¹ Antonio Gerovac, T. 28853.

da im kaže sve što zna o tome, kao i da opiše svoju ulogu u daljnjem tijeku događaja.²²⁵² Nisu postavili konkretno pitanje o tome koja saznanja Bilobrk i Vrtičević nisu iznijeli u prijašnjim razgovorima.²²⁵³ Mikulić je izjavio da su od Bilobrka, u svjetlu njegovih izjava iz prve službene zabilješke i ne rekavši mu da su već razgovarali s Đuricom Franjom, zatražili da im kaže koja su to njegova saznanja za koja misli da bi mogla nanijeti štetu optuženima.²²⁵⁴ Mikulić i Gerovac su Bilobrku objasnili da je posrijedi ozbiljna kriminalistička istraga, da se hrvatskim generalima sudi zbog tih događaja, te da je cilj razgovora s njim utvrđivanje istine.²²⁵⁵ Pitanja koja su mu postavili bila su konkretna jer su smatrali da upravo u vezi s tom temom Bilobrk nije bio ispitan na zadovoljavajući način.²²⁵⁶ Postavili su mu pitanje je li u predmetnom trenutku bilo koji visoki dužnosnik MUP-a ili MORH-a sugerirao da se se uz leševe u Gruborima stavi ili ostavi oružje kako bi sve izgledalo kao da je došlo do oružanog sukoba.²²⁵⁷ Bilobrk je objasnio da je njemu i njegovim kolegama koji su sjedili ispred zgrade PP Knin, prije odlaska u Grubore na asanaciju terena, prišao Čermak u pratnji nekoliko ljudi u vojnim odorama i sugerirao da se prije odlaska u Grubore mjesto događaja izmijeni, odnosno da se onamo stavi oružje kako bi sve izgledalo kao da je pružen oružani otpor.²²⁵⁸ Bilobrk je na to odgovorio da ne želi raditi na takav način.²²⁵⁹ Čermak je potom otišao sa skupinom s kojom je došao.²²⁶⁰ Mikulić i Gerovac su izjavili da nisu Bilobrku sugerirali da je Čermak bio taj koji je predložio da se ostavi ili stavi oružje.²²⁶¹ Mikulić je također izjavio da su prije završetka razgovora Bilobrku postavili pitanje je li to što je rekao njima već rekao i Đurici Franji, a Bilobrk je to potvrdio.²²⁶² Mikulić i Gerovac osobno nisu obavljali nikakve provjere u vezi s istinitošću Bilobrkova opisa događaja u

²²⁵² Željko Mikulić, T. 28783–28784, 28818, 28822; Antonio Gerovac, T. 28853, 28864–28865; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁵³ Antonio Gerovac, T. 28866.

²²⁵⁴ Željko Mikulić, T. 28783–28784.

²²⁵⁵ Željko Mikulić, T. 28784.

²²⁵⁶ Antonio Gerovac, T. 28854.

²²⁵⁷ Željko Mikulić, T. 28794–28795; Antonio Gerovac, T. 28853, 28865; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁵⁸ Željko Mikulić, T. 28784; Antonio Gerovac, T. 28849, 28853–28854; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1–2.

²²⁵⁹ Antonio Gerovac, T. 28849; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁶⁰ Antonio Gerovac, T. 28849; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁶¹ Željko Mikulić, T. 28784–28785, 28792, 28821; Antonio Gerovac, T. 28854, 28858, 28865, 28872.

²²⁶² Željko Mikulić, T. 28787.

Gruborima jer je za daljnju analizu bio nadležan voditelj radne grupe.²²⁶³ Gerovac je izjavio da nisu mogli pribaviti dopunske informacije od drugih osoba koje su tada možda bile prisutne i tako razjasniti da li se opisani susret s Čermakom odvijao na način kako je opisao Bilobrk.²²⁶⁴

2255. Jednako kao i Bilobrk, Vrtičeviću je na službenom razgovoru bilo rečeno da su pribavljene nove informacije koje ukazuju na to da on u prijašnjim prilikama nije iznio sva svoja saznanja u vezi s asanacijom Grubora.²²⁶⁵ Vrtičeviću je postavljeno pitanje je li netko od visokih dužnosnika sugerirao da se uz leševe u Gruborima stavi ili ostavi oružje kako bi sve izgledalo kao da se vodila oružana borba, što je Vrtičević isprva kategorično porekao, kako bi potom odgovorio da se ne sjeća i dopustio to kao mogućnost.²²⁶⁶ U poredbi s Bilobrkom, Vrtičević se pokazao uzrujanijim i evazivnijim tijekom tog razgovora.²²⁶⁷ Zbog toga su Mikulić i Gerovac, kad su postavili pitanje je li netko od viših državnih dužnosnika predložio da se stavi ili ostavi oružje, sugerirali i neka konkretna imena uključujući Čermakovo i Sačićevo.²²⁶⁸ Vrtičević je odgovorio da se nakon tako dugog vremena ne može točno sjetiti.²²⁶⁹ Mikulić i Gerovac su Vrtičevića zamolili da kaže ono što je već rekao Đurici Franji, ali je Vrtičević ostao pri tome da ne namjerava reći ništa od onog što je prije rekao jer bi to bilo štetno po obranu optuženih.²²⁷⁰

2256. Razgovor s Bilobrkom trajao je oko jedan sat, a razgovor s Vrtičevićem najviše pola sata.²²⁷¹ Razgovore su vodili zajedno, ali je samo Gerovac rukom pisao bilješke.²²⁷² Te bilješke nisu pokazane ispitanicima.²²⁷³ Poslije obavljenog razgovora, Mikulić i Gerovac obično bi sastavili službenu zabilješku i, prije nego što će je potpisati, provjerili njezinu točnost u odnosu na rukom pisane bilješke, kako bi bili sigurni da

²²⁶³ Željko Mikulić, T. 28824–28826.

²²⁶⁴ Antonio Gerovac, T. 28873.

²²⁶⁵ Željko Mikulić, T. 28805; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁶⁶ Željko Mikulić, T. 28816–28817; Antonio Gerovac, T. 28859; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1–2.

²²⁶⁷ Željko Mikulić, T. 28798, 28800, 28807.

²²⁶⁸ Željko Mikulić, T. 28800, 28812; Antonio Gerovac, T. 28859, 28867; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁶⁹ Željko Mikulić, T. 28800; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 2.

²²⁷⁰ Željko Mikulić, T. 28798, 28806.

²²⁷¹ Željko Mikulić, T. 28789.

²²⁷² Željko Mikulić, T. 28787, 28803–28804, 28811; Antonio Gerovac, T. 28855, 28859.

²²⁷³ Željko Mikulić, T. 28805.

službena zabilješka vjerno prenosi razgovor.²²⁷⁴ Rukom pisane bilješke poslije bi se neko vrijeme čuvale, a potom pohranile ili uništile jer nije postojala nikakva zakonska obveza da se one čuvaju.²²⁷⁵ Kako je izjavio Gerovac, ne postoji obveza čuvanja tih bilježaka nakon što se sastavi službena zabilješka i, iako ih je tražio, on ne zna gdje bi mogle biti njegove bilješke od toga dana.²²⁷⁶

2257. Službene zabilješke o razgovorima vođenim s Bilobrkom i Vrtičevićem sastavljene su tek 9. studenoga 2009., četiri dana poslije samih razgovora.²²⁷⁷ Iako se službene zabilješke obično pišu bilo istoga dana ili dan poslije razgovora, to kašnjenje je bilo posljedica velikog broja planiranih razgovora koje su ih Mikulić i Gerovac u danima poslije razgovora vođenih s Bilobrkom i Vrtičevićem obavljali u Splitu i Zadru.²²⁷⁸ Između dana kad su obavljani razgovori s Bilobrkom i Vrtičevićem i dana kad su sastavljene službene zabilješke, kako je u svjedočenju izjavio Mikulić, on i Gerovac obavili su još dva ili tri razgovora s drugim osobama.²²⁷⁹ Ti daljnji razgovori također su se ticali asanacije žrtava u Gruborima, ali se nije mogao sjetiti da li se razgovaralo i o prijedlogu da se uz leševe ostavi oružje.²²⁸⁰ Gerovac je izjavio da su on i Mikulić obavili još dva razgovora, ali nije sto posto siguran u broj razgovora koje su njih dvojica obavili.²²⁸¹ Prema tome što je izjavio Gerovac, osobama s kojima su ti razgovori vođeni nisu bila postavljena pitanja o prijedlogu da se uz leševe stavi oružje jer su prikupljena saznanja ukazivala na to da te osobe ne znaju ništa o tome.²²⁸²

2258. Nedugo poslije prijedloga da se ostavi oružje, Čermak je prišao **Bilobrku** i upitao ga jesu li on i njegovi kolege ekipa za očevid, a Bilobrk je odgovorio da su oni ekipa za humanu asanaciju. Čermak je rekao da bi se u Gruborima morao obaviti očevid. Uslijedila je nesuglasica jer je Bilobrk Čermaku, koji je inzistirao, objašnjavao da ne može napraviti očevid budući da nisu ostvareni za to potrebni zakonski uvjeti, da nije opremljen za izvođenje očevida, te da je na teren poslan sa sasvim drukčijim

²²⁷⁴ Željko Mikulić, T. 28788, 28793, 28821; Antonio Gerovac, T. 28869.

²²⁷⁵ Željko Mikulić, T. 28789.

²²⁷⁶ Antonio Gerovac, T. 28855, 28868–28870.

²²⁷⁷ Željko Mikulić, T. 28789–28790; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1; P2735 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Ivicom Vrtičevićem, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 1.

²²⁷⁸ Željko Mikulić, T. 28789–28790; Antonio Gerovac, T. 28856.

²²⁷⁹ Željko Mikulić, T. 28843.

²²⁸⁰ Željko Mikulić, T. 28844.

²²⁸¹ Antonio Gerovac, T. 28889.

²²⁸² Antonio Gerovac, T. 28890.

zadaćom.²²⁸³ Njegova zadaća bila je isključivo humana asanacija.²²⁸⁴ Još nije bio obaviješten istražni sudac, nije bio obaviješten ni županijski odvjetnik, niti su imali osoblje potrebno za izvođenje očevida.²²⁸⁵ Bilobrkov je stav bio da je dužan izvršavati samo naloge svojih nadređenih u MUP-u, da Čermak, kao čovjek iz MORH-a, nema nad njim nikakve ovlasti, unatoč tome što je Čermak bio uporan u tome da je on "glavni" u Kninu. U tom trenutku, u dijalog se uključio Željko Sačić, koga Bilobrk toga dana još nije bio vidio.²²⁸⁶ Sačić je stao na Bilobrkovu stranu i Čermaku objasnio postupak propisan za očevid. Čermak je potom odustao i, zajedno sa Sačićem, reako Bilobrku da obavi posao zbog kojeg je poslan.²²⁸⁷

2259. Poslije te početne nesuglasice s Čermakom, stigla je osoba koju je skupina, po svemu sudeći, čekala. Bilobrk i Vrtičević potom su se dovezli nadomak Gruborima, no kameniti teren bio je takav da su Sačića – jer je on bio jedini pripadnik MUP-a koga su poznavali – zamolili da ih poveze svojim terenskim vozilom, na što je Sačić pristao. Sačić je zapravo sam ponudio da ih odveze. Bilobrk i Vrtičević su onda prenijeli opremu u Sačićevo vozilo i dovezli se do kraja kamenog puta na ulaz u Grubore.²²⁸⁸

2260. Čermak je izjavio da je 27. kolovoza 1995. krenuo u Grubore s jednom TV-ekipom ili više njih, te s Dondom i Markačem.²²⁸⁹ Svjedočenje više svjedoka ukazuje na to da Markač nije išao u Grubore. Raspravno vijeće stoga ocjenjuje da je Čermak u razgovorima koji su s njim obavljani u vezi s tim pogriješio. U Grubore su išli zbog smrtnih slučajeva i interesa javnosti, i sami su željeli vidjeti što se dogodilo, željeli su da to vidi i televizija, htjeli su od Markača dobiti objašnjenje o tome što se dogodilo i pokazati da ništa ne skrivaju i da poduzimaju mjere.²²⁹⁰ Čermak i ostali čekali su sat i pol ili dva na jednom raskrižju dva ili tri kilometara od Grubora dok nije stigla kolona vozila s pripadnicima Specijalne policije. Ondje je bio i Sačić. Čermak je rekao da su potom otišli u Grubore. Izjavio je da je Specijalna policija "ušla unutra u prostor" i

²²⁸³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 33; Jozo Bilobrk, T. 28707–29710.

²²⁸⁴ Jozo Bilobrk, T. 28709.

²²⁸⁵ Jozo Bilobrk, T. 28709–28710.

²²⁸⁶ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 33–34; Jozo Bilobrk, T. 28710.

²²⁸⁷ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 34.

²²⁸⁸ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 36; Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4.

²²⁸⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 94, 97, 100–103; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 70, 92, 126–127.

²²⁹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 94, 98, 101–104; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 70–71, 92, 124–128.

"odrađivala svoj dio posla".²²⁹¹ Čermak je ondje vidio i kriminalističku policiju, vidio ih je kako fotografiraju i pišu službene zabilješke.²²⁹² Čermak je vidio jednu izgorjelu štalu i nešto izgorjelih kuća – on misli da ih je bilo manje od 20 – kao i kuće koje nisu bile uništene. Čermak je primijetio da, što se tiče leševa, situacija u Gruborima odgovara informacijama koje je dobio prije dolaska u selo.²²⁹³

2261. **Dondo** je izjavio da ni prije polaska ni tijekom vožnje nije s Čermakom razgovarao o svom izvješću.²²⁹⁴ Dondo je vidio i čuo Čermaka kako čita njegovo izvješće na putu u Grubore.²²⁹⁵ S Čermakom i svjedokom bilo je nekoliko novinara i televizijskih ekipa, te nekoliko pripadnika kriminalističke policije i civilne zaštite.²²⁹⁶ S njima su bili i Sačić i nekoliko pripadnika Specijalne policije.²²⁹⁷ Dondo je tijekom vožnje saznao da je uključena Specijalna policija i da njihovi zapovjednici pregledavaju mjesto događaja.²²⁹⁸ Kad su došli u selo, Čermak je razgovarao sa Sačićem, ali Dondo nije bio prisutan tijekom tog razgovora.²²⁹⁹ Dondo nije razgovarao sa Sačićem. Dondo je u svom svjedočenju izjavio i to da nije dobio nikakve naputke ni zapovijedi u smislu da bi se incident trebao prikriti.²³⁰⁰

2262. Kada je **Turkalj** došao u Grubore, tamo je zatekao Zdravka Janića, Sačića, Čermaka, televizijsku novinarku iz Splita Nadu Šurjak, nekoliko pripadnika civilne policije i HV-a, nekoliko civila, te Mladena Pučeka i Damira Cvetka iz Odjela unutarnje kontrole koji su bili i u Markačevom stožeru u Gračacu.²³⁰¹ Turkalj je pješice obišao dio zaseoka i vidio pet ili šest oštećenih i jednu izgorjelu kuću, kao i jedan leš muškarca starog pedesetak godina, u civilnoj odjeći, koji je ležao licem prema zemlji na jednoj livadi, sa strijelnim ranama.²³⁰² Svjedok je na dvije ili tri kuće primijetio i oštećenja od

²²⁹¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 72.

²²⁹² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 97–99, 102; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 72, 101.

²²⁹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 98–99.

²²⁹⁴ Karolj Dondo, T. 22513–22514, 22518.

²²⁹⁵ Karolj Dondo, T. 22517–22519.

²²⁹⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 31; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33, 35–36; Karolj Dondo, T. 22473, 22594–22595.

²²⁹⁷ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 35; Karolj Dondo, T. 22473, 22594.

²²⁹⁸ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 35.

²²⁹⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 36.

²³⁰⁰ Karolj Dondo, T. 22473.

²³⁰¹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 47; P1151 (Josip Turkalj, razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 113, 115–121; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 16–17; Josip Turkalj, T. 13682, 13735–13736, 13738–13740, 13742–13743.

²³⁰² P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 48; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 122, 123, 127, 130, 135–138; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 8–9; Josip Turkalj, T. 13741.

metaka i ručne bombe.²³⁰³ Turkalj je izjavio da je izgledalo kao da je u Gruborima bilo borbe.²³⁰⁴ Svjedok je u prolazu vidio i leš u jednoj kući.²³⁰⁵ Sačić je rekao da su u Gruborima poginuli neki ljudi i da su ih vjerojatno ubili pripadnici ATJ Lučko jer su oni bili u tom području.²³⁰⁶ Jedna starija gospođa je svjedoku, Janiću, Sačiću i drugima objasnila da se sve dogodilo vrlo brzo, da su prošle snage u odorama i pucale, te ih je odvela na mjesto na livadi gdje je ležao leš.²³⁰⁷ Ta starija gospođa im je također rekla da su to leševi njezinih rođaka i da je usmrćeno pet do šest ljudi.²³⁰⁸ Svjedok je poslije vidio kako Čermak razgovara s jednim novinarom.²³⁰⁹

2263. **Jovan Grubor** je vidio skupinu od oko 25 Hrvata, vojnika i civila, koja je 27. kolovoza 1995. došla u njegovo selo u pet automobila i jednom kamionu. Među njima je bila i osoba koju su ostali oslovljavali s "generale". Taj čovjek je mještanima rekao da su došli pomoći sahraniti mrtve. Rekao je da označe odgovarajuće grobove, ali je potom netko iz skupine, osoba u odori, rekao da se leševi moraju pokopati u Kninu, na što general nije imao primjedbi. Tri vojnika su svjedoku naložila da ponovno pokaže leševe, što je on i učinio. U kući Miloša Grubora vojnici su se razljutili jer je svjedok dan prije leš pokrio dekom, te su svjedoku prijetili oružjem rekavši mu da "mo[že] lako da se pridruži[...] Milošu na podu". General je svjedoka upitao imaju li masti, brašna i soli, nedostaje li im što. Upitao ga je i je li svjestan činjenice da Hrvati imaju priznatu državu, stabilnu valutu i jaku vojsku. To je svjedoka potreslo pa je rekao da je Hrvatska vojska obučena da ubija Srbe i da će on morati napustiti svoju kuću jer u Hrvatskoj nema života za Srbe i pravoslavce. General je svjedoka upitao što se dogodilo s mrtvim svinjama koje su ležale u blizini, a svjedok je odgovorio da pretpostavlja da su to učinili generalovi vojnici. Kasnije istoga dana Hrvati su pet leševa stavili u vreće za leševe i odvezli ih.²³¹⁰

²³⁰³ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 129; Josip Turkalj, T. 13638–13639, 13741.

²³⁰⁴ Josip Turkalj, T. 13638–13639, 13743.

²³⁰⁵ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 6–7.

²³⁰⁶ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 123–124; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 5–6.

²³⁰⁷ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 48; P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 129–130; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 7–8.

²³⁰⁸ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 7, 12.

²³⁰⁹ P1151 (Josip Turkalj, drugi razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 130; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 30–31.

²³¹⁰ P633 (Jovan Grubor, izjava svjedoka, 12. svibnja 1997.), str. 4.

2264. Kad je došao na mjesto događaja u Gruborima, **Bilobrk** je ponovno imao nesuglasicu s Čermakom koji je htio da novinari prate ekipu za humanu asanaciju, da snime postupak i zabilježe što je ekipa našla.²³¹¹ Bilobrk je odbio, ali je Čermak i dalje inzistirao.²³¹² U tom trenutku ponovno se umiješao Sačić i objasnio Čermaku da je policijski postupak takav da novinari ne smiju snimati mjesto događaja dok policija obavlja svoj posao.²³¹³ Sve je završilo tako da novinari nisu ušli u Grubore s Bilobrkom i njegovim kolegama.²³¹⁴ Bilobrk je izjavio da toga dana više nije kontaktirao s Čermakom.²³¹⁵ Bilobrk je izjavio da tijekom pregleda leševa u Gruborima nije u svojoj blizini primijetio Sačića.²³¹⁶ Dio Bilobrkovog posla u svojstvu kriminalističkog tehničara bio je da se popišu i pregledaju leševi na mjestu događaja i da se vizualnim pregledom pokuša utvrditi način smrti.²³¹⁷ Bilobrk je izjavio da je u indentifikaciji leševa u Gruborima pomogla jedna starica: ona je znala gdje je točno koji leš i Bilobrk i njegovim kolegama je dala sve informacije o njima koje su oni tražili.²³¹⁸ Jedan leš starica je željela sahraniti u Gruborima, ali joj to nije omogućeno jer su leševi, prema Naputku o humanoj asanaciji, imali biti odvezeni na kninsko groblje i ondje ukopani.²³¹⁹

2265. Kako je izjavio Dondo, Čermak je u selu vidio samo jedan leš.²³²⁰ Svjedok je vidio djelatnike civilne zaštite kako razgovaraju sa mještanima i prikupljaju podatke o mrtvima, te stavljaju leševe u plastične vreće koje su poslije odvezli u Knin.²³²¹ Jedna osoba odjevena u modro, s natpisom "krim-policija" na leđima, obilazila je mjesto događaja i obavljala pregled leševa prije nego što bi ih stavili u vreće.²³²²

²³¹¹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 36–37; Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.), str. 2.

²³¹² Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4.

²³¹³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 37; Jozo Bilobrk, T. 28711; P2729 (Županijski sud u Zagrebu, zapisnik o ispitivanju Joze Bilobrka, 16. veljače 2010.), str. 4; P2730 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji je vodio Robert Badžim, 20. listopada 2009.), str. 2.

²³¹⁴ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 37; Jozo Bilobrk, T. 28711.

²³¹⁵ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 37.

²³¹⁶ Jozo Bilobrk, T. 28762; P2732 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom, koji su vodili Željko Mikulić i Antonio Gerovac, 9. studenog 2009.), str. 3.

²³¹⁷ Jozo Bilobrk, T. 28750.

²³¹⁸ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 22, 40; P2731 (Službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Jozom Bilobrkom i Ivicom Vrčićevićem, koji je vodio Robert Badžim, 13. listopada 2009.), str. 2; D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27. kolovoza 1995.), str. 2–6.

²³¹⁹ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 40.

²³²⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 36.

²³²¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 33.

²³²² Karolj Dondo, T. 22595.

2266. Transkript snimljenog materijala HTV-a sadrži izjave Čermaka i drugih osoba, dane za vrijeme obilaska Grubora, sela u općini Knin. Osoba neutvrđenog identiteta izjavila je da svakodnevni život na području oslobođenom u operaciji Oluja stalno postaje sve sigurniji zahvaljujući čišćenju odmetničkih grupa na tom prostoru. Čermak je pred kamerom izjavio:

Nalazimo se u selu Gruboru, jednom od četničkih uporišta koje je u akciji čišćenja terena. Evo, vidite, tu je došlo do vatrenog okršaja između specijalnih jedinica MUP-a i zaostalih četničkih grupa. Bilo je negdje oko deset terorista koji su pružali otpor i u tom trenutku je došlo do paljenja sela. U samoj akciji je poginulo troje pripadnika četničkih skupina i dvoje civila. Otišao sam i sam lično u selo Grubor da se uvjerim u cijeli tok akcije i doveo sam sa sobom cijelu ekipu upravo zbog toga da bi znali činjenice, da bi znali istinu, a ne da se ponovo pokuša Hrvatskoj imputirati nešto, da je bilo namjernog paljenja, da je bilo namjernih ubojstava i tako dalje.²³²³

2267. Nada Šurjak je te izjave popratila rekavši da je u zaseoku Grubor nađeno deset staraca i da im HV daje medicinsku i humanitarnu pomoć.²³²⁴

2268. Poslije obilaska Grubora, Čelić, Turkalj, Balunović, Čermak i Sačić otišli su u Knin kako bi ručali i razgovarali o tome što se dogodilo.²³²⁵ Čelić je u jednom trenutku vidio Čermaka, ali ne zna koliko se on dugo zadržao s ostalima iz skupine.²³²⁶ Prema izjavama svjedoka, najviše je govorio Sačić, a svjedok smatra da je Sačić objašnjavajući što se dogodilo ispričao uglavnom isto ono što je svjedoku izdiktirao za pismeno izvješće.²³²⁷ Svjedok je izjavio da u vrijeme incidenta nije znao što se dogodilo.²³²⁸

2269. Turkalj i Balunović također su svjedočili o tom sastanku u Kninu. **Turkalj** je potvrdio da je, zajedno sa Sačićem, Janićem i drugima, oko podneva, otišao u Knin, u jednu zgradu HV-a, jer je Sačić s Čermakom želio razgovarati o incidentu.²³²⁹ U Čermakovu uredu ili u prostoriji za sastanke, svi su popili kavu, uključujući i predstavnika šibensko-kninske policije te zapovjednika Specijalne policije iz Rijeke,

²³²³ P2386 (Video-snimka HTV-a na kojoj se vidi Čermak), str. 1.

²³²⁴ P2386 (Video-snimka HTV-a na kojoj se vidi Čermak), str. 1.

²³²⁵ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 113–115, 118; Josip Čelić, T. 7997–8001, 8003–8005, 8077, 8121, 8126–8132.

²³²⁶ Josip Čelić, T. 8130.

²³²⁷ Josip Čelić, T. 8003–8006, 8126.

²³²⁸ Josip Čelić, T. 7998–7999, 8002, 8126, 8129.

²³²⁹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 49; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 11, 14–15, 19; Josip Turkalj, T. 13744.

koji se prezivao Dizdar.²³³⁰ Svjedok se ne sjeća da je ondje bila i Nada Šurjak.²³³¹ Turkalj je čuo kako Čermak Sačiću ljutitio kaže nešto u smislu: "Pa dobro, što ste to napravili."²³³² Svjedok je potom čuo kako Sačić kaže nešto u smislu "da se treba postaviti u poziciju da je bilo, ... da je došlo do određenih borbi i da je tu poginulo..., da su poginuli nekakvi civili".²³³³ Turkalj je potom čuo kako Sačić kaže i nešto u smislu da je "Specijalna policija naišla na teroriste i da je došlo do nekakve pogibije tih osoba".²³³⁴ Sačić ili Čermak potom su predložili da se ubijeni pokopaju.²³³⁵ Svjedok je izjavio da su poslije nekog vremena on i većina ostalih otišli iz te prostorije, a ostali su samo Čermak, Sačić, Janić i policajac iz šibensko-kninske policije.²³³⁶

2270. **Branko Balunović**, instruktor za specijalističku obuku u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,²³³⁷ u svom je svjedočenju izjavio da je 27. kolovoza 1995. otišao u Čermakov ured u Kninu, premda nije siguran je li to bilo prije ili poslije njegovog odlaska u u Grubore istoga dana.²³³⁸ Održan je sastanak na kojem su bili Čelić, Sačić i Čermak, kao i druge osobe višeg ranga i osobe u službenim odorama temeljne policije.²³³⁹ Svjedok misli da se razgovaralo o tome je li potrebno obaviti očevid odnosno asanaciju terena²³⁴⁰. Sjeća se da se razgovaralo povišenim glasom i da je Sačić vikao.²³⁴¹

2271. Nakon što je obavljena asanacija u Gruborima, **Bilobrk** i njegovi kolege krenuli su iz Grubora za Plavno, gdje su istoga dana obavili još jednu humanu asanaciju.²³⁴² Budući da je leš nađen u Plavnom bio u stanju raspadanja, Bilobrk je zaključio da ta

²³³⁰ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 49; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 11–12, 15, 19–20, 22–23.

²³³¹ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 16–17.

²³³² P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 20–22.

²³³³ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 42–43, 45–47; Josip Turkalj, T. 13637–13638.

²³³⁴ P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 45–47; Josip Turkalj, T. 13638, 13744–13745.

²³³⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 49–50; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 24, 26; Josip Turkalj, T. 13641–13642.

²³³⁶ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 50; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 11, 25; Josip Turkalj, T. 13544.

²³³⁷ Branko Balunović, T. 28345, 28404; P2724 (Rješenje o premještanju Branka Balunovića na drugo radno mjesto, 17. svibnja 1995.), str. 1.

²³³⁸ Branko Balunović, T. 28379, 28383–28384.

²³³⁹ Branko Balunović, T. 28384, 28426.

²³⁴⁰ Branko Balunović, T. 28384.

²³⁴¹ Branko Balunović, T. 28384, 28426.

²³⁴² D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 28, 41; D2042 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 25.–30. kolovoza 1995.), str. 3; D2043 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o osobama pronađenim prilikom asanacije Strmice, Grubora i Plavnog, 27. kolovoza 1995.), str. 7;

osoba nije ubijena u isto vrijeme kad su ubijene druge osobe u Gruborima; u tom pogledu taj je leš bio sličan lešu nađenom u Strmici ranije istoga dana.²³⁴³ Bilobrk i njegovi kolege potom su se vratili na kninsko groblje kako bi pokopali nađene leševe, a potom su otišli u Policijsku upravu zadarsko-kninsku gdje su predali nerazvijene filmove, video-snimke, rukom popunjene obrasce KTO-10 i dnevno izvješće o obavljenim asanacijama.²³⁴⁴ **Ivica Vrtičević**, kriminalistički tehničar koji je obavljao humane asanacije na području Policijske uprave zadarsko-kninske,²³⁴⁵ o događajima od 27. kolovoza 1995. svjedočio je slično kao i Bilobrk.²³⁴⁶

2272. Dana 27. kolovoza 1995. **Roberts** je, zajedno s još nekim službenicima UN-a, ponovno obišao Grubore i poslijepodne vidio da je hrvatska civilna zaštita uklonila leš Miloša Grubora, ali su mrlje od krvi i čahure metaka još bile ondje.²³⁴⁷ Primijetili su da kuća nije zapečaćena vrpcom, što je značilo da je u tijeku ili da je obavljena kriminalistička obrada.²³⁴⁸ Prilikom te posjete, službenici UN-a su mještanima u Gruborima pročitali što je Čermak izjavio u razgovoru koji je s njim vodio UNTV, odnosno da je 25. kolovoza 1995. iz Grubora otvorena vatra na hrvatsku Specijalnu policiju.²³⁴⁹ Mještani Grubora bili su zapanjeni, rekli da su u Gruborima ostali samo stari ljudi i porekli da je bilo tko pucao na hrvatsku Specijalnu policiju.²³⁵⁰ Roberts je također izjavio da su 27. kolovoza 1995. BBC, a potom i CNN, emitirali izjave očevidaca, službenika UN-a i mještana Grubora.²³⁵¹

2273. Istoga dana, **svjedoku 84** su Čedo Romanić i njegov zamjenik Gambiroža rekli da su s još nekoliko ljudi otišli u područje sjeverno od Knina, ali, kako ne poznaju teren, nisu mogli naći točnu lokaciju leševa.²³⁵² Petro Romasev je svjedoku rekao da je general

D2045 (Popis osoba pronađenih pri asanaciji terena PU zadarsko-kninske, 27. kolovoza 1995.); D2046 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o pronalasku leša Stevana Vidovića u Plavnom, 27. kolovoza 1995.).

²³⁴³ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 41; D2046 (Popunjeni obrazac KTO-10 s podacima o pronalasku leša Stevana Vidovića u Plavnom, 27. kolovoza 1995.), str. 4.

²³⁴⁴ D2048 (Jozo Bilobrk, izjava svjedoka, 12. svibnja 2010.), par. 43.

²³⁴⁵ D2052 (Ivica Vrtičević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), par. 1–2.

²³⁴⁶ D2052 (Ivica Vrtičević, izjava svjedoka, 13. svibnja 2010.), par. 12, 14–22; Ivica Vrtičević, T.28903, 28905–28906, 28908–28909, 28914, 28916, 28918–28921, 28926–28929, 28959, 28961.

²³⁴⁷ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 85, 88; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 11; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), par. 26–28 32, br. 25; Alun Roberts. T. 6931; P683 (Razne fotografije posljedica uništavanja, pljačke i ubijanja u Kninu i u selima, snimljene u razdoblju od 10. kolovoza do sredine listopada 1995.), str. 51–52; P700 (Fotografije leševa i mjesta zločina u Sektoru Jug, koje su snimili pripadnici UNCRO-a), str. 16.

²³⁴⁸ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 88.

²³⁴⁹ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 14, 20–21.

²³⁵⁰ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par.21.

²³⁵¹ P691 (Izvješće Aluna Roberta o Gruborima, 29. kolovoza 1995.), par. 25.

²³⁵² Svjedok 84, T. 11111, 11146, 11348.

Čermak pokušao demantirati ubojstva, na što mu je netko rekao da su leševi snimljeni kamerom i da je poricanje besmisleno.²³⁵³ Romanić je svjedoku rekao da je 27. kolovoza 1995. u Zbornom mjestu održan koordinacijski sastanak na kojem je bio i Čermak.²³⁵⁴ Romanić mu je rekao da je bilo nesuglasica o tome jesu li se u Gruborima dogodila ubojstva, je li potrebno obaviti očevid i kako dalje postupati.²³⁵⁵ Čedo Romanić je svjedoku rekao da su on i Buhin inzistirali na tome da se provede kriminalistička obrada u vezi s ubijenima u Gruborima, a na osnovi toga što mu je rečeno svjedok je pomislio da je netko višega ranga od Čede Romanića i koordinatora spriječio da policija ode u Grubore i obavi uobičajene očevide.²³⁵⁶

2274. U vezi s događajima poslije incidenata u vremenu od 25. do 27. kolovoza 1995. Raspravnom vijeću predloženi su i dokazi koji slijede u nastavku.

2275. Kako je izjavio **Morić**, incident u Gruborima bio je službeno evidentiran tako da nije bilo načina da se obustavi redovni policijski postupak.²³⁵⁷ Morić je izjavio da, iako je Policijska uprava zadarsko-kninska, u skladu s važećim pravilima službe, bila dužna MUP-u dostaviti izvješće o događajima u Gruborima, on takvo izvješće nije vidio.²³⁵⁸ Također je rekao da je izvješće Policijske uprave zadarsko-kninske o očevidima u vezi sa smrću tih civila, budući da se potencijalno radilo o teškim kaznenim djelima iz djelokruga prvenstveno kriminalističke policije, trebalo biti dostavljeno Sektoru kriminalističke policije MUP-a, a ne njemu.²³⁵⁹ Nadalje je izjavio da je Cetinino izvješće datirano 28. kolovoza 1995., u kojem se spominje asanacija pet leševa iz Grubora u općini Knin, shvatio kao potvrdu da je MUP obaviješten o incidentu i da će se dalje postupati putem odgovarajućih zakonom propisanih kanala.²³⁶⁰

2276. **Ive Kardum**, načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave zadarsko-kninske 1995. godine,²³⁶¹ u svom je svjedočenju izjavio da je, sukladno

²³⁵³ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11114–11117, 11151–11152, 11164, 11166–11169

²³⁵⁴ Svjedok 84, T. 11116–11117, 11147, 11151, 11164.

²³⁵⁵ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11116–11117, 11151, 11164–11171.

²³⁵⁶ P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), par. 7; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 41; svjedok 84, T. 11166–11171.

²³⁵⁷ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 225.

²³⁵⁸ Joško Morić, T. 25756.

²³⁵⁹ Joško Morić, T. 25756–25763.

²³⁶⁰ Joško Morić, T. 25787–25788.

²³⁶¹ P2396 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 3.-4. svibnja 2007.), str. 1, par. 2–3; P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), str. 1, par. 1–3, 12, 15, 17; Ive Kardum, T. 9231, 9251–9252, 9398, 9498–9499.

normalnom postupku, trebalo da bude obaviješten o ubijanju u Gruborima, ali to nije bio slučaj.²³⁶² Kardum ne zna tko je mogao poslati Slavka Raspovića da istraži smrtne slučajeve u Gruborima jer je Raspović prije rata bio politički rukovoditelj u policiji, bio je sekretar u policiji, radio je u odjelu za maloljetničku delinkvenciju, a nikad nije radio na očevidima.²³⁶³ Kardum je istaknuo razliku u odnosu na incidente u Gošiću i Varivodama, u vezi s kojima je istrage vodio istražni sudac.²³⁶⁴

2277. **Ivan Galović**, županijski državni odvjetnik u Zadru od 1990. godine,²³⁶⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je policija u slučaju teških kaznenih djela prijavu u pravilu dostavljala državnom odvjetniku i istražnom sucu.²³⁶⁶ Međutim, on nikad nije od policije dobio prijavu u vezi sa smrtnim slučajevima u Gruborima 25. kolovoza 1995. godine.²³⁶⁷

2278. **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,²³⁶⁸ izjavio je da je 29. kolovoza 1995. Čermaka upozorio na incident u zaseoku Grubori, gdje je HV, prema dojavama, zastrašivao ljude i nekoliko ljudi ubio.²³⁶⁹ Na sastanku je Čermak odgovorio opravdavajući se da se incident dogodio prilikom oružanog sukoba s vojnicima SVK.²³⁷⁰ Čermak je potom pozvao svojeg časnika za vezu da dođe na sastanak i rekao mu da provjeri što se događa.²³⁷¹ Dana 31. kolovoza 1995. Čermak je u vezi s razgovorom od 29. kolovoza 1995. Al-Alfiju napisao dopis. U dopisu je Čermak izjavio da je u Gruborima 8-10 neprijateljskih vojnika otvorilo vatru na Specijalne postrojbe MUP-a.²³⁷² U okršaju koji je uslijedio poginuo je Đuro Karanović iz Beograda, star 45

²³⁶² P2397 (Ive Kardum, izjava svjedoka, 22.-23. ožujka 2004.), par. 51; Ive Kardum, T. 9361, 9363–9364.

²³⁶³ Ive Kardum, T. 9360–9361.

²³⁶⁴ Ive Kardum, T. 9361.

²³⁶⁵ D1553 (Ivan Galović, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), str. 1–2, 5; Ivan Galović, T. 19666–19669.

²³⁶⁶ Ivan Galović, T. 19834.

²³⁶⁷ Ivan Galović, T. 19834; P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH), str. 1.

²³⁶⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805–13806, 13932–13933.

²³⁶⁹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 82–83; Hussein Al-Alfi, T. 13826–13827; P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.); D1214 (Izvjeshće Hussein Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 1. rujna 1995.), str. 3.

²³⁷⁰ D1214 (Izvjeshće Hussein Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 1. rujna 1995.), str. 3; V. i P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 28; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 27; Edward Flynn, T. 1077–1078, 1092–1093, 1125–1126; P27 (Zbirno dnevno izvješće HRAT-a, 24.-27. kolovoza 1995.), str. 2; P34 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1.

²³⁷¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 82–83.

²³⁷² P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.).

godina, koji je imao pušku kalibra 7,9 milimetara.²³⁷³ Uslijed borbenih djelovanja i upotrebe ručnih raketnih bacača zapalilo se nekoliko staja i kuća. U vatri ili od prostrijelnih rana poginule su i osobe starije dobi, dvije žene, koje nisu identificirane, i dva muškarca, Miloš Grubor i Jovo Grubor. Čermak je izrazio duboko žaljenje zbog civila nastradalih u tom vatrenom okršaju i izjavio da Hrvatska vojska ima stroge zapovijedi da štiti civile. Pripomenuo je i da je uvjeren da se tragedija ne bi dogodila da su se "odmetnici" htjeli predati. Čermak je dodao da je sljedećeg dana osobno obišao taj zaselak i uvjerio se da su se događaji odvijali na opisani način.²³⁷⁴

2279. U razgovoru koji je s njim vodilo tužiteljstvo, Čermak je izjavio da je u spomenutom izvješću izraz "prostrijelne rane" upotrijebio na osnovi nalaza kriminalističke policije da su posrijedi rane od metaka.²³⁷⁵ Rekao je da je svoja izvješća, uključujući i predmetni dopis Al-Alfiju, pisao na osnovi informacija koje je dobio od policije.²³⁷⁶ Čermak je izjavio da "svoja saznanja temelj[i] na izvještajima policije"; ta su izvješća pokazana Čermaku i on je prepoznao izvješće Specijalne policije o događajima na terenu.²³⁷⁷ Čermak je izjavio da su Grubori bili neuobičajen slučaj, u smislu da je čak pet ljudi stradalo u akciji čišćenja Specijalne policije.²³⁷⁸

2280. **Dondo** je mišljenja da je specijalna policija Čermaka informirala o tome što je radila u Gruborima. Prema Dondovim izjavama, u izvješćima slanim u UN i MOCK korišteni su "vojnički izrazi" koje Čermak, da je ta izvješća pisao sâm, ne bi koristio.²³⁷⁹ Dondo smatra da podaci u tim izvješćima odgovaraju onom što je on vidio u Gruborima.²³⁸⁰

2281. Kako proizlazi iz dopisa koji je 29. kolovoza 1995. Čermaku uputio MOCK, šest mještana Grubora, kad su 25. kolovoza 1995. ujutro otišli u Knin kako bi se prijavili hrvatskim vlastima odnosno Centru za socijalnu skrb, vidjeli su 10-20 hrvatskih vojnika kako idu u smjeru zaseoka Grubori. Nekoliko trenutaka kasnije vidjeli su da kuće gore i odmah se vratili u selo. Kad su ušli u Grubore, mještani nisu zatekli vojnike nego leševe Miloša (ime oca Marko) Grubora, starog 80 godina, ustrijeljenog u vlastitoj postelji,

²³⁷³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 83; P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.); Hussein Al-Alfi, T. 13827.

²³⁷⁴ P1165 (Dopis Ivana Čermaka upućen Husseinu Al-Alfiju, 31. kolovoza 1995.).

²³⁷⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 99.

²³⁷⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 93–94, 99–101; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 72, 93, 114.

²³⁷⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 93, 102.

²³⁷⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 102–103.

²³⁷⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 37; Karolj Dondo, T. 22531–22532.

Jove (ima oca Jovan) Grubora, starog 65 godina, s ranama od noža na vratu, kako leži na boku iza svoje kuće. Dana 26. kolovoza 1995., mještani su našli i sljedeće leševe: Milice (ime oca Stevo) Grubor, stare 53 godine, ustrijeljene iza kuće, Marije Grubor, stare 90 godina, spaljene u svojoj kući, te Đure (ime oca Luka) Karanovića, starog 41 godinu, ustrijeljenog iza jedne kuće. Kako stoji u dopisu, Đuro Karanović bio je mobiliziran u SVK, ali se 4. kolovoza 1995. predao HV-u, a nakon što je bio pušten na slobodu vratio se u majčinu kuću u Gruborima. Što se tiče Jove Grubora, starog 73 godine, nitko nije imao nikakva saznanja o tome što se dogodilo s njim.²³⁸¹ Kako se navodi u Čermakovom odgovoru MOCK-u od 30. kolovoza 1995., pripadnici Specijalne policije naišli su u Gruborima na 8-10 neprijateljskih vojnika koji su na njih otvorili vatru. U pucnjavi koja je uslijedila, poginuo je jedan od tih vojnika, Đuro Karanović, koji je imao pušku. Uslijed borbenog djelovanja, zapalile su se neke staje i kuće, a smrtno su stradale dvije žene i dva muškarca (Miloš i Jovo Grubor).²³⁸²

2282. Dana 31. kolovoza 1995., Ivan Čermak je napisao dopis UNCRO-u u kojem kaže da je Grubore obišao dan nakon što je došlo do tih smrtnih slučajeva i da se osobno uvjerio da su se požari u selu, te pogibija Miloša i Jove Grubora, dviju žena nepoznata indentiteta i Đure Karanovića, koji je bio naoružan, dogodili tijekom borbenog djelovanja.²³⁸³

2283. **Turkalj** je izjavio da je, po Markačevoj pismenoj zapovijedi, 31. kolovoza ili 1. rujna 1995. svim voditeljima skupina iz akcije Plavno naložio da dostave izvješća o djelovanju.²³⁸⁴ Tri od četiri voditelja skupina, Žinić, Krajina i Balunović, kao i Čelić, dostavili su izvješća, a svjedok ih je onda 20. rujna 1995. proslijedio Sačiću i Markaču.²³⁸⁵ Četvrti voditelj skupine, Frano Drljo, odbio je napisati izvješće.²³⁸⁶ Drljo je svjedoku ipak podnio usmjeno izvješće da je čuo samo pucnjeve i da misli da se nema

²³⁸⁰ Karolj Dondo, 22474–22475, 22534–22537.

²³⁸¹ P1221 (Dopis delegacije MOCK-a u vezi s događajima u Gruborima upućen Ivanu Čermaku, 29. kolovoza 1995.), str. 1–2.

²³⁸² P1222 (Dopis Ivana Čermaka upućen UNCRO-u, 31. kolovoza 1995.).

²³⁸³ Elisabeth Rehn, T. 6515–6516; P603 (Dopis Ivana Čermaka upućen UNCRO-u, 31. kolovoza 1995.), str. 1–2.

²³⁸⁴ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 54; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 83–85; Josip Turkalj, T. 13642.

²³⁸⁵ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 54–59; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 84–86, 102; Josip Turkalj, T. 13644–13647; P567 (Dopis Josipa Turkalja upućen načelniku Sektora specijalne policije, 20. rujna 1995.).

²³⁸⁶ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 55; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 84–86.

o čemu pisati izvješće.²³⁸⁷ Turkalj je odlučio da to ne prijavi Markaču i nije protiv Drlje pokrenuo stegovni postupak, a jedan od razloga bilo je to što je Drljo bio izvrstan borac i vrlo koristan Specijalnoj policiji.²³⁸⁸ Svjedok je izjavio da je Drljo bio stalan problem zbog neposluha i da je o tome mnogo puta razgovarao s Markačem, međutim, da Drljo nije bio stegovno kažnjen.²³⁸⁹ **Žinić** je potvrdio Turkaljev iskaz u ovom pogledu i napomenuo da se, nakon što su voditelji skupina i Čelić dobili nalog da napišu izvješće o događajima od 25. kolovoza 1995., među prisutnima poveo kratak razgovor o tim događajima, a izjavio je i to da je o njima vjerojatno razgovarao i s nekim od članova svoje skupine.²³⁹⁰ Žinićevo izvješće o događajima 25. kolovoza 1995. dijelom je bilo zasnovano na informacijama koje je saznao od drugih.²³⁹¹ **Balunović** je također potvrdio Turkaljev iskaz u ovom pogledu, ali je napomenuo i to da je Čelić voditeljima skupine rekao da izvješća sastave na osnovi informacija dobivenih od Željka Sačića.²³⁹²

2284. **Stjepan Žinić**, instruktor specijalističke obuke u Antiterorističkoj jedinici Lučko Specijalne policije,²³⁹³ u svom je svjedočenju izjavio da su oba njegova izvješća u vezi s 25. kolovozom 1995. i izvješće o akciji 26. kolovoza 1995., napisana u stožeru postrojbe u Zagrebu, nekoliko dana poslije akcija.²³⁹⁴

2285. **Čelić** je podnio jedno izvješće koje je istovjetno izvješću što mu ga je izdiktirao Sačić, uz iznimku posljednje rečenice, "Zadatak je završen u 16:00 sati prilikom čega nitko nije povrijeđen niti ranjen", koja je izostavljena.²³⁹⁵ Svjedok je u iskazu izjavio da nije bilo nikakvog posebnog razloga za to izostavljanje.²³⁹⁶ Svjedok je istoga dana podnio i drugo izvješće koje sadrži jedan dopunski odlomak koji glasi:

²³⁸⁷ Josip Turkalj, T. 13676–13677, 13784.

²³⁸⁸ Josip Turkalj, T. 13681, 13784.

²³⁸⁹ P1149 (Josip Turkalj, izjava svjedoka, 4. veljače 2004.), par. 61–63; P1152 (Josip Turkalj, treći razgovor sa svjedokom, 11. ožujka 2005.), str. 53; Josip Turkalj, T. 13545–13546, 13681–13682.

²³⁹⁰ Stjepan Žinić, T. 28082–28084, 28092–28094, 28096, 28098, 28118–28119, 28141–28142, 28144–28145, 28163; V. i P761 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 3. dio, str. 3–6; P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 86, 88–91, 97–98, 3. dio, str. 8, 20, 30–31, 34, 36, 46, 144–146, 169, 173–174; Josip Čelić, T. 7958–7962, 7972, 7974, 7982–7983, 8058–8059, 8102; P566 (Zapovijed Josipa Turkalja Josipu Čeliću i drugima, 1. rujna 1995.); P772 (Josip Čelić, službena zabilješka MUP-a o obavijesnom razgovoru s Josipom Čelićem, 5. prosinca 2001.), str. 4.

²³⁹¹ Stjepan Žinić, T. 28095, 28118–28119.

²³⁹² Branko Balunović, T. 28375–28376, 28388–28390, 28393–28397, 28427–28428, 28437–28438, 28445, 28448–28450.

²³⁹³ Stjepan Žinić, T. 28057–28058; P2717 (Rješenje o premještanju Stjepana Žinića na drugo radno mjesto, 9. studenog 1995.), str. 1.

²³⁹⁴ Stjepan Žinić, T. 28083–28084, 28145.

²³⁹⁵ Josip Čelić, T. 7959–7960; P564 (Prvo tipkano izvješće Josipa Čelića, 25. kolovoza 1995.), str. 1–2.

V. i P563 (Rukom pisano izvješće Josipa Čelića, 25. kolovoza 1995.).

²³⁹⁶ Josip Čelić, T. 7959–7960.

Od načelnika odjela za terorizam dobivena je zapovijed o postupanju sa civilima po međunarodnom pravu, koji se nađu na ovom području. Od moje strane svima je izdana zapovijed da se sa civilima postupa po međunarodnom pravu, te da se legitimiraju i sprovedu na sigurno područje.²³⁹⁷

2286. Branko Balunović, Stjepan Žinić i Božo Krajina također su dostavili po dva izvješća, istoga dana, od kojih jedno sadrži iste formulacije kao Čelićevo izvješće.²³⁹⁸ Tajnica Josipa Turkalja pretipkala je svih osam izvješća.²³⁹⁹ Sva izvješća nose datum 25. kolovoza 1995., a izvješća Bože Krajine izričito su naslovljena na Josipa Čelića.²⁴⁰⁰ Prema onome što je izjavio Čelić, nitko mu nije naložio da antedatira svoje izvješće.²⁴⁰¹ U Krajininom izvješću se kaže da je, kad je skupina ušla u "selo," ne navodeći naziv sela, na nju otvorena vatra iz pješačkog oružja, te da skupina nije mogla vidjeti tko puca. Pucnjava je trajala nekoliko minuta, nakon čega su svi koji su bili u selu pozvani da se predaju. Ljudi u selu su ponovno otvorili vatru.²⁴⁰² Skupina je uzvratila vatru i ušla u selo. Skupina nije ostala u selu nego je nastavila prema svojem konačnom odredištu. Prema Žinićevu izvješću, kad je bila lijevo od Grubora, skupina je iznenada čula pucnjavu i nekoliko detonacija. Žinić je vezom upitao što se događa i rečeno mu je "su" naišli na "grupu četnika". Žinić je potom svojoj skupini naredio da krene prema selu, za što im je trebalo oko 15 minuta. Kod ulaza u selo skupina se spojila s drugim pripadnicima postrojbe, koji su im rekli da dio "četnika" bježi prema šumi, tj. prema vrhu Orlovac. Skupina je odmah krenula za njima tako da u selo nije niti ulazila.²⁴⁰³ Kako stoji u Balunovićevu izvješću, njegova skupina nije imala paljbenih djelovanja. Izvješće sadrži dva odlomka u kojima se opisuje što se dogodilo u u Gruborima:

²³⁹⁷ P762 (Josip Čelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 2. dio, str. 86, 89–92, 97–99, 102, 3. dio, str. 36–39, 41–42, 46; Josip Čelić, T. 7960, 7975–7976; P565 (Drugo tipkano izvješće Josipa Čelića, 25. kolovoza 1995.).

²³⁹⁸ Josip Čelić, T. 7964–7965, 7975–7977; P568 (Prvo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P569 (Drugo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P570 (Prvo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P571 (Drugo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P572 (Prvo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.); P573 (Drugo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.).

²³⁹⁹ Josip Čelić, T. 7961–7963, 7972, 8102.

²⁴⁰⁰ Josip Čelić, T. 7959, 7974–7975; P568 (Prvo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P569 (Drugo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P570 (Prvo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P571 (Drugo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P572 (Prvo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.); P573 (Drugo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.).

²⁴⁰¹ Josip Čelić, T. 7959, 7974–7975.

²⁴⁰² P570 (Prvo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.); P571 (Drugo izvješće Bože Krajine, 25. kolovoza 1995.).

²⁴⁰³ P568 (Prvo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.); P569 (Drugo izvješće Stjepana Žinića, 25. kolovoza 1995.).

U daljnjem tijeku akcije dvije grupe pod rukovođenjem instruktora Bože Krajina i Franje Drljo naišle su na oružani otpor skupine 8 – 10 neprijateljskih vojnika u selu Plavetno, zaseok Grubori, koje se nalazilo desno od pravca pretrage moje grupe.

Djelatnici iz grupe narečenih instruktora odgovorili su paljbom iz pješackog i protuoklopnog naoružanja, što je imalo za posljedicu uhićenje Stevana Karanović, starog oko 35 godina, lišenja života Đure Karanović, obojica su bili pripadnici tzv. "vojske srpske krajine", te pogibija još dvije žene i dva muškarca starije dobi, čiji mi identitet ovog trenutka nije poznat.²⁴⁰⁴

2287. Dana 27. veljače 1996., **Elisabeth Rehn**, specijalna izvjestiteljica Povjerenstva UN-a za ljudska prava o stanju ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u razdoblju od 27. rujna 1995. do početka 1998.,²⁴⁰⁵ uputila je ministru vanjskih poslova Mati Graniću dopis kojim je zatražila detaljne informacije o eventualnim istragama o požarima i ubojstvima u Gruborima 25. kolovoza 1995., te navela brojeve registarskih tablica praznih vozila hrvatske policije, koja je UN-ovo osoblje vidjelo toga dana u 12:45 sati na udaljenosti od dva kilometra od Grubora.²⁴⁰⁶ Rehn je izjavila da nikad nije dobila pravi odgovor na svoj dopis.²⁴⁰⁷

2288. **Mate Granić**, potpredsjednik Vlade RH (1991. - 2000.) i ministar vanjskih poslova (1993. - 2000.),²⁴⁰⁸ u svom je svjedočenju izjavio da prva informacija koju je o Gruborima dobio nije sadržavala ništa o zločinima nad civilima, nego da se radilo o sukobu između ili HV-a ili policije s jedne strane, te terorista s druge strane.²⁴⁰⁹ Tako je to prikazano javnosti.²⁴¹⁰ Kad je svjedok 27. veljače 1996. primio dopis Elisabeth Rehn o Gruborima, zamolio je odjel za ljudska prava Ministarstva vanjskih poslova da od MUP-a pribavi službeno izvješće.²⁴¹¹ O sadržaju tog izvješća kurtoazno je obavijestio Elisabeth Rehn premda taj incident nije bio u njegovom djelokrugu.²⁴¹² U dopisu

²⁴⁰⁴ P572 (Prvo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.), str. 1; P573 (Drugo izvješće Branka Balunovića, 25. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴⁰⁵ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 1-2; P599 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 21. veljače 2007.), str. 1; Elisabeth Rehn, T. 6494, 6499, 6543, 6562, 6695.

²⁴⁰⁶ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4; Elisabeth Rehn, T. 6512-6514; P602 (Dopis Elisabeth Rehn upućen ministru vanjskih poslova, Mati Graniću, 27. veljače 1996.), str. 1-3.

²⁴⁰⁷ P598 (Elisabeth Rehn, izjava svjedoka, 13.-14. listopada 2005.), str. 4, 8; Elisabeth Rehn, T. 6514-6515.

²⁴⁰⁸ D1797 (Mate Granić, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2-3, 6, 8, 13; Mate Granić, T. 24614-24615, 24621-24622.

²⁴⁰⁹ Mate Granić, T. 24810, 24941.

²⁴¹⁰ Mate Granić, T. 24810-24811, 24941.

²⁴¹¹ Mate Granić, T. 24940-24941.

²⁴¹² Mate Granić, T. 24941-24942.

upućenom Elisabeth Rehn 26. lipnja 1996., svjedok je za pet žrtava napisao da su to bili civili ustrijeljeni vatrenim oružjem.²⁴¹³ Osim toga, naveo je i sljedeće:

Budući da je bilo nemoguće obitelji obavijestiti o smrti žrtava jer je većina srpskog stanovništva napustila Republiku Hrvatsku uslijed prijetnji ili nagovora samoproglašanih lokalnih civilnih i vojnih organa vlasti, pripadnici Civilne zaštite Ministarstva unutarnjih poslova pokopali su žrtve na groblju u Kninu, u skladu s odredbama Ženevskih konvencija i Zakona o grobljima i pokapanju.

Nažalost, istraga o tom teškom zločinu ostala je bez rezultata, no i dalje se ulažu naporu u utvrđivanju identiteta počinitelja.²⁴¹⁴

2289. **Svjedok CW-4** u svom je svjedočenju izjavio i to da je standardna praksa bila da se po završenoj akciji piše izvješće.²⁴¹⁵ Međutim, izjavio je i to da su izvješća koja su o događajima 25. kolovoza 1995. pisali instruktori bila lažna.²⁴¹⁶ Ta izvješća nisu bila napisana 25. kolovoza 1995. godine. Ona sadrže popise osoba koje su sudjelovale u akciji, neka se imena preklapaju, a navode se i imena ljudi koji nisu sudjelovali u akciji.²⁴¹⁷ Svjedok CW-4 je izjavio i to da zapovjednici podređenima nikad nisu izdali pismene zapovijedi za sastavljanje izvješća i da je Turkaljeva pismena zapovijed o pisanju izvješća, datirana 1. rujna 1995., čisti falsifikat.²⁴¹⁸ Svjedok CW-4 izjavio je da se nikad nije sastao s Markačem u vezi s izvješćima o događajima od 25. kolovoza 1995. godine.²⁴¹⁹

2290. Dana 16. veljače 1998., Josip Turkalj podnio je načelniku Sektora specijalne policije izvješće pod naslovom "Ratni put Antiterorističke jedinice Lučko".²⁴²⁰ Prema tom izvješću, postrojba Lučko imala je "vatreni kontakt" s neprijateljskim snagama nakon što je ušla u Grubore tijekom vojne akcije koja se provodila 25.-26. kolovoza 1995. godine.²⁴²¹ U tom okršaju neprijateljska je skupina neutralizirana, a nitko od pripadnika postrojbe nije poginuo niti bio ranjen.²⁴²² **Turkalj** je objasnio da u tom

²⁴¹³ P2674 (Dopis Mate Granića upućen Elisabeth Rehn, 26. lipnja 1996.).

²⁴¹⁴ P2674 (Dopis Mate Granića upućen Elisabeth Rehn, 26. lipnja 1996.).

²⁴¹⁵ Svjedok CW-4, T. 28250.

²⁴¹⁶ Svjedok CW-4, T. 25253.

²⁴¹⁷ Svjedok CW-4, T. 28254–28255.

²⁴¹⁸ Svjedok CW-4, T. 28328.

²⁴¹⁹ Svjedok CW-4, T. 28334.

²⁴²⁰ P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.).

²⁴²¹ P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.), str. 11.

²⁴²² P606 (Ratni put ATJ Lučko, 16. veljače 1998.), str. 11.

izvješću nisu bile navedene pojedinosti incidenta u Gruborima jer je izvješće bilo usredotočeno na lokacije djelovanja postrojbe tijekom rata.²⁴²³

2291. **Ćelić** je u svom svjedočenju izjavio da je 2001. i 2004. godine policija s njim obavila razgovore u vezi s incidentom u Gruborima.²⁴²⁴ U razgovoru iz 2001. on je izjavio da mu je Sačić izdiktirao drugo izvješće.²⁴²⁵ Svjedokovo oružje nije bilo podvrgnuto vještačenju.²⁴²⁶ Dana 14. prosinca 2001., načelnik Odjela kriminalističke policije Policijske uprave šibensko-kninske izvijestio je županijskog državnog odvjetnika o napretku kriminalističke obrade smrti Miloša Grubora i drugih. Izjavio je da je policija obavila razgovore s, primjerice, Josipom Ćelićem, Franom Drljom, Božom Krajinom i Nadom Šurjak.²⁴²⁷

2292. Dana 18. prosinca 2003., Ivan Galović je poslao dopis državnom odvjetništvu u Zgrebu, u kojem kaže da njegovo odvjetništvo nije dobilo kaznenu prijavu u vezi sa smrtnim slučajevima u Gruborima.²⁴²⁸

2293. **Janić** je u svom svjedočenju izjavio da ga nikad nisu ispitivali o incidentu u Gruborima i da tada o tome nije imao nikakva saznanja.²⁴²⁹ Dopis Ministarstva pravosuđa RH iz 2004. potvrđuje da MORH nije proveo nikakve istrage u vezi s incidentima u Gruborima.²⁴³⁰ Prema dokumentu hrvatskih vlasti "Plan rada", MUP je 2001. započeo istragu incidenta u Gruborima.²⁴³¹ Prema jednom drugom dokumentu MUP-a, istraga tog incidenta je bila u tijeku 2004.²⁴³² Svjedok je dodao da ga je poslije nekoliko godina, te poslije razgovora koji je 2004. s njim obavilo tužiteljstvo, MUP ispitivao o incidentu u Gruborima.²⁴³³ Janić je izjavio da je, na osnovi toga što je u

²⁴²³ Josip Turkalj, T. 13658–13660; v. P1220 (Dopis načelnika Odjela kriminalističke policije PU šibensko-kninske upućen županijskom državnom odvjetniku, 14. prosinca 2001.), str. 2.

²⁴²⁴ P761 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 25. i 26. studenog 2002.), 1. dio, str. 16–17, 3. dio, str. 7; Josip Ćelić, T. 8053–8054, 8078.

²⁴²⁵ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 192–193.

²⁴²⁶ P762 (Josip Ćelić, razgovor sa svjedokom, 13. i 14. siječnja 2005.), 3. dio, str. 132–135.

²⁴²⁷ D738 (Dopis načelnika Odjela kriminalističke policije PU šibensko-kninske upućen županijskom državnom odvjetniku, 14. prosinca 2001.), str. 1.

²⁴²⁸ P1061 (Dopis Ivana Galovića, županijskog državnog odvjetnika u Zadru, upućen Državnom odvjetništvu RH).

²⁴²⁹ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 52–59.

²⁴³⁰ P626 (Plan rada MUP-a, 13. studenog 2001.).

²⁴³¹ P622 (Plan rada MUP-a, 13. studenog 2001.).

²⁴³² P624 (Dopis koji je MUP uputio županijskom državnom odvjetniku u Šibeniku, 1. travnja 2004.).

²⁴³³ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 77–78; Zdravko Janić, T. 6201–6202; P582 (Službena zabilješka MUP-a, 28. travnja 2004.).

međuvremenu saznao o incidentu, jasno da je bilo zataškavanja glede događaja u Gruborima.²⁴³⁴

2294. **Željko Žganjer**, županijski državni odvjetnik u Šibeniku od lipnja 1993. do 15. rujna 2002.,²⁴³⁵ u svom je svjedočenju izjavio da je poslije promjene teritorijalnog ustroja 1998. godine njegovo odvjetništvo preuzelo velik broj predmeta Županijskog državnog odvjetništva u Zadru.²⁴³⁶ Također je izjavio da je i od Amnesty Internationala i Hrvatskog helsinškog odbora dobio informacije o događajima u Gruborima i da je, kad je prikupio konkretnije dokaze u vezi s Gruborima, inicirao istragu o tom incidentu.²⁴³⁷ Žganjer je izjavio da je to učinio 9. ožujka 2001., kada je uputio dopis Odjelu kriminalističke policije Policijske uprave šibensko-kninske u kojem je napisao da iz materijala priloženog uz dopis proizlazi da je 25. kolovoza 1995. usmrćeno pet ili šest civila starije dobi, Srba (Miloš Grubor, Milica Grubor–Mika, Jovo Grubor, Marija Grubor, Đuro Karanović i Stevan Vidović), dok je sudbina Jovana Grubora (sin Damjana) nepoznata.²⁴³⁸ Žganjer je napisao i to da iz materijala kojim raspolaže proizlazi da je MUP poduzeo kriminalističku obradu tog predmeta i da je nadležno državno odvjetništvo vjerojatno bilo obaviješteno o rezultatima obrade.²⁴³⁹ Međutim, kako se kaže u dopisu, prema informacijama iz Županijskog državnog odvjetništva u Zadru, pod čijom je nadležnošću taj incident tada bio, oni nisu bili informirani o rezultatima obrade.²⁴⁴⁰ Dana 9. novembra 2001. Žganjer je Policijskoj upravi šibensko-kninskoj uputio još jedan dopis, u kojem požuruje policiju da postupi po njegovom zahtjevu od 9. ožujka 2001. i traži da policija obavi obavijesni razgovor s Čermakom.²⁴⁴¹ Dana 8. veljače 2002., Policijska uprava šibensko-kninska dostavila je Žganjeru izvješće u vezi s dokumentacijom prikupljenom tijekom kriminalističke obrade smrtnih slučajeva u Gruborima i Žganjer je potvrdio primitak.²⁴⁴²

²⁴³⁴ P553 (Zdravko Janić, razgovor s tužiteljstvom, 15. ožujka 2005.), 3. dio, str. 102–107.

²⁴³⁵ P1046 (Željko Žganjer, razgovor sa svjedokom, 8. prosinca 2005.), vrpca 3275-1-A, str. 12, vrpca 3275-1-B, str. 1.

²⁴³⁶ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 10.

²⁴³⁷ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 10; Željko Žganjer, T. 11604–11605, 11607.

²⁴³⁸ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 10; P1064 (Žganjerov dopis upućen PU šibenskoj, 21. ožujka 2001.), str. 1.

²⁴³⁹ P1064 (Žganjerov dopis upućen PU šibenskoj, 21. ožujka 2001.), str. 1.

²⁴⁴⁰ P1064 (Žganjerov dopis upućen PU šibenskoj, 21. ožujka 2001.), str. 2.

²⁴⁴¹ P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 22; P1068 (Žganjerov dopis upućen PU šibensko-kninskoj, 9. studenog 2001.).

²⁴⁴² P1048 (Željko Žganjer, izjava svjedoka, 5. studenog 2008.), par. 25; P1054 (Dopis PU šibensko-kninske upućen Žganjeru).

2295. Kako je izjavio Čermak, on je tek 2003. uvidio da je informacija Specijalne policije o oružanom sukobu u Gruborima bila netočna.²⁴⁴³ Tada je Markaču rekao da je tu nešto krivo, da mu lažu i pitao ga što se dogodilo.²⁴⁴⁴ Čermak je rekao da mu je Markač odgovorio da ne zna, da je postupao kako je mogao, "s onim što su [mu] dali", te da je utvrđivanje istine posao policije.²⁴⁴⁵ Čermak je izjavio da je Markaču rekao da je u u njegovom interesu da se utvrdi istina.²⁴⁴⁶

2296. Na osnovi predočenih dokaza Raspravno vijeće utvrđuje sljedeću kronologiju događaja. Dana 25. kolovoza 1995. u vremenu između 15:00 i 16:30 sati, nakon što je obišao Grubore, Alun Roberts je Karolju Dondi prijavio da je čuo pucnjavu i vidio požare u Gruborima. Dondo je tu informaciju odmah prenio Čermaku. Petro Romasev je obavijestio i policijsku postaju u Kninu. Djelatnici kninske policijske postaje potom su bez uspjeha pokušali naći zaselak. Navečer 25. kolovoza 1995., Čermak je nazvao Markača i obavijestio ga o vatrenom incidentu koji je dojavio UN i zamolio ga da provjeri tu informaciju. Oko 17:00 sati, stožer u Gračacu obavijestio je Željka Sačića o tome da je moguće da je u akciji izvedenoj toga dana bilo žrtava. Sačić je potom razgovarao s Markačem, koji je potvrdio da je dobio neke općenite dojave o problemima na području u okolici Knina, ali je rekao da je moguće i da je posrijedi nesporazum, te da bi trebalo da se Sačić sutradan sastane s Čermakom. Kasnije istoga dana, Sačić je razgovarao i sa Zvonkom Gambirožom, koji je rekao da je čuo za palež u jednom selu kod Knina. U Markačevom dnevnom izvješću o djelovanju Specijalne policije za Červenka, poslanom rano ujutro narednog dana, nije bilo navedeno da se u području Plavnog dogodilo bilo što spomena vrijedno.

2297. Ujutro 26. kolovoza 1995., između 9:00 i 10:00 sati, Romasev je policijskoj postaji Knin dostavio imena ljudi usmrćenih u Gruborima 25. kolovoza 1995. godine. Ta informacija potom je proslijeđena Gambiroži, Romaniću i Buhinu. I Romanić i Buhin stupili su u kontakt s Cetinom i zatražili da u Grubore pošalje ekipu za očevid. Na putu iz Zagreba u Knin, Sačić je razgovarao sa Cetinom, koji je potvrdio da su u području Plavnog nađeni leševi, te da je njega o tome obavijestio Romanić. Na Čermakovom redovnom jutarnjem sastanku s djelatnicima Policijske postaje Knin, Čermak je obaviješten o leševima u Gruborima. Čermakov prijedlog bio je "da

²⁴⁴³ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 102–103, 112–113.

²⁴⁴⁴ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 115.

²⁴⁴⁵ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 115.

sačekamo i da vidimo". Nakon što je Sačić stigao u Knin, Čermak je Sačića informirao da je UN dojavio da je u Gruborima bilo smrtnih slučajeva i uputio ga da od Romanića pribavi više informacija o tome. Oko 10:15 sati, Sačić je došao u Policijsku postaju Knin, gdje se dogodila njegova nesuglasica s Romanićem i Buhinom. Romanić i Buhin su inzistirali na tome da se obavi očevid i izvijestili da su već informirali Cetinu kako bi se organizirala ekipa za očevid. Sačić je rekao da bi trebalo da civilna zaštita pokupi leševe, bez očevida. Tijekom te nesuglasice, Sačić je telefonom zvao Markača, a potom i Jarnjakov kabinet, a poslije nekog vremena Morić je nazvao Buhina i rekao mu da se ne miješa u rad kriminalističke policije. Nedugo poslije toga, Sačić i Romanić otišli su k Čermaku i pred njim ponovno iznijeli svoje različite stavove. Čermak je rekao da bi trebalo obaviti očevid. Oko 11:30 sati, Čermak je dao intervju UNTV-u, u kojem je iznio pojedinsti događaja u Gruborima rekavši da je došlo do okršaja s teroristima, da je jedan terorist uhvaćen i da je otkriven jedan leš, najvjerojatnije vojnika HV-a, s rukama vezanim na leđima. Oko podneva, Sačić je obišao Grubore i poslije toga nazvao Markača kako bi ga izvijestio. Sačić je nazvao i Čermaka i rekao mu da se u Gruborima 25. kolovoza 1995. dogodio okršaj s teroristima i da 27. kolovoza 1995. namjerava ponovno otići u selo s kriminalističkom policijom. Oko 15:00 sati dojava s informacijama o incidentu u Gruborima zabilježena je u knjigu operativnog dežurstva Policijske postaje Knin, uz napomenu da će biti proveden očevid. Poslijepodne 26. kolovoza 1995. Markač se sastao s ATJ Lučko kod Ramljana i zatražio od Čelića hitno objašnjenje događaja od 25. i 26. kolovoza 1995. godine. Oko 17:00 sati u Grubore je došao Dondo. Sačić, koji se bio vratio u stožer u Gračac, poništio je Markačevo izvješće za Červenka napisano jučerašnjeg dana. Oko 18:00 sati, Sačić i Markač ponovno su razgovarali s Čelićem u vezi s njegovim jučerašnjim izvješćem. Poslije toga, Sačić je, u Markačevoj nazočnosti, prenio informaciju- informirao Čelića i potom mu, u susjednoj prostoriji, izdiktirao novo izvješće u kojem se kaže da je izbio okršaj s terorističkom skupinom, te da bi trebalo da se obavi humana asanacija leševa u Gruborima. Oko 20:00 sati Dondo je podnio izvješće o svom obilasku Grubora Policijskoj postaji Knin, spomenuvši da bi bilo potrebno obaviti humanu asanaciju.²⁴⁴⁷

2298. Dana 27. kolovoza 1995., u vremenu između 09:00 i 09:30 sati, jedna ekipa civilne zaštite i dva kriminalistička tehničara za očevid okupili su se u kavani nasuprot

²⁴⁴⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 115.

²⁴⁴⁷ V. i Povjerljivi dodatak C koji sadrži dodatnu diskusiju o izvedenim dokazima koji se odnose na ovaj ulomak.

Policijske postaje Knin. Čermak i još nekoliko osoba prišli su ekipi i Čermak je sugerirao da se uz leševe u Gruborima stavi oružje.²⁴⁴⁸ Bilobrka ekipa potom je od Policijske uprave zadarsko-kninske dobila zadatak da ukloni leševe u Plavnom, Strmici i Gruborima. Oko 10:00 sati, dok su čekali izvan samog sela Grubori, Čermak je prišao Bilobrku i rekao mu neka provede očevid. Bilobrk je odgovorio da nisu ispunjeni zakonski uvjeti za obavljanje očevida i da je on onamo poslan po drukčijoj zadaći. Umiješao se Sačić, stao na stranu Bilobrka i Čermak je odustao. Potom je Čermak predložio da novinari idu s Bilobrkovom ekipom do leševa i sve snime. Bilobrk se ponovno usprotivio rekavši da se to kosi s propisanim policijskim postupkom. Sačić je ponovno intervenirao i stao na Bilobrkovu stranu, te je Čermak ponovno odustao. Oko 11:00 sati u Grubore je došla skupina ljudi među kojima su bili Čermak, Sačić, djelatnici Specijalne policije, novinari i još neke osobe, a Sačić je ondje, prije nego što se Čermak obratio novinarima, informirao Čermaka o sadržaju novog Čelićeva izvješća. Čermak je izjavio da

[se nalazi] u selu Gruboru, jednom od četničkih uporišta koje je u akciji čišćenja terena, [...] tu je došlo do vatrenog okršaja između specijalnih jedinica MUP-a i zaostalih četničkih grupa. Bilo je negde oko deset terorista koji su pružali otpor i u tom trenutku je došlo do paljenja sela. U samoj akciji je poginulo troje pripadnika četničkih skupina i dvoje civila. Otišao sam i sam lično u selo Grubor da se uvjerim u cijeli tok akcije i sa, doveo sam sa sobom cijelu ekipu upravo zbog toga da bi znali činjenice, da bi znali istinu, a ne da se ponovo pokuša Hrvatskoj imputirati nešto, da je bilo namjernog paljenja, da je bilo namjernih ubojstava i tako dalje.

Bilobrk i njegovi kolege obavili su humanu asanaciju i leševe poslije pokopali u Kninu. Poslije obilaska Grubora, kad su se okupili u Zbornom mjestu Knin, Sačić i Čermak su ponovno razgovarali o Čelićevom novom izvješću i Sačić je mnogo vikao.

2299. U vremenu između 29. i 31. kolovoza 1995., Čermak je Al-Alfija, MOCK i UNCRO informirao da se u Gruborima 25. kolovoza 1995. dogodio okršaj s teroristima. Dana 1. rujna 1995. Markač je posredstvom Turkalja četvorici voditelja skupina iz ATJ Lučko zapovjedio da podnesu izvješća o akciji izvedenoj 25. kolovoza 1995. godine. Dana 20. rujna 1995. Turkalj je Sačiću dostavio izvješća koja su se držala opisa događaja iz Čelićevog izvješća od 26. kolovoza 1995. godine. Godine 1996. Sačić je

²⁴⁴⁸ Raspravno vijeće ne isključuje ni mogućnost da je to rečeno kasnije tijekom dana, na lokaciji izvan samog sela Grubori.

postao pomoćnik ministra za kriminalističku policiju.²⁴⁴⁹ Godine 2001. Žganjer je inicirao istragu u vezi s incidentom u Gruborima, koja do danas nije rezultirala nijednom presudom.

2300. Na osnovi gore rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da je ujutro 26. kolovoza 1995., u Romanićevom uredu, Sačić prenio verziju o okršaju s teroristima ne hajući za to je li istinita ili ne, te uvjerio Jarnjaka da nema potrebe da se obavi očevid u vezi s leševima nađenim u Gruborima. Prije razgovora s Jarnjakom, Sačić je razgovarao s Markačem. Poslije toga, s obzirom na razvoj događaja, jedan viši dužnosnik MUP-a povezan s radom kriminalističke policije stvari je odveo i dalje intervenirajući kod Cetine da se u Grubore ne šalje ekipa za očevid. Postoji razumna sumnja u pogledu pitanja je li inicijativa da se ne obavi očevid bila Markačeva ili Sačićeva. Međutim, čak i ako je inicijativa bila Sačićeva i ako Markač za nju nije znao, Markač je redovito dobivao informacije o tome što radi Sačić, svakako i prije nego što je Sačić razgovarao s Jarnjakom. Sačić je zatim svoje mišljenje izložio Čermaku. Unatoč tome što je od Romanića čuo da bi trebalo da se obavi očevid i što je čuo kako se Sačić žestoko protivio bilo kakvim radnjama s ciljem utvrđivanja što se doista dogodilo, Čermak je u svojem intervjuu za UNTV plasirao Sačićevu verziju o okršaju s teroristima u Gruborima. Čermakove izjave UNTV-u bile su mješavina informacija dobivenih od Romanića i informacija dobivenih od Sačića (posebice informacija sadržanih u dokaznom predmetu P575), u kombinaciji s raznim elementima (zarobljenik, nalaz leša s rukama vezanim na leđima). Čermak je neke detalje i dodao (da je taj nađeni leš vjerojatno leš vojnika HV-a). Raspravno vijeće konstatira da je Čermak tu pojedinost namjerno dodao kako bi potkrijepio sugestije o terorističkom djelovanju Srba u tom području. Raspravno vijeće svraća pozornost na podudarnost opisa događaja koji je dao Čermak (intervju za UNTV) i onoga koji je dao Sačić (izdiktirano izvješće). Međutim, Raspravnome vijeću nisu predloženi dokazi dovoljni za zaključak da je Čermak dao doprinos usklađivanju izvješća Specijalne policije s njegovim izjavama u intervjuu danom UNTV-u. Markač je potom dalje pogurao lažnu verziju kada je, zajedno sa Sačićem, od Čelića zatražio novo izvješće i kada je Červenku 26. kolovoza 1995. dostavio lažno izvješće.

2301. S obzirom na razne predložene dokaze u vezi s obilaskom Grubora 27. kolovoza 1995., Raspravno vijeće je uvjeren da je Čermak ekipi za asanaciju rekao da se pored leševa stavi oružje. Poslije toga Čermak je bez uspjeha nastojao uvjeriti Bilobrka da

²⁴⁴⁹ V. dokazni predmet D2038.

obavi očevid. Potom je Čermak predložio da novinari snime poprište. Poslije toga Čermak je u Gruborima dao izjavu novinarima u kojoj se dalje plasira verzija o teroristima. Raspravno vijeće je steklo dojam da Čermaku nisu bili poznati zakonski uvjeti za obavljanje očevida i da je njegova glavna preokupacija bila održavanje slike da je provedena istraga koja potvrđuje verziju s teroristima. Konzistentno s plasiranjem verzije o teroristima u intervjuu za UNTV, Čermakovo ponašanje 27. kolovoza 1995. odraz je njegove želje da se stvori dojam da se provodi istraga o događajima i da nema zataškavanja. U kolovozu i rujnu 1995., verzija o teroristima još je učvršćena novim izvješćima što su ih po Markačevoj zapovjedi dostavili voditelji skupina iz ATJ Lučko, kao i Čermakovim izjavama međunarodnoj zajednici u kojima je potvrđeno Čelićevo novo izvješće. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokazni predmet P505, dopis od 13. ožujka 1996. koji je navodno napisao Markač. U tom dopisu se navodi da su 25. kolovoza 1995. srpski teroristi pogubili civile u Gruborima. Markačeva obrana, osporavajući dokazni predmet P505, tvrdi da taj dopis nikad nije bio poslan.²⁴⁵⁰ Raspravno vijeće dopušta takvu mogućnost, ali ocjenjuje da se pisanje takvog dopisa, čak ako i nije bio poslan, uklapa u atmosferu zataškavanja. Do 2001. godine nije provedena nikakva kriminalistička obrada incidenta u Gruborima.

2302. Što se tiče incidenta u Ramljanama 26. kolovoza 1995., Specijalna policija primijenila je slične metode kako bi objasnila uništavanje imovine i to objašnjenje dalje prezentirala u kasnijim izvješćima koja su i u ovom slučaju potvrđivala postojanje okršaja s teroristima. Markač je odmah poslije pretrage terena u Ramljanama znao da je ondje bilo paleža.²⁴⁵¹ Bez obzira na to, i u tom slučaju je, poslavši Červenku izvješće koje nije odgovaralo onom što se dogodilo na terenu i ne iniciravši istragu, prezentirao verziju o teroristima kako bi se zataškali zločini.

6.2.7 Zaključak

2303. Raspravno vijeće podsjeća na optužbe u vezi s udruženim zločinačkim pothvatom iz Optužnice, sažeto prenesene u poglavlju 6.2.1. Na osnovi zaključaka u poglavljima 6.2.2-6.2.6 i s obzirom na zaključke o kaznenim djelima počinjenim u Krajini tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica, Raspravno vijeće će utvrditi jesu li dokazana obilježja udruženog zločinačkog pothvata, počevši od zajedničkog cilja koji

²⁴⁵⁰ T. 29338.

²⁴⁵¹ V. i poglavlje 4.2.15.

je predstavljao ili je uključivao počinjenje jednog ili više kaznenih djela predviđenih Statutom. Vijeće će potom utvrditi je li postojala množina osoba koje su sudjelovale u ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja i, ako jest, koje su to konkretne osobe bile, poimence, po kategorijama ili po skupinama. Nadalje, Raspravno vijeće će utvrditi kojim su se osobama ili kategorijama osoba, ako ih je bilo, pripadnici UZP-a poslužili kako bi se izvršila kaznena djela u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata.

2304. Na sastanku na Brijunima održanom 31. srpnja 1995., na kojem su bili Franjo Tuđman i više visokih vojnih dužnosnika uključujući Šuška, Červenka, Gotovinu i Markača, Tuđman je naglasio da je važno da se civilima ostavi "izlaz". On je rekao:

S tim što sam rekao, i ovo što smo kazali, da im ovdje treba dati izlaza da mogu... Jer, važno je da im ti civili, da pođu, pa će onda vojska, i kada kolone pođu, to djeluje psihološki jedni na druge.

Gotovina je na to odvratio:

Već sada ima veliko iseljavanje civila iz Knina, koji odlaze za Banja Luku i Beograd. Znači da mi, ako nastavljamo ovaj pritisak, vjerovatno za neko vrijeme, neće biti toliko civila, nego onih, koji moraju ostati, koji nemaju mogućnosti otići.

2305. Raspravno vijeće je u poglavlju 6.2.2. pomno razmotrilo zapisnik s Brijunskog sastanka. Ovdje će ga dodatno razmotriti u kontekstu događaja koji su uslijedili, prema onom što je Raspravno vijeće utvrdilo (vidi posebno poglavlja 4.4 i 5.8.2(i)). Nekoliko dana poslije razgovora na Brijunima, Gotovinine riječi postale su stvarnost. Operacija Oluja započela je rano ujutro 4. kolovoza 1995., topničkim napadima na više gradova i sela u Krajini, uključujući i Knin. Kako je Raspravno vijeće utvrdilo u poglavljima 4.4 i 5.8.2(i), barem u nekim od tih napada, kao topnički ciljevi tretirani su cijeli gradovi. Ti napadi stoga su bili protupravni napadi na civile i civilne objekte. Njihova posljedica bilo je to da je velik dio civilnog stanovništva iz Knina, Benkovca, Obrovca i Gračaca, njih najmanje 20.000, nasilno raseljen iz njihovih domova i da su oni pobjegli preko granice u Bosnu i Hercegovinu te u Srbiju. Kako je konstatirano u poglavlju 4.5 i 5.4.2, Raspravno vijeće to smatra deportacijom.

2306. Nekoliko tjedana poslije operacije Oluja, Tuđman je održao govor na javnom skupu u Kninu. O samome gradu rekao je sljedeće:

Sve do [...], dok ga nisu osvojili turski osmanlijski osvajači i dok zajedno s njima nisu došli i oni koji su do jučer bili u tom našem hrvatskom Kninu. Ali danas, to je hrvatski

Knin. I nikada više nema povratka na ono što je bilo, da nam usred Hrvatske šire rak koji je razarao hrvatsko nacionalno biće, koji nije dopuštao da hrvatski narod bude zaista sam svoj na svome, da Hrvatska bude jednom sposobna za samostalan i suveren život [...]. Nestalo ih je za dva – tri dana, kao što rekoh [kao da ih nikad nije bilo] [...] Nisu imali vremena, nisu imali vremena ni da pokupe ni svoje prljave pare – devize, niti gaće!

2307. U trenutku kad je Tuđman držao taj govor, operacija Oluja bila je okončana. Međutim, hrvatske vojne snage i Specijalna policija nastavile su djelovati u Krajini, posebno u smislu akcija čišćenja terena. Nadalje, srpsko civilno stanovništvo Krajine ostalo je na meti tih snaga. Kako je Raspravno vijeće konstatiralo u poglavljima 4 i 5, tijekom cijelog kolovoza i rujna 1995., hrvatske vojne snage i Specijalna policija nad srpskim su civilima u Krajini počinile velik broj ubojstava, nehumanih djela, djela okrutnog postupanja, te djela uništavanja imovine i pljačkanja.

2308. Tijekom tih mjeseci, članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva aktivno su uvodili diskriminatorne mjere protiv Srba, a meta su im bili osobito Srbi koji su napustili ili su napuštali Krajinu. U poglavlju 5.8.2(a), Raspravno vijeće je konstatiralo da uvođenje restriktivnih i diskriminatornih mjera u vezi s imovinom i domovima koje su Srbi iz Krajine ostavili, uzeto zajedno s deportacijom i drugim zločinima nad Srbima iz Krajine, predstavlja progon kao zločina protiv čovječnosti. Raspravnome vijeću predloženi su mnogi dokazi u vezi s hrvatskom politikom useljavanja Hrvata u kuće Srba koji su otišli u kolovozu i rujnu 1995. kako bi se bivša srpska područja naselila Hrvatima i istodobno Srbima onemogućio povratak. Ova tematika iznijeta je i analizirana osobito u poglavlju 6.2.3. O temi naseljavanja opustjelih dijelova Krajine Hrvatima opširno se raspravljalo na sastancima kojima su sudjelovali Tuđman, Radić i vojno vodstvo uključujući Šuška i Červenka. U vezi s tim, Raspravno se vijeće posebno poziva na dokazne predmete P463 i P464, podrobno prikazane u poglavlju 6.2.3. Nadalje, Tuđman je tu ideju izrazio u svojim raznim izjavama za javnost. Primjerice, u televizijskom obraćanju 26. kolovoza 1995. (D1451), Tuđman je hrvatski narod pozvao da ne uništava kuće Srba koji su otišli jer to sada hrvatska imovina.

2309. Neki od svjedoka izjavili su da su postojali sigurnosni razlozi za sprečavanje povratka Srba u Krajinu. Raspravno vijeće prihvaća da su sve tadašnje mjere poduzimane u kontekstu oružanog sukoba u bivšoj Jugoslaviji koji je trajao već više godina, kao i situacije u Hrvatskoj, suočenoj s činjenicom da joj je dio teritorija okupiran. Međutim, njihova meta bilo je srpsko civilno stanovništvo i ono je silom

istjerano iz Krajine. Činjenica da članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva nisu pravili razliku između civilnog stanovništva i vojnika tiče se same srži ovog predmeta.

2310. Kako bi donijelo ocjenu kojim je zločinima bila svojstvena namjera i koji su od njih ulazili u okvir cilja udruženog zločinačkog pothvata, Raspravno vijeće je uzelo u obzir dokaze prikazane u poglavljima 6.2.2 - 6.2.6 i podsjeća na u tim poglavljima donesene zaključke. Nadalje, Vijeće podsjeća na svoje zaključke u vezi sa zločinima počinjenim u Krajini tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica (vidi poglavlja 4 i 5). Raspravno vijeće uzima u obzir rasprave vođene na Brijunskom sastanku, na kojem su sudionici raspravljali o važnosti toga da Srbi iz Krajine odu, što treba biti rezultat i komponenta predstojećeg napada. Nadalje, na osnovi masovnog odlaska srpskog stanovništva iz Krajine u nekoliko dana nakon početka operacije Oluja, te na osnovi odmah potom poduzetih akcija, na političkoj i zakonodavnoj razini, da se onemogućiti povratak tog stanovništva, Vijeće zaključuje da su članovi hrvatskog vojnog i političkog čelništva namjeravali Srbe iz Krajine prisiliti na odlazak iz njihovih domova. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su kaznena djela deportacije i prisilnog premještanja bila srž udruženog zločinačkog pothvata. Mjerama što su ih članovi političkog i vojnog vodstva u vezi s tim poduzimali u namjeri i u provedbi ciljani su Srbi iz Krajine te su one stoga diskriminatorne. Raspravno vijeće zbog toga konstatira da je cilj udruženog zločinačkog pothvata predstavljalo i kazneno djelo progona (deportacija i prisilno premještanje).

2311. Zapisnik Brijunskog sastanka pokazuje da su sudionici bili svjesni težine položaja u kojem su se našli Srbi iz Krajine, a posebno oni u Kninu, i da su znali da neće biti preteško istjerati ih. U tim okolnostima, članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva odlučili su cijele gradove tretirati kao cilj inicijalnog topničkog napada. Deportacija Srba iz Krajine velikim je dijelom ostvarena putem protupravnih napada na civile i civilne objekte u Kninu, Benkovcu, Obrovcu i Gračacu, za koje je Raspravno vijeće utvrdilo da su izvedeni na diskriminatornim osnovama. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su protupravni napadi na civile i civilne objekte također uključivali namjeru i da ulaze u okvir cilja udruženog zločinačkog pothvata.

2312. Čim su Srbi istjerani iz Krajine, članovi hrvatskog političkog i vojnog čelništva poduzeli su razne mjere na političkoj i zakonodavnoj razini, cilj kojih je bio da se spriječi njihov povratak. To je uključivalo restriktivne i diskriminatorne mjere u vezi s imovinom i domovima Srba iz Krajine. Intencija tih mjera bila je postići da uklanjanje

sprskog stanovništva Krajine postane trajno. Raspravno vijeće stoga konstatira da je udruženi zločinački pothvat također predstavljao ili je uključivao uvođenje restriktivnih i diskriminatornih mjera kao progon, zločin protiv čovječnosti.

2313. Raspravno vijeće je u poglavljima 4.2, 5.5.2 i 5.6.2 konstatiralo da su hrvatske vojne snage i Specijalna policija, tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica, u Krajini počinile djela uništavanja imovine i pljačkanja širokih razmjera. Međutim, dokazi, posebno izjave date na sastancima i pred javnošću, prenesene u poglavljima 6.2.2-6.2.5, ne ukazuju na to da su članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva imali namjeru da imovina čiji su vlasnici ili stanari bili Srbi iz Krajine bude uništena ili opljačkana. Nadalje, ti dokazi ne ukazuju ni na to da su članovi čelništva inicirali ili podržavali ta djela. Naime, u dokazima se mogu naći primjeri više sastanaka i izjava (vidi primjerice D409, P470 i D1451) koji ukazuju na to da čelništvo, uključujući Tuđmana, nije odobravalo uništavanje imovine. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće ne zaključuje da je cilj udruženog zločinačkog pothvata uključivao uništavanje i pljačkanje imovine.

2314. Na osnovi gore rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su članovi hrvatskog političkog i vojnog vodstva dijelili zajednički cilj trajnog uklanjanja srpskog civilnog stanovništva iz Krajine putem sile ili prijetnje silom, što je predstavljalo ili je uključivalo progon (deportacija, prisilno premještanje, protupravni napadi na civile i civilne objekte, te diskriminacijske i restriktivne mjere), deportacija i prisilno premještanje. Cilj udruženog zločinačkog pothvata bio je broj Srba koji će ostati u Krajini svesti na minimum, ali ne potpuno ukloniti srpsko civilno stanovništvo.

2315. Na osnovi zaključaka iz poglavlja 6.2.2 u vezi s Brijunskim sastankom i zaključaka u vezi s protupravnim napadima na civile i civilne objekte 4. i 5. kolovoza 1995., Raspravno vijeće konstatira da je udruženi zločinački pothvat počeo postojati najkasnije na kraju srpnja 1995. godine. Nadalje, uzimajući u obzir zaključke u poglavljima 6.2.3 i 6.2.4 i zaključujući na osnovi dokaza o zločinima počinjenim u Krajini u kolovozu i rujnu 1995. (vidi poglavlja 4 i 5), Raspravno vijeće konstatira da je taj udruženi zločinački pothvat postojao tijekom cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica.

2316. Franjo Tuđman bio je glavni sudionik svih važnih sastanaka na kojima se raspravljalo o pitanjima u vezi s udruženim zločinačkim pothvatom. On se pobrinuo da se njegove ideje pretvore u politiku i djelovanje zahvaljujući moći svog položaja

predsjednika države i vrhovnog zapovjednika oružanih snaga. Međutim, neke od njegovih ideja i planova doživjele su preinake uslijed bojazni od oštre kritike međunarodne zajednice ili zbog toga što bi njihova provedba podrazumijevala nedvosmisleno ignoriranje osnovnih zakonskih načela. Kako pokazuju mnogobrojne izjave iznijete u javnosti ili na sastancima, prenesene osobito u poglavlju 6.2.3, Tuđman je Krajinu namjeravao naseliti Hrvatima. Uzimajući u obzir rasprave vođene na Brijunskom sastanku i događaje što su uslijedili, Raspravno vijeće konstatira da je on, u u tu svrhu, namjeravao ukloniti srpsko civilno stanovništvo putem sile što je uključivalo i kaznena djela u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata. Za ostvarenje tog cilja Tuđman je angažirao, regrutirao i koristio dijelove hrvatskog političkog i vojnog aparata. To je uključivalo hrvatske vojne snage, HV (i VP), te Specijalnu policiju. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da je Franjo Tuđman, koji je bio glavni politički i vojni vođa u Hrvatskoj prije, tijekom i nakon razdoblja na koje se odnosi Optužnica, bio ključni pripadnik udruženog zločinačkog pothvata.

2317. Tuđman je oko sebe okupio skupinu političkih i vojnih dužnosnika koji su radili zajedno s njim na ostvarenju tog cilja. Među njima su bili Gojko Šušak, ministar obrane i blizak Tuđmanov suradnik, i Zvonimir Červenko, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske. Šušak i Červenko bili su sudionici važnih sastanaka s Tuđmanom na kojima se raspravljalo o tom cilju i njegovoj provedbi. To se osobito odnosi na Brijunski sastanak, ali i na kasnije sastanke održane u kolovozu i rujnu, na kojima su se vodile rasprave o pitanju kakvu ulogu može vojno i upravno ustrojstvo te angažiranje vojnih postrojbi odigrati u rješavanju "demografske situacije Hrvatske", to jest, u ponovnom naseljavanju Hrvatima Krajine u kojoj više nema Srba. Na osnovi rečenoga, Raspravno vijeće konstatira da su i Šušak i Červenko bili pripadnici udruženog zločinačkog pothvata.

2318. Jure Radić je bio sudionik mnogih sastanaka s Tuđmanom i drugima, na kojima se raspravljalo o pitanjima u vezi s udruženim zločinačkim pothvatom. U svojstvu tadašnjeg potpredsjednika Vlade i ministra obnove i razvitka, Radić je imao važan položaj i koristio ga je za promicanje Tuđmanovih ideja o ponovnom naseljavanju Krajine Hrvatima. Njegova je zadaća bila ustrojavanje programā "povratka" Hrvata u Krajinu. Prema tim programima, Hrvati su imali dobiti imovinu i domove Srba iz Krajine koji su otišli. Dokazi ne potvrđuju nikakvu umiješanost Radića u operaciju Oluja ili u vojnu problematiku. Njegova uloga i djelovanje postali su važni nakon što su

Srbi iz Krajine napustili svoje domove i Hrvatsku. Raspravno vijeće konstatira da je i Radić bio pripadnik udruženog zločinačkog pothvata.

2319. Raspravno vijeće konstatira da su, osim gorespomenutih, pripadnici udruženog zločinačkog pothvata bile i druge osobe iz hrvatskog političkog i vojnog vodstva, to jest, sudionici sastanaka s Predsjednikom prikazanih u poglavljima 6.2.2-6.2.4, koji su bili bliski Tuđmanovi suradnici. Raspravno vijeće će se pitanjem jesu li optuženici bili pripadnici udruženog zločinačkog pothvata baviti u poglavljima 6.3-6.5.

2320. Raspravno vijeće konstatira da su hrvatski visoki vojni dužnosnici, uključujući Tuđmana, Šuška i Červenka, hrvatske vojne snage i Specijalnu policiju koristili za počinjenje kaznenih djela u okviru cilja udruženog zločinačkog pothvata. Hrvatske vojne snage uključivale su HV i VP, ali i postrojbe HVO-a stavljene pod zapovjedništvo zapovjednika HV-a. Na Brijunskom sastanku, Tuđman i visoki vojni dužnosnici raspravljali su o načinu na koji valja upotrijebiti vojne snage kako bi se osiguralo da ne samo Srpska vojska Krajine, nego i srpsko civilno stanovništvo, napusti Krajinu. Jedan od načina, koji je na kraju i upotrijebljen, sam je po sebi kazneno djelo, odnosno, protupravni napadi na civile i civilne objekte u više gradova u Krajini. Ti napadi izvedeni su topništvom HV-a s postrojbama Zbornog područja Split pridodanim Specijalnoj policiji. Raspravno vijeće ne konstatira da su pripadnici udruženog zločinačkog pothvata za počinjenje kaznenih djela koristili snage MUP-a, uz iznimku Specijalne policije. Raspravno vijeće stoga neće uzeti u obzir incidente za koje je utvrdilo da su počinitelji bile snage MUP-a, uz iznimku Specijalne policije.

2321. Raspravno vijeće zaključuje da zajednički cilj nije predstavljao ni uključivao počinjenje kaznenih djela progona (nestanak osoba, bezobzirno razaranje, pljačkanje, ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje i protupravno zatočivanje), uništavanja imovine, pljačkanja, ubojstva, nehumanih djela i okrutnog postupanja. U poglavljima 6.3-6.5, Raspravno vijeće će utvrditi jesu li optuženici bili pripadnici udruženog zločinačkog pothvata te, ako to jest slučaj, jesu li imali svijest o tome da su gorenavedena kaznena djela moguća posljedica ostvarivanja udruženog zločinačkog pothvata i jesu li u njemu sudjelovali sa sviješću o tome.

6.3 Odgovornost Ante Gotovine

6.3.1 Uvod

2322. Raspravno vijeće je u vezi s navodima o doprinosu Ante Gotovine UZP-u posebno razmotrilo paragrafe 17 i 18 Optužnice. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da se u materijalnom smislu dijelovi tih paragrafa preklapaju u opisu istog ponašanja o kojem se iznose navodi. Shodno tomu Raspravno vijeće je ponašanje za koje se Gotovina tereti rekonstruiralo na način koji slijedi dolje u tekstu.

6.3.2 Gotovinino zapovijedanje snagama Zbornog područja Split i njegovo sudjelovanje u planiranju njihove operativne upotrebe

2323. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio time što je vodio i zapovijedao postrojbama Zbornog područja Split ili tom zbornom području pridodanim postrojbama i svojim sudjelovanjem u planiranju njihove operativne upotrebe tijekom operacije Oluja i nakon nje.²⁴⁵²

2324. S tim u vezi Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.1.1, 3.1.2, 4.4.3, 5.8.2 (i) te 6.2.2, odnosno da je Gotovina u razdoblju na koje se odnosi optužnica bio zapovjednik Zbornog područja Split (3.1.1), da je bio jedan od sudionika brijunskog sastanka 31. srpnja 1995. (6.2.2) i da granatiranje nekoliko gradova koje je 4. i 5. kolovoza 1995. izvršio HV predstavlja protupravne napade na civile i civilne objekte (5.8.2 (i)). Na temelju dokaznog predmeta P1125, čiji se prikaz daje u

²⁴⁵² Optužnica, par. 17(a), "osnovali i organizirali, zapovijedali, naređivali, upravljali, omogućavali, sudjelovali, podržavali, održavali i/ili rukovodili HV-om, vojnom policijom, Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama, putem kojih su provodili i realizirali ciljeve udruženog zločinačkog pothvata i preko kojih su počinili razna kaznena djela, kao što su prisilno premještanje i deportacija, pljačkanje i uništavanje imovine, ubojstva i nečovječno postupanje, za koja se optuženi terete u ovoj Spojenoj optužnici"; Optužnica, par. 18(a), " najkasnije od srpnja 1995. sudjelovao u planiranju i pripremi operativne uporabe hrvatskih snaga u operaciji "Oluja" i operacijama i/ili akcijama koje su u vezi s njom kontinuirano vršene barem do 30. rujna 1995."; Optužnica, par. 18(b), "najkasnije od 4. kolovoza pa do 30. rujna 1995., rukovodio i zapovijedao svim postrojbama, elementima i pripadnicima HV-a Zbornog područja Split ili pridodanih Zbornom području Split, i drugim snagama koje su stavljene pod njegovo zapovjedništvo i djelovale su i/ili se nalazile u južnom dijelu područja Krajina, upravljajući, omogućavajući, podržavajući i izdavajući im zapovijedi za vrijeme operacije "Oluja" i operacija i/ili akcija koje su u vezi s njom kontinuirano vršene"; Optužnica, par. 18(c), " barem do 30. rujna 1995. nastavio rukovoditi i zapovijedati snagama HV-a koje su i dalje bile razmještene u južnom dijelu područja Krajina u sklopu Zbornog područja Split ".

poglavlju 4.4.3, Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina izdao zapovijed za taj protupravni napad.

6.3.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba

2325. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio stvaranjem i/ili podržavanjem hrvatskih političkih smjernica, na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela protiv osoba srpske nacionalnosti.²⁴⁵³

2326. Što se tiče Gotovine, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(b) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.3.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak

2327. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio podržavanjem širenja (lažnih) informacija i propagande među Srbima iz Krajine i/ili svojim sudjelovanjem u tome, a s namjerom da se Srbi navedu na napuštanje tog područja.²⁴⁵⁴

2328. Što se tiče Gotovine, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(c) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.3.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne

2329. Prema navodima iz Optužnice, Ante Gotovina je UZP-u doprinio time što je, na primjer, tolerirao, poricao, umanjivao ili prikrivao kaznena djela koja su njegovi podređeni počinili nad Srbima ili je pak takva djela propustio spriječiti, kao i time što nije provjeravao jesu li u vezi s navodima i/ili istragama u vezi s tim djelima poduzeti

²⁴⁵³ Optužnica, par. 17(b), "inicirali, zagovarali, planirali, pripremali, sudjelovali, podržavali i/ili potpomagali stvaranje, formuliranje, širenje i/ili provođenje hrvatskih političkih, državnih i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata".

odgovarajući koraci.²⁴⁵⁵ Raspravno vijeće će redom analizirati dokaze o mjerama koje je Gotovina poduzeo kako bi se zločini spriječili, njegovom znanju o kaznenim djelima za koja se navodi da su ih počinili njegovi podređeni i mjerama koje je poduzeo kako bi se kaznena djela istražila.

2330. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na mjere koje je Gotovina poduzeo u vezi sa sprečavanjem zločina svojih podređenih. Gotovina je odobrio nedatirani Plan mjera političke djelatnosti postrojbi OG Sjever, koji je sastavio pomoćnik zapovjednika za političku djelatnost OG Sjever, Petar Škorić.²⁴⁵⁶ Prema tom planu, do 4. kolovoza 1995. trebalo je obaviti sljedeće. “Zapovjednik” je trebao upoznati pripadnike postrojbi s postupanjem u zaposjednutim naseljima i s ratnim plijenom. Zapovjednici postrojbi i pomoćnici zapovjednika za političku djelatnost trebali su postrojbe upoznati s potrebom sprečavanja paleži i uništavanja većih naseljenih mjesta i gradova. “Zapovjednik” je također trebao ukazati pripadnicima postrojbi na odnos prema civilima i ratnim zarobljenicima, sukladno Ženevskoj konvenciji.²⁴⁵⁷

2331. Gotovina je 9. kolovoza 1995. zapovjedio da 72. bojna VP, u suradnji s MUP-om, vrši osiguranje i nadzor teritorija, te ostale vojno-policijske zadaće, i da osigurava istaknuto zapovjedno mjesto ZP-a Split i zapovjedna mjesta OG Otrić i OG Sajković.²⁴⁵⁸ Gotovina je također zapovjedio da su zapovjednici svih razina zapovijedanja i djelatnici SIS-a u suradnji s tijelima Vojne policije dužni sprečavati

²⁴⁵⁴ Optužnica, par. 17(c), “poticali, podržavali, potpomagali, omogućavali i/ili sudjelovali u širenju informacija, dezinformacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih navedu na napuštanje tog područja”.

²⁴⁵⁵ Optužnica, par. 17(d), “promicali, poticali, omogućavali i/ili tolerirali počinjenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima koji su ostali”; Optužnica, par. 17(e), “promicali, poticali, dozvoljavali, potpomagali i tolerirali počinjenje kaznenih djela nad Srbima time što nisu podnosili kaznene prijave i/ili poduzimali istrage o kaznenim djelima ili navodima o kaznenim djelima počinjenim nad Srbima, nisu provjeravali jesu li u vezi s takvim navodima i/ili istragama poduzeti koraci, i/ili izricali kazne ili stegovne mjere podređenom ljudstvu i drugima u hrvatskim organima ili snagama nad kojima su imali stvarnu kontrolu za kaznena djela počinjena nad Srbima”; Optužnica, par. 17(f), “sudjelovali, potpomagali, omogućavali ili podržavali pokušaje da se kaznena djela koja su nad Srbima počinile hrvatske vlasti i snage poreknu, prikriju i/ili umanje, između ostalog, davanjem lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija međunarodnim organizacijama, promatračima, istražiteljima i javnosti”; Optužnica, par. 18(d), “dozvoljavao, poricao kažnjive radnje koje su bile u tijeku i/ili umanjivao njihov značaj te, u okviru toga, između ostalog, sudjelovao u pružanju lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija o počinjenim kaznenim djelima, znajući da su u tijeku rasprostranjeno uništavanje i pljačka imovine srpskih civila, kao i protupravno ubijanje i nečovječno postupanje prema Srbima iz Krajine”; Optužnica, par. 18(e); “nije uspostavio ni održavao red, mir i stegu među svojim podređenima, sprečavao kaznena djela počinjena nad Srbima iz Krajine niti kažnjavao njihovo počinjenje”.

²⁴⁵⁶ Vladimir Gojanović, T. 3046-3053; D201 (Plan mjera političke djelatnosti postrojbi OG Sjever koji je odobrio Gotovina, nedatirano).

²⁴⁵⁷ D201 (Plan mjera političke djelatnosti postrojbi OG Sjever koji je odobrio Gotovina, nedatirano), str. 2.

svako ponašanje “koje nije u skladu s pozitivnim zakonskim propisima i koje može dovesti do narušavanja sigurnosti zapovjedništava, postrojbi i pojedinaca”, da se protiv neodgovornih pojedinaca imaju poduzimati stegovne mjere, a zarobljenici privoditi u prostorije 72. bojne VP.²⁴⁵⁹

2332. Gotovina je 10. kolovoza 1995. OG Zadar i OG Šibenik izdao zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera. Na temelju informacija dobivenih s područja koja je HV stavio pod svoju kontrolu, naložio je da se samoinicijativno kretanje pripadnika HV-a bez znanja nadređenog zapovjednika na tim područjima zabrani kako bi se spriječilo otuđivanje imovine i nestegovno ponašanje te očuvali životi. Operativnim grupama je nadalje zapovjedio da poduzmu sve potrebne mjere za provedbu vojne stege i održavanje reda u zoni odgovornosti, da spriječe paljenje i sve ostale protuzakonite radnje, a da protiv svakog počinitelja nestegovnog ponašanja poduzimaju energične mjere. Pripadnicima HV-a je uz to zapovjedio da pružaju pomoć ekipama za asanaciju terena.²⁴⁶⁰ Na temelju Gotovinine zapovijedi od 10. kolovoza 1995. pukovnik Danijel Kotlar izdao je 12. kolovoza 1995. zapovijed o provedbi.²⁴⁶¹

2333. **Ljiljana Botteri**, pomoćnica zapovjednika za pravne poslove ZP-a Split tijekom i nakon operacije Oluja,²⁴⁶² izjavila je da je Gotovina predsjedao sastancima zapovjedničkog tima ZP-a Split, kojima su uz nju prisustvovali drugi zamjenici, pomoćnici i načelnici odjela i na kojima je Gotovina uvijek pokretao pitanja vezana za red i mir, a slale su se i zapovijedi kojima se podsjećalo sve vojne postrojbe da se ponašaju u skladu s pravilima međunarodnog humanitarnog prava.²⁴⁶³

2334. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na predložene dokaze koji konkretno ukazuju na to da je Gotovina znao da njegovi podređeni vrše navedena kaznena djela. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,²⁴⁶⁴ u svojem je svjedočenju rekao da se s Gotovinom sastao u dva

²⁴⁵⁸ D281 (Gotovininina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 10, 14.

²⁴⁵⁹ D281 (Gotovininina zapovijed za aktivnu obranu, 9. kolovoza 1995.), str. 16.

²⁴⁶⁰ D204 (Gotovininina zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁴⁶¹ D205 (Kotlarova zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera, 12. kolovoza 1995.).

²⁴⁶² P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 11, 30-31; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 15; P1017 (Izvešće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 1.

²⁴⁶³ P1005 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 20. siječnja 2004.), par. 48; P1006 (Ljiljana Botteri, izjava svjedoka, 8. studenog 2007.), par. 15, 24.

²⁴⁶⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

navrata prije napada HV-a od 4. kolovoza 1995.²⁴⁶⁵ Na prvom sastanku, koji je održan u Zadru prije no što je Forand preuzeo zapovjedništvo nad Sektorom Jug, Gotovina je Forandu i njegovom prethodniku generalu Kotilu održao “lekciju iz povijesti” i iskazao svoje nezadovoljstvo UN-om, optuživši ga za pristranost.²⁴⁶⁶ Gotovina je zaniijekao da su njegovi vojnici na Livanjskom polju u Bosni i Hercegovini i da iz topničkog naoružanja otvaraju vatru na civile u dolini Cetine.²⁴⁶⁷ Gotovina je izjavio da se na tom području nalaze snage bosanskih Hrvata i da on tamo nema nikakvih vojnika. Gotovino se ponašanje nakon sastanka promijenilo, postao je prijateljski raspoložen i s Forandom je razgovarao na francuskom.²⁴⁶⁸ Forand je 9. srpnja 1995. Gotovini poslao prosvjedno pismo u vezi sa šest topničkih projektila koji su prema zapažanjima UN-a ispaljeni u podne 5. srpnja 1995. s položaja na Dinari, koja je bila pod kontrolom HV/HVO-a na područje Cetine u općini Civljane.²⁴⁶⁹ Forand je 12. srpnja 1995. Gotovini poslao još jedno prosvjedno pismo, u kojem se žali na oko 42 topnička i šest tenkovskih projektila s položaja na Dinari, koja je bila pod kontrolom HV/HVO-a, upućenih na područje Cetine, a čije je opaljenje primijetilo osoblje UN-a 9. jula 1995. ujutro između 5:00 i 5:20 sati.²⁴⁷⁰ Forand je napisao da je ranjeno četvoro civila i da su razorene četiri kuće na području na kojem nema vojnih ciljeva. U istom pismu Forand se poziva na prethodne prosvjede i primjećuje da Gotovino nepoštovanje Predsjedničke izjave Vijeća sigurnosti UN-a od 16. lipnja 1995. predstavlja ozbiljan povod za zabrinutost. Forand Gotovinu poziva da se, u interesu mira, ponaša suzdržano i strpljivo i u svojem pismu kaže da uporaba sile nije bila opravdana.²⁴⁷¹ Nakon što je poslano ovo pismo, otprilike dva tjedna nije bilo nikakvog granatiranja.²⁴⁷² Na drugom sastanku Foranda i Gotovine, održanom 19. srpnja 1995., Forand se Gotovini žalio zbog otvaranja vatre s Dinare na dolinu Cetine, a Gotovina je ponovno zaniijekao da s tim ima ikakve veze.²⁴⁷³ Forand je 31. srpnja 1995. Gotovini uputio još jedno pismo, u kojem se žali da se tijekom prethodnih dana s položaja

²⁴⁶⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4-5.

²⁴⁶⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2; Alain Forand, T. 4106, 4183.

²⁴⁶⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2; Alain Forand, T. 4107.

²⁴⁶⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2.

²⁴⁶⁹ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 3; Alain Forand, T. 4106-4107; P334 Prosvjedno pismo Alaina Foranda upućeno Anti Gotovini, 9. srpnja 1995.).

²⁴⁷⁰ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 3; Alain Forand, T. 4108-4109; P335 Prosvjedno pismo Alaina Foranda upućeno Anti Gotovini, 12. srpnja 1995.).

²⁴⁷¹ P335 (Prosvjedno pismo Alaina Foranda upućeno Anti Gotovini, 12. srpnja 1995.).

²⁴⁷² Alain Forand, T. 4111-4112, 4367.

HV/HVO-a u Bosanskom Grahovu otvarala vatra na položaje UN-a u Strmici, općina Knin.²⁴⁷⁴

2335. Forand je 4. kolovoza 1995., nakon što je iz baze UN-a promatrao granatiranje Knina i nakon što je od svojih postrojbi primio informacije o tomu što se događa u Sektoru Jug, Gotovini uputio pismo kojim traži trenutačan prestanak HV-ovog granatiranja Knina i drugih područja nastanjenih civilnim stanovništvom.²⁴⁷⁵ U pismu stoji sljedeće:

Najodlučnije prosvjedujem zbog ničim izazvanog napada topništva na Knin, Drniš Medak, Bunić, Benkovac i Kistanje. Ti napadi su prouzrokovali brojne žrtve među civilnim stanovništvom kao i veliku materijalnu štetu. Zahtijevam da se ovi napadi odmah obustave. Smatram da je ovo agresija na nenaoružane civile potpuno suprotna odredbama međunarodnog humanitarnog prava, te ću o svim ovim napadima pripremiti detaljnu dokumentaciju u svrhu provođenja istrage od strane međunarodnih vlasti.

Također prosvjedujem zbog zauzimanja brojnih promatračkih postaja kao i zbog namjernog gađanja drugih. Ovo je sasvim nedopustivo. Zahtijevam da se povučete iz zone razdvajanja. Očito je da su vaše snage napale Srbe ničim izazvane.

Forand je u svojem svjedočenju rekao da je ovo pismo pokušao dostaviti na način koji se u prethodnim situacijama pokazao učinkovit i da nikada na njega nije primio odgovor.²⁴⁷⁶ Kada se **Andrew Leslie**, načelnik stožera Sektora Jug UNCRO-a u Kninu od 1. ožujka to 7. kolovoza 1995., časnik s velikim topničkim iskustvom,²⁴⁷⁷ 7. kolovoza 1995. sastao s Lukovićem, Gotovininim časnikom za vezu, Luković je znao za to pismo, bio je upoznat s njegovim sadržajem i značajem, no Leslie se nije sjećao je li mu Luković rekao kada je pismo vidio po prvi put.²⁴⁷⁸

²⁴⁷³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 2-3; Alain Forand, T. 4106, 4111; D157 (Izvanredno izvješće IZM-a HV-a Zadar, 20. srpnja 1995.), str. 1-2.

²⁴⁷⁴ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 4; P336 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 31. srpnja 1995.).

²⁴⁷⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 9-10; Alain Forand, T. 4114-4117, 4455-4458; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 5.

²⁴⁷⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 10; Alain Forand, T. 4115-4116, 4122-4123, 4175, 4180-4183, 4459-4461; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 5.

²⁴⁷⁷ Andrew Leslie, T. 1930-1931, 1933-1936, 2099, 2189, 2195-2196; P84 (Izvješće o mogućim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, s potpisom Andrewa Lesliea, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁴⁷⁸ Andrew Leslie, T. 1953, 2004, 2099-2100.

2336. Forand je 5. kolovoza 1995. Gotovini napisao pismo kojim je zatražio hitni sastanak s “vojnim guvernerom područja” kako bi s njim raspravio niz hitnih pitanja kao što su ponovna uspostava slobode kretanja za UN, značajan razmjjer uništavanja i pljačke te briga za civilno stanovništvo, uključujući raseljene osobe.²⁴⁷⁹ Tim pismom Forand Gotovinu također obavještava o teškoj situaciji u bazi UN-a, u kojoj se nalazilo više od 700 raseljenih osoba i 35 bolničkih pacijenata, i izražava zabrinutost što HV nije u potpunosti pod kontrolom.²⁴⁸⁰ Pismo je poslano na isti način kao i pismo od 4. kolovoza 1995.²⁴⁸¹

2337. Raspravnom vijeću su predloženi dokazi o sastanku zapovjednika HV-a, održanom 6. kolovoza 1995. na kninskoj tvrđavi. Na sastanku je Gotovina bio ljut zbog toga što u gradu Kninu još nije uspostavljen red iako su tog dana u 17:00 sati grad trebali posjetiti mnogobrojni hrvatski i strani uzvanici.²⁴⁸² Rekao je da je “operacija” izvedena uredno, po planu i na najvišoj razini u vojničkom smislu, no da je poslije “akcije” zavladao “kaos”, a ljudi se ponašaju kao “razmažena dica, opuštena, bez ikakve odgovornosti”.²⁴⁸³ Gotovina je naglasio da nije na zapovjedniku da se nakon bitke brine kako će profunkcionirati grad i da je to odgovornost drugih struktura vlasti, odnosno VP, SIS-a, političke djelatnosti, zdravstvene struke i logistike. Cijelu situaciju je nazvao “sramotnom”, rekavši da “[b]arbari, vandali rade ovako! Oni koji su plaćeni po ratnom plijenu i ratuju po ratnom plijenu!”. Gotovina je kazao da su zapovjednici postrojbi od Sinja do Knina zaduženi da s inženjerijom srede cijeli put.²⁴⁸⁴ Rekao je nadalje da vojna policija kontrolira Knin i da je postavila punktove sa svojim ljudima, da provjerava vozila, patrolnim vozilima obilazi grad i da je uspostavila suradnju s civilnim vlastima i civilnom policijom sve dok general Čermak ne preuzme sve konce u svoje ruke.²⁴⁸⁵ Prema Gotovininim riječima, ako se Čermaka ostavi samog, ništa neće biti spremno do 17:00 sati i u gradu će biti “kaos”. Upitao je prisutne na sastanku jesu li svjesni da dolaze predsjednik hrvatske vlade, ministar prometa, strani veleposlanici, i toga kakva će slika otići u svijet. Rekao je da “[ć]e ući u ovakav grad kojim je prošla Hrvatska vojska i koji Hrvatska vojska još uvijek ima pod kontrolom zato što ga civilne strukture još nisu preuzele”. Što se tiče sigurnosti,

²⁴⁷⁹ P347 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 5. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁴⁸⁰ P347 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 5. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁴⁸¹ Alain Forand, T. 4122.

²⁴⁸² D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 1-3.

²⁴⁸³ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 1-2.

²⁴⁸⁴ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 2

Gotovina je naglasio da ona mora biti organizirana i da VP mora slušati, biti tehnički izvršitelj, čuvar Pravilnika oružanih snaga i da mora garantirati njegovo izvršenje i primjenu na terenu. Osvrnuvši se na političku djelatnost Gotovina je izjavio da na ulicama nije vidio plakate, niti zastave na glavnim objektima. Netko je napomenuo da se sve to rješava u trenutku dok oni razgovaraju, na što je Gotovina odgovorio da su svoje poslove trebali obaviti tijekom noći, upitavši što su radili od svojeg dolaska u Knin.²⁴⁸⁶ Ivan Čermak je rekao na sastanku da se “potpuno” slaže s generalom Gotovinom, i opisao ga kao “izrazito ljutog” zbog toga što su obojica dobili zadatak “da to bude uređeno”.²⁴⁸⁷

2338. **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i **EZ-om** za Sektor Jug od 1992. i tijekom 1995.,²⁴⁸⁸ bio je također prisutan na sastanku u kninskoj tvrđavi, kojem je prisustvovao i **Karolj Dondo**,²⁴⁸⁹ časnik HV-a za vezu s UN-om i **EZ-om** u Sektoru Jug 1995. godine.²⁴⁹⁰ Na sastanku je Gotovina rekao zapovjednicima da konsolidiraju i pregrupiraju snage. Prema Lukovićevim riječima, Gotovina je bio vrlo ljut zbog ponašanja nekih hrvatskih vojnika i optužio je zapovjednike da nedovoljno kontroliraju svoje ljude, što je sramotno za HV. Luković je izjavio da je Gotovinu čuo da tako govori i u nekim prethodnim situacijama i da je Gotovina bio osobito osjetljiv na izgled i ponašanje svojih vojnika.²⁴⁹¹ Gotovina je uz to na istom sastanku predstavio Čermaka.²⁴⁹²

2339. **Boško Džolić**, zapovjednik združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,²⁴⁹³ izjavio je da je tog tog dana, 6. kolovoza 1995., s uzdignutog položaja na kninskoj tvrđavi vidio kako se iz nekih sela oko Knina diže dim.²⁴⁹⁴ **Mate Laušić**,

²⁴⁸⁵ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 2-3.

²⁴⁸⁶ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 3.

²⁴⁸⁷ D792 (Video-snimka i transkript sastanka Gotovine, Čermaka i časnika HV-a), str. 4.

²⁴⁸⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

²⁴⁸⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁴⁹⁰ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 29; D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 8; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5.

²⁴⁹¹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 29.

²⁴⁹² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 30.

²⁴⁹³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izveštje general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

²⁴⁹⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 29; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 9.

načelnik Uprave VP-a od 5. ožujka 1992. do 30. prosinca 2002.,²⁴⁹⁵ izjavio je da se istog dana (6. kolovoza 1995.) u Kninu sastao s Gotovinom i Tuđmanom.²⁴⁹⁶ Od 16:00 do 20:00 sati Laušić, Gotovina i Tuđman obilazili su područje Knina i Drniša.²⁴⁹⁷

2340. **Forand** je nakon rata održao još sastanaka s Gotovinom, koji je u međuvremenu formirao zapovjedništvo u Kninu.²⁴⁹⁸ Jedan je sastanak održan 8. kolovoza 1995. u 9:20 sati na kninskoj tvrđavi.²⁴⁹⁹ Forand je izjavio da je na tom sastanku Gotovina bio očigledno ushićen i hvalio se hrvatskim vojnim uspjesima.²⁵⁰⁰ Forand se požalio na ograničenje kretanja, a Gotovina mu je rekao da je morao ograničiti slobodu kretanja UNCRO-a na glavne ceste zbog njihove vlastite sigurnosti.²⁵⁰¹ Forand se također požalio na nedostatak discipline Gotovinih vojnika, pljačku i palež u Kninu i cjelodnevnu bezrazložnu pucnjavu.²⁵⁰² Gotovina je Foranda s tim u vezi i u vezi sa svim drugim prigovorima uputio na Čermaka.²⁵⁰³ Gotovina je rekao da će Čermak ostati u Kninu dok ne bude uspostavljena civilna vlast.²⁵⁰⁴ Forand se nije sjećao da je Gotovina o Čermaku govorio kao o vojnom upravitelju, no on jest Čermaka Forandu prikazao kao osobu koja ima nadležnost nad kninskom regijom.²⁵⁰⁵ Što se tiče interno raseljenih osoba, Gotovina je rekao da će se od svih bivših pripadnika zatražiti da daju izjavu kako bi se pronašli ratni zločinci, a da će svi ostali koji nisu ratni zločinci biti evidentirani, nakon čega će moći prema vlastitoj želji otići ili ostati.²⁵⁰⁶

²⁴⁹⁵ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), str. 1, par. 1, 37-38, 48, 60.

²⁴⁹⁶ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 236-237.

²⁴⁹⁷ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 239.

²⁴⁹⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18, 20; Alain Forand, T. 4504; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4-5.

²⁴⁹⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 7; Alain Forand, T. 4126-4128, 4307, 4504, 4521; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁵⁰⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 5.

²⁵⁰¹ Alain Forand, T. 4307-4308; P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; P357 (Izvjeshće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4.

²⁵⁰² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 7; Alain Forand, T. 4127, 4201, 4203, 4505; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4.

²⁵⁰³ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 7; Alain Forand, T. 4126-4128, 4186, 4198; P357 (Izvjeshće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 4.

²⁵⁰⁴ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

²⁵⁰⁵ Alain Forand, T. 4126-4128.

²⁵⁰⁶ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

2341. Prema izvješću od 9. kolovoza 1995., koje je Gotovini uputio Mirko Klarić iz 6. domobranske pukovnije, 6. kolovoza 1995. su na prostor Miočić-Biočić-Kričke u drniškoj općini upali vojnici i civili iz smjera Drniša (iz zone odgovornosti 142. domobranske pukovnije), nakon čega je uslijedilo upadanje u kuće, paljenje, rušenje, te odvoženje bojne tehnike i drugih materijalnih sredstava.²⁵⁰⁷

2342. **Marko Rajčić**, načelnik topništva ZP-a Split u razdoblju od travnja 1993. do lipnja 1996.,²⁵⁰⁸ izjavio je da su časnici na čelu svih odjela u ZP-u Gotovini podnosili obavještajna izvješća u vezi s područjem operacije Oluja, što je radila i obavještajna uprava Glavnog stožera.²⁵⁰⁹ Tijekom operacije Oluja Gotovina je svake večeri sa zapovjednicima i načelnicima iz zapovjedništva ZP-a održavao redovita referiranja.²⁵¹⁰ Tim sastancima prisustvovao je zamjenik zapovjednika zadužen za političku djelatnost, no VP je rijetko bio prisutan.²⁵¹¹ Sastancima je prisustvovao i predstavnik djelatnika SIS-a, koji su bili zajedno s borbenim postrojbama HV-a tijekom operacije, koji je Gotovinu obavještavao o stanju na terenu.²⁵¹² Gotovina nije bio prisutan na referiranju 8. kolovoza 1995., a samo je nakratko svratio na referiranje 9. kolovoza 1995.²⁵¹³ Rajčić je rukovodio referiranjima u razdoblju od 8. do 11. kolovoza 1995. u Sajkoviću jer je Gotovina Rajčiću rekao da mora biti na jednom drugom mjestu, izvan tog područja.²⁵¹⁴

2343. Satnik Mario Tomasović je 12. kolovoza 1995. s istaknutog zapovjednog mjesta u Zadru u ime pomoćnika zapovjednika za političku djelatnost ZP-a Split izdao upozorenje pomoćnicima zapovjednika za političku djelatnost OG Sajković, OG Otrić i OG Vrba, te 72. bojni VP, s čime su upoznati i zapovjednik ZP-a Split i zapovjednik ZM-a Knin. Tomasović je konstatirao da je zbog neodgovornosti i neprimjerenog ponašanja pojedinih vojnika, dočasnika i časnika u pitanje doveden uspjeh operacije Oluja i da su kompromitirani HV i Hrvatska. Napomenuo je nadalje da se iz tog razloga, a slijedeći politiku predsjednika Tuđmana i Ministarstva obrane, na “oslobođenom prostoru” moraju odmah spriječiti daljnje paljenje i devastiranje

²⁵⁰⁷ P1135 (Izvješće Mirka Klarića, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁵⁰⁸ D1425 (Marko Rajčić, izjava svjedoka, 13. veljače 2009.), par. 1; Marko Rajčić, T. 16236, 16275; P2323 (Službena zabilješka VP o obavijesnom razgovoru s Rajčićem, 11. srpnja 2008.), str. 1.

²⁵⁰⁹ Marko Rajčić, T. 16459-16460.

²⁵¹⁰ Marko Rajčić, T. 16488, 16504.

²⁵¹¹ Marko Rajčić, T. 16488, 16504-16505.

²⁵¹² Marko Rajčić, T. 16488-16489, 16495.

²⁵¹³ Marko Rajčić, T. 16496.

²⁵¹⁴ Marko Rajčić, T. 16496, 16505.

objekata i imovine, ubijanje stoke, otuđivanje imovine i neprimjeren odnos prema preostalim civilima, ratnim zarobljenicima i mirovnim snagama.²⁵¹⁵ Satnik Vinko Šupe, iz vojne pošte 1108 Drniš ZP-a Split, slično je upozorenje izdao 14. kolovoza 1995. svim pomoćnicima zapovjednika za političku djelatnost 142. domobranske pukovnije.²⁵¹⁶ Istoga je dana i v.d. zapovjednika 112. brigade Zadar satnik Ivan Ivković svojim podređenim postrojbama uputio slično upozorenje.²⁵¹⁷

2344. Kao što je rečeno u poglavlju 6.2.5, Morić je 17. kolovoza 1995. obavijestio Laušića da se na oslobođenom području svakodnevno pale kuće i pljačka imovina. Idućeg je dana ta informacija prosljeđena, između ostalih, i Gotovini.²⁵¹⁸

2345. Drugi sastanak Gotovine s **Forandom** održan je 5. rujna 1995. u 10:15 sati na Gotovinin zahtjev.²⁵¹⁹ Forand je izjavio da je Gotovina bio u vrlo blagonaklonom raspoloženju i da mu je želio pokazati svoj novi ured, za koji je kazao da će u njemu provesti zimu.²⁵²⁰ Prisutni su bili i Forandov zamjenik i viši časnik za vezu Tymchuk.²⁵²¹ Forand je upitao Gotovinu zašto on, kao vojnik, ne stane na kraj pljački i paležu kuća.²⁵²² Gotovina je odgovorio da neke od stvari koje se događaju ne može kontrolirati i da je to način na koji se njegovi ljudi (vojnici i civili) svete za ono što su Srbi činili 1991. godine.²⁵²³ Forand je izjavio da je bilo jasno da Gotovina zna tko čini te zločine, ali mu se činilo da je Gotovini teško kontrolirati situaciju. Izgledalo je da Gotovina nije zadovoljan time što se događa jer je to stvaralo negativnu sliku o HV-u.²⁵²⁴ Forand je u svojem iskazu rekao da se Gotovinina glavna poruka na tom sastanku odnosila na izbjeglice u bazi UN-a budući da je on izjavio da Forand pruža

²⁵¹⁵ P918/D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁵¹⁶ D647 (Upozorenje koje je izdao satnik Vinko Šupe, 14. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵¹⁷ D648 (Upozorenje koje je izdao satnik Ivan Ivković, 14. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵¹⁸ P877 (Zapovijed general-bojnika Mate Laušića o suradnji s MUP-om, s dopisom Joška Morića, 18. i 17. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵¹⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18, 25-26; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8; Alain Forand, T. 4168-4169, 4253, 4504; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 4; P407 (Dopis Ante Gotovine upućen generalu Zvonimiru Červenku, 13. rujna 1995.), str. 1.

²⁵²⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 26; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 4.

²⁵²¹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 26; Alain Forand, T. 4168-4169.

²⁵²² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 18-19; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8.

²⁵²³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 19; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 8; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 4.

utočište ratnim zločincima koje valja izručiti hrvatskim vlastima.²⁵²⁵ Raspravno vijeće je osim toga razmotrilo i dokazni predmet P396 (čiji prikaz se daje u poglavlju 6.4.6).

2346. **Lennart Leschly**, šef regionalnog centra PMEZ-a Zagreb od 6. srpnja 1995. i tijekom operacije Oluja,²⁵²⁶ izjavio je da je na jednom njegovom sastanku s Antom Gotovinom, održanom u tjednu od 17.-23. rujna 1995., Gotovina kritizirao međunarodnu zajednicu i rekao da ona nema pravo na – kako se izrazio – “moralno šamaranje” Hrvatske.²⁵²⁷ U svojem iskazu svjedok je rekao da mu je Gotovina kazao kako su “nove nacije prirodno nacionalističke” i da će i on, “jednom kada se povrati Sektor Istok,” vjerojatno postati liberalniji.²⁵²⁸ Leschly je također posvjedočio da je pitao Gotovinu postoji li potreba za izvanrednim stanjem kako bi se izbjegla ubijanja, pljačka i palež, na što je Gotovina odgovorio: “Koja ubijanja?”²⁵²⁹

2347. Prema izvješću tima PMEZ-a Knin od 20. rujna 1995., u kojem je također zabilježen ovaj sastanak, kada mu je postavljeno pitanje u vezi sa stalnim pljačkanjem, paležom i zlostavljanjem, Gotovina je odgovorio da policija mora ovladati situacijom i da je Hrvatska ipak država u kojoj se poštuju ustav, red i zakon.²⁵³⁰ U izvješću također stoji da je Gotovina prisutnima rekao da nema ništa protiv da Srbi žive u Hrvatskoj i da će svaki počinitelj zločina biti optužen, no dodao je da smatra da je ljudski mrziti neprijatelja koji je palio, pljačkao ili protjerao nečiju obitelj.²⁵³¹

2348. **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,²⁵³²

²⁵²⁴ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 19.

²⁵²⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 26; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3-4; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 4.

²⁵²⁶ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), str. 1, par. 9; Lennart Leschly, T. 9150-9152.

²⁵²⁷ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), par. 43; Lennart Leschly, T. 9162-9163; P893 (Tjedna ocjena situacije RC-a Zagreb koju je sastavio Lennart Leschly, 24. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵²⁸ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), par. 43-44; Lennart Leschly, T. 9164-9165, 9219-9221; P893 (Tjedna ocjena situacije RC-a Zagreb koju je sastavio Lennart Leschly, 24. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵²⁹ P888 (Lennart Leschly, izjava svjedoka, 6. veljače 2007.), par. 43; Lennart Leschly, T. 9161-9164, 9226-9227; P893 (Tjedna ocjena situacije RC-a Zagreb koju je sastavio Lennart Leschly, 24. kolovoza 1995.), str. 2; P895 (Izvješće Tima Knin PMEZ-a, 20. rujna 1995.), str. 1.

²⁵³⁰ Lennart Leschly, T. 9166-9167, 9213-9214; P895 (Izvješće Tima Knin PMEZ-a, 20. rujna 1995.), str. 1.

²⁵³¹ Lennart Leschly, T. 9167, 9217-9218; P895 (Izvješće Tima Knin PMEZ-a, 20. rujna 1995.), str. 1.

²⁵³² P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

izjavio je da je i on prisustvovao ovom sastanku 20. rujna 1995.²⁵³³ PMEZ je Gotovini iznio svoja opažanja da u pljačkanju sudjeluju uniformirani ljudi i vojnici.²⁵³⁴ Prema riječima ovog svjedoka, Gotovina je očekivao da civilne vlasti preuzmu odgovornost i nadležnost nad situacijom nakon vojne operacije i da vojni zapovjedni lanac neće snositi odgovornost za aktivnosti osoba koje nisu pripadnici vojske.²⁵³⁵ Svjedokovo izvješće s tog sastanka ne potvrđuje Leschlyjev opis Gotovinih riječi i odgovora, ali potvrđuje činjenicu da su Gotovini postavljena pitanja o ubijanjima, paležu i pljačkanjima.²⁵³⁶

2349. **Svjedok 174** je izjavio da je u listopadu 1995. imao jednosatni sastanak s Antom Gotovinom na generalovom zapovjednom mjestu u Kninu.²⁵³⁷ Svjedok 174 je rekao da tijekom sastanka Gotovina ni u jednom trenutku nije osporavao da su u Sektoru Jug počinjeni zločini i da se još uvek čine, no pritom nije eksplicitno priznao da su postrojbe pod njegovim zapovijedanjem za to odgovorne.²⁵³⁸ Svjedok 174 je izjavio da je Gotovina rekao da su ta djela počinili vojnici koji nisu profesionalci i da su ih mogle počinuti “teritorijalne snage”.²⁵³⁹

2350. **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,²⁵⁴⁰ izjavio je da se PMEZ 27. listopada 1995. sastao s Gotovinom u njegovom uredu u Kninu.²⁵⁴¹ Gotovina je spomenuo da se “tijekom operacije Oluja dogodilo nešto što se nije smjelo dogoditi”.²⁵⁴² Gotovina je izjavio da dočasnici HV-a nisu u dovoljnoj mjeri funkcionalni u smislu vođenja i zapovijedanja i da postoji potreba za njihovom izobrazbom kako bi se spriječila

²⁵³³ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 4; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 14; Stig Marker Hansen, T. 14928, 15046, 15054-15055.

²⁵³⁴ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 4; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 14; Stig Marker Hansen, T. 14929.

²⁵³⁵ Stig Marker Hansen, T. 14929, 15095-15096.

²⁵³⁶ Stig Marker Hansen, T. 15055-15056.

²⁵³⁷ P1281 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 6. studenog 2008.), str. 3-4; D898 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 25. rujna 2008.), str. 3-4.

²⁵³⁸ P1281 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 6. studenog 2008.), str. 3-5; D898 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 25. rujna 2008.), str. 7-8.

²⁵³⁹ P1281 (Svjedok 174, izjava svjedoka, 6. studenog 2008.), str. 4-5.

²⁵⁴⁰ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

²⁵⁴¹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 11; Søren Liborius, T. 8341, 8400, 8414; P821 (Liboriusova bilježnica, izvaci), str. 5; P822 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 28. listopada 1995.), str. 1; P823 (Liboriusova bilježnica, dijelovi), str. 1; D744 (Liboriusova bilježnica, 2. dio), str. 15; D749 (Preписка između hrvatskog časnika za vezu i PMEZ-a, 22. listopada 1995.), str. 1-2.

pljačka i ostale vrste nediscipliniranog ponašanja vojnika.²⁵⁴³ Liborius je uočio da su Gotovina i šef regionalnog centra PMEZ-a Zagreb u dobrim odnosima, zbog čega je Gotovini bilo teško da u vezi s određenim temama izgovara tek prazne riječi.²⁵⁴⁴ Prema Liboriusovim riječima, Gotovina je rekao da gardijske jedinice pod njegovim zapovjedništvom nisu odgovorne za zločine koja su počinili pripadnici HV-a, nego da su za to odgovorni vojnici HV-a koji su došli kasnije. Gotovina je rekao da su takva djela možda djelomično počinjena iz osвете.²⁵⁴⁵ Kada se počelo razgovarati o ubijanjima, paleži i pljačkanju koje su navodno počinili Gotovini profesionalni vojnici, Gotovina je šutio, a Liborius je to protumačio kao prešutno priznanje nedostatne kontrole.²⁵⁴⁶ Liborius je izjavio da je Gotovinu doživio kao vrlo eksplozivnog čovjeka koji je rijetko šutio.²⁵⁴⁷

2351. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je sva izvješća koja je primao od civilne i vojne policije o kaznenim djelima koja su se stalno vršila primao i Gotovina, koji je znao za zločine koji su se dogadali na terenu budući da je na raspolaganju imao vojnike na terenu i zapovjednike, SIS, VP i političku upravu.²⁵⁴⁸ Čermak je kazao da se s Gotovinom nekoliko puta sastao kako bi ukazao na sve protupravne radnje koje vrše pripadnici Hrvatske vojske na terenu i da je Gotovini rekao kako to mora prestati.²⁵⁴⁹ Prema Čermakovim riječima, Gotovina je odgovorio da zna za to i da će to zaustaviti/spriječiti.²⁵⁵⁰ Čermak je izjavio da je Gotovina rekao da je na civilnim strukturama, civilnoj policiji i vojnoj policiji da rješavaju probleme “oko” Knina jer je vojska bila u samom Kninu.²⁵⁵¹ Komentirajući ono što je Gotovina rekao na sastanku

²⁵⁴² P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 3.

²⁵⁴³ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 3; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7; Søren Liborius, T. 8348; P822 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 28. listopada 1995.), str. 2; P823 (Liboriusova bilježnica, dijelovi), str. 4; D744 (Liboriusova bilježnica, 2. dio), str. 18.

²⁵⁴⁴ Søren Liborius, T. 8353, 8355, 8427, 11301.

²⁵⁴⁵ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7.

²⁵⁴⁶ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7; Søren Liborius, T. 8353-8354, 8420-8422, 8427-8428, 11300.

²⁵⁴⁷ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 7.

²⁵⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 48-49; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 79; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 18-22, 54.

²⁵⁴⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 48-50, 59-60; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 13-15, 17-18.

²⁵⁵⁰ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 15, 23.

²⁵⁵¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 33-35.

na kninskoj tvrđavi 6. kolovoza 1995. o lošem ponašanju Hrvatske vojske Čermak je primijetio: “Jedno je reći, a jedno je raditi. (...) [O]ni su pričali.”²⁵⁵²

2352. Dnevna izvješća službe dežurstva VP u ZP-u Split za razdoblje od 4. do 9. kolovoza 1995. upućena, između ostalih, Upravi VP-a, zapovjedniku ZP-a Split i načelniku kriminalističke policije 72. bojne VP-a, ne spominju nikakve kriminalne aktivnosti ili kršenja vojne stege, osim prometnih nezgoda, jednog prekršaja odredbi Propisnika o vojnoj stezi 4. kolovoza 1995. u Šibeniku i jednog kriminalnog incidenta 8. kolovoza 1995. u Zadru.²⁵⁵³ Iz dnevnih i posebnih izvješća koja je 72. bojna VP upućivala Gotovini u razdoblju od 10. kolovoza 1995. do 30. rujna 1995. proizlazi da su se, između ostalog, prijavljivala kaznena djela i stegovni prekršaji.²⁵⁵⁴ Međutim, u izvješćima često stoji da se u smislu kriminaliteta ili prekršaja odredbi Propisnika o stegovnom postupku nema što izvijestiti. U njima se uglavnom detaljno opisuje sigurnost vojno-cestovnog prometa.²⁵⁵⁵ Ako u izvješću jest spomenuto neko kazneno djelo, onda se dosljedno iznosi da je istraga u tijeku, da će se protiv počinitelja podnijeti ili je već podnijeta kaznena prijava, a spominje se i to da li je pretpostavljeni počinitelju izrekao neku stegovnu mjeru.²⁵⁵⁶ Mnoga od prijavljenih kaznenih djela nisu se ticala kriminalnog ponašanja protiv Srba, nego protiv drugih hrvatskih vojnika.²⁵⁵⁷

²⁵⁵² P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 24, 33.

²⁵⁵³ P2246 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 4. kolovoza 1995.), str. 1-5; P2247 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 5. kolovoza 1995.), str. 1-4; P2248 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 6. kolovoza 1995.), str. 1-4; P2249 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 7. kolovoza 1995.), str. 1-4; P2250 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 8. kolovoza 1995.), str. 1-5; P2251 (Dnevno izvješće Službe dežurstva VP ZP-a Split, 9. kolovoza 1995.), str. 1-6.

²⁵⁵⁴ P2253 (Dnevno izvješće, 10. kolovoza 1995.); P2254 (Dnevno izvješće, 11. kolovoza 1995.); P2255 (Dnevno izvješće, 12. kolovoza 1995.); P2256 (Dnevno izvješće, 13. kolovoza 1995.); P2257 (Dnevno izvješće, 14. kolovoza 1995.); P2260 (Dnevno izvješće, 17. kolovoza 1995.); P2262 (Dnevno izvješće, 18. kolovoza 1995.); P2264 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2265 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2268 (Dnevno izvješće, 21. kolovoza 1995.); P2270 (Dnevno izvješće, 22. kolovoza 1995.); P2272 (Dnevno izvješće, 24. kolovoza 1995.); P2273 (Dnevno izvješće, 25. kolovoza 1995.); P2274 (Dnevno izvješće, 26. kolovoza 1995.); P2276 (Posebno izvješće, 28. kolovoza 1995.); P2278 (Dnevno izvješće, 29. kolovoza 1995.); P2279 (Dnevno izvješće, 30. kolovoza 1995.); P2281 (Dnevno izvješće, 3. rujna 1995.); P2285 (Dnevno izvješće, 5. rujna 1995.); P2287 (Dnevno izvješće, 8. rujna 1995.); P2288 (Dnevno izvješće, 9. rujna 1995.); P2289 (Dnevno izvješće, 10. rujna 1995.); P2291 (Dnevno izvješće, 11. rujna 1995.); P2293 (Dnevno izvješće, 12. rujna 1995.); P2294 (Dnevno izvješće, 13. rujna 1995.); P2296 (Dnevno izvješće, 15. rujna 1995.); P2300 (Dnevno izvješće, 18. rujna 1995.); P2301 (Dnevno izvješće, 19. rujna 1995.); P2302 (Dnevno izvješće, 20. rujna 1995.); P2308 (Dnevno izvješće, 26. rujna 1995.); P2309 (Dnevno izvješće, 27. rujna 1995.); P2310 (Dnevno izvješće, 28. rujna 1995.); P2311 (Dnevno izvješće, 29. rujna 1995.); P2312 (Dnevno izvješće, 30. rujna 1995.). U vezi s dokazima koji vojnu poštu 2233 povezuju sa 72. bojnomo VP-a, v. dokaz P2222 ili T. 15301-15302.

²⁵⁵⁵ V. npr. P2256, P2258, P2264, ili P2270.

²⁵⁵⁶ P2253 (Dnevno izvješće, 10. kolovoza 1995.); P2254 (Dnevno izvješće, 11. kolovoza 1995.); P2255 (Dnevno izvješće, 12. kolovoza 1995.); P2256 (Dnevno izvješće, 13. kolovoza 1995.); P2257 (Dnevno izvješće, 14. kolovoza 1995.); P2260 (Dnevno izvješće, 17. kolovoza 1995.); P2262 (Dnevno izvješće, 18. kolovoza 1995.); P2264 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2265 (Dnevno izvješće, 19. kolovoza 1995.); P2268 (Dnevno izvješće, 21. kolovoza 1995.); P2270 (Dnevno izvješće, 22. kolovoza

2353. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na mjere koje je Gotovina poduzeo kako bi pratio što se događa u vezi s navodima o kaznenim djelima koje su izvršili njegovi podređeni. **Rajčić** je u svojem iskazu rekao da je Gotovina nakon sastanka 6. kolovoza 1995. izdao zapovijedi i pokrenuo niz stegovnih postupaka, u skladu s pravilima službe u oružanim snagama, te izrekao mjere za kršenja stege, uključujući demobilizaciju i snižavanje čina.²⁵⁵⁸ Prema Rajčićevim riječima, ako bi vojnici odbili da prestanu s nedopuštenim ponašanjem, na razini Ministarstva obrane na to je mogla reagirati vojna policija, dok su se u oružanim snagama zapovjednici na raspolaganju imali standardne operativne postupke, kao što je upotreba discipliniranih vojnika kako bi se spriječilo nedopušteno ponašanje nediscipliniranog ljudstva.²⁵⁵⁹

2354. Gotovina je 6. kolovoza 1995. OG Šibenik i OG Zadar, kao i 72. bojni VP, 306. logističkoj bazi, odjeljak Šibenik, i 307. logističkoj bazi Zadar, izdao zapovijed da sve postrojbe OG Šibenik i OG Zadar koje su sudjelovale u napadnim djelovanjima učine spiskove ratnog plijena u svojem posjedu, u cilju nadzora i pravilnog postupanja s plijenom.²⁵⁶⁰ Zapovjedio je nadalje da 306. logistička baza odjeljak Šibenik, i 307. logistička baza Zadar na “oslobođenom teritoriju” prikupe živu stoku i živad, prikupljenu stoku smjeste na stočne farme ili prodaju po tržišnoj cijeni i evidentiraju prikupljenu i prodanu stoku, kao i sumu novca zarađenu prodajom.²⁵⁶¹ Gotovina je također zapovjedio da VP oduzme sav plijen zatečen kod pojedinaca ili postrojbe koji nije evidentiran bilo pri 306. logističkoj bazi, odjeljak Šibenik, bilo pri 307. logističkoj bazi Zadar, i preda ga logističkoj bazi.²⁵⁶² Prema Gotovininom zapovijedi od 7. kolovoza 1995., na razini ZP-a Split trebalo je ustrojiti komisiju za evidentiranje i popis cjelokupnog ratnog plijena u pojasu odgovornosti ZP-a Split.²⁵⁶³

1995.); P2272 (Dnevno izvješće, 24. kolovoza 1995.); P2273 (Dnevno izvješće, 25. kolovoza 1995.); P2274 (Dnevno izvješće, 26. kolovoza 1995.); P2276 (Posebno izvješće, 28. kolovoza 1995.); P2278 (Dnevno izvješće, 29. kolovoza 1995.); P2279 (Dnevno izvješće, 30. kolovoza 1995.); P2281 (Dnevno izvješće, 3. rujna 1995.); P2285 (Dnevno izvješće, 5. rujna 1995.); P2287 (Dnevno izvješće, 8. rujna 1995.); P2288 (Dnevno izvješće, 9. rujna 1995.); P2289 (Dnevno izvješće, 10. rujna 1995.); P2291 (Dnevno izvješće, 11. rujna 1995.); P2293 (Dnevno izvješće, 12. rujna 1995.); P2294 (Dnevno izvješće, 13. rujna 1995.); P2296 (Dnevno izvješće, 15. rujna 1995.); P2300 (Dnevno izvješće, 18. rujna 1995.); P2301 (Dnevno izvješće, 19. rujna 1995.); P2302 (Dnevno izvješće, 20. rujna 1995.); P2308 (Dnevno izvješće, 26. rujna 1995.); P2309 (Dnevno izvješće, 27. rujna 1995.); P2310 (Dnevno izvješće, 28. rujna 1995.); P2311 (Dnevno izvješće, 29. rujna 1995.); P2312 (Dnevno izvješće, 30. rujna 1995.).

²⁵⁵⁷ V. npr. dokazne predmete P2257, P2262, P2265, P2273, P2276.

²⁵⁵⁸ Marko Rajčić, T. 16506-16507, 16514.

²⁵⁵⁹ Marko Rajčić, T. 16507-16508.

²⁵⁶⁰ D643 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ratnim plijenom, 6. kolovoza 1995.), str. 1-3.

²⁵⁶¹ D643 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ratnim plijenom, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁵⁶² D643 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ratnim plijenom, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵⁶³ D981 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s evidentiranjem ratnog plijena, 7. kolovoza 1995.), str. 1-2.

2355. Raspravnom vijeću predočeni su i dokazi iz kojih slijedi da je Gotovina dodjeljivao priznanja i hvalio svoje podređene i njihovo držanje u operaciji Oluja. Gotovina je 12. kolovoza 1995. zapovjedio da postrojbe HV-a i njihovi pripadnici koji su borbeno djelovali u zoni odgovornosti ZP-a Split dobiju pismene pohvale.²⁵⁶⁴ Dodijeljena su i odlikovanja, kao i izvanredna promaknuća u viši čin na temelju Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske.²⁵⁶⁵

2356. Gotovina je 15. kolovoza 1995. u jednom dokumentu upućenom Červenku rekao da su vojna stega i bojni moral postrojbi prilikom pripreme, tijekom i po završetku bojnih djelovanja u operaciji Kozjak-95 na razini ZP-a Split bili izuzetno visoki.²⁵⁶⁶ Ustvrdio je da 4., 7. i 81. gardijska brigada, 113. pješaka brigada i 126. domobranska pukovnija zaslužuju da ih se posebno istakne u smislu umješnosti vođenja i zapovijedanja.²⁵⁶⁷ Općenito je naveo da je vođenje i zapovijedanje bilo kontinuirano i na potrebnoj razini i da su svi “vidovi, rodovi i službe” precizno izvršili postavljenu zadaću.²⁵⁶⁸

2357. U zapovijedi od 18. kolovoza 1995. Gotovina je zapovjednicima zapovjedio da najstrože zabrane povratak svojih postrojbi s ratišta u njihova matična zborna mjesta i u mjesta “mirnodopske lokacije” a da se prije toga nije organizirano izuzelo i pohranilo sve naoružanje. Ova je zapovijed izdana na temelju zapovijedi načelnika Glavnog stožera HV-a od 17. kolovoza 1995., koja je uslijedila nakon izvješća o pojedinim postrojbama koje su po povratku s ratišta otvarale paljbu u naseljenim mjestima i time ugrožavale živote i sigurnost civilnog stanovništva.²⁵⁶⁹

2358. Ljiljana Botteri je izvijestila da je od srpnja do rujna 1995. Zborno područje Split izreklo 141 opomenu, 256 ukora i dvanaest zabrana izlaženja iz kruga vojarne, te odredilo mjeru vojničkog pritvora za 680 ljudi i mjeru smanjenja plaće od 10 do 20% u trajanju od jednog do tri mjeseca za 337 ljudi.²⁵⁷⁰ Botterino izvješće za to razdoblje ne sadrži podatke o prijedlozima upućenim vojnom sudu ili podnesenim kaznenim

²⁵⁶⁴ P1191 (Gotovčina zapovijed u vezi s dodjelom priznanja postrojbama Hrvatske vojske, 12. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

²⁵⁶⁵ P1191 (Gotovčina zapovijed u vezi s dodjelom priznanja postrojbama Hrvatske vojske, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁵⁶⁶ P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 1-2, 7-8.

²⁵⁶⁷ P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 5, 8.

²⁵⁶⁸ P2559 (Analiza operacije Kozjak koju je sastavio general Gotovina, 15. kolovoza 1995.), str. 3-4, 6-8.

²⁵⁶⁹ D888 (Zapovijed zapovjednicima o zabrani povratka postrojbi s ratišta u matična zborna mjesta bez prethodnog izuzimanja pješačkog naoružanja, s potpisom Ante Gotovine, 18. kolovoza 1995.).

²⁵⁷⁰ P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 5.

prijavama. Međutim, iz izvješća o radu Vojnostegovnog suda pri ZP-u Split za razdoblje srpanj-rujan 1995., koje je potpisao tajnik suda Lovro Stecca, vidljivo je da je jednom nižem časniku zbog samovolje u obnašanju službe i napuštanja postrojbe određena kazna pritvora u trajanju do 30 dana.²⁵⁷¹ U istom izvješću je vidljivo da je jedan gardist izgubio službu zbog odavanja i lakomislenog čuvanja vojnih podataka, zloupotrebe položaja u službi i netočnog izvješćivanja.²⁵⁷² Izvješće Ljiljane Botteri za razdoblje od srpnja do rujna 1995. ne sadrži nikakve informacije u vezi sa stegovnim postupcima pokrenutim pri vojnoj pošti 1080, koja je pokrivala zapovjedništvo ZP-a Split.²⁵⁷³ Prema iskazu koji je dala Ljiljana Botteri, da je Gotovina u tom razdoblju izrekao ikakve stegovne mjere protiv bilo kojeg od svojih podređenih, one bi bile zabilježene u rubrici za vojnu poštu 1080.²⁵⁷⁴

2359. **Botteri** je izjavila da je u trećem tromjesečju 1995. bilo izrečeno znatno više stegovnih mjera zato što je bilo više mobiliziranih vojnika iz pričuve, a oni su bili slabije disciplinirani.²⁵⁷⁵ Botteri je objasnila da je do takvog zaključka došla na temelju prepiske koju je vodila sa zapovjednicima tih postrojbi, no svoj zaključak nije uspjela potkrijepiti nijednim primjerom.²⁵⁷⁶ Iz izvješća koje je Botteri uputila Ministarstvu obrane u vezi s izrečenim stegovnim mjerama u ZP-u Split za razdoblje od srpnja do rujna 1995. slijedi da su 52 stegovne mjere izrečene dočasniciima, 34 nižim časnicima, a 45 vojnim službenicima i namještenicima, dok je 918 stegovnih mjera izrečeno gardistima.²⁵⁷⁷ Izvješće o radu Vojnostegovnog suda pri ZP-u Split za razdoblje srpanj-rujan pokazuje da ništa nije poduzimano protiv “vojnika”, a od dva pokrenuta postupka jedan se odnosio na jednog nižeg časnika, dok se drugi vodio protiv jednog gardista.²⁵⁷⁸ Botteri je svjedočeći o konkretnim primjerima izjavila da su se incidenti u

²⁵⁷¹ P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 5; D892 (Izvješće o radu Vojnostegovnog suda za treće tromjesečje, s potpisom tajnika Vojnostegovnog suda Lovre Stecce, datum nepoznat), str. 10-11.

²⁵⁷² D892 (Izvješće o radu Vojnostegovnog suda za treće tromjesečje, s potpisom tajnika Vojnostegovnog suda Lovre Stecce, datum nepoznat), str. 10-11.

²⁵⁷³ Ljiljana Botteri, T. 10920; P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.), str. 5.

²⁵⁷⁴ Ljiljana Botteri, T. 10920.

²⁵⁷⁵ Ljiljana Botteri, T. 10999-11000.

²⁵⁷⁶ Ljiljana Botteri, T. 10995-10996.

²⁵⁷⁷ P1017 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama za treće tromjesečje 1995., s potpisom Ljiljane Botteri, 10. studenog 1995.) str. 5.

²⁵⁷⁸ D892 (Izvješće o stegovnim mjerama i kaznama, s potpisom Ljiljane Botteri, 18. listopada 1995.), str. 10.

vezi s potencijalnim kriminalnim ponašanjem, na primjer paljenjem stogova sjena, rješavali stegovnim mjerama.²⁵⁷⁹

2360. Vijeće je uz to uzelo u obzir dokazne predmete D879 i P1013, kao i komentare Ljiljane Botteri s njima u vezi, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.2.

2361. Gotovina je 13. rujna 1995. OG Zapad, OG Jug i 72. bojni VP izdao zapovijed, prema kojoj su zapovjednici OG Zapad i OG Jug zbog paljenja kuća, uništavanja infrastrukturnih objekata i drugih oblika nestegovnog ponašanja na “novooslobođenim područjima” odgovorni za sprečavanje takvih postupaka u Drvaru, u Bosni i Hercegovini, i u selima u okolici Drvara. Gotovina im je osim toga zapovjedio da uspostave učinkovit sustav identificiranja počinitelja i da protiv njih poduzimaju stegovne i druge mjere predviđene zakonom. Zabranio je i izdavanje bilo kakvih dozvola za iznošenje materijalnih sredstava s tog područja, a nadzor provođenja zabrane povjerio je VP-u.²⁵⁸⁰

2362. Prema dokumentarnim dokazima, u razdoblju od kolovoza do rujna 1995. Gotovina je ocijenio regularnost najmanje 70 stegovnih postupaka provedenih u ZP-u Split u vezi s uglavnom lakšim prekršajima.²⁵⁸¹ Raspravnom vijeću predočeni su i dokazi iz kojih proizlazi da je Gotovina tijekom kolovoza i rujna 1995. proslijedio najmanje šest predmeta stegovnom sudu ZP-a Split.²⁵⁸² Osim toga Raspravno vijeće je razmotrilo i dokazne predmete P2219-P2221, P2224-P2233, P2401, P2555, D809, D1381, D1865-D1866, kao i Milasove komentare s njima u vezi, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.5.

2363. Na temelju predočenih i gore u tekstu prikazanih dokaza Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina primao izvješća svojih podređenih i dobivao informacije na redovnim sastancima, da je u Sektoru Jug bio prisutan u više navrata tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica i da je od međunarodnih promatrača (u razdoblju od srpnja do listopada 1995.) dobivao informacije o učestalosti i razmjeru kaznenih djela,

²⁵⁷⁹ Ljiljana Botteri, T. 10851; P1008 (Dopis kojim general-bojnik Damir Krstičević Gotovini dostavlja zapovijed o izrečenoj stegovnoj mjeri na ocjenu pravilnosti, 8. rujna 1995.), str. 9-10; P1010 (Dopis u vezi s izrečenom stegovnom mjerom, s potpisom pukovnika Danijela Kotlara, 2. rujna 1995.), str. 1-2; P1011 (Zapovijedi o stegovnim mjerama izrečenim pripadnicima postrojbi, s potpisom general-bojnika Damira Krstičevića, 3. i 10. listopada 1995.) str. 1, 3.

²⁵⁸⁰ D655 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi sa sprečavanjem kriminalnih radnji u Drvaru, Bosna i Hercegovina, 13. rujna 1995.); v. i D656 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi sa sprečavanjem kriminalnih radnji u Drvaru, Bosna i Hercegovina, 17. rujna 1995.).

²⁵⁸¹ P1016 (Pregled stegovnih radnji koje su zapovjednici brigada i samostalnih bojni u kolovozu i rujnu 1995. poduzeli protiv pripadnika postrojbi ZP-a Split).

poput otvaranja topničke vatre na civile, razaranja, pljačkanja i ubijanja, navodno vršenih tijekom operacije Oluja i nakon nje na području ZP-a Split. Istodobno, iz dnevnih izvješća 72. bojne VP upućenih Gotovini slijedi da je procesuiran tek vrlo malen broj djela, a još je manje procesuirano kaznenih djela počinjenih nad srpskim žrtvama. Na sastancima s predstavnicima međunarodne zajednice Gotovina je također pokazao da su mu u određenoj mjeri poznati problemi u vezi s kontrolom počinjenja kaznenih djela, među kojima je bilo i ubojstava. Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina shvaćao da postoji razlika između izvješća VP-a i onog što mu je bilo poznato iz drugih izvora, a što je morao i osobno vidjeti krećući se predmetnim područjem.

2364. Raspravno vijeće konstatira da je Gotovina od 2. do 18. kolovoza 1995. izdao određeni broj zapovijedi (D201, D281, D204, D888), kojima postrojbama zapovijeda da sprečavaju kaznena djela. U nekim su situacijama Gotovininim zapovijedima prethodila izvješća o navodno počinjenim zločinima. Raspravno vijeće smatra da učinkovite preventivne mjere uvelike ovise o strogosti s kojom se provode mjere praćenja i stoga će ispitati taj aspekt imajući u vidu one mjere koje je Gotovina primijenio kako bi pratio što je u vezi sa zločinima poduzeto.

2365. Iako dokazi ukazuju na to da je Gotovina u razdoblju na koje se odnosi Optužnica pokrenuo ili odobrio određeni broj stegovnih mjera protiv svojih podređenih, on je znao i za tvrdnje o počinjenim zločinima koji su zahtijevali da ih se istraži ili procesuirano neovisno o disciplinskim postupcima. Gotovina je u vezi s pokretanjem istraga i procesuiranjem kaznenih djela tek rijetko koristio svoje ovlasti nad VP.²⁵⁸³ Na sastanku s Forandom 5. rujna 1995. Gotovina je dao naslutiti da ne može kontrolirati sve postrojbe i da je njihovo ponašanje osveta za događaje iz 1991. godine. Gotovina je više puta izjavio da su drugi (Čermak, SIS, VP ili Uprava za političku djelatnost) odgovorni za održavanje reda i mira dok je on zapovijedao postrojbama u Bosni i Hercegovini. Gotovininu obranu se poziva na predmet *Visoka komanda* kako bi potkrijepila svoju tvrdnju da je Gotovina imao pravo pretpostaviti da će drugi ispunjavati svoje zadaće. Gotovininu se obranu poziva i na Drugostupanjsku presudu u predmetu *Brđanin*, i tvrdi da je veza između Gotovine zapovjednika ZP-a Split i vojnika na terenu koji su vršili zločine preslaba za osudu na temelju UZP-a.

²⁵⁸² P1012 (Pregled stegovnih radnji koje je Ante Gotovina poduzeo u kolovozu i rujnu 1995.).

²⁵⁸³ V. poglavlje 3.1.2.

Gotovina je imao pravo pretpostaviti da će drugi specijalizirani rodovi pod njegovim zapovjedanjem izvršavati na valjan način svoje dužnosti. Raspravno vijeće, međutim, smatra da je ta pretpostavka opovrgnuta onog trenutka kada je Gotovina doznao za tvrdnje da se vrše kaznena djela i da specijalizirani rodovi pod njegovim zapovjedništvom svoje dužnosti ne ispunjavaju na valjani način. Budući da je Gotovina bio odgovoran za svoje podređene,²⁵⁸⁴ njegova je dužnost bila da poduzme odgovarajuće mjere kako bi pratio situaciju na terenu. S obzirom na to da je Gotovina vodio i zapovijedao svim postrojbama iz sastava Zbornog područja Split, kao i svim pridodanim postrojbama,²⁵⁸⁵ Raspravno vijeće nadalje konstatira da veza između njega kao zapovjednika i podređenih mu vojnika na terenu nije preslaba da se razmatra njegova odgovornost na temelju UZP-a. Raspravno vijeće smatra da je Gotovina, suočen sa situacijom u kojoj se činilo da se vrše mnogobrojna kaznena djela, bio dužan preusmjeriti svoju pažnju i prioritete tako što će se pobrinuti da se ta kaznena djela ispituju. To je mogao učiniti kroz kontakte s odgovarajućim ljudima i zatražiti njihovu pomoć, mogao je dati izjave za javnost ili se poslužiti raspoloživim resursima koji su privremeno bili više usredotočeni na druge zadatke. Što se tiče zločina počinjenih nad Srbima, Gotovina nije poduzeo mjere kako bi kaznio podređene za počinjena djela. Propustivši da inzistira na poduzimanju odgovarajućih koraka u vezi s počiniteljima, Gotovina je istodobno propustio spriječiti buduća kaznena djela.

2366. Osim Gotovinih sastanaka s Forandom u srpnju 1995., Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi u vezi s navodima o njegovom prikrivanju kaznenih djela. U stvari, Gotovina na sastanku s Forandom čak nije ni nijekao niti prikrivao zločine, nego je rekao da njegovi vojnici u to nisu umiješani. Osim toga Raspravnom vijeću nisu predloženi dovoljni dokazi na temelju kojih se može utvrditi da je ono što je Gotovina poduzeo u vezi s asanacijom ljudskih leševa imalo za cilj prikrivanje kaznenih djela, kao što tvrdi tužitelj.²⁵⁸⁶

2367. Raspravno vijeće ima na umu argument tužitelja da je Gotovina morao znati da će njegovi podređeni izvršiti zločine budući da su oni zločine već počinili, i to samo

²⁵⁸⁴ V. poglavlja 3.1.1 i 3.1.2.

²⁵⁸⁵ Raspravno vijeće ima u vidu razliku između ovog vojnog položaja u hijerarhiji i civilne funkcije o kojoj je bilo riječi u predmetu *Brđanin*.

²⁵⁸⁶ V. P496 (Zapovijed Ante Gotovine za formiranje mješovitog odreda za asanaciju, 11. kolovoza 1995.); D204 (Gotovini zapovijed o poštovanju vojnostegovnih mjera, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; D1738 (Zapovijed, zahtjev i izvješća u vezi s asanacijom, kolovoz-rujan 1995.), str. 1-14; D1739 (Gotovini zapovijed, 4. rujna 1995.).

nekoliko dana prije operacije Oluja, odnosno tijekom operacije Ljeto. Raspravnom vijeću nisu dostavljeni dovoljni dokazi da bi moglo utvrditi da li izvješća o kaznenim djelima tijekom operacije Ljeto točno odražavaju stvarnost.

6.3.6 Pravni zaključci u vezi s Gotovininom odgovornošću

2368. Raspravno vijeće će ispitati treba li Gotovinu, s obzirom na gore iznijete činjenične konstatacije Raspravnog vijeća, smatrati odgovornim na temelju bilo kojeg od vidova odgovornosti za koje se on tereti u Optužnici.

2369. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na UZP. S tim u vezi Vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 6.2.7 da je postojao UZP s ciljem trajnog uklanjanja srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili prijetnju silom, što je predstavljalo i uključivalo progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte i diskriminatorne i restriktivne mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Vijeće će sada razmotriti pitanje jesu li Gotovinina djela i ponašanje u značajnoj mjeri doprinijeli UZP-u.

2370. Raspravno vijeće je Gotovino sudjelovanje na brijunskom sastanku (v. poglavlje 6.2.2) u vezi s planiranjem i pripremanjem operacije Oluja razmotrilo s obzirom na njegov položaj zapovjednika ZP-a Split. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 5.8.2(i) da je HV-ovo granatiranje Benkovca, Knina i Obrovca 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo protupravni napad na civile i civilne objekte. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da je Gotovina zapovjedio napade na Benkovac, Knin i Obrovac.²⁵⁸⁷ Prema tumačenju Raspravnog vijeća, Gotovina u svojoj zapovijedi same gradove tretira kao ciljeve topničke vatre (v. poglavlje 5.8.2(i)). Protupravni napadi predstavljali su važan element u provođenju UZP-a. Vijeće je potom razmotrilo Gotovinin propust da se ozbiljno usredotoči na sprečavanje kaznenih djela o čijem je počinjenju dobivao izvješća i da s tim u vezi prati situaciju na terenu, a taj je propust Vijeće ocijenilo u svjetlu njegove zapovijedi za protupravni napad na civile i civilne objekte. Vijeće zaključuje da su Gotovinin propusti utjecali na opću atmosferu u vezi s kriminalitetom u ZP-u Split. Kao što je konstatirano u poglavlju 5.4.2, zločini počinjeni nad Srbima u Krajini u određenom su broju slučajeva rezultirali deportacijom žrtava i onih koji su bili očevici počinjenja. Na primjer, nakon

²⁵⁸⁷ V. poglavlje 6.3.2.

ubojstava u Kovačiću 5. kolovoza 1995. (incident br. 1 iz priloga Optužnici), svjedokinja 13 napustila je svoj dom da bi kasnije, nakon boravka u bazi UN-a, otišla u Srbiju. S obzirom na gore navedeno, Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovinino ponašanje predstavljalo značajan doprinos UZP-u. Raspravno vijeće osim toga zaključuje da je Gotovinina zapovijed za protupravni napad na civile i civilne objekte sama po sebi predstavljala značajan doprinos UZP-u. I konačno, s obzirom na prirodu njegovog ponašanja i, osobito, s obzirom na protupravni napad, Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina znao da postoji rašireni i sustavni napad na civilno stanovništvo i da njegova djela čine dio tog napada.

2371. Raspravno će se vijeće sada osvrnuti na pitanje je li Gotovina dijelio cilj UZP-a. Pošto je gore u tekstu ocijenilo Gotovinina djela i ponašanje i s obzirom na Gotovinino sudjelovanje na brijunskom sastanku i ondje iznijete izjave, Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina imao stanje svijesti da kaznena djela koja su bila dio cilja treba izvršiti. S obzirom na sve gore navedeno, Vijeće konstatira da je Gotovina bio pripadnik UZP-a. Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina stoga imao namjeru da njegova djela doprinesu UZP-u.

2372. Vijeće će sada ispitati navode o Gotovinijoj odgovornosti u vezi s ubojstvom, nehumanim djelima i okrutnim postupanjem, za što se on tereti u paragrafu 42 Optužnice na temelju trećeg oblika UZP-a (točke 1, 6, 7, 8 i 9). Osim toga Vijeće će razmotriti navode o Gotovinijoj odgovornosti na temelju trećeg oblika UZP-a u vezi s pljačkanjem, razaranjem i protupravnim zatočenjem u smislu djela u osnovi progona. U Optužnici se za ta djela tereti u točkama 1, 4 i 5 kao za djela u sklopu zajedničkog zločinačkog cilja. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je u poglavlju 6.2.7 utvrdilo da je UZP predstavljao i obuhvaćao progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte, te diskriminatorne i ograničavajuće mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Vijeće je u obzir uzelo više čimbenika prilikom utvrđivanja jesu li ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje, pljačka, razaranje i protupravno zatočenje (sami po sebi ili kao djela u osnovi progona) bili prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja cilja UZP-a i da li je Gotovina znao da su ta djela potencijalna posljedica izvršenja cilja.

2373. Raspravno vijeće prvo je razmotrilo cilj UZP-a, odnosno trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili uz prijetnju silom, uključujući deportaciju i protupravne napade na civile i civilne objekte. Da bi se taj cilj

ostvario, Gotovina je na početku operacije Oluja svojim podređenima zapovjedio da izvrše protupravne napade na civile i civilne objekte u Benkovcu, Kninu i Obrovcu. Zapovjedivši protupravni napad na civile i civilne objekte Gotovina je svojim podređenima dao do znanja kakav je njegov stav prema zločinima i prema Srbima. Osim toga, UZP-om je bila predviđena deportacija srpskog stanovništva velikih razmjera s područja nekadašnje RSK, pri čemu je tamo trebao ostati vrlo maleni broj Srba. Stvaranjem situacije u kojoj bi na području bivše RSK ostao tek maleni broj Srba trebala se u velikoj mjeri povećati mogućnost da pripadnici hrvatskih vojnih snaga i Specijalne policije izvrše kaznena djela protiv imovine Srba iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće podsjeća na Gotovininu izjavu Forandu o vojnicima koji se svete zbog događaja iz 1991., što pokazuje da je Gotovina znao za etničke napetosti koje su mogle dovesti do nasilnih zločina. Raspravno vijeće osim toga smatra da je kontekst etničkih napetosti, koji se djelomično temeljio na prethodno počinjenim nasilnim djelima na području bivše RSK,²⁵⁸⁸ u to vrijeme bio opće poznat svima u Hrvatskoj i da je Gotovina tog konteksta bio svjestan na početku operacije Oluja.

2374. Raspravno vijeće također podsjeća na Gotovininu prisutnost na sastanku 2. kolovoza 1995., na kojem je ministar obrane Šušak izdao upute u vezi s rizikom od ekscesnog ponašanja, uključujući paljevinu i pljačku.²⁵⁸⁹ Time je Gotovina dodatno upozoren na mogućnost počinjenja zločina tijekom operacije Oluja i nakon nje. Gotovinin propust da na odgovarajući način reagira na vršenje kaznenih djela također ukazuje na njegov bezobziran odnos prema djelima koja izlaze iz okvira zajedničke namjere. Što se tiče protupravnih zatočenja, Raspravno vijeće smatra da to djelo često predstavlja prvi korak u procesu deportacije. Budući da je Gotovina znao što je cilj UZP-a, da je prisustvovao sastanku 2. kolovoza 1995. te da je bio svjestan želje za osvetom među svojim ljudstvom, Raspravno vijeće zaključuje da je on znao da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i protupravnih zatočenja (sama po sebi ili kao djela u osnovi progona) moguća posljedica izvršenja UZP-a. Gotovina je usprkos tome doprinio UZP-u, pomirivši se s mogućnošću da će ta kaznena djela biti počinjena. Prema tome, Gotovina je svjesno pristao na rizik počinjenja kaznenih djela. Raspravno vijeće uz to zaključuje da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i

²⁵⁸⁸ V. poglavlje 5.1.2.

²⁵⁸⁹ Vidi dokaze u vezi s D409, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.2.

protupravnog zatočenja (sama po sebi ili kao djela u osnovi progona) bila prirodna i predvidiva posljedica provođenja UZP-a.

2375. Na temelju gore u tekstu iznesene analize i konstatacija Raspravno vijeće zaključuje da je Gotovina odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao UZP. Shodno tomu nije potrebno da Raspravno vijeće iznosi zaključke u odnosu na druge vidove odgovornosti koji se navode u Optužnici.

6.4 Odgovornost Ivana Čermaka

6.4.1 Uvod

2376. Raspravno vijeće je u vezi s navodima o doprinosu Ivana Čermaka UZP-u posebno razmotrilo paragrafe 17 i 19 Optužnice. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da se u materijalnom smislu dijelovi tih paragrafa preklapaju u opisu istog ponašanja o kojem se iznose navodi. Shodno tomu Raspravno vijeće je rekonstruiralo ponašanje za koje se Čermak tereti na način koji slijedi dolje u tekstu.

6.4.2 Čermakova kontrola nad raznim snagama i upotreba tih snaga

2377. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio izdavanjem zapovjedi i uputa o upravljanju i rukovođenju Zbornim mjestom Knin, te tako što je upravljao, omogućavao, podržavao i izdavao naređenja elementima i/ili pripadnicima HV-a i MUP-a, uključujući pripadnike vojne i civilne policije.²⁵⁹⁰ Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.2. Raspravno vijeće će prvo razmotriti neke od općih dokaza u vezi s Čermakovim ovlastima, a potom će redom ispitati dokaze koji se konkretno odnose na Čermakove ovlasti nad HV-om, VP i civilnom policijom.

2378. Što se tiče općih dokaza o Čermakovim ovlastima, Čermak je u razgovoru s tužiteljem izjavio da nije imao ovlasti da Gotovini ili njegovim postrojbama izdaje zapovijedi.²⁵⁹¹ Izjavio je nadalje da general Krstičević nije imao nikakvih ovlasti nad njim, niti je on imao ovlasti nad Krstičevićem ili njegovim postrojbama.²⁵⁹² Općenito rečeno, prema Čermakovim riječima, on nad HV-om, vojnom i civilnom policijom nije

²⁵⁹⁰ Optužnica, par. 17(a), “osnovali i organizirali, zapovijedali, naređivali, upravljali, omogućavali, sudjelovali, podržavali, održavali i/ili rukovodili HV-om, vojnom policijom, Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama, putem kojih su provodili i realizirali ciljeve udruženog zločinačkog pothvata i preko kojih su počinili razna kaznena djela, kao što su prisilno premještanje i deportacija, pljačkanje i uništavanje imovine, ubojstva i nečovječno postupanje, za koja se optuženi terete u ovoj Spojenoj optužnici.” Optužnica, par. 19(a), “izdavao naređenja i upute o upravljanju i rukovođenju Zbornim mjestom Knin.” Optužnica, par. 19(b), “izdavao naređenja i upute o upravljanju i rukovođenju Zbornim mjestom Knin.” V. i Optužnica, par. 7. Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi u prilog tvrdnji tužitelja iz paragrafa 17(a) Optužnice u vezi s Čermakovim ovlastima nad “Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama” tako da se Vijeće neće dalje baviti tim navodima.

²⁵⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 115; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 30; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 9.

²⁵⁹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 38.

imao nikakvih ovlasti.²⁵⁹³ Čermak je izjavio da vojna hijerarhija i njegove funkcije u Kninu nisu bile ni u kakvoj vezi s civilnom policijom.²⁵⁹⁴ Međutim, Čermak je izjavio da je s civilnom policijom dobro surađivao.²⁵⁹⁵

2379. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,²⁵⁹⁶ rekao je u svojem iskazu, a na temelju svojih iskustava 1992. i 1993. u Zadru i osobnih iskustava s Čermakom u Kninu, da Čermak nije mogao zapovijedati civilnom policijom, koja je bila podređena ministru unutarnjih poslova Jarnjaku, ni vojnom policijom, koja je bila podređena generalu Laušiću i ministru obrane Šušku.²⁵⁹⁷ Čermak je mogao samo zatražiti od civilne ili vojne policije da nešto učine.²⁵⁹⁸ Prema Rinčićevim riječima, da je Čermak izdao zapovijedi civilnoj ili vojnoj policiji, one ne bi imale nikakvog učinka.²⁵⁹⁹ U tri ili četiri navrata Rinčić je nazvao dežurnu službu VP i zatražio vojno osoblje radi osiguranja ljudi koji su obavljali popravke na terenu.²⁶⁰⁰ O tome hoće li se odobriti pružanje takve pomoći odlučivao je zapovjednik VP.²⁶⁰¹ Rinčićevi zahtjevi za pružanje osiguranja odobreni su u svim slučajevima, iako je katkada morao čekati dan ili dva prije no što su mu za osiguranje bili dodijeljeni civilni ili vojni policajci.²⁶⁰²

2380. **Ivo Cipci**, načelnik Policijske uprave splitsko-dalmatinske od 1993. do 1997.,²⁶⁰³ posvjedočio je da zapovjednik zbornog mjesta ni u zakonskom ni u praktičnom smislu nije imao ovlasti nad bojnim postrojbama, kao niti nad vojnom ni civilnom policijom raspoređenom na njegovom području.²⁶⁰⁴ Svjedok je kazao da shodno tomu on tijekom četiri godine dok je obnašao funkciju načelnika Policijske uprave splitsko-dalmatinske nikada nije imao nikakvih službenih sastanaka sa

²⁵⁹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 12, 14, 24, 46, 48, 110, 112-113, 115, 157, 164, 171; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 27, 47, 73, 96; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 35-37, 40, 60-61.

²⁵⁹⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 21.

²⁵⁹⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 22.

²⁵⁹⁶ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

²⁵⁹⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 21; Zdenko Rinčić, T. 22327-22329, 22331, 22333.

²⁵⁹⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 21; Zdenko Rinčić, T. 22328-22329.

²⁵⁹⁹ Zdenko Rinčić, T. 22332-22334.

²⁶⁰⁰ Zdenko Rinčić, T. 22301-22303, 22333-22335, 22359, 22364; D1684 (Podaci o primljenoj pošti, telefonskim saopćenjima i drugim važnijim događajima, 12.-18. kolovoza 1995.), str. 2-3.

²⁶⁰¹ Zdenko Rinčić, T. 22333.

²⁶⁰² Zdenko Rinčić, T. 22335-22336, 22365.

²⁶⁰³ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 1; Ivo Cipci, T. 23147.

²⁶⁰⁴ Ivo Cipci, T. 23072, 23075-23076, 23093-23094.

zapovjednikom Zbornog mjesta Split, iako se redovito sastajao sa svim vojnim zapovjednicima.²⁶⁰⁵ Svjedok je u svom iskazu rekao da je Čermakova dužnost bila da uspostavi kvalitetnu suradnju s civilnim vlastima i civilnom policijom.²⁶⁰⁶ Čermak nad civilnom policijom ni nad vojnim zapovjedništvom i vojskom nije imao nikakvih ovlasti.²⁶⁰⁷ Prema riječima svjedoka, ako je Čermak policijskoj upravi u Kninu uputio išta što bi moglo nalikovati na zapovijedi, onda su to morale biti obavijesti.²⁶⁰⁸ Dodatna svjedočenja u prilog tvrdnji da Čermak nije imao ovlasti nad HV-om niti vojnom i civilnom policijom dali su **Pašić**²⁶⁰⁹ i **Luković**.²⁶¹⁰

2381. **Jack Deverell**, umirovljeni general britanske vojske, bivši zapovjednik garnizona i vještak za vojno operativno zapovijedanje,²⁶¹¹ posvjedočio je da je vrlo malo vjerojatno, ako ne i nezamislivo, da viši zapovjednik s operativnim odgovornostima ne prima operativne zapovijedi od sebi nadređenih zapovjedništava ili da se ne nalazi u komunikacijskom planu.²⁶¹² Deverell je primijetio da je Čermak primao vrlo malo informacija putem vojnog lanca zapovijedanja, odnosno putem lanca zapovijedanja vojne i civilne policije.²⁶¹³ U nekim situacijama Čermak nije bio uključen u operativne zapovijedi i planove iako su oni imali utjecaja na Zborno mjesto Knin ili su u njih bila uključena zapovjedništva drugih zbornih mjesta.²⁶¹⁴ U drugim pak prilikama Čermaku bi se slao informativni, a ne operativni primjerak po kojem bi primatelj bio dužan postupiti.²⁶¹⁵ Po Deverellovom mišljenju, to istodobno ukazuje na to da Čermak nije bio ni više ni manje važan od drugih zapovjednika zbornih mjesta, usprkos svojem činu i položaju, kao i na nedovoljnu važnost Zbornog mjesta Knin u okviru sveobuhvatne odgovornosti Zbornog područja Split.²⁶¹⁶ Deverell je zaključio da su Čermaka drugi zapovjednici rijetko uzimali u obzir te da je postojao značajan

²⁶⁰⁵ Ivo Cipci, T. 23072, 23076-23077, 23167.

²⁶⁰⁶ Ivo Cipci, T. 23094-23095, 23196.

²⁶⁰⁷ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 18, 27-28; Ivo Cipci, T. 23073, 23095-23097, 23184, 23211-23212.

²⁶⁰⁸ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 28; Ivo Cipci, T. 23095-23096.

²⁶⁰⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 25-26; Petar Pašić, T. 22865, 22891-22893.

²⁶¹⁰ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 40.

²⁶¹¹ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 4-5; Jack Deverell, T. 24133, 24138-24142, 24146-24148, 24150, 24188-24189.

²⁶¹² D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 38.

²⁶¹³ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 42, 44, 47.

²⁶¹⁴ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 36, 38-39, 42, 47.

²⁶¹⁵ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 38-39, 42.

²⁶¹⁶ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 39, 44, 48.

nesklad između njegovih stvarnih ovlasti i odgovornosti i toga kako su te ovlasti i odgovornosti shvaćali drugi.²⁶¹⁷

2382. **Franjo Feldi**, umirovljeni general-pukovnik Hrvatske vojske i vještak za sustav vlasti, obrane, hrvatskih oružanih snaga i sustav zbornih mjesta,²⁶¹⁸ u svom svjedočenju rekao je da su Čermakove zapovijedi kako civilnoj tako i vojnoj policiji bile upućene samo radi informacije.²⁶¹⁹ Feldi je uz to rekao da se u tim zapovijedima nije spominjala obveza podređenog da izvijesti o provedbi zapovijedi, da one nisu bile adresirane na uobičajen način, da su bile pisane *ad hoc*, da Čermak nije dobivao povratne informacije o njihovoj provedbi i da se u izvješćima postrojbi VP upućenim nadređenim zapovjednicima nisu spominjale Čermakove zapovijedi. Feldi je zaključio da su te zapovijedi zapravo bile obavijesti koje se nisu morale provesti.²⁶²⁰

2383. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁶²¹ izjavio je da su ljudi koji su dobivali Čermakove zapovijedi te zapovijedi ignorirali, iako je dodao da on i drugi časnici za vezu to nisu provjeravali i da su neke osobe koje su zapovijedi primale možda odlučile postupiti po u njima sadržanim informacijama.²⁶²² To je bio razlog što su takve zapovijedi izdane tek jednom ili dvaput, da bi se nakon desetak dana počele formulirati kao pisma.²⁶²³ U vrijeme kada je Čermak izdavao te zapovijedi, Dondo nije znao da Čermak nema za to potrebne ovlasti.²⁶²⁴ **Kovačević** je u svojem iskazu rekao da mu je Červenko u kolovozu 1995. u jednom od redovitih razgovora kazao da Čermak ne zna koje su mu ovlasti kao zapovjedniku zbornog mjesta.²⁶²⁵ **Feldi** je u svom svjedočenju rekao da se s Čermakom sastao u ranu jesen 1995. u Kninu i da mu je objasnio koja je uloga zapovjednika zbornog mjesta budući da se činilo da Čermak smatra kako su njegove ovlasti zapovjednika zbornog mjesta veće s obzirom na čin general-pukovnika koji je dobio prije umirovljenja.²⁶²⁶ Raspravno vijeće će dalje razmotriti opće dokaze o

²⁶¹⁷ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 44.

²⁶¹⁸ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 2-6; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 1-10.

²⁶¹⁹ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 1.5.45; Franjo Feldi, T. 21987-21990.

²⁶²⁰ Franjo Feldi, T. 21989-21990.

²⁶²¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁶²² Karolj Dondo, T. 22544, 22560, 22580, 22596-22598.

²⁶²³ Karolj Dondo, T. 22544, 22561-22562, 22580-22581, 22596.

²⁶²⁴ Karolj Dondo, T. 22562-22563, 22580.

²⁶²⁵ Pero Kovačević, T. 22128-22129.

²⁶²⁶ D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 10.

Čermakovim ovlastima dok bude ispitivalo dokaze koji se konkretno odnose na Čermakove ovlasti nad HV-om, VP i civilnom policijom.

2384. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na dokaze koji se odnose na Čermakove nadležnosti u HV-u, uključujući njegove ovlasti nad postrojbama HV-a. **Feldi** je izjavio da je od 5. kolovoza 1995. Čermakov neposredno nadređeni bio zapovjednik ZP-a Split i da on nije bio podređen ni predsjedniku ni generalu Červenku.²⁶²⁷ U zapovijedi od 17. kolovoza 1995. upućenoj zapovjedništvima zbornih mjesta Zadar, Šibenik, Split, Sinj, Benkovac i Knin, Gotovina je zapovjedio da se odmah pristupi sačinjavanju zapisnika o stanju objekata koje postrojbe napuštaju, s popisom inventara te uz prisutnost vlasnika ili njegovog opunomoćenika, predstavnika postrojbe i predstavnika zapovjedništva zbornog mjesta.²⁶²⁸ Čermak je 5. rujna 1995. Gotovini uputio zahtjev kojim traži suglasnost u vezi s nabavkom pršuta povodom posjeta Europske zajednice i drugih delegacija Zbornom mjestu Knin.²⁶²⁹ Čermak je izjavio da je zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin bilo podređeno ZP-u Split i Glavnom stožeru oružanih snaga.²⁶³⁰ U vojnoj hijerarhiji Čermaku su bili nadređeni Červenko i Gotovina.²⁶³¹ Čermak je izjavio da između Gotovine i njega nije obavljena primopredaja odgovornosti.²⁶³² Nakon jedne netranskribirane primjedbe svojeg odvjetnika Čermak je ustvrdio da nikada nije postojalo preklapanje između Gotovinih i njegovih zadaća i da u tom smislu nisu postojali nikakvi problemi.²⁶³³

2385. Raspravno vijeće je u spis uvrstilo nekoliko zapovijedi u vezi s dodjeljivanjem vojnog osoblja Zbornom mjestu Knin. Čermak je 9. kolovoza 1995. zapovjedniku 113. šibenske brigade zapovjedio da se jedan od pripadnika brigade izmjesti u Zborno mjesto Knin kako bi pomogao u koordinaciji opskrbe i tehničkog održavanja tog zbornog mjesta.²⁶³⁴ Čermak je 9. kolovoza 1995. također zapovjedio da se Željko

²⁶²⁷ Franjo Feldi, T. 21811, 21816. V. i P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 243.

²⁶²⁸ D1032 Zapovijed Ante Gotovine u vezi s demobilizacijom objekata, 17. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶²⁹ D1016 (Zahtjev za suglasnost za nabavku pršuta, 5. rujna 1995.), str. 1-6.

²⁶³⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 135, 146-147.

²⁶³¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 27; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16, 30; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 3-4.

²⁶³² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 101-102;

P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 26, 34-35.

²⁶³³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 26, 60, 115-116.

²⁶³⁴ D1023 (Zapovijed generala Čermaka za izmještanje Marina Frkića u ZM Knin, 9. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 164.

Jonjić, zapovjednik 306. logističke baze Split, odjeljak Šibenik, privremeno izmjesti u Zborno mjesto Knin.²⁶³⁵ Čermak je uz to zapovjedniku Odjeljka logističke baze Šibenik naložio da izda zapovijed o Jonjićevom imenovanju. Kopija Čermakove zapovijedi prosljeđena je i Gotovini.²⁶³⁶ Čermak je 11. kolovoza 1995. zapovjedio da se sedam osoba iz 142. domobranske pukovnije privremeno rasporedi u zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin.²⁶³⁷ Kopija zapovijedi dostavljena je zapovjedniku 142. domobranske pukovnije.²⁶³⁸ Prema Čermakovim riječima, svrha te zapovijedi je bila da spomenute osobe reguliraju svoj status uz odobrenje svojeg zapovjedništva.²⁶³⁹ Zapovjednik bojnik Ivan Pavić je 12. kolovoza 1995. izdao zapovijed kojom privremeno zamjenjuje Jonjića u 306. logističkoj bazi Split, uz primjedbu da je Jonjić samovoljno napustio dužnost kako bi se stavio na raspolaganje zapovjedniku Zbornog mjesta Knin, čija je zapovijed od 9. kolovoza 1995. vidno narušila sustav zapovijedanja u 306. logističkoj bazi Split. Kopija Pavićeve zapovijedi upućena je Gotovini.²⁶⁴⁰ Čermak je na to otpisao 16. kolovoza 1995., uz napomenu da je Jonjić raspoređen u Zborno mjesto Knin po njegovoj zapovijedi i u dogovoru s Gotovinom, te da će, ako ga Gotovina bude trebao, biti vraćen na svoje radno mjesto u 306. logističkoj bazi Split.²⁶⁴¹ U zapovijedi od 18. kolovoza 1995. Gotovina je odgovorio na zahtjev iz Zbornog mjesta Knin stavivši 30 vojnika iz OG Zapad na raspolaganje Zbornom mjestu Knin na pet dana radi osiguranja dovršenja radova na dionici pruge Knin-Gračac.²⁶⁴² Čermak je 21. kolovoza 1995. od Gotovine zatražio da se zbog operativnih potreba zbornog mjesta i vraćanja grada u normalni život 65 vojnih obveznika iz Knina podredi zapovjedniku Zbornog mjesta Knin.²⁶⁴³ Gotovina je 22. kolovoza 1995. zapovjedio zapovjedniku 142. domobranske pukovnije da temeljem Čermakovog zahtjeva i u cilju normalizacije života u Kninu zapovjedniku

²⁶³⁵ D759 (Čermakova zapovijed, 9. kolovoza 1995.), str. 1. V. i D1115 (Čermakova zapovijed za privremeno raspoređivanje blagajnice 306. logističke baze Split na dužnost u ZM Knin, 26. kolovoza 1995.).

²⁶³⁶ D759 (Čermakova zapovijed, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶³⁷ D761 (Čermakova zapovijed, 11. kolovoza 1995.). V. i D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 40-41; Jack Deverell, T. 24346-24347.

²⁶³⁸ D761 (Čermakova zapovijed, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶³⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 163-164.

²⁶⁴⁰ D758 (Zapovijed Ivana Pavića, 12. kolovoza 1995.).

²⁶⁴¹ D760 (Čermakov dopis upućen Ivanu Paviću, 16. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶⁴² D1029 (Zapovijed Ante Gotovine da se osiguraju vojnici za potrebne radove u Kninu, 18. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶⁴³ D762 (Čermakov zahtjev, 21. kolovoza 1995.). V. i D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 40-41; Jack Deverell, T. 24347.

Zbornog mjesta Knin privremeno podredi dio 142. domobranske pukovnije. Kopija ove zapovijedi dostavljena je zapovjedniku zapovjednog mjesta Knin.²⁶⁴⁴

2386. Raspravnom vijeću predloženi su daljnji dokazi, osobito od **Emina Teskeredžića**, vođe tima za razminiranje koji je djelovao u Kninu i okolici u razdoblju od 6. kolovoza do 30. listopada 1995.,²⁶⁴⁵ u vezi s dodjeljivanjem ljudstva za razminiranje Zbornom mjestu Knin. U razdoblju od 15. do 19. kolovoza 1995. Čermak je Personalnoj službi 1. gardijskog zbora u Zagrebu uputio četiri zahtjeva, kojima traži privremeno izmještanje određenih pripadnika 1. gardijskog zbora u Zborno mjesto Knin u svrhu uklanjanja minsko-eksplozivnih sredstava.²⁶⁴⁶ Čermak je 19. kolovoza 1995. od Uprave za mobilizaciju Ministarstva obrane zatražio mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića, uz konkretni zahtjev da se mobilizacija antedatira s danom njihovog dolaska u Knin.²⁶⁴⁷ Čermak je 22. kolovoza 1995. od zapovjednika 1. hrvatskog gardijskog zbora zatražio privremeno izmještanje jednog broja ljudi, uključujući Vuka, Plemenčića i Perkovića koji su već radili na tom zadatku, u Zborno mjesto Knin kako bi Teskeredžiću pomogli pri uklanjanju minsko-eksplozivnih sredstava.²⁶⁴⁸ Gotovina je 6. rujna 1995. Čermaku otpisao da ministar obrane nije dao suglasnost njegovom zahtjevu za mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića.²⁶⁴⁹ Čermak je 11. rujna 1995. uputio zahtjev ministru obrane Gojku Šušku da se mobiliziraju Teskeredžić, Domančić, Tomšić, Maljur i Marguš.²⁶⁵⁰ Taj zahtjev je odobrio Marijan Sabol, mobiliziravši 18. rujna 1995. Teskeredžića, Domančića, Tomšića i Maljura.²⁶⁵¹ Gotovina je 20. rujna 1995. izdao daljnju zapovijed za

²⁶⁴⁴ D764 (Gotovinina zapovijed, 22. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁵ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 11, 13, 19; Emin Teskeredžić, T. 23242-23243, 23260, 23263-23264, 23274-23275; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁶ D1024 (Zahtjev za izmještanje Zvonka Perkovića u ZM Knin, 15. kolovoza 1995.), str. 1; D1025 (Zahtjev za izmještanje Tibora Halasa u ZM Knin, 19. kolovoza 1995.), str. 1; D1116 (Zahtjev za izmještanje Mladena Plemenčića u ZM Knin, 15. kolovoza 1995.), str. 1; D1117 (Zahtjev za izmještanje Anđelka Vuka u ZM Knin, 15. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁶⁴⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 19; Emin Teskeredžić, T. 23243-23244, 23264, 23272; D1026 (Čermakov zahtjev za mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića, 19. kolovoza 1995.). V. i Emin Teskeredžić, T. 23242-23243; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁸ Emin Teskeredžić, T. 23242, 23254-23255, 23269-23270; D765 (Čermakov zahtjev za izmještanje vojnih obveznika, 22. kolovoza 1995.).

²⁶⁴⁹ D1028 (Gotovinin dopis u vezi s mobilizacijom vojnih obveznika za ZM Knin).

²⁶⁵⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 19; Emin Teskeredžić, T. 23244-23245; D1733 (Čermakov zahtjev za mobilizaciju Emina Teskeredžića i njegove ekipe, upućen Šušku, 11. rujna 1995.).

²⁶⁵¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 19; Emin Teskeredžić, T. 23246, 23264; D1734 (Zapovijed Marijana Sabola za mobilizaciju Emina Teskeredžića i drugih, 18. rujna 1995.), str. 1-2.

mobilizaciju Teskeredžića, Domančića, Tomšića, Maljura i Marguša i naložio im da se jave u Zbornu mjesto Knin.²⁶⁵²

2387. U to vrijeme su na uklanjanju eksplozivnih naprava uz Teskeredžićev tim radile i inženjerija ZP-a Split, čiji je načelnik bio Jeričević, i 40. inženjerijska bojna, kojom je zapovijedao Čikara.²⁶⁵³ Teskeredžić i njegov tim usko su s njima surađivali.²⁶⁵⁴ Čermak je 11. kolovoza 1995. zapovjedio izvršenje pirotehničkih pregleda u nizu vojnih stanova, dodijelio zadaće raznim osobama, uključujući Darka Grgića i zapovjednika 40. inženjerijske bojne, i zatražio da Jonjić podnese konačno izvješće.²⁶⁵⁵ Kopija zapovijedi prosljeđena je Jonjiću i Grgiću, a upućena je osobno i zapovjedniku 40. inženjerijske bojne.²⁶⁵⁶ Teskeredžić je izjavio da ga je Čikara obavijestio o zadatku i da su Teskerdžić i njegov tim pomagali djelatnicima inženjerijske bojne u pregledu stanova navedenih u zapovijedi.²⁶⁵⁷ Međutim, on i njegov tim nisu bili obvezni obavljati te preglede i to su radili samo kako bi pomogli.²⁶⁵⁸ Čermak je 12. kolovoza 1995. zapovjedio Anđelku Vuku, Marinu Frkiću, Marku Gojeviću i Emiru Teskeredžiću da očiste vojno skladište i teren u selu Plavno u kninskoj općini.²⁶⁵⁹ Oni su istog dana uklonili oružje i streljivo iz skladišta.²⁶⁶⁰ Teskeredžić i drugi su 19. i 22. rujna 1995. uklanjali eksplozivna sredstva iz relejnog čvora Vitorog.²⁶⁶¹ Teskeredžić je Čermaku na Jeričevićev zahtjev uputio izvješće o razminiranju relejnog čvora

²⁶⁵² Emin Teskeredžić, T. 23247-23248, 23264; D767 (Gotovinina zapovijed, 20. rujna 1995.), str. 1-2. V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 186.

²⁶⁵³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 12, 16.

²⁶⁵⁴ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 12.

²⁶⁵⁵ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 15; Emin Teskeredžić, T. 23280; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2; D1048 (Čermakova zapovijed za pregled i raščišćavanje vojnih stanova, 11. kolovoza 1995.).

²⁶⁵⁶ D1048 (Čermakova zapovijed za pregled i raščišćavanje vojnih stanova, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶⁵⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 15; Emin Teskeredžić, T. 23280-23282; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2.

²⁶⁵⁸ Emin Teskeredžić, T. 23281-23282.

²⁶⁵⁹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 14; Emin Teskeredžić, T. 23250-23251, 23265; D763 (Čermakova zapovijed za čišćenje terena i vojnog skladišta u selu Plavno, 12. kolovoza 1995.).

²⁶⁶⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 14; Emin Teskeredžić, T. 23249-23251; D1020 (Frkićevo izvješće o pražnjenju vojnog skladišta); D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2.

²⁶⁶¹ Emin Teskeredžić, T. 23249; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 2; D1031 (Teskeredžićevo izvješće o razminiranju relejnog čvora Vitorog, 22. rujna 1995.).

Vitorog.²⁶⁶² Teskeredžić je sastavio još jedno detaljno izvješće o radu svojeg tima u razdoblju od 6. kolovoza do 22. rujna 1995. i uputio ga Čermaku.²⁶⁶³

2388. Raspravnom vijeću predloženi su i relevantni dokazi proizašli iz komunikacije UN-a s Čermakom u vezi s pritužbama na ponašanje HV-a prema imovini ili osoblju UN-a. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,²⁶⁶⁴ pismenim se putem 11. kolovoza 1995. Čermaku požalio zbog toga što su toga dana u 12:20 sati HV i hrvatska civilna policija u Civljanama osoblju UN-a spriječili ulazak u bazu UN-a i zatražio da te snage budu izbačene iz baze.²⁶⁶⁵ Istog dana, odnosno 11. kolovoza 1995., Čermak je Forandu otpisao u vezi s ulaskom vojnika HV-a u bazu UN-a u Civljanama, obavijestivši ga da je HV-u zapovjedio da se povuče iz baze i da je baza slobodna.²⁶⁶⁶ Forand je 12. kolovoza 1995. izvijestio da je Kenijski bataljun ponovno zauzeo bazu u Civljanama.²⁶⁶⁷ Međutim, Kenijski bataljun je Foranda obavijestio da je HV još uvijek u bazi.²⁶⁶⁸ Forand je 14. kolovoza 1995. uputio Čermaku pismo u kojem se žali da je usprkos uvjerenjima da su vojnici HV-a napustili bazu, 113. brigada HV-a još uvijek u bazi i dodaje da ne može prihvatiti da ti vojnici, udaljeni nekoliko minuta od Knina, ne slušaju Čermakove zapovijedi.²⁶⁶⁹ Čermak je 15. kolovoza 1995. Forandu uputio još jedno pismo, kojim ga obavještava da od 14. kolovoza 1995. u bazi UN-a u Civljanama više nema vojnika HV-a i da su se njegovi časnici sastali s kenijskim zapovjednikom UNCRO-a koji je rekao da je problem riješen.²⁶⁷⁰ **Dondo** je izjavio da su on i Bačić zbog dva Forandova prosvjedna pisma otišli u Civljane. Ispred baze UN-a zatekli su jedan tenk HV-a koji je bio pokvaren. Hrvatska vojska se bila povukla.

²⁶⁶² D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 16; Emin Teskeredžić, T. 23255, 23271; D1031 (Teskeredžićovo izvješće o razminiranju relejnog čvora Vitorog, 22. rujna 1995.). V. i D1118 (Teskeredžićovo izvješće o razminiranju, 22. rujna 1995.).

²⁶⁶³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 17; Emin Teskeredžić, T. 23248-23249, 23271; D1030 (Teskeredžićovo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.).

²⁶⁶⁴ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

²⁶⁶⁵ P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 6.

²⁶⁶⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; D616 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s bazom UN-a u Civljanama, upućen Alainu Forandu, 11. kolovoza 1995.).

²⁶⁶⁷ P364 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶⁶⁸ Alain Forand, T. 4246-4247.

²⁶⁶⁹ D308 (Dopis Alaina Foranda u vezi s bazom UN-a u Civljanama, upućen Ivanu Čermaku, 14. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁰ D617 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s bazom UN-a u Civljanama, upućen Alainu Forandu, 15. kolovoza 1995.).

Zapovjednik UN-a ih je obavijestio da nemaju nikakvih problema s HV-om. Dondo i Bačić su potom napisali odgovor u Čermakovo ime i prosljedili ga Forandu.²⁶⁷¹

2389. Čermak je 16. rujna 1995. pisao UNCRO-u i zapovjedništvu UNMO-a u Kninu, izrazivši žaljenje zbog prijetnji upućenih vojnim promatračima, o čemu Forand govori u pismu od 14. rujna 1995.²⁶⁷² Čermak je napisao da je zapovjedio istragu na osnovi broja registarske pločice vozila dobivenog od UNMO-a i/ili UNCRO-a i da je obaviješten da vozilo pripada postrojbi koja se kretala područjem 15 kilometara južno od Knina, gdje su promatračima upućene prijetnje. Dodao je da je nadležnom zapovjedniku prosljedio zahtjev za pokretanje istražnog postupka i primjenu stegovnih mjera prema počiniteljima.²⁶⁷³

2390. Naposljetku, Raspravnom vijeću su predočeni još i relevantni dokazi u obliku zahtjeva koje je Čermak upućivao Ministarstvu obrane. Čermak je 11. kolovoza 1995. načelniku Prometno-tehničke uprave poslao zahtjev da se Zbornom mjestu Knin pošalje nekoliko vozila.²⁶⁷⁴ Dana 25. kolovoza 1995. od Stambene komisije Ministarstva obrane zatražio je izdavanje privremenog rješenja za dodjelu određenih stanova u Kninu za potrebe zapovjedništva Zbornog mjesta Knin.²⁶⁷⁵

2391. Raspravno vijeće na temelju gore navedenih dokaza zaključuje da je Čermak formalno bio u hijerarhiji HV-a i da mu je Gotovina bio nadređen. Dokazi ukazuju na to da je Čermak barem do 11. kolovoza 1995. pripadnicima HV-a izdavao zapovijedi, uključujući i zapovijedi kojima je vojnike HV-a stavljao pod svoje zapovijedanje. Međutim, postoje tek ograničeni dokazi da su njegove zapovijedi bile učinkovite. Čermak je zapovjedio da Jonjić bude dodijeljen Zbornom mjestu Knin, a dokazi čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.3 dolje u tekstu ukazuju na to da je Jonjić doista i došao raditi za Čermaka u Zbornom mjesto Knin. Međutim, dokazi u vezi s Jonjićevim premještanjem također pokazuju da je u njegov premještaj bio uključen i Gotovina, te da je Pavić prigovorio tome što je Jonjić izmješten u Zbornom mjesto Knin. Što se tiče drugih Čermakovih zapovijedi o dodjeli ljudstva HV-a njegovom zapovjedništvu, ne postoje dovoljni dokazi da su se te osobe zapovjedništvu doista i priključile, a ako jesu,

²⁶⁷¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 22.

²⁶⁷² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 173; P2520 (Čermakov dopis upućen UNCRO-u i UNMO-u, 16. rujna 1995.).

²⁶⁷³ P2520 (Čermakov dopis upućen UNCRO-u i UNMO-u, 16. rujna 1995.).

²⁶⁷⁴ D769 (Čermakov zahtjev, 11. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁵ D1053 (Čermakov zahtjev upućen stambenoj komisiji MORH-a, 20. rujna 1995.). V. i D1053 (Čermakov dopis upućen stambenoj komisiji MORH-a, 20. rujna 1995.)

da su to učinile na temelju njegovih zapovijedi. S druge pak strane čini se da je Čermakova zapovijed D1048 imala određenog učinka budući da se na temelju te zapovijedi odgovornost za uklanjanje pirotehničkih naprava prenose na zapovjednika 40. inženjerijske bojne, a Teskeredžić je izjavio da je 40. inženjerijskom bojnom zapovijedao Čikara, koji ga je i izvijestio o tom zadatku. Međutim, zapovijed o pirotehničkim pregledima vojnih stanova ulazila je u okvir Čermakovih ingerencija u vezi s normalizacijom stanja (v. poglavlje 6.4.6). Dokazi pokazuju da je nakon 11. kolovoza 1995. Čermak izdavao zahtjeve a ne zapovijedi za dodjelu ljudstva, i da je Gotovina bio taj koji je zapovijedao u vezi s prepodčinjavanjem postrojbi HV-a. Isto tako, ministar obrane je odbio Čermakov zahtjev za mobilizaciju Teskeredžića i njegovog tima, a konačnu zapovijed s tim u vezi izdali su Marijan Sabol i Gotovina. Preostali dokazi koji sugeriraju da je Čermak mogao zapovijedati postrojbama HV-a proizlaze iz onog što je on sam napisao u svojoj prepisci s Forandom, no postoji malo dokaza koji bi pokazali da je on doista izdao takve zapovijedi i da su one, ako ih i jest izdao, bile učinkovite. Slijedom toga, Raspravno vijeće konstatira da ne postoje dovoljni dokazi koji bi potkrijepili navode prema kojima je Čermak imao efektivnu kontrolu nad postrojbama HV-a, osim nad ljudstvom koje mu je bilo podređeno u njegovom zbornom mjestu. Raspravno vijeće će Čermakove ovlasti nad ljudstvom dodijeljenim Zbornom mjestu Knin ispitati dalje u tekstu, u poglavlju 6.4.3.

2392. Raspravno vijeće sada će ispitati dokaze relevantne za Čermakove ovlasti nad vojnom i civilnom policijom. O relevantnom dokazu (Čermakova zapovijed P53/P513) bit će više riječi dalje u tekstu, u poglavlju 6.4.7. U vezi s jednom drugom zapovijedi koju je Čermak izdao i uputio i civilnoj i vojnoj policiji, vidi P509, o čemu će se raspravljati dalje u tekstu kada bude riječi o Čermakovim ovlastima nad civilnom policijom. Raspravno vijeće prvo će ispitati dokaze o Čermakovim zapovijedima u vezi s ukradenom imovinom UN-a. Prema memorandumu UN-a od 8. kolovoza 1995., otkriveno je da je "HVO" uzeo tri vozila iz garaže UN-a.²⁶⁷⁶ Čermak je 9. kolovoza 1995. zapovjedio da se formira ekipa sastavljena od pripadnika VP i djelatnika Policijske postaje Knin sa zadatkom pronalaženja tri ukradena vozila UNCRO-a.²⁶⁷⁷ Kopija zapovijedi poslana je zapovjedniku VP Knin i zapovjedniku Policijske postaje

²⁶⁷⁶ D302 (Interni memorandum UNPF-a, 8. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁷ Alain Forand, T. 4229; D303 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 9. kolovoza 1995.).

Knin.²⁶⁷⁸ Raspravno vijeće je u vezi s ovim razmotrilo dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 2. povjerljivog dodatka C presudi.

2393. **Forand** je 11. kolovoza 1995. Čermaku uputio pismo u kojem prosvjeduje zbog toga što je HV ukrao inženjerijsku opremu UN-a procijenjenu na milijun američkih dolara, kao i nekoliko vozila UN-a, i zatražio da se sve to vrati.²⁶⁷⁹ Čermak je 12. kolovoza 1995. izdao zapovijed da se formiraju timovi iz sastava MUP-a, odnosno Policijske postaje Knin, i pripadnika VP-a Knin s ciljem pronalaženja i vraćanja otuđene opreme i vozila UNCRO-a. U zapovijedi se jasno kaže da su zapovjednici Policijske postaje Knin i VP-a Knin Čermaku osobno odgovorni za izvršenje zapovijedi i da po njezinom izvršenju Čermaka valja odmah izvijestiti o rezultatima.²⁶⁸⁰ Raspravno vijeće je s tim u vezi razmotrilo dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 3. povjerljivog dodatka C presudi. Zapovjednik policije Miloš Mihić uputio je 13. kolovoza 1995. u nekoliko policijskih uprava i VP Knin pismo u vezi s krađom određenog broja vozila UNCRO-a koju su izvršili pripadnici HV-a i zatražio je od naslovnika da u vezi s tim vozilima izvrše provjeru, oduzmu ih i potom izvijeste Policijsku upravu Knin.²⁶⁸¹

2394. Čermak je 12. kolovoza 1995. načelniku stožera zapovjedništva ZP-a Split poslao izvješće u kojem kaže da ga je Forand u nekoliko navrata obavijestio da su pripadnici HV-a otuđili vozila i inženjerijsku opremu UN-a, te da su neka vozila prebojili u zeleno. Čermak je napisao da je više puta uz pomoć civilne i vojne policije u Kninu pokušao pronaći i vratiti imovinu UN-a, no budući da nisu ostvareni nikakvi rezultati, on od načelnika stožera traži da zapovjednike postrojbi HV-a u zapovjedništvu ZP-a Split izvijesti o potrebi povrata te opreme i sprečavanja budućih sličnih incidenata.²⁶⁸²

²⁶⁷⁸ D303 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 9. kolovoza 1995.).

²⁶⁷⁹ Alain Forand, T. 4137-4138; P391 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2. V. i P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4145; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 5.

²⁶⁸⁰ D503 (Zapovijed Ivana Čermaka o formiranju timova za pronalaženje ukradene imovine UNCRO-a, 12. kolovoza 1995.).

²⁶⁸¹ D500 (Zahtjev u vezi s ukradenim vozilima UNCRO-a i informacijama o vozilu Land Cruiser, s potpisom Miloša Mihića, 13. kolovoza 1995.); D502 (Zahtjev u vezi s ukradenim vozilima UNCRO-a, s potpisom Miloša Mihića, 13. kolovoza 1995.).

²⁶⁸² Alain Forand, T. 4230-4231; D304 (Izvješće Ivana Čermaka u vezi s ukradenom imovinom UN-a, 12. kolovoza 1995.).

2395. Kao odgovor na Čermakovo izvješće od 12. kolovoza 1995., Gotovina je 13. kolovoza 1995. zapovjedio raznim zapovjednicima i postrojbama HV-a da odmah zapovjedniku Zbornog mjesta Knin predaju vozila koja su pripadnici HV-a otuđili od Kenijskog bataljuna UNCRO-a, da u svojim postrojbama sprečavaju svako ponašanje koje nanosi štetu interesima HV-a i Hrvatske i da u provedbi zapovijedi primjenjuju najoštrije stegovne i druge mjere propisane zakonom.²⁶⁸³ Jedan od zapovjednika, pukovnik Ante Kotromanović iz OG-a Sajković, svojim je podređenim jedinicama 13. kolovoza 1995. prosljedio Gotovininu zapovijed.²⁶⁸⁴

2396. Iz dokumenata UN-a koji su ušli u dokaze proizlazi da je na sastanku Čermaka s osobljem UN-a 18. ili 19. kolovoza 1995. dano obećanje da će se Čermak odmah angažirati u lociranju UN-ove teške inženjerijske opreme koja je otuđena.²⁶⁸⁵ Forand je 19. kolovoza 1995. Čermaku uputio još tri pisma u vezi s krađom vrijedne UN-ove opreme koju je izvršio HV.²⁶⁸⁶ Koliko se Forand sjeća, nijednom od njegovih zahtjeva u vezi s tim krađama nije udovoljeno i oprema nije nikada vraćena.²⁶⁸⁷ **Dondo** i drugi časnici za vezu HV-a izvijestili su 20. kolovoza 1995. Ministarstvo obrane da su Alain Forand i Čermak u redovitoj prepisci i da je glavna tema te prepiske otuđivanje imovine UN-a.²⁶⁸⁸ Dondo je u svojem iskazu rekao da su njegov ured i Čermak prosvjede UN-a o ukradenoj UN-ovoj imovini i ograničenju kretanja osoblju UN-a mogli jedino prosljeđivati HV-u.²⁶⁸⁹ Kada je Čermak Dondovom uredu naložio da napiše zahtjev za povrat ukradenih UN-ovih vozila, ured je to napisao u formi zapovijedi.²⁶⁹⁰ Dondo je izjavio da se zapovijed o povratu vozila izvršavala samo kad ju je u tom smislu izdao i zapovjednik operativne zone.²⁶⁹¹

2397. Kada je Forand shvatio da mu Čermak ne može pomoći u rješavanju pitanja UN-ove imovine koju su oduzeli vojnici HV-a, obratio se 26. kolovoza 1995.

²⁶⁸³ Alain Forand, T. 4232; D305 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶⁸⁴ Alain Forand, T. 4233; D306 (Zapovijed pukovnika Ante Kotromanovića u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶⁸⁵ P372 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁶⁸⁶ Alain Forand, T. 4138-4139; P392 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 19. kolovoza 1995.); P393 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 19. kolovoza 1995.), str. 1-2; P394 (Dopis Alaina Foranda u vezi s krađom UN-ove opreme upućen Ivanu Čermaku, 19. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁶⁸⁷ Alain Forand, T. 4138, 4230.

²⁶⁸⁸ Karolj Dondo, T. 22458; D1703 (Dopis časnikâ za vezu HV-a upućen Ministarstvu obrane, 20. kolovoza 1995.).

²⁶⁸⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 24.

²⁶⁹⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 18; Karolj Dondo, T. 22580.

²⁶⁹¹ Karolj Dondo, T. 22545.

Gotovini, spomenuvši da je Čermakov autoritet u nekim stvarima ograničen.²⁶⁹² Na sastanku 29. kolovoza 1995. Čermak je rekao da mu je neugodno što UN-ova vozila još uvijek nisu vraćena i da će s tim u vezi ponoviti zapovijedi.²⁶⁹³ Gotovina je 11. studenog 1995. naložio zapovjedniku 4. gardijske brigade da odmah vrati vozila UNCRO-a koja su otuđili pripadnici njegove postrojbe.²⁶⁹⁴

2398. Kad je tužitelj tijekom razgovora Čermaku pokazao dvije njegove zapovijedi o formiranju zajedničkih timova vojne i civilne policije radi pronalaženja ukradene opreme i vozila UNCRO-a, Čermak je objasnio da je to bio blef i da je to učinio zato što ga je bilo stid što su ta vozila ukradena, no da nije polučio nikakve rezultate jer nije imao odgovarajuće ovlasti.²⁶⁹⁵ Čermak je izjavio da je obavijesti o krađi UN-ovih vozila dobio od Foranda, a možda i od Al-Alfija, i da je te informacije prosljedio vojnoj policiji, koja je na tome radila.²⁶⁹⁶

2399. Raspravno vijeće će dalje razmotriti ove zapovijedi u sljedećim poglavljima, u kojima se bavi Čermakovim ovlastima nad vojnom i civilnom policijom.

2400. Raspravno vijeće osvrnut će se prvo na Čermakove ovlasti nad vojnom policijom. Raspravno vijeće uzelo je u obzir Laušićevo relevantno svjedočenje i dokaz P880, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.2. Mate Laušić je 3. prosinca 1994. izdao zapovijed prema kojoj se zapovjednik 72. bojne VP podređuje zapovjedniku ZP-a Split, dok se u smislu dnevno-operativnog zapovijedanja zapovjednici vodova i satnija izvan sjedišta zapovjedništva 72. bojne VP podređuju zapovjednicima zbornih mjesta HV-a ili najstarijem zapovjedniku u svojoj zoni odgovornosti.²⁶⁹⁷ Dalje, prema toj zapovijedi, zapovjednici postrojbi VP u svim zonama odgovornosti dužni su biti nazočni svim referiranjima i koordinativnim sastancima u zapovjedništvima kojima su u dnevno-operativnom zapovijedanju podređeni i kojima moraju dostavljati izvješća.²⁶⁹⁸ **Mate Laušić**, načelnik Uprave VP od 5. ožujka 1992. do 30. prosinca

²⁶⁹² P375 (Dopis Alaina Foranda u vezi s nekim postupcima vojnika HV-a upućen Anti Gotovini, 26. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D150 (Dopis Alaina Foranda upućen Anti Gotovini, 26. kolovoza 1995.).

²⁶⁹³ Alain Forand, T. 4240; P408 (Izvjeshće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 2; P409 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Husseina Al-Alfija i Alaina Foranda održanog 29. kolovoza 1995. u Kninu), str. 2.

²⁶⁹⁴ D307 (Zapovijed Ante Gotovine u vezi s ukradenim vozilima UN-a, 11. studenog 1995.).

²⁶⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 171-172. V. i Jack Deverell, T. 24180-24184, 24352-24355.

²⁶⁹⁶ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 83-84.

²⁶⁹⁷ D1280 (Zapovijed Mate Laušića u vezi sa zonama odgovornosti postrojbi VP, 3. prosinca 1994.), str. 1, 4, 7. V. i D1281 (Izvjeshće o radu VP za 1994., siječanj 1995.), str. 3.

²⁶⁹⁸ D1280 (Zapovijed Mate Laušića u vezi sa zonama odgovornosti postrojbi VP, 3. prosinca 1994.), str. 5.

2002.,²⁶⁹⁹ u svom svjedočenju izjavio da je satnija VP u Kninu bila podređena najvišem vojnom zapovjedniku na svom području odgovornosti, dakle u gradu Kninu i okolici, odnosno Čermaku.²⁷⁰⁰ Laušić je u iskazu izjavio da ne zna kome je satnija VP Knin podnosila izvješća.²⁷⁰¹ Međutim, on je pretpostavio da satnija VP u Kninu svoja dnevna izvješća nije slala istaknutom zapovjednom mjestu ZP-a Split, budući da je o njezinim aktivnostima ZP Split obavještavan dnevnim izvješćima 72. bojne VP, nego vjerojatnije zapovjedniku Zbornog mjesta Knin, najvišem vojnom zapovjedniku u toj zoni odgovornosti, i načelniku policijske postaje u Kninu.²⁷⁰² Po svojoj funkciji najviši vojni zapovjednik u Kninu nije bio general Čermak.²⁷⁰³

2401. **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,²⁷⁰⁴ u svom svjedočenju je izjavio da mu je 7. kolovoza 1995. Mihael Budimir predstavio Čermaka kao generala i zapovjednika Zbornog mjesta Knin.²⁷⁰⁵ Budimir ga je obavijestio da je Čermak odgovoran za grad i rekao mu da Čermaku bude na raspolaganju za slučaj da mu bilo što bude potrebno i da mu pomogne u svemu što on zatraži. Prema Džolićevoj izjavi iz 2004., on je shvatio da to znači da je i dalje pod zapovjedništvom Budimira, no da je bio i pod zapovjedništvom Čermaka, čiju je svaku zapovijed trebao izvršiti.²⁷⁰⁶ Međutim, u sudnici je Džolić izjavio da njegova izjava iz 2004. nije točna u onom dijelu u kojem se sugerira da je Čermak imao ovlasti da mu zapovijeda, budući da on takve ovlasti zapravo nije imao, a pogotovo ne u vezi sa zapovijedima koje bi se ticale istraživanja kaznenih djela.²⁷⁰⁷

2402. Džolić je izjavio da je u Čermakov ured koji se nalazio u zgradi Doma HV-a u Kninu bio pozvan tri puta na razgovor jer je Čermaku bio podređen u svojim dnevnim zadacima.²⁷⁰⁸ Prvi put je tamo pozvan 8. kolovoza 1995., kada mu je Čermak rekao da

²⁶⁹⁹ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), str. 1, par. 1, 37-38, 48, 60.

²⁷⁰⁰ P2159 (Mate Laušić, izjava svjedoka, 11. kolovoza 2004.), par. 194-195.

²⁷⁰¹ Mate Laušić, T. 15637.

²⁷⁰² Mate Laušić, T. 15644-15645.

²⁷⁰³ Mate Laušić, T. 15646.

²⁷⁰⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

²⁷⁰⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 37; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 15.

²⁷⁰⁶ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 37.

²⁷⁰⁷ Boško Džolić, T. 8929, 9017, 9036-9037.

²⁷⁰⁸ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 21, 44-45, 47; Boško Džolić, T. 8953.

ga je Međunarodni crveni križ obavijestio da je HV ukrao njihov kamion. Džolić je izjavio da je o tome obavijestio kriminalističku vojnu policiju i da je nekih osam sati kasnije kamion pronađen kod jednog topničkog položaja na području pod kontrolom HV-a, nakon čega je vraćen.²⁷⁰⁹ Sljedeći put je Čermak pozvao Džolića 9. kolovoza 1995. i rekao mu je da se pale kuće, te od njega zatražio da ode do pričuvnih jedinica smještenih izvan Knina i zapovjednicima kaže da se ne smije tolerirati paljenje kuća i da protiv počinitelja treba poduzeti mjere.²⁷¹⁰ Džolić je izjavio da je patrola vojne policije otišla na nekoliko mjesta, gdje je naišla na kuće i objekte u plamenu.²⁷¹¹ Patrola vojne policije izvijestila je Džolića da nisu našli počinitelje, ali da je na jednoj lokaciji, na oko 500 metara od zapaljenih kuća, bio jedan odred 142. brigade.²⁷¹² Na Čermakov zahtjev Džolić je otišao do dvije bojne 142. brigade stacionirane kod Drniša – jedna je bila u blizini Drniša, a druga u skladištu prema Oklaju – i razgovarao s njihovim najvišim časnicima, no obojica su zanijekali da su njihovi ljudi odgovorni za paljenje kuća.²⁷¹³ Džolić je izjavio da je o tome usmeno izvijestio Čermaka, koji na to nije posebno reagirao.²⁷¹⁴ I konačno, 9. ili 10. kolovoza 1995. Čermak je od Džolića zatražio da izvrši osiguranje jedne civilne tvornice, no Džolić mu je rekao da za taj zadatak nema dovoljno ljudi i sugerirao mu da se obrati civilnoj policiji budući da to nije posao vojne policije.²⁷¹⁵ Također je Čermaku rekao da civilna policija ne radi svoj posao i da ne dolazi na rad u noćnoj smjeni kako bi osiguravala nekoliko civilnih objekata, uključujući skladište Crvenog križa. Nakon sastanka Džolić je otišao u civilnu policiju kako bi im rekao da je njihov zadatak čuvati civilne objekte, no najviši civilni policajac koji je bio tamo odgovorio je da ne zna da su oni za to odgovorni.²⁷¹⁶ Prema Džolićevim riječima, bilo je i drugih situacija kojih se nije mogao sjetiti, u kojima nije izvršio zadatak koji je dobio od Čermaka.²⁷¹⁷

²⁷⁰⁹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 44; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 17.

²⁷¹⁰ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 45; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18; Boško Džolić, T. 8929.

²⁷¹¹ P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18; Boško Džolić, T. 8929.

²⁷¹² P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18.

²⁷¹³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 45; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 18, 20; Boško Džolić, T. 8929.

²⁷¹⁴ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 46; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), par. 20.

²⁷¹⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 47; Boško Džolić, T. 9114-9115.

²⁷¹⁶ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 47.

²⁷¹⁷ Boško Džolić, T. 9114-9115.

2403. **Ivan Jurić**, u kolovozu 1995. bojnik u Upravi VP, kojega je general Laušić zadužio za koordiniranje djelovanja 72. i 73. bojne VP te vojne i civilne policije u nekadašnjem Sektoru Jug, u razdoblju od 3. do 13. kolovoza 1995.,²⁷¹⁸ u iskazu je rekao da se sjeća da je bio na jednom ili dva sastanka koje je organizirao Čermak.²⁷¹⁹ Na sastancima su bili prisutni predstavnici civilne policije, VP i vjerojatno pripadnici nekih međunarodnih organizacija.²⁷²⁰ Jurić je naglasio da Čermak nije bio njegov neposredni nadređeni i da ne vjeruje da je Čermak imao bilo kakvu važniju ulogu u odnosu na VP.²⁷²¹ Kao zapovjednik Zbornog mjesta Knin, Čermak je imao pravo davati zadatke VP-u u vezi s osiguranjem, pod uvjetom da su ti zadaci ulazili u okvir odgovornosti VP-a i bili u skladu s Pravilnikom o ustroju i radu Vojne policije, no Jurić je dodao da Čermak nije imao nikakvih operativnih ovlasti nad postrojbama VP raspoređenima u Kninu.²⁷²² Da je Čermak izdao neku zapovijed koja je izlazila iz okvira zadataka VP-a, VP bi je izvršio samo u slučaju da je za to imao dovoljno resursa.²⁷²³ Jurić je kazao da njemu Čermak nikada nije izdao nikakvu zapovijed.²⁷²⁴

2404. **Pero Kovačević**, bivši brigadir HV-a i dužnosnik Ministarstva obrane te vještak za temeljne hrvatske zakonske i podzakonske propise iz područja obrane,²⁷²⁵ u iskazu je rekao da su 1993. pravila za VP izmijenjena kako bi se VP uklonila iz nadležnosti lokalnih vojnih zapovjednika i stavila izravno pod nadležnost Ministarstva obrane te tako postala neovisnija i prestala biti dijelom vojnih snaga.²⁷²⁶ S obzirom na to, VP nije mogla biti podređena zapovjedništvu zbornog mjesta.²⁷²⁷ S tim u skladu, morao se razjasniti članak 9. Pravilnika o ustroju i radu Vojne policije, koji je predviđao da je u obavljanju redovnih vojno-policijskih zadaća VP podređena zbornom području, i to u smislu da je redovne policijske zadaće koje se podređuju trebalo konkretizirati u zapovijedi o podređivanju, u kojoj je moralo stajati “ovim podređujem” jer bi inače ta zapovijed bila nepotpuna i neučinkovita, što je pogreška koju je general Laušić napravio u nekim od svojih zapovijedi kao, na primjer, kada je

²⁷¹⁸ Ivan Jurić, T. 27407, 27412-27417, 27426-27428, 27481, 27534.

²⁷¹⁹ Ivan Jurić, T. 27430, 27457.

²⁷²⁰ Ivan Jurić, T. 27430-27431.

²⁷²¹ Ivan Jurić, T. 27457-27458, 27528.

²⁷²² Ivan Jurić, T. 27457-27459, 27461, 27463, 27485, 27521, 27526, 27529-27532.

²⁷²³ Ivan Jurić, T. 27529-27530.

²⁷²⁴ Ivan Jurić, T. 27527-27529.

²⁷²⁵ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 0.1.3-0.1.4, 0.1.7, 0.1.11, 0.2.2.

²⁷²⁶ Pero Kovačević, T. 22042-22043, 22090-22091, 22132; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 5.3.10.

²⁷²⁷ Pero Kovačević, T. 22111; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 5.4.9.

postrojbe VP podređivao najvišem zapovjedniku, što je položaj koji nije postojao.²⁷²⁸ Budući da je VP izdvojena iz ostatka oružanih snaga, general Laušić, s obzirom na svoj položaj načelnika VP, više nije bio dio operativnog zapovjedništva HV-a.²⁷²⁹

2405. **Deverell** je potvrdio da je VP bila podređena Ministarstvu obrane.²⁷³⁰ Postrojbe VP bile su podređene Upravi Vojne policije i imale su samo odnos suradnje i koordinacije s operativnim postrojbama i formacijama.²⁷³¹ Jedina formalna veza između VP i zapovjedništva zbornog mjesta išla je preko zapovjedništva zbornog područja, koje je također imalo odnos suradnje i koordinacije s postrojbama VP.²⁷³² Deverell je u iskazu rekao da činjenica da zapovijed od 17. kolovoza 1995. o rotaciji snaga VP u Kninu nije bila upućena ni zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin niti Čermaku pokazuje da Čermak nije imao nadležnost nad postrojbama spomenutima u toj zapovijedi i nije za njih bio odgovoran.²⁷³³ Da je Čermak imao ikakvu odgovornost za te postrojbe ili nadležnost nad njima, on bi morao znati kada će doći do rotacije budući da bi to utjecalo na sposobnost neke postrojbe za izvođenje njezinih operacija.²⁷³⁴ Deverell je posvjedočio da je 14. kolovoza 1995. general-bojnik Laušić izdao zapovijed kojom zapovjednike vodova i satnija VP u Kninu podređuje zapovjedniku ZP-a Split, a ne Čermaku, jer Čermak nije bio najviši operativni zapovjednik Hrvatske vojske u kninskoj zoni odgovornosti.²⁷³⁵ Deverell je u svojem svjedočenju zaključio da je Čermak bio znatno izoliran od zapovjednog lanca VP i njegovog lanca informiranja.²⁷³⁶

2406. **Feldi** je svom svjedočenju rekao da je VP na temelju Pravilnika o ustroju i radu Vojne policije od 19. veljače 1994. bila podređena Upravi Vojne policije i da nikada nije nikakvim zapovijedima bila podređena zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin.²⁷³⁷ Feldi je svoje mišljenje zasnovao, prvo, na određenim zapovijedima prema kojima je –

²⁷²⁸ Pero Kovačević, T. 22085-22087, 22090-22091; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 5.2.11, 5.4.1-5.4.2, 5.4.4-5.4.6.

²⁷²⁹ Pero Kovačević, T. 22132.

²⁷³⁰ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 19-20, 44; P2658 (Dijagram sustava subordinacije VP i HV-a).

²⁷³¹ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 20; P2658 (Dijagram sustava subordinacije VP i HV-a).

²⁷³² D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 20; Jack Deverell, T. 24359, 24362-24364, 24367; P2658 (Dijagram sustava subordinacije VP i HV-a).

²⁷³³ Jack Deverell, T. 24177-24178.

²⁷³⁴ Jack Deverell, T. 24178.

²⁷³⁵ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 46.

²⁷³⁶ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 47.

²⁷³⁷ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 1.5.16, 1.5.50; Franjo Feldi, T. 21971-21972.

u skladu s člankom 10. Pravilnika, bez pozivanja na članak 9. – načelnik Uprave Vojne policije izdavao zapovijedi o uporabi postrojbi VP u provođenju poslova i zadaća, i, drugo, na zapovijedi kojom se zahtijeva obvezno slanje dnevnih izvješća, a koja je bila upućena VP na terenu, no ne i zapovjednicima zbornih područja ili zbornih mjesta.²⁷³⁸

U svojem iskazu Feldi je rekao da se člankom 9. Pravilnika traži izdavanje zapovijedi o provedbi.²⁷³⁹ Feldi je kazao da je obveza VP bila da regulira primjenu i interpretaciju članka 9. i da je Uprava Vojne policije bila ta koja je utvrđivala kada i pod kojim uvjetima zapovjednici HV-a dobivaju ovlasti za izvršenje određenih zadaća.²⁷⁴⁰

2407. Feldi je izjavio da zapovjednik zbornog mjesta nije imao nadzor nad vojnom policijom budući da je ona bila podređena Ministarstvu obrane.²⁷⁴¹ Rekao je nadalje da je Čermakov odnos s VP bio uspostavljen kao obveza suradnje i koordinacije, bez prava zapovijedanja, nadzora i izvješćivanja.²⁷⁴² Ovlasti zapovjednika zbornog mjesta bile su ograničene na dogovaranje procedure s VP o postupanju u slučaju nereda i dogovor o povremenom angažiranju patrola za nadzor ponašanja vojnih osoba na javnim mjestima.²⁷⁴³ Prema Feldijevom iskazu, koordinacioni sastanci zapovjednika HV-a, kojima su prisustvovali i zapovjednici postrojbi VP, održavali su se radi priprema za određene zadatke i podnošenja izvješća nadređenim zapovjednicima o izvršenim zadacima.²⁷⁴⁴ Feldi je posvjedočio da je postrojba VP u Kninu bila izravno podređena zapovjedniku 72. bojne VP i da je bila ustrojena prije uspostavljanja Zbornog mjesta Knin, na što se Feldi oslonio u potkrepu svojeg zaključka.²⁷⁴⁵ Feldi se oslonio i na godišnje Izvješće o radu 72. bojne VP kako bi potvrdio da su sve njene postrojbe bile isključivo pod zapovjedništvom svojih nadređenih zapovjednika u VP, a s postrojbama HV-a samo su surađivale.²⁷⁴⁶ S obzirom na to da se ne spominju Čermakove zapovijedi, Feldi je zaključio da su one izdavane tek u svrhu informacije.²⁷⁴⁷ Feldi je izjavio da su zapovjednici zbornih mjesta i zbornih područja trebali postrojbe VP kako bi među vojnicima održavali red i mir, no Čermak se Feldiju požalio da u praksi ne može uspostaviti red i da ne raspolaže vojnom policijom koja bi

²⁷³⁸ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 1.5.22-1.5.25.

²⁷³⁹ Franjo Feldi, T. 21978-21981.

²⁷⁴⁰ Franjo Feldi, T. 21978-21979.

²⁷⁴¹ D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9.

²⁷⁴² D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9; D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009), par. 3.2.1-3.2.2.

²⁷⁴³ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.15.

²⁷⁴⁴ Franjo Feldi, T. 21942-21943.

²⁷⁴⁵ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 24-25, par. 3.2.4.

²⁷⁴⁶ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.2.5.

ga održavala.²⁷⁴⁸ Prema zajedničkoj stipulaciji tužitelja i Čermakove obrane, jedan broj dnevnih izvješća dežurne službe 72. bojne VP u Zbornom području Split nije bio upućen Zbornom mjestu Knin, iako je bio upućen, između ostalih, zapovjedniku Zbornog mjesta Split.²⁷⁴⁹

2408. Raspravnom vijeću predloženi su relevantni dokazi o Čermakovoj ulozi u vezi s osiguranjem koje je pružala VP. **Dondo** je izjavio da se Čermakova zapovijed od 8. kolovoza 1995. za pregled UN-ovih helikoptera (P512, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.7 dolje u tekstu) odnosila na problematiku na koju je Čermaku ukazao Dondov Ured za suradnju.²⁷⁵⁰ Preglede je vršila VP.²⁷⁵¹ Pregledano je 10-15 helikoptera.²⁷⁵² Prema Dondovim riječima, preglede su dogovarali UN, časnik za vezu i VP.²⁷⁵³ Na osnovi podataka iz Knjige dežurstva OVP Knin, od 15. kolovoza 1995. do 28. rujna 1995. VP je s patrolama bila angažirana na osiguranju UN-ovih helikoptera.²⁷⁵⁴ U dva od tih navrata, 1. i 2. rujna 1995., u knjizi stoji da su zatraženi pregledi helikoptera koje je trebalo obaviti uz prisutnost časnika za vezu.²⁷⁵⁵ **Džolić** je u iskazu rekao da nije provodio Čermakovu zapovijed da se helikoptere UNCRO-a pregledava prije svakog leta i izjavio je da je VP helikoptere osiguravala samo prilikom uzlijetanja i slijetanja.²⁷⁵⁶ **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor

²⁷⁴⁷ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.2.6.

²⁷⁴⁸ D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9-10.

²⁷⁴⁹ Zajednička stipulacija tužiteljstva i Čermakove obrane u vezi s dokumentima koji su predloženi prilikom svjedočenja Reynauda Theunensa, 15. prosinca 2008.; *Corrigendum* Zajedničke stipulacije tužiteljstva i Čermakove obrane u vezi s dokumentima koji su predloženi prilikom svjedočenja Reynauda Theunensa, 15. prosinca 2008.; D1068 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 31. kolovoza 1995.); D1069 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 2. rujna 1995.); D1070 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 6. rujna 1995.); D1332 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 7. listopada 1995.); D1333 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 24. listopada 1995.); D1334 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 14. studenog 1995.); D1335 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 1. listopada 1995.); D1336 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 12. listopada 1995.); D1337 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 21. listopada 1995.); D1338 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 28. listopada 1995.); D1339 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 29. listopada 1995.); D1340 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 2. studenog 1995.); D1341 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 16. kolovoza 1995.); D1342 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 8. listopada 1995.); D1343 (Dnevno izvješće 72. bojne VP, 22. listopada 1995.). V. i Reynaud Theunens, T. 13274-13291; Zahtjev Ivana Čermaka za uvrštavanje dokumenata u spis, 20. siječnja 2009., str. 2-3.

²⁷⁵⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 20; Karolj Dondo, T. 22586.

²⁷⁵¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 20; Karolj Dondo, T. 22586-22587.

²⁷⁵² D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 20; Karolj Dondo, T. 22587.

²⁷⁵³ Karolj Dondo, T. 22587.

²⁷⁵⁴ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unosi za razdoblje od 15. kolovoza 1995. do 28. rujna 1995.

²⁷⁵⁵ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unosi za 1. i 2. rujna 1995.

²⁷⁵⁶ Boško Džolić, T. 9132-9133.

Jug od 1992. i tijekom 1995.,²⁷⁵⁷ posvjedočio je da je na temelju sporazuma između UN-a i Hrvatske vršena kontrola UN-ovih helikoptera prije polijetanja iz baze kako bi se spriječilo da ljudi koji su počinili zločine napuste bazu.²⁷⁵⁸ Raspravno vijeće razmotrilo je i relevantno svjedočenje Johna Hilla, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.3.9 (Predrag Šare).

2409. Čermak je 8. kolovoza 1995. izdao zapovijed da se svi prilazi vojarni UNCRO-a stave pod kontrolu i da se posebno vrši kontrola izlazaka izbjeglica iz vojarne, pri čemu je izlazak bez odgovarajućeg odobrenja valjalo onemogućiti. Kopija zapovijedi upućena je i VP.²⁷⁵⁹ Raspravno vijeće napominje da su relevantni dokazi s tim u vezi sadržani u poglavlju 4.5.4. Službujući časnik 72. bojne VP je 11. kolovoza 1995. obaviješten o zapovijedi generala Čermaka na temelju koje pripadnici UNCRO-a imaju potpunu slobodu kretanja.²⁷⁶⁰ Pukovnik Damir Kozić je 22. kolovoza 1995. zapovjedniku 72. bojne VP izdao zapovijed da izvrši organizacijske pripreme potrebne da bi 7. satnija VP Knin preuzela osiguranje Čermaka od snaga 66. bojne VP. Zapovijed je bila upućena 72. bojni VP Split na postupanje, a Čermaku na pažnju.²⁷⁶¹

2410. I naposljetku, Raspravnom vijeću predočeni su i relevantni dokazi u obliku prepiske između PMEZ-a i Čermaka u vezi s pritužbama na ponašanje HV-a. Phillippe Augarde iz PMEZ-a Knin pisao je Čermaku 31. kolovoza 1995., obavijestivši ga da je 26. kolovoza 1995. jedan tim PMEZ-a stigao u Orlic kako bi obišao jednu zapaljenu kuću.²⁷⁶² Jedan od hrvatskih vojnika koji se tamo nalazio napeo je pušku i zaprijetio jednom pripadniku tima. Augarde je u pismu iznio oštar protest protiv takvog čina.²⁷⁶³ Čermak je 8. rujna 1995. odgovorio na pismo, uz objašnjenje da ga je dobio tek 6. rujna 1995. Čermak je iskazao žaljenje zbog “nedoličnog ponašanja osobe u odori hrvatskog vojnika”. Dodao je da je vojnoj policiji izdao zapovijed da ispita taj slučaj i da se učini sve kako bi se pokušao pronaći počinitelj.²⁷⁶⁴

²⁷⁵⁷ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

²⁷⁵⁸ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 30, 34.

²⁷⁵⁹ D788 (Zapovijed general-pukovnika Ivana Čermaka o kontroli prilaza vojarni UNCRO-a, 8. kolovoza 1995.).

²⁷⁶⁰ P973 (Knjiga službujućeg časnika 4. satnije 72. bojne VP, 4. -11. kolovoza 1995.), str. 1, 11-12.

²⁷⁶¹ D770 (Zapovijed Damira Kozića, 22. kolovoza 1995.). V. i D790.

²⁷⁶² Karolj Dondo, T. 22459-22460; D1704 (Dopis Philippea Augardea u vezi s paležom u Orlicu, upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.).

²⁷⁶³ D1704 (Dopis Philippea Augardea u vezi s paležom u Orlicu, upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.).

²⁷⁶⁴ P1147 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s paležom u Orlicu, upućen Philippeu Augardeu, 8. rujna 1995.).

2411. Raspravno vijeće smatra da dokazi u vezi s Čermakovim ovlastima nad VP nisu jasni. Svjedočenja nekoliko svjedoka bila su ili su se činila protuslovna. Iz mjerodavnog hrvatskog zakonskog okvira proizlazi da je zapovjednik zbornog mjesta imao ograničene ovlasti nad vojnom policijom u svojoj zoni odgovornosti, iako mu vojna policija nije bila podređena. U skladu s onim što je razmotreno u poglavlju 3.2 Raspravno vijeće će se usredotočiti na dokaze koji pokazuju učinkovitost Čermakovih ovlasti nad vojnom policijom. Raspravno vijeće s tim u vezi primjećuje da je Čermak u nekoliko navrata u svoj ured pozvao Džolića i da je Džolić došao k Čermaku. Prema Džolićevim riječima, on je izvršio neke od Čermakovih zahtjeva, uključujući i zahtjev da nešto poduzme u odnosu na vojne postrojbe stacionirane izvan Knina, u blizini kuća za koje je dojavljeno da gore, međutim odbio je izvršiti neke druge zahtjeve. Čermakovom zapovijedi, P512, VP se nalaže da prije svakog leta pregleda helikoptere UNCRO-a, i iz Dondovog svjedočenja, kao i iz knjige dežurstva, P886, proizlazi da je VP, bez obzira na Džolićevo nijekanje, doista vršila preglede. Na temelju svjedočenja, i to osobito onog Lukovića i Hilla, može se izvesti razumno tumačenje dokaza, prema kojem su ti pregledi provedeni na temelju sporazuma između predstavnika UN-a i Hrvatske, a ne na temelju Čermakove zapovijedi. Međutim, dokazi ipak pokazuju da je Čermak s tim u vezi surađivao s VP. Što se pak tiče Čermakovih zapovijedi u vezi s ukradenom UN-ovom opremom, dokazi ne pokazuju nedvojbeno da je VP te naloge smatrala zapovijedima ili po njima postupala. Isto vrijedi i za Čermakove zapovijedi P509 i P53/P513 (v. poglavlje 6.4.7). U vezi s Čermakovim pismom Augardeu, P1147, na temelju dokaza ne može se utvrditi da je Čermak doista VP izdao zapovijed da provede istragu ili, ako jest izdao takvu zapovijed, da ju je VP smatrala obvezujućom i da ju je provela. Na temelju svega rečenog, kao i gore u tekstu razmotrenih dokaza, Raspravno vijeće zaključuje da Čermak, bez obzira na to kako je sebe s tim u vezi prikazivao, nije imao takve ovlasti da VP izdaje zapovijedi u smislu relevantnom za Optužnicu. Međutim, Raspravno vijeće konstatira da je Čermak s VP na području Knina surađivao, da joj je mogao upućivati zahtjeve i dostavljati informacije. Raspravno vijeće će dalje u poglavlju 6.4.7 dolje u tekstu razmotriti na koji je način Čermak koristio taj odnos suradnje.

2412. Raspravno će se vijeće sada osvrnuti na Čermakove ovlasti nad civilnom policijom. **Joško Morić**, koji je 1995. bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova za

temeljnu policiju,²⁷⁶⁵ izjavio je da se on sa svojim problemima, prema pravnom sustavu, nije mogao obratiti Čermaku.²⁷⁶⁶ Čermak, koji nije bio u policijskoj strukturi, nad policijom nije imao ovlasti i policija nije bila obvezna da mu podnosi izvješća, a njegove zahtjeve bi ispunjavala samo ako su oni ulazili u okvir njezinih zadaća i odgovornosti.²⁷⁶⁷ Tomurad je Moriću 28. kolovoza 1995. kao dobru zamisao predložio da predstavnici policije budu prisutni na sastancima koje je Čermak držao s predstavnicima međunarodnih organizacija kako bi policija bila upoznata sa svim dogovorima i zadaćama.²⁷⁶⁸

2413. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995.,²⁷⁶⁹ rekao je u iskazu da se ni na jednom od sastanaka na kojima je u to vrijeme bio prisutan nije sugeriralo da bi Čermak bio odgovoran za kaznena djela na tom području.²⁷⁷⁰ Cetina nije imao obvezu da Čermaka izvještava o tome je li nešto poduzeto na neki njegov zahtjev, niti se tako što očekivalo, a Cetina bi tako postupio samo ako je Čermak to od njega izričito tražio.²⁷⁷¹ Cetina činjenicu da je Čermak prosljedio jedno pismo MOCK-a nije smatrao naredbom ili zapovijedi, nego tek zahtjevom (v. poglavlje 6.4.7 u kojem se razmatraju pisma MOCK-a).²⁷⁷² Čermak nije bio uključen, službeno ili na bilo koji drugi način, u postupke koji bi se provodili u vezi sa slučajevima spomenutim u pismu.²⁷⁷³ Iako Cetina nije bio obvezan Čermaka izvještavati, on je Čermaku ipak poslao pismo u kojem ga obavještava o odgovoru na zahtjev kojim MOCK traži informacije.²⁷⁷⁴ Po Cetininoj procjeni, Čermakove zapovijedi od 8., 9. i 15. kolovoza 1995. za Policijsku postaju Knin i Mihića nisu predstavljale zapovijedi niti su ih oni tako shvaćali; one su policiji upućene tek kao

²⁷⁶⁵ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 1-10, 13, 25, 110, 119; Joško Morić, T. 25502-25505, 25508-25511, 25514-25515, 25523, 25528, 25640, 25785, 25806, 25842, 25926-25927.

²⁷⁶⁶ D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 201.

²⁷⁶⁷ D1841 (Joško Morić, izjava svjedoka, 15. svibnja 2009.), par. 9; D1842 (Joško Morić, razgovor sa svjedokom, 17. siječnja 2004.), str. 191-196; Joško Morić, T. 25622, 25624-25629, 25631, 25933-25934, 25942-25945, 25949-25950.

²⁷⁶⁸ Joško Morić, T. 25623-25624, 25629-25631; D589 (Dopis Marijana Tomurada u vezi s pljačkanjem koje čine osobe u odorama HV-a, upućen Jošku Moriću, 28. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.33, 3.48; Christopher Albiston, T. 23782, 23784, 23901-23903.

²⁷⁶⁹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3-4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

²⁷⁷⁰ Ivica Cetina, T. 23624.

²⁷⁷¹ Ivica Cetina, T. 23547, 23550, 23559-23560, 23616, 23619, 23622.

²⁷⁷² Ivica Cetina, T. 23611-23612, 23616.

²⁷⁷³ Ivica Cetina, T. 23616.

²⁷⁷⁴ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 8; Ivica Cetina, T. 23612, 23616.

obavijesti, na primjer u vezi kretanjem osoblja UNCRO-a i civila.²⁷⁷⁵ Dakle, Čermakova zapovijed od 9. kolovoza 1995. Mihiću nije nametala obvezu da Čermaka obavijesti o tome što je na temelju zapovijedi poduzeto.²⁷⁷⁶ Prema Cetininjim riječima, Čermakova zapovijed od 12. kolovoza 1995. nije obvezivala policiju u smislu zapovijedi i tkogod da ju je napisao, nije bio upoznat sa Zakonom o policiji, budući da je policija imala obvezu obavještavati samo Državno odvjetništvo i nije imala ovlasti o svojem radu izvještavati Čermaka.²⁷⁷⁷ Policija je na temelju obavijesti sadržanih u Čermakovim zapovijedima mogla postupiti po zakonu, ali ne zbog Čermakove zapovijedi.²⁷⁷⁸ Cetina je 11. listopada 1995. Čermaka obavijestio o istrazi o ubojstvu tri osobe u Bijelini, iako Čermak nije imao nikakvu službenu ulogu u postupku istrage u vezi s tim incidentom.²⁷⁷⁹ Raspravno vijeće je osim toga razmotrilo i dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 4. povjerljivog dodatka C presudi.

2414. **Stjepan Buhin**, zaposlenik MUP-a 1995. godine, stacioniran u Kninu u razdoblju od 6. kolovoza do početka rujna 1995.,²⁷⁸⁰ u svom svjedočenju je izjavio da je Čermak bio zadužen za koordinaciju između civilnih vlasti i civilne policije i HV-a, a zadaća mu je bila da pomaže u svakoj aktivnosti usmjerenoj na obnovu normalnog života u Kninu.²⁷⁸¹ Prema Buhinovim riječima, Čermak nije zapovijedao civilnom policijom.²⁷⁸² Buhin je također izjavio da je Čermaka morao izvještavati “svatko”, uključujući i civilne vlasti.²⁷⁸³ **Svjedok 84**, službenik policije u Kninu,²⁷⁸⁴ izjavio je da se nikada nije sastao s Čermakom i da nikada od njega nije primio nikakve zapovijedi.²⁷⁸⁵

2415. Raspravno vijeće je uvrstilo u spis Čermakove zapovijedi ili odluke upućene MUP-u ili civilnoj policiji. Čermak je 10. kolovoza 1995. donio odluku koja je upućena zapovjedniku MUP-a i zapovjedništvu Stana MO HV-a, kojom odlučuje da

²⁷⁷⁵ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 10, 12, 14; Ivica Cetina, T. 23532, 23537-23539.

²⁷⁷⁶ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 12.

²⁷⁷⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 13.

²⁷⁷⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 12; Ivica Cetina, T. 23618.

²⁷⁷⁹ Ivica Cetina, T. 23551, 23619, 23621-23622.

²⁷⁸⁰ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-5; Stjepan Buhin, 10017, 10037, 10058-10059.

²⁷⁸¹ Stjepan Buhin, T. 9977, 10044, 10049-10050, 10143.

²⁷⁸² Stjepan Buhin, T. 9977, 10050.

²⁷⁸³ P963 (Stjepan Buhin, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 6-7.

²⁷⁸⁴ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; Svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

MUP treba izvršiti primopredaju bivšeg hotela "Spas" zapovjedništvu Stana MO HV-a radi potrebe smještaja zapovjedništva Zbornog mjesta Knin i ostalih korisnika.²⁷⁸⁶ Čermak je 11. listopada 1995. Policijskoj postaji Knin i Povjereništvu Vlade Republike Hrvatske za općinu Knin izdao zapovijed da se djelatnici Policijske postaje Knin odmah izmjestu u zgradu stare gimnazije u Kninu.²⁷⁸⁷

2416. Raspravnom vijeću predočeni su i relevantni dokazi u vezi sa štetom nanesenom stanovima pripadnika međunarodnih organizacija. Prema **Forandovim** riječima, 6. kolovoza 1995., otprilike u 16:00 sati, John Hill je izvijestio da je u Kninu vidio pljačkanje i velika oštećenja, te da je Forandov stan uništen i većina predmeta iz njega ukradena.²⁷⁸⁸ Forand je 9. kolovoza 1995. uputio Čermaku pismo kojim ga obavještava da se prethodnog dana njegovo osoblje vratilo u svoje stanove u Kninu i ustanovilo da je netko u njih ponovno provalio i opet ukrao neke stvari.²⁷⁸⁹ Forand je prihvatio Čermakovu ponudu da mu se popravi stan.²⁷⁹⁰ **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,²⁷⁹¹ obišao je 9. ili 10. kolovoza 1995. svoju kuću u Kninu i ustanovio da u nju nitko nije provalio.²⁷⁹² Kuća generala Foranda, koja se nalazila u istoj ulici preko puta, bila je opljačkana.²⁷⁹³ Al-Alfi je zamolio Čermaka da mu zaštiti kuću, no Čermak je svjedoku umjesto toga savjetovao da ode do kuće i iz nje ukloni stvari.²⁷⁹⁴ U razgovoru s tužiteljem Čermak se sjetio sastanka s Al-Alfijem u vezi s pljačkanjem i uništavanjem kuća u Kninu, uključujući kuće u kojima je stanovalo osoblje UN-a i PMEZ-a, i da je bilo problema s Al-Alfijevom kućom.²⁷⁹⁵ Čermak je izjavio da je o

²⁷⁸⁵ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 28, 33; Svjedok 84, T. 11141-11142, 11424.

²⁷⁸⁶ D501 (Odluka u vezi sa smještajem Zapovjedništva ZM-a Knin, s potpisom Ivana Čermaka, 10. kolovoza 1995.).

²⁷⁸⁷ D504 (Zapovijed o izmještanju djelatnika PP Knin, s potpisom Ivana Čermaka, 11. listopada 1995.).

²⁷⁸⁸ Alain Forand, T. 4129-4130, 4535-4536.

²⁷⁸⁹ Alain Forand, T. 4144, 4150, 4221; P389 (Dopis Alaina Foranda u vezi s raznim važnim pitanjima upućen Ivanu Čermaku, 9. kolovoza 1995.).

²⁷⁹⁰ P389 (Dopis Alaina Foranda u vezi s raznim važnim pitanjima upućen Ivanu Čermaku, 9. kolovoza 1995.), str. 1-2.

²⁷⁹¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

²⁷⁹² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 91-92.

²⁷⁹³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 92.

²⁷⁹⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 92; Hussein Al-Alfi, T. 13863.

²⁷⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 44; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 46; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13.

tome odmah obavijestio policijsku postaju i policijsku upravu. Čermak je također izjavio da je poslao svoje ljude da pomognu popraviti oštećenja.²⁷⁹⁶

2417. Čermak je rekao da su civilna i vojna policija bile zadužene za sigurnost, uključujući zaštitu civila i imovine, i da se on nije bavio tim poslom.²⁷⁹⁷ Čermak je izjavio da je njegov ured UNCIVPOL-u rekao kako nije nadležan i uputio ga na policiju.²⁷⁹⁸ Slijedom toga, UNCIVPOL je počeo surađivati s civilnom policijom i s njom je formirao zajednički tim, sedam dana nakon Čermakovog dolaska u Knin.²⁷⁹⁹ Nakon toga, prema Čermakovim riječima, UNCIVPOL više nije koristio usluge njegovog ureda.²⁸⁰⁰

2418. **Christopher Albiston**, samostalni konzultant, stručnjak za pitanja održavanja javnog reda i mira, sigurnosti i obavještajne djelatnosti i vještak za pitanja održavanja javnog reda i mira tijekom i nakon sukoba,²⁸⁰¹ posvjedočio je da ni zapovjednici zbornih mjesta općenito, a niti Čermak konkretno, nisu imali zakonske ovlasti da zapovijedaju civilnoj policiji ili da je nadziru.²⁸⁰² Albiston je zaključio da Čermak nije nadređen civilnoj policiji s obzirom na: (a) pravni položaj zapovjednika zbornog mjesta i njegove nadležnosti; (b) njegovu isključenost iz svih vidova zapovjednog lanca i operativnog upravljanja u MUP-u; (c) sliku koju u vezi sa specifičnim problemima i incidentima daju brojni dokumenti; i (d) jasne i dosljedne stavove načelnika civilne policije i koordinatora.²⁸⁰³ Albiston je uz to rekao da Čermak nije imao ni znanje ni iskustvo potrebno za zapovijedanje civilnoj policiji.²⁸⁰⁴

²⁷⁹⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 44; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 46.

²⁷⁹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 97-98; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 49-50.

²⁷⁹⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 63-65.

²⁷⁹⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 24, 45, 60, 63, 65, 89; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 78.

²⁸⁰⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 63, 65.

²⁸⁰¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), str. 53-59; Christopher Albiston, T. 23754, 23758-23762.

²⁸⁰² D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.1-3.11; Christopher Albiston, T. 23768-23769, 23798, 23876-23877, 23909, 24005, 24017; D1781 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.).

²⁸⁰³ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.49.

²⁸⁰⁴ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.3, 3.118.

2419. Albiston je nadalje izjavio da Čermak nije imao *de facto* nadležnost da upravlja civilnom policijom ili da joj izdaje naređenja.²⁸⁰⁵ Da je Čermak doista *de facto* zapovijedao policiji u tom razdoblju, Albiston bi očekivao da postoji značajan broj zapovijedi, uputa i zahtjeva kojima se traže izvješća o tome što je točno učinjeno.²⁸⁰⁶ Albiston je izjavio da postoji sedam dokumenata kojima je autor Čermak, a koji bi se mogli opisati kao “zapovijedi”, od kojih su njih četiri upućena i VP.²⁸⁰⁷ Dva od tih dokumenata izdana su 9. i 12. kolovoza 1995. u vezi s krađom vozila UNCRO-a, pri čemu su ti dokumenti bili zamišljeni kao zapovijedi i napisani s namjerom da ih se tako shvati.²⁸⁰⁸ Međutim, Albiston je izjavio da je teško argumentirati da su ta dva dokumenta doista zapovijedi zbog stila kojim su napisani, njihovih naslovnika i nedostatka smjernica o načinu na koji bi zapovijedi trebalo provesti.²⁸⁰⁹

2420. Albiston je u svom svjedočenju rekao da je odnos Čermaka i civilne policije bio odnos suradnje i da je Čermak bio čovjek za vezu između hrvatskih vlasti i međunarodne zajednice, i novinara.²⁸¹⁰ To je bilo vidljivo iz redovitih, često svakodnevnih sastanaka koje je Čermak održavao u Zbornom mjestu Knin, kojima su prisustvovali predstavnici civilne policije.²⁸¹¹ Albiston je u svojem iskazu rekao da kada bi neki pripadnik međunarodne zajednice na nekom od tih sastanaka pokrenuo pitanje koje je zahtijevalo odgovor civilne policije, Čermak je ostavljao dojam da raspolaže ovlastima da to riješi, bez obzira na to je li takvim ovlastima doista *de facto* raspolagao.²⁸¹² To je upravo bila reakcija kakvu bi Albiston očekivao od nekoga tko ima takvu ulogu čovjeka za vezu s međunarodnom zajednicom.²⁸¹³ Iako Čermak nije imao ovlasti nad civilnom policijom, on je ipak vjerojatno mogao utjecati na postupanje civilne policije s obzirom na svoj ključni položaj i ulogu čovjeka za vezu, s

²⁸⁰⁵ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.1, 3.37, 3.84, 3.87, 3.95; Christopher Albiston, T. 23949-23950, 23956-23958, 23967-23969, 23971, 23990.

²⁸⁰⁶ Christopher Albiston, T. 24080.

²⁸⁰⁷ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.43, 3.87, 3.89, Christopher Albiston, T. 23951, 23954, 23987, 24077, 24080.

²⁸⁰⁸ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.87-3.89; Christopher Albiston, T. 23971-23972.

²⁸⁰⁹ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.88-3.89, Christopher Albiston, T. 23833-23836, 23971-23972, 23977.

²⁸¹⁰ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.13, 3.37; Christopher Albiston, T. 23879-23884, 23923. V. i D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 13, 16, 19, par. 2.3.16, 3.3.1.

²⁸¹¹ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.13, 3.41; D1777 (Corrigenda Izvještaja vještaka Christophera Albistona, listopad 2009.), ispravke 1, 3; Christopher Albiston, T. 23784, 23915, 23917. V. i D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 13, 16, 19, par. 3.3.1-3.3.2.

²⁸¹² Christopher Albiston, T. 23903-23907, 23913, 23971-23973.

²⁸¹³ Christopher Albiston, T. 23905-23906, 23910.

obzirom na svoju karizmu odnosno autoritet koji ide uz čin general-pukovnika, te s obzirom na činjenicu da je bio izvor informacija u vezi s određenim pitanjima koja su se ticala civilne policije.²⁸¹⁴

2421. **Feldi** je zaključio da su zapovijedi u vezi s pronalaženjem motornih vozila i opreme UNCRO-a i u vezi sa slobodom kretanja snaga UN-a koje je Čermak uputio Policijskoj upravi kotara Knin bile informativnog karaktera i tako ih je policija i protumačila.²⁸¹⁵

2422. Raspravno vijeće osvrnut će se sada na Čermakove aktivnosti povezane sa slobodom kretanja civila (u vezi s Čermakovom zapovijedi P53/P513, v. poglavlje 6.4.7), što je također relevantno za njegove ovlasti nad civilnom policijom. Čermak je izjavio da je u prvim danima nakon operacije Oluja odobrio sustav propusnica koje su Srbima omogućavale da se slobodno kreću u Kninu i okolici i da je na početku njegov ured tiskao i izdavao takve propusnice koje su funkcionirale i kao isprave.²⁸¹⁶ Čermak je objasnio da je bilo dosta domicilnih ljudi u Kninu i okolici koji nisu imali hrvatske dokumente, općina još nije profunkcionirala, a zborni mjesto nije moglo izdavati domovnice.²⁸¹⁷ Čermakova namjera bila je da pomogne tim Srbima i da ih zaštiti.²⁸¹⁸ Rekao je da su propusnice pomogle mnogim Srbima.²⁸¹⁹ Kasnije su, prema Čermakovim riječima, civilne vlasti počele s radom i tada su ljudi dobili prave osobne dokumente.²⁸²⁰ **Rinčić** je u svom svjedočenju rekao da je imao bjanko nepotpisane propusnice s otisnutim pečatom Zbornog mjesta Knin, koje su on i ostali potpisivali u Čermakovo ime i davali ih ljudima u Kninu i okolici koji nisu imali osobne dokumente.²⁸²¹ **Dondo** je izjavio da je Čermak, radi zaštite ljudi koji su izgubili

²⁸¹⁴ Christopher Albiston, T. 23909-23913, 23918-23921, 23926.

²⁸¹⁵ D1673 (Izveštaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.3.5. V. i Pero Kovačević, T. 22116-22119, 22126; D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 2.6.3, 3.4.31-3.4.32.

²⁸¹⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 86; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 132-137.

²⁸¹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 133.

²⁸¹⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 133, 136.

²⁸¹⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 123; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 134. ali v. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 122; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 134-136.

²⁸²⁰ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 87.

²⁸²¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 24; D1681 (Propusnica za ulazak u ZM Knin, s potpisom Ivana Čermaka, 11. kolovoza 1995.).

dokumente, izdao nekoliko propusnica i dozvola koje su se mogle koristiti na kontrolnim točkama.²⁸²²

2423. **Svjedok 86** je izjavio da su se hrvatski građani s hrvatskom osobnom iskaznicom po Hrvatskoj mogli kretati bez poteškoća.²⁸²³ Kazao je da osobama koje su boravile na privremeno okupiranim područjima i koje nisu riješile svoj status nije bilo dopušteno da odu, nego su se morale javiti u policijsku postaju i zatražiti hrvatske dokumente. Dok su čekale na službene isprave, te osobe su raspolagale privremenim dokumentima kako bi mogle dokazati svoj identitet, s kojim su se mogle slobodno kretati po Hrvatskoj.²⁸²⁴ Na početku je trebalo dva ili tri dana da hrvatski građanin ili građanin srpske nacionalnosti u Kninu dobije isprave jer su se dokumenti izdavali u Zadru. Kasnije su se dokumenti dobivali za petnaest minuta budući da su se izdavali u Kninu.²⁸²⁵ Osobe koje nisu imale isprave zato što su tijekom rata živjele na područjima pod srpskom okupacijom, ili izvan Hrvatske ili su živjele u RSK, dobile su propusnice označene slovom i serijskim brojem, a dobivale su ih od više osoba, uključujući Ivu Cipcija, Petra Pašića i Marka Gojevića, koji su te propusnice pak dobili od Čermakovog ureda.²⁸²⁶ Prema riječima svjedoka 86, postojao je i jak pritisak drugih građana i raseljenih osoba koje su željele posjetiti Knin i druga oslobođena područja.²⁸²⁷

2424. **Cipci** je izjavio da Čermak nije imao ovlasti da civilima izdaje propusnice za ulazak u Knin, nego samo vojnom i civilnom osoblju HV-a.²⁸²⁸ Međutim, u jednom trenutku u razdoblju između 6. i 15. kolovoza 1995. Cipci je imao neformalan sastanak s Čermakom u njegovom uredu, gdje mu je Čermak pokazao propusnice za ulazak u grad koje je dao otisnuti. To je Cipcija navelo da Čermaku kaže kako samo načelnici policijskih uprava mogu civilima izdavati propusnice i da će svatko tko bude pokušao

²⁸²² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 20.

²⁸²³ Svjedok 86, T. 5666.

²⁸²⁴ Svjedok 86, T. 5668-5670.

²⁸²⁵ Svjedok 86, T. 5670-5672, 5809.

²⁸²⁶ Svjedok 86, T. 5643-5644, 5646-5648, 5650, 5654, 5666, 5807; D488 (Zahtjev Splitske banke za izdavanje propusnica za slobodno kretanje, 7. kolovoza 1995.); D489 (Potvrda s potpisima Petra Pašića i Ivana Čermaka, 9. kolovoza 1995.); D490 (Potvrda za izdane propusnice, s potpisom Marka Gojevića, 9. kolovoza 1995.); D491 (Popis osoba kojima su izdane propusnice, s potpisom Petra Pašića, 11. kolovoza 1995.); D492 (Popis osoba kojima su izdane propusnice s oznakom "L", s potpisom Petra Pašića, 14. kolovoza 1995.); D493 (Popisi osoba kojima su izdane propusnice s oznakama "L" i "P", s potpisom Petra Pašića, 14. kolovoza 1995.).

²⁸²⁷ Svjedok 86, T. 5667; D496 (Zahtjev u vezi s posjetima i propuštanjem civila na oslobođena područja, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.).

²⁸²⁸ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 23; Ivo Cipci, T. 23067, 23087, 23170-23171, 23182.

ući na njegovo područje odgovornosti s jednom od Čermakovih propusnica biti istjeran.²⁸²⁹ Cipci je u svom svjedočenju rekao da je međunarodnim promatračima s propusnicama koje je izdao Čermak odbio odobriti prolaz kroz svoje područje i da ih je poslao natrag u Knin.²⁸³⁰ Cipci je Operativnom stožeru operativne akcije Povratak uputio pismo u kojem traži da mu se potvrdi valjanost propusnica koje je izdao Čermak, na što je dobio obavijest da su Čermakove propusnice valjane samo za vojno osoblje.²⁸³¹ Netko je i na Cipcijev zahtjev i na njegovo pismo rukom dopisao da će Čermak izdati zapovijed o ukidanju propusnica za civile.²⁸³² Cipci je izjavio da je Čermak nakon toga civilima prestao izdavati propusnice, a propusnice je izmijenio tako da je na njima stajalo da vrijede samo za vojno osoblje i civile na službi u HV-u.²⁸³³ Ovo svjedočenje potkrijepio je i **Morić**.²⁸³⁴

2425. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,²⁸³⁵ izjavio je da je kao povjerenik vlade osiguravao smještaj za ljude koji su se željeli nastaniti u Kninu i za Hrvate koji su protjerani 1990. i 1991. i koji su bili smješteni u hotelima.²⁸³⁶ Prema preporuci vlade, oni koji su živjeli u hotelima trebali su prvi dobiti smještaj.²⁸³⁷ Stambena komisija pri povjerenikovom uredu, koja se sastojala od predstavnika nekoliko ministarstava, jednog predstavnika iz Povjerenstva vlade za Knin i jednog predstavnika hrvatskog Crvenog križa, bila je odgovorna za odluke po zahtjevima za nastanjivanje u Kninu i za privremenu dodjelu stanova.²⁸³⁸ Jure Radić, ministar obnove, uputio je Pašića da Hrvate povratnike smjesti u Knin i okolna sela i poslao mu zahtjeve ljudi koji su se iz drugih dijelova Hrvatske i

²⁸²⁹ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 23; Ivo Cipci, T. 23080, 23085, 23172, 23174-23175, 23177.

²⁸³⁰ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 23; Ivo Cipci, T. 23080-23081, 23173, 23177-23178.

²⁸³¹ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 24; Ivo Cipci, T. 23085-23086, 23171; D494 (Dopis u vezi s valjanošću propusnica, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁸³² D494 (Dopis u vezi s valjanošću propusnica, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.), str. 2; D496 (Zahtjev u vezi s posjetima i propuštanjem civila na oslobođena područja, s potpisom Ive Cipcija, 15. kolovoza 1995.).

²⁸³³ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 24; Ivo Cipci, T. 23171-23172.

²⁸³⁴ Joško Morić, T. 25877-25878, 25880-25882, 25885, 25933.

²⁸³⁵ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

²⁸³⁶ Petar Pašić, T. 23025, 23051

²⁸³⁷ Petar Pašić, T. 23051.

²⁸³⁸ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 31; Petar Pašić, T. 22770, 22916, 22930, 22994, 23019.

krajeva izvan Hrvatske željeli preseliti u Knin, a u Kninu nisu imali trajni smještaj.²⁸³⁹ Prema Pašićevim riječima, Čermak nije sudjelovao u radu Stambene komisije i ako bi primio zahtjeve za smještaj, prosljedio bi ih Pašiću.²⁸⁴⁰ Propusnice za ulazak u Zborno mjesto Knin potpisivao bi Čermak, a podatke u propusnice unosio bi, između ostalih, i Pašić, koji bi na njih stavljao žig povjerenika Vlade. Neke od propusnica dao je Hrvatima smještenim u hotelima.²⁸⁴¹ Prema Pašićevim riječima, propusnice su se koristile kako bi se spriječilo stihijsko, neorganizirano ulaženje na to područje, da bi se spriječilo pljačkanje i podmetanje požara i prikupile informacije o tome tko na to područje dolazi, a tko odlazi.²⁸⁴² Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenje Zdenka Rinčića, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.4.

2426. Raspravnom vijeću predloženi su i relevantni dokazi u obliku zapovijedi u vezi sa slobodnim kretanjem civila. Čermak je 15. kolovoza 1995. izdao zapovijed upućenu Policijskoj postaji Knin i Vojnoj policiji u Kninu da se od tog datuma na svim kontrolnim punktovima vojne i civilne policije civilnom stanovništvu dopušta nesmetani ulazak u grad Knin bez propusnica. U zapovijedi se govori o uspostavljenoj sigurnosti u gradu Kninu i velikom broju zahtjeva civilnog stanovništva za ulazak u grad.²⁸⁴³ Kada mu je tužitelj pokazao tu zapovijed, Čermak je objasnio da prije tog datuma lokalnom stanovništvu i delegacijama nije bio dopušten ulazak u Knin, da je bilo dosta primjedbi u vezi sa slobodnim ulaskom civila i da je on smatrao da se mora omogućiti slobodan ulazak u Knin bez ikakvih posebnih propusnica.²⁸⁴⁴ Raspravno vijeće je s ovim u vezi uzelo u obzir dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 5. povjerljivog dodatka C presudi.

2427. **Albiston** je izjavio da je MUP bio odgovoran za kretanje civila, uključujući i promatrače EU, pripadnike UNCIVPOL-a i UNCRO-a, iako se na početku činilo da postoji zbrka u vezi s tim u čijoj je to nadležnosti.²⁸⁴⁵ Način na koji je MUP postupio u

²⁸³⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 8; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 31; Petar Pašić, T. 22914-22917, 22930.

²⁸⁴⁰ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 31; Petar Pašić, T. 22917; P2647 (Dopisi kojima se Petru Pašiću dostavljaju molbe za rješenje stambenog pitanja, s potpisom g. Čermaka, 25. kolovoza - 4. listopada 1995.).

²⁸⁴¹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 20; Petar Pašić, T. 22907-22908.

²⁸⁴² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 20; D1708 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 6.

²⁸⁴³ P509 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s ulaskom civila u Knin, 15. kolovoza 1995.).

²⁸⁴⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 170-171.

²⁸⁴⁵ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.52, 3.55; Christopher Albiston, T. 23804-23805, 23815, 23817, 23992, 23999-24000, 24095-24096.

vezi s civilnim propusnicama koje je izdao Čermak pokazuje i da je MUP smatrao da Čermak nema nadležnost za kretanje civila i da zapovjedni lanac kojem je odgovarala civilna policija proizlazi iz MUP-a, a ne od Čermaka.²⁸⁴⁶ Prema **Feldijevom** svjedočenju, MUP je bio jedino tijelo sa zakonskim ovlastima da ograniči kretanje civilnog stanovništva. Čermak nije imao zakonske ovlasti da civilnom stanovništvu izravno izdaje propusnice za povratak prognanog stanovništva, nego je propusnice davao Petru Pašiću, povjereniku Vlade Republike Hrvatske, koji ih je distribuirao.²⁸⁴⁷

2428. Raspravnom vijeću predloženi su i relevantni dokazi u vezi s Čermakovom reakcijom na jednu krađu u selu Oton Bender. **Pašić** je u svom svjedočenju izjavio da je Čermak organizirao dostavljanje generatora u Oton Bender kada ga je on odveo u obilazak tog sela.²⁸⁴⁸ Pašić i Čermak su također razgovarali s uplašenim seljanima kako bi ih potakli da vjeruju hrvatskim vlastima i uvjerali ih da će dobiti svu raspoloživu pomoć.²⁸⁴⁹ Pašić je nadalje rekao da je njegov stric Luka Pašić u Oton Benderu 19. listopada 1995. između 16:00 i 17:00 sati shvatio da su mu nestale ovce, nakon čega je oko 18:00 sati Pašić sa njim otišao u policijsku postaju kako bi prijavio krađu i dok je njegov stric razgovarao s policijom, Pašić je krađu prijavio Čermaku.²⁸⁵⁰ Idućeg dana, stric mu je rekao da su ukradeni televizori, no tu krađu nisu prijavili policiji.²⁸⁵¹ Pašić je istog dana kada je doznao za krađu o tome razgovarao s Čermakom.²⁸⁵² Prema policijskom izvješću od 21. listopada 1995., ovce su pronađene kod Fedija Bunardžije (djelatnika prometne policije Policijske uprave splitsko-dalmatinske, koji je suspendiran u travnju 1995. i osumnjičen za krađu 66 ovaca u Kistanjama) i Tomislava Dugeča (djelatnika Policijske uprave splitsko-dalmatinske), koji su obojica 20. listopada 1995. na temelju sumnje da su počinili krađu lišeni slobode zajedno s Antom Zorajom (djelatnikom JP-a "Promet" iz Splita), a 21. listopada 1995. privedeni su istražnom sucu Županijskog suda u Zadru.²⁸⁵³

²⁸⁴⁶ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.50-3.55; Christopher Albiston, T. 23803-23818, 23991-23993, 24000, 24002, 24099.

²⁸⁴⁷ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.3.6.

²⁸⁴⁸ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 30; Petar Pašić, T. 22895, 23040, 23046.

²⁸⁴⁹ Petar Pašić, T. 22895.

²⁸⁵⁰ Petar Pašić, T. 22895-22898, 22903-22905, 22924-22927; P2645 (Izvješće PU zadarsko-kninske o krađi u vezi s oštećenim Lukom Pašićem, 21. listopada 1995.), str. 2; P2646 (Izvješće PU zadarsko-kninske o krađi u vezi s oštećenim Lukom Pašićem, 20. listopada 1995.), str. 2. V. i Christopher Albiston, T. 23791.

²⁸⁵¹ Petar Pašić, T. 22926-22927.

²⁸⁵² Petar Pašić, T. 22926.

²⁸⁵³ P2645 (Izvješće PU zadarsko-kninske o krađi u vezi s oštećenim Lukom Pašićem, 21. listopada 1995.), str. 2-3.

2429. Čermak je izjavio da je u listopadu s ljudima iz logistike i s Pašićem otišao u srpsko selo Bender i seljanima dostavio humanitarnu pomoć, nekoliko televizora i generator za opskrbu sela strujom.²⁸⁵⁴ Čermak je rekao da mu je, čim se vratio u svoj ured, netko javio da je četvoro ljudi kamionom došlo u selo i da su odveli ovce i oduzeli televizore koje je Čermak dao seljanima.²⁸⁵⁵ Čermak je izjavio da se jako razljutio, pozvao zapovjednika civilne policije Gambirožu, i dva ili tri sata kasnije počinitelji su bili uhvaćeni.²⁸⁵⁶ Prema Čermakovim riječima, počinitelji su bili jedan policajac koji je odmah suspendiran, jedan policajac koji je bio suspendiran nekoliko mjeseci ranije i dvojica civila, koji su svi predani pravosudnim organima.²⁸⁵⁷

2430. **Cetina** je izjavio da ga je oko mjesec dana nakon operacije Oluja pozvao Čermak i rekao mu da su u selu za koje je Čermak organizirao dostavljanje generatora za električnu energiju dvojica ljudi s jednim vozilom ukrali ovce i stoku i da Cetina mora nešto smjesta poduzeti kako bi kaznio počinitelje. Cetina je odmah obavijestio lokalne policijske zapovjednike i policija je to vozilo zaustavila u blizini Sinja, a ovce i stoka su vraćeni seljanima.²⁸⁵⁸ Čermak prije ovoga nije zvao Cetinu da bi prijavio kriminalne incidente ili nešto drugo, a nije se Cetini više obratio ni u vezi s kasnijim incidentima.²⁸⁵⁹

2431. Raspravno vijeće konstatira na temelju dokaza iznesenih gore u tekstu da Čermak nije imao nikakvu *de jure* vlast nad civilnom policijom.²⁸⁶⁰ Što se pak *de facto* vlasti tiče, Raspravno vijeće primjećuje da su svjedoci iz redova hrvatske civilne policije u svojim svjedočenjima općenito izjavljivali da su Čermakove zapovijedi i druga priopćenja shvaćali tek kao informacije ili obavijesti. Dijelovi iskaza jednog zaštićenog svjedoka čiji se prikaz daje u paragrafima 2.-6. povjerljivog dodatka C presudi ukazuju na to da je Čermak nad civilnom policijom možda ipak imao veću *de facto* vlast. Međutim, nakon što vidjelo ponašanje zaštićenog svjedoka u sudnici i s obzirom na proturječja u njegovom svjedočenju i težinu suprotnih dokaza koje su

²⁸⁵⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 18; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45, 179; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 179; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 82.

²⁸⁵⁸ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7; Ivica Cetina, T. 23550.

²⁸⁵⁹ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7.

²⁸⁶⁰ Raspravno vijeće napominje da se u Završnom podnesku tužitelja, na str. 127-132, iznose navodi da je Čermak raspolagao samo ovlastima *de facto* nad MUP-om.

iznijeli drugi svjedoci, Raspravno vijeće neće se bez potkrepe osloniti na te dijelove svjedočenja zaštićenog svjedoka prilikom donošenja općenitih zaključaka u vezi s Čermakovoj *de facto* vlasti nad civilnom policijom.

2432. Što se tiče Čermakovih konkretnih zapovijedi upućenih civilnoj policiji, Raspravno vijeće smatra da dokazi čiji se prikaz daje u paragrafu 5. povjerljivog dodatka C presudi pokazuju da je zaštićeni svjedok izvršio Čermakovu zapovijed, P509, u vezi sa slobodom kretanja civila u Kninu. Uzeti zajedno s dokazima o kojima se raspravlja u prethodnim paragrafima, ti dokazi pokazuju da je zaštićeni svjedok prihvaćao da Čermak ima određeni autoritet. Na temelju dokaza ne može se utvrditi da je civilna policija Čermakovu zapovijed P512 (v. poglavlje 6.4.7) shvaćala kao obvezujuću zapovijed ili da ju je izvršavala. Što se pak tiče Čermakove zapovijedi, P53/P513 (v. poglavlje 6.4.7), kojom se, između ostalog, nalaže da se mora dopustiti kretanje vozila UNCRO-a za dostavu hrane i opreme za potrebe UNCRO-a, Raspravno vijeće ima na umu proturječne Čermakove izjave u njegovim razgovorima s tužiteljem, u vezi s učinkovitošću te njegove zapovijedi: Čermak je, naime, 1998. izjavio da je učinak zapovijedi bio da su se svi pripadnici međunarodnih organizacija počeli na tom području slobodno kretati, a 2001. je rekao da je njegova zapovijed otišla samo Forandu i Gotovini, koji je izdao svoju zapovijed. Vijeće uz to ima na umu i Morićevo zapovijed, D499, od 17. kolovoza 1995., kojom se načelnicima policijskih uprava nalaže da ne ograničavaju kretanje ni UNCRO-u ni drugim organizacijama (v. poglavlje 6.4.7). Raspravno vijeće smatra da se iz tih dokaza, uzetih zajedno, ne može utvrditi da je civilna policija smatrala P53/P513 obvezujućom zapovijedi ili da ju je izvršila. Osim toga iz dokaza se ne može se utvrditi ni da je civilna policija Čermakove zapovijedi, D303 i D503, smatrala obvezujućima ili da ih je izvršila.

2433. Što se pak incidenta u Oton Benderu tiče, Pašićevo svjedočenje ukazuje na to da je on policiji prijavljen u dva navrata – jednom ga je prijavio Pašićev stric (u vezi s ovcama), a drugi put Čermak (u vezi s televizorima). Međutim, razlike u Pašićevom, Čermakovom i Cetininom prikazu, zajedno s nekim nepreciznostima u svjedočenjima, otežavaju donošenje bilo kakvih čvrstih zaključaka s tim u vezi. Kako god bilo, Cetinino svjedočenje pokazuje da je Čermak krađu ovaca i stoke prijavio Cetini, koji je odmah obavijestio policiju, i da je policija poduzela brzu akciju. Iz dokaza se ne može utvrditi da je Cetina brzo reagirao zato što je Čermakovu obavijest doživio kao zapovijed koju bi on ili policija morali izvršiti. Osim toga, s obzirom na posebne

okolnosti incidenta, odnosno na osobne veze žrtve i Pašića, teško je na temelju tog incidenta donijeti općenite zaključke o Čermakovim ovlastima nad policijom. Dokazi čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.7 sadrže razne pokazatelje da je Čermak imao ovlast nad civilnom policijom, no postoji malo dokaza da su te ovlasti na bilo koji način bile učinkovite.

2434. Raspravno vijeće na temelju gore iznesenih dokaza i drugih razmotrenih elemenata²⁸⁶¹ zaključuje da je Čermak na području na koje se odnosi optužnica imao vidljiv utjecaj na civilnu policiju. Na temelju dokaza ne može se utvrditi da je taj utjecaj bio širok ili stalan. Raspravno vijeće će dalje razmotriti, u poglavlju 6.4.7, na koji je način Čermak koristio svoj utjecaj nad civilnom policijom.

6.4.3 Propust da se spriječe ili kazne zločini

2435. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio time što nije uspostavio i održavao red i mir među svojim podređenima, kao ni njihovu disciplinu, a nije niti sprečavao ni kažnjavao kaznena djela počinjena nad Srbima u Krajini.²⁸⁶² Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.2 i 6.4.2, koja sadrže dokaze relevantne i za ovo poglavlje. Raspravno vijeće redom će razmotriti relevantne dokaze u vezi s osobama podređenim Čermaku i s njihovim identitetom, pitanjem jesu li ti ljudi počinili bilo koje od kaznenih djela za koja se on tereti u Optužnici i pitanjem je li Čermak raspolagao ikakvim relevantnim stegovnim ovlastima.

2436. Raspravno vijeće prvo će razmotriti relevantne dokaze u vezi s osobama podređenim Čermaku i s njihovim identitetom. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je njegov zamjenik bio Marko Gojević, koji je već bio u Kninu kada je on stigao.²⁸⁶³ Čermak je izjavio da je u svojem zbornom mjestu imao dvadesetak ljudi, uz

²⁸⁶¹ Tužitelj se oslanja na P1290 (Prikaz koji je sastavio Marker Hansen, 20. rujna 1995.), str. 14, no Raspravno vijeće smatra da je pritom riječ o indicijama iz druge ruke, bez utvrđenog izvora, koje ne vrijedi ovdje dalje razmatrati.

²⁸⁶² Optužnica, par. 17(e), “promicali, poticali, dozvoljavali, potpomagali i tolerirali počinjenje kaznenih djela nad Srbima time što nisu podnosili kaznene prijave i/ili poduzimali istrage o kaznenim djelima ili navodima o kaznenim djelima počinjenim nad Srbima, nisu provjeravali jesu li u vezi s takvim navodima i/ili istragama poduzeti koraci, i/ili izricali kazne ili stegovne mjere podređenom ljudstvu i drugima u hrvatskim organima ili snagama nad kojima su imali stvarnu kontrolu za kaznena djela počinjena nad Srbima”. Optužnica, par. 19(d), “nije uspostavio ni održavao red, mir i stegu među svojim podređenima, sprečavao kaznena djela počinjena nad Srbima iz Krajine niti kažnjavao njihovo počinjenje”.

²⁸⁶³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 19, 70, 135; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 11, 14, 108.

10-12 ljudi iz logističke baze iz Šibenika.²⁸⁶⁴ Njegovo osoblje uključivalo je nekoliko časnika za vezu, časnika za logistiku pukovnika Grinjčića, zapovjednika logističke baze iz Šibenika bojnika Jonjića, pomoćnika za gospodarstvo pukovnika Rinčića, kao i pukovnika Teskeredžića i njegovu pirotehničku grupu u kojoj je bilo 10-15 ljudi za razminiranje.²⁸⁶⁵ Čermak je konkretno naveo da su njegovi časnici za vezu bili vezani uz Ured časnika za vezu pri Ministarstvu obrane.²⁸⁶⁶ Glavni časnik za vezu bio je Dondo, kojeg je Čermak prvi put sreo u Kninu.²⁸⁶⁷ Čermak je izjavio da je njegovo osoblje za njega pisalo dokumente, koje je on čitao, odobravao i potpisivao.²⁸⁶⁸ Nekoliko dana kasnije u zbornom mjesto su iz Splita stigla i dva časnika SIS-a, Zečić i Manić/Mamić.²⁸⁶⁹ Oni nisu bili pod Čermakovim zapovjedništvom.²⁸⁷⁰ Čermak je rekao da je sebe smatrao u vojnom smislu zapovjednikom odgovornim za svoje ljude i da je protiv njih, i samo njih, mogao pokrenuti stegovne mjere.²⁸⁷¹

2437. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁸⁷² izjavio je da je oko 6. kolovoza 1995. Čermaku bilo podređeno svega petoro ili šestoro ljudi.²⁸⁷³ Dvojica od tih ljudi bili su u njegovom osiguranju i bili su pripadnici HV-a.²⁸⁷⁴ Zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin imalo je dva vozila koja su se često kvarila.²⁸⁷⁵ Dondo je izjavio da je jednom prilikom čuo Čermaka kako se u telefonskom razgovoru s Tuđmanom ili sa Šarinićem žalili na svoje ograničene

²⁸⁶⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 17, 28, 34, 39, 47, 50, 112, 139.

²⁸⁶⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10, 16, 19-20, 26, 39, 64, 124, 158; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 14-15; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 14-15.

²⁸⁶⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 64, 66-67, 124.

²⁸⁶⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 19-20, 66-67.

²⁸⁶⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 70, 121.

²⁸⁶⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 20; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 3.

²⁸⁷⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 20.

²⁸⁷¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 28, 47, 127, 131, 138-139.

²⁸⁷² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁸⁷³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 12-13; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 8.

²⁸⁷⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 13; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 8.

²⁸⁷⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 8.

resurse.²⁸⁷⁶ Dondo je izjavio da je Ured za vezu Ministarstva obrane s UN-om i EZ-om bio pod neposrednom upravom Ministarstva obrane u Zagrebu.²⁸⁷⁷ Ured za vezu HV-a je svakodnevno Ministarstvu obrane slao pisana izvješća preko “zapovjedništva” u Zadru.²⁸⁷⁸ Prema tome, Ured nije bio pod Gotovininim ili Čermakovim zapovjedništvom.²⁸⁷⁹ Ured je bio posrednik za dogovaranje sastanaka HV-a i UN-a ili EZ-a, a predstavnici Ureda katkada su pratili predstavnike UN-a prilikom njihovog odlaska na teren.²⁸⁸⁰ Šef Ureda za vezu HV-a bio je Iвица Luković.²⁸⁸¹ Dondo i Luković sastali su se s Čermakom u Kninu poslije podne 6. kolovoza 1995.²⁸⁸² Čermak je rekao da su upravo oni ljudi koji mu trebaju.²⁸⁸³ Čermak im nije rekao koja je njegova uloga, niti im je bilo tko rekao da će biti podređeni Čermaku.²⁸⁸⁴ Čermak je kazao da želi uspostaviti dobre i redovite kontakte s predstavnicima UN-a i da je to jedna od njegovih zadaća.²⁸⁸⁵ Čermak im nije dao nikakve konkretne zadatke. Po Dondovom shvaćanju, on je i dalje radio za Ministarstvo obrane, no sada je pružao podršku i pomoć Čermaku u njegovim kontaktima s UN-om.²⁸⁸⁶

2438. **Emin Teskeredžić**, vođa tima za razminiranje koji je djelovao u Kninu i okolici u razdoblju od 6. kolovoza do 30. listopada 1995.,²⁸⁸⁷ izjavio je da se s Čermakom sreo prvi put 1991. kada su zajedno radili na poslovima nabave opreme.²⁸⁸⁸ Teskeredžić je 5. kolovoza 1995., nakon što je za operaciju Oluja čuo putem medija i od svojih prijatelja u vojsci saznao da je Čermak imenovan za zapovjednika Zbornog mjesta Knin, telefonirao Čermaku i rekao mu da sa svojom bivšom vojnom postrojbom

²⁸⁷⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 16.

²⁸⁷⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 2-3.

²⁸⁷⁸ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 3, 14; Karolj Dondo, T. 22458, 22464, 22600-22601. V. D1703 (Dopis časnikā za vezu HV-a upućen Ministarstvu obrane, 20. kolovoza 1995.).

²⁸⁷⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 6; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 9.

²⁸⁸⁰ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 2-3; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 3, 9; Karolj Dondo, T. 22482.

²⁸⁸¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 1, 4; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 2; Karolj Dondo, T. 22601.

²⁸⁸² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 9-10; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5.

²⁸⁸³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 10; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5.

²⁸⁸⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 10.

²⁸⁸⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 5; Karolj Dondo, T. 22579-22580.

²⁸⁸⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 10.

²⁸⁸⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 11, 13, 19; Emin Teskeredžić, T. 23242-23243, 23260, 23263-23264, 23274-23275; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

²⁸⁸⁸ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 3.

želi doći u Knin kako bi pomogao u razminiranju.²⁸⁸⁹ Čermak, koji je još bio u Zagrebu, s tim se složio.²⁸⁹⁰ Teskeredžić je stupio u kontakt s ljudima iz svoje bivše postrojbe, uključujući Maljura, Vuka, Tomšića i Domančića, i dogovorio se s njima da se nađu u Kninu.²⁸⁹¹ Teskeredžić je izjavio da je s Čermakom surađivao, ali da mu nije bio podređen.²⁸⁹² Teskeredžić je u iskazu rekao da ga je u teoriji Čermak mogao stegovno kazniti, no budući da je on bio dragovoljac, imao je veću slobodu od nekog tko je bio mobiliziran u vojsku.²⁸⁹³ Od ljudi koji su radili u Zbornom mjestu Knin Teskeredžić se sjeća Željka Jonjića, zaduženog za logistiku, i Marka Gojevića, Čermakovog zamjenika.²⁸⁹⁴ **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,²⁸⁹⁵ izjavio je u iskazu da se, iako je imao status civila, želio prikazati kao Čermakov pomoćnik ili zamjenik jer se tako osjećao sigurnijim.²⁸⁹⁶ Rinčić je kazao da je Čermakov zamjenik bio Marko Gojević, a Čermaku je bio podređen i gospodin Jonjić.²⁸⁹⁷

2439. Prema Gotovininom prijedlogu za demobilizaciju od 15. kolovoza 1995., brojno stanje u Zbornom mjestu Knin bilo je jedna “djelatna osoba” i tri pričuvna vojna obveznika.²⁸⁹⁸ Prema Čermakovom zahtjevu od 19. kolovoza 1995. za preraspoređivanje upućenom ZP-u Split, 25 vojnih obveznika iz 6. domobranske pukovnije Drniš od 11. kolovoza 1995. privremeno je izmješteno i stavljeno pod zapovjedništvo Zbornog mjesta Knin za obavljanje zadaća osiguranja.²⁸⁹⁹ Prema dokumentaciji Ministarstva obrane, Zborno mjesto Knin je 31. kolovoza 1995. brojalo deset osoba, a 25. rujna 1995. četiri osobe.²⁹⁰⁰ Čermak je 20. rujna 1995. pisao

²⁸⁸⁹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 4, 11; Emin Teskeredžić, T. 23241, 23261-23263.

²⁸⁹⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 4; Emin Teskeredžić, T. 23241.

²⁸⁹¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 5; Emin Teskeredžić, T. 23241-23242, 23244, 23261, 23263, 23265.

²⁸⁹² D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 9; Emin Teskeredžić, T. 23272-23273.

²⁸⁹³ Emin Teskeredžić, T. 23265, 23272, 23285.

²⁸⁹⁴ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 7; Emin Teskeredžić, T. 23277.

²⁸⁹⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

²⁸⁹⁶ Zdenko Rinčić, T. 22338.

²⁸⁹⁷ Zdenko Rinčić, T. 22314-22315. V. i D775 (Izvjeshće Željka Jonjića o radu logistike u ZM-u Knin), str. 1, 3.

²⁸⁹⁸ D611 (Prijedlog plana demobilizacije postrojbi ZP-a Split koji je Ante Gotovina podnio Glavnom stožeru HV-a, 15. kolovoza 1995.), str. 5-6.

²⁸⁹⁹ D766 (Čermakov zahtjev, 19. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹⁰⁰ D33 (Izvadak iz zapovijedi generala Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV-a, 16. veljače 1993., i izvješća o brojnom stanju u ZM-u Knin za 31. kolovoza i 26. rujna 1995.), str. 5-8.

Stambenoj komisiji Ministarstva obrane kako bi dobio privremena rješenja za smještaj šest djelatnika Zbornog mjesta Knin i njihovih obitelji.²⁹⁰¹

2440. **Jack Deverell**, umirovljeni general britanske vojske, bivši zapovjednik garnizona i vještak za vojno operativno zapovijedanje,²⁹⁰² u svom je svjedočenju rekao da su u Zbornom mjestu Knin postojale postrojbe i ustroji koji su tamo bili stacionirani i koji su koristili objekte Zbornog mjesta, no nisu bili izravno podređeni zapovjedništvu zbornog mjesta.²⁹⁰³ Deverell je prihvatio da Gotovinina zapovijed kojom on 22. kolovoza 1995. Zbornom mjestu Knin podređuje 3. satniju 3. bojne 142. domobranske pukovnije, a koja se sastoji od 147 pripadnika, znači da je Čermak imao ovlasti da tim vojnicima daje zadatke i da su oni njemu bili podređeni u svakom smislu, osim u administrativnom.²⁹⁰⁴ Deverell je izjavio da članak 52 Službovnika hrvatskih Oružanih snaga ne treba tumačiti kao da on znači da je neka postrojba koja samo prolazi kroz područje odgovornosti nekog zbornog mjesta automatski podređena zapovjedništvu tog zbornog mjesta u razdoblju dok se nalazi na tom području.²⁹⁰⁵ Takvo bi tumačenje narušilo načelo jedinstva zapovijedanja i prakse subordinacije i moglo bi za posljedicu imati da se zapovjednik zbornog mjesta smatra odgovornim za postupke pojedinaca kojima nije nadležan izdavati zadaće ili nad kojima nema nikakav utjecaj u smislu standarda obuke i stege.²⁹⁰⁶ Deverell je izjavio da su nadležnost i odgovornost zapovjednika zbornih mjesta u HV-u bile hotimično ograničene, neovisno o činu zapovjednika, kako bi se zaštitilo načelo i praksa jedinstva zapovijedanja, uz istovremeno osiguranje ovlasti potrebnih za očuvanje reda i vojne stege u okviru zbornog mjesta.²⁹⁰⁷ Zbog toga podređivanje koje se spominje u članku 52 valja tumačiti tako da znači da zapovjednik zbornog mjesta može očekivati da će se postrojbe u zbornom mjestu povinovati uputama u vezi s upotrebom objekata i opreme u zbornom mjestu.²⁹⁰⁸ Mali broj ljudi u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin u vrijeme dok je Čermak bio zapovjednik ukazuje na činjenicu da je to zapovjedništvo pružalo

²⁹⁰¹ D1053 (Čermakov dopis upućen stambenoj komisiji MORH-a, 20. rujna 1995.).

²⁹⁰² D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 4-5; Jack Deverell, T. 24133, 24138-24142, 24146-24148, 24150, 24188-24189.

²⁹⁰³ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 19.

²⁹⁰⁴ Jack Deverell, T. 24347-24348; D764 (Gotovinina zapovijed, 22. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹⁰⁵ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24; Jack Deverell, T. 24153, 24298-24299, 24301.

²⁹⁰⁶ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24; Jack Deverell, T. 24153, 24161, 24298-24299.

²⁹⁰⁷ D1784 (Izveštaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24, 27.

²⁹⁰⁸ Jack Deverell, T. 24153.

podršku zapovjedniku koji ima vrlo ograničene zadatke, ovlasti i odgovornost.²⁹⁰⁹ To je također značilo da zapovjedništvo najvjerojatnije nije bilo u stanju održavati 24-satnu pokrivenost ili voditi i zapovijedati operativnim snagama HV-a.²⁹¹⁰ Deverell je izjavio da nije vidio nijednu Čermakovu zapovijed upućenu bilo kojoj od postrojbi koje se spominju u sedmom paragrafu Optužnice, a nije vidio nijedno izvješće tih postrojbi upućeno Čermaku.²⁹¹¹ Osim toga Deverell je još izjavio da nije vidio nikakve dokaze da su te postrojbe bile dio Zbornog mjesta Knin ili da su mu bile pridodane.²⁹¹²

2441. **Franjo Feldi**, umirovljeni general-pukovnik Hrvatske vojske i vještak za sustav vlasti, obrane, hrvatskih oružanih snaga i sustav zbornih mjesta,²⁹¹³ u svom je svjedočenju rekao da je glavni zadatak zbornih mjesta bio da služe postrojbama Hrvatske vojske koje borave u zbornom mjestu, kao i onim postrojbama koje prolaze preko teritorija zbornog mjesta tako što će im osigurati siguran prolaz kroz to područje.²⁹¹⁴ Međutim, zapovjednik zbornog mjesta nema ovlasti da tim vojnim postrojbama izdaje zapovijedi.²⁹¹⁵ Zapovjednik zbornog mjesta imao je pravo izricati stegovne mjere vojnicima HV-a koji mu nisu bili podređeni tako što bi izrečenu stegovnu mjeru uputio nadređenom časniku počinitelja.²⁹¹⁶ Feldi je izjavio da Čermak nije imao podređenih postrojbi HV-a kojima je mogao izdavati zapovijedi da mu pruže pomoć u rješavanju problema u gradu.²⁹¹⁷ Postrojbe HV-a u Kninu tamo su bile u prolazu, u operativnoj pričuvi zapovjednika zbornog područja, i nisu mogle biti u neposrednoj komunikaciji sa zapovjednikom zbornog mjesta.²⁹¹⁸ **Ivica Luković**, načelnik Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor Jug od 1992. i tijekom

²⁹⁰⁹ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 28-30; Jack Deverell, T. 24157.

²⁹¹⁰ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 29-30; Jack Deverell, T. 24157-24160.

²⁹¹¹ Jack Deverell, T. 24160.

²⁹¹² Jack Deverell, T. 24160-24161.

²⁹¹³ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), str. 2-6; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 1-10.

²⁹¹⁴ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.6; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9.

²⁹¹⁵ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.3, 2.3.7, 2.3.11-2.3.12; D1674 (Franjo Feldi, izjava svjedoka, 16. srpnja 2003.), str. 9.

²⁹¹⁶ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 2.3.5.

²⁹¹⁷ D1673 (Izvještaj vještaka Franje Feldija, srpanj 2009.), par. 3.4.5; Franjo Feldi, T. 21823.

²⁹¹⁸ Franjo Feldi, T. 21821-21822.

1995.,²⁹¹⁹ izjavio je da je Čermak kao zapovjednik zbornog mjesta mogao zapovijedati samo svojim djelatnicima u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin.²⁹²⁰

2442. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na dokaze relevantne za kaznena djela za koja se Čermak tereti u Optužnici, a koja su počinili njegovi podređeni. **Svjedok 84**, službenik policije u Kninu,²⁹²¹ u svom je svjedočenju rekao da je nekoliko dana nakon operacije Oluja policijska postaja u Kninu primila anonimni telefonski poziv da netko provaljuje u banku u Kninu.²⁹²² Kada je svjedok stigao do banke, vidio je dva vojnika, od kojih je jedan u rukama imao velik rezač i svjedok ga je vidio kako presijeca lanac na vratima banke koji je tamo postavljen prethodnog dana.²⁹²³ Svjedok je poznavao jednog od vojnika, za kojeg je rekao da ima čin pukovnika i da je prije operacije Oluja bio šef logistike u Šibeniku.²⁹²⁴ Svjedok je vojniku kazao da ne provaljuje u banku, na što mu je svjedok odgovorio: “[i]di odavdje, mi samo uzimamo neki namještaj za gospodina Čermaka”.²⁹²⁵ Svjedok je izjavio da vojnici nisu imali ništa napismeno iz čega bi se dalo zaključiti da ih je general Čermak ovlastio da iz banke uzmu namještaj.²⁹²⁶ Svjedok je preko radija pozvao svojeg dežurnog i rekao mu da pozove ophodnju vojne policije i da im kaže da odu u banku.²⁹²⁷ Dežurni časnik je svjedoku kazao da ode iz banke.²⁹²⁸ Svjedok je otišao iz banke i ne zna je li VP tamo ikada poslao ophodnju.²⁹²⁹ **Vladimir Gojanović**, bivši vojnik HV-a,²⁹³⁰ u svojem je svjedočenju rekao da mu je jedan pripadnik 142. domobranske brigade rekao da je opremu i strojeve iz tvornice u Kistanjama odnio jedan odred ljudi kojima je zapovijedao general Čermak.²⁹³¹

²⁹¹⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

²⁹²⁰ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 19, 40.

²⁹²¹ P1035 (Svjedok 84, list sa pseudonimom); P2393 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 20. studenog 2007.), str. 1; P2394 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 11. srpnja 2004.), str. 1; P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), str. 1-3; Svjedok 84, T. 11061, 11073, 11094, 11101, 11358, 11360.

²⁹²² P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 18.

²⁹²³ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 18; Svjedok 84, T. 11075-11076.

²⁹²⁴ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 18.

²⁹²⁵ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11077-11078.

²⁹²⁶ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11076-11077.

²⁹²⁷ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11077-11078.

²⁹²⁸ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19.

²⁹²⁹ P2395 (Svjedok 84, izjava svjedoka, 9. ožujka 2002.), par. 19; Svjedok 84, T. 11077-11078.

²⁹³⁰ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 2-3; Vladimir Gojanović, T. 2973, 2983, 2987, 3010-3011, 3015, 3018-3019, 3039, 3119, 3121-3122, 3131-3133, 3138; C2 (Uvjerenje o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1, 3-4, 19; P198 (Dopunska dokumentacija o vojnoj službi za Gojanovića), str. 1-2; P200 (Dopis Danijela Kotlara o prekidu mobilizacije Vladimira Gojanovića, 30. kolovoza 1995.), str. 1.

²⁹³¹ P194 (Vladimir Gojanović, izjava svjedoka, 20. siječnja 2005.), par. 13; P196 (Vladimir Gojanović, list sa dopunskim informacijama, 14. svibnja 2008.), par. 1(vi); Vladimir Gojanović, T. 3087-3097.

2443. I naposljetku, Raspravno vijeće će se osvrnuti na dokaze u vezi s Čermakovim stegovnim ovlastima nad njegovim podređenima i drugim ljudima. Raspravno vijeće je s tim u vezi razmotrilo svjedočenje Liljane Botteri i Propisnik o vojnoj stezi, P1007, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.2. **Deverell** je izjavio da su u Hrvatskoj blaže stegovne pogreške uključivale neizvršenja administrativnih uputa poput nepridržavanja prometnih propisa ili prekršaja u ponašanju, uključujući stvaranje nereda ili pretjerano konzumiranje alkohola.²⁹³² Teški stegovni prijestupi uključivali su ubojstvo, pljačku i palež, kao i teške primjere nestegovnog ponašanja, poput prijetnje nadređenom časniku ili odbijanja izvršenja zapovijedi tijekom borbenih operacija.²⁹³³ Zapovjednici zbornih mjesta u Hrvatskoj bili su odgovorni za istragu u vezi s manjim prekršajima koje su počinili oni koji su im bili neposredno podređeni.²⁹³⁴ Takođe su bili ovlašteni da izriču stegovne mjere vojnicima iz postrojbi koje im nisu bile neposredno podređene za manje prekršaje u vezi s upotrebom objekata u zbornom mjestu i ponašanjem u njemu.²⁹³⁵ Od vojnika iz drugih postrojbi koje su koristile objekte u zbornom mjestu očekivalo se da slijede smjernice i upute dobivene od zapovjednika zbornih mjesta u vezi s očuvanjem reda u zbornom mjestu, poput uredbi vezanih za korištenje objekata, nadzor prometa, ograničenja brzine i radnog vremena.²⁹³⁶

2444. U slučaju težih stegovnih prijestupa koji nisu bili kazneno djelo, a čiji počinitelji su bili dočasnici i časnici do čina brigadira, zapovjednik ZP-a Split imao je odgovornost i ovlasti da odluči hoće li predmet izvesti pred vojnostegovni sud.²⁹³⁷ Deverell je izjavio da su ubojstvo, pljačka, palež i silovanje istodobno predstavljali kaznena djela i tešku povredu vojne stege, te se njima trebala baviti civilna policija.²⁹³⁸ Prema Deverellovim riječima, kazne na raspolaganju vojnim zapovjednicima za stegovne prijestupe iz Propisnika o vojnoj stezi bile su neprimjerene i nedovoljne za teška kaznena djela poput ubojstva, pljačke, paleži ili silovanja.²⁹³⁹ Zapovjednik

²⁹³² D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 32; Jack Deverell, T. 24302, 24435.

²⁹³³ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 32; Jack Deverell, T. 24302.

²⁹³⁴ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 24, 38; Jack Deverell, T. 24304-24312.

²⁹³⁵ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 19, 22-24, 34; Jack Deverell, T. 24304-24312.

²⁹³⁶ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 15, 19, 23-24, 41; Jack Deverell, T. 24153-24154, 24309-24310.

²⁹³⁷ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 32.

²⁹³⁸ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 33; Jack Deverell, T. 24263-24264, 24302, 24306-24307, 24321-24322, 24327-24328.

²⁹³⁹ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 33; Jack Deverell, T. 24263-24264.

zbornog mjesta nije bio ovlašten da pokrene istragu u vezi s ponašanjem pojedinaca koji nisu bili njegovi neposredni podređeni.²⁹⁴⁰ Čermakova nadležnost da istražuje teške povrede vojne stege bila je ograničena njegovim imenovanjem na položaj zapovjednika zbornog mjesta i nije imala veze s njegovim činom.²⁹⁴¹ Nasuprot tome, njegova je nadležnost za kažnjavanje bila određena njegovim činom i imao je ovlasti izreći niz kazni u rasponu od ukora do pritvora u trajanju od 30 do 60 dana.²⁹⁴²

2445. **Pero Kovačević**, bivši brigadir HV-a i dužnosnik Ministarstva obrane te vještak za temeljne hrvatske zakonske i podzakonske propise iz područja obrane,²⁹⁴³ u svom je stručnom izvješću rekao da su postojale dvije vrste otklona od vojne stege: (1) stegovne pogreške i (2) stegovni prijestupi, pri čemu se za prvi oblik izriču stegovne mjere, a za drugi stegovne kazne.²⁹⁴⁴ Nadređeni časnici, uključujući zapovjednika ZP-a i više zapovjednike, utvrđuju stegovnu odgovornost svojih podređenih i izriču stegovne mjere, čak i kada je stegovna pogreška učinjena u prijašnjoj postrojbi ili ustanovi.²⁹⁴⁵ Zapovjednici postrojbi, ustanova i zbornih mjesta mogu izreći stegovne mjere i drugim počiniteljima koji nisu u njihovom organskom sastavu ako su takve mjere nužne za održavanje reda i stege, ili mogu predmet uručiti nadređenom časniku počinitelja.²⁹⁴⁶ Da bi zapovjednik zbornog mjesta izrekao stegovne mjere počiniteljima koji nisu u njegovom organskom sastavu, ispunjeni moraju biti sljedeći uvjeti: (i) moraju postojati konkretna saznanja da je počinjena stegovna pogreška; (ii) moraju se znati ime i prezime počinitelja i naziv njegove postrojbe; (iii) mora biti poznato da počinitelj nadređeni zapovjednik nije reagirao ili da reagira sporo u izricanju stegovne mjere; (iv) stegovna pogreška mora biti počinjena na području zbornog mjesta i njene okolnosti moraju zahtijevati žurno sankcioniranje počinitelja.²⁹⁴⁷ Rješenje o stavljanju pred vojnostegovni sud vojnog službenika i vojnog namještenika, kao i časnika, donosi načelnik Glavnog stožera i zapovjednik zbornog područja.²⁹⁴⁸ Vojnici HV-a, uključujući mobilizirane časnike i dočasnike,

²⁹⁴⁰ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 33-34; Jack Deverell, T. 24322-24323, 24326.

²⁹⁴¹ D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 34, 38; Jack Deverell, T. 24322-24323.

²⁹⁴² D1784 (Izvještaj vještaka generala Jacka Deverella, 16. rujna 2009.), str. 34, 38; Jack Deverell, T. 24315-24318, 24320.

²⁹⁴³ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 0.1.3-0.1.4, 0.1.7, 0.1.11, 0.2.2.

²⁹⁴⁴ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.4-3.2.7.

²⁹⁴⁵ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.37-3.2.39, 3.2.43.

²⁹⁴⁶ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.48-3.2.49, 3.2.63.

²⁹⁴⁷ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.63-3.2.65.

²⁹⁴⁸ D1676 (Izvještaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.105.

odgovaraju za izvršene stegovne prijestupe i nakon prestanka službe.²⁹⁴⁹ Međutim, mobilizirane osobe mogu stegovno odgovarati samo za lakše stegovne prijestupe, a ne za stegovne pogreške ili teške stegovne prijestupe i ne mogu biti izvedene pred vojni sud. Ako je mobilizirana osoba počinila teški stegovni prijestup, bit će demobilizirana.²⁹⁵⁰ Nadzor nad stegovnim postupcima imao je zapovjednik ZP-a, odnosno načelnik Glavnog stožera, svaki na svojem području odgovornosti.²⁹⁵¹ Propisnik o vojnoj stezi bio je propis *lex specialis* u odnosu na Službovnik oružanih snaga za pitanja vojne stege i stoga odredbe Propisnika o vojnoj stezi derogiraju opće i osnovne odredbe članka 52. i 54. Službovnika oružanih snaga.²⁹⁵² U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da članak 26. Propisnika o vojnoj stezi od 25. travnja 1992. ne opisuje njegov položaj.²⁹⁵³

2446. Prema Kovačevićevim riječima, odredbe članka 54. Službovnika oružanih snaga zapovjedniku zbornog mjesta u mirnodopskom razdoblju daju odgovornost za uređivanje rada, reda i stege za pripadnike oružanih snaga smještene u vojarnama ili taborištima na području zbornog mjesta.²⁹⁵⁴ Te odredbe vrijedile su samo u mirnodopskom razdoblju, a ne kada je proglašeno ratno stanje ili stanje neposredne ugroženosti Hrvatske i kada postrojbe nisu bile u mirnodopskom, već u ratnom rasporedu i kada su izvršavale bojeve zadaće, odnosno izvodile ratne operacije.²⁹⁵⁵ S tim u vezi Kovačević upućuje na zapovijed za aktivnu obranu "Kozjak-95" od 9. kolovoza 1995.²⁹⁵⁶

2447. **Christopher Albiston**, samostalni konzultant, stručnjak za pitanja održavanja javnog reda i mira, sigurnosti i obavještajne djelatnosti i vještak za pitanja održavanja javnog reda i mira tijekom i nakon sukoba,²⁹⁵⁷ izjavio je da Čermak, u svojstvu zapovjednika zbornog mjesta, i njegov tim, sastavljen od ukupno deset vojnika i civila, nisu imali ni zakonske ovlasti niti resurse da istražuju prijave o kriminalu, a nisu mogli

²⁹⁴⁹ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.8; Pero Kovačević, T. 22040-22041.

²⁹⁵⁰ Pero Kovačević, T. 22041-22042.

²⁹⁵¹ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.140.

²⁹⁵² D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.67, 6.3.1-6.3.2.

²⁹⁵³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 129-131, 138; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 58-59.

²⁹⁵⁴ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.68, 6.3.3.

²⁹⁵⁵ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 3.2.68, 6.3.4-6.3.5.

²⁹⁵⁶ D1676 (Izveštaj vještaka Pere Kovačevića), par. 6.3.5.

²⁹⁵⁷ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), str. 53-59; Christopher Albiston, T. 23754, 23758-23762.

ni pokretati, voditi, usmjeravati niti nadgledati istrage u vezi s kaznenim djelima.²⁹⁵⁸ Jedina odgovornost koju je Čermak imao u vezi s istragama kaznenih djela je ona odgovornost koja proizlazi iz njegovog položaja građanina i državnog službenika, odnosno odgovornost da kazneno djelo prijavi.²⁹⁵⁹ Prema Albistonovim riječima, Čermak je obavljao te dužnosti, i primao je i prosljeđivao podatke u vezi s kriminalitetom u okviru svoje uloge osobe za vezu između raznih agencija u to vrijeme prisutnih u Kninu.²⁹⁶⁰ Čermakova funkcija osobe za vezu i kontakte u potpunosti se razlikovala od pojma odgovornosti za istragu ili za vođenje istrage u vezi s kaznenim djelima.²⁹⁶¹ Odgovornost za sprečavanje kaznenih djela civila počivala je na MUP-u.²⁹⁶² Čermak nije imao zakonsku obvezu niti nadležnost da sprečava kaznena djela, a nije imao niti operativnu ili zapovjednu ulogu u njihovom sprečavanju.²⁹⁶³ Shodno tomu bilo koji neuspjeh u sprečavanju kaznenih djela uslijed neučinkovitog razmještaja policijskih resursa ne može se objektivno pripisati njemu.²⁹⁶⁴ Albiston je izjavio da Čermak, kao zapovjednik zbornog mjesta, nije imao pravne ovlasti da kazni kriminalno ponašanje, uključujući i kriminalno ponašanje civilne policije.²⁹⁶⁵ Čermaku nisu na raspolaganju bila sredstva da spriječi ili kazni djela izvršena za vrijeme njegovog mandata zapovjednika zbornog mjesta.²⁹⁶⁶

2448. Na temelju gore razmotrenih dokaza, Raspravno vijeće konstatira da se broj ljudi podređenih Čermaku u Zbornom mjestu Knin mijenjao. Iz dokaza nije jasan identitet nekih od tih podređenih. Što se pak tiče nekih od identificiranih osoba, iz dokaza nije jasno jesu li one bile podređene Čermaku. Raspravno vijeće uz to konstatira da je Čermak nad svojim podređenima imao stegovne ovlasti. Dokazi,

²⁹⁵⁸ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.3, 2.7, 3.56, 3.69, 3.70, 3.83; Christopher Albiston, T. 23767, 23818-23819, 24017, 24019.

²⁹⁵⁹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.58, 3.70; D1780 (Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, 22. ožujka 1993.), članci 175-176; Christopher Albiston, T. 23824, 24003.

²⁹⁶⁰ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.71; D1777 (Corrigenda Izveštaja vještaka Christophera Albistona, listopad 2009.), ispravka 5; Christopher Albiston, T. 23821-23825, 23940-23941, 24018-24020.

²⁹⁶¹ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.70, 3.84.

²⁹⁶² D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.73-3.75, 3.82; Christopher Albiston, T. 23828-23829, 23831, 24033-24034, 24037, 24102.

²⁹⁶³ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.82; Christopher Albiston, T. 23829-23830, 24037; D1780 (Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, 22. ožujka 1993.); D1781 (Uredba o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 23. veljače 1995.).

²⁹⁶⁴ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.82.

²⁹⁶⁵ D1776 (Izveštaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.83-3.85; Christopher Albiston, T. 23830-23832.

osobito D766 i D1029, nadalje ukazuju na to da su zbornom području povremeno dodjeljivane i druge osobe. Raspon Čermakovih stegovnih ovlasti nad tim osobama manje je jasan. Raspravnom vijeću predočeno je malo dokaza koji ukazuju na to da su Čermakovi podređeni ili bilo tko privremeno dodijeljen zbornom mjestu počinili bilo koje od kaznenih djela za koja se on tereti u Optužnici. Razumno tumačenje nepotkrijepljenog svjedočenja svjedoka 84, prema kojem je osoba opisana kao vojnik provalila u banku i rekla da samo uzima neki namještaj za Čermaka, jest da je ta osoba Čermakovo ime upotrijebila kako bi ostvarila svoju kriminalnu aktivnost za vlastitu dobit i da je sasvim moguće da taj čovjek nije ni bio Čermakov podređeni. Čak ako mu i jest bio podređen, ne postoje dokazi da je Čermak imao namjeru da se to djelo izvrši, da je za njega morao znati ili da je za njega doznao u bilo kojem trenutku prije ili poslije djela. Vijeće se ne može osloniti ni na nepotkrijepljeno Gojanovićevo svjedočenje iz druge ruke, prema kojemu jedan pripadnik 142. domobranske brigade rekao da su opremu i strojeve iz tvornice u Kistanjama odnijeli ljudi koji rade za Čermaka. Raspravno vijeće podsjeća s tim u vezi na svoju izjavu iz poglavlja 2 u vezi s pouzdanošću Gojanovićevo svjedočenja. Što se tiče eventualnih Čermakovih ovlasti da pokreće stegovne postupke protiv drugih osoba tako što će nadležnom zapovjedniku dostaviti odgovarajuće informacije, ne postoje dokazi da je Čermak znao za bilo kojeg konkretnog pojedinca koji je počinio djela koja ulaze u okvir takvih stegovnih ovlasti. S obzirom na sve izneseno, nema potrebe da Raspravno vijeće dalje razmatra koju bi se od osoba koje su radile za Čermaka moglo smatrati njegovim podređenim, ni kakvim je točno ovlastima on raspolagao da bi stegovno kaznio te ili druge osobe, odnosno da bi protiv njih pokrenuo stegovne postupke. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da navodi iz paragrafa 17(e) Optužnice u vezi s Čermakom nisu dokazani. U poglavlju 6.4.7 Raspravno vijeće će dalje razmotriti Čermakova djela i propuste u vezi s počinjenim kaznenim djelima.

²⁹⁶⁶ D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 2.3; Christopher Albiston, T. 24017.

6.4.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak

2449. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio poticanjem širenja (lažnih) informacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih se navede na napuštanje tog područja i/ili sudjelovanjem u širenju takvih informacija.²⁹⁶⁷

2450. Što se tiče Čermaka, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(c) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.4.5 Podržavanje nasilja nad Srbima i stvaranja atmosfere straha među Srbima

2451. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je doprinio UZP-u tako što je podržavao izvršenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima.²⁹⁶⁸ Relevantni dokazi s tim u vezi iznose se u poglavljima 4.5.4, 6.4.2 (incident u Oton Benderu, propusnice izdane Srbima) i 6.4.7.

2452. **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,²⁹⁶⁹ u svojem je svjedočenju izjavio da je 29. kolovoza 1995. kao časnik za vezu i/ili prevoditelj bio prisutan jednom sastanku Alaina Foranda, Husseina Al-Alfija i Čermaka. Jedna od tema sastanka bila je predaja srpskih vojnika koji su položili oružje hrvatskim vlastima. Na sastanku je dogovoreno da će zapovjedništvo UNCRO-a za Sektor Jug o takvim slučajevima izvijestiti hrvatske vlasti i te vojnike predati hrvatskoj civilnoj policiji. Ujedinjenim narodima i MOCK-u je potom trebalo biti dopušteno da provjere uvjete u kojima se drže srpski vojnici i da prate što se s njima događa. Čermak se s tim složio i rekao da se prilikom predaje nikomu od tih vojnika neće nanijeti zlo.²⁹⁷⁰ Dondo je izjavio da se u praksi slijedila dogovorena procedura.²⁹⁷¹ Prema dokumentima UNMO-a, ujutro 29. kolovoza 1995. hrvatska policija je u prisutnosti UNMO-a u selu Mušića Stanovi u kninskoj općini pritvorila

²⁹⁶⁷ Optužnica, par. 17(c), "poticali, podržavali, potpomagali, omogućavali i/ili sudjelovali u širenju informacija, dezinformacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih navedu na napuštanje tog područja".

²⁹⁶⁸ Optužnica, par. 17(d), "promicali, poticali, omogućavali, potpomagali i/ili tolerirali počinjenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima koji su ostali".

²⁹⁶⁹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

²⁹⁷⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 38.

²⁹⁷¹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 38; D1701 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s predajom jednog srpskog vojnika u bazi Kenijskog bataljuna, upućen Alainu Forandu, 5. rujna

devet vojnika bivše SVK.²⁹⁷² Po povratku u Knin Dondo je priopćio UNMO-u da su ta devetorica pod osobnom zaštitom generala Čermaka.²⁹⁷³ U 17:00 sati istoga dana UNMO se vratio u selo Mušića Stanovi, gdje su se sastali s jednim od devetorice vojnika, Milanom Todorovićem, koji im je rekao da je Čermak svu devetoricu pred TV kamerama uvjeravao da će biti pušteni ako sve bude u redu i da će u Hrvatskoj moći živjeti kao slobodni i ravnopravni građani. Čermak im je potom dao propusnicu, nakon čega se Todorović pješice vratio u selo.²⁹⁷⁴ Vojni promatrači UN-a i hrvatski časnik za vezu, pukovnik Krešimir Dragić, obišli su selo Mušića Stanovi 7. rujna 1995. između 11:00 i 13:30 sati kako bi potvrdili da su vojnici bivše SVK tamo, no nisu zatekli nijednog od njih.²⁹⁷⁵

2453. Dondo je izjavio da je jednom prilikom s nekoliko promatrača UN-a otišao posjetiti jednog Srbina koji je živio u blizini granice.²⁹⁷⁶ U kući su zatekli tog Srbina i četiri osobe u hrvatskim vojnim uniformama bez oznaka, koje su upravo zaklale dvije ili tri ovce. Svjedoku se činilo da se te četiri osobe spremaju opljačkati stvari iz kuće. Rekao im je da prestanu to raditi i da tom Srbinu ostave novac kao naknadu za poklane ovce. Ljudi su se spremili i otišli. Svjedok je kasnije saznao da ti ljudi nisu ostavili novac. Posjetio je i oca tog Srbina koji je živio u štali. Kada se svjedok vratio u Knin, prijavio je incident civilnoj policiji i o svemu obavijestio Čermaka. Čermak je organizirao da se otac dan ili dva kasnije odveze u kninsku bolnicu.²⁹⁷⁷

2454. Relevantni dokazi ne potkrepljuju navode u vezi s Čermakom iz paragrafa 17(d) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.4.6 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba

2455. Prema navodima Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio stvaranjem i/ili podržavanjem hrvatskih političkih smjernica na temelju kojih ili putem kojih su vršena

1995.); D1702 (Dopis Alaina Foranda u vezi s predajom jednog srpskog vojnika u bazi Kenijskog bataljuna, upućen Ivanu Čermaku, 5. rujna 1995.).

²⁹⁷² P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 1, 9-10.

²⁹⁷³ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 10. V. i P1286 (Izvješće PMEZ-a o dnevnoj promatračkoj aktivnosti, 5. rujna 1995.), str. 2.

²⁹⁷⁴ P131 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 28. kolovoza 1995.), str. 11.

²⁹⁷⁵ P144 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. rujna 1995.), str. 6-7.

²⁹⁷⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 21-22.

²⁹⁷⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 22.

razna djela protiv osoba srpske nacionalnosti.²⁹⁷⁸ Raspravno vijeće će ispitati dokaze relevantne za Čermakovu ulogu u normalizaciji života u Kninu i okolici i na koji se način to uklapa u navode o hrvatskim političkim smjernicama. Relevantni dokazi nalaze se i u poglavlju 4.5.4.

2456. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na dokaze relevantne za Čermakovu ulogu u normalizaciji života u Kninu i okolici. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je u Knin stigao 6. kolovoza 1995. i da je tamo zatekao tijela poginulih, mnogo mrtve stoke, u centru Knina gorjele su jedna ili dvije kuće, bilo je nekoliko spaljenih kuća, razbijenog stakla i puno smeća.²⁹⁷⁹ Nigdje, pa ni u bolnici, nije bilo vode ni struje.²⁹⁸⁰ Čermak je rekao da su se on i drugi odmah prihvatili posla oko uspostavljanja higijenskih uvjeta i asanacije terena.²⁹⁸¹ Čermak je prvog ili drugog dana obišao bolnicu, u kojoj je bilo Srba ostavljenih bez liječničke pomoći tijekom operacije Oluja i, iako nije otišao u bolničku mrtvačnicu, rekao je da je tamo bilo leševa koji su smrdjeli.²⁹⁸² Čermak i drugi osposobili su u roku od 24 sata bolnicu za rad, postavili agregate, obavili čišćenje i dezinfekciju cijele bolnice, te organizirali pranje svega potrebnog u bolnici.²⁹⁸³ U gradu su uklonili pokvarenu hranu i uginulu stoku koju su zakopali.²⁹⁸⁴ Čermak je izjavio da su njegovi ljudi iz logistike i građevinskog odjela obavili analizu situacije u Kninu i utvrdili da je bilo štete od granata, pogotovo na

²⁹⁷⁸ Optužnica, par. 17(b), “inicirali, zagovarali, planirali, pripremali, sudjelovali, podržavali i/ili potpomagali stvaranje, formuliranje, širenje i/ili provođenje hrvatskih političkih, državnih i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata”.

²⁹⁷⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 8, 10, 15, 18, 39, 43, 70, 162; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 7-8, 13, 47, 87, 101; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 3-5.

²⁹⁸⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 8, 86; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁹⁸¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10, 15; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13.

²⁹⁸² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16-17, 86; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁹⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 6, 15-17; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

²⁹⁸⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15.

vojnim objektima, ali i na komunalijama, uključujući i vodovod.²⁹⁸⁵ Čermak je nadalje izjavio da je i njegov ured dobio pogodak direktno kroz krov, kao i s dvorišne strane.²⁹⁸⁶ Rekao je da je bilo oštećenja, no da nije bilo puno oštećenih civilnih kuća.²⁹⁸⁷ Raspravno vijeće je razmotrilo i video-snimku, dokazni predmet D792, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.3.5.

2457. **Goran Dodig**, predstojnik Ureda Vlade RH za međunacionalne odnose u razdoblju od 6. travnja 1995. do 5. ožujka 1998.,²⁹⁸⁸ sastao se s Čermakom u Kninu oko 7. kolovoza 1995.²⁹⁸⁹ Valentić je zamolio Dodiga da surađuje s Čermakom. Čermak mu je rekao da je u Knin došao pomoći uspostaviti civilnu vlast kako bi se što brže i kvalitetnije uspostavio normalan život u gradu. Prema svjedokovim riječima, Čermak je kazao da mu nedostaje ljudi i da mu je teško voditi računa o tolikim neriješenim pitanjima u Kninu, uključujući probleme s vodom, električnom energijom, smećem i komunikacijama.²⁹⁹⁰ Čermak je zamolio svjedoka da ode u bazu UN-a udaljenu oko 800 metara od Knina, koja je bila pretvorena u prihvatni centar za izbjeglice, budući da je bilo vijesti da tamo ima bolesnih i ranjenih ljudi.²⁹⁹¹ Svjedok je izjavio da je Čermak htio da on, kao medicinski obrazovan čovjek, pregleda bolesne i ranjene i da učini sve što može kako bi im pomogao.²⁹⁹² Svjedok je kazao da su svi ljudi u Čermakovom uredu, u koji je stalno netko ulazio, nosili uniforme jer je to bilo ratno vrijeme, pa su i civili bili odjeveni u uniforme.²⁹⁹³ Prema svjedokovim riječima, s obzirom na poslove koje su ti ljudi obavljali – postavljali su, na primjer, Čermaku pitanja kome da se obrate radi ponovnog uspostavljanja dotoka struje ili vode – bilo je jasno da oni nisu vojnici.²⁹⁹⁴

2458. **Borislav Škegro**, potpredsjednik Vlade RH za gospodarstvo od travnja 1993. do 2000.,²⁹⁹⁵ izjavio je da je Čermakova prvenstvena zadaća bila normalizirati život u Kninu, što je obuhvaćalo uspostavljanje opskrbe električnom energijom i vodom, odvoz smeća, reaktiviranje lokalnih podružnica društvenih institucija, aktiviranje

²⁹⁸⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 110-111.

²⁹⁸⁶ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 110.

²⁹⁸⁷ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111.

²⁹⁸⁸ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1-3, 14; Goran Dodig, T. 22628.

²⁹⁸⁹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5; Goran Dodig, T. 22643.

²⁹⁹⁰ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5.

²⁹⁹¹ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 5-6, 9; Goran Dodig, T. 22650, 22653.

²⁹⁹² D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 2, 6.

²⁹⁹³ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6, 11.

²⁹⁹⁴ D1705 (Goran Dodig, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 6.

poduzeća i usluga, dakle, on se bavio civilnom logistikom u sklopu vojske.²⁹⁹⁶ Prema Škegrinom svjedočenju, Čermakova uloga bila je po svojoj definiciji prijelazna budući da mu je zadatak bio uspostaviti civilnu vlast na području koje pet godina nije bilo pod kontrolom vlade.²⁹⁹⁷ Hrvatska vlada je željela da se što je prije moguće na tom području normalizira život i uspostavi vlast.²⁹⁹⁸ Škegro je izjavio da je svrha normalizacije života u Kninu bila da cijeli sustav profunkcionira na dobrobit grada i cijele hrvatske ekonomije.²⁹⁹⁹

2459. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je u roku od oko dva dana od njegovog dolaska organiziran njegov ured u središtu Knina, u bivšem zapovjedništvu Srpske vojske Krajine.³⁰⁰⁰ Čermak je rekao da je 99% svojeg vremena provodio u uredu.³⁰⁰¹ Čermak je doveo brigadira Vukinu, koji je u nekoliko dana organizirao javnu kuhinju za vojsku i civile.³⁰⁰² Čermak je 8. kolovoza 1995. Forandu uputio zamolbu za pomoć u prikupljanju napuštenih i oštećenih motornih vozila i ostale tehnike u Kninu, koju je trebalo privremeno odložiti pokraj baze UN-a kako bi se otvorile ceste i sanirao promet u Kninu.³⁰⁰³ U jednom drugom pismu od 8. kolovoza 1995. Čermak u svrhu normalizacije života i povratka izbjeglog stanovništva od Foranda traži pomoć u popravljanju vodovoda u Kninu.³⁰⁰⁴ Čermak 9. kolovoza 1995. Foranda moli za helikopter kako bi se otkrili i popravili kvarovi na električnoj mreži.³⁰⁰⁵ Istog 9. kolovoza 1995. Čermak od Foranda traži bager s vozačem koji bi pomogao u asanaciji prostora oko kninske bolnice da bi bolnica mogla nastaviti s

²⁹⁹⁵ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), str. 1, par. 1-2; Borislav Škegro, T. 22219.

²⁹⁹⁶ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 5, 9.

²⁹⁹⁷ Borislav Škegro, T. 22254-22255.

²⁹⁹⁸ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 16; Borislav Škegro, T. 22253.

²⁹⁹⁹ D1679 (Borislav Škegro, izjava svjedoka, 21. travnja 2009.), par. 8-9; Borislav Škegro, T. 22204-22205, 22207.

³⁰⁰⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 10; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13-14, 110; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 3-4.

³⁰⁰¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 102.

³⁰⁰² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 7, 17-18, 161, 181; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 14; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 135.

³⁰⁰³ D299 (Dopis Ivana Čermaka u vezi sa sanacijom prometnica u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁴ Alain Forand, T. 4218-4219; D298 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s vodoopskrbnim sustavom u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁵ D1270 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s električnom mrežom upućen Alainu Forandu, 9. kolovoza 1995.).

radom.³⁰⁰⁶ Čermak je 10. kolovoza 1995. zapovjedništvu Stana MO HV-a odobrio da izuzme inventar, opremu i artikle iz objekata u gradu za potrebe organizacije javne prehrane i “ostalih djelatnosti” zapovjedništva Stana MO HV-a.³⁰⁰⁷ Čermak je objasnio da je to bilo potrebno radi organizacije kuhinje.³⁰⁰⁸ Objasnio je da se “ostale djelatnosti” odnose na stvari poput praonica i kuhinja.³⁰⁰⁹ Čermak je nadalje rastumačio da je namjera bila da se ta oprema posudi, a ne da se ukrade i da mu je zapovjedništvo stana Ministarstva obrane trebalo dostaviti popis izuzetih predmeta.³⁰¹⁰ Dodao je da je siguran da su ti popisi bili zaprimljeni u zapovjedništvu Zbornog mjesta.³⁰¹¹ Čermak je uz to izjavio da su on i ostali odmah započeli s popravljajem instalacija za opskrbu električnom energijom i vodom i da je uz Forandovu pomoć za tjedan ili dva opskrba vodom i strujom bila ponovno uspostavljena.³⁰¹² Čermak je kazao da je s Gotovinom surađivao u logističkom smislu i sjetio se, na početku uz određeno oklijevanje, da mu je Gotovina dao na raspolaganje vojnike i stotine kamiona kako bi mu pomogao da se Knin očisti od smeća.³⁰¹³

2460. **Svjedok 86** u svom je svjedočenju izjavio da je sve dok Ivana Čermaka nije zamijenio Marko Gojević i dok Čermak nije otišao iz Knina sredinom rujna 1995., civilna policija prisustvovala gotovo svakodnevno sastancima koji su od 10:00 do 11:00 sati održavani na inicijativu Ivana Čermaka u bivšem Domu JNA, gdje je Čermak imao ured.³⁰¹⁴ Među ljudima koji su obično prisustvovali sastancima bili su Petar Pašić, Zdenko Rinčić, Kornelije Brkić i jedan predstavnik VP.³⁰¹⁵ Na sastancima su sudionici raspravljali o općoj situaciji u Kninu, aktivnostima policije (uključujući

³⁰⁰⁶ D1271 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s kninskom bolnicom upućen Alainu Forandu, 9. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 180-182; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.).

³⁰⁰⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 181-183; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.), par. 3.

³⁰⁰⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 182; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.), par. 1.

³⁰¹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 181-183; P2523 (Čermakovo odobrenje, 10. kolovoza 1995.), par. 3.

³⁰¹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 182.

³⁰¹² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 7, 10, 15, 17; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁰¹³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 116; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 16-17, 103; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 14; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 4.

³⁰¹⁴ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 38, 45, 65; Svjedok 86, T. 5545, 5547-5549. V. i P503 (Bilježnica Zvonka Gambirože, 12. kolovoza 1995. – 21. rujna 1995.).

³⁰¹⁵ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 45; Svjedok 86, T. 5546-5550, 5552, 5701-5703.

kontrolne punktove), o komunalnim pitanjima kao što je opskrba električnom energijom i vodom, o infrastrukturi, asanaciji područja, uključujući traženje i uklanjanje leševa i prikupljanje uginulih i živih životinja, te uklanjanju eksplozivnih naprava, smeća i ostataka hrane.³⁰¹⁶ U svojoj pisanoj izjavi na temelju pravila 92ter svjedok je izjavio da je Brkić na sastancima Čermaku podnosio detaljna izvješća, što je obuhvaćalo i informacije o tome da li je smrt neke osobe nastupila usljed nasilja.³⁰¹⁷ Međutim, u iskazu u sudnici svjedok je rekao da je na sastancima Brkić čitao bilješke iz svoje bilježnice i u općenitom smislu obavještavao prisutne o uklanjanju ljudskih ostataka, no nije podnosio pisana izvješća niti je iznosio detalje o pojedinačnim incidentima.³⁰¹⁸ Svjedok nije pratio tehničke detalje koje je iznosio Brkić i kazao je da su prisutni na sastancima bili više usredotočeni na uklanjanje strвина koje su mogle zagaditi vodu.³⁰¹⁹

2461. **Boško Džolić**, bivši zapovjednik satnije 72. bojne VP i zapovjednik združene satnije VP u Kninu od 5. do 12. kolovoza 1995.,³⁰²⁰ izjavio je da je 9., 10. i 11. kolovoza 1995. prisustvovao trima redovnim upoznavanjima sa situacijom koje je Čermak svakodnevno održavao oko 10:00 sati u svojem uredu u Domu HV-a.³⁰²¹ Na tim sastancima se raspravljalo o napretku u normalizaciji života u Kninu.³⁰²² Sastancima je predsjedao Čermak, a prisustvovalo bi im deset do dvadeset ljudi, koji su svi bili zainteresirani za funkcioniranje grada, uključujući zapovjednika civilne policije Smiljana Reljića, bojnika Ivana Jurića i neke gradske dužnosnike te civilne članove Čermakovog tima, zadužene za ponovno uspostavljanje opskrbe vodom i strujom.³⁰²³ Prema Džolićevim riječima, Čermak je koordinirao razne ljude i interese u nastojanju da grad Knin profunkcionira.³⁰²⁴ Džolić je izjavio da se na sastancima nije

³⁰¹⁶ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 45; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 8; Svjedok 86, T. 5547-5548, 5554-5557, 5815.

³⁰¹⁷ P487 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 19. rujna 2001.), par. 45; P489 (Svjedok 86, izjava svjedoka, 23. studenog 2007.), par. 7, 20.

³⁰¹⁸ Svjedok 86, T. 5551-5552, 5703-5704, 5831-5832.

³⁰¹⁹ Svjedok 86, T. 5703-5704, 5831-5832.

³⁰²⁰ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), str. 1, par. 3, 4, 20, 21, 53; P876 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 20. kolovoza 2008.), str. 1, par. 27, 32, 33; Boško Džolić, T. 8888, 8906, 8916, 8922, 8968, 8987, 8999, 9068; P882 (Izvješće general-bojnika Mate Laušića o uporabi postrojbi VP u operaciji Oluja, 6. kolovoza 1995.); D786 (Organigram 72. bojne VP, kolovoz – listopad 1995.); D787 (Dnevna zapovijed Združene satnije VP Knin, 5. kolovoza – 23. rujna 1995.), str. 7, 10, 17, 21.

³⁰²¹ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48, 51-52; Boško Džolić, T. 9015.

³⁰²² P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48, 51-52.

³⁰²³ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48; Boško Džolić, T. 9015-9016.

³⁰²⁴ Boško Džolić, T. 9015-9017.

raspravljalo o djelima poput paleži i pljačkanja.³⁰²⁵ Dodatnu potkrepu svjedočenjima o Čermakovim aktivnostima u smislu normalizacije života u gradu i s tim povezanim sastancima dali su **Luković**³⁰²⁶ i **Teskeredžić**.³⁰²⁷

2462. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,³⁰²⁸ izjavio je da je Čermakova uloga bila da pomogne civilnoj vlasti u organizaciji povratka ljudi i u stvaranju normalnih uvjeta za život u Kninu.³⁰²⁹ Cilj prvog Pašićevog sastanka s Čermakom bio je da se zaštiti imovina i omogući organiziran povratak Hrvata koji su živjeli u hotelima u Šibeniku i Primoštenu. Čermak je s Pašićem surađivao i prema njemu se odnosio s poštovanjem.³⁰³⁰ Prema Pašićevom svjedočenju, nakon operacije Oluja većina ljudi koji su ostali u Kninu ili se vratili u grad nisu mogli živjeti u svojim domovima ili u njima nisu mogli kuhati.³⁰³¹ Kako bi pomogao onima kojima je pomoć bila potrebna, Čermak je u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin organizirao javnu kuhinju.³⁰³² Čermak i Pašić prilikom podjele hrane ljudima kojima je bila potrebna nisu radili razliku između Hrvata, Muslimana ili Srba.³⁰³³ Pašić se Čermaku obratio za pomoć jer njegov ured nije bio pripremljen i nije imao dovoljno ljudi da ispuni svoje zadaće nakon oslobođenja Knina.³⁰³⁴ Čermak je koristio svoj položaj, svoju reputaciju i veze u Zagrebu kako bi Pašiću pomogao u obavljanju njegovih zadataka, na primjer organizacijom uključivanja struje i vode i uspostavljanjem autobusnih linija.³⁰³⁵ Pašić od Čermaka nije dobivao zapovijedi i nije bio obavezan provoditi Čermakove odluke.³⁰³⁶ Čermak je uz pomoć svojih veza u grad

³⁰²⁵ P875 (Boško Džolić, izjava svjedoka, 18. svibnja 2004.), par. 48, 51-52; Boško Džolić, T. 9017.

³⁰²⁶ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 34, 38, 40; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 15, 20, 24; Ivica Luković, T. 22382, 22384-22385, 22395.

³⁰²⁷ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 7-8; Emin Teskeredžić, T. 23273.

³⁰²⁸ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

³⁰²⁹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19; Petar Pašić, T. 23024-23025.

³⁰³⁰ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 20.

³⁰³¹ Petar Pašić, T. 22861.

³⁰³² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19, 23; Petar Pašić, T. 22861, 23043-23044.

³⁰³³ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19; Petar Pašić, T. 22862.

³⁰³⁴ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 8; Petar Pašić, T. 22860, 23026-23027, 23040.

³⁰³⁵ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 19, 23; Petar Pašić, T. 23026, 23040, 23042.

³⁰³⁶ Petar Pašić, T. 22862-22865, 23027.

doveo ljude iz jednog komunalnog poduzeća, koji su danonoćno čistili kninske ulice od smeća.³⁰³⁷

2463. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je Pašiću pružao potporu i da je s njim mnogo surađivao. Pašić je bio odgovoran za uspostavljanje civilnih struktura u Kninu, poput gradske uprave, no nije imao dovoljno resursa, tako da je Čermakova pomoć bila potrebna da bi se u Kninu ubrzala obnova opskrbe vodom i strujom.³⁰³⁸ Čermak je već dan nakon svojeg dolaska u Knin rekao Pašiću da je došao pružiti logističku podršku i pomoći mu sa svim što mu bude trebalo.³⁰³⁹ Čermak je uz to želio dobiti pregled situacije u Kninu da bi vidio što je u gradu potrebno.³⁰⁴⁰ Osim toga Čermak je izjavio da je vrlo dobro surađivao s Pašićem koji se stvarno trudio i koji bi puno više toga učinio i prije bi to postigao da je imao podršku "od strane vlasti".³⁰⁴¹ Ni Čermak ni Pašić nisu jedan drugom mogli bilo što naređivati.³⁰⁴² Prema Čermakovim riječima, Pašiću je nadređen bio župan, a županu je bila nadređena vlada.³⁰⁴³ U vrijeme kada je Čermak stigao u Knin, u Zadru se već nalazio župan koji je vršio svoje ovlasti.³⁰⁴⁴ Čermak je izjavio da je nekoliko puta kontaktirao župana, koji je došao posjetiti Knin i pružio je pomoć u vezi s infrastrukturom, električnom energijom i čišćenjem područja.³⁰⁴⁵ Općenito govoreći, Čermak se županima u više županija obraćao za pomoć u vezi s opremom i civilnim pitanjima.³⁰⁴⁶

2464. Dok je bio zapovjednik Zbornog mjesta Knin, Čermak je izdao više zapovijedi iz kojih je vidljiva njegova uloga u uspostavljanju normalnih životnih uvjeta u Kninu. Te su se zapovijedi odnosile na logistička pitanja poput izmještanja tehničke, prometne, opskrbe i graditeljske službe iz Logističke baze Šibenik u Knin, vojnih gospodarstava i skladišnih objekata, vraćanja poslovnih prostora koji HV-u više nisu bili potrebni, zaštite televizijske opreme u kninskom studiju od krađe, ponovnog

³⁰³⁷ D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 23; Petar Pašić, T. 23042.

³⁰³⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 5-6, 12-13, 39-42; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16, 39; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰³⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 39-41.

³⁰⁴⁰ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 38-39.

³⁰⁴¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 40-41.

³⁰⁴² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 41. V. Odgovor Ivana Čermaka na zahtjev tužiteljstva za uvrštavanje u spis izjava optuženika Ivana Čermaka i Mladena Markača i daljnji podnesak tužiteljstva u vezi s tim, 27. veljače 2009., Dodatak A, fusnota 1.

³⁰⁴³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 41-42.

³⁰⁴⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 42-43.

³⁰⁴⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 25; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.) str. 5.

³⁰⁴⁶ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 26.

uspostavljanja bankarskog poslovanja i proizvodnog procesa u Kninu, nabave ambulanih kola i vozača za kninsku bolnicu, benzinskih stanica i nabave goriva za vojsku i civilno stanovništvo u Kninu.³⁰⁴⁷ Kada mu je predočena njegova zapovijed od 10. kolovoza 1995. da kninska benzinska stanica u vlasništvu INA-e mora raditi 24 sata dnevno, Čermak je izjavio da je INA nacionalizirano poduzeće i da se ukazala potreba da benzinska stanica radi non-stop kako bi se osiguralo gorivo za civile i pripadnike Hrvatske vojske.³⁰⁴⁸ Uz ove, Raspravnom vijeću predočeni su i drugi dokumentarni dokazi iz kojih je vidljiva Čermakova uloga u normalizaciji života u Kninu.³⁰⁴⁹

2465. **Emin Teskeredžić**, vođa tima za razminiranje koji je djelovao u Kninu i okolici u razdoblju od 6. kolovoza do 30. listopada 1995.,³⁰⁵⁰ stigao je u Knin 6. kolovoza 1995. i Čermaka zatekao u jednom od ureda na prvom katu zgrade u kojoj se smjestilo Zborno mjesto Knin.³⁰⁵¹ Čermak je Teskeredžiću rekao da je u Knin došao pomoći uspostaviti normalne uvjete za život u gradu.³⁰⁵² Teskeredžić i njegov tim, čiji su članovi stigli u idućih nekoliko dana, obavijestili su Čermaka o tome što planiraju

³⁰⁴⁷ D1017 (Zapovijed generala Čermaka za izmještanje nekih službi iz logističke baze u Šibeniku u Knin, 8. kolovoza 1995.), str. 1; D1019 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s radnim vremenom benzinske postaje u vojarni Slavko Rodić, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D1021 (Zahtjev Medicinskog centra Knin upućen generalu Čermaku, 13. kolovoza 1995.), str. 1; D1022 (Zapovijed generala Čermaka u vezi sa sanitetskim vozilom i vozačem za Knin, 30. kolovoza 1995.), str. 1; D1035 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s vojnim gospodarstvima u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D1037 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s pokretanjem proizvodnje u Kningipsu, 14. kolovoza 1995.), str. 1; D1040 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s vraćanjem poslovnih prostora, 27. rujna 1995.), str. 1-2; D1120 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s bankarskim poslovanjem u Kninu, 11. kolovoza 1995.), str. 1; D1121 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s pokretanjem proizvodnje u Agropreparadi, 14. kolovoza 1995.), str. 1; D1125 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s radnim vremenom benzinske postaje u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 1; D1126 (Zapovijed generala Čermaka u vezi s opremom televizijskog studija u Kninu, 11. kolovoza 1995.), str. 1-2; D1127 (Zapovijed generala Čermaka u vezi sa skladištem u Drnišu, 14. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 149.

³⁰⁴⁹ D775 (Izješće Željka Jonjića o radu logistike u ZM-u Knin); D1015 (Izješće Željka Jonjića, pomoćnika zapovjednika za logistiku ZM-a Knin, 29. rujna 1995.), str. 1-4; D1018 (Čermakova zapovijed u vezi s logistikom, 9. kolovoza 1995.); D1038 (Zahtjev Jadrantransa upućen Čermaku, 15. kolovoza 1995.); D1039 (Zahtjev brigadira Josipa Vukine za dodjelu poslovnog prostora, 24. kolovoza 1995.); D1122 (Molba za pokretanje poslovanja u Kninu, 15. kolovoza 1995.); D1123 (Molba za pokretanje poslovanja u Kninu upućena Čermaku, 30. kolovoza 1995.); D1124 (Zahtjev za dodjelu poslovnog prostora u Kninu, 4. rujna 1995.); D1272 (Čermakova odluka u vezi s otvaranjem prodavaonica, 10. kolovoza 1995.); D1721 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s kninskom bolnicom upućen Alainu Forandu, 9. kolovoza 1995.).

³⁰⁵⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-4, 6, 11, 13, 19; Emin Teskeredžić, T. 23242-23243, 23260, 23263-23264, 23274-23275; D1027 (Čermakov zahtjev da se Teskeredžić oslobodi od radnih obveza, 19. kolovoza 1995.).

³⁰⁵¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 6-7, 19; Emin Teskeredžić, T. 23261, 23264.

³⁰⁵² D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 7.

raditi.³⁰⁵³ Čermak je prihvatio njihove prijedloge i ponudio im logističku podršku. Teskeredžić i Čermak su razgovarali o poslu koji je trebalo obaviti.³⁰⁵⁴ Teskeredžić i njegov tim su odgovarali na zahtjeve za pomoć, odlazili na teren i izvršavali zadaće čije je izvršenje tražio Čermak.³⁰⁵⁵ Zahtjevi su stizali i od drugih ljudi, poput onih koji su se vraćali u svoje domove, predstavnika poduzeća za elektrodistribuciju ili vojnog osoblja koje je od Teskeredžića i njegovog tima tražilo da ga prate prilikom provjere željezničke pruge ili inspekcije vojnih skladišta nad kojima se preuzimao nadzor.³⁰⁵⁶ Ljudi koji su se htjeli useliti u vojne stanove, a to su često bili ljudi istjerani iz Banjaluke u Bosni i Hercegovini, od Teskeredžića i njegovog tima tražili su da te stanove provjere.³⁰⁵⁷ Teskeredžićevi zadaci kretali su se od pražnjenja objekata u kojima je bilo eksplozivnih sredstava do provjere i razminiranja željezničke pruge, električnih postrojenja i terena oko privatnih kuća.³⁰⁵⁸ U razgovoru s tužiteljem Čermak je potkrijepio Teskeredžićevo svjedočenje.³⁰⁵⁹

2466. Teskeredžić i drugi pregledali su 9. kolovoza 1995. uzgajalište pastrva Krčić u Kninu i utvrdili da je ribogojilište djelomično opljačkano i devastirano, a glavna oprema uništena.³⁰⁶⁰ U izvješću od 10. kolovoza 1995. Teskeredžić je Čermaka obavijestio o alarmantnom stanju u ribogojilištu, hitnim mjerama koje su poduzete i mjerama koje predlaže da bi valjalo poduzeti.³⁰⁶¹ Jedna od mjera koju je Teskeredžić sugerirao Čermaku bila je da se angažira VP za čuvanje ribogojilišta, no Teskeredžić je u svojem iskazu rekao da vojna policija nikada nije došla.³⁰⁶² Čermak je 10. kolovoza

³⁰⁵³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 9; Emin Teskeredžić, T. 23241-23242; D1026 (Čermakov zahtjev za mobilizaciju Teskeredžića, Domančića i Tomšića, 19. kolovoza 1995.).

³⁰⁵⁴ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 9.

³⁰⁵⁵ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 8-9; Emin Teskeredžić, T. 23282.

³⁰⁵⁶ Emin Teskeredžić, T. 23264-23265, 23277-23278; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.).

³⁰⁵⁷ Emin Teskeredžić, T. 23279-23280.

³⁰⁵⁸ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 17; Emin Teskeredžić, T. 23242, 23249, 23265; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.).

³⁰⁵⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16, 18, 53, 158; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15. V. i D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 3; D1735 (Prijedlog Ivana Čermaka za pohvalu Emina Teskeredžića i članova njegove ekipe, 18. rujna 1995.).

³⁰⁶⁰ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 13; D1030 (Teskeredžićevo izvješće o radu pirotehničke ekipe, 22. rujna 1995.), str. 1; D1033 (Teskeredžićevo izvješće u vezi s ribogojilištem u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁰⁶¹ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 13; Emin Teskeredžić, T. 23255-23256, 23271; D1033 (Teskeredžićevo izvješće u vezi s ribogojilištem u Kninu, 10. kolovoza 1995.).

³⁰⁶² Emin Teskeredžić, T. 23273-23274; D1033 (Teskeredžićevo izvješće u vezi s ribogojilištem u Kninu, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

1995. zapovjedio da se Drago Marguš i Zvonko Modrušan privremeno rasporede na kninsko ribogojilište kako bi Teskeredžiću pomogli prilikom asanacije objekta i normalizacije proizvodnog procesa.³⁰⁶³ Prema Teskeredžićevim riječima, to je bila tek formalnost, budući da su Marguš i Modrušan njemu već pomagali s poslom u ribogojilištu.³⁰⁶⁴

2467. **Nadan Vidošević**, ministar gospodarstva RH od 12. listopada 1993. do 18. rujna 1995.,³⁰⁶⁵ odobrio je odlazak svojeg zamjenika Zdenka Rinčića u Knin nakon završetka operacije Oluja.³⁰⁶⁶ Rinčić je bio zadužen za koordinaciju institucija koje su trebale pomoći uspostavljanju normalnih uvjeta života i gospodarskoj obnovi u regiji.³⁰⁶⁷ Rinčić je dobio uputu da se Čermaku stavi na raspolaganje kako bi se ti zadaci lakše obavili.³⁰⁶⁸ Vidošević je Rinčićev i Čermakov posao smatrao zajedničkim zadatkom, no Rinčićeve je poslove vidio kao isključivo civilne.³⁰⁶⁹ Rinčić je svjedoka izvješćivao telefonom o svojem radu i suradnji s Čermakom i **Petrom Pašićem**, povjerenikom Vlade RH za Knin, kao i o ponovnoj uspostavi komunalne infrastrukture u Kninu, što je svjedoka uvjerilo da Čermak dobro odrađuje svoj posao.³⁰⁷⁰ Po Vidoševićevom mišljenju, Rinčić ga je izvješćivao iz Knina, no Vidošević je znao da je Rinčić aktivan na širem području.³⁰⁷¹ Svjedok je informirao ministre i ostale prisutne na sjednici Vlade održanoj 7. rujna 1995. na kninskoj tvrđavi o gospodarskoj situaciji nakon operacije Oluja i o planovima za što bržu obnovu gospodarstva u regiji. Vidošević je svoje izvješće zasnovao na informacijama koje je prije sjednice dobio od Rinčića.³⁰⁷²

³⁰⁶³ D1732 (Emin Teskeredžić, izjava svjedoka, 26. svibnja 2009.), par. 13; Emin Teskeredžić, T. 23266; D149 (Čermakova zapovijed za raspoređivanje Drage Marguša na dužnost u ribogojilište u Kninu, 10. kolovoza 1995.); D1119 (Čermakova zapovijed za raspoređivanje Zvonka Modrušana na dužnost u ribogojilište u Kninu, 10. kolovoza 1995.). V. i D1034 (Čermakova zapovijed za raspoređivanje Zdenka Romana na dužnost u ribogojilište u Kninu, 10. kolovoza 1995.).

³⁰⁶⁴ Emin Teskeredžić, T. 23266-23268, 23274.

³⁰⁶⁵ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), str. 1, par. 1-2, 12.

³⁰⁶⁶ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 5; Nadan Vidošević, T. 23739-23740.

³⁰⁶⁷ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 5; Nadan Vidošević, T. 23739-23740.

³⁰⁶⁸ Nadan Vidošević, T. 23741.

³⁰⁶⁹ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 10; Nadan Vidošević, T. 23739-23742.

³⁰⁷⁰ D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 6, 8-10; Nadan Vidošević, T. 23737, 23740-23744.

³⁰⁷¹ Nadan Vidošević, T. 23740.

³⁰⁷² D1775 (Nadan Vidošević, izjava svjedoka, 4. svibnja 2009.), par. 11.

2468. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojica od 1993. do 1996.,³⁰⁷³ htio je pomoći Čermaku u uspostavi normalnih uvjeta za život, pa je 7. kolovoza 1995. nazvao ministra Vidoševića i predložio mu da otvori pomoćni ured Ministarstva gospodarstva u Kninu.³⁰⁷⁴ Vidošević se složio s prijedlogom, odlučio Rinčića uputiti Rinčića u Knin i poslao mu uredsku opremu, dva referenta i tajnicu.³⁰⁷⁵ Rinčić je izjavio da 6. kolovoza 1995. u Kninu nije bilo struje ni vode, telefonska centrala bila je u kvaru, a željeznička pruga od Slunja do Knina u lošem stanju, tako da ju je trebalo popraviti.³⁰⁷⁶ Na ulicama je bilo smeća, a zbog visokih temperatura širio se smrad pokvarene hrane u hladnjacima i uginule stoke.³⁰⁷⁷ U Kninu je bilo popisano više od 3.000 napuštenih stanova, od kojih mnogi nisu imali struje ni vode i bili su u velikom neredu.³⁰⁷⁸ Čermak je organizirao pregled i popravke stanova, ponovno uključivanje vode i struje, kao i čišćenje ulica i stanova kako bi se u njih ljudi mogli useliti čim prije.³⁰⁷⁹ Rinčićev prioritet bio je nabaviti agregate za struju i inženjerijsku opremu.³⁰⁸⁰ Potrebna sredstva je nabavljao putem Ministarstva gospodarstva i u suradnji s hrvatskim državnim poduzećima, tako da su nabavljeni električni agregati, ponovno je uključena voda i iskrčena je šuma kako bi se očistila cesta i osposobila za promet.³⁰⁸¹ Prema Rinčićevim riječima, Čermaka su poštovali i svi su mu se obraćali tražeći pomoć u vezi sa svim potrebnim u Kninu.³⁰⁸² Kad bi Čermak zamolio direktore tvrtki u Zadru, Šibeniku, Splitu, Zagrebu ili Rijeci za pomoć, oni su bili spremni pomoći.³⁰⁸³ Iz tog razloga Rinčić je u Čermakovo ime potpisao nekoliko zahtjeva upućenih tvrtkama, umjesto da ih potpiše u vlastito ime.³⁰⁸⁴ Rinčić je izjavio da bi se, kad god je bilo potrebno da se nešto učini brzo, upotrebom Čermakovog imena postiglo da se zatražena pomoć dobije

³⁰⁷³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

³⁰⁷⁴ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 14.

³⁰⁷⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 14; Zdenko Rinčić, T. 22336-22337.

³⁰⁷⁶ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 10, 14-15, 28; Zdenko Rinčić, T. 22296-22298, 22363; D1683 (Izvjeshće Zdenka Rinčića o stanju Pogona Knin, 8. kolovoza - 27. kolovoza 1995.).

³⁰⁷⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 10, 28; Zdenko Rinčić, T. 22362, 22367-22368.

³⁰⁷⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 28.

³⁰⁷⁹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 28; Zdenko Rinčić, T. 22362.

³⁰⁸⁰ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 15.

³⁰⁸¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 15-16.

³⁰⁸² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 16; Zdenko Rinčić, T. 22337.

³⁰⁸³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 17.

³⁰⁸⁴ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 17-18; D1682 (Zahtjev u vezi s uplatom za četiri automobilske gume, s potpisom Ivana Čermaka, 16. kolovoza 1995.); Zdenko Rinčić, T. 22337.

u najkraćem mogućem roku.³⁰⁸⁵ Da je takve zahtjeve potpisivao vlastitim imenom, kao pomoćnik ministra gospodarstva, ljudi bi ga uputili na njegovo ministarstvo u Zagrebu, nakon čega bi morao uputiti pisani zahtjev u ministarstvo i čekati da ga ministarstvo odobri, što bi dulje trajalo.³⁰⁸⁶ Prema Rinčićeve riječima, Čermak je uredio pučku kuhinju u Kninu i zajedno je s Rinčićem, u koordinaciji s Crvenim križem, organizirao dostavu hrane starcima u okolnim selima.³⁰⁸⁷

2469. Rinčić je o svim svojim aktivnostima u Kninu izvješćivao Vidoševića, koji je posjetio Knin u tri ili četiri navrata.³⁰⁸⁸ Rinčićeve zaduženja obuhvaćala su i konsolidaciju industrijskih pogona i tvornica, kao i uspostavu komunalne infrastrukture u Kninu.³⁰⁸⁹ Dva ili tri dana po svojem dolasku u Knin Rinčić je posjetio tvornicu TVIK i vidio da je preko 800 strojeva u ispravnom stanju.³⁰⁹⁰ Na Čermakov zahtjev Rinčić je sastavio popis tvornica u Kninu i zamolio predstavnike civilne i vojne policije da zaštite tvornice u Kninu i spriječe krađu strojeva.³⁰⁹¹ Rinčić se sastao s predstavnicima Hrvatskog fonda za privatizaciju i izvijestio ih o zatečenom stanju tvornica u Kninu.³⁰⁹² Prema Rinčićeve svjedočenju, Srbi koji su ostali u Kninu i Hrvati koji su se vratili u Knin zaposlili su se putem kninskog Zavoda za zapošljavanje i radili su u tvornicama. Rinčić je često s Čermakom odlazio u bazu UN-a, gdje su pokušavali nagovoriti kvalificirane radnike koji su radili u tim tvornicama da izađu iz UN-ove baze, da se vrate na svoj stari posao i da ostanu živjeti u Kninu. Sredinom rujna 1995. u TVIK-u je radilo više od 300 ljudi.³⁰⁹³ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da mu je, kada su njegovi prvi zadaci bili ispunjeni, prioritet postala briga za ribogojilište, poljoprivredne i industrijske objekte.³⁰⁹⁴ Čermak je izjavio da je takve objekte u Kninu štitilo 100-150 civilnih policajaca.³⁰⁹⁵ Raspravno vijeće razmotrilo i predsjednički transkript P463, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.3, te P2673 i P461.

³⁰⁸⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 18; Zdenko Rinčić, T. 22337.

³⁰⁸⁶ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 18; Zdenko Rinčić, T. 22337.

³⁰⁸⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 30.

³⁰⁸⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 31.

³⁰⁸⁹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 15, 25-26.

³⁰⁹⁰ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 25; Zdenko Rinčić, T. 22339, 22344.

³⁰⁹¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 25; D1036 (Rinčićevo izvješće o oživljavanju gospodarskih subjekata u općini Knin).

³⁰⁹² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 25-26.

³⁰⁹³ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 27.

³⁰⁹⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16.

³⁰⁹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 16; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 22.

2470. Na temelju dokaza predočenih gore u tekstu Raspravno vijeće konstatira da su Čermakove aktivnosti uključivale čišćenje Knina, poboljšanje higijenskih uvjeta, organiziranje javne kuhinje, obnavljanje operativnih funkcija bolnice, ponovno priključivanje vode i struje u gradu, reaktiviranje javnih službi, poboljšanje prometnih uvjeta, obnavljanje tvornica i drugih poslovnih objekata, te razminiranje Knina i okolice. Iz dokaza, a osobito iz Rinčićevog i Vidoševićevog svjedočenja, proizlazi da je primarni cilj Čermakovih aktivnosti bio gospodarsko oživljavanje kninskog kraja. Jedno od tumačenja predsjedničkog transkripta P463 može biti da je Čermakova uloga, onako kako ju je zamislio predsjednik Tuđman, bila povezana s ciljem naseljavanja Krajine Hrvatima, a ne Srbima. Međutim, relevantni dijelovi P463 bilježe razgovor Jure Radića s predsjednikom Tuđmanom, kojem Čermak nije bio prisutan, a tijekom kojeg je njegovo ime tek usput spomenuto. Ni P463, niti transkripti P2673 i P461 – na koje se oslanja tužitelj – ne pokazuju da je Čermak bio svjestan da je to bio cilj ili jedan od ciljeva njegovog rada na normalizaciji života u gradu, odnosno da je on namjerno sudjelovao u ostvarenju takvog cilja. Raspravno vijeće s tim u vezi smatra da je Čermak morao znati da je većina Srba napustila Knin. Vijeće stoga zaključuje da navodi iz paragrafa 17(b) Optužnice u vezi s Čermakom nisu dokazani. Raspravno vijeće Čermakovu ulogu u vezi s prikupljanjem ljudskih tijela razmatra dolje u tekstu i u poglavlju 6.2.6.

6.4.7 Širenje dezinformacija u vezi sa zločinima

2471. Prema navodima iz Optužnice, Ivan Čermak je UZP-u doprinio time što je dopuštao, poricao, prikrivao ili umanjivao kaznena djela koja su počinile hrvatske vlasti i snage protiv Srba, kao i pružanjem lažnih jamstava međunarodnoj zajednici da su poduzete ili da će biti poduzete mjere da se takva kaznena djela zaustave.³⁰⁹⁶ Raspravno vijeće će redom ispitati Čermakove aktivnosti i kontakte s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s kaznenim djelima, njegove aktivnosti i interakcije

³⁰⁹⁶ Optužnica, par. 17(f), “sudjelovali, potpomagali, omogućavali ili podržavali pokušaje da se kaznena djela koja su nad Srbima počinile hrvatske vlasti i snage poreknu, prikriju i/ili umanje, između ostalog, davanjem lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija međunarodnim organizacijama, promatračima, istražiteljima i javnosti”. Optužnica, par. 19(c), “dozvoljavao i poricao kažnjive radnje koje su bile u tijeku i/ili umanjivao njihov značaj te, u okviru toga, između ostalog, sudjelovao u pružanju lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija o počinjenim kaznenim djelima, znajući da su u tijeku rasprostranjeno uništavanje i pljačka imovine srpskih civila, kao i protupravno ubijanje i nečovječno postupanje prema Srbima iz Krajine”. Optužnica, par. 19(e), “pružao lažna jamstva međunarodnoj zajednici da su poduzete ili da će biti poduzete mjere da se zaustave ta kaznena djela”.

s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s ograničavanjem kretanja i, naposljetku, njegovu ulogu u prikupljanju ljudskih tijela. Relevantni dokazi nalaze se i u poglavlju 6.2.6.

2472. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na Čermakove kontakte s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s kaznenim djelima. Vijeće će započeti tako što će ispitati dokaze koji se mogu jasno datirati, a nakon toga će prijeći na općenitije dokaze.

2473. **Alain Forand**, zapovjednik UNCRO-a za Sektor Jug u razdoblju od 8. srpnja 1995. do 10. listopada 1995.,³⁰⁹⁷ upozorio je Čermaka na sastanku 8. kolovoza 1995. na izvješća UN-a o organiziranom pljačkanju na cesti između Knina i Drniša, ukrcavanju stoke u kamione, pakiranju “cijelog sadržaja” kuća pod nadzorom civilne policije.³⁰⁹⁸ Iz dokumentarnih dokaza proizlazi da je Čermak, koji nije isključio mogućnost da je HV upleten u neke incidente pljačkanja, odgovorio da je tako nešto moguće s obzirom na razmjere operacije, no da se isto tako napuštena stoka prikuplja pod veterinarskim nadzorom kako bi se sačuvala.³⁰⁹⁹ Akashi je 9. kolovoza 1995. Annanu napisao da se vojna situacija u Sektoru Jug počela stabilizirati i da UNCRO u Sektoru Jug izvješćuje da se HV počeo povlačiti iz Knina i da ga zamjenjuje vojna i civilna policija.³¹⁰⁰ Čermak je dodao da će se svakom tko se želi vratiti u svoj dom njegova stoka vratiti, da će se naći zamjena za razorene kuće i da hrvatske vlasti čine iskrene i velike napore da pravedno postupaju s ljudima.³¹⁰¹ **Hussein Al-Alfi**, koordinator UN-a za civilne poslove, odnosno, kako je ista dužnost poslije nazvana, koordinator za političke i humanitarne poslove, u Sektoru Jug u Kninu od lipnja 1995. do siječnja 1996.,³¹⁰² po prvi put se s Čermakom sastao 8. ili 9. kolovoza 1995., u prisutnosti generala Foranda.³¹⁰³ Na tom su sastanku Al-Alfi i general Forand Čermaku rekli da učini nešto kako bi se u Kninu zaustavili palež i pljačkanje.³¹⁰⁴ Al-Alfi je u

³⁰⁹⁷ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 2, 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 2; Alain Forand, T. 4098-4099, 4180, 4186.

³⁰⁹⁸ Alain Forand, T. 4128-4129; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁰⁹⁹ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³¹⁰⁰ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹⁰¹ P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3-4; D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³¹⁰² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 5; Hussein Al-Alfi, T. 13805-13806, 13932-13933.

³¹⁰³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 48-50, 55; Hussein Al-Alfi, T. 13811, 13836.

³¹⁰⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 55-56; Hussein Al-Alfi, T. 13811-13812.

svojem iskazu, iako ne potpuno jasno, izjavio da je Čermak odgovorio kako on za te događaje ne zna ili da će se pobrinuti za to da se ništa ne dogodi.³¹⁰⁵

2474. **Søren Liborius**, operativni časnik PMEZ-a i vođa tima stacioniran u Kninu od 28. srpnja 1995. do 27. studenog 1995.,³¹⁰⁶ izjavio je da se šef Regionalnog centra PMEZ-a u Kninu Philippe Augarde s Čermakom sastao 8. kolovoza 1995., kojom prilikom se Čermak ispričao zbog pljački i obećao da će se sloboda kretanja povećati što to prije bude moguće.³¹⁰⁷

2475. Prema dokumentarnim dokazima UN-a, Čermak je 8. kolovoza 1995. izjavio da je pronađeno 61 tijelo, od čega su njih 90% bili vojnici koji su sahranjeni na grobljima, a da je istog dana pronađeno još osam do jedanaest tijela.³¹⁰⁸ Prema izvješću PMEZ-a, na sastanku 10. kolovoza 1995. šef misije PMEZ-a postavio je Čermaku pitanje u vezi s paljenjem kuća na tom području, a Čermak je objasnio da njegove snage “čiste” područja na kojima su ostale grupe naoružanih Srba.³¹⁰⁹ Čermak je također rekao da su vojne vlasti dobile stroge zapovijedi da spriječe paljenje i pljačkanje i da je na zahvaćena područja upućena postrojba Specijalne policije radi provođenja istrage.³¹¹⁰

2476. **Forand** je Čermaku 11. kolovoza 1995. uputio pismo u kojem ga podsjeća na dan ranije održani sastanak, na kojem ga je upozorio na informacije UN-a o raširenom i sustavnom pljačkanju i uništavanju usjeva, imovine i stoke, i dodaje da je od tog sastanka primio još izvješća o takvim uništavanjima na području između Knina i Pakova Sela, te duž bivše zone razdvajanja.³¹¹¹ Forand je Čermaka podsjetio na njegovu izjavu da će zaista pokušati kontrolirati situaciju i uložio prosvjed protiv takvih kriminalnih radnji, zamolivši Čermaka da pojača napore kojima će se spriječiti organizirano uništavanje i krađa imovine.³¹¹²

³¹⁰⁵ Hussein Al-Alfi, T. 13812.

³¹⁰⁶ P799 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 2. studenog 1995.), str. 1, 3; P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 2; P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 2; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 6; Søren Liborius, T. 8229; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 3.

³¹⁰⁷ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 4; P806 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 8. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

³¹⁰⁸ D619 (Dopis Yasushija Akashija upućen Kofiju Annanu, 9. kolovoza 1995.), str. 1; D1208 (Izvješće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), par. 4.

³¹⁰⁹ P829 (Posebno izvješće PMEZ-a, 14. rujna 1995.), str. 7.

³¹¹⁰ P829 (Posebno izvješće PMEZ-a, 14. rujna 1995.), str. 8.

³¹¹¹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 20; Alain Forand, T. 4145; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 2, 5.

³¹¹² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4145; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 5.

2477. **Edward Flynn**, službenik za ljudska prava u Uredu UNHCHR-a i vođa jednog od HRAT-ova u nekadašnjem Sektoru Jug od 7. kolovoza do sredine rujna 1995.,³¹¹³ Al-Alfi i drugi prisustvovali su 12. kolovoza 1995. sastanku Foranda s Čermakom, na kojem je Čermak priznao da se kuće pale, rekao da to nije službeno sankcionirano i dao do znanja da vlasti poduzimaju korake kako bi se paljenje zaustavilo.³¹¹⁴ Poslijepodne 18. kolovoza 1995., na sastanku kojem su prisustvovali Al-Alfi, Flynn, Tymchuk, Alun Roberts i Čermak, Al-Alfi je Čermaka upozorio na UN-ovu zabrinutost zbog stalnih izvješća o paljenju kuća i obiteljskih gospodarstava, kao i o pljačkama, na što je Čermak iskazao nezadovoljstvo zato što su ti problemi još uvijek prisutni i obećao odlučne akcije protiv počinitelja, od kojih su neki – kako je objasnio – vjerojatno civili koji traže osvetu, koristeći ukidanje zabrane kretanja na tom području.³¹¹⁵

2478. **William Hayden**, istraživač IHF-a na misiji u Krajini od 15. do 20. kolovoza 1995.,³¹¹⁶ izjavio je da se s Ivanom Čermakom sastao na manje od 30 minuta 19. kolovoza 1995. u zapovjedništvu hrvatskih vojnih snaga u Kninu.³¹¹⁷ Svrha sastanka bila je da se Čermaku postave pitanja o vojnim operacijama i eventualnim kršenjima koja je primijetio Haydenov tim.³¹¹⁸ Na sastanku su razgovarali o podmetanjima požara, pljačkama i pogubljenjima civila po kratkom postupku.³¹¹⁹ Kada je Hayden Čermaka pitao za četiri tijela pronađena u Žagroviću 16. kolovoza 1995., Čermak je odgovorio da u brdima vjerojatno ima 200 ili 300 tijela s rupom od metka u glavi, no nije želio ništa više reći u vezi sa svojom primjedbom, pogubljenjima po kratkom postupku ili u vezi s tim tko bi za to mogao biti odgovoran.³¹²⁰ Prema izvješću Međunarodne helsinške federacije za ljudska prava od 25. kolovoza 1995., u kojem se

³¹¹³ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 1-2, 6, 13, 23; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 36; Edward Flynn, T. 1044, 1270, 1291-1292, 1312, 1325.

³¹¹⁴ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 17, 22; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 10; Edward Flynn, T. 1090-1091; P32 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³¹¹⁵ D56 (Izvješće H. Al-Alfija o sastancima s hrvatskim dužnosnicima, 18. kolovoza 1995.), str. 1, 3.

³¹¹⁶ P986 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. svibnja 1996.), par. 1; P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 1-3.

³¹¹⁷ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 9, 12-13, 26; William Hayden, T. 10657-10659, 10677; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.2.

³¹¹⁸ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 26.

³¹¹⁹ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 26; William Hayden, T. 10664-10665.

³¹²⁰ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 26; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.5, 5.2.2.

iznose pojedivosti o misiji Helsinške federacije od 17. kolovoza 1995. do 19. kolovoza 1995., Čermak je na sastanku također izjavio da ima 120 žrtava, od kojih su njih 108 vojnici SVK, a ostali civilne žrtve granatiranja Knina.³¹²¹ Hayden je izjavio da je, kada mu je s tim u vezi postavljeno pitanje, Čermak priznao da se vrše palež i pljačka i iznio informaciju da vojska drži pod nadzorom petoricu osumnjičenih, no nije rekao je li itko uhićen.³¹²² Hayden je s tim u vezi na sastanku 19. kolovoza 1995. postavio pitanje načelniku hrvatske policije, koji je odgovorio da ne zna ništa o petorici osumnjičenih pod nadzorom.³¹²³ U izvješću Helsinške federacije stoji da je 19. kolovoza 1995. Čermak misiji dao četiri popisa, za koja je rekao da sadrže podatke o tijelima navodno pokopanim na groblju u Kninu.³¹²⁴ Nakon što je misija otišla s groblja, utvrđeno je da to nije točno i da popisi sadrže informacije o civilnim i vojnim žrtvama čija su tijela pronađena na raznim lokacijama i pokopana u Kninu, Zadru, Gračacu i Korenici.³¹²⁵ Čermak je predstavnicima misije rekao da je u grobnici na kninskom groblju sahranjeno 86 tijela, od čega su 84 bili vojnici, a dva tijela su bila tijela civila.³¹²⁶ Međutim, prema popisima koje je Čermak dao misiji, u grobnici u Kninu sahranjeni su 41 civil i 62 vojnika. Sveukupni broj sahranjenih ljudi na te četiri lokacije iznosio je 104 civila i 120 vojnika.³¹²⁷

2479. Prema dokumentarnim dokazima, na sastanku 24. kolovoza 1995. Al-Alfi je od Čermaka zatražio popis poginulih ili ranjenih tijekom nedavnih borbi na tom području, što je Čermak obećao dostaviti kasnije istog poslijepodneva.³¹²⁸ **Forand** i njegov kolega potom su Čermaka upozorili na kontinuirani palež i pljačku kuća u Sektoru Jug i od njega zatražili da tome stane na kraj.³¹²⁹ Čermak je najprije ta djela pripisao odmetnicima u vojnim uniformama, ali je potom priznao da je njegovo područje odgovornosti golemo i da ga je teško nadzirati, te je izrazio žaljenje zbog takvih djela

³¹²¹ William Hayden, T. 10662; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.2.1.

³¹²² P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 20, 27; William Hayden, T. 10645, 10655; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.2.3.

³¹²³ P987 (William Hayden, izjava svjedoka, 15. ožujka 2004.), par. 28; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 5.3.5.

³¹²⁴ William Hayden, T. 10599, 10660-10661; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), str. 2, par. 3.1.

³¹²⁵ William Hayden, T. 10599; P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.1.

³¹²⁶ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.3, 4.3.

³¹²⁷ P988 (Izvješće IHF-a o misiji prikupljanja informacija u Krajini, 25. kolovoza 1995.), par. 3.3.

³¹²⁸ P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3; D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.).

koja su u suprotnosti s politikom hrvatske vlade.³¹³⁰ Tog istog 24. kolovoza 1995. i Al-Alfi izvještava da su se Alain Forand i on toga dana sastali s Čermakom i od njega zatražili da zaustavi paljenje kuća i pljačku na području Knina.³¹³¹ Čermak je ta djela pripisao civilima koji se osvećuju, osobama u uniformama HV-a i Hrvatskoj vojsci koja čisti teren od pobunjenika, izjavivši da on doduše očekuje da se ta djela i dalje događaju, no da je civilima i vojnicima izdao zapovijedi da to prestanu činiti.³¹³²

2480. **Liborius** se 25. kolovoza 1995. sastao u 15:15 sati s Čermakom i obavijestio ga o zlostavljanju Dušana Drpe, koje su 22. kolovoza 1995. izvršila tri vojnika HV-a u Kninu.³¹³³ Čermak je obećao poduzeti mjere protiv počinitelja.³¹³⁴ Liborius je nastavio pratiti taj slučaj, no nije dobio nikakve odgovore.³¹³⁵

2481. **Forand**, Al-Alfi i Flynn sastali su se s Čermakom 29. kolovoza 1995., između otprilike 12:30-13:00 i 14:30 sati.³¹³⁶ Rekli su Čermaku da je na udaljenim područjima potrebna jača prisutnost policije i Flynn je čuo Čermaka, posredstvom prevoditelja, kako kaže da će istoga dana u tom smislu izdati zapovjed Čedi Romaniću, načelniku kninske policije.³¹³⁷

2482. Forand je 3. rujna 1995. izvijestio da usprkos službenim pozivima hrvatskih vlasti upućenim Srbima da ostanu u svojim selima, vojni upravitelj Knina ili ne može ili ne želi zaustaviti rašireno i sustavno uništavanje njihovih sredstava za život.³¹³⁸ U pismu od 3. rujna 1995., napisanom u Čermakovo ime, izražava se čuđenje zbog Forandove izjave da se na njegovom području odgovornosti nastavlja s kršenjem

³¹²⁹ Alain Forand, T. 4145-4148; P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3.

³¹³⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 25; Alain Forand, T. 4145-4148, 4227-4228; P374 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3.

³¹³¹ D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), str. 1, par. 5.

³¹³² D151 (Sažetak sastanka s Ivanom Čermakom, 24. kolovoza 1995.), par. 5.

³¹³³ Søren Liborius, T. 8298; P814 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 25. kolovoza 1995.), str. 1; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 17; D757 (Liboriusov dopis upućen Čermaku, 24. kolovoza 1995.).

³¹³⁴ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 9; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 25; P814 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 25. kolovoza 1995.), str. 1; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 17.

³¹³⁵ Søren Liborius, T. 8298.

³¹³⁶ Alain Forand, T. 4149-4152; P378 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 2; P381 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 1. rujna 1995., s dopisima u privitku), str. 1; P408 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 1-2; P409 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Husseina Al-Alfija i Alaina Foranda održanog 29. kolovoza 1995. u Kninu), str. 1-3; D1106 (Razni dopisi Ivana Čermaka upućeni Alainu Forandu), str. 12.

³¹³⁷ P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 9, 12; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 27; Edward Flynn, T. 1095-1096, 1165-1166, 1180, 1184, 1200-1201, 1226, 1357; P34 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 1-2; P408 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³¹³⁸ P404 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 15:15 sati, 3. rujna 1995.), str. 1-2.

ljudskih prava i upozorava se Foranda da ne insinuiru bez dokaza.³¹³⁹ U pismu se naglašava da sve osoblje međunarodnih organizacija, uključujući i UNCRO, uživa slobodu kretanja u cijelom Sektoru Jug, sukladno dogovoru s hrvatskim vlastima i Čermakovom zapovijedi od 15. kolovoza 1995., te da “smo odmah reagirali” izdavanjem zapovijedi da se o prijavljenim incidentima u kojima je osoblje UNCRO-a zaustavljeno bez ovlasti provede istraga.³¹⁴⁰ Forand je u iskazu rekao da se ovo pismo razlikovalo po svojem stilu od drugih pisama koja je primio od Čermaka i da ga je iznenadilo.³¹⁴¹ Prema riječima Ivice Lukovića, načelnika Odjela za suradnju s UN-om i EZ-om za Sektor Jug od 1992. i tijekom 1995.,³¹⁴² pismo je predstavnicima UN-a poslao njegov ured, a u Čermakovo ime ga je potpisao Gojević.³¹⁴³ **Karolj Dondo**, časnik HV-a za vezu s UN-om i EZ-om u Sektoru Jug 1995. godine,³¹⁴⁴ izjavio je da je on sastavio pismo, koje je potpisao Gojević.³¹⁴⁵ Dondo je primio rukopisnu verziju pisma, koje je onda trebalo otipkati i poslati UN-u.³¹⁴⁶ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da mu je Forand uputio pismo u kojem kaže da se jadni stari ljudi istjeruju iz svojih domova i da je to etničko čišćenje, no da je on odgovorio da to nije točno, da ne raspolaže takvim informacijama i zamolio je Foranda da prestane iznositi insinuuacije.³¹⁴⁷ Čermak je izjavio da je sugerirao da formiraju zajedničku komisiju kako bi se stvar ispitala, no Forand se uvrijedio, tako da je sve ostalo na tome.³¹⁴⁸ **Maria Teresa Mauro**, službenica UN-a za civilne poslove i članica HRAT-a u

³¹³⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21-22; P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 2, 5; P404 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 15:15 sati, 3. rujna 1995.), str. 3; D145 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.); D309 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.).

³¹⁴⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 5; P404 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 15:15 sati, 3. rujna 1995.), str. 3; D145 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.); D309 (Dopis Ivana Čermaka upućen Forandu, 3. rujna 1995.). V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 123-124.

³¹⁴¹ Alain Forand, T. 4252-4258.

³¹⁴² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), str. 1, par. 8, 13, 17; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), str. 1, par. 4, 6; Ivica Luković, T. 22385.

³¹⁴³ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 38.

³¹⁴⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), str. 1, par. 1-2; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), str. 1, par. 2.

³¹⁴⁵ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 27.

³¹⁴⁶ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 27; D1700 (Rukom pisani nacrt teksta dopisa, nedatirano).

³¹⁴⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57, 60. V. i P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

³¹⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 30, 57. V. i P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

nekadašnjem Sektoru Jug, stacionirana u Kninu od ožujka do prosinca 1995.,³¹⁴⁹ izjavila je da je 4. rujna 1995. HRAT tijekom ophodnje na području Plavnog uočio palež, o čemu je odmah izvijestio jednog službenika u Čermakovom uredu budući da Čermaka nije bilo u gradu.³¹⁵⁰ Akcijski tim je tom službeniku dao precizne koordinate mjesta na kojem je uočen palež, a dotični službenik je timu potvrdio da će se njegov ured pozabaviti tim problemom.³¹⁵¹ U pismu od 4. rujna 1995. Forand je odgovorio Čermaku, uz uvjerenje da će mu biti poslani dokazi.³¹⁵² U pismu Forand Čermaka obavještava o posljednjem incidentu paljenja kuća, toga dana, u 13:45 sati, u Cvijanovićima u kninskoj općini, i to u neposrednoj blizini vojnika HV-a iz 4. brigade (Split).³¹⁵³ Forand je dodao da su seljani obavijestili osoblje UN-a da su 3. rujna 1995. u selo došli vojnici, odveli 30 ovaca, a druge pobili iz vatrenog oružja.³¹⁵⁴

2483. U pismu od 5. rujna 1995. Forand prosvjeduje kod Čermaka zbog ubojstva Save Babić, stare 82 godine, ispred njezine opljačkane kuće u zaseoku Babići, u općini Ervenik.³¹⁵⁵ Forand 7. rujna 1995. Čermaku šalje pismo, čija je kopija upućena i Gotovini, u kojem stoji da usprkos naporima dužnosnika UN-a da potaknu Čermaka da stane na kraj kršenjima ljudskih prava koja se u njegovom području odgovornosti provode nakon operacije Oluja, palež, pljačka i grabež se nastavljaju.³¹⁵⁶ Forand dodaje da ne može razumjeti kako to da, s obzirom na izjave hrvatske vlade kojima se Srbe potiče na ostanak u njihovim selima, Čermak nije u stanju zaustaviti rasprostranjeno i sustavno uništavanje.³¹⁵⁷ U istom pismu Forand popisuje konkretne nedavne incidente ubojstava, paleži i pljačkanja koje su izvršili vojnici HV-a i drugi u

³¹⁴⁹ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 1-2; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), str. 1, par. 1, 7-9, 11-12; Maria Teresa Mauro, T. 11998, 12000, 12024, 12075-12076.

³¹⁵⁰ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 6; Maria Teresa Mauro, T. 12009-12012, 12030-12033, 12055.

³¹⁵¹ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 6.

³¹⁵² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4163-4164; P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 2-3.

³¹⁵³ P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 3-4.

³¹⁵⁴ P382 (Izvešće UNCRO-a za Sektor Jug, 4. rujna 1995.), str. 4.

³¹⁵⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; P383 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 21:30 sati, 5. rujna 1995.), str. 3; P384 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 11:15 sati, 6. rujna 1995.), str. 3; P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 1-2.

³¹⁵⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; Alain Forand, T. 4172-4175; P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 1.

³¹⁵⁷ P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 1.

Sektoru Jug, o čemu izvještavaju međunarodni promatrači.³¹⁵⁸ To obuhvaća paljenje kuća u Cvijanovićima koje su izvršili vojnici 4. brigade (Split); ubojstvo Save Babić; ubojstvo jedne starice u Maloj Polači iz vatrenog oružja, u kninskoj općini 29. kolovoza 1995.; incident koji je 29. kolovoza 1995. vidio tim za ljudska prava UN-a kada su pripadnici tima primijetili šestoricu vojnika HV-a kako se udaljavaju iz sela Borović na području Golubića, da bi odmah potom vidjeli tri kuće kako počinju gorjeti; paljenje kuća u, između ostalog, Golubiću, Bogatniku i Bilišanama, što su 30. kolovoza 1995. uočili pripadnici HRAT-a dok su se kretali cestom Gračac - Obrovac; utovarivanje imovine, uključujući perlice i sudopere, u civilne kamione, što su izvršili vojnici HV-a u Bogatniku i Bilišanama 30. kolovoza 1995.; incident koji je 1. rujna 1995. uočio tim PMEZ-a na području Bilišana, pri čemu su vidjeli vojnike HV-a kako izlaze iz kuće koja se upravo počela dimiti; pljačku imovine koju su 4. rujna 1995. izvršili vojnici HV-a u Maloj Polači; zlostavljanje seljana u Biovčinu Selu i Ivoševcima u općini Kistanje koje su 5. septembra 1995. izvršili hrvatski civili i vojnici HV-a; te pljačkanje i ubijanje stoke u tim selima.³¹⁵⁹ Forand je Čermaku napisao da ti incidenti zorno prikazuju opseg kršenja ljudskih prava na Čermakovom području odgovornosti i da pritom nije riječ ni o kakvim insinucijama.³¹⁶⁰ Forand na ovo pismo nije nikada ni od koga dobio odgovor.³¹⁶¹

2484. U izjavi za medije početkom rujna 1995. Čermak je izjavio da je nužno pod hitno spriječiti nasilno ulaženje u stanove u vlasništvu civila, poduzeća i HV-a, što se događa u zadnje vrijeme, te da je policijska akcija u tijeku. Također je izjavio da se hitno moraju spriječiti pljačke i paljenja kuća koji i dalje traju. Prema riječima novinarke, Čermak je to opisao kao blaćenje Hrvatske i njezine vojske.³¹⁶² Jedno izvješće PMEZ-a bilježi da su 7. rujna 1995. hrvatski mediji izvijestili da je Čermak pokrenuo kampanju s ciljem zaustavljanja protupravnog useljavanja u prazne stanove, pljačkanja i paljenja, što – prema Čermakovim riječima – nažalost najčešće rade pripadnici HV-a.³¹⁶³ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da su visoki časnici iz

³¹⁵⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 21; P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 2.

³¹⁵⁹ P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 2.

³¹⁶⁰ P396 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, s kopijom za Antu Gotovinu, 7. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁶¹ Alain Forand, T. 4175.

³¹⁶² D731 (Televizijska reportaža HRT-a o ministarskom posjetu Kninu), str. 1-2.

³¹⁶³ P829 (Posebno izvješće PMEZ-a, 14. rujna 1995.), str. 8; P946 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 7. rujna 1995.), str. 1.

zbornog područja bespravno zaposjedali stanove u Kninu, da su i privatni stanovi bespravno zaposjedani, a da bi na vratima pisalo "Hrvatska vojska".³¹⁶⁴ Policija se 8. rujna 1995. Čermaku obratila pismom u kojem se žali na HV koji bespravno zaposjeda stanove u vlasništvu MUP-a, namijenjene za smještaj civilnih policajaca, u vezi s čim je Čermak izjavio da je to pismo proslijedio Stambenoj komisiji Ministarstva obrane.³¹⁶⁵ Čermak je još izjavio da je bilo mnogo uništenih vojnih stanova s razbijenim vratima, koje su provjeravali pirotehničari, a popravljali Čermakovi ljudi.³¹⁶⁶

2485. Na sastanku 7. rujna 1995. **Al-Alfi** je s Čermakom razgovarao o pitanju kontinuiranog pljačkanja i paljenja kuća i upitao za rezultate istrage u vezi s nedavnim konkretnim ubojstvima.³¹⁶⁷ Prema zapisniku sastanka, Čermak je izjavio da se vodi istraga u vezi s ubojstvom jedne starice.³¹⁶⁸ **Flynn** je od Al-Alfija i drugih kolega obaviješten da je Čermak na tom sastanku izjavio kako su izdane stroge zapovijedi da se oni koji počine takva djela, koja je on nedavno na hrvatskoj televiziji proglasio sramotnim za Hrvatsku, moraju uhititi i da je jedna takva skupina već u zatvoru i čeka na suđenje.³¹⁶⁹ Prema dokumentarnim dokazima, Čermak se složio s tim da izda uputu za više zajedničkih ophodnji UNCIVPOL-a i hrvatske policije, naročito u udaljenim selima.³¹⁷⁰ **Al-Alfi** je u svojem iskazu rekao da je nakon 8. rujna 1995. bilo nekoliko takvih manjih zajedničkih ophodnji.³¹⁷¹

2486. **Flynn** je 12. rujna 1995. prisustvovao sastanku na kojem su on i njegovi kolege Čermaka izvijestili o ubijanjima, paleži i pljačkanjima, na što je Čermak rekao da ne može poricati da postoji ozbiljno bezakonje u sektoru te da je zatražio pojačanje civilne i vojne policije iz Zagreba. Čermak je od sudionika sastanka zamolio da ga odmah izvijeste o bezakonju koje uoče kako bi mogao uputiti civilnu policiju da

³¹⁶⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 155-156.

³¹⁶⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 153, 155-156; P514 (Dopis policije upućen Čermaku, 8. rujna 1995.).

³¹⁶⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 153; D37 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 10. kolovoza 1995.), str. 2. V. i D1049 (Čermakova zapovijed za osiguravanje vojnih stanova u Kninu, 16. kolovoza 1995.).

³¹⁶⁷ P38/P1164 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁶⁸ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 1-2.

³¹⁶⁹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 32; Edward Flynn, T. 1100-1103; P37 (Dnevno izvješće HRAT-a, 7. rujna 1995.), str. 1; P38/P1164 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3; D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁷⁰ P38/P1164 (Tjedno izvješće Husseina Al-Alfija, 2.-8. rujna 1995.), str. 3; D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 3.

³¹⁷¹ Hussein Al-Alfi, T. 13825.

provede istragu.³¹⁷² Čermak je 19. rujna 1995. Policijskoj upravi Knin proslijedio memorandum u vezi s krađom hrvatske imovine na tek oslobođenom području iz tvornice Vrelo Une u Donjem Srbu, u općini Donji Lapac, jer Zborno mjesto Knin nije bilo nadležno da se bavi tim ili sličnim problemima.³¹⁷³

2487. Čermak je 18. rujna 1995. dobio izvješće MOCK-a s informacijama o nekoliko incidenata ubijanja, silovanja i paleži, u kojem se on požuruje da poduzme sve neophodne mjere kako bi se na tom području stabilizirala situacija i provele sigurnosne mjere za stanovništvo.³¹⁷⁴ Prema riječima **Ive Cipcija**, načelnika Policijske uprave splitsko-dalmatinske od 1993. do 1997.,³¹⁷⁵ Čermak je od policije informacije zatražio usmeno jer je takve informacije mogao dobiti samo preko njih.³¹⁷⁶ Policija je 27. rujna 1995. Čermaku uputila pismo kojim ga obavještava o mjerama koje je kriminalistička policija poduzela u vezi sa silovanjem počinjenim u Kninu 8. rujna 1995.³¹⁷⁷ Ivica Cetina je 10. listopada 1995. izvijestio o rezultatima istraga povodom nekoliko nasilnih incidenata i ubijanja, koje su provedene kao odgovor na zahtjev MOCK-a za dostavljanje informacija.³¹⁷⁸ U Cetininom dopisu također stoji da se u vezi s počinjenim ubojstvima provodi intenzivna kriminalistička obrada s ciljem pronalaženja počinitelja.³¹⁷⁹ Cetina je 11. listopada 1995. izvijestio Čermaka o ubijanju tri osobe u zaseoku Bijelina u općini Benkovac.³¹⁸⁰ Cipci je u iskazu rekao da je Čermak htio biti obaviješten o incidentima na tom području kako bi mogao informirati međunarodne organizacije koje su mu se obraćale s pitanjima u vezi s događajima.³¹⁸¹ Cipci je izjavio da komunikacija između MOCK-a i Čermaka pokazuje da je Čermak primao upite od međunarodnih organizacija, nakon čega bi od nadležnih hrvatskih vlasti

³¹⁷² P20 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 29. lipnja 1997.), str. 10; P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 35; Edward Flynn, T. 1104-1106, 1226; P39 (Dnevno izvješće HRAT-a, 12.-13. rujna 1995.), str. 2.

³¹⁷³ D505 (Dopis u vezi s dojavom o krađi hrvatske imovine u Srbu, s potpisom Ivana Čermaka, 19. rujna 1995.). U pogledu datuma tog memoranduma Raspravno vijeće se oslonilo na original na b/h/s-u. V. i P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 160; D1041 (Dopis upućen Čermaku, 15. rujna 1995.); D1776 (Izvještaj vještaka Christophera Albistona, kolovoz 2009.), par. 3.95; Christopher Albiston, T. 23825, 23839, 24024-24025, 24028.

³¹⁷⁴ D1729 (Dopis Carmen Burger u vezi s održanim sastankom, upućen Čermaku, 18. rujna 1995.), str. 1-3.

³¹⁷⁵ D1723 (Ivo Cipci, izjava svjedoka, 12. lipnja 2009.), par. 1; Ivo Cipci, T. 23147.

³¹⁷⁶ Ivo Cipci, T. 23200.

³¹⁷⁷ D487 (Dopis policije upućen Čermaku, 27. rujna 1995.).

³¹⁷⁸ P2649 (Dopis Ivica Cetine upućen Ivanu Čermaku, 10. listopada 1995.). V. i D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 8; Ivica Cetina, T. 23612, 23616.

³¹⁷⁹ P2649 (Dopis Ivica Cetine upućen Ivanu Čermaku, 10. listopada 1995.), str. 2.

³¹⁸⁰ Ivo Cipci, T. 23202-23203; P2650 (Izvješće naslovljeno na Ivana Čermaka, 11. listopada 1995. V. i Ivica Cetina, T. 23551, 23619, 23621-23622.

³¹⁸¹ Ivo Cipci, T. 23200-23201, 23203.

zatražio informacije i prosljeđivao ih dotičnoj organizaciji.³¹⁸² Prema Čermakovom pismu od 11. listopada 1995. upućenom MOCK-u, službe civilne i vojne policije pokrenule su opsežne operacije kako bi otkrile i kaznile počinitelje kaznenih djela nad civilnim stanovništvom koje je ostalo živjeti na područjima oslobođenim u operaciji Oluja. Čermak je napisao da su djela koja spominje MOCK počinili “kriminalci koji, koristeći maskirne odore, bacaju sumnju na poštenje hrvatskog vojnika i ispravnu politiku Republike Hrvatske”. Čermak dalje piše da policijski organi utvrđuju činjenična stanja za slučajeve koje iznosi MOCK i moli dodatne informacije u vezi s ubojstvom Mile Balić (1919).³¹⁸³ Međunarodni odbor Crvenog križa odgovorio je 21. listopada 1995. na Čermakovu zamolbu i dostavio mu informacije o smrti Mile Balić (1919) u Ridanama, u općini Orlić.³¹⁸⁴ Čermak je Cetini prosljedio pismo MOCK-a, u kojem se MOCK Čermaku zahvaljuje na njegovoj osobnoj intervenciji u vezi s incidentima o kojima ga je MOCK prethodno obavijestio, izražavajući međutim zabrinutost zbog sigurnosne situacije na Čermakovom području odgovornosti i upozoravajući na jedan broj teških incidenata u vezi s kojima je osoblje MOCK-a prikupilo informacije tijekom svojih posjeta selima.³¹⁸⁵

2488. Kao što je izjavio **Liborius**, Čermak je 19. listopada 1995. kazao da se 700 policajaca kazneno goni i da se policajci i pripadnici HV-a otpuštaju iz službe.³¹⁸⁶ Čermak je također rekao da su spaljivanje Kistanja tijekom operacije Oluja i nakon nje izvršile domobranske postrojbe i rezervisti, obični ljudi koji su se pojedinačno osvećivali.³¹⁸⁷

2489. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na općenitije dokaze relevantne za Čermakovu komunikaciju u vezi s kaznenim djelima s predstavnicima međunarodnih organizacija. Nekoliko dana nakon 5. kolovoza 1995. vojnim promatračima UN-a bilo je dopušteno da izađu iz baze UN-a i **Luković** je počeo dobivati izvješća da su vojni promatrači UN-a pronašli tijela poginulih na području Šibenika, Drniša, Zadra i

³¹⁸² Ivo Cipci, T. 23225-23226.

³¹⁸³ P1223 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s istragama zločina upućen MOCK-u, 11. listopada 1995.).

³¹⁸⁴ P2528 (Dopis Carmen Burger u vezi sa smrću Mile Balića upućen Ivanu Čermaku, 21. listopada 1995.).

³¹⁸⁵ Ivica Cetina, T. 23611; D1756 (Dopis MOCK-a upućen Ivanu Čermaku, 7. rujna 1995. (sic.). V. i Ivica Cetina, T. 23611-23612, 23616.

³¹⁸⁶ P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 26-27; P821 (Liboriusova bilježnica, izvaci), str. 1; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 136.

³¹⁸⁷ P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 29; Søren Liborius, T. 8359-8360; P821 (Liboriusova bilježnica, izvaci), str. 2; D743 (Liboriusova bilježnica, 1. dio), str. 137.

Benkovca.³¹⁸⁸ Luković je na početku imao jednog predstavnika UNMO-a s radio stanicom u svojem uredu koji je omogućavao kontakte s UN-om u svako doba, a neke od patrola UNMO-a imale su na terenu u pratnji hrvatskog časnika za vezu.³¹⁸⁹ Kad bi predstavnici UNMO-a, MOCK -a ili PMEZ-a prijavili zločine, poput ubijanja starijih civila, razaranja kuća ili pljačke, Luković bi ta izvješća prosljeđivao svojim pretpostavljenima u Zagrebu i kontaktirao civilnu policiju ili civilnog predstavnika hrvatske vlade, Petra Pašića.³¹⁹⁰ Prema Lukovićevim riječima, Pašić nije imao podršku civilnih vlasti i u svemu se oslanjao na Čermakovu pomoć.³¹⁹¹ Isto tako, ako bi Luković ili neki od njegovih časnika za vezu primijetili da su pripadnici HV-a počinili neko kazneno djelo, Luković bi o tome obavijestio civilnu policiju i te informacije uključio u dnevna izvješća koja su se slala u Zagreb.³¹⁹² Luković je smatrao da o takvim stvarima mora obavještavati civilnu policiju zato što je treći dan nakon operacije Oluja na hrvatskoj televiziji čuo Ivana Jarnjaka kako kaže da su bivša okupirana područja Hrvatske reintegrirana u hrvatski ustavno-pravni poredak, što je za Lukovića značilo da je ponovno uspostavljena civilna vlast.³¹⁹³ Tijekom prvih nekoliko dana Luković nije iz Knina slao izvješća Ministarstvu obrane, nego se svakih nekoliko dana vraćao u Zadar da bi tamo pripremio svoja izvješća za Ministarstvo.³¹⁹⁴ Nakon toga, on ili njegov zamjenik svakih bi nekoliko dana slali izvješće o većini incidenata na području Knina u Zadar, a ured u Zadru prosljedio bi izvješće u Zagreb.³¹⁹⁵ Zadarski ured u Zagreb je svakodnevno slao izvješća sastavljena na temelju izvješća drugih časnika za vezu na Lukovićevom području odgovornosti.³¹⁹⁶

2490. Prosvjedi UN-a bilježili su se na posebnom obrazacu i većinom su se također slali u Zagreb.³¹⁹⁷ General Forand i načelnik UNMO-a poslali su velik broj pritužbi na hrvatsko vojno osoblje koje je palilo i pljačkalo kuće.³¹⁹⁸ Jednom prilikom Luković je na teren zajedno s patrolom UN-a poslao četvoricu pripadnika VP i jednog svojeg

³¹⁸⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40.

³¹⁸⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 16; Ivica Luković, T. 22390.

³¹⁹⁰ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40, 43, 48; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 33, 37.

³¹⁹¹ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 23.

³¹⁹² Ivica Luković, T. 22402-22404, 22406.

³¹⁹³ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 28; Ivica Luković, T. 22403-22405.

³¹⁹⁴ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 46.

³¹⁹⁵ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 56; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 15-16, 41.

³¹⁹⁶ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 56.

³¹⁹⁷ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 56.

³¹⁹⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 45.

časnika za vezu zbog jednog konkretnog incidenta otvaranja vatre.³¹⁹⁹ Luković bi prosljeđivao Čermaku informacije o mogućim kaznenim djelima koje je dobivao od UN-a, a koje su bile naslovljene na Čermaka. Čermak bi potom te informacije upućivao civilnoj policiji.³²⁰⁰ Luković je Čermaku podnosio usmena izvješća jer nije bilo vremena za njihovo pismeno sastavljanje.³²⁰¹ U najmanje jednoj prilici Čermak je vojnoj i civilnoj policiji prenio informacije u vezi s leševima koje je dobio od Lukovića, i uputio ih da odu u jedan zaselak i izvide što se dogodilo.³²⁰² Ako bi predstavnici međunarodnih organizacija od Lukovića zatražili izvješće, on bi se Čermaku obratio s pitanjem što je učinjeno i potom o tome izvijestio UN ili druge međunarodne organizacije.³²⁰³ Čermak je također redovito bio u kontaktu s načelnicima policijskih uprava kako bi pokušao spriječiti počinjenje kaznenih djela. Luković je s Čermakom razgovarao o ubijanjima u Varivodama.³²⁰⁴ Otprilike dva tjedna nakon oslobođenja Knina u ured generala Čermaka uveden je telefon.³²⁰⁵ Luković je taj telefon koristio za svakodnevnu komunikaciju s predstavnicima UN-a, koji su također imali broj telefona i mogli su ga nazvati.³²⁰⁶ Lukovićev ured dogovarao je Čermakove sastanke s generalom Forandom i predstavnicima UN-a, koji bi – ako su oni željeli sastanak – dolazili u Lukovićev ured ili bi nazvali Lukovića da dogovori sastanak.³²⁰⁷ Čermak je održavao redovne koordinacijske sastanke u zapovjedništvu Zbornog mjesta Knin, na kojima su se iznosile informacije o kaznenim djelima. Sastancima su prisustvovali predstavnici raznih tijela i organizacija koje su radile u Kninu, uključujući Petra Pašića, civilne predstavnike iz Šibenika, Splita, Zadra i iz kninske bolnice, kao i strane predstavnike.³²⁰⁸ Na te sastanke Luković je slao jednog od svojih časnika za vezu, Karolja Dondu ili Stanka Bačića.³²⁰⁹

³¹⁹⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 40.

³²⁰⁰ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 37, 41.

³²⁰¹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 44.

³²⁰² D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 43; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 40.

³²⁰³ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 43.

³²⁰⁴ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 54.

³²⁰⁵ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 47; Ivica Luković, T. 22411.

³²⁰⁶ Ivica Luković, T. 22411-22412.

³²⁰⁷ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 29; Ivica Luković, T. 22411-22412.

³²⁰⁸ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 49; D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 42.

³²⁰⁹ D1687 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 1. listopada 2004.), par. 49.

2491. **Petar Pašić**, Srbin iz Hrvatske i povjerenik Vlade RH za Knin od siječnja 1992. do travnja 1996.,³²¹⁰ prisustvovao je svakodnevnim sastancima s Čermakom u njegovom uredu, na kojima su bili i Pašićevi pomoćnici, kao i Čedo Romanić (načelnik policije), Miloš Mihić, Marko Gojević (Čermakov zamjenik), a katkada i pukovnik Marin Frkić (pomoćnik za logistiku), no tim sastancima nisu prisustvovali Gotovina, njegov zamjenik Ademi, niti itko od njihovih podređenih, kao ni VP.³²¹¹ Na sastancima su katkada bili prisutni Marinko Čavka, Željko Jonjić, Zdenko Rinčić, djelatnici Hrvatskog Crvenog križa, direktor Centra za socijalnu skrb, novinari i predstavnici komunalnih poduzeća.³²¹² Uobičajene točke dnevnog reda bile su stanje opskrbe električnom energijom u Kninu, postupanje sa Srbima koji su se nalazili u bazi UN-a i sigurnosna pitanja.³²¹³ Pašić je izjavio da se Čermak zgražao zbog pljački, ubijanja i razaranja, a o takvim slučajevima je raspravljao na temelju informacija koje su on i Pašić dobivali od predstavnika međunarodnih organizacija.³²¹⁴ Čermak bi često pitao što se čini kako bi se riješili ti sigurnosni problemi i tražio je da se počinitelji kazne.³²¹⁵ Gambiroža bi često odgovarao da u Kninu nema dovoljno policajaca. Jednom prilikom Čermak je rekao da bi, kada bi imao ovlasti, svakog hrvatskog vojnika ili policajca koji su činili takve zločine objesio na trgu kao upozorenje ostalima.³²¹⁶ Da bi se stalo na kraj takvim nedjelima, Pašić i drugi su tražili da se na ulazne i izlazne točke oslobođenih područja, uključujući i Knin, postave kontrolni punktovi.³²¹⁷

2492. **Zdenko Rinčić**, pomoćnik ministra gospodarstva RH za namjensku proizvodnju streljiva, granata i strojnica od 1993. do 1996.,³²¹⁸ u svom je svjedočenju rekao da je prisustvovao jutarnjim sastancima u Čermakovom uredu i da su na

³²¹⁰ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 1-2; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 2, 4, 13, 15, 32; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 10; Petar Pašić, T. 22740, 22778, 22844, 22847, 22858, 23026, 23053.

³²¹¹ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4-6; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 21-22, 25; Petar Pašić, T. 22748-22749, 22764, 22859, 22885-22886, 22891.

³²¹² D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5-6; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 22.

³²¹³ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4.

³²¹⁴ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4-5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 25; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 5; Petar Pašić, T. 22892.

³²¹⁵ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 4-5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 25.

³²¹⁶ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5.

³²¹⁷ Petar Pašić, T. 22749.

³²¹⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), str. 1, par. 1, 3-5; Zdenko Rinčić, T. 22341.

sastancima bili i Petar Pašić i Ivan Barišić, načelnik za gospodarstvo Knina, katkada dr. Brkić, a ponekad i Romanić, načelnik civilne policije, te načelnik VP.³²¹⁹ Prema Rinčićevom svjedočenju, riječ je bila o koordinacijskim sastancima u vezi s organizacijom civilnih poslova.³²²⁰ Na početku, odmah po završetku operacije Oluja, Čermak je zamolio načelnika civilne i vojne policije da zaštite napuštene stanove, trgovine i druge objekte u Kninu kako bi spriječili pokušaje pljačke.³²²¹ Načelnik civilne i načelnik vojne policije na početku nisu davali mnogo informacija o tome što se zapravo događa u Kninu i Rinčić je izjavio da on i Čermak nisu znali za događaje u Kninu i okolici.³²²² Pitanje paljenja kuća nije spomenuto na sastancima 7., 8. i 9. kolovoza 1995.³²²³ Rinčić i Čermak kasnije su doznali da je spaljeno nekoliko kuća i da su se vršila protupravna djela.³²²⁴ Nekoliko dana kasnije, vjerojatno oko 11. kolovoza 1995., Čermak je počeo dobivati prosvjedna pisma od osoblja UN-a i PMEZ-a u vezi s paležom i pljačkanjem.³²²⁵ Prema Rinčićevom svjedočenju, kada je Čermak prvi put čuo za takav razvoj situacije, silno se razljutio.³²²⁶ Rinčić je također izjavio da su neka izvješća koja su primali bila točan odraz događaja, dok su druga bila pretjerana, te da su međunarodni promatrača pisali izvješća o zločinima na terenu na temelju dobivenih informacija, a da nisu provjeravali činjenice budući da je to bilo opasno.³²²⁷ Promatrači su uz to pisali i izvješća o štetama nastalim u incidentima tijekom operacije Oluja kao da je riječ o šteti nastaloj nakon operacije. U jednoj prilici je Rinčić otišao zajedno s promatračima PMEZ-a obići tvornicu Knin-Gips na Kosovu polju jer su promatrači rekli da su tamo vidjeli da se pali i pljačka. Rinčić je izjavio da su se prilikom obilaska tvornice promatrači uvjerali da se ništa nije dogodilo.³²²⁸

2493. Rinčić je u iskazu rekao da je onog dana kada je dobio pismo od generala Foranda Čermak od zapovjednika civilne policije zatražio da učini sve što policija može učiniti kako bi se zaustavilo paljenje kuća i druga nedjela, uključujući ubijanja, i

³²¹⁹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 19-20; Zdenko Rinčić, T. 22312.

³²²⁰ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 19; Zdenko Rinčić, T. 22312.

³²²¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20.

³²²² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20; Zdenko Rinčić, T. 22310-22311, 22318-22319, 22331.

³²²³ Zdenko Rinčić, T. 22331.

³²²⁴ Zdenko Rinčić, T. 22310-22311.

³²²⁵ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20, 23; Zdenko Rinčić, T. 22312-22313, 22330-22331.

³²²⁶ Zdenko Rinčić, T. 22319.

³²²⁷ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 23; Zdenko Rinčić, T. 22311.

³²²⁸ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 23.

da se pobrine da se takve stvari više ne ponavljaju.³²²⁹ Prema Rinčićevim riječima, Čermak je putem zahtjeva, a ne zapovijedi od zapovjednika civilne policije zatražio da prati situaciju.³²³⁰ Kada bi Čermak primio pisma od UN-a o paleži i pljački, na sastancima bi o tome obavijestio svoje pomoćnike i informirao načelnika civilne i vojne policije, tražeći da se informacije provjere i da se poduzmu hitni koraci kako bi se situacija riješila, a takvi postupci spriječili.³²³¹ Načelnik civilne i načelnik vojne policije na to bi odgovarali da su upoznati s incidentima, da je sve u redu i pod kontrolom, te da rade svoj posao.³²³²

2494. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je, dok je išao glavnom cestom iz Knina u Drniš i Šibenik nakon operacije Oluja, vidio spaljena sela i zaseoke.³²³³ Čermak je izjavio da su on i njegov časnik za vezu često imali sastanke, osobito na početku, s predstavnicima međunarodnih organizacija, između ostalih s Forandom, Al-Alfijem, "Carmen" iz Crvenog križa i osobljem Europske unije.³²³⁴ Razgovaralo se o pitanjima poput slobode kretanja, situacije na terenu i pristupa "kampu gdje su bili zarobljeni".³²³⁵ Čermak je izjavio da je kroz duže vrijeme od međunarodnih organizacija, uključujući UNCIVPOL i MOCK, primao informacije o konkretnim zločinima koju su počinjeni nakon operacije Oluja, poput ubojstava, paleži i pljačke.³²³⁶ Čermak je međunarodnim organizacijama govorio da će pokušati zaustaviti pljačku i palež.³²³⁷ O takvim zločinima dobivao je informacije i od hrvatske civilne policije.³²³⁸ Na primjer, od policije je čuo da su Kistanje potpuno spaljene.³²³⁹ Izjavio je da su takva djela bila stalni problem i da je o njima bio redovito informiran.³²⁴⁰ Incidenti su bili brojni i događali su se na širokom području.³²⁴¹ U mnogim

³²²⁹ Zdenko Rinčić, T. 22313, 22329-22331, 22366-22367.

³²³⁰ Zdenko Rinčić, T. 22329.

³²³¹ D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20; Zdenko Rinčić, T. 22312-22313.

³²³² D1680 (Zdenko Rinčić, izjava svjedoka, 16. svibnja 2009.), par. 20.

³²³³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57-58.

³²³⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 18, 23, 30-31, 63-64, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17-18; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

³²³⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 31.

³²³⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 23, 44, 56-57, 61; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 40-41, 70, 72.

³²³⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 50.

³²³⁸ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 45, 70; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17.

³²³⁹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 76-77.

³²⁴⁰ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 74-75.

³²⁴¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 61.

slučajevima ili u većini slučajeva informacije međunarodnih organizacija bile su točne.³²⁴² Prema Čermakovim riječima, katkada bi informacije od međunarodnih organizacija dobio prije nego od svoje civilne policije.³²⁴³ Izjave medijima i odgovore međunarodnim organizacijama i Crvenom križu davao je na temelju izvješća koja je dobivao od policije.³²⁴⁴ Predstavnici medija bili su stalno pred njegovim uredom i tražili su informacije.³²⁴⁵ Izjavio je da je prema policijskim izvješćima nakon operacije Oluja na području oko Knina pronađeno 32, 36 ili 38 poginulih.³²⁴⁶ Prema Čermakovim riječima, policija je provela kriminalističku obradu u vezi sa svim tim slučajevima i za njih 21 pronađeni su počinitelji dok je on još bio tamo.³²⁴⁷ Dodao je da je u Kninu izvršeno nekoliko pljački i jedno silovanje.³²⁴⁸ Izjavio je da nije bio odgovoran za istrage i da se njima nije niti bavio.³²⁴⁹ Kada mu je predočeno upozorenje koje je 12. kolovoza 1995. izdao satnik Mario Tomašević, Čermak je izjavio da se sjeća da je tada primio taj dokument, složio se s cijelim njegovim tekstom i rekao da je u to vrijeme trebalo biti više takvih upozorenja i zapovijedi.³²⁵⁰

2495. Čermak je rekao da su što se tiče razaranja, postojala dva jasna perioda, pri čemu je prvi obuhvatio prvi tjedan i bio je posljedica vojnih operacija kada je kroz to područje prošla Hrvatska vojska, a drugi je uslijedio poslije toga i tada je razaranja bilo manje.³²⁵¹ Reкао je kako su razorena prvenstveno sela i zaseoci, dok veća mjesta i gradovi (gdje je živjelo 80-90% ljudi), poput Benkovca, Drniša i Obrovca, nisu razoreni.³²⁵² Izjavio je da od prvog dana nije skrivao da su se zločini događali i o njima

³²⁴² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57, 60.

³²⁴³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 70; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17.

³²⁴⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 45, 48-49.

³²⁴⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 18, 31-32.

³²⁴⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 45-46, 48.

³²⁴⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 46, 48.

³²⁴⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 48; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 13.

³²⁴⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 89, 92, 104; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 48.

³²⁵⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 140. V. P918/D645 (Upozorenje koje je izdao satnik Mario Tomasović, 12. kolovoza 1995.), razmotreno u poglavlju 6.3.5.

³²⁵¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25, 43.

³²⁵² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 42, 69-70, 76.

je govorio i u medijima i javno, i pozivao je na sankcioniranje počinitelja.³²⁵³ Rekao je, međutim, da dok su međunarodne organizacije izvješćivale o 22.000 spaljenih kuća tijekom i nakon operacije Oluja, hrvatska policija i civilne vlasti njemu su dale informaciju da je zapravo spaljeno 3.000 kuća.³²⁵⁴ Informacije koje je Čermak primao odnosile su se i na domove civila.³²⁵⁵ Čermak je izjavio da se do njegova odlaska iz Knina opća situacija popravila. To je objasnio smanjivanjem napetosti i boljom kontrolom.³²⁵⁶

2496. Prema Čermakovim riječima, među počiniteljima su bili bivši stanovnici koji su se vraćali i željeli osvetu, civili u vojnim uniformama, pripadnici domobranskih postrojbi i Hrvatske vojske.³²⁵⁷ Rekao je da su ga predstavnici međunarodnih organizacija obavještavali o djelima koja su izvršavale osobe u vojnim uniformama, a katkada su informacije sadržavale i podatke o vozilima i njihovim registarskim oznakama, što je Čermak prosljeđivao vojnoj ili civilnoj policiji.³²⁵⁸ Međutim, kako je ustvrdio, u svim slučajevima ta su djela činili pojedini vojnici ili male skupine.³²⁵⁹ Prema Čermakovim riječima, izvješća koja je primao od civilne i vojne policije pokazivala su da oni poduzimaju sve moguće napore kako bi te zločine zaustavili, pronašli počinitelje i izveli ih pred sud da bi im se sudilo.³²⁶⁰ Čermak je, na primjer, izjavio da ga je zapovjednik VP izvijestio da je na vojni sud privedeno 15 ili 17 hrvatskih vojnika.³²⁶¹

³²⁵³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 40-41, 43, 70.

³²⁵⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 69, 91-92.

³²⁵⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 70.

³²⁵⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25.

³²⁵⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22-24, 45, 48-49, 61, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41-42, 45, 71; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 5-6.

³²⁵⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 23-24, 51, 64; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 71, 107; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 17-18.

³²⁵⁹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 72, 76;

P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 25, 48, 61.

³²⁶⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 22; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41-43, 45, 71, 74, 78, 80-81, 95, 109.

³²⁶¹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 71, 81-82.

2497. Čermak je rekao da je od Foranda primio mnogo pisama u kojima se iznose pritužbe zbog zločina kao što su razaranje ili palež.³²⁶² Čermak je dodao da je od Foranda tražio da ga obavijesti kada mu njegovi ljudi dostave izvješća u vezi s takvim radnjama.³²⁶³ Prema Čermakovim riječima, on je općenito od svojih kontakata u međunarodnim organizacijama tražio da odmah izvijeste njega ili hrvatsku policiju ako uoče neka od kaznenih djela.³²⁶⁴ Kada su mu pružili i takve informacije rekao im je da će razgovarati s policijom.³²⁶⁵ Čermak je izjavio da je informacije dostavljao vojnoj ili civilnoj policiji koje su provodile istrage i procesuirale kaznena djela.³²⁶⁶ Ovisno o mjestu događaja, kontaktirao je policijsku upravu u Kninu ili u Zadru.³²⁶⁷ Rekao je da su on, Marko Gojević ili časnici za vezu od zapovjednika VP (Jurića) ili civilne policije (prvo Romanića, a kasnije Gambirože) tražili da ih obavještavaju o poduzetim koracima kako bi o tome mogli informirati međunarodnu zajednicu.³²⁶⁸ Izjavio je da su ti zapovjednici izvješće podnosili onoj osobi koja im je uputila zahtjev za informacije, a Čermak bi potom obavijestio međunarodnu zajednicu.³²⁶⁹ Čermak je kao primjer naveo zahtjev ljudi iz međunarodnih organizacija koji su tražili informacije o ubijanju civila u Varivodama, u općini Kistanje, 28. rujna 1995., i rekao je da je s tim u vezi primio izvješće policijske uprave u Zadru, na temelju kojeg je odgovorio na zahtjev.³²⁷⁰ Rekao je uz to da je policija ispravno provela kriminalističku obradu, pronašla počinitelje i predala ih pravosuđu.³²⁷¹ Međutim, Čermak je rekao da je policija imala vrlo ograničene resurse za sprečavanje zločina.³²⁷²

³²⁶² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 57, 90, 92; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 71-72.

³²⁶³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 71.

³²⁶⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 24, 50; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 107.

³²⁶⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 59-60.

³²⁶⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45-46, 51, 56, 61, 64, 89-90, 92, 177, 180; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 70, 72; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

³²⁶⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 46.

³²⁶⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 45-46, 56, 90; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 49, 51, 72-73; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 94.

³²⁶⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 23, 46, 51, 56-57, 64, 90; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 73.

³²⁷⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 90-91.

³²⁷¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 90-91, 103.

³²⁷² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 22; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 50.

2498. Čermak je 1998. godine izjavio da je znao da je Gotovina doista želio da se zločini zaustave jer je zbog njih bio bijesan.³²⁷³ Godine 2004. je rekao da se on zbog toga puno više uzrujavao od Gotovine.³²⁷⁴ Čermak je kazao da je apelirao na civilnu i vojnu policiju da zaustave zločine na terenu.³²⁷⁵ Prema Čermakovim riječima, dobivao je odgovor da će se poduzeti koraci.³²⁷⁶ Čermak je dodao da je mogao samo apelirati na druge i da je to međunarodna zajednica shvaćala.³²⁷⁷ Izjavio je da je svatko iz međunarodne zajednice točno znao kakva je bila njegova uloga.³²⁷⁸ Dodao je da je iz moralnih razloga bio uznemiren što mora međunarodnu zajednicu obavještavati da još ništa nije učinjeno.³²⁷⁹ No ipak, izjavio je da nije stekao dojam da se njegovi usmeni apeli ignoriraju.³²⁸⁰ Čermak je rekao da je, dok je bio u Kninu, imao nekoliko sastanaka i razgovora s ministrom unutarnjih poslova Ivanom Jarnjakom u vezi s pojačanjem civilne policije i aktivnostima koje bi policija trebala poduzeti na terenu u vezi s incidentima paleži i pljačkanja, itd.³²⁸¹ Čermak je izjavio da je Jarnjak uvijek pokazivao spremnost da s tim u vezi nešto poduzme.³²⁸² Izjavio je nadalje da je iz Jarnjakovih konferencija za tisak znao da je Jarnjak suspendirao 250-300 policajaca i da je protiv njih pokrenut kazneni postupak zbog djela počinjenih u Krajini u vrijeme dok je on bio tamo.³²⁸³ Raspravno vijeće razmotrilo je i druge dokaze iz razgovora vođenih s Čermakom u vezi s reakcijom hrvatskih vlasti na kaznena djela, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.2.3.

2499. Čermak je izjavio da mu ni predsjednik Tuđman niti bilo tko drugi nikada nije rekao što da kaže medijima i da se, dok je razgovarao s medijima, trudio ništa ne skrivati, govoriti istinu i braniti interese Hrvatske.³²⁸⁴ Čermak je kazao da je u više navrata u medijima kritizirao situaciju i opisivao je kao sramotnu za Hrvatsku i njezinu

³²⁷³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 78.

³²⁷⁴ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 17-23.

³²⁷⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 49-50, 59; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 59.

³²⁷⁶ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 59-60.

³²⁷⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 50, 59-60.

³²⁷⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 60; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 9. Raspravno vijeće napominje da to nije potpuno sukladno drugim dokazima.

³²⁷⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 59.

³²⁸⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 180.

³²⁸¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 49, 59, 179-180; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 21-22; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 14-19, 95-97.

³²⁸² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 180.

³²⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 178-179; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 41, 43, 81-82.

vojsku.³²⁸⁵ U *Slobodnoj Dalmaciji* je rekao da su za to krivi neki pripadnici Hrvatske vojske, kao i neki vojni zapovjednici koji bi morali kontrolirati vojsku na terenu.³²⁸⁶ Prema Čermakovim riječima, dva dana kasnije u novinama se pojavio članak u kojem se citira general Tolj, koji je navodno rekao da na terenu ne pljačka i ne pali vojska, nego civili presvučeni u vojne uniforme.³²⁸⁷ Čermak je izjavio da to nije bilo točno i da je nazvao Tolja u Zagreb i rekao mu da ne poznaje situaciju na terenu i da ne treba skrivati stvari koje su očigledne.³²⁸⁸ Prema Čermakovim riječima, Tolj je rekao: “Pa, nemoj se ljutiti, znaš da /nejasno/ ima netko viši od mene”.³²⁸⁹ Čermak je uz to potvrdio da je 29. listopada 1997. *Nacional* s njim objavio intervju.³²⁹⁰ *Nacional* je potom 5. studenog 1997. objavio intervju s Červenkom u kojem Červenko navodno odgovara Čermaku, no – prema Čermakovoj tvrdnji – Červenko je i njemu i medijima rekao da je taj članak falsifikat.³²⁹¹

2500. **Dondo** je u svom svjedočenju izjavio da je Čermak pritužbe iz UN-a u vezi sa zločinima prosljeđivao civilnoj policiji koja je bila nadležna za istrage i podnošenje izvješća UN-u.³²⁹² Dondo je rekao da je Čermak pomagao civilnoj policiji sa slanjem izvješća jer policija nije imala časnike za vezu.³²⁹³ Od civilne policije je tražio da komentira pritužbe i s tim u skladu je odgovarao UN-u.³²⁹⁴ Kada bi dobio odgovore, prosljeđivao ih je uredu za vezu, koji ih je slao dalje UN-u.³²⁹⁵ Pritužbe je prosljeđivao i VP i Specijalnoj policiji.³²⁹⁶

³²⁸⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 32-33.

³²⁸⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21, 45, 49, 177; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 40, 113-114; P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 48, 97; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.), str. 6.

³²⁸⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21; D59 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji*, 7. rujna 1995.).

³²⁸⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21.

³²⁸⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21, 24.

³²⁸⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 21.

³²⁹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 177-178; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 113-114; P2355 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u *Nacionalu*, 29. listopada 1997.).

³²⁹¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 178; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 114-115; P2527 (Razgovor sa Zvonimirom Červenkom objavljen u *Nacionalu*, 5. studenog 1997.); D1306 (Červenkov demanti da je dao intervju *Nacionalu*, 6. studenog 1997.).

³²⁹² D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 17, 25; Karolj Dondo, T. 22561, 22582.

³²⁹³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 17.

³²⁹⁴ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 25.

³²⁹⁵ Karolj Dondo, T. 22561.

³²⁹⁶ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 19; Karolj Dondo, T. 22561.

2501. Dondo je izjavio da je Čermak gotovo svakog jutra održavao sastanke s predstavnicima civilnih vlasti, civilne i vojne policije, iako nisu svi spomenuti uvijek bili prisutni na svakom sastanku.³²⁹⁷ Na sastancima su se koordinirali razni zadaci za tekući dan i slijedeće dane.³²⁹⁸ Čermak je predstavnicima civilne i vojne policije na sastancima prenosio informacije dobivene od UN-a u vezi s incidentima kao što su pljačka, paleži i ograničavanje slobode kretanja.³²⁹⁹ Dondo je izjavio da je bio na sastanku na kojem je predstavnicima civilne i vojne policije rečeno da svako kazneno djelo koje se izvrši na oslobođenom teritoriju mora biti prijavljeno Čermaku budući da će on primati puno pitanja od UN-a i mora biti spreman na njih odgovoriti.³³⁰⁰

2502. Dondo je u svom svjedočenju izjavio da je njegov ured Čermaku prosljeđivao sve prosvjede međunarodne zajednice. Budući da je Čermak bio jedan od ljudi zaduženih za kontakte s UN-om, većina izvješća upućivala se njemu.³³⁰¹ Dondo je izjavio da je Čermak redovito dobivao izvješća o pljačkanju i paleži.³³⁰² Dondo je kazao da je krajem rujna ili početkom listopada 1995. Čermaku proslijedio izvješća vezana za incident u Varivodama. Ta izvješća proslijeđena su i civilnoj policiji.³³⁰³ Dondo se sjeća da je nakon jednog sastanka s Al-Alfijem, tijekom kojeg su Čermaku postavljena pitanja u vezi s pljačkanjem i ograničavanjem slobode kretanja patrolama UN-a, Čermak nazvao Jarnjaka i pitao ga zašto se takve stvari događaju, rekavši da UN-u ne treba ograničavati kretanje.³³⁰⁴

2503. **Pašić** je u svom svjedočenju izjavio da su on i Čermak održavali sastanke s predstavnicima međunarodnih organizacija koji su govorili o zločinima i zahtijevali pojačano djelovanje policije, kao i postavljanje više kontrolnih točaka kako bi se spriječilo da u sela ulaze ljudi koji nisu mještani i policijske ophodnje, na što bi Čermak odgovarao da jednostavno nema dovoljno ljudi.³³⁰⁵ Prema Pašićevim riječima, PMEZ je u kolovozu ili rujnu 1995. zatražio da se ukinu ophodnje civilne policije na kontrolnim točkama postavljenim radi zaštite Srba koji su ostali u selima jer Srbi tim

³²⁹⁷ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 14-15; D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 7; Karolj Dondo, T. 22549, 22602.

³²⁹⁸ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 7; Karolj Dondo, T. 22602.

³²⁹⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 7.

³³⁰⁰ Karolj Dondo, T. 22559.

³³⁰¹ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 15.

³³⁰² D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 17; Karolj Dondo, T. 22582.

³³⁰³ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 32.

³³⁰⁴ D1695 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 9. ožujka 2005.), par. 16.

³³⁰⁵ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 24-25.

ophodnjama nisu vjerovali. Pašić je uz to izjavio da je PMEZ htio umjesto policije štiti srpska sela, no, nakon što je hrvatska policija prestala s ophodnjama, PMEZ nije preuzeo čuvanje sela.³³⁰⁶

2504. **Ivica Cetina**, načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske tijekom 1995.,³³⁰⁷ izjavio je da je bio na četiri ili pet sastanaka s Čermakom i Franjom Đuricom u Čermakovom uredu u Kninu, a da je prvi sastanak održan nekoliko dana nakon početka operacije Oluja.³³⁰⁸ Na sastancima su razmjenjivali informacije o događajima i problemima u Kninu, uključujući kaznena djela, opskrbu električnom energijom i vodom, te probleme s kojima su se suočavali Cetinini ljudi dok su obavljali policijske poslove na tom području.³³⁰⁹ Kad bi se razgovaralo o počinjenim zločinima, Čermak bi izražavao nezadovoljstvo zbog tih incidenata.³³¹⁰ Petnaestak dana nakon operacije Oluja, na jednom sastanku Čermak je prisutnima rekao da održava sastanke s predstavnicima UNCRO-a, koji mu upućuju prosvjedna pisma zbog zločina.³³¹¹ Čermak je informacije dobivene od predstavnika UNCRO-a prenosio prisutnima na sastanku, a Cetini ili načelnicima policijskih uprava dostavljao je izvješća MOCK-a o počinjenim zločinima.³³¹² Budući da je policija bila zainteresirana za informacije u vezi s zločinima koje je mogla dobiti od UNCRO-a i UNCIVPOL-a, Cetina je smatrao da na sastancima koje je s njima održavao Čermak mora biti prisutan i jedan predstavnik policije.³³¹³

2505. Na sastancima u kolovozu i rujnu 1995. **Al-Alfi** je Čermaka opetovano informirao o pljačkanju i paleži u Sektoru Jug, o sudjelovanju HV-a u tim djelima, kao i o konkretnim slučajevima ubojstava na tom području.³³¹⁴ Al-Alfi je od Čermaka

³³⁰⁶ D1706 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 3. ožujka 2002.), str. 5; D1707 (Petar Pašić, izjava svjedoka, 23. travnja 2009.), par. 27; D1709 (Petar Pašić, list s dopunskim informacijama, 6. listopada 2009.), par. 5; Petar Pašić, T. 22931-22933.

³³⁰⁷ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), str. 1; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 3-4; Ivica Cetina, T. 23396, 23486, 23517.

³³⁰⁸ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 4; D1744 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. listopada 2009.), str. 2; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 6-7, 14.

³³⁰⁹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 4; D1744 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. listopada 2009.), str. 2; D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 14; Ivica Cetina, T. 23509-23510.

³³¹⁰ D1745 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. veljače 2002.), str. 7, 15.

³³¹¹ D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 5; D1744 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. listopada 2009.), str. 2.

³³¹² D1743 (Ivica Cetina, izjava svjedoka, 26. kolovoza 2009.), par. 5; Ivica Cetina, T. 23456.

³³¹³ Ivica Cetina, T. 23426-23427.

³³¹⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 55-56, 58, 62, 65-66, 70, 74, 80, 82; Hussein Al-Alfi, T. 13823-13824, 13860-13863, 13951-13952; P1163 (Izvješće Husseina Al-Alfija za

tražio da zaustavi pljačku i palež.³³¹⁵ Čermak je često odgovarao da ne zna što se dogodilo ili je od Al-Alfija tražio da mu ne iznosi općenite pritužbe, nego da ga informira o konkretnim slučajevima.³³¹⁶ Na početku je Čermak također tvrdio da Srbi sami podmeću vatru pod svoje kuće prije no što pobjegnu.³³¹⁷ U drugim je prilikama izjavljivao da jedan mali broj osoba, koje nisu redovni pripadnici HV-a, djeluje iz osвете.³³¹⁸ Čermak je također nijekao da su u to upleteni pripadnici HV-a i sugerirao da bi počinitelji mogli biti ljudi u uniformama HV-a koji nisu pripadnici vojske.³³¹⁹ Al-Alfi je na to pitao Čermaka kako bi ti ljudi mogli doći do uniformi HV-a. Prema Al-Alfijevim riječima, Čermak je potom prešutno prihvatio da je HV u to ipak bio u određenoj mjeri upleten.³³²⁰ Čermak je osim toga opetovano tvrdio, udarajući pritom šakama o stol, da ima kontrolu i da neće prihvatiti da ljudi na području pod njegovom kontrolom vrše nedjela.³³²¹ U nekim situacijama Čermak je iznosio uvjerenja da će provjeriti što se događa i da će se time pozabaviti.³³²² Na temelju Čermakovih odgovora Al-Alfi je vjerovao da je Čermak obaviješten o svemu što se događalo na njegovom zapovjednom području.³³²³ Kada se Al-Alfi požalio na neki konkretan incident zlostavljanja u nekom konkretnom zaseoku, Čermak je telefonirao svojem osoblju i svjedok ga je čuo kako spominje područja u vezi s kojima su iznesene pritužbe, što je Al-Alfi protumačio kao Čermakovo izdavanje zapovijedi podređenima da provjere što se događa.³³²⁴ Osoblje UN-a kasnije je Al-Alfija izvjestilo da su pljačkanje ili palež na tim područjima zaustavljeni.³³²⁵ Vojno osoblje UN-a izvjestilo je Al-Alfija da su hrvatske vojne postrojbe koje su sudjelovale u operaciji Oluja bile sastavljene od bojni iz južne Hrvatske i Splita i da je u njima bilo ljudi koji su to područje napustili 1991.³³²⁶ Prema Al-Alfijevom svjedočenju, Čermak je imao

Sektor Jug UN-a, 24. kolovoza 1995.), str. 3; P38/P1164 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 3; D1214 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 1. rujna 1995.), str. 1-3.

³³¹⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 55-56, 74, 82; Hussein Al-Alfi, T. 13811-13812.

³³¹⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 62, 75, 80, 82; Hussein Al-Alfi, T. 13812.

³³¹⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 80.

³³¹⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 56, 80.

³³¹⁹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 56, 80.

³³²⁰ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 80.

³³²¹ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 80-81, 83.

³³²² P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 60-61, 66, 85-86; Hussein Al-Alfi, T. 13812-13813, 13820.

³³²³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 83-86.

³³²⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 57, 60, 63, 81-83; Hussein Al-Alfi, T. 13812-13813, 13821.

³³²⁵ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 63, 75; Hussein Al-Alfi, T. 13821.

³³²⁶ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 37, 75.

određenu ulogu u zamijeni bojni iz južne Hrvatske drugim bojnama, uključujući onima iz Zagreba.³³²⁷ Krajem kolovoza Čermak je svjedoku rekao da je zadovoljan što se bojne zamjenjuju budući da su neki od vojnika HV-a s tog područja i ponašaju se osvetnički.³³²⁸

2506. Od kraja rata pa do svojeg odlaska iz Sektora Jug **Forand** se s Čermakom sastao petnaestak puta, bilo u svojem, bilo u Čermakovom zapovjedništvu.³³²⁹ Na svim tim sastancima u Forandovoj pratnji bio je Al-Alfi i/ili netko drugi iz Odjela za civilne poslove.³³³⁰ Skoro uvijek je bio prisutan i potpukovnik Tymchuk, Forandov viši časnik za vezu.³³³¹ Forand je izjavio da je Al-Alfi sastavljao izvješća o svakom od sastanaka koje su imali s Čermakom i Gotovinom.³³³² Forand je rekao da nije postojao utvrđeni dnevni red za sastanke s hrvatskim vlastima. Sastanci su se održavali na Čermakov zahtjev ili na zahtjev UN-a.³³³³ Forand je u iskazu izjavio da su sastanci bili srdačni i da su mu Čermakova vrata uvijek bila otvorena.³³³⁴ Održavani su i sastanci Čermaka s Al-Alfijem, kojima Forand nije prisustvovao.³³³⁵ Na svim sastancima s Čermakom prisutan je bio i prevoditelj.³³³⁶ Forand je izjavio da kad god bi s Čermakom raspravljao o nekom pitanju, Čermak mu nikada nije rekao da za to nije odgovoran.³³³⁷ Forand je kazao da bi u svakoj prilici kad bi pred Čermaka iznio neki problem, Čermak uvijek rekao da će se time pozabaviti, bez obzira da li se pitanje odnosilo na Knin ili na neko drugo mjesto.³³³⁸ Forand je Čermaku jasno dao do znanja da je on čovjek od kojeg očekuje da nešto poduzme.³³³⁹ Forand je izjavio da je Čermaku iznio brojne usmene i pisane prosvjede u vezi s vojnicima koji su pljačkali, spaljenim kućama i ubijanjima nevinih civila.³³⁴⁰ Forand je posvjedočio da je Gotovini i Čermaku poslao mnoga pisma u kojima je upozoravao na pljačkanje, spaljivanje kuća i ubijanje civila

³³²⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 75-76, 87.

³³²⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 75-76.

³³²⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4257.

³³³⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 7, 22; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4123, 4146-4147.

³³³¹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13; Alain Forand, T. 4135.

³³³² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22; Alain Forand, T. 4146-4147.

³³³³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 23.

³³³⁴ Alain Forand, T. 4236, 4254, 4256, 4538-4539.

³³³⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22.

³³³⁶ Alain Forand, T. 4179-4180.

³³³⁷ Alain Forand, T. 4125.

³³³⁸ Alain Forand, T. 4186, 4236.

³³³⁹ Alain Forand, T. 4125-4126.

nadajući se da bi njih dvojica mogli upotrijebiti svoj utjecaj i zaustaviti te incidente.³³⁴¹ Kad god bi Forand Čermaku bilo usmeno, bilo u pisanom obliku spomenuo probleme u vezi s pljačkanjem i paljenjem kuća, nikada nije dobio adekvatni odgovor.³³⁴² Čermak je ne početku govorio da ta djela na čine Hrvati nego “četnički teroristi” kako bi krivnju svalili na Hrvate.³³⁴³ Forand je izjavio da je Čermak na temelju svih pisama koja mu je on poslao bio u potpunosti svjestan da je u tijeku kriminalna aktivnost.³³⁴⁴ Forand je rekao da je Čermak primio sva pisma koja mu je poslao budući da mu ih je dostavljao jedan od Forandovih časnika.³³⁴⁵ Forand na ta pisma nikada nije dobio službeni odgovor.³³⁴⁶ Kopija Forandove korespondencije često je bila upućena i Gotovini.³³⁴⁷ Forand je izjavio da koliko zna, ni Gotovina ni Čermak nikada nisu poduzeli ništa konkretno kako bi zaustavili kršenje ljudskih prava.³³⁴⁸ Dodao je da bi ga Čermak katkada uvjeravao da će u tu svrhu izdati zapovijedi, no Forand s tim u vezi nikada nije vidio nikakve rezultate.³³⁴⁹

2507. **Maria Teresa Mauro** je u svom svjedočenju izjavila da je u nekoliko navrata, kada je Čermak bio u bazi UN-a, uključujući i jednom prilikom početkom kolovoza 1995., Čermaka informirala o situaciji u kojoj se nalaze ljudi koji su ostali u Sektoru Jug, o paleži, pljačkanju i zlostavljanjima.³³⁵⁰ U tim situacijama, kao i kad su mu drugi podnosili izvješća, on je djelovao vrlo kooperativno, uvijek iznoseći uvjerenja da će se problem ispitati, uz izjave da želi biti obaviješten o svim kriminalnim aktivnostima koje se eventualno vrše.³³⁵¹ Njezini su sastanci s Čermakom bili neformalni, nikada nisu trajali duže od nekoliko minuta i uvijek su bili u bazi UN-a, u prisutnosti drugih ljudi i uz pomoć prevoditelja UN-a.³³⁵² **Eric Hendriks**, promatrač PMEZ-a u Kninu

³³⁴⁰ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 15; P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13.

³³⁴¹ Alain Forand, T. 4118-4119.

³³⁴² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 19; Alain Forand, T. 4248, 4251.

³³⁴³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 15, 17-19; Alain Forand, T. 4248, 4251, 4256; D346 (Razgovor s Alainom Forandom objavljen u *Globusu*, 12. ožujka 2004.), str. 2-3.

³³⁴⁴ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 20; Alain Forand, T. 4142.

³³⁴⁵ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 22.

³³⁴⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 20.

³³⁴⁷ P333 (Alain Forand, izjava svjedoka, 25. siječnja 2008.), par. 13.

³³⁴⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 27; Alain Forand, T. 4236.

³³⁴⁹ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 27; Alain Forand, T. 4148.

³³⁵⁰ P1098 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 3. ožujka 2000.), str. 3; P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 5; Maria Teresa Mauro, T. 12008, 12029, 12037, 12045-12046.

³³⁵¹ P1099 (Maria Teresa Mauro, izjava svjedoka, 6. veljače 2008.), par. 5; Maria Teresa Mauro, T. 12039-12040.

³³⁵² Maria Teresa Mauro, T. 12014-12015, 12037-12039, 12097, 12100.

od 21. srpnja do 30. listopada 1995.,³³⁵³ rekao je u svojem iskazu da je Čermak u vezi s pljačkanjem izjavio da “to mora prestati i ja ću učiniti sve da to zaustavim”.³³⁵⁴ Hendriks je kazao da je Čermak, kada mu je predstavljeno osoblje PMEZ-a, rekao da je on odgovoran za red i mir “na cijelom području”.³³⁵⁵ Čermaka je Hendriks u najmanje dva navrata obavijestio o zločinima i Čermak je rekao da “to nije dobro” i da će pokušati nešto s tim u vezi učiniti.³³⁵⁶ Zločini nisu prestali. Katkada je Čermak izjavljivao da o tim zločinima treba obavijestiti policiju.³³⁵⁷ **Stig Marker Hansen**, promatrač PMEZ-a u Kninu u razdoblju od lipnja do rujna 1995. i šef PMEZ-a Knin u razdoblju od približno 5. rujna do 23. rujna 1995.,³³⁵⁸ u svom je svjedočenju izjavio da su promatrači PMEZ-a Čermaka stalno upozoravali na nedostatak reda i mira, kao i na pljačku, palež i zlostavljanje Srba, na što ih je Čermak uvjeravao da će se za to pobrinuti, osuđujući pritom pljačku i palež, koji su se međutim nastavljali.³³⁵⁹ Svjedok je stekao dojam da je Čermak imao izuzetno slabe resurse, odnosno vrlo malo vozila i ljudi na raspolaganju i da se nije uspijevaio nositi sa zahtjevima za koje nije imao dovoljno vremena ni sredstava.³³⁶⁰ **Liborius** se često sastajao s Čermakom u njegovom uredu u Kninu, gdje je prosvjedovao zbog ograničenja slobode kretanja i zločina o kojima je primao izvješća.³³⁶¹ Čermak je često odgovarao da nema vremena ili uopće ne bi odgovorio.³³⁶²

2508. Prema transkriptu razgovora koji su Tuđman i Čermak vodili 23. ožujka 1999. u Predsjedničkim dvorima, Čermak je Tuđmanu rekao da ostaje član HDZ-a i da se nikada neće okrenuti protiv Tuđmana tako što bi pružio financijsku podršku nekoj opozicijskoj kampanji ili političarima.³³⁶³ Čermak je uz to rekao da su ga posjetila dva

³³⁵³ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 3; D820 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 18. travnja 1996.), str. 1-2; Eric Hendriks, T. 9734-9735, 9755-9756.

³³⁵⁴ Eric Hendriks, T. 9732.

³³⁵⁵ Eric Hendriks, T. 9803.

³³⁵⁶ Eric Hendriks, T. 9708.

³³⁵⁷ Eric Hendriks, T. 9709.

³³⁵⁸ P1283 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 18. prosinca 1995.) str. 2; P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 2; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 3.

³³⁵⁹ P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 16-17; Stig Marker Hansen, T. 14966-14967, 14983, 15098.

³³⁶⁰ Stig Marker Hansen, T. 14960-14961, 15097.

³³⁶¹ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 9; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 26.

³³⁶² P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 9.

³³⁶³ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 2, 11.

haška istražitelja koji su mu rekli da je osumnjičen za ratne zločine.³³⁶⁴ Čermak je kazao da je istražiteljima rekao da su hrvatske vlasti ustanovile da je na cijelom području Knina bilo 32 slučaja ubijanja i da su u 21 od tih slučajeva, uključujući i Varivode, pronađeni počinitelji.³³⁶⁵ Čermak je istražiteljima također rekao da je usko surađivao s UNCIVPOL-om i UNCRO-om, sve dok general Forand Hrvatsku vojsku i policiju nije optužio za etničko čišćenje.³³⁶⁶ Čermak je Forandu odgovorio da je spreman svaki slučaj obraditi, istražiti i dovesti u red, no da Forand mora prestati iznositi insinacije i lažne priče.³³⁶⁷ Čermak je uz to Tuđmanu izjavio da ni on, ni Norac, niti Gotovina nisu naredili nikakvo ubijanje i da nitko nije mogao spriječiti incidente na terenu na kojem su se nalazili borci koji su na bojištu bili tri ili četiri godine, izgubili svoje kuće, očevinu, koji su već imali vijetnamski sindrom i koji su u tom rastrojstvu nekog ubili.³³⁶⁸

2509. Raspravno vijeće podsjeća na svoj zaključak iz poglavlja 6.2.6, prema kojem je Čermak svjesno nijekao zločine počinjene u Gruborima 25. kolovoza 1995. Raspravno vijeće smatra da dokazi čiji se prikaz daje u ovom poglavlju ne predstavljaju dodatne primjere za to da je Čermak nijekao da su se zločini događali. Dokazi koji ukazuju na to da je on nijekao da su počinitelji bili pripadnici HV-a potječu od Foranda i Al-Alfija. Ti dokazi nisu jasno datirani, no čini se da Čermak nije cijelo vrijeme svojeg boravka u Kninu iznosio takve demantije. Malo je toga u kronološkim i konkretnijim dokazima što bi išlo u prilog tvrdnji da je Čermak poricao da su vojnici HV-a mogli počinili ili da su počinili kriminalne radnje. Postoje i dokumentarni dokazi (npr. D619 i D731) koji ukazuju na to da Čermak nije, ili barem nije sustavno, nijekao upletenost HV-a. Iz pisma D309, s datumom od 3. rujna 1995., moglo bi se zaključiti da Čermak tako nešto odlučno poriče, no Raspravno vijeće nije uvjeren da je to pismo Čermak diktirao, napisao ili odobrio.³³⁶⁹ Raspravno vijeće s tim u vezi primjećuje da je

³³⁶⁴ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 3.

³³⁶⁵ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4, 8.

³³⁶⁶ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

³³⁶⁷ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 4.

³³⁶⁸ P1144 (Zapisnik s razgovora Tuđmana i Čermaka u Predsjedničkim dvorima, 23. ožujka 1999.), str. 7-8.

³³⁶⁹ Pismo je napisano u Čermakovo ime i u P114, str. 4, i P2525, str. 57, Čermak, čini se, to pismo pripisuje sebi. Međutim, pismo nije potpisano i nije napisano istim stilom kao druga njegova pisma, što je uočio Forand. V. i Lukovićevo i Dondino svjedočenje u vezi s istim pismom, kao i svjedočenje što ga je dala Mauro, kojoj je dan nakon datuma koje nosi pismo bilo rečeno da Čermak nije u gradu.

Čermak, nakon što je početkom rujna 1995. primio konkretne informacije o počinjenim zločinima, te informacije prosljedio policiji i počinjenje zločina javno osudio. I zaključno, Raspravno vijeće konstatira da dokazi nisu dovoljni da bi potkrijepili navode prema kojima je Čermak umanjivao kaznena djela počinjena nad Srbima. Raspravno vijeće uz to konstatira da Čermak nije, uz izuzetak incidenta u Gruborima, nijekao ili prikrivao zločine Hrvata počinjene nad Srbima.

2510. Što se tiče navoda da je Čermak međunarodnoj zajednici davao lažna obećanja da se poduzimaju i/ili da će biti poduzeti koraci kako bi se zločini zaustavili, dokazi pokazuju da je on obećao poduzeti korake protiv zločina, pri čemu je međunarodna zajednica u Kninu stekla dojam, barem u prvo vrijeme, da će koraci biti poduzeti i da su njegove ovlasti daleko veće od onih koje se opisuju u njegovom razgovoru s tužiteljem. Raspravno vijeće s tim u vezi podsjeća na dokaze o dojmovima međunarodne zajednice čiji se prikaz daje u poglavlju 3.2. Čermak je time stvorio utisak da se koraci poduzimaju. Dokazi također pokazuju da njegove riječi nisu bile u skladu sa stvarnim i učinkovitim mjerama poduzetim protiv zločina. Međutim, iz dokaza proizlazi da on jest poduzeo neke mjere da bi organima Ministarstva unutarnjih poslova u vezi s konkretnim djelima prosljedio informacije. Uzevši u obzir te konstatacije, kao i one iznesene u poglavljima 3.2, 6.4.2 i 6.4.6, Raspravno vijeće konstatira da dokazi ne daju dovoljan temelj za zaključak da je Čermak bio zadužen za održavanje reda i mira i da je za to imao zakonske ovlasti, bez obzira na ono što je on eventualno prezentirao pripadnicima međunarodnih organizacija ili kako su to oni mogli shvatiti. Dokazi dalje pokazuju da je Čermak međunarodnoj zajednici katkada davao pretjerano pozitivne ocjene napora koje su se nadležne vlasti spremale poduzeti ili njihovih postignutih rezultata u vezi sa sprečavanjem i kažnjavanjem kaznenih djela. Raspravno vijeće s tim u vezi podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 6.2.5. Na temelju prethodnih konstatacija i svega razmotrenog Raspravno vijeće zaključuje da je Čermak međunarodnu zajednicu obmanjivao uvjeravajući je da se koraci za sprečavanje zločina poduzimaju i/ili da će biti poduzeti. Međutim, dokazi ne pokazuju da je Čermak takva lažna uvjeravanja davao namjerno. Raspravno vijeće nadalje zaključuje da dokazi ne pokazuju, uz gore spomenutu iznimku u vezi s incidentom u Gruborima, da je Čermak međunarodnoj zajednici davao lažne, nepotpune ili obmanjujuće informacije, ili da barem ne pokazuju da je to činio namjerno. Dokazi ne

idu niti u prilog navodu da je Čermak dopuštao da se čine kaznena djela. Raspravno vijeće će dalje razmotriti navode iz paragrafa 17(f), 19(c) i 19(e).

2511. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na Čermakovu komunikaciju s predstavnicima međunarodnih organizacija u vezi s ograničavanjem slobode kretanja. Morić je 3. kolovoza 1995. jednom broju policijskih uprava, uključujući i zadarsko-kninsku, naložio da novinari, strani državnici “i drugi” mogu ulaziti na “oslobodena područja” preko zajedničkih kontrolnih punktova civilne i vojne policije samo s propusnicom koju su potpisali zajedno general Tolj i pukovnik Rebić.³³⁷⁰ **Mihail Jermolajev**, zamjenik višeg vojnog promatrača UN-a u Sektoru Jug od srpnja 1995. do listopada 1995.,³³⁷¹ u svom je svjedočenju izjavio da UNMO najmanje do 6. kolovoza 1995., uključujući taj datum, u pravilu nije uživao slobodu kretanja.³³⁷² Brigadir Budimir Pleština, predstojnik Ureda za UN i EZ pri Ministarstvu obrane, održao je 3. kolovoza 1995. od 14:00 do 15:30 sati sastanak s pukovnikom Pettisom, načelnikom stožera UNCRO-a u Zagrebu.³³⁷³ Pleština je obavijestio Pettisa da je odbio zahtjev UNCRO-a za slobodu kretanja u Sektoru Jug.³³⁷⁴ Časnici za vezu HV-a u Kninu sastali su se 6. ili 7. kolovoza 1995. s Forandom i objasnili mu da UNCRO ima potpunu slobodu kretanja glede opskrbe postrojbi na terenu i da više nema nikakvih potreba za ophodnjama UNCRO-a i promatranjem jer bi UNCRO mogao dobiti novi mandat.³³⁷⁵

2512. **Yasushi Akashi**, specijalni izaslanik glavnog tajnika UN-a za bivšu Jugoslaviju i šef UNPROFOR-a/UNCRO-a od siječnja 1994. do listopada 1995.,³³⁷⁶ izjavio je da

³³⁷⁰ P493 (Zapovijed Joška Morića načelnicima policijskih uprava u vezi sa suradnjom s VP, 3. kolovoza 1995.). V. i D982 (Izvješće Petra Škorića o problemima poslije oslobađanja okupiranih područja, 10. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³³⁷¹ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 1-2; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), str. 1; Mihail Jermolajev, T. 2285, 2371.

³³⁷² P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 5; Mihail Jermolajev, T. 2293, 2404-2408, 2432-2436, 2448-2449; P108 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 16:00 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 1; P109 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 6. kolovoza 1995.), str. 1-7, 9; P110 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, podne, 7. kolovoza 1995.); P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 12-3, 5-6, 8-9; D154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 06:00 sati, 4. srpnja 1995.), str. 6-7, 21.

³³⁷³ Alain Forand, T. 4300, 4320-4321; D318 (Zabilješka sa sastanka brigadira Budimira Pleštine i pukovnika Pettisa, 6. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³³⁷⁴ Alain Forand, T. 4300-4301; D318 (Zabilješka sa sastanka brigadira Budimira Pleštine i pukovnika Pettisa, 6. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁷⁵ D319 (Dnevno izvješće brigadira Budimira Pleštine, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁷⁶ D1646 (Yasushi Akashi, izjava svjedoka, 20. srpnja 2009.), par. 1; Yasushi Akashi, T. 21621.

se tijekom svog posjeta Kninu 7. kolovoza 1995. sastao s generalom Čermakom.³³⁷⁷ Prema dokumentarnim dokazima UN-a, Čermak je uvjeravao Akashija da će se poštovati sporazum između UN-a i Hrvatske o slobodi kretanja za međunarodne organizacije te da će vojnici UN-a i promatrači imati slobodu kretanja ovisno o sigurnosnoj situaciji na danom području.³³⁷⁸ Prema Banburyjevim bilješkama sa sastanka od 7. kolovoza 1995., Čermak je rekao da će s Gotovinom razgovarati kako bi utvrdio koja su područja sigurna za kretanje, da bi se od idućeg dana trebali moći kretati u najvećem dijelu njegovog područja odgovornosti, uključujući i grad Knin, i da se, ako budu imali problema, obrate osobno njemu.³³⁷⁹ Prema tim bilješkama, Čermak je dalje rekao da su HV-u izdate zapovijedi da se povuče iz Knina i drugih gradova i da nitko ne smije ući u Knin osim s njegovim dopuštenjem.³³⁸⁰ Akashi je 7. kolovoza 1995. na konferenciji za tisak zajedno s Čermakom najavio da se Čermak složio da će osoblje UN-a dobiti slobodu kretanja u Kninu i okolici od 8. kolovoza 1995., a na drugim područjima od 9. kolovoza 1995., ovisno o situaciji na terenu.³³⁸¹ Raspravno vijeće razmotrilo je i sporazum između Akashija i Šarinića (D28), čiji se prikaz daje poglavlju 4.5.4.

2513. **Luković** je u svom svjedočenju izjavio da je 7. kolovoza 1995. prisustvovao sastanku s Akashijem u bazi UN-a, na kojem se raspravljalo o provedbi sporazuma između Hrvatske i UNCRO-a na području Knina u vezi sa slobodom kretanja predstavnika UN-a i izbjeglica u kampu.³³⁸² Prema Lukovićevim riječima, odmah nakon operacije Oluja osoblju UN-a u Kninu bila je uskraćena sloboda kretanja zbog njihove sigurnosti, budući da je postojala stvarna zabrinutost zbog mina i zaostalih neprijateljskih skupina na cijelom području Sektora Jug.³³⁸³

2514. **Forand** je izjavio da se s Čermakom sastao 7. kolovoza 1995. u 18:00 sati.³³⁸⁴ Čermak je Forandu rekao da je njegovo područje odgovornosti cijeli UN-ov Sektor Jug

³³⁷⁷ Yasushi Akashi, T. 21721-21724; D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4.

³³⁷⁸ D29 (Akashijev brzojav u vezi s njegovim putovanjem u Knin, upućen Annanu, 7. kolovoza 1995.), par. 4; D1666 (Akashijev brzojav upućen Annanu, pod naslovom "Izvješće slijedom Rezolucije 1009", 22. kolovoza 1995.), par. 10; D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 33-34, 40-41.

³³⁷⁹ D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 41.

³³⁸⁰ D1667 (Zabilješke Anthonyja Banburyja, nedatirano), str. 42.

³³⁸¹ Mihail Jermolajev, T. 2332-2335, 2387; P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1; D146 (Video-snimka i transkript konferencije za tisak Yasushija Akashija i Ivana Čermaka, 7. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁸² D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 30.

³³⁸³ D1688 (Ivica Luković, izjava svjedoka, 13. kolovoza 2009.), par. 32-33.

i da mu je zadaća upravljati novoosvojenim područjima i revitalizirati ih, uz što bržu obnovu normalnog života za sve etničke skupine.³³⁸⁵ Čermak je rekao da će se tijekom noći osigurati policijske ophodnje, a da će brigada Pume uskoro napustiti to područje. Balfour u izvješću kaže da su Pume počele napuštati grad još u tijeku trajanja sastanka.³³⁸⁶ Na sastanku 7. kolovoza 1995. Forand je Čermaku rekao da se u bazi UN-a osjeća poput zatvorenika, a Čermak mu je obećao da će im biti dopušteno slobodno kretanje čim područje bude očišćeno od "četnika", te da je njihova prisutnost razlog zbog kojeg UN čuje pucnjavu i vidi kuće u plamenu.³³⁸⁷ Forand nije povjerovao da na tom području još ima "četnika" jer je sve vrvjelo od hrvatskih vojnika.³³⁸⁸ Na istom sastanku 7. kolovoza 1995. Forand i Čermak su se dogovorili da više nema potrebe da se šalje osoblje na promatračke punktove i da će patroliranje od tog trenutka preuzeti timovi Pomez-a, UNCIVPOL-a, HRAT-a i UNMO-a.³³⁸⁹

2515. **Alun Roberts**, službenik za tisak i informiranje u Sektoru Jug UN-a u Kninu od sredine rujna 1993. do približno sredine listopada 1995.,³³⁹⁰ u svom je svjedočenju izjavio da se na konferenciji za tisak s Akashijem i Čermakom, održanoj prijevodne 7. kolovoza 1995., Forand požalio da UN četiri dana nije mogao izaći iz baze i da stoga nije mogao nadzirati situaciju u vezi s ljudskim pravima.³³⁹¹ Roberts je prisustvovao sastanku u Čermakovom uredu 7. kolovoza 1995. u 18:00 sati.³³⁹² Na tom sastanku Čermak je zajamčio da će UN od jutra 8. kolovoza 1995. dobiti slobodu kretanja, koja će na početku iz sigurnosnih razloga biti ograničena na glavnu cestu u Kninu, sporedne

³³⁸⁴ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 16-17; Alain Forand, T. 4123-4124; P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2-3.

³³⁸⁵ P330 (Alain Forand, izjava svjedoka, 20. kolovoza 1996.), str. 10; Alain Forand, T. 4206, 4215-4216, 4221; P388 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.); D298 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s vodoopskrbnim sustavom u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.); D299 (Dopis Ivana Čermaka u vezi sa sanacijom prometnica u Kninu, upućen Alainu Forandu, 8. kolovoza 1995.).

³³⁸⁶ P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³³⁸⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17-18; P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; P357 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁸⁸ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17.

³³⁸⁹ P356 (Izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 07:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3; P357 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 12:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 1.

³³⁹⁰ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), str. 1, par. 1; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 1; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 1-2; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), str. 1, par. 3-4, 6; P680 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 1. srpnja 2008.), str. 1.

³³⁹¹ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 24, 26; Alun Roberts, T. 6877, 6879.

³³⁹² P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 18, 20-21; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23; Alun Roberts, T. 6876-6879, 6880-6887, 6902, 7121.

ulice i središte grada.³³⁹³ UN bi punu slobodu kretanja trebao dobivati postupno, a na koncu bi se trebao moći kretati po cijelom Sektoru Jug.³³⁹⁴ Roberts se sjetio i toga da mu je u to vrijeme rečeno da će Hrvatska vojska dati karte na kojima će biti označeno kamo UN može ići, a kamo ne.³³⁹⁵

2516. Čermakovu izjavu u vezi sa slobodom kretanja danu na sastanku 7. kolovoza 1995. dodatno su potkrijepili **Jermolajev**³³⁹⁶ i **Al-Alfi**.³³⁹⁷ Prema **Al-Alfijevim** riječima, sloboda kretanja je osoblju UN-a na početku bila ograničena na glavne ceste oko Knina i Drniša, no nakon 8. kolovoza 1995. postupno se povećavala.³³⁹⁸

2517. Hrvatska vojska je 8. kolovoza 1995. zaustavila jutarnju ophodnju UNMO-a i ophodnju UNCIVPOL-a na kontrolnom punktu na mostu na ulazu u Knin.³³⁹⁹ Čermak je 8. kolovoza 1995. u 13:00 sati došao u bazu UN-a, gdje se sastao s **Forandom**.³⁴⁰⁰ Čermak, za kojeg Forand kaže da se doimao zaposleno, rekao je da će, čim se vrati u svoje zapovjedništvo, izdati zapovijedi koje će UN-u omogućiti slobodno kretanje u Kninu i do Drniša.³⁴⁰¹ Čermak je 8. kolovoza 1995. pismom, čiju je kopiju proslijedio i Gotovini, Foranda obavijestio da od 13:00 sati toga dana svi elementi UNCRO-a imaju dopuštenje da se slobodno kreću na području Knina i Drniša, uz upozorenje da se drže glavnih prometnica.³⁴⁰² Forand je izjavio da im je kretanje bilo ograničeno na gradove

³³⁹³ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 9, 20, 23; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P677 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 28. veljače 2007.), str. 7; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23; Alun Roberts, T. 6876, 6884-6887, 6891-6893; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 2; P712 (Izvešće i intervju Aluna Roberts za UN Radio, 1. rujna 1995.).

³³⁹⁴ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23.

³³⁹⁵ Alun Roberts, T. 6894; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 2.

³³⁹⁶ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 5; P95 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 2. prosinca 2007.), par. 15; Mihail Jermolajev, T. 2290-2292, 2343-2345, 2383; P111 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. kolovoza 1995.), str. 1, 7-8.

³³⁹⁷ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 46-47; P1161 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁹⁸ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 46-47; Hussein Al-Alfi, T. 13810; P1162 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 18. kolovoza 1995.), str. 2.

³³⁹⁹ Alun Roberts, T. 7046; P702 (Izvešće Aluna Roberts o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), par. 2.

³⁴⁰⁰ Alain Forand, T. 4128; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁰¹ Alain Forand, T. 4133-4134, 4308; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁰² P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17; Alain Forand, T. 4133-4134, 4525; P405 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s dozvolom kretanja, 8. kolovoza 1995.).

Knin i Drniš.³⁴⁰³ Ophodnje UN-a počele su se po prvi put od 4. kolovoza 1995. kretati glavnom cestom u Kninu i sporednim ulicama 8. kolovoza 1995. od 13:00 sati.³⁴⁰⁴

2518. Čermak je 8. kolovoza 1995. na temelju sporazuma između hrvatske vlade i UNCRO-a izdao zapovijed kojom se od 8. kolovoza u 15:00 sati svim elementima UNCRO-a s jasnim znacima raspoznavanja dopušta kretanje na području Knina i Drniša i upozorava ih se da se kreću samo glavnim prometnicama, a ako s njih skrenu, to čine na vlastitu odgovornost. Kopija zapovijedi poslana je VP-u Knin i Policijskoj postaji Knin.³⁴⁰⁵

2519. Čermak je 8. kolovoza 1995. VP-u i Policijskoj postaji Knin uputio zapovijed da VP izvrši kontrolu helikoptera UNCRO-a prije svakog uzlijetanja, da se omogući nesmetano kretanje humanitarnih konvoja i da se izvrši njihova kontrola, te da se izvrši kontrola vozila UNCRO-a za dostavu hrane i opreme za potrebe UNCRO-a i da im se omogući nesmetano kretanje.³⁴⁰⁶ Raspravno vijeće je s ovim u vezi razmotrilo i dokaze čiji se prikaz daje u paragrafu 6. povjerljivog dodatka C presudi.

2520. U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da ni on ni njegov ured nikada nikome nisu ograničavali kretanje.³⁴⁰⁷ Čermak je izjavio da ne zna zašto je međunarodnim organizacijama kretanje u Krajini bilo ograničeno prvih nekoliko dana nakon operacije Oluja.³⁴⁰⁸ Rekao je da je, čim je od međunarodnih organizacija čuo da im je nametnuto ograničenje kretanja, nazvao Šarinića koji mu je kazao za svoj sporazum s Akashijem i da Čermak mora odmah osigurati da sve organizacije imaju potpuni pristup svim dijelovima Krajine.³⁴⁰⁹ Slijedom toga Čermak je odmah izdao zapovijed da se svim međunarodnim organizacijama omogući "potpuna" sloboda

³⁴⁰³ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17; P359 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 2, 5-6; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁰⁴ P675 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 27. kolovoza 1997.), par. 22-24; P676 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 31. srpnja 1998.), str. 4; P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 31, 33; Alun Roberts, T. 6832, 6896; P702 (Izvješće Aluna Robertsa o pljačkanju podneseno Phillipu Arnoldu, glavnom glasnogovorniku UN-a, 9. kolovoza 1995.), uvod, par. 1-2, 5-6.

³⁴⁰⁵ P53/P513 (Zapovijed Ivana Čermaka o slobodi kretanja UNCRO-a, 8. kolovoza 1995.).

³⁴⁰⁶ P512 (Zapovijed Ivana Čermaka o slobodi kretanja vozila UNCRO-a i konvoja s humanitarnom pomoći, 8. kolovoza 1995.).

³⁴⁰⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 114, 167; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 53.

³⁴⁰⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 107; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 52-53, 64-65.

Raspravno vijeće napominje da ovo nije u potpunosti u skladu s ostalim dokazima.

³⁴⁰⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 106-109, 112, 114; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 53-56, 61-62.

kretanja na području Knina i Drniša.³⁴¹⁰ Čermak je 1998. potvrdio autentičnost svog potpisa na dokumentu i izjavio da ga je poslao Forandu i Gotovini (kao zapovjedniku cijelog područja), te da je učinak tog dokumenta bio da su se svi pripadnici međunarodnih organizacija počeli slobodno kretati na cijelom prostoru.³⁴¹¹ Čermak je rekao da je Gotovinu obavijestio o razgovoru sa Šarinićem i rekao mu da će mu se obratiti ako bude problema budući da je Gotovina bio zadužen za cijelo to područje i za sve kontrolne punktove.³⁴¹² Čermak je izjavio da je smatrao kako ima ovlasti izdati takvu zapovijed jer je bio odgovoran za suradnju s međunarodnim organizacijama, a Gotovina se s tim složio.³⁴¹³ Godine 2001. Čermak je rekao da je njegova zapovijed izlazila iz okvira njegovih ovlasti.³⁴¹⁴ Čermak je izjavio da je svoju zapovijed izdao kako bi ubrzao slobodno kretanje međunarodnim organizacijama.³⁴¹⁵ Rekao je još da je, budući da se ta zapovijed morala proslijediti do najnižih razina HV-a, za koje on nije imao nadležnost, ona prosljeđena samo Forandu i Gotovini, a Gotovina je ubrzo nakon toga izdao vlastitu zapovijed i dao je proslijediti svim postrojbama.³⁴¹⁶ Čermak je izjavio da je razgovarao s Gotovinom, koji se složio da valja dopustiti slobodu kretanja, i dodao je da njegova zapovijed nije značila apsolutno ništa.³⁴¹⁷

2521. **Dondo** je u svom svjedočenju izjavio da Čermak nije imao ovlasti da odlučuje mogu li se pripadnici UNCRO-a kretati oko Knina i Drniša.³⁴¹⁸ Osim toga Čermak nije imao ni saznanja potrebna za donošenje takvih odluka.³⁴¹⁹ Dondo je izjavio da je on sastavio Čermakovu zapovijed od 8. kolovoza 1995. o dopuštenju kretanja pripadnika

³⁴¹⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 107-109, 112, 114, 123; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 43, 52-56, 58-59, 61-62; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16.

³⁴¹¹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 55-59; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 15-16.

³⁴¹² P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 54-56, 62.

³⁴¹³ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 55-57, 62-64; P2707 (Dopunski dijelovi razgovora s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 16.

³⁴¹⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 108, 111-112.

³⁴¹⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 110.

³⁴¹⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 109-113, 115.

³⁴¹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 110-111.

³⁴¹⁸ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 17. V. i Karolj Dondo, T. 22545; D1697 (Dopis S.P. Timčuka u vezi s pratnjom HV-a, upućen časniku za vezu HV-a, 12. kolovoza 1995.); D1699 (Odobrenje Rahima Ademija dvojici časnika HV-a za ulazak u područje Velike Promine, 13. kolovoza 1995.).

³⁴¹⁹ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 17.

UNCRO-a, da je njegov ured došao na ideju da dokument napiše kao zapovijed zbog toga što je bilo važno pomoći UNCRO-u i zato što su smatrali da Čermak može izdavati takve zapovijedi.³⁴²⁰ O tome se s Čermakom nije raspravljalo, nego je odluku donio Dondin ured.³⁴²¹ Svjedok je u iskazu također rekao da mu je Čermak izdiktirao pismo, osim posljednjeg paragrafa.³⁴²² Zapovijed od 8. kolovoza 1995. poslana je vojnoj i civilnoj policiji.³⁴²³

2522. **Forand** je 9. kolovoza 1995. održao s Čermakom sastanak, na kojem su razgovarali o slobodi kretanja, ponovnom uspostavljanju osnovnih usluga i izbjeglicama.³⁴²⁴ Forand je Čermaku spomenuo da je i dalje na snazi ograničenje kretanja, osobito na području Knina.³⁴²⁵ Forand je izvijestio da Čermak nije spreman s tim u vezi učiniti nikakav pomak. Forand u izvješću također piše da su vrlo vjerojatno pravi razlog za ograničavanje kretanja znakovi sustavnog i stalnog razaranja koje osoblje UNCRO-a vidi kad god mu je dopušteno da se slobodno kreće.³⁴²⁶ Prema izvješću UNCRO-a od 9. kolovoza 1995., Čermak tvrdi da ima potpunu vlast nad cijelim područjem Sektora Jug, no postrojbe HV-a u zoni odgovornosti Kanadskog bataljuna 1, osobito na području Benkovca, Čermakovu vlast ne priznaju.³⁴²⁷

2523. **Roland Dangerfield**, pripadnik britanske vojske, časnik za vezu sektora stacioniran u Kninu u kolovozu 1995. godine,³⁴²⁸ izjavio je da je, najvjerojatnije od potpukovnika Tymchuka, dobio informaciju da se 10. kolovoza 1995. osoblje UN-a sastalo s Ivanom Čermakom i zatražilo potpunu slobodu kretanja u Sektoru Jug, na što je Čermak rekao da on to ne može odobriti, dodavši da takvu zapovijed mora dobiti od svojeg nadređenog.³⁴²⁹ Na dan 10. kolovoza 1995. Čermak se također sastao s Al-Alfijem, voditeljem Odjela za politička i humanitarna pitanja Paavom Pitkanenom i sa zapovjednikom sektora, kojom prilikom je pozitivno odgovorio na zahtjev za slobodu

³⁴²⁰ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 18; Karolj Dondo, T. 22543, 22580.

³⁴²¹ Karolj Dondo, T. 22543.

³⁴²² Karolj Dondo, T. 22542, 22544.

³⁴²³ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 19.

³⁴²⁴ Alain Forand, T. 4134-4135; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁵ Alain Forand, T. 4135; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁶ P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁷ Alain Forand, T. 4226-4227; P361 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴²⁸ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 1-2; Roland Dangerfield, T. 7132.

³⁴²⁹ P695 (Roland Dangerfield, izjava svjedoka, 21. prosinca 1995.), par. 12; Roland Dangerfield, T. 7260-7262.

kretanja UNCRO-a, izjavivši da očekuje da će tog poslijepodneva do 17:30 sati dobiti odobrenje za slobodu kretanja UNCRO-a.³⁴³⁰ Istoga dana HRAT je izvijestio da je nakon sastanka s kninskim načelnikom policije Čedom Romanićem obaviješten da je sloboda kretanja odobrena i da se jamči na glavnim prometnicama na području Obrovca, Benkovca i Plitvica.³⁴³¹

2524. Čermak je 11. kolovoza 1995. **Forandu** uputio pismo kojim ga obavještava da, sukladno “sporazumu s Akashijem” između Hrvatske i UNCRO-a, od podneva tog dana pripadnicima UN-a spomenutim u dogovoru dozvoljava punu slobodu kretanja, kao i slobodu kretanja UNCRO-u radi opskrbe hranom, pićem i energentima.³⁴³² Forand je u iskazu izjavio da je to pismo protumačio kao dopuštenje za slobodno kretanje, iako definirano uže od onoga koje je dogovoreno u “sporazumu s Akashijem”, i proslijedio ga je svim svojim postrojbama.³⁴³³ Kada je 1998. razgovarao s tužiteljem, Čermak je potvrdio da je potpisao pismo za Foranda, izjavio da je to bila zapovijed i da je njezin učinak bio da je svim međunarodnim organizacijama bilo dopušteno da se slobodno kreću.³⁴³⁴ Izjavio je uz to da su se vojska, Specijalna policija i policija morale pridržavati te zapovijedi.³⁴³⁵ Godine 2001. Čermak je izjavio da su pismo Forandu napisali časnici za vezu, da ga je on bez razmišljanja potpisao i poslao.³⁴³⁶ **Dondo** je izjavio da je Čermak uputio pismo, iako je odluka da se dopusti sloboda kretanja donijeta u zapovjedništvu ZP-a Split budući da Čermak za takve odluke nije imao ovlasti.³⁴³⁷ Dondo je rekao da mu je Čermak kazao da napiše zapovijed, a da će on to riješiti s Gotovinom.³⁴³⁸

2525. Čermak je izjavio da su se nakon toga predstavnici međunarodnih organizacija ponekad žalili časniku za vezu u njegovom uredu da su bili zaustavljeni na nekom kontrolnom punktu u bivšem Sektoru Jug, a časnik za vezu bi o tome obavijestio

³⁴³⁰ D1209 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴³¹ P21 (Edward Flynn, izjava svjedoka, 26.-27. veljače 2008.), par. 8; P31 (Dnevno izvješće HRAT-a, 10. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴³² Alain Forand, T. 4136, 4317-4319; P390 (Dopis Ivana Čermaka kojim se UN-u odobrava slobodno kretanje, upućen Alainu Forandu, 11. kolovoza 1995.). V. i P41 (Dnevno izvješće HRAT-a, 11. kolovoza 1995.), str. 2, 4-5.

³⁴³³ Alain Forand, T. 4317-4319.

³⁴³⁴ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 57-58, 60.

³⁴³⁵ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 58.

³⁴³⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 112-113.

³⁴³⁷ D1696 (Karolj Dondo, izjava svjedoka, 18. kolovoza 2009.), par. 23; Karolj Dondo, T. 22551-22552, 22556.

³⁴³⁸ Karolj Dondo, T. 22556.

Čermaka.³⁴³⁹ Čermak ili netko drugi odmah bi nazvali zapovjednika civilne ili vojne policije, rekli da moraju dopustiti slobodu kretanja, a oni bi potom nazvali kontrolnu točku kako bi se ljudi propustili.³⁴⁴⁰ Čermak je izjavio da je o tim incidentima obavještavao svoje nadređene, no da su to bili – osim možda na samom početku – tek manji problemi koji bi se odmah rješavali.³⁴⁴¹

2526. **Al-Alfi** je izvijestio da je do 11. kolovoza 1995. komponentama UNCRO-a u cijelom Sektoru Jug uglavnom dopuštena sloboda kretanja, barem na glavnim prometnicama, iako se s vremena na vrijeme javljaju poteškoće.³⁴⁴² Službenicima za civilne poslove UN-a, pripadnicima UNMO-a i UNCIVPOL-a date su kopije Čermakovog pisma kojim se obećava sloboda kretanja, koje su trebali držati u vozilima, no Hrvatska vojska je i dalje osoblju UN-a sprečavala ulazak na određena područja.³⁴⁴³ Kad god bi se Al-Alfi požalio Čermaku u vezi s nekim konkretnim incidentom sprečavanja prolaska UN-ovom osoblju, tim ljudima bi nekoliko dana kasnije bilo dopušteno da prođu.³⁴⁴⁴ **Svjedokinja 136**, Srпкиnja, prevoditeljica na terenu za UNCIVPOL i UNCRO,³⁴⁴⁵ u svom svjedočenju je rekla da su par dana nakon 9. kolovoza 1995. prevoditelji UN-a od Ivana Čermaka dobili propusnice koje su im omogućavale da se kreću samo po gradu Kninu.³⁴⁴⁶ Raspravno vijeće razmotrilo je i Berikoffovo svjedočenje o učinkovitosti Čermakovih pisama u vezi s rješavanjem problema ograničenja kretanja, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.1.

2527. **Forand** se 12. kolovoza 1995. sastao s Pleštinom, koji je obećao da će UN dobiti punu slobodu kretanja, ali je rekao da druga pitanja pokrenuta na sastanku (pljačkanje, krađa opreme, dobivanje popisa ubijenih i ranjenih Srba, posjeti zatočeničkim centrima) izlaze iz okvira njegovih nadležnosti.³⁴⁴⁷ Prema procjeni PMEZ-a od 13. kolovoza 1995., činilo se da je izvan Knina malo policajaca čulo za

³⁴³⁹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 55, 123;

P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 60, 67-68.

³⁴⁴⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 55-56, 123;

P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 60, 67-69.

³⁴⁴¹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 60, 68.

³⁴⁴² P1162 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 18. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁴³ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 48; P1164 (Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 8. rujna 1995.), str. 5.

³⁴⁴⁴ P1160 (Hussein Al-Alfi, izjava svjedoka, 5. ožujka 1998.), str. 48.

³⁴⁴⁵ P2 (Svjedokinja 136, izjava svjedoka, 4. srpnja 1996.), str. 1-2; Svjedok 136, T. 620, 622, 641, 726, 765, 768, 780-782.

³⁴⁴⁶ Svjedok 136, T. 761-765.

³⁴⁴⁷ Alain Forand, T. 4320-4322; P364 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 2-3. V. i D1211 Izvešće Husseina Al-Alfija za Sektor Jug UN-a, 12. kolovoza 1995.), str. 3.

Čermaka, a još ih je manje bilo spremno postupiti u skladu s njegovim pisanim “dozvolama”.³⁴⁴⁸

2528. Ivo Cipci je 16. kolovoza 1995. obavijestio MUP-ov stožer Operativne akcije Povratak da su pripadnici PMEZ-a na području Vrlike privedeni radi informativnog razgovora jer su se oglušili na nalog policajaca na kontrolnom punktu Pekač da se vrate kako bi dobili dozvolu za kretanje, a kretali su se u smjeru Cetine, odnosno područja koje nije sigurno. Nisu imali dozvolu za kretanje tim područjem, no tvrdili su da su od drugog tima PMEZ-a dobili obavijest da imaju Čermakovu potvrdu koja im dopušta slobodno kretanje u cijeloj Hrvatskoj.³⁴⁴⁹ Ispraćeni su do kontrolnog punkta u Potravlju i napustili su to područje za koje je bilo potrebno pisano odobrenje.³⁴⁵⁰

2529. **Marker Hansen** je izjavio da je 16. kolovoza 1995. PMEZ bio spriječen da prođe kroz grad Vrliku.³⁴⁵¹ Svjedok je odmah otišao do Čermaka u njegov ured kako bi se požalio zbog tog ograničenja. Promatračka misije Europske zajednice već se dva dana ranije Čermaku požalila u vezi s istim kontrolnim punktom i tom joj je prilikom obećana sloboda kretanja.³⁴⁵² Čermak je odmah nazvao MUP. Zamolio je da stupe u kontakt s civilnom policijom u Splitu i uspostave koordinaciju kako se takvi incidenti ubuduće ne bi događali i zatražio da PMEZ-u i međunarodnim organizacijama zajamče slobodu kretanja. Ograničenja u kretanju prestala su 17. kolovoza 1995.³⁴⁵³ Čermak je svjedoku rekao da će odgovorni policajac biti kažnjen, a da, ako PMEZ bude ponovno zaustavljen, nazovu njega ili izravno “ministarstvo”.³⁴⁵⁴ Ovo svjedočenje potkrijepio je **Hendriks** svojim svjedočenjem.³⁴⁵⁵

³⁴⁴⁸ P935 (Tjedna ocjena situacije PMEZ-a, 13. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁴⁹ D497 (Dopis kojim se dostavlja zapovijed o slobodi kretanja, s popratnom informacijom Ive Cipcija, 16. kolovoza 1995.); D498 (Informacija Ive Cipcija o prisustvu PMEZ-a na području Vrlike, 16. kolovoza 1995.).

³⁴⁵⁰ D497 (Dopis kojim se dostavlja zapovijed o slobodi kretanja, s popratnom informacijom Ive Cipcija, 16. kolovoza 1995.).

³⁴⁵¹ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 13-14; P2153 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁵² P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 27; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 14; P2153 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁵³ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3; P1285 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 24. travnja 2008.), par. 27; Stig Marker Hansen, T. 14967-14969; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 14; P2153 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁴⁵⁴ Stig Marker Hansen, T. 14967-14969; P1292 (Osobni dnevnik Stiga Markera Hansena), str. 14.

³⁴⁵⁵ P931 (Eric Hendriks, izjava svjedoka, 4. travnja 2008.), par. 26; Eric Hendriks, T. 9718-9719, 9723-9725; P937 (Tjedna ocjena situacije PMEZ-a, 20. kolovoza 1995.), str. 1; P957 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 17. kolovoza 1995.), str. 1. V. i P511 (Dnevno izvješće Tima N2 PMEZ-a, 18. kolovoza 1995.); D92 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 18. kolovoza 1995.), str. 4.

2530. Joško Morić je 17. kolovoza 1995. načelnicima policijskih uprava naložio da ne ograničavaju kretanje PMEUA, UNCIVPOL-a ili UNCRO-a jer, sukladno ocjenama načelnika policijskih uprava o općem stanju sigurnosti na oslobođenim područjima, više ne postoji potreba za ograničavanjem kretanja. Shodno tom nalogu, kretanje konvoja UNHCR-a valjalo je unaprijed najaviti, a policijske punktove uspostavljene na bivšim crtama razdvajanja zadržati radi kontrole vozila prilikom izlaska s područja bivših sektora.³⁴⁵⁶

2531. General Červenko je 21. kolovoza 1995. zapovjedniku Zbornog mjesta Knin i drugima izdao zapovijed da dostave podatke o lokaciji preostalih neprijateljskih skupina radi pretresa i čišćenja terena.³⁴⁵⁷ U razgovoru s tužiteljem Markač je izjavio da je nakon 21. kolovoza 1995. slao izvješća i Čermaku jer je Červenko Čermaka uključio na popis naslovnika.³⁴⁵⁸ Markač je rekao da je Čermaka trebalo obavještavati jer je on trebao informirati međunarodnu zajednicu o situaciji kako se ne bi ugrozila sigurnost njezinih predstavnika.³⁴⁵⁹ Čermak je 25. kolovoza 1995. Červenku odgovorio da je Zborno mjesto Knin u stalnoj koordinaciji sa ZP-om Split i da bi slanje istih izvješća predstavljalo dupliranje posla.³⁴⁶⁰ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da se 20. ili 21. kolovoza 1995. Markač sastao s njim u Kninu kako bi raspravili plan čišćenja područja Plavnog.³⁴⁶¹ Čermak je izjavio da su prisutni bili Marko Gojević i možda Sačić.³⁴⁶² Prema Čermakovim riječima, Markač je rasprostro kartu i pokazao područja koja je trebalo očistiti.³⁴⁶³ Markač je zamolio Čermaka da im, kada budu čistili područje Dinare, omogući da u njegovoj zgradi dobiju jednu ili dvije prostorije u kojima bi smjestili sustav veza za potrebe operacije.³⁴⁶⁴ Čermakovi časnici za vezu su potom dobili karte na kojima je bilo označeno gdje će se obavljati operacije i dali ih međunarodnoj zajednici.³⁴⁶⁵

2532. Na sastanku 29. kolovoza 1995. Čermak je obavijestio **Foranda** da će od 31. kolovoza 1995. na određenim područjima kretanje UNCRO-a biti ograničeno zbog

³⁴⁵⁶ D499 (Zapovijed o slobodi kretanja, s potpisom Joška Morića, 17. kolovoza 1995.).

³⁴⁵⁷ D561 (Zapovijed generala Červenka, 21. kolovoza 1995.).

³⁴⁵⁸ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 31-33.

³⁴⁵⁹ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 33.

³⁴⁶⁰ P1219 (Čermakov odgovor generalu Červenku slijedom zapovijedi, 25. kolovoza 1995.).

³⁴⁶¹ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 77-78.

³⁴⁶² P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 78-79.

³⁴⁶³ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 78-80, 83.

³⁴⁶⁴ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 80-81, 83-84, 119.

³⁴⁶⁵ P2532 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu optuženika, 7. lipnja 2004.), str. 86-87.

velikih operacija čišćenja koje se HV sprema poduzeti.³⁴⁶⁶ Zapovjedništvo UN-a u bivšem Sektoru Jug dobilo je 30. kolovoza 1995. od Čermaka pismo u kojem se kaže da će idućeg dana započeti dvodnevna operacija čišćenja terena od neprijateljskih vojnika na području sjeveroistočno od Knina i da će to područje biti zatvoreno za osoblje UN-a.³⁴⁶⁷ Forand je 30. kolovoza 1995. uputio Čermaku pismo kojim prosvjeduje protiv potencijalnog ograničenja kretanja koje će UNCRO omesti u njegovim zadacima promatranja.³⁴⁶⁸ Čermak je na to odgovorio pismom od 30. kolovoza 1995., u kojem Foranda obavještava da njegova namjera nije bila ograničiti UNCRO-u slobodu kretanja, nego je namjera Čermaka i drugih da se pobrinu za sigurnost međunarodnog osoblja.³⁴⁶⁹ Operacija je započela 31. kolovoza 1995.³⁴⁷⁰ Istoga dana Forand je izvijestio da se ponovno pojačava ograničenje kretanja osoblja UN-a i PMEZ-a. Dodao je da je najnovije objašnjenje za ta ograničenja borba protiv srpskih terorista, no ograničenja se odnose na područja iz kojih se do nedavno u tisku izvještavalo o zvjerstvima ili koja su nedavno gorjela.³⁴⁷¹ U pismu od 31. kolovoza 1995. Forand Čermaku piše da ga je jedan tim HRAT-a obavijestio kako je vidio da se iz šume na području kod Otrića u općini Gračac diže gusti dim, a to je upravo područje na kojem su hrvatske vlasti UN-u ograničile kretanje. Prema tom pismu, tim HRAT-a je vidio i pet kuća u plamenu u blizini Gračaca. Forand je napisao da ne razumije kako to da Čermakovi podređeni mogu tako učinkovito nadzirati svako kretanje, a da istodobno ne uspijevaju zaustaviti paljenje kuća i protjerivanje ljudi.³⁴⁷² U radio emisiji emitiranoj 1. rujna 1995. Alun Roberts je rekao da je UN zabrinut jer Specijalna policija i vojska provode ovu operaciju na području na kojem je UN bio očevidac podmetanja požara, što je trajalo oko tjedan dana i na kojem su pronađena tijela staraca

³⁴⁶⁶ Alain Forand, T. 4155; P379 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 30. kolovoza 1995.), str. 2; P380 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 31. kolovoza 1995.), str. 2; P408 (Izvješće UNCRO-a za Sektor Jug, 17:30 sati, 29. kolovoza 1995.), str. 2; P409 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Husseina Al-Alfija i Alaina Foranda održanog 29. kolovoza 1995. u Kninu), str. 3; D631 (Dnevno izvješće HRAT-a, 29. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁴⁶⁷ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 7; Mihail Jermolajev, T. 2345-2346; P134 (Izvješće UNMO-a za Sektor Jug, 11:00 sati, 31. kolovoza 1995.); P135 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 31. kolovoza 1995.), str. 7.

³⁴⁶⁸ Alain Forand, T. 4154-4155; P410 (Dopis Alaina Foranda u vezi s ograničenjem kretanja upućen Ivanu Čermaku, 30. kolovoza 1995.).

³⁴⁶⁹ Alain Forand, T. 4156; P411 (Dopis Ivana Čermaka u vezi s ograničenjem kretanja upućen Alainu Forandu, 30. kolovoza 1995.).

³⁴⁷⁰ P134 (Izvješće UNMO-a za Sektor Jug, 11:00 sati, 31. kolovoza 1995.); P135 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 31. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴⁷¹ Alain Forand, T. 4157-4158; P380 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 31. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁴⁷² Alain Forand, T. 4158-4159; D144 (Dopis Alaina Foranda upućen Ivanu Čermaku, 31. kolovoza 1995.).

ili na kojem je UN potvrdio istinitost izvješća o ubijenim starcima.³⁴⁷³ U pismu od 1. rujna 1995. Forand se Čermaku žali zbog ograničenja kretanja osoblju UNMO-a, UNCIVPOL-a i UNHCR-a na više lokacija.³⁴⁷⁴ Raspravno vijeće razmotrilo je i svjedočenja Hendriksa i Liboriusa, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.12 (Cičevac i Kaštel Žegarski), u vezi s korištenjem Čermakovog imena kako bi se izbjeglo ograničenje kretanja.

2533. Robert Fisk je 4. rujna 1995. izvijestio da bi tijekom njegovih obilaska područja između Knina i Strmice u kninskoj općini s timom HRAT-a svaki put kad bi zaustavili vozilo došle uniformirane osobe u automobilima hrvatske policije ili u civilnim automobilima koje bi stale i promatrale ih ili se raspitivale o razlozima njihova dolaska.³⁴⁷⁵ Isto se ponovilo i tijekom njegovog boravka u Kistanjama ili u Đevrskama u općini Kistanje, kojom prilikom je s njim bio i **Roberts**.³⁴⁷⁶ Vojna policija je 6. rujna 1995. na raskrižju kod Otrića u općini Gračac zaustavila Roberts a i jednog pripadnika HRAT-a dok su se kretali iz smjera Donjeg Lapca i optužila ih da dolaze s područja koje je “zabranjeno za UN”. Policija je od prevoditelja UN-a zatražila hrvatsku osobnu iskaznicu, a kada im je on nije mogao dati jer je još uvijek čekao da se riješi njegov zahtjev za hrvatsko državljanstvo, s čim je imao poteškoća, policija mu je zaprijetila da će ga idući put, kad ga zateknu bez dokumenata, uhititi. Kada je policiji potom predložena kopija sporazuma između Akashija i Šarinića, policajci su rekli da o tome ništa ne znaju i rekli su da za njih to ne važi dok im to ne kažu njihovi nadređeni.³⁴⁷⁷

2534. U zapisniku sa sastanka održanog 7. rujna 1995. stoji da je Blahna, Forandov zamjenik, upitao zašto HV zaustavlja UN-ova vozila koja ulaze u bazu UN-a i izlaze iz nje, a Čermak je obećao da će se s tim prestati.³⁴⁷⁸ U pismu od 8. rujna 1995. Blahna, potpisan kao vršitelj dužnosti zapovjednika Sektora Jug UNCRO-a, žali se Čermaku da hrvatska policija kod glavnog ulaza u bazu UN-a i dalje UNCRO-u ograničava kretanje.³⁴⁷⁹ U pismu od 9. rujna 1995. Forand Čermaku upućuje pritužbu zbog incidenta do kojeg je došlo 6. rujna 1995., kojom prilikom su vojnici HV-a ograničili

³⁴⁷³ P712 (Izvjeshće i intervju Aluna Roberts a za UN Radio, 1. rujna 1995.).

³⁴⁷⁴ P381 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 1. rujna 1995., s dopisima u privitku), str. 2-3.

³⁴⁷⁵ P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1.

³⁴⁷⁶ Alun Roberts, T. 6840; P686 (*The Independent*, 4. rujna 1995.), str. 1.

³⁴⁷⁷ P710 (Izvjeshće HRAT-a za Donji Lapac i Otrić, 6. rujna 1995.).

³⁴⁷⁸ D618 (Zapisnik sa sastanka Ivana Čermaka, Foranda i drugih održanog 7. rujna 1995.), str. 1, 4.

³⁴⁷⁹ P386 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. rujna 1995.), str. 2, 4.

kretanje pripadnika UNMO-a.³⁴⁸⁰ Pismom od 10. rujna 1995. Čermak odgovara na izvješća o ograničavanju kretanja osoblja UN-a i primjećuje da je kretanje ograničeno na područjima na kojima sigurnosni razlozi onemogućavaju pristup.³⁴⁸¹

2535. Gotovina je 13. rujna 1995. od Čermaka zatražio da ne izdaje dozvole za kretanje pripadnicima “međunarodnih vojno-političkih i humanitarnih organizacija kao što su EZ, UNMO i druge” na smjeru Srb – željeznička stanica Una i za prostor Bosansko Grahovo – Glamoč – Kupres “jer isti ostaju ratna zona do daljnjega”.³⁴⁸² Kada je tužitelj ovaj zahtjev pokazao Čermaku, on je izjavio da je njegov ured međunarodnim organizacijama dao informaciju da mogu ići u Srb u općini Donji Lapac, a kada su organizacije tražile da tamo odu, oni bi ih uputili na Gotovinu.³⁴⁸³ Vojna policija je 7. listopada 1995. u 10:00 sati zaustavila UNMO Knin i nije im dopustila da idu dalje usprkos Čermakovom dopuštenju, uz objašnjenje da je to ratno područje i da je za ulazak potrebno dopuštenje generala Gotovine.³⁴⁸⁴

2536. I naposljetku, Raspravnom vijeću je nekoliko svjedoka predočilo pregled ograničenja kretanja na predmetnom području i u predmetno vrijeme Optužnice. **Jermolajev** je izjavio da je od 10. kolovoza 1995. UNMO počeo ponovno patrolirati tim područjem.³⁴⁸⁵ Međutim, ograničenja slobode kretanja smanjivala su se postupno, tako da je tek početkom rujna UNMO raspolagao s dovoljno informacija da može ocijeniti situaciju na terenu.³⁴⁸⁶ Na nekom određenom području zapovjednici HV-a ili policije katkada bi ograničavali slobodu kretanja UNMO-a.³⁴⁸⁷ Do otprilike kraja prvog tjedna listopada 1995. UNMO je redovito izvještavao o ograničenjima kretanja koja su im nametali predstavnici hrvatskih vlasti.³⁴⁸⁸ U svim mjestima i na većim

³⁴⁸⁰ P386 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 9. rujna 1995.), str. 2, 5.

³⁴⁸¹ P397 (Dopis Ivana Čermaka upućen Alainu Forandu, 10. rujna 1995.).

³⁴⁸² D818 (Zahtjev Ante Gotovine upućen Ivanu Čermaku, 13. rujna 1995.).

³⁴⁸³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 119.

³⁴⁸⁴ P167 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. listopada 1995.), str. 4.

³⁴⁸⁵ Mihail Jermolajev, T. 2292, 2354; P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁸⁶ Mihail Jermolajev, T. 2292-2293, 2355.

³⁴⁸⁷ Mihail Jermolajev, T. 2356-2358, 2366; D148 (Tjedno izvješće UNCIVPOL-a, 09:30 sati, 18. rujna 1995.), str. 2.

³⁴⁸⁸ P112 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 8. kolovoza 1995.), str. 1, 3-4, 6-7; P113 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 00:20 sati, 10. kolovoza 1995.); P114 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. kolovoza 1995.), str. 3-5, 7-8; P115 (Ažurirano izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 15:10 sati, 10. kolovoza 1995.); P116 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 2-4; P117 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 12. kolovoza 1995.), str. 3-4; P118 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 13. kolovoza 1995.), str. 1; P119 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 21:00 sat, 14. kolovoza 1995.), str. 4, 6-7; P121 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 16. kolovoza 1995.), str. 4-6; P123 (Dnevno izvješće o

raskrižjima cestovnih pravaca nalazili su se kontrolni punktovi koje je držala hrvatska policija, VP ili vojska, gdje su civili morali pokazati osobne iskaznice.³⁴⁸⁹ Do 10. ili najkasnije 18. kolovoza 1995. sve kontrolne punktove na području Knina držala je hrvatska policija.³⁴⁹⁰ Osim toga, bilo je vrlo opasno ući u Krajinu sporednim cestama bez karte minskih polja.³⁴⁹¹ Jermolajev je izjavio da je u rujnu 1995. UNCIVPOL započeo sa zajedničkim ophodnjama s hrvatskom policijom.³⁴⁹² **Roberts** je izjavio da se sloboda kretanja UN-a s vremenom povećavala.³⁴⁹³ Međutim, prema Robertsovima riječima, hrvatska civilna ili vojna policija često su ograničavale punu slobodu kretanja UN-a i katkada su ga nadgledale.³⁴⁹⁴ Kao što je rekao Roberts, hrvatska vojna i Specijalna policija također su ograničavale kretanje nekih novinara kada bi oni odlazili na osjetljiva mjesta kako bi sa njih izvještavali. Međutim, prema Robertsovima izvješćima, novinari su se s vremenom mogli slobodnije kretati, osobito kad su bili u

situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 19. kolovoza 1995.), str. 5-6; P124 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 20. kolovoza 1995.), str. 5; P126 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 4-6; P127 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 25. kolovoza 1995.), str. 5; P128 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 26. kolovoza 1995.), str. 6-7; P129 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 27. kolovoza 1995.), str. 2-4; P130 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 28. kolovoza 1995.), str. 9; P135 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 31. kolovoza 1995.), str. 3-4, 7-8; P138 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 2. rujna 1995.), str. 6; P142 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 5. rujna 1995.), str. 6-7; P143 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 6. rujna 1995.), str. 4; P144 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. rujna 1995.), str. 7; P145 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 9. rujna 1995.), str. 6; P146 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 10. rujna 1995.), str. 3; P147 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 11. rujna 1995.), str. 3-4; P148 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 12. rujna 1995.), str. 8-9; P151 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 16. rujna 1995.), str. 8; P152 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 17. rujna 1995.), str. 3; P154 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 19. rujna 1995.), str. 5-6; P156 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 23. rujna 1995.), str. 5; P157 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 25. rujna 1995.), str. 4-5; P158 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 26. rujna 1995.), str. 7-8; P159 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 29. rujna 1995.), str. 5; P160 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 30. rujna 1995.), str. 3, 5; P165 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 4. listopada 1995.), str. 4; P166 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 5. listopada 1995.), str. 6; P167 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 7. listopada 1995.), str. 4; P168 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 9. listopada 1995.), str. 2-3; P169 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 20. listopada 1995.), str. 3-4; P170 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 31. listopada 1995.), str. 2-3.

³⁴⁸⁹ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 7; P136 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 20:00 sati, 1. rujna 1995.), str. 1.

³⁴⁹⁰ Mihail Jermolajev, T. 2358-2362.

³⁴⁹¹ P94 (Mihail Jermolajev, izjava svjedoka, 14. svibnja 2002.), str. 9; Mihail Jermolajev, T. 2345; P126 (Dnevno izvješće o situaciji UNMO-a za Sektor Jug, 19:00 sati, 24. kolovoza 1995.), str. 3-4.

³⁴⁹² Mihail Jermolajev, T. 2394, 2503.

³⁴⁹³ Alun Roberts, T. 6831.

³⁴⁹⁴ P678 (Alun Roberts, izjava svjedoka, 7. veljače 2008.), par. 23; Alun Roberts, T. 6882.

pratnji UN-a.³⁴⁹⁵ **Forand** je u svom svjedočenju rekao da je ograničenje kretanja UN-a u Sektoru Jug potrajalo do kraja kolovoza ili početka rujna 1995.³⁴⁹⁶ Forandu se činilo da su Čermakove ovlasti bile ograničene na Knin jer su izvan Knina osobe iz različitih organa njegovo osoblje zaustavljale i sprečavale mu prolaz, iako mu je Čermak dao službenu potvrdu s datumom od 11. kolovoza 1995. koja je pripadnicima UN-a trebala omogućiti neometano kretanje na cijelom području Sektora Jug.³⁴⁹⁷

2537. Raspravnom vijeću predočeni su i općeniti dokazi u vezi s međunarodnim promatračima koji su se pokušali poslužiti Čermakovim imenom, brojem telefona ili pismom kako bi riješili pitanje ograničenja kretanja na terenu. Raspravno vijeće čulo je u tom smislu svjedočenja nekoliko svjedoka iz PMEZ-a. **Markeru Hansenu** je lokalna policija rekla da mu je kretanje ograničeno zbog osobne sigurnosti i da bi, ako mu je Čermak zajamčio slobodu kretanja, morao sa sobom nositi njegovo pismo u kojem to stoji.³⁴⁹⁸ Svjedok je kazao da je ograničenje kretanja katkada bilo ukinuto nakon telefonskog razgovora s Čermakom, što se dogodilo u tri ili pet navrata nakon 16. kolovoza 1995.³⁴⁹⁹ **Hendriks** je posvjedočio da se nekoliko puta dogodilo da neki tim PMEZ-a bude zadržan na kontrolnom punktu i da bude pušten nakon što je nazvao Čermaka ili zaprijetio da će ga nazvati.³⁵⁰⁰ **Liborius** je izjavio da mu je Čermak osobno dao svoj telefonski broj kako bi ga PMEZ mogao nazvati u slučaju da se suoči s problemima u vezi sa slobodom kretanja.³⁵⁰¹ Liborius se često time koristio, što bi mu uvijek pomoglo da riješi svaki problem.³⁵⁰² Katkada, i to osobito krajem kolovoza 1995., i puka prijetnja da će nazvati Čermaka riješila bi probleme sa slobodom kretanja.³⁵⁰³ Kontrolne punktove držala je i vojna i civilna policija, no Čermakova

³⁴⁹⁵ Alun Roberts, T. 7124.

³⁴⁹⁶ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 17-18; Alain Forand, T. 4136-4137, 4317; P363 (Dnevno izvješće o situaciji UNCRO-a za Sektor Jug, 20:30 sati, 11. kolovoza 1995.), str. 2.

³⁴⁹⁷ P331 (Alain Forand, izjava svjedoka, 29. rujna 1997.), str. 15-18; Alain Forand, T. 4226-4227; P390 (Dopis Ivana Čermaka kojim se UN-u odobrava slobodno kretanje, upućen Alainu Forandu, 11. kolovoza 1995.).

³⁴⁹⁸ P1284 (Stig Marker Hansen, izjava svjedoka, 22. kolovoza 1997.), str. 3.

³⁴⁹⁹ Stig Marker Hansen, T. 14926; P1294 (Dnevno izvješće PMEZ-a, 15. rujna 1995.), str. 1.

³⁵⁰⁰ Eric Hendriks, T. 9712-9714, 9716.

³⁵⁰¹ P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 34; Søren Liborius, T. 8279-8280, 8633-8634, 8661.

³⁵⁰² P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 8, 12; P803 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 6. rujna 2008.), par. 31-32; Søren Liborius, T. 8280, 8633-8634, 8659, 8661, 8664-8665, 11226; P809 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 18. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁵⁰³ P801 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 12. listopada 2005.), str. 6, 12; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 34; P818 (Dnevno izvješće PMEZ-a Knin, 1. rujna 1995.), str. 1-2; D741 (Liboriusov dnevnik), str. 21-22.

intervencija razriješila bi probleme s oba organa.³⁵⁰⁴ Iskaznice koje su PMEZ-u omogućavale slobodu kretanja izdavale su vlasti u Zagrebu, a ne Čermak.³⁵⁰⁵

2538. Drugi međunarodni promatrači imali su manje uspjeha s Čermakovim pismom. **Philip Berikoff**, obavještajni časnik UN-a u Sektoru Jug, stacioniran u Kninu u razdoblju od 21. srpnja do 5. rujna 1995.,³⁵⁰⁶ kazao je da je imao pismo Ivana Čermaka upućeno Alainu Forandu kojim se potvrđuje sloboda kretanja za osoblje UN-a u Sektoru Jug.³⁵⁰⁷ Međutim, izjavio je da ono nije bilo od velike pomoći za ostvarivanje slobode kretanja na terenu.³⁵⁰⁸ Berikoff je više puta, na više različitih mjesta sretao bojnika Ivana Jurića, koji je katkada bio odjeven u uniformu vojne policije, a ponekad je nosio sivu jednodijelnu uniformu.³⁵⁰⁹ Berikoff je vidio da HV, VP i osobe u sivim jednodijelnim uniformama u cijelom Sektoru Jug spremno izvršavaju Jurićeve naloge.³⁵¹⁰ Berikoff je izjavio da je u mnogobrojnim prilikama zaustavljan na kontrolnim punktovima gdje bi ljudi prepoznali Čermakovo ime, no ne bi priznavali njegov autoritet, dok se činilo da se Jurićevo ime više poštuje.³⁵¹¹ Na temelju toga kako su ljudi reagirali na Jurićevo ime i njegovu prisutnost, s obzirom na bolje vozilo kojim se služio, činjenicu da je Jurić bio prisutan na mnogim mjestima i da mu je jednom rekao kako se sprema otići nekamo gdje je trebao uspostaviti neku vrstu organizacije, Berikoff je stekao dojam da je Jurić imao veće ovlasti od onih na koje bi upućivao njegov čin bojnika.³⁵¹² **Dangerfield** je u svojem iskazu rekao da se činilo da pismo s Čermakovim potpisom koje je jamčilo slobodu kretanja u cijelom Sektoru Jug

³⁵⁰⁴ P800 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 11. studenog 1997.), str. 5; P802 (Søren Liborius, izjava svjedoka, 20. lipnja 2008.), par. 37; P854 (Video-snimka selā u Sektoru Jug s Liboriusovim komentarima, 17.-20. svibnja 1997.), str. 3-8; Søren Liborius, T. 8280-8281, 8357, 8633-8634.

³⁵⁰⁵ Søren Liborius, T. 8663.

³⁵⁰⁶ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 1-2; P740 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 21. svibnja 1997.), str. 1, par. 1-2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), str. 1; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 1-2, 45; Philip Berikoff, T. 7589, 7655-7656, 7734-7735, 7759-7760, 7768, 7776, 7813, 7823; P748 (Berikoffov dnevnik, 17. srpnja – 6. rujna 1995.), str. 2, 16.

³⁵⁰⁷ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 2-3, 39; Philip Berikoff, T. 7788-7789, 7791.

³⁵⁰⁸ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7791-7792.

³⁵⁰⁹ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29-31; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7602-7603, 7613, 7791, 7807, 7827, 7835, 7838, 7860.

³⁵¹⁰ P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; P741 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 11. prosinca 2007.), par. 10; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29; D735 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 30. kolovoza 2008.), str. 2; Philip Berikoff, T. 7590, 7791, 7807, 7827, 7835, 7838.

³⁵¹¹ D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 29; Philip Berikoff, T. 7787, 7789, 7802, 7860.

³⁵¹² P739 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 24. kolovoza 1996.), str. 2; D284 (Philip Berikoff, izjava svjedoka, 26.-27. svibnja 1997.), str. 19, 29.

nije bilo od osobite vrijednosti jer, iako mu je u nekim situacijama omogućilo da prođe kontrolne punktove, u drugima tomu nije bilo tako.³⁵¹³ Kontrolne točke držali su vojnici HV-a, VP i civilna policija.³⁵¹⁴ Raspravno vijeće razmotrilo je i relevantni dio Cipcijevo svjedočenja, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.2.

2539. Dokazi ukazuju na to da su hrvatske vlasti sporazum između Akashija i Šarinića od 6. kolovoza 1995. (D28) primijenile tek djelomično i da se on na terenu nije u potpunosti poštovao. S tim u vezi Raspravno vijeće primjećuje da iz engleskog teksta odredbe 5. tog sporazuma jasno proizlazi da je zapravo na lokalnim zapovjednicima UNCRO-a bilo da procijene dozvoljava li sigurnosna situacija međunarodnim promatračima da vrše izviđanja. Usprkos tome, dokazi ne pokazuju da je njima bilo dopušteno ostvariti svoju nadležnost. Dokazi pokazuju da je Čermak 8. kolovoza 1995. pokušao UNCRO-u zajamčiti više slobode kretanja, no to se nije pokazalo učinkovitim. Dokazi ukazuju na to da je 9. i 10. kolovoza 1995. Čermak čekao da više vlasti odobre punu slobodu kretanja za UNCRO. Čermak je 11. kolovoza 1995. pisao Forandu, obavijestivši ga da jamči veću, iako ne potpunu slobodu kretanja na temelju sporazuma Akashija i Šarinića. Dokazi pokazuju da su se povremena ograničavanja kretanja ipak nastavila. Dokazi također ukazuju na to da su se i druge osobe osim Čermaka bavile pitanjima u vezi sa slobodom kretanja ili su za njih bile nadležne, a među njima su bili general Tolj, pukovnik Rebić, voditelj Ureda za UN i EZ pri Ministarstvu obrane brigadir Budimir Pleština, načelnik policije Čedo Romanić, načelnik policijske uprave Ivo Cipci i pomoćnik ministra za unutarnje poslove Joško Morić. Kada se Čermak 17. kolovoza 1995. suočio s pritužbom u vezi s ograničenjem kretanja za PMEZ, obratio se MUP-u kako bi riješio taj problem i iz dokaza proizlazi da je problem riješen. Krajem kolovoza 1995., nakon operacija pretrage i čišćenja terena koje je zapovjedio general Červenko, Čermak je zbog tih operacija Forandu najavio nova ograničenja kretanja. Međunarodni promatrači koji su se na terenu pokušali poslužiti Čermakovim imenom, telefonskim brojem ili pismom kako bi riješili probleme s ograničenjem kretanja imali su različita iskustva u vezi s tim koliko je to bilo učinkovito. Raspravno vijeće je razmotrilo Čermakove više ili manje proturječne izjave u pogledu značenja i učinka njegovih zapovijedi u vezi sa slobodom kretanja, iznijete tijekom razgovora s tužiteljem vođenih 1998. i 2001. Raspravno vijeće smatra da je te proturječnosti razumno tumačiti time što je u vremenu od 1998.

³⁵¹³ Roland Dangerfield, T. 7257, 7261-7262.

do 2001. Čermak shvatio kako mu nije u interesu previše naglašavati značaj tih zapovijedi, s tim da to ne mora nužno biti značajno za njegovu krivnju. Na temelju svega gore razmotrenog i iznesenih dokaza Raspravno vijeće zaključuje da je Čermakov utjecaj na slobodu kretanja međunarodnih promatrača bio ograničen i da je on svoj ograničeni utjecaj koristio za povećanje, a ne smanjenje slobode kretanja.

2540. Tužitelj je ustvrdio da u cijelom nizu incidenata postoji korelacija između zločina na terenu i ograničenja kretanja.³⁵¹⁵ U slučajevima u kojima Raspravno vijeće nije iznijelo nedvojbenu konstataciju o navodnom zločinu, Vijeće nije razmatralo ni navode o ograničenju kretanja koji su s tim djelom povezani. Što se pak tiče onih slučajeva u kojima Raspravno vijeće jest iznijelo zaključak o postojanju navodnog zločina, Raspravno vijeće je pažljivo razmotrilo dokaze na koje se poziva tužitelj u vezi s navodima o odgovarajućim ograničenjima kretanja povezanim sa zločinom. Raspravno vijeće zaključuje da su dokazi nedovoljni da bi se utvrdila jasna veza između počinjenih zločina i nametnutih ograničenja kretanja. Raspravno vijeće osim toga smatra da prikrivanje kaznenih djela nije jedino razumno tumačenje općih dokaza u vezi s ograničenjima kretanja, bez obzira na to jesu li takva ograničenja bila u skladu sa sporazumom Akashi-Šarinić. Uzimajući u obzir i to da je Čermak pokušavao ukinuti ograničenja kretanja, a ne nametnuti ih, Raspravno vijeće zaključuje da nije dokazano da je Čermak uz pomoć ograničavanja kretanja pokušavao prikriti zločine. Raspravno vijeće će dalje razmotriti navode iznesene u paragrafima 17(f), 19(c) i 19(e).

2541. Raspravno vijeće osvrnut će se na koncu na dokaze u vezi s Čermakovom ulogom u asanaciji ljudskih tijela. Prema Čermerinovom izvješću, dr. Brkić je nazvao 5. kolovoza 1995. u 19:17 sati i javio da on sa svojim ljudima ulazi prvi, sukladno dogovoru s potpredsjednikom Kostovićem.³⁵¹⁶ U razgovoru s tužiteljem Čermak je izjavio da je onog dana kada je stigao u Knin, tamo zatekao brigadira Brkića i zamolio ga da formira tim za asanaciju terena, te da je Brkić tim formirao i bio na njegovom čelu.³⁵¹⁷ Prema Čermakovim riječima, Brkić je bio odgovoran za prikupljanje i odlaganje tijela.³⁵¹⁸ Prema zapovijedi od 5. kolovoza 1995., Čermak je zapovjedio da

³⁵¹⁴ Roland Dangerfield, T. 7262.

³⁵¹⁵ Završni podnesak tužitelja, str. 148.

³⁵¹⁶ D603 (Čermerinovo izvješće podneseno ministru, 8. kolovoza 1995.), str. 1-2, 7.

³⁵¹⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 70-74, 76, 84; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111.

³⁵¹⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 104.

se pod zapovjedništvom Zbornog mjesta Knin formira Stožer za asanaciju terena, čiji će čelnik biti Kornelije Brkić.³⁵¹⁹ Čermak je izjavio da je tu zapovijed izdao u Kninu, no nakon upozorenja svojeg odvjetnika, rekao je da je datum na zapovijedi pogrešan budući da je tog on dana još uvijek bio u Zagrebu i da je točan datum 6. ili 7. kolovoza 1995.³⁵²⁰ Čermak je također rekao da je zapovijed napisao časnik za vezu, da ju je on osobno potpisao i da je na nju stavljen službeni pečat Zbornog mjesta Knin.³⁵²¹ Prema Čermakovim riječima, na području Knina pronađena su tijela poginulih.³⁵²² Čermak je izjavio da bi, kada bi pronašli neko tijelo, ostajali na licu mjesta dok ne bi došla policija i odradila kriminalističku obradu.³⁵²³ Čermak je izjavio da je Brkić u suradnji s kriminalističkom policijom identificirao tijela i da su on i drugi popise tih poginulih predali UNCRO-u i MOCK-u.³⁵²⁴ Izjavio je još da je policija fotografirala i označila brojevima one poginule koje nije uspjela identificirati i uzela im otiske prstiju i te podatke predala MOCK-u i UNCIVPOL-u, kao i drugim organizacijama koje su se za to zanimale.³⁵²⁵ Međunarodnom odboru Crvenog križa je rečeno da se u vezi sa svim ostalim obrati policiji.³⁵²⁶ Brkićev tim pokopao je tijela na kninskom groblju.³⁵²⁷ Čermak je rekao da je jednom otišao na kninsko groblje kako bi provjerio vijesti o postojanju masovne grobnice i ustanovio je da su tijela pokopana s pojedinačnim križevima.³⁵²⁸ Čermak je objasnio da su grobovi označeni brojem i oznakom 'NN' pripadali ljudima koji uza se nisu imali nikakvih identifikacijskih isprava.³⁵²⁹ Kako je izjavio Čermak, on je dobio izvješće o poslu koji je Brkić obavio u razdoblju od 5. do

³⁵¹⁹ P506 (Zapovijed Ivana Čermaka za osnivanje stožera za asanaciju terena, 5. kolovoza 1995.).

³⁵²⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 69-71. V. i D1737 (Branko Struk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 4, 9; Branko Struk, T. 23304-23305, 23309, 23334-23336.

³⁵²¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 69-70, 73.

³⁵²² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 84-85; D38 (Razgovor s Ivanom Čermakom objavljen u Večernjem listu, 11. kolovoza 1995.), str. 3.

³⁵²³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 83.

³⁵²⁴ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 77, 80-84; P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111.

³⁵²⁵ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 83;

P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 111-112.

³⁵²⁶ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 83.

³⁵²⁷ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 15, 77, 84-85, 105.

³⁵²⁸ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 78-79; P2572 (Izvješće o rezultatima izvida humane asanacije i uočenom nepropisnom postupanju na području Benkovca i Obrovca, s novinskim člankom u vezi s navodima UNCRO-a o nepropisno pokopanim leševima i popisom 252 leša u pritvku, 20. kolovoza 1995.), str. 5.

³⁵²⁹ P2526 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 17. ožujka 1998.), str. 112.

12. kolovoza 1995.³⁵³⁰ Prema Čermakovim riječima, Brkić je izvješća podnosio njemu i Ministarstvu obrane.³⁵³¹ Čermak je kazao da su i Civilna zaštita i veterinarska služba također obavljale asanaciju terena i da su oni i Brkićev tim jedni drugima pomagali.³⁵³² Kako je rekao Čermak, Brkićev tim radio je otprilike dva tjedna do mjesec dana prije no što je posao preuzela policija.³⁵³³ Tijekom kolovoza 1995. Čermak je izdao još zapovijedi u vezi s mjerama za asanaciju terena.³⁵³⁴

2542. Čemerin je 8. kolovoza 1995. izvijestio je da je koordinator za asanaciju u Kninu Damir Čičko zatražio da se Brkiću ograniči djelovanje, uz napomenu da je do njegovog (Čičkovog) dolaska sahranjivanje u organizaciji Policijske uprave zadarsko-kninske i u dogovoru s dr. Brkićem vršeno u skupnu raku.³⁵³⁵ Službi dežurstva VP Knin upućen je 11. kolovoza 1995. u 17:10 sati od “Mosora 91” u Golubiću zahtjev za čišćenje leševa i sanitarnu službu.³⁵³⁶ Dežurni je obavijestio Zborno mjesto Knin, no nije uspio dobiti doktora na telefon.³⁵³⁷

2543. Načelnik Uprave za zdravstvo Brkić pisao je načelniku Civilne zaštite Čemerinu da je po svojem dolasku u Knin 5. kolovoza 1995. vidio da su u samom Kninu djelomično uklonjeni leševi neprijateljskih vojnika, a vidio je i bager koji je iskopao poveliku rupu u kojoj se nalazilo nekoliko leševa, kao i nekoliko leševa oko groblja.³⁵³⁸ Brkić je u svojem pismu još napisao da, nakon što je izdao zapovijed ing. Ivanu Jeliću da se sa leševima mora postupati po Ženevskoj konvenciji, ujutro 7. kolovoza 1995. došao je na groblje i našao rupu zatrpanu. Pitao je tko je to učinio, no nije dobio odgovor. Ostao je na groblju i njegova ekipa je, zajedno s Civilnom zaštitom ponovno pokopala leševe pojedinačno, sukladno pravilima za asanaciju.³⁵³⁹

³⁵³⁰ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 71-74; D30 (Izvješće Kornelija Brkića o mjerama asanacije, podneseno Ivanu Čermaku, 12. kolovoza 1995.).

³⁵³¹ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 73, 76. V. i D1057 (Brkićevo izvješće podneseno Čermaku); D1059 (Brkićevo izvješće podneseno Čermaku, 12. kolovoza 1995.); D1060 (Razni dokumenti u vezi s asanacijom).

³⁵³² P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 74, 154.

³⁵³³ P2525 (Razgovor s Ivanom Čermakom u svojstvu osumnjičenika, 13. ožujka 2001.), str. 104-105.

³⁵³⁴ D609 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s lokacijama za odlaganje otpada, 10. kolovoza 1995.); D610 (Zapovijed Ivana Čermaka u vezi s mjerama animalne asanacije, 10. kolovoza 1995.).

³⁵³⁵ D603 (Čemerinovo izvješće podneseno ministru, 8. kolovoza 1995.), str. 1, 5-7.

³⁵³⁶ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unos od 11. kolovoza 1995.

³⁵³⁷ P886 (Knjiga dežurstva Združene satnije VP Knin, 11. kolovoza – 11. studenog 1995.), unos od 11. kolovoza 1995.

³⁵³⁸ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 8, 10, 13; Branko Sruk, T. 23314-23315, 23321, 23331-23334; P2653 (Izvješće Kornelija Brkića o asanaciji podneseno Damiru Čemerinu, 12. kolovoza 1995.), str. 1-2.

³⁵³⁹ P2653 (Izvješće Kornelija Brkića o asanaciji podneseno Damiru Čemerinu, 12. kolovoza 1995.), str. 2.

Načelnik Policijske uprave zadarsko-kninske Cetina obratio se 12. kolovoza 1995. pismom stožeru akcije Povratak. Izvijestio je da je po Brkićevoj zapovijedi 11. kolovoza 1995. na gradskom groblju u Kninu izvršen iskop leševa kako bi se na propisan način pokopala tijela koja su bila privremeno pokopana protivno propisima međunarodnog prava.³⁵⁴⁰ Sruk je u svom svjedočenju izjavio da Brkića nije vidio u Kninu prije 7. kolovoza 1995., da ga je sreo u nekoliko navrata, no da nikada nije s njim surađivao ni vidio njegova izvješća.³⁵⁴¹ **Normand Boucher**, načelnik UNCIVPOL-a za Sektor Jug od 30. travnja 1995. do 22. kolovoza 1995.,³⁵⁴² dobio je u jednoj prilici dopuštenje od Čede Romanića da uđe na groblje, nakon što je Čermak Romaniću prosljedio Boucherov zahtjev, no vojska ga je spriječila da uđe.³⁵⁴³

2544. **Branko Sruk**, načelnik Zdravstvene struke za Operativnu grupu Sinj od kraja 1994. godine i za Operativnu grupu Sjever najkasnije od kolovoza 1995.,³⁵⁴⁴ izjavio je da najmanje prva dva dana nakon operacije Oluja Čermak nije imao nikakvih ovlasti u vezi s asanacijom, a svoje mišljenje utemeljio je na činjenici da Čermaka nitko nije spomenuo s tim u vezi.³⁵⁴⁵ Čini se da Čermak nije znao da je Sruk bio podređen zapovjedniku Operativne grupe Sjever, a po strukovnoj liniji načelniku Zdravstvene struke ZP-a Split, budući da je smatrao da može izdati zapovijed Sruku i dvama članovima Srukovog tima, gospodinu Radoviću i gospođi Soldić.³⁵⁴⁶ Sruk je izjavio da Čermak osoblju za asanaciju nije mogao izdavati zapovijedi budući da su oni postupali po potpuno drugoj zapovjednoj liniji.³⁵⁴⁷ Sruk je uz to izjavio da Brkićeva izvješća, upućena (između ostalih) Čermaku nisu istinito prikazivala situaciju i nisu bila u skladu sa zapovjednim lancem budući da su asanaciju terena obavljali Civilna zaštita ili mješoviti timovi, da zapovjednici zbornih mjesta nisu bili u istoj liniji zapovijedanja

³⁵⁴⁰ P2652 (Dopis načelnika PU zadarsko-kninske, 12. kolovoza 1995.), str. 1.

³⁵⁴¹ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 8, 10, 13; Branko Sruk, T. 23314, 23334.

³⁵⁴² P1176 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 20. veljače 1996.), par. 1, 13; P1177 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 12. studenog 1999.), par. 5, 81; P1178 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 24. studenog 2008.), par. 51; D1217 (Normand Boucher, izjava svjedoka, 17. prosinca 2008.), par. 27; Normand Boucher, T. 14036, 14063-14064.

³⁵⁴³ Normand Boucher, T. 13990, 14052, 14075-14077; P1180 (Boucherov dopis u vezi s pristupom groblju upućen Čermaku, 11. kolovoza 1995.); P1181 (Čermakov dopis u vezi s pristupom groblju upućen Boucheru, 13. kolovoza 1995.).

³⁵⁴⁴ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), str. 1, par. 1-2; Branko Sruk, T. 23300, 23309.

³⁵⁴⁵ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 11-16; Branko Sruk, T. 23333, 23347, 23350.

³⁵⁴⁶ D1737 (Branko Sruk, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 2, 8-9; Branko Sruk, T. 23309, 23311, 23334-23336, 23340-23341, 23347, 23350.

³⁵⁴⁷ Branko Sruk, T. 23347-23349.

kao zapovjednici postrojbi, a Brkić nije imao nikakvih ovlasti niti podređenih djelatnika.³⁵⁴⁸ Sruku je rečeno da je između Brkića i Cicka, koji je rukovodio operacijom asanacije od 8. ili 9. kolovoza 1995., postojao sukob i Brkić je sa svojeg mjesta uklonjen 13. ili 14. kolovoza 1995., dok je još bio u Kninu.³⁵⁴⁹ **Zdravko Židovec**, pomoćnik ministra za unutarnje poslove zadužen za informacije, analitiku, protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu tijekom cijele 1995. godine, te član zapovjednog stožera akcije Povratak,³⁵⁵⁰ izjavio je da su jedini kontakti između Civilne zaštite i vojske bili redovni sastanci Ivana Čermaka s različitim službama u Kninu, na kojima se razgovaralo o temama kao što je čišćenje terena od streljiva te zbrinjavanje trulog mesa ostavljenog na tom području.³⁵⁵¹ Raspravno vijeće je u vezi s Brkićem razmotrilo i svjedočenje svjedoka 86, čiji se prikaz daje u poglavlju 6.4.6.

2545. Gore navedeni dokazi ukazuju na to da je Čermak bio uključen u postupak asanacije u Kninu i okolici, uključujući i asanaciju ljudskih ostataka. Što se tiče ovog drugog tipa asanacije, surađivao je s Kornelijem Brkićem, koji je u Knin stigao prije Čermaka i možda započeo s poslovima pokapanja prije no što se Čermak s njim sastao i izdao svoju zapovijed od 5. kolovoza 1995. S obzirom na konstataciju Raspravnog vijeća iz poglavlja 3.2 o datumu Čermakovog dolaska u Knin, ta je zapovijed morala biti antedatirana. Dokazi osim toga ukazuju na to da ulogu Kornelija Brkića nisu priznavale vlasti nadležne za asanaciju. U svakom slučaju, na temelju dokaza se ne može utvrditi da su bilo Brkić bilo Čermak asanaciju ljudskih ostataka koristili kao sredstvo za skrivanje kaznenih djela. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da nije dokazano da je Čermak provođenjem humane akcije pokušao prikriti kaznena djela.

2546. Zaključno, Raspravno vijeće konstatira da navodi iz paragrafa 17(f), 19(c) i 19(e) nisu dokazani, s iznimkom Čermakovih tvrdnji kojima je on obmanjivao međunarodnu zajednicu da se poduzimaju i/ili će se poduzeti aktivnosti kako bi se zaustavili zločini, te njegovog nijekanja i prikriivanja zločina počinjenih u Gruborima 25. kolovoza 1995.

³⁵⁴⁸ D1737 (Branko Sruck, izjava svjedoka, 7. listopada 2009.), par. 11-16; Branko Sruck, T. 23344, 23347, 23350, 23369-23370.

³⁵⁴⁹ Branko Sruck, T. 23337-23339, 23344-23346.

³⁵⁵⁰ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 6, 8; Zdravko Židovec, T. 19921.

³⁵⁵¹ D1570 (Zdravko Židovec, izjava svjedoka, 15. lipnja 2007.), par. 20.

6.4.8 Pravni zaključci u vezi s Čermakovom odgovornošću

2547. Raspravno vijeće će ispitati treba li Čermaka, s obzirom na gore iznijete činjenične konstatacije, smatrati odgovornim na temelju bilo kojeg od vidova odgovornosti za koje se on tereti u Optužnici. Raspravno vijeće primjećuje da je tužitelj u vezi s Čermakom odustao od odgovornosti na temelju naređivanja i planiranja.³⁵⁵² Tužitelj je osim toga u vezi s Čermakom – na temelju vida odgovornosti za poticanje, pomaganje i podržavanje i odgovornosti nadređenog – odustao i od sljedećih kaznenih djela u osnovi progona: granatiranja civila kao nehumanog djela; ubojstva; protupravnog napada na civile i civilne objekte; protupravnih zatočenja; i nestanaka.³⁵⁵³

2548. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na UZP. Vijeće podsjeća na svoju konstataciju iz poglavlja 6.2.7 u vezi s postojanjem UZP-a. S obzirom na svoje konstatacije iznesene gore u tekstu, kao i u poglavljima 4.5.4 i 6.2.6, Raspravno vijeće mora utvrditi predstavljaju li Čermakova uvjeravanja kojima je obmanjivao međunarodnu zajednicu da se poduzimaju i/ili da će biti poduzeti koraci za sprečavanje kaznenih djela, kao i njegovo nijekanje i prikrivanje zločina počinjenih u Gruborima 25. kolovoza 1995., značajan doprinos UZP-u. Uzimajući u obzir svoj zaključak da je cilj UZP-a bio trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili prijetnju silom, Raspravno vijeće konstatira da Čermakova obmanjujuća uvjeravanja nisu bila od tolike važnosti ili takve naravi da bi predstavljala doprinos UZP-u. Što se tiče Čermakovog nijekanja i prikrivanja zločina počinjenih u Gruborima, Raspravno vijeće konstatira da, s obzirom na zaključak o cilju UZP-a i prirodi Čermakovih djela, to ne predstavlja značajan doprinos UZP-u. Raspravno vijeće stoga ne mora razmatrati jesu li te radnje mogle predstavljati bilo koju vrstu doprinosa. Uzimajući isto tako u obzir činjenicu da Čermak nije bio na brijunskom sastanku i da nije sudjelovao u pripremi operacije Oluja, kao i s obzirom na nepostojanje dokaza o Čermakovoj namjeri da Srbi iz Krajine odu, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak imao stanje svijesti da valja izvršiti djela koja su bila sastavni dio cilja. I naposljetku, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano da je Čermak bio pripadnik UZP-a. Vijeće stoga zaključuje da Čermak nije odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao UZP.

³⁵⁵² Završni podnesak tužitelja, bilješka 858 (str. 103).

³⁵⁵³ Završni podnesak tužitelja, bilješka 859 (str. 103); T. 29129.

2549. Raspravno vijeće sada će se osvrnuti na odgovornost nadređenog. S obzirom na činjenične zaključke koje je Vijeće iznijelo u poglavljima 6.2.6 i 6.4.3, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak znao ili imao razloga da zna da se bilo tko od njegovih podređenih ili bilo tko drugi na službi u Zbornom mjestu Knin sprema počinuti neko kazneno djelo ili da ga je počinio. Shodno tomu nije dokazano da je Čermak propustio poduzeti nužne i razumne mjere kako bi spriječio ili kaznio kriminalno ponašanje. Raspravno vijeće stoga zaključuje da Čermak nije odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao odgovornost nadređenog.

2550. Sada će se Raspravno vijeće osvrnuti na počinjenje, poticanje i pomaganje i podržavanje. S obzirom na činjenične zaključke Vijeća iznesene u poglavlju 6.2.6 i posebno na to da je Čermak za zločine u Gruborima doznao nakon što su počinjeni, Raspravno vijeće konstatira da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak počinio zločine u Gruborima ili da je poticao njihovo izvršenje. Pomaganje i podržavanje moguće je i nakon što je počinjeno glavno kazneno djelo. Vijeću nisu predloženi dokazi koji bi dopustili zaključak da je Čermakovo ponašanje *ex post facto* imalo značajan učinak na počinjenje djela ubijanja. S obzirom, također, na nedostatak bilo kakvih dokaza o tome da je Čermak znao da njegova djela i propusti pomažu izvršenju zločina u Gruborima, Vijeće zaključuje da nije dokazano izvan razumne sumnje da je Čermak pomagao i podržavao zločine počinjene u Gruborima.³⁵⁵⁴ I konačno, Raspravno vijeće zaključuje da nije izvan razumne sumnje dokazano da je Čermak počinio, poticao ili pomagao i podržavao ijedno od kaznenih djela za koja se tereti u Optužnici.

2551. Zaključno, Raspravno vijeće Čermaka oslobađa svih optužbi navedenih protiv njega u Optužnici.

³⁵⁵⁴ U mnogim nacionalnim pravnim sistemima usvojeni su zakoni po kojima se kažnjava sudioništvo *ex post facto*, koje se sastoji u sprečavanju otkrivanja djela ili osujećivanju istrage i kaznenog progona. Međutim, pogrešno je tumačenje da se u Optužnici tereti za odgovornost po toj osnovi. Osim toga, takva djela ne spadaju u doseg članaka 2-5 i 7(1) Statuta Međunarodnog suda i Međunarodni sud stoga nad njima nema nadležnost.

6.5 Odgovornost Mladena Markača

6.5.1 Uvod

2552. Raspravno vijeće je u vezi s navodima o doprinosu Mladena Markača UZP-u posebno uzelo u obzir paragrafe 17 i 20 Optužnice. Vijeće je osim toga uzelo u obzir i to da se u materijalnom smislu dijelovi tih paragrafa preklapaju u opisu istog ponašanja o kojem se iznose navodi. Shodno tomu Raspravno vijeće je rekonstruiralo ponašanje za koje se Markač tereti na način koji slijedi dolje u tekstu.

6.5.2 Markačevo zapovijedanje Specijalnom policijom

2553. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio sudjelovanjem u planiranju i pripremanju operativne upotrebe Specijalne policije i pridodanih raketno-topničkih postrojbi HV-a u operaciji Oluja i drugim operacijama i/ili akcijama koje su u vezi s operacijom Oluja kontinuirano vršene na tom području i svojim zapovijedanjem Specijalnom policijom i pridodanim raketno-topničkim postrojbama tijekom cijele operacije Oluja i s njom povezanih operacija, kao i izdavanjem zapovijedi tim postrojbama.³⁵⁵⁵

2554. Raspravno vijeće podsjeća na svoje konstatacije iz poglavlja 3.3 i na dokaze čiji se prikaz u tom poglavlju daje. Raspravno vijeće podsjeća napose na svoj zaključak da je u razdoblju na koje se odnosi Optužnica Markač bio pomoćnik ministra unutarnjih poslova nadležan za Specijalnu policiju i operativni zapovjednik Skupnih snaga Specijalne policije, kojima je zapovijedao tijekom operacije Oluja i cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica. S obzirom na dužnost koju je obnašao, Markač je zapovijedao i raketno-topničkim sredstvima Skupnih snaga Specijalne policije, među ostalim i dijelom TS 5 HV-a koja je bila podređena Stožeru skupnih snaga Specijalne

³⁵⁵⁵ Optužnica, par. 17(a): osnovali i organizirali, zapovijedali, naređivali, upravljali, omogućavali, sudjelovali, podržavali, održavali i/ili rukovodili HV-om, vojnom policijom, Specijalnom policijom, obavještajnim, sigurnosnim i drugim snagama, putem kojih su provodili i realizirali ciljeve udruženog zločinačkog pothvata i preko kojih su počinili razna kaznena djela, kao što su prisilno premještanje i deportacija, pljačkanje i uništavanje imovine, ubojstva i nečovječno postupanje, za koja se optuženi terete u ovoj Spojenoj optužnici; Optužnica, par. 20(a): sudjelovao u planiranju i pripremi operativne uporabe Specijalne policije i pridodanih raketno-topničkih postrojbi HV-a u operaciji "Oluja" i drugim operacijama i/ili akcijama koje su u vezi s njom kontinuirano vršene na tom području, i to najkasnije od srpnja 1995. pa do početka kolovoza 1995. godine; Optužnica, par. 20(b): zapovijedao Specijalnoj policiji i pridodanim raketno-topničkim postrojbama HV-a u operaciji "Oluja" da izvrše tu operaciju najkasnije od srpnja do približno 9. kolovoza 1995.; Optužnica, par. 20(c): zapovijedao Specijalnoj policiji da kontinuirano vrši operacije i/ili akcije na tom području najkasnije od 10. kolovoza pa do 30. rujna 1995.

policije u operaciji Oluja. Raspravno vijeće također je pregledalo i opsežne dokaze koji potvrđuju da je Markač Skupnim snagama Specijalne policije izdavao zapovijedi tijekom operacije Oluja, kao i tijekom s njom povezanih operacija pretresa terena po njezinom završetku.

2555. Prema analizi sudjelovanja Skupnih snaga Specijalne policije u operaciji Oluja, načelnik topništva, djelujući po Markačevoj zapovijedi, izdao je 4. kolovoza 1995. u 5:15 sati zapovijed za izvršenje raketno-topničkog udara po unaprijed utvrđenim ciljevima na neprijateljskoj crti obrane, kao i po ciljevima u dubini.³⁵⁵⁶ U vezi s topništvom Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Marka Rajčića, čiji se prikaz daje u poglavlju 3.1.1.

2556. Raspravno vijeće je uz to pregledalo i dokaze koji se sastoje od niza izvješća izdanih u razdoblju od 21. kolovoza 1995. do 9. listopada 1995., a koji potvrđuju da je Markač planirao i koordinirao aktivnosti Specijalne policije tijekom operacija pretresa terena provedenih nakon operacije Oluja i da je tim aktivnostima upravljao.³⁵⁵⁷

2557. Prema riječima jednog broja svjedoka, prije početka operacije Oluja Markač je zapovjednike upozorio na važnost poštovanja ratnog prava, upoznao ih s načinom postupanja s ratnim zarobljenicima, civilima i civilnom imovinom i posebno naglasio da se ne smije otvarati vatra na baze UNPROFOR-a.³⁵⁵⁸ Prema dobivenim uputama, o civilima je trebalo obavijestiti Stožer skupnih snaga, koji ih je potom trebao predati civilnoj policiji ili civilnim vlastima.³⁵⁵⁹ Dijeljene su i knjižice sa Ženevskim konvencijama.³⁵⁶⁰

³⁵⁵⁶ P614 (Analiza sudjelovanja Specijalne policije u operaciji Oluja, 26. studenog 2001.), str. 6.

³⁵⁵⁷ V. npr. D2109 (Sačićevo izvješće Markaču, te Markačevo izvješće načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 21. kolovoza 1995., oba datirana 21. kolovoza 1995.); D2114 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 1. rujna 1995.); D2115 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 2. rujna 1995.), str. 1; D2131 (Obavijest o planiranim aktivnostima Skupnih snaga Specijalne policije za 22. rujna 1995., 21. rujna 1995.); D2134 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 22. rujna 1995., 23. rujna 1995.), str. 1; D2145 (Markačevo izvješće podneseno načelniku stožera HV-a o izvršenoj zadaći za 9. listopada 1995., 9. listopada 1995.), str. 1.

³⁵⁵⁸ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 2; Dražen Vitez, T. 25974, 26068-26069; P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 32; Zdravko Janić, T. 6264; D533 (Ilustrirana brošura MOCK-a); D1910 (Ivan Herman, izjava svjedoka, 18. svibnja 2009.), par. 5; Ivan Herman, T. 26441; D1830 (Davorin Pavlović, izjava svjedoka, 11. svibnja 2009.), par. 10-11; Davorin Pavlović, T. 25240-25241, 25247-25249, 25252-25253, 25275-25276, 25283-25286, 25293, 25314.

³⁵⁵⁹ D1893 (Dražen Vitez, izjava svjedoka, 12. svibnja 2009.), par. 3.

³⁵⁶⁰ P552 (Zdravko Janić, izjava svjedoka, 14. siječnja 2004.), par. 32; Zdravko Janić, T. 6264; D533 (Ilustrirana brošura MOCK-a).

2558. Što se tiče Markačevih uputa njegovim podređenima u vezi s poštovanjem ratnog prava, Raspravno vijeće je razmotrilo i svjedočenje Josipa Turkalja, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.5, kao i svjedočenje Željka Sačića, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.2.7.

2559. Uz gore navedene dokaze Raspravno vijeće je pregledalo i donijelo konstatacije u vezi s dokazima relevantnim za navode o Markačevoj kaznenoj odgovornosti, koji se iznose na drugim mjestima u tekstu presude. Konkretno, u vezi s ulogom Specijalne policije u protupravnom napadu na civile i civilne objekte u Gračacu Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 4.4.5. Što se pak tiče Markačevog sudjelovanja na brijunskom sastanku Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 6.2.2.

2560. Na temelju gorenavedenog Raspravno vijeće zaključuje da je Markač sudjelovao u planiranju i pripremanju operativne upotrebe Skupnih snaga Specijalne policije i pridodanih raketno-topničkih postrojbi HV-a u operaciji Oluja, te da je uz to sudjelovao i u planiranju i pripremanju operacija izvršenih nakon operacije Oluja.

2561. Raspravno vijeće također zaključuje da je Markač tijekom cijele operacije Oluja izdavao naredbe i zapovijedi Skupnim snagama Specijalne policije i pridodanim raketno-topničkim postrojbama HV-a. Budući da je Raspravno vijeće u poglavlju 4.4.5 konstatiralo da su te snage 5. kolovoza 1995. izvršile granatiranje Gračaca, Vijeće zaključuje da je Markač također izdao zapovijed za granatiranje Gračaca. Osim toga, s obzirom na izvješća o operacijama pretresa terena, razmotrenim u poglavlju 3.3, Raspravno vijeće zaključuje da je Markač zapovijedao Specijalnom policijom tijekom operacija pretresa terena nakon operacije Oluja i tijekom cijelog razdoblja na koje se odnosi Optužnica.

6.5.3 Stvaranje i podržavanje diskriminatorne politike protiv Srba

2562. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio stvaranjem hrvatskih političkih smjernica ili time što ih je podržao, a na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela protiv osoba srpske nacionalnosti.³⁵⁶¹

³⁵⁶¹ Optužnica, par. 17(b): inicirali, zagovarali, planirali, pripremali, sudjelovali, podržavali i/ili potpomagali stvaranje, formuliranje, širenje i/ili provođenje hrvatskih političkih, državnih i/ili vojnih smjernica, programa, planova, uredbi, odluka, propisa, strategija ili taktika na temelju kojih ili putem kojih su vršena razna djela usmjerena protiv Srba ili na njihovu štetu, kao što je lišavanje Srba

2563. Što se tiče Markača, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(b) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.5.4 Širenje informacija s namjerom da se Srbi navedu na odlazak

2564. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio podržavanjem širenja (lažnih) informacija i propagande među Srbima iz Krajine i/ili sudjelovanjem u tome, a s namjerom da se njih navede na napuštanje tog područja.³⁵⁶²

2565. Što se tiče Markača, Raspravnom vijeću nisu predloženi dokazi ili su mu predloženi nedovoljni dokazi u prilog navoda iz paragrafa 17(c) Optužnice. Raspravno vijeće stoga zaključuje da ti navodi nisu dokazani.

6.5.5 Toleriranje i umanjivanje zločina koje su podređeni počinili nad Srbima ili propust da se ti zločini spriječe ili kazne

2566. Prema navodima iz Optužnice, Mladen Markač je UZP-u doprinio potpomaganjem ili toleriranjem počinjenja zločina nad Srbima, sudjelovanjem, potpomaganjem, omogućavanjem i podržavanjem pokušaja da se ta djela prikriju i umanje te propustom da se takva djela prijave nadležnim vlastima, kao i propustom da svoje podređene spriječi u počinjenju djela ili da ih zbog njihovog počinjenja kazni.³⁵⁶³

njihovih temeljnih ljudskih prava, njihovih domova, imovine i/ili humanitarne pomoći u sklopu udruženog zločinačkog pothvata.

³⁵⁶² Optužnica, par. 17(c): poticali, podržavali, potpomagali, omogućavali i/ili sudjelovali u širenju informacija, dezinformacija i propagande među Srbima iz Krajine s namjerom da ih navedu na napuštanje tog područja.

³⁵⁶³ Optužnica, par. 17(d): promicali, poticali, omogućavali, potpomagali i/ili tolerirali počinjenje nasilnih djela nad Srbima i stvaranje atmosfere straha među Srbima koji su ostali; Optužnica, par. 17(e) promicali, poticali, dozvoljavali, potpomagali i tolerirali počinjenje kaznenih djela nad Srbima time što nisu podnosili kaznene prijave i/ili poduzimali istrage o kaznenim djelima ili navodima o kaznenim djelima počinjenim nad Srbima, nisu provjeravali jesu li u vezi s takvim navodima i/ili istragama poduzeti koraci, i/ili izricali kazne ili stegovne mjere podređenom ljudstvu i drugima u hrvatskim organima ili snagama nad kojima su imali stvarnu kontrolu za kaznena djela počinjena nad Srbima; Optužnica, par. 17(f) sudjelovali, potpomagali, omogućavali ili podržavali pokušaje da se kaznena djela koja su nad Srbima počinile hrvatske vlasti i snage poreknu, prikriju i/ili umanje, između ostalog, davanjem lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija međunarodnim organizacijama, promatračima, istražiteljima i javnosti; Optužnica, par. 20(d) dozvoljavao i poricao kažnjive radnje koje su bile u tijeku i/ili umanjivao njihov značaj te, u okviru toga, između ostalog, sudjelovao u pružanju lažnih, nepotpunih ili obmanjujućih informacija o počinjenim kaznenim djelima, znajući da su u tijeku rasprostranjeno uništavanje i pljačka imovine srpskih civila, kao i protupravno ubijanje i nečovječno postupanje prema Srbima iz Krajine; Optužnica, par. 20(e) nije

2567. U razgovoru s tužiteljem Markač je izjavio da su on i ministar unutarnjih poslova u odabiru ljudi za operacije posebno nastojali uključiti postrojbe koje nisu bile s terena što ih je trebalo pretresti kako bi se izbjegli osvetnički porivi protiv ljudi koje su pripadnici postrojbi eventualno poznavali i da bi se tako izbjegli mogući sukobi.³⁵⁶⁴

2568. Raspravno vijeće je također razmotrilo i Janičevo svjedočenje, čiji se prikaz daje u poglavlju 4.4.7, u vezi s Markačevim znanjem o djelima počinjenim u Donjem Lapcu.

2569. Raspravno vijeće podsjeća na konstataciju većine u Vijeću iz poglavlja 4.2.7 (Grad Gračac) da je Specijalna policija u razdoblju od poslijepodneva 5. kolovoza 1995. do 6. kolovoza 1995. u 10:30 sati sudjelovala u razaranju značajnog dijela Gračaca. Raspravno vijeće također podsjeća na svoju konstataciju da je Specijalna policija 8. kolovoza 1995. sudjelovala u pljačkanju srpske imovine u Gračacu. Vijeće nadalje podsjeća na konstataciju iz poglavlja 4.2.4 (Grad Donji Lapac) da je Specijalna policija kasno poslijepodne 7. kolovoza i 8. kolovoza 1995. razorila značajan dio Donjeg Lapca. S tim u vezi Vijeće također podsjeća i na svoje konstatacije iz istih poglavlja da je 5. kolovoza 1995. Markač ušao u Gračac, gdje je ostao do jutra 6. kolovoza 1995., a da je rano poslijepodne 7. kolovoza 1995. sa svojim snagama ušao u Donji Lapac. Raspravno vijeće osim toga podsjeća na konstataciju iz poglavlja 6.2.6 da je Markač u vezi s incidentima u Gruborima i Ramljanima izmišljao priče o teroristima kako bi prikrilo zločine i da je slao lažna izvješća Červenku, kao i da u vezi s tim incidentima nije pokrenuo nikakvu istragu.

2570. Raspravno vijeće također podsjeća na konstataciju iz poglavlja 3.3 da je Markač ako je dobivao informacije u vezi s kaznenim djelima koje su navodno činili pripadnici Specijalne policije, bio obvezan te informacije proslijediti kriminalističkoj policiji radi daljnje istrage, a mogao je i zatražiti suspendiranje nekog pripadnika Specijalne policije s dužnosti. Osim toga Vijeće podsjeća i na svoju konstataciju iz poglavlja 3.3 da je Markač tijekom operacija pretresa redovito od svojih podređenih dobivao informacije o razvoju situacije na terenu.

2571. Što se tiče Gračaca, budući da je Markač bio prisutan u gradu u isto vrijeme dok je Specijalna policija sudjelovala u razaranju značajnog dijela grada, Raspravno vijeće

uspostavio ni održavao red, mir i stegu među svojim podređenima, sprečavao kaznena djela počinjena nad Srbima iz Krajine niti kažnjavao njihovo počinjenje.

³⁵⁶⁴ P2531 (Razgovor s Markačem u svojstvu optuženika, 8. lipnja 2004.), str. 58-59.

konstatira da je jedini razumni zaključak da je Markač za to morao znati i stoga zaključuje da je Markač znao da su njegovi podređeni u razdoblju od 5. do 6. kolovoza 1995. palili i na druge načine uništavali kuće u Gračacu.

2572. Stranke u postupku nisu ukazale ni na kakve dokaze, niti je Vijeće utvrdilo postojanje dokaza, koji bi ukazivali na to da je Markač poduzeo ikakve korake, bilo u vrijeme svojeg boravka u Gračacu, bilo u nekom drugom trenutku, da zaustavi razaranje ili pljačku, da utvrdi tko je među njegovim podređenima odgovoran za te zločine ili da ih kazni, odnosno prijavi. U dokaznom predmetu P614, detaljnoj analizi sudjelovanja Specijalne policije u operaciji Oluja iz sata u sat, ne spominju se nikakve aktivnosti 6. kolovoza 1995. koje bi bile usmjerene na identifikaciju počinitelja tih djela ili sprečavanje budućih zločina. Osim toga, nepuna dva dana nakon događaja u Gračacu pripadnici Skupnih snaga Specijalne policije ponovno su palili, uništavali i pljačkali imovinu krajinskih Srba u Donjem Lapcu. Shodno tomu i s obzirom na Markačev položaj i ovlasti Raspravno vijeće zaključuje da Markač nije poduzeo nikakve korake da spriječi zločine, odnosno nije izvijestio niti kaznio za zločine koje su njegovi podređeni počinili 5. i 6. kolovoza 1995. u Gračacu.

2573. Što se tiče Donjeg Lapca, na temelju dokaza ne može se utvrditi da je Markač bio u gradu dok su njegovi podređeni činili zločine. Međutim, Raspravno vijeće je uzelo u obzir svoju konstataciju da je Markač znao da su njegovi podređeni 5. i 6. kolovoza 1995. počinili zločine u Gračacu i stoga je bio upozoren na mogućnost da bi njegovi podređeni mogli ponovno počiniti zločine. Drugo, Vijeće je razmotrilo razmjere razaranja u Donjem Lapcu, koje nije bilo ograničeno tek na određeni broj zgrada, nego je zahvatilo značajan dio grada. Treće, Raspravno vijeće je u obzir uzelo svjedočenje Sačića, koji je – iako uz stanovito oklijevanje – izjavio da mu je netko 9. kolovoza 1995. rekao da Donji Lapac gori.³⁵⁶⁵ Kao što je utvrđeno u poglavlju 3.3, Markač je bio operativni zapovjednik i u tom je svojstvu od svojih podređenih, uključujući i Sačića, dobivao redovite informacije o razvoju situacije na terenu. Iz Repincevog svjedočenja proizlazi da su potencijalni problemi na terenu bili od posebnog interesa za Markača budući da je on bio obvezan u svoja izvješća Červenku uključiti sve probleme koji bi se pojavili.³⁵⁶⁶ Raspravno vijeće smatra da je jedini razumni zaključak da je Markač za razaranje i pljačku u Donjem Lapcu doznao u

³⁵⁶⁵ V. poglavlje 4.2.4 (Grad Donji Lapac).

³⁵⁶⁶ V. poglavlje 3.3.

danima odmah nakon što su ta djela počinjena. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da je Markač znao da se u Donjem Lapcu vrši razaranje i pljačka dok su njegovi vojnici bili u gradu ili na rubovima grada.³⁵⁶⁷

2574. Međutim, usprkos upletenosti pripadnika Specijalne policije u počinjenje iste vrste djela u Gračacu 5. i 6. kolovoza 1995., Raspravno vijeće nije utvrdilo postojanje ikakvih dokaza, niti su na njih uputile stranke u postupku, koji bi pokazali da je Markač bilo što poduzeo ili učinio ikakav napor da utvrdi je li itko od njegovih podređenih bio odgovoran i za zločine počinjene u Donjem Lapcu 7. i 8. kolovoza 1995. Naprotiv, kao što je razmotreno u poglavlju 4.2.4 (Grad Donji Lapac), Sačić je u svojem iskazu rekao da, koliko on zna, nikakva istraga nije pokrenuta u vezi s paleži u Donjem Lapcu. Shodno tomu Raspravno vijeće zaključuje da Markač nije poduzeo nikakve mjere da utvrdi je li itko od njegovih podređenih bio upleten u počinjenje kaznenih djela niti je poduzeo ikakve korake da spriječi počinjenje sličnih zločina u budućnosti.

2575. Što se tiče ubojstava koja su 7. kolovoza 1995. počinili pripadnici Specijalne policije u Oraovcu, u općini Donji Lapac, Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 4.1.4 (Marko Ilić i drugi – prilog, br. 10).

2576. U vezi s Markačevom ulogom u odnosu na zločine počinjene 25. i 26. kolovoza 1995. u Gruborima i Ramljanima Raspravno vijeće podsjeća na dokaze i konstatacije iz poglavlja 6.2.6.

2577. Raspravno vijeće je razmotrilo dokaze prema kojima je Markač izdao upute prije početka operacije Oluja u vezi s potrebom poštovanja ratnog prava i pravičnog postupanja s civilima. Raspravno vijeće je uzelo u obzir i dokazni predmet D530, prema kojem je Markač 3. listopada 1995. naložio istragu zbog sumnje da su 17. rujna 1995. pripadnici Specijalne policije u jednoj civilnoj kući u Podkokirni, u općini Gračac, podmetnuli požar. Međutim, s obzirom na konstatacije Vijeća o Markačevoj ulozi u vezi s kaznenim djelima koja su izvršili pripadnici Specijalne policije u Gračacu, Donjem Lapcu, Gruborima i Ramljanima, jedna općenita uputa o poštovanju zakona i jedan izolirani nalog za pokretanje istrage zbog sumnje da su pripadnici

³⁵⁶⁷ Raspravno vijeće uzelo je u obzir i Janićevo izvješće s početka listopada 1995. (D556), upućeno Sačiću, s informacijama o paleži u Donjem Lapcu 7. kolovoza 1995. Međutim, budući da izvješće nosi datum nakon predmetnog vremena Optužnice, na njegovom se temelju ne može utvrditi da je Markač te informacije dobio tijekom predmetnog vremena Optužnice.

Specijalne policije podmetnuli požar ne igraju odlučujuću ulogu u ocjeni navoda o Markačevoj kaznenoj odgovornosti.

6.5.6 Pravni zaključci u vezi s Markačevom odgovornošću

2578. Raspravno vijeće će ispitati treba li Markača, s obzirom na gore iznijete činjenične konstatacije Raspravnog vijeća, smatrati odgovornim na temelju bilo kojeg od vidova odgovornosti za koje se on tereti u Optužnici. Raspravno vijeće primjećuje da je tužitelj u vezi s Markačem odustao od optužbi za okrutno postupanje i nehumana djela, i to za sve vidove odgovornosti osim počinjenja, uključujući i UZP.³⁵⁶⁸ Tužitelj je osim toga u vezi s Markačem – na temelju vidova odgovornosti naređivanja, planiranja, poticanja, pomaganja i podržavanja i odgovornosti nadređenog – odustao i od sljedećih kaznenih djela u osnovi progona: svih oblika nehumanih djela i okrutnog postupanja osim onih izvršenih granatiranjem civila; nametanja ograničavajućih i diskriminatornih mjera, uključujući nametanje diskriminatornih zakona; diskriminatorne eksproprijacije imovine; protupravnog zatočenja; i nestanaka.³⁵⁶⁹

2579. Raspravno vijeće prvo će se osvrnuti na UZP. Vijeće podsjeća na svoje konstatacije u poglavlju 6.2.7 da je postojao UZP s ciljem trajnog uklanjanja srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili prijetnju silom, što je predstavljalo i uključivalo progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte i diskriminatorne i restriktivne mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Sada će se Vijeće baviti pitanjem jesu li Markačeva djela i ponašanje u značajnoj mjeri doprinijeli UZP-u.

2580. Raspravno vijeće razmotrilo je Markačevo sudjelovanje na brijunskom sastanku (v. poglavlje 6.2.2) u vezi s planiranjem i pripremom operacije Oluja. Pritom je Vijeće imalo na umu da je Markač obnašao dužnost pomoćnika ministra unutarnjih poslova, zaduženog za Specijalnu policiju, i da je bio operativni zapovjednik Skupnih snaga Specijalne policije. Vijeće podsjeća na svoj zaključak iz poglavlja 5.8.2(i) da je granatiranje Gračaca koje je HV izvršio 4. i 5. kolovoza 1995. predstavljalo protupravni napad na civile i civilne objekte. Osim toga Vijeće je uzelo u obzir i to da je Markač tijekom cijele operacije Oluja izdavao naređenja i zapovijedao topničkim

³⁵⁶⁸ Završni podnesak tužitelja, 16. srpnja 2010., bilješka 1404 (str. 157).

³⁵⁶⁹ Završni podnesak tužitelja, 16. srpnja 2010., bilješka 1403 (str. 157); T. 29184.

jedinicama HV-a pridodanim Skupnim snagama Specijalne policije i da je naredio granatiranje Gračaca (v. poglavlje 6.5.2). Što se tiče protupravnog napada na civile i civilne objekte u Gračacu, Raspravno vijeće podsjeća i na svoje konstatacije iz poglavlja 5.4.2 da su ti napadi bili uzrok prisilnog raseljavanja ljudi iz tog grada 4. i 5. kolovoza 1995.

2581. Raspravno vijeće podsjeća na svoju konstataciju gore u tekstu da Markač nije poduzeo korake da spriječi djela koja su njegovi podređeni počinili 5. i 6. kolovoza 1995. u Gračacu, a ta djela nije ni prijavio niti je ikoga zbog njih kaznio. Raspravno vijeće konstatira da je Markač, s obzirom na svoj položaj i ovlasti, bilo osobno bilo putem svojih zapovjednika mogao poduzeti odgovarajuće mjere u vezi sa zločinima koja su činili njegovi podređeni. Mogao je naložiti i istragu koja je mogla dovesti do suspenzije pripadnika Specijalne policije i njihovo prosljeđivanje kriminalističkoj policiji radi daljnje istrage. Takve bi mjere vrlo vjerojatno imale učinak odvraćanja, tako da se ne počine drugi zločini. Njihovom primjenom, nedisciplinirano i kriminalnim radnjama sklono ljudstvo moglo se ukloniti iz operacije, a istraga bi dala jasan signal da zločini počinjene nad Srbima iz Krajine neće proći neistraženo ili nekažnjeno. Svojim propustom da tako postupi Markač je stvorio klimu nekažnjivosti koja je poticala na počinjenje daljnjih zločina nad Srbima iz Krajine. Samo jedan dan nakon incidenata u Gračacu, odnosno 7. kolovoza 1995., pripadnici Specijalne policije na putu prema Donjem Lapcu ubili su četvero srpskih civila u selu Oraovac, u općini Donji Lapac.³⁵⁷⁰ 7. i 8. kolovoza 1995. pripadnici Specijalne policije sudjelovali su u paljenju imovine Srba iz Krajine u gradu Donjem Lapcu. Ni u ovom slučaju ništa nije poduzeto da bi se počinitelji identificirali i kaznili. U takvoj atmosferi nekažnjivosti pripadnici Specijalne policije nastavili su sa zločinima. Pripadnici postrojbe Lučko su 25. i 26. kolovoza 1995. počinili nekoliko ubojstava i spalili su imovinu u selima Grubori i Ramljane. Kao što je utvrđeno u poglavlju 5.4.2, zločini počinjeni nad Srbima iz Krajine u određenom su broju slučajeva bili uzrokom deportacije žrtava i očevidaca počinjenja. Na primjer, nakon ubojstava i razaranja imovine u Gruborima 28. kolovoza 1995. Jovan Grubor je napustio svoju kuću u tom zaseoku i otišao u sportsku dvoranu u Kninu, a 16. rujna 1995. otišao je u Beograd.³⁵⁷¹

³⁵⁷⁰ V. poglavlje 4.1.4 (Marko Ilić i drugi – incident br. 10 iz priloga Optužnici).

³⁵⁷¹ V. poglavlje 4.5.3 (Općina Knin).

2582. S obzirom na gore navedeno, Raspravno vijeće zaključuje da je Markačevo ponašanje predstavljalo značajan doprinos UZP-u. Vijeće nadalje zaključuje da je protupravni napad na civile i civilne objekte u Gračacu sam po sebi predstavljao značajan doprinos UZP-u. I konačno, s obzirom na prirodu Markačevog ponašanja i posebno na protupravni napad, Raspravno vijeće zaključuje da je on znao da postoji rasprostranjeni i sustavni napad na civilno stanovništvo i da njegova djela čine dio tog napada.

2583. Raspravno vijeće sada će utvrditi da li je Markač dijelio cilj UZP-a i da li je svojim djelima i propustima namjeravao doprinijeti tom pothvatu. Markač je sudjelovao na brijunskom sastanku i imao je aktivnog udjela u planiranju operacije Oluja. Nakon Červenkove zapovijedi od 29. srpnja 1995. (D543), prema kojoj je Specijalna policija morala djelovati u stalnoj koordinaciji sa ZP-om Split, Markač, Sačić i Turkalj sastali su se 3. kolovoza 1995. s Gotovinom i Rajčićem u Zadru, gdje je na temelju zapovijedi Glavnog stožera HV-a Gotovina zapovjedio da se u operativne svrhe neke snage topništva HV-a imaju podrediti Specijalnoj policiji.³⁵⁷² Značajno je da je su do tog trenutka Gotovina i Rajčić već izdali zapovijedi od 2. kolovoza 1995. (P1125 i D970) za otvaranje vatre na gradove, uključujući i Gračac. Raspravno vijeće je konstatiralo u poglavlju 5.8.2.(i) da su to bile zapovijedi da se cijeli gradovi, uključujući Gračac, prilikom ispaljivanja topničkih projektila tijekom operacije Oluja tretiraju kao ciljevi. Budući da je svrha sastanka 3. kolovoza 1995. u Zadru bila koordinacija topništva, Raspravno vijeće smatra da je jedino razumno tumačenje dokaza da je Markač na tom sastanku bio svjestan prirode planiranih topničkih operacija. Slijedom toga Raspravno vijeće zaključuje da je Markač, kada je zapovjedio topnički napad na Gračac, bio svjestan da on predstavlja protupravni napad na civile i civilne objekte. Iz toga je dakle vidljiva njegova namjera da doprinese cilju UZP-a. S obzirom na ovaj zaključak, Raspravno vijeće zaključuje da je Markač tom cilju želio doprinijeti kako svojim propustima u vezi sa zločinima koje je Specijalna policija počinila u Gračacu i u Donjem Lapcu, tako i svojom aktivnom ulogom u prikriivanju zločina počinjenih u Gruborima i Ramljanima. Slijedom toga, Raspravno vijeće zaključuje da je Markač imao stanje svijesti da djela koja su bila sastavni dio cilja valja izvršiti. Uzevši u obzir sve gore navedeno Vijeće konstatira da je Markač bio pripadnik

³⁵⁷² V. poglavlje 3.1.1.

UZP-a. Raspravno vijeće zaključuje da je Markač stoga imao namjeru da njegovi postupci doprinesu UZP-u.

2584. Raspravno vijeće sada će ispitati navode o Markačevoj odgovornosti u vezi s ubojstvom, nehumanim djelima i okrutnim postupanjem, za što se on tereti u paragrafu 42 Optužnice na temelju trećeg oblika UZP-a (točke 1, 6, 7, 8 i 9). Osim toga, Vijeće će razmotriti navode o Markačevoj odgovornosti na temelju trećeg oblika UZP-a u vezi s pljačkanjem i razaranjem, te protupravnim zatočenjem u smislu djela u osnovi progona. U Optužnici se za ta djela tereti u točkama 1, 4 i 5 kao za djela u sklopu zajedničke kažnjive namjere. Međutim, Raspravno vijeće podsjeća da je u poglavlju 6.2.7 utvrdilo da je UZP predstavljao i obuhvaćao progon (deportaciju, prisilno premještanje, protupravne napade na civile i civilne objekte, te diskriminatorne i ograničavajuće mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Vijeće je u obzir uzelo više čimbenika prilikom utvrđivanja jesu li ubojstvo, nehumana djela, okrutno postupanje, pljačka, razaranje i protupravno zatočenje (sami po sebi ili kao radnje u osnovi progona) bili prirodna i predvidljiva posljedica izvršenja cilja UZP-a i je li Markač znao da su ta djela potencijalna posljedica izvršenja UZP-a.

2585. Raspravno vijeće prvo je razmotrilo cilj UZP-a, odnosno trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva iz Krajine uz upotrebu sile ili uz prijetnju silom, uključujući deportaciju i protupravne napade na civile i civilne objekte. Da bi se taj cilj ostvario, Markač je na početku operacije Oluja svojim podređenima naredio da se upuste u protupravne napade na civile i civilne objekte u Gračacu. Osim toga, UZP-om je bila predviđena deportacija velikih razmjera srpskog stanovništva Krajine s područja nekadašnje RSK, pri čemu je tamo trebao ostati vrlo malen broj Srba. Stvaranjem situacije u kojoj bi na području bivše RSK ostao tek malen broj Srba trebala se u velikoj mjeri povećati mogućnost da pripadnici hrvatskih vojnih snaga izvrše kaznena djela protiv imovine Srba iz Krajine. S tim u vezi Raspravno vijeće je uzelo u obzir i kontekst te deportacije, odnosno kontekst etničkih napetosti, a koji se djelomično temeljio na prethodno počinjenim nasilnim djelima na području bivše RSK.³⁵⁷³ Budući da je taj kontekst u to vrijeme bio općepoznat svima u Hrvatskoj, Raspravno vijeće smatra da ga je i Markač bio svjestan na početku operacije Oluja.

2586. Raspravno vijeće također podsjeća na Markačevu prisutnost na sastanku 2. kolovoza 1995., na kojem je ministar obrane Šušak izdao upute u vezi s rizikom od

eksczesnog ponašanja, uključujući paljevine i pljačke.³⁵⁷⁴ Time je Markač dodatno upozoren na mogućnost počinjenja kaznenih djela tijekom operacije Oluja i nakon nje. Vijeće je uzelo u obzir i razgovore vođene s Markačem, tijekom kojih je on izjavio da su on i ministar unutarnjih poslova u odabiru ljudi za operacije posebno nastojali uključiti postrojbe koje nisu bile s područja na kojem je trebalo provesti operaciju da bi se izbjegli osvetnički porivi protiv ljudi koje su pripadnici postrojbi eventualno poznavali i da bi se tako izbjegli mogući sukobi. Po mišljenju Vijeća, ovi dokazi pokazuju da je Markač bio svjestan mogućnosti da bi se pripadnici Hrvatskih oružanih snaga i Specijalne policije mogli svetiti. Budući da je Markač znao što je cilj UZP-a, da je prisustvovao sastanku od 2. kolovoza 1995. i da je bio svjestan želje za osvetom među svojim ljudstvom, Raspravno vijeće zaključuje da je on znao da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i protupravnih zatočenja (sama po sebi ili kao radnje u osnovi progona) potencijalna posljedica izvršenja UZP-a. Markač je usprkos tome doprinio UZP-u, čime je pogodovao stvaranju atmosfere podesne za počinjenje zločina, pomirivši se pritom s mogućnošću da gore spomenuta djela budu počinjena. Markač je stoga svjesno pristao na rizik počinjenja tih djela. Raspravno vijeće osim toga smatra da Markačevo ponašanje u vezi sa zločinima počinjenima u Gruborima pokazuje svojevrсно prihvaćanje takve posljedice UZP-a. Vijeće podsjeća na svoj zaključak iz poglavlja 6.3.6 da su djela poput razaranja, pljačke, ubojstva, nehumanih djela, okrutnog postupanja i protupravnog zatočenja (sama po sebi ili kao radnje u osnovi progona) bila prirodna i predvidiva posljedica provođenja UZP-a.

2587. Na temelju gore u tekstu iznesene analize i konstatacija Raspravno vijeće zaključuje da je Markač odgovoran na temelju vida odgovornosti opisanog kao UZP. Shodno tomu nije potrebno da Raspravno vijeće iznosi zaključke u vezi s drugim vidovima odgovornosti koji se navode u Optužnici.

³⁵⁷³ V. poglavlje 5.1.2.

³⁵⁷⁴ V. dokaz D409 razmotren u poglavlju 6.2.2.

7. Kumulativne osude

2588. Vijeće je Antu Gotovinu i Mladena Markača proglasilo krivima za progon, deportaciju, ubojstvo i nehumana djela kao zločine protiv čovječnosti (članak 5 Statuta) i za pljačkanje javne ili privatne imovine, bezobzirno razaranje, ubojstvo i okrutno postupanje kao kršenja zakona i običaja ratovanja (članak 3 Statuta).

2589. Djela na kojima se temelje zaključci o progonu kao zločinu protiv čovječnosti uključuju i djela na kojima se temelje zaključci o ubojstvu, deportaciji i nehumanim djelima kao zločinima protiv čovječnosti. Međutim, kumulativne osude po različitim odredbama Statuta za isto kriminalno ponašanje dopuštene su samo ako “svaka od dotičnih odredbi sadrži materijalno različit element koji druga ne sadrži”, a element je materijalno različit “ako zahtijeva dokaz činjenice koji drugi element ne zahtijeva”.³⁵⁷⁵ U tu svrhu, ti elementi uključuju opće elemente i uvjete za postojanje nadležnosti.³⁵⁷⁶ Ako se ovaj test ne zadovolji, osuda se izriče po užoj odredbi.³⁵⁷⁷ Uže definirano kazneno djelo obuhvaća ono šire definirano jer počinjenje prvog nužno povlači počinjenje drugog.³⁵⁷⁸

2590. Progon kao zločin protiv čovječnosti sadrži materijalno različit element u odnosu na ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti jer progon zahtijeva dokazivanje da djelo ili propust predstavlja *de facto* diskriminaciju i dokazivanje da je djelo ili propust počinjeno s posebnom namjerom da se diskriminira. S druge strane, ubojstvo zahtijeva dokazivanje da je optuženi namjerno prouzročio smrt jedne ili više osoba, što nije potrebno dokazati za progon.³⁵⁷⁹ Prema tome, kumulativno osuđivanje je dopušteno za

³⁵⁷⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 78; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 387; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 168, 173; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 355; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 584; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 163; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 39.

³⁵⁷⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 177; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 356.

³⁵⁷⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 413; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 79; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 387; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 168; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 355; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 163.

³⁵⁷⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 163.

³⁵⁷⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041.

progon i ubojstvo. Isto rezoniranje vrijedi i za kaznena djela deportacije i nehumanih djela.

2591. Što se tiče dopustivosti kumulativnih osuda za zločine protiv čovječnosti (članak 5) i kršenja zakona i običaja ratovanja (članak 3), te dvije kategorije kaznenih djela zahtijevaju dokazivanje različitih elemenata. Dok kaznena djela iz članka 3 zahtijevaju dokazivanje uske povezanosti između djela optuženika i oružanog sukoba, kaznena djela iz članka 5 zahtijevaju dokazivanje rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.³⁵⁸⁰ Prema tome, osude za kaznena djela po oba članka, članku 3 i članku 5, za isto kriminalno ponašanje, dopuštene su.

³⁵⁸⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 165

8. Odmjeravanje kazne

8.1 Pravne odredbe o odmjerenju kazne

2592. Relevantne odredbe Statuta i Pravilnika Međunarodnog suda su:

Članak 24. Statuta

Kaznene sankcije

1. Kaznene sankcije koje izriče raspravno vijeće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora raspravno vijeće imat će u vidu opću praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.
2. Prilikom izricanja kazni, raspravna vijeća uzimaju u obzir čimbenike poput težine kaznenog djela i osobnih prilika osuđenika.
3. Uz kaznu zatvora, raspravna vijeća mogu naložiti povrat eventualne imovine i imovinske koristi stečene kažnjivim ponašanjem, uključujući i sredstvima prisile, pravim vlasnicima.

Pravilo 101

Kazne

- (A) Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.
- (B) Prilikom odmjerenja kazne raspravno vijeće uzima u obzir čimbenike spomenute u članku 24. stavku 2. Statuta, te čimbenike kao što su:
- (i) sve otegotne okolnosti;
 - (ii) sve olakotne okolnosti, uključujući i značajnu suradnju osuđenika s tužiteljem prije ili poslije izricanja presude;
 - (iii) opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;
 - (iv) vrijeme koje je osuđena osoba već izdržala od kazne za isto djelo koju joj je eventualno izrekao sud neke države, u skladu s člankom 10. stavkom 3. Statuta.

(C) Osuđeniku će se u izdržavanje kazne uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.

2593. Prilikom odmjeravanja kazne u obzir treba uzeti sljedeće čimbenike: (i) težina kaznenih djela ili ukupno kažnjivo ponašanje; (ii) osobne okolnosti osuđenika, uključujući olakotne okolnosti; (iii) opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije; (iv) vrijeme koje je optuženi proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak; i (v) u kolikoj je mjeri eventualna kazna izrečena osuđenom od strane nekog nacionalnog suda za isto djelo već izdržana.³⁵⁸¹ Posljednji čimbenik u ovom predmetu nije primjenjiv.

8.2 Svrha kažnjavanja

2594. Praksom Međunarodnog suda utvrđeno je da su dvije glavne svrhe kažnjavanja retribucija i odvraćanje.³⁵⁸²

2595. Kao oblik retribucije, kazna izražava društvenu osudu kaznenog djela i osobe koja ga je počinila.³⁵⁸³ Stoga Raspravno vijeće, da bi ispunilo cilj retribucije, treba odmjeriti kaznu koja na odgovarajući način odražava osobnu krivnju počinitelja.³⁵⁸⁴ Raspravno vijeće smatra da se taj cilj odražava u obvezi Raspravnog vijeća da uzme u obzir težinu kaznenog djela i ukupnost kažnjivog ponašanja.³⁵⁸⁵

2596. I individualno i opće odvraćanje u kaznenom pravu predstavljaju važne ciljeve kažnjavanja.³⁵⁸⁶ Svrha individualnog odvraćanja jest da se počinitelj odvрати od ponovnog počinjenja kaznenog djela u budućnosti, dok je cilj općeg odvraćanja da se ostali odvrate od počinjenja sličnih kaznenih djela.³⁵⁸⁷ U ovom slučaju, te imajući u

³⁵⁸¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 679; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 301; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 733; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 296.

³⁵⁸² Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 402; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 775, 803.

³⁵⁸³ Prvostupanjska presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 31; Presuda o kazni u predmetu *Mrđa*, par. 14; Prvostupanjska presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, svezak 3, par. 1145.

³⁵⁸⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1075.

³⁵⁸⁵ V. Prvostupanjska presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 485.

³⁵⁸⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1076.

³⁵⁸⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1077-1078; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 45; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 776, 805.

vidu okolnosti u kojima su djela počinjena, Raspravno vijeće smatra da je rizik da će Ante Gotovina i Mladen Markač slična zlodjela počiniti u budućnosti mali, što u velikoj mjeri umanjuje relevantnost individualnog odvracanja.

2597. Što se tiče općeg odvracanja, osobe koje za sebe smatraju da su izvan doseg međunarodnog kaznenog prava moraju biti upozorene da su dužne pridržavati se temeljnih normi materijalnog kaznenog prava ili se suočiti s kaznenim progonom i, u slučaju osude, sankcijama.³⁵⁸⁸ Raspravno vijeće smatra da odgovarajuća kazna za optužene u ovom predmetu suštinski doprinosi postizanju učinka općeg odvracanja.

2598. Rehabilitacija se također smatra relevantnim, ali manje važnim čimbenikom prilikom odmjerenja kazne.³⁵⁸⁹

8.3 Čimbenici pri odmjerenju kazne

8.3.1 Težina djela i ukupno kažnjivo ponašanje

2599. Težina djela je osnovni čimbenik pri odmjerenju kazne.³⁵⁹⁰ Raspravno vijeće smatra da je u ovom slučaju primjereno da težinu djela koja je optuženi počinio razmotri zajedno s drugim otegotnim okolnostima, budući da odvojeno razmatranje tih aspekata ne bi imalo nikakvog praktičnog smisla.³⁵⁹¹ Primjenom takvog pristupa, Raspravno vijeće izbjegava zamku da se neki čimbenik uračuna dvostruko u svrhu odmjerenja kazne, što je, kako je zaključilo Žalbeno vijeće, nedopustivo.³⁵⁹² Određivanje težine zločina kako bi se izrekla odgovarajuća kazna nalaže razmatranje konkretnih okolnosti predmeta, kao i oblika i stupnja sudjelovanja osuđenika u zločinu.³⁵⁹³ Otegotne

³⁵⁸⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1078.

³⁵⁸⁹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1079; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 402; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325, 328; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 806.

³⁵⁹⁰ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 442; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 11; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 442; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 375; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 774.

³⁵⁹¹ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 787.

³⁵⁹² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 106-107; Drugostupanjska presuda u predmetu *Limaj*, par. 143; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 787; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 309.

³⁵⁹³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182; Drugostupanjska presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1061; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*,

okolnosti moraju biti u neposrednoj vezi s kaznenim djelom za koje se optuženik tereti.³⁵⁹⁴ Raspravno vijeće ima diskreciono pravo zaključiti da je položaj vlasti počinitelja učinio njegovu neposrednu odgovornost prema članu 7(1) Statuta većom.³⁵⁹⁵ Pri ocjenjivanju težine kaznenog djela može se uzeti u obzir i cjelokupni utjecaj zločina na žrtve i njihove obitelji.³⁵⁹⁶ Samo čimbenici koji su dokazani izvan razumne sumnje bit će uzeti u obzir kao otegotne okolnosti.³⁵⁹⁷

2600. Prije svega, Raspravno vijeće smatra da je utvrđena odgovornost Ante Gotovine i Mladena Markača za sudjelovanje u udruženom zločinačkom pothvatu. Cilj tog pothvata bio je trajno uklanjanje srpskog civilnog stanovništva s područja Krajine silom ili prijetnjom silom, što je predstavljalo, odnosno obuhvaćalo progon (deportaciju, protupravne napade na civile i civilne objekte te diskriminatorne i ograničavajuće mjere), deportaciju i prisilno premještanje. Stoga je utvrđena odgovornost Gotovine i Markača za veliki broj kaznenih djela počinjenih na širokom geografskom području tijekom razdoblja od oko dva mjeseca. O tome se detaljno govori u poglavljima 4, 5, 6.3 i 6.5. Kaznena djela obuhvaćaju progon, deportaciju, pljačkanje, bezobzirno razaranje, nehumana djela, okrutno postupanje i ubojstva. Iako ne može prepričati svaku od bezbroj pojedinačnih priča o patnji i gubicima koje su ti zločini izazvali, Raspravno vijeće zadržat će se samo na sljedećem primjeru. Vijeće podsjeća na veliki broj mrtvih za koje je, prema Optužnici, moglo utvrditi kaznenu odgovornost. Vijeće napominje da su neka naselja, kao na primjer Kistanje, bezobzirnim razaranjem gotovo u potpunosti uništena, čime su uništeni domovi velikog broja ljudi, a njihov povratak je učinjen praktički nemogućim. Tisuće ljudi istjerane su iz svojih domova, čime je većina osuđena na nesiguran život izbjeglica koji su morali svoj život ponovno izgraditi u inozemstvu, a imovine su lišeni sveobuhvatnim bezobzirnim razaranjem i pljačkom.

2601. Kao što je ranije opisano u poglavljima 6.3 i 6.5, i Ante Gotovina i Mladen Markač su, kao pripadnici UZP-a, imali namjeru da ta kaznena djela počine ili su znali

par. 18; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 39; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 409.

³⁵⁹⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 911; Prvostupanjska presuda u predmetu *Đorđević*, par. 2218.

³⁵⁹⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 90-91; Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 613; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320; Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 353; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 302.

³⁵⁹⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779; Drugostupanjska presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 409; Drugostupanjska presuda u predmetu *Dragomir Milošević*, par. 323.

da će ova kaznena djela biti prirodna ili predvidljiva posljedica ostvarenja cilja UZP-a. Za obojicu je utvrđeno da su dali znatan doprinos UZP-u.

2602. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće smatra da su Ante Gotovina i Mladen Markač u znatnoj mjeri sudjelovali u kaznenim djelima, što predstavlja važan čimbenik pri ocjenjivanju njihovog cjelokupnog ponašanja. Činjenica da nijedan od njih nije bio glavni počinitelj ni na koji način ne umanjuje njihovu odgovornost.

2603. Raspravno vijeće zatim uzima u obzir ranjivost žrtava ubojstva,³⁵⁹⁸ koje su u velikoj mjeri bile osobe preslabe za bijeg pred napredovanjem HV-a, uključujući starije osobe i neke invalide (v. poglavlje 4.1). Raspravno vijeće smatra da te okolnosti čine ubojstva osobito kukavičkim i za svaku osudu, za koja su optuženici odgovorni zbog prirodne i predvidljive posljedice ostvarivanja cilja UZP-a. U vezi s tim, Raspravno vijeće posebno uzima u obzir Gotovinin komentar s Brijunskog sastanka da veliki broj civila već odlazi iz Knina, što je značilo da će, ako hrvatske snage nastave vršiti pritisak, jedini civili koji ostanu biti oni koji nemaju mogućnosti otići. Raspravno vijeće smatra da se prilikom odmjeravanja kazne ranjivost žrtava stoga ima smatrati otegotnom okolnošću.

2604. Ante Gotovina bio je na visokom položaju u vojnoj zapovjednoj strukturi. Kao što je utvrđeno u poglavlju 3, Gotovina je imao čin general-pukovnika HV-a i bio je zapovjednik ZP-a Split od kraja 1992. i cijelo vrijeme relevantno za Optužnicu. S obzirom na taj položaj, Ante Gotovina imao je veliku odgovornost da se pobrine da jedinice pod njegovim zapovijedanjem poštuju međunarodno humanitarno pravo. Međutim, umjesto da tu dužnost izvrši, Ante Gotovina zloupotrijebio je svoj položaj doprinoseći UZP-u na razne načine, kao što je pobliže navedeno u poglavlju 6.3. Slijedom navedenog, Raspravno vijeće smatra da zloupotreba položaja predstavlja otegotnu okolnost.

2605. Kao što je navedeno u poglavlju 3.3, Mladen Markač je tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica bio na visokom položaju pomoćnika ministra unutarnjih poslova za Specijalnu policiju, te na položaju operativnog zapovjednika združenih specijalnih policijskih snaga, kojima je zapovijedao tijekom operacije Oluja, ali i tijekom operacija čišćenja i pretraživanja nakon nje. Mladen Markač nije izvršio

³⁵⁹⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763.

³⁵⁹⁸ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683, 686; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 124; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779.

dužnost koja uz taj položaj ide, a to je da poštuje standarde međunarodnog humanitarnog prava, već ju je zloupotrijebio doprinoseći UZP-u na razne načine, kao što je pobliže navedeno ranije u poglavlju 6.5. Ova činjenica odnosi prevagu nad svjedočenjem nekih svjedoka o Markačevim naporima da osigura da njegovi podčinjeni poštuju domaće i međunarodne zakone ratovanja.³⁵⁹⁹ Prema tome, Raspravno vijeće smatra da zloupotreba položaja predstavlja otegotnu okolnost.

8.3.2 Osobne okolnosti Ante Gotovine i Mladena Markača

2606. Prihvatanje i primjena olakotnih okolnosti ne umanjuje težinu kaznenih djela.³⁶⁰⁰ Za dokazivanje olakotnih čimbenika potrebna je jedino ocjena najveće vjerojatnosti.³⁶⁰¹ Jedini olakšavajući čimbenik koji se u Pravilniku izrijekom navodi jest “značajn[a] suradnj[a] osuđenika s tužiteljem prije ili poslije izricanja presude”.³⁶⁰² U ostale olakšavajuće čimbenike spadaju: dobrovoljna predaja;³⁶⁰³ dobar karakter, uključujući ranije nekažnjavanje;³⁶⁰⁴ ponašanje u pritvoru;³⁶⁰⁵ osobne i obiteljske prilike;³⁶⁰⁶ te starosna dob.³⁶⁰⁷ Dobrovoljna predaja predstavlja olakotni čimbenik budući da predstavlja veliki pozitivni doprinos međunarodnoj zajednici i zbog toga što može potaknuti druge optuženike da se predaju u budućnosti.³⁶⁰⁸ Dobro vladanje u pritvoru

³⁵⁹⁹ Završni podnesak Markačeve obrane, par. 661

³⁶⁰⁰ Osuđujuća presuda u predmetu *Erdemović*, par. 46; Presuda o kazni u predmetu *Bralo*, par. 42;

Presuda o kazni u predmetu *Zelenović*, par. 44.

³⁶⁰¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 697; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰² Pravilo 101(B)(ii).

³⁶⁰³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Martić*, par. 341.

³⁶⁰⁴ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 459; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1090; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696, 728; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1091; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 266; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁶ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 362 i 408; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1091; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 266; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁷ Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 266; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816.

³⁶⁰⁸ Drugostupanjska presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 600.

smatra se olakotnom okolnošću, iako mu se ne pridaje značajna težina kao olakšavajućem čimbeniku.³⁶⁰⁹

2607. Gotovina obrana nije iznijela nijedan argument o olakotnim okolnostima, ni bilo kakvim osobnim okolnostima, čak ni nakon što joj je Raspravno vijeće ukazalo na mogućnost da argumente o odmjeravanju kazne iznese u završnoj riječi, ako to želi.³⁶¹⁰ Bez obzira na to, Raspravno vijeće će preispitati informacije kojima raspolaže kako bi utvrdilo postoje li olakšavajuće okolnosti. Raspravno vijeće istodobno podsjeća na dužnost obrane da u raspravnoj fazi postupka iznese činjenice koje dokazuju olakšavajuće čimbenike, a koje želi da budu uzete u obzir.³⁶¹¹ Raspravno vijeće ističe izjavu jednog svjedoka na kojeg je Ante Gotovina, nakon što ga je u više navrata sreo, ostavio pozitivan dojam, da se Gotovina ponašao profesionalno i da su ga njegovi vojnici poštovali.³⁶¹² Čak i prema ocjeni najveće vjerojatnosti, to svjedočenje Raspravnom vijeću nije dovoljno da ocijeni je li optuženik dobrog karaktera, što bi se moglo uzeti u obzir kao olakotni čimbenik.

2608. Prema ocjeni najveće vjerojatnosti, Raspravno vijeće napominje da nije upoznato ni s čim što bi bilo suprotno tvrdnji da se Ante Gotovina dobro ponašao, kako u sudnici tako u pritvoru.³⁶¹³ Ta činjenica uzet će se u obzir kao olakotna okolnost, iako samo u ograničenom opsegu.

2609. Raspravno vijeće sada će razmotriti argumente Markačeve obrane u vezi s olakotnim čimbenicima, uključujući eventualne osobne okolnosti.³⁶¹⁴

2610. Mladen Markač dobrovoljno se predao Međunarodnom sudu i doveden je u sjedište suda 11. ožujka 2004.³⁶¹⁵ Markačeva obrana također je navela da medicinska dokumentacija Mladena Markača pokazuje da on nije dobrog zdravlja i da mu se zdravstveno stanje s godinama pogoršava.³⁶¹⁶ Prema ocjeni najveće vjerojatnosti,

³⁶⁰⁹ Presuda o kazni u predmetu *Momir Nikolić*, par. 168; Presuda o kazni u predmetu *Deronjić*, par. 273.

³⁶¹⁰ Završni podnesak Gotovine obrane, par. 1094; T. 29021-29022.

³⁶¹¹ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kvočka*, par. 674; Drugostupanjska presuda u predmetu *Muhimana*, par. 231; Drugostupanjska presuda u predmetu *Karera*, par. 388; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bikindi*, par. 165.

³⁶¹² T. 20077-20078; D1578, par. 4.

³⁶¹³ U vezi s tim, Raspravno vijeće smatra da je bilo razumljivo da se Ante Gotovina jednom prilikom nije pojavio u sudnici kako bi izrazio prosvjed protiv uhićenja pripadnika svog tima obrane i pretraživanja prostorija tima obrane od strane hrvatskih vlasti u prosincu 2009. (v. T. 26003-26004).

³⁶¹⁴ Završni podnesak Markačeve obrane, par. 284, 301-329; v. i T. 29021-29022.

³⁶¹⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 11. ožujka 2004; Zahtjev Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 12. ožujka 2004, par. 7.

³⁶¹⁶ D2171; Završni podnesak Markačeve obrane, par. 317-318.

Raspravno vijeće smatra da ti čimbenici govore u prilog blažoj kazni.³⁶¹⁷ Kad je riječ o ponašanju Mladena Markača u pritvoru, Raspravno vijeće uzet će obzir jedan slučaj Markačevog kršenja uvjeta privremenog puštanja na slobodu u prosincu 2007.³⁶¹⁸ Osim toga, i prema ocjeni najveće vjerojatnosti, Raspravno vijeće zaključuje da nije poznato ni s čim što bi bilo suprotno tvrdnji da se Markač primjerno vladao, kako u sudnici tako i u pritvoru.³⁶¹⁹ Sve u svemu, Raspravno vijeće konstatira da ponašanje Mladena Markača u sudnici i pritvoru ne predstavlja olakotnu okolnost. Markačeva obrana istaknula je svjedočenja više svjedoka o dobrom karakteru Mladena Markača, koji je, između ostalog, pružao pomoć “žrtvama”.³⁶²⁰ Čak i prema ocjeni najveće vjerojatnosti, ta svjedočenja Raspravnom vijeću nisu dovoljna da ocijeni je li Mladen Markač dobrog karaktera, što bi moglo uzeti u obzir kao olakotni čimbenik.

8.3.3 Opća praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije

2611. Raspravno vijeće je dužno pri odmjeravanju odgovarajuće kazne uzeti u obzir “opću praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije”. To ne znači da je Vijeće obvezno pridržavati se te prakse.³⁶²¹ Međunarodni sud može izreći težu kaznu od one koja je bila predviđena relevantnim zakonskim odredbama u bivšoj Jugoslaviji, a Žalbeno vijeće je u dosadašnjoj praksi bilo mišljenja da se tom praksom odmjeravanja kazni ne narušava načelo *nulla poena sine lege* zato što je optuženi trebao biti svjestan činjenice da zločini za koje je protiv njega podignuta Optužnica predstavljaju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja se kažnjavaju najtežim kaznama.³⁶²²

³⁶¹⁷ V. Drugostupanjska presuda u predmetu *Strugar*, par. 392.

³⁶¹⁸ Nalog za uhićenje i dovođenje optuženog Mladena Markača s privremenog boravka na slobodi, 28. prosinca 2007.

³⁶¹⁹ U vezi s tim, Raspravno vijeće smatra da je bilo razumljivo da se Mladen Markač jednom prilikom nije pojavio u sudnici kako bi izrazio prosvjed protiv uhićenja pripadnika tima Gotovinine obrane i pretraživanja prostorija tima Gotovinine obrane od strane hrvatskih vlasti u prosincu 2009. (v. T. 26003-26004).

³⁶²⁰ Završni podnesak Markačeve obrane, par. 313-316.

³⁶²¹ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813, 816 i 820; Drugostupanjska presuda u predmetu *Jelisić*, par. 117; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 418; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 347-349; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 260; Drugostupanjska presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681-682; Drugostupanjska presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1085; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 17, 69; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Jokić*, par. 38; Drugostupanjska presuda u predmetu *Galić*, par. 398; Drugostupanjska presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 335, 346; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 749, 811; Drugostupanjska presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 212.

³⁶²² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Drugostupanjska presuda u predmetu *Čelebići*, par. 817; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krstić*, par. 262; Drugostupanjska presuda u predmetu

Povrh toga, Raspravno vijeće može odstupiti od prakse izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji ako je ta praksa neprimjerena u svjetlu međunarodnog prava.³⁶²³

2612. Članak 24(1) Statuta i pravilo 101(B)(iii) Pravilnika odnose se na stvarnu praksu na sudovima u bivšoj Jugoslaviji. Međutim, na Međunarodnom sudu ustaljena je praksa da izvori koje treba konzultirati u vezi s tim odredbama nisu ograničeni samo na sudsku praksu bivše Jugoslavije, nego da obuhvaćaju i zakonske odredbe koje su bile na snazi u bivšoj Jugoslaviji u vrijeme počinjenja predmetnih kaznenih djela.³⁶²⁴ Prema pročišćenom tekstu osnovnog Krivičnog zakona Republike Hrvatske (1993.) (dalje u tekstu Krivični zakon), koji je bio na snazi tijekom razdoblja na koje se odnosi Optužnica, ratni zločini bili su kažnjivi kaznom zatvora u trajanju od 5 do 20 godina.³⁶²⁵ Prema Krivičnom zakonu, okrutno postupanje s ranjenicima, bolesnicima ili ratnim zarobljenicima bilo je kažnjivo kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.³⁶²⁶ Nadalje, prema Krivičnom zakonu, protupravno prisvajanje predmeta od mrtvih ili ranjenih na bojnopolju bilo je kažnjivo kaznom zatvora u trajanju od jedne do pet godina.³⁶²⁷

2613. Raspravno vijeće je prilikom rješavanja ovog predmeta uzelo u obzir sve čimbenike vezane za praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji.

8.3.4 Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru

2614. Na temelju pravila 101(C) Pravilnika, osuđeniku će se u izdržavanje kazne uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje. Ante Gotovina nalazi se u pritvoru od uhićenja 7. prosinca 2005. Mladen Markač nalazi se u pritvoru od dobrovoljne predaje i dovođenja u sjedište Međunarodnog suda 11. ožujka 2004, iako je u više navrata bio privremeno puštan na slobodu.

Blaškić, par. 681; Drugostupanjska presuda u predmetu *Stakić*, par. 398; Drugostupanjska presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 264; Drugostupanjska presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 750.

³⁶²³ Drugostupanjska presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 377.

³⁶²⁴ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 85.

³⁶²⁵ Članci 120.-122. Krivičnog zakona.

³⁶²⁶ Članak 128. Krivičnog zakona.

³⁶²⁷ Članak 125. Krivičnog zakona.

2615. Prema tome, Ante Gotovina i Mladen Markač imaju pravo da im se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.956 dana za Antu Gotovinu, a 1.477 dana za Mladena Markača.

8.4 Određivanje kazni

2616. Tužiteljstvo je predložilo da se Ante Gotovina osudi na kaznu zatvora u trajanju od 27 godina, a Mladen Markač na kaznu zatvora u trajanju od 23 godine.³⁶²⁸

2617. Raspravno veće uzelo je u obzir sve gore navedene okolnosti i zaključuje da je Anti Gotovini primjereno izreći jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 24 godine. Kao što je gore navedeno, Ante Gotovina ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.956 dana.

2618. Raspravno vijeće zaključuje da je Mladenu Markaču primjereno izreći jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 18 godina. Kao što je gore navedeno, Mladen Markač ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.477 dana.

³⁶²⁸ Završni podnesak tužiteljstva, par. 705.

9. Izreka

2619. Raspravno vijeće zaključuje da je Ante Gotovina **KRIV** po sljedećim točkama Optužnice:

Točka 1: progon kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 2: deportacija kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 4: pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 5: bezobzirno razaranje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 6: ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 7: ubojstvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 8: nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 9: okrutno postupanje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Raspravno vijeće zaključuje da Ante Gotovina **NIJE KRIV** po točki 3 Optužnice (nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti).

2620. Raspravno vijeće ovim osuđuje Antu Gotovinu na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 24 godine. Na temelju pravila 101(C) Pravilnika, on ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.956 dana. Na temelju pravila 103(C) Pravilnika, Ante Gotovina ostaje u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne završe pripreme za njegovo odvođenje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

2621. Raspravno vijeće zaključuje da Ivan Čermak **NIJE KRIV** ni po jednoj točki Optužnice. Na temelju pravila 99(A) Pravilnika, Raspravno vijeće nalaže da se Ivana Čermaka odmah pusti na slobodu iz Pritvorske jedinice Ujedinjenih naroda, uz obvezu da tajnik za to obavi sve potrebne organizacijske pripreme.

2622. Raspravno vijeće zaključuje da je Mladen Markač **KRIV** po sljedećim točkama Optužnice:

Točka 1: progon kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 2: deportacija kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 4: pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 5: bezobzirno razaranje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 6: ubojstvo kao zločin protiv čovječnosti;

Točka 7: ubojstvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Točka 8: nehumana djela kao zločin protiv čovječnosti;

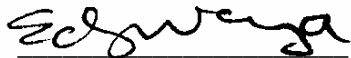
Točka 9: okrutno postupanje kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

Raspravno vijeće zaključuje da Mladen Markač **NIJE KRIV** po točki 3 Optužnice (nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti).

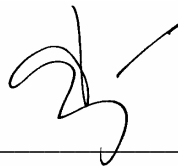
2623. Raspravno vijeće ovim osuđuje Mladena Markača na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 18 godina. Na temelju pravila 101(C) Pravilnika, Mladen Markač ima pravo da mu se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme provedeno u pritvoru, koje na dan izricanja presude iznosi 1.477 dana. Na temelju pravila 103(C) Pravilnika, Mladen Markač ostaje u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne završe pripreme za njegovo odvođenje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i na francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

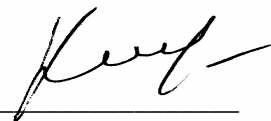
Dana 15. travnja 2011.
U Den Haagu,
Nizozemska

sutkinja Elizabeth Gwaunza

sudac Alphons Orié
predsjedavajući

sudac Uldis Ķiniš

10. Djelomično suprotno mišljenje suca Uldisa Ķinisa

2624. U ovoj presudi, u poglavlju 4.1.15, Stevo Berić i drugi, (Prilog, br. 7), većina u Raspravnom vijeću zaključila je da su trojica naoružanih muškaraca, od kojih je jedan ubio Milicu Šare, Stevu Berića, Janju Berić, Đurđiju Berić, Krstu Šaru, Miloša Ćosića i Jandriju Šaru te ranio svjedokinju 67, bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga. Kasnije, u poglavlju 4.2.7, Grad Gračac, većina je zaključila da je negdje od popodneva 5. kolovoza do 6. kolovoza 1995. u Gračacu u 10:30 sati znatno povećan broj spaljenih zgrada ili zgrada u plamenu. Osim toga, većina je zaključila da su pripadnici Specijalne policije sudjelovali u razaranju većeg dijela Gračaca od popodneva 5. kolovoza 1995. do 6. kolovoza 1995. u 10:30 sati.

2625. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine da su tri čovjeka koja su stigli u Uzdolje u bijelom civilnom vozilu, uključujući i čovjeka koji je ubio Milicu Šare, Stevu Berića, Janju Berić, Đurđiju Berić, Krstu Šaru, Miloša Ćosića i Jandriju Šaru te ranio svjedokinju 67, bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga. Razlozi zbog koji se ne mogu složiti s većinom su sljedeći: osobito sam zabrinut zbog toga što su svjedokinja 3 i svjedokinja 67 dale različite opise trojice ljudi koji su 6. kolovoza 1995. došli u Uzdolje. Svjedokinja 3 svjedočila je da su dvojica od trojice ljudi nosili maskirne uniforme, a da je treći nosio crnu majicu kratkih rukava s crnom vrpcom na kojoj je pisalo: "Za dom spremni", crnu maramu oko vrata i maskirne hlače. Svjedokinja 67 izjavila je da su sva tri čovjeka nosila maslinasto-zelene maskirne hlače, svjetloplave majice i tamnoplave kape sa šahovnicama, slične onima kakve nose zaposleni na željeznici. Osim toga, dok je svjedokinja 3 izjavila da je čovjek u crnoj majici kratkih rukava imao dugu crnu kosu, prema riječima svjedokinje 67, sva trojica bili su kratkokosi. Po mom mišljenju, zbog tih razlika u opisu nije moguće s dovoljnom sigurnošću utvrditi izgled tih ljudi. Povrh toga, oba iskaza sadrže detalje koji po mom mišljenju nisu u skladu sa zaključkom da se radilo o pripadnicima hrvatskih oružanih snaga, poput kapa kakve nose zaposlenici željeznice ili svjetloplavih košulja, kao što je opisala svjedokinja 67, ili duge crne kose jednog od tih ljudi, kao što je opisala svjedokinja 3. Uz to, jedan od trojice muškaraca pitao je svjedokinju 3 poznaje li čovjeka zvanog Thompson, za kojeg je rekao da je strašan čovjek koja pjeva ustaške pjesme i da je brat čovjeka duge crne kose. Na temelju tog razgovora i sumnji koje sam već iznio u vezi s izgledom trojice ljudi, ne mogu isključiti mogućnost da su bili pripadnici neke lokalne bande kriminalaca. Sve u svemu, smatram da navedeni dokazi

dovode u razumnu sumnju zaključak da je osoba koja je ubila prethodno spomenute osobe bila pripadnik hrvatskih oružanih snaga.

2626. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine da su pripadnici Specijalne policije sudjelovali u rušenju velikog dijela Gračaca od popodneva 5. kolovoza 1995. do 6. kolovoza 1995 u 10:30 sati. Dva su razloga zbog kojih se ne mogu složiti s ovim zaključkom većine. Prvi je taj da nisam uvjeren da je veliki dio Gračaca razoren tijekom tog razdoblja. Većina kao polazište uzima dokaze o razaranju u Gračacu 5. kolovoza 1995. u popodnevnim satima, a svi ti dokazi dolaze od svjedoka iz Specijalne policije, koji su možda bili skloni umanjiti opseg razaranja. Kad je donosilo zaključke o granatiranju Gračaca, Raspravno vijeće je u poglavlju 4.4.5 dalo malu težinu svjedočenju Janića i Vurneka, istaknuvši nedostatak informacija o tome gdje su i koliko temeljito ispitivali oštećenja od topničkog djelovanja u Gračacu. Stoga mi je teško složiti se s izborom većine da se osloni na njihovo svjedočenje prilikom razmatranja razaranja u Gračacu koje nije izazvano topničkom vatrom. Ključni dokaz na temelju kojeg većina onda zaključuje da je došlo do značajnog povećanja broja spaljenih kuća ili kuća u plamenu u Gračacu od 5. kolovoza poslije podne do 6. kolovoza 1995. u 10:30 sati jeste izvješće UNMO-a, dokazni predmet br. P109. To izvješće sadrži dopis i općenitu konstataciju prema kojoj je pet kuća u Gračacu potpuno razoreno, a ostale su djelomično razorene. Nema sumnje da je UNMO bio manje sklon umanjivati opseg razaranja od svjedoka iz Specijalne policije. Drugi razlog zbog kojeg se ne mogu složiti s većinom jest taj da većina smatra da je Specijalna policija sudjelovala u tom razaranju unatoč nepostojanju dokaza o neposrednom počinitelju. Naime, dokazi ukazuju na to da su druge skupine ljudi bile u Gračacu 5. ili 6. kolovoza, uključujući VP, civilnu policiju, HV i civile. Iz tih razloga, smatram da nema dovoljno dokaza o okolnostima pod kojim su između 5. i 6. kolovoza 1995. neke kuće u Gračacu spaljene i tko je to učinio.

Sastavljeno na engleskom i na francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

Dana 15. travnja 2011.
U Den Haagu,
Nizozemska

Sudac Uldis Ķiniš

Dodaci

A. Historijat postupka

2627. *Optužnica*. Dana 31. svibnja 2001. tužiteljstvo je podiglo Optužnicu protiv Ante Gotovine.³⁶²⁹ Dana 8. lipnja 2001. sudac koji pregledava optužnicu potvrdio je Optužnicu protiv Ante Gotovine.³⁶³⁰ Tužiteljstvo je 19. prosinca 2003. podnijelo Izmijenjenu optužnicu protiv Ante Gotovine.³⁶³¹ Dana 24. veljače 2004. sudac koji pregledava optužnicu odobrio je zahtjev tužiteljstva za izmjenu prvobitne Optužnice zamijenivši je Izmijenjenom optužnicom, koju je i potvrdio budući da je u njoj, između ostalog, dodana jedna općina u kojoj je, prema navodima, izvršeno pljačkanje i u kojoj se konkretno navode sudionici UZP-a koji se tereti, te njihov zajednički cilj.³⁶³²

2628. Tužiteljstvo je 19. veljače 2004. podiglo Optužnicu protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača.³⁶³³ Dana 24. veljače 2004. sudac koji pregledava optužnicu potvrdio je Optužnicu protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača.³⁶³⁴ Raspravno vijeće II je 8. ožujka 2005. naložilo tužiteljstvu da izmijeni Optužnicu kako bi ispravilo neke nedostatke.³⁶³⁵ Dana 19. listopada 2005. Raspravno vijeće II je tužiteljstvu odobrilo izmjenu Optužnice; izmjene su obuhvaćale izmjene šire od onih koje je naložilo Raspravno vijeće, poput proširenja vremenskog opsega, dodavanja dvije nove točke i dodavanje dva incidenta lišavanja života u prilogu Optužnici.³⁶³⁶ Raspravno vijeće II naložilo je tužiteljstvu još dvije izmjene,³⁶³⁷ a 9. prosinca 2005. odobrilo je zahtjev

³⁶²⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Optužnica, 31. svibnja 2001.

³⁶³⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Dostava Optužnice radi potvrde, 31. svibnja 2001.; Nalog po pregledu Optužnice u skladu s člankom 19 Statuta, 8. lipnja 2001.

³⁶³¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Dostava Izmijenjene optužnice pod pečatom radi potvrde, 19. prosinca 2003.; Zahtjev za izdavanje Izmijenjene optužnice pod pečatom, 19. prosinca 2003.

³⁶³² *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Izmijenjena optužnica, 19. veljače 2004.; Odluka da se dopuste izmjene Optužnice i potvrdi Izmijenjena optužnica, i nalog o neobjelodanjivanju, 24. veljače 2004.

³⁶³³ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Optužnica, 19. veljače 2004.

³⁶³⁴ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Izmjena Zahtjeva za izdavanje Izmijenjene optužnice pod pečatom i naloga za predaju i dostavu naloga za uhićenje i naloga za predaju, 19. veljače 2004.; Odluka o pregledu Optužnice i nalog o neobjelodanjivanju, 24. veljače 2004.; *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Nalog za oštećivanje Optužnice, odluke o pregledu Optužnice i naloga za neobjelodanjivanje, te naloga za uhićenje, 8. ožujka 2004.

³⁶³⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po podnescima Ivana Čermaka i Mladena Markača u vezi s formom Optužnice, 8. ožujka 2005.

³⁶³⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Zahtjev tužiteljstva za izmjenu Optužnice, 6. svibnja 2005.; Izmijenjena optužnica, 6. svibnja 2005.; Odluka po zahtjevu optužbe da izmijeni Optužnicu, 19. listopada 2005.

³⁶³⁷ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po zahtjevu optužbe da izmijeni Optužnicu, 19. listopada 2005., par. 15-20, 23-30, 56.

tužiteljstva za dodatnu izmjenu Optužnice s obzirom na to da je izmjena bila u skladu s odlukom od 19. listopada 2005.³⁶³⁸ Dana 15. prosinca 2005. tužiteljstvo je podnijelo Izmijenjenu optužnicu protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača.³⁶³⁹

2629. Nakon uhićenja i dovođenja Ante Gotovine u prosincu 2005., tužiteljstvo je 20. veljače 2006. podnijelo zahtjev za daljnju izmjenu Optužnica protiv Ante Gotovine, odnosno Ivana Čermaka i Mladena Markača, te zatražilo spajanje tih predmeta.³⁶⁴⁰ Raspravno vijeće II je 14. srpnja 2006. djelomično odobrilo zahtjev tužiteljstva, uključujući dodavanje dvije točke, novog vida odgovornosti za druge dvije točke, te proširenje vremenskog opsega Optužnice u predmetu *Gotovina*, a odobrilo je i spajanje predmeta.³⁶⁴¹ Dana 17. srpnja 2006. tajnik suda je objedinjenom predmetu protiv Ante Gotovine, Ivana Čermaka i Mladena Markača dodijelio broj predmeta IT-06-90-PT.³⁶⁴² Tužiteljstvo je Spojenu optužnicu podnijelo 24. srpnja 2006.³⁶⁴³ Dana 25. listopada 2006. Žalbeno vijeće odbilo je žalbe Ante Gotovine, Ivana Čermaka i Mladena Markača na odluku Raspravnog vijeća II da se Optužnice izmijene i spoje.³⁶⁴⁴

2630. Dana 13. prosinca 2006. Vijeće je pozvalo tužiteljstvo da predloži načine za smanjivanje opsega Spojene optužnice za najmanje trećinu tako što će smanjiti broj točaka Optužnice i/ili mjesta zločina ili incidenata obuhvaćenih jednom ili u više točaka Spojene optužnice.³⁶⁴⁵ Tužiteljstvo je 22. siječnja 2007. odbilo poziv Vijeća, ali je izjavilo da će, ako Vijeće ipak naloži smanjenje opsega teze tužiteljstva, ispoštovati taj nalog i iz opsega Spojene optužnice isključiti općine Kijevo, Lovinac, Polača, Smilčić,

³⁶³⁸ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po zahtjevu tužilaštva za izmjenu odluke Pretresnog vijeća donesene 19. listopada 2005., 9. prosinca 2005.

³⁶³⁹ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene optužnice, 15. prosinca 2005.; Izmijenjena optužnica, 15. prosinca 2005.

³⁶⁴⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT i *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Objedinjeni zahtjev tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 20. veljače 2006.; Spojena optužnica, 20. veljače 2006.

³⁶⁴¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT i *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po objedinjenom zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 14. srpnja 2006.; Odluka po objedinjenom zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 17. srpnja 2006.

³⁶⁴² *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Potvrda, 17. srpnja 2006.

³⁶⁴³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Spojene optužnice, 24. srpnja 2006.; Spojena optužnica, 24. srpnja 2006.

³⁶⁴⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-AR73.1 i *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmeti br. IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006.

³⁶⁴⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Zahtjev tužiteljstvu na osnovi pravila 73bis(D) da smanji opseg Optužnice, 13. prosinca 2006.

Titova Korenica i Udbina, te kaznena djela počinjena u listopadu i studenom 1995.³⁶⁴⁶ Na statusnoj konferenciji održanoj 9. veljače 2007. Vijeće je naložilo tužiteljstvu da smanji opseg Spojene optužnice u skladu s navedenim prijedlogom.³⁶⁴⁷ Ovaj usmeni nalog potvrđen je pismeno 21. veljače 2007.³⁶⁴⁸ Dana 6. ožujka 2007. tužiteljstvo je podnijelo smanjenu Spojenu optužnicu.³⁶⁴⁹

2631. Dana 19. ožujka 2007. Vijeće je utvrdilo neke nedostatke u Spojenoj optužnici i naložilo tužiteljstvu da u vezi s njima dostavi objašnjenja.³⁶⁵⁰ Tužiteljstvo je 28. ožujka 2007. pojasnilo geografski opseg navoda o UZP-u, odnose između paragrafa 4 i 19 Optužnice, položaj Ante Gotovine u odnosu na položaj Ivana Čermaka, identitet nekih žrtava lišavanja života koja se terete u Optužnici, a pružilo je i dodatne detalje u vezi s masovnim grobnicama.³⁶⁵¹ Tužiteljstvo je 17. svibnja 2007. zatražilo odobrenje da izmijeni navode o UZP-u u svjetlu drugostupanjske presude u predmetu *Brđanin* i da pruži dodatne detalje za navode o djelima progona za koja se tereti u točki 1.³⁶⁵² Nadalje, tužiteljstvo je, kako bi ispoštovalo odluku Vijeća od 19. ožujka 2007., podnijelo pojašnjenje Optužnice u kojem je dalo dodatne detalje o ključnim vojnim i političkim osobama koje su bile pripadnici ili glavni počinitelji UZP-a koji se tereti.³⁶⁵³ Vijeće je 14. veljače 2008. odobrilo zahtjev tužiteljstva da Spojenu optužnicu izmijeni u skladu s prijedlogom.³⁶⁵⁴ Dana 12. ožujka 2008. tužiteljstvo je podnijelo ispravljenu Izmijenjenu spojenu optužnicu.³⁶⁵⁵

³⁶⁴⁶ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odgovor tužiteljstva na zahtjev Raspravnog vijeća na osnovi pravila 73bis(D), 22. siječnja 2007.

³⁶⁴⁷ T. 58-59.

³⁶⁴⁸ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Nalog prema pravilu 73bis(D) za smanjivanje opsega Optužnice, 21. veljače 2007.

³⁶⁴⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Podnesak kojim se dostavlja smanjena Optužnica na temelju pravila 73bis, 6. ožujka 2007.; Spojena optužnica, 6. ožujka 2007.

³⁶⁵⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po preliminarnim podnescima Ante Gotovine u kojima se tvrdi da Spojena optužnica sadrži nedostatke u formi, 19. ožujka 2007.

³⁶⁵¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Pojašnjenje Optužnice, 28. ožujka 2007.

³⁶⁵² *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Zahtjev za izmjenu Optužnice, 17. svibnja 2007.; Izmijenjena spojena optužnica, 17. svibnja 2007.

³⁶⁵³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Pojašnjenje Optužnice, 17. svibnja 2007.

³⁶⁵⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu Ante Gotovine temeljem pravila 73 kojim se od Predraspravnog vijeća traži da se izbrišu dijelovi predraspravnog podneska tužiteljstva kojima se faktički mijenja Spojena optužnica, te po zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice, 14. veljače 2008.

³⁶⁵⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 21. veljače 2008., par. 2-3; *Corrigendum* Obavijesti tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 22. veljače 2008.; Ispravljene *Corrigendum* Obavijesti

2632. Tužiteljstvo je 21. veljače 2008. obavijestilo Vijeće da nema namjeru izvoditi dokaze putem svjedoka o slučajevima lišavanja života 5 i 6 u prilogu Izmijenjenoj spojenoj optužnici, te je obavijestilo Vijeće o informacijama koje je otkrilo u vezi s osobnim podacima žrtava navedenih u tom prilogu.³⁶⁵⁶

2633. Dana 7. svibnja 2008. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da se odbace točke 6 i 7 Izmijenjene spojene optužnice.³⁶⁵⁷

2634. *Daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava.* Dana 17. srpnja 2008. tužiteljstvo je podnijelo izmjenu Priloga 2 Optužnici, s poznatim žrtvama lišavanja života za koje se optuženici terete i osnovnim podacima za identifikaciju.³⁶⁵⁸

Dana 24. srpnja 2008. sva tri tima obrane podnijela su zajednički zahtjev da se odbaci Daljnje pojašnjenje.³⁶⁵⁹ Dana 9. listopada 2008. Raspravno je vijeće odbilo zahtjev

zaključivši da Daljnje pojašnjenje ne predstavlja izmjenu Optužnice i ne nanosi štetu optuženicima.³⁶⁶⁰ U slučaju da Daljnje pojašnjenje dovede do potrebe za konkretnom i

suštinskom dodatnom istragom koja nadilazi preispitivanje već objelodanjenih dokaza, Raspravno je vijeće pojasnilo da mu se obrana može obratiti radi rješavanja svakog takvog pitanja.³⁶⁶¹ Dana 26. siječnja 2009. Žalbeno vijeće donijelo je odluku po

zajedničkoj žalbi obrane na tu odluku Raspravnog vijeća i zaključilo da je Raspravno vijeće počinilo grešku u primjeni prava.³⁶⁶² Žalbeno vijeće je odobrilo žalbu i pitanje

vratio Raspravnom vijeću da ocijeni mar tužiteljstva pri dostavljanju informacija o dodatnih 189 žrtava lišavanja života za koje se optuženici terete, te da ocijeni eventualnu štetu koju je Daljnje pojašnjenje nanijelo obrani.³⁶⁶³

2635. Raspravno vijeće je 2. ožujka 2009., u drugoj odluci po zahtjevu odbilo zahtjev da se odbaci Daljnje pojašnjenje jer ono ne bi imalo utjecaja na opći opseg

tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 12. ožujka 2008.; Izmijenjena spojena optužnica, 12. ožujka 2008.

³⁶⁵⁶ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Obavijest tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 21. veljače 2008., par. 2-3; *Corrigendum* Obavijesti tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 22. veljače 2008.; Ispravljeni *Corrigendum* Obavijesti tužiteljstva o podnošenju Izmijenjene spojene optužnice, 12. ožujka 2008.

³⁶⁵⁷ Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane da se odbace točke 6 i 7 Optužnice, 7. svibnja 2008.

³⁶⁵⁸ Daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava, 17. srpnja 2008., Dodatak C.

³⁶⁵⁹ Zajednički zahtjev obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje identiteta žrtava koje je dostavilo tužiteljstvo, 24. srpnja 2008.

³⁶⁶⁰ Odluka po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava, 9. listopada 2008., par. 12-13, 15.

³⁶⁶¹ *Ibid.*, par. 14.

³⁶⁶² Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi obrane na odluku Raspravnog vijeća po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje identiteta žrtava koje je dostavilo tužiteljstvo, 26. siječnja 2009., par. 19.

Optužnice.³⁶⁶⁴ Raspravno vijeće je zaključilo da je tužiteljstvo kasno obavijestilo obranu o tome da su mnoge od 189 novoidentificiranih žrtava navedenih u Daljnjem pojašnjenju doista žrtve zločina koji se navode u Optužnici.³⁶⁶⁵ Sukladno tome, Raspravno vijeće obrani je dalo mogućnost da mu se obrati bude li željela zatražiti dodatno vrijeme za daljnje pripreme, istragu ili ponovno pozivanje svjedoka.³⁶⁶⁶ Dana 7. svibnja 2009. Žalbeno je vijeće odbilo žalbu na drugu odluku Raspravnog vijeća, zaključivši da je Raspravno vijeće postupilo po prvoj odluci Žalbenog vijeća.³⁶⁶⁷

2636. *Uhićenje, dovođenje i prvo pojavljivanje pred sudom.* Dana 8. lipnja 2001., nakon potvrde Optužnice protiv Gotovine, sudac Fouad Riad izdao je Nalog za uhićenje i Nalog za predaju i uputio ga hrvatskim vlastima.³⁶⁶⁸ Međunarodni sud je Nalog za uhićenje i Nalog za predaju Gotovine uputio Vladi Francuske, Međunarodnim stabilizacijskim snagama, nadležnim vlastima svih država članica UN-a i Švicarskoj.³⁶⁶⁹ Dana 24. veljače 2004., u svjetlu Izmijenjene optužnice protiv Ante Gotovine potvrđene istog dana, Međunarodni sud je Nalog za uhićenje i Nalog za predaju uputio hrvatskim vlastima i vlastima svih država članica UN-a.³⁶⁷⁰ Ante Gotovina je 7. prosinca 2005. uhićen na Tenerifeu, u Španjolskoj, a na Međunarodni sud doveden je 10. prosinca 2005.³⁶⁷¹

³⁶⁶³ *Ibid.*, par. 20-21, 23.

³⁶⁶⁴ Druga odluka po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje tužiteljstva o identitetu žrtava, 2. ožujka 2009., par.7.

³⁶⁶⁵ *Ibid.*, par. 6-7.

³⁶⁶⁶ *Ibid.*, par. 7-9.

³⁶⁶⁷ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.4, Odluka po zajedničkom zahtjevu obrane za odobrenje da uloži žalbu na drugu odluku po zajedničkom zahtjevu obrane da se odbaci daljnje pojašnjenje tužiteljstva u vezi s identitetom žrtava, 27. ožujka 2009., par. 12, 14. Za daljnji spor o ovom pitanju, v. *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.3, Odluka po zajedničkom zahtjevu Ante Gotovine i Mladena Markača za izdavanje naloga *mandamus*, 27. ožujka 2009., par. 6.

³⁶⁶⁸ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog za uhićenje, Nalog za predaju, 8. lipnja 2001.; Nalog da se proslijedi nalog za uhićenje i nalog za predaju, 8. lipnja 2001.

³⁶⁶⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog za uhićenje i nalog za predaju, 25. listopada 2001.; Nalog za uhićenje, Nalog za predaju, 12. kolovoza 2002.; Nalog za izdavanje naloga za uhićenje, 12. kolovoza 2002.; Zahtjev za izdavanje naloga za uhićenje i naloga za predaju i naloga u vezi s njihovim prosljeđivanjem, s Dodacima A i B, 10. prosinca 2003.

³⁶⁷⁰ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog za uhićenje i nalog za predaju upućen vlastima Republike Hrvatske, 24. veljače 2004.; Nalog za uhićenje i nalog za predaju upućen vlastima svih država članica Ujedinjenih naroda, 24. veljače 2004.

³⁶⁷¹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog o imenovanju suca za prvo pojavljivanje pred sudom, 12. prosinca 2005.; javni transkript rasprave, 12. prosinca 2005., T. 3.

2637. Prvo pristupanje Ante Gotovine sudu održano je pred sucem Carmelom Agiusom 12. prosinca 2005.³⁶⁷² Ante Gotovina izjavio da nije kriv po optužbama za koje se tereti.³⁶⁷³

2638. Nakon što je 19. veljače 2004. potvrđena Optužnica protiv Ivana Čermaka, a 24. veljače 2004. protiv Mladena Markača, sudac Kevin Parker izdao je naloge za uhićenje i naloge za predaju Ivana Čermaka i Mladena Markača i uputio ih hrvatskim vlastima i vlastima svih država članica UN-a.³⁶⁷⁴ Ivan Čermak i Mladen Markač dobrovoljno su se predali Međunarodnom sudu i dovedeni su u sjedište Suda 11. ožujka 2004.³⁶⁷⁵ Dana 12. ožujka 2004. održano je prvo pristupanje Ivana Čermaka i Mladena Markača sudu pred sucem Carmelom Agiusom.³⁶⁷⁶ Ivan Čermak i Mladen Markač izjavili su da nisu krivi po optužbama za koje se terete.³⁶⁷⁷

2639. Raspravno vijeće II je u svojoj odluci od 19. listopada 2005. zaključilo da dodavanje točke 6 i točke 9 Optužnici protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača predstavlja “nove optužbe” u smislu pravila 50(B) Pravilnika o postupku i dokazima (“Pravilnik”).³⁶⁷⁸ Nove optužbe uvrštene su u Spojenu optužnicu podnesenu 24. srpnja 2006.³⁶⁷⁹ Dana 14. srpnja 2006. Raspravno vijeće II je u svojoj odluci o spajanju postupaka zaključilo da Spojena optužnica sadrži nove optužbe protiv Ante Gotovine budući da su joj dodane točke 6 i 9, te izmjenjene točke 7 i 8.³⁶⁸⁰ Nakon što je Žalbeno vijeće odbilo žalbu optuženika na odluku Raspravnog vijeća II od 14. srpnja 2006, optuženicima je 5. prosinca 2006. dana mogućnost da se izjasne o krivnji po novim

³⁶⁷² *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog o imenovanju suca za prvo pojavljivanje pred sudom, 12. prosinca 2005.; Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 12. prosinca 2005.

³⁶⁷³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, javni transkript rasprave, 12. prosinca 2005., T. 29-32.

³⁶⁷⁴ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalozi za uhićenje, Nalozi za predaju, 24. veljače 2004.; Nalog za oštećivanje Optužnice, Odluke o pregledu Optužnice i Naloga za neobjelodanjivanje, te Naloga za uhićenje, 8. ožujka 2004.

³⁶⁷⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 11. ožujka 2004.; Zahtjev Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 12. ožujka 2004., par. 4; Zahtjev Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 12. ožujka 2004., par. 7.

³⁶⁷⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog o rasporedu za prvo pojavljivanje pred sudom, 11. ožujka 2004.

³⁶⁷⁷ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, javni transkript rasprave, 12. ožujka 2004., T. 13-19.

³⁶⁷⁸ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po zahtjevu optužbe da izmijeni Optužnicu, 19. listopada 2005.

³⁶⁷⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Spojena optužnica, 24. srpnja 2006.

³⁶⁸⁰ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT i *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT, Odluka po objedinjenom zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice i spajanje postupaka, 14. srpnja 2006.

optužbama.³⁶⁸¹ Ivan Čermak i Mladen Markač su se o krivnji izjasnili putem video-konferencijske veze.³⁶⁸² Svi optuženici su izjavili da nisu krivi po novim optužbama za koje se terete.³⁶⁸³

2640. *Dodjela predmeta Raspravnom vijeću I.* Dana 22. studenog 2006. predsjednik Međunarodnog suda je predmet br. IT-06-90-PT *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, dodijelio Raspravnom vijeću I.³⁶⁸⁴ Dana 24. studenog 2006. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća I, sudac Alphons Orié, naložio je da Vijeće za potrebe predraspravnog postupka u tom predmetu radi u sljedećem sastavu: sudac Alphons Orié, sutkinja Christine van den Wyngaert i sudac Bakone Justice Moloto, te imenovao suca Molotoa za predraspravnog suca.³⁶⁸⁵ Dana 11. prosinca 2007. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća I, sudac Orié, sam je sebe imenovao za predraspravnog suca.³⁶⁸⁶

2641. Dana 3. ožujka 2008. predsjednik Međunarodnog suda imenovao je *ad litem* suce, suca Uldisa Ćinisa i sutkinju Elizabeth Gwaunza, u sastav Raspravnog vijeća I za predmet *Tužitelj protiv Gotovine i drugi*.³⁶⁸⁷ Dana 4. ožujka 2008. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća I, sudac Alphons Orié, naložio je da Raspravno vijeće i za potrebe ovog predmeta postupa u sljedećem sastavu: sudac Alphons Orié, sudac Uldis Ćinisi i sutkinja Elizabeth Gwaunza.³⁶⁸⁸

2642. *Imenovanje branitelja.* Ante Gotovina opunomoćio je 14. prosinca 2005., 28. ožujka 2006., odnosno 28. kolovoza 2006. g. Luku Mišetića, g. Gregoryja Kehoea i g. Payama Akhavana da ga zastupaju pred Međunarodnim sudom, a zamjenik tajnika ih je potvrdio 17. ožujka 2006., 7. travnja 2006., odnosno 4. rujna 2006.³⁶⁸⁹

2643. Po nalogu od 25. lipnja 2007., tajnik suda je 9. srpnja 2007. objelodanio razloge za potvrdu g. Gregoryja Kehoea.³⁶⁹⁰ Po nalogu od 25. srpnja 2007., tužiteljstvo je 3.

³⁶⁸¹ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača i Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmeti br. IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, IT-01-45-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006.

³⁶⁸² Odluka po zajedničkom zahtjevu Mladena Markača i Ivana Čermaka da se izjasne o krivnji putem video-veze, i nalog o rasporedu, 29. studenog 2006.

³⁶⁸³ Odluka po zajedničkom zahtjevu Mladena Markača i Ivana Čermaka da se izjasne o krivnji putem video-veze, i nalog o rasporedu, 29. studenog 2006.; T. 21-23.

³⁶⁸⁴ Nalog o ponovnoj dodjeli predmeta Raspravnom vijeću, 22. studenog 2006.

³⁶⁸⁵ Nalog o sastavu Raspravnog vijeća i imenovanju predraspravnog suca, 24. studenog 2006.

³⁶⁸⁶ Nalog kojim se imenuje predraspravni sudac, 11. prosinca 2007.

³⁶⁸⁷ Nalog o imenovanju sudaca *ad litem* u predmetu pred Raspravnim vijećem, 3. ožujka 2008.

³⁶⁸⁸ Nalog o sastavu Raspravnog vijeća, 4. ožujka 2008.

³⁶⁸⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-PT, Odluka, 17. ožujka 2006.; Odluka, 7. travnja 2006; Punomoć koju je Ante Gotovina potpisao 28. kolovoza 2006., 4. rujna 2006; Odluka, 4. rujna 2006.

³⁶⁹⁰ Nalog tajniku u vezi s imenovanjem Gregoryja Kehoea za branitelja Ante Gotovine, 25. lipnja 2007.; Podnesak Tajništva u vezi s imenovanjem Gregoryja Kehoea za branitelja Ante Gotovine, 9. srpnja 2007.;

listopada 2007. Vijeću dostavilo informacije u vezi s navodima o sukobu interesa g. Gregoryja Kehoea.³⁶⁹¹ Vijeće je 29. studenog 2007. odbilo zajednički zahtjev Čermakove i Markačeve obrane i potvrdilo odluku zamjenika tajnika suda od 7. travnja 2006. kojom se potvrđuje Gregory Kehoe. Vijeće je osim toga sve druge argumente iznijete u vezi s tim pitanjem proglasilo bespredmetnim.³⁶⁹²

2644. Dana 25. listopada 2006. Žalbeno je vijeće konstatiralo da bi g. Čedo Prodanović i gđa Jadranka Sloković mogli biti u sukobu interesa pri zastupanju Ivana Čermaka budući da su, u vrijeme donošenja te odluke, zastupali Rahima Ademija, načelnika stožera Ante Gotovine i zamjenika zapovjednika tijekom operacije Oluja, koji je tada čekao suđenje u Hrvatskoj.³⁶⁹³ Dana 5. travnja 2007. većina članova Vijeća naložila je da se g. Čedo Prodanović i gđa Jadranka Sloković povuku kao Čermakovi branitelji čim novi braniteljski tim potvrdi da je kadar preuzeti Čermakovu obranu.³⁶⁹⁴ Dana 18. travnja 2007. sudac Alphons Orije dostavio je protivno mišljenje u kojem je kazao da bi, pod određenim uvjetima, dopustio g. Čedi Prodanoviću i gđi Jadranki Sloković da i dalje zastupaju Ivana Čermaka u ovom predmetu.³⁶⁹⁵ Dana 29. lipnja 2007. Žalbeno vijeće odbilo je žalbu na odluku od 5. travnja 2007. u cijelosti.³⁶⁹⁶

2645. Dana 6. rujna 2007. Ivan Čermak opunomoćio je g. Stevena Kaya, QC, da ga zastupa u postupku.³⁶⁹⁷ Dana 19. rujna 2007. Ivan Čermak obavijestio je Vijeće i Ured za pravnu pomoć i pitanja pritvora o tome da je odabrao g. Stevena Kaya kao novog glavnog branitelja, a g. Andrewa Cayleyja kao subranitelja.³⁶⁹⁸ Dana 28. rujna 2007.

Corrigendum Podneska Tajništva u vezi s imenovanjem Gregoryja Kehoea za branitelja Ante Gotovine, 13. srpnja 2007.

³⁶⁹¹ Nalog tužiteljstvu u vezi s navodnim sukobom interesa odvjetnika Gregoryja Kehoea, 25. srpnja 2007.; Odluka po zahtjevu optuženog Ante Gotovine za razjašnjenje naloga Raspravnog vijeća tužiteljstvu u vezi s navodnim sukobom interesa odvjetnika Gregoryja Kehoea, i zahtjevu da se suspendiraju rokovi prema pravilu 73(C), 31. srpnja 2007.; Odluka po zahtjevu za pojašnjenje, ponovno razmatranje ili odobrenje da se podnese žalba, 18. rujna 2007.; Odluka po zahtjevu optuženika Ante Gotovine da mu se odobri ulaganje žalbe na nalog tužiteljstvu u vezi s navodnim sukobom interesa odvjetnika Gregoryja Kehoea koji je Raspravno vijeće donijelo 25. srpnja 2007., 18. rujna 2007.

³⁶⁹² Odluka po zajedničkom zahtjevu Ivana Čermaka i Mladena Markača da se razriješi sukob interesa u vezi s odvjetnikom Gregoryjem Kehoeom, 29. studenog 2007.

³⁶⁹³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmeti br. IT-01-45-AR73.1, IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006., par. 23-39.

³⁶⁹⁴ Odluka o sukobu interesa odvjetnika Čede Prodanovića i Jadranke Sloković, 5. travnja 2007.

³⁶⁹⁵ Protivno mišljenje suca Orijeja u vezi s odlukom o sukobu interesa odvjetnika Čede Prodanovića i Jadranke Sloković od 5. travnja 2007., 18. travnja 2007.

³⁶⁹⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi Ivana Čermaka na odluku Raspravnog vijeća o sukobu interesa branitelja Čede Prodanovića i Jadranke Sloković, 29. lipnja 2007.

³⁶⁹⁷ Odluka, 28. rujna 2007., str. 2.

³⁶⁹⁸ T. 271-272.

zamjenik tajnika prihvatio je g. Stevena Kaya kao zastupnika Ivana Čermaka, a prethodne je branitelje razriješio dužnosti pravnih zastupnika.³⁶⁹⁹

2646. Na statusnoj konferenciji održanoj 26. listopada 2007. predraspravni sudac obavijestio je stranke u postupku da je sudac Alphons Orije mišljenja da njegova suradnja i povezanost s g. Stevenom Kayem kao subraniteljem tijekom suđenja Dušku Tadiću pred Međunarodnim sudom nije ni u kakvoj vezi s tekućim predmetom i da je od iste prošlo toliko vremena da uopće ne sumnja da će svoju dužnost moći obaviti na subjektivno i objektivno nepristran način.³⁷⁰⁰ Obrana je tada odgovorila da ne vidi problem u vezi s tim, a tužiteljstvo na tu temu nije dalo nikakav komentar.³⁷⁰¹

2647. Dana 13. studenog 2007. zamjenik tajnika suda prihvatio je da g. Andrew Cayley zastupa Ivana Čermaka pred Međunarodnim sudom.³⁷⁰² Dana 10. ožujka 2008. tajnik je prihvatio da gđa Gillian Higgins zastupa Ivana Čermaka pred Međunarodnim sudom.³⁷⁰³ Dana 2. srpnja 2010., nakon što je Ivan Čermak Andrewu Cayleyju formalno opozvao punomoć zbog toga što je ovaj prihvatio drugu dužnost, tajnik je odlučio opozvati imenovanje Andrewa Cayleyja kao branitelja Ivana Čermaka u ovom predmetu.³⁷⁰⁴

2648. G. Goran Mikuličić zastupao je Mladena Markača na prvom stupanju pred sud 12. ožujka 2004.³⁷⁰⁵ Osim toga, Mladen Markač je opunomoćio g. Miroslava Šeparovića da ga zastupa kao branitelj.³⁷⁰⁶

2649. Dana 25. listopada 2006. Žalbeno je vijeće zaključilo da bi svjedočenje g. Miroslava Šeparovića, ministra pravosuđa Republike Hrvatske tijekom predmetnog razdoblja, moglo biti relevantno i nužno za obranu Ivana Čermaka i Mladena Markača, te da se stoga g. Miroslav Šeparović time što zastupa Mladena Markača nalazi u sukobu interesa.³⁷⁰⁷ Dana 27. veljače 2007. Vijeće je zaključilo da postoji sukob interesa u

³⁶⁹⁹ Odluka, 28. rujna 2007.; T. 272.

³⁷⁰⁰ T. 272.

³⁷⁰¹ T. 273-274.

³⁷⁰² Odluka, 13. studenog 2007.

³⁷⁰³ Odluka, 10. ožujka 2008.

³⁷⁰⁴ Odluka tajnika suda, 2. srpnja 2010.

³⁷⁰⁵ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, javni transkript rasprave, 12. ožujka 2004., T. 2-3, 23-24; Punomoć koju je Mladen Markač potpisao 10. ožujka 2004, 17. ožujka 2004; Pismo Gorana Mikuličića od 12. ožujka 2004., 17. ožujka 2004.

³⁷⁰⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Punomoć koju je Mladen Markač potpisao 11. ožujka 2004., 2. travnja 2004.

³⁷⁰⁷ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-01-45-AR73.1, IT-03-73-AR73.1, IT-03-73-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravno

pogledu postupanja odvjetnika Miroslava Šeparovića kao zastupnika Mladena Markača, te upozorilo g. Miroslava Šeparovića da će, zbog toga što je ustrajao u zastupanju Mladena Markača unatoč opetovanim opomenama u odlukama od 14. srpnja 2006, 25. listopada 2006. i 12. siječnja 2007., ugroziti interese svog klijenta te da neće zadovoljiti kriterije profesionalne etike za obavljanje dužnosti pred Međunarodnim sudom.³⁷⁰⁸ Vijeće je g. Miroslavu Šeparoviću ponudilo priliku da se obrati sudu 28. veljače 2007. i iznese razloge zbog kojih Vijeće ne treba zaključiti da njegovo ponašanje predstavlja nedozvoljeno ponašanje iz pravila 46 Pravilnika i ne treba, u skladu s tim pravilom, protiv njega pokrenuti postupak.³⁷⁰⁹ Dana 6. ožujka 2007. Vijeće je potvrdilo odluku od 27. veljače 2007. i oduzelo g. Miroslavu Šeparoviću pravo postupanja pred Vijećem i utvrdilo da ga više ne smatra kvalificiranim da zastupa Mladena Markača u tom predmetu pred Međunarodnim sudom.³⁷¹⁰ Dana 4. svibnja 2007. Žalbeno je vijeće odbilo interlokutornu žalbu na tu odluku, a zamjenik tajnika suda je 10. svibnja 2007. opozvao dozvolu Miroslavu Šeparoviću da pred Međunarodnim sudom u svojstvu branitelja zastupa Mladena Markača u predmetu br. IT-06-90.³⁷¹¹

2650. Dok je tajnik suda još uvijek rješavao po njegovom imenovanju, novom branitelju Mladena Markača, g. Tomislavu Kuzmanoviću, odobreno je prisustvovanje statusnoj konferenciji održanoj 26. listopada 2007.³⁷¹² Goran Mikuličić obavijestio je predraspravnog suca da je Markačeva obrana od tajništva zatražila da se g. Miroslavu Šeparoviću dopusti da u timu sudjeluje u svojstvu istražitelja, ali da je dobila negativan odgovor, te da on stoga neće biti angažiran kao istražitelj, niti će imati bilo kakvu formalnu ili neformalnu ulogu u timu Markačeve obrane.³⁷¹³ Dana 6. studenog 2007.

vijeća o izmjeni Optužnice i spajanju postupaka, 25. listopada 2006., par. 23-39; Odluka po zahtjevu žalitelja Mladena Markača za pojašnjenje, 12. siječnja 2007.

³⁷⁰⁸ Odluka o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića, 27. veljače 2007.

³⁷⁰⁹ Odluka o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića, 27. veljače 2007.

³⁷¹⁰ Odluka o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 6. ožujka 2007.; *Corrigendum* odluke o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića i odluke o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 12. ožujka 2007.

³⁷¹¹ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu za dopuštenje podnošenja interlokutorne žalbe na odluku Raspravnog vijeća o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića i po zahtjevu za dopuštenje podnošenja interlokutorne žalbe na odluku Raspravnog vijeća o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 13. ožujka 2007.; *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka kojom se odgađa izvršenje odluke Raspravnog vijeća od 6. ožujka 2007., 26. ožujka 2007.; *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Miroslava Šeparovića na odluke Raspravnog vijeća o sukobu interesa i nedoličnom ponašanju, 4. svibnja 2007.; *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka, 10. svibnja 2007.

³⁷¹² T. 216-217, 229, 280; Nalog u vezi s novim odvjetnikom optuženog Markača i optuženog Čermaka, 25. srpnja 2007.

³⁷¹³ T. 281-283.

zamjenik tajnika suda odobrio je da Tomislav Kuzmanović zastupa Mladena Markača pred Međunarodnim sudom.³⁷¹⁴

2651. Dana 18. listopada 2006. Vijeće je odbilo zahtjeve Republike Hrvatske i Ante Gotovine da Republika Hrvatska u ovom predmetu pristupi sudu u svojstvu prijatelja suda.³⁷¹⁵ Žalbeno vijeće odbilo je zahtjev Republike Hrvatske da se ta odluka preispita.³⁷¹⁶

2652. *Pritvor i privremeno puštanje na slobodu.* Dana 12. prosinca 2005. predsjedavajući sudac Raspravnog vijeća II odredilo je Anti Gotovini pritvor u Pritvorskoj jedinici UN-a u Den Haagu.³⁷¹⁷ Dana 28. studenog 2007. Vijeće je odbilo zahtjev Gotovinine obrane za privremeno puštanje na slobodu.³⁷¹⁸ Dana 17. siječnja 2008. Žalbeno vijeće je odbilo i žalbu Gotovinine obrane od 5. prosinca 2007. i zahtjev Republike Hrvatske za preispitivanje odluke od 5. prosinca 2007.³⁷¹⁹

2653. Dana 12. ožujka 2004. Raspravno vijeće II odredilo je pritvor za Ivana Čermaka i Mladena Markača u Pritvorskoj jedinici UN-a u Den Haagu.³⁷²⁰ Dana 29. travnja 2004. Raspravno vijeće II odbilo je zahtjeve Ivana Čermaka i Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu.³⁷²¹ Raspravno vijeće II je 14. rujna 2004. odbilo drugi komplet zahtjeva za privremeno puštanje Ivana Čermaka i Mladena Markača na slobodu.³⁷²² Dana 2. prosinca 2004. Žalbeno vijeće je odobrilo žalbu Ivana Čermaka i Mladena Markača i naložilo privremeno puštanje Ivana Čermaka i Mladena Markača na slobodu pod određenim uvjetima, kao što su boravak unutar granica mjesta stanovanja u

³⁷¹⁴ Odluka, 6. studenog 2007.

³⁷¹⁵ Odluka po zahtjevima Republike Hrvatske za dopuštenje da pristupi Sudu u svojstvu prijatelja suda, 18. listopada 2006.

³⁷¹⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR108bis, Odluka po zahtjevu tužiteljstva da se odbaci zahtjev za preispitivanje odluke podnijet u skladu s pravilom 108bis, 13. prosinca 2006; *Corrigendum* Odluke po zahtjevu tužiteljstva da se odbaci zahtjev za preispitivanje odluke podnijet u skladu s pravilom 108bis, 12. siječnja 2007.

³⁷¹⁷ *Tužitelj protiv Ante Gotovine*, predmet br. IT-01-45-I, Nalog o pritvoru, 12. prosinca 2005.

³⁷¹⁸ Odluka po zahtjevu okrivljenog Ante Gotovine za privremeno puštanje na slobodu i po zahtjevu okrivljenog Ante Gotovine da se izbrišu dodaci 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 i 18 iz odgovora tužiteljstva kojim se protivi zahtjevu Gotovine za privremeno puštanje na slobodu, 28. studenog 2007.

³⁷¹⁹ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR65.1, Odluka po žalbi Ante Gotovine na odbijanje privremenog puštanja na slobodu, 17. siječnja 2008; *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR108bis.2, Odluka po zahtjevu Hrvatske za preispitivanje odluke Raspravnog vijeća o privremenom puštanju na slobodu, 17. siječnja 2008.

³⁷²⁰ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Nalog za pritvor, 12. ožujka 2004.

³⁷²¹ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-I, Odluka po molbama Ivana Čermaka i Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 29. travnja 2004.

³⁷²² *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Odluka po drugoj molbi Ivana Čermaka i Mladena Markača za privremeno puštanje na slobodu, 14. rujna 2004.

Hrvatskoj, zabrana međusobnih kontakata ili zabrana stupanja u kontakt s drugim optuženicima Međunarodnog suda.³⁷²³

2654. Raspravno vijeće II i Vijeće više su puta mijenjali uvjete privremenog puštanja Ivana Čermaka na slobodu.³⁷²⁴ Vijeće je 17. siječnja 2007. naložilo Čermakovoj obrani da odgovori na podnesak Tajništva od 12. siječnja 2007. u vezi s privremenim puštanjem Ivana Čermaka na slobodu, u kojem se kaže da je, prema hrvatskim medijskim izvješćima, Ivan Čermak bio prisutan na tri događaja u Zagrebu, a Hrvatsku pozvalo da dostavi dodatne informacije o poštovanju uvjeta, što su Ivan Čermak i Republika Hrvatska učinili 23. siječnja, odnosno 29. siječnja 2007.³⁷²⁵ Vijeće je opozvalo privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu od 8. veljače 2007. s obzirom na održavanje statusne konferencije 9. veljače 2007. i kako bi dodatno raspravilo njegovo poštivanje uvjeta privremenog puštanja na slobodu.³⁷²⁶ Dana 15. veljače 2007. Vijeće je obnovilo odobrenje za privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu od 16. veljače 2007.³⁷²⁷ Vijeće je 10. listopada 2007. opozvalo privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu s obzirom na održavanje statusne konferencije 26. listopada 2007., a privremeno puštanje na slobodu je obnovilo od 27. listopada 2007.³⁷²⁸

³⁷²³ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-AR65.1, Odluka po zajedničkoj molbi da se odobri ulaganje žalbe na odluku o privremenom puštanju na slobodu, 13. listopada 2004.; Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Raspravnog vijeća kojom se odbija privremeno puštanje na slobodu, 2. prosinca 2004.

³⁷²⁴ Odluka po molbi Ivana Čermaka za privremenu izmjenu uvjeta iz odluke Žalbenog vijeća o privremenom puštanju na slobodu, 23. lipnja 2006.; Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za izmjenu uvjeta određenih odlukom Žalbenog vijeća o privremenom puštanju na slobodu, 11. srpnja 2005.; *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremenu izmjenu pojašnjenih uvjeta privremenog puštanja na slobodu, 26. srpnja 2007.; Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za izmjenu pojašnjenih uvjeta za privremeno puštanje na slobodu, 22. siječnja 2008.; Odluka po Čermakovom zahtjevu za izmjenu i dopunu odredbi i uvjeta njegovog privremenog puštanja na slobodu, 5. kolovoza 2010; Nalog kojim se daje javni status 'Odluci po Čermakovom zahtjevu za izmjenu i dopunu odredbi i uvjeta njegovog privremenog puštanja na slobodu' od 5. kolovoza 2010., 26. kolovoza 2010.

³⁷²⁵ Podnesak tajnika na osnovi pravila 33(B) o privremenom puštanju na slobodu Ivana Čermaka, 12. siječnja 2007.; Zahtjev strankama u postupku i hrvatskoj Vladi u vezi s podneskom tajnika na osnovi pravila 33(B) o privremenom puštanju na slobodu Ivana Čermaka, 17. siječnja 2007.; Odgovor Ivana Čermaka na zahtjev u vezi s podneskom tajnika na osnovi pravila 33(B) o privremenom puštanju na slobodu Ivana Čermaka, 23. siječnja 2007.; Dopis Republike Hrvatske u skladu sa zahtjevom Raspravnog vijeća od 17. siječnja 2007. 29. siječnja 2007.; Podnesak tajnika na osnovi pravila 33(B) u vezi s odgovorima Vlade Republike Hrvatske od 23. siječnja 2007., 29. siječnja 2007.

³⁷²⁶ Nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 26. siječnja 2007.

³⁷²⁷ Odluka kojom se obnavlja odobrenje privremenog puštanja na slobodu Ivana Čermaka, 15. veljače 2007.

³⁷²⁸ Nalog o rasporedu i inkorporirani nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 10. listopada 2007.; Nalog o ponovnom stupanju na snagu privremenog puštanja na slobodu, 26. listopada 2007.

2655. Dana 6. veljače 2008. Vijeće je, prilikom određivanja rasporeda za početak suđenja, prekinulo privremeni boravak Ivana Čermaka na slobodi od 5. ožujka 2008.³⁷²⁹ Raspravno vijeće odobrilo je zahtjeve Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu tijekom srpnja i kolovoza 2008. i tijekom prosinca i siječnja 2009.³⁷³⁰ Raspravno vijeće je u više navrata odbilo zahtjeve Čermakove obrane za privremeno puštanje na slobodu.³⁷³¹ Dana 14. srpnja 2009. Raspravno vijeće je ponovno odbilo zahtjev Čermakove obrane za privremeno puštanje na slobodu zaključivši da, iako su ispunjeni uvjeti iz pravila 65(B) Pravilnika, obrana nije pokazala da postoje dovoljno uvjerljivi humanitarni razlozi koji odnose prevagu u korist privremenog puštanja na slobodu nakon što je u postupku prošla faza predviđena pravilom 98bis.³⁷³² Dana 20. srpnja 2009. Čermakova obrana podnijela je interlokutornu žalbu, koju je Žalbeno vijeće 3. kolovoza 2009. dijelom odobrilo.³⁷³³ Žalbeno vijeće je poništilo odluku Raspravnog vijeća i odobrilo privremeno puštanje Ivana Čermaka na slobodu na određeno vrijeme u kolovozu 2009.³⁷³⁴ Raspravno vijeće je odobrilo zahtjeve Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu tijekom prosinca 2009. i siječnja 2010., tijekom ožujka i travnja 2010., tijekom srpnja i kolovoza 2010., tijekom prosinca 2010. i siječnja 2011., te na određeno vrijeme u veljači 2011.³⁷³⁵

³⁷²⁹ Nalog kojim se zakazuje početak suđenja i prekida privremeni boravak na slobodi, 6. veljače 2008.

³⁷³⁰ Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 18. srpnja 2008.; Nalog da se ukine povjerljivi status odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 1. kolovoza 2008.; Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 2. prosinca 2008.; T. 20682.

³⁷³¹ Odluka po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu, 14. ožujka 2008.; Odluka po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu Ivana Čermaka, 27. veljače 2009.

³⁷³² Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu' od 14. srpnja 2009., 27. kolovoza 2009. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu), Dodatak, par. 9-11.

³⁷³³ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR65.3, Interlokutorna žalba Ivana Čermaka na odluku po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu od 14. srpnja 2009., 20. srpnja 2009.; Odgovor tužiteljstva na interlokutornu žalbu Ivana Čermaka na odluku po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu od 14. srpnja 2009., 21. srpnja 2009.; Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija 'Odluke po žalbi Ivana Čermaka na odluku po njegovom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu', donijete 3. kolovoza 2009., 4. kolovoza 2009. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu), Dodatak, par. 18.

³⁷³⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR65.3, Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija 'Odluke po žalbi Ivana Čermaka na odluku po njegovom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu', donijete 3. kolovoza 2009., 4. kolovoza 2009. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu), Dodatak, par. 19-20.

³⁷³⁵ Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu' od 14. prosinca 2009., 14. siječnja 2010. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog o izdavanju javne redigirane verzije povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 24. ožujka 2010., 26. travnja 2010. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 9. srpnja 2010., 26. kolovoza 2010. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog kojim se

2656. Raspravno vijeće II i Vijeće u više su navrata mijenjali uvjete privremenog puštanja Mladena Markača na slobodu.³⁷³⁶ Vijeće je opozvalo privremeno puštanje Mladena Markača na slobodu od 8. veljače 2007. s obzirom na održavanje statusne konferencije 9. veljače 2007., a odobrenje za privremeno puštanje na slobodu obnovilo je od 10. veljače 2007.³⁷³⁷ Dana 10. listopada 2007. Vijeće je opozvalo privremeno puštanje Mladena Markača na slobodu s obzirom na održavanje statusne konferencije 26. listopada 2007., a privremeno puštanje na slobodu ponovno je odobrilo od 27. listopada 2007.³⁷³⁸ Dana 28. prosinca 2007. dežurni sudac opozvao je privremeno puštanje Mladena Markača na slobodu zbog kršenja uvjeta privremenog puštanja na slobodu, te naložio njegovo uhićenje i dovođenje na Međunarodni sud.³⁷³⁹

2657. *Preliminarni podnesci.* Osim donošenja odluka po više preliminarnih podnesaka u vezi s optužnicom, kao što je ranije navedeno, Vijeće je 19. ožujka 2007. odbilo i (dijelove) preliminarnog podneska Gotovinine obrane od 28. travnja 2006., Preliminarnog podneska Gotovinine obrane od 18. siječnja 2007. kojim se osporava nadležnost, te Preliminarnog podneska Čermakove i Markačeve obrane od 18. siječnja 2007. u vezi s nadležnošću.³⁷⁴⁰ Dana 6. lipnja 2007. Žalbeno je vijeće odbilo interlokutornu žalbu Gotovinine obrane na Odluku Vijeća po više podnesaka kojima se osporava nadležnost od 19. ožujka 2007.³⁷⁴¹

2658. *Predraspravni podnesci.* Tužiteljstvo je svoj predraspravni podnesak podnijelo 16. ožujka 2007., a javnu verziju predraspravnog podneska podnijelo je 23. ožujka

izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 10. prosinca 2010., 28. siječnja 2011. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu); Nalog kojim se izdaje javna redigirana verzija povjerljive 'Odluke po zahtjevu Ivana Čermaka za privremeno puštanje na slobodu na osnovi pravila 54 i 65' od 10. veljače 2011., 17. ožujka 2011. (s javnom redigiranom verzijom u prilogu).

³⁷³⁶ *Tužitelj protiv Ivana Čermaka i Mladena Markača*, predmet br. IT-03-73-PT, Nalog po hitnom zahtjevu Mladena Markača da se izmijene uvjeti privremenog puštanja na slobodu, 13. srpnja 2005.; *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu optuženog Mladena Markača za objašnjenje uvjeta njegovog privremenog puštanja na slobodu, 12. srpnja 2007.; Nalog po hitnom zahtjevu Mladena Markača da se izmijene uvjeti privremenog puštanja na slobodu, 13. srpnja 2005.; Odluka po zahtjevu optuženog Mladena Markača za izmjenu uvjeta privremenog puštanja na slobodu, 14. srpnja 2006.

³⁷³⁷ Nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 26. siječnja 2007.; Nalog o privremenom puštanju na slobodu Mladena Markača, 9. veljače 2007.

³⁷³⁸ Nalog o rasporedu i inkorporirani nalog kojim se suspendira privremeno puštanje na slobodu, 10. listopada 2007.; Nalog o ponovnom stupanju na snagu privremenog puštanja na slobodu, 26. listopada 2007.

³⁷³⁹ Nalog za uhićenje i dovođenje optuženog Mladena Markača s privremenog boravka na slobodi, 28. prosinca 2007.

³⁷⁴⁰ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 19. ožujka 2007.

2007.³⁷⁴² Ante Gotovina, Ivan Čermak i Mladen Markač svoje su predraspravne podneske podnijeli 5. travnja 2007.³⁷⁴³

2659. Dana 14. veljače 2008. Vijeće je odbilo zahtjev Gotovinine obrane od 26. ožujka 2007., u kojem je ona ustvrdila da bi neke dijelove predraspravnog podneska tužiteljstva trebalo izbrisati zbog toga što zapravo predstavljaju izmjenu Optužnice.³⁷⁴⁴ Raspravno vijeće je 10. travnja 2008. odbilo zahtjev Gotovinine obrane od 21. veljače 2008. da joj se odobri ulaganje žalbe na tu odluku.³⁷⁴⁵

2660. *Početak suđenja.* Dana 17. siječnja 2007. predraspravni sudac je naložio da se predraspravna konferencija održi 27. travnja 2007., a da suđenje počne 7. svibnja 2007. Nakon odluke Vijeća od 6. ožujka 2007., predraspravni sudac je odobrio zahtjev Mladena Markača da se početak suđenja odgodi kako bi mu se omogućilo da angažira novog branitelja i kako bi se branitelju osiguralo dovoljno vremena da se pripremi za suđenje.³⁷⁴⁶ Dana 6. veljače 2008. Vijeće je zakazalo održavanje predraspravne konferencije za 10. ožujka 2008., a početak suđenja za 11. ožujka 2008.³⁷⁴⁷ Predraspravna konferencija održana je 10. ožujka 2008.³⁷⁴⁸ Dana 11. ožujka 2008. Raspravno vijeće je saslušalo uvodnu riječ tužiteljstva.³⁷⁴⁹ Uvodnu riječ Gotovinine obrane Raspravno je vijeće saslušalo 12. ožujka 2008.³⁷⁵⁰ Čermakova i Markačeva obrana tada nisu iznijele uvodnu riječ.³⁷⁵¹ Dokazni postupak tužiteljstva počeo je 13.

³⁷⁴¹ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR72.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Ante Gotovine na Odluku po više podnesaka kojima se osporava nadležnost, 6. lipnja 2007.

³⁷⁴² *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Predraspravni podnesak tužiteljstva, 16. ožujka 2007.; Podnesak s javnom verzijom predraspravnog podneska tužiteljstva, 23. ožujka 2007.

³⁷⁴³ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Predraspravni podnesak generala Ante Gotovine, 5. travnja 2007.; Predraspravni podnesak Ivana Čermaka, 5. travnja 2007.; Predraspravni podnesak Mladena Markača na temelju pravila 65ter(F), 5. travnja 2007.

³⁷⁴⁴ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu Ante Gotovine temeljem pravila 73 kojim se od Predraspravnog vijeća traži da se izbrišu dijelovi predraspravnog podneska tužiteljstva kojima se faktički mijenja Spojena optužnica, te po zahtjevu tužiteljstva za izmjenu Optužnice, 14. veljače 2008.

³⁷⁴⁵ Odluka po zahtjevu Ante Gotovine da se odobri ulaganje žalbe na odluku po zahtjevu temeljem pravila 73 da se izbrišu dijelovi predraspravnog podneska, 10. travnja 2008.

³⁷⁴⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Nalog o rasporedu, 17. siječnja 2007.; Odluka o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 6. ožujka 2007.; *Corrigendum* odluke o sukobu interesa odvjetnika Miroslava Šeparovića i odluke o zaključku kojim je utvrđeno nedolično vladanje odvjetnika Miroslava Šeparovića, 12. ožujka 2007.; Nalog o rasporedu, 20. ožujka 2007.; Podnesak optuženog Mladena Markača u vezi s odlukom Raspravnog vijeća od 6. ožujka 2007., 30. ožujka 2007.; T. 209-210; Nalog kojim se odgađa početak suđenja, 19. travnja 2007.

³⁷⁴⁷ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Nalog kojim se zakazuje početak suđenja i prekida privremeni boravak na slobodi, 6. veljače 2008.

³⁷⁴⁸ T. 402-413.

³⁷⁴⁹ T. 409, 416-509.

³⁷⁵⁰ T. 409, 512-614.

³⁷⁵¹ T. 409.

ožujka 2008.³⁷⁵² Tužiteljstvo je za svoj dokazni postupak zatražilo 209,5 sati, što mu je i odobreno.³⁷⁵³

2661. *Okončanje dokaznog postupka tužiteljstva i odluka na osnovi pravila 98bis.* Dana 6. veljače 2009., nakon što je potvrđeno da obrana namjerava iznijeti argumente na temelju pravila 98bis Pravilnika, Vijeće je naložilo da se ti argumenti iznesu usmeno i da njihovo iznošenje počne desetog radnog dana nakon okončanja dokaznog postupka tužiteljstva.³⁷⁵⁴ Dana 5. ožujka 2009. službeno je okončan dokazni postupak tužiteljstva.³⁷⁵⁵ Vijeće je saslušalo argumente na osnovi pravila 98bis Pravilnika od 19. do 25. ožujka 2009.³⁷⁵⁶ Dana 3. travnja 2009. Vijeće je zaključilo da su, prema standardu preispitivanja iz pravila 98bis, izvedeni dovoljni dokazi koji potkrepljuju sve točke optužbe za svakog optuženika prema jednom vidu odgovornosti.³⁷⁵⁷

2662. *Ponovno pozivanje svjedoka Marka Rajčića.* Od 18. do 23. veljače 2009. svjedok Marko Rajčić, načelnik topništva HV-a u ZP-u Split tijekom operacije Oluja, svjedočio je kao svjedok tužiteljstva. Dana 24. travnja 2009. Raspravno vijeće odobrilo je zahtjev tužiteljstva da se ponovno pozove g. Rajčić kako bi se strankama omogućilo da ga ispituju o Popisu ciljeva Jagoda (D1447), Ratnom dnevniku TS-4 (P2533) i o svim ostalim informacijama koje su strankama objelodanjene po zaključenju prvog svjedočenja g. Rajčića.³⁷⁵⁸ Dana 22. svibnja 2009. Raspravno vijeće je uputilo Gotovininu obranu da g. Rajčića izbriše sa svog popisa svjedoka na osnovi pravila 65ter, zaključivši da “primjeren način na koji će Gotovinina obrana dobiti dodatne dokaze od toga svjedoka nije tako što će ga uvrstiti u popis svojih svjedoka, nego tako što će ga unakrsno ispitati tijekom njegova ponovnog stupanja pred ovo Vijeće zakazanog za 25. svibnja 2009. godine i, ako je potrebno, naknadnim zahtjevom tražiti da se on ponovno pozove”.³⁷⁵⁹ Dana 25. svibnja 2009. g. Rajčić je ponovno stupio pred sud i dao dodatni iskaz.

2663. *Podnesci obrane na osnovi pravila 65ter i konferencija prije izvođenja dokaza obrane u skladu s pravilom 73ter.* Dana 4. svibnja 2009. Gotovinina, Čermakova i

³⁷⁵² T. 409-410, 616-729.

³⁷⁵³ T. 404.

³⁷⁵⁴ Nalog o rasporedu, 6. veljače 2009., str. 2; T. 14459, 15109-15110.

³⁷⁵⁵ T. 17210; Nalog o okončanju i izmijenjeni nalog o rasporedu, 23. ožujka 2009., str. 2.

³⁷⁵⁶ T. 17218-17591.

³⁷⁵⁷ T. 17621.

³⁷⁵⁸ Odluka po zahtjevu tužiteljstva da se ponovno pozove Marko Rajčić, 24. travnja 2009.

³⁷⁵⁹ Odluka po hitnom zahtjevu tužiteljstva za brisanje Marka Rajčića s popisa svjedoka Gotovinine obrane na osnovi pravila 65ter i po hitnom zahtjevu za objelodanjivanje, 22. svibnja 2009., par. 5, 7.

Markačeva obrana podnijele su svoje podneske na osnovi pravila 65ter(G) Pravilnika.³⁷⁶⁰ Konferencija prije izvođenja dokaza obrane održana je 27. svibnja 2009. Nakon što je tog dana saslušalo tri tima obrane, Raspravno vijeće je donijelo odluku na osnovi pravila 73ter(C) i (E) Pravilnika i skratilo dokazni postupak Gotovinine obrane s traženih 100 na 90 sati, dokazni postupak Čermakove obrane s traženih 49,5 na 45 sati, a dokazni postupak Markačeve obrane s traženih 97,5 na 75 sati.³⁷⁶¹ Čermakova i Markačeva obrana su u svojim argumentima rekly da bi se njihov raspored, iznesen u njihovim podnescima na osnovi pravila 65ter, mogao promijeniti jer predviđaju pozivanje dodatnih svjedoka u kasnijoj fazi postupka, nakon rješavanja preliminarnih pitanja.³⁷⁶²

2664. *Daljnje uvodne riječi i dokazni postupci obrane.* Čermakova obrana iznijela je uvodnu riječ 28. svibnja 2009., nakon čega je, 29. svibnja 2009., uslijedilo iznošenje uvodne riječi Markačeve obrane. Raspored uvodnih riječi bio je predmet spora.³⁷⁶³ Raspravno vijeće je odredilo ovakav raspored kako bi imalo pregled sva tri dokazna postupka obrane odmah nakon konferencije prije izvođenja dokaza obrane, a da bi moglo bolje nadzirati eventualna preklapanja dokaznih postupaka.³⁷⁶⁴ Dokazni postupak Gotovinine obrane počeo je 2. lipnja 2009., Čermakove obrane 22. rujna 2009., a Markačeve obrane 16. studenog 2009, a zaključeni su 27. siječnja 2010., nakon čega su preostali samo podnesci za prihvaćanje dokaza bez posredstva svjedoka.³⁷⁶⁵

2665. *Svjedoci Vijeća.* Dana 14. prosinca 2009. Raspravno je vijeće obavijestilo strane da razmatra pozivanje svjedokâ Vijeća na osnovi pravila 98 Pravilnika.³⁷⁶⁶ Dana 20. siječnja 2010. Raspravno vijeće objavilo je svoju odluku da pozove sedam svjedoka Vijeća.³⁷⁶⁷ Raspravno vijeće je 27. siječnja 2010. obavijestilo stranke da se pri glavnom ispitivanju svjedoka Vijeća želi usredotočiti na vrlo konkretna pitanja, te da bi i one tome trebale prilagoditi svoje unakrsno ispitivanje.³⁷⁶⁸ Dana 12. veljače 2010. Raspravno vijeće je stranke neformalnim putem obavijestilo o tome da će unakrsno

³⁷⁶⁰ Podnesak optuženika Ante Gotovine na temelju pravila 65ter(G), 4. svibnja 2009.; Podnesak Ivana Čermaka na temelju pravila 65ter(G), 4. svibnja 2009.; Podnesak optuženika Mladena Markača na temelju pravila 65ter(G), 4. svibnja 2009.

³⁷⁶¹ T. 17728-17737.

³⁷⁶² T. 17732-17733, 17735-17736.

³⁷⁶³ T. 17739-17740.

³⁷⁶⁴ T. 17739.

³⁷⁶⁵ T. 17864, 21803, 24509, 27113-27114.

³⁷⁶⁶ T. 26248.

³⁷⁶⁷ T. 27033-27034.

³⁷⁶⁸ T. 27106.

ispitivanje, osim pitanja vjerodostojnosti, biti ograničeno na teme o kojima se razgovaralo za vrijeme glavnog ispitivanja. Raspravno vijeće je ovu odluku donijelo uzevši u obzir pravilo 90(H)(i) Pravilnika, te u svjetlu činjenice da nijedna stranka u postupku tijekom svojih dokaznih postupaka nije pozvala nijednog svjedoka Vijeća. To je službeno evidentirano 24. veljače 2010.³⁷⁶⁹ Sedam svjedoka Vijeća svjedočilo je od 24. veljače do 22. travnja 2010.

2666. *Ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva.* Dana 21. travnja 2010. Raspravno vijeće odobrilo je zahtjev tužiteljstva za ponovno otvaranje dokaznog postupka kako bi se saslušali iskazi tri svjedoka, te odgodilo datum 31. svibnja 2010. kao rok za podnošenje završnih podnesaka.³⁷⁷⁰ Dana 10. svibnja 2010. Raspravno vijeće odobrilo je zahtjev Čermakove i Markačeve obrane da ulože žalbu na odluku o ponovnom otvaranju dokaznog postupka.³⁷⁷¹ Dana 21. svibnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da se datum 31. svibnja 2010. vrati kao rok za podnošenje završnih podnesaka.³⁷⁷² Raspravno vijeće je iskaze tri svjedoka tužiteljstva saslušalo 2. i 3. lipnja 2010., a nakon toga, 10. lipnja 2010., i dva svjedoka obrane.³⁷⁷³ Dana 11. lipnja 2010. Raspravno je vijeće izvođenje dokaza proglasilo završenim.³⁷⁷⁴ Dana 1. srpnja 2010. Žalbeno vijeće je odbilo žalbe Čermakove i Markačeve obrane.³⁷⁷⁵

2667. *Zahtjevi za izdavanje sudskih naloga kojima se zabranjuju određeni postupci.* Dana 23. srpnja 2009. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da se Hrvatskoj izda sudski nalog da obustavi sve kaznene postupke i progone proizašle iz radnji koje su u vezi s ispunjavanjem dužnosti Gotovinine obrane pred Međunarodnim sudom, uključujući one protiv mogućeg svjedoka Gotovinine obrane i g. Ivanovića, člana Gotovinine obrane.³⁷⁷⁶ Vijeće je zaključilo da Gotovininina obrana nije pokazala izvanredne okolnosti, koje su prema Pravilniku o postupku i dokazima Međunarodnog

³⁷⁶⁹ T. 27119-27120.

³⁷⁷⁰ Odluka po zahtjevu tužiteljstva za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva, 21. travnja 2010.; T. 28047, 28632; Nalog kojim se ukida povjerljivi status odluke po zahtjevu tužiteljstva za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva, 16. lipnja 2010.

³⁷⁷¹ Odluka po zahtjevu Čermakove i Markačeve obrane za odobrenje radi ulaganja žalbe na Odluku Raspravnog vijeća od 21. travnja 2010. za novo izvođenje dokaza optužbe, 10. svibnja 2010.

³⁷⁷² Odluka po prigovoru Gotovinine obrane na odgodu rokova za podnošenje završnih podnesaka i zahtjev za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužiteljstva, 21. svibnja 2010.

³⁷⁷³ Nalog kojim se zakazuje rasprava, 14. svibnja 2010.; T. 28653-28964.

³⁷⁷⁴ T. 29007.

³⁷⁷⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.6, Odluka po interlokutornim žalbama Ivana Čermaka i Mladena Markača na odluku Raspravnog vijeća o ponovnom otvaranju dokaznog postupka tužiteljstva, 1. srpnja 2010.

³⁷⁷⁶ Odluka po zahtjevu okrivljenog Ante Gotovine za sudski nalog kojim se zabranjuju određeni postupci, 23. srpnja 2009.

suda neophodne da opravdaju traženu intervenciju u postupku koji se vodi pred hrvatskim sudom, uzevši u obzir, između ostalog, da se g. Ivanović u postupku Hrvatskoj nije pozvao na funkcionalni imunitet.³⁷⁷⁷

2668. Dana 29. rujna 2009. Gotovinina obrana iznijela je argument da je sud u Hrvatskoj odbio zahtjev za obustavu postupka na temelju funkcionalnog imuniteta, te je opet zatražila da se Hrvatskoj zabrani daljnje kazneno postupanje protiv g. Ivanovića.³⁷⁷⁸ Osim toga, nakon pretresa i zapljene predmeta u posjedu članova Gotovinine obrane (uključujući g. Ivanovića) od strane hrvatskih vlasti, Gotovinina obrana je 10. prosinca 2009. zatražila da se Hrvatskoj izda privremeni i stalni sudski nalog da obustavi i uzdrži se od svih radnji protiv g. Ivanovića, da obustavi sve pretrage dokumentacije i računala zaplijenjenih iz uredâ ili od članova tima Gotovinine obrane i da se uzdrži od svake pretrage uredâ ili članova Gotovinine obrane u budućnosti.³⁷⁷⁹

Istog je dana Markačeva obrana zatražila da se Hrvatskoj izda privremeni i stalni sudski nalog da obustavi i uzdrži se od svih radnji protiv članova njenog tima i uredâ.³⁷⁸⁰ Dana 11. prosinca 2009. Vijeće je Hrvatskoj izdalo privremeni nalog da, do daljnjega, prekine sve pretrage sadržaja predmeta koje je zaplijenila od Gotovinine obrane, njenih sadašnjih ili bivših članova ili članova njihovih obitelji.³⁷⁸¹ Dana 18. prosinca 2009. Vijeće je odbilo preostale zahtjeve za izdavanje naloga za privremene zabrane.³⁷⁸² Dana 4., odnosno 26. siječnja 2010. Gotovinina i Markačeva obrana zatražile su izdavanje daljnjih sudskih naloga da se Hrvatskoj zabrani poduzimanje istražnih radnji bez prethodnog naloga Vijeća.³⁷⁸³

2669. Dana 12. ožujka 2010. Raspravno vijeće ukinulo je svoj privremeni nalog od 11. prosinca 2009. i donijelo odluku po zahtjevima za izdavanje trajnih sudskih zabrana.³⁷⁸⁴ Raspravno vijeće naložilo je Hrvatskoj da se uzdrži od pretrage sadržaja materijala koji je zaplijenila; osim toga, vijeće je naložilo Gotovinoj obrani i Hrvatskoj da stupe u

³⁷⁷⁷ *Ibid.*, par. 17-21.

³⁷⁷⁸ Ponovljeni zahtjev optuženika Ante Gotovine da se Republici Hrvatskoj izda sudska zabrana na temelju pravila 54, 29. rujna 2009.

³⁷⁷⁹ T. 26023-26024, 26028-26030.

³⁷⁸⁰ T. 26024.

³⁷⁸¹ T. 26160-26161.

³⁷⁸² Odluka po zahtjevima da se izdaju sudski nalozi kojima se Republici Hrvatskoj privremeno zabranjuju određeni postupci i obrazloženje uz nalog Vijeća od 11. prosinca 2009., 18. prosinca 2009.

³⁷⁸³ Odgovor optuženika Ante Gotovine na poziv Raspravnog vijeća od 18. prosinca 2009., 4. siječnja 2010.; Podnesak kojim se optuženik Mladen Markač pridružuje i dopunjuje dodatni podnesak Ante Gotovine kao odgovor na poziv Raspravnog vijeća od 18. prosinca 2009., 26. siječnja 2010.

³⁷⁸⁴ Odluka po zahtjevima za izdavanje naloga kojima se Republici Hrvatskoj trajno zabranjuju određeni postupci, 12. ožujka 2010., posebno par. 77 (3).

međusobni kontakt u cilju postizanja sporazuma o tome jesu li ti materijali zaštićeni na osnovi Statuta i Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda, kao materijali koje štiti privilegirani odnos odvjetnika i klijenta ili kao interni dokumenti stranke u postupku.³⁷⁸⁵ Raspravno vijeće zatim je naložilo Gotovinoj obrani da, u slučaju da s Hrvatskom ne može sklopiti sporazum, stupi u kontakt s predsjednikom Međunarodnog suda s ciljem da se o tom pitanju zatraži odluka nekog nezavisnog tijela.³⁷⁸⁶ Raspravno vijeće odbilo je zahtjeve za izdavanje trajne sudske zabrane kojom bi se Hrvatsku spriječilo da poduzima istražne radnje protiv bilo kojeg člana i/ili ureda Gotovine ili Markačeve obrane bez prethodnog naloga Vijeća, zaključivši da obrana nije pružila dovoljnu činjeničnu osnovu koja bi ukazala na vjerojatnost sličnih budućih istražnih radnji nad njihovim uredima ili članovima.³⁷⁸⁷

2670. Raspravno vijeće također je odbilo zahtjeve za izdavanje trajnog sudskog naloga kojim bi se Hrvatskoj naložilo da obustavi istrage i kaznene postupke protiv dva člana tima Gotovine obrane (uključujući g. Ivanovića).³⁷⁸⁸ Raspravno vijeće je zaključilo da prema članku 30(4) Statuta članovi obrane ne uživaju ni osobni ni funkcionalni imunitet od pravnog postupka, ali i da država ne može vršiti svoju jurisdikciju neprimjerenim podvrgavanjem članova obrane pravnom postupku s obzirom na djela koja potpadaju pod ispunjavanje službenih dužnosti pred Međunarodnim sudom, s ciljem ili predvidljivim rezultatom bitnog ometanja ili onemogućavanja članova obrane u vršenju njihovih funkcija.³⁷⁸⁹ Raspravno vijeće je zaključilo da Gotovina obrana nije pokazala postojanje izuzetnih okolnosti neophodnih da se opravda zatražena ozbiljna intervencija u postupke u Hrvatskoj na temelju pravila 54 Pravilnika; Raspravno vijeće je, između ostalog, zauzelo stav da ne može utvrditi da je Gotovina obrana zbog tekućih istraga i kaznenih postupaka spriječena ili ometana u obavljanju svojih dužnosti u tolikoj mjeri da bi to predstavljalo kršenje prava g. Gotovine na pravično suđenje.³⁷⁹⁰

2671. Raspravno vijeće je istodobno napomenulo da argumentacija iznesena pred Vijećem pokreće ozbiljna pitanja s obzirom na to koliko će se članovi obrane sada u Hrvatskoj osjećati sigurnim pri obavljanju radnji koje potpadaju pod ispunjavanje

³⁷⁸⁵ *Ibid.*, par. 40-42, 77 (4).

³⁷⁸⁶ *Ibid.*, par. 43-44, 77 (4).

³⁷⁸⁷ *Ibid.*, par. 46, 77 (7).

³⁷⁸⁸ *Ibid.*, par. 77 (8).

³⁷⁸⁹ *Ibid.*, par. 61.

³⁷⁹⁰ *Ibid.*, par. 71-76.

službenih funkcija pred Međunarodnim sudom.³⁷⁹¹ S obzirom na to da je očigledno nepostojanje pravnog instrumenta koji članovima obrane optuženika pred Međunarodnim sudom pruža funkcionalni imunitet bilo pitanje koje se tiče Međunarodnog suda u cjelini, Raspravno vijeće je o tom pitanju obavijestilo predsjednika Suda.³⁷⁹² Dana 21. travnja 2010. Raspravno vijeće je odobrilo zahtjev Gotovinine obrane da joj se odobri ulaganje žalbe na odluku Raspravnog vijeća od 12. ožujka 2010., a rokove koje je odredilo za naloge izdate u toj odluci odgodilo je do konačnog rješenja Žalbenog vijeća.³⁷⁹³ Dana 14. veljače 2011. Žalbeno vijeće djelomice je odobrilo žalbu i naložilo Raspravnom vijeću da Hrvatskoj izda nalog na osnovi pravila 54 Pravilnika, u kojem će od nje zatražiti: (1) da prekine sve kaznene postupke protiv članova Gotovininog tima obrane zbog djela koja su počinili prilikom ispunjavanja svojih službenih dužnosti pred Međunarodnim sudom; (2) da obustavi i uzdrži se od provođenja svih sadašnjih i budućih istražnih radnji protiv članova Gotovininog tima obrane zbog dijela koja su počinili prilikom ispunjavanja svojih službenih dužnosti pred Međunarodnim sudom, uključujući i pretrage članova tima obrane i njihovih prostorija; i (3) da vrati, što je prije moguće sve materijale zaplijenjene od članova Gotovininog tima obrane, uključujući, između ostalog, dokumente, računala, CD-ROM diskove i diskete.³⁷⁹⁴ Dana 18. veljače 2011. Raspravno vijeće postupilo je po odluci Žalbenog vijeća i izdalo traženi nalog.³⁷⁹⁵

2672. *Zahtjev tužiteljstva na temelju pravila 54bis da se Vladi Republike Hrvatske naloži dostavljanje dokumenata ili informacija.* Tužiteljstvo je na statusnoj konferenciji održanoj 6. srpnja 2007. izjavilo da već neko vrijeme pokušava pribaviti dokumente iz arhivskih izvora koji se tiču nekih izvješća vještaka i najavilo da će ih i dalje nastojati pribaviti, ali je dodalo da bi moglo zatražiti pomoć Suda ako daljnji koraci ne budu dali rezultata.³⁷⁹⁶ Na statusnoj konferenciji 26. listopada 2007. tužiteljstvo je obavijestilo Vijeće da će podnijeti izvješće vještaka Reynauda Theunensa, bez obzira na napore da

³⁷⁹¹ *Ibid.*, par. 76.

³⁷⁹² *Ibid.*; Memorandum upućen predsjedniku Međunarodnog suda "Odluka po zahtjevima za izdavanje naloga kojima se Republici Hrvatskoj trajno zabranjuju određeni postupci od 12. ožujka 2010.", 17. ožujka 2010.

³⁷⁹³ Odluka po zahtjevu obrane za odobrenje radi ulaganja žalbe na odluku Raspravnog vijeća od 12. ožujka 2010., 21. travnja 2010.

³⁷⁹⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR73.5, Odluka po žalbi Gotovinine obrane na Odluku od 12. ožujka 2010. po zahtjevima da se Republici Hrvatskoj izdaju stalne sudske zabrane, 14. veljače 2011., par. 71.

³⁷⁹⁵ Nalog upućen Republici Hrvatskoj, 18. veljače 2011.

³⁷⁹⁶ T. 247-250.

pribavi dokumentaciju u vezi s topništvom, te da podnošenje izvješća vještaka Harryja Koningsa više ne povezuje s pribavljanjem dokumenata.³⁷⁹⁷

2673. Dana 13. lipnja 2008. tužiteljstvo je podnijelo zahtjev za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis Pravilnika, kojim se od Raspravnog vijeća traži da Republici Hrvatskoj naloži dostavljanje nekih dokumenata u vezi s topništvom i sa specijalnom policijom.³⁷⁹⁸ Dana 16. rujna 2008. Raspravno vijeće je odgodilo rješavanje po zahtjevu i naložilo Republici Hrvatskoj da intenzivira i proširi istragu za traženim dokumentima, da tužiteljstvu dostavi sve tražene dokumente koje eventualno pronađe tijekom istrage, te da Raspravnim vijeću i tužiteljstvu dostavi detaljno izvješće u kojem će točno navesti što je Republika Hrvatska sve učinila da tražene dokumente pribavi, i kojem će, kao dodatke, priložiti dokumente kojima će to potkrijepiti.³⁷⁹⁹ Od listopada 2008. do listopada 2010. Republika Hrvatska podnijela je više izvješća, niz traženih dokumenata, uglavnom vezanih za specijalnu policiju, te dokumente o istražnim radnjama koje je poduzela u vezi s dokumentima za koje se tvrdi da su nestali.³⁸⁰⁰ Izvješća su, između ostalog, sadržavala velik broj službenih bilježaka i razgovora obavljenih tijekom istrage, te analize o postojanju i mjestu na kojem se nalaze pojedini dokumenti.³⁸⁰¹

2674. Dana 12. siječnja 2009. Raspravno vijeće je usmeno pozvalo stranke u postupku da dostave podneske u kojima će navesti što je, nakon što od Hrvatske dobiju izvješća i popratnu dokumentaciju, po njihovom mišljenju preostalo kao neispunjeni dio zahtjeva.³⁸⁰² Dana 19. siječnja 2009. tužiteljstvo je podnijelo odgovor na taj poziv.³⁸⁰³ Dana 19. siječnja 2009. Gotovinina obrana, kojoj se pridružila i Markačeva, podnijela je

³⁷⁹⁷ T. 324-328, 330-331.

³⁷⁹⁸ Zahtjev tužiteljstva da se izda nalog na temelju pravila 54bis kako bi se Republici Hrvatskoj naložilo da dostavi dokumente ili informacije, 13. lipnja 2008.

³⁷⁹⁹ Nalog u vezi sa zahtjevom tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis, 16. rujna 2008.

³⁸⁰⁰ Podnesak države od 20. listopada 2008., 20. listopada 2008.; Nalog za promjenu statusa četiri podneska, 5. prosinca 2008., Dodatak A (koji sadrži Podnesak države od 20. listopada 2008., ali bez dodatka); Podnesak države od 28. studenog 2008., 5. prosinca 2008.; Podnesak države od 6. studenog 2008., 7. studenog 2008.; Podnesak države od 20. studenog 2008., 27. studenog 2008.; Podnesak države od 10. prosinca 2008., 8. siječnja 2009.; Podnesak države od 9. siječnja 2009., 22. siječnja 2009.; Podnesak države od 29. siječnja 2009., 9. veljače 2009.; Podnesak države od 23. veljače 2009., 25. veljače 2009.; Podnesak države od 29. travnja 2009., 5. svibnja 2009.; Podnesak države od 25. rujna 2009., 29. rujna 2009.; Podnesak države od 9. studenog 2009., 9. prosinca 2009.; Podnesak države od 7. prosinca 2009., 18. siječnja 2010.; Podnesak države od 12. veljače 2010., 19. veljače 2010.; Podnesak države od 22. veljače 2010., 26. veljače 2010.; Podnesak države od 4. ožujka 2010., 9. ožujka 2010.; Podnesak države od 12. travnja 2010., 16. travnja 2010.; Podnesak države od 10. svibnja 2010., 8. lipnja 2010.; Podnesak države (bez datuma), 15. lipnja 2010.; Podnesak države od 23. srpnja 2010., 21. rujna 2010.; Podnesak države od 11. listopada 2010., 21. listopada 2010.

³⁸⁰¹ *Ibid.*

³⁸⁰² T. 14123-14124.

odgovor na taj poziv.³⁸⁰⁴ Dana 22. siječnja 2009. Gotovinina obrana zatražila je odobrenje da podnese repliku na podnesak tužiteljstva, a tužiteljstvo je 23. siječnja 2009. podnijelo zahtjev da mu se odobri ulaganje replike na podneske obrane.³⁸⁰⁵

2675. Dana 2. ožujka 2009. tužiteljstvo je podnijelo obavijest o pitanjima o kojima su se Hrvatska i tužiteljstvo sporazumjeli, te izjavilo da su Republika Hrvatska i tužiteljstvo postigli sporazum prema kojem 23 od traženih dokumenata u vezi s topništvom postoje, ali su nestali, te da će Republika Hrvatska u istrazi tim dokumentima dati prioritet.³⁸⁰⁶

2676. Dana 4. lipnja 2009., pismom od 2. lipnja 2009., Hrvatska je zatražila da Raspravno vijeće riješi po zahtjevu.³⁸⁰⁷ Na poziv Raspravnog vijeća, tužiteljstvo je odgovorilo 19. lipnja 2009. zatraživši od Raspravnog vijeća da odbaci tvrdnje Hrvatske o nepostojanju topničkih dokumenata i da zaključi da većina tih dokumenata postoji.³⁸⁰⁸

2677. Predstavnici Republike Hrvatske, tužiteljstva i obrane dobili su mogućnost da detaljnije objasne svoje stavove o traženim topničkim dokumentima na raspravi održanoj 16. prosinca 2009. i na radnim sastancima 22. i 28. siječnja, te 4. i 5. veljače 2010.³⁸⁰⁹ Dana 1. travnja 2010. Gotovinina obrana zatražila je od Raspravnog vijeća da do 30. travnja 2010. donese odluku o, između ostalog, zahtjevu tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54*bis*. Dana 22. travnja 2010. Raspravno je vijeće taj zahtjev

³⁸⁰³ Podnesak tužiteljstva u vezi s izvješćima Republike Hrvatske u skladu s nalogom Vijeća na temelju pravila 54*bis*, 19. siječnja 2009.

³⁸⁰⁴ Podnesak optuženika Ante Gotovine na temelju poziva Raspravnog vijeća od 12. siječnja 2009., 19. siječnja 2009.; Podnesak kojim se optuženik Mladen Markač pridružuje i podnesku Ante Gotovine na temelju poziva Raspravnog vijeća od 12. siječnja 2009., 20. siječnja 2009.

³⁸⁰⁵ Zahtjev optuženika Ante Gotovine da mu se odobri podnošenje replike na podnesak tužiteljstva u vezi s izvješćima Republike Hrvatske u skladu s nalogom Vijeća na temelju pravila 54*bis*, 22. siječnja 2009.; Dopunski zahtjev tužiteljstva da mu se odobri podnošenje replike na Gotovinine argumente o zahtjevu Hrvatske za određivanje zaštitnih mjera za materijal dostavljen na temelju pravila 54*bis* [sic], 23. siječnja 2009.

³⁸⁰⁶ Obavijest tužiteljstva o pitanjima o kojima su se Hrvatska i tužiteljstvo sporazumjeli, 2. ožujka 2009.; Obavijest o podnošenju čitljivije verzije Dodatka A Obavijesti tužiteljstva o pitanjima o kojima su se Hrvatska i tužiteljstvo sporazumjeli, 9. ožujka 2009.

³⁸⁰⁷ Podnesak Republike Hrvatske, 4. lipnja 2009.

³⁸⁰⁸ T. 18526-18527; Odgovor tužiteljstva na zahtjev Republike Hrvatske od 2. lipnja 2009., 19. lipnja 2009. Dana 15. lipnja 2009. Vijeće je odobrilo zahtjev da se za jedan dan produži rok za podnošenje odgovora tužiteljstva i o tome obavijestilo stranke neformalnim putem.

³⁸⁰⁹ Nalog o rasporedu rasprave, 26. studenog 2009.; Dopis višeg sudskog savjetnika Raspravnog vijeća I, 4. prosinca 2009.; Pismo Republike Hrvatske, 14. prosinca 2009.; T. 26345-26421; Pismo višeg sudskog savjetnika Raspravnog vijeća I, 22. i 24. prosinca 2009.; Nalog o rasporedu pripremnog sastanka, 13. siječnja 2010.; Pismo Republike Hrvatske, 21. siječnja 2010.; Pismo Republike Hrvatske, 27. siječnja 2010.; Pismo Republike Hrvatske, 3. veljače 2010.

odbilo.³⁸¹⁰ Dana 11. lipnja 2010., nakon zahtjeva Gotovinine obrane, Raspravno vijeće je pojasnilo svoju prepisku s Republikom Hrvatskom od 11. rujna 2009. Posebno je istaknulo da je nalog od 16. rujna 2008., kojim je Republici Hrvatskoj naložilo da, između ostalog, intenzivira i proširi istragu, i da Raspravnom vijeću i tužiteljstvu podnese izvješće o rezultatima istrage, i dalje na snazi.³⁸¹¹ Dana 26. srpnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis Republici Hrvatskoj za dostavu dokumenata.³⁸¹² Tom odlukom su, između ostalog, odbijeni zahtjevi za ulaganje replike od 22. i 23. siječnja 2009.³⁸¹³ Tužiteljstvo nije zatražilo odobrenje da uloži žalbu na odluku Raspravnog vijeća.

2678. *Odluka po zahtjevu za izdavanje naloga o neobjelodanjivanju upućenog tužitelju Sergeu Brammertzu.* Dana 22. listopada 2009. Gotovina obrana je Raspravnom vijeću podnijela zahtjev da se tužitelju Sergeu Brammertzu zabrani javno ocjenjivanje suradnje Hrvatske u potrazi za topničkim dokumentima i da mu se onemogući da objelodanjuje u javnosti, uključujući i Vijeće sigurnosti UN-a i Europsku uniju, bilo kakve informacije koje se odnose na zahtjev tužitelja na temelju pravila 54bis Pravilnika.³⁸¹⁴ Dana 1. prosinca 2009. Raspravno vijeće je odbilo taj zahtjev, zaključivši da Gotovina obrana nije pokazala da je tužitelj prekršio pravne odredbe Međunarodnog suda, kao ni da je tužiteljev izvještavanjem povrijeđen princip jednakosti sredstava tužiteljstva i obrane.³⁸¹⁵ Dana 20. siječnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev Gotovinine obrane da joj se odobri ulaganje žalbe na tu odluku.³⁸¹⁶

2679. *Odluka po zahtjevu tužiteljstva kojim se od Gotovinine obrane traži dostavljanje topničkih dokumenata.* Dana 3. travnja 2009. Raspravno vijeće odbilo je zahtjev tužiteljstva kojim je od Raspravnog vijeća zatraženo da Gotovinoj obrani naloži da

³⁸¹⁰ T. 28634–28635; Zahtjev optuženika Ante Gotovine da Raspravno vijeće odluke po nekim nalogima donese najkasnije 30. travnja 2010., 1. travnja 2010.; Odgovor tužiteljstva na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da Raspravno vijeće odluke po nekim nalogima donese najkasnije 30. travnja 2010., 15. travnja 2010.; Očitovanje Republike Hrvatske na Zahtjev obrane generala Ante Gotovine od 1. travnja 2010. godine, 16. travnja 2010.

³⁸¹¹ T. 28981–28983; Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se pojasni prepiska Raspravnog vijeća i Republike Hrvatske od 11. rujna 2009., 13. listopada 2009.

³⁸¹² Odluka po zahtjevu tužiteljstva za izdavanje naloga na temelju pravila 54bis Vladi Republike Hrvatske za dostavu dokumenata odnosno informacija, 26. srpnja 2010. V. par. 1-11 za detaljnije informacije o proceduralnom kontekstu u vezi sa zahtjevom tužiteljstva na temelju pravila 54bis.

³⁸¹³ *Ibid.*, par. 129.

³⁸¹⁴ Odluka po zahtjevu za izdavanje naloga o neobjelodanjivanju upućen tužitelju Sergeu Brammertzu, 1. prosinca 2009., par. 1.

³⁸¹⁵ *Ibid.*, par. 8-10.

³⁸¹⁶ Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane za odobrenje radi ulaganja žalbe na Odluku Raspravnog vijeća po zahtjevu za izdavanje naloga o neobjelodanjivanju upućenog tužitelju Sergeu Brammertzu, 20. siječnja 2010.

dostavi sve dokumente koje posjeduje, koje nije dobila od tužiteljstva nego iz drugih izvora, a koji potpadaju pod zahtjev tužiteljstva na temelju pravila 54bis za dostavu topničkih dokumenata; i alternativno, dođe li do spora u vezi s tim koji dokumenti potpadaju pod opseg rečenog zahtjeva, zahtjevom je od Raspravnog vijeća zatraženo da relevantne dokumente pregleda *in camera* kako bi to utvrdilo i naložilo njihovu dostavu.³⁸¹⁷

2680. *Zahtjev Gotovinine obrane na temelju pravila 54bis za pristup dokumentima Promatračke misije Europske unije ("PMEU")*. Dana 28. prosinca 2007. Gotovina obrana podnijela je zahtjev na temelju pravila 54bis Pravilnika, kojim je od Raspravnog vijeća zatražila da izda nalog da se omogući pristup arhivu PMEU-a.³⁸¹⁸ Dana 28. veljače 2008. Raspravno vijeće odobrilo je taj zahtjev.³⁸¹⁹ Dana 20. i 23. ožujka 2009. Gotovina obrana obavijestila je Raspravno vijeće da u arhivu PMEU-a nedostaje 80 dokumenata koje traži, te je od Raspravnog vijeća zatražila da naloži EU-u da provede daljnju istragu o tome gdje se nalaze dokumenti koji nedostaju, da dostavi pronađene dokumente, te da navede što je u tom smislu poduzeto.³⁸²⁰ Nakon daljnjeg spora, objelodanjivanja nekih dokumenata od strane tužiteljstva, te poziva Raspravnog vijeća,³⁸²¹ Raspravno vijeće 25. kolovoza 2009. pozvalo Gotovininu obranu da dostavi popis dokumenata koji još uvijek nedostaju i dodatne informacije o njihovom

³⁸¹⁷ Odluka po zahtjevu tužiteljstva kojim se traži dostavljanje dokumenata koje je pribavila Gotovininu obrana, 3. travnja 2009., par. 19; T. 17623-17624.

³⁸¹⁸ Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se omogući pristup arhivu PMEU-a, 28. prosinca 2007.; T. 17624-17626.

³⁸¹⁹ Nalog da se omogući pristup arhivu Promatračke misije Europske unije, 28. veljače 2008.; T. 17624-17626.

³⁸²⁰ Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu Promatračke misije Europske unije, 20. ožujka 2009., par. 6, 21 i Dodatak A; *Corrigendum* Zahtjeva optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu Promatračke misije Europske unije, 23. ožujka 2009. (dalje u tekstu "*Corrigendum* od 23. ožujka 2009."), par. 2, 4 i Dodatak A.

³⁸²¹ Obavijest o zahtjevu i poziv na dostavljanje odgovora, 3. travnja 2009.; Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 17. travnja 2009.; Zahtjev Gotovinine obrane da podnese repliku na odgovor Europske unije na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu PMEU-a, 20. travnja 2009. (javna verzija ovog podneska zavedena je 22. travnja 2010., v. Obavijest o javnom statusu Podneska Gotovinine obrane kojim se traži podnošenje replike na odgovor Europske unije na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu PMEU, 22. travnja 2010.); Replika Gotovinine obrane na odgovor Europske unije na Zahtjev optuženika Ante Gotovine da se provede prethodni nalog Raspravnog vijeća na temelju pravila 54bis da se omogući pristup arhivu PMEU-a, 23. travnja 2009.; Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 26. travnja 2009.; Poziv Europskoj uniji i Gotovininom obrani, 19. lipnja 2009.; Podnesak kojim tužiteljstvo objelodanjuje dokumentaciju koju Gotovina trenutno traži od Europske unije, 19. lipnja 2009.; Podnesak tužiteljstva u vezi s pozivom Raspravnog vijeća upućenim Europskoj uniji i Gotovininom obrani, 22. lipnja 2009.; Podnesak Gotovinine obrane kao odgovor na poziv Raspravnog vijeća upućen Europskoj uniji i Gotovininom obrani, 24. lipnja 2009.; Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 13. kolovoza 2009.

postojanju.³⁸²² Dana 10. studenog 2009. Raspravno vijeće je u sudnici napomenulo da još uvijek nije primilo pojašnjenje koje je zatražilo 25. kolovoza 2009.³⁸²³ Istog je dana Gotovinina obrana izjavila da još uvijek traži samo “Dnevnik R[egionalnog] c[entra] Knin” PMEU-a za razdoblje od 4. kolovoza 1995. do 15. kolovoza 1995.³⁸²⁴

2681. Dana 16. prosinca 2009. Raspravno vijeće je pozvalo EU da intezivira potragu za “Dnevnikom RC-a Knin” i da ga do 30. prosinca 2009. dostavi Gotovinoj obrani ili da, u slučaju da ga ne bude moguće locirati, Raspravnom vijeću dostavi pregled svih mjera poduzetih za njegovo pronalaženje.³⁸²⁵ EU nije odgovorio na vrijeme, pa je Gotovinina obrana 12. siječnja 2010. zatražila od Raspravnog vijeća da hitno poduzme sve raspoložive mjere kako bi naložila dostavu “Dnevnika RC-a Knin” i primorala EU da dostavi pregled svih mjera poduzetih za pronalaženje dokumenata.³⁸²⁶ Dana 19. siječnja 2010. glavni tajnik Vijeća Europske unije odgovorio je da, unatoč svim poduzetim naporima, “Dnevnik RC-a Knin” nije mogao biti pronađen.³⁸²⁷ Dana 20. siječnja 2010. Gotovina obrana usmeno je zatražila od Raspravnog vijeća da u vezi s tim hitno poduzme dodatne mjere.³⁸²⁸ Dana 3. veljače 2010. Raspravno je vijeće hitno zatražilo od EU-a da mu u roku od 14 dana dostavi pregled svih mjera poduzetih pri traženju “Dnevnika RC-a Knin”.³⁸²⁹ Dana 18. veljače 2010. glavni tajnik Vijeća Europske unije obavijestio je Raspravno vijeće da:

[n]iti za jedan od pronađenih dokumenata nije moglo biti utvrđeno da se radi [...] o ‘Dnevniku RC-a Knin’ ili ‘Izvješću RC-a Knin’. Nisu pronađene nikakve unakrsne reference koji bi upućivale na to da su ti dokumenti postojali ili da su dostavljeni Tajništvu Vijeća nakon okončanja misije PMEU-a.³⁸³⁰

2682. Dana 22. veljače 2010. Gotovinina obrana zatražila je od Raspravnog vijeća da naloži EU-u da pojača svoje napore kako bi locirala “Dnevnik RC-a Knin” i navela popis mjera koje EU treba provesti.³⁸³¹ Dana 4. ožujka 2010. tužiteljstvo je podnijelo

³⁸²² T. 20884-20885.

³⁸²³ T. 24459.

³⁸²⁴ T. 24459; *Corrigendum* od 23. ožujka 2009., Dodatak A, str. 8.

³⁸²⁵ Poziv Europskoj uniji, 16. prosinca 2009., str. 3.

³⁸²⁶ Zahtjev Gotovinine obrane da se Europskoj uniji naloži dostavljanje dokumenta na temelju pravila 54*bis*, 12. siječnja 2010., par. 3.

³⁸²⁷ Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 19. siječnja 2010.

³⁸²⁸ T. 27054-27055.

³⁸²⁹ Hitan poziv Europskoj uniji, 3. veljače 2010., str. 3.

³⁸³⁰ Pismo glavnog tajnika Vijeća Europske unije, 18. veljače 2010.

³⁸³¹ Odgovor Gotovinine obrane na argumente Europske unije od 18. veljače 2010., 22. veljače 2010., str. 5-6.

odgovor i o ovom pitanju nije zauzelo stav.³⁸³² Dana 3. lipnja 2010. Raspravno vijeće odbilo je Gotovinin daljnji zahtjev i navelo da, u svjetlu okolnosti razmotrenih u odluci, neće poduzimati daljnje korake u vezi s ovim pitanjem.³⁸³³ Dana 10. lipnja 2010. Gotovinina obrana je izravno pred Žalbenim većem osporila tu odluku.³⁸³⁴ Dana 6. srpnja 2010. Žalbeno vijeće odbacilo je žalbu Gotovinine obrane bez razmatranja merituma i izjavilo da Gotovinina obrana nema pravo bez odobrenja podnijeti žalbu na pobijanu odluku, nego je valjani postupak, ukoliko je Gotovinina obrana tu odluku htjela osporiti, bio taj da zatraži odobrenje za ulaganje žalbe na osnovi pravila 73(B) Pravilnika.³⁸³⁵ Gotovinina obrana nije zatražila odobrenje za ulaganje žalbe.

2683. *Predmet nepoštovanja suda.* Dana 1. lipnja 2007. Vijeće je izdalo nalog na temelju pravila 77(C)(i) Pravilnika da se istraži to što je sadržaj pojašnjenja Optužnice objavljen u večernjem Dnevniku HRT-a 28. svibnja 2007., a povjerljivi status tog pojašnjenja ukinut je tek 31. svibnja 2007.³⁸³⁶ Dana 12. srpnja 2007. Vijeće je odbilo zahtjev Gotovinine obrane da se imenuje tužitelj *amicus curiae* na temelju pravila 77(C)(ii) Pravilnika.³⁸³⁷ Dana 22. svibnja 2008. tužiteljstvo je izvijestilo da je, s obzirom na okolnosti slučaja, odlučilo iskoristiti svoje diskrecijsko pravo i ne podnijeti optužnicu na potvrdu.³⁸³⁸

2684. *Završni podnesci i završne riječi.* Dana 26. ožujka 2010. Raspravno vijeće zatražilo je od strana da budu spremne podnijeti završne raspravne podneske 31. svibnja 2010, i istaknulo informacije za koje smatra da bi bile od pomoći kad bi ih stranke uvrstile u svoje završne raspravne podneske.³⁸³⁹ Raspravno vijeće je 22. travnja 2010. odbilo zahtjev Gotovinine obrane i Markačeve obrane da Raspravno vijeće pojasni svoju izjavu i uputi tužiteljstvo da neke specifične navode ne uključi u svoj završni

³⁸³² Podnesak tužiteljstva u vezi s Odgovorom Gotovinine obrane na argumente Europske unije od 18. veljače 2010., 4. ožujka 2010., str. 1.

³⁸³³ Odluka po zahtjevu Gotovinine obrane da se naloži Europskoj uniji da provede daljnju istragu kako bi se pronašao "Dnevnik Regionalnog centra Knin", 3. lipnja 2010.

³⁸³⁴ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR54bis.1, Žalba Gotovinine obrane na odluku Raspravnog vijeća od 3. lipnja 2010., 10. lipnja 2010.

³⁸³⁵ *Tužitelj protiv Ante Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-AR54bis.1, Odluka po zahtjevu tužiteljstva za odbacivanje, po žalbi Gotovinine obrane na osnovi pravila 54bis, i zahtjevu Glavnog tajništva Vijeća Europske unije za produženje roka, 6. srpnja 2010., par. 9-12.

³⁸³⁶ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po hitnom zahtjevu optuženog Ante Gotovine za ukidanje povjerljivog statusa pojašnjenja Optužnice koje je tužiteljstvo podnijelo 17. svibnja 2007., 31. svibnja 2007.; Nalog tužitelju u skladu s pravilom 77, 1. lipnja 2007.

³⁸³⁷ *Tužitelj protiv Gotovine i drugih*, predmet br. IT-06-90-PT, Odluka po zahtjevu optuženog Ante Gotovine da se imenuje *amicus curiae* tužitelj radi istrage prema pravilu 77, 12. srpnja 2007.

³⁸³⁸ Izvješće tužitelja o nepoštovanju suda na osnovi pravila 77, 22. svibnja 2008.

³⁸³⁹ T. 28047-28048.

podnesak.³⁸⁴⁰ Raspravno vijeće je kao rok za podnošenje završnih podnesaka odredilo 16. srpnja 2010.,³⁸⁴¹ a stranke su ih toga dana i podnijele.³⁸⁴² Nakon spora među strankama, Raspravno vijeće je broj riječi u završnim podnescima za svaku stranku u postupku ograničilo na 90.000 riječi.³⁸⁴³ Raspravno vijeće je odbilo zahtjev Čermakove obrane da joj se dopusti da se Raspravnom vijeću obrati usmeno u vezi s odmjeravanjem kazne u slučaju da Raspravno vijeće Čermaka proglasi krivim po bilo kojoj točki, i spomenulo prigovor Markačeve obrane na praksu Međunarodnog suda da kombinira fazu postupka proglašavanja krivnje i odmjeravanja kazne.³⁸⁴⁴ Raspravno vijeće je još napomenulo da je Gotovinina obrana odlučila da u svom završnom podnesku ne iznese nijedan argument u vezi s odmjeravanjem kazne.³⁸⁴⁵ S obzirom na navedeno, Vijeće je obranu uputilo na mogućnost da eventualne (dodatne) argumente o odmjeravanju kazne iznese tijekom završnih riječi, ukoliko to želi.³⁸⁴⁶ Stranke su svoje završne riječi iznosile od 30. kolovoza do 1. rujna 2010.³⁸⁴⁷

2685. Dana 30. kolovoza 2010. Gotovinina obrana zatražila je od Raspravnog vijeća da presudu izreče najprije usmeno, a da zatim objavi pismenu presudu, u slučaju da Raspravno vijeće prilikom vijećanja zaključi da bi njegova presuda trebala dovesti do trenutnog oslobađanja Ante Gotovine.³⁸⁴⁸ Dana 1. rujna 2010. Raspravno vijeće je izjavilo da je svjesno tog još neriješenog zahtjeva, te da će iz onoga što slijedi postati jasno je li ga Vijeće odobrilo.³⁸⁴⁹

³⁸⁴⁰ T. 28632-28633.

³⁸⁴¹ Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010., str. 4.

³⁸⁴² Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010., str. 4; Završni podnesak Gotovinine obrane, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 27. srpnja 2010.); Završni podnesak Čermakove obrane, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 13. rujna 2010.); Završni podnesak Markačeve obrane, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 8. rujna 2010.); Završni podnesak tužiteljstva, 16. srpnja 2010. (javna verzija, 3. kolovoza 2010.).

³⁸⁴³ Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010.

³⁸⁴⁴ T. 29021.

³⁸⁴⁵ T. 29021.

³⁸⁴⁶ T. 29021-29022.

³⁸⁴⁷ Nalog o rasporedu, 16. lipnja 2010., str. 4; Nalog o rasporedu, 7. srpnja 2010.; T. T. 29020-29457.

³⁸⁴⁸ Zahtjev Ante Gotovine na temelju pravila 98(C)ter, 30. kolovoza 2010., par. 1, 6.

³⁸⁴⁹ T. 29457.

B. Tablica predmeta sa skraćenim oblicima

* *Predmeti na MKSJ-u, osim ako nije drukčije navedeno.*

<i>Aleksovski</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zlatka Aleksovskog</i> , Presuda, 24. ožujka 2000.
<i>Babić</i>	Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Milana Babića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 18. srpnja 2005.
<i>Bagilishema</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ignacea Bagilisheme</i> , Presuda, 3. srpnja 2002. (MKSR)
<i>Banović</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Predraga Banovića</i> , Presuda, 28. listopada 2003.
<i>Bikindi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Simona Bikindija</i> , Presuda, 18. ožujka 2010. (MKSR)
<i>Blaškić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Tihomira Blaškića</i> , Presuda, 3. ožujka 2000. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Tihomira Blaškića</i> , Presuda, 29. srpnja 2004.
<i>Blagojević i Jokić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , Presuda, 17. siječnja 2005. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , Presuda, 9. svibnja 2007.
<i>Boškoski i Tarčulovski</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ljube Boškskog i Johana Tarčulovskog</i> , Presuda, 10. srpnja 2008. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ljube Boškskog i Johana Tarčulovskog</i> , Presuda, 19. svibnja 2010.
<i>Bralo</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Miroslava Brale</i> , Presuda, 7. prosinca 2005.
<i>Brđanin</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Radoslava Brđanina</i> , Presuda, 1. rujna 2004. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Radoslava Brđanina</i> , Presuda, 3. travnja 2007.
<i>Čelebići</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže</i> , Presuda, 16. studenog 1998. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže</i> , Presuda, 20. veljače 2001.
<i>Češić</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Ranka Češića</i> , Presuda, 11. ožujka 2004.
<i>Deronjić</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Miroslava Deronjića</i> , Presuda, 30. ožujka 2004. Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Miroslava Deronjića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 20. srpnja 2005.
<i>Đorđević</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vlastimira Đorđevića</i> , Presuda, 23. veljače 2011.

<i>Erdemović</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Dražena Erdemovića</i> , Presuda, 29. studenog 1996.
<i>Furundžija</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ante Furundžije</i> , Presuda, 10. prosinca 1998. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ante Furundžije</i> , Presuda, 21. srpnja 2000.
<i>Gacumbitsi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Sylvestrea Gacumbitsija</i> , 7. srpnja 2006. (MKSR)
<i>Galić</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Stanislava Galića</i> , Presuda, 30. studenog 2006.
<i>Hadžihasanović i Kubura</i>	Odluka po žalbi u vezi s pravilom 98bis; <i>Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi odbrane na Odluku Pretresnog vijeća po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, 11. ožujka 2005. Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , Presuda, 15. ožujka 2006. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , Presuda, 22. travnja 2008.
<i>Halilović</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Sefera Halilovića</i> , Presuda, 16. listopada 2007.
<i>Haradinaj i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja i Lahija Brahimaja</i> , Presuda, 3. travnja 2008. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja i Lahija Brahimaja</i> , Presuda, 19. srpnja 2010.
<i>Jelisić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Gorana Jelisića</i> , Presuda, 14. prosinca 1999. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Gorana Jelisića</i> , Presuda, 5. srpnja 2001.
<i>Jokić</i>	Prvostupanjska presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Miodraga Jokića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 18. ožujka 2004. Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Miodraga Jokića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 30. kolovoza 2005.
<i>Kajelijeli</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Juvénala Kajelijelija</i> , Presuda, 23. svibnja 2005. (MKSR)
<i>Kalimanzira</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Callixtea Kalimanzire</i> , Presuda, 20. listopada 2010. (MKSR)
<i>Kamuhanda</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Jeana de Dieua Kamuhande</i> , Presuda, 19. rujna 2005. (MKSR)
<i>Karera</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Françoisa Karere</i> , Presuda, 2. veljače 2009. (MKSR)
<i>Kayishema i Ruzindana</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , Presuda (Obrazloženje), 1. lipnja 2001. (MKSR)

- Kordić i Čerkez* Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, Presuda, 17. prosinca 2004. (s *corrigendumom* od 26. siječnja 2005.)
- Krajišnik* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Momčila Krajišnika*, Presuda, 27. rujna 2006.
Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Momčila Krajišnika*, Presuda, 17. ožujka 2009.
- Krnojelac* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Milorada Krnojelca*, Presuda, 15. ožujka 2002.
Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Milorada Krnojelca*, Presuda, 17. rujna 2003.
- Krstić* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Radislava Krstića*, Presuda, 2. kolovoza 2001.
Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Radislava Krstića*, Presuda, 19. travnja 2004.
- Kunarac i drugi* Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića*, Presuda, 12. lipnja 2002.
- Kupreškić i drugi* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića*, Presuda, 14. siječnja 2000.
Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića*, Drugostupanjska presuda, 23. listopada 2001.
- Kvočka i drugi* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća*, Presuda, 2. studenog 2001.
Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Miroslava Kvočke, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća*, Presuda, 28. veljače 2005.
- Limaj i drugi* Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua*, Presuda, 27. rujna 2007.
- Martić* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Milana Martića*, Presuda, 12. lipnja 2007.
Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Milana Martića*, Presuda, 8. listopada 2008.
- Dragomir Milošević* Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Dragomira Miloševića*, Presuda, 12. studenog 2009.
- Milutinović i drugi* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Sretena Lukića*, 26. veljače 2009.
- Mrđa* Presuda o kazni; *Tužitelj protiv Darka Mrđe*, Presuda, 31. ožujka 2004.
- Mrkšić i drugi* Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Mile Mrkšića i Veselina Šljivančanina*, Presuda, 5. svibnja 2009.

<i>Muhimana</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Mikaelija Muhimane</i> , Presuda, 21. svibnja 2007. (MKSR)
<i>Nahimana i drugi</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Ferdinanda Nahimane, Jean-Boscoa Barayagwize i Hassana Ngezera</i> , Presuda, 28. studenog 2007. (MKSR)
<i>Naletilić i Martinović</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , Presuda, 31. ožujka 2003. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , Presuda, 3. svibnja 2006.
<i>Nchamihigo</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Siméona Nchamihigoa</i> , Presuda, 18. ožujka 2010. (MKSR)
<i>Dragan Nikolić</i>	Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Dragana Nikolića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 4. veljače 2005.
<i>Momir Nikolić</i>	Presuda o kazni; <i>Tužitelj protiv Momira Nikolića</i> , Presuda, 2. prosinca 2003. Presuda po žalbi na kaznu; <i>Tužitelj protiv Momira Nikolića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, 8. ožujka 2006.
<i>Orić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Nasera Orića</i> , Presuda, 30. lipnja 2006. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Nasera Orića</i> , Presuda, 3. srpnja 2008.
<i>Popović i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Radivoja Miletića, Milana Gvere i Vinka Pandurevića</i> , Presuda, 10. lipnja 2010.
<i>Semanza</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Laurenta Semanze</i> , Presuda, 20. svibnja 2005. (MKSR)
<i>Seromba</i>	Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Athanasea Serombe</i> , Presuda, 12. ožujka 2008. (MKSR)
<i>Simić i drugi</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića</i> , Presuda, 17. listopada 2003. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića</i> , Presuda, 28. studenog 2006.
<i>Stakić</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milomira Stakića</i> , Presuda, 31. srpnja 2003. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Milomira Stakića</i> , Presuda, 22. ožujka 2006.
<i>Strugar</i>	Prvostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Pavla Strugara</i> , Presuda, 31. siječnja 2005. Drugostupanjska presuda; <i>Tužitelj protiv Pavla Strugara</i> , Presuda, 17. srpnja 2008.

- Tadić* Odluka u vezi s nadležnošću; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, “Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda”, 2. listopada 1995.
- Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, Presuda, 7. svibnja 1997.
- Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, Presuda, 15. srpnja 1999.
- Presuda po žalbi na kaznu; *Tužitelj protiv Duška Tadića*, Presuda o žalbi na kaznu, 26. siječnja 2000.
- Vasiljević* Prvostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Mitra Vasiljevića*, Presuda, 29. studenog 2002.
- Drugostupanjska presuda; *Tužitelj protiv Mitra Vasiljevića*, Presuda, 25. veljače 2004.
- Zelenović* Prvostupanjska presuda o kazni; *Tužitelj protiv Dragana Zelenovića*, Presuda o kazni, 4. travnja 2007.